

Rig-veda text with
Sāyana's commentary vol.-6
1898

Sas.
Librarian

Uttarpara Joykrishna Public Library
Govt. of West Bengal

प्री

॥ श्रोग्येशाय नमः ॥

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।

यं गत्वा कृतकृथाः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥

यथा नि स्वमितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निमम तमहं वंदे विद्यातीर्थमहंस्वरं ॥

पंचमे भेदे प्रथमेनुरागे पूर्वमष्टौ सूक्तानि व्याख्यातानि । त्वामग्ने हविर्हृत
इति सप्तमं नवमे सूक्तमात्रेयस्य गयस्यायं । सप्तमीपंचम्यो पंक्ती धिदा अनुबुधः ।
अग्निर्दत्ता । तथा आनुकस्यते । त्वामग्ने गयोऽखः पंचम्यो पंक्ती इति ॥ प्रातरनु-
वाक आश्विनस्य चतुर्दश हे सूक्ते शतनाये । तथैव सूक्तिनं । त्वामग्ने हविर्हृत
इति सूक्ते । आ० ४. १३. । इति ॥

॥ तत्रैषा प्रथमा ॥

त्वामग्ने हविर्हृतो देवं मर्तांस ईडते ।

मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वस्यानुषक् ॥ १

त्वा । अग्ने । हविर्हृतः । देवं । मर्तांसः । ईडते ।

मन्ये । त्वा । जातवेदसं । सः । हव्या । वसि ।

आनुषक् ॥ १

इत्यग्ने त्वां देवं वीक्ष्यमानं हविर्हृतो होषसाधनद्रव्यसमेता मर्तांसो वस्यो
ईडते । सुवर्ति । अर्जुं स जातवेदसं । जातद्रव्यजं पराचरं भूतजनं वेदीति
जातवेदसः । अथवा जातानि स्वापयन्ति वातकान्येन पितुरिति जातवेदाः । वहा

कृष्णचन्द्रः ।

[illegible]

॥ अथ द्वितीया ॥

अग्निर्हीना वायवतः क्षयस्य वृत्तवर्धिषः ।

सं वज्राह्वयति सं सं वाजासः स्वयम्भुवः ॥ ३६

अग्निः । होता । दास्यंतः । अयेत्य । दत्तार्चिर्हवः ।

सं। वज्रासंः। चरति। यं। सं। वाजासुः। अवस्थयः। २

[illegible]

४ अथ तृतीया ।

उत स्र वं शिष्टं वथा नवं जनिष्ठारण्यै ।

धर्तारं मातृषीक्षां विशामणिं स्वध्वरं ॥ २

उत । स्य । यं । शिशुं । यथा । नवं । जनिष्ट । अरणी इति ।

धर्तारं । मानुषीणां । विशां । अग्निं । सुऽअध्वरं ॥ ९

सत स्र पयि च भातुकीषा मनोज्ञातानां विद्यां । विद्यन्ति प्रविद्यन्ति गणनीय-
निति विद्यः प्रज्ञाः । तासां धर्तारमाहारादिपाकद्वारेण प्ररीरभातृणां योषणं
स्रध्वरं योभनयस्रं स्रमन्निधरणी द्वे परणी नवः कृतनं विद्युः स्रया स्रमन्निधरणी
अनिह स्रमन्निधरणी । परणी प्रज्ञानं प्रोवस्रध्वरं स्रमन्निधरणी स्रमन्निधरणी ॥

यिभुं । यो तन्मकरश्च । आदेचेत्यादिना आत्वं । यः किञ्चनकृत्यप्रत्ययः । सन्मदङ्गा-
 वयः । द्विर्वाचोऽभ्यासश्च लुक्श्च । सन्त्यत इतीत्वं । आतो धातोर्निष्ठाकारणायः ।
 निष्ठा दाद्यादस्तः । अथा । यथेति पदान्तात् स्यात्तुदास्तः । अनिष्ट । अनी
 । । ३५ । लुक् । आदसत्वाद्भवन्त्ययः । चरणी न गतो । अतिरिक्तव्यवस्थानि-
 म्बुद्धोऽनिरित्यानिप्रत्यय आद्युदात्तः । आभ्यासति गच्छत्यनिरित्यरथो । कथमपादा-
 नायं आयादिकोऽनि । ताभ्यामन्यत्रोपादयः । पा० ३, ४, ७५ । इति नियमाङ्गी-
 णादित्यादिभ्यं । भातुषीषां । जनोजातावद्यतैः कृत्चेत्यम्प्रत्ययः । पुगागमश्च ।
 क्षिप्यादिनित्यभिवाद्युदात्तत्वं । निषा । निष प्रवेशने । अतिरि क्षिप् । सावेकाश्च
 इति निषक्तेरुदात्तत्वं । अक्षरं । किंवायंश्च अक्षरतेः पञ्चाक्षरः । न विद्यते अक्षरो
 वागर्हिंश्च वक्षित्व्यक्षरः । बहुव्रीहिसरामर्षाद्वेन ननुभ्यामित्यन्तोदात्तः ॥

। अथ अतुर्वा ।

अतुर्वा दुर्गुभीयसे पुत्रा न क्षायायां ।

पुत्र या दग्धासि वनाग्ने पशुर्न यवसे ॥ ४

अतु । अ । दुःगुभीयसे । पुत्रः । न । क्षायायां ।

पुत्र । यः । दग्धा । असि । वना । अग्ने । पशुः । न ।

यवसे ॥ ४

अतु अ अपि च क्षायायां कुटिलं गच्छतां क्षाया । अथा आर्क्षदितादिगति-
 निषेधेय बहुगमनात्पदानां पुत्रां च पुत्र इव वाक्यस्य इव । अविहितवाक्यात्
 इव वा दुर्गुभीयसे । दुर्गेन गच्छतः । अग्ने यस्मिन् पुत्रं वक्षन्ति वनाग्ने वनाग्निं दग्धासि
 दाहको भवसि । कथायव । यवस्य त्वे पशुर्न पशुरिव । अयमय । अत्यंतपुत्रार्थः ।
 पशुक्षिप्यविषये निष्कृष्टः सन् यथा सर्वं भक्षयति तद्दित्यर्थः ॥ दुर्गुभीयसे । यत्र
 सपादानः । यत्र । मूत्रं देहितुमुद्यतो बहुलं संक्षोतोऽगमः । पक्षीत्यादिना
 संक्षारणं । कुपक्षोर्न संक्षोति अकारः निवातः । क्षायायां । हृ कोटिले ।
 गच्छतोऽयत् । आदिः । तित्त्वतिमिति स्वरितत्वं । पुत्रः । पृ माकनपूरणयोः ।
 मूत्रदिक्कादिभिर्दिभिर्दिभिश्च इति कुप्रत्ययः । उदोऽप्युपसंक्षोभ्यते । प्रत्ययसरेणातो-
 दात्तत्वं । अति । बहुधाचित्तमिति न निषाद्यः ॥

चतुर्थोऽष्टकः ।

३

। अथ पंचमी ।

अथ का यथा चैवंः सम्यक् संयति धूमिनः ।

यदीमहं जितो दिव्यं आते व धनंति शिष्योते आतरौ यथा ।

अथ । का । यथा । अचैवं । सम्यक् । संयति । धूमिनः ।

यत् । ई । अहं । जितः । दिवि । अतः । आताऽहम् । धनंति ।

शिष्योते । आतरि । यथा । ३

अथ का अपि च धूमिनो धूमयतो यस्मात्तेरचैवोऽर्थो वि सव्यम् धोमर्न संयति
संवतः प्राप्नुवति जितस्त्रिषु स्थानेषु ततो व्याप्तः त्रीणि स्थानानि वातीत्य दिव्यं त-
रिष्ये यद्यदा ईदयनात्मानमुपधनति उपधनंयति तदा क्वाहाः कर्म्मो निर्मलतो-
त्यर्थः । कथयिष्ये । आतेव । कर्म्मोरो यथा भव्यादिभिरग्निं संपधंयति तद्वत्सात्मानं
वधंयतीत्यर्थः । किंच आतरि यथा । यथा भू त्रसोपि विद्यमानोऽग्निस्तेन भ्रातृवत्तान
आत्मानं शिष्योते तीक्ष्णीकरोति तद्वत्त्वमेव सात्मानं तीक्ष्णीकरोतीत्यर्थः । अहेति
पाददूरणः ॥ यति ३ इप् गतो । यस्माद्योगाजिवाताभावः । शिष्योते । यो
तद्वत्करणे । व्यत्ययेनात्मनेपदी । आगित्यनुवर्तमाने बहुलं बंद्वीति विकरणस्य च ॥
आदेव उपदेये शिष्योत्यात्वं । ज्ञापिति द्विषंयनं । बहुलं बंद्वीत्यभ्यासस्येव । अने
अभ्यस्यसंज्ञावाचात् ईदृश्यधोरितीत्वं । तिक उत्तरत्वाजिवाताभावः ॥

। अथ षष्ठी ।

तवाहमंज्ज अतिभिर्मित्तव्यं च प्रशस्तानिः ।

हेषोत्तुतो न दुःरिता तुर्वाम मर्त्यानां ॥ ४

तव । अहं । अज्जे । अतिऽभिः । मित्तव्यं । च । प्रशस्तिऽभिः ।

हेषऽत्तुतः । न । दुऽरिता । तुर्वाम । मर्त्यानां ॥ ४

हे अज्जे मित्तव्यं अहं वा मित्तभूतस्य तपोतिभिर्विश्वकर्तृकरणस्यैश्वर्यवत्प्र-
शस्तानि । अतोऽहं मर्त्यानां यत्पुत्रानां बहुष्यामि दुःरिता दुःरिभानि तत्पुत्र-
ानां

नञ्जासिङ्गत्वाच्चभ्रभ्यो हेर्धिरिति धिरादेशः । निधातः । दृष्टुं पदादिभित्त्वादिना
इतनायन्दस्य इदादेशः । शानेकाच्त्वादंतोदात्तत्वं ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे प्रथमो वर्गः ॥

अन् ओजिष्ठमिति सप्रथं दयनं कृतं । अद्यादि विनियोगश्च पूर्ववत् । चतुर्थी-
सप्तम्यो पंक्तौ । अन् ओजिष्ठमंत्याचतुर्थी चेत्तुक्रांतं ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अन् ओजिष्ठमा भर द्युन्नमस्यभ्यमभ्रिगो ।

प्र नो राया परीयसा रत्नि बाजाय पंथां ॥ १

अन्ने । ओजिष्ठं । आ । भर । द्युन्नं । अस्यभ्यं । अभ्रिगो ।

इत्यभ्रिगो ।

प्र । नः । राया । परीयसा । रत्नि । बाजाय । पंथां ॥ १

हे अन्ने ओजिष्ठं बलवत्तमं द्युन्नं । श्योतते कटककुटादिद्वेष्य सर्वं प्रकाशयत
इति द्युन्नं धनं । अस्यभ्यनाभर । आह्वर । हे अभ्रिगो अहतमजन । अहतमज-
नितुतं वजनं बल्वेत्त्वहता अनिवारिता गावो रत्नयो यस्येति काहतपुरप्रिशुः ।
तस्य संबोधनं । नोऽन्नां परीयसा परितो व्यापकेन राया धनेन प्रकर्षेच्च
ओज्य । बाजायाश्चाभाय पंथां पंथं नमस्तस्य मत्स्यनीपम्राप्तिसाधनं जागं रत्नि
विलिख । कुर्मित्यर्थः ओजिष्ठं ॥ अन्नं आजये । अन्नं वलापयेत्युच्यते बलोपच ।
शुषः । ओजः । तदस्याकोत्स्येऽस्मायामधेत्यादिना विनि । अतिशयन इहन् ।
निष्कतोर्लुक् । टेरिति टिलोपः । निष्कादाद्युदात्तः । द्युन्नं । द्युत दीप्तावत्य-
स्मादातोः अन्त्यद्युन्ननिष्केत्यादिना । नक्षत्रमथवा मकारच्चातादेशो निपात्यते । प्रत्य-
यदेशोतोदात्तः । अभ्रिगो । अहतमन्दस्य अभ्रदेशः । ग'अद्वस्य'पसजननत्वं ।
आमंजितस्य निधातः । परीयसा । अस्य कोटिल्लेत्वा व्याप्यर्थो धातुना ननेकार्थः । दृ ।
अस्मात्पदादिकर्षणौ भावे क्लिप् । परि प्राप्तं नक्ष व्यापनं यस्य तत्तथोत्तं ।
अपचगाद्वनासंपीति अन्तः । अन्तं प्रापयन्नियमा बुक्तस्य परेपेक्षतिं प्रत्य सर्वेकं च ।
नास्ति चात्प्राप्त्युक्तास्तं प्रति गत्युपसर्गसंज्ञाः । पा० १, ४, ६०, १, । इति व्याख्या ।
अस्यः कर्षं अन्तः । एवं तद्व्यापसर्गाद्विस्तृतमिति वचनात् अस्यो अन्तं भविष्यति ।
निपातस्य चेति पूर्वमदस्य दोषः । नञ्जोहो प्रकृतेति पूर्वमदप्रकृतिकारत्वं । रत्नि ।

रद्विच्छेदने । औषादिकः । वक्तुं चंदस्योति यपो वृत् । प्रादादित्वाजिवाता-
भायः । पंथा । हितोयैकवचन इतोऽत् सर्वनामस्थान इत्यत् । नकारस्योपस्थादस्यः ।
प्रथमयोः सर्वनामस्थान इत्याद्युदात्तत्वं ॥

। अथ द्वितीया ।

त्वं नो अग्ने अद्भुत क्रत्वा दक्षं न्य मंहना ।

त्वे चंसुर्यः । मारुहः । क्रत्वा । मित्रो न यज्ञियः ॥ २

त्वं । नः । अग्ने । अद्भुत । क्रत्वा । दक्षं न्य । मंहना ।

त्वे हति । अंसुर्यः । या । मारुहः । क्रत्वा । मित्रः । न ।

यज्ञियः ॥ २

हे अग्ने अद्भुत साधय्यातिशयेन सर्वनामाचर्यभूत त्वं नोऽस्माकं क्रत्वा कर्म-
साक्षात्कृतेन यत्तादित्वापायेष प्रीयः सन् दक्षस्य वलस्य धनस्य वा मंहना मंहनं
नाम दक्षं कुर्विति शेषः । यतः कारणात् त्वय्यसुर्यं मारुहं वलमारुहन् आकूटं
अतो मित्रो न चंसुर्य इव यज्ञियो यज्ञाङ्गत्वं क्रत्वा यज्ञपातकराजसापनोदन-
कक्षयानि कर्माणि कुर्वीषो भव ॥ अद्भुत । आर्त्तमित्त्याद्युदात्तत्वं क्रत्वा । दुर्लभं
करणे । क्रतुः कर्तुरिति कर्तृप्रत्ययः । ककारी युष्मद् द्विप्रतिषेधार्थः । यथादेशः ।
क्रतुः कर्म । ततोयैकवचने जसादिषु यामयमिति ययमासाभावाभायः । दक्षस्य ।
दक्ष गतिर्हिंसनयोः दक्ष्यते हिंस्यतेनेन यत्नम इति दक्षं वलं । करसाधिकर-
णवोचेति वच् । जिवादाद्युदात्तः । मंहना । मंहनिदोनकर्मो । सुपां सुगुगित्वा
कारादेशः । त्वे । सुपां सुगुगित्यादिना हेः शेषादेशः । [सुपादेश्यत्वादुदात्तः ।
त्वय्यद्भुतः प्रत्ययस्त्वरेणातोदात्तः । एकादेश्य कदाप्तेनोदात्त इत्येकादेश्याद्युदात्तत्वं ।
प्रादवत् । वृद्धेर्धातोर्लङ् क्तुवृद्धिभ्यश्चंदस्योति श्लोकदेश्यः । जिवाद् यामाभायः ।
क्रत्वा । कृञ् करणे । यामच् । वक्तुं चंदस्योति विकरणस्य वृत् । यथादेशः ।
सुपां सुगुगित्वात् । वित इत्यतोदात्तः । यज्ञियः । यज्ञमङ्गतोत्पन्नस्य यय-
मिभ्यां वलसाभिरिति वः । प्रत्ययस्त्वरेणातोदात्तः ॥

। अथ तृतीया ।

त्वं नीं अस्म एषां गये पुष्टिं च बर्धय ।

ये सोमे'भिः प्र सूरयो नरो मघान्मानयः । १

त्वं । नः । अस्मे । एषां । गये । पुष्टिं । च । बर्धय ।

ये । सोमे'भिः । प्र । सूरयः । नरः । मघानि । मानयः । १

ये अस्मे त्वेषां नस्वत्स्वापमानाचक्षार्थं गयं । गच्छते निपातावेति गयं षट्च
गीयते कूयत इति वा गयं धनं । पुष्टिं च गवादिनिषयां पुष्टिं च बर्धय । प्रापय ।
इष्टिं प्रापय । ये सोमे प्रसिद्धाः सूरयो अस्मदेषां नरः सोतारो मनुष्याः सोमेभिः
सोमैः सोमैर्ब्रह्मणो बर्धनीयानि गवादिधनानि यथा मानयः प्रात्रु वनु तद्वत्त्वययो-
त्त्वर्थः ॥ गयं । षट्चपञ्चे गमेरन्नादयवेति यस्मात्प्रधानो मकारस्योपश्च निपातते ।
धनपञ्चे वा सुतो । अस्माद्यत्प्रत्ययः । तुक्तत् । यतोऽनाय दन्त्याद्युदात्तत् । पुष्टिं ।
इव पुष्टौ । स्वितां क्लृत् । आदसत्तादंतोदात्तत् । सोमेभिः । इत् । सुतो ।
अतिस्तुष्टु इत्यादिना वत् । सुयः । निष्ठादाद्युदात्तः । मानयः चन्द्र आश्रौ ।
जिह्व । द्विर्बर्धनं । इत्यादिशेषः । अत आदेरित्वात् । अन्तोतेवेति तुडांगमः ।
निपातः ॥

। अथ चतुर्थी ।

ये अस्मे चंद्र ते गिरः शुभंत्स्यंराधयः ।

शुभे'भिः शुभिषो नरो द्विचिषेपां; हृत्स्य'कीर्त्तिर्वीधति

अना ॥ ४

ये । अस्मे । चंद्र । ते । गिरः । शुभंति । अस्मं'राधयः ।

शुभे'भिः । शुभिषां । नरः । द्विः । चित् । वेपां । हृत्स्य ।

सुःकीर्त्तिः । वीधति । अना ॥ ४

ये अस्मे चंद्र सर्वेषां प्राणिनामाह्वयकर ये नरसो गिरस्तत्सर्वं विप्रोत्तमरूपा
प्रायः शुभंति योयनाः कुर्वन्ति तेऽह्वराधसोऽह्वयना भवन्ति । एतेन हृत्स्यद्विचपञ्च्यते ।
विच शुभिषो वचन्तः पंत शुभेभिः शुभैः सकीर्त्तयैः सचैः यत्प्रयोगका

अर्धंति । तेषां तद्वर्धंभिर्न क्षवं कुर्वतां द्विषद्दिवाकायादपि वृद्धमवृत्ती सुकीर्ति-
जंयति । सर्वद्विषंतंरानर्तिनो कीर्त्तिर्भयनीत्यर्थः । एवंविधं तद् गयवत्तना आत्मना
अवधेन बोधति । बोधयति ॥ युभंति । युभ युष्मा दोमो । खदादिः । पादादित्वा-
विवाताभायः । खदावर्धमातृकाहुदास्तत् प्राप्ते खति पिष्टत्वादिकरणस्वर एव ।
अन्तराधसः । अन्तराधो । अन्तराधोत्पादिना कम् । अन्तराधे व्याघ्रात्प्राप्त्यानर्त्तित्यर्थः ।
निष्ठादाद्युदासः । राध साध संविद्यो । अद्यम् । राधूर्ध्वंति साधयंत्यनेन धर्मादी-
नोति । राधो धर्मः । वृद्धमोहितात्पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं । वृद्धत् । वृद्धं वृद्धिं वृद्धो ।
अद्य । कोपो बाध्वादिह । प्रत्ययस्वरः । बोधति । वृद्ध अवगमने । ख्यंतात् यपि
जते तस्य बंधव्यर्थेति सावंधातृकसंज्ञायां णिकोपः । बहुतांस्त्विति निवाता-
भायः । मातृकरेणाद्युदासः । तना । मतेनाद्यादेरात्मन इत्याकारकोपः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तव त्वे पंजो अर्च्यो भाजंतो यंति हृष्याया ।

परिष्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न बाजसुः ॥ ४

तव । त्वे । अर्च्ये । अर्च्यंयः । भाजंतः । यंति । हृष्याया ।

परिष्मानः । न । विद्युतः । स्वानः । रथः । न ।

बाजसुः ॥ ५

ये अर्च्ये हृष्याया वृद्धवोऽस्तं प्रगम्या भाजतो दीत्यमानास्त्वयेति प्रतिष्ठा अर्च-
यस्वदीया ररुज्यो भंति । सर्वतो गच्छंति । कवनिव । परिष्मानः परितो नंत्यः
सर्वतो व्याघ्रा विद्युतो नाचिरप्रभा इव । अनेन प्रकाशतिशय सक्तः । स्वानः गन्दाव-
जानो रथो न रथ इव । अनेनार्चिर्वा अनाधिक्यसक्तः । बाजयुने अचकान इवास्वायं
बुधेष्टु अन्ननिजवाय अथा प्रपतंते तद्वदित्यर्थः । अनेनाहुतिविषयोऽभिजाय सक्तः ॥
भंति । इप् गतो । हृष्याया । जिहृषा प्रागव्याप्ते । त्वसिष्टविष्टवोत्पादिना
ज्ज्प्रत्ययः । आदित्यः । पा० ७. २. १६. । इतीट्प्रतिषेधः वृद्धमचने सुपां सुच-
गित्वादिना बाजादेयः । चित इत्यंतोदास्तत् । परिष्मानः । अज व्रज गतो ।
पटिपूणाचातोरन्वेद्योऽपि दृश्यंत इति भगिन् । अकारकोपश्चादसः । निष्ठादाद्यु-
दासः । बाजसुः । बाजनात्मन इच्छतीति वदत् । न बंधव्यर्थेति तद्दीर्घकोः
प्रतिषेधः । अर्च्यं दसोत्प्रात्ययः ॥

। अथ षष्ठी ।

नूनीं अग्ने अतये सवाधंस च रातये ।

अस्माकांसः सूर्यो विष्वा आशाः तरोषधिं ॥ ६

हु । नः । अग्ने । अतये । सवाधंसः । च । रातये ।

अस्माकांसः । च । सूर्यः । विष्वाः । आशाः । तरोषधिं ॥ ६

हे अग्ने नोऽस्माकं हुं हि प्रभूतये रक्षायै भव । सवाधंसश्च हारिद्रिनिविज्जवाध-
सहितश्च च रातये धनानां दानाय भव । किंच अस्माकाहोऽस्माकाः पुत्रनिष्पादयः
सूर्यः सोतारो विष्वाः सर्वा आशा दिवस्तरोषधि । तासां तत्रये क्षमा भवेद्भ ।
अथवा आशाः कांशाः । अथनयः । स्वाभिरुजितप्रयत्नस्तत्राप्यस्तु संपादन् हुविंत्वर्थः ।
सवाधंसः । वाधेरस्तु । वाधसा सह वतंत इति सवाधाः । योमस्यैवमेति सहस्र
सभायः । ऋद्धत्तरपदप्रकृतिस्तत् । रातये । रा दाने । क्षिन् । अंते इवेवयवव-
विदभूयोरा वहास्तदन्तोदास्तः । अस्माकांसः । तस्मिन्नि च वृद्धास्माकापित्वि
जतेऽस्माकादेयः । आंदस्यमादयो सोमः । वहुवचनेऽनुगागमः । यद्वो वहुवचने कयो-
दास्तमेव वदस्वत्तवाविधमादेयमत्रापि जतयानाचार्यः । विष्वाः । विश्वेऽपि वृणीत्यादि
कम् । निष्वादास्तूदास्तः । तरोषधि । तू । पुनस्तत्रयोः कृतभ्यामीवम् । ७
६, २६ । इतीवम् । वहुवचननेऽनुगागमः । अंतोदास्त- आंदसः ॥

॥ अथ सप्तमी ।

त्वं नो अग्ने अंगिरः स्तुतः स्वावां च भर ।

होतर्बिभ्वासहं रथिं स्तोत्रभ्यः स्ववसे च न उत्तैधिं वृक्ष

नो वृधे ॥ ७

त्वं । नः । अग्ने । अंगिरः । स्तुतः । स्वावाः । च । भर ।

होतः । १ । बिभ्वा । सहं । रथिं । स्तोत्रभ्यः । स्ववसे । च । नः ।

उत । एधि । वृक्ष । नः । वृधे ॥ ७

ये चग्ने रंगिरः । कार्यकारणद्वोरभेदोपचारादंगिरसां प्रकृतिभूतोऽग्निरंगिरा
 इत्युच्यते । ये रंगिरः पूर्वेः घृतातनैर्जह्विभिः स्तुतः स्वानाम् इदानीतमैव कृत्स्न-
 मानस्यं निश्चयं न हताभ्यभिधितारं । अभिभवहेतुत्वादभिधित इत्युच्यते ।
 यदि धनं नोऽस्माकमायत । आह्वर । हे होतर्देवनामाङ्गातः कोऽह्यो नोऽह्यं
 कवसे कोऽहं साधर्थं च प्रवक्ष्ये । एतं अपि च इत्युक्त्वा नोऽह्यं इति सख्यव्य-
 यधि । अथ ॥ स्वानः । इहूस् स्तुतो । यानपि कर्मणि व्यत्ययेन यत्प्रत्यय आहू-
 दात्तव्यं । निष्ठासङ्गं । संज्ञितायां विभूनामिति षष्ठीवृत्तवचनस्य सुपानिष्ठादिना
 आकारादेशः । तत्पूर्वे कृति वृत्तमिति वक्ष्या आहूक् । पदकारास्तु निपूर्वाङ्ग-
 पतेरगागमेऽन्धेषामपि इत्यत इति दोषत्वं च नरावपार्हं कुर्वति । ऋद्धतरपद-
 प्रकृतिस्वरत्वं । कवसे । इहूस् स्तुतो । त्वर्घ्येऽप्येवमन्वयः । निष्ठादाहूदात्तः ॥

॥ इति ऋद्धत्वं प्रथमे द्वितीयो वयः ॥

अनस्य गोपा इति ऋद्धत्वेकादशं सूक्तपाले यस्य सुतं भरश्चापि जागतमाग्नेयं ।
 तथा चातुर्क्रातं । अनस्य षट् सुतं भरतो जागतमिति ॥ प्रातरनुवाक आह्वनयज्ञो
 वाक्ष्य सूक्तस्य विनिवोगः । अनस्य गोपास्वायम्न ऋतायवः । षा० ४, ११, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अनस्य गोपा भजनिष्ट जागृविग्निः सुदक्षः सुविताय

नम्यसे ।

एतत्प्रतीको वृद्धता दिविःसृष्ट्या सुमहि भाति भरतेभ्यः शुचिः ॥ १

अनस्य । गोपाः । भजनिष्ट । जागृविः । अग्निः । सुदक्षः ।

सुविताय । नम्यसे ।

एतत्प्रतीकः । वृद्धता । दिविःसृष्ट्या । सुमहि । वि । भाति ।

भरतेभ्यः । शुचिः ॥ १

अनस्य गोपा गोपायिता रक्षिता जागृनिष्ठागरवयोः सदा प्रवृद्धः सुदक्षः
 सुवचः सपैः स्वायनीवचसा कोऽग्निर्नम्यसे नवतराय सुविताय लोकानां कल्याणसा-
 न्निधः तातः । एतत्प्रतीको वृद्धतेन प्रवृद्धतामो वृद्धता नृद्धता दिविःसृष्ट्या

हेनातेजसा बुद्धः शुचिः शुच एव विभोऽग्निर्भरतेष्व अग्निवज्राकारेण द्युपरीति-
 नद्याया भवति तथा विभाति । प्रकाशते ॥ गोपाः । शुपूरचये । चावप्रत्ययः ।
 गोपायतेः क्षिप् । परतादतो खोपः । अत्र परताददृक्खोपे कृते यथाभवतात्
 प्रत्ययस्यैवाभावेन यथापो न स्यात् । खोपो व्योमं खीति प्रथमं खोपस्यैवाकस्या-
 पकाद्यखोप एव भवति । खोपानादेशश्च यखोपनिधि प्रति न स्यान्नयज्ञानः ।
 प्रत्ययस्वरः । जाण्विः । जाण्व निद्राचये । जृष्टुजृष्टजाण्वः क्षिति क्लिप्तप्रत्ययः ।
 जाण्वोऽविचिखलुक्किरिखति प्रतिवेधाद्गुणाभावाः । निजादाद्युदात्तः । सुदचः ।
 आद्युदात्तं ह्रस्वंदसोत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वं । सुविताव । तन्वादीनां ह्रस्वेषुपर्व-
 खानिति खोपवादेशः । शुपमानात् क्त पञ्चुत्तरपदांतोदात्तत्वं । नञ्वे ।
 नययद्वादातिभावेऽयं ईवस्तुप्रत्ययः । ईकारखोपपञ्चादचः । अतो खोपः ।
 आद्युदात्तः । दिदिष्टुमा । ह्रस्वभां खेदपञ्चानमित्यहृक् । जडुत्तरपदप्रकृति-
 कारत्वं । द्युपद । ह्रस्वह्रस्वां नतमिति ह्रस्वात्परक नतपोऽदात्तत्वं ॥

। अथ द्वितीया ।

यज्ञस्य केतं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषस्ये सखीधिरे ।

इद्रेण देवैः सरथं च वर्हिषि सोदग्नि होता यजयाव

सुक्रतः । २

यज्ञस्य । केतुं । प्रथमं । पुरोऽहितं । अग्निं । नरः ।

त्रिऽस्रिष्ये । सं । ई । धरे ।

इद्रेण । देवैः । सरथं । सः । वर्हिषि । सोदत् । नि ।

होता । यजयाव । सुऽक्रतः । २

अर इति जो यज्ञस्य यावत्स्य केतुं प्रज्ञापकं पुरोहितं यजनायैः इत्यनुवर्तिरेव
 देवैश्च सरथं तेषां गान्धत्वात्समानरथमग्निं त्रिषस्ये त्रिस्थाने विहारप्रदेशे प्रथमं
 सखीधिरे । समेषत । सुक्रतः योभनकनी होता देवानामाहुता सोऽग्निर्विधि
 वर्हिषुंतेतज्जि स्थाने यजयाव यज्ञाय निबोदत् । प्रतिष्ठितऽभ्यवदिति यावत् ॥

केतुं । नित शाने । ओषादिक समत्वः । अंतोदासः । पुरोहितं । पुरोऽन्वयनिति
 गतिसंज्ञायां गतिरनंतर इति पूर्वंपदप्रकृतिस्वरत्वं । निवधस्वे । आश्वनीवादि-
 क्षत्र्येण निप्रकारमग्निं सह तिष्ठतीति निवधस्वः । कमत्वः । सवनाहस्व-
 कोऽन्वयसीति सवादेयः । मनुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वं । सौदत् । सदेः पादादिना
 सौदादेयः । वक्तुं चंदस्वभावाद्भोजेऽतीत्यवभाषः । पादादिनासिवाताभाषः ।
 वज्रभाष । अजिरोषादिकोऽवप्रत्ययः । प्रत्ययस्वरैषांतोदासः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

असंखटो जायसे मातोः शुचिर्मंद्रः कविश्चटतिष्ठो विवस्वतः ।

हृतेन त्वावर्धयन्न आहुत धूमस्यो केतुरभवद्दिवि श्रितः ॥ १

अथ ८९ : । जायसे । मातोः । शुचिः । मंद्रः । कविः ।

चत् । अतिष्ठः । विवस्वतः ।

हृतेन । त्वा । अवर्धयन् । अन्ने । आहुत । धूमः । ते ।

केतुः । अभवत् । दिवि । श्रितः ॥ १

हे अन्ने मातोररक्ष्योः । सजनननित्सादरयो जातरावित्त्वयेते । ताभ्या-
 मर्षंजटेऽवाधित एव जायसे । प्रादुर्भूतो भवसि । मंद्रं स्वयं । स्तुत्यः कविः क्रांतः
 स्वयं व्याप्तः । अवयवा मेवाधो शुचिस्वः विवस्वतोऽग्निहोत्राद्यर्थं गृहे विधेयेषु
 वसतो वज्रमानादुदतिष्ठः । उदितोऽभवः । पूर्वं मन्त्रमवस्था तां हृतेनावर्धयन् ।
 हविमवयन् । हे आहुत आहुतिभिर्हृतं ते तव दिव्यंतरिक्षे श्रितो व्याप्तो धूमः
 केतुः प्रप्रापकोऽभवत् । अग्न्यनुगायकत्वाद्भूयः ॥ मातोः । उदास्यथो हव्युर्वादिति
 विभक्त्येदासत्वं । मंद्रः । यदि स्तुतिषोदमदक्षप्रकांतगतिषु । अथ स्तुत्यथोदसा-
 र्वक्याभितंभीत्यादिना रक् । अंतोदासः । कविः असेरिन् सर्वांषात्तस्य इतीग्रत्वः ।
 वाक्कवकत्वान्नकारश्च नत्वं रेफलोपय । व्यत्ययेनांतोदासत्वं । उदतिष्ठः । हव्युर्वा-
 दूर्ध्वं कर्मणाचिनसिष्ठतेरात्मनेपदाभावः । विवस्वतः । विपुनोहसतेः संपदादिबन्धो
 भावं द्विप् । तद्व्याप्तीनि सतृप् । मादुपधायाचेति नत्वं । मनुपोऽनुदास-
 वावाहकारः ।

॥ अथ चतुर्थी ॥

अग्निर्न यज्ञमुप वेत साधुवाग्निं नरो वि भरंतु गृहेऽष्टे ।

अग्निर्दूतो संभवद्व्यवाहनोऽग्निं हृणाना हृणते कविक्रतुं ॥ ३

अग्निः । नः । यज्ञः । उप । वेत । साधुवा । अग्निं । नरः ।

वि । भरंते । गृहेऽष्टे ।

अग्निः । दूतः । संभवत् । द्व्यवाहनः । अग्निं । हृणानाः ।

हृणते । कविक्रतुं ॥ ४

साधुवा सर्वपुत्रवाचीनां साधकोऽग्निर्नो यज्ञमसदीर्घं यागं प्रत्युपवेत । आगच्छतु नरो ननुऽष्टा गृहे गृहेऽस्तु गृहमग्निं विभरंते । विहरंति । विहरणं कुर्वंतीत्यर्थः । द्व्यवाहनो द्व्यामां द्विषां वोढाग्निर्दूतो देवानां दूतोऽभवत् हृणानाः संभजयानाः अंत कविक्रतुं ज्ञातव्यमग्निं हृणते । संभजंते ॥ साधुवा । सपां सवृत्तित्यादिना विभज्येवादेशः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वचस्तुभ्यं मनोषा इयमस्तु शं हृदे ।

त्वां गिरः सिंधुमिवावनीर्महीरा पृथंति शवसा

वर्धयंति च ॥ ५

तुभ्यं । इदं । अग्ने । मधुमत्तमं । वचः । तुभ्यं । मनोषा ।

इयं । अस्तु । शं । हृदे ।

त्वां । गिरः । सिंधुऽइव । अवनीः । महीः । आ ।

पृथंति । शवसा । वर्धयंति । च ॥ ५

प्र । अग्नये । वृहते । यज्ञियाय । ऋतस्य । वृष्णे ।

असुराय । मन्त्र ।

वृत् । न । यज्ञे । आस्ये । सुपूतं । गिरं । भरे । वृषभाय ।

प्रतीचीं ॥ १

वृहते मागध्यातिशयेन वृहते यज्ञियाय यज्ञार्थाय ऋतस्योदकस्य वृष्णे ऋषिर्दे ।
ऋतगित्युदकनामसु पाठात् । अग्नुराय । वृहते ॥ अक्षेरीषादिकं चरन्प्रत्ययः ॥
वृषभाय कामानां विपित्वेऽग्नये मन्त्रं ज्ञानसाधनं प्रतीचीमभिमन्त्र्य गिरं स्तुतिरूपं
वाचं प्रभरे । प्रणयामि । कथयिष्ये । सुपूतं सव्यवर्गस्याग्नये प्रकृतं यज्ञे वृत् न
वृत्तिष्ये । आस्ये प्रकृतं वृत् यथा प्रीतिकरं भवति तथा प्रीतिकरी स्तुतिमित्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ऋतं चिकित्व ऋतमिच्छिन्नित्यृतस्य धारा अतुं त्वं धि पूर्वीः ।

नाहं यातुं सहसा न हयेन ऋतं संपास्यत्पत्य वृष्णः ॥ २

ऋतं । चिकित्वः । ऋतं । इत् । चिकिदि । ऋतस्य । धाराः ।

अतुं । त्वं धि । पूर्वीः ।

न । अहं । यातुं । सहसा । न । हयेन । ऋतं । संपासि ।

अरुषस्य । वृष्णः ॥ २

ऋतं कोत्वं हे चिकित्वो जानन्नस्मि त्वं ऋतं मया क्रियमाणमिदं कोत्वं चिकिदि ।
जानोहि ॥ कित् चाने । जुष्टोत्यादिः । लोटि रूपं । इदिति पूरयः । ऋतमिति
पदस्य परस्मिन्प्राप्तविते विद्यमानेऽपि क्वांसत्वात्परांगदद्वाक्भावः ॥ किं च पूर्वी-
बन्धोऽहं तस्योदकस्य धारास्तस्य पोषणार्थमुत्पादयितुमनुर्तुं धि । मेभाननुतिष्यि ।
सहसा वलेन युक्तोऽहं यातुं कर्मणां नाशकरां हिंसां न संपासि । न स्मृशामि । न

करोमीति वाचस् । इमेन च सत्यान्वताभ्यां यत्किंचिद्वेदिकं ज्ञानं न स्यात् ॥ यय
समवाय इति भातुः ॥ किंतु अयस्य रोचमानस्य इत्याः कानानां वर्णितज्ञानं कर्त
कोत्तमेन स्यात् ॥

। अथ तृतीया ।

कयां नो अग्ने ऋतयस्सृतेन भुवो नवे'दा उचयं'स्य नय्यः ।

वेदां मे देव ऋतुपा ऋतूनां नाहं पतिं सनितुरस्य रायः ॥ १

कयां । नः । अग्ने । ऋतयन् । ऋतेनं । भुवः । नवे'दाः ।

उचयं'स्य । नय्यः ।

वेदं । मे । देवः । ऋतुपाः । ऋतूनां । न । अहं । पतिं ।

सनितुः । अस्य । रायः ॥ १

हे अग्ने ऋतयन् सर्वप्राणिनां जीवनहेतुकवृद्धकं कुर्वन् कया केनाप्यृतेन सत्येन
क्रियमाणेन कर्मणा न उचयस्यास्मादीयस्य कोत्तस्य नवेदा ज्ञानं भुवः । भवेः ।
नय्यः सृत्य ऋतूनां ऋतुपाः । द्वितीय ऋतयन्दोऽनुवादकः । देवो द्योतमानोऽग्निर्मे
नां वेदः । वेत्तु । सनितुर्भजनानस्यास्य मम रायः पश्चादित्युक्तस्य पतिं ध्यामिर्मे
तमग्निमहं न जानामि ॥ भुवः । भू सत्तायां लिङ्गर्थे लोकाग्रामः । उचयः देवः ।
नवेदाः । न न वेत्तोति वेत्तोत्यस्मिन्नर्थे वर्तते । कथयतेऽभ्यते । निपातनात् ।
द्विनर्पूर्वस्यास्तुमन्त्रयांतस्य वेदेरेकस्य नजा सोपोऽन्यस्य प्रजतिभावश्च स्तदस्मानिना
निपातितः । पाणिनिना तु नभ्याऽनुपादादिति सूत्रेण वेत्तोत्येनस्मिन्नर्थे निपातितः ।
अस्मादर्थस्यानुपपत्त्यात् स्तदस्मानिपद्य एवाश्रयते ॥

। अथ चतुर्थी ।

के ते अग्ने रिपवे बंधनासः के पायवः सनिधंत क्षुमंतः ।

के धासिमग्ने अमृतस्य पाति क आसंतो वचसः संति

गोपाः ॥ ४

के । ते । अग्ने । रिपवे । बंधनासः । के । पायवः ।

सनिषंत । द्युभंतः ।

के । धामिं । अग्ने । अनृतत्य । पांति । के । असंतः ।

वचंसः । संति । गोपाः ॥ ४

हे अग्ने ये रिपवे शकीयस्य गन्तोः बंधनासो बंधकाः स्तुत्ये त्वत्संबन्धिनो
पुरुषाः के कीदृशाः । सामर्थ्यातिशयादेर्बन्धा इति केनापि प्राप्तं न शक्यं
इत्यर्थः । ये पायवो जनानां रक्षितारो द्युभंतो दीप्तिमंतः सनिषंत दोनेभ्यो धनं
प्रयच्छन्ति त्वदीयाः के कीदृशाः । येऽनृतस्यासत्यस्य धासिं धारकं जनं पांति
रक्षन्ति ते त्वदीया जनाः के संति । न केऽपीत्यर्थः । येऽसतो दुष्टस्याभिघापादि-
लक्षयस्य वचसो गोपा गोपावितारो रक्षितारस्ते त्वदीयाः के संति । न कोऽपीत्यर्थः ।
अथवा ये के जना रिपोर्बंधकाः । ये के पायवो रक्षितारः सनिषंत धनं प्रयच्छन्ति
द्युभंतः । ये केऽनृतस्यासत्यस्य धासिं धारकं जनं पांति अनृतजनितपापात्परिहृत्य
सम्पन्नार्गप्रदानेन रक्षन्ति । ये केऽसतोऽभिघापादिलक्षणाद्वचसो गोपावितारः संति ते
सर्वे त्वदीयाः । त्वदुपासका इत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

सखायस्ते विघुण्या अग्न एते शिवासः संतो अशिवा अभूवन् ।

अधूर्धत स्वयमेते वचोभिरृजूयते तृजिनानि द्युभंतः ॥ ५

सखायः । ते । विघुण्याः । अग्ने । एते । शिवासः । संत ।

अशिवाः । अभूवन् ।

अधूर्धत । स्वयं । एते । वचःऽभिः । ऋजूयते । तृजिनानि ।

द्युभंतः ॥ ५

हे अग्ने तव सखायः कोतारो विघुण्या विप्रकीर्णाः सर्वत्र व्याप्ता एते पूर्वपक्षिणः
परनिर्वादिक्षुर्वाणास्तत्परिचर्यां त्वसंतोऽपहृताः संत इहानीं तत्परिचर्यां कुर्वन्
शिवासः शिवा व्याप्ता अभूवन् । किंच यः ऋजूयत सद्यः सम्मगाचरतेऽपि सद्यः वचोः

भिरसाधूक्तिभिर्जिनानि कुटिलानि द्रुवतस्त एते नम सपत्नाः स्वयमेवाधूयन्तः ।
अहिंसन्तः । धूर्धतेहिंसाकर्मण इदं रूपं ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

यस्ते॑ अग्ने॑ नम॑सा य॒ज्ञमी॑ष्टं॒ ऋतं॑ स॒ पात्य॑रुषस्य॒ वृणाः॑ ।

तस्य॑ क्षयः॒ पृथ॒रा साधु॑रे॒तु प्र॒सर्त्ता॑णस्य॒ नहु॑षस्य॒ शिषः॑ ॥ ६

यः । ते । अग्ने । नमसा । यज्ञं । ईष्टे । ऋतं । सः ।

पाति । अरुषस्य । वृणाः ।

तस्य । क्षयः । पृथुः । आ । साधुः । एतु । प्रसर्त्ताणस्य ।

नहुषस्य । शिषः ॥ ६

हे अग्ने यो मनुष्यो यज्ञं यजनीयं ते त्वां नमसा स्तावेष्टेष्टे स्तौति । यद्वा ते त्वभ्यं
यज्ञं यागं नमसात्तत्पुण्यं ज्ञावेष्टेष्टे यजति ॥ अश्विभू पक्षे यजेवंशुलं कंदसीति
शंपः शूः । क्षातिरिति द्विर्धनः । यज्ञं कंदसीति संसारणं । सवर्णदीर्घः ।
जकारस्य टकारः ॥ योऽरुषस्य रोचमानस्य वृणाः कायानां विदितुमशक्यं तं स्तोत्रं
पाति रक्षति तत्तु यजमानस्य क्षयो नहुषं पृथुर्विस्तार्य भवति । पश्चादिरुषस्यैर्धनैः
कंपूर्णं भवतीत्यर्थः । प्रसर्त्ताणस्य प्रकर्षेण परिचर्या गच्छतो नहुषस्य मनुष्यस्य
साधुः कायानां साधकः पृथुः । शिष्यस्य इति शेषः । पुत्र यैस्तु । आगच्छतु ।
भवत्वित्यर्थः ॥

॥ इति षष्ठ्यस्य पथमे चतुर्थो वक्त्रः ॥

अर्चतस्तेति षष्ठ्युत्तमोदगं सूक्तं सुतं भगवत्पाथं गायत्र्यगानेयं । अनुक्रांतं च ।
अर्चतो गायत्रं विवति ॥ प्रातरनुवाक आग्नेयव्रतौ गायत्र्यर्चदस्याश्विनयस्त १८मादिके
हे सूक्ते । इति ॥ अर्चतस्तेति सूक्ते । आ० ४, १३, इति ॥ आश्विनयो-
पस्थाने त्वग्नौ सप्रथा असीत्येका । इति ॥ स नः सूज सुगत्या वाजवत्या
त्वग्नौ सप्रथा असीत्येका । सूतिनं ज । स नः सूज सुगत्या वाजवत्या त्वग्नौ
सप्रथा असीति च । आ० ३, १०, इति ॥ अश्वसेषे पौषोदौ त्वग्नौ सप्रथा इति
प्रथमः श्रुतानुवाक्या । त्वग्नौ सप्रथा असि सोम आस्ते यथेभ्य इति सहस्रौ ।
आ० १०, ६, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अर्चं॑ त॒स्या ह॒वामहे॑ऽर्चं॑ तः॒ समि॑धोमहि ।

अग्ने॑ अर्चं॑ त॒ जतये॑ ॥ १

अर्चं॑ तः । त्वा । ह॒वामहे॑ । अर्चं॑ तः । सं । इ॒धोमहि॑ ।

अग्ने॑ । अर्चं॑ तः । जतये॑ ॥ १

हे अग्ने त्वा त्वामर्चतः पूजयंतो वयं हवामहे । आहुयानः । अर्चतः स्तुवतो वयमृतये रक्षणाय तर्पणाय वा त्वा समिधोमहि । समिद्धः संदीपयामः । अर्चत इति तृतीयं पदमादरातिशयार्थं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अग्नेः॑ स्तोमं॑ म॒नामहे॑ सि॒ध्नमद्य॑ दि॒विसृ॑ष्टः ।

दे॒वस्य॑ द्र॒विण॑स्य॒वः ॥ २

अग्नेः॑ । स्तोमं॑ । म॒नामहे॑ । सि॒ध्नं । अद्य॑ । दि॒विऽसृ॑ष्टः ।

दे॒वस्य॑ । द्र॒विण॑स्य॒वः ॥ २

द्रविणस्यैवो द्रविणं धननिष्कृतो वयं दिविसृष्टः स्वयं आकाशं व्यज्रवतो देवस्य द्योतमानस्याग्नेः सिध्नं पुष्पाण्यानां साधकं स्तोमं स्तोत्रसद्व्याभिस्तद्धनि मनमहे । ब्रूमः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अग्नि॑र्जु॒धत॑ नो गि॒रो होता॑ यो मा॒नुषे॑षा ।

स य॑क्ष॒हैव्यं॑ जने॑ ॥ ३

अग्निः । जु॒धत॑ । नः । गि॒रः । होता॑ । यः । मा॒नुषे॑षु । आ ।

सः । यक्ष॑त् । दै॒व्यं । जने॑ ॥ ३

होता देवानामाहुता सोऽग्निमोहमेवा वसति सोऽग्निर्नोऽस्माकं मिरः
सुतोर्नपत । सेवता । सोऽग्निर्देव्यं जनं देवसंविभिनं जनं यजत् । यजतु ॥

। अथ चतुर्थी ।

त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरे'य्यः ।

त्वया यज्ञं वि तन्वते ॥ ४

त्वं । अग्ने । सप्रथाः । असि । जुष्टः । होता । वरे'य्यः ।

त्वया । यज्ञं । वि । तन्वते ॥ ४

हे अग्ने जुष्टः सर्वदा प्रोतो वरेय्यः सर्वैर्वरणीयो होता त्वं सप्रथाः सर्वतः
ष्टपुरसि । भवसि । तवाह वाक्साः । सप्रथाः सर्वतः ष्टपुः । नि० ६, ८, । इति ।
किंच सर्वे यजमानास्त्वया साधनेन यज्ञं पितन्वते ॥

। अथ पंचमी ।

त्वमग्ने वाजसातमं विप्रां वर्धति सुष्टुतं ।

स नो राख सुवीर्यं ॥ ५

त्वां । अग्ने । वाजसातमं । विप्राः । वर्धति । सुष्टुतं ।

सः नः । राख । सुवीर्यं ॥ ५

हे अग्ने विप्रा मेधाविनः कोतारो वाजसातमं । वाजोऽयं । तद्वत् सुष्टुतं
पूर्वैर्वर्धयिषिः सव्यक् कर्तुं तं त्वां वर्धति । सोऽग्नौ वर्धतंति । स त्वं नोऽस्माभ्यं
सुवीर्यं सर्वैः ज्ञातनीयं वरं राख । देहो ॥

। अथ षष्ठी ।

अग्ने नेमिररां पूष देवास्व पंरिभूरसि ।

अ राधचित्तव जसे ॥ ६

अग्ने' । नेमिः । अरान् इव देवान् । त्वं । परिऽभू । अस्मि ।
आ । राधः । चित्रं । ऋजये ॥ ६

हे अग्ने त्वं देवान् परिभूरसि । स्वतेजसा परिभवसि । कवमिव । नेमिः
प्रकाशमानश्चक्रस्य बाह्यो पलयोऽरानिव नाभाकपितान् सूर्यान् स्वासकानिव ।
किंच त्वं चित्रं नानाविधं राधः । साधयत्यनेन पुरुषार्थानिति राधो धनं । आ
ऋजये । श्रोतव्यः प्रसाधय । धननामस्तु पाठाद्वाधो धनमित्युक्तं ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे पंचमो वर्गः ॥

अग्निं स्तोमेनेति षडृचं चतुदंशं सूक्तं सप्तधरासूचं गायत्र्याग्ने च । अग्निं स्तो
मेनेत्युक्तमपि ॥ प्रातरनुवाकान्निगच्छत्योः पूर्वं सूक्तेन सज्जोक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अग्निं स्तोमे'न बोधय समिधानो अमर्त्यं ।

इव्या देवेषु नो दधत् ॥ १

अग्निं । स्तोमे'न । बोधय । संऽदधानः । अमर्त्यं ।

इव्या । विदेयुं । नः । दधत् ॥ १

हे श्रोतरमर्त्यमरन्ध्रमोषमग्निं स्तोमेन श्रोत्रेण बोधय । स्नाभिवितार्थ-
सिद्धये प्रबोधय । योऽग्निः समिधानः श्रोत्रैः सव्यक् प्रकाशमानः स नो इव्यासदी-
यानि इव्यानि इवो'पि देवेषु दधत् । निदधात ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तमध्वरेष्वाङ्गते देवं मर्ता अमर्त्यं ।

यजिष्ठं मामुषे जने' ।

तं । अध्वरेषु । ईङ्गते । देवं । मर्ता । अमर्त्यं ।

यजिष्ठं । मामुषे । जने' ॥ २

मतीं मनुष्या देवं द्योतमानममत्वं मरणावसाथं मातुषे मनुष्याणां संबधिति जने
 सोमे वज्रितं यद्धृतमं तमग्निमध्वरेषु समस्तं त्वोद्धते । स्तुवंति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तं हि शश्वंतं देदुते सुचा देवं द्युतश्चता ।

अग्निं हव्याय वोड् हवे ॥ १

तं । हि । शश्वंतः । देदुते । सुचा । देवं । द्युतः । चता ।

अग्निं । हव्याय । वोड् हवे ॥ १

शश्वंतो वज्रः सोतारस्तं देवमग्निमोद्धते । स्तुवंति । कीदृशास्ते । द्युतश्चता
 द्युतं चरत्या सुचा संहिताः । किमर्थं स्तुवंति । हव्याय हव्यवहनाय वरुणरोषा-
 यादिसव्यं हविर्गोष्ठे बोद्धं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अग्निर्जातो अरोचत प्रन्दत्सून् ज्योतिषा तमः ।

अविद्वत्ता अपः स्वः ।

अग्निः । जातः । अरोचत । प्रन् । दत्सून् । ज्योतिषा । तमः ।

अविद्वत् । गाः । अपः । स्वः । रिति स्वः ॥ ४

जातोऽरण्योर्मंथनेन प्रादुर्भूतोऽग्निर्दत्सून् वज्रविघ्नकारिणः प्रन् प्रन् चिंसन्
 ज्योतिषा स्वेन तेजसा तमो ज्ञारोचत । अदीप्यत । किंवा गा अप उदकानि स्वः
 स्वः पारिदत् । अवेदयत् ॥

॥ अथ पंचमौ ॥

अग्निमीडे न्यं कविं द्युतष्टं सपयंत ॥

वेतु मे शृणवद्वं ॥ ५

अग्निं । ईडे न्यं । कविं । हृतऽष्टं । सपर्यत ।

वेतु । मे । शृणुवन्तु । हवे । ५

हे जना ईडे न्यं स्तुतं कविं क्रांतदधिं हृतष्टं दीप्तोपरिभागमग्निं सपर्यत । पूजयत । साग्निर्मे हवं नदीयनाङ्गानं वेतु । कामवद्वा । शृणुवन्तु शृणुवन्तु च ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अग्निं हृतेन वाटधुः सोमे भिर्विचर्चर्षिण्यं ।

स्वाधीभिर्वचस्युभिः ॥ ६

अग्निं । हृतेन । वाटधुः । सोमेभिः । विचर्चर्षिण्यं ।

सुऽस्वाधीभिः । वचस्युभिः ॥ ६

श्रुतिप्रो विचर्चर्षिं विचर्य इष्टारं स्वाधीभिः शोभनाद्यानैर्वचस्युभिः स्तुति-
काजैर्देवैः समेनमग्निं हृतेन कामेभिः सोमैः सोमैर्वटधुः । अथर्ष्यन् ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके प्रथमे षष्ठी वर्गः ॥

॥ इति पंचमेऽष्टके प्रथमोऽनुवाकः ॥

द्वितीयोऽनुवाको दश सूक्तानि । तत्र प्र वेधसे इति पंचमं प्रथमं सूक्तमांगिरसस्य
धरुणस्यार्चं त्वेष्टु भगान्नेयं । अत्रातुक्तमणिका । प्र वेधसे पंगंगिरसो धरुण इति ॥
मातरतुवाक् आग्नेये क्रातो त्वेष्टु मे कंदस्याग्निनयस्ते चेदं सूक्तं । सूक्तिं च । प्र
वेधसे कश्ये त्वं ना आग्ने धरुणस्य विद्वान् । आ० ४, १३, । इति ॥

॥ तत्रेयं प्रथमा ॥

प्र वेधसे कश्ये विश्वाय गिरं भरे यशसे पूर्यायं ।

हृतप्रसक्तो असुरः सुश्रवो रायो धर्ता धरुणो वक्ष्यो

अग्निः ॥ १

प्र । वेधसे । कवये । वेद्याय । गिरं । भरे । यशसे ।

पूर्याय ।

हृतप्रसक्तः । असुरः । सुशिवः । रायः । धर्ता । धरण्यः ।

वस्वः । अग्निः ॥ १

योऽग्निर्धृतप्रसक्तो हवीरूपेण हतेन प्रसक्तोऽसुरो वसवान् सुशिवः । योभनं
शेवं सुखं यस्यासौ सुशिवः शेषमिति सुखनामसु पाठात् । रायो धनस्य धर्ता पोषको
धरण्यो हविषां धारको वसो वासकोऽग्निर्भवति वेधसे विधात्वे कवये क्रांतइये
वेद्याय स्तुत्याय । विदिरयं गनिना समानार्थो गनिश्च स्तुतिकर्ता । यशसे यशस्विने
पूर्याय सुख्याय तस्मा अग्नये गिरं स्तुतिं प्रभरे । प्रथमाभिः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ऋतेन ऋतं धरण्यं धारयंत यज्ञस्यं याके परमे व्योमन् ।

दिवो धर्मन्धर्ये सिदुषो नृजातैरजाता अभि ये नननुः ॥ २

ऋतेन । ऋतं । धरण्यं । धारयंत । यज्ञस्यं । याके । परमे । व्योमन् ।

विः व्योमन् ।

दिवः । धर्मन् । धर्ये । सिदुषः । नृन् । जातैः ।

अजातान् । अभि । ये । नननुः ॥ २

ये यज्ञमाना दिवो व्योमकस्य धर्ये धारके धर्मन्धर्ये सिदुष आसीनान् नृ-
जातान्देवान् जातैर्ननु व्यैभं त्विभिरभिनननुः अभिप्राप्नुवन्ति ते यज्ञमाना यज्ञस्य
धरण्यं धारकस्ततं सत्यरूपमग्निं याके कर्माणि निमित्ते परमं सत्कृष्टं व्योमन् स्थान
उत्तरवेद्यान्तेन सीत्तेषु धारयंत । धारयन्ति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

चं॒चो॒द्यु॒वं॒स्तन्व॑स्तन्व॒ते वि॒ वयो॑ म॒ह॒हृ॒ष्टं पू॒ष्याय॑ ।

स॒ सं॒व॒तो न॒वजा॑त॒स्तु॒त॒र्या॒त्सि॒ंहं न॒ क्रु॒ह॒म॒भितः॑ परि॑ ह्युः ॥ ३

चं॒हः॒द्यु॒वं॒ः । तन्व॑ः । तन्व॒ते । वि॒ । वयो॑ । म॒ह॒त् । हृ॒ष्टं ।

पू॒ष्याय॑ ।

सः । सं॒व॒तः । न॒व॒जा॒तः । तु॒त॒र्या॒त् । सि॒ंहं । न । क्रु॒हं ।

अ॒भितः॑ । परि॑ । ह्युः ॥ ३

ये यजनानाः पूष्याय ह्यव्यायाका अग्नये महदधिकं हृष्टं राजसैर्दःप्रपं त्वयो ह्यवोरूपमस्य प्रयच्छन्ति ते यजनानास्तान् आकनूरं चोद्युनोऽसा विद्योलिका पितन्वते । विस्तारयति । नवजातः सोऽग्निः संवतः संगतान् यत्नान् तदयात् । तरतु । किंचाभितः संवतो वतमानाः यत्नो जां परिषणयित्वा ह्युः । तिष्ठेद्युः । कथमिव । मृगाः क्रुहं सिंहं न सिंहमिव ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

मा॒ते॒व य॒ज्ञर॑से॒ प्र॒म॒थानो॑ ज॒नं॒जनं॑ धा॒र्य॒से च॒क्ष॑से च ।

वयो॑ वयो॒ ज॒र॒से य॒ज्ञ॒धानः॑ परि॒ जना॑ वि॒षु॑रूपो जिगा॒सि ॥ ४

मा॒ता॒ऽहं॒व । यत् । अ॒र॒से । प्र॒म॒थानः॑ । ज॒नं॒जनं॑ । धा॒र्य॒से ।

च॒क्ष॑से । च ।

वयो॑ऽवयः । ज॒र॒से । यत् । य॒ज्ञ॒धानः॑ । परि॑ । ज॒ना॑ ।

वि॒षु॑रूपः । जिगा॒सि ॥ ४

प्रमथानः संवत् प्रमथानो यद्यस्य मातेव जननीव जनं जनं सर्वं जनं भरसे विषमि । विष धार्यसे धारणाय चक्षसे दर्शणाय च सर्वे प्राथ्यसे । यद्यदा दधानो

दधानो धार्यमाणो भवति तदा यशो ययः सर्वमर्थं जरते । जरयसि । अपि च
विपुलं यो नानारूपः सन् त्वनात्मना परिजिगृहसि । सर्वभूतानि परिगच्छसि ॥

॥ अथ पंचमी ।

वाजो नु ते श्वंसस्यत्वंतमुहं दधिं धरयं देव रायः ।

पदं न तायुर्गुहा दधानो महो राये चितयन्नतिमस्यः ॥ ५

वाजः । नु । ते । श्वंसः । पातु । अतं । उहं । दधिं ।

धरयं । देव । रायः ।

पदं । न । तायुः । गुहा । दधानः । महः । राये । चितयन् ।

अतिं । अस्परित्यज्य ॥ ५

ये देव द्योतमानान्ते उहं दधुं दधिं कानामां दीग्धारं रायो यमस्य धरयं
धारकं वाजो विलोचयमर्थं ते त्वदीयस्य यमसो यमस्यातं समामिं संपूर्तिं तु अष्टा
मातु । रचतु । तायुन तच्छरी यथा गुहायां पदं दधुं दधानो धारयन् रचति
तद्वत् महो महते राये यनाय यमसाभायं चितयन् सन्नागं प्रकाशयन् अतिमस्यः ।
अतिमस्यमिषीयसः । स्य मीषनपारण्योरिति भावः ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे सप्तमो वरः ॥

वृद्धव इति पंचमं द्वितीयं कृत्वा मात्वे वस्य पुरोराषं । अंत्या पंक्तिः शिष्टा
अतुह भः । अग्निर्दधता । तथा चानुक्रांतं । वृद्धावः पंक्त्यंतं इति ॥ प्रातरनुवाक
आत्मेवे क्रतावातुष्ट मे अंदस्याद्भिनयस्य चेदमादीन दय कृत्तानि चतुर्थनयमर्कि-
तानि । आदित्यस्तु कृत्तेर्वात्तासुधरेत् । तथा च कृत्तितं । वृद्धव इति दधानं
चतुर्थनयमे उधरेदुत्तमासुत्तया आदित्यस्यायां आ० ४. १३, इति ॥

। तत्वेयं प्रथमा ॥

हृषय । हि भानवेर्चा देवायानये ।

यं भित्तं न प्रशस्तिभिर्मतीसो दधिरे पुरः ॥ १

हृत् । बयः । हि । भानवे । अर्चं । देवाय । अग्नये ।

यं । मित्रं । न । प्रशंसिभिः । मतांसः । दधिरे । पुरः ॥ १

अग्ने भानवे दीप्तिमतेऽग्नये वृद्धयो वृद्धीरूपमकं दीयते हि । अतस्त्वमपि देवाय
द्योतमानायान्नये वयोऽर्चं । प्रवच्छ । मतांसो मनुष्या यमग्निं मित्रं न सखायमिदं
प्रशस्तिभिः प्रकटाभिः स्तुतिभिः पुरो दधिरे पुरस्कृतंति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स हि द्युभिर्जनानां होता दक्षं वाङ्मोः ।

वि हव्यमग्निरातुघमगो न वारं चरति ॥ २

सः । हि । द्युभिः । जनानां । होता । दक्षं । वाङ्मोः ।

वि । हव्यं । अग्निः । आतुघक् । भगः । न । वारं ।

ऋणवति ॥ २

योऽग्निर्हव्यं हविर्देवेष्वामुषक् देवेभ्यस्तुभक्तं करोति वाङ्मोर्भजनयोर्दक्षस्य वक्तव्य
द्युभिर्द्युतिभिर्भक्तः सोऽग्निर्जनानां यजमानानां होता देवानामाह्वाता भवति । अगो
न हव्यं इव वारं वरणीयं धनं व्युत्स्रति । विशेषेण प्रवच्छति मनुष्येषु ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अथ स्तोमे मघोनः सख्ये वृद्धयोविषः ।

विश्वो यस्मिन्तुविष्वणि समर्थं शुभमादधुः ॥ ३

अथ । स्तोमं । मघोनः । सख्ये । वृद्धयोविषः ।

विश्वो । यस्मिन् । तुविस्वनि । सं । अर्थं । शुभं । आदधुः ॥ ३

मघोनो मघवतो धनवतो वृद्धयोविषः । वृद्धानि योषींषि तेषांषि यस्यासौ
वृद्धयोविः । तस्मैव विष्वस्मान्नेः स्तोमे स्तोमे सख्ये च स्वाय । तस्मिन्विषि वृद्धयदेऽर्थे
स्वाग्निनि यस्मिन्तुविश्वो विश्वो ॥ सुपां सुलुगिनि वारं ॥ विश्वे सवः ऋत्विजः शुभं
वक्तुं हविर्भिः स्तोमैश्च समादधुः सम्यगादधति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अथा अग्नि एषा सुवीर्यस्य मंहना ।

तमिद्यहं न रोदंसी परि अवी बभूवतु ॥ ४

अध । हि । अग्ने । एषा । सुवीर्यस्य । मंहना ।

तं । इत् । यहं । न । रोदंसी हति । परि । अवी ।

बभूवतुः ॥ ४

हे अग्ने अथ अथैवान्नाकारं यजनानानां सुवीर्यस्य सवैः सृष्टणीयस्य बलस्य
हिना मंहनायै दानाय भव ॥ मंहतिदानकर्मो ॥ रोदसो व्यापाष्टय्यो यहं न
। हतं सुवमिष अवीः सवैः अवीषीषं तमिक्तमग्निमेव परिवभूवतुः । परिष्टह्योतः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

नू न एहि वार्यमग्ने गृणान आ भर ।

ये वयं ये च सूरः । स्वस्ति धामहे सचोतैधिं दृक्षु नो दृधे ॥ ५

नू । नः । आ । इहि । वार्यं । अग्ने । गृणानः । आ । भर ।

ये । वयं । ये । च । सूरयः । स्वस्ति । धामहे । सचा ।

उत । एधि । दृक्षु । नः । दृधे ॥ ५

हे अग्ने गृणानः कर्ममानः सन् तु हि प्रमेहि । यज्ञं प्रत्यागच्छ । आगत्य च
। स्वाभ्यं वार्यं वरणीयं धनमाभर । संपादय । ये वयं यजनाना ये च सूरयः स्तोतारः
वा इतिभिः संहिता अने ये वयं स्वस्ति स्तोत्रं धामहे । कुर्मः । उत अपि च दृक्षु
। नास्तु नोऽस्माकं दृधे सक्षुद्रय एधि । भव ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमेऽष्टमो वर्मः ॥

आ यज्ञैरिति पंचमं ऋगीयं सूक्तगामेयस्य पुरोराजं गानेयं । अंथा पंक्तिः
हा पंक्त्यंतपरिभाषया द्रष्टव्यः । आ यज्ञैरित्यसूक्तगामेयिका ॥ अंथापञ्चं प्रातरनु-
वादिनपञ्चमोर्दृष्टव्य इत्यादिदसूक्तगामेय्ये विनियोग उक्तः ॥

तत्त्रेयं प्रथमा ॥

आ यज्ञैर्दे॒व मर्त्ये॑ इत्या तव्यांसमृतये ।

अग्निं॑ कृते स्व॑ध्वरे॒ पूर॑रौ॒डाता॑वसे । १

आ । यज्ञैः । दे॒व । मर्त्यैः । इत्या । तव्यांसं । अतये ।

अग्निं । कृते । सु॒अध्वरे । पूरः । दे॒डीत । अवसे ॥ १

हे देव मर्त्यो ननुष्य कतिगित्येत्वं तव्यांसं कृतेजोभिः प्रहृष्टमग्निमृतये तपस्याय वसैः कोत्तैराह्वयति । किंच पूरमनुष्यः कोता कृते अध्वरे योभने कृतौ तपग्नि-
वपसे रक्षयावेङ्कोत । कोति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अस्य॑ हि स्वयंशऽतरः॑ आसा वि॒धर्म॑न्मन्य॑से ।

तं नाकं॑ चि॒त्रशो॑षिषं म॒द्रं प॒रो म॒नीष॑या । २

अस्य॑ । हि । स्वयंशऽतरः । आसा । वि॒धर्मन् । मन्य॑से ।

तं । नाकं॑ । चि॒त्रशो॑षिषं । म॒द्रं । प॒रः । म॒नीष॑या । २

हे विधर्मन् । विशिष्टो धर्मो यस्यासौ विधर्मा कोता । तस्य संनोधनं । हे कोताः
स्वयंशः स्वयंशं मध्येऽतिथयेन स्वयंशस्त्वं मनीषया प्रहृष्टवद्वा साधनेन प्रसिद्ध-
मस्यासं ह्यग्निवासास्तेन वाचा मन्यसे । कोवि । किंविशिष्टमग्निं । नाकं मुखं ।
आकं दुःखं । न विद्यतेऽकं यस्या सः । तं चित्रशोषिषं चित्रतेजसं मद्रं सुखं परः
परकारिण्यतं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अस्य॑ वासा उ॑ अर्चिषा य आहु॑क्त तुजा गिरा ।

दिवो॑ न यस्य॑ रेतसा॒ वृ॒ह॒ज्जी॑र्वत्य॑र्वयः ॥ ३

अ॒स्य । वै । अ॒सौ । जं॒ इति॑ । अ॒र्चि॒षा । यः । अ॒यु॑क्त ।

त॒जा । गिरा॑ ।

दिवः । न । य॒स्य । रेत॑सा । वृ॒हत् । शोच॑न्ति । अ॒र्चयः॑ ॥ ३

योऽग्निस्तु जा जगद्भवसन्धेन बधेन गिरा सुत्यायुक्त संवदो भवति दिवो न द्योतनानद्यादित्यस्येव यस्याग्ने रेतसा प्रभया जगत्प्रं जगद्वाप्तं यस्याग्ने वृहद्वहं तोर्वहो दोमयः शोचन्ति प्रकाशन्ते अह नै खरन्निरेचिन्वा प्रभयासावादिभ्योऽर्चि-
भ्यामभवति । च इति पूरणः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अ॒स्य कृ॒त्वा वि॒चे॒तसो॑ द॒क्षस्य॑ व॒सु रथ॑ आ ।

अ॒था वि॒ष्वा॒सु ह॒व्योऽग्नि॑र्वि॒ष्णु प्र॑ श॒स्यते॑ ॥ ४

अ॒स्य । कृ॒त्वा । वि॒चे॒तसः॑ । द॒क्षस्य॑ । व॒सु । रथे॑ । आ ।

अ॒थे । वि॒ष्वा॒सु । ह॒व्यः । अ॒ग्निः । वि॒ष्णु । प्र । श॒स्यते॑ ॥ ४

विचेतसः सुमतय ऋत्विजोऽह दक्षस्य दयनीवसास्याग्नेः कृत्वा कर्मणा यज्ञान् दिना वसु वस्त्रानि धनानि रथ आ दधति । हव्यो वसार्थमाह्वातव्यः सोऽग्निरथ अथ उयक्त्यनंतरमेव विष्वासु सवासु विष्णु प्रजासु प्रपश्यते । ज्ञायते ॥

॥ अथ पंचमी ॥

नू॒न इ॒दि वा॒यमा॒सा स॑चन्ते सूर॒यः ।

ज॒जं॑ न॒पा॒हभि॑ष्टये पा॒हि श॒ग्धि स्व॒स्तये॑ उ॒तैधि॑ इ॒क्षु नो॑ ह॒धे ॥ ५

सु । नः । इत् । हि । वा॒यै । आ॒सा । स॒चन्त॑ । सूर॒यः ।

ज॒जं॑ । न॒पात् । अ॒भि॑ष्टये । पा॒हि । श॒ग्धि । स्व॒स्तये॑ । उ॒त ।

ऐ॒धि । इ॒क्षु॒सु । नः । ह॒धे ॥ ५

हे अग्ने मांश्चाभ्यं पार्थ परधीर्षं वनं तु विप्रं वन्यम् । रथीति पूरथो । वतः
पूरथः क्षीणारस्वतः सैकायादासाक्षेन क्षीणेण वनंत धनं वनंते । विप्रं हे
जगो मयादक्षकं न पातयितव्यं वन्यं पुन वा अथोदवेऽभीच्छते मनुष्यं प्रवच्छेति
येन । पाहि अमानापङ्क्तो रथ । सस्वसे येनाय यन्नादिकस्यस्य धनस्य येनायं
जीव्य । त्वां वाचे ॥ व्यत्ययेन मन्थना ॥ यज्ञो भवेति वा । हे अग्ने वत अपि च
इत्युदृतनः तु नो ऽपे सन्धय एधि । भव ॥

॥ इति चतुर्थं प्रथमे नवमो वर्गः ॥

प्रातरग्निरिति पंचमं चतुर्थं सूक्तं । अत्र वन्यमन्यविका । प्रातर्नृत्तवाङ्मा
हित इति । अक्षवाहा इति विशेषविविष्ट आत्मेयो हित इति । पंक्तं ते जीति
विषन्दादक्षापि सूक्तस्य पंचमो पंक्तिः । पंक्तं तपरिभाषया विद्या अतुष्टुभा ॥
अज्ञो विनियोगः प्रातरनुवाकाश्चिनयस्यथोः ॥

॥ तत्त्रेयं प्रथमा ।

प्रातरग्निः पु० रु० प्रियो वि० श्र० स्वेताति० चि० ।

वि० श्र० नि० या अम० र्थ्या इ० श्र० मतेषु रण्यंति ॥ १

प्रातः । अग्निः । पु० रु० प्रियः । वि० श्र० । स्वेत । अति० चि० ।

वि० श्र० नि० । यः । अम० र्थ्याः । इ० श्र० । मतेषु । रण्यंति ॥ १

पु० रु० प्रियो वज्रप्रियो वि० श्र० वज्रमानो धनस्य निवेद्यकोऽतिथिः । वज्रमानानां
वज्राग्रति तिथिस्तथेत्यतिथिः । तच्चाह वाक्ताः । अतिथिरभ्यतितो वज्राग्र-
वत्यभ्येति तिथिषु परकुलानीति वा परवज्राधीति वेति ॥ एषं विधोऽग्निः प्रातः
कानेत० । स्तूयते । अग्न्योऽपरपधनो सोऽग्निर्गतं तु मनुष्येषु भजमानेषु स्तुतानि
विज्ञानि सवीति इत्या इत्यानि इतीति रण्यति काचयते ॥

॥ अथ द्वितीया ।

हितायं अक्षवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंडना ।

इदं च धत्त आनुषकं तोता चित्ते अमर्त्य ॥ २

हिताय । अ॒ज्ञा॒ना॒ह॒से । स्व॒स्य । द॒र्श॒स्य । म॒ह॒र्ता ।

ह॒र्तुः । सः । अ॒भ॒ते । आ॒तु॒ष॒क् । स्त्रो॒ता । चि॒त् । ते । अ॒म॒र्त्य ॥ १

हे अग्ने हिताय हितप्रत्ताय अज्ञानाहसे । अज्ञं यत्तुं हर्तुं देवेभ्यो वक्षति प्रापय-
तीति अज्ञानाहः । तथै सस्त्रोतीयस्य दक्षस्य यक्षस्य धनस्य वा मंहना मंहनायै
दानाय भव । हे अमर्त्यं नित्याग्ने वतः कारणात्ते तर्ह्य स अज्ञानाहा आतुषक्
सर्वदातुषक्मिदं शीमं भते । धारयति । स्त्रोता चित् स्त्रोता च भवति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तं धी॒र्वा॒यु॒शो॒चि॒वं गिरा॒ ह॒वे मघो॒र्ना ।

अ॒रि॒ष्टो॒ येषां॒ रथो॒ व्य॒ष्ट॒दा॒व॒स्यो॒य॒न्ते ॥ १

तं । वः । धी॒र्वा॒यु॒शो॒चि॒वं । गिरा॒ । ह॒वे । मघो॒र्ना ।

अ॒रि॒ष्टः । ये॒षां । रथः । वि । व्य॒ष्ट॒दा॒व॒न् । द्रै॒य॒न्ते ॥ १

हे अग्ने दीर्घायुशोचिवं दीर्घमनदीर्घं तं वः । पूजायां वक्ष्यमघर्त । त्वं
मघोर्ना धनिना कते गिरा कोत्वेव हवे । आह्वयानि । हे व्यष्टदावस्यानां दातव्यं वा
धनिना रथो दुष्टे अरिष्टः यलुधिरिहंसितो भीयते विगच्छत ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

चि॒त्रा वा॒ येषु॒ दी॒धिति॒रा॒स॒सु॒व॒था पा॒ति॒ ये ।

स्त्री॒र्षं॒ व॒र्हिः॒ स्त्री॒र्ष॒रे॒ अ॒वा॒सि॒ द॒धि॒रे॒ परि॒ ॥ ४

चि॒त्रा । वा । येषु॒ । दी॒धितिः॒ । आ॒स॒न् । स॒व॒था । पा॒ति॒ । ये ।

स्त्री॒र्षं॒ । व॒र्हिः॒ । स्त्री॒र्ष॒ऽन॒रे॒ । अ॒वा॒सि॒ । द॒धि॒रे॒ । परि॒ ॥ ४

येषु चित्रा नामानिषा दीधितियं च निषवा क्रिया भवति । ये आसन् ससुवथा
ससुवथानि संतातानि पाति दधति तैर्हं विग्निः स्त्रीर्षं स्त्रीर्षं व॒र्हिर्वर्हिः
पर्यपरि अवांसि धनीर्षि स्त्रीर्षं । सः सगं नरं यजमानं गवतीति स्त्रीर्षो
यज्ञः । तस्मिन्निदधिरि । निधीयन्ते ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ये मे पंचायतं ददुराणां सचस्तुति ।

सुमदन्ते महि अवी हहत् कृधि मघोनां नृपदंष्ट्रत नृणां ॥ ५

ये । मे । पंचायतं । ददुः । अघोनां । सचस्तुति ।

सुमत् । अग्ने । महि । अवीः । हहत् । कृधि । मघोनां ।

नृपत् । अस्यत । नृणां ॥ ५

ये मघनानो दातारो मे मघं सचस्तुति इत्यादि कथितं त्वरसोत्पन्नमनंतरमन्वानं पंचायतं ददुः हे अमृतान्ते त्वं तेषां मघोनां नृणां सुमत् दीप्तिमकृधि मघहृदयदि-
हृदं अमृतदिचारकमनुजुक्तं अवीषं कृधि । कुव । देहीत्वयः ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे दशमोऽध्यायः ॥

अभ्यवस्था इति संवत्सरे पंचमं सूक्तं । अभ्यवस्तुक्तमवस्था । अभ्यवस्था मन्त्रि-
मावस्थापतुङ्गुभो निराट् रूपेति । आग्नेको मन्त्रिर्वाग्निः । प्रथमाद्वितीये मावस्थो
तृतीयाचतुर्थ्यापतुङ्गुभो पंचमी निराट् रूपा एकादशिनस्तृतीयोऽष्टम निराट् रूपेण्युक्त-
संज्ञायोपेतत्वात् ॥

॥ तत्रेयं प्रथमा ॥

अभ्यवस्थाः प्र जायंते वज्रेर्वज्रिचिकेत ।

उपस्थं मातुर्वि चष्टे ॥ १

अभि । अवस्थाः । प्र । जायंते । प्र । वज्रेः । वज्रिः । चिकेत

उपस्थं । मातुः । वि । चष्टे ॥ १

वज्रेणैवेत्युत्तरमवस्था अयोभना दद्याः प्रजायंते । तादृशीवज्रिचिकेता संवत्सा
कोऽग्निः प्रचिकेत । प्रजानीमात् । आत्मा आसनमिति भावः । कोऽग्निर्वाग्नि
हविष्या उपस्थं वजीरे स्थितं पदार्थमातं विचष्टे पश्यति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

जुहुरे विचि॒तये॒तोऽनि॒मिचं॑ नृ॒कणं॑ पा॒ति ।

आ ह॒ङ्गां पु॒रं वि॒विशः॑ ॥ २

जुहु॒रे । वि॒ । चि॒तये॒तः । अ॒नि॒मिचं॑ । नृ॒कणं॑ । पा॒ति ।

आ । ह॒ङ्गां । पु॒रं । वि॒विशः॑ ॥ २

वे, विचि॒तये॒तस्तत् प्र॒भाषं॑ जान॒तो जना॒न्वा त्वा॒निमि॒चं व॒र्षदा॑ जुहु॒रे व॒सार्थं॑
त्वा॒नाद्य॑यंति आ॒ह्वय॑ च नृ॒कणं॑ तव॒ वरं॑ इ॒दिभिः॑ स्तो॒त्रैश्च॑ पा॒ति र॒क्षति॑ ते ह॒ङ्गां
म॒त्तभिः॑ सा॒यवि॒तव॒यसां॑ पु॒रं पु॒रं पु॒रीषा॒निमि॒शुः । प्र॒विश॑ति । य॒तं पू॒र्भरा॑न्
स्तो॒त्रिभि॑ पा॒ति । ऋ॒गे० ७, १, ७ । इति॑ निगमः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ श्वे॒तेय॑सं॒ जंत॑वी द्यु॒मव॑ध॒तं ह॒टयः॑ ।

निष्क॑ग्रौ॒षो ह॒ङ्गदु॒कथ॑ ए॒वा म॒ध्वा न॑ वा॒जसुः॑ ॥ ३

आ । श्वे॒तेय॑सं॒ । जंत॑वः॒ । द्यु॒मव॑ध॒तं । ह॒टयः॑ ।

निष्क॑ग्रौ॒षः । ह॒ङ्गदु॒कथ॑यः॒ । ए॒वा । म॒ध्वा । न॑ । वा॒जसुः॑ ॥ ३

जा॒यंत॑ इति॒ जंत॑वः । ह॒टयो॑ नृ॒कण्य॑ क॒लिजो॑ म॒ध्वा न॑ च॒युजे॑न ए॒नैश्च॑ स्तु॒त्या ।
व॒हा न॒कार॑सा॒यः । च॒युजा॑ च श्वे॒तेय॑सः । नि॒लजंत॑रि॒षः । त॒त्त भ॒वस्य॑ वै द्यु॒तसा॒ग्ने-
द्यु॒मवो॑ऽग्नि॒मदु॒कथ॑जा॒यध॑त । अ॒भि॒वध॑यंति । किं॒विधाः॑ ह॒टयः॑ । निष्क॑ग्रौ॒षो निष्क॑स्य
ह॒वर्षे॑मा॒र्षज॑तयो॒षाः । आ॒त्यवे॑नै॒कव॑चनं । ह॒ङ्गदु॒कथो॑ वृ॒क्षस्तो॒ला वा॒जसु॑र॒क्षणाः॑ ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

प्रि॒थं दु॒ग्धं न॑ का॒स्यम॒जाभि॑ जा॒म्याः स॒चा ।

च॒नो न॑ वा॒जंज॑तरो॒ऽश्वः॑ श्र॒क्षता॑ द॒मः ॥ ४

प्रियं । दुग्धं । न । काम्यं । अजानि । जाम्बोः । सुचा ।

धर्मः । न । बाजंजठरः । अदव्यः । शश्वतः । दभः ॥ ४

जाम्बाद्यानामृषिभ्योः सुचा सहायभूतोऽग्निर्दुग्धं न पय इव काम्यं कननीक-
नजानि दोषरहितं प्रियमकदोषं कोलं कृषोत्तु । किंविधोऽग्निः । धर्मो न प्रपद्यं
इव बाजंजठरः । बाजोऽसंजठरे वक्षः सः । धर्मो यथा हव्येनाज्जेन पयसासिक्तो
बाजंजठरस्तद्वत् । हविर्मेठर इत्यर्थः । अदव्यः यत्तुभिः स्ववर्गार्हसितः यश्वतः
यान्वतो निम्बो दभः यत्तुषां हिंसकः ।

। अथ पंचमी ।

क्रीडंनो रश्म आ भुवः सं भस्मना वायुना वेविंदानः ।

ता अस्य सव्यधृषणो न तिग्माः सुसंश्रिता वक्ष्यो वक्ष्येस्याः ॥ ५

क्रीडंन् । नः । रश्मे । आ । भुवः । सं । भस्मना । वायुना ।

वेविंदानः ।

ताः । अस्य । सन् । धृषजः । न । तिग्माः । सुसंश्रिताः ।

वक्ष्यः । वक्ष्येस्याः ॥ ५

ये रश्म रश्मिन्मग्ने क्रीडन् पनेषु क्रीडन् भस्मना स्वकार्येषु भस्मिन् वायुना
प्रेरितेन महता च संवेविदानः सव्यक् प्रायमानस्व नोऽस्माकमासुवः अभियुखो भव ।
वक्ष्येस्या वक्ष्ये वक्ष्यो क्षिता वक्ष्यः । हविर्वर्चतीति वक्ष्यो ज्वालाः । सुसंश्रिताः
सुनीक्षा धृषणः यत्तुषां धर्मिकास्ता ज्वाला अस्मा यजमानस्य मन न तिग्मा न
तोऽस्माः सन् । संतु ॥ अस्मैर्ब्रूहि ह्रस्वं ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथम एकादशो वर्यः ॥

वचन इति चतुर्थं चं वचं सूक्तमन्त्रिणां प्रथमतामार्थभागेयं । अन्ता पंक्तिं विहा-
यतुष्टुः । तथा चातुर्जातं । वचने चतुष्पां प्रथमंतः पंक्त्यंतं हेति ॥ प्रातरनुवाचा-
द्विनयस्त्रयोदशो विनिबोधः ॥ अत्र चतुर्वीराख्येऽग्नेने द्वितीयेऽहनीर्दं सूक्तमाख्य-
यत्तं । सूक्तितं च । वचने बाजसातमेति द्वितीयेऽहनाख्यं । आ० १०, २, १-इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

यसं॒मने॒ वा॒ज॒सा॒त॒म॒ त्वं॒ चि॒न्म॒न्य॒से॒ र॒यिं॒ ।

तं नो॒ गी॒र्भिः॒ अ॒वा॒य्यं॒ दे॒व॒ता॒ प॒न॒या॒ यु॒जं॒ ॥ १

यं । अ॒मने॒ । वा॒ज॒सा॒त॒म॒ । त्वं॒ । चि॒त् । म॒न्य॒से॒ । र॒यिं॒ ।

तं । नः॒ । गीः॒भिः॒ । अ॒वा॒य्य॒ । दे॒व॒ता॒ । प॒न॒या॒ । यु॒जं॒ ॥ १

ये अमने हे वाजसातमा त्वं त्वं रयिं धनमस्माभिर्देवतानां इतीक्ष्णं धनं
नम्यसे नुचदे । चिदिति पादपूरणः । अवाय्यं अवशीथं यस्यं गीर्भिः स्तुतिविर्यजं
युक्तं नोऽस्मादोयं इविसंयथं धनं तं देवता देवेभ्यः पनया । प्रापयेत्यर्थः ॥

। अथ द्वितीया ।

ये असं॒ने॒ र॒यं॒ति॒ ते॒ वृ॒षा॒ उ॒ग्र॒स्य॒ श॒र्व॒सः॒ ।

अ॒प॒ ह्ये॒षो॒ अ॒प॒ ह॒रो॒ऽन्य॒ग्रं॒त॒स्य॒ स॒चि॒दे॒ ॥ २

ये । अ॒मने॒ । न॒ । र॒यं॒ति॒ । ते॒ । वृ॒षाः॒ । उ॒ग्र॒स्य॒ । श॒र्व॒सः॒ ।

अ॒प॒ । ह्ये॒षः॒ । अ॒प॒ । ह॒रः॒ । अ॒न्य॒ग्रं॒त॒स्य॒ स॒चि॒दे॒ ॥ २

ये अमने वे जना वृषाः पक्षादिवस्यैर्धनैः सम्भवाः संतसे त्वयं नेरयंति इतीक्ष्णं
न प्रमन्यंति त उग्रस्याधिजेन शमसो यजेनास्तेन पापनीताः । वसावहीना भवंती-
त्यर्थः । किंवा न्यग्रतस्यान्यद्देहिना इति तत्तं जगं यस्य तस्याद्यः देवस्य त्वं वधिर्न
विरोधं हुरातिविंसां पापसचिदे । आत्मानं प्रापयति ॥

। अथ तृतीया ।

हो॒ता॒रं॒ त्वा॒ वृ॒षी॒म॒हे॒ऽग्ने॒ द॒क्ष॒स्य॒ सा॒ध॒नं॒ ।

य॒ज्ञे॒षु॒ पू॒ष्यं॒ गि॒रा॒ प्र॒य॒स्व॒न्तो॒ ज॒वाम॒हे॒ ॥ ३

हो॒ता॒रं॒ । त्वा॒ । वृ॒षी॒म॒हे॒ । अ॒ग्ने॒ । द॒क्ष॒स्य॒ । सा॒ध॒नं॒ ।

य॒ज्ञे॒षु॒ । पू॒ष्यं॒ । गि॒रा॒ । प्र॒य॒स्व॒न्तो॒ । ज॒वाम॒हे॒ ॥ ३

हे अग्ने प्रवर्धन्तोऽक्षरत एतज्जानका नवं दधत्त नक्षत्त साधकं साधवितारं त्वां
होतारं देवानामाहुतारं वधीषधे । किंच वसो ह पूर्वं सध्वं त्वां निदा स्तुतिरूपवा
नाया ववामधे । सुनः ॥

। अथ चतुर्थी ।

इत्या वधा त जतये सधसावन्दिदिवे ।

राव ऋताय सुक्रतो गोभिः खाम सधमादो वीरैः खाम

सधमादः ॥ ४

इत्या । वधा । ते । जतये । सधसावन् । दिवेऽदिवे ।

राये । ऋताय । सुक्रता इति सुक्रतो । गोभिः । खाम ।

सधमादः । वीरैः । खाम । सधमादः ॥ ४

हे सधसावन् नक्षत्रजने दिवे दिवेऽन्वहं नवं तेऽतनीतये रक्षयाव यथा खाम
तथेत्येत्थं जुह । हे सुक्रतो रावे धनाव ऋताय वसाव य यथा खाम तथा जुह ।
किंच नवं गोभिः सधमादः सध मादन्तः खाम । वीरैः पुल्लैश्च सधमादः सध मादन्तः
खाम । तथा जुह ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रवेने द्वाह्यो वनः ॥

मनुष्येति चतुर्थं वृत्तं सुक्रतालोचनस्य सधसाधं । मनुष्यत्वस्य इत्यनुक्त-
नयिका पंक्तं चेति पूर्वलोक्तत्वादिवमादोनि लोषि सुक्रानि पंक्तानि । यिहा
मनुष्यः । अग्निर्देवता ॥ प्रातरनुवाकान्निनयणवोवक्तो निनिजोगः ॥

। तत्वेयं प्रथमा ।

मनुष्यत्वा नि धीमहि मनुष्यत्तमिंधीमहि ।

अग्ने मनुष्यदेगिरो देवान्देवयते दंज ॥ १

मनुष्यत् । त्वा । नि । धीमहि । मनुष्यत् । सं । इधीमहि ।

अग्ने । मनुष्यत् । धीमहि । देवान् । देवयते । दंज ॥ १

हे अग्ने त्वा त्वां ननुष्यन्नादुरित निधीमहि । ननुःशब्दो ननुपञ्चयः ॥ नभोऽ-
गिरोननुषां नत्पपसंस्थानमिति भसंज्ञायां इत्याभासः ॥ ननुष्यन्नादुरित त्वा अग्निधी-
महि । अग्निभिः संदीपयामः । हे अगिरोऽगारात्प्रकाशे देययते देयकाद्याव
अजगानाय ननुष्यन्मने मनोरपत्थाव देवान् यज ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वं हि मानुषे अनेऽग्ने सुप्रोत इध्यसे ।

सुचक्ष्वा यंत्यानुषवसुजात सर्पिरासुते ॥ २

त्वं । हि । मानुषे । अने । अग्ने । सुऽप्रोतः । इध्यसे ।

सुचक्ष्वा । त्वा । यंति । आनुषक् । सुऽजात । सर्पिः । आसुते ॥ २

हे अग्ने त्वं मानुषे अने ननुष्यस्योको सुप्रोतः स्तोत्रैः सुहृ प्रोतः सन् इध्यसे ।
दीप्यसे । सुषी इग्निभिः संपूर्णा आनुषक् अनुषक्तं यथा भवति तथा त्वा त्वां वंति ।
प्राप्नुवन्ति । हे सुजात हे सर्पिरासुते हतयुक्तास्तेति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वां विश्वे सजोषसो देवासो दूतमक्रत ।

सुप्रथंतस्वा कवे यज्ञेषु देवमौडते ॥ ३

त्वां । विश्वे । सुऽजोषसः । देवाषः । दूतं । अक्रत ।

सुप्रथंतं । त्वा । कवे । यज्ञेषु । देवं । औडते ॥ ३

सजोषसः सह प्रीयमाणा विश्वे सर्वे देवासो देवास्तां दूतमक्रत । अक्रुर्मन् ।
अतः कारणात् हे कवे क्रांतदर्थिन् देवं स्तोतमानं त्वा त्वां सुप्रथंतः परिचरंतो
अजगाना यज्ञे औडते । देवानाद्यात् यजन्ते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

देवं वो देवदध्यवाग्निमौडोत मर्त्यः ।

समंसः शक्र दीदृश्रुत य योनिमासंदः समस्व योनिमासंदः ॥

दे॒वं । यः । दे॒वः॒ यज्ज॒या । अ॒ग्निं । ई॒क्षी॒त । म॒र्त्यैः ।

सं॒ ई॒द॒धः । यु॒क्त । दी॒दि॒हि । ऋ॒त॒स्य । यो॒निं । आ । अ॒स॒दः ।

स॒स॒ यं । यो॒निं । आ । अ॒स॒दः ॥४

मर्त्यो मनुष्यः देवं द्योतमानमग्निमप्यस्यं यज्जया देवज्जया देव-
जागर्धन्तीकृत । सोऽतमर्हन्ति । ते युक्त योचिषान् सनिहो हविभिः प्रहस्य सन्
दीदिहि । दीधस्य । ऋतस्य सत्यभूतस्य सस्य ऋवेर्नम योनिं योनिवारणं अग्ने-
साधनं यज्जया मनासदः । देवनाकूपेयासोद । आदरातिथयवद्योतनां पुनर्वचनं ॥

॥ इति चतुर्थं प्रथमे लोकोदय वर्गः ॥

अ विद्वसानिति चतुर्थं समष्टं सूक्तं । आत्मेवो विद्वसाना अग्निः । चतुर्थी
पंक्तिं धिष्टा चतुर्थः । अग्निदेवता । तथा चातुर्थात् । अ विद्वसानग्निदेवतामेति ॥
अज्ञा विनिर्वाहः प्रातरनुवाकादिनयकाग्रोः ॥

॥ तत्वेयं प्रथमा ॥

अ वि॒श्व॒साम॒न्न॒ति॒व॒द॒धा पा॒व॒क॒शो॒चि॒वे ।

या अ॒ध्व॒रे॒षो॒द्यो॒ जो॒ता म॒द्र॒त॒मो वि॒शि॒ ॥ १

अ । वि॒श्व॒साम॒न् । अ॒त्रि॒व॒त् । अ॒र्चं । पा॒व॒क॒शो॒चि॒वे ।

यः । अ॒ध्व॒रे॒षु । ई॒द्यः । जो॒ता । म॒द्र॒त॒मः । वि॒शि॒ ॥ १

हे विद्वसानन् । अग्नेः संबोधनमेतत् । त्वमत्रिवदत्रिंश पावकशोचिषे योषक-
दीप्ते तथा आत्मेव पाचं । प्रगाय । योऽग्निरध्वरेषोद्यः सर्वैरेणभिः स्तुतो जाता
देवानावाक्याता विशि जने मद्रतमः स्तुत्यतमः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

न्य॒ग्निं जा॒तवे॒दसं॒ दधा॒ता दे॒वस्य॒ त्व॒जं ।

अ॒ यज्ञ॒ ए॒ त्वानु॒षग॒त्या दे॒वस्य॒ च॒क्ष॒मः ॥ २

नि । अग्निं । जातवेदं । दधात । देवं । ऋत्विजं ।

प्र । यज्ञः । एतु । आनुषक् । अद्य । देवायचऽतमः ॥ २

हे यजमाना जातवेदं जातिप्रज्ञं जातधनं वा देवं द्योतमानऋत्विजस्तु यद्यारं
अग्निं निदधात । निधत्त । किं च देवस्य चस्तमो देवानामागतमो यज्ञे यज्ञसाधन-
नस्माभिर्दीवमानं हविराऽनुषक् अनुषक्तं यथा भवति तमाद्यास्त्रिष्वहनि तमग्निं प्रैत ।
गच्छत ॥

॥ अथ तृतीया ॥

चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मर्तास ऊतये ।

वदे य्यस्य तेऽयंस इयानासो अमन्वाहि ॥ ३

चिकित्वित्मनसं । त्वा । देवं । मर्तासः । ऊतये ।

वदे य्यस्य । ते । अयंसः । इयानासः । अमन्वाहि ॥ ३

हे अग्ने चिकित्विन्मनसं । चिकित्तिज्जामनानो यस्यासौ चिकित्विन्माः । तं
देवं त्वा त्वामियानास उदगच्छन्तो मर्तासो मनुष्या वयमूतये रक्षणार्थं वदेय्यस्य
अमजनोयस्य ते तवायसोऽयमे तर्पणायामन्वाहि । स्तुतः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अग्ने चिकित्वाऽस्य न इदं वचः सहस्य ।

तं त्वा सुशिप्र दंपते स्तोमैर्वर्धत्यत्रयो गोभिः शुभंत्यत्रयः ॥ ४

अग्ने । चिकित्वा । अस्य । नः । इदं । वचः । सहस्य ।

तं । त्वा । सुऽशिप्र । दं॒पते । स्तोमैः । वर्ध॑ति । अत्र॒यः ।

गोऽभिः । शुभं॑ति । अत्र॒यः ॥ ४

हे अग्ने हे सहस्र सहस्रो बलस्य पुल नोऽस्मादीयमग्नेर्दं परिचरयन्निदं नमः
स्तोत्रं धिक्किञ्चि । जानीहि । हे सुविप्र । भोभने विप्रे हन् नासिके वा यस्मासो
सुविप्रः । तस्य संबोधनं । सुविप्र सुह्रनो दंपते ऋहृपते तं त्वामत्वयोऽस्मिपुत्राः
स्तोमैः स्तोत्रैर्वधन्ति । वधंयन्ति । अत्वयो गोभिः युंभन्ति । अश्वकुर्वन्ति ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे चतुर्दशो वर्गः ॥

अग्ने सहस्रमिति चतुर्दं चं ननमं सूक्तं । अत्राहुकैमयिका । अग्ने द्युन्नो विद्म-
चर्षणिरिति । द्युन्न ऋषिः । चतुर्थी पंक्तिः । आद्यास्तिस्रोऽनुक्तुभः । अग्निर्देवता ॥
प्रातरनुवाकाश्चिनमस्यशोदंयसूक्तान्तःपातित्वादुक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्त्रेयं प्रथमा ॥

अग्ने सहस्रं तमा भर द्युन्नस्यं प्रासहा रयिं ।

विष्ठा यचर्षणीरभ्यार्सा वाजेषु सासहत् ॥ १

अग्ने । सहस्रं । आ । भर । द्युन्नस्यं । प्रासहा । रयिं ।

विष्ठाः । यः । चर्षण्योः । अभि । आसा । वाजेषु ।

सासहत् ॥ १

हे अग्ने प्रासहा प्रकृष्टेन यत्नेन सहस्रं भलूनभिभवतं रयिं पुत्रं द्युन्नस्य द्युन्नस्य
जसृष्टय आभर । आहर ॥ चतुर्थ्यं षष्ठी ॥ एतदेव विवृणोति । यः पुत्र आसा-
स्येन स्तोत्रेण युक्तः सन् वाजेषु युद्धस्यभि आभिसृज्येन गमान् विष्ठाः सवान्
चर्षणीर्ननुष्यान् भलून सासहत् अभिभवति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तमग्ने पृतनापहं रयिं सहस्र आ भर ।

त्वं हि सत्यो अहुतो दाता वाजस्य गोमंतः ॥ २

तं । अग्ने । पृतनाः सह । रयिं । सहस्रः । आ । भर ।

त्वं । हि । सत्यः । अहुतः । दाता । वाजस्य । गोमंतः ॥ २

हे अग्ने सङ्गो सङ्गन् एतन्नासङ्गं पुननाः सेना अभिभविताः रविं पुनं
नवाभर । आहर । त्वं हि सत्यः सत्यभूतोऽङ्गुतो मङ्गान् गोमनो गोभिर्मुक्तस्य
वाजसासक दाता ॥

। अथ तृतीया ।

विष्णे हि त्वा सजोषंसो जनांसो हस्तवर्हिषः ।

होतारं सङ्गं प्रियं स्याति वायं पुर ॥ १

विष्णे । हि । त्वा । सजोषंसः । जनांसः । हस्तवर्हिषः ।

होतारं । सङ्गं । प्रियं । स्याति । वायं । पुर ॥ १

हे अग्ने सजोषसः सङ्गं प्रीयमाणा हस्तवर्हिषो जनांसो विष्णे सर्वे जनांसो
जनाः कृत्विकः सङ्गं सङ्गं हेतुं होतारं देवामानाङ्गातारं प्रियं सर्वेषां प्रीतिकरं
त्वा त्वं पुरं इदं विष्णुं वदन्ति वायं वरणीयानि जनानि स्याति । वासंते ॥

। अथ चतुर्थी ।

स हि त्वा विश्ववर्धयिषि रभमाति सङ्गे दधे ।

अम्नं एषु अयेषा देवतः शुक्र दीदृहि दामत्यावक दं दिदि ॥ ४

सः । हि । त्वा । विश्ववर्धयिषिः । अभिमाति । सङ्गे । दधे ।

अम्नं । एषु । अयेषु । आ । देवतः । नः । शुक्रः । दीदृहि ।

दामतः । पावकः । दीदृहि ॥ ४

हे अग्ने स सङ्गेषु प्रसङ्गो विश्ववर्धयिषि रभमाति सङ्गे दधे । सङ्गे सङ्गे
वर्धं दधे । आरवद । हि स्याति पूरयो । हे शुक्र योविष्णु त्वं नाऽक्षदोमेषु अयेषु
अयेषु देवतः धनवृत्तं यथा भवति तथा दीदृहि । दीमकः । हे पावक पापानां
मोक्षकान्ने त्वं दामदोत्रिवृत्तं यथावृत्तं च दीदृहि । दीमकः ॥

॥ इति चतुर्थं प्रथमे पंक्तयो वसः ॥

अग्ने त्वं न इति चतुर्थं च दशमं सूक्तं । अन्नादुक्तमधिकम् । अग्ने त्वं गोपायना
गोपायना वा वंशुः सुवंशुः श्रुतवंशुर्विश्वंशुश्चैकवा द्वैपदमिति । विंशतिका द्विपदा
द्विपदा विराज इत्युक्तत्वाच्च । अग्निर्देवता ॥ ननुपिहयस आश्वनीयं प्रति गच्छंत
अस्मिन् इदं सूक्तं जपेयुः । तथा च सूक्तितं । अथैनमभिमन्त्रयन्ति वा प्रगामान्ने
त्वं न इति जपन्तः । आ० २, १८, । इति ॥ दशरात्रे षष्ठेऽहनि तृतीयकृत्वे जैत्रा-
नकस्थाम्ने त्यजति द्वे तं त्वा योषिष्ठेत्येका । एवंर्षमजितो द्वैपदकृत्षः सोमिधः ।
तथैव सूक्तितं । अग्ने त्वं नो अंतमोऽग्ने भवदुवनिधा । आ० ८, ३, । इति ॥

॥ तत्रेमे प्रथमाद्वितीये ॥

अग्ने त्वं नो अंतम उत त्वाता शिवो भवा वरुध्यः ।

वसु रग्निर्धसु यवा अष्ठा नक्ष द्युमत्तमं रयिं दाः ॥ १ ॥ २

अग्ने । त्वं । नः । अंतमः । उत । त्वाता । शिवः । भवः ।

वरुध्यः ।

वसुः । अग्निः । वसु यवाः । अष्ठा । नक्ष । द्युमत्तमं ।

रयिं । दाः । १ ॥ २

हे अग्ने वरुध्यो वरुध्यः संभजनीयः । यद्वा वरुधैः परिधिभिर्नृत्तस्य नोऽन्ना-
जपंतमोऽतिक्रान्तो भव । अनापि च त्वाता रक्षकः शिवः सुखकरश्च भव । वसुर्वा-
सकोऽग्निः सर्ववाजप्रणोर्बसुन्त्रवा व्याप्रासस्वसच्छाभिसुक्तेन नक्षि । अक्षान्ग्रा-
त्रुहि । द्युमत्तममतिशयेन दोषिर्नतंतं रयिं पन्नादिकचक्षयं धनं दाः । अरुध्य
देहि ॥

॥ अथ तृतीयाचतुर्थी ॥

स नी वोधि शुधि इवमुदथा या अघायतः संमन्नात् ।

तं त्वा योषिष्ठ दीदिवः सुन्नायं नूनमौनहे सखंभ्यः ॥ ३ ॥ ४

सः । नः । बोधि । शुधि । इधं । उध्व । नः । अघः । यतः ।

समस्मात् ।

तं । त्वा । शचिष्ठ । दीदिवः । सुन्नायं । नूनं । ईमहे ।

सखिभ्यः ॥ ३ ॥ ४ ।

हे अग्नि स त्वं नोऽस्मान् बोधि । व्यस्य । इवमग्नीयमाह्वानं शुधि । इधु । अघावतोऽघनिच्छतः समस्मात्सर्वमाज्जनालोऽस्मानुदस्य । उध्व । हे गोविष्ठाति-
गोविष्मन् दादिवः अनेजोभिर्दीप्राग्ने तं त्वा सुन्नाय सुखाय । सुन्नमिति सुस-
नाम । तदर्थं सखिभ्यः समानख्यातिभ्यः पुलभ्यस्तदर्थं च नूनमीमहे । याचामहे ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे ऋद्धयो वग्नेः ॥

अच्छा वोऽग्निमिति नवचंसेकादशं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका । अच्छा वो नव
वसूयव आनुष्टुभमिति । आत्रेया वसूयुनामान ऋषयः । अनुष्टुप् । मंजुषादिपरि-
भाषयाग्निर्देवता ॥ प्रातःपुनरावाक्यनिगच्छयोरुक्तो विनिर्धोगः ॥ प्रातःसवनेऽच्छावाक
वदस्तेत्युक्तेच्छा वोऽग्निमवस इत्यृचमनुब्रूयात् । तथा च सूत्रितं । अच्छा वोऽग्नि-
मवस इत्यृचमन्वाह । आ० ५, ७ । इति ॥

॥ तत्रेयं प्रथमा ॥

अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः ।

रासंतुव ऋधूणाञ्जतावा पर्षति द्विषः ॥ १

अच्छ । वः । अग्निं । अवसे । देवं । गांसि । सः । नः ।

वसुः । .

रासंतु । पुत्रः । ऋधूणां । ऋतवा । पर्षति । द्विषः ॥ १

हे वसूयवो नो यूयं देवयग्निमवसे रजण्यायाच्छा गांसि । अभिप्रगावत । वसु-
रग्निहोत्रार्थं यजमानानां ऋहे वासयिता सोऽग्निर्नोऽस्मभ्यं रासतु । कामान्दातु ।
ऋधूणाञ्जवीणां पुत्रः । ऋषिभिर्नयनेन अनितयान्मृत इत्यपचरते । ऋतावा
ऋतावान् सत्यवानुदकान्वा सोऽग्निद्विर्नोऽस्म कं यत्नून्पर्षति । पारवतु ॥

। अथ द्वितीया ।

स हि सत्यो गं पूर्वे चिद्देवासं चतुर्भोधरे ।

होतारं मंद्रजिह्वमित् दीतिभिर्विभाष्यसु ॥ २

सः । हि । सत्यः । गं । पूर्वे । चित् । देवासः । चित् । चं ।

द्वेधरे ।

होतारं । मंद्रजिह्वं । इत् । सुदीतिभिः । विभाष्यसु ॥ २

पूर्वे चित्पूर्वे भद्रवयो होतारं देवानामाह्वतारं मंद्रजिह्वं । इतिषां प्रदानेन देवानां सादयित्वा जिह्वा यस्य सः । तं । यद्वा भोदनजिह्वं । तथाह वाक्कः । मंद्रजिह्वं मंदनजिह्वं भोदनजिह्वमिति वा । नि० ६, २३, । इति । सुदीतिभिः शोभनदीप्तिभिर्युक्तं विभाष्यसु प्रभाष्यनं यमग्निभोधरे समैवत । देवासचिद्देवा अपि यमग्निभोधरे समैवत । स ह्यग्निः सत्यो भवति । सत्यप्रतिश्रवो भवति । इदिति पूरणः ॥

। अथ तृतीया ।

स नो धीती वरिष्ठया अष्टया च सुमत्या ।

अग्ने रायो दिदीहि नः सुवृक्तिभर्वरेण्य ॥ ३

सः । नः । धीती । वरिष्ठया । अष्टया । च । सुमत्या ।

अग्ने । रायः । दिदीहि । नः । सुवृक्तिभिः । वरेण्य ॥ ३

सुवृक्तिभिः स्तुतिभिः स्तूयमान वरेण्य वरणीय हे अग्ने स त्वं वरिष्ठया वरतमेन अष्टयातिशयेन प्रशस्येन नो धीती धोत्याऽऽदीयेन परिचरणात्मकेन कर्मणा सुमत्या च । सुमतिरिति शस्त्रसूच्यते । शस्त्रेण च प्रीतः सन् रायो धनानि मोक्षमां होदिहि । हेहि ॥

। अथ चतुर्थी ॥

अग्निः देवेषु रा मत्यग्निः ते स्वाविद्यन् ।

अग्निना हव्यवाहनोऽग्निं धीभिः संपर्धत ॥ ४

अग्निः । देवेषु । राजति । अग्निः । मतेषु । स्वाविद्यन् ।

अग्निः । नः । हव्यवाहनः । अग्निं । धीभिः । संपर्धत ॥ ४

बोऽग्निर्देवेषु देवानां मध्ये राजति देवतारूपेण प्रकाशते । बोऽग्निर्मतेषु मनुष्ये-
स्वाविद्यन् आहवनीयादिकूपेण प्रविष्टो भवति । बोऽग्निर्नोऽन्नात् हव्यवाहनो
भवति यज्ञदीपेषु सतेषु देवताभिः हव्यानां वादा भवति हे यजनानास्तमग्निं धीभिः
स्तुतिभिः संपर्धत । परिचरत ॥

पुनः केन अग्निस्तुतिभिरन्नमिति हे जितकृतो वाज्यानुव को अग्निर्नमः ।
अग्निस्तुतिभिरन्नमिति हे संपर्धये । आ० २, १० । इति ॥

। अथ पंचमी ॥

अग्निस्तुतिभिरन्नमं तु विब्रह्माणमुत्तमं ।

अतूर्तं आवयत्पतिं पुत्रं ददाति दायुषे ॥ ५

अग्निः । तुविब्रह्माणः उत्तमं । तुविब्रह्माणं । उत्तमं ।

अतूर्तं । आवयत्पतिं । पुत्रं । ददाति । दायुषे ॥ ५

अग्निस्तुतिभिरन्नमतिमयेन यज्ञं तुविब्रह्माणं बहुलोलुपत्तमसम्पत्तमत्तं
यत्नं भिरद्विष्टं अ वयत्पतिं । अ वयति विब्रह्माणं करोति पत्नीं याजयितुम्पि-
तमिति अकर्मणा पितृणां प्रख्यापक इति आवयत्यतिः । तथाविधं पुत्रं दायुषे
दत्तयति यजनानाञ्च ददाति । ददाति ॥

॥ इति अष्टमं प्रथमं सप्तमोऽंशः ॥

। अथ षष्ठी ॥

अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह वा बुधा रुभिः ।

अग्निरत्यं रहुष्यं जेता रमयं राजतं ॥ ६

अग्निः । ददाति । सत्संपत्तिं । ससाहं । यः । बुधा । मृगिभिः ।

अग्निः । अथ । रघुः अदं । जितारं । अपराजितं ॥ ५

अः पुत्रो युधा युद्धेन नृभिः परितनैः सखाइ शत्रून् भिष्यति हत्यतिं सतां
 ब्राह्मणितारं तस्मादिदं पुत्रमग्निर्ददाति । अस्मभ्यं ददातु । विंशमनी रघुष्यदं ।
 रघुसंवुः स्यदो जगो बह्व तं । जितारं शत्रूणां पराजितं शत्रून् भिरभ्यं । अतति
 सततं गच्छतीत्यन्तोऽश्वः । तं ददातु ॥

अश्वमेधे पोष्यामिदो बह्वाङ्गमिति क्षिप्रकृतो बाज्या । स्तुतितं च । बह्वाङ्गं
सदृशः इति संयोज्ये । आ० १०, ६, इति ॥

॥ शैषद सप्तमी ॥

अथा 'हं' तदन्त्ये' इत्यर्च निभावसो ।

महिषेय त्वद्रविस्वदाजा उदीरते ॥ ७

यत् । वाहिष्ठं । तत् । अग्नये । हृत् । अर्च ।

विभावसा इति विभावसा ।

महिषीः । त्वत् । रविः । त्वत् । वाजाः । उत् । ईरते । ७

वाङ्मयं चोत्तमं यस्मात् तदजये क्रियते । अतो हे विभावसो प्रभाधनाम्ने
 बृहत्सूक्तं धनं वाचं । अथ यः प्रथमः । कथमस्मात्तत्तदस्त्विति येषामावाह ।
 अतस्तत्ततः सजायन्महिशो गङ्गाया रथिर्धनमुदोरने उद्गच्छति । वाजः अस्मान्नि
 च त्यजत उदोरने उद्गच्छति । इवेति पूरणः ॥

॥ अथाहमी ॥

तव दुमन्तो अर्धयो गावे' बोध्यते हृष्टत् ।

उत्ता ते तन्यसुग्रेषा स्वानां श्रुतं त्वना दिवः ॥ ८

तव । सु॒मंतः । अ॒र्चयः । ग्रा॒वाऽ॒हव । उ॒च्यते । उ॒चत् ।

उ॒त इति । ते । त॒न्यतुः । यथा । स्ना॒नः । अ॒र्त । त॒ना ।

दिवः ॥ ८

ये अग्ने तवाच्यो रश्मयो सु॒मंतो दी॒प्ति॒मंतो भ॑वति । वृ॒हन्ना॒हान् तं॒ प्या॒ने
वा॒भि॒वप॒प्रा॒वे॒ष्यते । स्तू॒यसे । उ॒तापि च त॒ना॒त॒ना दि॒वो द्यो॒त॒मान॒स्य ते तव
स्ना॒नः शब्द॑स्त॒न्यत॒र्यथा मे॒वग॒र्जित॑नि॒पातं । उ॒द्गच्छ॑ति ॥

। अथ नवमी ॥

ए॒वा अ॒ग्नि व॑सू॒यवः॑ स॒ह॒सानं॑ व॒वंदि॑म ।

स नो वि॒श्वा अ॒ति द्वि॒षः प॑र्ष॒मावे॑व सु॒कृतः॑ । ८

ए॒व । अ॒ग्निं । व॒सू॒यवः॑ । स॒ह॒सानं॑ । व॒वंदि॑म ।

सः । नः । वि॒श्वाः । अ॒ति । द्वि॒षः । प॑र्ष॒त् । ना॒वाऽ॒हव ।

सु॒कृतः॑ । ८

वसू॒यवो वसू॒कामा न॑यं स॒ह॒सान॑म॒स्माकं व॑स॒न्निपा॑चरंतम॒ग्निमे॒वह॑तप्र॒कारे॒ष
व॒वंदि॑म । स्तू॒यः । सु॒कृतः यो॒धन॑क॒मो सोऽग्नि॑र्नोऽ॒स्मान् वि॒श्वा स॒वा॒न् द्वि॒षः
य॒ज्ञ॒न॒ति॒प॒र्षत् । अ॒ति॒पा॒रय॑त् । क॒व॒न्नि॒व । ना॒वा सा॒धने॑न सि॒धु॒न्नि॒व ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमेऽष्टादशो वगः ॥

‘अग्ने पावकेति नवमं द्वादशं सूक्तं । वसू॒यव अ॒वयः । गा॒यत्री छंदः । अ॒ग्नि०
हो॒मता । तथा चा॒नु॒क॒र्तं । अ॒ग्ने गा॒यत्री॑मिति ॥ प्रा॒तर॒नु॒वाक॑ आ॒ग्ने मे॒ कृतो॑ गा॒यत्री
छंद॑स्त॒न्नि॒वय॑स्ये मे॒र्षं सू॒क्तं । सू॒क्तिं च । अ॒ग्ने पा॒वक॑ कृतं च इति सू॒क्ते । आ०
४, १३ । इति ॥ आ॒धाने॑ द्वि॒तो॒या॒द्या॒मि॒ष्टौ प्रथ॑मस्य ऋ॒षिर्नोऽग्ने॑ पा॒वक॑त्वे॒षा वा॒च॒या ।
सू॒क्तिं च । स नः॑ पा॒वक॑ दी॒दि॒वोऽग्ने॑ पा॒वक॑ रो॒चि॒षा ॥ आ० ३, १ । इति ॥

॥ तत्रेयं प्रथमा ॥

अग्ने' पावक रोचिषा मंद्रया देव जिह्वा ।

आ देवान्बन्धि यक्षि च ॥ १

अग्ने' । पावक । रोचिषा । मंद्रया । देव । जिह्वा ।

आ । देवान् । बन्धि । यक्षि । च ॥ १

हे पावक घोषक रोचिषा खदोह्य नंद्रया देवानां नादवित्या जिह्वाया च ह देव द्योतमानाग्ने देवानाबन्धि । यक्षार्यमाणह । यक्षि च । तान्बन्ध ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तं त्वा हृतस्त्वमीमहे चित्रंभानो स्वर्यं ॥

देवां आ वीतये' बह ॥ २

तं । त्वा । हृतस्त्वो इति हृतस्त्वो । ईमहे ।

चित्रंभानो इति चित्रंभानो । स्वर्यं ॥

देवान् । आ । वीतये' । बह ॥ २

हे हृतस्त्वो हृतस्त्व मेरक । बह्व ज्ञेय जनित । हे चित्रंभानो । चित्रा नामा-
विधा भानवा रश्मयो बह्वाको चित्रंभावः । तस्य संवोधनं । स्वर्यं चन्द्रार्क
तं त्वा त्वामीमहे । याचामहे । अतो वीतये इति वा अद्यथाय देवानाबह ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमंतं समिधीमहि ।

अग्ने' वृहंतंमध्वरे ॥ १

वीतिहोत्रं । त्वा । कवे । द्युमंतं । सं । इधीमहि ।

अग्ने' । वृहंतं । मध्वरे ॥ १

हे कवे क्रान्तदशिक्षणे शीतहोत्रं क्रान्तयज्ञं व्यक्तं दोषिणं तं वृद्धं तं महार्तं त्वा
त्वाभ्यने यज्ञे समिधोमहि । समिद्धिः संदीपयामः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अग्ने विष्णेभिरा गच्छ देवेभिर्हव्यदातये ।

होतारं त्वा वृणीमहे ॥ ४

अग्ने । विष्णेभिः । आ । गच्छ । देवेभिः । हव्यदातये ।

होतारं । त्वा । वृणीमहे ॥ ४

हे अग्ने विष्णेभिः सर्वैर्देवेभिर्देवैः सद्य त्वं हव्यदातये हविषा दात्रे यजमानः त्व
त्तदर्थमागच्छ । यज्ञं प्रत्यागच्छ । यतो होतारं देव न माप्नुमारं त्वा त्वां वृणीमहे ।
प्रापयामहे ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यजमानाय सुन्वते आग्ने सुवीर्यं वरु ।

देवैरा सस्त्रि बर्हिषि । ५

यजमानाय । सुन्वते । आ । अग्ने । सुवीर्यं । वरु ।

देवैः । आ । सस्त्रि । बर्हिषि ॥ ५

हे अग्ने सुन्वतेऽभिपश्यं कुर्वते यजमानाय सुवीर्यं शोभनं वरुमायह । प्रापय ।
किं देवैः सद्य बर्हिषि यज्ञ आसन्नि । आसीदेति ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथम एकोनविंशोऽङ्कः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

समिधानः संहस्रजिदग्ने धर्माणि पुण्यानि ।

देवानां दूत उच्यते । ६

संहस्रधानः । संहस्रजित् । अग्ने । धर्मानि । पुण्यानि ।

देवानां । दूतः । उच्यते ॥ ६

हे सङ्गलित्यङ्गस्य जितरागे सन्निधानो हविर्भिः सन्निधमान सक्थः प्रथ-
मस्य देवानां दूतः सन् धर्माणि नः कर्माणि वक्ष्यादिक्रियाः पुष्यसि । पोषसि ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

न्य॒ग्निं जा॒तवे॑द॒सं हो॒त्रवा॑हं य॒विष्ठं॑ ।

दधा॒ता दे॒वस्य॑ त्विजं ॥ ७

नि । अ॒ग्निं । जा॒तवे॑द॒सं । हो॒त्रवा॑हं । य॒विष्ठं॑ ।

दधा॒त । दे॒वं । ऋ॒त्विजं॑ ॥ ७

हे यजमाना जातदेदसं । जातानि भूतानि वेत्स्यसि जातवेदसः । तं होत्रवाहं
होत्रस्य यज्ञस्य बोधार्थं यविष्ठं युक्तमं देवं द्यातमानऋत्विजकृता यष्टारः स्मिं
निदधात । निधत्त ॥

॥ अथाष्टमी ॥

प्र य॒ज्ञ ए॒त्वा॒नुष॑ग॒द्या दे॒वव्य॑चस्तमः ।

स्तृ॒णी॒त वा॒र्हि॒रा॒सदे॑ ॥ ८

प्र । य॒ज्ञः । ए॒तु । आ॒नुष॑क् । अ॒द्या । दे॒वव्य॑चस्तमः ।

स्तृ॒णी॒त । वा॒र्हिः । आ॒सदे॑ ॥ ८

अद्याक्षिप्यहनि देवव्यचस्तमो देवैः प्रकाशमानैः स्तोत्रभिर्व्याप्तमो यज्ञो
यज्ञस्य धर्मं हविःरातुगन्तुवर्त्तं यथा भवति तथा प्रैतु । देवान् गच्छतु । हे अत्विज
आसदेऽग्नेरासदनार्थं वर्हिः स्तृणीत ॥

॥ अथ नवमी ॥

एदं म॒रुती॑ अ॒श्विनी॑ मि॒त्रः सौ॒दं॒तु व॒रु॑णः ।

दे॒वासः स॒र्वथा॑ वि॒द्या ॥ ९

आ । इ॒दं । म॒रुतः॑ । अ॒ग्नि॒र्ना । मि॒त्रः । सो॒द॒ंतु । व॒रु॒धः ।

दे॒वा॒सः । स॒र्व॒या । वि॒द्या ॥ ८

मरुतो मरुद्व्या अग्निनाग्निनो देवानां भिषको मित्रः सूर्यो वरुधश्च देवास एते सर्वे देवाः सर्वया विद्या समस्तेन स्त्रीयेन परिजनेन सार्वभिमं वरिः सोदंतु । आसोदंतु ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे विंशो वर्गः ॥

अनसंतंति मरुदं त्वयोदयं स्रक्तं । अत्मातुक्तमयिका । अनसंता मरु त्वैष्ट्या-
पोरुक्तस्यो हो त्वदथत्वसदसू राजानो भारतचान्द्रमेधोऽग्न्यास्तिकोऽतुष्टु भो नात्मा-
त्तने दद्यादिति सगोक्तं किंचिदंत्वेद्राग्नीति । त्वैष्ट्यास्य पुत्रस्यारथः पुरुक्तस्य
पुत्रस्यसदसूभरतस्य पुत्रोऽन्वमेध एते त्वयोऽपि राजानः संभूयास्य स्रक्तस्य मययः ।
ब्रह्मात्रिरव ऋषिः । आद्यास्तिकस्रक्तं मरुतयोद्यास्तिकोऽतुष्टु भ । मरुद्राग्नि-
देवत्या धिष्टाः पंचाग्नेयः ॥ विनियोगो वैगिकः ॥

। तत्वेयं प्रथमा ॥

अ॒न॒सं॒ता स॒त्यं॒ति॒र्मा॒म॒हं मे॒ गा॒वा चे॒ति॒ष्ठो अ॒सु॒रो म॒धो॒नः॑ ।

तै॒ष्ट॒या अ॒ग्ने द॒श॒भिः स॒ह॒स्रै॒ वै॒श्वान॒रं अ॒प्र॒रु॒ण॒चि॒केत॑ ॥ १

अ॒न॒सं॒ता । स॒त्स॒र्मि॒तिः । म॒म॒हे । मे॒ । गा॒वा । चे॒ति॒ष्ठः ।

अ॒सु॒रः । म॒धो॒नः॑ ।

तै॒ष्ट॒याः । अ॒ग्ने । द॒श॒भिः । स॒ह॒स्रै॒ । वै॒श्वान॒र ।

अ॒प्र॒रु॒ण॒चि॒केत॑ ॥ १

अतो राजर्षीणां दानमग्नेः पुरतोऽग्नेन स्रक्तो नावयंस्व । हे वैश्वानर पित्रेणां
मराणां नेतरमं सत्यतिः सनां साधूनां पाकयिता चेतिष्ठो आत्तमोऽसुरो वसवाग्नि-
मोनो मयया मनवान् ॥ प्रथमाये कसि ॥ त्वैष्ट्यास्रक्तं पुत्रस्यारथस्यारथ इति
नाम राजर्षिरनसंतानसंतानमया यकटेन संयुक्तो गावा गावापनृकाहो मया
हिरण्यदीनां दशभिः सहस्रैः सह मे स्रक्तं नमहे । ददो ॥ नहि दाने ॥ क
राजर्षिचिकेत । सर्वैरनेनेन दानेन आबते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यो मे' यता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा
ददाति ।

वैश्वानर सुष्टुतो बृधानोऽग्ने यच्छ त्वारणाय शर्म । २

यः । मे । यता । च । विंशतिं । च । गोनां । हरीं । ददाति ।

च । युक्ता । सुधुरा । ददाति ।

वैश्वानर । सुस्तुतः । बृधानः । अग्ने । यच्छ ।

त्रिःश्ररुणाय । शर्म ॥ २

वस्त्ररुणः यता च यतानि सुवर्णानां गोनां गवां विंशतिं च युक्ता, रथेन युक्तौ सुधुरा सुधुरौ सुधुं धुरं बहन्तौ, हरी अहो च मे नह्यं ददाति अददात् हे, वैश्वानरान्ने सुष्टुतोऽस्माभिः सम्यक्स्तुतो बृधानो हविर्भिरंधमानस्त्वं तस्मै त्वारणाय शर्म सुखं यच्छ । प्रयच्छ ॥

॥ अथ तृतीया ॥

एवा ते' अग्ने सुमतिं चक्रानो नविष्टाय नवमं त्रसदंष्ट्रः ।

यो मेगिरंस्तुविजातस्यं पूर्वोयुक्तेनाभि त्वारुणो गृणाति । ३

एव । ते । अग्ने । सुमतिं । चक्रानः । नविष्टाय ।

नवमं । त्रसदंष्ट्रः ।

यः । मे । गिरः । तुविजातस्यं । पूर्वोः । युक्तेन । अभि ।

त्रिःश्ररुणः । गृणाति ॥ ३

वस्त्ररुणस्तुविजातस्यं विह्वपत्तस्य मे पूर्वोवह्नीगिरं स्तुतोः श्रुत्वा प्रीतः वन् युक्तेनाभियुक्तेन जनसाभिगृणाति इदं गृहाणेदं गृहाणेति तथा मां प्रवीति एवैवं हे अग्ने नविष्टायान्तं स्तुत्याय ते त्वभ्यं नवमं नवतमं सुमतिं सुतिं चक्रानः काशयवानश्चरदस्युरपीदं गृहाणेदं गृहाणेति मां प्राथितवान् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यो न इति प्रबोचत्यश्वमेधाय सुरये ।

ददृष्ट्वा सनिं यते ददन्मेधां तावते ॥ ४

यः । मे । इति । प्रबोचति । अश्वमेधाय । सुरये ।

ददत् । ऋचा । सनिं । यते । ददत् । मेधां । ऋतयते ॥ ४

यो भिक्षुमाशोऽर्षीं सुरये प्रेरकाय धनानां दाता वाचा अश्वमेधाय राजपदे मे नहुं देहाति प्रबोचति प्रबोचति । योऽश्वमेधं धनानि भिक्षत इत्यर्थः । ऋचाग्नेः कोत्वेण सङ्ग यत आत्मनः समीपं गच्छते तस्मा अर्थितेऽश्वमेधः सनिं धनं ददत् । ददाति । हे अग्ने ऋतायते यज्ञभिक्षते तस्मा अश्वमेधाय मेधां यज्ञविषयां प्रश्नां ददत् । देहि ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यस्य मा पुरुषाः शतं नृद्वर्षयत्यक्षणाः ।

अश्वमेधे य दानाः सोमा इव त्राशिरः ॥ ५

यस्य । मा । पुरुषाः । शतं । अत्द्वर्षयति । अक्षणाः ।

अश्वमेधे य । दानाः । सोमाऽइव । त्राशिरः ॥ ५

यस्य येनः अश्वमेधेन दाना दत्ताः पुरुषाः कागानां पुरकाः शतसङ्ख्येण अक्षणा यो बलीयदो वा नाशुद्वर्षयति अत्कर्मण इव दति हे अग्ने त अक्षणास्त्राशिरः । दधिस्तु पयोदूपास्तु आशिराऽग्निश्चपणसाधनभूता येषां ते त्वाशिरः । सोमा इव तव प्रीयनाय भवतु ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इन्द्राग्नी शतदावृश्वमेधे सुवीथि ।

अत्तं धारयतं ब्रह्मदिवि सूर्यमिवाजरं ॥ ६

इन्द्राग्नी इति । शतदावि । अश्वमेधे । सुवीथि ।

अत्तं । धारयतं । ब्रह्मत् । दिवि । सूर्यऽइव । अजरं ॥ ६

ये ईहालो भवदावि । यत्नमिति मयि चिन्तो यत्नं ददातीति यत्नदाता । तस्मिन्-
जमेने राजनीं सुयोगं यो भवतीत्यर्थे चिन्तो वदन्महद्वजं जगदादितं यत्नं यत्नं चार-
यत्नं । निवारयत्नं । कथायत्नं । दिव्यं तस्मिन्ने चिन्तो यत्नं ॥

॥ इति चतुर्थेऽध्याये प्रथम एकाविंशो वक्त्रः

समिद्धो अग्निर्दिशि शोचरं ये त्र्यङ्गुलपुष्पमविव्या वि भाति ।
विश्ववाराजेषो विष्ट जगतो विष्ट वतुष्ट वगावत्याविनि । अग्निगोत्रोत्पत्त्या विश्ववारा-
नामिकास्य सृक्तस्य सृष्टिः । आद्याह्नये विष्ट भी द्विगोत्रा जगतो चतुर्थं वदन्
अग्ने गायत्र्यो ॥ अग्निर्देवता ॥ सृक्तविनियोगो स्त्रीगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

समिद्धो अग्निर्दिशि शोचरं ये त्र्यङ्गुलपुष्पमविव्या वि भाति ।

एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्वा इडांना इविषा वृताची ॥

संज्ञकः । आत्मा । इति । शोचः । अयेत् । प्रत्यङ् ।

उदसं । उर्विवा । वि । भाति ।

एति । प्राचीं । विश्ववारा । नमोभिः । इवान् । इडांना ।

इविषा । वृताची ॥

समिद्धः सम्यग्दीप्तोऽग्निर्दिशि शोचमानोऽतिरिक्ते शोचिन्नेजोऽयेत् । अयति ।
तथोपमं प्रत्यङ् उदसमभिसृष्टः सन् उर्विकेष्ट निस्तीर्णं विभाति । विशेषेण आजने ।
नमोभिः स्तोत्रे देवानिदादोनीडांना सुवर्णी इविषा पुरोडायादिलक्षणेन युक्तवा
वृताची वदन्त्या । सुवा मङ्गिता विश्ववारा सर्वमपि मायकृपं यत्नं चारयित्वे तज्ज्ञान-
निका प्राचीं प्राङ्मुखो सत्येति । एवंभूतमग्निं प्रतिगच्छति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

समिद्धमानो अमृतं जराजसि इति कृतं तं अचसे स्वस्तये ।

विश्वं स भस्ते द्वितीयं यमन्त्य तातिष्यमग्ने नि च भक्त

इत्युक्तः ॥ २

सं॒ऽइ॒ध॒मानः । अ॒व॒त॑स्य । रा॒ज॒सि॒ । इ॒विः । ह्य॒व॑त॑ । ।

स॒व॒से । स्व॒स्र॒वे ।

वि॒श्वं । सः । ध॒त्ते । द्र॒वि॒णं । यं । इ॒व॑सि॒ । आ॒ति॒थ्यं ।

अ॒ग्ने॒ । नि॒ । च॒ । ध॒त्ते । इ॒त् । पु॒रः । १

हे अग्ने सविष्यमानः सव्यगिष्यमानस्वगच्छतस्त्रोदकस्य राजसि । ईषिषे । सधा इविष्मृण्वतं पुरोडायादिइविष्मृण्वतारं यजमानं स्वस्रवेऽविनायाय सवसे । सवसे । किं यं यजमानमित्यसि गच्छसि स यजमानो विश्वं सवस्रं द्रविणं यन्मादि-
सवस्रं धनं धत्ते । धारयति । अपि च हे अग्ने आतिथ्यमतिथिरूपस्य तव बोध्यं इविः पुर इत् तव पुरस्तादेव निधत्ते च । स्थापयति च ॥

पवित्रेष्वां क्षिप्रगतोऽग्ने यधेति याज्या । सूत्र्यते हि । सुटो दधूना अग्ने यधं नहते सोभगायेति संवाज्ये । आ० १, १२, । इति ॥ साकमेधेहु नवद्गः क्रीडिभ्यः पुरोडाशं सप्तकपावमित्यन्वाख्येवैव क्षिप्रगतो याज्या । सूत्रितं च । सुटो दधूना अग्ने यधं नहते सोभगायेति संवाज्ये । आ० १, १८, । इति ॥

॥ सैषा तृतीया ॥

अ॒ग्ने॒ य॒धं॑ न॒ह॒ते॒ सौ॒भ॒गा॒य॒ त॒वं॒ अ॒न्ना॒न्धु॒त्त॒मा॒नि॑ सं॒तु ।

सं॒ जा॒स्र॒त्स॒ं सु॒य॒म॒मा॒ ह्य॒णु॒ष्व॒ श॒त्रू॒य॒ता॒म॒भि॒ ति॒ष्ठा॒ म॒हं॑सि॒ । १

अ॒ग्ने॒ । य॒धं॑ । न॒ह॒ते॒ । सौ॒भ॒गा॒य॒ । त॒वं॒ । अ॒न्ना॒नि॑ ।

उ॒त्स॒त्त॒मा॒नि॑ । सं॒तु ।

सं॒ । जा॒स्र॒त्स॒ं । सु॒य॒मं॑ । आ॒ । ह्य॒णु॒ष्व॒ । श॒त्रू॒य॒ता॒ ।

अ॒भि॒ । ति॒ष्ठ॒ । म॒हं॑सि॒ । १

हे अग्ने त्वं नहते प्रभूताय सौभगायासाकं सोभनधनत्वाय यधं । यन्मून् नहति । तथा तव संबंधीनि यन्त्रानि धनानि तेष्वासि वा उक्तान्धुत्तृटानि संतु । भवंतु । किंच हे अग्ने सं जास्रत्सं । जा जाया च मतिश्च जाप्रापती । तयोः

कर्म आकाशं । तत्त्वत्तु नित्यमनोपेतं । अग्न्योऽग्न्यसंस्पृष्टमिन्द्रियैः । उपा-
नक्तुम् । सत्यकृदस्य । अपि च यत्त्वत्तां यत्त्वत्तात्तु नित्यतां उपमानां नष्टां
तेजांसुभित्तिः । आकाशस्य ॥

। अथ चतुर्थी ।

समिद्धस्य प्रमं हसोऽग्ने वंदे तव त्रिव्यं ।

हवभो ह्युक्तवां यसि समधरेष्विध्यसे ॥ ४

संस्पृष्टस्य । प्रमं हसः । अग्ने । वंदे । तव । त्रिव्यं ।

हवभः । ह्युक्तवान् । यसि । सं । अधरेषु । इध्यसे ॥ ४

हे अग्ने समिद्धस्य प्रमं हसः प्रकटतेजसस्तव संबंधिनो त्रिव्यं दीप्तिं वंदे ।
अहं यजनानः सोमि । हवभः कामानां नमिता त्वं ह्युक्तवानसि । यनयान्त्वसि ।
अग्रेषु वस्तेषु समिध्यसे । सत्यगदीप्यसे ॥

दधंपूर्णमासयोः समिद्धो अग्न आहुतेति हे समिद्येभ्यो । अस्मिन् च । समिद्धो
अग्न आहुतेति हे । आं १, २ । इति ॥

। सैषा पंचमी ।

समिद्धो अग्न आहुत देवान्यसि स्वध्वर ।

त्वं हि हव्यवाडसि ॥ ५

संस्पृष्टः । अग्ने । आहुत । देवान् । यसि । सु । अध्वर ।

त्वं । हि । हव्यवाद् । यसि ॥ ५

हे आहुत यजनानैरा समंताहुत हे अध्वर योजनमश्रोपेत हे अग्ने समिद्धः
सत्यगदीप्यस्य देवाद्योतनानाग्निदादीन्यसि । यजनस्य । हि यज्ञात्कारणात् हे अग्ने
त्वं हव्यवाडसि हव्यानां गोडा यवसि । अतः कारणाद्देवान्यजसेति संबंधः ॥

। अथ षष्ठी ।

आ जुहोता हव्यं ताग्निं प्रवत्सध्वरे ।

हव्यीध्वं हव्यवाचनं ॥ ६

आ । जुहोते । दुवञ्जते । अग्निं । प्रयति । अक्षरे ।

दृषीध्वं । हव्यवाहनं । ६

हे ऋषिभो यूयध्वरेऽसदीवयागे प्रयति प्रहसे सति हव्यवाहनं हविषी बोढा-
रमेवखानकनम्बिमासुहोम । आ समताञ्जुहोम । त्रया दुवञ्जत । पौरवरत ।
दृषीध्वं संभजध्वं च हव्यवाहनं । हव्यवाहनामकलैवाग्नेदेवतासंबंधा बलमानै-
वरखीवत्वं च तैत्तिरीये स्पष्टमाह्वतं । अथो वा अग्नयो हव्यवाहनो देवाना कव्य-
वाहनः पितॄणां बहुरथा अहुराथा । त एतस्म्यीशंसंते नां वरथिव्यते नाभिर्ति
दृषीध्वं हव्यवाहनमित्याह च एव देवाना तं दृषीते । ने० व० २, ५, ८, । इति ॥

इति अष्टमंथ प्रथमे द्वारिषंभो वरगः ॥

त्वदंनेत्रि पंचदशये पंचदशं सूक्तं । अत्रानुक्रमविष्का । त्वयैना पंचोना गौरि-
पोतिः बाह्य ऐंद्रसुवना बदीवनवा वा पाद रति । यत्किमोत्पत्तो गौरिपोमिनोम
अभिः । अनुक्तत्वात्तदुच्य । इंद्रो देवता संहारादिपरिभाषाया निवृत्तत्वात् । समयना
बह्वह्यैरिति पाद चौवनस ऐंद्रो वा । आभिपुत्रिक हसीयेऽहनि मरुत्तनीय
एतद्विद्वानं । अग्निं च । हनीयस्व त्वयैना सो जात इवेति तथ्यदिनः ।
आ० ७ ७ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

त्वयैना मनुषो देवताता सो राचना दिव्या धारयंत ।

अर्षति त्वा मरुतः । पृतदंक्षास्वसंघाश्चपौरंतास वीरः ॥ १

त्वा । अर्षमा । मनुषः । देवताताः । सो । राचना । दिव्या ।

धारयंत ।

अर्षति । त्वा । मरुतः । पृतदंक्षा । त्वं । ण्षां । ऋषिः ।

इंद्र । अर्षि । वीरः । १

मनुषो मनोषो मनाः संबंभिनि देवताता देवतातो वक्षे त्वी त्वीययंमाबंभाधि
ज्ञानि तेजासि संति । तथा त्वी त्वीणि राचना रोचनानःनि वय्यग्निस्त्र्यंज्ञाताकि

दिव्यः दिव्यान्तरिक्षे अवाति तानि तेषांसि धारयन् । धरतो धारयति । दूतदवाः
युधवदा धरतव्याः तानयति । स्मरति । हे इन्द्र धीरो धीमांससेवां धरता-
मपिरसि । इडा भवति ॥

। अथ द्वितीया ।

अनु वटीं मरुतो मंदसानमार्चयिष्ये पपिवांसं सुतस्य ।

आदत्त वष्मभि यदधि इवपो यद्भीरुस्रजस्तथा उ । २

अनु । यत् । इ । मरुतः । मंदसानं । आर्चयन् । इन्द्र ।

पपिवांसं । सुतस्य ।

आ । अदत्त । वष्मं । अभि । यत् । अधि । इन् । अपः ।

यद्भीः । असृजत् । सतपै । उ । इति । २

यद्यदा मरुतो मंदसानं तृप्यंतं सुतस्त्राभिपुतं सोमं पपिवांसं पीतवतमीमेन-
निद्रुमन्याचं न् अन्वस्तुवन् तदेन्द्रो यज्जनादस्य । आददौ । ततो यद्यदाधिं हवमभिपुतं
अभ्यहन् अभिपुतवान् तदायक्षोर्गेहभीरपो हविष निश्चयान्मुदकानि सतपै क्षैरत्वेन
सतं गन्तुमसृजत् । निरोभाः साहचर्यम् ॥

। अथ तृतीया ।

उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्थोद्रे सोमस्य सुषतस्य पेयाः ।

तदि हव्यं मनुषे गा अविदददधः पपिवा इन्द्रो अस्थ ॥ २

उत । ब्रह्माणाः । मरुतः । मे । अस्थ । इन्द्रः । सोमस्य ।

सुसुतस्य । पेयाः ।

तत् । हि । हव्यं । मनुषे । गाः । अविदत् । अहन् । अहिं ।

पपिवान् । इन्द्रः । अस्थ ॥ २

उतापि च ते मन्त्राणो वर्धन्तो हे नरतो ब्रह्मिष्ठश्च सुहृत्तस्य सुहृदिभुतस्य मे
 चदीवस्थाश्च कामक्षेमं खेमं ॥ द्वितीयाहं वही ॥ यैवाः । पिपत ॥ पिपतेराघीर्हि
 मन्त्रमवकुर्वन्मन्त्रोक्तमवर्तनं ॥ तच्च तस्यैव इत्थं बुद्ध्याभिः प्रीतं खेमात्मकं इति नन्दने
 मनुष्याय वसुधामास गा वैदूर्यदिव्यवसानुदकानि वा अर्चिदत् । वेदयमि । वसुधामा
 ना संभवतीत्यर्थः । जिवाक्षेमं खेमं यमिनाम् प्रीतयानिद्रोऽर्चिदत्त्वमवदन् । अवधीत् ॥

। अथ चतुर्थी ।

आद्रोदसी वितरं विष्कभायसंविद्यानचिद्विषये खगं कः ।

जिगतिमिन्द्रो अपजगुं राण्यः प्रति असंतमवं दानवं चम् ॥ १

आत् । रोदसी इति । वि०तरं । वि । स्कभायत् ।

संविद्यानः । चित् । विषये । खगं । करिति कः ।

जिगतिं । इन्द्रः । अपजगुं राण्यः । प्रति । असंतं । अवं ।

दानवं । इति । चम् ॥ ४

इन्द्र परमैश्वर्ययुक्त आश्विनपानानंतरं रोदसी द्यावाऽपिभ्यो वितरन्मतिमयेन ॥
 अह च खंदसोति वेक्षरपि जनेऽसुप्रत्ययः ॥ विष्कभायत् । अस्मात् । अस्मरचिते
 अकरोत् : संविद्यानचित् संवृत्तानः संगच्छन्तानो वेदः ॥ अस्मतेषां संवरणकर्षणो
 वेतेषां गतिकर्षणो रूपं । चिद्विषयेत्यर्थः वर्तते ॥ खगं खगवत्स्वावमानं इत्थं
 भिषते अवाय कः । अकार्षीत् ॥ अकरोत्कर्त्तुं नन्दे भस्मरेत्यादिना सुखीयः ।
 बहुवं खंदस्य आश्विनोऽपीत्यवभाषः ॥ इन्द्रो जिगतिं गिरंतमाश्वाद्दंतं असंतं
 अवायं अवं कुर्वंतं दानवं दनोः इत्थं इत्थमपकर्षुराण्य आश्वाद्नाहिणोचवन् प्रति
 जिगत्स्वावचम् । अवचतवान् ॥

। अथ पंचमी ।

अथ क्रत्वा मघवन्तुभ्यं देवा अस्तु विष्कं अददुः सोमयेव ।

यक्ष्म्वैद्य इरितः पतंतीः पुरः सतीरुपरा एतंशे कः ॥ १

अथ । कृत्वा । मघऽवन् । तथ्यं । देवा । अन्तु । विध्यं ।

अद्दुः । सोमऽपेयं ।

यत् । नृथ्यं । हरितः । यतंतीः । पुरः । सती । उपराः ।

एतंशे । कर्त्तरि कः । ५

अथापि च हे मघवन् पनवसिंद्र कृत्वा कृतानां तदीयेन कर्मणा निधे कर्म देवा
द्योतनानां नङ्गादवस्तुभ्यं तदर्थं सोमपेयं सोमपानमद्दुः । आहुपूर्वेषु दत्तवन्तः ।
मत्तः ब्रह्मतींद्रो देवेभ्यः सर्वेभ्योऽधिकोऽभवदित्यर्थः । तथा च नृयते । स नङ्गात्पूजा
देवता अन्नपीडुवारं न चरतेत्यादि । हे इंद्र वदाम् यत् पतंतीरागच्छन्तीः पुरः सतीः
पुरस्ताद्भवन्तीः सूर्यं च संबंधिनीर्हरितो वदता उपरा उपरता मंदगतीरितथ एत-
न्नाख्याय नवमे कः अकार्षीः । एतयो हि खान्दपुत्रेण सूर्येण सह संधानकरीदिति
वाचत् । तथा च निगमांतरे । त्रैतयं सूर्ये पञ्चधानं सोमस्यो ह्यजिनावदिंद्रः ।
अथे० १, ६१, १५, । इति ॥

॥ इति चतुर्थं च प्रथमे त्रयोविंशो वक्ता ।

॥ अथ षष्ठी ।

नव ददंश्च नवतिं च भोगाऽस्माकं वज्रं च भवता विदुश्चत् ।

अर्चंतींद्रं मरुतः सधस्ये त्रैष्टुभेन वचसा वाचत द्यां । ६

नवं । यत् । अथ । नवतिं । च । भोगान् । साकं । वज्रं च ।

मघऽवा । विदुश्चत् ।

अर्चंति । इंद्रं । मरुतः । सधऽस्ये । त्रैष्टुभेन । वचसा ।

वाचत । द्यां । ६

वददा वदता वचनानिंद्रः । अस्त्रोत्पन्नेन वज्रेण वदते । अथ वज्रं च संबंधिनि
नव नवसंख्याकानि नवतिं च नवतिसंख्याकानि च भोगाभिराचि । भोगानित्यंतो-
दास्तः पुरवचनः । साकं युगपदेव वज्रेण विदुश्चत् अधिनत् नदा नवतः नवस्ये

महत्त्वाने युजे वा स्मितमिंद्रं त्वैहमेन त्रिदृष्टं हस्तेन वचसा वायुपेय सोमिवाचंति ।
अस्तुमन् । इंद्र एव सुतः सन् स्यान्नरः । प्रयुज्यमानेन मंत्रिण दीप्तिं संवराख्यमक्षरं
वाचत । अवाचत । पिभीहे ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

सखा सख्ये' अपचसूतमग्निर-अ हत्वा मदिषा त्री शतानि ।

त्री साकमिंद्रो मनुष सरांसि हतं पिवदृष्टहत्वाय सोमं ॥ ७

सखा । सख्ये' । अपचत् । तूयं । अग्निः । अ-अ । हत्वा ।

मदिषा । त्री । शतानि ।

त्री । साकं । इंद्रः । मनुषः । सरांसि । हतं । पिवत् ।

हत्वाय । सोमं ॥ ७

सखेद्रक्ष निवसूतोऽग्निर्वादिषा मदिषाणां पशूना त्री त्रीणि शतानि शतसंख्या-
नानि सखे सख्युभितभूवसासोद्रक्ष कत्वा कर्तव्या निमित्तभूतेन तूयं निवसपयत् ।
पवाच । किंच इंद्रः परमेष्ठयेयुक्तो मनुषो मनोः संश्रयोनि त्री त्रीणि परावि
वात्ताणि । अत्र सराष्टेन पूगच्छदाधवनीयद्रोचकत्वमर्थं ज्ञानि पादः। न प्रव्यते । तेषु
स्वितं सुतमभिपुनं सोमं साकं युगपदेन हत्वा हत्वाय हत्वा हतनाद्य पिवत् । अपिचत् ।
पयो ॥

॥ अथाष्टमी ॥

त्री यच्छता मदिषाणामघो मास्त्री सरांसि मघवा सोम्यापाः ।

कारं न विश्वे' अहंत देवा भरमिंद्रोत्र यदहिं जघानं ॥ ८

त्री । यत् । शता । मदिषाणां । अघः । माः । त्री ।

मघवा । सोम्या । अयाः ।

कारं । न । विश्वे' । अहंत । देवाः । भरं । इंद्रोत्र । यत् ।

अहिं । जघानं ॥ ८

हे इन्द्र त्वं यद्यदा त्वी त्वयाणां यता यतसंख्याकानां महिषाणां यन्मूर्ता वा
मांसान्यवः भक्षितवानसि ॥ चरन्तेषो ह्यर्प ॥ यदा च नवना धनवांस्यं सोम्या
सोममयानि त्वी त्वोषि सरांसि पात्राण्यवाः पीतवानसि । यद्यदेन्द्रांसि हव्यं
जवान इतवान् तदा विधे सर्वं देवा भरं सोमपूनादिना पूर्वमिन्द्रायेन्द्रं युवाय-
मह्वन् । आहुयंतः । तव ददातः । कारं न । स्ताप्नः कर्मकरमिव तद्वत् ॥

उभयसः स्ताप उभया यत्सहस्रैरिति नवत्यतये स्रज्जहखोवा । स्रजितं च ।

उभयसः स्तोमेन गरगोषमियात्मानं मन्यमानो अजितोभया यत्सहस्रैरयतं ।
आ० ६, ५ । इति ॥

॥ तत्त्वेषा नवमी ॥

उभया यत्सहस्रैरयानं गृहमिन्द्रजुजवानेभिरर्षैः ।

वन्वानो अत सरथं यथाय कुसं न देवैरवनीर्हं शृणु ॥ ६

उभया । यत् । सहस्रैः । अयानं । गृहं । इन्द्र ।

जुजवानेभिः अर्षैः ।

वन्वानः । अत । सरथं । यथाय । कुसं न । देवैः ।

अवनीः । ह । शृणु ॥ ६

यद्यदा हे इन्द्र त्वपुशना काव्यस्य सहस्रैरभिभवन्शीलैर्जुजवानेभिर्जुजवानै-
र्गच्छद्भिरथैः कुसुस्य गृहमयानं अगच्छतं तदा हे इन्द्र त्वमत्रास्त्रिकाले पश्वानः
यत्नू हिंसन् कुक्षेन देवेषु सह सरथं सगानदेकं रथं यथाय । जगंथ । किंच
शुश्रूमेतस्मानकमसुरमवनोहं । अहिंसीः खलु ॥

॥ अथ दशमी ॥

प्रान्यच्चक्रमंदृष्टः सूर्य्यः कुसार्ताग्रान्यद्वरिवो यातंवेकः ।

अनासो ह्यधूररुहणो ववेन नि ह्यर्याण्य आदण्यस्रभवाच ॥ १०

प्र । अन्यत् । चक । अदृष्टः । सूर्य्यः । कुसार्थ । अन्यत् ।

वरिवः । यातंवे । अकारित्यकः ।

अनासः । दस्यून् । अमृणः । वधेन । नि । दुर्योणे ।

अवृणक् । मृध्नावाचः । १०

हे इन्द्र पूर्वं द्विषक्तस्य सूर्यस्यान्त्यदेकं चक्रं प्रावृणः । पृथक् चकषं । अन्यदेकं चक्रं कुत्साय कुत्सस्य वरिषी धनं यातवे प्राप्नुमकः । अकार्षीः । किंच अनास आस्तरहितान् । आस्यशब्देन शब्दो लक्ष्यते । पशुशब्दान्मूकान् दस्युनसुरान् वधेना-
युधेन वज्रोपावृणः । अहिंसोः । दुर्योणे संप्रामे मृध्नावाचो विंसितवागिन्द्रियान-
सुरास्यवृणक् । नितरां विज्ज्वानसि । अमृणो न्यवृणमिति द्विरुक्तिरादराधी ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे चतुर्विंशो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

सोमासस्त्वा गीरिंवीतेरबर्धन्वरोधयो वैदधिनाय पिप्रं ।

आ त्वाऋजिस्त्वा सख्याय चक्रे पचं पत्नीरपिबः सोमस्य ॥ १

सोमांसः । त्वा । गीरिंवीतेः । अबर्धन् । अपिबः ।

वैदधिनायं । पिप्रं ।

आ । त्वां । ऋजिस्त्वा । सख्यायं । चक्रे । पचन् । पत्नीः ।

अपिबः । सोमं । अस्य ॥ १

हे इन्द्र गीरिणीतेरेतस्मान्नकस्य मंत्रदुर्गम संबंधीनि सोमांसः सोमत्वाणि त्वा
त्वाभवर्धन् । वधयंतु । वैदधिनाय विदधिनः पुत्राय ऋजिष्त्वनाम्ने पिप्रमेतस्मान्नक-
मञ्जरवरंधयः । पशमनयः । हे इन्द्र ऋजिष्त्वनामा कचिद्विषः सख्याय तव सखित्वाय
पत्नीः पत्न्यानि पुरोडाशादीनि पचन् पाकं कुर्वन् त्वा त्वाया चक्रे । अभिसृष्टी-
चकार । किंच त्वमस्य ऋजिष्वनः संबंधिनं सोममपिबः । अपाः ॥

दशपेवेऽङ्गि नक्तृतीये मन्त्रे नवम्यास इति सूक्तसंख्येया । सूत्रितं च । नवम्यासः
सुमसोमास इन्द्रं सखा इत्यत्र सखिभिर्नवम्यै रिति निषिद्धानयोराद्ये । आ० ८, १, ।
इति ॥

॥ तत्रैषा द्वादशी ॥

नवग्वासः सुतसोमास इंद्रं दशग्वासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।

गव्यं चिदूर्वमपिधानं वंतं तं चित्ररः शशमाना अपं व्रन् ॥ १२

नवग्वासः । सुतसोमासः । इंद्रं । दशग्वासः । अभि ।

अर्चांत । अर्कैः ।

गव्यं । चित् । ऊर्वं । अपिधानं वंतं । तं । चित् । नरः ।

शशमानाः । अपं । व्रन् ॥ १२

नवग्वासः । सत्वयागमनुतिष्ठंतो ये नवभिर्मासैः समाप्य गतास्ते नवग्वाः दशभिर्मासैः समाप्य ये गतास्ते दशग्वाः । एतौ सम्यक्विधा अंगिरसः सुतसोमासोऽभिपुन-
सोमाः संत इन्द्रमकैरजेनीयैः स्तोत्रैरभ्यवति । अभिष्टं वति । तथैव शशमानाः
स्तुवंतो नरो नेतारोऽंगिरसोऽपिधानं वंतं एतेनासुरेणाच्छादितवंतं तं चित् वक्रुषु
प्रदेशेषु प्रसिद्धमपि गव्यं चित् गोसंबन्धिनमूर्ध्वं समुहमप्य व्रन् । अपाठश्च व्रन् ॥

परिक्रीतान्मात्रे काहे मद्धत्वनीयनिष्कौत्स्ययोः सूक्तसुखीये कथो नु त इत्याद्ये हे
कथौ । सूक्तितं च । कथो नु ते परि चराणि विद्वानिति हे । आ० ८, ५, इति ॥

॥ तत्रैषा त्रयोदशी ॥

कथो नु ते परि चराणि विद्वान्तीर्थी मघवन्त्या चकथं ।

या चो नु नव्यां कृणवः शविष्ठं प्रेदु ता ते विदधेषु व्रवाम ॥ १३

कथो इति । नु । ते । परि । चराणि । विद्वान् । तीर्थी ।

मघवन् । या । चकथं ।

या । चो इति । नु । नव्यां । कृणवः । शविष्ठं । प्र । इत् ।

ऊं इति । ता । ते । विदधेषु ॥

हे गवश्च नृ पवनवसिंद् त्वं या यानि वीथी वीथीणि चतस्रं यज्ञेषु यज्ञं तानि
वीथीणि विद्मान् जनन् ते त्वं यो नृ कथं तु परिचराणि । परिचरां नृकराणि ।
हे गविष्ठ वलवत्तमेद् त्वं या यो यानि चैव नव्या नव्यानि नूतनानि वीथीणि तु
क्षिप्रं कण्वः कुयोः ते त्वदीयानि ता यानि वीथीणि विदधेभ्यु यज्ञेषु मेदु अवाप्तम् ।
त्रैव वदास ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

एता विष्वा चक्रवा इन्द्र भूर्परितो अनुषा वीथीणा ।

या चित् वञ्चनकृषा दधन्वा न तं वती तविष्या अस्ति

तयाः ॥ १४

एता । विष्वा । चक्रवान् । इन्द्र । भूर् । परि । तः । अनुषा । वीथी ।

अनुषा । वीथीणा ।

या । चित् । नृ । वञ्चिन् । कृषावः । दधन्वान् । न । तं ।

वती । तविष्याः । अस्ति । तयाः ॥ १४

हे इन्द्र अपरितः भूर्भित्तपरितोऽस्तं अनुषाः जपन्ति तेनास्तीयन् वीथीणं कलुषं
सूरी कुरीणि वञ्चयन्ते तानि प्रत्यक्षे वीथीण्ययानं वि विद्वा विद्वाणि आप्रानि अवन-
जातानि चक्रवान् । कण्वान् । हे गविष्ठ वलवत्तमेद् दधन्वान् सप्तत्रयं यज्ञेषु तु
क्षिप्रं या चिद्यानि च विद्यानि कण्वः कुयोः ते त्वदीयस्य गव्यास्तविष्यास्तस्य
वलक वती निवारयिता न कोऽप्यस्ति ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणा जघस्य या ते अविष्ठ नव्या अवाप्तम् ।

वक्त्रे व भद्रा सुहता वसूय रथं न धीरः स्वपा अतर्क्ष ॥ १५

इन्द्र । ब्रह्मा । क्रियमाणा । जघस्व । या । ते । शविष्ठ ।

नव्याः । अकर्म ।

वस्त्राऽव । भद्रा । सुकृता । वसुधुः । रथं । न ।

धीरः । सुचिपाः । अतत्तं ॥ १५ ॥

हे शविष्ठ वस्त्रवत्तम शूरतम वेद ते तर्भ्य या यानि स्तोत्राणि नव्या नूतना
अद्यतना वयनकर्म अकर्म हे इन्द्र तं क्रियमाणास्माभिः क्रियमाणां ब्रह्म ब्रह्माणि
तानि स्तोत्राणि इमस्य । जघस्व । धीरो धीमान् स्वयाः शोभनकर्मो वसुधुर्धनकर्मोऽहं
वस्त्रे वस्त्राणीव भद्रा भद्राणि भजनीयानि सुकृता सुकृतानि स्तोत्राणि रथं न
रथमिवातत्तं । अकर्म स्तोत्राणां संहारवद्वाह्याभीष्टाधिप्रायेण वस्त्रनिर्देशनमुक्तं ।
रथदत्तांस्त्वागमनसाधनप्रतिपादनाय । स्तोत्राणि स्तुतव्यं मह्यं भनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥

॥ इति वसुधुः प्रथमं पञ्चमिंशो वरः ॥

कस्य वीर इति पंचदशमं बोद्धव्यं सूक्तं । अत्रासुक्रमणिका । कस्य वरः कस्य-
चयोऽप्यत्र राजा स्यात् इति । वरः कर्मणि । अतुल्यत्वान्निष्ठम् । इन्द्रो देवता ।
अथ पञ्चमाया राजापि क्वचित्श्रुयते । अतः सऽपि देवता ॥ तीव्रसोमाख्य एकात्रे
सप्ततमोऽसुक्ते इन्द्रं सूक्तं निरुद्धानं । सूक्तिवत् । तीव्रसोमोऽसुक्तेऽसुक्तेः कस्य
वीरः । आ० ८, ७ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

कस्य वीरः को पश्यदिदं सुखैरक्षमीयमानं चारभ्या ।

यो राया वज्री सुतसोमश्च न्तदोको गतां पुरहृत उती ॥

कः सः । वीरः । कः । अपश्यत् । इन्द्र । सुखैरथं ।

द्वितीयमानं । हरिः ॥

यः । राया । वज्री । सुतः सोमः । इच्छन् । तत् । ओकः ।

गतां । पुरहृतः । उती ॥ १ ॥

वज्री इत्येवम् पुरहृतो वज्रधिराहृतो य इन्द्रो राया देवेन धनेन सप्त सुतसोम-
मिच्छन् अभिपुतसोमं यजमानमन्विच्छन् उती अत्यू रजायै तत्तस्य रजमानस्यौको

एतद् गन्ता प्राप्नो भवति पीरो विक्तांतः सः स इन्द्रः कः कुत्र विद्यते । सुखरक्षं
 योभनाश्चहरो रथो यस्य स सुखरक्षः । सुखं जनति लिखति भूमिमिति वा सुखं ।
 तादृशं । सुहितं खेभ्यः खं पुनः खनतेरिति यास्कः । नि० १, ११, १ इतिभ्यां
 अवाङ्मनाभ्यामन्वाभ्यानीवमानं गच्छंतंिन्द्रं कोऽपश्यत् । कश्च ददधे ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अवाचवक्षं पदमस्य सस्वरुग्रं निधातुरन्वायमिच्छन् ।

अष्टच्छमन्यां उत ते मे आहुरिन्द्रं नरा ब्रुधाना अशेम ॥ २

अव । अचवक्षं । पदं । अस्य । सस्वः । उग्रं । निधातुः ।

अनु । आथं । इच्छन् ॥ १

अष्टच्छं । अन्यान् । उत । ते । मे । आहुः । इन्द्रं । नरः ।

ब्रुधानाः । अशेम ॥ २

अस्यैन्द्रस्य पदं स्थानमवाचवक्षं । अहमनाह्वयं । कीदृशं । सस्वोऽतश्चित्तुष्टय-
 तद्रूपं । विंश इच्छन्निन्द्रमन्विच्छवक्षं निधातुः स्वस्थापयितुरस्यैन्द्रस्य पदमन्वायं ।
 अन्वगमं । अथातुनान्यान्विदुनांऽपि मार्गं इन्द्रमष्टच्छं । एष्टवानस्मि । एष्टास्ते मे
 अष्टानिन्द्रमाहुः । किमाहुरित्युच्यते । नरो यज्ञानां नेतारो ब्रुधाना ब्रुहस्पताना
 वयमशेम । इन्द्रं प्राप्नवतः सः यद्यप्यौद्रो विद्यते तथापि दुर्लभयेदनुपगतव्य इति
 ब्रुहस्पतानः सभावनश्चैव एष्टैश्च सुखम इत्युक्त इन्द्रमस्यैव स्तुतमवमपश्यदित्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

प्र तु वयं सुते या ते कृतानीद ब्रवाम यानि नो जुजोषः ।

वेदद्विविहाञ्छणवञ्च विद्वान्वहतेऽगं मघवा सर्वमेतः ॥ ३

प्र । तु । वयं । सुते । या । ते । कृतानि । इन्द्रं । ब्रवाम ।

यानि । नः । जुजोषः ।

वेदत् । अविद्वान् । शृण्वन् । च । विद्वान् । वहते । अयं ।

मघवा । सर्वमेतः ॥ ३

हे इन्द्र ते त्वदीयानि यानि कृतानि कर्माणि सन्ति तु अद्य ययं सोतारः सुते
लोमेऽभिप्लुते सति तानि कर्माणि प्रब्रूयाम । प्रकर्षेण ब्रूयाम । त्वमपि मोऽप्यर्धं
यानि कर्माणि कुलोपः अर्धेऽप्याः तानि कर्माण्यविद्वान् इतः पूर्वमजानन् जनो
वेदत् । जानातु । विद्वान् शृण्वन् । शृण्वन् । यदा विद्वान् जानन् पुरुषः
शृण्वन् । अजानन्तमपि जनं श्रावयेत् । सर्वेदनः सर्वाधिः संनाभिर्धुक्को यधवा
धनवान् विद्वान् जानन्नयत्रिंद्रो जानतश्च शृण्वतश्च तान् जनान् प्रति वदते ।
अथैरुह्यते ॥ व्यत्ययेन कर्तृपत्ययः ॥ प्रापयति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

स्थिरं मनश्चक्रेषु जात इन्द्र वेधादेकां युधये भूयसश्चित् ।

अश्मानं चिच्छेसा दिद्युतो वि विदो गवांमूर्धमुस्त्रियाणां ॥ ४

स्थिरं । मनः । चक्रेषु । जातः । इन्द्र । वेधि । इत् । एकः ।

युधये । भूयसः । चित् ।

अश्मानं । चित् । श्वसा । दिद्युतः । वि । विदः । गवां ।

मूर्ध । उस्त्रियाणां ॥ ४

हे इन्द्र जात इत्यस्यमात्र एव त्वं स्थिरं चक्रेषु निहितं मनश्चित्तं चक्रे । चक्रे ।
सर्वां बलिष्ठान् जयेयमितीदृशं । तथा हे इन्द्र एक इदमहाय एव त्वं युधये युवाय
भूयसश्चित् बल्लूरान् राजसादीनपि वधि । अवेः । अगमः । किं अश्मानं चित्
गवानावरकं पर्वतमपि श्वसा बलेन विदियुतः । व्यभिः । किं उस्त्रियाणां
श्विरस्त्यारयन्तीनां गवां धेनुनामूर्धं समूर्धं विदः । अवदयः । अलम्बयः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

परो यत्त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्य नाम विभ्रत् ।

अतश्चिदिन्द्रादभयंत देवा विष्ठा अपो अंजयहासपत्नीः ॥ ५

परः । यत् । त्वं । परमः । आऽजनिष्ठाः । पराऽवति ।

श्रुत्यं । नामं । विभ्रत् ।

अतः । चित् । इन्द्रात् । अभन्त । देवाः । विश्वाः । अपः ।

अजयत् । दासऽपत्नीः ॥ ५

तदादा हे इन्द्र परः परस्तादुपरिष्ठातिस्थितः परमं चत्कृतमस्त्वं परावति दूरे
श्रुत्यं अत्रणोयं नाम नाममेयं विभ्रत् धारयन्नाजनिष्ठाः आ समन्तादजाययाः ।
शेषः परोक्षकृतः । अतश्चिदत आरभ्यैव देवा द्यातमाणा अन्यादय इन्द्रादभयंत ।
विभ्रः । विश्वा अपः सगोत्र्यदकानोन्द्राजयत् । जगोषक्रे । कीदृशीः ।
दासपत्नीः । दासो वृत्तः पतिः पालयिता यासामपं ता इति ॥

॥ इति चतुर्थं प्रथमं ऋजुं यो वगं ॥

॥ अथ पञ्ची ॥

तुभ्ये देते मरुतं सुशेवा अर्चत्यर्कं सुन्वत्यंधः ।

अहिं मोहानमप आशयानं प्र मायाभिर्मायिनं सच्चिद्रं ॥ ६

तुभ्यं । इत् । एते । मरुतः । सुशेवाः । अर्चति । अर्कं ।

सुन्वति । अंधः ।

अहिं । मोहानं । अपः । आशयानं । प्र । मायाभिः ।

मायिनं । सच्चत् । इन्द्रः ॥ ६

एते मरुतः । मरुद्भवति मरुतोनि मरुतः स्तोतारः । सुशेवाः । शेषमिति
सुखनामैवत् । शोभनसुखः संतः । स्तोत्रेण शोभनं सुखमुत्पादयंत इत्यर्थः । हे इन्द्र
तुभ्येक्ष्यमेवार्कमर्चनीयं स्तोत्रमर्धति । स्तुवति कुर्वतीत्यर्थः । अंधः सोमसंख्य-
मर्कं सुन्वति । अभिषवं कुर्वति । इन्द्रः परमेष्ठ्ययुक्तो मायाभिः स्वकीयाभिः
शक्तिभिरहिं हवं प्रसजत् । अभ्यभवत् कीदृशं । मोहानं देवान्माधनानमप
चदकान्माशयानगाहय ययनं कुर्वतं मायिनं कपटवतमिति ॥

। अथ सप्तमी ।

वि० सु० जी० अनुषा० दानमिच्छन् गवा० मघवन् संवत्सानः ।

अवा० दासस्य नमं० चेः शिरः० यदवर्तय० मन० वे० गातुमिच्छन् ॥ ७

वि० सु० सु० धः० । अनुषा० । दानं० । इच्छन्० । अर्चन्० । गवा० ।

मघवन्० । संवत्सानः० ।

अर्चन्० । दासस्य० । नमं० चेः० । शिरः० । यत् । अवर्तयः० । मन० वे० ।

गातुं० । इच्छन्० ॥ ७

हे मघवन् नमस्त्विह संवत्सानोऽर्चाभिः स्तूयमानस्य ॥ संपूर्णः कावतिः यद्-
कथा । तस्य लट्ठे लिटि रूपं ॥ दानं देवानां वाधकं इत्यमरः गवा मघवेण्यन्
मेत्यन् किञ्चन् अनुषा जग्मना स्तुतस्तदनुचरान् असादीन् यत्नं सु सुष्ठु व्यञ्जन् ।
विजयं । इन्द्रादुरा जगारभ्य धत्त इत्यर्थः । इन्द्र त्वमर्थाभिन्ने मनवे
ननुचिन् प्रहृतगोपन य महुं गातुं सुष्ठुमिच्छन् अभिलषन् ननुचेदेतन्नामकस्योपस-
पधित्तरत्नस्य संबंधि शिरः शोभं यद्यदानेयः अचूचवः तदा यत्नं विजयंयेति
पूर्वेषु संबंधः ॥

। अथाष्टमी ।

युजं हि मामर्क्षथा आदिद्दि शिरी दासस्य नमं० चेर्मथायन् ।

अश्मानं चित्स्यर्थे० वर्तमानं० प्र० चक्रिये० व रोदसी० मरुङ्गः० ॥ ८

युजं० । हि० । मां० । अर्क्षथाः० । आत् । इत् । इन्द्र० । शिरः० ।

दासस्य० । नमं० चेः० । मथायन्० ।

अश्मानं० । चित् । स्यर्थे० । वर्तमानं० । प्र० । चक्रिया इव० ।

रोदसी० इति० । मरुत्भ्यः० ॥ ८

हे इन्द्र त्वं स्वयं क्षत्रेण संहितं वरुणानं भ्रमन्तमश्नानं चित् मेघनिभं स्थितं
दासस्योपचपयितुं सुचेरसुरस्य धिरो मयायन् चूर्णयन् आदिदन्तरमेव मां बुजं
सखायमक्रया हि । चक्रमे खलु । तदानीं मरुद्गास्तत्प्रायेभ्यो रोदसी द्यावापृथिव्यो
चक्रिवेन चक्रे इव प्राज्ञां ॥ उपसगन्धुतेर्योग्यक्रियायाङ्कारः ॥

॥ अथ नवमी ॥

स्त्रियो हि दास आहु' धानि चक्रे किं मां करन्नवला अस्य सेनाः ।

अंतर्घ्रं ख्यं दुमे अस्य धेने अथोप प्रैद्युधये दस्युमिन्द्रः ॥ ८

स्त्रियः । हि । दासः । आहु' धानि । चक्रे । किं । मा ।

करन् । अवलाः । अस्य । सेनाः ।

अंतः । हि । अख्यं । दुमे इति । अस्य । धेने । इति । अथ ।

उप । प्र । ऐत् । युधये । दस्यु' । 'द्रः' ॥ ८

दास उपचपयिता नमुचिरसुरः स्त्रियः स्त्रीराहुधानि युद्धसाधनानि चक्रे हि ।
कृतवान् खलु । इन्द्रेण सह योद्धुं प्रतिज्ञितवानित्यर्थः । अस्यासुरस्य संघिन्यो-
वलाः स्त्रीरूपाः सेना मा मा किं करन् किं कुर्यैरिति मन्यमान इन्द्रस्तासां मध्येऽस्त्रा-
सुरस्य धेने प्रीयथित्यो सुरूपे सभे हे स्त्रियार्थतरस्य हि । गृहमध्ये निदधे खलु ।
अयानंतरमिन्द्रो दस्युं नमुचिं युधये युद्धाधोपमैत् । उपप्रागङ्कत् ॥

॥ अथ दशमी ॥

समग्र गावोऽभितोऽनवन्तेहृहं वसौ विद्युता यदासन् ।

सं ता इन्द्रो अमृजदस्य शकैर्यदी सोमांसः सुपृता अमंदन् ॥ १०

सं । अथ । गावः । अभितः । अनवन्त । इह । इह । वसौः ।

विद्युताः । यत् । आसन् ।

सं । ता । इन्द्रः । अमृजत् । अस्य । शकैः । यत् । इ ।

सोमांसः । सुपृताः । अमंदन् ॥ १०

यदा गानो बह्विंशतुता आसन् निवृत्ता अभवन् अत्राभिभवाद्येऽभितः सर्वतो
नेष्टुचिनापकृता गाव इहेह इह चेह च सर्वतः समनवत । अर्थात्तराजान् । यदादा
सुहुता रज्ज् नास्तीति सुष्टुभिहुताः सोमासः सोमा ईमेनमिंद्रममंदन् अनादयन्
तदेहः यावैः यत्नैर्बह्विः सहास्य बह्वोः संबन्धिनोनेष्टुचिनापकृतास्मा गाः सम-
यद्वत् । बह्वैः सह समयोजयत् ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके प्रथमे सर्गविंशो वनः ॥

। अथैकादशी ॥

यदो सोमा बभ्रुधूता अमंदन् रोरवीदृषभः सादनेषु ।

पुरंदरः पपिवा इंद्रो अस्य पुनर्गवांसददादुस्त्रियाणां ॥ ११

यत् । ईं । सोमाः । बभ्रुधूताः । अमंदन् । रोरवीत् ।

दृषभः । सादनेषु ।

पुरंदरः । पपिवान् । इंद्रः । अस्य । पुनः । गवां ।

अददात् । उस्त्रियाणां ॥ ११

यदादा बभ्रुधूता बभ्रुणाभिहुताः सोमा ईमेनमिंद्रममंदन् अनादयन् तदा
दृषभः कामानां वर्तिनेन्द्रः सादनेषु दृष्ट्वैरोरवीत् । अर्थात् यं शब्दमकरोत् । पुरंदरः
पुरां दारयितास्त्रेभं सोमं पपिवान् पीतवानिंद्रः पुनरुस्त्रियाणां रोरवस्तस्त्राविशीर्गवां
गा अददात् । बभ्रुने ददौ ॥

। अथ द्वादशी ॥

भद्रमिदं ययमा अग्ने अक्रगवां चत्वारि ददंतः सहसा ।

ऋणंचयस्य प्रयंता मघानि प्रत्यग्रभीष इतमस्य नृणां ॥ १२

भद्रं । इदं । दधमाः । अग्ने । अक्रन् । गावो । चत्वारि ।

ददंतः । सखा ।

ऋणं च यस्यां । प्रयंता । मघानि । प्रति । अग्रभीष्ट ।

दुर्तमस्य । वृणां ॥ २

दधम इति कविस्त्वानपदविशेषः अत्र दधमशब्देन तत्त्वत्या जना उच्यन्ते । दधमा ऋणं च यस्याम् । रात्रः किंकरा उ अग्ने भद्रं कल्याणमिदं कर्माकृतम् । अक्रुषन् । कीदृशाः । गवां सेनूनां चत्वारि चतुःसंख्यायुक्तानि सखा सखाणि ददतो बहून् प्रयच्छंतः । रात्रा हि दीवसानानि धनानि राजपुरुषा एव प्रयच्छन्तीत्यर्थः । नरा नेतृणां मध्ये नृतमस्यातिशयेन नेतृतमस्य ऋणं च यस्यैतस्मान्मन्त्रेन रात्रा प्रयता प्रयतानि दत्तानि मघानि मोक्षपाणि धनानि यथं प्रत्यग्रभीष्टम् । प्रतिवृत्तौ तदंतः सः । पूजार्थं बह्वचनम् ॥

• अथ त्रयोदशी ।

सुपेयं मां सृजंस्वसं गवो सहस्रैः दधमांसो अग्ने ।

तीव्राः इदं ममसंदुः सुतासाः अतोऽष्टौ परितक्त्रायाः ॥ ११

सुपेयंसं । मा । अवं । सृजंति । अस्तौ । गवो । सहस्रैः ।

दधमांसः । अग्ने ।

तीव्राः । इदं । ममसंदुः । सुतासः । अतोः । विःष्टौ ।

परितक्त्रायाः ॥ १२

उ अग्ने दधमांसो दधमा ऋणं च यस्य किंकराः सुपेयं मां सृज्यमानंकाराणां आदनादितिः संख्यातं वा नामकं नृहं गवां सेनूनां सहस्रैः सखावस्तुमिति । प्रापयंति वा । तदन्तरमेव तीव्रा रसवन्तः सुतासो लब्धवस्तुमनेन मयाभिपुताः सोमाः परितक्त्रायाः । तमसा भूतासि परितक्त्रकति गच्छतीति परितक्त्रायाः । तस्या अतो रामेऽष्टौ आच्छन्ते सति । उपःकाश इत्यर्थः इदं ममसंदुः । अमादयन् । बभूवुर्गच्छं प्राप्नोमरसमिदं वितमेव सोमेनेन इत्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

औच्छ्रिता रात्रौ परितक्का या ऋणंचये राजनि रक्षमाना ।

अत्यो न बाजी रघुरज्यमानो बभूव त्वारिं सनत्सहस्रा ॥ १४

औच्छ्रित् । सा । रात्रौ । परिऽतक्का । या । ऋणंऽचये ।

राजनि । रक्षमाना ।

अत्यः । न । बाजी । रघुः । अज्यमानः । बभूवुः । त्वारिं ।

असनत् । सहस्रा । ॥ १४

रक्षमानां रक्षमानानां जनानां राजनि प्रभातार्धं च य एतत्संज्ञके तत्त्वभीष एव वा रात्रिः परितक्का परितो गंती भवति सा रात्रौच्छ्रित् । व्युदाभवत् । अत्यः सततगामी बाजी न अन्ध इव रघुः शीघ्रगास्त्वज्यमानः प्रेथेमाद्यो बभूवैतन्नामकं क्षत्रित्वारि चतुःसंख्याकानि सहस्रा सहस्राणि गोकुपाणि चान्यसनत् । असनत् ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

चतुःसहस्रं गव्यं पशुः पत्यग्रभीष रश्मेध्वने ।

धर्मसिंहासः प्रहजे य आसीदयस्त्र्यस्तम्बादाम विप्राः ॥ १५

चतुःसहस्रं । गव्यं । पशुः । प्रति । अग्रभीष ।

रश्मेध्व । अग्ने ।

धर्मः । चित् । तप्तः । प्रहजे । यः । आसीत् । अयस्त्रयः ।

तं । जं इति । आदाम । विप्राः ॥ १५

हे अग्ने यद्यं रश्मेध्वेतत्संज्ञकेषु अग्नेषु गव्यं पशुः पशोः वधूनां जातवैकचनं । चतुःसहस्रं त्वारि सहस्राणि प्रत्यग्रभीष । प्रतिस्त्रीतर्पणः

अः । प्रहृजी प्रवृज्जनाच्चं तप्तः संतप्तः शोभनवर्णो वर्णविन्नाङ्गाभीर इवावच्छयोऽशोभयो
 विरगल्लथो यः कलशोपासीत् अभात् तस्य दोहमार्थं कलशं च विप्रा मेधाविनो
 वयं दधमेव्याहाम । आदत्तवर्तः ॥

॥ इति चतुर्थेऽध्याये प्रथमेऽष्टाविंशो वर्गः ॥

इन्द्रो रथावेति तयोदयर्थं सप्तदशं सूक्तं । अवस्थूनीमात्रेय ऋषिः । त्रिष्टुप्
 छंदः । इन्द्रो देवता । उपनयानं सूक्तं यद्वामिति पादयोः क्रमेण कुक्षोभनसौ विकल्पेन
 देवता । इन्द्राकुत्सा वज्रमानेत्यस्या इन्द्रः कुत्सश्च । तथा चातुक्रानं इन्द्रो रथाय
 सप्तोनावस्थूरूपमिति कौत्सोभनसौ वा पादो परैर्द्राकौत्सीति ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इन्द्रो रथाय प्रवृत्तं कृणोति यमध्यस्थान्मघवां वाजस्यंतं ।

यूथेव पश्यो व्युन्नोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन् ॥१॥

इन्द्रः । रथाय । प्रवृत्तं । कृणोति । यं । अधिऽवस्थात् ।

मघवां । वाजस्यंतं ।

यूथाऽङ्गव । पश्यः । वि । उन्नोति । गोपाः । अरिष्टः ।

याति । प्रथमः । सिषासन् ॥ १ ॥

मघवा धनवानिन्द्रो वज्रमंतमघनिष्ठं यं रथमध्यस्थः तु अधितकति तस्यै रथाय
 प्रवृत्तं प्रवृत्तमात्रं कृणोति । करोति । अपि च गोपा गोपालः पश्यो गृध्रेव पश्योः
 पश्यूनां यूथानि यथा व्युन्नोति प्रेरयति तथा यत्नसैन्यानि प्रेरयति । अरिष्टः यत्नूभिः
 क्षयमर्हतिः प्रथमो देवानां हृष्य इन्द्रः सिषासन् यत्नूधनानीकृन् याति ।
 गच्छति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ प्र इव हरिवो मा वि वेनः पिशंगराते अभि नः सचस्य ।

नहि त्वहिं द्रवस्यो अन्यदस्य मेनां चिज्जनिवतसकथं ॥ २ ॥

आ । प्र । द्रव । हरिः । वः । मा । वि । वेनः । पिशं नः । राते ।

अभि । नः । सचस्व ।

नहि । त्वत् । इन्द्र । वज्रः । अन्यत् । अस्ति । अमेनान् ।

चित् । जनिः । वतः । चकर्थ ॥ २

हे हरिषो हरिषसिन्द्र त्वमात्मानमियस्यं प्र द्रव । प्रकर्षेण गच्छ । विंश ना
पिवेनः । वेनतिः कांतिकषी । अस्मासु विगतकाशो मा भूः । किंच हे पिशंगराते
बहु रूपधनेन्द्र नोऽस्थानमिषसवक्ष । अभिरुपक्ष । अपि च ते इन्द्र वज्रो वसीयः
त्रेयक्षरं त्वचतोऽन्यत्र ह्यस्ति । अन्यद्वस्तुजानं नास्ति । अमेनाचित् । मेनाशब्दः
स्त्रीवाची । अपगच्छोकादित् जनिवत् सो आयावसचकथे । करोषि ॥

॥ अथ तृतीया ॥

सद्यत्सहः सहस्र आजनिष्ट देदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विभ्रा ।

प्राचोदयत् सुदुधा वने अंतर्धि ज्योतिषा संवत्सत्तमोऽवः ॥ ३

सत् । यत् । सहः । सहस्रः । आ । अजनिष्ट । देदिष्टे ।

इन्द्रः । इन्द्रियाणि । विभ्रा ।

प्र । अचोदयत् । सुदुधा । वने । अंतः । ज्योतिषा ।

संवत्सत् । तमः । अवरितवः ॥ ३

यद्यदा सद्यः सूर्यसंबन्धि तेजः सद्यस्य सद्यःसंबन्धिनस्तेजस सद्यःजनिष्ट अपरिणात्
प्रादुर्बभूव तदेदो विभ्रा विभ्रानि सर्वाणीन्द्रियाणि धनानि । इन्द्रियमिति धनना-
जेतत् । देदिष्टे । यजमानेभ्यो दिद्यति । यमे निवारको पर्यन्तऽतर्गन्धे यमेन निदद्याः
सुदुधाः सुदू दोग्ध्रीर्गाः प्राचोदयत् । प्रैरयत् ज्योतिषा तेजसा संवत्सत् संबंधी सं
तमो विभः । निवारितवान् ॥

। अथ चतुर्थी ।

अन॑व॒सो रथ॑म॒श्वाय॑ तच्च॒स्वष्टा॑ व॒ज्रं॑ पु॒रु॒ह॒त द्यु॒म॒न्तं॑ ।

ब्र॒ह्मा॒ण इ॒न्द्रं॑ म॒ह॒य॑न्तो अ॒र्कं॑ र॒व॒र्ध॒यन्॑ इ॒न्त॒वा च॑ ॥ ४

अ॒न॒वः । ते । रथ॑ । अ॒श्वाय॑ । तच्च॒न् । त्वष्टा॑ । व॒ज्रं॑ ।

पु॒रु॒ह॒त । द्यु॒म॒न्तं॑ ।

ब्र॒ह्मा॒णः । इ॒न्द्रं॑ । म॒ह॒य॑न्तः । अ॒र्कैः । अ॒र॒व॒र्ध॒यन् । अ॒श्व॒ये ।

इ॒न्त॒वै । जं॑ । इति॑ ॥ ४

हे पु॒रु॒ह॒त बहु॒भिरा॒ह॒ते॒द्र ते॒ त्वदी॑यं रथम॒श्वान्वा॒भ्यां॑ सं॒योगा॑न॒मवः॑ । अन॒वो
मनु॒ष्याः । अ॒भ॒व॒स्त॒जन् । अ॒त॒जन् । अ॒कुर्य॑न् । त॒ष्टा च॑ त्वदी॑यं व॒ज्रं॑ द्यु॒म॒न्तं
दी॒प्ति॑म॒न्तम॒करो॑त् । च॒ अपि॑ च म॒ह॒य॑न्त इ॒न्द्रं॑ पू॒जय॑न्तो ब्र॒ह्मा॒णोऽ॒गिर॑सः प॒रि॒वृ॒ढा
म॒रुतो॑ वा अ॒श्ववे॑रि॒डि इ॒न्तं॑ इ॒न्त॒वै इ॒न्त॒मर्कैः॑ सो॒मै र॒व॒र्ध॒यन् । र॒धि॑त॒वन्तः॑ ॥

। अथ पंचमी ।

वृ॒णो य॒त्ते वृ॒ष॒णो अ॒र्कम॒र्चा॒नि॒न्द्र॒ग्रावा॑णो अ॒दि॒तिः स॒जोषाः॑ ।

अ॒न॒श्वा॒सो ये॒ प॒व॒योऽर॒था इ॒न्द्रे॑ पि॒ता अ॒भ्य॒व॒न्त॑त॒ द॒स्यु॑न् ॥ ५

वृ॒णो॑ । यत् । ते । वृ॒ष॒णः । अ॒र्कं॑ । अ॒र्च॑न् । इ॒न्द्रं॑ ।

ग्रा॒वा॒णः । अ॒दि॒तिः । स॒जोषाः॑ ।

अ॒न॒श्वा॒सः । ये । प॒व॒यः । अ॒र॒थाः । इ॒न्द्रे॑ऽपि॒ताः । अ॒भि ।

अ॒व॒न्त॑त॒ द॒स्यु॑न् ॥ ५

हे इ॒न्द्र यदा॑ वृ॒णः से॒चन॑सम॒र्षा म॒रुतो॑ वृ॒णो का॒मानां॑ र॒धि॒न्ते ते॒ त्वम॒र्कं
को॒त्लम॑र्षां अ॒स्तु॒यन् । अ॒कुर्य॑न्नि॒न्द्रः । तदा॑दि॒तिर॒दोनाः॑ म॒चन॑म्य॒त्ययः॑ । ग्रा॒वा॒
णोऽभि॒व॒व॒यमा॑वा॒थाः स॒जोषाः॑ सं॒गता॑ बहु॒हृर॑ति॒ जेषः॑ । अ॒न॒श्वा॒सोऽभ्य॑र्चि॒ता
अ॒र॒था रथ॑ज्ञोना इ॒न्द्रे॑ पि॒ताः इ॒न्द्रे॑य पि॒ताः प॒व॒यः प॒व॒यः प॒व॒याना॑ म॒च॒न्तो ये॒ म॒रुतो॑
द॒स्युन् य॒जु न॒भ्य॒व॒न्त॑त॒ अभि॑भू॒तान् कु॑र्व॒न्ते च॒ ते म॒रुतोऽर्षा॑नि॒ति र॒न्ध॒ः ॥

॥ इति चतुर्थं प्रथम एकोनविंशो विंगं ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

प्र ते पूर्वाणि करणानि बोचं प्र नूतना मघवन्था चकथं ।

शक्तीवो यद्विभरा रादंसी उभे जयन्तपा मनवे दानुचिताः ॥ ६

प्र । ते । पूर्वाणि । करणानि । बोचं । प्र । नूतना ।

मघवन् । या । चकथं ।

शक्तिवः । यत् । विभराः । रादंसी इति । उभे इति ।

जयन् । अपः । मनवे । दानुचिताः ॥ ६

हे इन्द्र ते त्वदीयानि पूर्वाणि पुरातनानि करणानि कर्माणि प्रबोचं । अहं प्रकर्षय ब्रह्मणि । नूतना नूतनानि नवानि कर्माणि प्रबोचं । प्रवर्तनी । हे मघवन् धनवत्सिन्द्र या यानि कर्माणि प्रकथं कृतवानसि तानि प्रबोचामिति संवत्सः । हे शक्तीवः शक्तिमन् । शक्तिवैज्यं कर्म वा । तद्वत्सिन्द्र यत् यस्त्वस्य रोदसी द्यावा-पृथिव्यौ जयन्तयोक्तुर्वन् अप उदकानि मनवे अनुयाय विभराः विविच्य विभर्षि । कीदृशीः । दानुचिताः चित्तदानाः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

तद्विभ्रु ते करणं दक्ष विभ्राचं यद्वृजो गो अत्रामिमीयाः ।

शुणं स्य चित्परिं माया अगृहणाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः ॥ ७

तत् । इत् । तु । ते । करणं । दक्ष । विभ्र । अहिं । यत् ।

घ्नन् । आजः । अत्र । अमिमीयाः ।

शुणं स्य । चित् । परिं । मायाः । अगृहणाः । प्रपित्वं ।

यन् । अपः । दस्यूर्न । असेधः ॥ ७

हे दक्ष दध्नीय विप्र सेषाविस्त्रिं त्वमत्वास्त्रिंशोऽहिं इत्यसुरं घ्नन् विघ्नन् यदोजो यद्वलममिमीयाः प्रकाशितवानसि तद्विभ्रु तत्त्वतु ते त्वदीयं करणं कर्म

विद्यते । अपि च युष्मस्य इतिदेवतामकास्यायसुरस्य संबन्धिनीमांसा युवतीः पर्य-
वृत्त्याः । परिस्फुटितवानसि । हे इन्द्र त्वं प्रापित्वं संपातं सनीयं वा वन् प्राप्नूवन्
दस्यूनसुरानपासेधः । अपावाधधाः ॥

॥ अथाऽमी ॥

तमपो यदवे तुर्वशाचारमयः सुदुघाः पारः इन्द्र ।

उग्रमयातमवहो ह कुक्षं सं ह यद्वासुशनारंत देवाः ॥ ८

त्वं । अपः । यदवे । तुर्वशाय । अरमयः । सुदुघाः ।

पारः । इन्द्र ।

उग्रं । अयातं । अवहः । ह । कुक्षं । सं । ह । यत् । वां ।

उग्रना । अरंत । देवाः ॥ ८

हे इन्द्र त्वं पारं नदीनां तीरे । प्रवृत्त इति शेषः । सुदुघा ओषधिवनस्पतीनां
डुहू डुहतोरप उदकानि यदवे यदुनामकाय राक्ष तुर्वशायेतन्नामकाय राक्षे
चारमयः । रमितवानसि । हे इन्द्र युवां । त्वं कुक्षयेति शेषः । उग्रहृत्स्वर्थं युष्म-
यातं । आगच्छतं । तदन्तरं त्वं युष्मां हत्वा कुक्षमवहो ह । अस्महं प्रापितवानसि
खलु । यदादा वां युवांसि इन्द्राकुक्षानुशना आगवो देवाय समरंत ह वंभजिरे खलु ॥

। अथ नवनी ॥

इन्द्राकुक्षा वहमाना रथेना वामत्या अपि कथे वहंतु ।

निः घौमङ्गो धमंथो निः घधस्थान्मघोनी हृदो वरयस्तमांसि ।

इन्द्राकुक्षा । वहमाना । रथेन । आ । वां । अत्याः ।

अपि । कथे । वहंतु ।

निः । सी । अत्भ्यः । धमंथः । निः । सधस्थान् । मघोनिः ।

हृदः । वरयः । तमांसि ॥ ९

हे इंद्राकुलेंद्राकुलो रथेन बहमाना बहमानाबुहमानो वा युवागम्या अन्नाः
कर्णेऽपि । स्तोत्राणि कथोति करोतीति कर्णः स्तोत्रा यजमानो वा । तत्त्वमीयेऽपीति
भावत् । आवर्तत । आ सन्तताद्वाहका भवतु । युवागम्यङ्गोऽस्य प्रविष्टं सोमेन
गुण्यासुरं निधनयः । अवाधेयां । सोमिति गुण्यासुरो बुद्धिस्थः बह्मस्थते ।
सधस्यात्सकीयास्यानातिरवाधेयां । मधोभो भववतो हविष्मनो यजमानस्य हृदो
हृदयात्समांश्चान्नरूपाणि पापानि वरयः । निवारययः ॥

॥ अथ दशमी ॥

वातंस्य सुक्तान्सुसुजंस्विदृष्ट्वाऽकविचिदेधो अजगन्नवस्युः ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इंद्र ब्रह्माणि तविधीमवर्धन् ॥ १०

वातंस्य । सुक्तान् । सुसुजः । चित् । अखान् । कविः ।

चित् । एषः । अजगन् । अवस्युः ।

विश्वे । ते । अत्र । मरुतः । सखायः । इंद्र । ब्रह्माणि ।

तविधी । अवर्धन् ॥ १०

कविचित्वाङ्गोऽयमस्युरेतस्मान्न एव मंत्रद्रष्टा वातस्य वायोर्मेन सुक्तान् संयुक्तान्
सुसुजयित्सुर् योजनोयानश्चानजगन् । प्राप्नोत् । अवस्युः सखायो विश्वे सर्व मरुतो
बहवः स्तोत्रारो हे इंद्र अत्रास्मिंल्लोके ते त्वदीमां तविधीं बलं ब्रह्माणि ब्रह्मभिः
स्तोत्रैरवर्धन् । अवधेयन् ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे त्रिंशोऽंशः ॥

॥ अथैकादशी ॥

सूरचिद्रथं परितक्माया पूर्वं करदुपरं जूजुवांसं ।

भरच्चक्रमेतथः सं रिंणाति पुरो दधत्सनिथति क्रतुं नः ॥ ११

सूरः । चित् । रथं । परिऽयक्कायां । पूर्वं । करत् । चपरं ।
जुजुवांसं ।

भरत् । चक्रं । एतथः । सं । रिणाति । पुरः । दधत् ।

सनिव्यति । क्रतुं । । नः ॥ ११

इंद्रः परितक्कायां संयामे । परितो गच्छन्त्यस्यां भय इति परितक्कायां संयाम । एतथाख्येन ऋषिणा सङ्गं योद्धुः सूरश्चित्पूर्वस्यापि संबंधिनं जुजुवांसं वेगेन गच्छंतं रथसुपरसुपरतव्यापारं पूर्वं करत् । पुरोऽकरोत् । एतथ एतथाय ॥ विभक्तियन्त्ययः । इंद्रः पूर्वं द्विचक्रस्य रथस्यैकं चक्रं भरत् । अहरत् । स इंद्रस्तेन चक्रेणासुरान् संरिणाति । विनस्ति । अपि च पुरो दधदस्मान्पुनरस्तुर्वन् नोऽश्मदीयं क्रतुं यज्ञं सनिव्यति । संभजतु ॥

। अथ षादयो ।

आयं जना अभिचक्षे जगामेंद्रः सखायं सुतसोममिच्छन् ।

वदन्ग्रावाव वेदिं भ्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरति ॥ १२

आ । आयं । जनाः । अभिचक्षे । जगाम । इंद्रः ।

सखायं । सुतऽसोमं । इच्छन् ।

वदन् । ग्रावा । अर्वा । वेदिं । भ्रियाते । यस्य । जीरं ।

अध्वर्यवः । चरति ॥ १२

हे जना अभिचक्षे दुष्मानभिद्रुजयमिंद्रः सखायं सोतारं सुतसोममभिपुत-
सोमं यजमानमिच्छन्समिपयसाजगाम । आगच्छति । अध्वर्यवो यस्य ग्रावो जीरं
क्षेपणं प्रेरणं चरति स आमा सोमाभिपयपापावो वदन् शब्दं कुर्वन् वेदिमभ्रियाते ।
अभिहितवते ॥

। अथ त्रयोदशी ।

ये चाकनंत चाकनंत नू ते मर्ता अमृत मो ते अंह आरन् ।

वावंधि यज्यंत तेषु धेह्योजो जनेषु येषु ते स्थाम् ॥ ११

ये । चाकनंत । चाकनंत । नु । ते । मर्ताः । अमृत ।

मो इति । ते । अंहः । आ । आरन् ।

वावंधि । यज्यन् । उत । तेषु । धेहि । ओजः । जनेषु ।

येषु । ते । स्थाम् ॥ ११

हे इंद्र धनार्थं ये जनास्त्वां चाकनंत अकामयंत । पुनश्च ते तु अप्रमेय त्वां चाकनंत हे अमृत अमरपणीलेन्द्र मर्ता वरपधर्माणस्ते जना अंहोऽनर्थं मो आरन् । मा गमन् ॥ मा च इति निपातसहृदायो मेत्येकनिपातार्थं वर्तते । उत अपि च यज्यन्त्यजनान्वावंधि । संभज्ज । येषु जनेषु येषां जनानां मध्ये वयं क्षीतारक्षे त्वदीयाः स्थाम भवाम हे इंद्र त्वं तेषु जनेष्वोजो, वयं धेहि ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथम एकविंशो वगः ॥

अदंरुत्समिति द्वादशचंभटादयं सूक्तं । गातृनाम्नात्वेयं सूक्तिः । विष्णुः कंदः । इंद्रो देवता । तथा चानुक्रांतं । अदंरुत्समिति गातृरिति ॥ गतो विनियोगः ॥

। तत्र प्रथमा ।

अदंरुत्समसृजो वि खान त्वमंशेवान्वं बहुधानां अरमणाः ।

महांतमिंद्र पर्वतं वि यद्दः सृजो वि धारा अव दानवं हन् ॥ १

अदंदः । ससं । असृजः । वि । खानं । त्वं । अर्यवान् ।

बहुधानान् । अरमणाः ।

महांतं । इंद्र । पर्वतं । वि । यत् । वरिति वः । सृजः ।

वि । धाराः । अव । दानवं । हनिति हन् ॥ १

हे इन्द्र त्वत्पुत्रस्यैवदधानं मेघमददः । विहारितवानसि । तदनंतरं खानि मेघ-
 प्लोदकानां निर्गमनद्वाराणि व्यख्युजः । विशेषेण खूटवानसि । किंच बहुधानात्पाथ्य-
 मानानखंवातुदकवती मेघानरण्याः । विसर्जयसि । आरयसीत्यर्थः ॥ अत्र रण्याति-
 विसर्जनकथा ॥ हे इन्द्र वसुधैव कुटुम्बकम् । इदिति सिंगव्यत्ययः ॥ जज्ञातं प्रभूतं पयंतं मेघं
 विवः । विवृतवानसि । धारा अभ्यां निख्युजः । निख्युटवानसि । अपि च दानवं दनोः
 डलं वृत्तमसुरं यद्वादकव्य दातारं मेघं वावहृन् । अधिष्ठतवानसि । अत्र निरुक्तं ।
 अदृष्टा पश्यं । पश्य पश्यदनादोत्पद्यमानादोनेनसेषी स्यात् । व्यख्युजोऽस्य खानि त्वमर्थ-
 वानखंस्त एतानित्यादि । नि० १०, ६ ॥

। अथ द्वितीया ।

त्वमुक्तं ऋषिर्ब्रह्मणा अरंभ उधः पर्वतस्य वज्रिन् ।

अहिं चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वां इन्द्र तविष्ठीमधत्याः ॥ २

त्वं । उखान् । ऋतुभिः । बह्वधानान् । परं हः । ऊर्ध्वः ।

पर्यंतस्य । वञ्चिन् ।

अहिं । चित् । उग्र । प्रत्यसं । शयानं । अघन्वान् । इंद्र ।

तविंषी । अष्टम्याः ॥ २

हे बन्धिनू बन्धनजिह्वं त्वन्मृतमिहं तदु दृष्टिकालेषु बन्धनानामप्रतिबध्यमानानु-
त्थानं वागप्रतिबधनादभोषय इति शेषः । अपि च पर्यवेतस्य मेघस्य संबंध्यधो बलमरंजः ।
अगमयः । हे छप चद्रूयं बलेद्र प्रयुतमुद्य कं प्रयानं जले गयनं कुर्वतमपि । बिह्वं
च जघन्यान् हृतवानसि । हे इंद्र त्वं तविषीं बलमघत्थाः । आधारयः । ब्रह्मबधानंतर-
मिंद्रो लोकं प्रख्यातो भवतीत्यर्थः ॥

। अथ तृतीया ।

त्वस्य चिन्माहृतो निष्कंगत्थ वधजंघान तविंषीभिरिंद्रः ।

य एक इदं प्रातर्मन्यमान आदम्नादत्यो अजनिष्ट तस्यान् ॥ १

त्यस्य । चित् । महतः । निः । स्वस्य । वधः । जघान ।

तविधीभिः । इदं ।

यः । एकः । इत् । अप्रतिः । मन्मानः । आत् । अस्मात् ।

अन्यः । अजनिष्ट । तव्यान् ॥ ३ .

निषेवानायुधं शक्रो हत्वेण चिम्रभोजसा । हत्वा गान्धादव्यो यः प्रादुर्भूतो
महासुरः ॥ हत्वं पूर्वं निहत्वेन्द्रो द्वितीयं युष्मसंज्ञकं । हुननेवानेन्द्र इति पराभिः
कीर्तयत्युपिरिति ॥ इन्द्रो महतः प्रभूतस्य सृगस्य सृग्मन्त्रीप्रगामिनस्यस्य चित् तस्य
हत्वा संबंधि वधरायुधं तविधीभिः स्वकीयेभ्यो निषेवान । निःशेषेषावधीत् ।
एक इदसंज्ञाय एवाप्रतिः प्रतिहंहरिज्ञतो मन्मान आत्मानं बोद्धोति शेषः ।
आत्तदानीमस्माद्वत्तात्तव्यान्प्रहृष्टरोऽन्योऽसुरोऽजनिष्ट । प्रादुरभूत् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

त्यं चिद्देयां स्वधया मदंतं मिहो नपातं सुदधं तमोगां ।

दृषंप्रभर्मा दानवस्य भासं वज्रेण वज्री नि जघान शुष्णं ॥ ४

त्यं । चित् । एषां । स्वधया । मदंतं । मिहः । नपातं ।

सुदधं । तमः । गां ।

दृषंप्रभर्मा । दानवस्य । भासं । वज्रेण । वज्री । नि ।

जघान । शुष्णं ॥ ४

एषां प्राणिनां स्वधयासेन मदंतं भोदमानं सर्वप्राणिनामसं स्वयमेव संजानं
मिहः संचनसमर्थस्य मेघस्य नपातं पातारं रक्षितारं । अत्र नपाच्छब्दः पातरि
वर्तते । प्राणो मे तन्नूनपात्य हि तन्वः पातीति ब्राह्मणं । सुदधं प्रदधं तमोगं
तमोऽंधकारं गच्छंतं त्यं चित्तं च हत्वं निजघानेति शेषः । दृषंप्रभर्मा वधंशरीरस्य
मेघस्य प्रहतां वज्री वज्रवानिन्द्रो वज्रेण स्वकीयेनायुधेन दानवस्य दहजस्य
भासं । अत्र क्रोधवाचिभावशब्देन क्रोधादुत्पन्नः युष्मासुरो लक्ष्यते । तं युष्मासुरं
तवानृष्टनिजघान । ॥

। अथ पंचमी ।

त्वं चिदस्य क्रतुं निर्निषत्तममर्मणो विददित्स्य मर्म ।

यदीं सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्संतं तमंसि हर्म्यं धाः । ५

त्वं । चित् । अस्य । क्रतुः । निः । निषत्तं । अमर्मणः ।

विदत् । इत् । अ । मर्म ।

यत् । इ । सुक्षत्र । प्रभृता । मदस्य । युयुत्संतं । तमंसि ।

हर्म्यं । धाः । ५

अमर्मणो मर्महीनमात्मानं मन्यमानस्यास्य वृत्तस्य निषत्तं निषत्तं त्वं चित्
त्यक्तदेव ॥ सिंगव्यत्ययः ॥ मर्मं प्राप्यस्थानं । यत् स्थाने विद्धो विद्यते तन्मर्म-
तुच्यते । अस्य वृत्तस्य क्रतुभिः प्रदानैर्हं इन्द्र त्वं विददित् । अज्ञासोरेव । वयदा
हे सुक्षत्र सुवर्लेन्द्र त्वं मदस्य पादकस्य सोमस्य प्रभृता प्रभृतो संभरणे सति
युयुत्संतं योद्धमिच्छंतमीमेनं वृत्तं हर्म्यं चारुके तमंसि धाः व्यदधाः । वृत्त इन्द्रस्य
भवात्तमंसि प्राविशदित्यर्थः ॥

। अथ षष्ठी ।

त्वं चिदित्या कत्पयं शयानमसूर्यं तमंसि वावृधानं ।

तं चिन्मंदानो वृषभः सुतस्योच्चैरिन्द्रो अपगूर्या जघान ॥ ६

त्वं । चित् । इत्या । कत्पयं । शयानं । असूर्यं । तमंसि ।

वावृधानं ।

तं । चित् । मंदानः । वृषभः । सुतस्य । उच्चैः । इन्द्रः ।

अपगूर्या । जघान । ६

स्तुतस्याभिपुतेन जीमेन मंदानो मोदमानो हवमः कामानां वधितेन्द्र चक्षैरुद्ध-
मपगूर्य मज्जसद्यस्य तं चित्तमेव दत्ताक्षरं जवान । अथधीत् । कीदृशं । इत्यासु-
त्वांतरिक्षलोके कल्पयं । कल्पयकारं पयो यस्य तं । ययानमसु ययनं कुर्वन्तमस्यै
स्त्रैरहिते तमस्यंधकारे वदधानं वधमानं । त्वं विदिति पुनर्वचनं पूरणाद्यं ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे द्वाविंशो वगः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

चद्यदिंद्री मरुते दानवाय वधयमिष्ट सद्यो अप्रतीतं ।

यदीं यज्जं प्रभृती ददाभ विश्वं जंतोरधमं चकार ॥ ७

उत् । यत् । इंद्रे । मरुते । दानवाय । वधः । यमिष्ट ।

सद्यः । अप्रतिपत्तं ।

यत् । इ । यज्जं । प्रभृती । ददाभं । विश्वं । जंतोः ।

अधमं । अकार ॥ ७

यद्यदिंद्री मरुते प्रभृताय दानवाय दत्ताक्षराय सद्यः यत्प्रमाणमभिविष्ट अप्रतीतं
केनाप्यप्रतिपत्तं वधयमिष्ट उद्धय-उद्धः । यद्यदा यज्जं प्रभृती प्रभृती प्रभृताय
सति ॥ यद्यदाभं इति मत्वं ॥ इमेन हत्वं ददाभ अक्षिरोत् तदा विश्वं सर्वं
जंतोः प्राणिनोऽप्यनं नीतं चकार । अकरोत् ॥

॥ अथाष्टमी ॥

त्वं चिदर्थं मधुपं शयानमसित्वं त्वं अद्यादेदुयः ।

अपादं मत्वं मरुता वधेन नि दुयीणे अष्टम्यक्ष प्रवाचं ॥ ८

त्वं । चित् । अर्थं । मधुपं । शयानं । असित्वं । त्वं ।

महिं । अपादं । मरुतः ।

अपादं । अत्वं । मरुता । वधेनं । नि । दुयीणे । अष्टम्यक्षं ।

प्रवाचं ॥ ८

अथ यद्वाचं वदंस्ते नहि नृणां त्वं विसृजेत् इत्युवाच । आदहो । प्रत्ययज्ञोऽहं ।
 कीदृशं । अथं गंगारं जलं मेघं वाटस्य यवानं यवनं कुर्वतं । स्वितवन्तमित्यर्थः ।
 ययुषं ययुनोऽभसः पातारं पातयितारमसिन्धं सपत्नानामवचोभारं ॥ अथैतेरिदं
 कृतं ॥ यत्रं वृषतं सर्वमप्याह्वयतं । स इमांस्तोकानवृषोत्तुहलस्य इत्यर्थः ।
 तै० सं० २, ५, २, २ । इति तैत्तिरीयकं । तदनंतरमिदं दुर्बोधे संप्राप्ते नृणां
 प्रभूतेन यथेन वच्येवापादं पादरहितमननमनात् परिनाथरहितं वृषवाचं विसृजित-
 वागिंद्रिभं । अभाभिमूत्रमित्यर्थः । इत्वं न्याहणक् । नितरानहिंसीत् । तस्याज्ज-
 नज्जनानादन्वीषोषो निरक्तामतां प्राणापानी वा एनं तदजहितं । तै० सं० २, ५,
 २, ३ । इति तैत्तिरीयकं ॥

॥ अथ नवमी ॥

कोऽस्य शुभं तविषीं वरात एको धनां भरते अप्रतीतः ।

इमे विदेव जयसो नु देवी इन्द्रस्यैजसो भियसां जिघाते ॥ ८

कः । अथ । शुभं । तविषीं । वराते । एकः । धनां ।

भरते । अप्रतीतः इति ।

इमे इति । विदे । अन्य । जयसः । नु । देवी इति ।

इन्द्रस्य । ऐजसः । भियसा । जिघाते इति ॥ ८

अथैदं संवधिनीं शुभं शोषणीं तविषीं वरं को वराते । निवारयेत् ॥
 शुभयस्य श्रीलिंगविशेषत्वेऽपि नियतलिंगत्वात् स्त्रीलिंगत्वमेव ॥ अप्रतीतः क्लेश-
 प्रतिगत इन्द्र एकोऽस्यैव एव धना धनानि यत्पूर्णां वस्तुनि भरते । विभक्तिं कृतते
 वा । देवी देव्यो द्योतमाने इमे विदेव द्यावापृथिव्यो जयसो वेगवसोऽथैदं संव-
 धिन ओजसो वरादुद्गतेन भियसा भयेन नु जिघां जिघाते । गच्छतः । वस्तुन इत्यर्थः ॥

॥ अथ दशमी ॥

न्यस्यै देवी स्वधितिर्जिघीत इन्द्राय गातुव्यतीव येमे ।

सं वदोजी युवते विष्ममाभिरनु स्वधावे चितयो नमंत ॥ १०

नि । अक्षौ । देवी । स्वऽर्चतिः । जिह्वीते । इन्द्राय । गातुः ।

उग्रतोऽङ्गव । येमे ।

सं । यत् । ओजः । युवते । विश्वं । आभिः । अमुं ।

स्वघाऽर्धे । क्षितयः । नमंत ॥ १०

अर्चतिः 'अर्चतिः स्नेह दत्ता देवी । द्योतमाना द्यौरक्षा इन्द्राय निजिह्वीते । नीचत्वेन याति । गातुर्भूमिस्थतीव कामवमाना बोधिदिवेन्द्राय येमे । आत्मानं निवर्त्तति । यथेष्टमात्मानं विनियोज्यो योम्या भवतीत्यर्थः । यद्यदेन्द्रो विश्वं समस्त-
ओजो बलमाभिः प्रजाभिः संयुवते संयोजयति । इन्द्रः स्वकीयं बलं सर्वास्तु प्रजास्तु निहितवानित्यर्थः । अतु आतुकूल्येन वतमानाः क्षितयो गतुष्याः । क्षितय इति गतुष्यनाजैतत् । स्वधाने बलवत् इन्द्राय नमंत । संनमंति । ब्रह्मीभवंति ॥

॥ अथैकादशी ॥

एकं तु त्वा सत्यंति पांचजन्यं जातं शृणोमि यशसं जनेषु ।

तं मे जगृभ्र आशसो नविष्टं दोषा वस्तोर्वर्तमानास इन्द्रे ॥ ११

एकं । तु । त्वा । सत्संपतिं । पांचजन्यं । जातं । शृणोमि ।

यशसं । जनेषु ।

तं । मे । जगृभ्रे । आऽशसः । नविष्टं । दोषा । वस्तोः ।

वर्तमानासः । इन्द्रे ॥ ११

हे इन्द्र त्वा त्वामेकं हृष्यमेव जनेषु सर्वेषु गतुष्येषु गत्येऽहं पंचद्रुता श्रवणोऽर्चि-
सुखेभ्यः । कोटयः । सत्यंति सतां साधूनां पालकं पांचजन्यं पंचजनेभ्यो गतुष्येभ्यो
क्षितं जातस्तत्पक्षं यशसं यथोदुक्तं । दोषा अपायां वस्तोर्वाचरे च वर्तमानासः स्तुवन्त
आशसः कामायाः यंसमाना मे मदोषाः प्रजा नविष्टमतिथयेन स्तुवन्त तविष्टं
जगृभ्रे । गृह्णन्तु । सीकुर्वन्त ॥

॥ अथ इन्द्रो ॥

एवाँहि त्वाच्चतुषा यातयंतं मघा विप्रेभ्यो ददंतं ऋणोमि ।

किं ते ब्रह्माणो गृह्णते सुखायो ये त्वाधा निदधुः काममिन्द्र ॥ १२

एष । हि । त्वा । ऋतुषा । यातयंतं । मघा । विप्रेभ्यः ।

ददंतं ॥ ऋणोमि ।

किं । ते । ब्रह्माणः । गृह्णते । सुखायः । ये । त्वा । या ।

निदधुः । कामं । इन्द्र ॥ १२

एवैषसक्तप्रकारेण हि ऋतुषा काले काले यातयंतं जंतुःप्रेरयंतं हे इन्द्र त्वां विप्रेभ्यः स्तोत्रभ्यो मघा मघानि धनानि ददंतं यच्छंतं ऋणोमि । निभान्यानि एतन्मूषेव प्रतिभाति । हे इन्द्र त्वाधा त्वयि त्वे स्तोतारः कामं स्वकीयानिखाप निदधुः स्वक्षिपन् ब्रह्माणो गृह्णतस्तत्पदोयाः सुखायः स्तोतारः किं गृह्णते । त्वत्तः किं गृह्णते । ऋषिः स्वकीयानिखापमार्गिणिलंबनादेवशक्तपानित्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थेऽध्याये त्रयोदशोऽंशः ॥

॥ इति पंचमे बंधुके द्वितीयोऽध्यायः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशने तस्यो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थीचतुरो देवादिद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवेदिकमार्गप्रवर्तकश्रीबीरवक्त्रभूपालसाम्नाश्वपुत्रपदे ऋ सायणासायनेन विरचिते सायनीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये

चतुर्थाष्टके प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

यस्य निःश्रुतं वेदा यो वैदेव्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

चतुर्थं प्रथमाध्यायं व्याख्याय व्युत्पत्तिमः ।

सुधीः श्रीसायणाचार्योद्दिष्टोऽयं व्याचकीर्षति ॥

तत्रालेः पंचमे अंचले तृतीयेऽनुवाके हादय सूत्रानि । तत्र सच्चि नञ इति दशचं प्रथमं सूत्रं प्रजापतिपुत्रस्य संवरणस्मार्थं । इन्द्रो देवता । विष्णुः पदः । सच्चि दश प्रजापत्यः संवरण इत्यनुवाकः । विनियोगो वैशिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सच्चिं महे तवसे' दीध्ये नृनिन्द्रायेत्या तवसे अतव्यान् ।

यो यंयौ सुमतिं वाजंसातौ स्ततो जने' समर्थचिकेतं ॥ १

सच्चिं । महे । तवसे । दीध्ये । नृन् । इन्द्राय । इत्या । तवसे ।

अतव्यान् ।

यः । यंयौ । सुमतिं । वाजंसातौ । स्ततः । जने' ।

समर्थः । चिकेतं ॥ १

अहं संवरणोऽतव्यान्त्यंतमिष दुर्बलः सन् सच्चि नञतु प्रभूतं स्तोत्रं महे भजते तवसे बलवत् इन्द्रायेत्येत्यं पञ्चमाश्वप्रकारेण दीध्ये । दीपयानि । प्रकाशयानि । किमर्थं । नृन् ॥ पशुधेयं द्वितीया ॥ अनुव्याप्यामदीयानां तवसे बलाव । बला नृन्याद्विरोधिनामभिभवति । शेषः । तदर्थं तवसेऽस्मदलाय । य इन्द्रोऽयौ जने जनाश्च संवरणाय वाजसातौ संप्राने वाजस्यासस्य वा कामे निमित्ते सति स्तुतः सन् सत् सुमतिं समर्थो मत्थै । स्तोत्रविः सच्चितो यद्वा सच्चिद्विवाणैर्यध्यमानैर्महदादि-भिर्यथा समर्प्यचिकेत आनाति ॥

। अथ द्वितीया ।

स त्वं न इन्द्र धियसानो अकैर्हरौणां वृषन्योक्तं मन्त्रेः ।

वा इत्या मघवन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रायः सन्धि जनान् ॥ १

सः । त्वं । नः । इन्द्र । धियसानः । अकैः । हरौणां ।

वृषन् । वोक्तं । मन्त्रेः ।

वाः । इत्या । मघवन् । असुं । जोषं । वक्षः । अभिः । प्र ।

अर्थः । सन्धि । जनान् ॥ २

हे इवन् वर्षकैर् स प्रसिद्धस्तं नोऽस्मान्धियसानो आसन् अकैरधमवाधनैः
कोत्तैर्निमित्तभूतैर्हरौणां रथे नियोजनानामन्त्रानां वोक्तं नियोजनरज्जुमन्त्रोः ।
आन्वयसि । वाः ॥ छिग्व्यत्त्वः ॥ यानकान् हे मघवन् इत्येयं जोषं प्रीतिमत्तु
वचोऽवहः तैर्निमित्तैर्बोक्तमन्त्रेरिति । तथा कृतार्थोऽस्मदरोन् जनानभि आधि-
क्येन प्र मज्जतं सन्धि । पराधम ॥

। अथ तृतीया ।

न ते न इन्द्राभ्यः अहव्यायुक्तासो अमघ्नता यदसन् ।

तिष्ठ रथमधि तं वज्रहस्ता रश्मिं देव यमसे स्वर्गः ॥ १

न । ते । ते । इन्द्र । अभि । अस्मत् । ऋष । अयुक्तासः ।

अमघ्नतां । यत् । असन् ।

तिष्ठ । रथं । अधि । तं । वज्रहस्ता । आ । रश्मिं । देव ।

यमसे । सुऽस्वर्गः ॥ २

हे अथ नवचिन्द्र यत् वेऽस्मादन्तस्तत्त्वज्ञेभ्योऽत्येऽनुक्तासकामाचंयुक्ता
असन् आसन् अमघत् अमघ्नता । अथ परिहृतं जनं । तद्भूतत्वात् ते नरास्ते
तद्दीवा न भवन्ति । अतोऽस्माद्यज्ञमभ्यागतुं तं प्रसिद्धं रथमधितिष्ठ । हे वर्षकैर् इन्द्र
देव अहव्यं यं रथमारोढुं रश्मिं प्रमदमायमथे नियममधि तमधितिष्ठ ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

पु॒र यत्तं॑ इ॒न्द्र सं॒त्य॒कथा॑ गवे॑ च॒कथो॑र्व॒रांसु॒ यु॒ध्यन् ।

त॒त॒त्वे सूर्या॑य चि॒दो॒कंसि॒ स्त्रे वृ॒षां स॒म॒क॒क्ष्य॑ दा॒स॒स्य॒ नामं॑
चि॒त् ॥ ४

पु॒र । यत् । ते । इ॒न्द्र । सं॒ति । च॒कथ॑ । गवे॑ । च॒कथं॑ ।

उ॒र्व॒रांसु॑ । यु॒ध्यन् ।

त॒त॒त्वे । सूर्या॑य । चि॒त् । ओ॒कंसि॑ । स्त्रे । वृ॒षां । स॒म॒क॒क्ष्य॑ ।
दा॒स॒स्य॑ । ना॒मं । चि॒त् ॥ ४

ये इन्द्र ते तव यद्यदा स्मभूतानि पुरं पुरुषि बहुव्यक्तोक्त्यानि यस्यापि संति
तदोर्वरांसु सञ्छेपेतासु भूमिषु निमित्तभूतासु गवे इन्द्र दक्षाव युचन् जलप्रतिर्ध-
धकान् (संहरन् चकथं । करोषि भेदनं । ज्ञातेति । सूर्याय सूर्यं स्त्रे स्त्रीय
ओकसि स्थाने । वृषा वर्णिता यन्) ततत्वे । संपादयति समक्षु संपादयेद् दासस्य
दृष्टिप्रतिवर्तकतुरेतत्तामकक्षासुरस्य नाम चित्तापि ततत्वे । नाथबहीत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

व॒यं ते॑ तं इ॒न्द्र ये च॒ नरः॑ श॒र्धो॑ ज॒ज्ञा॒ना या॒ताश्च॒ रथाः॑ ।

आ॒स्मा॒क्ष्ण॑ ग॒म्याद॑हि॒श॒स॒ स॒त्वा भ॒गो न॒ ह॒व्यः॑ प्र॒भृ॒थेषु॑ चा॒रः॑ ॥ ५

व॒यं । ते । ते । इ॒न्द्र । ये । च॒ । नरः॑ । श॒र्धोः॑ । ज॒ज्ञा॒नाः ।

या॒ताः । च॒ । रथाः॑ ।

आ॒ । आ॒स्मा॒न् । ज॒ग॒म्यात् । अ॒हि॒श॒स॒ । स॒त्वा । भ॒गः । न ।

ह॒व्यः । प्र॒भृ॒थेषु॑ । चा॒रः ॥ ५

हे इन्द्र ये च नरः कर्मेणा नेतारः कृतिव्यजमाना ययं आः ते ययं ते त्वदीयाः
कीदृशा ययं । यथो वलं जज्ञाना अत्यादयंतः स्तुतिभिर्याताश्च होतुं त्वां प्राप्ताश्च
रथा रंजयमीशाश्च । किं च हे अहिमुष्ण । अहिरयनात् । सर्वतो व्याप्नवर्णे इ त्वद-
पहाद्वाप्यः स्तुतः प्रतिभटैराङ्गानव्यो वा चारुः संगंता सत्वा भृत्यादिः प्रष्टियेषु
संपामेभु यष्टेभु वाष्पानाजगम्वात् । आगच्छेत् । भगो इव इव्यसाहः । भगदेवो
वचाकृत्वाहाय आगच्छति तथा अन्धाहिरागच्छेदित्यर्थः ॥

॥ इति षष्ठ्यंस्तु द्वितीये प्रथमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

पृष्ठेष्ट्यमिन्द्र त्वे ह्योजो नृम्यानि च वृतमानो अमर्तः ।

स न एनो वसवानो रयिं दाः प्रार्थः स्तुषे त्विमघस्य दानं ॥ ६

पृष्ठेष्ट्यं । इन्द्र । त्वे इति । हि । ओजः । नृम्यानि । च ।

वृतमानः । अमर्तः ।

सः । नः । एनो । वसवानः । रयिं । दाः । प्र । अर्थः ।

स्तुषे । त्विमघस्यं । दानं ॥ ६

हे इन्द्र पृष्ठेष्ट्यं संपर्काच्च पूज्यं योजो वलं त्वे हि त्वयि खलु । त्वदधीन-
मित्यर्थः । वृतमानो नैवत्यं अमर्तोऽनरधर्मा स त्वं वसवान् प्याच्छादयन् अनेजसा
जगत् नृम्यानि नृम्यानि इतिषानि । वज्रनाथरय्यपेक्षया चण्डः । एनोभनवर्था
नेतवर्था रयिं ययं दाः । देहि । अहं च अयं ईश्वरस्य त्विमघस्य प्रभूतधनस्य च
दानं प्रस्तुषे । होषि ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

एवा न इन्द्रोतिभिरव पाहि गृणतः शूर कारुन् ।

अत त्वचं ददंतो वाक्सातौ पिप्रौहि मध्वः सुयुतस्य चारौः ॥ ७

एव । नः । इन्द्र । जतिभिः । अथ । पाहि । गृणतः ।

शूर । कारुन् ।

उत । त्वयं । ददंतः । वाजसातो । पिप्रोहि । मध्वः ।

सुसुतस्य । चारीः । ७

हे शूरेन्द्र एवैवं नोऽस्मान् गृणतः सुवतः कारुन् कर्तृत्वविज जतिभो रक्ष-
यैरव । पाहय । उतापि च वाजसातो गोदासे त्वयमाच्छादकं रूपं ददंतः प्रयच्छतः
सुवतस्य सुदृढिबुतस्य च रोर्धनाहरस्य मध्वः सोमस्य पिप्रोहि । प्रीययात्मानं ।
द्वितीयार्थे वडो । चक्रवर्त्यं सोमं पिबेत्यर्थः । अथवा तृतीयार्थे वडो । चक्रवर्त्येन
सोमपानेन प्रीयय ॥

॥ अथाश्वमी ॥

उत त्वे मा पौनकुत्स्यस्य शूरससदं त्वार्हिरिणितो रराणाः ।

वडंतु मा दद्य श्येतांसः अस्य गैरिजितस्य कतुभिर्न सुखे ॥ ८

उत । त्वे । मा । पौनकुत्स्यस्य । शूरेः । वसदंस्योः ।

हिरिणितः । रराणाः ।

वडंतु । मा । दद्य । श्येतांसः । अस्य । गैरिजितस्य ।

कतुभिः । सु । सुखे ॥ ८

त्वसदस्य च विदधो ध्वन्यथेति त्वयो वडपाः । अश्वामृतानि मासादुषं वरे
तद्वदत्यभिः । उतापि च त्वे ते मा । चतुर्थ्यर्थे द्वितीयां । बहुविधार्थः । रराणाः ॥
रातेदोनार्थस्य कर्मणि क्तिटः कामणि रूपं ॥ दत्ता इत्यर्थः । पौनकुत्स्यस्य पुनकुत्सा-
पत्यस्य शूरः प्रेरकस्य हिरिणितो हिरण्यवतोऽस्य त्वसदस्योरेतस्मान्नस्य राजवर्गेन
रिजितस्य गिरिजितगोत्रस्यस्य श्येतांसः शुक्लवर्णा दशश्वा मा मा वडंतु ।
प्रापयंतु । अहं च कतुभिः कर्मभो रथनिधोऽनादिभिर्यन्त्रादिभिर्वा तु किमं सुखे
पश्येयं ॥

॥ अथ नवमी ॥

उ॒त॒ त्वे॒ मा॒ मा॒रु॒ता॒श्च॒ य॒ शो॒णाः॒ क॒त्वा॒म॒घा॒सो॒ वि॒द॒य॑स्य॒ रा॒तौ॒ ।

स॒ह॒स्रा॒ मे॒ अ॒व॒ता॒नो॒ द॒दा॒न॒ आ॒न॒क॒म॒र्यो॒ व॒पु॒षे॒ ना॒र्च॑न्त ॥ ८

उ॒त॒ । त्वे॒ । मा॒ । मा॒रु॒ता॒श्च॒ । य॒ । शो॒णाः॒ । क॒त्वा॒ । अ॒म॒घा॒सः॒ ।

वि॒द॒य॑स्य॒ । रा॒तौ॒ ।

स॒ह॒स्रा॒ । मे॒ । अ॒व॒ता॒नः॒ । द॒दा॒नः॒ । आ॒न॒कं॒ । अ॒र्च॑न्तः॒ ।

व॒पु॒षे॒ । न॒ । आ॒र्च॑न्त ॥ ८

उतापि च त्वे तेऽश्वा मरुताश्च य शोणाः कृत्वा मघासो विदयस्य रातौ ।
तदपत्यस्य विदयस्यैतस्मानकस्य रासः शोणाः शोणवयोः कृत्वा मघासः कृत्वा मघासो
श्रीध्रमनादिलक्षणेन माहनीया अथा रातौ दाने तिनियुक्ता मा वृत्तानि शेषः ।
किंच सहस्रा सहस्रायपरिगितानि धनान्यः पूज्य मे । चतुर्थ्ये वही ।
पूज्याय मह्यं अवतानयावयन् ददानः प्रथम्यन् स आनूकमाभरणं च वपुषे
क्षयरीरालंकारावाचत् । प्रायच्छत् । नेति चार्थः ॥

॥ अथ दशमी ॥

उ॒त॒ त्वे॒ मा॒ ध्व॒न्त्सा॒ जु॒ष्टा॒ ल॒क्ष॒ण्य॑सा॒ सु॒र॒चो॒ य॒ता॒नाः॒ ।

म॒ह॒ता॒ रा॒यः॒ सु॒व॒र॑ण॒सा॒ ऋ॒षे॒ ब्र॒ह्म॑ न॒ गा॒यः॒ प्र॒य॒ता॒ अ॒पि॑

ग॒मन् ॥ १०

उ॒त॒ । त्वे॒ । मा॒ । ध्व॒न्त्सा॒ । जु॒ष्टाः॒ । ल॒क्ष॒ण्य॑सा॒ ।

सु॒र॒चः॒ । य॒ता॒नाः॒ ।

म॒ह॒ता॒ । रा॒यः॒ । सु॒व॒र॑ण॒सा॒ । ऋ॒षेः॒ । ब्र॒ह्म॑ । न॒ । गा॒यः॒ ।

प्र॒य॒ताः॒ । अ॒पि॑ । ग॒मन् ॥ १०

अतापि च त्वेते पश्यन्माया रायो ध्वन्यस्य ध्वन्यनामकस्य लक्ष्यस्य लक्ष्य-
पुत्रस्य राक्षः संबंधिनोऽद्या वा जुष्टा मां प्राप्ताः सुखः शोभनदीप्रयो यताना वङ्ग-
मानाय यतमानाः । रायो भङ्गा वङ्गचेन युक्ता रायः प्रथत । दयता दत्ताः सत्यः
संवरणस्य ऋषेरपिप्लव । अपिताः । प्राप्ता भङ्गमिति शेषः । अर्थं न गावो गोर्धं
गाव इव । अहं नेति आर्थं । गावस्य मम अन्नमपिप्लव । अन्निद्रे अन्नं प्रायेण यदतो
राक्षां च दानस्तुतयः । अनु० १, २, इत्युक्तवाङ्मयां दानस्तुतिरविच्छेदा ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये द्वितीयो वगः ॥

अजातशत्रुमिति नवमं द्वितीयं सूक्तं प्राजापत्यस्य संवरणस्यार्थमैह । नवमी
विदुषु शिष्टाश्चिद्वन्तपरिभाषया जगत्पः । अजातशत्रुं नव विदुषं तन्निष्ठ-
कर्मणिका ॥ विनियोगो लेखिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अजातशत्रुमजरा स्वर्धन्यतु स्वधामिंता दक्षमौयते ।

सुनोतन पचंत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन ॥ १

अजातशत्रुं । अजरा । स्वःऽवती । अनु । स्वधा ।

अमिता । दक्षं । दैवते ।

सुनोतन । पचंत । ब्रह्मवाहसे । पुरुःस्तुताय । प्रतरं ।

दधातन ॥ १

अजातशत्रुं । अनुपन्नाः शत्रुवितारो यस्तु तं । दक्षं शत्रूणां प्रपन्नपथितार-
जराक्षीया स्वर्धनी स्वरणव्यमितापरिमिता स्वधार्मं हविस्वीयते । अनुप्राप्नोति ।
तदर्थं हे ऋषिजः सुनोतन । अभिवृष्टुन । पचन पुरोडाशादिकं । कस्मै । ब्रह्म-
वाहसे ब्रह्मणः परिच्छेदस्य सोमस्य वाङ्मयाय पुरुष्टुताय वहुभिः स्तुतायेद्वाय ।
प्रतरं प्रकृततरं दधातन । धारद्वयं अहं चित्तकर्म ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ यः सोमेन जठरमपिप्रतामंदत मघवा मध्वो अंधंसः ।

यदीं मृगाय हंतवे महावधः सहस्रभृष्टिमशना वधं यमंत ॥ २

आ । यः । सोमेन । जठरं । अपिप्रत । अमंदत । मघवा ।

मध्वः । अंधंसः ।

वत् । ईं । मृगाय । हंतवे । महावधः । सहस्रभृष्टिं ।

अशना । वधं । यमंत ॥ २

यो मघवा सोमेन जठरं अस्त्रीयोदरमा सर्वतोऽपिप्रत अपूरयत् मघो मघर-
सस्यावधः सोमस्य पानेनामंदत । अहयत् । यद्यदेमं मृगायेतत्तामक्रायास्तुराय
हंतवे तं हंतुं महावधो महावधः सहस्रभृष्टिरपरिमिततेजा अशना काकलभानः
यत् यद्वोयनसा सह वधं वधं यमत् उदयच्छत् तदापिप्रत अमंदत ॥

॥ अथ तृतीया ॥

यो अस्मै प्रंस उत वा य ऊधनि सामं सुनाति भवति दुस्मा

अहं ।

अपाय शक्रस्तनुष्टिंभू हति तनूशुभ्रं मघवा यः कवसस्रः । ३

यः । अस्मै । प्रंस । उत । वा । यः । ऊधनि । सामं ।

सुनाति । भवति । दुस्मान् । अहं ।

अपायस्य । शक्रः । तनुष्टिं । ऊहति । तनूशुभ्रं ।

मघवा । यः । कवसस्रः ॥ ३

यो यजमानोऽस्मा इन्द्राय प्रंसं । असनीमैतत् । यद्वृत्तोऽस्मिन्ना हति प्रंसः ।
तस्मिन् । उत वा अयवा यो यजमान ऊधनि । उद्यततरं भवत्यसहति मीधो

रात्रिः । खेचप्रदानरसाभ्यामूधसि रात्रौ च समत्वाद्वाविरमूध उच्यते । अहनि रात्रौ च सोमं सुनोति स भवति क्षुमान् दीप्तिमान् । अहेति विनिग्रहार्थीयः । किं च शक्रः शक्रोऽयमिन्द्रस्तत्तुष्टिं । तत्तं धर्मसंततिं सुदति वष्टि कामयते कामा-
निति तत्तुष्टिः । तं तनूशुभ्रं । तनूः शुभ्रः शोभनोयासंकारादिभिर्यस्य तं । तादृशं
अपोषकमयज्वानमपोहति । अपरोऽपयष्टः पूरणार्थः । मधवा धनवान्यः कवासस्यः
कुक्षितपुरुषसङ्गायस्तमपोहतीति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यस्यावधीत्यतरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नातं ईषते ।

वेतीदस्य प्रयता यतंकरो न किस्विंघादीषते वस्त्रं आकरः । ४

यस्य । अवधीत् । पितरं । यस्य । मातरं । यस्य । शक्रः ।

भ्रातरं । न । अतः । ईषते ।

वेति । इत् । ऊं इति । अस्य । प्रयता । यतंकरः । न ।

किस्विंघात् । ईषते । वस्त्रं । आकरः ॥ ४

शक्रो शक्रोऽयं यस्यायज्वनः पितरमवधीत् इतवान् । वस्य च मातरमवधीत् ।
यस्य च भ्रातरं अतोऽस्यादयज्वनः सकाशात्तेवते । न विभेति न गच्छति वा । किंत्वस्य
प्रयता दत्तानि हर्षोनि वेतीदु । कामयत एव । अवज्वानं शिञ्जयित्वा निधीजयती-
त्यर्थः । यतंकरो यमनकर्ता वस्त्रो वस्तुनो धनस्याकर आभिमुख्यकर्ता यः किस्विंघा-
त्यिवादिषधुक्तासेवते न चकति न विभेति वा । इन्द्रस्यास्मोतृणां इतिरिद्रो वतीन्
सालाहकोभ्यः प्रायच्छत् अंतरिक्षे पौलोमान्दृषिभ्यां काशकांक्ष्यानरन्ध्रान्यतीन्
सालाहकोभ्यः प्रायच्छन्तित्यादिशुभिषु प्रसिद्धा ॥

॥ अथ पंचमौ ॥

न पंचभिर्दक्षभिर्वैद्यारभं नासुन्वता सचते पुष्यता चन ।

जिनाति वेदमुवा जंतं वा धुनिरा देवयु भंजति गोमंति

व्रज ॥ ५

न । पंचभिः । दशभिः । वष्टि । आरभं । न ।

असुन्वता । सचते । पुष्यता । चन ।

जिनाति । वा । इत् । अमुया । इति । वा । धुनिः ।

आ । देवसु । भजति । गोऽमति । व्रजे ॥ ५

अयमिन्द्रः पंचभिर्दशभिर्वा सहायैरारभचारं यत्पञ्चननायासं न वष्टि । सहायं नानेव दत्तयेः । सहासुमिन्द्रं पंचभिर्दशभिर्वा यज्ञादन्यैरप्यैरारभगारब्धं सुद्योगं कर्तुं न वष्टि । न कामयते । असुन्वताभिवनमकुर्वता सह पुष्यता चन बंधादीनपेक्षतापि न सचते । न संगच्छते । असुन्वताभिवनमकुर्वतामदारमपुष्यतं च न प्राप्नोतीत्यर्थः । न केवलमप्राप्तितात् किंतु जिनाति वा । वायद्व्याधे । जिनाति च । बाधते । इदति पुरथः । इति वासुयासुमयदरं धुनिः कंपकः शूल्याः । देवसु देवमिन्द्रं कामयमानं यजमानं गोमति व्रज आभजति । योजयतीत्यर्थः ॥

॥ इति ऋधेस्य द्वितीयं तृतीयं चतुर्थं ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

वित्वक्ष्णः संहतौ चक्रमासजोऽसुन्वता विषणः सुन्वतो वधः ।

इंद्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमायैः ॥ ६

वित्वक्ष्णः । संऽहृतौ । चक्रंऽमासजः । असुन्वतः ।

विषणः । सुन्वतः । वधः ।

इंद्रः । विश्वस्य । दमिता । विभीषणः । यथावशं ।

नयति । दासैः । आदः ॥ ६

संहृतौ संधामे वित्वक्ष्णो विजेमेव तज्जनां शूल्यां तदर्थं चक्रमासजो रथचक्र-
आसंजयितासुन्वतं यजमानस्य विषुषः पराशुसः सुन्वतो यजमानस्य वधो वर्धयि-
तेंद्रो विश्वस्य दमिता विजयिता विभीषणो भयजनक आदः आसो यथावशं यथैशं
दासं दासकमायं कर्तुं नयति आदयं ॥

॥ पथ सममी ॥

समी' पथोरजति भोजनं मुषे वि दाशुषे' भजति सूनरं वसु ।

दुर्गे चन प्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्थ तविधीमचु-

क्रधत् ॥ ७

सं । इ । पथोः । भजति । भोजनं । मुषे । वि । दाशुषे' ।

भजति । सूनरं । वसु ।

दुःर्गः । चन । प्रियते । विश्वः । आ । पुरु । जनः । यः ।

अस्थ । तविधी' । अचक्रधत् ॥ ७

इत्यथमिन्द्रः पथेरपिज इव सुखकस्यादात्तभोजनं धनमक्षं वा सुषे चरयितुं समजति । सम्यक् गच्छति । गत्वा च दाशुषे भविष्यति यजमानाय विभजति सूनरं गोभनसमुद्यं तस्य धनं अयधधनमाकलय यद्धे प्रयच्छतीत्यर्थः । न केवलं यथिधनप्रदानमात्रं किंतु पुनः पुनरपि दुर्गे धनं दुःखेन गंतव्यं आपद्यपि विश्वः सर्वोऽपि दातृजन आप्रियते । आस्थाप्यते । यो जनोऽक्षेन्द्रस्य तविधीं वल्लभमुक्तं चत् विश्वताकरणादिना तस्य पथेरजतीति पूर्वशेषः । यद्वा वोऽस्य तविधेभमुक्तं चत् स सर्वोऽपि जनो दुर्गे चनाप्रियत इदं हेतु ॥ अनेत्येकपदमप्येतत्प्रदायप्राप्तं ॥

॥ अथाष्टमी ॥

सं यजनौ' सुधनौ' विश्वशर्धसाववेदिटो मघवा गोषु' शुभिषु' ।

युलं ह्य' न्यमक'त प्रविपन्यदी' गथं सृजते सत्वंभिर्धुनिः ॥ ८

सं । यत् । जनौ' । सुधनौ' । विश्वः शर्धसौ । अवेत् ।

इदं । मघवा । गोषु' । शुभिषु' ।

युलं । हि । अन्य' । अक'त । प्रविपनी । चत् । इ' । गथं ।

सृजते । सत्वंभिः । धुनिः ॥ ८

समवेत्संजानाति यथाह । जनो परस्परं प्रतिदंष्ट्रिनो सुधनो घोभनघनो विश्व-
 यधसो व्याप्रवसो बहुत्याहो वा सधा धनवानिन्द्रो ग ३ शुभिवु घोभनाह गोवु
 निमित्तभूतास्तु अन्यं यष्टारं युजं सहायगकत कृतवान् प्रपेपनी यत्नूपां प्रवेपनवान् ।
 देवस्यै गव्यं गोसमूहमुत्पूजते सज्जभिर्मन्त्रिभिः सह पुनिर्वेषानां कंषयिता । इन्द्रो
 अजवानयजमानं वा यं जानाति गोनिमित्तं ज्ञात्वा यज्जने गोवसूहं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥

। अथ नवमी ।

सहस्रसामग्निवेशिं गृणीषे श्विर्मग्न उपमां केतुमर्यः ।

तन्मा आपः संवतः पीपयंत तस्मिन्मत्तममवत्त्वेधमस्तु ॥ ८

सहस्रसां । आग्निवेशिं । गृणीषे । श्विं । अग्ने । उपमां ।

केतुं । अर्यः ।

तस्मै । आपः । संवतः । पीपयंत । तस्मिन् । मत्तं ।

अमवत् । त्वेधं । अस्तु ॥ ८

अग्निवेशस्तुतं श्वित्वमंख्यायजनप्रदं । आशास्तु ऋषिरंत्सपी प्रजापतिस्तुतः
 सुतोः ॥ अर्योऽहं सहस्रसामपरिमितधनप्रदग्निवेशिग्नवेशस्तुतं श्वित्वेत्तसामकं
 राजर्षिं गृणीषे । गृणीषे । स्तोमि । ४ अग्ने अंगनादिगुणविष्टेन्द्र । कीदृशं तं ।
 उपमां उपमानभूतं केतुं प्रज्ञापकं । प्रख्यातमित्यर्थः । तन्मा आपः संवतः सम्यक्
 गच्छन्तः पीपयंत । पीपयंतां । तस्मिन्नाग्निं अत्तं धनममवत्तुल्यसहितं त्वेधं दीप्नमस्त्विति ॥

॥ इति षतुर्थं द्वितीये षतुर्थी वगः ॥

यस्ये साधित इत्यर्थं तृतीयं कृतं । अंगिरोगात्रः प्रभूवसुनाम श्विः । अय्या
 पंक्तिः । पंक्तं परिभाषयाधिता अतुष्टुभः । इन्द्रो देवता । यस्येष्टो प्रभूवसुरागिरसः
 पंक्तं नित्यतुक्तं ॥ कृत्वाविनियोगा श्विगिकः ॥ आभिर्भूतिक्षेपूष्येऽहं तृतीयस्यन
 आद्यक्षयोऽष्टावाकस्य वैकल्पिकोऽतुष्टुपः । कृत्वा तं च । यथा साधितोऽन्ये पुरां
 भिन्दुर्वा कविः । आ० ७, ८, इति ॥ द्वितीयतृतीययोः स्वरसान्द्रोऽप्यसौ तृतीया-
 वतुष्टुपो । यस्ये साधितोऽन्यस इति वदतुष्टुभः । आ० ८, ५, इति च कृत्वा तं ॥

। तत् प्रथमा ॥

यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र क्रतुष्टमा भर ।

अस्मभ्यं चर्षणीसहं सस्त्रिं वाजेषु दुष्टरं ॥ १

यः । ते । साधिष्ठः । अ०से । इन्द्र । क्रतुः । तं । आ । भर ।

अस्मभ्यं । चर्षणीसहं । सस्त्रिं । वाजेषु । दुष्टरं ॥ १

हे इन्द्र ते यः यः सानिष्टोऽतिगयेन साधकः क्रतुः क्रतुः कर्म प्रज्ञा वास्ति तं क्रतुं नाऽनसुः श्रद्धायाः श्रद्धायाः भर । आह्वर । कोट्यं तं । चर्षणीसहं सस्त्रिं वाजेषु वागभिभविष्यारं सस्त्रिं संस्तानं शुभं वाजेषु संयाजेषु दुष्टरं मन्यैरनभिभाष्यं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यदिन्द्र ते चतस्रा यच्छूर संति तिस्रः ।

यद्वा पंचं तितोनामयस्तस्मै न आ भर ॥ २

यत् । इन्द्र । ते । चतस्रः । यत् । शूर । संति । तिस्रः ।

यत् । वा । पंचं । तितोनामः । अ०वः । तत् । आ । भर ।

आ । भर । २

हे इन्द्र ते यः यत् या जगद्यजतः स तस्मै पुत्र्येषु संति वायुः शूर तिस्रस्त्रिषु लोकेषु वनेमानाः । यद्वा । पञ्चं तितोनामः । यद्वा । पंचं तितोनामः पंच-जनसंघं विन्य जतयः संति तस्मै भवा रज्ज्वं तु पुत्रं नाऽनसुः श्रद्धायाः भर । आह्वरति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ तः शो वरं ण्यं दृपन्तमस्य ह्रमडे ।

दृपं जतिर्हि जज्ञिष आभूमिर्दिन्द्र दुर्वाणिः ॥ २

आ । ते । अ०वः । वरं ण्यं । दृपन्तमस्य । ह्रमडे ।

दृपं जतिः । हि । जज्ञिषे । आभूमिः । इन्द्र । दुर्वाणिः ॥ २

हे इन्द्र वृषंतमस्य फलानां वर्षकतमस्य ते तवावो रक्षसं गमनं वा नरेण्यं वर-
णीयमाह्वये । आह्वयामः । हे इन्द्र वृषज्जितिवर्षणगमनस्तुषणितूर्यवनिर्हंसको
वा त्वमाभूभिः सर्वतो भवद्विष्यामै संरुद्धिः सहावो हि अजिघ्रे । अत्मादयसि खलु ।
तेऽप आह्वयाम इति । यद्वा वृषगमनः सन् अद्या यज्ञमागत्य फलं अजिघ्रे तस्मात्तेषो
ह्वय इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वृषा ह्यसि राधंसे अजिघ्रे वृषिणं ते शवंः ।

स्वच्छत्रं ते वृषन्मनः सुताऽऽभिद्र पौंस्थं ॥ ४

वृषा । हि । असि । राधंसे । अजिघ्रे । वृषिणं । ते । शवंः ।

स्वच्छत्रं । ते । वृषत् । मनः । सुताऽऽभिद्र । इन्द्रः । पौंस्थं ॥ ४

हे इन्द्र राधसे यजमानानां समृद्धये वृषा ह्यसि । फलस्य वर्षकोऽसि असु । यद्वा
वृषा खरवसि । राधसे । अर्थे अजिघ्रे । अत्मादयसि । ते शवो यत् वृषिणं वर्धित । ते
ननः स्वच्छत्रं स्वायत्तयत्नं वषत् वर्षकं विरोधिना । हे इन्द्र ते पौंस्थं सुतां सुताहं
संपञ्चत् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

त्वं तमिन्द्र मत्प्रभमित्वयंतमद्रिवः ।

सर्वरथा शतक्रतो नि याहि शवसस्यते ॥ ५

त्वं । तं । इन्द्र । मत्प्र । अभित्वयंतं । अद्रिवः ।

सर्वरथा । शतक्रतो इति शतक्रतो । नि । याहि ।

शवसः । पते ॥ ५

हे इन्द्र त्वं तमभित्वयंतं यत् त्वमाचरंतं यत् वेष्टंतं मत्प्र हे अद्रिवो वज्रवजिद्र
सर्वरथा सर्वत्र व्याप्तेन रथेन ॥ सुपां सुलुगित्वाकारः ॥ हे शतक्रतो हे शवसस्यते
वसस्य पालकेन्द्र नि याहि । नितरां गच्छाभिभवितुं ॥

॥ इति चतुर्थं द्वितीये पंचमो वर्गः ॥

॥ अथ पत्नी ॥

त्वामिदृ'व हस्तम जनासो दृक्तवर्हिषः ।

उग्रं पूर्वीषु पूर्य्यं हवन्ते वाजसातये ॥ ६

त्वां । इत् । दृक्तवर्हिषः । जनासः । दृक्तवर्हिषः ।

उग्रं । पूर्वीषु । पूर्य्यं । हवन्ते । वाजसातये ॥ ६

हे दृक्तवर्हिषः तस्मात्तु त्वामिदं हस्तं दृष्ट्वा त्वामिच्छामि जनासो जना दृक्तवर्हिषः
आच्छादितदर्भाः । मृत्तयश्च इत्यर्थः । उग्रं पूर्वीषु पूर्य्यं पूर्वीषु प्रजासु अथ
पूर्य्यं पुरातनं हवन्ते वाजसातये संयासाय हवन्ते । आह्वयन्ते ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

अस्माकमिदं दुष्टरं पुरायावानभाजिषु ।

सयावानं धने धने वाजयन्तमवा रथं ॥ ७

अस्माकं । इदं । दुष्टरं । पुरायावानं । आजिषु ।

सयावानं । धने धने । वाजयन्तं । अवा । रथं ॥ ७

हे इदं अस्माकं रथं रंजयस्व भाग्यं वा पुनरवा रथं । कीदृशं रथं । दुष्ट-
दुःखेन तरणोद्यमाजिषु संयासं पुरायावानं पुरायावानं सयावानं सयावानं
सह गंतारं धने धने सयासं धनेषु वाजयन्तं संयासं धनेषु वाजयन्तं ॥

॥ अथाष्टमी ॥

अस्माकमिदं दिवि नो रथमश पुरंध्या ।

ययं शविष्ठ वायं दिवि अवी दधीमहि दिवि स्वाभं

मनामहे ॥ ८

अस्माकं । इन्द्र । आ । इहि । नः । रथं । अथ । पुरं ध्या ।

वयं । शविष्ठ । वार्यं । दिवि । अवं । दधीमहि । दिवि ।

स्तोमं । मनामहे ॥ ८

हे इन्द्र अस्माकमस्मादीय एव सन् इहि । आगच्छ । आगत्य च पुरं ध्या शोभन-
ब्रह्मा नोऽस्माकं रथमन । रथ । वयं च हे शविष्ठ अतिमयेन बलवन् त्वदनुग्रहादर्थं
वरणीयं अवांस्तं कीर्त्तिं वा दिवि श्रोतव्यमेतत् त्वयि दधीमहि । स्थापयामः । तथा
दिवि त्वयि स्तोमं क्रीतं मनामहे । करवामहे इत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये पद्ये ऋगः ॥

स आ गमदिति षड्च चतुर्थं सूक्तं । आगिरसः प्रनुदुष्टपिः । तृतीया जगती
षिष्टा अनुजन्तत्वात् त्रिदशः । इन्द्रो देवता । अनुव्रतं च । स आ गमत् पठ् तृतीया
जगतीति ॥ विनिधोगो विगितः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

स आ गमदिन्द्रा यो वसूनां चिकेतदातुं दामनो रथीणा ।

धन्वचरो न वंसंगस्तृपाणश्चकमानः प्रिवतु दुग्धमंशुं ॥ १

स । आ । गमत् । इन्द्रः । यः । वसूनां । चिकेतत् ।

दातुं । दामनः । रथीणा ।

धन्वः चरः । न । वंसंगः । तृपाणः । चकमानः । प्रिवतु ।

दुग्धं । मंशुं ॥ १

स इन्द्रोऽकदाचं प्रत्यागमत् । आगच्छतु । यो देवो वसूनां धनानां कर्षि
पटो । वसूनि धनानि चिकेतुं जानाति प्रदातुं स कीदृशः । दामनो दाता दान-
मना वा रथीणां धनानां । गमने दृष्टान्तः । धन्वचरो न धनुषा सङ्गं संहरन् धातुष्क
इव वंसंगो वज्रनीलगमनस्तृपाणोऽर्धं तदपितश्चकमानः कामयमानश्च सन् दुग्धमंशु-
भृतमंशुं सोमं प्रिवतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ ते हनू^१ हरिव^२ शूर^३ शिमे^४ रुक्लोमो^५ न पर्वतस्य^६ पृष्ठे ।
 अनु^७ त्वा राजन्^८ वतो^९ न हिन्यन्^{१०} गोभिर्म^{११} देम^{१२} पुरुहन्^{१३} विश्वे^{१४} ॥ २
 आ । ते । हनू इति । हरिवः । शूरः । शिमे इति । रुक्लं ।
 सोमः । न । पर्वतस्य । पृष्ठे ।

• अनु । त्वा । राजन् । अवतः । न । हिन्यन् । गोऽभि ।
 मदेम । पुरुहन् । विश्वे ॥ २

हे इन्द्र ते हरियो हरिभ्यां तदन् शूर ते तव हनू हननसाधने यद्यप्ययं शिप्रा-
 नवनक्षत्रादि पुनः शिप्राभिधानाद्गोषोऽवर्गंतव्यः । चक्ररूपे संयते वा शिमे आरुहत्
 आरोहत् प्राप्नोतु सोमोऽरुहत्तः । पर्वतस्य पृष्ठं न रुहत् । नारोहति । तत्र न
 तिष्ठतीत्यर्थः । यद्वा नमस्दः पुरस्तात्पुक्ताऽप्यलोपमाद्यः । पर्वतस्य पृष्ठं अपरिप्रेक्ष्य
 ओमो न । तत्र यथा विश्वं भण्य प्रसरति तद्वत् । हे राजन् राजमानेन्द्र त्वा त्वामनु
 न्वया रुह ॥ तृतीयाद्यं इत्यनोः कर्मप्रवचनीयत्वं ॥ विश्वे यद्यमर्चतो नान्वा निव
 त्वादिभिर्गोभिः स्तुतिभिर्हिन्यन् हिन्यंतस्त्वां प्रीत्यर्थतः संतो मदेम । हृष्येम । हे
 पुरुहन् बहुप्रकारं बह्वभिर्वा इन्द्रे ॥

॥ अथ तृतीया ॥

चक्रं न वृत्तं^१ पुरुहन्^२ वेपते^३ मनी^४ भिया^५ मे अमन्ते^६ रिदं^७ दिवः ।
 रथा^८ दधि^९ त्वा^{१०} जरता^{११} सदावृध^{१२} कुविन्^{१३} स्तोषन्मघवन्^{१४} पुरुवसः^{१५} ॥ ३
 चक्रं । न । वृत्तं । पुरुहन् । वेपते । मनः । भिया । मे ।
 अमन्ते । इत् । अद्रिवः ।
 रथात् । अधि । त्वा । जरता । सदावृध । कुवित् । तु ।
 स्तोषत् । मघवन् । पुरुवसः ॥ ३

हे पु०रु०त व०रु०भि०रा०त हे अ०दि०नो व०ज०व०चि०न्द्र मे ननोऽमतेरि०ह०रि०द्रा०द०को०द०र्षा
स०का०या०ङ्गि०वा भी०त्या वे०प०ते । कं०प०ते । वृ०त्तं च०क्रं न भू०यो वर्त०मानं च०क्र०नि०व ।
व०आ०दे०वं त०आ०द्वा०द०य०परि स्थि०तं त्वा त्वां हे स०दा०वृ०ध स०धं०दा व०धं०मान हे म०व०म०चि०न्द्र
ज०रि०ता स्तो०ता पु०रु०व०सु०र०इ०न्द्र०भिः कु०वि०द्व०स्तु वि०प्रं स्तो०म०त् । स्तो०य०ति । स्तू०या०त् ॥
अ०त०म कु०वि०न्द्र०द्यो०गेऽप्या०ख्या०त०स्त्र०व०रु०त०प०इ०षा०भि०धा०तः ॥

॥ अथ चतुर्थो ॥

ए०ष ग्रा०वे०व ज०रि०ता तं इ०द्रे०यं०ति वा०चं वृ०ह०दी०शु०षा०णः ।

प्र स०द्ये०न म०व०व०न्त्यं०सि रा०यः प्र दं०क्षि०णि०ङ्गि०रि०वा मा वि वे०नः ॥४॥

ए०षः । ग्रा०वां०इ०न्द्र०व । ज०रि०ता । ते । इ०न्द्र । इ०यं०ति । वा०चं ।

वृ०ह०त् । आ०शु०षा०णः ।

प्र । स०द्ये०न । म०व०व०न् । यं०सि । रा०यः । प्र । दं०क्षि०णि०त् ।

इ०रि०वः । मा । वि । वे०नः ॥ ४ ॥

एष जरिता गरिता तास्तो ग्रावेनाभिपन्नयज्ञेन । स यथा रघं जनयति तद्वत्
हे इन्द्र ते त्वभ्यं वाचं स्तुतिमिदं । प्रेरयतोत्यर्थः । वृहन्तु इत्यभूत् फलमाशुषाण
आयु संभक्ता सन् ते मववन् सद्येन हस्तेन रायो धनानि प्रयंसि । प्रथच्छसि ।
दक्षिणिदक्षिणेनापि प्रयंसोति शेषः । मा विदेनः । त्वगतक्रासं मा कार्षीः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

वृ०षा त्वा वृ०षं०णं व०धे०तु द्यौ० व०षा वृ०षं०भ्यां व०ह०से इ०रि०भ्यां ।

स ना वृ०षा वृ०षं०रथः सु०शि०प्र वृ०षं०क०तो वृ०षा व०जि०ग्म०रे० धाः ॥ ५ ॥

वृ०षा । त्वा । वृ०षं०णं । व०धे०तु । द्यौः । वृ०षा । वृ०षं०भ्यां ।

व०ह०से । इ०रि०भ्यां ।

सः । नः । वृषा । वृषः । रथः । सुशिप्र । वृषक्रतो इति

वृषक्रतो । वृषा । वज्रिन् । अरे । वाः ॥ ५

हे इन्द्र त्वा त्वां वृषा वर्षिणी द्यौर्द्योतयित्री स्तुतिः ॥ द्योततेर्द्यौर्व्यतेषां स्तुत्यर्थेऽहं
रूपं ॥ वृषणं कामानां वषट्कं त्वां वर्षतु । वर्षत्यस्तु । वृषा त्वं वृषभ्यां सेतुभ्यां
हरिभ्यां वज्रसे । यथां प्रत्युत्थमे । हे सुशिप्र योभनवृनो वृषक्रतो वर्षणकर्मन् हे
वज्रिन् वज्रयुक्तेन्द्र स त्वं वृषा वृषरथस्य सन् नोऽद्यान् अरे संयामे भरषवति यजे
वा वाः । धारय ॥

॥ अथ षष्ठी ।

यो रोहितौ वाजिनौ वाजिनौवान्विभिः शतैः

सचमानावदिष्ट ।

यूने समस्यै चितयौ नमन्तां अतरेथाय मरुतो दुवोया ॥ ६

यः । रोहितौ । वाजिनौ । वाजिनौवान् । विभिः । शतैः ।

सचमानौ । अदिष्ट ।

यूने । सं । अस्मै । चितयः । नमन्तां । अतरेथाय । मरुतः

दुवाऽया ॥ ६

इयं अतरेथस्य राज्ञो दानस्तुतिः । यो राजा वाजिनौवानक्षत्रान् अतरेथो
रोहितौ रोहितवर्णौ वाजिनौ वजनयन्वावश्चौ विभिः शतैर्गेषां घनानां वा सक्त-
संख्याभिः सचमानौ संगच्छमानावदिष्ट ॥ ददातेर्दिशतेषां लुब्धेदं रूपं ॥ यूने सचत्वं
निश्चयित्वे नित्यतरुण्याय वाच्ये अतरेथाय चितयः सर्वा प्रजा दुवोया ॥ द्वितीयैक-
वचनस्य याजादेशः ॥ परिचर्यया संनमन्तां । प्रणता भवन्तु । संवन्तु कर्मतान्निष्ठैः ।
हे मरुत इतौद्रसहायभूतानां मरुतां संबोधनं ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये सप्तमो वर्गः ॥

सं भानुनेति पंचमं पंचमं सप्तमत्वे राधं त्वै तुभ्यैन्द्र । सं भानुना पंचालिरित्य-
तुक्रवर्धिका ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सं भा॒नुना॑ य॒तते॑ सूर्य॑-या॒ज॒ज्ञानो॑ घृ॒तपृ॒ष्ठः स्वं॑चाः ।

तस्मा॑ अ॒ध॒धा उ॒षसो॑ व्य॑च्छा॒न्य इ॒न्द्राय॑ सु॒नवा॑मेत्याह ॥ १

सं । भा॒नुना॑ । य॒तते॑ । सूर्य॑-य । आ॒ज॒ज्ञानः॑ । घृ॒तः पृ॒ष्ठः ।

सु॒न॒वा॒चाः ।

तस्मै॑ । अ॒ध॒धाः । उ॒षसः॑ । वि॒ । उ॒च्छा॒न् । यः । इ॒न्द्राय॑ ।

सु॒नवा॑म । इ॒ति॑ । आह॑ ॥ १

सूर्यस्य भा॒नुना॑ तेजसा स॒हाजु॑ह्वानः सर्प॑त्र इ॒यमानः॑ ॥ कर्त॑यि कर्तु॑प्रत्ययः ॥
 घृ॒तपृ॒ष्ठः प्रदो॑म॒ज्वालो॑ घृ॒तयु॒क्तपृ॒ष्ठप्रदे॑षो वा स्वं॑चाः स्वं॑वनोऽग्निः सं॒वप॑ते । स॒व्यक्
 प्रयत्नं॑ करोति । उ॒द्य॒काले॑ ह्य॒नयः॑ प्र॒ज्वाल्य॑ते । तस्मा॑त्कारणा॒द्या यज॑मान इ॒न्द्राय॑
 सु॒नवा॑मेत्याह ब्रू॒तेऽध्व॑र्युं प्रति तस्मै॑ यज॑मानाया॒ध॒धा अहिं॑सिता उ॒षसो॑ व्यु॒च्छा॒न् ।
 व्य॒च्छन्तु॑ । उ॒द्य॒काले॑ऽग्निं प्र॒ज्वालित॑स्त॒स्यात्मान॑यागं कु॒मं इति॑ यो ब्रू॒ते तस्य॑
 सु॒दि॒नानि॑ भव॑न्तीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

समि॑द्वान्निर्व॒नव॑स्ती॒र्णव॑र्चि॒र्यु॒क्तग्रा॑वा सु॒तसामो॑ जरा॒ते ।

ग्रा॒वाणो॑ य॒स्य॑ वि॒रं व॒द॑त्य॒यं द॒ध्व॒गुह॑विषा॒व सिं॑धुं ॥ २

समि॑द्व॒अग्निः॑ । व॒नव॑त् । स्ती॒र्णव॑र्चिः । यु॒क्तग्रा॑वा ।

सु॒तः सी॑मः । ज॒रा॒ते ।

ग्रा॒वा॒णः । य॒स्य॑ । इ॒षि॒रं । व॒द॑ति । अ॒यं तु॑ । अ॒ध्व॒गुः ।

ह॒विषा॑ । अ॒व॑ । सिं॑धुं ॥ २

समि॑द्वान्निर्व॒नानि॑ स्ती॒र्णव॑र्चिः प्र॒स्तुत॑मार्गं यज॑मानो व॒नव॑त् । सं॒वज॑ते ।
 यु॒क्तग्रा॑वा नि॒यु॒क्ताभि॑व॒नपा॑णः सु॒तसामो॑ऽभि॒यु॒ज्यामो॑ जरा॒ते । ज॒र॒ति॑ । स्ती॒ति॑ ।
 य॒स्य॒अ॒ध्व॒गो॒ग्रा॒वा॒णो॒ऽभि॑व॒नपा॑णना इ॒षि॒रं ग॑य॒थोयं॑ गम॒नयो॑क्तं वा शब्दं व॒द॑ति सी॒ध्व-
 'र्चि॑षा स॒हावा॑वत् सिं॑धुं । पक्षे॒जनी॑रवगम्यति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वधूरियं पतिमिच्छत्येति य ईं वहाते महिषीमिषिरा ।

आस्यं अबस्थादथ आ च घोषात्पुरु सहस्रा परि वर्तयाते ॥ १

वधूः । इयं । पतिं । इच्छती । एति । यः । ईं । वहाते ।

महिषीं । इषिरा ।

आ । अस्य । अबस्थात् । रथः । आ । च । घोषात् । पुरु ।

सहस्रा । परि । वर्तयाते ॥ १

इयं वधुरिन्द्रस्य पत्नी पतिमिच्छन्ती स्वप्रियं यज्ञगमनाय प्रवृत्तमिच्छत्येति
अनुगच्छति । य ईं ईमेना महिषीं वहाते वहनोपिरा गमनवतीं अस्त्रेन्द्रस्य रथ
आ अबोगस्यदभिमुखं अबस्थात् । अस्त्रमिच्छति । आ च घोषात् । आबुध्यति ।
शब्दयति । पुण्येतिप्रियं सहस्रा सहस्राणि धनानि परि परितो वर्तयाते । वर्तयति ।
प्रापयति । अबस्थादा च पुण्यं दिनं वा ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

स स राजा व्यथते यस्मिन्निद्रं स्तीव्रं सोमं पिबेति गोसंस्वारयं ।

आ सत्वनैरजति हंति वृत्तं जेति क्षितीः सुभगो नाम

पुण्यं ॥ ४

न । सः । राजा । व्यथते । यस्मिन् । इन्द्रः । स्तीव्रं । सोमं ।

पिबेति । गोसंस्वारयं ।

आ । सत्वनैः । अजति । हंति । वृत्तं । जेति । क्षितीः ।

सुभगः । नाम । पुण्यं ॥ ४

स राजा न व्यथते । व्यथितो न भवति । यस्मिन् राजनि तदीये यज्ञ इन्द्रसौमं
मदजनकं सोमं पिबति गोसखायं । विकारे प्रकृतिगच्छः । क्षीरादिनिश्चयवर्तं । स
राजा सत्वनैः सत्वगिरनुचरैरा सर्वतोऽजति । गच्छति । हति च वृत्तं पापं वैरिणं
वा । जेति गच्छति क्षितीः प्रजाः । अथवा क्षितीर्निवासाच्चिबसते । सुभगः योभन-
सुखो नाम नामकं धनमिन्द्रस्य स्तोत्रं वा पुष्यन् पोषयन् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

पु॒ष्यात्क्षेमे॑ अ॒भि योगे॑ भ॒वात्य॒भे वृ॒त्ता सं॒यती॑ सं॒ जया॑ति ।

प्रि॒यः सू॒र्ये प्रि॒यो अ॒ग्ना भ॑वा॒ति य इ॒न्द्राय॑ सु॒तसो॑मो

द॒दाश॑त् ॥ ५

पु॒ष्यात् । क्षेमे॑ । अ॒भि । योगे॑ । भ॒वाति॑ । अ॒भे इति॑ ।

वृ॒त्ता । सं॒यती॑ इति॑ सं॒यती॑ । सं॒ । जया॑ति ।

प्रि॒यः । सू॒र्ये । प्रि॒यः । अ॒ग्ना । भ॑वा॒ति । यः । इ॒न्द्राय॑ ।

सु॒तसो॑मः । द॒दाश॑त् ॥ ५

पुष्यात् पोषयेहंध्वादीन् । क्षेमं प्राप्स्य धनस्य रक्षणे योगेऽलक्षस्य प्राप्नो अभि-
भवति । भवति । अभोत्यनर्थको भावार्थानुवादो वा । प्रमूर्धवर्तीत्यर्थः । तयोमे
वृत्तौ वर्तमाने संयती नियते अहोरात्रे सं जयाति । सम्यक् जयति । ते सुखकरे
स्वात्मानित्यर्थः । किंच स प्रियो भवति सूर्यं तधाग्नाग्नी प्रियो भवति य इन्द्राय
सुतसोमो ददाशत् सोमं ददाति ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीयेऽप्तो वगः ॥

उरोष्ट इति पंचमं वचं सूक्तमत्र रात्रंगानुष्टुभमैर्द्रं । उरोरातुष्टु भवित्यनुक्तं ॥
विभियोगो वैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उ॒रोष्टं॑ इ॒न्द्र रा॒धसो॑ वि॒भ्वी रा॒तिः श्र॑त॒क्रतो॑ ।

अ॒धा नो॑ वि॒श्वच॑र्षणे॒ द्युम्ना॑ सु॒जत्र॑ म॒हय॑ ॥ १

अदिंद्र चित्रेति पंचचं सप्तमं सप्तमत्वेरावर्तेन्द्रं । अंता पंक्तिः शिष्टाः प्रत्यंत-
परिभाषयानुष्टुभः । यदिंद्र पंत्यंतगित्यनुक्तमपिका ॥ आभिपुत्रिकेयूक्तेषु द्वितीय-
चरण आद्यास्तृतेऽष्टापाकस्य वैकल्पिकः स्तोत्रियः । स्रजितं च । अदिंद्र चित्र
मेहना वस्ते साधितोऽवसे । आ० ७, ८, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अदिंद्र चित्र मेहनास्ति त्वादातमद्रिवः ।

राघस्तवी विद्वस उभयाहस्त्या भर ॥ १

यत् । इंद्र । चित्र । मेहना । अस्ति । त्वादातं । अद्रिवः ।

राधः । तत् । नः । विद्वसो इति विदत्त्वसो ।

उभयाहस्ति । आ । भर ॥ १

हे इंद्र हे चित्र सायनीय हे अद्रिवो वज्रवलिंद्र यन्मेहना मंहुनीयं त्वादातं
स्वया दातव्यं राधो धनमस्ति तद्वनं हे विद्वसो लब्धधनेंद्र नोऽस्यभ्युभया-
हस्त्याभ्यां हस्ताभ्यामर । आहर । अत्र अदिंद्र चित्र सायनीय मंहुनीयं
धनमस्तीत्यादिनिरुक्तं द्रष्टव्यं । नि० ४, ४, ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यन्नान्यसे वरेण्यमिंद्र द्युक्षं तदा भर ।

विद्याम तस्य ते वयमकूपारस्य दावने ॥ २

यत् । मन्यसे । वरेण्यं । इंद्र । द्युक्षं । तत् । आ । भर ।

विद्याम । तस्य । ते । वयं । अकूपारस्य । दावने ॥ २

हे इंद्र यत् द्युक्षमक्षं वरेण्यं वरणीयं मन्यसे तत् द्युक्षमाभराण्यं । ते तव
संबन्धिनो वयं तस्य तादृशस्योक्तलक्षणस्याकूपारस्य । अकुक्षितो पारोऽतो यस्य
तादृशस्यास्य दावने दाने विद्याम । साम ॥

वाक्येतिरिक्तोक्त्यग्रे यस्ते दिव्ये वा । स्रजितं च । वस्ते दिव्यु मराण्य
त्वानिष्पन्नसस्ते । आ० ८, ८, । इति ॥

। सैषा तृतीया ।

यस्ते' वि॒ष्णुः प्र॒राध्यं॑ म॒नो अ॒स्ति श्रु॒तं वृ॒हत् ।

तेन॑ वृ॒ह॒द्वा चि॒द्द॒दिव॑ आ वा॒जं द॒र्षि सा॒तये॑ ॥ ३

यत् । ते । वि॒ष्णुः । प्र॒राध्यं॑ । म॒नः । अ॒स्ति । श्रु॒तं । वृ॒हत् ।

तेन॑ । वृ॒ह॒द्वा । चि॒त् । अ॒द्रि॒वः । आ । वा॒जं । द॒र्षि ।

सा॒तये॑ ॥ ३

हे इन्द्र ते तव ब्रह्म दानेषु प्रराध्यं प्रकर्षेण स्तुतं श्रुतं विश्रुते बृहन्नाहन्म-
नोऽस्ति तेन मनसा हे अत्रिषो बज्रवसिन्द्र वृहद्वा चिद्वृद्धमपि बाजमज्रमादर्षि ।
आदरवसि सातयेऽस्मत्संभजनाय तामास वा ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

मं॒हि॒ष्ठं वो॑ म॒घोनां॑ रा॒जा॒नं च॒र्ष॒णीनां॑ ।

इ॒न्द्रमु॒प प्र॒शंस॑त्ये॒ पूर्वी॑भिर्जु॒जुषे॒ गिरं॑ ॥ ४

मं॒हि॒ष्ठं । वः । म॒घोनां॑ । रा॒जा॒नं । च॒र्ष॒णीनां॑ ।

इ॒न्द्रं । उ॒प । प्र॒शंस॑त्ये । पूर्वी॑भिः । जु॒जुषे॒ । गिरं॑ ।

मघोनां इविलक्षणाधनवतां वो युष्माकं मंहिष्ठमतिशयेन पूज्यं चर्षणीनां
मनुष्याणां राजानमिन्द्रमुपेत्य प्रशंसत्ये प्रशंसितं पूर्वीभिः पुरातनोभिर्वाग्भिर्गिरः
स्रोतारो जुजुषे । सुवन्ते ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अ॒स्मा इ॒त्थाय॑ व॒चं उ॒क्त्यभि॑द्रा॒य शंस॑ ।

तस्मा॑ च ब्रह्मवाहसे गिरौ वर्धत्यज्ञयो गिरः शुभं त्यज्यः ॥ ५

अस्यै । इत् । काव्यै । वचः । उक्थं । इन्द्राय । शंस्यै ।

तस्यै । ऊं इति । ब्रह्मांवाहसे । गिरः । वर्धन्ति । अत्रयः ।

गिरः । शुभन्ति । अत्रयः ॥ ५

अस्मा इदस्मा एतेन्द्राय काव्यं कवेः स्तोतुः संवधि । यद्वा कु मन्त्रे । शब्दनीयं
वचो वाच्यं पञ्चवचं शस्त्रं शंस्यं शंसनीयं । यस्मादेवं तस्मात्तस्मा च तस्मा इन्द्रायैव ब्रह्म-
वाहसे परिरुद्धस्य स्तोत्रस्य वाहकाय गिरः स्तुतीरत्रयोऽलिगोत्रा वर्धन्ति । वर्धन्ति ।
अत्रयो गिरः शुभन्ति । दीपयन्ति । पुनरुक्तिरादराद्यौ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये दशमो वर्गः ॥

आ याज्ञद्विभिरिति नवर्चमष्टमं सूक्तं । अत्रियमनुक्रमशिका । आ याज्ञि नव
त्य णिगाहंत्यानुष्टुप् मध्ये च सा सौरी तदादीतिहासः स्तुतिकर्मत्वादत्रिदेव देव
इति । उत्पन्नस्य ऋषियान्यस्मादिति परिभाषयातिष्ठेभिः । आद्यास्तिस्र ऋषिणः
पञ्चमीनवस्यावुष्टुभो धिष्टाक्षनवस्त्रिष्टुभः । अत्रेः स्तूयमानत्वात् पञ्चाद्या अत्रि-
देवताका अत्र्यार्चयाश्च पञ्चमी सूयदेवत्या धिष्टा ऐन्द्रः ॥ दशरात्रे तृतीयेऽहनि
प्रथमयज्ञ आद्यस्तृच ऐन्द्रः पञ्चमः । सूत्रितं च । आ याज्ञद्विभिः सुतं सज्जुर्विन्धेभि-
र्देवेभिः । आ० ७, १०, । इति ॥ मन्त्राव्रतेऽप्यौष्णिहृत्वाधोतापद्यं त्वचः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ याज्ञद्विभिः सुतं सोमं सोमपते पिब ।

वृषन्विन्द्र वृषभिर्द्वैतवृत्तम ॥ १

आ । याज्ञि । अद्विभिः । सुतं । सोमं । सोमपते । पिब ।

वृषन् । इन्द्र । वृषभिः । वृत्तवृत्तम ॥ १

हे इन्द्र यायाज्ञि । अस्मद्यज्ञमागच्छ । आगत्य च हे सोमपते सोमस्य स्वादि-
र्हिन्द्र अद्विभिर्ग्रासभिः सुतमभिपुतं सोमं पिब । हे वृषन् फलस्य वर्धयितव्यं त्वत्फलं
मातिथयेन शत्रूणां हन्ततम वृषभिर्वर्धयैमंरुद्भिः सज्जामाहि पिब च ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वृषा॑ ग्रा॒वा वृषा॑ म॒दो वृषा॑ सो॒मो अ॒यं सु॒तः ।

वृषं॑ सि॒द्धं वृषं॑भि॒र्द्वत्त॑तम ॥ २

वृषा॑ । ग्रा॒वा । वृषा॑ । म॒दः । वृषा॑ । सो॒मः । अ॒यं । सु॒तः ।

वृषन् । इ॒न्द्र । वृषं॑भिः । द॒त्त॒तम ॥ २

ग्रावानिववसाधनः पाषाणो वृषा वर्षकः सोमरसस्य फलस्य वा । मदः सोम-
पानेन जनितो वृषा वर्षकः । अयं सुतोऽभिष्टुतः सोमो वृषा । तं सोमं वृषभिः
सह पिब ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वृषा॑ त्वा वृषं॑ हु॒वे वज्रि॑न् चि॒त्वाभि॑रु॒तिभिः॑ ।

वृषं॑ सि॒द्धं वृषं॑भि॒र्द्वत्त॑तम ॥ ३

वृषा॑ । त्वा । वृषं॑ । हु॒वे । वज्रि॑न् । चि॒त्वाभिः॑ । उ॒तिभिः॑ ।

वृषन् । इ॒न्द्र । वृषं॑भिः । द॒त्त॒तम ॥ ३

हे वज्रिन् वज्रवज्रिन्द्र वृषा सोमरसस्य संक्ताहं वृषयं त्वा हुवे । आहूयामि ।
विनयं । चित्वाभिवायनौयाभिरुतिभो रक्षाभिर्निमित्तभूताभिः । विष्टं गतं ॥

ऋजीषी वज्रीत्येषा ब्राह्मणाऋषिनः यस्यायज्या । ऋजीषी वज्री वृषभस्तु-
रापाङ्गति बाज्या । आ० ५, १६ । इति हि सूत्रितं ॥

॥ सैषा चतुर्थी ॥

ऋ॒जीषी॑ वज्री॑ वृष॑भस्तु॒रापा॒ङ्कुषी॑ रा॒जा वृष॑हा सोम॒पावा॑ ।

सुक्ता हरिभ्यामृषं वासुदेवौप्राथ्यदिने सर्वने मत्सदिन्द्रः ॥ ४

ऋजीषी । वज्री । वृषभः । तुराषाट् । युष्मी । राजा ।

वृचः । सोमः । पावा ।

सुक्ता । हरिः । रथ्या । सप । यासत् । अर्वाङ् । मार्यदिने ।

सर्वने । मत्सत् । इन्द्रः ॥ ४

ऋजीषी । सवनद्वयेऽभिषुगस्य गतसारस्य सोमरसस्य तृतीयसवन आष्यायाभिषुतो
योऽस्ति स ऋजीषः सोमः । सोऽस्यास्तीत्यृजीषो । वज्री वज्रवान् वृषभो वर्षिता
तुराषाट् तुराणां त्वरमाणाणां गत्वा सोढा युष्मी बलवान् राजेश्वरः सर्वस्य वृचः
वृचस्य वृता सोमपावा सोमरसस्य पाता एवं मज्जानुभावा इन्द्रो हरिः रथ्यां सुक्ता रथं
योजयित्वोपयासत् । सपगच्छतु । अर्वाङ्गदभिषुगमागच्छतु । मार्यदिने सवने
मत्सत् । मार्यतु । सोमेन्द्रे ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यत्त्वां सूर्यं स्वर्भानुस्तमसा बंध्यदासुरः ।

अक्षे तविविधां मुग्धो भुवनान्यदीधसुः ॥ ५

यत् । त्वा । सूर्यं । स्वः । भानुः । तमसा । अविध्यत् ।

आसुरः ।

अक्षेऽवित् । यथा । मुग्धः । भुवनानि । अदीधसुः ॥ ५

रदनादिचतुर्भिर्नक्षत्रैर्लोषां कर्म कीर्यते । ते सूर्यं प्रेरक देव त्वा त्वां यद्यदासु-
रोऽसुरस्य प्राणापहर्तुरस्युयां वा पुत्रः स्वर्भानुः स्वर्भानुसंज्ञकस्तमसा नाशानिर्मितेना-
विध्यत् । आदृषोदित्यर्थः । तदा भुवनानि सवोऽन्यदीधसुः । दृश्यंते । यथा तत्त्वतः
सर्वे जनोऽक्षेऽवित् स्वस्वस्थानमगानन् मुग्धो लुब्धो भवति तथा ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीय एकादशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

स्व॒भा॒नो॒र॒ध॒ य॒दि॒द् मा॒या॒ अ॒वा॒ दि॒वो॒ व॒र्त॑मा॒ना॒ अ॒वा॒ह॑न् ।

गू॒ड॒हं॒ सूर्य॑ त॒म॒सा॒प॒व॒त्रे॒न॒ त॒ुरी॒ये॒ण॒ ब्र॒ह्म॑णा॒वि॒द॒द॒त्तिः ॥ ६

स्व॒भा॒नाः । अ॒धो॒ यत् । इ॒दं । मा॒याः । अ॒वः । दि॒वः ।

व॒र्त॑मा॒नाः । अ॒वा॒ह॑न् ।

गू॒ड॒हं । सूर्य॑ । त॒म॒सा । अ॒प॒व॒त्रे॒न । त॒ुरी॒ये॒ण । ब्र॒ह्म॑णा ।

अ॒वि॒द॒त् । अ॒तिः ॥ ६

अधोय जगन्मोक्षानन्तरं स्वभा॒नो॒र॒ध॒स्य॒ यत् या॒ मा॒याः॒ संति॑ । कीदृश्यस्ताः । दि॒वो द्योत॑माना॒दादि॒त्या॒द॒वोऽव॒स्ता॒व॒र्त॑मा॒नाः । तदु॒परि॑तिरोधाना॒साम॒र्थ्या॒दिति॑ आ॒वः । हे इ॒दं ताः॒ सर्वा॑ अ॒वा॒ह॑न् । अ॒वा॒ह॑न्ति । अ॒वा॒ह॑न्ति॒ दे॒व॒ प॒रोक्ष॑पादः । त॒म॒सा॒ध॒का॒दे॒वा॒प॒व॒त्रे॒ना॒प॒ग॒त॒क॒म॒णा॒ गू॒ड॒हं॒ सूर्य॑ । अ॒ध॒का॒र॒स्या॒वर॑णरूपत्वा॒द॒प॒व॒त्र॒त्वं । त॒या॒वि॒धं॒ त॒ुरी॒ये॒ण॒ ब्र॒ह्म॑णा॒ आ॒व॒धो॒ ब्र॒ह्मे॒त्य॒ने॒ना॒ति॒र॒वि॒द॒त् । ल॒ब्ध॒वान् आ॒वर॑णा॒प॒ग॒मो॒पा॒यं॒ नि॒वार॑णं॒ शु॒चं॒ वा॒ सूर्य॑मिति । पू॒र्व॒म॒न्वा॒पे॒क्ष॒या॒स्य॒ त॒ुरी॒य॒त्वं । एकै॒कं॒ मा॒यां॒य॒मे॒कै॒क्येन॑ म॒न्वा॒प॒मो॒द्या॒ चतु॑र्थेन म॒न्वा॒ने॒न॒ नि॒जी॒नं॒ त॒मोऽप्य॒नु॒द॒दि॒त्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

मा॒ मा॒मि॒मं॒ त॒व॒ सं॒तं॒म॒त्र॒ इ॒र॒स्या॒ दु॒ग्धो॒ भि॒य॒सा॒ नि॒गा॒री॒त् ।

त्वं॒ मि॒त्रो॒ अ॒सि॒ स॒त्य॒रा॒धा॒स्त्री॒ मे॒घा॒व॒तं॒ व॒रु॑ण॒श्च॒ रा॒जा ॥ ७

मा । मां । इ॒मं । त॒व॒ सं॒तं । अ॒त्रे । इ॒र॒स्या । दु॒ग्धः ।

भि॒य॒सा । नि॒ । गा॒री॒त् ।

त्वं । मि॒त्रः । अ॒सि॒ । स॒त्य॒रा॒धाः । तौ । मा । इ॒ह । अ॒व॒तं ।

व॒रु॑णः । च । रा॒जा ।

इदं सूत्रं वाक्यं । हे अत्रे नामिन्मनीद्वगवस्थं मां तत्र संतं तत्र अमृतनिरस्त्राचेच्छवा
द्रुग्धो द्रुग्धसुरो भिवसा भयजनकोन तमसांधकारेण मा निगारीत् । मा गिरत् ।
किं च हे भिल त्वं भिलोऽसि । प्रसीतेः सकाशाप्ताता भवसि । सत्यराधाः सत्यधनस्य ।
तो राजा वरुणस्य त्वं च तो युवां मा नामिद्वावतं । रक्षतं । यद्वात्रिरेव भिल सज्यते ।
वरुणस्य युवां ॥

॥ अथाष्टमो ।

प्राक्पणो ब्रह्मा युयुजानः संपर्यन् कीरिणा देवाचशंसोमशिक्षन् ।

अत्रिः सूर्यस्य दिवि चक्षुराधात्स्वर्भानोरपं माया अंशुवत् ॥ ८

प्राक्पणः । ब्रह्मा । युयुजानः । संपर्यन् । कीरिणा । देवान् ।

नमंसा । उपाशिक्षन् ।

अत्रिः । सूर्यस्य । दिवि । चक्षुः । मा । अघात् ।

स्वःऽभानोः । अपं । मायाः । अंशुवत् ॥ ८

ब्रह्मा ब्राह्मणोऽत्रिर्भानिद्वावतमित्युपशिक्षन् प्राक्पणोऽभिवसाधनाय युयुजानो
युजन् । इन्द्रोऽयं सोममभिवृण्वन्नित्यर्थः । तथा कीरिणा । कोर्यते विचित्र्यत इति
कीरि स्तोत्रं । तेन देवान् संपर्यन् पूजयन्नमसा मंत्रैः साधनैः सूर्यस्य सर्वप्रेरकस्य चक्षुः
सर्वस्य व्यापकं सर्वज्ञं दिव्यं तरिष्य आधात् । निस्तनस्त्वं जतवानित्यर्थः । तदेव
स्मृत्यति । स्वर्भानोरेतन्नामकस्यासुरस्य मायाः । ज्ञानवद्वया मोहयंतो परांस्तथा
कुर्वन्ती मायम्युच्यते । तादृशोमायाः । तुरीयस्य ब्रह्मणोऽप्युक्तं । तदेतदुक्तं यत्तुरीयं
ब्रह्म । तेनात्रिसहाय इन्द्रोऽपाशुवत् । अपशुगोप । स्वशरवदित्यर्थः । अत्रया
हतीवयादय एवं व्याख्येयः । सूर्यस्य दिवि पूर्वमावृते प्रकाशे तदपनोद्य अक्षीर्यं
चक्षुराधात् । निवारणं तेजःसंस्काराय दृष्टवानित्यर्थः । स्वर्भातुमावया सूर्यस्त्रा-
दतिहासिद्भिरिव समान्नाता । स्वर्भातुमासुरः सूर्यं तमसाविष्यत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्त-
मैच्छन् तस्य यत्प्रथमं तमोऽपाशुन् सा कृष्णाविरभवत् यद्वितीयं सा फास्तुनी रक्षु-
तीर्थं सा वरुणी यदप्यस्यादपाकं तजित्वादि ॥

। अथ नवमी ।

यं वै सूर्यं संभानुस्तमसाविध्यदासुरः ।

अत्रेयस्तमन्विदन्नद्यान्ये अशक्नुवन् ॥ ८

यं । वै । सूर्यं । संभानुः । तमसा । अविध्यत् । आसुरः ।

अत्रेयः । तं । अशुं । अविदन् । नहि । अन्ये । अशक्नुवन् ॥ ८

अत्रिजतं सायय्यंस्तुपदति यं वै सूर्यमिति । निगतव्याख्यैषा । अत्रयसं सूर्य-
मन्विदन् । इन्द्रार्थं सोमयागदेवतास्तुतिनस्कारैरनुक्रमेणोपदीयन्तमो विदन्त्य
अत्रयंत इत्यर्थः । अन्ये न ह्यशक्नुवन् । न सत्वयंतः खलु ॥

॥ इति अत्रयस्य हितोये द्वादशोऽध्यायः ॥

कोऽनु वागिति विंशत्यर्थं नवमं सूक्तं भौमस्थानेराधं । षोडशीसप्तदश्यावति-
जगत्तो विंशैकपदा विराट् शिष्टाः सप्तदश त्रिष्टुभः । विंशे देवा देवता । तत्र
आनुक्रांतं । कोऽनु विंशतिर्देवदेवं वै तत् षोडश्याद्यतिजगत्यावत्यैकपदेति ॥
विनियोगो लैंगिकः ॥

। तत्र प्रथमा ।

कोऽनु वा मित्रावरुणाहतायन्दिवो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।

ऋतस्य वा सदांसि त्रासीयां नो यज्ञायते वा पशुनो न

वाजान् ॥ १

ऋः । अ । वा । मित्रावरुणौ । ऋतयन् । दिवः । वा ।

महः । पार्थिवस्य ॥ वा । दे ।

ऋतस्य । वा । सदांसि । त्रासीयां । नः । यज्ञायते । वा ।

पशुसः । न । वाजान् ॥ १

हे मित्रावरुणौ देवौ वां युवां को लु कः खलु यजमानः कृतावन्धनानिभूतं
यज्ञं यादिति शेषः । तस्मात्कृतं यथैव । दिनः सदसि ह्युद्योक्तसंभविनि स्थाने नहो
महत्तः पार्थिवस्य सदस्युत्तस्योत्पादकस्यांतरिक्षस्य सदसि । तदेतत्तांताभ्यर्च्यं ।
विभु स्थानेषु नोऽस्मान् ज्ञासीषां । रक्षतं । वायव्यार्थे । किंच यज्ञायते हे वा
हविर्दोक्षे च नह्यं पशुभो न बाजान् पशुषु सोदतो न भजानाद्यानि क्षीरदद्यादीनीव ।
तानि यथा प्रथच्छयः तद्ददतमिति । यद्वा नयव्यार्थे । पशुभः पशून्वाजांश्च
दत्तमित्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ते नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिंद्रं ऋभुक्षा मरुतो जुषंत ।

नमोभिर्वा ये दधते सुवृत्तिं स्तोमं रुद्राय मीढृक्षे सजोषाः ॥ २

ते । नः । मित्रः । वरुणः । अर्यमा । आयुः । इंद्रः ।

ऋभुक्षाः । मरुतः । जुषंत ।

नमःऽभिः । वा । ये । दधते । सुवृत्तिं । स्तोमं । रुद्राय ।

मीढृक्षे । सजोषाः ॥ २

ते मित्रादयो देवा नोऽस्माकं सुवृत्तिं स्तोमं धोभनपापादिवधेनवस्तोमं नमोभिर्वा
हविर्भिश्च जुषंत । सेवता । ये दधते धारयंत्युक्तवक्ष्यं स्तोमं । देवा हविर्भाः
स्तोमभाजो हविर्भाजश्च । अत्र स्तोमभाज उच्यते । आयुः सततगतिर्वायु उच्यते ।
अथ मरुत यव विद्युज्य विद्येयंते । रुद्राय मीढृक्षे ॥ तृतीयार्थे चतुर्थी ॥ रुद्रेण
सह सजोषाः सजोषसः सह प्रीयमाणाः । तेषां पुत्रत्वादिति भावः । केचन रुद्राय
सजोषा दध्येतान्मात्रादिसर्पदेवताविशेषमिति कथयंत ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ वां येष्टांश्चिना इवध्वे वातस्य पल्लनृथ्यस्य पुष्टौ ।

उत वा दिवो अशु राय मम्य प्राधोसीव यज्मवे भरध्वं ॥ ३

आ । वां । ये॒षां । अ॒ग्नि॒ना । इ॒व॒ध्वै । वा॒त॒स्य । प॒त्न॑म् ।

र॒थ्य॑स्य । पु॒ष्टो ।

उ॒त । वा । दि॒वः । अ॒सु॒राय॑ । म॒न्त्रां । प्र । अ॒ंघ्रा॑सिऽश्व ।

य॒ज्य॑वे । भ॒र॒ध्वं ॥ ३

अनयाश्विनो रश्मिचोच्यंते । हे अश्विनाश्विनो येषां कागानां यं हतनो वा युवां
वातस्य पत्नम् । धर्मसाध्यादग्निं ययं । वायुसमानगतेरश्वस्य गमने प्राप्नो रथ्यस्य
रथस्य पुष्टो च निमित्ते सति ह्यवधं । ह्रवे । आह्वयानि । आह्वानं प्रभवानि ।
अथवा वायुवद्भवोः शीघ्रगमनसाधनरथस्य पोषे च निमित्ते सति । उत वा
किंवेत्यर्थः । दिवो द्याचमानाय ॥ चतुर्थ्यर्थं यथै ॥ असुराय प्राणापज्वलैरुदाय ।
यदा द्यौलोकसंबन्धिनेऽसुराय प्रायदात्वे सूर्याय वायवे वा यज्यवे यागसाधकाय
मन्त्रा मननोयं क्तोत्वं प्रभरध्व । संपादयत हे ऋत्विजः । अंघ्रांसीवासानि हवि-
संघानि हवीं नि क्तोत्वं चेत्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

प्र स॒ज्य॒षो दि॒व्यः॑ क॒ण्व॑ऽहो॒ता त्रि॒ता दि॒वः॑ स॒जोषा॑ वा॒तो अ॒ग्निः ।

पू॒षा भ॒गः प्र॒भृ॒थे वि॒श्व॒भो॒जा आ॒जिं न ज॑म् रा॒श्व॑ऽश्व॒त॒मा ॥ ४

प्र । स॒ज्य॒षः । दि॒व्यः । क॒ण्व॑ऽहो॒ता । त्रि॒तः । दि॒वः ।

स॒जोषा॑ः । वा॒तः । अ॒ग्निः ।

पू॒षा । भ॒गः । प्र॒भृ॒थे । वि॒श्व॒भो॒जाः । आ॒जिं । न ।

ज॒म् । आ॒श्व॑ऽश्व॒त॒माः ॥ ४

अत्र त्रिंशोक्तदेवताः । प्र भस्मरिति संघर्षः । सज्यषो यथा देवमानः यत्नूषां
होता वा दिव्यो दिवि भगः कण्वहोता । कण्वो ऋषयो मेधाविनो वा होतार
आह्वानातरो-जस्य स तत्र भगः । त्रितस्त्रिषु त्रित्यादिस्यानेषु तावमानो दिवः अथैष
सज्यसजोषाः देवाभगतिः स्वभानप्रोतिषो वात उक्तसज्यषको वायुः अग्निः पूषा पोषक

एतन्नामा भगवत् प्रभवे प्रभरणवत्यन्विता सक्ताः सर्वदेवा विश्वभोजा विश्वरचकाः
कस्मात्तारो वा आश्वत्तमाः प्रकटगवनाश्वतां श्रेष्ठा संत आर्तिं न संप्रदानमिव
प्रजम्भः । प्रगच्छन्ति ॥

॥ अथ पंचमौ ॥

प्र वो' रयिं युक्ताश्वं भरध्वं राय एषेऽर्धसे दधीत धीः ।

सुशिवं एषैरौश्विजस्य होता ये व एवां मरुतस्तुराणां ॥ ५

प्र । वः । रयिं । युक्ताश्वं । भरध्वं । रायः । एषेः । अर्धसे ।

दधीत । धीः ।

सुशिवः । एषैः । औश्विजस्य । होता । ये । वः । एवाः ।

मरुतः । तुराणां ॥ ५

हे मरुतो गो यूयं रयिं धनं युक्ताश्वमश्वसहितमश्वयोग्यं पुत्रं वा प्रभरध्वं ।
संपादयत । राशो धनानि गवाश्वादिसंख्यान्तेषु प्राप्तुं शक्नुमि । अथ इत्युत्तरनाम ।
अत्राय प्राप्तानां धनानां रक्षणाय वा धीः स्तोता दधीत । धारयति स्तुतिं । स
औश्विजस्य कक्षीवतो होतास्त्रिरेवं गंतव्यैः कामैर्गमनसाधनैरश्वैर्वा सुशिवः । श्रेयानिति
सुखनाम । सुसुखो भवतु । हे मरुतस्तुराणां त्वरमाणां वो युष्माकं व एवां
कामा अश्वा वा संति तैरिति ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये त्रयोदशो वगः ॥

प्र वो वायुनिनि षष्ठी वायव्ये पश्यो ऋषिषो याज्या । प्र वो
वायुं रथसुजं कणुध्वमुत त्वामादिते मणि । आ० ३. ८. । इति
सूक्तिः । तत्पाठस्तु ॥

प्र वो वायुं रथसुजं कणुध्वं प्र देवं विप्रं पनितारं मकैः ।

इषुध्वं ऋतसापः पुरंधीर्वस्त्रीर्ना अत्र पत्नीरा धिये धुः ॥ ६

प्र । वः । वा॒यं । र॒थऽसु॒जं । ऋ॒ण॒ध्वं । प्र । दे॒वं । वि॒म्रं ।

प॒नि॒तारं । अ॒र्कैः ।

हृ॒षु॒ध्ववः । ऋ॒तऽसा॒पः । पु॒रं॒धीः । व॒स्वीः । नः । अ॒त्नं ।

प॒त्नीः । आ । धि॒ये । धु॒रि॒ति॒ धुः ॥ ६

हे नदोवा ऋत्विजो वो यूयं वायं वायुदेवं रथयुजं यज्ञगमनाय रथसंवधं ऋणध्वं ।
 सुवध्वं । प्र देवं द्योतमानं विम्रं विशेषेण कामानां पूरकं विप्रवत्पूज्यं वा पनितारं ॥
 कर्मणि कर्तृप्रत्ययः ॥ स्तुत्यनित्यर्थः फलप्रदातारं वा अर्कैरचनसाधनैर्मन्त्रैः प्रहृषुध्वं ।
 स्तुत । किंचेद्बुधवो गन्तव्य ऋतसापो वसस्तृयः पुरंधीः पुरंधः स्त्रीरूपा हृषवत्यो वा
 वस्वीः प्रथंष्टाः पत्नीर्देवपत्न्योऽन्वाजिन्यश्च नोऽन्नदोवाय धिये कर्मणे तत्त्वित्यस्य
 आधुः । आगतपत्यः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

उ॒पं व ए॒षे वं॒द्येभिः । शू॒षैः प्र व॒ह्नी दि॒व॒चित॒यं॒ऽऽर्कैः ।

उ॒षा॒सान॒क्ता वि॒दुषी॑ व वि॒श्व॒मा ङा॑ व॒हतो॒ मर्त्या॑य य॒ज्ञं ॥ ७

उ॒पं । वः । ए॒षे । वं॒द्येभिः । शू॒षैः । प्र । व॒ह्नी इति॑ ।

दि॒वः । चि॒त॒यं॒ऽभिः । अ॒र्कैः ।

उ॒षा॒सान॒क्ता । वि॒दुषी॑ इति॑ वि॒दुषी॑ इव । वि॒श्वं । आ । ङ ।

व॒हतः । मर्त्या॑य । य॒ज्ञं ॥ ७

हे उषासानक्ता अहोरात्राभिवानिदेवते यज्ञो नक्षत्रो वंद्योभिर्बन्धनाहैरितरैर्देवैः
 सङ्गं दिवोऽन्तरिक्षादिविशेषेण सर्वप्रदेयाद्वा युष्मभ्यसप्तमेने । सप्तप्रापयामि ऋषिः ॥
 ईभिः प्रापयन्तवो ऋद्रुपप्राभिः सन्वितः ॥ शूषैः सुखकरैः चितवङ्गिर्प्रापयङ्गि-
 र्कैर्मन्त्रैः सङ्गोपप्रापयामि । हे सङ्गदेवते विश्वं सर्वं कर्तव्यजाते विदुषो इव जान-
 त्वाविष भक्ष्याव सज्जमानाय वसन्मावहतः । अभिमुखं प्रापयतः । हेति पूरयः । यद्वा
 शूषैरित्वादीनि ज्ञतीववक्त्रवचनांतानि वंदीभिरित्यस्य विशेषणानीति केचिदाहुः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

अभि वो' अर्चे पोथाः'तो नृन्वास्तोष्यति त्वष्टारं रराणः ।

धन्यां सज्जोषा धिषणा नमो'भिर्वनस्यती'रोपधी राय एषे' ॥ ८

अभि । वः । अर्चे । पोथाः'वतः । नृन् । 'वास्तो'ः । पतिं ।

त्वष्टारं । रराणः ।

धन्यां । सज्जोषाः । धिषणा । नमः'भिः । वनस्यती'न् ।

ओषधीः । रायः । एषे' ॥ ८

अर्चं पोष्यन्तो बहुपोष्यजनयुक्तासृक्कर्मनेतृन् वीरुमानभ्यर्चं । अभिपूजयानि । स्तोमीत्यर्थः । के पूजस्ते गुरुं । उच्यते । वास्त'व्यत्वं त्वष्टारं रराणः स्तोत्रादिभिः क्रोडन् इतिदंद्वाङ् । धन्या धनकरी सज्जोषा इतरदेवैः सह गच्छन्ती प्रीणयति वा धिषणा । वाङ्मसैतन् । वग्देवता ॥ एषा द्वितीयार्थं प्रथमाः ॥ अक्षय्यवशां वाषीं वनस्यतीनोषधीय नमोभि सहार्चं इति संबंधः । किमर्थं । राय एषे धनानि प्राप्नुं ॥

॥ अथ नवमी ॥

तुजे नस्तने पर्वता संतु स्तेतवो ये वसंवो न वीराः ।

य नत आस्यो यजतः सदा नो वर्धनाः शंसं नयं अभिष्ठौ' ॥ ९

तुजे । नः । तनं । पर्वताः । संतु । स्वे'तवः । ये । वसंवः ।

न । वीराः ।

यनितः । आस्यः । यजतः । सदा । नः । वर्धनाम् । नः ।

शंसं । नयं । अभिष्ठौ' ॥ ९

पर्वताः पर्वतं पूर्यन्तो वा मेवास्तने विलूने तुजे दाने । महा तनेति पुलनाथ ॥ वक्ष्ये चतुर्थी ॥ पुलस्त दान इत्यर्थः । अथवा नस्तुजे तुजे तने तत्पत्न्ये च स्तेतवः शोषनमवनाः संतु । अर्धतु । क्रोडयास्ते । ये वसवो जगतो वासवितारो वीरा न

वीरा इव । किं च पतितः स्तुत आद्य आप्तव्यः सभैर्यजतो यजनीय आदित्यः सदा
सर्वदा नः संसमक्षाकं स्तुतिं नर्यो नरेभ्यो हितो देवोऽभिष्टावभिगत एवमेऽभि-
गमने वा सति वर्धातु । वर्धयेत् ॥

॥ अथ दशमी ॥

दृ॒ष्ट्वा अ॒स्तोषि भू॒म्यं य गर्भं॑ त्रि॒तो न॒पात॑म॒पां सु॒दृ॒क्ति ।

गृ॒णी॒ते अ॒ग्नि॒रेत॑री न॒भूषैः शोचि॑ष्के शो नि रि॒णाति॑

वना ॥ १०

दृ॒ष्ट्वाः । अ॒स्तोषि॑ । भू॒म्यस्य॑ । गर्भं॑ । त्रि॒तः । न॒पातं॑ ।

अ॒पां । सु॒दृ॒क्ति ।

गृ॒णी॒ते । अ॒ग्निः । एत॑रि॒ । न । भू॒षैः । शोचि॑ऽके॒शः ।

नि । रि॒णाति॑ । वना ॥ १०

भूम्यस्य । भूमिरंतरिक्षं । तदहं स्य । तादृशस्य दृष्टो गर्भकस्य प्रवेग्यस्य । अथवा
भूम्यो भूमेरेवाहं । तदुचितदृष्टिप्रदानात् । तादृशस्य रोधस्य गर्भं गर्भस्थानीयमपां
नपातं रक्षकं वैद्यतमग्निं सुदृक्ति । स्तोत्रकर्मणस्तु । योभनपापादिवर्धनवता
स्तोत्रिणास्तोषि । स्तुतवानहं । य त्रितस्तोत्र्यतमस्त्रिषु स्थानेषु त्रित्वापक्षेण
तांयवानोऽग्निरेतरि गंतारि नवि भूषैः सुखकरै रश्मिभिरं गृणीते । न गरुणं
कुरुते । न क्रुध्यतीत्यर्थः । किंतु शोचिष्केषः प्रदोषरश्मिः सन् वना वनानि
विरिणाति । विनक्ति । दहतीत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये चतुर्थो वगः ॥

॥ अथ कादशी ॥

कथा महे रुद्रियाय ब्रवाम कद्रुष्ये चिकितुषे भगाय ।

आप ओषधीरुत नीऽवतु द्यौर्ना गिरयो दृक्के॑शाः ॥ ११

कथा । महे । रुद्रियाय । ब्रवाम । कत् । राये । चिकितुषे ।

भगाय ।

आपः । ओषधीः । उत । नः । अबतु । द्यौः । वना ।

गिरयः । वृक्षकेशाः ॥ ११

वधमन्त्रयः कथा केन प्रकारेण महे महेते रुद्रियाय रुद्रपुत्राय मरुद्विषाय ब्रवाम
स्तुतीः । कत् किं च स्तोत्रं राये धनदाभाय चिकितुषे सर्वं जनते भगायैतस्मात्काय
देवाय ब्रवाम । उतापि आपोऽदेवता ओषधोरोषधयो द्यौर्द्युदेवता वना वनानि
गिरयो वृक्षकेशाः । वृक्षा एव केशस्थानोवा मेवां ते । एता उक्षा देवता नोऽस्मान-
मंत एत । रक्षंत ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

मृणोतुं न ऊर्जा पतिर्गिरः स नभस्तरौयां इषिरः परिउमा ।

मृण्वत्तापः पुरो न शुभ्राः परि सुचो बह्वहणस्याद्रेः ॥ १२

मृणोतुं । नः । ऊर्जा । पतिः । गिरः । सः । नभः ।

तरौयान् । इषिरः । परिउमा ।

मृण्वत् । आपः । पुरः । न । शुभ्राः । परि । सुचः ।

बह्वहणस्य । अद्रेः ॥ १२

नोऽस्माकं गिरः स्तुतीः इदमोक्तं । कः ऊर्जा वलानां पतिर्वायुः । अथवा ऊर्जा-
भस्मानां पतिः । प्राणोप्राणिकश्च वायोः कारस्मात्तत्वं प्रसिद्धं । मृतिश्च भवति ।
प्राणश्चासमिदं रुचं प्रजापतिरकल्पयदिति । स नभो नभसि चारी तरौयान्तरितश्च
इषिरो गमनशीलः परिउमा परितो गता । किंचापि इदमोक्तं गिरः । कीदृशस्याः ।
पुरो न पुराणीव शुभ्रा दीप्ता बह्वहणस्य वर्धमानस्याद्रेर्मेवस्य वा वर्धतस्य वा परि
परितः सुचः सरणशीलाः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

वि॒दा चि॒न्, म॑ह॒न्तो ये॒ व ए॒वा ब्रा॒म द॒त्ता वा॒र्यं द॒धानाः ।

व॒यं च॒न सु॒भ्वः । आ॒व॒ यंति॒ क्षु॒भा म॑र्त॒मनु॒यतं॑ व॒ध॒क्षैः ॥ ११

वि॒द । चि॒न् । नु । म॑ह॒न्तः । ये । वः । ए॒वाः । ब्रा॒म ।

द॒त्ताः । वा॒र्यं । द॒धानाः ।

व॒यः । च॒न । सु॒भ्वः । आ । अ॒व॒ । यं॒ति॒ । क्षु॒भा । म॑र्त॒ ।

अनु॒यतं॑ । व॒ध॒क्षैः ॥ ११

हे म॒ह॒न्तो म॒ह॒न्तो नु॒ क्षिप्रं॑ य॒यं वि॒द । आ॒नीय॑ स्तो॒त्रं । हे द॒त्ता द॒य॒नौया॑ नो
यु॒ष्मन् ए॒वा ग॑न्त॒रो यु॒ष्मन्म॑ज॒माना॑ वा॒र्यं व॒रणी॑यं इ॒विद॑धाना द॒दाना॑ धा॒रय॑न्तो वा
व॒यं ब्रा॒म स्तु॑तिं । ब॒ह्व॒ ये नो॑ यू॒यन्नि॒त्ययः॑ । ये यू॒यमे॒वा अ॒क्षय॑न्म॒भिग॑न्त॒रस्ते वि॒द ।
चि॒दिति॑ पू॒रयः॑ । व॒यं च॒ना ग॑न्त॒रश्चै॒ते म॒रुतः॑ सु॒भ्वः सु॒ष्टु भ॑व॒न्तः । प्र॒व॒दा आ॒ अ॒क्षद॑भि॒
क्षु॒भ्वम॑य॒न्ति । ग॒च्छ॑न्ति । किं॒ कु॒र्वन्तः॑ । क्षु॒भा क्षो॒भक्षे॒ष स॒हितं॑ म॒र्तं व॒र॒ण्यभ॑र्षि॒ण्यं
नै॒रि॒वम॑त॒मभि॑ग॒तं व॒ध॒क्षैरा॒युधैः॑ परि॒हर॑न्तोऽय॒र्यंति॑ ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

आ॒ दै॒व्यानि॒ पा॒र्थि॒वानि॒ ज॒न्मः॒ प॒ञ्चा॒ङ्गा सु॑म॒न्त्राय॒ वोचं॑ ।

व॒धे॒तां द्या॒वो गि॒रं च॑न्द्रा॒ग्रं । उ॒दा व॑धे॒ताम॒भिषा॑ता॒ अ॒र्णाः ॥ १४

आ । दै॒व्यानि॑ । पा॒र्थि॒वानि॑ । ज॒न्मः । प॒ञ्चः । अ॒ङ्गः । च । अ॒र्णः ।

सु॒म॒न्त्राय॑ । वो॒चं ।

व॒धे॒तां । द्या॒वः । गि॒रः । च॑न्द्रा॒ग्रः । उ॒दा । व॒धे॒र्ता ।

अ॒भि॒षा॒ताः । अ॒र्णाः ॥ १४

दै॒व्यानि॑ दे॒वसं॑ब॒धीनि॑ पा॒र्थि॒वानि॑ दृ॒ष्टि॒वीसं॑ब॒धीनि॑ च ज॒न्म ज॒न्मान्य॑प॒ञ्चा॒ङ्गा
अ॒भि॒षा॒तां सु॑म॒न्त्राय॒ मो॒घन॑व॒शाय॒ म॒रु॒त॒वाय॑ वोचं । ब्रा॒णीनि॑ । गि॒रः स्तु॑त॒वो

वर्धेतां । व्याघ्रो ह्यीतमानाः क्षप्रतिपाद्यार्थप्रकाशित्यचंद्रायाः । ओष्ठादनं चिरस्थं
वायो वासां ताः । तादृश्यः सत्यो वर्धेतां । अथो नद्यान्वाभिवाता मरुद्भिः संभक्ता
उदोदकेन वर्धेतां । सत्यश्च भवतु ॥

॥ अथ पंचदशी ।

पदेपदे मे जरिमा नि धायि वरु'नी वा शक्ता वा पायुभिः ।

सिधे'क्त माता मही रसा नः । अस्तू रिभिः कृ'णुहस्तं

ऋजुवनिः ॥ १५

पदेपदे । मे । जरिमा । नि । धायि । वरु'नी । वा ।

शक्ता । वा । पायुभिः । च ।

सिधे'क्त । माता । मही । रसा । नः । अस्तू । सु'रिभिः ।

ऋजु'हस्ता । ऋजु'वनिः ॥ १५

जरिमा स्तुतिर्मे नदीया पदे पदे तदा तदा भूमी निधायि । निधीयते । स्थाप्यते ।
क्रियत इत्यर्थः । या च शक्ता शक्ता सती पायुभी रक्षणे बद्धलक्षणदुपद्रववारिवित्री
भवति । वायव्यार्थे । माता सर्वस्य निर्मात्री मही महती पूष्ठा रसा सारभूता
भूमिः सिधे'क्त सतां नोऽस्माकं स्तुतिं । अथवा स्तुता नोऽस्मान् निवक्तु । अष्टव्यः
प्रयत्नवचनः । प्रयत्नैः सु'रिभिर्नैधानिभिः स्तोत्रभिर्निमित्तैः तेषां परिचर्यका
प्रोतेत्यर्थः । ऋजुहस्ताः ऋजुजलहस्ता ऋजुवनिः कल्याणदाना भवतु ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये पंचदशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षोडशी ।

कथा दाशिम नमसा सुदानं निवधा मरुतो अष्को'तौ प्रश्रवसो

मरुतो अष्को'तौ ।

मा नोऽर्चिर्बुध्नो' रिषे धादस्माकं भूदुपमातिवनिः ॥ १६

कथा । दाशेम । नमसा । सुदानून् । एवया । मरतः ।

अच्छोऽत्तौ । प्रश्ववसः । मरतः । अच्छोऽत्तौ ।

मा । नः । अहिः । बुध्नः । रिषे । धात् । अस्माकं । भूत् ।

उपमातिवनिः ॥ १४

यद्यं कथा केन प्रकारेण दाशेम परिचरेम नमसा स्तोत्रेणास्तेन वा सुदानून्
योभनदानान्मरतः । एवयैवं क्रियमाणप्रकारेणाच्छोक्तवाभिसुखेन वचने निमित्ते
सति तान्मरतः कथं परिचरेम । तेषां दुराराध्यत्वादिति भावः । कथं । प्रश्ववसः
प्रकटाया भवन्ति । अच्छोऽत्तौ । अभिमंश्रंक्तिः स्तुतिर्यस्य तादृशे मवि । यद्वा
प्रश्ववसः प्रकटास्य मनाच्छोक्तो स्तोत्रनिमित्ते सति मरतः कथा केन प्रकारेण
दाशेम । पुनश्चिदरादरायां । अहिवध्नो देवो नोऽस्मान् रिषे हिंसकाय वा धात् ।
वा स्वापवत् । स देवोऽस्माकं भूत् भवतुपमातिवनिः यत्पूर्णां कृता ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

वृत्तिं चित्रं प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनन्ते मर्त्यो व आ

देवासो वनन्ते मर्त्यो वः ।

अत्रां शिवां तन्वां धासिमभ्या जरां चिन्वे

निऋतिर्जग्रसीत ॥ १०

वृत्तिं । चित् । सु । प्रजायै । पशुमत्यै । देवासः । वनन्ते ।

मर्त्यः । वः । आ । देवासः । वनन्ते । मर्त्यः । वः ।

अत्रां । शिवां । तन्वाः । धासिं । अस्याः । जरां । चित् । मे ।

निऋतिः । अग्रसीत ॥ १०

दे देवासो देवा नो वृत्तानिति विदित्यमेव तु विप्रं प्रजायै पशुमत्यै पशुच-
ितावापत्याव वनन्ते भजन्ते मर्त्यो ननुको यजमानः । आ देवास इति पुनश्चिदरादि-

राणी । अत्रास्मिन्वसो यिषां वासिनम् मे । यमास्माकान्यो देवैरनुष्णीतस्य पुनस्य
करोतु निर्वृत्तिर्देवता । जरां विज्जरां च जगत्सोत । यगत् ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

तां वी देवाः सुमतिमूर्जयंतीमिषं सश्याम वसवः शसा गोः ।

सा नः सुदानुं ऋडयंती देवी प्रति द्रव्यंती सुवितायं गम्याः ॥ १८

तां । वः । देवाः । सुमतिं । ऊर्जयंतीं । इषं । अश्याम ।

वसवः । शसा । गोः ।

सा । नः । सुदानुः । ऋडयंती । देवी । प्रति । द्रव्यंती ।

सुवितायं । गम्याः ॥ १८

इहे देवा मे वसवो वासयितारो वो युष्माकं स्मभूतां तां प्रसिद्धां सुमतिं शोभन-
मननसाधनां । अस्मेन नतिवृद्धिरसमयं हि सोम्य मनः । ॐ ० ० ६. ५. ४. ।
इत्यादिषु प्रसिद्धा । 'ऊर्जयंती' बलकरोमिवमेव साधनमस्मं श्रीरद्व्यादिलक्षणं सया
स्तुत्या गोः सकाशादश्याम । प्राप्रृयाण । सा देवी नोऽस्मान् सुविताम सुसात प्रति
गम्याः । गम्यात् । अभिगच्छेत् । सेट्देवता विशेष्यते । सुदानुः शोभनदाता
ऋडयंती सुखयंती द्रव्यंत्यस्मादभिमुखं गच्छंती ॥

॥ अथैकानविंशी ॥

अभि न इडां यथस्यं माता स्मदीभिर्ऽर्धशी वा गृणातु ।

ऽर्धशी वा वृहद्दिवा गृणानाभूः खर्ना प्रमथस्यायोः ॥ १९

अभि । नः । इडां । यथस्यं । माता । स्मत् । नदीभिः ।

ऽर्धशी । वा । गृणातु ।

ऽर्धशी । वा । वृहद्दिवा । गृणाना । अभिः । खर्ना ।

प्रमथस्याः । आयोः ॥ १९

अभिन्नात् नोऽस्मानिडा भूमिर्धूयस्य गोसंवस्य नाता निर्मातो । यदेका
 गोरूपधरा मनोः पुत्रोत्पाकः । यद्वा यवस्य मरुज्जपो निर्मातोऽवा मायनिको वाक् ।
 अथरोवंशो मायनिको वाक् । नदीभिर्गेगादिभिः सह नृपात् । कच्छद्ः प्रयत्न-
 पवन इत्युक्तं । प्राथम्यं नृपात् । वायरोवंशो वृद्धिर्वा प्रभूतदोमिन्दृशाना यद्-
 यत्पञ्चदोयं कं प्रथंसंत्वभ्युपनीनाच्छादयती । कं आयोरायं चतुर्थं यजनानं ।
 येन प्रभयस्य तेजसो वोदकस्य वा दानेन । प्रभयस्य वा तेजसो वोदकस्येति निरुक्तं ।
 ११, ४८. अथवा प्रभयस्य प्रभरणवत् आयोर्यज्ञमभ्युपनीनाच्छादयती ॥

॥ अथ विंशो ॥

सिषक्तु न ऊर्जय्यस्य पुष्टेः ॥ २-

सिषक्तु नः । ऊर्जय्यस्य । पुष्टेः ॥ २०

ऊर्जय्यस्येतन्नामकस्य राज्ञः पुष्टेः पोषकाय संबन्धिनो नोऽस्मान् सिषक्तु । सिषतां ।
 सामर्थ्याद्देवसंघ इति गम्यते । अथरोवंशो मरुज्जपो वा नृहृते प्रकृतत्वादिति ॥

॥ इति चतुर्तस्य द्वितीये षोडशो वर्यः ॥

प्र यंतमेत्यष्टादश्वं दयमं सुक्तं भोजस्यात्वेरार्थं त्रोटमं । पूर्वं सुक्ते वै तदित्युक्त-
 तादिदमपि वैश्वदेवं । तस्य वृद्धोत्पत्त्यादयो वरुदेवत्या । सप्तदशैकपदैतथोरुपांस्तै-
 कपदैत्युक्तमिष्यमाणत्वात् । अत्रातुक्तमपि वा । प्र यंतमा त्र्युनैकादशी रौद्रोति ॥
 पिनिशोमो खैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र यंतमा वरुणं दीधिति गीर्मित्रं भगमदिति नूनमंश्याः ।

ष्टवंद्यानिः पंचहोता शृणात्वतूर्तंपथा असुरो मयोधुः ॥ १

प्र । यंतमा । वरुणं । दीधिति । गीः । मित्रं । भगं ।

अदिति । नूनं । अश्याः ।

ष्टवंत्वोनिः । पंचहोता । शृणात्व । अतूर्तंपथाः ।

असुरः । मयोधुः । १

प्र यंतसाम्यंतं सुखकरी नोः स्तुतिरूपा वाचक्यं मिलं भगवदिति च दीक्षितो
दीक्षित्या कर्मणा कृतिः प्रचेपणात्मकेन सह नूनमवितथं प्राश्याः । प्राश्रोतु । किं
पृथग्योनिः पृथग्योतिरिच्छः पंचहोता पंचविधस्य प्राश्यापानादिहोनस्य साधको
वायुः । यद्वा पंचहोतेति वायोवीन । वायुः पंचहोता स प्राय इति हि श्रुतेः । स
वातुर्तपंचा अहिंसितगतिरक्षरः प्रायस्य दाता नयोः सुखसासदभूतः । एव-
सक्तवचनो वायुः श्रुतोऽस्त्विति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्रति मे स्तोममदितिर्जगृभ्यात्सु न माता कृत्यं सुशिवं ।

ब्रह्मं प्रियं देवहितं यदस्त्यहं मिले वरुणे यन्मयोभु ॥ २

प्रति । मे । स्तोमं । अदितिः । जगृभ्यात् । सु । न ।

माता । कृत्यं । सुशिवं ।

ब्रह्मं । प्रियं । देवहितं । यत् । अस्ति । अहं । मिले ।

वरुणे । यत् । मयः सु ॥ २

मे नदीयं स्तोमं स्तोत्रमदितिर्द्वयता प्रतिजगृभ्यात् । प्रतिजगृभ्यात् । सु । न
माता स्तनुजं जननीव । सा यथा प्रतिजगृभ्यात्परितुष्यति तद्वदित्यर्थः ।
कीदृशं तं । कृत्यं कृत्यगमं सुशिवं शोभनसुखकरं । एतद्वं साधारणं । किं ब्रह्म
मंत्रजातं प्रियं प्रियकरं देवहितं देवैः प्राप्यं यदस्ति यद्ब्रह्म नयोः सुखसाधनं तदहं
मिले वरुणे च प्रापयामोति शेषः । यद्वा मिले वरुणे चाहोरात्राभिमानिदेवधीयंदुक्त-
वचनं ब्रह्म परिहृदं वच्चादिरूपं कनोक्ति तदहं धारयामोति ॥

उदोरयेत्येवैकादश्याने सावित्रे पथो वपावाज्या । स्तुतिं च । उदोरय कवितमं
कवोना भगं प्रियं वाचयंतः पुरंधिति हे । आ० ३. ७ । इति ॥

॥ सैषा तृतीया ॥

उदोरय कवितमं कवोनामुनर्त्तनमभि सध्वां वृतेमं ।

स नो वसूनि प्रयता हितानि चंद्राणि देवः संविता सुवाति ॥ ३

उत् । ईरय । कविऽतंसं । कवीनां । उनत्तं । एनं । अभि ।

मध्वा । घृतेन ।

सः । नः । वसूनि । प्रयता । हितानि । चंद्राणि । देवः ।

सविता । सुवा॑त ॥

अनया सविता च सूयते । हे ऋत्विजः कवीनां कवितमं क्रांतदर्शिनमसं
पुरोवर्तिनमग्निं सवितारं वोदीरय । ऊर्ध्वं प्रापयत । हृषयतेत्यर्थः । एनं देवं
मध्वा मधुरेण सोमरसेन घृतेन चाभ्यूनत्त । अभिषिषत । तर्पयतेत्यर्थः । स
सविता देवो नोऽकभ्यं वधूनि निवासयोग्यानि गवादिधनानि प्रयता प्रयतानि
हितानि चंद्राण्यह्लादकानि हरयानि सुवाति । त्रयञ्छत्वित्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

समि॑द्र गो॒ मने॑सा ने॒ष गो॒भिः स॑ सूरिभिर्हरि॒वः स॑ स्व॒स्ति ।

सं ब्रह्म॑णा दे॒वर्चि॑तं यदस्ति सं दे॒वानां॑ सु॒मत्या॑ यज्ञि॒यानां॑ ॥ ४

सं । इन्द्र । नः । मने॑सा । ने॒ष । गो॒भिः । स॑ । सूरि॑भिः ।

हरि॑वः । स॑ । स्व॒स्ति ।

सं । ब्रह्म॑णा । दे॒वर्चि॑तं । यत् । अस्ति॑ । सं । दे॒वानां॑ ।

सु॒मत्या॑ । यज्ञि॒तानां॑ ॥ ४

हे इन्द्र नोऽप्यात्मनसा प्रलप्तेन चेतसा गोभिः सह संनेषि । नवसि । अकभ्यं
न दापयस्येत्यर्थः । एवं सर्वत्र । हे हरिवो हरिभ्यां तद्वर्चिर्ब्रह्मरिभिर्नेधापिभिः
पुत्रैश्च त्विग्भवां संनेषि । तथा स्रक्भिः क्षेपैः संनेषि । ब्रह्मणा प्रभूतेनात्मेन
संनेषि । यद्वर्चं देवहितमस्ति तेन । किंच यज्ञियानां यज्ञादीनां देवानां सुमत्याहु-
वयवृक्षा संनेषि ॥

॥ अथ पंचमी ॥

दे॒वो भ॒गः स॒वि॒ता रा॒यो अं॒श इ॒न्द्रो वृ॒त्रस्य॑ सं॒जितो॒ धना॑नां ।

ऋ॒भुक्ष्वा वा॒जं च॒त वा॒ पु॒रं॒धि॒र॒व॑ंतु ना अ॒मृता॑स॒तु॒रासः॑ ॥ ५

दे॒वः । भ॒गः । स॒वि॒ता । रा॒यः । अं॒शः । इ॒न्द्रः । वृ॒त्रस्य॑ ।

सं॒जितः॑ । धना॑नां ।

ऋ॒भुक्ष्वाः । वा॒जः । च॒त । वा॒ । पु॒रं॒धिः । अ॒व॑ंतु । नः ।

अ॒मृता॑सः । तु॒रासः॑ ॥ ५

अथ लिङ्गाङ्गा देवताः । भगो देवः सविता च रायो धनस्य सजितः । ऋभुक्ष्वा वाजं चत वा पुंरंधिरवंतु ना अमृतासतुरासः ॥ ५ वापि च पुंरंधिः । वल्लभोर्विभोच्यत । एते चामृतासोऽमृता । अमरवपुषोऽपि भगादिदेवास्तुरासोऽमृत्युश्च प्रति त्वरमानाः संतो नाऽऽनवन्तु । रक्षन्तु ॥

५ इति चतुर्थे द्विदीये सप्तदशोऽष्टकः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

म॒रु॒त्वंतो॒ अ॒प्र॒ती॒तस्य॑ जि॒ष्णो॒र॒जु॒र्ध॑तः प्र॒ब्र॒वामा॑ क॒तानि॑ ।

म॒ ते॒ पू॒र्वे म॒घ॒व॒न्नाप॑रा॒सो न॒ वी॒र्यं॑ नू॒तनः॑ क॒श्च॒नाप॑ ॥ ६

म॒रु॒त्वंतः॑ । अ॒प्र॒ति॒ऽइ॒तस्य॑ । जि॒ष्णोः॑ । अ॒जु॒र्ध॑तः । प्र ।

प्र॒वाम॑ । क॒तानि॑ ।

न॒ ते॒ पू॒र्वे । म॒घ॒व॒न् । न॒ । अ॒प॒रा॒सः । न॒ । वी॒र्यं॑ ।

नू॒तनः॑ । कः । अ॒न॒ । आ॒प॑ ॥ ६

यथं यजमाना मरुत्वंतो मरुज्जिह्वत इन्द्रस्य कृतानि कर्माणि प्रव्रवाम । प्रख्यापयाम । कीदृशस्य तस्य । अप्रतीतेत्याप्रतिगतस्य युष्मदपलायमानस्य । न वीर्यं तावन्मूलं । जिष्णोर्मेधनीयस्याजुर्धंतोऽजीर्धमाथम् । सर्वदा वृणु शतृषेः । अथ

प्राप्येषोऽप्यते । हे मघवसिद्ध ते तव शीर्षं पराक्रमं पूर्वं पुरातनाः पुरवा नाहुः ।
नापराशोऽपरेऽपि नाहुः । किं बभूव । नूतनः कश्चाच्चर्यभूतो यः कोऽपि शीर्ष
नाप । न प्राप्नोति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं वृक्षसतिं सनितारं धनानां ।

यः शंसते स्तुवते शंभविष्ठः पुरुवसुः रागमज्जोह्वानं ॥ ७

उप । स्तुहि । प्रथमं । रत्नधेयं । वृक्षसतिं । सनितारं ।

धनानां ।

यः । शंसते । स्तुवते । शंभविष्ठः । पुरुवसुः । आगमन् ।

जोह्वानं ॥ ७

हे अंतराक्षन् त्वं प्रथमं सुख्यं । प्रकृतममिदं यः । रत्नधेयं रमणीयधनदातारं
धनानां हविर्दत्तानां सनितारं संभक्तारं । अथवा रत्नशब्देन मणिसुक्तादयो
वृक्षीणा रत्नधनशब्देन गवादयः । गवादिदातारं वृक्षसतिं वृक्षतो मूलस्य पत्तिं
स्नायिनं देवस्य स्तुतिः । यो देवः शंसते यस्मै स्तुवते सामभिर्यजमानाय शंभविष्ठः
सुखस्य भावयितृमो भवति । यच्च जोह्वानमाहुयंतं यजमानं पुरुवसुः प्रभूतधनः
सत्तामसम् आगच्छति तस्य स्तुतिः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

तवोतिभिः सचमाना अरिष्टा वृक्षस्यते मघवानः सुवीराः ।

ये वंशदा उत वा संति गोदा ये वंशदाः सुभगास्तेषु रायः ॥ ८

तव । अतिभिः । सचमानाः । अरिष्टाः । वृक्षस्यते ।

मघवानः । सुवीराः ।

ये । वंशदाः । उत । वा । संति । गोदाः । ये । वंशदाः ।

सुभगाः । तेषु । रायः ॥ ८

हे ब्रह्मस्य ते तपोतिथौ रक्षाभिः सचमानाः संगच्छमाना जरिहा जर्हिंसिता
मयवानो धनवन्तः सुवीराः शोभनपुत्राश्च भवन्ति । ये त्वदमुष्टहीता अश्वदा वज्र-
नामन्वानां दातारः संति । उत वाऽथवा गोदा संति । ते च वज्रदाः सुभगाः
शोभनधनाः संति तेऽहं सर्वेऽहं रायो धनानि संभवंस्मिति शेषः ॥

। अथ नवमी ।

वि॒सर्मा॑णं कृ॒णु॒हि वि॒त्तमे॑षां ये भु॑जते अष्ट॑ण्तां न च॒कथैः ।

अप॑व्रतान्प्रसवे वा॒व॒धाना॑न्ब्रह्म॒द्विषः॑ सू॒र्याद्या॑वयस्व । ८

वि॒सर्मा॑णं । कृ॒णु॒हि । वि॒त्तं । ए॒षां । ये । भु॑जते ।

अष्ट॑ण्तां । नः । च॒कथैः ।

अप॑व्रतान् । प्र॒सवे । वा॒व॒धानान् । ब्रह्म॒द्विषः॑ । सू॒र्यान् ।

यवयस्व ॥ ८

एषां वज्रमायानां वित्तं धनं विसर्माणं विसर्णशीलं कृणुहि । कुरु । हे
ब्रह्मस्यस्यते । एषामित्यृक्तं केषामित्याह । ये भुजन्तेऽष्टण्तां प्रसक्तः । केभ्यः ।
चकथैः स्तुतिप्रतिपादकैः भक्तैर्विषयेभ्यो नोऽकाभ्यं । तानपव्रतानपगतकर्माः प्रसक्त
अत्यन्तमतिमनुष्यलोके ववधानान् वधमानान्ब्रह्मद्विषो ब्रह्मण्यहेतुनात्वेतन् क
सुखोद्यामयस्व । प्रथमम् । अधिकारे स्थापयेत्यर्थः ॥

। अथ दशमी ।

य जो॒हते॑ र॒क्षसी॑ दे॒ववी॑ताश्च॒क्रेभ॑स्तं म॑रुतो नि॒यात॑ ।

यो वः॑ श॒मीं श॒शमान॑त्य नि॒दा॒तु॒ष्वाग्ना॑ग्ना॒ग्नर॑ते

सि॒ध्वा॒दानः॑ ॥ ९०

यः । ओ॒ह॒ते । र॒क्ष॒सः । दे॒व॒वी॒तो । अ॒च॒क्र॒मिः । तं ।

म॒रुतः । नि । या॒त ।

यः । वः । श॒मी । श॒ग॒मा॒न॒स्य । नि॒दा॒त् । तु॒च्छ्या॒न् ।

का॒मा॒न् । क॒र॒ते । सि॒स्वि॒द्रा॒नः । १०

यो यजमानो रक्षसो वलिनो राजसानो हते प्रापयति देववीतो । देवानां वीतिः प्राप्तिर्भूतं वा यत् स तथोक्तः । तस्मिन्त्ये । अन्यथा तुष्टानादिनाह्वरं करोतीत्यर्थः । तं यजमानमचक्रैभिरचक्रै रथैर्हं मरुतो नि यात । नितरां प्रापयतांश्चकार । यहाचक्रैभिरिति पूर्वत्वान्वयः । चक्रमन्वेनांगान्युच्यते । पुनः पुनरंगरहितैः केषलैरेव प्रधानैरो हते प्रापयति । सांगं हि कर्म देवानभ्येति । यय वो युष्माकं शमी कर्म स्तुतिस्त्रयं यजमानस्य मन संबंधि निदात् निदेत् वैदिकं ज्योतिषांसादिद्वयं कर्म निंदति स्वयं च तुच्छ्याचक्षरान् कामान् कथादिजनितभोगान् करते कुरुते सिस्विदानः क्षिद्यन्नात्मानं क्षेपयन् । अथवा युष्मासु कमनीययोगान् तुच्छ्यान् करोति ॥

॥ इति षष्ठ्यंश्च द्वितीयेऽष्टादशो वगः ॥

। अथैकादशी ।

तमं॑ ह॒वि॒ यः॒ स्वि॒षुः॒ सु॒ध॒न्वा॒ यो॒ वि॒श्वं॒ न्य॒ ज॒य॒ति॒ मे॒घ॒ज॒स्य॑ ।

य॒क्ष्वा॒ म॒ह॒ सौ॒म॒न॒सा॒य॒ रु॒द्रं॒ न॒मो॒भि॒र्द॒व॒म॒सु॒रं॒ दु॒व॒स्य॑ ॥ ११

। जं॑ इति । स्तुतिः । यः । सु॒द्रु॒षुः । सु॒ध॒न्वा॒ । यः ।

वि॒श्वं॒ स्य॑ । ज॒य॒ति॒ । मे॒घ॒ज॒स्य॑ ।

य॒क्ष्वा॒ । म॒ह॒ । सौ॒म॒न॒सा॒य॒ । रु॒द्रं॒ । न॒मो॒भिः॑ । दे॒वं ।

अ॒सु॒रं॒ । दु॒व॒स्य॑ ॥ ११

हे आत्मानं तव तमसं रुद्रं स्तुतिः । स्तुतिं कुरु । यः स्विषुः शोभनवायुः सुधन्वा यः विरोधिर्हवताम् हव्यं । यय विश्वस्य मेघजस्रोपयस्य जयति दैवरो भवति ।

शारीरस्य सांसारिकस्य वा रिष्टस्य यमनावेश्वरस्य व्यतिरिक्तस्त्रीपञ्चस्त्रीभावाङ्गि-
पञ्चमत्वाच्चास्य भेषजस्त्रामित्यं । भिन्नकृतं त्वा भिन्नजां शृणोमि । कृष्णे २, ३३, ४ ।
इत्यादिश्रुतेः । किंच तमेव रुद्रं दुःखात्तात्त्राधनाद्दरिताद्वा मोचयितारं देवं यच्छ
यज च महे मज्जते सोमनसाय सुमनस्तथा । ईश्वरापधनाङ्गित्वातिः प्रसिद्धा ।
किंच नमोभिर्हविर्भिर्नमस्कारैर्वा देवं द्योतमानमसुरं प्रकटासुरं । वसुवतमित्यर्थः ।
यद्वा प्राणदातारं रुद्रं दुवस्य । परिचरेति ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

दमू'नसो अपसो ये सु'हस्ता वृणाः पत्नी'र्नद्यो विभव'तथाः ।

सर'स्वती वृह'दिवोत राका दश'स्यंती'र्वरि'वस्यंतु शु'भ्राः ॥ १२

दमू'नसः । अप'सः । ये । सु'हस्ताः । वृ'णाः । पत्नी'ः । नद्योः ।

विभव'तथाः ॥

सर'स्वती । वृह'त् । दिवा । उत । राका । दश'स्यंती'ः ।

वरि'वस्यंतु । शु'भ्राः ॥ १२

पत्र लिङ्गोक्तदेवताः । दमूनसो दानमनसा दातमनसा वापस्यमसाश्वरथमवादि-
शोभनकर्मवतः ॥ मत्वर्थी कुर्यते ॥ अत एव सुहस्ताः कुशलहस्ता ये संति त कृष्णो
वृणो वर्षकस्यैवस्य पत्नीः पत्न्यः पालयित्वो नद्यो नदनशीला गंगाद्या
विभवतथा । वृभूणां गच्छमेव कृताः । सरस्वत्यनन्तामिका नदी वाग्देवी वा वृहद्विवा
प्रभूतदोप्रकृतापि च राका देवी च दशस्यंतोदंशस्यंत्यः काशान्प्रयच्छंत्यः शुभ्रा दीप्ताः
ताश्च वरिवस्यंतु । अक्षय्यं वनमिच्छंतु ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

प्र सू महे सु'शरणाय मेधां गिरं भरे नख'सीं जायमानां ।

य आ'हनां दु'हितुर्वक्षणां च रुपा मिनानां ।

अक्ष'णोदितं नः ॥ १३

प्र । सु । हे । म॒ह॒श्श॒र॒णाय॑ । मे॒धां । गि॒रं । भ॒रे । न॒य्य॒सौ ।

जा॒य॒मा॒नाः ।

यः । आ॒ह॒नाः । दु॒हितुः । व॒क्ष॒णा॒ह । रु॒पा । मि॒ना॒नः ।

अ॒ह्ना॒णो॒न् । इ॒दं । नः ॥ १०

सु सुह प्र भरे प्रकर्षेण संपादयामि न हे मज्जते सुशरणाय शोभनरक्षकाद्येद्राव
पर्येत्याव वा सुसुखाय वा । किं । मेधां नतो धीयमानां गिरं स्मृतिं । कहयो ।
नय्यसौ नवतरावतिथयेन स्मृत्यां वा जायमानानिदानौहत्तद्यमानां । दूतनानित्यर्थः ।
य इदं । पर्येन्वो वा आहना आहंता सेक्ता दुहितुर्दुहितृस्त्वानीयायाः वृषिभ्या वृताव
वक्षणाह नदीषु रुपा रूपाणि मिनानः कुशांश्च इदमुदकं नोऽन्नभ्यमहापोत् करोतु ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

प्र सु॒ष्टु॒तिः । स्त॒न॒य॒तं । र॒वं॒तं॒मि॒ड॒स्य॒तिं । अ॒रि॒त॒नू॒न॒मं॒श्याः ।

यो अ॒ब्दि॒गं॒ उ॒द॒नि॒मां॒ इ॒य॒ति॒ । प्र॒ वि॒द्यु॒ता॒ रो॒द॒सी॒ उ॒च॒मा॒णः ॥ १४

प्र । सु॒स्तु॒तिः । स्त॒न॒य॒तं । र॒वं॒तं । इ॒ड । प॒तिं । अ॒रि॒तः ।

नू॒नं । अ॒श्याः ।

यः । अ॒ब्दि॒मा॒नू । उ॒द॒नि॒मा॒नू । इ॒य॒ति॒ । प्र । वि॒द्यु॒तां ।

रो॒द॒सी॒ इ॒ति॒ । उ॒च॒मा॒णः ॥ १४

अथ पर्येन्वः स्तूयते । सुष्टुतिः शोभना स्तुतिः स्तनयतं गर्जतं रवंतं वर्षणजनितं
अब्दं कुशोवनिष्ठाऽपकोदकश्च वा पतिं क्षामिमं हे अरितः स्तोतस्त्वदीया कतिर्नूनं
माश्याः । प्रकर्षेण व्याप्नोतु । यच्च पर्येन्वोऽब्दिमानू । अब्दिर्द्रुपां दानवाक्मेवः ।
न्यतमानू । उदनिमानुदन्वाद्युता तद्विता [रोदसी द्यावापृथिव्यादुचमाणः सिंघन
मेवतिः गच्छति ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

एव स्तोमो माक'तं शर्धो अ॒ष्टा रु॒द्रस्य॑ स॒न्नु॒हं व॒न्यू'रु॒दंश्याः ।

कामो रा॒ये ह॒वते॑ मा स्व॒स्त्यापं॑ स्तु॒ष्टि पृ॒षद॒शो अ॒वाचः॑ ॥ १३

ए॒षः । स्तोमः॑ । माक'तं । शर्धेः । अ॒ष्टा । रु॒द्रस्य॑ । स॒न्नु॒हं ।

वु॒व॒न्यू॒न् । उ॒त । अ॒श्याः ।

का॒मः । रा॒येः । ह॒व॒ते । मा । स्व॒स्ति । उ॒पं । स्तु॒ष्टि ।

पृ॒षत् अ॒श्यान् । अ॒यामः॑ ॥ १४

एव नवा संपादितः स्तोमः स्तोत्रं माकृतं शर्धो महतां वनस्पत्याभिमुखमश्याः ।
प्राप्नोत । सहदावक्ष्येण स्तुत्या सहदावक्ष्येणाह । रुद्रस्य सन्नुहं । एषां रुद्रेण
पुत्रत्वेन परिरुम्भिरसकदुक्ता । युवव्यून्यनो मिश्रनेष्टून्वा सदुसतमत्यधिकरुश्याः ।
व्यामृष्टि हे मनः । कामः संकल्यो राये धनार्थं जाना स्वस्वविनश्वरं हवते ।
आह्वयति । प्रेरयतीत्यर्थः । वक्त्रादेवं तस्मात्पुनश्चाप्यहवशांशोपेतानवाशो वक्ष्य-
न्तुतुपोपेत्य स्तुष्टि ॥

॥ अथ षोडशी ॥

प्रै॒ष स्तोमः॑ पृ॒थिवी॑म॒न्तरि॑क्षं वन॒स्पती॑रोष॒धी रा॒ये अ॒श्याः ।

दे॒वोदे॒वः सु॒हवी॑ भृ॒त म॒ह्यं मा॒नो मा॒ता पृ॒थिवी॑ दु॒र्म॒तौ

धा॒त् ॥ १५

प्र । ए॒षः । स्तोमः॑ । पृ॒थि॒वी । अ॒न्तरि॑क्षं । वन॒स्पती॑न् ।

अ॒रोष॑धीः । रा॒ये । अ॒श्याः ।

दे॒वः दे॒वः । सु॒ह॒वः । भृ॒त । म॒ह्यं । मा । नः । मा॒ता ।

पृ॒थि॒वी । दु॒र्म॒तौ । धा॒त् ॥ १५

एव सोमः स्तुतिः इषिष्यादिदेवता प्राश्नाः । प्राप्नोत । किमर्थं । रावे धनार्थं ।
देवो देवः सर्वोऽपि देवो बह्वं मदयं सुहवो भूत । आह्वानो भवतु । नोऽज्ञान्मृतौ
पाता सर्वं न मियाजो । ब्रह्मार्थो मत्वादिशेष पाता । तादृशी इषिषी वा पातु ।
वा आपवतु ॥

॥ अथ समदशी ॥

उरौ देवा अनिवाधे स्याम ॥ १७

उरो । देवाः । अनिवाधे । स्याम ॥ १७

हे देवा युष्माकं संबंधिभ्यो नमस्तु निवाधे नितरां बाधरहिते सुखे स्याम । भवेन
नमस्तुतः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

समश्चिनोरवसा नूतनेन मयोभुवां सप्रणीती गमेम ।

आ नो रयिं वदतमोत वीराना विश्वान्यस्यता सौभंगानि ॥ १८

सं । अश्चिनोः । अवसा । नूतनेन । मयः । भुवां ।

सप्रणीती । गमेम ।

आ । नः । रयिं । वदतं । आ । उत । वीरान् । आ ।

विश्वानि । अस्यता । सौभंगानि ॥ १८

वयमश्चिनोर्नूतनेन पूर्वमभ्यैरननुभूतेन मयोभुवां सुखस्य भावविता सप्रणीती
लोभनप्रत्ययनप्रतावसा रक्षणेन संगमेन । संगमोऽस्ति । हे अस्मत्तामरचाश्चिनो
नोऽकथं रयिं धनमावदतं । प्रापयतं । अतः वीरान् सुवीर्यवतः पुत्रानप्यावदतं ।
विश्वानि लोभगान्यप्यावदतं ॥

॥ इति अष्टमं द्वितीय एकोनविंशो वरगः ॥

आ धेनु इति समदशमं कादशं स्रक्तमोरार्थं तैत्तिरीयं वैश्वदेवं । आत्मासुप्त-
विता । आ धेनुः स्रक्तमोरार्थं तैत्तिरीयं वैश्वदेवं ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥ अयोनप्रीति
एकधमासु इति धर्मं प्रति नोयमानास्मात्पुत्रपत्नीया । स्रक्तं च । आ धेनुः
वयसा तैत्तिरीयः स्रक्तं च तैत्तिरीयः । आ० पू. १. इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

आ धेनवः पयसा तूष्णीं चर्मधतीरुपं नो यंतु मध्वा ।

महो राये वृहतीः सप्त विमं मयोभुवो जरिता जो हवीति ॥

आ । धेनवः । पयसा । तूष्णीं । अर्धाः । चर्मधतीः । उपं ।

नः । यंतु । मध्वा ।

महः । राये । वृहतीः । सप्त । विमं । मयः । भुवः । जरिता ।

जो हवीति ॥

धेनवः प्रोषयित्वो नद्यो मध्वा नवुरेण पयसा रसेन उद्धिताः सूर्यं योऽक्षरमाच-
मयनाः । अर्धोऽर्धेति वाक्कः । चर्मधतीरुपं सप्त नोऽकानुपायं । उपा-
गच्छं । तदर्थं नद्ये महते राये धनाय वृहतीर्भृहतीः सप्त संपन्नभावाः सप्त-
संख्याका रश्मिं ये गंगे । अन्ते ० १० ७५, ५ । इति ज्योतिष्शा मन्त्राद्या वा । तत्र हि
प्राधान्येन सप्तैकोऽङ्गाः । मयोभुवः सुखस्य भागयित्वोर्विप्रो विशेषेण प्रोषयिता जरिता
जोता जोह्वीति । आहुयति ॥

। अथ द्वितीया ।

आ सुहृती नमसा वर्तयध्वै द्यावा वाजाय दृषिषी अक्षध्रे ।

पिता माता मधुवचाः सुहृता भरेभरे नो यशसावविष्टा ॥ २

आ । सुहृती । नमसा । वर्तयध्वै । द्यावा । वाजाय । दृषिषी । अक्षध्रे ।

पिता । माता । मधुवचाः । सुहृता । भरे । भरे । नः ।

यशसा । अविष्टा ॥ २

अहं सुहृती सुहृत्वा योभनकोत्प्रेण नमसा उदिना वाक्कध्रे चिंकारहिते द्यावा-
दृषिषी द्यावा दृषिष्यावा वर्तयध्वै । आनर्तं विप्रानि वाजाया यार्धं । अक्षध्रे

नाम रति हि नृतिः । पिता पादबिली लोमांता निर्माती इषिषी मधुवचाः
मित्रवचना सुहृत्तामित्रतदानेन योभनहृत्ता । एते चमयविशेषा । ययसो ययो-
नुक्तो व्यापादविशेषो भरे भरे सर्वेषु संन्यासेषु ययसु वा मोक्षानविष्टां रक्षतां ॥

। अथ तृतीया ।

अध्वर्यवः चक्षुषांसो मधूनि प्र वायवे भरत चारुं शुक्रं ।

होतव नः प्रथमः पादिस्य देव मध्वो ररिमा ते मदाय ॥ १

अध्वर्यवः । चक्षुषांसः । मधूनि । प्र । वायवे । भरत ।

चारुं । शुक्रं ।

होताऽदेव । नः । प्रथमः । पादिस्य । देव । मध्वः ।

ररिमा । ते । मदाय ॥ १

हे अध्वर्यवोऽध्वरं वृत्तानां मधूनि मधुररसानि सोमाण्यादीनि चक्षुषांसः
कुवांवा सर्वं वायवे प्रथमं प्र भरत प्रकर्मैष संपादयत चारुं चरणीयं शुक्रं शीघ्रं
कोमं । हे नाबो त्वं च होतव होता यथा प्रथमं । पिबति तद्गुणोऽसदर्थं चक्षुषांसं
कोमं प्रथम इतरदेवेभ्यः पूर्वं पादिस्य । पिब । हे देव नाबो मध्वो मधुरं सोमरसं ।
ते मदाय ररिमा । ददात । नाबोः पूर्वयानमसकृतप्रपचितं ॥

। अथ चतुर्थी ।

दश क्षिप्रं सुंजते वाङ्म अद्रिं सोमस्य वा शमितारां सुहृत्तां ।

मध्वा रसे सुगभस्तिर्निरिष्टां अनिचदद्दुष्टं शुक्रमंशुः ॥ ४

दश । क्षिप्रः । सुंजते । वाङ्म इति । अद्रिं । सोमस्य । वा ।

शमितारां । सुहृत्तां ।

मध्वः । रसे । सुगभस्तिः । निरिष्टां । अनिचदद्दुष्टं ।

शुक्रं । मंशुः ।

आभाभिवनस्य प्रतिपाद्यमानत्वाद्योपो देवता । महा ऐं ह्री । अद्रिभिवनपा-
 नायं दध क्षिपो दधर्षस्त्राकाः सोम्योऽयुक्षयो युंजते । अक्षुंति । महा परस्परं
 युक्ता भवति । बाह्व्वायध्वर्षुर्षंधिनावर्द्धं युंजते । वा यो सुष्ठवा योभनह्नको
 सोमस्य यमितारानभिमोतारो तो बाह्व्वा युंजते । यध्वो मधुरस्य सोमस्य रथं
 गिरिष्ठो गिरिस्थानि गिरिवद्वृक्षतप्रदेशस्थितं वा सुमध्विः योभनांशुविरध्व-
 चनिचददाह्लादमन् ॥ यदि आह्लादन इत्यस्यायच्छक्ति आदेशं दर्पः । इदुचे ।
 दोग्धि । स चायुः युक्तं निर्मलं रथं इदुचे । इग्धि । महैकं वाक्यं । अयुष्योऽस्य
 सुगमसिः सुष्ठवोऽध्वुं यध्वो रथं इदुचे । दोग्धि ॥

। अथ पंचमी ।

असावि ते जुजुषाणाय सोमः क्रत्वे दद्याव हवते मदाय ।

हरो रथे सुधुरा योगे अर्वाग्निं प्रिया कृगुचि हवमानः ॥ ५

असावि । ते । जुजुषाणाय । सोमः । क्रत्वे । दद्याव । हवते ।

मदाय ।

हरो इति । रथे । सुधुरा । योगे । अर्वाक् । इन्द्र ।

प्रिया । कृगुचि । हवमानः ॥ ५

हे इन्द्र ते त्वयं जुजुषाणाय देवमानाय सोमोऽसावि । अभिपूतः । विषयः ।
 क्रत्वे क्रतवे इत्यन्यादिकर्मण्ये दद्याव वक्षाय हवते मदाय च । यथादेवं तस्यायु
 हे इन्द्र त्वं हवमानः सन् सुधुरा योभनायां धुरि निवृत्तो प्रिया प्रियो हरो अहो
 योगे योगार्हं वृत्ते वा रथे योजयित्वा तं रथमवागच्छदभितर्यं कृगुचि । कुच ॥

इति चतुर्थस्य द्वितीये विंशोऽङ्कः ॥

। अथ षष्ठी ।

आ नो महीमरमतिं सुजीषा म्नां देवीं नमसा रातहेया ।

मधोमंदाय हवतीमृतज्ञानाको नच यविभिर्देवमाने ॥ ६

आ । नः । म॒धीं । अ॒र॒म॒तिं । स॒जोषाः । मां । दे॒वीं ।

नम॑सा । रा॒तः । ह॒व्यां ।

म॒धीः । म॒हा॒व । ह॒व॒तो । ऋ॒तः । आ । आ । अ॒ग्ने । व॒हु ।

प॒थि॒भिः । दे॒व॒यानैः ।

अत्रान्निं संबोध्य ग्वादेशताया आशाह्यत्वादह्नाग्निम्नी वा देवता । इ अग्ने सजोषा अह्नाभिः सह प्रीयमाणस्त्वं मां देवी सर्वगंतव्यामेतन्नामिकां देवतां । मेता ग्वा इति स्त्रीषामिति यास्तः । नोऽहर्दधं देवयानैर्देवैर्गंतव्यैः पथिभिर्मार्गैरा अभिहतवनावह । कीदृशी । म॒हती॒म॒र॒म॒ति॒या॒ सम॑ताद्भ्रमणायां सर्वत्र गंत्री वा नमसा स्तोत्रेण सह रातहव्यां । रातं दत्तं दानाय संकल्पितं हव्यं ब्रह्मास्त्रां । दत्तहविष्काभित्थयः । किमर्थं । म॒ध्वो॒ न॒तु॒र॒स्य॒ ह्यो॒म॒स्य॒ न॒दा॒व । पु॒नः॒ की॒द॒री॑ । वृ॒ह॒तो॑ ए॒व॒हा॒व॒त॒तां॑ य॒ज्ञम॒भि॒जान॑तो ॥

प्रथम्ये म॒हा॒वी॒रेऽ॒ज्य॒मानेऽ॒ंज॑तिं अ॒भि॒थे॒षा । सू॒त्रि॒तं॒ च । वं॒ज॑तिं यं प्रथ॒म॒तो॒ न॒ वि॒प्रा॒ इत्य॒ज्य॒माने॒ । आ० ४, ३, । इति ॥

। सैषा सप्तमी ॥

वं॒ज॑तिं यं प्रथ॒ये॒तो॒ न॒ वि॒प्रा॒ व॒पा॒व॑तं ना॒ग्नि॒ना॒ तप॑तः ।

पि॒त॒र्न॒ पु॒त्र॒ उ॒प॒सि॒ प्रे॒ष्ट॒ आ॒ घ॒र्मो॒ अ॒ग्नि॒व॒त॒यं॒स॒सा॒दि ॥ ०

वं॒ज॑तिं । यं । प्र॒थ॒ये॒तः । न॒ । वि॒प्राः । व॒पा॒व॑तं । न॒ ।

अ॒ग्नि॒ना॒ । तप॑तः ।

पि॒तुः । न॒ । पु॒त्रः । उ॒प॒सि॒ । प्रे॒ष्टः । आ॒ । घ॒र्मः । अ॒ग्निः ।

ऋ॒त॒यं॒ न॒ । अ॒सा॒दि ॥ ०

वं॒घ॒र्न॒ म॒हा॒वी॒रं॑ प्रथ॒म॒तो॒ न॒ ॥ नेति सं॒प्र॒थ॒मी॒यः । अ॒द्य॒प॒मा॒व॑तं सं॒प्र॒थ॒मे॒ स॒जो॒मः ॥ इ॒दानीं॑ प्रथ॒म॒तो॒ वि॒प्रा॒ मे॒धा॒वि॒न॒ ऋ॒ति॒जोऽ॒ज्य॒यो॒द॒यो॒ व॒पा॒व॑तं न॒ । व॒पा॒व॑तं इ॒दं॒ प॒थं॒ स॒वा॒जो॒ तप॑ति तद्द॒ग्नि॒ना॒ तप॑तोऽं॒ज॑ति । पि॒त॒र्न॒ पु॒त्र॒ उ॒प॒सि॒ प्रे॒ष्टः॒ पि॒त॒र॒प॒थो॒ वि॒व॒त॒नः॒ पु॒त्र॒ इ॒व॒ घ॒र्मो॒ म॒हा॒वी॒रः । अ॒ह॒ इत्य॒प॒मा॒व॑तं॒ स॒व॑तं-

निति हि स्तुतिः । स स्तुतयस्त्वष्टिनाश्विनोऽस्मिन्मन्त्रावसादि । आसादितः । अत्र
पिबयुल्लङ्घातः स्फोटोदिराहित्येन सुखवासप्रख्यापनार्थः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

अष्ट्वा॑ म॒हो व॑हती॒ शंत॑मा गो॒दू॒तो न गंत॑व्य॒नां ह॒वर्थे॑ ।

म॒यो॒भुवा॑ स॒रथा॑ या॒तम॒वा॒ग॒गंतं॑ निधिं धुं॒रं मा॒श्वि॒र्न नाभिं॑ ॥ ८

अष्ट्वा॑ । म॒हो । व॒हती॑ । शं॒त॒मा । गो॒ः । दू॒तः । न । गं॒तु ।

अ॒श्वि॒ना । ह॒व॒र्थे ।

म॒यो॒भुवा॑ । स॒र॒था । आ । या॒तं । अ॒वा॒क् । गं॒तं ।

नि॒धिं । धुं॒रं । आ॒शिः । न । नाभिं॑ ॥ ८

अष्ट्वाभिसुखमश्विनाश्विनोऽस्मिन्मन्त्रावसादि गीरकादीनां स्तुतिर्दूतो न दूत
इवाङ्गातेषु गंतु । गच्छतु । गोविंशेज्यते । महो पूज्या वृहती महती शंतमा
सुखतया । हे अश्विनो मयोभुवा सुखस्य भाषयितारो सरथैकरथो निधिं निमित्तं
सोममवागभिवृद्धं यातं । गच्छतं । धुरं भारवाहिकां नाभिमाश्विनं कीदृश इव ।
अथा निष्कीला नाभी रथं न निर्वहति तद्वत् युवाभ्यां विमुक्तः सोमो वागं न
निर्वहतोति प्रापयितुमेवं दृष्टांतितं ॥

॥ अथ नवमी ॥

प्र तव्य॑सो नम॑ऽउ॒क्तिं तुर॑त्याहं पू॒ष्ण उ॒त वा॒यो र॑दि॒क्षि ।

या राध॑सा चो॒दितारा॑ म॒तीनां॑ वा॒जस्य॑ द्रवि॒णोदा॒तत॑ अ॒न् ॥ ९

प्र । तव्य॑सः । नमः॑ऽउ॒क्तिः । तुर॑त्यः । अ॒हं । पू॒ष्णः । उ॒त ।

वा॒योः । अ॒दि॒क्षि ।

या । राध॑सा । चो॒दि॒तारा॑ । म॒तीनां॑ । या । वा॒जस्य॑ ।

द्रवि॒णऽदौ । उ॒त । अ॒न् ॥ ९

आ नो दिवो वृ॒ह॒तः प॒र्व॒ता॒दा सर॒स्वती य॒ज॒ता गंतु॒ व॒न्नं ।

इ॒धं दे॒वी जु॒षा॒णा वृ॒ता॒चीं श॒म्नां नो वाचं॑मु॒द्यती मृ॒णोतु ॥ ११

आ । नः । दि॒वः । वृ॒ह॒तः । प॒र्व॒ता॒त् । आ । सर॒स्वती ।

य॒ज॒ता । गंतु॒ । व॒न्नं ।

इ॒धं । दे॒वी । जु॒षा॒णा । वृ॒ता॒चीं । श॒म्नां । नः । वाचं॑ ।

उ॒द्यती । मृ॒णोतु ॥ ११

नोऽन्नाकं यन्नं यजता यद्यद्या देवी सरस्वती दिवो द्योतमाना द्यल्लोकादागतं ।
आगच्छतु । तथा वृहतो महतः पर्वतात्पर्वतः पूरयन्तः प्रोषयन्तो वातरिचा-
न्नेवाहा सरस्वत्यागतं । आगच्छतु । अनेन साध्यसिद्धी वा युज्यते । अद्वैतद्विव इत्यस्य
विशेषः । सन्ति हि द्यल्लोकस्य त्रीणि पर्वाणि तिस्रो दिवः पृथिवारित्यादि श्रुतेः ।
अक्षिग्रन्थे द्वितीय आकारः पूरयः । तदर्थं इवमस्यदीयमाह्वनं देवो सरस्वती
जुषुषाणा स्तुतिं वेदमाना वृताचीं वृत्तदकमंचती नोऽस्यदीयां शम्नां सुखकरी वाचं
स्तुतिमुद्यती कामयमाना सती मृणोतु ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

आ वे॒ध॒सं नी॒ल॒पृ॒ष्ठं वृ॒ह॒तं वृ॒ह॒स्य॒तिं स॒द॒ने सा॒द्य॒ध्वं ।

सा॒द्यो॒निं द॒म आ दी॒दि॒वांसं हि॒र॒ण्य॒वर्ण॑म॒रु॒धं स॒पे॒म ॥ १२

आ । वे॒ध॒सं । नी॒ल॒पृ॒ष्ठं । वृ॒ह॒तं । वृ॒ह॒स्य॒तिं । स॒द॒ने ।

सा॒द्य॒ध्वं ।

सा॒द्यो॒निं । द॒मे । आ । दी॒दि॒वांसं । हि॒र॒ण्य॒वर्ण॑ ।

अ॒रु॒धं । स॒पे॒म ॥ १२

एषा वाचंस्त्रया । तेऽपत्विजो यूथं वृहस्यति वृहतो नमसा ज्ञानिनं देवं
 सद्नेऽस्त्रागच्छन् आसादयध्वं । स्वापयध्वं । कीदृशं देवं । देवसं विविधकर्तारं
 नोक्षष्टुं स्त्रिध्वं वृहंतं नृहंतं । तथा सतं पयस्वत्विव्यजमानाः सपेन । परि-
 चरमे । स एव विज्ञेयते । सादद्योनिं योनौ सोदंतं दमे यागच्छन् आ सवंतो
 दीदिवांसं दीप्यमानं हिरण्यवर्णमववमारोचमानं । अथवेयमानो यो । वृहतः परि-
 वृद्धस्य कर्मणः स्त्रीतीति वृहस्यतिरग्निद्व्यते । तथा नोक्षवर्णधूमष्टवसदनसादन-
 हिरण्यवर्णत्वाद्विर्गैरज्यग्निरेव वृहस्यतिः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

आ धर्षसिर्वृहदिवो रराणो विज्ञेभिर्गन्तोमनिर्हुवानः ।

ग्ना वसान ओषधीरमृध्रस्त्रिधातुःशृंगो वृषभो वयोधाः ॥ १३

आ । धर्षसिः । वृहत् । दिवः । रराणः । विज्ञेभिः । गंतु ।

ओमंऽभिः । हुवानः ।

ग्नाः । वसानः । ओषधीः । अमृध्रः । त्रिधातुऽशृंगः ।

वृषभः । वयोऽधाः ॥ १३

इदमाहुः प्राज्ञयमानेयं । अग्निरागंतु आः गच्छत्वस्यार्थं धर्षसिः सर्वस्य धारको
 वृहद्विः प्रभूतदीप्ति रराणो रमनाथः कोनान् प्रयच्छन् आ विज्ञेभिः सपे तोमशी
 रक्षयैः सह हुवान आहुवमानः । ग्ना गत्रीत्वात्वा ओषधीश्च वसानोऽस्तुवोऽर्हंसित-
 स्त्रिधातुश्च गच्छिप्रकारश्च गवदुज्जतकाहितशुक्लकण्ठवर्णत्वात्सो वृषभो वयिता
 वयोधा अस्त्र दाना हविषो वा धारकः ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

मातृष्यदे परमे शुक्र आयोर्विपन्यवो रास्त्रिरासो अग्नम् ।

वृषेयं नमसा रातय्याः शिशुं स्रजं त्यागवो न वासे ॥ १४

मातुः । पदे । परमे । युक्ते । आयोः । विपन्यवः ।

रास्मिरासः । अगमन् ।

सुश्रेय्यं । नमसा । रातश्चव्याः । शिशुं । मृजंति ।

आयवः । न । वासे ॥ ४

आयोमनुष्यस्य यजमानस्य विपन्यवः । सोढमानैतत् । सोढारो षोढादयो
रास्मिरासः ॥ राधनं हविर्नक्षत्रं । तस्मिन् रास्मा बुद्धादयः । तद्भान् रास्मो ।
तद्वन्तो रास्मिरासः ॥ चक्षुर्विधा षट्त्विको नातुनिमातुः प्रथिव्याः युक्ते दीप्ते परमे पदे
चक्षुर्वेद्या स्थितमगमन् । अगमन् । मृजंति । तदर्थं सुश्रेय्यं सुखाय हितं शिशुदुत्यज-
मात्रं वासे वासाय नमसा सोढ्वेष रातश्चव्या दत्तश्चव्याः । हविष्का इत्यर्थः ।
तादृशास्तो मृजंति संमार्जयंति । तत् तद्भान् । आयवो न सः क्लिक्वा षड्व्या इव । ते
यथा शिशुं प.साय मृजंति तद्वत् ॥

। अथ पंचदशी ।

दृष्टव्यो दृष्टते तुभ्यं मग्ने धियाजुरां मिथुनासः सचंत ।

देवो देवः सुहवः भूतु मद्यां मा नः माता प्रथिवी दुर्मतौ

धात् ॥ १५

दृष्टत् । वयः । दृष्टते । तुभ्यं । मग्ने । धियाजुरः ।

मिथुनासः । सचंत ।

देवः देवः । सुहवः । भूतु । मद्यां । मा । नः । माता ।

प्रथिवी । दुर्मतौ । धात् ॥

दृष्टप्रभूतं वयोऽर्चं दे अग्ने दृष्टते तुभ्यं धियाजुरः कर्षणा जीर्णो मिथुनासो
पत्नीभिः सहिताः सचंत । सचंते । जायापतो अग्निमादधीयातामित्रादिभूतेः ।
अधिकाराप्याये षष्ठे अग्न्या अग्न्यधिकारः क च पत्न्या सहेति हि प्रतिपादिनः ।
अवधिष्टं गतं ॥

॥ अथ षोडशी ॥

उ॒रौ दे॒वा अ॒नि॒वा॒धे ॥१॥

उ॒रौ । दे॒वाः । अ॒नि॒वा॒धे । स्था॒म ॥ १॥

॥ अथ समदशी ॥

स॒म॒श्नि॒नो॒र॒व॒सा नू॒त॒नेन॑ म॒यो॒मु॒वा सु॒प्र॒णी॒ती ग॒मे॒म ।

आ । नः । र॒यिं व॒हत॑मो॒त वी॒रा॒ना वि॒श्वान्य॑स॒ता सौ॒भ॒गा॒नि ॥ १७

सं । अ॒श्नि॒नोः । अ॒व॒सा । नू॒त॒नेन॑ । म॒योऽ॒मु॒वा ।

सु॒प्र॒णी॒ती । ग॒मे॒म ।

आ । नः । र॒यिं । व॒हतं । आ । उ॒त । वी॒रा॒न । आ ।

वि॒श्वानि॑ । अ॒स॒ता । सौ॒भ॒गा॒नि ॥ १७

आख्याते वे ॥

॥ इति षष्ठ्यं द्वितीये दार्ढ्यो वर्गः ॥

तं प्रत्ययेन पंचदशर्चं द्वादशं सूक्तं । अत्रात्वारो नाम ऋषिः स च काश्यप-
गोत्रः । आरुचु सदाष्टषष्ठादयः सुतास्तासु तेषु सप्त्ययंते । षष्ठ्यं-
पंचदशौ त्रिष्टुभौ शिष्टाष्टिष्टं तपरिभाषया जगत् । विन्ने देवा देवता ।
अनुक्रांतं च । तं प्रत्यया पंचोना काश्यपोऽपत्वारोऽन्ते च ऋषयोऽत्र दृष्टिंता
द्विष्टिर्बतमिति ॥ वाजपेयोऽतिरिक्तोऽथ आदितश्चयोदशर्चः शंसनीयाः । सूक्तिर्न
च । तं प्रत्ययेति त्रयोदशानामेकां शिष्टाष्ट्यं दूरोऽर्चं रोहेत् । आ० ६. ८. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

तं प्र॒त्यया॑ पू॒र्वथा॑ वि॒श्वे॒मथा॑ ज्ये॒ष्ठता॑तिं व॒र्चि॒षटे॑ अ॒वि॒दं ।

प्र॒ती॒चीनं॑ व॒जनं॑ दो॒हसे॑ गि॒राशं॑ ज॒यंत॑मनु यासु व॒र्ध॒से ॥ १

तं । प्रज्ञः॑था । पूर्वः॑र्या । विश्वः॑र्या । इमः॑र्या । ज्येष्ठः॑तामि ।

वर्हिः॑सदं । स्वः॑विदं ।

प्रतीचीनं । वृजनं । दोहसे । गिरा । आशुं । जयंतं ।

अनुं । यासुं । वर्धसे ॥ १

इयमक्षरा च द्वे ऐंद्राविद्याः । ततोपपत्तिमेवाहुः । तं प्रज्ञेत्थेषा युक्ता-
विपक्षे विनिवृत्ता । ऐंद्रो च युक्तामंथिनो । यदैंद्रं संसृति तेन युक्तामंथिना-
वृक्षयंतो । ऐ० ब्रा० १, १, । इति हि ब्राह्मणं । अध्वरुसंप्रैषोऽपि भवति । प्रातः
प्रातः सवस्व युक्त्वतो मधुसूत इंद्राय सोमाग्रप्रस्थिताग्नेय्य । यतप० ब्रा० ४, २,
१, २१, । इति प्रयास्तप्रेषश्च भवति । जोता यजदिंद्र प्रातः प्रातः सावस्व ।
आ० ५, ५, । इत्यादि । प्रस्थिता इंद्राय सोमा इति वाज्या ऐंद्रो । इदं ते सोम्यं
मधु । आ० ५, ५, । इति । तस्मादेन्द्रो ॥ तस्मिंद्रं प्रज्ञया पुरातना यजमाना इव
पूर्वधासदीयाः पूर्वं यथा विश्वया विश्वे सर्वे प्राणिनो यद्येवमेव इदानीं वर्तमाना
यजमानाः । ते यथेन्द्रश्च स्तुत्या फलमलभंत तद्ददयमपि हे अंतरात्मानं त्वमपि
ज्येष्ठतामि ज्येष्ठं वर्धसदं वर्धिमि सौदंतं अर्धवटं सर्वज्ञं सर्वस्य संभवितारं
वा प्रतीचीनं प्रत्यक्षदभिलुखनंचंतं वृजनं । वलनानेतद्वलति वर्तते । वलनत-
मारुं धीमतामिनं व्याप्तं वा जयंतं सर्वमभिवर्तयति गिरा स्तुत्या साधनेन
दोहसे । पुच्छ सर्वदा सर्वान् कायान् । इत्यंतरात्मानः प्रैषः । यासु स्तुतिषु वर्धसे
प्रवृत्तो भवसि वर्धयसि वेद्रं यथा स्तुतेति । याजिजि व्यत्ययेन बहुवचनं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्रिवे सुहृशीतपरस्य याः स्वर्विराचमानः ककुभांसचोदते ।

सुगोपा चंसि न दभाय सुक्रतो परो मायाभिर्ऋतुं आस

नाम ते ॥ १

त्रिवे । सुहृशीः । उपरस्य । याः । स्वः । विर्राचमानः ।

ककुभां । अचोदते ।

सु॒ऽगो॒पाः । अ॒सि । न । द॒भा॒य । सु॒क्रतो॒ इति॑ सु॒क्रतो॒ ।

परः । मा॒वा॒मिः । ऋ॒ते । आ॒स । ना॒म । ते ॥ २

हे इन्द्र आः अग्रे विरोचमानस्त्वमबोदतेऽग्रेरयिष्ठः ॥ यद्यर्थे चतुर्थी ॥ उपरस्य मेवस्य संबंधिभ्यः सुदधीः सुरोत्पन्नानां वा आपः संति तासां यपां ककुभां सर्वाणां दिवां मध्ये त्रिवे प्राचिनां अथवाय प्रेरको भवेति येषः । हे सुक्रतो यो भगवद्विप्रदानादिकर्मकेन्द्र त्वं सुगोपाः प्राचिनां सुहृ गोपायितासि । अतो न दभाय न दंभनाय यथाय प्राचिनां नासि । प्रभवसि । त्वं च मायाभिरासुरीभिः परो जायाभ्यः परस्तादुत्तमानः । यथासौ त्वदीयं नाम नामकं रूपकृते सत्यलोके आस आसौ ॥

। अथ तृतीया ॥

अ॒त्यं॑ इ॒विः स॒च॒ते स॒द्य॒ धा॒तु॒ आ॒रि॒ष्ट॒गा॒तुः स॒ हो॒ता॑

स॒हो॒भरिः॑ ।

प्र॒स॒र्जो॒णो॒ अ॒मुं ब॒र्हिर्वृ॒षा शि॒युर्मध्ये॑ सु॒वा॒जरो॒ वि॒सु॒हो॒ हितः॑ ॥ १

अ॒त्यं॑ । इ॒विः । स॒च॒ते । स॒त् । च॒ । धा॒तुः । च॒ । आ॒रि॒ष्ट॒गा॒तुः ।

सः । हो॒ता॑ स॒द्यः॒भरिः॑ ।

प्र॒स॒र्जो॒णः । अ॒मुं । ब॒र्हिः । वृ॒षा । शि॒युः । मध्ये॑ । सु॒वा॒ ।

अ॒जरो॑ । वि॒सु॒हो॒ । हितः॑ ॥ १

इत्यनेनो होतृत्वमुपत्तादिभिर्गैः । अथमग्निदत्तं सततमनमार्हं कुरिराज्यादिकं सचते । सेवते । कीदृशं इविः । सत् । सफलसाधनत्वाच्चरयि सत् । धातु च चारकं सर्वस्य । इत्यनेनस्य इविष आदित्यद्वारा वृष्टिसाधनत्वात् तथा च वृष्ट्या प्रजोत्पत्तेर्धोदत्तत्वं । तथा हि । अग्नी प्राक्ताहुतिः सस्यगादित्यलुपतिहते । आदि-
त्याज्यावते वृष्टिर्बृहदेर्यं ततः प्रजा इति । अरिष्टगातृरर्हन्तिगमनः । इति नञ्

गवने वृक्षनिष्पत्त्या प्रकृतिवेरिदृग्गमनत्वं । तदेवाह । स सुखो होता होननिष्पादकः
सुखोभरिर्लक्ष्य भती वरिरेतु प्रसक्तोऽयः प्रकट्येय सरन् सुखा भर्तकः प्रकट्य मिथुः
स इव रत्नयोयोऽप्रौढो वा युवा सर्वत्र मिश्रयिताकरो जरारहितो विष्णुश्च विष्णु-
ह्वाणामोमधीनां नय्य हितो निहितः स्थापितः । एषंभूतः सचते ॥

। अथ चतुर्थी ।

प्र व एते सुखो यामन्निष्टये नीचौरमुष्मं वस्यं कृतावृधः ।

सुयंतुभिः सर्वशासैरभीष्टभिः क्रिविर्नामानि प्रवण्ये

मुपायति । ४

प्र । वः । एते । सुखं । यामन् । इष्टये । नीचैः ।

अमुष्मं । वस्यं । कृतः । वृधः ।

सुयंतुभिः । सर्वशासैः । अभीष्टभिः । क्रिविः ।

नामानि । प्रवण्ये । मुपायति । ४

यथा सोरी वा । एते रत्नवः सुयुजः सुखं परस्परं संयुक्ता यामन्निष्पत्त्या गवने इष्टव
एवमाव नीचैः । नीचं गच्छतीति शेषः । अमुष्मं यजमानाय यस्म्यो वस्यं गवनाह्वीः
अथवा यजो निवनिभादित्यः । तत्र संबन्धिनः । कृतावृधो यजस्य पध्वितारवः ।
अथवादित्यः सुयंतुभिः सुगमनैः सर्वशासैः सर्वत्र यासकैरभीष्टभी रत्नभिः
क्रिविः कर्त्ता नामानि नामकान्यदकानि प्रवण्ये निम्नं भूमदेने सुपायति । सुपायति ।
आदत्त इत्यर्थः । अथवाग्निनावाह्यस्नानेदेतेऽद्या इष्टवे यजमानाय यामनि रते
सुयुजः प्रगच्छति । यिष्ठं सवामं । क्रिविः क्रिविसहस्रोऽग्निः प्रवण्ये नामानि
हवीष्यत्तस्यवाभिरुवाभिर्मुपायति । आदत्ते ॥

। अथ पंचमी ।

सुजर्भुराणस्ततभिः सुतेष्टभं वयाकिनं चित्तगंभी सुखवः ।

धारवाकेष्वं जुगाथ शोभसे वर्षस्व पत्नीरभि जीवो पंभदे । ५

संजभं'राणः । तर'ऽभिः । मते'ऽष्टभं । वयाकिने ।

चित्त'गंभीरः । सु'स्वरः ।

धार'वाक्तेषु । ऋजु'गाथ । शोभ'से । वर्ध'स्व । पःनौः । अभि ।

जीवः । अध्वरे ॥ ५

हे ऋजुगाथ शोभनस्तुतिकाम्ने तवभिस्तवकारैर्यज्ञैः सुतेष्टभमभिपुतेन रसेन
ऋजोतं वयाकिनं । कुक्षिता वयाः याखा वयाका खताः । तदंतं सोमं चित्तगंभीरं
चित्तपाहिणीषु स्तुतिभिः सङ्गं संजभंरापो गृह्णन् गृह्णन् सुस्वरः शोभनगमनः
शोभनस्तुतिको वा त्वं धारवाक्तेषु । धारयन्ति वाकान् श्रोत्रापीति धारवाका
ऋत्विग्यजमानाः । तेषु मध्ये शोभसे । किंवाध्वरे जीवः सर्वं स्व जीवयिता षड्विंशः
पात्रयित्रीरोषधीज्वाला वा अभि अभिमुखं वर्धस्व । अभिवर्धय ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टमिः द्वितीये त्रयोविंशो वसः ॥

॥ अथ षष्ठो ॥

यादृगेव ददृ'शे तादृगु'च्यते सं ह्यायया' दधिरे सिप्रया'प्सा ।

मही'मन्मभ्य'मुत्पाम'रु अयो' वृहत्'वीर'मन'पच्यतं सह' ॥ ५

यादृक् । एव । ददृ'शे । तादृक् । उच्यते । सं । ह्यायया' ।

दधिरे । सिप्रया' । अप'सु । आ ।

मही' । मन्मभ्य' । उत्पाम'सां । उत्पाम' । अयो' । वृहत् । सु'वीर' ।

अन'पच्यतं । सह' ॥ ५

एषा वैश्वदेवी । यादृगेव ददृशे तादृगुच्यते तादृगुच्यते । तादृगुच्यते-
बोध्यते । यथादृशेन ज्ञायते न तु परवचनप्रत्ययेन । यथाऽन्वायसा [दीप्त्या] सिप्रया
साधिकया सङ्गात्, व्यापकाच्च स्तुतिषु आख्येव वासंदधिरे । सख्यगधारयति खीरं
रूपं स्तुतिं वा । ते देवा मही' महीती' पूज्यस्वर्गा वृद्धदाप्ती' रयिहव प्रभूतं अयो
वेगं वृहत्स्वीर' शोभनवीर्यमपत्यमनपच्यतमनुपचोषं वृद्धो वरुं चाभिधातुक-
मन्मभ्यं प्रयच्छन्ति त्वयं ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

जै॒त्र॒म॒र्ज॒नि॒वा॒न्वा॒ अ॒ति॒ स्व॒धः॒ स॒म॒र्य॒ता॒ म॒न॒सा॒ सूर्यैः॒ क॒विः॒ ।

ध्रं॒सं॒ र॒क्ष॒तं॒ परि॒ वि॒श्व॒तो॒ ग॒यं॒ म॒न्मा॒कं॒ श॒र्म॒ व॒न॒व॒त्स्वा॒व॒सुः॒ ॥ ७

वे॒ति॒ । अ॒ष्टः॒ । ज॒नि॒वा॒न् । वै । अ॒ति॒ । स्व॒धः॒ ।

स॒म॒र्य॒ता॒ । म॒न॒सा॒ । सूर्यैः॒ । क॒विः॒ ।

ध्रं॒सं॒ । र॒क्ष॒तं॒ । परि॒ । वि॒श्व॒तो॒ । ग॒यं॒ । म॒न्मा॒कं॒ । श॒र्म॒ ।

व॒न॒व॒त् । स्वा॒व॒सुः॒ ॥ ७

इयं सोरी । सूर्यो देवोऽप्यस्यगामो जनिवान्वै जन्मवान् जावावात्वा । अथा
कृष्य जाया । वा इति प्रसिद्धो । कविः क्रांतदर्शी समर्यता समरमिच्छता मनसा
अष्टः संव्यापानतिवेति । अतिगच्छति गंदेहानसुरान्मोक्षं । ध्रंसं दीप्तं यद्वर्तमानं
वा विवृतः सर्वतो रक्षतं । परिचरेत्यर्थः । स देवोऽन्माकं धर्मं सुखं परि सम्पन्न-
भवत् । दद्यात् । स्वावसुः स्वायत्तधनः सन् ॥

॥ अथाष्टमी ॥

ज्या॒यांस॒म॒न्य॒ य॒तु॒नं॒ अ॒ के॒तु॒नं॒ ऋ॒षि॒स्ख॒रं॒ च॒र॒ति॒ या॒सु॒ नामं॒ ते॒ ।

या॒ह॒श्मि॒न्वा॒यि॒ त॒मं॒प॒न्य॒या॒ वि॒द॒द्य॒ उ॒ स्व॒यं॒ व॒ह॒ते॒ सो॒ अ॒रं॒

कर॒त् ॥ ८

ज्या॒यांसं॒ । अ॒न्य॒ । य॒तु॒नं॒ । अ॒ । के॒तु॒ना॒ । ऋ॒षि॒स्ख॒रं॒ । च॒र॒ति॒ ।

या॒सु॒ । ना॒मं॒ । ते॒ ।

या॒ह॒श्मि॒न् । वा॒यि॒ । तं॒ । अ॒प॒न्य॒या॒ । वि॒द॒त् । यः॒ ।

जः॒ इति॒ । स्व॒यं॒ । व॒ह॒ते॒ । सः॒ । अ॒रं॒ । क॒र॒त् ॥ ८

इयमान्यो सोरो वा । ऐ देव ज्यायांसमतिथयेन प्रहृषमस्य यदुनस्य ॥ यतति-
 गतिशरी ॥ गंतुरस्य सूर्यस्य ॥ कर्मणि षष्ठा ॥ अहं गंतारं केतुना प्रचापकेन
 कर्मणोदयादिलक्षणेन विशिष्टसृषिसरसृषिभिः स्तुत्यं त्वां चरति । गच्छति । भजते
 यजमानः । केन साधनेन । यास्तु स्तुतिषु ते त्वदीयं नाम नमनं नामकं वा रूपं वर्तते
 नाभिरित्यर्थः । यद्वास्य यदुनस्य गमनशीलस्य तत्र केतुना तमोनिर्हरणादिकर्मणा
 विशिष्टं नाम चरति । यादृशमन्दादृशे कामे धायि यत्ते ये कर्तारं विष्णु । समर्थ्या-
 नामो गच्छते । यं । यद्यानि र्शं प्रतिनिदिष्टव्यत्वात्तादृशगित्यर्थो ज्ञातव्यः । तादृशं
 ज्ञातव्यमस्तु वा कर्मणा वृषि स्तुत्यादिलक्षणेन विदत् । विंदते । य उ य एव स्तुतयन-
 न्दधेयितः सन् स्वमनोपयैव वदते धारयति फलं सोऽरगलमप्यर्थं करत् । करोतीति
 श्रुतः । अथवा य उ य एव स्वयं वदते स्वयमेवादुतिष्ठति सोऽत्यर्थं कुर्यात् । न ह्यन्येन
 कारितं फलपद्मवति ॥

॥ अथ नवमी ॥

समुद्रमांसामवं तस्ये अग्रिमा न रिष्यति सर्वनं यस्मिन्नाद्येता ।

अत्रा न ह्यदि क्रवणस्य रेजते यत्रा मतिर्विद्यते पुतबंधनी ॥ ८

समुद्रं । आसां । अव । तस्ये । अग्रिमा । न । रिष्यति ।

सर्वनं । यस्मिन् । आऽद्येता ।

अत्र । न । ह्यदि । क्रवणस्य । रेजते । यत्र । मतिः ।

विद्यते । पुतबंधनी ॥

इयमपि सोरो । आसाः स्तुतोनां समुद्रं समुद्रवत्पयवसानभूतं सूर्यगन्निमात्यंतं
 नो हाकृदोवा स्तुतिरवतस्ये । अथगच्छति । यद्वा अ सां प्रजानां स्तुतिषां स्तुतिरिति
 संबन्धः । सवनं । सूर्यते सोमोऽत्येति सवनं यत्तद्वदं । न रिष्यति । न विंक्षते ।
 किंतु प्रयथं दत्तव्यः । यस्मिन्नावना विसीर्षानि कोलापि न ह्यवनमिति । अत्रान-
 क्षिप्त्यजमानदृष्टे क्रवणस्य स्तुतिकर्तृर्ह्यदि हृदयसंबंधि हृदयगतं काम्यं फलं न
 रेजते । न विवक्षति । न वृषा भवति । यत्नं यस्मिन् कोददृष्टे मतिः पूर्तं सूर्यगन्तु-
 वधंती विक्षते अत्र न रेजत इति ॥

। अथ दशमी ॥

स हि ज्ञत्तस्य मनस्य च चित्तिभिरेवावदस्य यजतस्य सधेः ।

अवतारस्य स्मृणवाम रत्नंभिः शविष्टं वाजं विदुषा चिदद्वयं ॥१०

सः । हि । ज्ञत्तस्य । मनस्य । चित्तिभिः । एवावदस्य ।

यजतस्य । सधेः ।

अवतारस्य । स्मृणवाम । रत्नंभिः । शविष्टं । वाजं ।

विदुषा । चित्तिभिः ।

इयमपि सोरी । स हि स ज्ञत्तस्य मनस्य च चित्तिभिरेवावदस्य यजतस्य सधेः । सः काणपूरक इत्यर्थः ।
हिमन्द्ः लोकवदयाः प्रसिद्धिः यथा । यथासुकायात् । अत्रान्ये च कवयोऽत्र
उल्लिङ्गा इत्युक्तत्वात् ज्ञत्तस्य कथयः । अत्रान्ये मनस्योवावदस्य यजतस्य सधेः रत्न-
तारस्य चैवः स्मृणवाम रत्नंभिः शविष्टं वाजं विदुषा चिदद्वयं । पूरयः न । किं ।
शविष्टं वाजमतिशयेन दत्तवदस्य । असं वे वाज इति श्रुतेः । विदुषा विद्विषितार्थं
समर्पणीयं स्मृणवाम । ज्ञत्तस्यो वयनिति संबंधः ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीय चतुर्विंशो वर्गः ॥

॥ अथ कादशी ॥

श्येन आसामदितिः कक्ष्यः । मदे विष्णुवारस्य यजतस्य

मायिनः ।

समन्यमन्यमर्थयत्येतवे विदुर्विषाणं परिपानसंति ते ॥११

श्येनः । आसा । अदितिः । कक्ष्यः । मदे । विष्णुवारस्य ।

यजतस्य । मायिनः ।

सं । अन्यः । अन्यः । अर्थयति । एवे । विदुः । विद्वान् ।

परिपानं । संति । ते ॥११॥

नद्वेष्टेर्वै । विभवादीनां त्वयाणास्त्वयीणां सुसूत वासावर्पा सीवरस-
 कृत्वाणां नदः श्वेनः संसनीयगमनः घीम्रं पातककाशं गंतादितिरहीनोऽति-
 कृत्वाः कृत्वाः कृत्वापूरकच जयतीति शेषः । ते विभवादीदयः सत्ये प्रवृत्ता एतन्ने
 कोषं प्राप्नु तत्प्रानायास्यजन्यं परस्परं समर्थयन्ति । साचतेऽनुष्ठां । ते विचार्य
 विवेकेन नदस्य दातारं परिपाणनं त्यक्तिके विदुः । जानन्ति खभंते वा ॥

। अथ द्वादशी ।

सदाष्टणो यजतो वि द्विषी वधीत् बाहुटक्तः श्रुतवित्तयो वः

सचा ।

उभ स वरा प्रत्येति भाति च यदी गणं भजते सुप्रयावभिः ॥ ११

सदाष्टणः । यजतः । वि । द्विषः । वधीत् । बाहुटक्तः ।

श्रुतवित् । तयः । वः । यचा ।

उभा । सः । वरा । प्रति । एति । भाति । च । यत् । ११

गणं । भजते । सुप्रयावभिः ॥ १२

सदाष्टणः सर्वदा दानशील एतस्मात् यजतो यदा च बाहुटक्तो बाहुभ्यां
 दृक्कर्मण्यं सुमन्ति श्रुतस्य वेत्ता च तयं । एतेषां पंचानां परस्परपेक्षया
 प्रत्येकमेकचनं । स क ऋषिर्वि द्विष यत्तु वधीत् विंश्यात् नो युष्माकं सचा सचितः ।
 सुप्रयाभिः शशित इत्यर्थः । क ऋषिर्वरा अष्टादशोभाविजलोकपरलोकविषयो कापी
 प्रतीति । अतिगच्छति । भाति च । यदा द्वादशीनं गणं देवसंघं सुप्रयावभिः सुष्ट
 प्रकर्षय मिश्रयद्भिः कोत्ति भजते तद्वादेन भागीति ॥

। अथ त्रयोदशी ।

सुतंमरो यत्मानस्य सप्ततिर्विष्णांसामूधः स धियामुदं चनः ।

भरं नू दसं वच्छिन्त्ये पयोऽनुनुषाणो अध्येति न स्वपन् ॥ १३

सुतं भरः । यत्मानस्य । सुत्पतिः । विष्वासां । ऊर्ध्वः ।

सः । क्षियां । उत्पंचनः ।

भरत् । धेनुः । रसवत् । शिञ्जये । ययः । अनुसुषाणः ।

अधि । एति । न । स्वपन् ॥ १३

यजमानस्यावत्सारस्य नम सुतंभरो यागनिर्वाहक एतस्मात्ता कविः सत्यतिः
सतां विद्यमानानां फलानां पात्रयिता होता भवतीत्यर्थः । स च विद्वासां विष्वा
धियां सर्वेषां कर्मणामृष उच्चतरं फलमुत्पन्न ऊर्ध्वं सुद्वनयिता । फलप्रापक
इत्यर्थः । धेनुर्गौ रसवत्सारस्ययो भरत् । अङ्गरत् । तत्र प्रयः शिञ्जये । अर्वाति
चास्य । सास्यार्थात् । तत्सर्वमनुजुषाणोऽनुक्रमेण संकीर्तयन् न स्वपन् स्नापनकुर्वन्
अनवरतमर्थेति । अरत्यवत्सारः । सुतंभरस्तादृश इति ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

यो जागार तच्छ्वः कामयन्ते यो जागार तम् सामानि यन्ति ।

यो जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १४

यः । जागार । तं । ऋचः । कामयन्ते । यः । जागार । तं ॥

ऊं इति । सामानि । यन्ति ।

यः । जागार । तं । अयं । सोमः । आह । तव । अहं ।

अस्मि । सख्ये । निःशोकाः ॥ १४

यो देवो जागार सर्वदा विनिद्रो जागरुको नृहे वर्तते तच्छ्वः सर्वथास्वात्मिकाः
कामयन्ते । यय जगार तय तमेव सामानि कोत्ररूपाणि यन्ति । प्राप्नुवन्ति । यो
जागार तमयमभिपुतः सोम एवाह वस्ति वां स्त्रीकुर्वन्ति । हे कर्मे तादृशस्य तय
सख्यो समानस्थाने चितकरणो न्योका नितस्मानोऽहमस्मि । अस्मि ॥

॥ अथ पंचदशी ।

अग्निर्जागार तच्छयः कामयन्ते ग्निर्जागार तम् सामानि यन्ति ।

अग्निर्जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सुख्ये न्यो'काः ॥ ११

अग्निः । जागार । तं । ऋचः । कामयन्ते । अग्निः ।

जागार । तं । ऊ' इति । सामानि । यन्ति ।

अग्नि । जागार । तं । अयं । सोमः । आह । तव । अहं ।

अस्मि । सुख्ये । निः'न्यो'काः ॥ १५

पूर्वयं निगदितव्याख्या । य इत्यस्य स्यानेग्निरिति विविधः ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये पंचविंशो वक्त्रः ॥

॥ इति पंचमे मंडले तृतीयोऽनुवाकः ॥

अथ चतुर्थोऽनुवाके द्वादश सूक्तानि । तत्र विदा दिन इत्येकादशचं प्रथमं सूक्तं । सदाष्टयोऽष्टाभिर्ये ऋचिः । त्रिष्टप् ऋचः । वै तदित्युक्तत्वादिदमपि वै ऋचः । विदा एकादश सदाष्टय इत्यनुक्तमणिका । विविधयोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

विदा दिवो विष्वक्त्रिमुक्थैरायत्या उधसो अर्चिनो गुः ।

अपावृत व्रजिनी वस्वर्गा द्वि दुरा मानुषोर्देव आवः ॥ १

विदाः । दिवः । विष्वक्त्रि । अर्चिः । उधसैः । आयत्याः ।

उधसः । अर्चिनः । गुः ।

अप । अपावृत । व्रजिनीः । अत । स्वः । गातु । वि । दुरः ।

मानुषोः । देवः । आवरित्यविः ॥ १

अत्रैवाद्वाद्यो विंशोक्तदेवताः । अत्रागिरसां पश्चिभिरपहृत्य गिरैरयः स्वापि-
तानां गवाभिर्देव विनोक्तः प्रतिपाद्यते । किन्तु 'अनेदधर्दि' किं । ना निगृह्या

इति संबंधः । किं कुर्वन् । अत्रैरंगिरसु स्तुतिभिर्निमित्तभूताभिरदिं मन्त्रं निष्कृ-
मन्निषन् । रत्नकायासुपरि गिरिभेदनाय च विद्यन् । आथत्या आभ्यां प्रत्या ७५४
संबन्धिनोऽर्थिनो रत्नयो सुः । अगच्छन् । सप्रेत प्रत्या अभवन् अराष्ट्र आ-
वृथोद्गजनीस्तमःपुंजवतीनिधाः । स्वः स्वराशीत आदित्य ज्ञात् । उद । ॥
तथा ज्ञात्वा मातृर्मांस्तुल्यसंबन्धनीर्दुरो हाराणि देवः सूर्या आभः । व्यहृषात् ।
अंधकारापनयनेन मनुष्यादिव्यवहारायाकरोदित्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वि सूर्यो अमातं न श्रिये सादोर्वाहवां माता जानती गत् ।

धन्वर्णसो नद्याः खादो अर्णाः स्यूयो व सुमिता दं त द्यौः ।

वि । सूर्यः । अमातिं । न । श्रिये । सात् । आ । जनीत् ।

गवां । माता । जानती । गात् ।

धन्वर्णसः । नद्यः । खादोऽर्णाः । स्यूयाऽदव ।

सुसमिता । दं दत्त । द्यौः ॥ २

सूर्यो देवः श्रियं दीप्तिं विहात् । विभजते । प्रकाशयतीत्यर्थः । अमातिं न ।
रूपनामेतत् । रूपमिव द्रव्यं । यथा द्रव्याणि घटपटादीनि नीलपीतादिद्रव्यं लभते
तद्वत् । तथा गवां रत्नानीं मातोषा जानती सूर्यं उदेत्यति सया यथा च व्यञ्जनं
कर्तव्यमिति जानत्यर्वाकाहृतोऽन्तरिक्षादागात् । आगच्छति । ॥ त ॥
धन्वर्णसः ॥ धन्वेति गतिकर्मा । धन्वि गन्तव्यार्थासि यद्वत् । रूपं मां ।
दीर्घाभापन्कादसः ॥ खादोऽर्णा भक्षितकूलादकाः । फुल्लं कषा इत्यर्थः । नद्यासैर्-
रूपा भवति । किं च द्यौश्च सुमिता सुहृत् नृपे स्थापिता स्यूयो नृपार्थांस्तं दव
दं दत्त । उदाभवत् । एतत्त्वमे सूर्यस्याद्यति भावः ॥

॥ तृतीया ॥

अस्मा उभयाय पर्वतस्य गमो महीनां जलुपे पुर्व्याय ।

वि पर्वतो जिहीत साधत द्यौराविवांसतो दस्यंत भूमं ॥ ३

अ॒ग्ने । उ॒क्थ॒याय॑ । प॒र्व॒तस्य॑ । ग॒र्भः । म॒हीना॑ । ज॒नुषे॑ ।

पू॒र्या॒य ।

वि । प॒र्व॒तः । जि॒ह्वी॒त । सा॒ध॒त । द्यौः । आ॒वि॒वा॒स॒न्तः ।

इ॒स॒न्त॑ । भू॒मं ॥ ५

अ॒ग्ने म॒ह्य॒उ॒क्था॒य स्तो॒त्रे प॒र्व॒तस्य॑ प॒र्व॒वतो॑ मे॒घस्य॑ ग॒र्भो ग॒र्भं॒स्थानी॑व॒उ॒द॒र्कं
जि॒ह्वी॒त । च॒क्षति॑ । च॒क्षय॑ति वे॒दः । की॒ड॒या॒या॒स्यै । म॒हीनां॑ म॒ही॒तो॒वा स्तु॒तीनां॑
ज॒नुष॑ उ॒त्पा॒दय॑ति पू॒र्या॒य प॒त्न्या॑य । तदे॒व पुन॑रुच्यते । प॒र्व॒तो मे॒घो वि॒जि॒ह्वी॒त ।
द्यौश्च॑ सा॒ध॒त । सा॒धय॑ति वृ॒ष्टिः । आ॒वि॒वा॒स॒न्तः स॒र्व॒तः । परि॒वर॑तोऽ॒गिर॒णो
भू॒मा॒त्य॒धिकं॑ इ॒स॒य॑न्त । उ॒प॒च॒प॒य॑न्त्या॒त्मानं॑ क॒र्गभिः॑ ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सू॒क्तेभि॑र्वा॒ वचो॑भिर्दे॒वज॑ष्टैरि॒न्द्रा न्व॑ग्नी॒ अव॑से॒ इव॑र्ध्वैः ।

उ॒क्थ॒येभि॑र्हि आ॒ क॒व॒यः॑ सु॒य॒ज्ञा आ॒वि॒वा॒स॒न्ता म॒रु॒ता य॑ज॑न्ति ॥ ४

सु॒सू॒क्तेभिः॑ । वः । व॒चः॑भिः । दे॒व॒ज॑ष्टैः । इ॒न्द्रा । नु ।

अ॒ग्नी इ॒ति । अ॒व॒से । इ॒व॒र्ध्वैः ।

उ॒क्थ॒येभिः॑ । हि । स॒ । क॒व॒यः॑ । सु॒य॒ज्ञाः । आ॒वि॒वा॒स॒न्तः ।

म॒रु॒तः । य॑ज॑न्ति ॥ ४

हे इ॒न्द्रा हे॒ अ॒ग्नी ॥ पर॒स्मृ॒तापे॒क्षया॑ प्रत्येकं द्वि॒प॒च॒नं । यद्य॒त्वेकमे॒व परं॑ न॒ष्टे
अ॒व॒ग॒मानं॑ छा॒द॒सं ॥ हे इ॒न्द्रा॒ग्नी वो॒ यु॒वां व्य॒त्यये॑न व॒सु॒व॒च॒नं ॥ दे॒वज॑ष्टैर्दे॒वैः से॒व॒
नी॒यैः सू॒क्तेभिः॑ सू॒क्तेः॑ सु॒व॒च॒नैः॑ यो॒भन॑गुणप्रका॒श॒नप्र॒णयै॑र्वचोभि॒रव॑रोऽ॒गि॒र॒णो
उ॒प॒च॒य॑ते । आ॒हु॒या॒मि । नु॒ जि॒ह्वं॑ यु॒वा॒व॒स॒येभिः॑ स्तो॒त्रैः क॒व॒साऽभू॑ताना॒ पूर्वं॑ क॒व॒यः॑
सु॒य॒ज्ञाः यो॒भन॑वशा॒ग आ॒वि॒वा॒स॒न्तः स्तु॒त्यादि॑ना परि॒वर॑तो॒ म॒रु॒तो म॒रु॒तस्य॑
क॒र्गं॒सु यो॒गा य॑ज॑न्ति । पू॒ज॑न्ति ॥ हि॒ ये॒ति पू॒र॒णौ ॥

॥ अथ पंचमी ॥

एतो न्व'द्य सुध्याइ भवाम प्र दुच्छना मिनवामा वरौयः ।

आरे द्वेषासि सनुतः धामावाम प्रांचो यजमानमच्छ ॥ ५

एतो इति । वु । अद्य । सुध्यः । भवाम । प्र । दुच्छनाः ।

मिनवाम । वरौयः ।

आरे । द्वेषासि । सनुतः । धाम । अवांम । प्रांचः ।

यजमानं । अच्छ ॥ ५

अथमंगिरसां वाहः । अद्याभित्यामदिने तु विप्रमेव । गच्छत । सुध्यः शोभन-
कर्मोवा भवाम । दक्षता द्विषः प्र मिनवाम । प्रकृत्यं हिंसाम वरौयः । अत्यंत-
मित्यर्थः । तदेवाच्यते । सनुतः संभक्षणे द्वेषासि यजमानस्य हेतुनारे दूरे दवाम ।
स्वापवाच । यद्वा सनुतस्त्विंतिज्ञानाम । पूर्वं प्रकाशवैदिषां यथ उक्त इदानीं
प्रकाशानामिति । विवेकः । तदर्थं यजमानं प्रांचः सदाष्ट वनवत्पारं चाच्छाभितुष-
यवाम । गच्छाम ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये षड्विंशोऽंशः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

एता धियं कृण्वामा सखायाऽप वा मातां ऋणत व्रजं गोः ।

यथा मनुर्विशिशिप्रं जिगाय यथा वणिक्वंकुरापा पुरौयं ॥ ६

आ । इत । धियं । कृण्वाम । सखायः । अप । वा । माता ।

ऋणत । व्रजं । गोः ।

यथा । मनुः । विशिशिप्रं । जिगाय । यथा । वणिक्वं ।

वंकुः । आप । पुरौयं ॥ ६

इदमर्थरिरसां वाक्यं । इतः आगच्छतः आगत्य च धियं स्तुतिं कथयाम ।
करयाम । हे सखायः परस्परं सखिभूता अंगिरस इत्यांगिरसां वचनं । या धीमती
गवां निर्माती गोगवां ब्रह्मं पृथिविरप्यहृतमप्यहृतं अपावृणोत् । यथा च मनुर्नि-
विधिप्रं विगतवृत्तं यत्नं जिगाथ जितवान् । यद्वा गतुः सर्वंश्च मतेद्रो विविधिमो
दृढः । स तमस्याभिः कृतया सोमखलं यथा धिया जिगाथ । यथा च वथिक् वणि-
गिवाल्मेन कर्मणा वल्लफलाकाजी ककोवान् वक्तुपेलेच्छया वनगामी पुरीषं पूरक-
वृद्धकषाप । याभिः सुदःनू ओषिजाय पणिजे दीर्घम्रवम् मयु कोशः । ऋक् ०
१, ११२, ११, इति ऋच्युतं ॥

॥ सैषा सप्तमी ॥

अनू० नोदत् हस्तयतो अद्रि० अर्चन्तेन दश० मासो नव० ग्वाः ।

ऋतं यतो सरमा गा अ० व० दत् वि० श्वानि सत्यांगिराश्चकार ॥ ७

अनू० नोत् । अतं । हस्त० यतः । अद्रिः । अर्चन् । येन । दश० ।

मासः । नव० ग्वाः ।

ऋतं । यतो । सरमा । गा । अ० व० दत् । वि० श्वानि । सत्या ।

अंगिराः । चकार ॥ ७

अत्राख्यन्त्येऽद्रिभिषव्यावा हस्तयतो ऋकेन संहतः सन् सनूगोत् । नोति-
रव्यब्धभावे वर्गते । अथब्धत् । येन व्याख्या तदभिषवेय दश मासो मासान् दश-
मासपर्यंतं नवग्याः । नवमासपर्यंतं गवाधमनुतिष्ठन्तोऽंगिरसो नवग्याः । नवगोयुक्ता
वाचं अपूलयसिद्धं । यद्वा दशसंस्त्राकमासापेता दशमासानुष्ठाना अंगिरसोऽपरे
नवग्याश्चेते सर्वेऽपि येनार्चति । नवग्यासः सुनसोमश्च इदं । ऋक् ० ५, १८, १२, ।
इति ऋचि निगमः । ऋतं सत्यं वचं वा यतो प्राप्तं यतो सरमा सरणशीला स्तुतिरूपा
वांगिरसां गवाधिमिद्रेण प्रहिता देवयुगी वा गा अ० व० दत् पृथिविरप्यहृताः ।
विश्वानि सर्वाणि स्रुत्यादिक्थयानि सत्या सत्यानि चकारांगिराः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

वि॒श्वं अ॒था व्य॒पि मा॒हि॒ना॒याः सं यद्गोभि॑र्गिर॒सो न॒वे॒त ।

उ॒क्तं आ॒शां पर॒मे स॒ध॒स्य॑ ऋ॒त॒स्य॑ प॒था सर॒मा वि॒द॒ताः ॥ ८

वि॒श्वं । अ॒थाः । वि॒ऽउ॒पि मा॒हि॒ना॒थः । सं । यत् ।

गो॒भिः । अ॒गिर॒सः । न॒वे॒त ।

उ॒क्तः । आ॒शाः । पर॒मः । स॒ध॒स्यः । ऋ॒त॒स्यः । प॒था ।

सर॒मा । वि॒द॒त् । ताः ॥ ८

विश्वे सर्वङ्गिरसा माहिनाया महीनाया अथा उपसा व्यपि व्यञ्जने सति
गवासावरसोऽवकारोऽपठते अति प्रशुद्धः ग विः संनरितं संजगिरे तदासा गवाकृत्यः
जीराद्वत्प्रायः परम उक्तं सधस्य सधस्याने यथा उपयुक्तोऽनपदित्यर्थः । ऋतस्य
पथा मार्गेण सरमा वाक् देवस्युनो वा गा निगूढा विदत् । अलभत् । वृद्धासां गवां ।
परमे सधस्ये सधस्याने व्रजस्य निगूढनप्रदेश उक्त उदकस्य प्रत्ययानां वनेते । विद-
नित्यर्थः । तेन ऋतस्योदकस्य पथा मार्गेण सरमा गा विदत् ॥

॥ अथ नवमी ॥

आ सूर्यो॑ यातु॒ सप्ता॒श्वः जै॒त्रं यद॑-॒र्वावि॒या दौ॒र्घ्या॒थे ।

र॒धुः श्ये॒नः प॒तय॑-॒धः अ॒च्छा यु॒वा क॒विर्दी॑ द॒य॒ता॒पु ग॒च्छन् ॥ ९

आ । सूर्यः । यातु । सप्ता॒श्वः । जै॒त्रं । यत् । अ॒थ ।

उ॒र्वि॒या । दौ॒र्घ्या॒थे ।

र॒धुः । श्ये॒नः । प॒तय॑त् । अ॒धः । अ॒च्छा । यु॒वा । क॒विः ।

दी॒द॒य॒त् । गा॒धुः । ग॒च्छन् ॥ ९

सूर्यः सधस्य प्रेरका देवः सप्ताश्वः सधस्यस्वभावान्नापेतः सप्तसंख्याकाश्चो वा
आयातु । अश्वादिभिर्मुखमागच्छतु । यद्यश्वादेव सूर्यस्य दौर्घ्याथे दौर्घगमने जैत्रं
गंतव्यप्रदेश उर्विथोऽथ अतिप्रभूताश्वानः । स एव देवो रघुर्लघुगमनः स श्येनः

शंसनीयमनोऽधो दीयमानं हविरष्टाभिषक्तं पतयत् । आनयति । युवा सर्वं
निष्रविता कविः कांतदर्शी सन् गोपु रश्मिपु गच्छन्त्ये वसंत्यन् दीदयत् । दीयते ।
अह । श्वेनः सुपर्णोऽधोऽष्ट पतयत् । द्युलोकस्थं सोमसक्तं देवानामनयन्त्याद्युगार्थ-
मानेन तदभिषक्तमनात् । युमेत्यादि शिष्टं समानं ॥

। अथ दशमी ।

आ सूर्यो अरुहः कर्मर्षोऽयुक्तं यद्वरितो वीतष्ट'ष्टाः ।

उत्रा न नावंमनयंत धीरा आश्वत्थतीरापो अर्वागतिष्ठन् ॥ १०

आ । सूर्यः । अरुहत् । शुक्रं । अर्थः । अयुक्त । यत् ।

हरितः । वीत'ष्ट'ष्टाः ।

उत्रा । न । नावं । अनयंत । धीराः । आऽश्वत्थतीः ।

आपः । अर्वाक् । अतिष्ठन् ॥ १०

सूर्यो देवः शुक्रं दोमनकं उदकं प्रत्यावहत् । सर्वतः प्रादुर्भवति । यस्माद्यादा
वा हरितोऽन्ताग्नीनष्टाः कांतदृष्टानयुक्तं रथेऽयोकयत् तदा तं सूर्यं धीरा धीमती
यजमानादह उद्रोदकेन नावं न नावमिवानयंतः । तदाश्वत्थतीः सर्वतोऽनुप्रां
कुलोष्ठा अपोऽग्नीनवाङ्मुखा अतिष्ठन् । अभवन् ॥

। अथैकादशी ।

धियं वो अम् दधिषे स्वर्षा ययातरन्दशं मासो नवंग्वाः ।

अया धिया अम देवगोपा अया धिया तु'तुर्वामात्यः ॥ ११

धियं । वः । अम् । दधिषे । स्वः । सा । यया । अतरन् ।

दशं । मासः । नवंग्वाः ।

अया । धिया । अम । देवगोपाः । अया । धिवः ।

तुतुर्वाम । अति । नवंः ॥ ११

ये देवा यो बुद्ध्यान् धियं सुतिष्ठात्सपुनरिच्छां कर्षां कर्षणं दात्रीं दक्षिणे ।
धारयानि ॥ अत्ययेन नश्यतः ॥ यथा धिया कर्षणा नश्यतः कर्मरसो दस भासोऽ-
तरन् समनुतिष्ठन् देवानवा धिया देवगोपा देवैर्गैः । आन । भवेत् । यथा
धियाङ्गः प्रापयति तद्वत्तयोः । अतितरेण ॥

॥ इति चतुर्थं द्वितीयं सप्तोर्विंशो वगः ॥

इयो नेत्वत्थं द्वितीयं सूत्रं प्रतिपत्तव्यम् । अष्टमौ द्वितीया च त्रिषु यो विद्याः
षट् अगत्यः । आदितः षड् न देव्यः सप्तकृत्तयोऽप्यतो देवता । तथा चातुर्व्यासं ।
इयोऽष्टौ प्रतिपत्तोऽष्टौ द्वयो देवपत्नीष्वतोऽत्या त्रिषु द्वितीया चेति ॥ अत्र-
विनियोगो वैगमिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

इ॒या न वि॒द्यां अ॒युजि स्व॒यं धु॒रि तां व॒हामि प्र॒तर॒णीमव॒स्युर्ध्वं ।

ना॒स्या व॒श्मि वि॒मुचं॑ ना॒दृतं॑ पु॒नर्वि॒द्वान्म॒थः पु॒रए॒त

ऋ॒जु ने॒षति ॥ १

इ॒यः । न । वि॒द्वान् । अ॒युजि । स्व॒यं । धु॒रि । तां । व॒हामि ।

प्र॒तर॒णी । अ॒वस्य॑र्ध्वं ।

न । अ॒स्याः । व॒श्मि । वि॒मुचं॑ । न । आ॒दृतं॑ । पु॒नः ।

वि॒द्वान् । म॒थः । पु॒रऽए॒ता । ऋ॒जु । ने॒षति ॥ १

इयो न अथ इव विद्वान् पुनश्चः प्रतिपत्तः स्वयमनन्यप्रेरितः कन् धुरि
वज्रात्मिकावाययुजि । युक्तोऽभवत् । तां धुरं प्रतरणीं प्रकर्षेण तारयित्वावस्युर्ध्वं
रक्षयित्वा वहामि । धारयात्सप्तकृत्तयोर्ध्वं ह्रीं वा । अस्या धुरो विमुचं विनोचनं
परित्यागं न वश्मि । न क्षामये । नादृतं पुनः पुनरावरणं धारयन्मपि न च वश्मि ।
अथ को भार इति तद्देवोच्यते । विद्वान्मागाभिन्नोऽतर्वाजी देवः पुरएता पुरतो
वन्ता कन् पथा वज्रपागां नृत्तकुटिलं नेषति । प्रापयति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अ॒ग्न इ॒न्द्र वरु॑ण मि॒त्र दे॒वाः श॒र्धः प्र य॑ंत मा॒रुतो॑त वि॒ष्णो ।

उ॒भा ना॑स॒त्या रु॒द्रो अ॒ध॒ ग्नाः पू॒षा भ॒गः सर॑स्वती जुष॑न्त ॥ २

अ॒ग्ने । इ॒न्द्र । वरु॑ण । मि॒त्र । दे॒वाः । श॒र्धः । प्र । य॑न्त ।

मा॒रु॑त । उ॒त । वि॒ष्णो ह॒ति ।

उ॒भा । ना॑स॒त्या । रु॒द्रः । अ॒ध॒ । ग्नाः । पू॒षा । भ॒गः ।

सर॑स्वती । जु॒षन् ॥ २

हे अ॒ग्न इ॒न्द्र वरु॑ण मि॒त्र दे॒वा स॒र्धं य॑न्त व॒ल॒ग॒ण॒कं प्र॑यंत । प्रा॒प॒य॒न्त ॥ अ॒त्र स॒र्व॒त्र पू॒ष॒ स्था॒वि॒द्य॒मान॒त्वेना॑त्तर॒न्ना पा॒दादि॑त्या॒दिनि॑षातः । प्रथ॒मस्य॒ तु स्त॒त ए॒व या॒दादि॑त्यं ॥ उ॒तापि॒ च इ॒ मा॒रु॒त मा॒रु॒ता॒नि म॒रु॒ता व॒तादि॑ ह वि॒ष्णो स॒र्धं य॑न्त ॥ वि॒ष्णोरि॒त्यस्मि॑न्नेन व्य॒व॒धा॒नास्ति॑षातः ॥ किं॒वाभो॑भा ना॒स॒त्या स॒न्ध॒भूतो रु॒द्रोऽथ॒ अ॒ध॒ ग्ना ए॒त॒र्भा दे॒वानां॑ स्त्रि॒यश्च॒ पू॒षा भ॒गः सर॑स्वती च जुष॑न्त । सं॒व॒ताम॒श्व॒दे॒व्यं य॒ज्ञं स्तु॑तिं वा ॥

॥ अथ तृतीया ॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी मि॒त्रावरु॑णादि॒तिं स्वः॑ ष॒थि॒वीं द्या॑ म॒रु॒तः प॒र्व॒तां अ॒पः ।

कु॒वे वि॒ष्णुं पू॒षणं॑ ब्र॒ह्म॒ण्य॒प॒तिं भ॒गं नु॒ शंसं॑ स॒वि॒तारं॑ सू॒तये॑ ॥ ३

इ॒न्द्रा॒ग्नी ह॒ति । मि॒त्रावरु॑णा । अ॒दि॒तिं । स्वः॑ रि॒तिं स्वः॑ ।

ष॒थि॒वीं । द्या॑ । म॒रु॒तः । प॒र्व॒ता॒न् । अ॒पः ।

कु॒वे । वि॒ष्णुं । पू॒षणं॑ । ब्र॒ह्म॒ण्यः । प॒तिं । भ॒गं । नु॒ । शंसं॑ ।

स॒वि॒तारं॑ । अ॒तये॑ ॥

इ॒न्द्रा॒दि॒सर्व॑क॒तान् अ॒त॒र्दं दे॒व॒भू॒तये॑ऽअ॒द्र॒घ॒णाय॒ हव॑ । आ॒हु॒वा॒नि को॒णि वा । अ॒दि॒त्यादि॒त्य उ॒च्य॑न्ते अ॒र॒ण्ये ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उत नो विष्णुं रत वाती अस्त्रिधो द्रविणोदा उत सोमो

मयं स्करत् ।

उत ऋभवं उत राये नी अश्विनोत त्वष्टो विभ्वाणुं मंसते ॥ १

उत । नः । विष्णः । उत । वातः । अस्त्रिधः । द्रविणः । दा ।

उत । सोमः । मयः । करत् ।

उत । ऋभवं । उत । राये । नः । अश्विना । उत ।

त्वष्टा । उत । विभ्वा । अनु । मंसते ॥

उतापि च नोऽस्माकं विष्णोऽप्योक्तो देवो मयं स्करत् । मयं च । दुःखनाम । सुखं करोतु । उतापि च वातो वायुरस्त्रिधोऽस्त्रिधः स न मयं स्करत् । किं च द्रविणोदा धनस्य दाता सोमोऽपि मयं स्करत् । उतापि च ऋभवो नोऽस्मभ्यं राये धनायानुमंसते । अनुमन्यतां । उताश्विनामिनः च उत त्वष्टा देव उत विभ्वा ऋभूणां मयतमो देवः । एते सर्वेऽप्यनुमंसते । यदा अनुमंसन् इति प्रत्येकं संबधनीयं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

उत त्वन्नो माकृतं शर्ध आ गमद्दिवि क्षयं वजतं वर्चिरासदे ।

सहस्यतिः शर्म पूषोत नो यमद्वरुथ्यं वरुणो मित्रो अर्धमा ॥ ५

उत । त्वत् । नः । माकृतं । शर्धः । आ । गमत् ।

दिवि । क्षयं । वजतं । वर्चिः । आसदे ।

सहस्यतिः । शर्म । पूषा । उत । नः । यमत् । वरुथ्यं ।

वरुणः । मित्रः । अर्धमा ॥ ५

उतापि च त्वत्तत्कारतं यधीं भदतां यधं संवे नोऽज्ञानागमत् । आगच्छत् ।
 कोदयं तच्छत्रं । दिविचरं त्वत्तोके वर्तमानं यजतं पूज्यं । किमर्थमागमनमिति
 दुतः शत्रे । अहिर्विहिंशत् सद उपरुहं । उपविष्टः कविः कीकारायेत्यर्थः । किंच
 अहिः समिधेन यमं सुखं ययत् । यच्छत् । अत नोऽभ्यं पूषापि ययत् । कोदयं
 यधं । यद्व्यं । वारवति यीतवातादिकमिति यद्व्यं ऋहं । तद्व्यं यद्व्यं । किंच
 यद्व्यादयश्चोऽपि प्रत्येकं यमं यच्छत् ॥

॥ अथ घञी ॥

उत त्वे नः पर्वतासः सुयस्तयः सुदीतया नद्याः स्वामंशे
 भुवन् ।

भगा विभक्ता यवसावसा गमदुव्यचा अदितिः ओतु मे
 हव ॥ १

उत । त्वे । नः । पर्वतासः । सुयस्तयः । सुदीतयः । नद्याः ।
 स्वामंशे । भुवन् ।

भगः । विभक्ता । यवसा । अवसा । आ । गमत् ।

उदुव्यचाः । अदितिः । ओतु । मे । हव ॥ १

उतापि च त्वे ते पर्वतासः पर्वतोद्भूतः सुयस्तयः योभनस्तुतयः किंच
 सुदीतयः सुदाना नद्यश्च स्वामंशे पावनेऽस्माकं भुवन् । भवन्त । भगो देवो
 विभक्ता । पर्वतां विभागकर्ता दाता सन् यवसाजेनावसा रक्षणेन च सहागमत् ।
 आगच्छत् । उदुव्यचाः प्रभूतव्याघ्ररदितिरदोना देवमाता मे हव स्तुतिमाह्वानं
 मे करोतु । हवोतु ॥

यद्व्यं यद्व्यं देवपत्नीनां देवानां पत्नीरित्यादिके हे वाचस्पत्यकाये । स्मृतं
 यः देवानां पत्नीरयतीरवन्त न इति हे । आ० १, १० । इति ॥ आग्निनास्तय-
 कोऽप्येते देवानां पत्नीरयतीरवन्त न इति हे राजानमिति हे । आ० ५, २० ।
 इति ॥

॥ तयोऽंघ्रे प्रथना सूक्ते सममी ।

दे॒वानां॑ प॒त्नीर॑द्यतीर॒वतु॑ नः प्रा॒वतु॑ नस्तु॒जये॒ वाज॑सातये ।

वाः पा॒र्थि॒वासो॑ य॒ अपा॑मपि॒ व्रते॑ ता नो॑ दे॒वीः सु॒हवाः॑ शर्म

यच्छत ॥ ७

दे॒वानां॑ । प॒त्नीः । उ॒द्यतीः । अ॒वतु॑ । नः । प्र । अ॒वतु॑ । नः ।

तु॒जयं॑ । वाज॑सातये ।

वाः । पा॒र्थि॒वास । याः । अ॒पा । अपि॑ । व्रते॑ । ताः । नः ।

दे॒वीः । सु॒हवाः । शर्म॑ । यच्छत ॥ ७

देवानामिन्द्रादीनां पत्नीः पत्न्य उपतीरयन्त्योऽक्षदीयां स्तुतिं कर्तुं वा कामयमाना नोऽस्मानवन्तु । रचन्तु । तथा नोऽस्माकं तुजये वसवते पुत्राय वाजसातयेऽजलाभाय संप्रसादाय वा प्रावन्तु । प्रकर्षणं रचन्तु गच्छन्तु वा । वाः पार्थिवासः पृथिवीर्धर्मधिन्यो वाचापामुदकानां व्रते कष्टं क्लान्तिष्वेव भर्तते ता हे देवोर्देव्यो हे सुहवाः शोभनाङ्गानां यत्वं नोऽस्माभ्यं शर्म यच्छत ॥

॥ अथाष्टमी ।

स॒त॒ ग्ना॒ व्य॑तु दे॒वप॑त्नी॒रि॒न्द्रा॒ण्य॒ग्ना॒य॒ग्नि॒नी॒ राट् ।

आ॒ रो॒द॒सी॒ वरु॑णा॒नी॒ शृ॒णो॒त॒ व्य॑तु॒ दे॒वीर्य॑

ऋतु॑र्जनीनां ॥ ८

स॒त॒ । ग्नाः॑ । व्य॑तु । दे॒वप॑त्नीः । रि॒न्द्रा॒णी । अ॒ग्नार्यो॑ ।

अ॒ग्नि॒नी । राट् ।

आ॒ ! रो॒द॒सी॒ इति॑ । वरु॑णा॒नी । शृ॒णो॒त॒ व्य॑तु॒ । दे॒वीः ।

यः । ऋतुः । जनीनां ॥ ८

अनापि च ग्नाः प्लिवो देवपत्नीर्देवपत्न्यो देवाः पतवो यासां ता । तावश्यो व्यंतु ।
 ऋविर्भक्षयंतु । ता विविच्योच्यन्ते । इन्द्राणो ब्रह्म पत्न्यग्नः ख्यग्नेः पत्न्यग्निम्यग्निनोः
 पत्नी राट् राजवःना । किं च रोदसी । ब्रह्म पत्नीति यास्तेनोक्तं । एवं सति
 विवितस्तुका रोदसी । ऋक् ० १, १६७, ५ । इत्यत्र यथाह्युदात्तप्रत्ययानि न
 कालसद्वत्तापि भाव्यं । तथापि याकल्येन गृहविषयेषु सक्तत्वात्तथैव द्रष्टव्यं । वरुणानी
 वरुणस्य पत्न्या सवतः प्रत्येकं शृणोतु । किं च देवोः पत्नीसंयाजदेव्यो व्यंतु । खादंतु
 ऋविः । धो जनौनां देवजायानास्तुः कालसदभिमाना देव्योऽपि शृण्वंतु व्यंतु
 च । अत्रापि च ग्ना व्यंतु देवपत्न्यः । नि० १२, ४६ । इत्यादि निरुक्तं द्रष्टव्यं ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीयोऽष्टाविंशो वगः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देवादिद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीबीरब्रह्मपुत्रसाम्नाश्वपुरंधरेण
 स्थायशालात्वेन विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये चतुर्थादिके
 द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ श्रीभारतौ नमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽर्पितं जगत् ।

निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

अथ ततोयोऽथाय आरभ्यते । तत्र प्रयुजनीति सप्रचं हतीर्थं सूक्तं प्रतिरथ-
प्रापिं तेषुभं । पूरत वैश्वदेवं वै तदित्युक्त्वादिदमपि वैश्वदेवं । प्रयुजती सप्र
प्रतिरथ इत्यनुक्रान्तिका ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्रयुजती दिव एति ब्रुवाणा मही माता दुहित्वोर्धयंती ।

आविवासंती सुवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सदेने जाहुवाना ॥ १

प्रयुजती । दिवः । एति । ब्रुवाणा । मही । माता ।

दुहितुः । बोधयंती ।

आविवासंती । सुवतिः । मनीषा । पितृभ्यः । आ ।

सदेने । जाहुवाना ॥ १

एषोवक्षा । प्रयुजनी प्राणिणः प्रसुतेषु कर्मसु दिवो ब्रुवाणा इति । आगच्छति
ब्रुवाणा सूचयाना ॥ कर्मणि क्तप्रत्ययः ॥ मही मही माता प्रजापत्य देवानां
वा निनीती दुहित्वोर्ध्वया बोधयंती बोधं कुर्याणा । तदुपजीव्यत्वाद् दुहित्व-
सुपचयंती । यद्वा दुहित्वदिंश्च इति संबन्धः ॥ असौ दिवो दुहित्वं व्याप्त्वा दुहित्वदिंश्च
इत्यादिषु प्रसिद्धं । अन्यत्र च दिवो दुहित्वा सुवनस्य पत्नी । अथे० ७, ७५, ४ ।
इत्यसौ व्युद्दुहित्वमन्त्रात् । अत इदमभिगम्यते । कदाचिद्द्वौवसो जायते
अथाथ दिव इति । प्रजापतिर्वा आ दुहित्वमभ्यप्यावद्विनित्यम्य आहुत्सवसिन्त्यम्य

ये० ब्रा० १. ११. इति हि श्रूयते । किं च दृश्यते कार्यकारणभाष्यज्ञानेऽदिते-
हेतोऽजायत दद्याददितिरिति ॥ किं च व्यापिकासंती परिचंती कुपतिनिन्दयंतो सर्वत्र
नित्यतदर्थो वा नमो वा स्तुतिमती पितृभ्यः ॥ तृतीयार्थे पंचमो ॥ पितृभिः पातकै-
र्देवैः सङ्गु सद्गने यागवृद्ध आ सर्वतो लोक्तवानाहुवमाना । यद्वा पितृभ्यः कर्मण्यं
पातक्येभ्यो बलवानेभ्य इदमपण्येन पातक्येभ्यो वा तेकर्मण्यं लोक्तवाना ॥

। अथ द्वितीया ॥

अजिरासस्तदंघ्रिं देयमाना आतस्थिवांसो अस्तस्य नाभिः ।

अनंतासं चरवो विश्वतः सीं परि व्यावाष्टयिवी यंति

पंचाः ॥ २

अजिरासं । तत्पंचमः । देयमानाः । आतस्थिवांसः ।

अस्तस्य । नाभिः ।

अनंतासं । चरवः । विश्वतः । सीं । परि ।

व्यावाष्टयिवी इति । यंति । पंचाः ॥ २

अजिरासो गमनशीलाः ॥ अजिरिचक्षुःश्रुत्यातोऽजिरिगिरिरेत्यादिना निप-
तितः ॥ तत्रपस्तदेव प्रकाशनरूपं कर्म यस्य तत्तादृशमङ्गीयमाना गच्छंतोऽस्तस्य
स्वर्यस्य नाभिं संनाडकं गच्छंतं अस्तस्योदकस्य वा नाभिसंतस्त्रिमातस्थिवांस आति-
हंतोऽनंतासः परिमिता चरवो व्याघ्राः पंचाः गमनशीला रज्ज्वो व्यावाष्टयिवी पति
दिक् च पृथिवी वातरिचं च विश्वतः परितो यंति । गच्छंति । सोमिति पूरणः ॥

। अथ तृतीया ॥

उवा संसुद्रो अरुपः सुपर्णाः पूर्वस्य योभिं पितुरा विवेश ।

मध्ये द्रवो निक्षिप्तः पृथिरश्ना वि चक्षमे रजससात्तंते ॥ ३

उत्था । समुद्रः । अरुघः । सुपथः । पूर्वस्य । योनिः । पितुः ।

आ । विवेश ।

मध्ये । दिवः । निहितः । दृष्टिः । अश्रमा । अक्रमे ।

रजसः । पाति । अन्तः । १

सौर्वोदः । त्वः । उद्योदकस्य कामानां वा सेक्ता सद्यः सद्यः । यदा
संमोदते तस्मिन्नेवा इति सद्यः । अरुघ आरौचनानः सुपथः सुगमनः पूर्वस्य ।
अवयवसंज्ञयेयं । पूर्वदिगवस्य पितुः पालकत्वांतरिचस्य योनिस्त्यादकवयवस्य
विशेषः । आकृष्टवान् । पञ्चाद्विषो मध्ये निहितः दृष्टिः । प्राक् । त एव सर्वं इति
दृष्टिरादित्यः । अश्रमा सर्वत्र व्याप्तः सुप्रोपसा वा । अश्रमसदृशो रजसोऽन्तरिचत्वांतो
पूर्वापरभागो विचक्रमे । विक्रमते । पाति च जगत् । जगद्वाचं क्रमत् इत्यर्थः ।

अथ चतुर्थी ।

चत्वारः ईं विभ्रति जेमयंतो दश गर्भं चरसे धापयन्ते ।

त्रिधातवः परमा अस्य गावो दिवश्चरन्ति परं सद्यो अन्तान् ॥ ४

चत्वारः । ईं । विभ्रति । जेमयन्तः । दश । गर्भं । चरसे ।

धापयन्ते ।

त्रिधातवः । परमाः । अस्य । गावो । दिवः । चरन्ति ।

परं । सद्यः । अन्तान् ॥ ४

चत्वार ऋत्विज इमेनवादित्यं जेमयन्तः जेमनात्मन इच्छन्तो विभ्रति । धापयन्ति
चत्वारिः स्तुतिभिश्च । किं दश दिवो गर्भं गर्भवन्वाप्य सत्यजगेन चरसे चरणाद्यो-
दशास्तमवव्यवहाराद्य धापयन्ते । गमयन्ति । त्रिधातवस्त्रिधातवः । यीतोऽप्यवर्षभदेक
त्रिधातवः अस्यादित्यस्य परमा सद्यो गावो रजस्यो दिवोऽन्तरिचत्वांतान् परं परितः
सद्यः उदयानंतरमेव चरन्ति । गच्छन्ति ॥

। अथ पञ्चमी ।

दृढं वपुर्निवचनं जनासचरति यन्नद्यस्तस्यरापः ।

हे यदौ बिभृतो मातुरन्ये दृढं जाते यस्या इ संबधू । ५

दृढं । वपुः । निऽवचनं जनासः । चरति । यत् । नद्यः ।

तस्यः । आपः ।

हे दृति । यत् । दृ । बिभृतः । मातु । अन्ये दृति ।

दृढऽदृढ । जाते दृति । यस्या । संबधू दृति संबधू । ५

जनासो हे जना कतिज दृढं पुरतो दृष्टानं वपुः यदीरं महत्त्वं निवचनं सुखं
भवतीति शेषः । यन्मंडलपुपजीव्य नद्यचरति प्रवर्तति । अपथ यन्मंडलमधितस्यः ।
महत्वाधीनत्वात्तसां । ईमेतदुक्तलक्षणं यन्मंडलं हे अहोरात्र मातुर्निमोहमोह-
स्यानोवाटंतरिचादन्ते दृढं जाते दृढ चेह च सूर्ये जाते निमज्जे यस्या यस्य
निवचनीये युष्मभूते वा संबधू समानगले समानबंधने सभयोरप्येक एव सूर्यो बंध-
कोऽचोययोस्तादृशो बिभृतः धारयकः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरौ वयंति ।

उपप्रक्षे तृषणो मोदमाना दिवस्यथा वध्वो रंत्यच्छ । ७

वि । तन्वते । धियः । अस्मै । अपांसि । वस्त्रा । पुत्राय ।

मातरः । वयंति ।

उपप्रक्षे । तृषणः । मोदमानाः । दिवः । यथा । वध्वः ।

यंति । अस्मै । ७

अथै सूर्याय विद्यः सुतोऽरपांसि कभीषि च, वितन्वते । विस्तारयन्ति यजमानाः । पुत्राय पुत्रस्थानीयाय भातरो निनीत्य चवसो दिवो वा वक्ष्या वक्ष्याणि वयन्ति । निष्पादयन्ति । वक्षसद्वयानि तेजासि निविहानि संपादयन्तीत्यर्थः । ३ वषः सेतुः सूर्यस्योपग्रहः सप्तर्षेण संपर्के सति बोदमाना कृष्यतो वधो वधूस्थानीया ररुज्यो दिवस्यया सूर्यवर्गविना नार्गेवाच्छासदभिमुखं वन्ति । गच्छन्ति । प्रसरन्ति ॥

॥ अथ समी ॥

तदंस्तु मित्रावरुणा तदग्ने यं योरस्मभ्यमिदमस्तु यस्तं ।

अग्नीमहिं गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे वृहते सादनाय ॥ ७

तत् । अस्तु । मित्रावरुणा । तत् । अग्ने । यं । योः ।

अस्मभ्यं । वृहं । अस्तु । यस्तं ।

अग्नीमहिं । गाधं । उत । प्रतिष्ठां । नमः । दिवे ।

वृहते । सादनाय ॥ ७

अत्र लिङ्गसिद्धादेवताः । हे मित्रावरुणा मित्रावरुणो तदिदं कृतं यस्तं सुदमस्तु । भवतु । हे अग्ने तत्कृतं यस्तमस्तु । अस्मभ्यं यं सुखाय बोर्दुःखाना-
मतिप्रणावेदं यस्तमस्तु । ययं चाग्नीमहिं प्राप्नुयाध गाधं स्थितं । उतापि च प्रतिष्ठां स्थितेरभिच्छित्तिं चाग्नीमहिं । नमो नमस्करोमि दिवे द्योतमानाय सूर्याय वृहते भवते सादनायान्नवाय निश्चयः ॥

॥ इति चतुर्थेऽध्याये तृतीये प्रथमो वगः ॥

कदु प्रियायेति पंचमं चतुर्थं कृतं । प्रतिभातुनोनात्येयः ऋषिः । जगती चण्डः । विश्वे देवा देवताः । आत्मानुक्तमणिका । कदु पंच प्रतिभातुर्जागतमिति ॥ आभिप्लविके पंचमेऽहनि वैश्वदेवयज्ञ इदं कृतं निविहानं । कृतं च । कदु प्रियायेति वैश्वदेवं । आ० ७. ७. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

कटुं प्रियाय धान्नं मनामहे स्वच्छं वाय स्वयंशसे महे वयं ।

आमेन्य य रजसो यद्भ्र आ प्रपो वृणाना वितनोति

मायिनौ । १

कटु । ऊं इति । प्रियाय । धान्नं । मनामहे । स्वच्छं वाय ।

स्वयंशसे । महे । वयं ।

आमेन्यस्य । रजसः । यत् । अभ्र । आ । अपः । वृणाना ।

वितनोति । मायिनौ । १

अत्र वैद्यताग्निसंज्ञावः कटु कटा । उ इति पूरकः । प्रियाय सर्वेषां प्रियभूताय ।
वृष्टिद्वारा वृष्टिरादिप्रयोजकत्वात्सर्वप्रियत्वस्य प्रसिद्धं । तादृशाय धान्ने तेजसे
वैद्यताय । उत्तरवाक्येऽप्येवो वितनोतीति वक्ष्यमाणत्वादिदं लभ्यते । कीदृशाय
स्वच्छं वाय अभूतबलाय किं स्वच्छशसे अभूताभ्याय । सर्वमप्यसं ह्यस्य स्वं । महे
सहते पूज्याय वयं कद मनामहे । स्तवान् । यत् ॥ उत्तरत्र प्लोडिगनिर्देशाद्येति
विपरिणामयितव्यं ॥ आमेन्यो यस्मिरामेन्यस्य समन्तान्नातव्यस्य रजसोऽन्तरिक्षस्य ।
अपरिमितमपि नभ इत्यदिति सर्वैर्नीयते । संवन्धिन्यभ्रं मेघ आ आधि मेघस्योपशेष
उदकानि वृष्टिलक्षणां वितनोति विस्तारयति वृणानाश्चादयन्ती मेघनाना
वः मायिनौ । मायेति प्रज्ञानात् । प्रज्ञायती सती । यद्यस्य संवन्धिनी मायमित्री
मायिति वा बोध्यं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ता प्रजत वसुमं बीरवक्षणां समान्या वृतया विष्णुमा रजः ।

अथो अथांवीरपरा अपेक्षते प्र पूर्वाभिस्तरते देववृर्जनः ॥ २

साः । अत्रत । वयुनं । वीरऽवच्छयं । समान्या । दृतया ।

विश्वं । आ । रजः ।

अपो हति । अपाचीः । अपराः । अप । ईजते । प्र ।

पूर्वाभिः । तिरते । देवऽयुः । जनः ॥ २

इयदुपस्था । ता उपसोऽन्नत । वितन्वति । किं । वयुनं प्रज्ञानं । कीदृशं । वीर-
वच्छयं वीरेष्टं विविधवृत्तयोः । यद्वा वज्रथाः कार्यकोटौ रो मेन प्रेष्यते तत्तादृशं ।
किं न समान्यैककृपया दृतयावरकया दीप्या विश्रया सर्वस्य रजो जगदन्नत । एवं
सति देवयुदेनकानो जनोऽपाभीरपाचनाः प्रतिनिवृत्तदुखीरपरान् अन्या आगाभिनी-
कसोऽपेजते । अपचाखयति । अपरोऽपघट्टः पूरणः । पूर्वाभिस्ताभिः प्रतिरते ।
प्रपूर्वस्तिरतिरिधेनाटेः । वधेयसि स्त्रजनोपां वधते वा स्त्रयं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ यावभिरहन्ते भिरक्तः भवैरिष्टं वज्रमा जिघर्ति मायिनि ।

यं वा यत्प्रचरन्स्वे दमे संवर्तयन्ता वि चं वर्तयन्तहा ॥ १

आ । यावऽभिः । अहन्ते । भ । अक्तऽभिः । वरिष्टं । वज्रं ।

आ । जिघर्ति । मायिनि ।

यतं । वा । यत्प्र । प्रचरन् । स्व । दमं । संवर्तयन्तः ।

वि । च । वर्तयन् । अहा ॥ ३

अत्र पूर्वाहं इह उच्यते अन्तराहं इन्द्रात्मा भूयः । आ ह्रयत इति शेषः । कैः ।
अहन्तेभिरहनि संपादितैरक्तभौ रात्रिभिः । तत्र निघट्टैरिच्छयः । तथाविधैर्या-
वभिः । साधे साधनघट्टः । यावसाधैरभिषचैर्निमित्तभूतैः । आगत्यात् सोमो
समृ मायिनि हत्वे निमित्ते सति परिउद्युक्तरं वज्रगा सर्वतो जिघर्ति । दोषयति ।
वा किंवा । वायव्यबाधे । यत्सोऽह्नात्कक्षादित्यस्य यतं यनभंख्याका रश्मयः स्वे
दमे स्रक्तीये सुह आकाशे प्रचरन् प्रचरति । किं कुर्वतः । संवर्तयन्तः प्राथिनो

नायवन्तः । यद्वा चङ्गाङ्गानि दिवसान् संवत्सृतः सव्यक् प्रवत्सृतो वि च वत्सृतं
चङ्गाङ्गानि निवत्सृतं गतान्वेव पुनः प्रापवन्ति च । तपनपरिच्छादधीनत्वात्प्रापि-
नामायुः सवसाङ्गोरात्रादिव्यवहारस्य ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तामं-य रीतिं परशोरिव प्रत्यनौकमख्यं भुजे अस्थ वर्षसः ।

सचा यदि पितुमंतमिव जयं रत्नं दधाति भरहृतये विशे ॥ ४

तां । अ-य । रीतिं । परशोः । इव । प्रति । अनौकं । अख्यं ।

भुजे । अ-य । वर्षसः ।

सचा । यदि । पितुमंतं । इव । जयं । रत्नं । दधाति ।

भरहृतये । विशे ॥ ४

इत्यवगन्धे । तां प्रविष्टानस्थाने रीतिं स्वभावं गतिं वा परशोरिव प्रति परशोः
प्रतिनिधिमिव पश्यानि । परपुत्रं वा स्त्रियान्मन्त्रिभक्तं साधयति तद्वदित्यर्थः । अख्य
वर्षसो रूपवतोऽस्यादित्यस्थानौकं रत्नसमूहं भुजे भोगाय अख्यं । कथयाम्यहं । यदि
यस्यात्मा च देवः सचास्तत्तद्वायः सन् पितुमंतमवतं जयमिव निवासमिव भरहृतये
संपाप्ते अस्ते वाङ्मनयुक्ताय विशे यजनानाय रत्नं रमणीयं धनं दधाति धारयति ।
उभयवपि ददातीत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स जिह्वया चतुरनीकं ऋजते चारु वसानो वरुणो यतं सरिं ।

न तस्यं विद्म पुरुषत्वतां वयं यतो भगः सविता दाति वार्यं ॥ ५

सः । जिह्वया । चतुः । अनौकः । ऋजते । चारु । वसानः ।

वरुणः । यतं न । सरिं ।

न । तस्यं । विद्म । पुरुषत्वतां । वयं । यतः । भगः । सविता ।

दाति । वार्यं ॥ ५

सोऽग्निचतुरनीकचतुर्दिषु प्रवृत्तत्वेनाहः सन् जिह्मया ऋजते । गच्छति घृता-
दिकं । यद्वा जिह्मया चतुरनीकः सन् ऋजते । अर्धं करोति स्वात्मानं । किं कुर्वन् ।
चाह रमणीयं तेजो वसान आच्छादयन् वरुणस्यगोवारकः सन् अरिभक्तिं यतन्
उद्धरन् । तस्य । तन्निवृत्त्यर्थः । तं न विद्मः । न जानीमो वयं पुत्रवत्पुत्रता पुत्रवत्पुत्रेन
कामानां पूरकत्वेन वा युक्तं ॥ अपरो भावप्रत्ययः पूरणः ॥ यतोऽयं भगो भङ्गान्
भजनीयः सपिता प्रेरको देवो दाति यच्छति वार्यं वरणीयं धनं ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये दिवोवो भगः ॥

देवं व इति प्रथमं सूक्तमात्रेयस्य प्रतिप्रभक्षार्थं त्रैलोक्यं वैश्वदेवं । देवं वः
प्रतिप्रभोऽत्या तत्परापरित्यक्तकर्मिका ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमः ॥

देवं वा अद्य सवितारमेधे भगं च रत्नं विभजंतमायोः ।

आ वां नरा पुनश्भुजा बह्व्यां दिवेदिवे चिद्विना सखीयन् ॥ १

देवं । वः । अद्य । सवितारं । आ । ईधे । भगं । च ।

रत्नं । विभजंतं । मायोः ।

आ । वां । नरा । पुनश्भुजः । बह्व्यां । दिवेदिवे । चित् ।

अश्विना । सखीयन् ॥ १

देवं द्योतमानं सवितारं सर्वस्याभ्युद्यमानारं वः । तानिन्त्यर्थः । यद्वा होतृदिहं
वाक्यं । नो यजमानेभ्यो युक्तभ्यमथोवाहोदानोमेवे । ययनच्छानि । भगं च भज-
नीयं देवतयोर्मनुष्यस्य यजमानस्य रत्नं रमणीयं हविर्विभजंतं । भगो वां विभज-
त्विति हविर्भगस्य विभजनं प्रसिद्धं । मायो विभक्ता संभरच वरुणः । ऋणे० ४. १७.
११. भगो विभक्ता ययसा । ऋणे० ५. ४६. ६. इति च सुमिः । यद्वा चतुर्थीयं
वही । यजमानार्थं रत्नं रमणीयं धनं विभजंतं । हे नरा नेतारो हे पुनश्भुजा । पुन-
श्भुजाः इति पुनश्भुजौ ॥ हे अश्विनाश्विनो वां युवां दिवे दिवे प्रतिदिनमापन्नान् ।
आयतं यः व्यकृदाभस्रसं । सखीयन् युवयोः सखित्वरिच्छन् । चिदिति पूरणः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्रति प्रयाणमसुर य विद्वानन्सृक्तैर्देवं सवितारं दुवस्य ।

उषं ब्रुवीत नमसा विजानन् ज्येष्ठं च रत्नं विभजंतमायो ॥ २

प्रति । प्रयाणे । असुस्य । विद्वान् । सृक्तैः । देवं ।

सवितारं । दुवस्य ।

उषं । ब्रुवीत । नमसा । विजानन् । ज्येष्ठं । च । रत्नं ।

विभजंतं । आयोः ॥ २

असुरस्य यत्पूर्वा निरसितः सवितुः प्रति प्रयाणं प्रत्यागतिं विद्वान् जानन् सृक्तैः सवितारं देवं दुवस्य । हे कंनरात्मन् । किंचाद्योर्गृह्णाय ज्येष्ठं रत्नं धनं च विभजंतं । ददतमित्यर्थः । नमसा नमस्कारेण हविषा वा विजानन् विशेषेण भाव-
यन्नित्यर्थः ॥ यद्वांतर्हीनस्यर्थोऽयं ॥ सापयन् उपब्रवीत स्तोतुं भवान् ॥

॥ अथा तृतीया ॥

अदवया दयते वयोषि पुषा भगो अदितिर्वस्त उस्रः ।

इंद्रो विष्णुर्वरुणा मित्रो अग्निरहोनि भद्रा जनयंत दस्त्राः ॥ ३

अदवया । दयते । वयोषि । पुषा । भगो । अदिति । वस्तो ।

उस्रः ।

इंद्रः । विष्णुः । वरुणः । मित्रः । अग्निः । अहोनि । भद्रा ।

जनयंत । दस्त्राः । ३

अथमग्निरदवयादनीशानि ॥ अदरौषादिकल्पमत्ययः । सुषां सुसृजति वाका-
देयः ॥ अथवासीत्यदवया जिह्वा । तथा वायोषि वरुणोयानि काटानि दयते ।
दयतिरनेककर्मज्ञ दहने वर्तते । दहतीत्यर्थः । सामर्थ्यादग्निरिति गच्छते । यद्वा-
दनीशानि वरुणोयान्यहोनि दयते । ददाति यजमानान् ॥ दय दानगतिर्हिंसा-

वशाख्यानेषु ॥ कीदृशोऽग्निः । पूषा योषको भगो भजनीवोऽदितिरुन्मोघः । यद्वा
पूषादयस्कोऽपि प्रत्येकमदनीयानि वार्थानि चास्मानि दयते । उक्ताः यैर्वक्त्रे ।
आच्छादयति । सामर्थ्यास्तेनांसि । इंद्रादयः पंचापि देवा दक्षा दर्मनीया अस्मानि
सर्वास्मागतं तृष्णिभद्रा योभनीयानि जनयंत । जनयंति । दिवसानां यागदानादिवि-
प्रदत्तमेव भद्रत्वं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तन्नै' अनर्वा' सविता वरु'धं तत्सि'धंव इवयंतो' अनु' ग्मन् ।

उप' यद्वा'चे' अध्वर'य' होता' रायः' स्याम' पतंत्यो' वाजरत्नाः' ॥ ४

अत् । नः । अनर्वा । सविता । वरु'धं । तत् सिधंवः ।

इवयंतः । अनु' । ग्मन् ।

उप' । यत् । वोचे' । अध्वर'य' । होता' । रायः । स्याम' ।

पतंत्यः । वाज'रत्नाः' ॥ ४

तत्प्रसिद्धं वरुणं परणीयमक्षदभिमतं धनं नोऽक्षभ्यमनर्वाप्रत्यतः केनाप्यतिरस्कृतः ।
सविता देवः प्रथच्छ्रविति शेषः । नक्षत्रं सिधंवः स्यंदनघोषा इवयंतो गच्छंत्यो
नद्योऽनु' अनुसृत्य ग्मन् । गच्छंतु । धनं दातुं गच्छ'त्वित्यर्थः । यद्वा'वाजरत्ना
यागस्य होता होमनिष्पादकोऽहोपवोचे उपेत्य द्वयोर्मि तस्मात्तत्रयच्छत्विति शेषः ।
पतं' चात्रवो रायो धनस्य बहुविधस्य पतयः स्वामिनः स्याम । भवेम । वाजरत्ना
अस्त्रेन वस्त्रेन वा रमणीयाः । अथवा यद्वा'वाजोचे स्त्रीणि तस्मात्सविता नो बहुयथा-
गच्छतु । तस्मात्तत्रैव नो वरुणं वज्रगनुग्मन् अनुगच्छ'त्विति वा योज्यं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्र ये वसुध' ईश'दा नमो' दुर्य' भित्ते वरु'णो मृत्तवा'क् ।

अवैतभं' कृणुता वरु'णो दिवस्यु'थिव्योर'सा मदेम' ॥ ५

प्र । ये । वसु'भ्यः । ईव'त् । आ । नमः । दुः । ये । मित्रे ।

वसु'णो । सुक्ता'वाचः ।

अत्र । एतु । अभं । कणुत । वरी'यः । दिवः । पृ'थिव्योः ।

अवसा । मदेम ॥ ४

ये यवनानां वसुभ्यो यत्तन्निवासेभ्यो देवेभ्य ईवङ्गममरस्योऽसं पश्चात्तर्कं प्र दु
प्रादुः । ये च मित्रे देवे वसुणे च सूक्तावाचः सूक्तवचसो भवन्ति तानस्यातर्कं
ननुजनं तेजो वाचैत । अवगच्छत । हे देवाः कणुत कुक्षत च एतेभ्यो वरीय उन्नतरं
क्षुभं । दिवस्पृथिव्योर्ध्वापृथिव्योऽपसा रणणेन मदेम । नृष्येभ ॥

॥ इति चतुर्थंस्तु तृतीये तृतीयो वर्गः ॥

विश्वो देवस्येति पंचमं वचं सूक्तं सप्तम्यः त्रिचतुनेरार्धं वैश्वदेवं । पंचमी पंक्ति-
राद्याचनस्रोऽनुष्टुभः । तदुक्तमतुक्तमगण्यां । विश्वः सप्तम्यः त्रिचतुनेरार्धं पंक्तं तमिति ।
हृष्याभिप्लवचकृयोः प्रथमेऽङ्गि वैश्वदेवस्येति विश्वो देवस्येति प्रतिपत्तृचखाद्यः ।
स्रजितं च । विश्वो देवस्य नेतृरित्येका । आ० ७, ६, । इति ॥ आभिप्लविकेभु
द्वितोवचतृचकृयोः स्त्रेवैव वैश्वदेवस्य स्रजित प्रतिपत् । युष्मन्नेवमभिप्लवे । आ०
७, ६, । इति स्रजितत्वात् ॥

। तत् प्रथमा ।

विश्वो देवस्य नेतृर्मतीं वुरीत सख्यं ।

विश्वो राय इषुध्यति द्युन्नं वृणीत पुण्यमे ॥ १

विश्वः । देवस्य । नेतृः । मतीः । वुरीत । सख्यं ।

विश्वः । राये । इषुध्यति । द्युन्नं । वृणीत । पुण्यमे ॥ १

विश्वः सर्वो मतीं नेतृर्देवस्य । सवितरित्यर्थः । तस्य सख्यं वुरीत । वृणीत ।
विश्वो जगो राये धनस्येषुयति ॥ पंचमस्तारः ॥ ईमोय । तस्यानुग्रहात् सर्वो
जगो द्युन्नं धनं वृणीत सवितारं पुण्यं पुण्यं पथाप्रं धनं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ते ते' देव नेत॑रं चेमां' भ॒नु॒श॒से' ।

ते रा॒या ते ह्या॑ऽष्ट॒चे स॒चे'महि स॒च॒र्यैः ॥ २

ते । ते । दे॒व । ने॒तः । ये । च । इ॒मान् । 'अ॒नु॒श॒से' ।

ते । रा॒या । ते । हि । आ॒ष्ट॒चे' । स॒चे'महि । स॒च॒र्यैः ॥ २

हे नेत॑रं ते तत्र स्वभूतास्ते यथं यजमाना ये चान्य इमान् ॥ विभक्तिस्यत्ययः ॥ ईमे होत्रादयोऽनुशंसं शंसितुं प्रभवन्ति तेऽपि त्वदीयाः । यदेमानन्यानि ह्यादीननुशसे क्रमेण शंसितुं प्रभवन्ति । एकैव वा मङ्गनात्का देवता स स्वर्यः स हि सर्वभूतास्तेऽत्यक्त्वादिनरासां देवतानां तदन्तर्भावः इति भावः । न केवलं तच्छुं सका एवेत्यर्थः । तत्र भवे यथं राया धनेन सचेन होति संबन्धः । ते हि ते खराष्ट्रश्च आपर्चनीयाः ॥ ज्ञातार्थं क्षेत्रत्यर्थः । ह्येजन्त इत्यव्ययत्वादिभक्तोरदर्शनं ॥ सचर्यैः सभैः काशैः सचेमहि । संगच्छेत्तहि ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अतो न आ नृ॒न॒ति॒थी॒नतः॑ प॒त्नो॑र्य॒श॒स्य॒त ।

आ॒रे वि॒श्वं' प॒थे॒ष्टां हि॒षो सु॒योतु॑ सु॒यु॒विः ॥ ३

अ॒तः । नः । आ । नृ॒न् । अ॒ति॒थी॒न् । अ॒तः । प॒त्नो॑र्य॒श॒स्य॒त ।

द॒श॒स्य॒त ।

आ॒रे । वि॒श्वं' । प॒थे॒ऽष्ट्यां । हि॒षः । सु॒यो॒तु । सु॒यु॒विः ॥ ३

अतोऽस्मिन्त्यसे ॥ सार्वविभक्तिकस्तसिः ॥ नोऽस्माकन्त्यजानां नृद्वेषेन नतिथीन् तद्वत्पूज्यन् देवानां दशस्यत । सर्वतः परिचरत । अतोऽस्मिन्त्यसे पत्नीर्देवानां पत्नी-
रप्यादशस्यत इतिः प्रदानादिना । यदा नोऽस्माभ्यं नृन् पुनश्चत्वादीनतिथीन् पत्नीश्चैतन्मृगत्वं दशस्यत । हे देवाः प्रयच्छत । आरे दूरे विश्वं सर्वं पथेष्टां मार्गे पतनानं वैरिणं हिषोऽन्धानपि हिषो हेतुन्युयोतु पृथक्करोतु देवसंघः सविता वा य विः सर्वस्मान्निश्चयित्वा पृथक्करोतु ॥

। अथ चतुर्थी ।

यत्र वहि'रभिर्हितो दुद्रवद्वाणः पशुः ।

वृमणा वीरपत्न्याऽर्णा धरे'व सनिता ॥ ४

यत्र । वहि'ः । अभिर्हितः । दुद्रवत् । द्रोण्यः । पशुः ।

वृ.मना । वीर.पत्न्यः । अर्णा । धराऽइव । सनिता ॥ ४

अत्र यस्मिन्त्ये वज्रियं च वोढाभिहितो यूपं प्रापितो द्रोण्यो यूपार्हः पशुर्दुद्रवत् गच्छति यूपं प्रति तत्र वृमणा यजमानमनाः सतिषा वीरपत्न्यः । वीरा ऋत्विग्यजमानाः पुत्रभृत्यादयो वा तद्वत्पत्न्यं गृहं यस्य स तादृशः । प्रेरितमृचे वा । पुत्राद्युपेतमृचमैव इत्यर्थः । सनिता संभक्ता भवति । अर्णोरणकुशला धीरेव ओषधिव । यद्वाणानि ज्वोष्यभिलक्ष्य सनिता भवति ॥

। अथ पंचमो ।

एष ते' देव नेता रथस्पतिः शं रयिः ।

शं राये शं स्वस्तये' इषःस्तुतो मनामहे देवस्तुतो मनामहे ॥ ५

एषः । ते । देव । नेतरिति । रथःपतिः । शं । रयिः ।

शं । राये । शं । स्वस्तये' । इषःस्तुतः । मनामहे ।

देवस्तुतः । मनामहे ॥ ५

हे नेतदेव सवितस्ते नतैव रथःपतिः सर्वस्य पालको रयिदातव्यधनवान् ॥ अत्यर्थो क्षुध्यते ॥ शं करोत्यिति शेषः । यथं च राये धनस्य शं सुखाय । यद्वा राये धनाय शं सुखाय च स्वस्तयेऽविनाशायेवस्तुत एषणोयस्य सविदः क्षोतारो यथं धनायहे । स्तुतः । देवस्तुतो देवानां देवस्य वा सविदः क्षोतारो मनामहे । स्तुतः ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये चतुर्थो वर्गः ॥

अग्ने सुतस्येति पंचदशवं सप्तमं सूक्तं । अथवपनुक्तमष्टिका । अग्ने पंचोना
चतस्रो गायत्र्यः षड्ग्विहस्तिभ्यो जगत्स्त्रिभ्यो वाच्येऽनुभूमाविति । अग्निषान्-
आदिति परिभाषया अस्त्यंतेय ऋचिः । आदितचतस्रो गायत्र्य पंचम्याद्याः
षड्ग्विह एतादस्याद्यानिभ्यो जगत्स्त्रिभ्यो वा चतुर्दशो पंचदशाननुभूमी ।
विन्ने देवा देवता ॥

। तत्र प्रथमा ।

अग्ने सुतस्य पोतये विन्ने कर्मभिरा गच्छ ।

देवेभिर्हव्यदातये ॥ १

अग्ने । सुतस्य । पोतये । विन्नेः । कर्मभिः । आ । गच्छ ।

देवेभिः । हव्यदातये ॥ १

हे अग्ने त्वं सुतस्य पोतये सप्तमं सूक्तं विन्नेऽनेभिर्हव्यैः सर्वैरपि रत्नैर्देवभि-
र्देवैरिन्द्रादिभिः सह हव्यदातयेऽग्राहं हविदानाय गृह्णान्ने यजमानाय वा आगच्छ ।
आगच्छ ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ऋतधीतय आ गतं सत्यधर्माणो अध्वरं ।

अग्नेः पिवत जिह्वयां ॥ २

ऋतधीतय । आ । गतं । सत्यधर्माणः । अध्वरं ।

अग्ने । पिवत । जिह्वयां । २

हे ऋतधीतयः सद्यस्तुतयोऽनाथकर्मायो वा देवा अध्वरमकथयन्मागत ।
आगच्छत । आगत्य च हे सत्यधर्मायः सद्यश्च धारयितारो यूयमग्नेविह्वया
पिवत।ज्यसं।गादिकं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वि॒म्रेभिर्वि॒प्र सं॒त्य प्रा॒तया॑र्वि॒भिरा ग॑हि ।

दे॒वेभिः सोमं पी॒तये ॥

वि॒म्रेभिः । वि॒प्र । सं॒त्य । प्रा॒तया॑र्वि॒भिरा ग॑हि । आ । ग॒हि ।

दे॒वेभिः । सोमं पी॒तये ॥ ३

ये विप्र मेधाविन् विविधकामानां वा पूरक हे संत्य संभजनोवाग्ने विम्रेभिश्च-
लक्षणेः प्रातयांभिः प्रातःकाल आगतभिर्दंवेभिर्दंवेः साचंमागहि । आगच्छ ।
किमर्थं । सोमपीतये सोमपानाय ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अ॒यं सोमं॑च॒मू सु॒तोऽम॑न्ते परि॑ सि॒च्यते ॥

प्रि॒य इ॒न्द्राय॑ वा॒यवे ॥ ७

अ॒यं । सोमं॑ । च॒मू इति॑ । सु॒तोः । अ॒मन्ते । परि॑ । सि॒च्यते ॥

प्रि॒यः । इ॒न्द्राय॑ । वा॒यवे ॥ ४

अयं पुरतो वतमानः सोमचमू अश्वोरथोरधिपवणफलकयोः सुतोऽभिपुतः
समू अमन्ते पात्रे परिचिच्यते पूयते । स चन्द्राय वायवे च प्रियः । तं पात्रं हे
इन्द्राय आगच्छतमिति शेषः ॥

वायवा याज्ञीत्येवाष्टज्यस्तृतीयेऽहनि प्रप्रागवच्छे वायव्यतचक्षाद्या । कृत्स्नितं
च । वायवा याहि वीतय इत्येका वायो याहि शिवा दिव इति हे । आ० ७, १०, ।
इति ॥

॥ संथा पंचमी ॥

वा॒यवा या॑हि वी॒तये॑ कु॒पाणो॑ ह॒व्यदा॑तये ।

पि॒षो सु॒तन्ना॑ध॒सो अ॒भि प्र॑यः ॥ ५

वायो इति । आ । वाहि । यीतये । जुषाणः । इत्यः दातये ।
पिव । सुतय । संधंसः । अभि । प्रथः ॥ ५

हे वायो प्रयोऽन्नं सोमाख्यमभि अभिब्रूयाथाहि यीतये भक्षनाय जुषाण
प्रोक्षणाया इत्यहानये इतिदोले यजमानाय तदर्थं । आगच्छ च सुमन्त्रांभोऽभिपुत्र
संधोऽन्नं सोमकक्षयं पिव ॥

॥ इति ऋग्वेदः सोमोमे पंचमो वसः ॥

पृथक् तृतीयोऽङ्गि प्रथममन्त्र ईन्द्राय त्वं इत्येत्यादिके हे कवो संसेत् ।
तयोः प्रथमा द्वितीया वायवे त्वं संपादयेत् । तथा च कृत्स्नं । ईन्द्राय वायवेनां
सुतानामिति द्वयोरन्यतरां द्विः । आ० ७, १०, । इति ॥

॥ इति प्रथमा सूक्ते षष्ठी ॥

ईन्द्राय वायवेनां सुतानां पातिमहेयः ।

तान् जुषेथामरेपसावभि प्रथः ॥ ६

ईन्द्रः । च । वायो इति । एषा । सुतानां । पोति । अहयः ।

तान् । जुषेथां । अरेपसा । अभि । प्रथः ॥ ६

हे वायो त्वं ईन्द्रयैवां पुरा गृह्णीतानां सुतानामभिवृत्तानां सोमानां परिः
पानमहेयः । यस्मादेवं तस्यात्तान् सोमरसान् जुषेथां संवेथामरेपसावहिं षष्ठी ।
तदर्थं प्रथः सोमाख्यमन्नमभिब्रूयागच्छतमिति शेषः । यद्वा प्रयोऽन्नरूपान् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

सुता ईन्द्राय वायवे सोमांसो दध्यागिरः ।

निष्कं न यंति संधवोऽभि प्रथः ॥ ७

सुताः । ईन्द्राय । वायवे । सोमांसः । दधिः । आगिरः ।

निष्कं । न । यंति । संधवः । अभि । प्रथः ॥ ७

इंद्राय वायवे च सोमासः सोमा दद्याद्विरो दद्यान्नशयाः सुतः । अभिपुत्राः ।
संपादितः । ते च निम्नं गतं सिंधो न नद्य इव के इन्द्रवायु युगार्थमर्थं
प्रयोऽनरुणाः ॥

ततोऽहनि प्रचगयन्ते सज्ज्विंशेभिदिति वंशदेवलावः । कृतितं च । सज्ज्विं-
शेभिर्देवेभिस्त नः प्रिया प्रियाधु । आ० ७. १० । इति ॥

॥ सैषा त्वे प्रथमा सूक्ते ऽष्टमः ॥

सज्ज्विंशेभिर्देवेभिर्दस्त्रभ्यामुपसा सज्जः ।

आ याँश्चग्ने अतिवत्सु ते रंण ॥ ८

सज्जः । विंशेभिः । देवेभिः । अस्त्रिभ्यां । उपसा । सज्जः ।

आ । याँश्च । अग्ने । अतिवत्सु । सुते । रंण ॥ ८

हे अग्ने विंशेभिः सर्वैर्देवभिर्देवैः सज्जः संगतः सन् अस्त्रिभ्यामुपसा च सज्जः
समानप्रोति सन् आयातिह । आगदि । अतिवत्सु । अथा नरेन्द्रः ।
महाविद्यया यद्ये रमते तद्वत्सुतेऽभिपुत्रा सोम रण । रमस्व ॥

॥ अथ नवमी ॥

सज्जुर्मितावरणाभ्यां सज्जः सज्जिन विष्णुना ।

आ याँश्चग्ने अतिवत्सु ते रंण ॥ ९

सज्जः । मितावरणाभ्यां । सज्जः । सोमन । विष्णुना ।

आ । याँश्च । अग्ने । अतिवत्सु । सुते । रंण ॥ ९

॥ अथ दशमी ॥

सज्जुर्दक्षिणैर्बसंभिः सज्जुर्दक्षिण वायुना ।

आ याँश्चग्ने अतिवत्सु ते रंण ॥ १०

सज्जः । आदित्यैः । वसुभिः । सज्जः । इद्रेण । वायुना ।
आ । याहि । अग्ने । आत्रिषत् । सुते । रणे ॥ १० ॥

उत्सरे द्वे नवमीदशस्यो स्युः ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये षष्ठो वर्मः ॥

पृच्छत्य षष्ठेऽहनि वैश्वदेवस्य स्तुतिं न इति त्वष्टः । छलितं च । स्तुतिं नो
मिमोतामग्निना भग इति त्वष्ट इति वैश्वदेवं । आ० ८. १. इति ॥ तथा पृच्छत्यग्नि-
सर्वं वैश्वदेवनिविहानार्थोऽयं त्वष्टः । स्तुतिं ना मिमोतामग्निना भग इति वैश्वदेवं ।
आ० ८. ५. इति छलितत्वात् ॥

॥ त्वष्टे प्रथमा सूक्त एकादशी ॥

स्तुतिं नो मिमोतामग्निना भगः स्तुतिं देव्यदितिरनर्वणः ।

स्तुतिं प्रा अमुरा दधातु नः स्तुतिं द्यावाष्टयिणी ॥

सुचेतुना ॥ ११ ॥

स्तुतिः । नः । मिमोता । अग्निना । भगः । स्तुतिः । देवीः ।

अदितिः । अनर्वणः ।

स्तुतिः । प्रा । अमुरः । दधातु । नः । स्तुतिः ।

द्यावाष्टयिणी इति । सुचेतुना ॥ ११ ॥

नोऽश्वमघ्ननाग्निना स्तुत्यग्निनां स्तुतिं मिमोता । कुक्षतां । भगवत् स्तुतिं
कोमं मिमोता । तथा देव्यदितिर्य स्तुतिं मिमोता । अनर्वणोऽप्रत्यूतः । प्रा अमुरः
शरूणां निरसिता प्राधाना वज्रानां दाता वा नः स्तुतिं दधातु । नाऽश्वार्थं
द्यावाष्टयिणी द्यावाष्टयिण्यापि सुचेतुना शोभनेन प्रज्ञानेन निमित्ते स्तुतिं
मिमोता ॥

। अथ द्वादशी ।

स्वस्त्यै वायुमपं ब्रह्ममहे साम स्वस्ति भुवन य यप्रतिः ।

वृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्त्यै स्वस्त्यै आदित्यासो भवंतु नः । १२

स्वस्त्यै । वायुं । अपं । ब्रह्ममहे । सोमं । स्वस्ति ।

भुवन य । यः । प्रतिः ।

वृहस्पतिं । सर्वगणं । स्वस्त्यै । स्वस्त्यै । आदित्यासः ।

भवंतु । नः । १२

अक्षये सोमाय वायुवपन्नवाचहे । सुग इत्यर्थः सोमं चोपन्नवाचहे । यश्च सोमो भुवनश्च प्रतिः पादकः । सर्वलोकजीवनश्च सोमायस्तत्वात् । तथा सर्वगणं सर्वदेवगणोपेतं वृहस्पतिं वृहत्तः कर्मणो जलस्य पालयितारं अक्षये सुगः । आदित्यास आदित्या अदितेः पुत्राः सर्व देवा अरक्षदयो द्वादश वा नोऽन्नाकं अक्षये भवंतु ॥

सत्वमथे दोषिते व्यापिते सति तन्निरुद्धनि वैश्वदेवयज्ञोऽयं तस्यो निविद्या-
नाथः । अत्रितं च । अक्षयान्वेनेनिविदं दद्यात् । आ० १, ८ । इति । अक्षयान्वेययज्ञ-
नाथः तस्यो निविद्यत इति तत्त्व व्याख्यातं । तथा रूपदिक्षे सत्यं तस्यो जघ्नः ॥

। अथ त्रयोदशी ।

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्त्यै वैश्वानरा वसराग्निः स्वस्त्यै ।

देवा भवंत्वभवंः स्वस्त्यै स्वस्ति नो रुद्रः पात्वहंसः । १३

विश्वे । देवाः । नः । अद्या स्वस्त्यै । वैश्वानराः । वसः ।

अग्निः । स्वस्त्यै ।

देवाः । भवंतु । ऋभनः । स्वस्त्यै । स्वस्ति । न । रुद्रः ।

पातु । भवंतुः । १३

विद्ये सर्वेऽपि देवा नोऽज्ञानस्याग्निव्यामदिते ज्ञानवे चेनावापदु । नैवानराः ।
विन्न एनं नरा नयंतीति नैवानराः । पशुः सर्वं स वासुविनाग्निर्देवः । अयमेवाग्नि-
नैवानराः इति यावत्पूर्वः । नि० ७. २३. इति वाक्यः । सोऽपि ज्ञानवेऽपदु ।
देवा ज्ञानोऽपि ज्ञानवेऽपदु । इहो दुःखादुपविना देवोऽप्येवमः पापात् क्षति
पात नोऽज्ञान ॥

। अथ चतुर्दशी ।

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रोऽग्निश्च स्वस्ति नो अदिते ऊधि । १४

स्वस्ति । मित्रावरुणा । स्वस्ति । पथ्ये । रेवति ।

स्वस्ति । नः । इन्द्रः । अ । अग्निः । अ । स्वस्ति । नः ।

अदिते । ऊधि । १४

हे मित्रावरुणा अहोरात्राभिमानिदेवो स्वस्ति कुर्वतं । हे पथ्ये हे पथ्यास्वस्ति-
देवि । पंथा अंतरिक्षमार्गः । तत्र ह्यिता मार्गाभिमानिनो देवो । हे तादृशि रेवति
धनवति देवि स्वस्ति ऊधि । इन्द्रोऽग्निश्च प्रत्येकं नोऽप्येवम स्वस्ति ऊधि । हे अदिते
देवि नः स्वस्ति ऊधि । कुर्व ॥

। अथ पंचदशी ।

स्वस्ति पंथामनु चरेम सूर्याचंद्रमसाविभ ।

पुनर्ददताम्रता जानता सं गमेमहि । १५

स्वस्ति । पंथा । अनु । चरेम । सूर्याचंद्रमसाविभ ।

पुनः । ददता । अम्रता । जानता । सं । गमेमहि । १५

पंथा पंथानं स्वस्ति चेमेनानुचरेम सूर्याचंद्रमसाविभ । तौ यथा निराख्ये मार्गे
रावसादिभिरनु द्रुवो संवरतस्तद्वत् । किं नयं प्रयत्नः । पुनर्ददताभिमतमम्रता
विरकाकपिचंबकोपिनाहिंसता जानताविस्तरता नदीवधिरकाचं गता कोऽवयति

संदेहमकुर्वता । नदीवोऽवनिति दुःखमनेनेत्यर्थः । चक्षुष्येण वंदुष्येण संगमे-
नहि । यद्वा पूर्वार्धे प्रवसतां वाक्य उत्तरार्धे वंदुषूनां । वंदं वंदवो ददताभिमतसुपाजितं
वच्छेद्यज्ञता प्रवामकोपेनाहिंसता अनता सन्नेहमधि गच्छता प्रवसता संगमेनहि ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये सप्तमो वगः ॥

प्रश्लावायेति स । दशचमष्टमं सूक्तं । अत्रेयतुक्त्विका । प्र श्लावाच त्वूना
श्लावाचो वाचतं इ तत्त्वक्तिः वक्ष्यत्या चेति । आत्वयः श्लावाच ऋषिः । इ तदिति
प्रयोगादिदमादीनि दश सूक्तानि वक्ष्येव्यानि । वदो सप्तमद्वी च पंक्तो विष्टः
पंक्त्यंतपरिभाषयानुष्ठभः ॥ गतो निनिधोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र श्लावाश्च धृष्णुयार्चो मरुद्भिर्ऋकभिः ।

ये अद्रोघमनुष्वधं अघो मदंति यज्ञियाः ॥ १

प्र । श्लावाश्च । धृष्णुया । अर्च । मरुत्भिः । ऋकभिः ।

ये । अद्रोघं । अनुष्वधं । अघः । मदंति । यज्ञियाः ॥ १

हे श्लावाय यमसामक ऋषे धृष्णुया धृष्णुस्तुक्त्वभिः स्तुत्यान्मरुद्भिर्ऋतः प्रार्चं ॥
द्वितीयार्धे तृतीया ॥ एवं अथमेव भंगेच्छति । यद्वा यजनानो जोषारं श्लावाचं व्रूते ।
यद्वा मरुद्भिर्मरुत्त्वैर्ऋकभिः स्तोत्रभिः सह सात्वैर्वाचं । स्तुतिर्ऋतः । ये मरुतो
यज्ञिया यज्ञार्चो अनुष्वधं प्रत्यहं । इति संज्ञासंप्रदानं स्वभा । अतु पश्चाद्वा ।
अद्रोघदक्षिणं अघोऽसं लाघ्वा मदंति कुर्याति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ते हि स्थिरस्य श्वंसः सखायः संति धृष्णुया ।

ते यामस्य धृषद्विजसमनां पांति शश्वतः ॥ २

ते । स्थिरस्यं । श्वंसः । सखायः । संति । धृष्णुया ।

ते । यामन् । आ । धृषत् । विजः । समना । पांति । शश्वतः ॥ २

चतुर्थोऽष्टकः ।

ते हि ते खलु स्थिरस्थानिचलितस्तु यवसो बलस्य सखायः संति । भवंति बह्वः ।
 उष्णस्य उष्णयः । ते च यानसाः । आ इति चार्थे । गमनेऽपि धूम्रिणो यवस्य संत-
 रत्ननात्मनास्तु यद्येवमिदं दुष्कारमनपेक्ष्यैव यन्ततो बह्वन्त्याम्बुलभ्यतादीर्भाति ।
 रक्षति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ते स्यद्रासी नोक्षणीऽति प्कंदंति शर्वरीः ।

मरुतामघा मर्द्वी दिवि क्षमा च मन्महे ॥ ३

ते । स्यद्रासः । न । उक्षणीः । अति । स्कंदंति । शर्वरीः ।

मरुतां । अघं । मर्द्वः । दिवि । क्षमां । च । मन्महे ॥ ३

ते मरुतः स्यद्रासः स्कंदनशीला उक्षणी जलस्य भेत्ताश्च । नेति चार्थे ।
 यस्मात्स्यद्रा अन्येषां तस्मात् शर्वरीः । शर्वरी रात्रयः । कालावसानित्यर्थः ।
 तानति स्कंदंति । अतिक्षमं गच्छति । निस्त्रा इत्यर्थः । यस्मादेत एव विप्रस्तस्मात्प्र-
 कृतामघाघना मर्द्वीति दिवि दास्योक्ते क्षमा क्षमायां भूमौ च वतमानं मन्महे ।
 क्षमः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

मरुत्सु वा दधीमहि स्तोमं यज्ञं च उष्ण्या ।

विश्वे ये मानुषा युगा पांति मर्त्यैः रिषः ॥ ४

मरुत्सु । वः । दधीमहि । स्तोमं । यज्ञं । च । उष्ण्या ।

विश्वे । ये । मानुषा । युगा । पांति । मर्त्यैः । रिषः ॥ ४

हे अध्वर्युतादयो वा यूनं मरुत्सु उष्ण्या यवस्येव दधीमहि ॥ व्यत्ययेनोक्तमः ॥
 यज्ञ । किं । कामं स्तोमं यज्ञं च । उच्यतेऽनेनेति यज्ञं इति । तदुभयं किमर्थं
 दोषत इति । ते मरुता विश्वे सर्वेऽपि मानुषा मानुषाणि युगा युषानि । सर्वे
 काशेऽप्यस्थितः । मर्त्ये मरुतपदमार्थं यजमानं रिषो हिंसकात्कृतायात्यांति रक्षति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अ॒हेतो॒ ये सु॒दान॑वो॒ नरो॒ असा॑मिश्रवसः ।

प्र य॒ज्ञं य॒ज्ञिये॑भ्यो दि॒वो अ॒र्चा म॒रुद्भ्यः ॥ ५

अ॒हेतः । ये । सु॒दान॑वः । नरः । अ॒सा॒मिऽश्र॒वसः ।

प्र । य॒ज्ञं । य॒ज्ञिये॑भ्यः । दि॒वः । अ॒र्च । म॒रुत्॑भ्यः ॥ ५

हे होतः हे आत्मन्वा वेः हेतः पूज्याः सुदानवः शोभनदाना नरो नेतारः कर्म-
वाससामिश्रवसोऽनल्पबलाः संति मेभ्यो यज्ञियेभ्यो यज्ञाहेभ्यो दिवो द्योतमानेभ्यो
मरुद्भ्यः ॥ विभक्तिवचनयोर्व्यत्ययः ॥ यद्वा कर्मणि षष्ठी ॥ दोषं यज्ञं यज्ञसाधनं
हविः प्रार्चं । पूजय । प्रथच्छेदार्थः । अथवा दिवोऽंतरिक्षादागत्येभ्य इति संबंधः ॥

॥ इति षष्ठ्यं तृतीयेऽष्टमो वरगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

आ॒ रुक्मै॑रा॒ युधा॑ नर॑ ऋ॒ष्या ऋ॒ष्टीर॑सृ॒क्षत॑ ।

अ॒न्वे॒नां अ॒हं वि॒द्यु॒र्ते म॒रुतो॒ जम्भ॑भ॒तीरि॒व आ॒नु॒र॒तं त॒ना ।

आ । रु॒क्मैः । आ । यु॒धा । नरः । ऋ॒ष्याः । ऋ॒ष्टीः ।

अ॒सृ॒क्षत॑ ।

अ॒नु॒ । ए॒नान् । अ॒हं । वि॒द्यु॒तः । म॒रुतः । जम्भ॑भ॒तीऽइ॒व ।

आ॒नुः । अ॒तं । त॒ना । दि॒वः ॥ ६

नरो वृद्ध नेतार ऋष्या षष्ठांतो मरुतो रुक्मै रोचमानैराभरणविशेषैरा रोचंत
इति शेषः ॥ षष्ठ्यसंगच्छतेः संगतक्रियायाच्चारः ॥ तथा युधा प्रहरणसाधनेनावुषेना-
रोचन्ते । एते मरुत ऋष्टीरायुधविशेषानसृक्षत । प्रक्षिपन्ति मेघमेदार्थं एताम्रमरुतो
विद्युतोऽपि जम्भभतीरिव घण्टकारिण्य आप इव । जम्भभतीरापो भवन्ति घण्ट-
कारिण्यः ॥ ५० ६, १६, १७ ॥ इति निरुक्तं । अन्वे अनुगच्छन्त्येव । दिवो द्योत-
मानस्य मरुद्भ्यश्च आनुदीप्तिरूपेणा अयमेवातं । निरगात् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ये ब॒ह॒ध॒न्त॒ पा॒थि॒वा य उ॒रा॒न्त॒रि॒क्ष आ ।

ह॒ज॒ने॒ वा न॒दी॒नां स॒ध॒स्ये॒ वा म॒हो दि॒वः ॥ ७

ये । ब॒ह॒ध॒न्त॒ । पा॒थि॒वा । ये । उ॒रौ । अ॒न्त॒रि॒क्षे । आ ।

ह॒ज॒ने॒ । वा । न॒दी॒नां । स॒ध॒स्ये॒ । वा । म॒हः । दि॒वः ॥ ७

ये बहून्तः पाथिवाः पृथिवीसंबन्धाः संतो बहून्तं वर्धते । ये चोरो नक्षत्रान्तरिक्षे च बहून्तं । आ इति चार्थः । नदीनां नदनवतीनां हजने वा बले बहून्तं । महो नक्षत्रतो दिव द्युलोकश्च सप्तस्ये सप्तस्थाने च बहून्तं । उभयतो वायुश्च चार्थः । इह सर्वत्र तद्वन्मानं बहून्तो दृष्टव्यं सृष्टीरसृजनेति पूर्वत्र संबंधः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

श॒र्धो॒ मा॒न॒त॒मु॒च्छ॒स॒ स॒त्य॒श॒व॒स॒सृ॒भ्व॒सं ।

उ॒त॒ स्म॒ ते शु॒भे॒ न॒रः॒ प्र॒ स्यं॒द्रा॒ यु॒ज॒त॒ त्म॒ना॒ ॥ ८

श॒र्धः॒ । मा॒न॒तं॒ । उ॒त् । श॒ंस॒ । स॒त्य॒श॒व॒सं॒ । सृ॒भ्व॒सं॒ ।

उ॒त॒ । स्म॒ । ते॒ । शु॒भे॒ । न॒रः॒ । प्र॒ । स्यं॒द्राः॒ । यु॒ज॒त॒ । त्म॒ना॒ ॥ ८

हे सोतर्माकृतं शर्धो बलवत् उत्कृष्टं शंस । स्मृतिः । कोदधं शर्धः । सत्यशवसं सत्यवेगसृभ्वसं नक्षत्रप्रवृत्तं । उत स्मापि च नरो वृष्टेर्नेतारस्ते भूतः शुभ उदकार्थं प्रायुजत प्रयुजत प्रयुजत समयोजयन् तन्नात्मनैव जगद्विधावुद्देव इन्द्रावलनस्रभावाः पृथगीरित्यर्थः ॥

॥ अथ नवमी ॥

उ॒त॒ स्म॒ ते प॒रु॒षा॒गामू॒र्णा व॒स॒त॒ श॒ध्व॒वः॒ ।

उ॒त॒ प॒व्या र॒था॒ना॒म॒हि॒ भि॒दं॒त्यो॒ज॒सा॒ ॥ ९

उत । स्या । पक्ष्णाणां । जग्नाः । वसत । शुंध्यवः ।

उत । पथ्या । रथानां । अदि । भिदंति । ओजसा ॥ ८

उत अपि च ते मरुतः पक्ष्णाणामेतज्जानिकायां नद्यां वर्तन्ते । य जग्ना दीप्ताः शुंध्यवः शोधिका वसत औच्छादयन्ति ते । उतापि च पथ्या नेच्छा रथानां स्तक्रीयानां रथचक्रे ओजसा बलेन चादिं भिदंति । मेघं गिरिं वा विदारयन्ति ॥

॥ अथ दशमी ॥

आपथयो विपथयोऽंतमपथा अनुपथाः ।

एतेभिर्मह्यं नामभिर्यज्ञं विस्तार ओजते ॥ १०

आऽपथयः । विऽपथयः । अंतःपथा । अनुपथाः ।

एतेभिः । मह्यं । नामऽभिः । यज्ञं । विस्तारः । ओजते ॥ १०

आपथयः । अस्मदभिमुखं नागां येषां ते तादृशाः । विपथयो विस्वज्ञागां अंतमपथा दरीमुषितादिनागां अनुपथा अनुज्ञासगाश्च ये मरुतः संति ते एतेभिर्यज्ञैः अनुविधेनाभिर्यज्ञैः स्वरूपैर्गर्ह्यं नदधं यज्ञं विस्तारो विस्तृताः संत ओजते । वहुंति । यद्वैतेनाभिर्यज्ञैः सार्जं यज्ञमोजते ॥

॥ इति अथर्वकृतं तृतीये नवमो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

अथा नरो न्योजतेऽधा नियुतं आजते ।

अथा पारावता इति चित्रा रूपाणि दर्श्या ॥ ११

अधं । नरः । नि । ओजते । अधं । निऽयुतः । ओजते ।

अधं । पारावताः । इति । चित्रा । रूपाणि । दर्श्या ॥ ११

अथाय नरोऽभिमतश्च्युदिनेतारो न्योजते । नितरां वहुंति जगत् । अथ नियुतः अयमेव निश्चयिवारः संत ओजते । अथाय पारावताः परान्वारदेवाः ।

तत्संबन्धिन्यांतरिखादिदूरदेशे यच्चतारमेकादिधारकाः संत ओजस इत्यर्थः । इत्युक्त-
प्रकारेण तेषां रूपानि चित्ता नानाविधानि चायनीयानि वा दृश्यां स्वव्यापारैर्देह-
नीयानि भवन्ति तेषां ॥

॥ अथ द्वादशो ॥

कंदस्तुभं कुभन्यव उक्तमा कीरिणी वृतुः ।

ते मे के चित्र तायव ऊमा आसन्द्वा त्विषे ॥ १०

कंदःस्तुभः । कुभन्यवः । उक्तं । आ । कीरिणीः । वृतुः ।

ते । मे । के । चित्र । न । तायवः । ऊमाः । आसन् ।

द्विषे ॥ १२

कंदस्तुभश्चंदोभिः स्तोतारः कुभन्यव उदकेच्छयः कीरिणीः स्तोतार पत्न्यं कूपमपेक्ष
हविताय गोतमाय यान्मरुत आन्ततुः सर्व मोक्षकृत् अनयत्या स्तोभं । यदा ये कंदः-
स्तुभश्चंदोभिः स्तुत्याः ॥ स्तोभतिः स्तुतिकर्मा ॥ कुभन्यवः दंष्टारो दृष्टा दकस्य ॥
कुभिकंदनकर्मा ॥ कीरिणीः स्तोतुर्गतिमस्य पानायेत्यस्यं कूपमान्दतुः आनोतय तः ।
असिचक्षुः गोतमाय हृष्याजे । ऋषि० १, ८५, ११ । इति ह्युक्तं ॥ नृ नय इत्यस्य वा
नर्ततेवा विसेपमात्राद्येष्टेदं रूपं ॥ ते गुरुतः के चित्रे सद्यं तायवो न कदाचिदत्यह-
स्यास्तस्करा इव स्थिता ऊमा रजका द्विषे दृश्येन आसन् । विषयभूता अभवन् ।
केचित्त्रिषे शरीरदीप्तौ बलाय वासन् । प्राणरूपेणैति भावः ॥

॥ अथ त्रयोदशो ॥

य ऋष्या ऋष्टिविद्युतः कवयः मंतिं वेधसः ।

तमृषे मारुतं गणं नमन्या रमया गिरा ॥ १३

ये । ऋष्याः । ऋष्टिविद्युतः । कवयः । मंति । वेधसः ।

तं ऋषे । मारुतं । गणं । नमय । रमय । गिरा ॥ १३

ये नरुत ऋजा दधेनीवा ऋष्टिर्विद्युत आबुधेर्विद्योतमानाः कवयो जेषाकिनो
विषसः सर्षस्य विधातारः संति तं तेषां चारुतं गणं गमया रमणीयया गिरा स्तुत्या हे
ऋषे श्लावाश्व नमस्य । परिभर । स्तुहि ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अच्छः ऋषे मारुतं गणं दाना मिलं न योषणा ।

दिवो वा हृणव ओजसा स्तुता धीभिः प्रष्यत ॥ १४

अच्छः । ऋषे । मारुतं । गणं । दाना । मिलं । न । योषणा ।

दिवः । वा । हृणवः । ओजसा । स्तुता । धीभिः ।

प्रष्यत ॥ १४

हे ऋषे मारुतं गणं नरुतं मिलं न आदित्यगिर दाना ऋषिदानेन योषणा ॥
योतेरिदं रूपं । योषीति योषा स्तुतिः ॥ तया आच्छ आ गच्छेति जेषः ऋषेक्ष-
राहः प्रत्यक्षवादः । ओजसा बलेन हे हृणवो धर्मका नरुतो हिव वा दासोकादा ।
नामद्व्युत्तेरितरलोकहवादा । धीभिर्ज्ञदोथाधिः स्तुतिभिः स्तुता इष्यत ।
गच्छत यज्ञं ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

मू मन्वान एषां देवा अच्छा न वक्षणा ।

दाना संचेत सूरिभिर्यामंश्चुतेभिरंजिभिः ॥ १५

मू । मन्वानः । एषां । देवान् । अच्छा । न । वक्षणा ।

दाना । संचेत । सूरिभिः । यामंश्चुतेभिः । अंजिभिः ॥ १५

सु चिद्वेषां नरुतां । सतान्तरुत इत्यर्थः । मन्वानः स्तुतुं देवान्मन्वातिरिक्ताश्च-
क्षणा वक्षनेन निमित्तेनाच्छ अभिप्राप्तं न वतुते । स जोताः सूरिभिर्गोधाविभियोन-
श्चुतेभिः योषनमनेन विचुतैरंजिभिः फलस्य व्यांकेनेकृद्भिः ॥ सयोः पंचम्यर्थे
हतीया ॥ वक्ष्यक्षणेभ्यो वक्षुभ्यो दानाभिमतदानानि संचेत । संवच्छते ॥

॥ अथ षोडशी ॥

प्र मे मे बंध्वेषे गां वोचंत सूरयः । एभि' वोचंत मातरं ।

अधा पितरं मिषिणं रुद्रं वोचंत शिकसः ॥ १६

प्र । ये । मे । बंध्वे । एषे । गां । वोचंत । सूरयः । एभि' ।

वोचंत । मातरं ।

अध । पितरं । मिषिणं । रुद्रं । वोचंत । शिकसः ॥ १६

ये मरुतो मे मर्ह्यं बंध्वेषे स्वेवां बंधूनामन्येषणे सति सूरयः प्रेरका गां बाध्यमिकीं
वाचं गोदेवतां वा प्रवोचंत प्रावोचन् ॥ अविमिष्टमृषेवाक्यं । अविमिष्टमृषाक्यमनु-
वदति । तस्मादुत्तरयाराख्यातबोधं चानन्वयात्तथातः ॥ ते एभि' द्युदेवतां
एभि' रथीं गां वा मातरं वोचंत । अत्र च नृ । एभि' यै पयसो मरुतो जाता इति
श्रुतेः । अधाय पितरं स्तुकीयमिषिणं गमनव्रतमस्रवतं वा रुद्रं वोचंत शिकसः
यज्ञाको । मरुतां रुद्रेण पुत्रत्वपरिग्रहो बहुलत्वं उपपादितः ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

सम मे सम शाकिन एकमेका शता ददुः ।

यमुनायामधि श्रुतमद्राथो गव्यं सजे नि राधो अश्वं सजे ॥ १७

सम । मे । सम । शाकिनः । एक । एका । शता । ददुः ।

यमुनाया । अधि । श्रुतं । अत् । राधः । गव्यं । सजे ।

नि । राधः । अश्वं । सजे ॥ १७

सप्त सप्तसंख्याकाः संधाः । सप्तगणा वै मरुत एति श्रुतेः । अदितिगर्भे वतंभार्म
वायुमिंद्रः प्रविश्य सप्तधा विदाधं पुनरेकैकं सप्तधा व्यदारयत् त एकोनपंचाशन्मरुतस्य
अथवसिति पुराणेषु प्रसिद्धं । ते च सप्तसंख्याकाः शाकिनः सर्वमपि कर्तुं यज्ञाः ।
ते चैकमेकैकैको गव्यो मे मर्ह्यं शता यतसंख्येयानि गवाश्च दूयानि ददुः । दत्तवतः ।

प्रवृत्तिरिति वाच्यः । तैदेति यदुक्तं नान्यथा । अथ सप्रत्यक्षीकृतादी । यत्नं सतं
प्रसिद्धं गव्यं योसमूहात्तकं नोसंबंधि वा राधो धनमुत्तुजे । सम्यक्वाचि । तथा
तैदेस्तनमसमूहात्तकं तत्संबंधि वा राधो धनं निवृत्ते । निवृत्तिर्न ॥

॥ इति चतुर्थं हृत्तीये दशमो वगः ॥

को वेद जानमिति बोद्धव्यं नवनं श्रुतं । श्यावास ऋषिः । आद्यापंचमोदशब्दे-
कादधीपंचदश ककुभः षट्सप्तमीनवमोत्तमोदशोचतुर्दशोषोदशः सप्तोदशत्योऽष्टमो
हादधो च गावत्यो द्वितीया दृष्टी तृतीयातुष्ट प चतुर्थी पुररुष्णिक् । अस्तो
देवता । तथा चानुक्रांतं । को वेद बोद्धव्यं ककुब्बृत्त्युष्ट प पुररुष्णिक् ककुप्सुतो-
दृष्ट्यो गावत्यो सप्तोदशमो ककुभो गावत्यो सप्तोदशत्यो ककुप्सुतोदृष्ट्योति ॥
विनियोगः शैशिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

को वेद जानमेषां को वा पुरा सुन्नेष्वासं मरुतं ।

यद्युच्चे किंलास्यः ॥ ?

कः । वेदः । जानः । एषां । कः । वा । पुरा । सुन्नेषु ।

आसः । मरुतां ।

यत् । युयुञ्जे । किंलास्यः ॥ ?

एषां ॥ मरुतां पूर्वश्रुते प्रस्तुतत्वादित्यादेयविषयात्यादेशानित्यस्त निष्ठातता ॥
जानइत्येति को वेद । जानाति कः पुमान् । को वा पुरा पूर्वगव्येषां मरुतां सुन्नेषु
सुन्नेष्वासं भवति । यद्युदैते किंलास्यः किंलासोः । पृथगोरित्यर्थः । ता युयुञ्जे
रथे योजितवन्तः तदैवां स्ति यत्नलक्षणानि सुखानि च को जानातीत्यर्थः । वेग-
विषये सर्वत्र वायोदपमास्यदत्वादिनि भावः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

एतावथेषु तस्युषः कः शुभाव कथा द्युः ।

कथं सद्यः सुहासे अन्यापय इडाभिर्दृष्टयः सद्यः ॥ २

आ । एताम् । रथेषु । तस्युषः । कः । आयाव । कथा ।

ययुः ।

अर्थः । ससुः । सुदासे । असु । आपयः । इडाभिः । दृष्टयः ।

सुह ।

एताम् इतो रथेषु तस्युषः स्थितवतः क आयाव । अयमेदित्यर्थः । यद्देतेषां क्रोधध्वनिं रथध्वनिं च क श्रुयमानम् । कथं कथं वयुर्गच्छति तदपि को जानाति । यद्वा जान् कथयन्ते देवादयः सुगच्छेयुः । कश्चै सुदासे सुदानायापयो बन्धुभूता आयाव दृष्टयोऽर्थकाः ॥ अयं कर्तारि तिष्ठ ॥ इडाभिरङ्गुलिभिरक्षैः सह सङ्गता अनुसक्तः । अनुक्रमेणावतरेयुः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ते मं आहर्ष आशुक्रप सुभिर्विभर्महे ।

नरो मर्या अरेपमं इमान् पश्यन्ति तं दृष्टि ॥ ३

ते । म । आहः । ये । आशुक्रपुः । अप । सुभिः । विभिः ।

महे ।

नरः । मर्याः । अरेपमः । इमान् पश्यन् । इति । सुहृ ॥ ३

अपि च इदृशाभ्यां नरत्वाद्भयान्तरात्कृतवत् प्रादुर्भूतान्पश्यन्नाह । ते नरत इत्येवमते मे मज्जमाहुः य आशुक्रः ये नरतो मां प्रात्राः । कैः साधनैः । सुभि-
र्योतमानैर्वि भर्गवभिरक्षैः । किमर्थं । अदे मदाय सोमपानजनिताय । किमाहु-
रिति तदनुमते । नरो नेतारो मया अनुसक्तोऽङ्गुलिभिरक्षैः । हे नरे
इमान् जान् पश्यन् तथा स्थितान् पञ्चपापलोकायन् सुहृत्माहुः । यद्देतेषां पश्यन्
सुहृति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ये भजिषु ये वागीषु स्वभानवः सुसु रक्तेषु खादिषु ।

आया रथेषु धन्वसु ॥ ४

ये । अंजिषं । ये । वाशीषु । स्वभानवः । स्रष्टु । वृक्षेषु ।

खादिषु ।

आयाः । रथेषु । धन्वसु ॥ ४

अनया मरुतां स्रष्टुर्न निरूपयति । हे मरुतो युष्माकं ये वृक्षिहाः स्वभानवः स्वदीप्योऽंजिषाभरणेषु आया आश्रयभूतः संति । ये च वाशीषु आश्रयेषु । ये च स्रष्टु मात्येषु । ये वृक्षोद्गरोभूषणेषु । त च खादिषु वृक्षपादस्तितकटकेषु । वृक्षेषु खादिषु वृक्षिषु । अथ ० १, १६८, २ । परसु खादयः । अथ ० ५, ५४, ११ । इति हि श्रुतो भवतः । रथेषु धन्वसु च ये च स्वभानवः आयाः संति । सुधम्मान इदुर्मतः सुरथाः पृथ्निमातरः । अथ ० ५, ६७, २ । इति च निगमः । तान् सर्वान् स्तुम इति जेयः । यद्वा ये स्वभानवः स्वायत्तदीप्यो मरुतोऽंजिषाभरणेषु निमित्तेषु आया आश्रया भविष्यामः । ये च वाशीषु निमित्तेषु । एवं सर्वत्र योज्यं । तादृश्विधानि-
चागपश्यन् स्तुहोति पूर्वत्र संबंधः । तेषामेवेदं वाक्यं ॥

। अथ पंचमी ।

युष्माकं स्मा रथान् अतु मुदे दधे मरुतो जीरदानवः ।

वृष्टी द्यावि यतो रिव ॥ ५

युष्माकं । स्मा । रथान् । अतु । मुदे । दधे । मरुतः ।

जीरदानवः ।

वृष्टी । द्यावि । यतो रिव ॥

हे जीरदानवः जीरदाना हे मरुतो युष्माकं रथान् दृश्य मुदे जोदाय दधे । धारयामि । करोमीत्यर्थः । समर्थोऽस्तुतीरिति लभ्यते ॥ कोनि पूरणः ॥ वृष्टी वृष्ट्या यतोः सत्त्व मरुतोऽद्यावो दीप्तीरिव दृश्यमानान् रथानिर्निमित्तं संबंधः ॥

॥ इति चतुर्थश्च तृतीये एकादशो मर्गः ॥

कारीयां निष्कः पिबो जीतव्याः । तत्र द्वितीयाया आ यं नर इत्युक्तम् ।
स्त्वितं च । आ यं नरः सुदानवो ददाशुभं विद्वन्नाहसो नरो अश्वदिव्यः । आ०
२, १७, इति ॥

। देवा पठी ।

आ यं नरः सुदानवो ददाशुभं दिवः कोशमनु च्युः ।

वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः ॥ ६

आ । यं । नरः । सुदानवः । ददाशुभं । दिवः । कोशं ।

अनुच्युः ।

वि । पर्जन्यं । सृजन्ति । रोदसी इति । अनु । धन्वना ।

यन्ति । वृष्टयः ॥ ६

नरो नेतारः सुदानवः शोभनदाना मरुतो यं कोशं । मेघनाभैतत् । अपां
कोशवहारकं मेघं ददाशुभे विद्वन्नाहते यजमानाय दिवोऽन्तरिक्षादनुच्युः
आच्यावयन्ति पर्जन्यं मेघं रोदसी अनु द्वावाष्टयव्यावस्तुसृजन्ति । विमो-
चयन्ति । यथात् धन्वना सर्वत्र गच्छतोदकेन सृष्ट वृष्टयो वृष्टिप्रदा मरुतो यन्ति ।
सर्वत्र व्याप्नुवन्ति ॥

। अथ समी ।

तददानाः सिधवः क्षोदसा रजः प्र संसृजन्तो यथा ।

स्यन्ना अश्वी इवाध्वनो विमोचने वि यद्वर्तते एन्यः ॥ ७

तददानाः । सिधवः । क्षोदसा । रजः । प्र । संसृजः ।

धनवः । यथा ।

स्यन्नाः । अश्वीः । इव । अध्वनः । विमोचने । वि । यत् ।

वर्तते । एन्यः ॥ ७

सिंधवः ईदमाता अथवा दामा निर्भिदंतो मेवात् मरुतः ओदसोदकेन स्रष्ट
रज्जोऽंतरिक्षं प्रचक्षुः । प्रसरति । घेनवो यथा पथः सिंधवो नवप्रचक्षुः माय इव ।
किंच ददांतांतरं । स्यात्वा आशुगतसोऽश्वा इव यथाध्वनी विभोचने ननु स्यात्वा-
पञ्चविमोकाय संचरति तथेत्यर्थः । स्रष्टरैः । नदेनामैतत् । नद्यो वि वर्तते
निर्भिदं संचरति । अथवा प्रनिनिवृत्त्य वर्तते । प्रचक्षंत इत्यर्थः । तदैवं कुर्वतीति
पूर्वमान्वयः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

आ यात मरुतो दिं । आंतरिक्षादमादुत ।

माव स्यात् परावतः ॥ ८

आ । यात । मरुतः । दिव । आ । अंतरिक्षात् । अमात् ।

उत ।

मा । अव । स्यात् । परावतः ॥ ८

ये मरुतः परावतोऽत्यंतदूरदेशात् दिवो द्यौल्लोकादायात् तथांतरिक्षादायात् ।
अतापि चानादद्यौल्लोकादायात् । परावत इत्यत्र वा श्लोकां । परावतो दूरदेशे तत्र
तत्र द्यौल्लोकादो मावस्यात् । अवस्थितिं वा कुर्वत ॥

॥ अथ नवमी ॥

मा वो रसानितभा कुभा क्रुमुर्भी वः सिंधुर्नि रौरमत् ।

मा वः परिं षाक्षरयः पुरोषिण्यभो इक्षुन्ना स्तु वः ॥ ८

मा । वः । रसा । अनितभा । कुभा । क्रमुः । मा । वः ।

सिंधुः । नि । रौरमत् ।

मा । वः । परिं । स्यात् । सरयुः । पुरीषण्यै । अक्षं इति ।

इत् । इक्षुः । अस्तु । वः ॥ ८

ये नक्षत्राः सो युष्माकं रक्षा । अन्दीनानि तत् । रक्षा नदी भवति । नि० ११, २५ ।
इति निरुक्तं । रक्षन्वतो गच्छन्ती । अनितभा । इना प्राप्ता आ गच्छाः कृतभा । न
तावन्नितभा । कुम्भः कुम्भितर्दोमिष मा नि रोरगत् । मा निरुक्तं रगत । कृत्तुः
सर्वत्रकनयः सिंधुः सङ्ग्रह मा नि रोरगत् । तथा पुरीषिणो । पुरीषवृद्धं ।
तद्वृत्ती सरयुःपि मा परि डात् । परितस्तिष्ठत् । मा निरुक्तं । अथो इत् अन्नाखे-
नास्तु सुभं त्वदागमनजनितं सुखं सो युष्माकं धनं नि युष्मत्समूतं ।

। अथ दशमी ।

तं वः शर्धे रथानां त्वेषं गणं माकृतं नव्यसीनां ।

अनु प्र यंति वृष्टयः ॥ १

तं वः । शर्धे । रथानां । त्वेषं । गणं । माकृतं ।

नव्यसीनां ।

अनु । प्र । यंति । वृष्टयः ॥ १०

तं माकृतमिष्ट्यनेन संव्यते । सो युष्माकं प्रेरकं नव्यसीनां नूतनानां रथानां शर्धे
वर्धं त्वेषं दोषं तं माकृतं नव्यं च क्षीणोत्तमः । यद्वा रथानां रक्षणीयानां सो
युष्माकं शर्धे परेवासिभावात्कुं गणं स्वर्गोत्थेकमेव न कृतं । अथ परोक्षतः । वृष्टो
युष्माननु प्र यंति । प्रकषेण गच्छति । यद्वा वर्धका नक्षत्रोऽनु अनुकूलं प्रकृतं वंति ।
गच्छति ॥

॥ इति चतुर्थस्य दशमोऽध्यायः ॥

। अथैकादशी ।

शर्धे शर्धे व एषां व्रातं व्रातं गणं गणं सुवस्तिभिः ।

अनु कामिस धीतिभिः ॥ ११

शर्धे शर्धे । वः । एषां । व्रातं व्रातं । गणं गणं ।

सुवस्तिभिः ।

अनु । कामिस । धीतिभिः ॥ ११

हे मरुत एषां वो सुजातं गर्धं गर्धं तत्तद्वत् ज्ञातं ज्ञातं । अनिश्चितगणो ज्ञातः ।
तं तं ज्ञातं वो गर्धं गर्धं तं तं सप्तसप्तसुदायात्तकं गर्धं गर्धं च युष्मस्तिभिः योभन-
स्तुतिभिर्धीतिभिः कर्मभिर्हविःप्रदानादिकृष्यैरनुकामेन । अनुगच्छेन ॥

॥ अथ द्वादशी ।

कक्षा अथ सुजाताय रातश्चव्याय प्र ययुः ।

एना यामेन मरुतः ॥ १२

कक्षा । अथ । सुजाताय । रातश्चव्याय । प्र । ययुः ।

एना । यामेन । मरुतः ॥ १२

अथःश्रिन्दिने कक्षे सुजाताय रातश्चव्याय दक्षश्चिक्काय प्र ययुः प्रकर्षेण
मन्त्रेयुरेनानेन यामेन रक्षेन मरुतः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ।

येन तोकाय तनयाय धान्यं वीजं वचध्वे अक्षितं ।

असम्यं तद्वत्तन यद् देमहे राधो विश्वायु सौभगं ॥ १३

येन । तोकाय । तनयाय । धान्यं । वीजं । वचध्वे ।

अक्षितं ।

असम्यं । तत् । धत्तन । यत् । वः । देमहे । राधः ।

विश्वःश्वायु । सौभगं ॥ १३

हे मरुतो येन सद्येन मनसा तोकाय पुत्राय तनयाय तत्पुत्राय धान्यं वा धान्यं
वीजमक्षितमक्षीणं वचध्वे धारयध्वे तेन वित्तनाशम्यं तद्धान्यं वीजं धत्तन । यत्
वो युष्मानोमहे वायामहे राधो धनं विश्वायु सौभगोपितं ज्ञात्वायुष्योपितं वा सौभगं
सौभग्यं च तद्वत्तनेति सुवचनः ॥

। अथ अठवींशी ।

अतीशाम निदस्तिरः स्वस्तिभिर्दित्वावद्यमरातीः ।

दृष्टी शं वारापं उस्त्रि मेवजं स्यामं मरुतः सचः ॥ १४

अति । इयाम । निदः । तिरः । स्वस्तिभिः । दित्वा ।

अवद्यं । अरातीः ।

दृष्टी । शं । योः । वारापः । उस्त्रि । मेवजं । स्यामं ।

मरुतः । सच ॥ १४

हे मरुतो वयं वयं स्वस्तिभिः क्षेमैरवद्यं वारापं दित्वा परित्यज्य निदो निदकाम-
रातीः भवन्तु तिरः प्राप्तान् । यद्वा तिरोऽन्तर्भवन्तं । अतीशाम । अतिक्रम्य गच्छेत् ।
तिस्त्रिभिर् इत्यर्थः इत्यर्थः । अनेनानिदपरिहारः प्रापित उस्त्ररेणैवप्राप्तिरुच्यते ।
दृष्टी युष्मत्प्रेरिताश्च दृष्टिं सतोषु यं सुखं योः पापानां वाननं चाप उदकानि ॥
यसः स्थाने जसु ॥ उस्त्रि गोयुक्तं मेवजं । यद्यप्येवमुदकनाम तथापि पृथगपामभि-
धानादत्र तस्मैतुकार्थमवगच्छते । तत् सर्वं सच स्याम । क्षेमैरवद्यं हे मरुतो वयं ।
यद्वापो युष्मत्प्रेरिता उक्ताः सर्वं कुर्वन्त । वयं सर्वं सचैव स्याम । भवेत् युष्मत्प्रभृताः ॥

। अथ पंचदशी ।

सुदेवः समहासति सुवीरो नरा मरुतः स मर्त्यः ।

यं वार्यध्वे स्याम ते ॥ १५

सुदेवः । समह । असति । सुवीरः । नरः । मरुतः ।

सः । मर्त्य

यं । वार्यध्वे । स्याम । ते ॥ १५

हे समह । प्रयत्नवचनः समहास्यम् । हे पूजित मरुतां गच्छ सुदेवः कल्याण-
मरुत्संज्ञकदेशोपेतोऽसति । भवति । हे नरो नेतारो हे मरुतः स मर्त्यः सुवीरः
योभनपुत्राद्युपेतोऽसति । भवति । यं मर्त्यं वार्यध्वे पाकवध्वे । य एवं भवति ते
वयं स्याम युष्मदीनाः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

स्तुतिं भोजान्स्त्वतो च यः वासनि रण्यगावो न यवसे ।

यतः पूर्वा इव सखी रतुं ह्य गिरा गृणोहि कामिनः ॥ १६ ॥

स्तुतिं । भोजान् । स्त्वतः । च । यः । वासनि । रण्यं ।

गावः । न । यवसे ।

यतः । पूर्वांश्च । सखीं । रतुं । ह्य । गिरा । गृणोहि ।

कामिनः ॥ १ ॥

हे षष्ठे स्त्वतः स्तुतिं कुर्वतोऽस्य वजनान्न वासनि यस्मै भोजान् दातृशक्तः स्तुतिं । गावो न यवसे । तत्पादिभक्षणाय गच्छन्त्यो गावो यथा रमन्ते तद्वत्शक्तोऽपि रण्यं । रगतां । यतो गच्छतो मरुतः पूर्वांश्च पुरातनान् सखीनिवातुङ्गव । आङ्गव । कामिनः स्तुतोऽस्त्वतो मरुतो गिरा स्तुत्या गृणोहि । स्तुतिं ॥

॥ इति षष्ठ्यंस्तुतौ तृतीयोदयो वगः ।

प्र यधीयेति पंचदशैः दशमं सूक्तं श्यामाश्वस्वार्षं मरुदेवताकं । षष्ठ्यं त्रिष्टुपिष्टा जगत्पः । प्र यधीव पंचोना जागतुपांता त्रिष्टुपित्यनुक्रांतं ॥ सूक्तविनि-
योगो वैगिकः ॥ आष्टौ द्वावक्ष्णां प्रधानश्च वाज्या । सूक्तिर्न च । प्र यधीव
आहूताव स्वभानव इत्येवोभनूय आहूत्या यजेतुः ॥ १० १, ११ । इति ॥

॥ भैषा सूक्ते प्रथमा ॥

प्र यधीय माहताय स्वभानवे इमा वाचमनजा पर्वतच्युते ।

धर्मस्तुभे दिव आष्टयज्वने पुनश्च वसे महे वृष्णमते ॥ १ ॥

प्र । यधीय । माहताय । स्वभानवे । इमा । वाचं ।

मनज । पर्वतः च्युते ।

धर्मस्तुभे । दिवः । आ । ष्टयज्वने । पुनश्च वसे । महे । वृष्णमते ।

वृष्णं । अर्चते ॥ १ ॥

प्रेषयतीति संबन्धः । नानुगतं ननु संबन्धेने प्रथमं वचनमेवार्थवत्तयायां पापं
श्रुतिं प्राप्नुव । प्राप्नुव । अथानये आद्यन्तरीयं पयतश्च ते परंतु व्यापवित्ते
वर्धस्तुते वर्धस्तु साधवित्ते दिव या द्युते कादागच्छते दृढवर्धने मरु दृढे रथ-
लरुहादिभिरीजानाव द्युतश्चरते द्योवमानायाव नहि मरुत् प्रभृते दृढं वर्ध-
वित्ते प्रथमं च । इदमेत्यर्थः ॥

कारोवां प्रथमस्याः पिंश्याः प्र वो मरुत् इति याज्या । अत्रितं च । प्र वो
मरुत्स्यविषा या च नरः । आ० २, १३, । इति ॥

। सैषा द्वितीया ।

प्र वो मरुत्स्यविषा उदन्त्यवो ववाहधो अश्वयुजः परिंजयः ।

सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरंत्यापोऽवना परिंजयः ॥ २

प्र । वः । मरुतः । तविषाः । उदन्त्यवः । ववःऽहधः ।

अश्वऽयुजः । परिंऽजयः ।

सं । विऽद्युता । दधति । वाशति । त्रितः । स्वरंति । आपः ।

अवता । परिंऽजयः ॥ २

ये मरुतो वो युष्माकं गणाः प्र प्रादुर्भवन्ति । कोहया गणाः । तविषा दीप्ता
ननुतो वा उदन्त्य उदन्त्यो जगद्गणाव नवोहधोऽश्वस्य वर्धवितारोऽश्वयुजो
गवनाय रथेऽहानां योक्तारः परिंजयः परितो गंतारो विद्युता उदधति । संगच्छते ।
तदानीं त्रितस्त्रिषु स्थानेषु तावगानो वेधो मरुद्गणो वा वाशति । मरुद्गणः ।
अश्विगणे संबन्धदोऽर्थः । तदापो परिंजयः परितो गंत्य आपोऽवनापतो भूमी
खर्गति । अथः पतन्ति ॥

विद्युत्काहक इति ततोवा कारोवांमेव द्वितीयाः पिंश्या याज्या । अत्रितं च ।
विद्युत्काहको नरोऽश्वदिद्युतः कथं निवानं इदमः सुपयोः । आ० २, १३, ।
इति ॥ तत्पाठस्तु ॥

। अथ तृतीया ।

विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्युवो वातस्त्विवो मरुतः पर्वतच्युतः ।

अब्दवा विष्णुपुराः क्रादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा चक्षीजसः ॥ ३

विद्युन्महसः । नरः । अश्मदिद्युवः । वातस्त्विवः ।

मरुतः । पर्वतच्युतः ।

अब्दवा । चित् । महुः । या । क्रादुनिवृतः ।

स्तनयत्प्रमाः । रभसाः । चक्षीजसः ॥ ३

विद्युन्महसो विद्योतमानतेजसो नरो वज्रादेर्नेतारोऽश्मदिद्युवो व्याघ्रायुधा
 आश्वारनयायुधा वा वातस्त्विवः प्राग्गोपयः पर्वतच्युतः पर्वतानां मेघानां वा
 व्यावितारोऽब्दवा विष्णुपुराणां दातारः ॥ यसो याजादेयः । विदिति
 पूरयः ॥ क्रादुनीवृतो क्रादुन्या अभयेः प्रपतन्काः स्तनयदमाः । अनायद्दः साहित्य-
 नाथी । अब्दमितगथा इत्यर्थः । रभसा वज्रायुधयुजानां चक्षीजसः चक्षुषवसा मरुतो
 वज्रायुधं प्रादुर्भवन्तीत्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ।

व्यक्तवृद्धा व्यहानि शिकसा व्यतिरिक्तं वि रजसि धूतयः ।

वि यदजं अजं नावं ईं यथा । व दुर्गाणि मरुतो नाहं

रिषयः ॥ ४

वि । व्यक्तम् । वृद्धाः । वि । व्यहानि । शिकसाः । वि ।

व्यतिरिक्तं । वि । रजसि । धूतयः ।

वि । यत् । अजम् । अजं । नावं । ईं । यथा । वि ।

दुर्गाणि । मरुतः । न । अहं । रिषयः ॥ ४

हे इन्द्रा इन्द्रपुत्रा मरुतः । अङ्गु रात्रौर्ज्योत्स्नस्यरात्रमतेन संवचते । एवं
संवचतेति । चिपथेति तस्मात् । अङ्गाद्यापि व्यजथ । हे चिह्नसः यज्ञाः । एवंयपि
कर्त्तुमंतरिक्षं व्यजथ । तथा रक्षांसि व्यजथ । हे धूमयः । कपका यथादाज्जान्मेवाङ्गु
व्यजथ गमयय नाव ईं ता यथा सङ्गृह्णन् इन्द्रा दुर्गाणि यज्ञमग्राणि वि व्यजथ हे
मरुतो नाह रिज्यथ । नैव हिंसथ ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तद्दीर्घं नो मरुतो मङ्गित्वनं दीर्घं ततान सूर्यो न योजनं ।

एता न यामे अष्टभीतशोचिषाऽनश्वादां यज्यतीतना गिरिं ॥ ५

तत् । दीर्घं । वः । मरुतः । मङ्गित्वनं । दीर्घं । ततान ।

सूर्यः । न । योजनं ।

एताः । न । यामे । अष्टभीतशोचिषः । अनश्वादां । यत् ।

नि । यज्यतीतना । गिरिं ॥ ४

हे मरुतो नो युष्माकं तद्दीर्घं प्रसिद्धं सागर्थं मङ्गित्वनं मङ्गित्वं दीर्घमन्तनायतं
ततान । ततोति । आमे सूर्यो न योजनं सूर्यस्तेज इव । एता न एतव्या देवाना-
मन्वा इव । ते यथा यामे गमने योजनं दीर्घं तन्वति तद्द्विषत्यपरो दृष्टांतः । ते
अष्टभीतशोचिषोऽष्टभीततेजस्काः । यद्वैतन्मुहतां विशेषणं । हे मरुतो यज्य
अष्टभीतशोचिषः संतो यज्यदानश्वादां व्यापकोदकादातारं पविधिरयज्यनामयज्ञा-
नामप्रदातारं वा गिरिं सर्वं पर्वतं वा न्यजातन निवृत्तवतः ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये चतुर्थोऽष्टकोऽष्टकः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अभ्रांजि शर्षो मरुतो यद्दृग्गंसं मोघंया च कपनेव वेधसः ।

अथं क्षा नो अरमांतं सजो यसश्चर्चांरव रंतमनु मेघवा सुगं ॥ ६

अभ्राजि । यथैः । मरुतः । यत् । अर्धसं । मोषय ।

वृक्षं । कपनाह्वं । वेधसः ।

अधै । अ । नः । अरमंति । सुजोषसः । अर्धः । इव । यंतै ।

अमुं । नेषय । सुगं । ६

हे वेधसो वृक्षविधातारो हे मरुतः यथैः अर्धसं मोषय अभ्राजि । आजते । वय-
न्मादर्थसमुदकर्तं वृक्षं । वृक्षान्ते विदायंत इति वृक्षो मेघः । तं मोषय तावत्-
यैत्यर्थः । कपनेष । इत्येवमर्थकः । कपनाः संतः । वृक्षा वपनाः क्रियन्तो वृक्षं
पुष्पादयः । ते यथा सृष्ट्यंति तद्वत् । अथापि च । स्वेति पूरणः । मोक्षान् भावि-
त्यर्थः । हे सुजोषसो युष्मासु परस्परं समानप्रीतयो यूयमरतिभारमयं धनादिकं
अति यंतं गच्छन्मनुनेषय जलक्रमेण नयथ सुगं सुगमनं भागं । तत्र वृक्षांतः ।
अधुरिष । तस्या भागप्रदर्थनेन नायकं भवति तद्वत् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ने स जीयते मरुतो न हन्यते न स्नेधति न व्यथते न रिण्यति ।

ना त्व राय उर्ध्वं दस्यंति मोतवः ऋषिं वा यं राजानं वा

सुमूदय । ७

न । सुः । जीयते । मरुतः । न । हन्यते । न । स्नेधति ।

न । व्यथते । न । रिण्यति ।

न । अ । रायः । उर्ध्वं । दस्यंति । न । उतवः । ऋषिं ।

वा । यं । राजानं । वा । सुमूदय । ७

हे मरुतो यूयं वृक्षं मरुद्वहारं प्राशुष्यं राजानं वा सुमूदय आरयथ प्ररयथ
वृक्षं वृक्षं ऋषी राजा वा न जीयते । अन्यैर्न पराभाव्यते ॥ किं जने क्वा यो-
क्ता विनाशक ना हर्ष । हे मरुतो न हन्यते । न रिण्यते । आरयथ प्राशुष्यते विमुच्यते ॥

न ज्ञेयति । न जीयते । न व्यर्थते । न पीड्यते । न रिष्यति । न हिंस्यते । न
हिंसा काचमात्रं । न च दायो धनानि नोपदहन्ति । नोपजीव्यते । तथा नीलस्रो
तसा न्यपदहन्ति ॥

कारोकांनेन हतोवशाः पिब्या वाज्या निदुर्लभं इत्येवा । सूक्ष्मं च । निदुर्लभो
 यावन्ति कथा नरोन्मे वावय पि कृषो पि दुर्गन्धा । पा० २, १२ । इति ॥

। सैषाटमी ।

नियुत्वंतो ग्रामजितो यथा नरोऽर्थमणो न भक्तः कबंधिनः ।

पितृन्त्यक्तं यदिनासो चस्वरत्नं दंति पृथिवीं मध्वो रंधसा । ८

नियुत्तः । ग्रामजितः । यथा । नरः । अयं मयाः । न ।

मरुतः । कवंचिजः ।

पिन्व^१ति । उत्स^२ । यत् । इनासः^३ । अस्वरन्^४ । वि । उदंति ।

पृथिवीं । मधुः । अंधसा । द

निमुत्ततो निमुत्तं गकैरनैसवृत्तो यवतो यानजितः संधात्यकस्य यदायं स
विष्णुवधिनारो नरो नराकारा नेमारो वा । यवतो निमुत्तः । अयं यदोऽप्यव-
सावाभ्ये वतते । नितरां यवनवत्तोऽवृत्तो यानजितो यानस्य जिनारो नर इव
मनुष्या इव भवन्ति । अयं यवो न अयं मद्रभृतय आदित्य इव । हीप्ता इति शेषः ।
तादृश मरुतः कर्षधिन उदकवत्तो भवन्ति । यदादेनास इत्यरा उखं कृपादिनिम्न-
प्रदेशं गच्छं वा पिबन्ति प्यायं त्यदकं । यदासरन् यद्वन्ति यदा वृद्धंति वृषिषी
मथो मधुरकोदकस्यां वस । सारो य तदैवं भवन्ति । यदा यदासरन् तदा पिबन्त्यसू-
जिनासः तदांशः वृषिषी वृद्धंतीति ॥

। अथ नवमी ।

प्रवत्सन्तीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्सन्ती सौम्यवति प्रवद्भ्यः ।

प्रवर्त्तन्तीः पृथ्वाः अन्तरिक्षाः प्रवर्त्तन्त पृथ्वी जीरद्वाजः ८

प्रवत्सती । इ॒ष्टं । इ॒ष्टिनी । म॒हत्स॒भ्यः । प्रवत्सती । स्त्रीः ।

भवति । प्रवत्स॒भ्यः ।

प्रवत्सतीः । प॒थ्याः । अ॒न्तरि॒क्ष्याः । प्रवत्स॑तः । प॒र्वताः ।

जी॒र॒दा॒नवः ॥ ८

इत्वं इष्टिनी महद्भ्यो महतामन्वाद्य प्रवत्सती । प्रवत्सतः प्रवत्सयंतो विस्तीर्णाः ।
ब्रह्मेया यक्षां वा प्रवत्सती । तादृशी भवति । कृत्स्नापि भूमिर्भक्त्यरा भवतीत्यर्थः ।
तां सर्वांमपि व्याप्नुवतीति यावत् । तथा द्यौपपि प्रवद्भ्यः प्रवत्सय गच्छद्भ्यस्तैभ्यः
प्रवत्सती भवति । सापि महतां संचराद्य । तस्मांतरिक्ष्या अन्तरिक्षे भवाः पथ्याः
सू॒मन॒सोऽपि प्रवत्सतीः प्रवत्सन्ती महद्भ्यो भवति । पर्वता अद्भ्यो मेका वा प्रवत्सती
भवति जीरदानवः क्षिप्रदाना महद्भ्यः ॥

। अथ दशमी ॥

व॒नो॒द॒तः स॒भर॒सः स्व॒र्णरः । सूर्य॑ उ॒दिते॑ म॒द॒ंथा दि॒वो नरः ।

न वो॒ऽक्षाः अ॒थय॑न्ता॒ह सि॒स्र॑तः । स॒द्यो अ॒स्थार्ध॑नः ।

पा॒रम॑श्रु॒थ ॥ १०

व॒त् । म॒ह॒तः । स॒भर॒सः । स्वः॑ नरः । सूर्ये॑ । उ॒त्सृ॑ते ।

म॒द॒ंथ । दि॒वः । नरः ।

न । वः । अ॒क्षाः । अ॒थय॑न्त । अ॒ह । सि॒स्र॑तः । स॒द्यः ।

अ॒स्थ । अ॒ध्व॑नः । पा॒रं । अ॒श्रु॒थ ॥ १०

हे महतः सभरसः सङ्घवहाः स्वर्णरः सर्वज्ञ नेतारो वृत्तं महादा सूर्यं उदित
उदिते मन्वाद्ये महद्य सोमेन हे दिवो द्यूषीकथ्य नरो नेतारः । महा सोऽ पात-
मन्वाद्येति । तथा वोऽक्षाः विस्मृतः सर्वतो नाह्व्य अचरन्त । नैव कथयन्ति ।

सद्यस्तदानीमेवास्माभ्यनो देवयजनवागंश्च वारणम्भ । आग्रभ । यद्वा यदा ।
सोमेन यदथ तदा त्यदीवा अन्ना न विविधा भवति । अयं च कस्य सोम-
ज्यवागंश्च वाचमग्रम्भ ॥

॥ इति चतुर्थंस्क तृतीये पंचम्यो वने ॥

। अथैकादशी ।

अ० सं० व ऋटयः प० सु खादयो वज्रः सु रुक्मा मंरतो रथे

शुभः ।

अग्निभ्राजसो विद्युतो गभस्वोः शिप्राः शीर्षं सु वितंता

हिरण्ययोः ॥ ११

अ० सं० वः । ऋटयः । प० सु । खादयः । वज्रः सु । रुक्माः ।

मरुतः । रथे । शुभः ।

अग्निभ्राजसः । विद्युतः । गभस्वोः । शिप्राः । शीर्षं सु ।

वितंता । हिरण्ययोः ॥ ११

हे मरुतो यो युष्माकमंसेवृटय आसुधानि भासं इति जेवः । प० सु खादयः ऋटकाः ।
वज्रः सु रुक्मा वाराः । रथे शुभो मधुराग्रभा आपः । अग्निभ्राजसोऽग्निहोत्रा
विद्युतो गभस्वोऽंस्तयोभासंत इत्यर्थः । शीर्षं सु शिप्राः सु हिरण्ययोर्हिरण्यवज्रः
शिप्रा उष्णीषभयो वितंता वितंताः । प्रतिपाद्यं वितंता इति वा संवंधनोर्ध्वं ॥

। अथ द्वादशी ।

तं नाकं मर्यो अग्रभीतशोषिषं रुद्रात्यग्रं मरुतो वि धूनुष ।

समंभ्यंत वृजनातिविषंत वरस्वरति धोषं वितंतभतावयः ॥ १२

तं । नाकं । अयैः । अष्टभोतऽशोचिवं । वयं । पिप'खं ।

महतः । वि । धूधुव ।

सं । अच्यंत । वजना । अति'तिवंत । वत् । स्वर'ति । घोषै ।

वि'संतं । ऋतऽवधः । १२

ये अस्तोर्वो गंतारो यूयं तं प्रसिद्धं नाकनादिभ्यं । नास्ति च कनकोति नाकः ।
 अष्टभोतयोविषमसुरैरनपकृततेजस्कं तं वयं अश्ववयं पिप्यच्छदकं वि धूधुव ।
 विविधं चाश्ववयं ॥ अयं द्विकर्णक ॥ यद्वादा वजना वक्त्रानि समच्यंत संगता
 वसिनो भवय । अग्निभिरेकादृष्टैरिति ज्ञायः । पश्चादतिविषंत दीप्ता भवय ॥
 अश्ववयं पुत्रवयस्ययः ॥ यदा यदासुरा वजना वधैः समच्यंत अतिविषंत तदा
 घोषं भयजनकं यद्धं विततं विस्तृतं स्वर'ति । सुवर्तेत्यर्थः । अतावत् उदकनिष्कृतो
 यूयं । यदोक्तवाक्यं अतिव्यक्तमानपरतया ज्ञास्येयः । यद्वादा अतावतो वसुकाणां
 वज्रमानादयो यदा समच्यंत संगता वजना वक्त्राणातिविषंत च स्वर'ति घोषं
 ज्योत्स्वं विदतं तदानो पिप्यक्षं विधूधुवेति संबंधः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

सुभादंश य महतो विचेतसा रायः स्याम रथ्याई वयंस्वतः ।

न यो युच्छंति तिथोई यथा दिवाईस्रो रांरंत महतः

सहस्रिणं ।

सुभाऽदंश य । महतः । विचेतसः । रायः । स्याम । रथ्यः ।

वयंस्वतः ।

न । यः । युच्छंति । तिथयः । यथा । दिवः । अस्मे इति ।

ररंत । महतः । सहस्रिणं । १३

हे विवेकसो विविचरन्ना हे मरुतो युष्माकस्तथा युष्माभिर्दंतस्तथा पवकस्तोऽस्मदी
राजो धनस्तथा । भवेत्तथा । नो । दण्डो दण्डस्तानि नो । नो
युष्माभिर्दंतो रा न युष्मति न अयमेति । तथा दिवः सत्तामासिस्तथा दिवो न
युष्मति । तथापि अस्माकं सत्तामासिपरिहितं दारं । दण्डस्तथा ।

। अथ चतुर्दशो ।

यूयं रयिं मरुतः स्थाईवौरं यूयस्त्विमवय सामविमं ।

यूयमर्वतं भरताय वाजं यूयं धत्य राजानं शुटिऽमंतं ॥ १४

यूयं । रयिं । मरुतः । स्थाईवौरं । यूयं । ऋभिः । अवय ।

सामविमं ।

यूयं । अर्वतं । भरताय । वाजं । यूयं । धत्य । राजानं ।

शुटिऽमंतं ॥ १४

हे मरुतो यूयं रयिं धनं स्थाईवौरं सृष्टणीयैर्नरेः पुत्रभत्यादिभिरुपेतं वत्स ।
वत्स । हे मरुतो यूयं सामविमं साम्नां विविधं प्रेरयितारं वत्स सामसहिता विमं
वत्स तादृग्यस्त्विमवय । दण्डस्तथा । हे यूयमर्वतमयं वाजमयं च भरताय देवान्
विभजते द्यावापृथाव वत्स । हे मरुतो यूयं राजानं दीप्तं, आनिनं वा शुटिर्वतं
सुस्त्वर्वतं । पुत्रभित्यर्थः । वत्स ॥

। अथ पंचदशो ।

तद्दो वामि द्रविणं सुसुचतयो येना स्थाईवौरं ततनाम नृरभि ।

इहं सु मे मरुतो जयता वयो वत्स तरंम तरंसा यतं

हिमाः ॥ १५

तन् । वः । यामि । द्विषं । सद्यः । जतयः । येन । स्तः । न ।

ततनीम । नृन् । अभि ।

इदं । सु । मे । मरुतः । चर्यत । वचः । यस्य । तरेभ ।

तरेसा । शतं । हिमाः ॥ १५ -

हे सद्यजतयः । तदानीमेव रक्षा येषां ते तादृशाः । सद्योगमना या गो बुभान्
तद्विषं धनं यामि । याचामहे । येन धनेन नृनस्तत्पुत्रभृत्यादीनभिततनाम स्तर्षणं
आहित्य इव रक्षीन् । हे मरुतो मे वयं स्तभूतनिदमिदानीं क्रियमाणं वचः स्तोत्रं
सं सुष्ठु चर्यत । कामयध्वं । यस्य स्तोत्रवचसकारणा वसेन शतं शतसंख्याकान्
हिमां हिमंतान् तरेभ । शतसंख्याकरं जीवेमेत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थं स्तुतत्वे मोक्षयो वनः ॥

प्रयज्यव इति दशमं मेकादशं चतुर्थं स्तुतत्वे मोक्षयो वनः । दशमी त्रिष्टुप् शिष्टा
जगत्या । प्रयज्यवो दद्यात्वा त्रिष्टुप्पुत्रकनशिक्षा ॥ आभिप्लविके वनेऽष्टम्याम्भि-
माहत इदं चतुर्थं मावतनिविधानोक्तं । स्तुतितं च प्रयज्यव इमं स्तोत्रमित्याग्नि-
मावतं । आ० ७ । ७ । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

प्रयज्यवो मरुतो भ्राजंष्टय्यो वृहद्व्यो दधिरे रुक्मवक्षसः ।

इयंते अग्नेः सुयमभिराशभिः शुभं वातामनु रथा अहकत ॥ १

प्रयज्यवः । मरुतः । भ्राजंष्टयः । वृहत् । वयः । दधिरे ।

रुक्मवक्षसः ।

इयंते । अग्नेः । सुयमभिः । आशभिः । वाता । अनु ।

रथाः । अहकत ॥ १

प्रसङ्गः । ननु यद्यपि आनन्दस्यो दीप्तायुषो भवतो हृत् प्रभूतं यतो
नौनस्यस्य प्रभूतमस्य वा दधिरे । धारयन्ति । इत्यनस्यो धारायतनस्यः ।
ते भवतः सुखमेभिः सुखेन नियमिन् यत्नैराद्यभिः शीघ्रगैरनैरोयन्ते । प्राप्नोते ।
नृभं गोभनं यथा भवति तथा । बह्वीदकमभिलक्ष्य वातां मन्त्रतां भवतां रथा
अप्यन्यद्वयम् । अतुषते ॥

। अथ द्वितीया ।

स्वयं दधिध्वे तविषीं यथा विद् हृत्तन्त्रांत सर्विवा वि राजय ।

उतांतरिचं ममिरे थोजसा शुभं यातामसु रथा अटक्षत ॥ २

स्वयं । दधिध्वे । तविषीं । यथा । विद् । हृत्तन्त्रांतः । भर्जातः ।

सर्विवा । वि । राजय ।

उत । अंतर्चं । ममिरे । वि । थोजसा । शुभं । यातां ।

असु । रथाः । अटक्षत ॥ २

हे भवतो यूवं आनन्दस्येनैव दधिध्वे । धारयध्वे । कुदध्व इत्यर्थः । विं ।
तविषीं वर्यं सागर्थ्यं । यथा विद् जानीय । अप्रतिपदसागर्थ्यो इत्यर्थः । हे भवतां
यूवद्विषोरेण । संतो विराजय । उतापि अंतरिचनोजसा यत्नेन विनिमरे ।
आत्रुष । शुभमित्यादि गर्तं ॥

। अथ तृतीया ।

साकं जाताः सुभः साकमुजिताः त्रिवे चिदा प्रंतरं

वाहधुर्नरं ।

विरोजिषः सूर्यस्यैव रश्मयः शुभं यातामसु रथा अटक्षत ॥ ३

साकं । जा॒ताः । सु॒भ्वः । साकं । उ॒चि॒ताः । त्रि॒वे । चि॒त् ।

आ । अ॒त॒रं । व॒ह॒धुः । न॒रः ।

वि॒रो॒कि॒णः । सूर्य॑स्य इ॒व । र॒श्मयः । शु॒भं । या॒तां । अ॒नु ।

रथाः । अ॒वृ॒क्षत ॥ ३

साकं साचैव जाता उत्पत्त्या सुभ्वः सुव भवन्तः । जहांत इत्यर्थः तथैव साकं
उचैवोचिताः सेक्तारो नर्षकाः त्रिवे चित् शोभाया एव प्रतरं प्रजटतरका सर्वतो
वहधुः । अवधन् । नरः कर्षणां नेतारो विरोकिणः विरोचमानाः सूर्यस्यैव
रश्मयः सूर्यरश्मय इव । शुभमित्यादि गतं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

आ॒भू॒षे॒ष्यं वो म॒रुतो म॒हि॒त्वनं दि॒ह॒वे॒ष्यं सूर्य॑स्येव च॒र्क्ष्यं ।

उ॒तो अ॒स्मान् अ॒च॒त॒त्वे द॑धातन शु॒भं या॒ताम॒नु रथा॑ अ॒वृ॒क्षत ॥ ४

आ॒भू॒षे॒ष्यं । वः । म॒रुतः । म॒हि॒त्वनं । दि॒ह॒वे॒ष्यं ।

सूर्य॑स्य इ॒व । च॒र्क्ष्यं ।

उ॒तो इति॑ । अ॒स्मान् । अ॒च॒त॒त्वे । द॑धातन । शु॒भं । या॒तां ।

अ॒नु । रथाः । अ॒वृ॒क्षत ॥ ४

ये मरुतो वो बुध्नाकं महित्वनं मरुतनाभूषेयं स्तुत्यं । किंच सूर्यस्यैव चर्क्ष्यं
रूपमिव दिहवेयं दर्शनोद्यं । उतो अपि आस्मानमृतत्वे भोजे । खगं इत्यर्थः ।
तत्र दधातन । धारयत । धिष्टं गतं ॥

कारिणीं प्रथमस्याः पिंधा उदीरयथैत्यनुवाक्या । सूत्रितं च । उदीरयथा
मरुतः संवृत्तः प्र वो मरुतस्तमिमा उदत्ययः । आ० ३, १३, । इति ॥

। सैषा पंचमी ।

अदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथ पुरीषिणः ।

न नो दक्षा अपं दस्यंति धेनवः शुभं यातामनु रथा अटस्त ॥ ५

अत् । ईरयथ । मरुतः । समुद्रतः । यूयं । वृष्टिं । वर्षयथ ।

पुरीषिणः ।

न । वः । दक्षाः । अपं । दस्यंति । धेनवः । शुभं । यातां ।

अनु । रथाः । अटस्त ॥ ५

हे मरुतो यूयं समुद्रतः समुद्रवणसाभनादंतरिक्षादुदीरयथ । प्रेरयथ वृष्टिं । अवमेवार्धः पुनरुच्यते । हे पुरीषिणः । वृणते । प्रीणातेषां पुरीषवृद्धकं । हे तदंतो यूयं वृष्टिं वर्षयथ । हे दक्षा दर्शनीयाः शत्रूणासपक्षपयितापो न नो युष्माकं धेनवः प्रीणयितारो मेवा नोपदस्यंति । न युष्यंति ॥

॥ इति चतुर्थं स्त तृतीये सप्तदशो वनः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

वदस्त्राभ्युर्धुं वृषतीरयुग्धं हिरण्ययान्प्रत्यक्तां अभुग्धं ।

विष्ठा इत्सृधो मरुतो व्यस्य शुभं यातामनु रथा अटस्त ॥ ६

यत् । अस्त्रान् । धूः । सु । वृषतीः । अभुग्धं । हिरण्ययान् ।

प्रति । अत्कान् । अभुग्धं ।

विष्ठाः । इत् । सृधः । मरुतः । वि । व्यस्य । शुभं । यातां ।

अनु । रथाः । अटस्त ॥ ६

हे मरुतो यूयं वदस्त्राभ्युर्धुं रथसंबन्धिनीष्वयुग्धं बोधितवन्तः स्त । कीदृशान् । वृषतीः । वृषत्यो मरुतानिष्वक्तत्वात् । वृषत्वां पठ्याः । सार्वग

पत्न्याश्च बद्धाश्च । हिरण्यवाहिरण्यवर्णानत्काङ्कनचान् प्रत्यसृज्यं प्रत्यसृज्यत् ।
एवं कथा विद्वा इत् अद्वाः सतीनपि संयामान् हे मरुतो व्यसृज्य । विज्ञिपय ।
शुभनित्यादि गतं ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

न पर्वता न नद्यो वरंत वो यत्तच्चिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत् ।

उत द्यावापृथिवी यायना परि शुभं यातामानु रथा अट्टसत ॥ १

न । पर्वता । नद्यः । वरंत । वः । यत्त । अच्चिध्वं । मरुतः ।

गच्छथ । इत् । अं इति । तत् ।

उत । द्यावापृथिवी इति । यायन । परि । शुभं । याता ।

अनु । रथाः । अट्टसत ॥ ७

हे मरुतो वो युष्मान् पर्वताः शिखोऽश्वा न वरंत । न वारयंत । तथा नद्यश्च न
वारयंत । किंतु यत्त यन्निष्पत्तिदिश्यानेऽचिध्वं जानीय [संकल्पयथ तत्स्थानं
गच्छथेदु । गच्छथैव । उतापि च द्यावापृथिवी च परि परितो यायन । याय
वृक्षयंति ।

॥ अथाष्टमी ॥

यत्पृथ्वी मरुतो यच्च नूतनं यदुद्यते वसवो यच्च शस्यते ।

विष्वाद्य तस्य भवथा नवेदसः शुभं यातामानु रथा अट्टसत ॥ ८

यत् । पृथ्वीं । मरुतः । यत् । च । नूतनं । यत् । उद्यते ।

वसवः । यत् । च । शस्यते ।

विष्वाद्य । तस्य । भवथा । नवेदसः । शुभं । याता । अनु ।

रथाः । अट्टसत ॥ ८

हे मरुतो गूयं यत्पूर्व्यं पूर्वतनं पूर्वमनुष्ठितं यत्कर्मोक्ति तदित्यर्थः । यच्च मृतम्
कर्मोक्ति । यच्चोक्तम् ऊर्ध्वं प्राप्यते । अथत इत्यर्थः । हे मरुतो वासका वज्र यस्मै
शंसनं क्रियते तस्य विश्वस्तोत्रस्य नवेदसो जानतो भवथ ॥

॥ अथ नवमी ।

अ॒ङ्ग॒तं नो म॒रुतो मा व॑धि॒ष्टना॒न्मभ्यं॑ श॒र्मं व॒हुलं॑ वि॒ यं॑तन ।

अधि॑ स्तोत्र॒स्य स॒ख्यस्य॑ गा॒तन शु॒भं या॒तामनु॑ रथा॒ अ॒ष्ट॒स॒त ॥ ८

अ॒ङ्ग॒तं । नः । म॒रुत । मा । व॑धि॒ष्टन । अ॒न्मभ्यं॑ । श॒र्मं ।

व॒हुलं । वि॒ यं॑तन ।

अधि॑ । स्तोत्र॒स्य । स॒ख्यस्य॑ । गा॒तन । शु॒भं । या॒तां । अ॒नु॑ ।

रथाः । अ॒ष्ट॒स॒त ॥ ८

हे मरुतो नोऽङ्गान् अङ्गन । सुखयत । मा वधिष्टन । असख्यकृत्वादिजनितेन
कीर्णेन मा वधिष्टनं । किंत्वन्मभ्यं शर्मं सुखं बहुलमत्यधिकं विद्यतन । अङ्गत । किंच
स्तोत्रस्य स्तोत्रं सख्यस्य सख्यमभिगातन । अधिगच्छत । स्तुतिमनुभूयासासु सख्यं
कुरुतेत्यर्थः ॥

॥ अथ दशमी ।

य॒यम॒स्मान्न॑यत॒ व॒यो अ॒च्छा निर॑ङ्ग॒तिभ्यो॑ म॒रुतो गृ॒णानाः॑ ।

जुष॑ध्वं नो ह॒व्यदा॑तिं यज॒त्रा वयं॑ स्मि॒ पत॑यो रथी॒णां ॥ १०

य॒यं । अ॒स्मान् । न॑यत । व॒यः । अ॒च्छा । निः । अ॒ङ्ग॒तिभ्यः॑ ।

म॒रुतः । गृ॒णानाः॑ ।

जुष॑ध्वं । नः । ह॒व्यदा॑तिं । यज॒त्राः । वयं॑ । स्मि ।

पत॑यः । रथी॒णां ॥ १०

हे मरुतो द्यूतमन्त्रात्प्रच्छो वसोवो धनं अग्रीदित्तवणं स्थानं वाक्काभित्तवणं
नवत । प्रापवत । किंचां कृतिभ्यः पापेभ्यो निर्वयत । निर्गमयत वृष्टानाः क्षूयमानाः ॥
अमंथि कर्तुं प्रत्ययः ॥ अमंथं सेवध्वं नोऽन्नाकं हव्यदातिं हविदीनवतं वधं हे
यजत्रा बहव्या वृयं । वधं च रयोषां वक्तुविधानां धनानां पतयः स्थाप । भवेण ॥

॥ इति चतुर्थं तृतीयेऽष्टादशो वक्त्रः ॥

अग्ने यधेतमिति नवमं द्वादशं सूक्तं श्यावाश्वस्वार्चं जातं । तृतीयासप्तस्यो
सतोवृष्ट्यो विष्टा वृष्टयः । अग्ने नव वाङ्मंतं तृतीयासप्तस्यो सतोवृष्ट्यापित्यक्तु-
क्तमथिका ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

• अग्ने यधेतमा गणं पिष्टं रुक्मेभिरंजिभिः ।

विशो अद्य मरुतामवं हवे दिवश्चिद्रोचनादधि ॥ १

अग्ने । यधेतं । आ । गणं । पिष्टं । रुक्मेभिः । अंजिभिः ।

विशः । अद्य । मरुतां । अवं । हवे । दिवः । चित् ।

रोचनात् । अधि ॥ १

हे अग्ने यधेतं यत्नमभिवर्तं यद्यायोत्सृजमानं वा गणं मरुतां गणमाकृतेति
शेषः । कीदृशं गणं । रुक्मेभो रुक्मै रोचनायैरंजिभिराभरयैश्च पिष्टमवयवितं ।
बुद्धानित्यर्थः । अद्यास्मिन्यागदिने मरुतां विशः प्रजाः । गणानित्यर्थः । तान् रोचना-
द्रोचनात् दिवो द्यूषोकात् । अधीति पंचम्यषांतुषादी । चित्पूरणः । अवापका-
दकादभिमुखं हवे । आहुयानि ॥

। अथ द्वितीया ॥

यथा चिन्मन्त्रंसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशंसः

ये ते नेदिष्ठं हवंनान्याममन्तान्धं भीमसंहृथः ॥ २

अथी । चित् मन्थसे । हृदा । तत् । इत् । मे । जम्मुः ।

आशंसः ।

ये । ते । नेटिष्ठं । इयं नानि । आगमन् । तान् । वर्धं ।

भीमसंहृष्टः ॥ २

हे अग्ने त्वं हृदा हृदयेन मरुतो अथा चित्मन्थसे । चिदिति पूजायां । येन प्रकारेणातिपूजितं जानासि । तेष्वः परं करोषीत्यर्थः । तद्विस्तृप्त्यैव अथ मर्दयं जम्मु-
गच्छन्त्यायस आशंसिनार इच्छन्तः भवन् हिंसन्तो वा । अन्तरं ये मरुतो नेदिष्ठ-
मायन्तातिक्तं संनिधायेव ते तव हृदनाम्याङ्गानानि श्रुत्वामगन् आमच्छन्ति तान्
भीमसंहृष्टः कावलिखंवासङ्गेन भयंकरदर्शनान्मर्धं । वर्धं च विप्रापयेन ॥

। अथ तृतीया ।

मोड्दुष्यन्त व पृथिवी पराजिता मदन्त्येत्यस्मदा ।

ऋक्षो न वो मरुतः शिमौवां अमो दुध्रा गौरिव भीमसु ॥ ३

मोड्दुष्यन्ती इव । पृथिवी । पराजिता । मदन्ती । एति ।

अमत् । आ ।

ऋक्षः । न । वः । मरुतः । शिमौवान् । अमः । दुध्रः ।

गौरिः । भीमसुः ॥ ३

मोड्दुष्यती प्रवक्ष्यामि पराजितान्यैरभिभूता पृथिवी । अथ पृथिवीमण्ड-
लदधितानां प्रजां लक्षयति । सा यथा स्वस्वामिनुपद्रुनाभिगच्छति तद्वदिति ।
मरुतां साकल्येन सर्वथा प्राप्तेर्दृष्टान्तः । एवं मदन्तो हृष्यन्तो मरुत्सेनास्मात् । अस्मा-
निन्त्यर्थः । ऐति । आगच्छति । हे मरुतो वो दुष्प्राकमनो वर्धं गव्यं ऋक्षो न
अग्निरिव शिमौवान् कर्मवान् दुध्रो दुध्रो गो रिव भीमयुर्भीमैर्बृहन्भीमैर्लो गो रिव ।
अ यथा शिमौवान् कर्मवान् ॥

। अथ चतुर्थी ॥

नि॒ ये रि॒ण्य॒त्थो॒जसा॒ वृथा॒ गावो॒ न दु॒धुरः॑ ।

अ॒श्मानं॑ चि॒त्स्व॒र्यं॑ प॒र्वतं॑ गि॒रिं प्र॒ च्याव॑र॒न्ति॒ याम॑भिः ॥ ४

नि॒ । ये॒ । रि॒ण्य॒न्ति॒ । ओ॒जसा॒ । वृथा॒ । गावः॑ । न॒ । दुः॒धुरः॑ ।

अ॒श्मा॒नं । चि॒त् । स्व॒र्यं॑ । प॒र्व॒तं । गि॒रिं । प्र॒ । च्याव॑र॒न्ति॒ ।

याम॑भिः ॥ ४

ये ऋक् ओजसा स्वीयेन वलेन निरिण्यन्ति हिंसन्ति यत्नं वृथानायासेन
असंभारमात्रेण गावो न दुर्धरो दुःखेन हिंसा अद्या इव । ते ऋक् स्वर्थं यद्-
यंतमश्मानं व्याप्रं पर्वतं जगत्पूरकोदकवतं । पर्वतान्पर्वतः पर्वं पुनः वृथातेः
प्रीयातेषां । नि० १, २० । इति निरुक्तं । तादृशं गिरिं मेघं । यद्वा पर्वतमिति
विशेष्यं । गिरिमिति विशेषण निगिरत्युदकमिति गिरि । तं यामभिगंसनैः प्रच्यावरन्
त्युदकनिगंसनार्थं ॥

। अथ पंचमी ।

उ॒त्ति॒ष्ठ नून॑ेषां स्तोमैः॒ समु॑क्षितानां ।

म॒रुतां॑ पु॒रुत॑ममपू॒र्य॑ ग॒वां सर्ग॑मिव ह॒ये ॥ ५

उ॒त् । ति॒ष्ठ । नूनं॑ । ए॒षां । स्तोमैः॑ । स॒मु॒क्षि॒तानां॑ ।

म॒रु॒तां । पु॒रु॒त॒मं । अपू॑र्य॑ । ग॒वां । सर्ग॑मिव । ह॒ये ॥ ५

हे ऋक्तो यद्युत्तिष्ठ । उत्तिष्ठत ॥ व्यत्ययेनैकावचनं ॥ नूनं निश्चयमेषां स्तोमैः
स्तोत्रैः समुक्षितानां वर्धितानां ऋक्तां । यद्वा स्तोमैरूपह्वय इति संवधः । तादृशां
ऋक्तां पुरुतमं प्रभूततममपूर्यं । न विद्यते पूर्वे येभ्यश्चमपूर्यं सर्गं सर्गं गवासुदकानां
प्रविधानां गवां वा सर्गं संवधमिव ह्वये । जाह्वये ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीय एकोनविंशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

सु॒ग्धं॑ श्य॒त॒मी रथे॑ सु॒ग्धं॑ रथे॑षु रो॒हितः॑ ।

सु॒ग्धं॑ ह॒री अजि॒रा धुरि॑ वो॒ङ्क॒वे व॒हि॒ष्ठा धुरि॑ वो॒ङ्क॒वे ॥ ६

सु॒ग्धं॑ । हि । श्य॒त॒मीः । रथे॑ । सु॒ग्धं॑ । रथे॑षु । रो॒हितः॑ ।

सु॒ग्धं॑ । ह॒री इति॑ । अजि॒रा । धुरि॑ । वो॒ङ्क॒वे । व॒हि॒ष्ठा ।

धुरि॑ । वो॒ङ्क॒वे ॥ ६

हे मन्तो यूयं रथे युष्मदोये सर्वेषां साधारणभूतेऽक्षीरारोचमाना बडवा सुग्धं । योजयध्वं । तथा रथेषु युष्मदोयेषु रोहितो रोहितवर्णो सुग्धं । हरी अश्वाजि-
राजिरावायुगमनो धुरि वोङ्कवे बडवाय सुग्धं । आदराद्यं पुनरेवम् । बहिष्ठा
बोद्धव्यमावन्तो धुरि वोङ्कवे ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

स॒तः॑ च वा॒ज्यं॑ क॒प॒स्तु॒विश्व॑णि॒रिह॒ स्म॑ धायि द॒र्शतः॑ ।

मा वा॒ या॒मि॑षु म॒रुत॑श्चिरं क॒रत् तं॑ रथे॑षु चो॒दत ॥ ७

स॒तः॑ । सः । वा॒जी । अ॒रु॒षः । तु॒वि॒ऽस्व॒निः । इ॒ह । स्म॑ ।

धा॒यि । द॒र्शतः॑ ।

मा । वः । या॒मि॑षु । म॒रुतः॑ । चि॒रं । क॒रत् । प्र॒ तं॑ ।

रथे॑षु । चो॒दत ॥ ७

सतापि च स्य स बाजी वेलनमानकश्च आरोचमानस्तुविश्वणि प्रभूतध्वनिरसः ।
अरुष इत्यनेन रोहित इत्यङ्गं भवति । प्रष्टवंहति रोहितः । अथे० १, ३८, ६५ ।
इति ह्यङ्गं । इहेदानीं दर्शतो दर्शनीयः सन् धायि । रथे निबोधितः । शक्ति

पूरयः । हे भरतः को यामेव गमनेषु सोऽश्चिरं विवर्षं मा-करत् । मा करोतु । तं
रथेव । रथे युक्तमिति शेषः । प्रचोदत । प्रेरयत । यथा विवर्षं न कुयोऽस्म्य
प्ररयत ॥

॥ अथाष्टमी ॥

रथं तु माकृतं वयं श्रवत्तु मा हुवामहे ।

आ यस्मिन्तस्यौ सुरणानि विभ्रन्ती सचा मरुतु रोदसी ॥ ८

रथं । तु । माकृतं । वयं । श्रवत्तु । आ । हुवामहे ।

आ । यस्मिन् । तस्यौ । सुरणानि । विभ्रन्ती । सचा ।

मरुतुसु । रोदसी ॥ ८

ववनात्वेका रथं रंजनस्यार्थं माकृतं माकृतं संबन्धिनं रथं श्रवत्तुमस्मै च्छं तु
कथां हुवामहे । आहुवानः । यस्मिन्तस्यौ सुरणानि सुरमणानि जलानि विभ्रन्ती
भारवन्ती रोदसी इत्येव पत्नी भरतां जाता । यद्वा इदो वायुः । तत्पत्नी माध्यमिका
देवी मरुतु सचा सङ्गितातस्यो आस्त्रितवन्ती तं रथमायुजे ॥

॥ अथ नवमी ॥

तं कः श्रधं रथेशुभं त्वेवं पनस्यमा हुवे ।

यस्मिन्सुजाता सुभगा महीयते सचा मरुतु मीड् हुषी ॥ ८

तं । कः । श्रधं । रथेशुभं । त्वेवं । पनस्यं । आ । हुवे ।

यस्मिन् । सुजाता । सुभगा । महीयते । सचा ।

मरुतुसु । मीड् हुषी ॥ ८

हे भरतो कः श्रधं युद्धदीवं वयं मरुतु रथेशुभं रथे योभनं त्वेवं दीप्तं पनस्यं
सुतमायुजे । आहुवे । यस्मिन् श्रधं सुजाता सुभ प्रवृत्ता सुभगा योभनमायुज्याति
वपुषी मीड् हुषी । मीड् हुष मरुतुस्येतादौ दधन्मास्मीदुत ॥ तत्पत्नी मीड् हुषी ॥

नरस्तु सदा सङ्गमनीयते पूज्यते तं धर्मनाम्नये । आपस्तम्बोऽपि ब्रह्मपत्नी नीलकुम्भी-
संतवा व्यवजहार । उत्तरया दक्षिणक्षामीशाननाकाशयति लोकिका वाकाक्षरकर्म
नीलकुम्भी नन्दे अयंतमिति ॥

॥ इति चतुर्थस्तु तृतीये विंशोऽष्टकः ॥

॥ इति पंचमे कंडले चतुर्थोऽष्टकाः ॥

पंचमोऽष्टकाको बौद्धयः स्रक्तानि । तत्रा ब्रह्मस इत्यर्थः प्रथमं स्रक्तं श्यामाश्यामं
कारतं । सप्रव्ययस्यो लिट् भौ शिष्टाः नट् जगत्पः । आ ब्रह्मसोऽष्टो द्विलिट् वंत-
नित्यतुक्तमधिका ॥ विनियोगो सौमिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ ब्रह्मस इ वंतः सजोषसा चिरंखरयाः सुविताय गंतन ।

इयं वो अस्मत्प्रति चर्यते मतिस्तुणजे न दिव सक्ता

उदन्यवे ॥ १

आ । ब्रह्मसः । इंद्वंतः । सजोषसः । चिरंखरयाः ।

सुविताय । गंतन ।

इयं । वः । अस्मत् । प्रति । चर्यते । मतिः । तुणजे । न ।

दिवः । सक्ताः । उदन्यवे ॥ १

ये ब्रह्मसो ब्रह्मपत्नी ब्रह्मपत्नी ब्रह्मपत्नी ब्रह्मपत्नी तद्वंतः सजोषसाः परस्परं
समानधीनयो चिरंखरया चिरंखरयवरायाः संतः सुविताय सुगमनाय तत्प्रधानाय
सुखं सौम्यं गंतव्याय सप्ताय तद्व्यवागंतन । आगच्छत । किञ्च निवृत्त इति लङ्प्रत्यये ।
इयं नक्षत्रदीका मतिः स्मृतिर्को युक्तान् प्रतिचर्यते । जाययते । तत्राद्यानक्षत्रम् ।
उदन्यवे उदन्यवे त्रिणाजे गोतनाय दिवो वाकोकसकायादुत्था उदकनिर्गता नक्षत्र
कुशाभिः प्रेरितास्तद्व्यवर्धनव्यागत्याभिनतं ददतेत्यर्थः ॥

। अथ द्वितीया ।

वाशीमंत ऋष्टिमंतो मनोषिणः सुधन्वान इधुमंतो निषंगिणः ।

स्वश्वाः स्व सुरथाः पृश्निमातरः स्वायुधा मरुतो यायना

शुभं ॥ २

वाशीमंतः । ऋष्टिमंतः । मनोषिणः । सुधन्वानः ।

इधुमंतः । निषंगिणः ।

मस्वश्वाः । स्व । सुरथाः । पृश्निमातरः । स्वायुधाः ।

मरुतः । यायन । शुभं ॥ २

ये मरुतो द्युयं वाशीमंतः । वाशीति तच्छणसाधनमायुधं । तद्वंतः स्व । ऋष्टि-
मंतः । ऋष्टिर्नाम कुरिका । तद्वंतः स्व । एवं सर्वत्र बोध्यं मनोषिणो मनसा ईश्वरा
मनस्विनः सुधन्वानः शोभनधनुष्का इधुमंतो चायुधमंतो निषंगिणो निषंगवंतः स्वश्वाः
स्व । शोभनान्वा भवय । सुरथाः शोभनरथाः पृश्निमातरः पृश्निः पुत्राः स्वायुधाः
सहप्रवृत्तादिसकलायुधोपेताः । एवं महात्मानः संतः शुभं यायनं यथा भवति तथा
शुभसदकाय वा रघेन यायन । गच्छय ॥

। अथ तृतीया ।

धुमुय द्यां पर्वतान्दाशुषे बभु नि वो वना जिहते यामनो भिया

कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः शुमे यदुग्राः इषंतीरधुधं ॥ ३

धुमुय । द्यां । पर्वतान् । दाशुषे । बभु । नि । वो । वनां ।

जिहते । यामनः । भिया ।

कोपयथ । पृथिवीं । पृश्निमातरः । शुमे । यतु । उग्राः ।

इषंतीः । अधुधं ॥ ३

हे मरुतो ह्य । दिनोत्थः । परंतामोवाह्यायुव इविदीप्ते मज्जनानाय वसु
वनानि च धूनुय । प्रापयव । नो युष्माकं वाचनो मजनस्य भिक्षो भोज्या वना वनानि
वृक्षादिसमूहः नि जिह्वते । नितरां कपंते । अवनता भृशं शंसंतीत्यर्थः । हे एन्नि-
मातरः एन्नेः पुत्राः । एन्निधै नै पयसो मरुतो जाता इति हि श्रुतिः । हे मरुतः
एषिणी कोपयव । अभिप्रेक्षा लोभवय । हे अग्रा जङ्गमवसा शूबं वसुदा युध
सदकार्यं एवतोर्द्धदोषा अज्ञा अयुग्मं योजयव तदा कोपयव एषिणी ॥

। अथ चतुर्थी ।

वातं त्विषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा ईव सुसंहशः सुपेशसः ।

पिशंगाश्वा अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना

द्यौरिवोरवः । ४

वातं त्विषः । मरुतः । वर्षनिर्णिजः । यमाः ईव ।

सुसंहशः । सुपेशसः ।

पिशंगाश्वाः । अरुणाश्वाः । अरेपसः । प्रत्वक्षसः ।

महिना । द्यौः ईव । उरवः । ४

वातत्विषः सवदा संप्राप्नोतीत्यर्थो वर्षनिर्णिजो वृष्टेः शोधयितारः । अथवा
निष्पिगिति रूपनाम । वर्षमेव रूपं येषां ते तावथाः । वृष्टिप्रदा इत्यर्थः । यमा इव
युगलोत्पन्ना इव सुसंहशः परस्परं वलरूपादिभिरत्यंतं सरूपाः सुपेशसः शोभनरूपाः
पिशंगाश्वाः पिशंगवन्तोऽपेतास्तथा रूपाश्वा अरेपसोऽपापाः प्रत्वक्षसः प्रकटं
तनूकतारो वृष्ट्या महिना मज्जन्ते द्यौरिवांतरिक्षमिवोरवो विलीणौ । उक्तलक्षणा
नाम भेजिर इत्युत्तरेण संबंधः ॥

। अथ पंचमी ।

पुरुदसा अजिमंतः सुदानवस्त्वेषसंहशो अनवभराघसः ।

सुजातासो जगुषा रक्त्वक्षसो दिवो अर्का अक्षतं नाभं

भेजिरे । ५

बु॒ध॒ः॒ऽऽ॒साः । अ॒जि॒ऽम॒न्तः । सु॒ऽदा॒न॒वः । त्वे॒ष॒ऽसं॒दृ॒षः ।

अ॒न॒व॒भ्र रा॒ध॒सः ।

सु॒ऽजा॒ता॒सः । अ॒नु॒षा । रु॒क्म॒ऽदं॒क्ष॒सः । दि॒वः । अ॒र्काः ।

अ॒स॒त् । ना॒म । मे॒खि॒रे ॥ ५

बुधश्चा नभूतोदका अजिमत आभरणवतः सुदानवः शोभनदानात्स्वेवसंदृषो
दीप्तरूपा अनवभ्राधसोऽनवभ्राधधनाः सुजातासः शोभनजनना अनुषा जग्नै-
र्दीप्तरूपा रुक्मवजसो हारवक्षसा अर्काः पूज्या मरुतो दिवो द्यालकादागत्यामृतम-
जरवसाधनं नामोदकं नभनहेतुकवृक्षवक्ष्यं इषिया मेखिरे । स्वयंवत ॥

॥ इति षट्थं ब्रह्म तृतीय एवमंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

ऋ॒ष्ट॒वो वो म॒रुता अंस॑यो॒रधि स॒ह अ॒र्जो वा॒हो॒र्वो व॒लं॑ चि॒तं ।

नृ॒षा शो॒ष॒स्वाय॑धा रथे॒षु वो वि॒ष्वा वः॒ श्रीम॑धि॒ तनू॑षु

पि॒पि॒शे ॥ ६

ऋ॒ष्ट॒यः । वः । म॒रुतः । अंस॑योः । अ॒धि । स॒हः । अ॒र्जः ।

वा॒होः । वः । व॒लं । चि॒तः ।

नृ॒षा । शो॒ष॒ऽभु । आ॒य॑धा । रथे॒षु । वः । वि॒ष्वा वः ।

श्रीः । अ॒धि । तनू॑षु । पि॒पि॒शे ॥ ६

हे मरुतो वो वृक्षाकमंसवोरधृष्टय आयुधविशेषा हिताः । आदिताः । मरु-
ताश्चहितयवो विपरित्यज्यः । अधीति सप्रत्ययानुवादी । तथा वो वाहोरधि
सहः धनूषाधिविधावृक्षमोजः । अर्ज नामावजो धातुः । तद्वर्णं वलं चितं । निहितं ।
श्रीमंश्च धिरः च नृषानि हिरेण्यवजानि पट्टोष्णीवादीनि निहितानि । रथेष्वायुधा-
नूषानि वृक्षवधानानि निहितानि । वा श्रीर्युष्माकं कातिकनूष तदीयेष्वपिपिषे ।
अधिहित । आदिता ॥

। अथ सप्तमी ।

गोमदृशावदर्थवत्सुवीरं चंद्रवदाधो मरुतो ददा नः ।

प्रशंस्तिं नः कण्णत रुद्रियासो भक्षीय वोऽवसो दैव्यं य ॥ ७

गोऽमंत । अश्वऽवत् । रवंऽवत् । सुऽवीरं । चंद्रऽवत् ।

राधः । मरुतः । दद । नः ।

प्रशंस्तिं । नः । कण्णत । रुद्रियासः । भक्षीय । नः । अश्वसः ।

दैव्यं य ॥ ७

हे मरुतो गोऽन्वयं गोमदृशभिर्गोभिर्हृषेतमवापहृष्टधिरनैर्हृषेतं रक्षन्द्रवी-
येतं सुवीरं सुद पुत्रोयेतं चंद्रवदिरप्योयेतं रावोऽश्वं दद । ददत ॥ अश्ववैक-
वचनं । अथवा कोदर्थस्य विटो मथववक्तुवचनं ॥ हे रुद्रियासो रुद्रइमा मरुतो
गोऽन्वदीयां प्रशंसि । सन्धिसिद्धयः । तां कण्णत । कण्णत । वो बुद्धार्कं कण्णत-
मवसोऽवो रक्षवं दैव्यस्य दैव्यं देवाहं भक्षीय । भक्षीय ॥

। अथाष्टमी ।

हये नरो मरुतो ब्रह्मता नस्तुर्वीमघासो अश्वता ऋतंज्ञाः ।

सत्यंश्रुतः कर्बवो सुवीनो बृहन्निरयो बृहदुक्षमाणाः ॥ ८

हये । नरः । मरुतः । ब्रह्मता । नः । तुर्वीमघासः ।

अश्वताः । ऋतंज्ञाः ।

सत्यंश्रुतः । कर्बवः । सुवीनः । बृहत्गिरयः । बृहत् ।

उक्षमाणाः ॥ ८

हये हे नरो नेतारो मरुतो गोऽन्वाश्रुत । सुवचन । अश्वत्वं हिताय वा
सुखिनो भवत । हे तुर्वीमघासः प्रभूतधना अश्वता अनरचक्षमाणा ऋतज्ञा ब्रह्मज्ञा

वज्रस्य वा ज्ञातारः । कतार इत्यर्थः । सत्यशूनः सत्येन सत्यफलत्वेन प्रविष्टाः कथयो
मेधाविनो युवानो नित्यतर्क्या बृहन्निरयः प्रभूतस्तुतयो बृहदत्यधिकब्रह्मणाया
हविनिः सावता उदकं वा सिंचन्तो ययं सृजत ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये द्वाविंशो वक्ता ॥

तस्य नूनमित्यर्चं द्वितीयं सूक्तं श्यावाश्वस्यार्चं त्रैष्टम्भं नावतं । तस्मिन्त्यस्तुतु-
कणिका । विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

तभु नूनं तवैष मंतमेघां स्तुषे गणं मानतं नव्यसीनां ।

य आश्वेष्वा अमवद्वहेत उत्तेशिरे अश्वतं न्य स्वरार्जः ॥ १

तं । ऊं इति । नूनं । तविषीमंतं । एषां । स्तुषे । गणं ।

मानतं । नव्यसीनां ।

ये । आश्वेष्वाः । अमवत् । वद्वहेते । उत्त । ईशिरे ।

अश्वतं न्य । स्वरार्जः ॥ १

तस्य तमेव पूर्वे स्तुतमेव मानतं मानतां सर्वधिन्नं तं गणं तविषीमंतं दीप्तिमंतं
भूतमद्य स्तुषे । कीदृषां मानतां । नव्यसीनां ॥ लिंगव्याख्ययः ॥ नवतराणां स्तुत्यानां
वा । एषां मानतं गणं । गणावयवभूता मानतः । कीदृषा इत्युच्यते । ये मानत
आश्वेष्वाः शीघ्रगाव्यहोषेता अमवत् बलवन्तो यथा भवन्ति तथा वद्वहेते गच्छन्ति ।
उतापि वेशिरे ईश्वरा भवन्त्यस्तुतुदकस्य स्वरार्जः श्यावत्तदीप्रयः श्वमेव
राजधानाः तेषां गणं स्तुषे ॥

। अथ द्वितीया ॥

त्वैषं गणां तवसं खादिद्वस्तं धुनिव्रतं मायिनं हातिवारं ।

मयोभुवो ये अमिता महित्वा वंदेस्व विप्र तुविरार्धसो नृन् ॥ २

त्वेषं । गणं तवसं । खादिहस्तं । धुमिद्वतं । मायिन ।

दातिऽवारं ।

मयःभुवः । ये । अमिताः । महित्वा । वंदस्व । विप्र ।

तुविऽराधसः । नृन् ॥ २

तेषां दीपं गणं माकृतं तवसं बलवतं खादिहस्तं कटकहस्तं धुमिद्वतं कंपयित्वा-
कनीयं मायिनं प्रज्ञावतं दातिवारं दत्तवनं हे विप्र होतवन्द्य । सुहोति संबंधः ।
ये भक्तो मयोयुवः सुखस्य भाववितारो महित्वा मङ्गलोनामिता अपरिच्छिन्नाः ।
तान् तुविऽराधसः प्रभूतधनान् नृन् नेतृन् वंदस्व ॥

॥ अथ तृतीया ।

आ वो यंतूद्वाहासो अद्य दृष्टिं ये विष्णे मरुतो जुनन्ति ।

अयं यो अग्निमरुतः समिह एतं जुषध्वं कवयो सुवानः ॥ ३

आ । वः । यंतु । उद्वाहासः । अद्य । दृष्टिं । ये । विष्णे ।

मरुतः । जुनन्ति ।

अयं । यः । अग्निः । मरुतः । संऽह्वः । एतं । जुषध्वं ।

कवयः । सुवानः ॥ ३

ये विष्णे व्याघ्रा मरुतो दृष्टिं जुनन्ति प्रेरयन्ति त उद्वाहास-उदकस्य होदारो
भक्तोऽहोदानी वो युष्मानायंतु । आगच्छंतु ऋत्विग्यजमानाः । अथ प्रत्यक्षवादः ।
हे मरुतो यः प्रसिद्धोऽयमग्निः समिहः सम्यक् दीपित एतस्मिन् जुषध्वं जुषध्वं हे
कवयो मेधाविनो हे सुवानो नित्यतस्याः सर्वत्र व्याघ्रा वा ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ययं राजानमियं जनाय विभ्वतष्टं जनयथा यजताः ।

सुभदेति सुष्टिहा बाहुजुतो सुभक्तदंष्ट्रो मरुतः सुवीरः ॥ ४

युयं । राजानं । इय । जनयि । विभ्वः । तष्टं । जनयय ।

वज्रताः ।

सुसत् । एति । सुष्टिः । वाङ्मज्जतः । सुसत् । सत्पञ्चः ।

मरुतः । सुवीरः ॥ ४

हे भरतो युयं जनाय वज्रतानाम् राजानं खाभिनं राजभानं नेयं यत्नूयं मेरकं व्यावहितारं विभ्वतष्टं । विभ्वा नाम ऋधूषां मध्यमः । स कुशली । तेन निर्मितं । अत्यंतदृढपर्वतमित्यर्थः । तादृशं पुत्रं जनयय । उत्पादयय हे वज्रता मरुताः । हे भरतो सुसद्युसत् एति गच्छति पुत्रः । कीदृशः । सुष्टिः । सुष्टिष्वदो वाङ्मज्जकः । स्रग्जवनेनैव हंता यत्नूयं । तद्देशोच्यते । वाङ्मज्जतः । वाङ्मः मेरकः यत्नूषां मध्य तादृशः पुत्र इति । तथा युसद्युसत्तः सदसो विद्यमानाश्च । वङ्म इत्यर्थः । सुवीरः शोभनवीर्यः पुत्र इति । जायत इत्यर्थः ॥

मरुतप्रसासे माहत्या आभिषाया अरा इवेति याज्या । स्तुतिर्न च । अरा इवेद-
वरणा अहेवेन मे मरुतं शुचि । आ० २, १७ । इति ॥ एकादशने माहृते पया-
वेनैव पशुपुरोडाशस्य याज्या । स्तुतिर्न च । अरा इवेदवरणा अहेव या नः यकं
मरुतानाम् इति । आ० २, ७ । इति ॥

॥ सैषा पञ्चमी ॥

अरा इवेदवरणा अहेव प्रमं जायंते अकंवा मर्होभिः ।

इन्द्रः पुत्रा उपमासो रभिंठाः स्वयां मत्या मरुतः सं

मिमिधुः ॥ ५

अराऽइव । इत् । अचरमाः । अहा इव । प्रमं । जायंते ।

अकंवाः । मर्होभिः ।

इन्द्रः । पुत्राः । उपमासः । रभिंठाः । स्वयां । मत्या ।

मरुतः । सं । मिमिधुः ॥ ५

अथा इवेत् रययंक्रम इवाचरणा अनिकटाः सर्वसमाः महीन चक्षुषः ।
अहेवाहानीव । दिवसा यथा सर्वेऽपि वटिवटिकात्मकास्त्रयप्रसंख्योपेतसमगव-
क्ष्येषु समा इत्यर्थः । अनेन वटांतइत्यने वै सदृशाभावः प्रतिपादितः । एवमुक्त-
सङ्ख्या मङ्गोभिस्तेजोभिः प्र प्र जायते । प्रकर्षेण प्रादुर्भवति ॥ ऐकः प्रसङ्गोदः
पादपूरण इत्यपसर्गाभ्यासः स च पूरणः ॥ ते चाकवा अगत्याः । यद्वा मङ्गोभिरित्यस्य
विशेषणं । वृत्रे मीप्यगिकाया वाचो गोरूपाया अंतरिक्षस्य वा पुत्रस्यानीवा
उपमासः प्रत्येकं समाना रविषा प्रकटवेगाः । एवं मङ्गातुभावा भङ्गतः स्वया गत्या
स्वकीयवैवातुपपन्न्या संनिमित्तः । वृक्षा सख्यं सिंघंति ॥

। अथ षष्ठी ।

यथायांसिष्ट एषंतीभिरखैर्वीडु पविभिर्मरुतो रथैभिः ।

जोदंते आपो रिणते वनान्यवोस्त्रियो वृषभः क्रंदतु द्यौः । ६

यत् प्र । अयांसिष्ट । एषंतीभिः । अथैः । वीडु पविभिः ।

मरुतः । रथैभिः ।

जोदंते । आपः । रिणते । वनानि । अव । उस्त्रियः ।

वृषभः । क्रंदतु । द्यौः । ६

जे मरुतो यदा प्रायांसिष्ट प्रगच्छत एषंतीभिः एषत्वंसकैरथैर्वावीहनसाधनैरथैः ।
अथ यद्वोस्त्र वाहनसाधनवचनः । अतः पुङ्क्तिगता । तथान्यत्र । यदश्वाभ्युर्बु
एषंतीरयुग्मं । कृष्णे ० ५, ५५, ६ । रोहिदयोऽजाश्च इति समानाधिकरत्नप्रयोगः ।
एवंभूतान्ययुक्तेर्वीडु पविभिर्मरुतरेषनेकिमी रथैभिः प्रायांसिष्ट । यद्वाथै रथैश्च सङ्ग
मरुतो यदा प्रायांसिष्ट तदापः जोदंते । अरति । वनानि वृक्षसङ्गुहा रिणते ।
हिंसंते । वेगेन भज्यंते । उस्त्रियः । उज्जा खर्वरज्जयः । तत्संबंधी पथेन्वी वृषभोऽपं
वर्षिता द्यौर्द्यौतमानोऽव क्रंदतु । अवाङ्मुखं यद्वयत् वृक्ष्यं ॥

। अथ सप्तमी ।

प्रथिष्ट यामंगृथिपी चिंक्षेवां भर्तौ व गभे स्वमिच्छयो धुः ।

वाताग्ध्रान्मृदुयुक्ते वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियासः । ७

प्रथि॑ष्ट । याम॑न् । पृथि॑वी । चि॒त् । एषां॑ । भर्ता॑ इ॒व । गर्भ॑ ।

स्व॑ । इ॒त् । शर्वः॑ । धुः ।

वाता॑न् । हि॒ । अ॒श्वान् । धुरि॑ । आः सु॒सु॒मे । वर्ष॑ । खेद॑ ।

चक्रि॑रे । रुद्रि॑यासः ॥ ७

एषां मरुतां यामन्यामनि गमने पृथिवी चित् भूमिः । चिदिति पुरणः । प्रथिष्ट । प्रख्याताभवत् । गर्भोद्योस्याभवदित्यर्थः । ते च मरुतो भर्ता लौकिकः पति-
गर्भनिव भावीयास्तथा भूम्याः स्मितवभूतं गर्भं गर्भस्थानीयं यव उदकं धुः ।
स्याप्रितवन्तः । हि यस्माद्वातान् गंतुं श्वान् धुरि रथसंबन्धिन्यामायुयुज्जे आयो-
जितवन्तः तस्माद्वर्षं खेदं खेदस्थानीयं रुद्रिसंस्तुयायं चक्रिरे कुर्वन्ति रुद्रिथासो
रुद्रपुत्राः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

इ॒ये न॒रो मरु॑तो अ॒ड॒ता न॒स्तुवौ॑ म॒घासो॑ अ॒मृ॒ता अ॒त॒ज्ञाः ।

स॒त्य॒श्च॒त॒ क॒व॒यो यु॒वानो॑ ह॒ह॒र्त्तर॑यो ह॒ह॒दु॒क्षमा॑णाः ॥ ८

इ॒ये । न॒रः । मरु॑तः । अ॒ड॒तः । नः॑ । तु॒वौ म॒घासः॑ ।

अ॒मृ॒ताः । अ॒त॒ज्ञाः ।

स॒त्य॒श्च॒त॒ । क॒व॒यः । यु॒वानः । ह॒ह॒र्त्तर॑योः । ह॒ह॒त् ।

उ॒क्षमा॑णाः ॥ ८

इ॒ये न॒र इत्य॑ष्टमी गता ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये त्रयोविंशो वक्त्रः ॥

प्र वः स्रद्धि यदर्थं तृतीयं सूक्तं यद्वावाचस्यार्थं माहृतं । अष्टमो लिट् पुं शिष्टाः
सप्त जगत्वाः । प्र वः स्रद्ध् लिट् वन्तमित्यनुक्रमणिका ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र वः स्रद्ध् कलसुवितायं दावनेऽर्चो दिवे प्र ष्ठिभ्यो ऋतं भरे ।

चक्षते अस्मान्तरवन्त आ रजोऽनु स्वं भानुं श्रययन्ते अर्णवैः ॥

प्र । वः । स्यट् । अक्रन् । सुविताय । दावन् । अर्चं । दिवे ।

प्र । पृथिव्यै । ऋतं । भरे ।

उच्यंते । अर्चान् । तद्वर्तते । आ । रजः । अनु । स्वं ।

भानुं । अथयंते । अर्णवैः ॥ १

हे मरुतो वो युष्मभ्यं सुविताय सुव प्राप्त्रव्याव दावने ऋषिःप्रदानाय स्यट्
स्रूढा होता प्र प्रकर्षणाक्रन् । ऋदति । ज्योति । वो युष्मान् वा सुव प्राप्त्रव्याव
दानायाक्रन् ॥ ऋदतेः शब्दकर्मणो लङर्थे कृत्ति तिपि रूपं ॥ हे होतादिवे द्योत-
मानाय त्वदेवाय प्राचं । प्रकर्षेण स्तुति हे आक्रन् । तथा पृथिव्याय ऋतं ज्योतं
भरे । संपादयामि । द्यावापृथिव्यावपि मरुतामाधारत्वादस्य निपातभाजो भवतः ।
किंच ते मरुतोऽन्वान् व्यापकानुदकसंचानुच्यंते । संचंति । रज आ अंतरिक्षमा सर्व-
तस्तद्वर्तते । तर्तति । संचरंति । स्वं भानुं एककीयं तेजोऽर्णवैर्जैः सञ्चानुअथयंते ।
अनुञ्जेष्यंति । अनुकूलं प्रापयंतोत्यर्थे ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अमादिषां भियसा भूमिरेजति नौर्न पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती ।

दूरेदृशो ये चितयंत एमभिरंतमंडे विदथे येतिरे नरः ॥ २

अमात् । एषां । भियसां । भूमिः । एजति । नौः । न ।

पूर्णा । क्षरति । व्यथिः । यती ।

दरेदृशः । ये । चितरंते । एमभिः । अंतः । मंडे ।

विदथे । येतिरे । नरः ॥ २

एषां ॥ अमादिष्वपिषत्वादनुदात्तः ॥ एषां मरुतां भियसा भयेन भूमिरेजति ।
कंपते नौर्न पूर्णा प्राणिभिः । सा यत्रोदकमध्ये क्षरति चलति व्यथिर्ह्यधिता यती
गच्छंती । एतद्युभयं नौविशेषणं । दूरेदृशो दूरे दृश्यमाना अपि ये मरुत एमभिर्ग-
मनैश्चिनयंते शायंते ते मरुतां मरुतो विदथे यज्ञै मंडे मरुते ऋषिषे ऋषिर्भक्षणाया-
तक्यावापृथिव्योर्मध्ये येतिरे । यतंते । नरो नेतारो मरुतः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

गवा॑मि॒व श्रि॒यसे॒ शृ॒ंग॒मु॒त्त॒मं॒ सूर्यो॑ न च॒क्षु रज॑सो वि॒सर्ज॑ने ।

अ॒र्था इ॒व सु॒भ॒वः॑ चार॑वः स्थ॒न म॒र्या इ॒व श्रि॒यसे॒ चे॒त॒था न॒रः॑ ॥ ३

गवा॑ऽइ॒व । श्रि॒यसे॑ । शृ॒ंग॑ । च॒त् त॒मं । सूर्यः॑ । न । च॒क्षुः॑ ।

रज॑स । वि॒सर्ज॑ने ।

अ॒र्थाऽइ॒व । सु॒भ॒वः॑ । चार॑वः । स्थ॒न । म॒र्याऽइ॒व ।

श्रि॒यसे॑ । चे॒त॒थ । न॒रः॑ ॥ ३

हे मरुतो यूयं गवां शृंगमिवोत्तमस्तृणवपुःशुद्धादिकं श्रियसे श्रिये चार-
यदेति शेषः । सूर्यो न सूर्य इव । स यथा रजसस्तेजसो विसर्जने चक्षुर्दृश्यसाधनं
मंडलं धत्ते तद्वजसो वृद्धेर्विसर्जने विसर्जनाव चक्षुः सर्वज्ञ प्रकाशकं तेजो
धारयद्य । अथा इषान्वा इव सुभ्वः सुष्ठु सर्वज्ञ भवतो वेगधनचारवो दर्शनोपाः
स्थन । अथ । मर्या मर्या यजमाना इव । ते यथा श्रियसे जानंति यज्ञादिकं
तद्विच्छिद्ये चेत्तथ हे नरो नेतारी मरुतः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

को॒ वो॒ म॒हा॒ति॒ म॒ह॒ता॒मृ॒द॒श्र॒व॒त्क॒स्का॒थ्या॒ म॒रु॒तः॒ को॒ ह॒ धौ॒ धा॑ ।

यू॒यं॒ ह॒ भूमिं॑ कि॒र॒णं॒ न॒ रे॒ज॒य॒ प्र॒ य॒ज्ञ॒र॒ध्वे॑ सु॒वि॒ताय॑ दा॒वने॑ ॥ ४

कः । वः । म॒हा॒ति॒ । म॒ह॒ता॑ । च॒त् । अ॒श्र॒व॒त् । कः ।

का॒थ्या॑ । म॒रु॒तः॑ । कः । ह॒ । धौ॒ धा॑ ।

यू॒यं॒ । ह॒ । भूमिं॑ । कि॒र॒णं॒ । न॒ । रे॒ज॒य॒ । प्र॒ । य॒त् । अ॒र॒ध्वे॑ ।

सु॒वि॒ताय॑ । दा॒वने॑ ॥ ४

ये मन्त्रो वो युष्माकं मन्त्रां पूज्यानां को यजमानो मन्त्राति अ यांस्तुदन्वत् ।
 उत्कृष्टं प्राप्तवान् । कश्च तदर्थं काव्या काव्यानि करोतां युष्माकं संबंधीनि स्त्रीत्वास्तु-
 दन्वत् । कोऽपि कश्च पौष्ट्या पौष्ट्यानि पराक्रमानुदन्वत् । आदराय पुनर्वचनं ।
 यत्वं ह यत्वं खलु भूमिं किरणं न दिरणमिव रेजय । किरणं यमा दृष्ट्वैव वासुधायं
 तद्वत्त्वं रेजय । यद्यस्मान् सुविताय सुष्टु प्राप्तव्याय । प्राप्तव्यस्येत्थं । तादृशस्य
 धनस्य वस्तु दत्तस्य वा दातने दानाय प्र भरध्वे प्रकथेय संपादयष्ये वृष्टिं । यस्माद्युक्त-
 मेवं कुरुष्व तस्मात्क एवं करोतोत्यर्थः ॥

। सैषा पंचमी ।

अग्नी इवेदंरुपासः संबंधवः सुरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः ।

मर्षा इव सुवृधो वाटघुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्र मिशंति वृष्टिभिः ।

अग्नीऽइव । इत् । अरुपासः । स. संबंधवः । सुराऽइव ।

प्रयुधः । प्र. प्रोत । युयुधुः ।

मर्षाऽइव । सुवृधः । वटघुः । नरः । सूर्यस्य । चक्षुः । प्र ।

मिशंति । वृष्टिभिः ॥ ५

मन्त्र एतेऽहं इव श्रीमन्तारोऽरुपास आरोचमाना संबंधवः । समान एक एव
 संबन्धको बहो येषां ते तादृशाः । परस्परं संबंधः स्त्रीयुक्ता वा सुरा भटा इव
 प्रयुधः प्रयोहारो वैरिभिः सह तादृशा उनापि च प्र युयुधुः । प्रकथेयं युज्यते ।
 ययो इव मनुष्या यथा वर्धते तथा सुवृधः सुष्टु वर्धयितारो वर्धमाना वा नरो नेतारो
 वटघुः । वर्धते । एतं मन्त्रात्मानः सूर्यस्य चक्षुस्तेजःसमूहं मिश्रं वा वृष्टिभिः प्र
 मिशंति । प्रकथेयं मिशंति । आदरेण तोत्यर्थः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

ते अज्येष्टा अकनिष्ठास उद्भिदोऽभ्यमासो महसा वि वाटघुः ।

सुजातासी अनुषा वृत्रिमातरो दिवा मर्या या नो अच्छा

जिगातन ॥ ६

ते । अ॒ज्ये॒ष्टः । अ॒क॒नि॒ष्टासः । अ॒तु॒भि॒दः । अ॒म॒ध्य॒मासः ।

म॒ह॒सा । वि॒ । व॒ष्ट॒धुः ।

सु॒जा॒ता॒मः । ज॒नु॒षा । ए॒त्रि॒मा॒तरः । दि॒व । म॒र्याः । आ ।

नः । अ॒च्छ । जि॒गा॒त॒न ॥ ६

ते मरुतोऽज्येष्टा अकनिष्टासोऽकनिष्टा अद्भिद अद्भेदवितारः अमध्यमासोऽमध्यमाः सर्वप्रकारैः समा महसा तेजसा विष्टधुः । विष्टधेते । सुजातासः सुवृ संभूता जनुषा जन्मना एत्रिमातरः एत्रेः पुत्रा मर्या मरुत्यभ्यो । हता मर्यं दिवः सकाशातोऽस्थानच्छाभिमुंघना जिगातन । सर्वतः प्रघंसतः साध्वतुष्टितिति । उत्तराहः प्रत्यक्षतनः । यहा ये सुजाता जनुषा एत्रिमातरश्च तान् दिव आगतान् हे ऋषिजो मर्या मरुत्याजिगातन आगच्छत ते नोऽच्छ । आगच्छतास्तदभिमुखं ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

वयो न ये अ॒र्णीः । प॒म॒रु॒ज॒सा॒ता॒न्दि॒वो वृ॒ह॒तः । सा॒नु॒न॒परि॑ ।

अ॒म्रा॒स॒ ए॒षाम॒भये॑ यथा॒ वि॒दुः । प्र॒ प॒र्व॒त॒स्य॒ न॒भ॒नू॒रं॒चु॒च्युः ॥ ७

वयः । न । ये । अ॒र्णीः । प॒म॒रु॒ज॒सा॒ता॒न् । दि॒वः ।

वृ॒ह॒तः । सा॒नु॒नः । परि॑ ।

अ॒म्रा॒सः । ए॒षां । अ॒भये॑ । यथा॒ । वि॒दुः । प्र॒ । प॒र्व॒त॒स्य॒ ।

न॒भ॒नू॒ । अ॒नु॒च्युः ॥ ७

ये मरुतो वयो न अर्णीः पंक्तयः संत अोजसा वसेन दिवोऽन्तरिक्षादित्यस्य वातान् पर्वतान् वृहतो महतः सानुनः सहस्रसंख्याकाभयकनस्य परि परितः पप्रः पर्वति एषामम्रासोऽम्राः पर्वतस्य भयस्य नभनू ॥ जनतेः शब्दकर्णयो नम्राडितिवत् नभनवः ॥ उदकानि प्राचुच्युतः । आचयन्ति । अभये देवाननुच्याच कथा विदुर्जनन्ति तथा । अनुच्याप्तां ज्ञानं प्रसिद्धं । देवाश्च वृष्टौ सत्यानापावसादो

इतिःप्रदानेन जानन्ति देवानां वृत्तिसंपूर्तिपरिज्ञानमात्रावदेनोक्तं । यदा वर्षस्य
ह्रस्वः स्यादद्याप्ययमेव यजेतैत्थपक्षस्यापि हि देवा आहुतृप्रो नूनं वर्षस्याप्ययमेव
हि यजते । आ० २, ८, । इति ॥

। अथाष्टमी ।

मिमातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उपसौ यतंतां ।

आनुश्चवुर्दिव्यं काशंभत ऋधे रुद्रस्यं मरुतो गृणानाः ॥ ८

मिमातु । द्यौः । आदितिः । वीतये । नः । सं । दानुचित्राः ।

उपसौ । यतंतां ।

आ । आनुश्चवुः । दिव्यं । काशं । एते । ऋधे । रुद्रस्यं ।

मरुतः । गृणानां ॥ ८

नोऽस्मदर्थं द्यौरन्तरिक्षं निष्पातु । निष्पातु इति । तदनुकूलं करोतित्यर्थः ।
कीदृशो । अदितिरदोना । यद्वा योमिंभात्वदितिरूभिश्च निष्पातु सुखं । किमर्थं ।
वीतय इत्यस्यैव प्रजननाव वा । दानुचित्रा विश्वप्रकाशादिदाना उपसः संयततां ।
हे ऋधे त्वया गृणानाः स्तूयमाना यवः । रुद्रस्य पुत्रा इत्यर्थः । एते दिव्यं काशं
मेघसदृशानुच्युतुः । आच्यवन्ति ॥ द्विर्जकोऽयं ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये चतुर्थिंशो वर्गः ॥

रेडे अग्निं स्ववसन्तिवृत्तं चतुर्थं सूक्तं श्यावासुखाय । सप्रत्यवस्यो जगत्वी
गिष्ठाः षट् त्रिष्टुभ । यद्वहेरताकवन्निमस्ववर्तकं वा । रेडे द्विजगत्वंतमाग्नेयं च
वेति ॥ सूक्तविनिर्वाहो लैंगिकः ॥ आद्या कारीर्या सावित्रेयीषु याज्या । सूक्तितं
च । रेडे अग्निं स्ववसं नमोभिरिति धाव्ये । आ० २, १५, । इति ॥

॥ कैषा प्रथमा ।

रेडे अग्निं स्ववसं नमोभिरिह प्रससो वि चयत्कृतं नः ।

रथैरिव प्र भंरे वाजयज्ञिः प्रदक्षिण्यन्मरुतां सोमं च ध्वां ॥ १

ई॒ड । अ॒ग्निं । सु॒ऽअ॒व॒सं । न॒मः॒ऽभिः । इ॒ष्ट । प्र॒ऽस॒तः । वि॒ः

च॒यत् । क॒तं । नः ।

रथैः॒ऽइ॒व । प्र । भ॒रे । वा॒ज॒य॒ऽभिः । प्र॒द॒क्षि॒णात् ।

म॒रु॒तः । स्तो॒मं । ऋ॒ध्यां ॥ १

अहं श्यावाश्वोऽग्निं स्वसं स्वायत्तरक्षणं नमोनिः स्तोत्रैरीडे । स्तोमि । तस्तोत्रं कतमिहेदानो प्रसक्तः प्रसक्तः प्रकषेय यज्ञं प्राप्नो वा सन् नोऽहर्दणं विषयत् । विजानातु । वाजयज्ञिरक्षमिच्छद्भिः स्तोत्रै रथैरिव रथैर्यथाभिमतं माप्नुवंति तद्वद्विषयाभनैः प्र भरे । प्रकषेय संपादयाम्यभिमतं । प्रदक्षिणत् । आदक्षिणेन गच्छन् मरुतां स्तोमं स्तोत्ररूपां । पर्वथ ॥

अथ द्वितीया ।

आ॒ ये॒ त॒स्यः॒ पृ॒थ॒ती॒षु॒ श्रु॒ता॒सु॒ सु॒खे॒ । रु॒द्रा॒ भ॒रु॒तः॒ रथे॒षु॒ ।

व॒ना॒ चि॒दु॒या॒ जि॒ह॒ते॒ नि॒ वो॒ भि॒या॒ पृ॒थि॒वी॒ चि॒द्रे॒ज॒ते॒

प॒र्व॒त॒श्चि॒त् ॥ २

आ । ये । तस्यः । पृथ्वीषु । श्रुतासु । सुखे । रुद्राः ।

म॒रु॒तः । रथे॒षु॒ ।

व॒ना॒ । चि॒त् । उ॒याः । जि॒ह॒ते॒ । नि॒ यः । भि॒या॒ । पृ॒थि॒वी॒ ।

चि॒त् । रे॒ज॒ते॒ । प॒र्व॒तः । चि॒त् ॥ १

ये मरुतो रुद्रा रुद्रपुत्रा आतस्युः आतिष्ठन्ति पृथ्वीषु मरुतां वाजनेषु श्रुतास्तु आतास्तु प्रसिद्धास्तु वा सुखेषु । स्वमाकायं जिह्रं । गोभनरथाश्चदारेषु रथेषु रथानां तस्यः आतिष्ठन्ति । हे कया चन्द्रपुंशो मरुतो ययं यदा रथमाकूटाः स्य तदानीं वना चित् वनामपि नि जिहते न्यगच्छन्ति वो युष्माकं भिया भोत्या । पृथिवी चित् पृथिव्यपि रेजते । पर्वतश्चित् पर्वतोऽपि रेजते । कंपते । उत्तराचं प्रत्यञ्जतः । कुतोऽर्थं स एवमकुर्वन् ते वा स्तोमस्तुष्टाभिनि पूज्यात्मयः ॥

कारिणीं गारुतं सप्तकपालं पर्वतचिदित्येषा याज्या । कृत्विर् च । पर्वत-
चिन्माहि ह्यो विभाय कृत्वि रजिमोचसा । आ० २, १३, । इति ॥

। सैषा तृतीया ॥

पर्वतचिन्माहि ह्यो विभाय दिवचिन्मानु, रेजत स्ने वः ।

यत्क्रीडथ मरुत ऋष्टिमंत आपं इव सभ्रं प्रबोधध्वे ॥ ३

पर्वतः । चित् । महि । ह्यः । विभाय । दिवः । चित् ।

सभ्रं । रेजत । स्ने । वः ।

यत् । क्रीडथ । मरुतः । ऋष्टिमंतः । आपं । इव ।

सभ्रं । प्रबोधध्वे ॥ ३

हे मरुतो यो युष्माकं स्ने भयंकरवद्भ्ये सति पर्वतचित् पर्वतोऽपि महि
भङ्गात्पृष्ठः सप्तपि विभाय । विभेति । दिवचित् अंतरिक्षस्यापि सातु सप्तच्छितः
प्रदेशो रेजत । कंपते । यदादा क्रीडथ हे मरुतो यूयं ऋष्टिमंत आयुधभंतः संतस्तदाप
इषोदकानीव सभ्रं च । महांचना धवध्वे । धवध्वे । गच्छथ ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वरा रैवतासो हिरण्यैरभि स्वधाभिस्तन्वः । पिपिथे ।

अथे अथींसस्तवसो रथेषु सखा महांसि चक्रिरे तनूषु ॥ ४

वराः । इव । इत् । रैवतासः । हिरण्यैः । अभि । स्वधाभिः ।

तन्वः । पिपिथे ।

अथे । अथींसः । तवसः । रथेषु । सखा । महांसि ।

चक्रिरे । तनूषु ॥ ४

वरा इव विवाहयोग्या घनान इव । ते यथा रैवतासो घनवंतो हिरण्यैर्हिरण्य-
मयैराभरणपिशेः । स्वधाभिर्दक्षैश्च तन्वः । स्त्रीभानि गरीराण्यभिपिपिथे संजो-
ज-

यंति अस्तंजुर्वन्ति तद्देते मरुतोऽपि रैवतासो घनवंतो हिरण्यैर्हिरण्यस्तानीये-
विद्युदास्त्रैराभरयैः स्रग्धाभिश्च तन्वः स्त्रीयानि घरीराणि पिपिन्त्रे । शिबे शोभायै
शेवांसः श्रेडाक्षपतो वलवंतो मरुतो रभेऽपु स्रग्धा सत्यं सङ्ग वा तनूषु मर्कांसि
चक्रिरे । जनवंतः । स्रग्धाभरयैर्दृढकैचोपेता रथानभिःश्व घरीरेषु तेजास्वधारव-
चित्त्वयं ॥

। अथ पंचमी ।

अज्येष्टासो अर्कनिहास एते सं भ्रातरौ बहधः सौभगाय ।

यवां पिता स्वपां रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिनां मरुताः ॥ ५

अज्येष्टासं । अर्कनिहासः । एते । सं । भ्रातरः । बहधः ।

सौभगाय ।

यवां । पिता । सुऽअपां । रुद्रः । एषां । सुदुघा । पृश्निः ।

सुऽदिनां । मरुतऽभ्यः ॥ ५

अज्येष्टासौऽर्कनिहासः परस्परं अज्येष्टकनिष्ठभावरक्षिताः सशैवात्यक्षाः समानवला
एते मरुतो भ्रातरः परस्परं भ्रातृभूताः संतः सौभगाय सुभगत्याय संवहधुः । वर्धते ।
यवा निस्त्वमरुतः स्वपाः शोभनकर्मैवां मरुतां रुद्रः पिता सुदुघा स्रग्धा दीग्धी पृश्नि-
र्गोदेवता ब्राह्मणा मरुद्भ्यो मरुदर्थं सुदिना शोभनदिनानि अजुह्वतामिति शेषः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद्वावमे सुभगासो दिवि ह ।

अतो नो रुद्रा उत वा न्वरं त्याग्न् विज्जाहविषो यदाजाम ॥ ६

यत् । उत्तमे । मरुतः । मध्यमे । वा । यत् । वा । अवमे ।

सुभगासः । दिवि । न्व ।

अतः । नः । रुद्राः । उत । वा । नु । अन्व । अन्व ।

विज्जात् । हविषः । यत् । यजाम् ॥ ६

हे मरुतो युधं यदुत्तमं चतुष्टयं चतस्रे चरमे वा दिवि द्युलोके मथमे वा दिवि
सहायमे दिवि हे सुभगासः स्व भवय । त्वयो वा इमे दिवतो लोकान्त्र्यसो दिवः
पृथिवोरित्यादिभ्युत्पद्युं लोकं त्रैविध्यं । अतोऽग्रात् स्वागत्तयासोऽप्यदर्थं हे कृद्वा
आगच्छतेति शेषः । अत वा अथवा तु अद्य तत्तज्ज्ञानं यद्यपि प्रक्षिपामः हे अग्ने
त्वमस्य हविष एतद्विनिर्विस्तात् विधिः ॥

। अथ सप्तमी ।

अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो दिवो वरुध्वं उत्तरादधि स्रुभिः ।

ते मंदसाना धनंया रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्यते ॥ ७

अग्निः । च । यत् । मरुतः । विश्वः वेदसः । दिवः । वरुध्वे ।

उत्तरात् । अधि । स्रुभिः ।

ते मंदसानाः । धनंयः । रिशादसः । वामं । धत्त ।

यजमानाय । सुन्यते ॥ ७

हे विश्ववेदसः सर्वस्य ज्ञातारो विश्वधना वा हे मरुतो वरुध्वं यजग्निश्च दिवो
द्युलोकादुत्तरादुत्तरादधि उपरि स्रुभिः सातुभिरुपरिप्रदेशे वरुध्वे उरुध्वे ।
तत्र निवर्त्येत्यर्थः । यदा स्रुध्वेन तत्सदृशं अन्ना उच्यते । तैर्वाह्वे । ते युधं
मंदसाना मोदमाना अस्त्रदोवैः स्तोत्रैर्हविर्भ्यं सुनयः यत्तूणां कंषितारो रिशाद-
सोऽश्वद्विसकानावसारः संतो वामं वननीयं धनं धत्त । दत्तं यजमानाय सुन्यतेऽभि-
वर्णं कुर्वन्ते ॥

अग्ने मरुद्भिरित्येतस्याग्निवाहस्य वाज्या । अग्ने मरुद्भिः शुभमद्भिर्हविः ।
प्रा० ५, २० । इति सूत्रितत्वात् ॥

॥ सैषाष्टमी ।

अग्ने मरुद्भिः शुभमद्भिर्हविः सोमं पिब मंदसानो

गणयिभिः ।

यावकेभिर्विश्वमिन्वे मिंरायुभिर्वैश्वानरं प्रदिवा केतुनां सजुः ॥ ८

अग्निं । भरतऽभिः । शुभयन्त्रभिः । ऋक्भिः । सोमं । पिब ।

मंदसानः । गणान्त्रिभिः ॥

पावकेभिः । विश्वेभ्योभिः । आयुऽभिः । वैश्वानर ।

प्रऽदिवा । केतुना । सऽजूः ॥ ८

हे अग्ने गरुडिः सऽ मंदसानः सन् सोमं पिब । कीटयैर्नृद्धिः । शुभयन्त्रिः
शोभमानैरन्यान् शोभयन्त्रिणो ऋक्भिः स्तुत्यैर्गणान्त्रिभिर्गणभारमाश्रयन्निः पावकेभिः
शोभकैर्विश्वेभ्योभिर्विश्वं वृष्ट्वा प्रीणयन्निरायुभिरायुश्रद्धिः । हे वैश्वानर विश्वानर-
विश्वानरहिदाम्नो प्रदिश पुराणं केतुना ज्वालापुंजेन सजूः सजितः ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये पंचविंशो वगः ॥

के वा नर इत्येकोनविंशत्युचं पंचमं सूक्तं । अत्रातुक्रमणिका । के ऐकोना
गायत्रं श्यावान्शोऽत्र वैददशो तरंतपुरुमीड्ङ्ङो दाह्यां रथशीतिं भरतश्च दानतुष्टः
प्रयशंस वृष्ट्वा च तरंतमहिषो यथोयसी पंचम्यनुष्टुप् नवमी सतवृद्धतोयि । श्यावान्
ऋषिः । पंचम्यनुष्टुप् नवमी सतीवृद्धती शिष्टा गायत्र्यः । आद्याचतस्रो मरुहेष-
ताकाः । सनत्केत्यादीनां चतसृणां यथोयसी नाम तरंतस्य राज्ञो भार्या देवता ।
सत मे रपदित्यस्या वैददशः नुरुमीड्ङ्ङो देवता । यो मे धेनुनामित्यस्या वैददश-
स्तरंतो राजा देवता । य इ वृष्टं एत्याद्याः वरुणाऽऽत्थः । एतं न इत्यस्य त्वचस्य
दशभ्यो रथशीतिर्नाम राजा देवता ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

अत्राचर्यं पुरावृत्तमाहुरागमपारगाः । अचनानाः पुरात्वैवो दाह्येन रथनी-
तिना ॥ आर्विज्याय वृत्तो यज्ञे वितते, षोडश आस्थितः ॥ रथनीतिस्तुतां कन्यां नदर्थं
पितृरतिके ॥ यथाचे ककुमाराय श्यावान्दाव च तां सुतां । स प्रदानमना भार्या
मरुच्छक्तिं प्रवच्छसि ॥ इति वृष्टा पुनः प्राङ् कथनमै प्रदाक्षसि । इतः पूर्वं सुता
दत्ता नासीदन्वयवे क्वचित् ॥ तत्तथैवेति निश्चित्य प्रत्याचष्टाचनानसं । श्यावान्
संस्थिते यज्ञे तेन राज्ञा निराकृतः ॥ तत्प्रत्यागामितो निप्रस्तपक्षेपे सुदारुणं ।
मृच्छाचर्यतः यांतो भिषाये पयंठन् द्विजः । तरंतमहिषो साजो विभिचेऽसौ
यथोयसी । सा संप्राप्यातिकं पत्युः प्रोवाचागतवान्दविः ॥ इत्युक्तो ऋषिभिर्वा
प्रत्याचैनं प्रपूजय । सातुजाता गवां युयं प्रादादाभरणानि च ॥ तरंतोऽपि पुनस्तस्यै

प्रादाश्चनमेषितं । दत्ता च पुरनीङ्गुहस्य आनुजलांतिकं प्रति ॥ प्रेरयामास
तच्छविं सोऽपि त्वां मानयिष्यति ॥ तथेति पक्षो वचनं निशम्य तङ्गायंवा दर्शित-
संप्रसागः । गच्छन् यनंरूपये मरुद्गणान् समानरूपान् अदिदृच्छयामानान् ॥
निखं क्य विप्रः समग्रः प्रशस्य कर्ताकलिः कंटकिनागसंघः । तदाच कृष्टाकृतौ
निगिष्टैरथैरंघोभिः परितुष्टवित्तः ॥ संप्राप्य सर्वं स्वमनोषितं तदा मरुद्गणैर्भ्यो
सदितात्ममङ्गाः ॥ तदाभवद्विषः पूक्रद्रुष्टा ह्यावाहनामकः । पश्चात्पुनर्गुहं गत्वा
भूयो लब्ध्वा गवां यनं ॥ दम्भाग्रो गंतव्ये राक्षसा बोदितः स्वसुतां ददौ । पु-
न्रीङ्गुहस्तंतच्च तङ्गायां च मशोयसी ॥ दाक्षिण्यो यो रमणीयस्वः सप्त वे गरतां
गणाः । ते तस्मैयद्दुस्तुष्टास्तत्के छेत्यत्र वयंयते ॥

॥ तत्र सूक्ते प्रथमा ॥

के षा नरः श्रेष्ठतमा य एकं एक आयय ।

परमया परावतः ॥ १

के । स्थ । नरः । श्रेष्ठतमाः । ये । एकः । एकः ॥ आः । यय ।

परमया । परावतः ॥ १

हे नरो नेतारो वरतः श्रेष्ठतमा अत्यंतं श्रेष्ठा यूयं के ष । के स्थ । के भवय ।
एवं स्वरूपानिचयान्दिह्य भ्रमीति । वे यूयमेक एकः प्रत्येकमावय आगच्छ ।
कक्षादित्यव्यते । परमस्याः परावतोऽत्यंतदूरेयोत् । अंतरिक्षादित्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

का' बोऽश्वः । का' भीशंवः कथं श्रेक कथा यय ।

ष्टे सदी नसार्थमः ॥ २

का' । वः । अश्वः । का' । अभीशंवः । कथं । श्रेक ।

कथा । यय ।

ष्टे । सदी । नसोः । यमः ॥

हे नरतो यो युष्माकमन्वाः क कुलन्वाः । क चाभीषमो बंधनरज्जवा । कर्षं
 च येक । योत्रं गंतुं यज्ञा भवय । कथा कर्षं यय । जाताः स्म । पृष्ठेऽन्वानां पृष्ठदेवे
 सहः । सोदति तिष्ठत्यत्रेति सहः पक्षांशं । तत्र दृश्यते । तथा नसोमोसिकयोर्बन्धो
 निबन्धिता पक्षावनप्रतिबंधकारी पयोमोसिकयोर्दृश्यते । तस्मादन्वादिर्बिन्धैः कुलापि
 स्वरितममना रूप प्रतिभाति के सर्वमिति देवत्वमनवधायीह ॥

। अथ तृतीया ।

अघने चोदं एषां वि सकथानि नरी यमुः ।

पुत्रस्तथे न जनयः ॥ ३

अघने । चोदः । एषां । वि । सकथानि । नरः । यमुः ।

पुत्रस्तथे । न । जनयः ॥ ३

एषामन्वानां अघने हंतव्यप्रदेवे चोदः प्रेरिका कथा अरायकाद्विशेषो वा
 वर्तते । योत्रममनाय तादृश्यतंत इत्यर्थः । सस्यान्यरूपप्रदेशाक्षरो नेतारो नरतो
 विविच्य बहः । निवच्छंति । आयुबावनेन विहता भवन्तीत्यर्थः । विहतो हटातः ।
 पुत्रस्तथे पुत्रकरण अत्तादने जनयोऽपत्योत्पादित्यर्थो योजित इव । ता यथा
 पुत्रोत्पादनकावे संगमसमय जड विहतो कुर्वन्ति तद्वदित्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ।

परा वीरास एनन मर्यासो भद्रं जानयः ।

अग्निमतपो यथासंथ ॥ ४

परा । वीरासः । इतन । मर्यासः । भद्रं जानयः ।

अग्निमतपः । यथा । असंथ ॥ ३

कथातादनादिर्बिन्धेन जिगमिबूक्तत्वा मूते । हे वीरासो वीरा अग्निवागीरवि
 तारो हे मर्यासो मर्याभ्यो हिता हे नरजानयः । भद्रः सुखो जानिष्यन् येषां ते
 तयोक्ताः । इहपुत्रा इत्यर्थः । अग्निमतपोऽग्निना तप्तासाऽआदयो यथा दीप्तासाद्वत्
 प्रदीप्ता असंथ । भवय । अथवाग्निनप्ता दग्धहेहा यथा पक्षायंति तथा भवयेति ॥

॥ अथ पंचमी ।

सुनत्साश्वं पशुसुत गव्यं शतार्धव ।

श्यावाश्वस्तुताय या दोर्वीरायोपवटं हत् ॥ ५

सनत् । सा । अश्वं । पशुं । उत । गव्यं । शतार्धव ।

श्यावाश्वस्तुताय । या । दोः । वीरायं । उपवटं हत् ॥ ५

सा तरंतमहिषी नह्यं सनत् । प्रादात् । विं अश्वप्रपञ्चात्मकं तत्समूहात्मकं वा पशुं । जातानेकवचनं । अनापि च गव्यं गोसमूहात्मकं पशुं शतावयवनेकैरविभिर्बुद्धं सनदिति । सेत्पुङ्गं केल्याच्च । या श्यावाश्वस्तुताय श्यावाश्वेन यथा स्तुताय वीराव-
तरंताय दोः स्त्रकोथं सुनस्यपवर्गहत् उपोदवच्छदासिं गनाव सा सनदिति । यत्ने
भर्तृप्रेमासादा तस्मादेव वस्तुधनं दातुं यत्नेत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके तृतीये ऋषिर्षोऽष्टके ॥

॥ अथ षष्ठी ।

उत त्वा स्त्री यथौयसी पुंसो भवति वयसी ।

अदेवत्वाद्वाधसः ॥ ६

उत । त्वा । स्त्री । यथौयसी । पुंसः । भवति । वयसी ।

अदेवत्वात् । अवाधसः ॥ ६

अनापि च त्वैका यथौयसी । यथौयसीत्येतन्महिष्या नाम । सैव स्त्री । वयस्य
उत्पत्त्यभेदकारार्थे । स्त्रीषु सैव प्रथमेत्यर्थः । तत्समसिद्धिनेमेत्यनुज्ञानीति वचनात्
नेति निघातः ॥ सैव पुंसः पुरस्ताद्वयसी वयसी भवति । कस्मात्पुंस इत्युच्यते ।
अदेवत्वात् । देवा न येन ज्ञादन्ते स्तुत्यादिना सोऽदेवत्वात् । तस्माद्वाधसः । वाधो
धनं । दात्राधं धनं दत्तात् । सुव्यक्तमित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

वि या जानाति जहुरिं वि त्वत्तं वि कामिनं ।

देवता कण्ठो मनः ॥ ७

वि । या । जानाति । जहुरिं । वि । त्वत्तं । वि । कामिनं ।

देवता । कण्ठो । मनः ॥ ७

या यथीयसो जहुरिं व्यष्टिमं ॥ असिस्ताडनकर्षोपक्षेपणकषो वा । तं विजानाति । तथा त्वत्तं विजानाति कामिनं धनाद्यभिलाषवतं विजानाति । अतुकाप-
थाभिमतं दत्तरतोत्ययः । देवता देवेषु मनः कण्ठो कुरुते देवप्रोत्यर्थं प्रदानवृद्धिं
करोति या संय स्वीति पूर्वत संबंधः ॥

॥ अथाष्टमी ।

उत घा नेमो अस्तुः पुमाँ इति ब्रुवे पणिः ।

स वैरदेय इत्तमः ॥ ८

उत । घा । नेमः । अस्तुतः । पुमान् । इति । ब्रुवे । पणिः ।

सः । वैरदेये । खत् । समः ॥ ८

उत घापि च । घेति पूरणः । नेमः । त्वो नेम इत्यडस्येति निरुक्तं । नेमोऽङ्गः ।
जायापत्योभिलिख्यैककायकर्मत्वादेक एव पदार्थः । अङ्गं शरीरस्य भाग्यत्यादि कृतम् ।
यथीयस्या अङ्गं भूतस्तरंतः पुमानस्तुत इति ब्रूवे । बहुधा स्तुतोऽपि शुण्क्ष्यति-
बाहुल्यादस्तुत एवेति ब्रूवे पणिः स्तोताह । स च तरंतो वैरदेवे । वोरा धनानां
मेरयितारो दानधीलाः । तैदीतव्यं धनं देयं । तस्मिन्ने नमः सर्वेभ्यो दातेत्यर्थः ।
इदिति पूरणः ॥

॥ अथ नवमी ।

उत संरपद्युवतिमंसदुषो प्रति श्यावायं वर्तनिं ।

वि रोहिता पुत्तमीड्वायं येमवर्षिमाय दीर्घयंशसे ॥ ९

उत । मे । अरपत् । युवतिः । ममं दुर्धौ । ति । प्रश्यावायं ।

वर्तनिं ।

वि । रोहिता । पुरुमीड्हायं । तेमतुः । विप्राय ।

द्वीघं यशसे ॥ ८

उतापि च श्यावाय श्यावाश्वाय मे मल्लमरपत् । अरपत् स्पष्टमाचष्ट । किं वर्तनिं मार्गं । कीदृशी सा । युवतिः प्रवृत्तयोवना प्रतिममंदुषी प्रतिमोदनामा । कस्यै । द्वीघं यशसे प्रभूतज्ञाय प्रभूतकीर्त्तये वा पुरुमीड्हायैतज्ज्ञानकाय प्रभूतमृदाय ॥ क्रियाधीपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः । पा० २, ३, १४ । इति चतुर्थी ॥ पुरुमीड्हां प्राप्नित्यर्थः । तदर्थं रोहिता रोहितवर्णावस्थौ यथीयस्या दत्तो विद्येमतुः । धृतवर्तावित्यर्थः । याज्ञाभ्यां युक्ते रथे स्थापयित्वा पुरुमीड्हायैतज्ज्ञानं मार्गं प्रदर्शयंतो धुरतो गता येन पुंसा भवति वक्ष्यसीति पूर्वत संबंधः ॥

॥ अथ दशमी ।

यो म धेनूतां शतं वेदं दन्निर्मथा ददत् ।

तरंत इव मंहना ॥ १०

यः । मे । धेनूनां । शतं । वेदं त्दन्निर्मथा । यथा । ददत् ।

तरंतः इव । मंहना ॥ १०

इयं पुरुमीड्हायैतुतिः । वैददन्तिः पुरुमीड्हायोऽपि यो मे मल्लं धेनूनां शतं वक्ष्य मेन प्रकारेण ददत् दत्तवान् । तथा मंहना मंहनीयानि धनान्यपि ददत् तरंत इव । स यथा धेनुयुतं वक्ष्यविधं धनं च दत्तवान् तद्वैददन्तिः पुरुमीड्हायोऽपि ददत् तं स्तुत इति शेषः ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये सप्तविंशो वर्मः ॥

। अथैकादशी ।

व हूँ व॒र्च॑त आ॒शुभिः॒ पिब॑तो म॒दिरं॒ मधु॑ ।

अ॒न्न अ॒वा॒सि॒ ह॒धिरे ॥ ११

वे । हूँ । व॒र्च॑ते । आ॒शुभिः॒ । पिब॑तः । म॒दिरं॒ । मधु॑ ।

अ॒न्न । अ॒वा॒सि॒ । ह॒धिरे ॥ १२

इदानीं मद्धत एवैव इति निश्चित्य जनप्रथिवैर्वाङ्मनैः स्तोति । ये मद्धत इतिदानीं वाशुभिः शीघ्रगानिभिरन्वैवर्चते चक्षुते । किं कूर्चतः । मदिरं मदकरं ननु कोमरसं पिबंतः । पातेत्यन्तेन धृतं सोममित्यर्थः । [ते मद्धतोऽप्यकिञ्चिदेव अवांसि क्षुतिजनितानि यथांसि दधिरे । आदवन्ति ॥

। अथ द्वादशी ।

येषां अ॒वा॒सि॒ रोद॑सी वि॒भ्राज॑ते रथे॒ष्व ।

दि॒वि रु॒क्म हूँ॒वो॒परि॑ ॥ १३

येषां । अ॒वा॒सि॒ । अ॒धि॒ । रोद॑सी इति । वि॒भ्राज॑ते । रथे॒ष्व ।

आ ।

दि॒वि । रु॒क्मः॒ हूँ॒व । उ॒परि॑ ॥ १४

येषां मद्धतां त्रिया कात्या रोदसी द्यावापृथिव्यावधि । अधिष्ठिते भवत इति शेषः । रुक्मादेते मद्धतो रथेषु विभ्राजन्ते विशेषेण दीप्यन्ते । आ इति आर्थे । तत्र दृष्टांतः । उपर्युपरिभूते दिवि द्युलोक रुक्मो रोक्मान आदित्य इव । यद्वोपरि रथकोपरीति वा बोध्यं ॥

। अथ त्रयोदशी ।

सु॒वा स॒ मा॒व॑तो ग॒ण॒स्त्वे॒व र॑थो अ॒ने॒षः ।

शुभं॒वा॒वा॒प्र॑ति॒ष्कृतः॑ ॥ १५

धुवा । स । जावतः । मयः । त्वेवऽरंघः । अनेद्यः ।

शुभंऽयाव । अप्रतिऽस्तुतः ॥ १३

स जावतो गयो धुवा सर्वत्र निजविता निजतद्वयो वा त्विरयो दीप्रयोऽने-
द्योऽनिद्यः शुभंयाव योभनं गताप्रतिष्कृतोऽप्रतिगतोऽप्रतिशब्दितो वा । एवं यथा-
नुभाषो गयो दोषत इति ॥

। अथ चतुर्दशी ।

को वेद नूनं॑ एषा यत्रा मदेति धूतं॑वः ।

ऋतजाता अरेपसः ॥ १४

कः । वेद । नूनं । एषा । यत्रा । मदेति । धूतं॑वः ।

ऋतजाताः । अरेपसः ॥ १४

एषा यद्वतां स्वानं को वेद । को जनाति । यत्र स्थाने धूतवः यत्रूषा कंपका
मदेति धूयंति ऋतजाता जलार्थंस्तथा यत्रे प्रादुर्भूता अरेपसोऽपापाः ॥

। अथ पंचदशी ।

यद्यं मर्ते विपन्ववः प्रणेतारं॑ इत्या धिया ।

ओतारो यामं॑ङ्गतिषु ॥ १५

यूयं । मर्ते । विपन्ववः । प्रणेतारं॑ । इत्या । धिया ।

ओतारः । यामं॑ङ्गतिषु ॥ १५

ये विपन्ववः स्तुतिकाना यङ्कृतो यूयं मर्ते मरत्यक्षभारं यजमानमित्थानवा
धिवेदानो लक्षप्रकारबाहुष्यधुवा रूढयेन स्तुति कर्मणा वा निमित्तेन प्रणेतारः
प्रकर्षेण प्रापयितारोऽभिषर्तं क्षमादिकं । यामङ्गतिषु । यापो गमनं । तदेषा ऋतयो
वसिष्ठिति वामङ्गतयो वयाः । तेषु ओतार । आङ्गनामां ॥

॥ इति चतुर्थेऽङ्के तृतीयेऽष्टादशोऽङ्कः ॥

॥ अथ षोडशी ।

ते नो वसूनि काम्या पुरुषं द्रा रिशादसः ।

आ यज्ञियासो ववृत्तन ॥ ११

ते । नः । वसूनि । काम्या । पुरुषं द्रा । रिशादसः ।

आ । यज्ञियासः । ववृत्तन ॥ ११

हे रिशादसो हिंसकानां यत्पूषामन्तारो हे यज्ञियासो यज्ञाहो पुरुषं द्रा प्रभूता-
ह्लादकधनास्ते यूयं नोऽस्मभ्यं वसूनि निवासयोग्यानि धनानि काम्या स्पृष्टव्योऽथा-
व्याववृत्तन । आपतं नयेत्यर्थः । गच्छतां दानप्रशंसाया अपेक्षितत्वाच्च प्रार्थनीयता ॥

॥ अथ सप्तदशी ।

एतं मे स्तोमं मूर्ख्यं दार्भ्याय परा वव ।

गिरो देवि रथीरिव ॥ १२

एतं । मे । स्तोमं । मूर्ख्यं । दार्भ्याय । परा । वव ।

गिरः । देवि । रथीः इव ॥ १२

संपन्ननिभावश्च व्यावान्छाकं नानमः । रथवीतिस्तथायाच विवाहं शो-
नकोऽब्रवीत् ॥ कथं । गच्छतु त्वं प्रयातेषु श्याशान्छः सुमहाययः । प्रादुर्भूतार्थ-
जात्मानं ज्ञात्वा त्रिकुलनन्दनः ॥ रथवीतिदुर्हितरत्नगच्छन्ननसा तदा । स सत्त्व-
पितात्मानं प्रवक्ष्यन्नथोत्तये ॥ एतं मे स्तोममित्याख्यां दोष्ये रात्रिं न्यवेदयत् ।
ऋषेर्नियोगताज्ञाय देव्या रात्र्या प्रचोदितः ॥ आदाय कन्यकां दातुमुपेयायार्चनानसं ।
पादौ तस्मोपसंगृह्य स्थित्वा प्रह्वः कृतान्जलिः ॥ रथवीतिरहं दार्भ्यं इति नाम
यथैव सः । मया संबोधनिश्चितं त्वं प्रत्याचक्षि यत्परा ॥ तस्मिन्मम नमस्तेऽस्तु मे वा
का भगवन् ऋषीः ॥ ऋषे पुनः स्वयम्भूतिः पितासि भगवान्भवेः । इति प्रतिगृह्या-
योगेन सुवानित्येनमब्रवीत् ॥ तस्मै ददावच्छेषतं स राजा सखं कृतं चापि सुतं
स्त्रुवायं । विवाहकालेऽपि ददौ नरेन्द्र यतं जयानां दुहितुः सङ्गतां ॥ गतां सङ्गतां
वसु षु प्रभूतं तप्तं तपोऽतिथेय वनं जगामेति ॥ हे जम्ब्यं रात्रि देवि । जम्ब्यंति

रात्रिनाम । मे मदीयमेतं स्तोमं सकृद्भूतः कृतं स्तोत्रमहं मंत्रद्वक् भूत्वा मन्त्रतः
स्तुतवानित्येवं दाभ्याव श्यावाश्वाव परा पराङ्मुखो दाभ्याभिरुखी सती नह ।
प्रापयेत्यर्थः । तदेवादराद्यं कथ्यते । के रात्रि देवि गिरः स्तुतीमं वृद्धिमयाः परावह
रयो रिव । रयो यथा रयेऽभिप्रेतं ननु स्थापयित्वा अभिनतं देवं प्रापयति तद्वत् ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

सुत मे वोचतादिति सुतसीमे रथंवीती ।

न कामो अपं वेति मे ॥ १८

सुत । मे । वोचतात् । इति । सुतःसीमे । रथंवीती ।

न । कामः । अपं । वेति । मे ॥ १८

के कथं उवाचि च मे वां वोचतात् । ब्रूहि । किमित्युच्यते । इतीत्यं । कथं
निति । सुतसीमे कृतस्त्वयमेव रथवीती रात्रि मे कामस्तत्रातीविवशो नापवेति ।
जापगच्छति न विरमते इतीत्यं वोचतात् ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

एष चेति रथं विति मंघवा गोमंतीरनु ।

पर्वतेष्वप्यश्वितः ॥ १९

एषः । चेति । रथंवीतिः । मंघवा । गोमंतीः । अनु ।

पर्वतेषु । अप्यश्वितः ॥ १९

कथां हत्वा कृतार्थं तं श्यावांश्चोद्य वनं गतं । रथवीतिं तपस्व्यं संप्रे श्यामेष्व
अश्वेषु । रथे हि भवतः एव एव चेतीति सोऽब्रवीत् ॥ एव रथवीतिमंघवा भनवान्
गोमतीरमूदकवतीमंदोरनु चतुस्तथ नदीनां तीरे चेति निःसति पर्वतेषु हि नवदु-
षयंतप्रातेष्वप्यश्वित आश्रितः ॥

॥ इति चतुर्थस्तु तृतीय एकोनविंशी सर्गः ॥

ऋतेन ऋतमिति नवचं वचं सूक्तमात्रेयस्य ऋग्वेद आर्षं त्वैष्टवं मैत्रायण्यं ।
तथा चातुक्त्वमिति । ऋतेन नव ऋतविर्योऽवाचरणं वै तदिति । वै तदित्यभयोः
प्रयोगात्तद्वादिपरिभाषयैतदादौत्येकादश सूक्तानि विष्णुवरुणदेवतानि ॥ विनि-
योगो वैगिक्तः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वा सूर्यस्य यत्नं विमुचंस्त्वहान् ।

दश गता सद्य तस्युक्षदेकं देवानां अष्टं वपुषामपश्यं ॥ १

ऋतेन । ऋतं । अपिहितं । ध्रुवं । वा । सूर्यस्य । यत्नं ।

विमुचंति । अहान् ।

दश । गताः ॥ सद्यः । तस्युः । तत् । एकं । देवानां । अष्टं ।

वपुषां । अपश्यं ॥ १

सूर्यस्य ऋतं सत्यधुनं वन्द्यः ऋतेनोदकेनापिहितमात्मादिवं ध्रुवं गान्धर्वपश्य-
मिति संबन्धः । यत्नं वा युवाभ्यां स्थितिस्तदित्यर्थः । सूर्यवंदने मित्वावरुणयोः
स्थितिचित्तं देवानामुदगादमीनं अचुम्बितस्य वरुणाग्निः । अन्वे ० १, ११५, १, ।
उद्वां अचुम्बितस्य सुप्रसीदं देवयोः । अन्वे ० ७, ६१, १, । इति अचुम्बितस्य वरुणस्य ।
अन्वे ० ७, ६१, १, । इत्यादिषु प्रसिद्धा । यत्नं यत्किञ्चिदले स्थितानमानं विमुचंति
विमोक्षंति स्तोत्राणां । सोऽहं दिविमिदं वामित्यर्थः । अथवा धीमतावनयं स्तुत्वा
प्रैरथंति । तस्यैव वन्दने दश गता भवानि सद्यः संस्मृता रश्मयस्तस्यः । तिष्ठंति
तस्यैव देवानां । अथवा तस्यैव देवानां स्तोत्रं । अष्टं वपुषां ।

॥ तत्र प्रथमा ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तत्सु वां मित्रावरुणा महितमोर्मा तस्युषीरहंभि दुदुह्ये ।

विष्वाः पितृयः स्वसरस्य धेना अनुवामेकः पविराववर्त ॥ २

तत् । सु । वां । मित्रावरुणा । महितं । त्वं । देर्मा । तस्युषीः ।

अहंभिः । दुदुह्ये ।

विष्वाः । पितृयः । स्वसरस्य । धेनाः । अनु । वां । एकः ।

पविः । आ । अवर्त ॥ २

हे मित्रावरुणा वां सुवर्षेकानुहितं महितं भू सुष्टु । अतिप्रयत्नमित्यर्थः । किं नदित्युच्यते । देर्मा सततगता सर्वस्य प्रेरका वादित्योऽहमिरहोभिरवर्तते । सर्वविषयकल्पको स्यादवरुणा अपो दुदुह्ये । दुग्धे । किं स्वसरस्य स्वयं सर्गमादित्यस्य पित्राः सवा धेना लोकाना मोषयतीतीत्यर्थः पितृयः । वर्षरस्यः । वां सुवर्षोदेकोऽप्रतियोगी पविः । पविमिति रघस्य त्वभिः पवो रघमेतिमवर्ततेति यास्क-नचनात् । तद्यथा त्वलक्षितलक्षण्या रणे पवते केवलवक्राद्याप्येनाये गात् । सुवर्षोदेको रघोऽन्यावर्त । अनुक्रमेण प्राग्भ्रमते ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अधोरयतं दृष्टिवीमत द्या मिदराजाना वरुणा मर्षीभिः ।

वर्धयन्मोषधीः पितृयं गा अवं दृष्टिं सृजतं जीरदान् ॥ ३

अधोरयतं । दृष्टिवी । उत । द्या । मिदराजाना । वरुणा ।

मर्षःभिः ।

वर्धयन् । आयधीः । पितृयं । गा । अवं । दृष्टिं । सृजतं ।

जीरदान् दातं जीरदान् ॥ ३

हे मित्रराजाना । मित्रभूतः कोत्तारो राजानः क्षातिन ईश्वरा भवन्ति ब्रह्म
 सकाशाक्तो मित्रराजानो । हे वरुणा ॥ प्रतियोग्यपेक्षया द्विवचनं । अत्र पादा-
 दित्वादाद्यं पदं न निवृत्त्यते । वरुणेत्येतस्य व्यापञ्चितं पूर्वमविद्यमानवदिति
 पूर्वस्याविद्यमानवत्तेनात्रैव पादादित्वादनिघातत्वं युक्तं । नैवं भवति । व्यापञ्चिते
 कथानाधिकरण्ये सामान्यवचनमिति वरुणेत्येतस्याप्यन्तिसकथानाधिकरणत्वाद्वा च
 सामान्यवचनत्वादविद्यमानवत्ताभावेन पादादित्वाभावादुक्तस्य निघातत्वं युक्तं ॥
 हे देवो ब्रह्मविज्ञेयोभिः स्वसामर्थ्यं पृथिवीसुतापि च द्यामभारयतं । हे देवो
 युवामोषधीर्धन्वंतं वृष्टिप्रेरणेन । गाः पितृवत् । गवाश्चादीन्धन्वंतं । तदर्थं वृष्टिमप-
 ष्णतं । अवाङ्मूत्रं प्रेरयतं हे जीरदानू चिप्रदानो ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

आ वाग्मशांसः सुयुजो वचतु यतरश्मय उप यंतुर्वीक् ।

वृत्स्यं निर्विगमुं वर्तते वामुप सिंधवः प्रदिवि क्षरन्ति ॥ ३

आ । वां । अग्नांसः । सुयुजः । वचतु । यतरश्मयः ।

उप । यंतु । अर्वाक् ।

वृत्स्यं । निर्विगम् । अमुं । वर्तते । वां । उप । सिंधवः ।

प्रदिवि । क्षरन्ति ॥ ४

हे मित्रवरुणौ वां युवानवांसोऽग्नाः सुयुजः सुव रथे युक्ताः संत आवचंतु ।
 अतरश्मयः सारथिनियतपञ्चाक्षेर्वागुपयंतं वृत्स्योदकस्य निर्विगमं वामनुवर्तते ।
 अमुगच्छति । किंच प्रदिवि । पुराणकामैतत् । पुराणाः सिंधव उपक्षरन्ति । उप-
 मन्त्रानि युवयोरुत्पन्नात् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अमुं श्रुताममतिं वचदुर्वीं वरुणैरिव यचुषा रक्षमाणा ।

बभ्रुवन्ता वृत्तदद्याधि गर्ते मित्रासाथे वरुणैर्दोषन्तः । ५

अमुं । अमुतां । अमर्तिं । वर्येत् । अवीं । अर्चिः । इव ।

वरुणा । रक्षमाणा ।

नमस्वन्ता । धृतदद्यात् । अविं । गते । मित्रं । आसाये इति ।

वरुण । इडासु । अंतरिति ॥ ५

अमुतां किमुतामर्तिं । रूपनामैतत् । यरीरदीप्तिमित्यर्थः । तामनुवर्ष्यदनुवर्ष्य-
न्ती । अर्चिः । स इव स यथा यवुषा मंत्रेण रक्ष्यते तद्वदुर्वीं रक्षमानं पाकयन्ती ।
नमस्वन्तामर्ततो हे धृतदद्यात्तवतो हे मित्रं हे वरुणं हे मित्रावरुणो युवाधृक्-
सवतो संतामिडासु यागभूमिष्वन्तर्मध्ये गतेऽधि रच आसाये । अपनिशयः ।
रचऽपि गर्भं उच्यते । नि० १, ५ । इति वाङ्मनः । आ रोहयो वरुण मित्रं गर्भं ।
अन्ते ० ६, ६२, ८ । इति ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके त्रयो विंशो वक्त्रः ॥

। अथ षष्ठी ।

अक्रविहस्ता सुकृते परस्मा यं आसाये वरुणेडास्वन्तः ।

राजानां चतस्रश्चण्वीयमाना सहस्रस्थूयं विभयः सह द्वौ । ६

अक्रविहस्ता । सुकृते । परः । परा । यं । आसाये इति ।

वरुणा । इडासु । अंतरिति ।

राजानां । चतस्रं । अचण्वीयमाना । सहस्रं । स्थूयं । विभयः ।

सह । द्वौ । ६

अक्रविहस्ता अक्रपञ्चस्रो । दानमुरागित्यर्थः । कस्ये । सुकृते योधनसुतिकर्त्त-
वरस्या परस्तात्प्राप्तारो रक्षितारो हे वरुणा मित्रवरुणो युवां यं यजमानमिडासु
यागभूमिष्वन्तर्मध्ये आसाये रचयः तथै सुकृतेऽक्रविहस्ता परस्मा च भय इति

संबंधः । किंच युवां राजाना राजानानावहृषीयमानाक्रुथंतौ द्वौ परस्परं सह
साहित्येन जलं धनं सहस्रस्यचपनेकापहंभकहंभोपेतं सोमादिहृषं नृहं च
विभूयः । वारयथः सुकते यजमानाय । अथवा जलं वसवपरिणिताभिः स्यूषाभि
रुपेतं रक्षं चागमनार्थं सह वारयथः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

हिरण्यनिर्णिगर्थो अय स्यूषा वि भ्राजते दिव्यः ॥ १ ॥

अदे जले निर्मिता तिस्थले वा सनेम मध्यो अधिगत्वं ॥ ७ ॥

हिरण्यनिर्णिक् । अयः । अयः । स्यूषा । वि । भ्राजते ।

दिवि । अथाजनीः ॥ १ ॥

अदे । जले । निर्मिता । तिस्थले । वा । सनेम । मध्यः ।

अधिगत्वं ॥ ७ ॥

अनयो रथो हिरण्यनिर्णिक् हिरण्यरूपः । निर्णिगिति रूपनाम । अय रथग
स्यूषा कोलकादयोऽयः । हिरण्यनामेव । अथो विकारा इत्यर्थः । अधोमवा वा ।
तादृशो रथो दिव्यनिष्ठे विभ्राजते । किमिव । अथाजनीय । अथा आगतभोज
मेवाः । वानजमि गच्छतीत्यथाजनी विदुः । केय दिवि भ्राजते किंय अदे कन्याय
स्यूषे वा स्यूषे देवयजने तिस्थले वा ॥ तल स्नेहने । तिस स्थिरा इति भूमिर्भू
तत् स्थेतीति स्थलं देवयजने । आसायादिनाः स्निग्धे अदे अ जले निर्णिगः स्यूषा
सूपवदिरास्थितः । अथा मयपुण गग गच्छते रथं सनेम । सनेमेव ॥ कर्मणि
वच्छे । अधोति प्रागः ॥ अथवा गतेभ्यानि गच्छोपनि कच्छ भू साभरयं सनेम ।
स्यापदेमेत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

हिरण्यरूपमृषसो व्यंटावथः स्यगमुदिता मृषी ॥

आ रीडथो वरुण मित्र गतेमतंश्चवाथे अदितिं दितिं च ॥ ८ ॥

हिरण्यकपं । चयसः । विचट्टी । अष्टः । अष्टादश ।

सूयं ।

आ । दा । इयः । वक्षः । मित्रः । गते । अतः । चक्षाये इति ।

अद्वितीयः द्वितीयः च ॥ ८ ॥

उत्पन्नः अक्षयः प्राणः कायः इत्यर्थः । स्वस्वकीयिनं द्यावुदये । स एव कालः
प्रकारानुसङ्गः । यस्मिन् काले हि रजस्यक्षयप्रसङ्गः । अतो न भवति । गतिं रयं हे
रजस्य ये विजिगृह्यन्ति सारोक्ष्यं यथा प्राप्तुम् । अतो न वेतोऽदिति सखं हनोयां भूतिं
दिति आदिनां प्रजादिकानां भवत्येव । पश्यथः ॥

दाशायकस्य सप्तैकैवैति नवमी द्वितीयस्यास्यैकस्यां शेषत्रयस्यैकैवैति
 याज्याः प्रीत्यन्तः ॥ ५ ॥ नो मित्वायकस्या सप्तैकैवैति नानिभिः सुदानुः ॥ आ०
 ५, १४, १५ ॥ ५ ॥ शेषत्रयस्यैकैवैति नानिभिः सुदानुः ॥ आ० ५, १४, १५ ॥
 नानिभिः सुदानुः ॥ आ० ५, १४, १५ ॥ ५ ॥ इति ॥ तत्पाठस्तु ॥

॥ अथ नवमी ॥

यद्वर्जितं नातिविधेः सुदान् अर्च्यः शमं भुवनस्य गोपा ।

तेन न मित्रावकथावहितं सिद्धासिंता जिगीवांसः स्याम ॥ ८

यत् । वचिष्ठं । न । अतिविधि । सुदानू इति सुदानू ।

अष्टादं शर्म । भवनस्य । गोपा ।

देवः । नः । मित्रावरुणौ । अविष्टं । सिसासंतः । जिगीवांसः ।

471784 11

नौ हे सुवनस्य गोपा युवा वंदिष्टं वल्लभस्य यदन्विद्रुमन-
 वा नानाविधैस्तिवैर्गमय्यं यमंति यमं विरेपणं ॥

अथ तावन् इत्यन्नादात्तूपदे कृत्वाचं मेनु संप्रसारणं च ॥ तावच्चं यज्ञे चारवचः
 सेन यज्ञं वा मोऽकान्विष्टं । रक्षतं । हे नितावद्वृथो सिवासतो धनानि संभक्तू-
 निच्छंसो वयं निगीवासः यत्तूषां धनानि जेतुमिच्छंतः स्थाप । अवेन ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीय एकमिंशो वरः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देवादिष्यतीर्थमहेष्टरः ॥

इति श्रीमद्वाजापिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबल्लभूपाससाध्याय्यपुरंधरेण
 सायणाचार्येण विरचिते माधवोपे वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये चतुर्थादिके
 तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ श्रीभारते नमः ॥

यस्य निःप्रसृतं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमच्च दंटे विद्यातीर्थमङ्गसरं ॥

अष्टकं च चतुर्थं च तृतीयं व्याकृतः स्मृतं ।

अध्यायः सावर्णाश्वि चतुर्थो व्याकरिष्यते ॥

ऋतस्य गोपावधि सप्रचं सप्रचं सूक्तं । अत्रेणसुक्तमष्टिका । ऋतस्य सप्तार्च-
नाना आगतमिति । आत्रेययोऽपेनाना नाम ऋषिः । जगती छन्दः ॥ तद्ध्यादिपरि
भाषया मित्रावरुणो देवता ॥ विनियोगो वैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ऋतं च गोपावधिं निष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे व्योमनि ।

यस्य मित्रावरुणावथो युवं तर्क्ने वृष्टिर्मेघुमत्पिबते दिवः ॥ १

ऋतं च । गोपौ । अधि । निष्ठथः । रथं । सत्यधर्माणा ।

परमे । विऽव्योमनि ।

यं । सत्यं । मित्रावरुणा । अवथः । युवं । तर्क्ने । वृष्टिः ।

मेघुमत् । पिबते । दिवः ॥ १

ये ऋतस्योदकस्य गोपौ रजितारौ सत्यधर्माणा सत्यधर्माणौ युवां रथमधि-
ष्ठथः । आरौहणेऽप्यद्वयमगमनार्थं । कुत्व । परमे व्योमनि निरतिशय आकाशे ।
ये मित्रावरुणौ युवं युवाभ्यामन्यत्ते यं यजमानमवथो रथथः तर्क्ने वज्रनाशक-
वृष्टिः पानेभ्यो मधुमदुदकं दिवो द्युलोकान्पिबते । पिबति । पथयति ॥

। अथ द्वितीया ।

सम्राजावस्य भुवनस्य राजयो मित्रावरुणा विदथे स्मृता ।

वृष्टिं वां राधो अमृतत्वमोमहे द्यावापृथिवी वि चरंति

तन्ववः । २

संराजौ । अस्य । भुवनस्य । राजयः । मित्रावरुणा ।

विदथे । स्मृता ।

वृष्टिं । वां । राधोः । अमृतत्वं । ईमहे । द्यावापृथिवी । रतिं ।

वि । चरंति । तन्ववः ॥ २

हे मित्रावरुणो सम्राजो सम्प्रराजसो युवामस्य भुवनस्य राजयः । ईमाहे । स्मृतं वा अमृतं इदं राधो युवां विदथेऽस्मद्वृष्टौ सम्राजाविति संबन्धः । वां युवां वृष्टिं राधो धनं वृष्ट्यास्त्वं धनममृतत्वं अमृतं चेमहे । प्रादुर्भूतमहे । युवयोस्तन्ववो विद्वता रश्मवो द्यावापृथिवी वि चरंति । विविधं प्रादुर्भूति । अथवा वृष्टिं धनममृतत्वं चेमहे ॥

। अथ तृतीया ।

सम्राजा उग्रा वृषभा दिवस्पती पृथिव्या मित्रावरुणा

विचर्षणी ।

चित्तेभिरन्वैरपं तिष्ठथो रवं द्यां वर्धयथो असुरस्य मायया ॥ ३

संराजौ । उग्रा । वृषभा । दिवः । पती इति । पृथिव्याः ।

मित्रावरुणा । विचर्षणी इति विचर्षणी ।

चित्तेभिः । अन्वैः । अपं । तिष्ठथः । रवं । द्यां । वर्धयथः ।

असुरस्य । मायया ॥ ३

सञ्जालो सञ्जयाजनानादुपोद्गूयं वलो हवभा बर्षितारो दिगो द्युलोकस्य पती
जामिनो दृक्पिशाच पती विषमंषी सवस्त्रं दृष्टारो मित्रावरुणौ । एवं महातुभारो
विद्वेभिषाद्यनीयैरभ्यै मे वैः सङ्घ रवं कोलसपतिवधः ॥ पश्चाद् द्यां च वषट्पञ्चोऽसु-
रलोदकनिरसितः पञ्चम्यस्य सायया प्रसवा सौमयेन ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

माया वां मित्रावरुणा दिवि त्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति

चित्तमायुधं ।

तमन्त्रेण दृष्ट्या गूह्यो दिवि पर्जन्य द्रुष्या मधुमंत ईरते ॥ ४

माया । वां । मित्रावरुणा । दिवि । त्रिता । सूर्यः । ज्योतिः ।

चरति । चित्तं । आयुधं ।

तं । अन्त्रेण । दृष्ट्या । गूह्यः । दिवि । पर्जन्य । द्रुष्याः ।

मधुमंतः । ईरते ॥ ४

हे मित्रावरुणा वां युवयोर्माया दिवि त्रिता । आत्रिता । कैषा युवयोर्मायोच्यते ।
सूर्यः सवस्त्रं प्रेरको ज्योतिर्दीप्यमानचित्तं चायनीयमायुधसक्तवचनायुधरूपचरति ।
परिभ्रमत्यंतरिक्षे । यत् नारकत्वादायुधव्यत्येते । तं सूर्यमन्त्रेण मेघेन दृष्ट्या दिवि
गूह्यः । गोपावधः । हे प्रवेत्य देव त्वया मित्रावरुणाभ्यां प्रेरितेन मधुमंतो द्रुष्य
इरते । ईर्यते तत्पृष्टा वा गच्छति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

रथं युंजते मरुतः शुभे सुखं पुरो न मित्रावरुणा गर्विष्टिषु ।

रजोसि चित्ता वि चरंत तन्मयी दिवः सञ्जाला मयसा न

सञ्जतं ॥ ५

रथं । युजते । मरुतः । शमे । सुखं । शूरः । न ।

मित्रावरुणा । गोऽदृष्टिषु ।

रजांसि । चित्रा । वि । चरन्ति । तन्यवः । दिवः । संराजा ।

मयसा । न । उन्नतं ॥ ५

हे मित्रावरुणौ युवयोस्तुपज्ञात् मरुतः शुभं उद्गार्धं सुखं योभनाश्वद्वारं रथं युजते । अश्वैर्योजयन्ति । शूरौ न शूर इव । स यथा युद्गार्धं रथं युनक्ति तदन् । गविष्टिषु गणपुद्गानामेषणेषु निमित्तेषु चित्रा चायनीयानि रजांसि लोकान् तन्यवस्तातास्ते मरुतो वि चरन्ति । विविधं चरन्ति । तन्मात्तैः संहितौ हे सम्मन्त्रा युवां दिवो द्युलोकात्पयसोदकेन नोऽश्नातुजतं । सितं ॥

॥ अथ षष्ठो ॥

वाचं सु मित्रावरुणाविरावतीं पर्जन्यं चित्रां वदत त्विषीमती ।

अभ्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयत मरुणाभरेपसं ॥ ६

वाचं । सु । मित्रावरुणौ । इरावतीं । पर्जन्यः । चित्रां ।

वदति । त्विषीमतीं ।

अभ्रा । वसत । मरुतः । सु । मायया । द्यां । वर्षयतं ।

अरुणां । अरेपसं ॥ ६

हे मित्रावरुणौ युवयोस्तुपज्ञात् पर्जन्यो मेघः सु सुदृष्टावनीमसवतीमन्त्राश्रिकां चित्रां चायनीयां त्विषीमतीं दीप्तिमतीं वाचं मरुतैश्च वदति । वदति इत्यर्थः । मरुतश्चाभ्राणि मेघान् सु सुष्ठु वसत आश्नादति मायया समप्रसा । युवां च पर्जन्येन नदद्भिश्च उद्गार्ध्यामरुणाभरेपसमपायं उद्गार्धिभातिनीं द्यां वदन्तं ॥

॥ अथ सप्तमो ॥

धर्मणा मित्रावरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मायया ।

ऋतेन विश्वं भुवनं वि राजयः सूर्यमा धृत्यो दिवि चित्रं

रथे ॥ ७

धर्मणा । मित्रावरुणा । विपःश्चिता । व्रता । रक्षेथे इति ।

असुरस्य । मायया ।

ऋतेन । विश्वं । भुवनं । वि । राजयः । सूर्यं । धा । धृत्यः ।

दिविः । चित्रं । रथे ॥ ७

हे मित्रावरुणा विपश्चिता प्राप्नो युवां धर्मणा जगद्धारकेण वृक्षादिलक्षणेन कर्मणा व्रता यज्ञादिकर्माणि रक्षेथे । पातयथः । असुरस्य मेघानां निरसितुः पञ्चम्यस्य मायया मन्त्राया च ऋतेनोदकेन यज्ञेन वा निमित्तेन विश्वं भुवनं सर्वं भूतजातं विराजयः । विदोपयथ इत्यर्थः । सूर्यमा सूर्यं च चित्रं पूज्यं रथं रथं-स्वभावं दिवि द्यौलोके यथः । धारयथो जगदुपकारार्थं न

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे प्रथमो वर्गः ॥

वरुणं व इति सप्तममष्टमं सूक्तमर्चनानस्य अर्चं जैत्रावरुणं । पञ्चमपरिभाषक-सुष्टमं । अथा पञ्चमः । वरुणं पञ्चमं त्वित्यनुक्तमधिकम् । विनिश्चयो लैंगिकः ॥

॥ अथ प्रथमा ॥

वरुणं वो रिशादंसञ्च मित्रं इवामहे ।

परि व्रजेव वाङोर्जगन्वासा स्वर्णरं ॥ १

वरुणं । वः । रिशादंसं । ऋचा । मित्रं । इवामहे ।

परि । व्रजाऽव । वाङोः । जगन्वासा । स्वःऽनरं ॥ १

यो युवयोर्मध्ये ॥ अत्ययेन वक्ष्यचनं ॥ रिधादहं । रिधति हिंसंतीति रिधाः
 धनः । तेषां प्रेरकं कर्णं च खगं च नेतारं । एतद्व्यवहितमप्युभयत्र संवध्यते । एषं
 रिधं नद्वयसक्तसवर्णं मिलं च कदा मन्त्रेण हवामहे । आहूयानः । अथावबुद्धो-
 ष्यते । ब्रजिव गोवृथानोव बाह्वोपलेन परिगमन्तः परिरिगन्तौ ॥

। अथ द्वितीया ।

ता वाहवा सुचेतना प्र यंतमस्मा अर्चते ।

शिवं हि कार्यं वां विष्णासु चासु जोगुवे ॥ २

ता । वाहवा । सुचेतना । प्र । यंतं । अस्मै । अर्चते ।

शिवं । हि । कार्यं । वां । विष्णासु । चासु । जोगुवे ॥ २

ता तो युवां वाहवा बाहुना सुचेतना सुष्ठु प्राप्ताः । प्रयासभूयस्त्वं जान-
 तैस्त्वर्थः । यद्यप्यात्मेव साता न हस्तस्यपि तत्त्वमन्त्रारोप्य क्षूयते । यद्वैतसाहित्यस्य
 विशेषणं । सुचानावित्यर्थः । योभनइत्येनास्मा अर्चते स्तुयते मङ्गं प्रयंतं । अभिमतं
 सुखं गमयतं ॥ अंतर्भावितय्यर्थो द्रष्टव्यः । यन्निदानकनी वा द्रष्टव्यः ॥ प्रयच्छत-
 नित्यर्थः । कार्यं स्तुत्यं श्रेयं सुखं वां युवयोः सर्वं हि युवाभ्यां कृतं वा विद्वांसु चासु
 भूमिषु जोगुवे । गच्छति । व्याप्नोति । अर्चते गत इति गतिरुक्तं पाठादवमपि
 भाविकनी । अथवा जोगुवे सर्वत्र यन्द्याभित्यर्थः ॥

। अथ तृतीया ॥

यन्नूनमश्यां गतिं मित्तस्य यायां पथा ।

अस्य प्रियस्य शर्मण्यहंसानस्य सच्चिदे ॥ ३

यत् । नूनं । अश्यां । गतिं । मित्तस्य । यायां । पथा । ।

अस्य । प्रियस्य । शर्मण्य । अहिंसानस्य । सच्चिदे । ३

कदादा नूननिदानो गतिं गमनमश्यां प्राङ्गुवां ॥ यद्योगादनिधानः ॥ तदा
 मित्तस्य मित्तभूतस्य पेदा मार्गेण मित्तप्रापकेण मार्गेण वाकां । गच्छेत् । निक्षेपे

नवतु निहान् । कथमे० १, ८०, १ । इत्यादिषु निजस्वेष्टदेवगणवित्तत्वं प्रसिद्धं । न
कोपलनकृतेन एव गता किंतु सर्वेऽपि तत्तागमनित्वात् । अथ प्रियम् । निजस्वे-
त्यर्थः । अहिंसानत्याहिंसतः । यतोऽयमर्हतातः प्रिय इत्यर्थः । तस्मात् यमं च कुर्वे
मृदे स्थाने वा कचिरे । संगताः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सुवाभ्य^१ मित्रावरुणोपमं धेयाञ्च^२ ।

यत्^३ ज्यै^४ मघोनां^५ स्तोत्राणां^६ च^७ स्युर्धसं^८ ॥ ४

सुवाभ्य^१ । मित्रावरुणा । उपमं । धेयां । ऋचा ।

यत् । ज । ज्यै । मघोनां । स्तोत्राणां । च । स्युर्धसं ॥ ४

हे मित्रावरुणा सुवाभ्यां दातव्यमुपमसुप सनीपे नीयमानं धनमृषा सुत्वा
साधनेन सेवां । धारयामि । यच्च यत्सु सुवाभ्यां सकाशादाप्तं धनं मघोनां धनवता-
मदातृणां स्तोत्राणां च ज्येष्ठे स्युर्धसे स्युर्धनाय भवति । धनिकानां स्तोत्राणां च
धनाधिक्यविषये स्युर्धं भवतीत्यर्थः । अपरिमितं धनं भवतीति भावः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

आ नो^१ मित्र सुदीतिभिर्वरुणा^२ च सधस्य^३ आ ।

खे^४ ज्यै^५ मघोनां^६ सखीनां^७ च^८ वृधसं^९ ॥ ५

आ । न । मित्र । सुदीतिभिः । वरुणः । च । सधस्य । आ ।

खे । ज्यै । मघोनां । सखीनां । च । वृधसं ॥ ५

हे मित्र त्वं च वरुण च सुदीतिभिः सुदीप्तिवृत्तौ युवां नोऽस्मभ्यं सधस्यं नृ-
स्थाने वत्त आगच्छतं । हितोव आकारोऽनर्थक आदारार्थो वा । किमर्थमित्युच्यते ।
मघोनां धनवतां इतिप्लगं सखीनां च वृधयोः सखीभूतानासखाकं ज्येष्ठे सखीके
वृधसे वर्धनाय ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

सु॒वं नो॒ येषु॑ वरु॒णा च॒तु॑रं॒ हृ॒त्तं वि॒भू॒यः ।

उ॒ह षो॒ वाज॑सातये॒ कृतं॑ रा॒ये स्व॒स्तये॑ ॥ ६

सु॒वं । नः । ये॒षु । वरु॒णा । च॒तु॑रं॒ । हृ॒त्तं । च । वि॒भू॒यः ।

उ॒ह । नः । वाज॑सातये । कृतं॑ । रा॒ये । स्व॒स्तये॑ ॥ ६

हे वरुणा त्वत्पावक्यो सुवं सुवं नोऽस्माकं चतुर्वचं हृत्तं ब्रह्म परिहृतमस्मै
 च वेपु क्षोत्रेषु निमित्तेषु विभूयः धारयथः युवाभ्यां हृतमस्मै च नोऽस्मभ्यं
 वाजसातयेऽस्य स्वाभाय यज्ञाय वा राये धनाव स्यादेवे चेनाय चोद विसीर्यं
 कृतं । कृतं ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

उ॒च्छ॒त्यां मे॒ यज॑ता दे॒वक्ष॑त्रे॒ रय॑न्त॒वि ।

सु॒तं सो॒मे न॒ ह॒स्ति॒भि॒रा प॒द्भि॒र्धा॒वतं॑ त॒रा वि॒भ्रं॒ताव॑र्च॒नान॑सं ॥ ७

उ॒च्छ॒त्यां । मे॒ । यज॑ता । दे॒वक्ष॑त्रे॒ । रय॑न्त॒गवि॑ ।

सु॒तं । सो॒मं । न । ह॒स्ति॒भि॒ । आ । प॒द्भि॒भिः । धा॒वतं॑ ।

त॒रा । वि॒भ्रं॒तौ । अ॒र्च॒नान॑सं ॥ ७

उच्छत्यास्तुवसि । मे सोममिति संवत्सः । यजता वदव्यो रयन्तवि रोचमानरश्मो
 घ्रातःश्रवणे देवक्षत्रे । देवानां चतुर्वचं यस्मिन् षष्ठे तद्देवक्षत्रं । तस्मिन्ने मदीयं
 सुतमभिपुत्रं सोमं न । नेति संप्रत्यये । इदानीं हस्तिभिर्धेनवपद्भिः ॥ इति गतिः
 कर्मणो हस्तयज्ञः ॥ गमनसाधनपादपद्भिरित्यर्थः । पद्भिः पादपद्भिश्च पादचतुष्टयो-
 येतैरश्वैराधावतं । आगच्छतं नरा हे नेतारो त्वत्पावक्यो ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे द्वितीये पत्रे ॥

ययिकेतेति वदुचं नवमं कृतं रातद्वयस्यात्रेयस्यैव त्वत्पावक्यं । ययिकेष
 चद्रातद्वय इत्यनुक्रमणिका । पञ्चमं तं त्वत्पावक्यं पञ्चमं तपरिभाषवास्तुभः
 अष्टा पङ्क्तिः ॥ विनियोगो नैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

यच्चिकेत स सुकृतुर्देवता स ब्रवीत नः ।

वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः ॥ १

तः । चिकेतः सः । सुकृतुः । देवताः सः । ब्रवीत । नः ।

वरुणः । यस्य । दर्शतः । मित्रः । वा । वनते । गिरः ॥ १

यः सोता चिकेत जानाति स्तुतिं युवयोः स सुकृतुः स एव गोमनकम् देवता देवेषु स्तोत्रमर्थे । यदा देवेषु मध्ये युवयोरत्र स्तुतिं यच्चिकेत स सुकृतुरिति । स सुकृतो नोऽस्माकं ब्रवीत । स्तुतिं परमुपदिशतु । यस्य दर्शतो दर्शनीयो वरुणो दर्शनीयो मित्रो वा मित्रय । वा शब्दार्थे । गिरोऽन्नदोशः स्तुतीवनते संभजते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीर्घश्रुतमा ।

ता सत्यंती ऋतावधं ऋतावाना जने ॥ २

ता । हि । श्रेष्ठवर्चसा । राजाना दीर्घश्रुतमा ।

ता । सत्यंती इति सत्प्रपंती । ऋतावधः । ऋतावाना ।

जनेऽजने ॥ २

ता हि नौ खलु मित्रावरुणौ श्रेष्ठवर्चसा प्रशस्तैजस्कौ राजानेश्वरौ दीर्घश्रुतमा दूरदेशादाह्वानयन्त्येवौ । ता नौ सत्यंती मया यजमानानां क्षामिना-
हताश्रया यत्तत्प्रोदकश्च वा वर्धयितारौ जने जने सर्वेषु स्तोत्रेषु निमित्तेष्वृतावाना
अमनयंती ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ता वामियानोर्वसे पूर्वा तपं ब्रुवे सचा ।

व्यशंसः सुचेतुना वाजं अभि प्र दावसे ॥ ३

ता । वां । इ॒यानः । अ॒ध॒से । पू॒र्वी॑ । उ॒पं । सु॒वे । स॒र्चा ।

सु॒अ॒द्या॒सः । सु॒चे॒त॒ना । वा॒जान् । अ॒भि । प्र । द्वा॒वर्ने॑ ॥ ३

ता तो पूर्णैः पुरातनौ हां युवाभिवानो गच्छन् अपसे रक्षणाव सचा सञ्जोपजुवे ।
उपेत्य सौमि । अद्यासः अद्या पयसाज्जेषाः सुचेतना घोभनप्रज्ञानो युवां वाजानभि
अद्यान्धभिलक्ष्य प्र प्रकर्षेण दापने दानाय सुम इति शेषः । यद्वा अद्यासः सञ्जो ॥
द्वितीयाह्निकचनक यसादेयः ॥ उपजुव इति संबन्धः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

मित्रो अ॒हो॒सि॒दादु॒क ज्ञा॒याय॑ गा॒तुं॑ व॒नने॑ ।

मित्र॒स्य हि॑ प्र॒तूर्व॑तः सु॒मति॑र॒स्ति वि॒धतः॑ ॥ ४

मित्रः । अ॒होः । चि॒त् । आ॒त् । उ॒क । ज्ञा॒याय॑ । गा॒तुं॑ ।

वनने ।

मित्र॒स्य । हि॑ । प्र॒तूर्व॑तः । सु॒मतिः॑ । अ॒स्ति । वि॒धतः॑ ॥ ४

मित्रो देवोऽहोचित् अहस्ततोऽपि सोढरादनंतरमेगोरवे ज्ञाय गच्छाव
निवासाय वा गातुमुपायं वनने । प्रयच्छति । मित्रस्य हि मित्रक खलु देवस्य सुमतिः
घोभनदुहिः प्रतूर्वतः प्रकर्षेण हिंसनोऽपि विधतः परिचरतः सुश्रूषकस्यास्ति हि ।
भवति खलु ॥

॥ अथ पंचमी ॥

वयं मि॒त्र॒स्याव॑सि॒त्याम॑ स॒प्रथ॑स्तमे ।

अ॒ने॒ह॒स॒स्त्वो॒त॒यः॑ स॒त्वा व॒र॒ण॑सु॒षसः॑ ॥ ५

वयं । मि॒त्र॒स्य । अ॒व॑सि॒त्याम॑ । स॒प्रथ॑स्तमे ।

अ॒ने॒ह॒सः॑ । त्वा॒ज॒त॒यः॑ । स॒त्वा । व॒र॒ण॑सु॒षसः॑ ॥ ५

वधं यजमानानां मित्रस्य दुःखनिवारकस्य देवस्य सप्रयत्नमे सर्वतः दृष्टुमेष्वपि
रक्षणे वयं स्थाव । भवेन । किंचानेह सोऽपापास्वीनयस्तथा रक्षिता वक्ष्यन्ते वसः ।
येन इत्यपत्यनाम । वारकाः पुत्रा येनां ते । तादृशाः सत्वा वधं सर्वं सहैव भवेन ॥

॥ अथ वद्री ॥

ह्वं मित्रेर्म जनं यतयः सं च नययः ।

मा मघोनेः परि ख्यतं मो अस्माकच्छर्षौणां गोपीथे न

उक्त्यतं ॥ ४

ह्वं । मित्रा । इमं । जनं । यतयः । सं । च । नययः ।

मा । मघोनेः । परि । ख्यतं । मो इति । अस्माकं ।

ऋषौणां । गोपीथे । नः । उक्त्यतं ॥ ४

हे मित्रा मित्रावरुणौ युवं युवानिभं जनं स्वीतारं मां प्रति यतयः । मन्त्रयः ।
आगत्य च सं च नययः । संनययय । कामान् प्रापययः । यदा यतय इत्यन्तर्ही-
तययर्थायः । अङ्गनि यतयः । व्यापारेषु गमययः । राज्ञो च संनययः । निष्ठापारं
कारययः । मघोने ऋषिर्ष्वस्माकवतोऽस्माकां परिख्यतं । मा परिख्यतं । मा नैव
ऋषीणामस्माकं पुत्रानपि परिख्यतं । किंतु गोपीथे । गौः स्वीरयः । तस्य पानं
यस्मिन् स गोपीथो वसः । तस्मिन् उक्त्यतं । रक्षतं ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे तृतीयो वगः ॥

आ विकितानेति वदृषं दयनं सुकृतं रागद्वयस्यार्पणादुद्भूतं जैत्रावरुणं ।
अत्रातुकर्तव्यका । आ विकितानातुद्भूतं त्विति ॥ आशुश्रुवो दधरात्रे चतुर्थेऽङ्गनि
प्रचगण्यो जैत्रावरुणस्य । सुकृतं च । आ विकितानं सुकृतं त्वत्वं वी अप्रचयं ।
आ० ७. ११. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ चिकितान मुकृतू देवौ मंतं रिशादंसा ।

वरुणाय ऋतुं शसे दधौत प्रथसे महे ॥ १

आ । चिकितान । सुकत इति सुऽकत । देवौ । अतः ।

रिशादसा ।

वरुणाय । ऋतः पेशमे । दधीत । प्रसे । महे ॥ १

हे चिकितान जानन् स्तुतिं हे अतः अतुष्ट्य रातव्य त्वमिति तस्यैव संबोधनं ।
सुकत यो धनकर्मणो रिशादसा हिंसकानां हिंसको देवावा । आकारयेति शेषः ।
आह्वय च ऋतपेशसे । पेश इति रूपनाम । ऋतस्य दकं । अदकमेव रूपं यथा
तादृशाय वरुणाय प्रयत्नः ॥ अतर्धो लुप्यते ॥ इति च लुपाच्चते । महे महे पूज्यास
दधीत । दद्याः । इतिरिति शेषः । द्वितीयार्धे वा अतर्धो । महे च दधीत ।
महतोऽस्य ताभावेति वा योज्यं ॥

। अथ द्वितीया ।

ता हि क्षत्रमभिऽङ्गतं सम्यग्भूरः । आशाते ।

अधं व्रतेव मानुषं स्वर्णं धायि दर्शतं ॥ २

ता । हि । क्षत्रं । अभिऽङ्गतं । सम्यक् । अस्यर्थः ।

आशाते इति ।

अधं । व्रताऽव । मानुषं । स्वर्णः । न । धायि । दर्शतं ॥ २

ता हि । इति । हेतो । यथाज्ञाता तौ क्षत्रं बलमभिऽङ्गतं तमभिऽङ्गतं सम्यग्भूर-
विधाति अङ्गद्वयं सम्यगाशाते व्याप्नोतः । अध अतो हेतोर्मानुषं अतुष्टेः प्रवृत्तं व्रतेव
कर्मेव तद्वथा अतुष्टेः निधनं स्वर्णं स्वर्गं इव स यथा दिवि उभ्यते तद्वदर्थतं
दर्शनीयं बलं धायि । यज्ञे निहितं ॥

। अथ तृतीया ।

ता वामधे रथानामुर्वो गव्यूतिमेषां ।

रातव्यस्य सुष्टुतिं दधकस्तोर्मर्मानामहे ॥ ३

ता । वां । एधे । रथानां । सर्वा । गव्यति । एषां ।

रातः । वयः । सुस्तुति । दधक् । स्तोमैः । मनामहे ॥ ३

हे निवाकण्यो ता तो प्रसिद्धो वां युवां रथानामदीयानामेषां पुरतो वत-
मानानासर्वा प्रभूतां गव्यतिनतिनित्तुं मार्गमेषे गतुं । मार्गस्थायेत्यर्थः ॥
तुमर्घ्येऽर्घ्यप्रत्ययः ॥ तदर्थं वां मनामहे स्तुतो रातः । वयः । रातः । वयः । सर्वाभिः ।
सुस्तुतिं सुस्तुतिभिः शीघ्रस्तुतिसाधनैः स्तोमैः दधक् धर्मको युवां ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अथा हि काव्या युवं दक्षस्य प्रभिरङ्गता ।

नि केतुना जानाना चिकेधे पूतदक्षसा ॥ ४

अधे । हि । काव्या । युवं । दक्षस्य । पूः । अभिः । अङ्गता ।

नि । केतुना । जानाना । चिकेधे इति । पूतः । दक्षसा ॥ ४

अथ अपि च । हि प्रसिद्धो । काव्या स्तुतो युवं युवां दक्षस्य प्रभिरङ्गता मम
पूभिः पुरतोः स्तुतौ अङ्गता मङ्गातावाच्यभूतो संतो केतुना प्रजानेनातुक्तेन
मनसा जानानां । यजमानानामित्यर्थः । स्तोमं नि चिकेधे । नितरां जानीथः । हे
पूतदक्षसा युववसो युवां ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तहतं पृथिवि वृष्ट्यवप कृषीणां ।

अयसानावरं पृथ्विति क्षरंति यामभिः ॥ ५

तत् । कृतं । पृथिवि । वृष्टत् । अवः । एषे । कृषीणां ।

अयसानौ । अरं । पृथ्वि । अति । क्षरंति । यामभिः ॥ ५

हे इधिनि देवि त्वत्तत्त्वैरख्यमानत्वेन प्रसिद्धं वृद्धत् प्रभूतवृत्तवृद्धवृद्धीणां
 क्षोतृषामस्माकं अवएवेऽस्यैवमेव सति ज्ञयमानो गच्छन्तो ॥ इन्द्रस्य ज्ञानं युजुभ्यां ।
 ७० २, ८३ । इत्यज्ञानं ज्ञयतेरपि भवति । चित इत्यन्तोदात्तः ॥ अरण्यमन्त्रार्थं
 इषु वषा भवति तथा यामभिर्गमनैरति चरन्ति । अत्यर्थं वरन्तः ॥ व्यत्ययेन
 बहुवचनं ॥

। अथ वष्टी ।

आ यज्ञमीयचक्षसा मित्रं वरं च सुरयः ।

अचिंष्टे बहुपाय्ये यतमहि स्वराज्ये ॥ ६

आ । यत् । वां । ईयः चक्षसा । मित्रा । वरं । च । सुरयः ।

अचिंष्टे । बहुपाय्ये । यतमहि । स्वराज्ये ॥ ६

हे ईयचक्षसा आप्रदर्शनो हे मित्रावरणो वां युवां यत् ये वरं च सुरयः
 क्षोतार आ आहुयामः । अचिंष्टेऽत्यन्तविस्तृते बहुपाय्ये बहुभिर्गतये बहुभी
 रक्षितये वा स्वराज्ये क्षराट्वाय एवविधराज्यार्थं यतमहि । गच्छेम ॥

॥ इति चतुर्थं चतुर्थे चतुर्थो वरः ॥

वडित्या देवैत तं चर्वमेकादशं सूक्तं । अमेयमनुक्रमणिका । वडित्या पंच वज्रत
 इति । वज्रतो नामात्मेय ऋषिः । मित्रावरणो देवता । आहुट् भं त्वित्युक्त्वादि-
 दमन्नाहुट् भं । विनियोगो लैंगिकः ॥

। तत्र प्रथमा ।

वडित्या देवा निष्कृतमादित्या यजतं वृद्धत् ।

वरं च मित्रायमन्त्रविंष्टं चतुर्माशाय ॥ १

वट् । इत्या । देवा । निःस्कृतं । आदित्या । यजतं । वृद्धत् ।

वरं च । मित्रं । अयमन् । विंष्टं । चतुर्माशाय इति ॥ १

हे देवा द्योतनांनो हे आदिवादिनेः पुत्रो हे वरुण हे अर्चनम् करोषां निव-
मितमित्र देव युवां वरु सत्यमवाच्यमित्येवमिदानीं वर्तमानप्रकारेण यजते वदथ्यं
वृद्धदत्तप्रदं वरुणं प्रदक्षतमं अत्रं वरुणायायै । अन्नं वायै । यज्ञार्चनां दृष्टयेव
निर्देष्टव्यः । द्विवचनं वस्तुवचनीयतम्यं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ यद्योनिं हिरण्ययं वरुण मित्र सदयः ।

धर्तरीं चर्षणीनां यंतं सुम्नं रिशादसा ॥ २

आ । यत् । योनिं । हिरण्ययं । वरुण । मित्र । सदयः ।

धर्तरी । चर्षणीनां । यंतं । सुम्नं । रिशादसा ॥ २

यद्यथाहिरण्ययं हितरमणीयं योनिं वस्तुभूतिं हे वरुण हे मित्र आसदयः
आमन्त्रयः तस्मात्सर्वेषां मनुष्याणां धर्तरी धारको च हे रिशादसा हिंसकानां
घेनारो युवानामर्थं सुम्नं सुखं यंतं । कुरुतमित्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

विश्वे हि विश्ववेदसो वरुणो मित्रो अयं मा ।

व्रता पदेव सचिरे षांति मर्त्ये रिषः ॥ ३

विश्वे । हि । विश्ववेदसः । वरुणः । मित्रः । अयं मा ।

व्रता । पदेव । सचिरे । षांति । मर्त्ये । रिषः ॥ ३

विश्वे हि सर्वेऽपि । कीतिं चायं । विश्ववेदसः । सर्वविदः सर्वधना वा वरुणो
मित्रोऽयं मा चैते त्वयः सर्वे व्रताकर्तृदेवानि कर्माणि पदेव स्थानानि च सचिरे ।
संगता भवन्ति । आगत्य च मां मर्त्ये रिषो हिंसकात्पांति । रक्षन्ति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ते हि सत्या ऋतस्यूतः ऋतावांनो जनेजने ।

सुनीषासं सुदानवोऽङ्गोश्चिदुक्चक्रयः ॥ ४

ते । हि । सत्याः । सत्यःसृष्टः । सत्यःवानः । जनेऽजने ।

सुनीयासः । सुदानयः । अंशोः । चित् । उक्तचक्रयः ॥ ४

ते हि खलु सत्याः सत्यभूताः सत्यमत्ता वा सत्यसृष्ट उदकधर्मत्वस्य कर्तार
सत्तावानो सत्त्वन्तो जने जने सर्वेषु यजमानेषु सुनीयासः सुनयनाः सुदानयः
सुदानाः । होनि प्रसिद्धवाचो सर्वत्र संबन्धनोयः । एवं महाबुभावा वरुणादयोऽ-
होचित् । विदध्यथे । पापिनोऽपि प्रसोतुहवचक्रयः प्रभूतधनादिकर्तारः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

को नु वां मित्रास्त्रतो वरुणो वा तनूना ।

तत्त्व वामधते मतिरत्त्रिभ्य एधते कनिः ॥ ५

कः । नु । वां । मित्र । अस्तुतः । वरुणः । वा । तनूना ।

तत् । सु । वां । आ । ईधते । मतिः । अत्रिभ्यः । आ ।

ईधते । मतिः ॥ ५

हे मित्र वां युवयोर्मध्ये त्वं च वरुणो वा को नु अस्तुतः । सर्वैरक्षयमानः
कोऽस्ति । उभात्रपि स्तुत्याभिलष्येः । तनूनामिति श्रुतीयार्थं षष्ठी । तनुभिः स्तुति-
भिरस्तुत इति संबंधः ॥ अत्र मित्रगण्डेन मित्रस्यैकस्यैव संबोधनं वरुणोक्त्यासंतः ।
अथे० ५. ६२. ६. इत्यत्रेवात्र द्विवचनस्य वक्तव्याकारस्थानाभ्यानात् । लोकेषु
वस्तुषु संनिहितैस्तेकमेव संबोध्य युवयोरिदं युष्माकमिदमिति प्रयुज्यते ॥ तत्तस्मात्
यस्मात्पूर्वं स्तुवंति तस्मात् । तनूनामित्येतद्व्यवहितनप्युत्तरत्र वा योज्यं । तनूनामस्तु-
जनीनामस्माकं मतिः स्तुतिर्वा युवासेवते । अभिगच्छति । अत्रिभ्योऽत्रिगोत्रिभ्योऽ-
त्रिभ्यमस्मादीयमनिरेषते । आदराद्यं पुनर्षयम् ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे पंचमो वसः ॥

प्र वो मित्रायेति पंचमं द्वादशं सूक्तमात्रयस्य वक्षतस्तानं गायतं मैत्रावरुणं ।
तथा चानुक्रम्यते । प्र वो गायत्रमिति ॥ अग्निहोमे प्रातःसमने मैत्रावरुणस्य
एतत्सूक्तं । सूत्रितं च । प्र वो मित्राय प्र मित्रश्रोवेदुष्योः । आ० ५, १० । इति ॥
अभिप्रायवद् ३ एतद्वद्दे च स्तःपनिमित्तवापाद्येनिदमाहीनि द्वितीयवर्जितानि
च वारि सूक्तानि । तद्येव सूत्रितं । प्र वो मित्रायेति चतुर्थी द्वितीवद्वदरेत् । आ०
७, ५ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र वो मित्राय गायत वरुणाय विषा गिरा ।

महिष्मती तं वृहत् ॥ १

प्र । वः मित्राय । गायत । वरुणाय । विषा । गिरा ।

महिष्मती । तं । वृहत् ॥ १

हे मदीया अतिजो वो । अयमित्यर्थः । मित्राय वरुणाय च विषः व्याप्राया
गिरा स्तुत्या प्रगायनः । स्तुतिं कुरुत । स्तुत्याः स्तुतयेत्येवत्यक्तं पवतीतिवत् । हे
महिष्मती प्रभूतबलो युगमृतं यत् वृहन्न इदमिषस्तं । स्तुत्यर्थमागच्छतमिति
अर्थः । अथवा मइत् प्रभूतं स्तुत्यं वृहन्मृगमिति अर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

सम्राजा या वृतवीनी मित्राभा वरुणस्य ।

देवा देवेषु प्रथस्ता ॥ ३

संराजा । या । वृतवीनी इति वृतःवीनी । मित्रः । च ।

सभा । वरुणः । च ।

देवा । देवेषु । प्रथस्ता ॥ ३

वा यो मित्रस्य वरुणस्य । परस्परप्रेमया चरन्तः । सभोनी सम्राजा सर्वस्य
आमिनो वृतयोनी उदकस्रोतादको देवो व्योतमानो देवेषु मध्ये प्रथस्ता प्रथमेषु
स्तुत्यो । नो गायतेति पूर्वत्वान्त्वः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य ।

महिं वां क्षत्रं देवेभ्यु ॥ ३

ता । नः । शक्तं । पार्थिवस्य । महः । रायः । दिव्यस्य ।

महि । वां । क्षत्रं । देवेभ्यु ॥ ३

ता ता देवो नोऽकदंष्ट्रं पार्थिवस्य पृथिवीसंवदस्य दिव्यस्य दिवि भवस्य च महो
महतो रायो भवस्य शक्तं । समर्थं भवतं । दातुमिति शेषः । हे देवो वां युवयोर्बहि
महत्सूक्तं क्षत्रं वरं देवेषु प्रसिद्धं स्तुत इति शेषः

॥ अथ चतुर्थी ॥

ऋतमृतेन सपतेषिरं दक्षमाशाने ।

अद्भुता देवो वर्धते ॥ ४

ऋतं । ऋतेन । सपता । ईषिरं । दक्षं । आशाने इति ।

अद्भुता । देवो । वर्धते इति ॥ ४

ऋतेनोदकेन निगच्छेन ऋतं यदा सपता सपताविधिमेवमपतं दक्षं प्रदक्षं
व्यमनं विविशाने । व्यासृतः । अद्भुताद्भोग्धारी देवो निज्वालयुगो युवा वर्धते ।
अद्भुतो भवतः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

हृदिद्यावा रीत्यापिष्यती दानुमत्या ।

हृदंतं गतमाशाने ॥ ५

हृदिद्यावा । रीतिः आपः । इषः । पती इति । दानुमत्याः ।

हृदंतं । गतं । आशाने इति ॥ ५

दृष्ट्यावा । दृष्ट्या योः स्तुतिर्द्योस्तौ दृष्ट्यावा । अववा दृष्टिर्विंका
द्योर्न्तरिक्षं याभ्यां तौ ताडयौ । रोच्यापा ॥ री मतिरेवचयोः ॥ रीतिः प्राप्तिः ।
रौपाप्राप्तिरभिनमप्राप्तिर्द्योस्तौ ताडयौ । इयोऽस्य पत्नी स्वामिनो । दृष्टिप्रदत्तास्व
स्वामित्वं । दानुमत्या दानवत्याः । दाहवृषिनावा इत्यर्थः । एमदिबुभुजेवर्णं । एवं
महानुभावो दृष्टं महान्तं गर्तं रथमाधाते । व्याग्रूतः । अनितिरुतो यागाद्यं ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टकः ॥

तौ रोचनेति चतुर्थं च त्रयोदशं सूक्तं । इहवृत्तिर्नामात्रेय इति । त्रिष्टुप
सूक्तं । मित्रावरुणो देवता । अनुक्रम्यते च । तौ रोचना चतुष्कइहवृत्तिरिति ॥
निनिधोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

तौ रोचना वरुण तौ रत द्यून्लोणि मित्र धारयथो रजांसि ।

वावृधानावमतिं क्षत्रियस्यानु व्रतं रक्षमानावशुभं ॥ १

भी । रोचना । वरुण । तौ । रत । द्यून् । लोणि । मित्र ।

धारयथः । रजांसि ।

वावृधानौ । अमनितं । क्षत्रियस्य । अनु । व्रतं । रक्षमानौ ।

शुभं ॥ १

हे वरुण हे मित्र युवां तौ लोणि रोचना रोचनानि द्यून्लोकान् धारयथ इति
संबन्धः । अतःपि च लोन्लून् द्योतमानान्तंरिक्षलोकधारयथः । तथा लोणि
रजांसि भूलोकान् । कीदृशी युवां । वावृधाना वरुणानौ क्षत्रियस्य । व्रतं व्रतं ।
तद्गतं दंडस्य । यद्वा क्षत्रियजातीयस्य यजमानस्यामतिं । रूपनारैतत् । रूपं व्रतं
व्रतं वायुयं लोणं धारयतं वा रक्षमानौ ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इरावतीः । वरुणः । धेनवी वा । मधुसूता । सिंधवो मित्तु दुह्रे ।

त्रयः । तस्यः । वृषभासः । तिसृणां । धिषणानां । रेतोधा विद्युमंतः ॥ २

इरावतीः । वरुणः । धेनवी । वा । मधुसूता । वा । सिंधवः ।

मित्तु । दुह्रे ।

त्रयः । तस्यः । वृषभासः । तिसृणां । धिषणानां । रेतोधाः ।

वि । व्युमंतः ॥ २

हे वरुण हे मित्तु वा युवथोराशया धेनवी राशयः इरावतीः । इरा खीलवणा । तद्वत्प्रो भवन्ति । तथा सिंधवः खंदनशीला सेवा नद्यो वा मधुसूतापैररत्नसूक्तं दुह्रे । दुह्रन्ति । तथा त्रयस्त्रिंशत्का वृषभासो वर्णितारो रेतोधा उदकश्च भारका द्युमंतो दीप्तिगंतोऽग्निः । आदित्यास्त्रिंशत्कां त्रिंशत्काणां धिषणानां स्थानानां दृष्टिव्यंतस्त्रिंशत्काणां स्त्राविनः संतो वि विभिर्न प्रत्येकं तस्युः । निरन्ति । युवथोः रत्नयज्ञात् त्रयोऽपि देवास्त्रिषु स्थानेषु वर्तिग इत्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

प्रातर्देवीमदितिं जोह्वीमि मध्यंदिन उदित्ता सूर्यस्य ।

रागे मित्तावरुणा सर्वतातेडं तोकाय ततयाय शं योः ॥ ३

प्रातः । देवी । अदितिं । जोह्वीमि । मध्यंदिने । उत्पद्यता ।

सूर्यस्य ।

रागे । मित्तावरुणा । सर्वताता । ईडं । तोकाय । ततयाय ।

शं । योः ॥ ३

अह्नविः प्रातः प्रातःकाळेऽदितिमखंडनीयां देवानां जननीं दधी द्योतमानां
जोहनीमि । आह्नवाणि । तथानर्थदिने खर्यंकादितोदितो तत्तत्तद्विकाळे नार्थ-
दिने सवने जोहनीमि । हे नित्रावरुणा युवां रावे धनप्राप्ते सर्वतागो वस ३३ ।
जोमि । पुनः निनर्थं । तोक्ताय पुत्राय तनवाय तत्पुत्राय च यत्परिग्रहणमात्रं बो-
द्धव्यं गिन्याव चेडु इति ॥

। अथ चतुर्थी ।

या धर्तीरा रजंसो रोचनश्चोतादित्या दिव्या पार्थिवस्य ।

न वां देवा अस्मता आ । मिनंति व्रतानि मित्रावरुणा

ध्रुवाणि । ४

या । धर्तीरा । रजंसः । रोचनस्य । चत । आदित्या ।

दिव्या । पार्थिवस्य ।

न । वां । देवाः । अस्मता । आ । मिनंति । व्रतानि ।

मित्रावरुणा । ध्रुवाणि । ४

या यो रोचनस्य रोचमानस्य रजसो लोकस्य । खगोऽप्येत्यर्थः । चतपि च
पार्थिवस्य रजसो वा यो धर्तीरावादित्यादितेः पुत्रो दिव्या दिवि भवो तो युव रुडु
इति पुरंत भवंशः । हे नित्रावरुणा वां युवयं ध्रुवाणि व्रतानि कर्माणि देवा अन्य
इन्द्रादयोऽन्यथा असदणधर्मोऽपि नाभिनि । न किंलंति । यतो ध्रुवास्तत
इत्यभिप्रायः ॥

। इति चतुर्थस्य चतुर्थेऽष्टमोऽष्टकः ॥

पुष्टवपेति चतुर्थं चतुर्थं चतुर्थं चतुर्थं चतुर्थं गातत्वं नैत्रावरुणं । पुष्टवपेति
गातत्वं त्वित्युक्तमपि ॥ पुष्टाभिप्रायवद्भूतोः प्रातःसवन आवापादन्तेदेदमपि
चतुर्थं पूषं चतुर्थं न च प्र वो मित्रावेति चतुर्थी द्विते मयुहरेदिति चतुर्थं ॥ आतृ-
यिहः इति प्रातःसवने नैत्रावरुणस्य आवास्तृचः मयुहसोत्रिवसंजकः । चतुर्थं
च । पुष्टवपेति चतुर्थं प्रति वां चतुर्थं चतुर्थं ॥ आ० ७, २, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

पुरु॒रु॒णा चि॒द्व॒रु॒णो न॒मं वां वरु॒ण ।

मि॒त्रं वं॒सि वां सु॒मतिं ॥ १

पुरु॒रु॒णा । चि॒त् । हि । अ॒स्ति । अ॒यं । न॒मं । वां ।

वरु॒ण ।

मि॒त्रं । वं॒सि । वां । सु॒मतिं ॥ १

हे मित्रावरुणो वां युवयोः पुरुवरुणा वित् ॥ अत्र सोः सुपां सुतुगित्याकारः ॥
 पुरोऽपि बह्व् चरु वहुतरं । अथवा पुर च तदुर च तद्वर । अत्यंतवृत्तरमित्यर्थः ।
 तावद्गवो रक्षणं नूनं निश्चयेनास्ति । हे प्रसिद्धो । विदिति पूरणः । हे वरुण-
 हे मित्र वां युवयोः सुमतिमनुपपन्नदुर्गं वंसि । संभजिय । वरुणादेवऽस्ति तस्मादुच्यते
 भावः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ता वां स॒म्यग्दृ॒ष्ट्वा णो॒षं म॒श्याम॒ धाय॑से ।

वयं ते क॑द्रा स्या॒म ॥ २

ता । वां । स॒म्यक् । अ॒द्रु॒ष्ट्वा । णो॒षं । म॒श्याम॒ । धाय॑से ।

वयं । ते । क॑द्रा । स्या॒म ॥ २

हे अद्रुष्ट्वाणा हे अद्रोश्चारी ता तौ प्रसिद्धौ वां युवां सम्यक् स्तुत इति जेयः ।
 कोतारो वयनिवमकं धायसे पानाय भोजनायाश्चाम । प्राप्नोथाम । हे द्रुष्टा दुःखात्
 द्रावितारो रुद्रद्विषणीवो वा ते कोतारो वयं काम । भवेम । समृद्धा इति जेयः ।
 युवाभ्यां अभूता वा काम ॥

॥ अथ तृतीया ॥

पातं॑ नो रु॒द्रा पा॒पुभि॑रुत॒ नोये॑षां सु॒खात्वा ।

तु॒र्याम॑ द॒स्य॒न्त॒नाभिः॑ ॥ ३

पातं । नः । रुद्रा । पाशुभिः । चत । ज्ञायेथां । सुज्ञात्वा ।

तुर्थी । दस्यून् । तनूभिः । ३

ये कद्रोक्तद्वयो देवो युवां नोऽस्मान् पाशुभी रक्षयैः पातं । रक्षतं । अतापि च सुज्ञात्वा योभनेन ज्ञायेन ज्ञायेथां । पाशुयेथां । इष्टप्राप्तिनिष्ठपरिहारभेदेन भेदः । योत्वादिष्वैकस्यान्वयोर्वा ज्ञायेथां अभिमतप्रापयेन दक्षतनिश्चयः । यथं तनूभिः युत्वादिभिः संहिताः स्त्रीधैरुगैर्वा दस्यून् यत्नून् तुर्थां । हिंस्याम तरेण वा ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

मा क ाहुतक्रतू यच्च भुञ्जेमा तनूभिः ।

मा शेषसा मा तनसा ॥ ४

मा । कस्य । अहुतक्रतू इत्यहुतक्रतू । यच्च । भुञ्जेम ।

तनूभिः ।

मा । शेषसा । मा । तनसा ॥ ४

ये अहुतक्रतू आशयं कर्माद्यो यथं कस्यान्यस्य कस्यचन यच्च पूजितं धर्मं मा भुञ्जेम । मा भुञ्जीमहि तनूमिरकदीधैरवयवैः । युवयोरनुग्रहात्सम्भवा यथं । अन्यथा यथं कस्यचिदनेन घरीरपोषं न कुर्म इत्यर्थः । तथा जेवसापत्येन संहिता मा भुञ्जेम । तनसा पौत्रादिना संहिता मा भुञ्जेम । अकल्प्ते न कोऽपि भुञ्जीमहीत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थेऽष्टको वसः ॥

आ नो गंतमिति तदात्मकं पंचदशं स्रक्तं बाहुऽहस्तकात्वे स्रक्त्वापं गावत्वं गैत्रा-
वह्यं । आ नस्तृषं बाहुऽहस्त इत्यनुक्रमणिका ॥ स्रक्तः स्रक्तविनियोगः ॥ अग्निहोत्रे
प्रातःसवने गैत्रावह्यस्योऽथमनुक्रमस्तृषः । स्रक्तितं च । आ नो निज्जापद्वया नो
गंतं विधादसा । आ० ५. १०. । इति ॥

॥ तत प्रथमा ।

आ नी यंतं रिधादसा वरुण मित्वं वर्चसां ।

अयेमं वाकं मध्वरं । १

आ । नः । गंतं । रिशादसा । वरुण । मित्रं । बर्हस्पति ।

उप । इमं । वा१ । अक्षरं । १

हे वरुण हे मित्र हे, रिशादसा मत्सूयां प्रेरको युवां सोऽआकर्मिणं वाक्
वरुणो वनध्वरमहिं हकं यज्ञतपागंतं । अपागच्छतं । कीदृशो । बर्हस्पति परिवर्हणो
निवर्हणो जंतारो मत्सूयां ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

विश्वं च हि प्रचेतसा वरुण मित्रं राजंयः ।

देयाना पिप्यतं धियः ॥ १

विश्वं च । हि । प्रचेतसा । वरुण । मित्रं । राजंयः ।

देयाना । पिप्यतं । धियः ॥ २

हे मित्र हे वरुण प्रचेतसा प्रवृत्तमानो युवां विश्वं राजंयः । सर्वं च आत्मनो
भवयः । दीति प्रविश्यौ । हे देयाना अस्याकर्मिणो युवां धियोऽस्य दीयानि कर्मणि
पिप्यतं । आचयतं क्रतुः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

उप नः सुतमा गंतं वरुण मित्रं द्वाशुषः ।

अस्य सोमस्य पीतये ॥ १

उप । नः । सुतं । आ । गंतं । वरुण । मित्रं । द्वाशुषः ।

अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ २

नोऽआकं सुतमभिपुतं सार्धं प्रति हे वरुण हे मित्र युवास्तुपागतं । अपागच्छतं
द्वाशुषो इविदीतुर्नभास्य सोमस्य पीतये पानाय ॥

इति ऋग्वेदस्य ऋषेर्नवमो वर्मः ॥

आ मिले वरुण इति तृणात्मकं बोधयं चूर्तं बाहुदन्तस्यार्धमोष्णं चैवावबधं ।
आ मिले ओष्णं हृत्पितृकमथिका ॥ दशरत्ने ततोदेऽहनि प्रसगयस्त्रयं गेत्वा-
नक्तं स त्वयः । चूर्तितं च । आ मिले वरुणे वसनश्चिनावेह गच्छतं । आ०
७. १०. इति ॥

॥ अथ प्रथमा ॥

आ मिले वरुणो वयं गीर्भिर्जुहोमो अत्रिवत् ।

नि बर्हिषि सदतं सोमं पीतये ॥ २

आ । मिले । वरुणो । वयं । गीःभिः । जुहोमः । अत्रिवत् ।

नि । बर्हिषि । सदतं । सोमं पीतये ॥ १

प्रथमाया मिले वरुणे मित्रावरुणभोरयाथ गीर्भिर्गैत्रैराजुहोमः अत्रिवत्
अहोत्तमप्रतर्कः अत्रिवत् । तस्मात् मित्रावरुणो सोमपीतये बर्हिषि निबदतं ।
निबोदतं

॥ अथ द्वितीया ॥

व्रतेन स्थो ध्रुवर्क्षमा धर्मणा यातयज्जना ।

नि बर्हिषि सदतं । सोमं पीतये ॥ २

व्रतेन । स्थः । ध्रुवर्क्षमा । धर्मणा । यातयत् जना

नि । बर्हिषि । सदतं । सोमं पीतये ॥ २

हे मित्रावरुणो युवां धर्मणा जगद्धारक्षेथ व्रतेन कर्मणा योगेन ध्रुवर्क्षमा स्थः ।
अपि अक्षितस्थानो भवथः । यातयज्जना । यातयंतः कर्तुं प्रवर्तयंतो जना । अत्रिवो
अथोक्तो यातयज्जना । अथवा यातयंतो यन्तु किंचंतो जना भूत्वा अथोक्तो ।
विष्टं गतं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

मित्रस्य नो वरुणास्य जुषेतां यज्ञमिदधे ।

नि बर्हिषि सदतं सोमं पीतये । ३

मित्रः । च । नः । वरुणाः । च । जुषेतां । यज्ञं । इदधे ।

नि । बर्हिषि । सदतं । सोमं पीतये ॥ ३

नित्यं च वरुणास्योभौ नोऽस्माकं यज्ञमिदधेऽभौदाय जुषेतां । आगत्य च बर्हिषि
निषदतं निषोदतं सोमपानाय ॥

॥ इति चतुर्थं सूत्रं चतुर्थे दशमो वर्गः ॥

॥ इति पंचमे मंडले पंचमोऽनुवाकः ॥

पठेत्तुषाके पंचदश सूक्तानि । तत्र यदस्य स्य इति नवमं प्रथमं सूक्तपालेयस्य
घोरनाम्न आषंवातुष्टमश्विनं । अतुक्तांतं च । यदस्य दश घोर आश्विनं तदातुष्टमं
त्विति । तदित्युक्तत्वादित्पादोनि षट् सूक्तान्याश्विनानि । आतुष्टमं त्विति
तयद्वादिदुष्टतरं च हे आतुष्टमे ॥ प्रातरनुवाक आश्विने कृतावातुष्टमे ब्रह्मणा-
श्विनयस्ये चेदनादिके हे सूक्ते । यदस्य स्य इति सूक्ते । आ० ४, १५ । इति
सूक्तितं ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

यदस्य स्यः परावति यदंवीषत्यंश्विना ।

यद्वा पुरु पुरुभुजा यदंतरिक्ष आ गतं ॥ १

यत् । अद्य । स्यः । परावति । यत् । अंवीषति । अश्विना ।

यत् । वा । पुरु । पुरुभुजा । यत् । अंतरिक्षे । आ । गतं ॥ १

हे पुरुभुजा वस्तुवु वस्तुवु भोजनाराधिकं रक्षितारो वा हे अश्विना वरादाद्या-
श्विन्वाके परावत्यंतं दूरदेशे द्युक्तीके स्यो भवतः । यद्वा अंवीषत्यरभवति गतं
यस्ये प्रदेशेऽतिके स्यः । यद्यदि वा अवना पुरु वस्तुप्रदेशेषु स्यः । वरादांतरिक्षे स्यः
तज्जात्यंसादद्यागमं । आगच्छतं ॥

। अथ द्वितीया ।

इ॒ह त्वा॒ प॒र॒भू॒त॒मा पु॒र दं॒सांसि॒ विभ्र॑ता ।

वर॒त्या या॒म्य॒भि॒गू हु॒वे तु॒विष्ट॑मा॒ शु॒जे ॥ २

इ॒ह । त्वा । पु॒र॒भू॒त॒मा । पु॒र । दं॒सांसि॒ । विभ्र॑ता ।

वर॒त्या । या॒मि । अ॒भि॒गू । इ॒त्य॒भि॒गू । हु॒वे । तु॒वि॒ष्ट॒मा॒ :

शु॒जे ॥ २

इहाभिन्यसे त्वा तो पुरभूतमा पुरस्थां बहूनां यजनानां भावयितृतमो पुर
पुराणि दंसांसि कर्माणि विभ्रता धारयंतो वरक्षा वरणीयानभिगू अन्देरष्टतममन-
कर्मणो यानि । अपागच्छानि । तुविष्टमा प्रभूततमो शुजे भोगाक पाकनाय क
ह्वे । आह्वयानि ॥

। अथ तृतीया ।

ई॒र्मा॒न्य॒वृ॒षे व॒पु॒चक्रं॑ रथ॒स्य ये॒मथुः॑ ।

म॒थ॒न्या नाहु॑षा यु॒गा म॒हा र॒जांसि॑ दी॒यथः॑ ॥ ३

ई॒र्मा । अ॒न्यत् । व॒पु॒षे । व॒पुः । च॒क्रं । रथ॒स्य । ये॒मथुः॑ ।

म॒थि । अ॒न्या । नाहु॑षा । । यु॒गा । म॒हा । र॒जांसि॑ ।

दी॒यथः॑ ॥ ३

हे अग्निनो युगं रथस्य युगदीपस्थान्यवृषणीम् ॥ अर्तेरीर्षेति रूपं ॥ मंतवी-
दिन्ने वपुने तस्य योभायै वपुर्नपुंसत् तेजोवत् चक्रं येमथुः । निवर्तितवन्तो स्यः ।
अन्त्यान्नेन चक्रेण महा मथनेन सप्तमस्येन नाहुषा युगा । महुषा महुष्याः ।
मिथो युगा युगोपलक्षितान् कालान् प्रातरादिसप्तमान् अहोरात्रादिकालान्वा
रजांसि लोकांश्च परिदीयथः । परिगच्छथः । न्याम्रा युर्वनि चक्रं रथस्य येमथुः ।
अन्ने० १, १०, १८, । इत्यष्टकं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तदू प वांमेनाः कृतं विष्वा यदामनु एव ।

नाना जातावरेसा समसा बंधुमेवेषः ॥ ४

तत् । ऊं इति । सु । वां । एना । कृतं । विष्वा । पत् । वा ।

अनु । स्त ।

नाना । जातो । अरेपसा । वं । अस्मे इति । बंधुं । आ ।

इत्यथुः ॥ ४

हे विष्वा व्यःप्रो यत् येन सोत्वेण वा युवापनुएवे अनुस्तुके नद । उ इति
कूरणः । एनानेन पौर्येण सु सुष्ठु वा युवाभ्यां कृतं संपादितं भवत् । नाना एतदेव
जातो सम्बन्धावरेपसापापवस्त्रे अस्मभ्यं बंधुवत् भवं वा समेयपुः । सम्यक् गमयन्तः ।
सम्यक् प्रयच्छन्तमित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

आ यहां सूर्या रथं तिष्ठद्रघुपदं सदा ।

परि वामरुषा वयो घृणा वरंत आतप ॥ ५

आ । यत् । वां । सूर्या । रथं । तिष्ठत् । रघुः । दं । सदा ।

परि । वां । अरुषाः । वयोः । घृणा । वरन्ते । आतप ॥ ५

हे अग्निनौ वां युवयोः सदा सवेदा रघुपदं योमनं रथं सूर्यो युवयोः पत्नी यत्
यदातिष्ठत् आस्थितवती तदा वां परि वरन्ते । परिनो ह्यस्ति । के । अरुषा
आरोचमाना यथा दोष्ठा आतप आतापनाः । यदा वां वयोः । अथवातप इति
विशेषः । यद्यो गंतार उक्तमथ वा आतपः सर्वगतः पवित्रो दोष्ठाः परिवरन्ते ॥

॥ इति चतुर्थं चतुर्थं एकादशो वक्ता ॥

। अथाष्टमी ।

मध्वं॑ अ॒ षु मं॑ध॒रुवा॒ दद्रा॒ सि॒सं॒क्ति॒ पि॒ष्य॒वी॑ ।

यस्य॑ सु॒द्राति॒ पर्व॑थः॒ प॒क्काः॒ ष॒ष्ठी॑ भ॒रंत॑ वां ॥ ८

मध्वः॑ । अ॒ षु इति॑ । अ॒ षु॒ऽऽ॒रुवा॒ । दद्रा॑ । सि॒सं॒क्ति॑ ।

पि॒ष्य॒वी॑ ।

यत् । सु॒द्रा । अति॑ । पर्व॑थः । प॒क्काः । ष॒ष्ठीः । भ॒रंत॑ ।

वां ॥ ८

ये मधूरुवा मधुरस्य सोमादेर्निश्चयितारो ये दद्रा । यत् स्तुतिः । तथा रूपशीघ्रौ
सुद्रुवा वा वां मध्वो मधुररसेन सु पिष्यवी सुद्रुवाऽवर्धतो स्तुतिरकृता सिपक्ति ।
सेवते । यद्यदा सुद्रुवा सुद्रुवस्यसाधनान्यंतरिचास्त्वतिपर्वथः अतिपारयथः । वस्य
ज्ञानं यत्त्वथः । पक्काः षष्ठीऽआदीनि कृत्स्नं चानि वां भरंत । अत्रान्ते यजमानैः ॥

। अथ नवमी ।

स॒त्यमि॒ह्वा उं अ॒ग्निना॒ यु॒वामा॑ह॒र्मयो॒भुवा॑ ।

ता॒ याम॑न्याम॒हृत॑मा॒ याम॑ना अ॒ड्यत्त॑मा ॥ ९

स॒त्यं । इत् । वै । अ॒ षु इति॑ । अ॒ग्निना॑ । यु॒वां । आ॒हुः ।

मयः॑ऽभुवा॑ ।

ता । याम॑न् । याम॑ऽहृत॑मा । याम॑न् । आ । अ॒ड्यत्त॑मा ॥ ९

ये अग्निना युवां सत्यमित् सत्यमेव । वा इति पादपूर्वः । नयोभवा सुखक
जायवितारावाहुः पुराविद् । ता तौ सुखकरत्वेन प्रसन्नौ युवां यामन्यन्ते याम-
हृतमा ममनार्थं अथनाहृतयो भवतस्ति वेधः । यामन्यन्त्यश्चैवदधीगमने वा
कृत्स्नस्य वातिमदेन सुखवितारो भवतं ॥

। अथ दशमौ ।

इ॒मा ब्र॒ह्मा॒णि॒ व॒र्ध॒ना॒ग्नि॒भ्यां॑ सं॒तु श॒ंत॒मा ।

या त॒क्षाम॑ र॒थो॒ इवा॒वी॒चाम॑ ह॒व॒श्च॒मः॑ ॥ १०

इ॒मा । ब्र॒ह्मा॒णि॒ । व॒र्ध॒ना॒ । अ॒ग्नि॒भ्यां॑ । सं॒तु । श॒ंत॒मा ।

या । त॒क्षाम॑ । र॒थान्॑ इ॒व । अ॒वी॒चाम॑ । ह॒व॒श्च॒त् । न॒मः॑ ॥ १०

अथ स्तुतिं निगमयति । इमे माने दामीं कृतानि ब्रह्माणि परिहृताणि कौत्सा-
ण्यग्निभ्यां वर्धना वर्धनानि समर्थकानि शंतमा सुखतमानि संतु । या यानि तक्षाम
संपादयाम रथानि यित्वो तद्वत्त्वाम तानि संतु । वर्धं ब्रह्म प्रभूतं प्रभूतफलप्रदं
नमो नमस्तारोक्तिमवोचाम ॥

॥ इति चतुर्थं चतुर्थे द्वादशो वगः ॥

कूट इति दशमं द्वितीयं सूक्तं पौरुषार्थं । कूट इत्यनुकनषिका । पूर्वम्
तथन्ददिदमपानुवृत्तं । आश्विनं तदिति पूर्वोक्तत्वात् ॥ प्रातरनुवाकाश्विनमश्विनोः
पूर्वम्पूजेन सङ्गोक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

कू॒टो॑ दे॒वाव॒ग्नि॒नाद्या॑ दि॒वो म॑नाव॒सु ।

तच्छ॑ ब॒थो ह॒षण॑सु अ॒ग्नि॒र्वी॒मा वि॑वास॒ति ॥ १

कू॒टः॑ । दे॒वौ । अ॒ग्नि॒ना॒ । अ॒थ । दि॒वः । स॒ना॒व॒सु॒ इति॑ ।

तत् । अ॒व॒थः । ह॒षण॑सु इति॑ ह॒षण॑सु । अ॒ग्नि॒ । वा॒ । आ ।

वि॒वा॒स॒ति ॥ १

हे देवो हे मनावसु स्तुतिधनावग्निनाद्यास्मिन्वागदिने दिवो द्युलोकादानम्
कूटः ॥ अत्यवेनैकवचनं ॥ को भूमी तिष्ठन्ती संतो तत्त्वोत्तं अवथः श्वसुषः ।
हे हषणसु वर्धकधनो वागतिरत्नोः पुत्र आ विवासति । सर्वतः परिचरति ॥

अथवा कु इत्यस्य निपातस्य स्य इत्याख्यातेन सहेति दोषविभागात्तुनासः ऐक्यस्य
 चाप्यहसमवप्राप्तम् । अत्रा २१ । ऋथे० ५, ५८, ५, । इत्यत्र यथेयवद्ः कूवि-
 ष्जायते । ऋथे० १०, ४, ५, । कूवित्तं । ऋथे० १०, ८३, ११, । इत्यादिपदज्ञापि
 इत्थं ॥ कः स्थितो भवथः । अतिर्युषां स्तोति तं ब्रह्मण्यः इत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

कुह त्या कुह नु श्रुता दिवि देवा नामंत्या ।

कस्मिन्ना यंतयो जने को वा नदीनां सचा ॥ २

कुह । त्या । कुह । नु । श्रुता । दिवि । देवा । नामंत्या ।

कस्मिन् । आ । यतयः । जने । कः । वा । नदीनां । सचा ॥ २

त्या तो देवा देवो नामत्यादिनो कुह कुल तिष्ठतः । तु अद्य कुह श्रुता कुल
 श्रुतो दिवि दुकोके निवसत इति शेषः । अथ प्रत्यजनतः । हे देवो युषां कस्मिन्
 जने यजमान आगतयः । आगच्छथः । कः स्तोता वां युवथोनदीनां स्तुतीनां
 सचा सहायः स्यात् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

कं याथः कं ह गच्छथः कमच्छा सुंजाथे रथं ।

कस्य ब्रह्माणि रण्यथो वयं वां सुश्मसोदथं ॥ ३

कं । याथः । कं । ह । गच्छथः । कं । अच्छ ।

सुंजाथे इति । रथं ।

कस्य । ब्रह्माणि । रण्यथः । वयं । वां । सुश्मसि । इदथं ॥ ३

हे अश्विनो युषां कं यजमानं यज्ञं वा प्रति वाचः । अध्वानसुश्मसं वाचः । कं
 ह कं च प्रति गच्छथः । गत्वा च केन सह संगतो भवथः । कं वाच्छाभिप्राप्तुं सजाये
 भोजयथि रण्यथैः । कस्य ब्रह्माणि परिहृष्टाणि स्तोत्राणि रण्यथः । रमेथे । वयं च
 वां युवामिदमे वनपायैवयाव वं ब्रह्मसि । कानवानहे । तस्मात् कस्य च वागं प्रति
 न गंतव्यमित्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

पौरं चिद्वाद्गुप्तं पौरं पौराय जित्वथः ।

यदीं गृभीततातये सिंघमिव दृढमृटे ॥ ४

पौरं चित् । चिद्वाद्गुप्तं । पौरं । पौराय । जित्वथः ।

यत् । ईं । गृभीततातये । सिंघं । इव । दृढः । मृटे । ४

हे पौर । इदं चित् । संबोधनं । पौराय स्तुत्यत्वेन संबन्धाद्विनापि पौरो ।
उभयोः स्थादसमेकाचनं । हे पौरसंबन्धिनारविन्दो युवां पौरं । चिदिति पूरणः ।
पौरेण चित् । प्रार्थनान्त्येन संबन्धोऽपि पौरः । तस्य दगुतदकप्रावर्कमेवं पौराय
कृत्वमे गत्वा जित्वथः । प्रेरयथः । यद्यौ युवां । ईमिति पूरणः । गृभीततातये
गृहीतवत्संनानाथ पौरायेमेनं मेघं प्रतिगच्छथो द्रुहो द्रोहस्य पदे स्थानेऽरण्यदेये
सिंघमिव । गर्जनं प्रवृत्तं सिंघं यथा बलशून्यवति मूराः तद्वत्स्वत्व इति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्र अथानाज्जुर्गुपी वस्त्रिमत्वा न मुंचथः ।

युवा यदीं कृतः पुनरा काममृण्वे वध्वः ॥ ५

प्र । अथानात् । जुर्गुपीः । वस्त्रिः । मत्वा । न । मुंचथः ।

युवा । यदीं । कृतः । पुनः । आ । कामं । मृण्वे । वध्वः ॥ ५

अथानाज्जुर्गुपी जरसा जीर्णोत्तकाया इमिं रेयं पुराणं कृपयत्कं न कवच-
मिव प्रकुंचयः । प्रकुंचनं । प्राकुंचनं द्रापिमिष अथानादित्यादि गत्वांततं । कृत्वो
१. ११६. १० । यदि यदा पुनर्वा युथः युवानं कृत्वथ इत्यर्थः तदा वध्वः सुकृपायाः
स्त्रियः कार्णं कवचोत्तं कृपया कृत्वथे । प्राप्तवान् ॥

॥ इति चतुर्थं चतुर्थं त्रयोदशोऽष्टकः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

अस्ति हि वामिह स्तोता स्मसि वां संहृशं त्रिये ।

नू श्रुतं मे आ गतमभीभवीजिनीवसू । ६

अस्ति । हि । वां । इह । स्तोता । स्मसि । वां । संहृशं । त्रिये ।

तु । श्रुतं । मे । आ । गतं । अभीभिः । वाजिनोवसू इति

वाजिनीवसू ॥ ६

हे अश्विनो वा स्तोता परोऽस्ति हि । वसते खलु । हे देवौ वां संहृशं संदर्शने
संनिधाने स्मसि । स्मः । भवेत् । किरणं । त्रिये । तु अद्य मे भदीयमाह्वानं श्रुतं ।
श्रुतं श्रुतागतं । आगच्छतं । किं तृणो नेत्याह । अभीभो रक्षणेः सह
वाजिनोवसू अश्वसू ॥

॥ अथ सप्तमी ।

को वामद्य पुरुषामा ववे मर्त्यानां ।

को विप्रो विप्रवाहसा को यज्ञैर्वाजिनीवसू ॥ ७

कः । वां । अद्य । पुरुषां । आ । ववे । मर्त्यानां

कः । विप्रः । विप्रःवाहसा । कः । यज्ञैः ।

वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू ॥ ७

हे वाजिनीवसू अश्वसू वां युवामद्यास्मिन्दिने पुरुषां मर्त्यानां मय क आ
ववे । सर्वतो भवति । हे विप्रवाहसा विप्रैर्मेधाविभवेजनीयो को विप्रो मेवापी
ववे । को यज्ञानां यज्ञैर्ववे । अत्यन्तविश्वमसहजानः पुनः पुनर्जते ॥

॥ अथाष्टमी ।

आ वां रथो रजानां येषो यात्वग्निना ।

पुरु चिदभ्युस्तिर आंग्र्यो मय्यथा । ८

आ । वां । रथः । रथानां । येष्ठः । यातु । अग्निना ।

पुरु । चित् । अस्मद्युः । तिरः । आंगूषः । मत्स्ये । आ ॥ ८

हे अग्निना अग्निना वां युवयो रथ एको रथो रथानां येष्ठं इतरदेवरथानां मध्येऽति-
शयेन गंगा सन् आयातु । कीदृशः सन् । पुरु विद्वङ्मन्यस्वहिरोधिनस्तिरो
हिंसकस्तिरस्त्वर्गं वाययुरध्वान् कामयमानो मत्स्येऽपि सर्वेऽपि यजमानेषु मध्य आंगूषः
स्तुत्यः । आकारः पूरणः । अथवा अंगूषः स्तोमः । स्तोमोऽयुरध्वान् यजेयीक्षु
कामयमाना मत्स्येऽपि मत्स्यैरक्षदीयैस्तं त्वग्निः प्रेरितः सन् । सक्तवत्तथाश्विनो रथश्च
वा स्तुतिरा सर्वतः पुरु चित् पुरुषादपि शक्तवत्तानि तिरः । तिरस्करोति ॥

॥ अथ नवमी ॥

यभू सु वां मधुपुषास्माकंमस्तु च कृतिः ।

अर्वाचीना विचेतसा विभिः श्येने दीयतं ॥ ८

गं । जं इति । सु । वां । मधुपुषा । अस्माकं । अस्तु ।

चर्तुतिः ॥

अर्वाचीना ॥ विचेतसा । विभिः । श्येनाऽप्येव । दीयतं ॥ ८

हे मधुपुषा मधुर्मतो वा युवाभ्यां चर्तुतिः पुनः पुनः करणं युवाभ्यामर्वाच पुनः-
पुनः क्रियमाणं स्तोत्रं युवयोरागमगमाभ्यासा वास्माकं सु सुष्ठु यत् सुखकरमेव
भवतु । हे अर्वाचीना रागकादभिरुखां वयो हे विचेतसा विधिद्वयशो श्येनेव
श्येनापि विभिर्गेतभिरभीष्टुभिर्दीयतं । गच्छतं ॥

॥ अथ दशमी ॥

अग्निना यच्च कर्हि चिच्छ्रयातंममं हव ।

वस्तौरु सु वां भुजः पृच्छन्ति सु वां पृच्छः ॥ १०

अग्निना । यत् । ह । कश्चि । चित् । अश्रुवातं । इमं । ह ।

वस्त्रोः । अ । इति । सु । वा । भुजः । पृचंति । सु । व ।

पृचः ॥ १०

हे अग्निना युवां यच्च यत् कश्चित् स्थापयन्ती भवत्यः तत् से इवमाहुः नं
अश्रुवातं । अश्रुतं । अश्रुतागच्छतमित्यर्थः । किमर्थं गित्वाच्यते । वस्त्रोः प्रयत्ना
सुखो धनानि इति लक्षणानि सु सुहृ वा युवां पृचंति । मिदंति । प्राप्नुवन्ति ।
अ इति पूरणः । कोट्यो भुजः । वा युवां सु सुहृ पृचः संपर्चना । युवां प्राप्नु
कामयमाना इत्यर्थः । अथवा सु पृचः सु संपर्चनाः स्तोतारो वस्त्रोभूजो वा सुहृ
पृचंति । संपर्चयन्ति ॥

॥ इति चतुर्थेऽप्यष्टावक्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥

प्रति प्रियतममिति नवमेऽध्यायं सूक्तं । अथानुलोमात्वेय अग्निः । पंक्तिर्ब्रह्मणः ।
अग्निर्देवता । अनुक्रान्तं च । प्रति नवावस्थः पंक्तिमिति ॥ प्रातरनुवाक आग्निने
क्रतो पंक्ते ब्रह्मणाग्निमयस्ते चेत् सूक्तं । प्रति प्रियतममिति पंक्तिः । आ० ४, १५, ।
इति हि सूक्तिम् ॥

॥ तत् प्रथमा ॥

प्रति प्रियतमं रथं वृषं वा वसुवाहनं ।

स्तोता वामाग्निनावृषः स्तोमेन प्रति भूषति माध्वो मम

अतं हवं ॥ १

प्रति । प्रियतमं । रथं । वृषं । वा । वसुवाहनं ।

स्तोता । वा । अग्निना । वृषः । स्तोमेन । प्रति । भूषति ।

माध्वी इति । मम । अतं । हवं ॥ १

हे अश्विना । एकः प्रतिघञोऽनुवादः । पां युगयोः प्रियतमं रथं क्षोता ऋक्-
रवस्यः क्षोभेन प्रतिभूयति । अलं करोति । कीदृशं रथं इदं रथं वर्धितारं फलानां
वसुधाह्नं धनानां वाहकं । ईदृशं रथवागमनाय क्षोतीत्यर्थः । तस्मात् हे वाध्वी
मधुविद्यावेदितारो मम इवमाह्वानं कुरु । शृणु ॥

। अथ द्वितीया ।

अत्यायांतमश्विना तिरो विष्वा अहं सना ।

दक्षा हिरण्यवर्तनी सुसुम्ना सिंधुवाहसा माध्वी मम श्रुतं

हवं ॥ २

अतिऽआयांतं । अश्विना । तिरः । विष्वाः । अहं । सना ।

दक्षा । हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यवर्तनी । सुसुम्ना ।

सिंधुवाहसा । माध्वी इति । मम । श्रुतं । हवं ॥ २

हे अश्विना अत्यायांतं । सर्वान्यजनानानतिक्रम्यागच्छतं । यथाह्वयविष्वाः
सर्वा अकहिरोभिपलाः सना सदा तिरस्करोमि । अथवाहं तिरः । तिरः सत इति
प्राप्तयेति निरुक्तं । प्राप्ता तित्वाः सर्वाः क्रिया युक्तदीया अतुतिष्ठमिच्छयः । सना
सनातनौ दक्षा यत्नानामुपपत्तिवारो हिरण्यवर्तनी हिरण्यरथौ सुसुम्ना सुधनौ
सिंधुवाहसा नदीनां प्रवाहयितारो वृष्टिप्रेरणन । तादृकौ युगमत्यायांतं ॥

। अथ तृतीया ।

आ नो रक्षा न विभ्रंतावश्विना गच्छंतं युवं ।

दक्षा हिरण्यवर्तनी जुघाणा वाजिभीवस माध्वी मम श्रुतं

हवं ॥ ३

आ । नः । रत्नानि । विभ्रतौ । अश्विना । गच्छतं । युवं ।

वृद्धा । हिरण्यवर्तनो इति । हिरण्यवर्तनी । जुषाणा ।

वाजिनोवसू इति वाजिनोवसू । माध्वी इति । मम ।

श्रुतं । ३४ ॥ ३

हे अश्विना नोऽस्मभ्यं रत्नानि रमणीयानि धनानि विभ्रतौ धारयंतौ युवं युवं नोऽस्मान्वागच्छतं । हे वृद्धा वृद्धो स्तुत्यो वा हे वाजिनोवसू वाजिनधनो युवं हिरण्यवर्तनो हिरण्यरत्नो जुषाणा यज्ञं सेवमानो संतावागच्छतमिति । माध्वी इत्यादि गतं ॥

। अथ चतुर्थी ।

सुष्टुभो वां वृषगवसू रथे वाष्णीच्याहिता ।

उत वां ककुद्दो जगः पृच्छाः क्षणोति वापुषो माध्वी मम श्रुतं

३४ ॥ ४

सुस्तुभः । वां । वृषगवसू इति वृषगवसू । रथे । वाष्णीची ।

आहिता ।

उत । वां । ककुद्दः । जगः । पृच्छाः । क्षणोति । वापुषः ।

माध्वी इति । मम । श्रुतं । ३४ ॥ ४

हे वृषगवसू वर्षधनो वसितारो वा पशूनां हे अश्विनो सुष्टुभः सुष्टोदमंन वाष्णीची वायू या स्तुतिर्वा युषधो रथ आहिता । स्थापिता । अस्माभिः कृतैः । उतापि च वां युवाभ्यां ककुद्दो जगान् वृद्धो वृद्धयिता वापुषो वपुष्माभ्यजनानः वृद्धोऽयं इति क्षणोति । करोति । तस्माज्जगत्तुवं श्रुतमिति ॥

। अथ पंचमी ।

बोधि॒न्म॒नसा रथै॒षिरा ह॒वन॒श्रुता ।

वि॒भिक्षा॒वा॒नम॒श्रिना नि या॒थो अ॒हं॒यावि॒नं म॒ध्वी मम॑ श्रु॒तं
हव॑ ॥ ५

बो॒धि॒त्। म॒न॒सा । रथै॒षी॒ । ह॒वि॒रा । ह॒व॒नः॒श्रु॒ता ।

वि॒भि॒क्षः । अ॒वा॒नं । अ॒श्रि॒ना । नि । या॒थः । अ॒हं॒या॒वि॒नं ।

मा॒ध्वी इति॑ । मम॑ । श्रु॒तं । ह॒व॑ ॥ ५

हे अश्रिना बोधिन्मनसा वध्यमानमनस्को रथ्या रथस्त्रामिनाविषिरा श्रीप्रगन्तारौ सन्नैगन्तव्यौ वा हवनश्रुता हवनस्य स्तुतेः श्रोतारौ युषां विभिरश्चैवावानमश्रिनाह-
याविनं मायारहितं निवाचः । यथा तस्मिन् प्राप्नवंती तद्वक्त्रां प्रति पयि निवाचः ।
नितरामागच्छतं । प्र अश्वानाज्जगृह्यो वसिन् । अथे० ५, ७४, ५, । इति ह्युक्तं ।

॥ इति चतुर्थस्य अक्षर्ये पंचदशो वरगः ॥

। अथ षष्ठी ।

आ वा॑ नरा॒ मनो॒युजोऽश्वा॑सः प्र॒पित॑प्त॒वः ।

वथै॑ व॒हंत॒ पीत॑थै॒ सह॒ सु॒म्नेभि॑र॒श्रिना मा॒ध्वी मम॑ श्रु॒तं
हव॑ ॥ ६

आ । वा॑ । न॒रा । म॒नः॒यु॒जः । अ॒श्वा॒सः । प्र॒पि॒तः॒प॒त॒वः ।

व॒थः । व॒ह॒न्त॒ पी॒त॒थै॒ । स॒ह॒ । सु॒म्ने॒भिः । अ॒श्रि॒ना ।

मा॒ध्वी इति॑ । मम॑ । श्रु॒तं । ह॒व॑ ॥ ६

हे नरा कर्मणां नेतारौ हे अश्विनौ वां युषां मनोयुजो मनोमात्रेण युज्यमानाः ।
सुशिक्षिता इत्यर्थः । सुपितृयुजो विबिलरूपा वयः श्रीप्रगन्तारोऽश्वासेऽश्वा आष्वहंत
पीतवे सोमपानात् । सुम्नेभिः सह अस्त्राभ्यं देवैः सुखैकतयाधनैर्धनान्दिधिषां सह
वहंत ॥

। अथ सप्तमी ।

अग्निनावे॒ष्ट गच्छ॑तं नास॑त्या मा वि वे॒नतं॑ ।

तिर॒खि॒र्द॒र्या परि॑ ब॒र्ति॒यति॑ म॒दाभ्या॒ माध्वी॑ म॒मं अ॒तं ह॒व ॥ ७

अग्नि॑नौ । आ । इ॒ष्ट । गच्छ॑तं । नास॑त्या । मा । वि । वे॒नतं॑ ।

तिरः । चि॒त् । अ॒र्य॒त्या । परि॑ । ब॒र्तिः । या॒तं । अ॒दाभ्या॑ ।

माध्वी॑ इति । म॒मं । अ॒तं । ह॒व ॥ ७

हे अग्निनाविष्टास्मिन् यज्ञे आगच्छतं । हे नासत्या मां विवेनतं । विगतकानो जा भवतं ॥ वेनतिः कांतिकर्षा ॥ हे अदाभ्याहिंस्तौ पृथ्वी अर्थयार्थौ आगिनौ युवां ॥ सुपां सुवृगित्यादिना सुपो याजादेशः तिरचित् अंतर्हितादूरदेशादपि युवां बर्तिरस्यष्टादश परिधातं । आगच्छतं ॥

। अथाष्टमी ।

अस्मिन् यज्ञे अ॒दाभ्या॒ जरि॑तारं शुभ॒स्यती॑ ।

अव॒स्य॒म॒ग्निना॒ युवं गृ॒णंत॑ सु॒पं भू॒षथो॒ माध्वी॑ म॒मं अ॒तं ह॒व ॥ ८

अस्मिन् । य॒ज्ञे । अ॒दाभ्या॑ । जरि॑तारं । शु॒भः । प॒ती इति॑ ।

अव॒स्य । अ॒ग्नि॒गा । यु॒वं । गृ॒णंतं॑ । सु॒पं । भू॒षथः॑ ।

माध्वी॑ इति । म॒मं । अ॒तं । ह॒व ॥ ८

हे अदाभ्या अहिंस्तौ हे शुभस्यती उदकस्य आगिनाविद्धिना युवं युवा-
नस्मिन् यज्ञे जरितारं सोनामवस्यं सुपांतं सुपंतं याजाभूतः । अथाष्टमी ॥

। अथ नवमी ।

अभू॑ दु॒षा क॒श॒त्प॒श॒राग्नि॑र॒धाव्य॒तिथ्यः॑ ।

अवी॒धि वा॑ द॒प॒ण॒सू रथी॑ द॒स्त्राव॑म॒र्त्यो माध्वी॑ म॒मं अ॒तं ह॒व ॥ ९

अभूत् । उषाः । रथन्तःपथः । आ । अग्निः । अधायि ।

रत्विजः ।

अयोजि । वां । दृषण्वसू इति दृषण्वसू । रथः । दक्षी ।

अमर्त्यः । माध्वी इति । मम । श्रुतं । इव । ८

उषा अदिरभूत् । अग्निश्च रूपत्यशुदीप्रपशुमान् । प्रकाशितवृषिरित्यर्थः ।
अथवा पथयः किरणाः । रूपहृत्प्रमः सन् अधायि । वेद्यामधीयत । हे दृषण्वसू
प्रदत्तपथो हे दक्षी वां युवयोरमर्त्योऽमरण्ययनो प्रथो रथोऽयोजि । अमर्त्योक्तो
अवतित्यर्थः ॥ इदंनि लुङ्लङ्घिट इत्यनेकेष्वर्थेषु लुङ् अवति । इह प्रायेणावां ॥
माध्वी इत्यादि, गतं ॥

॥ इति चतुर्थं चतुर्थे षोडशो वसः ॥

आ आत्यग्निरिति पञ्चमं चतुर्थं सूक्तं ओमस्यात्तेरार्यं त्वष्टृभमाश्रितं । अत्रातु-
क्तमणिता । आ आति पञ्चातिरिति ॥ प्रथमं अभवार्थमिदं सूक्तं । सूक्तितं च ।
आ आत्यग्नियोषाणेव । आ० ४, ६, । इति ॥ प्रातरनुवाक आश्विने क्रमौ त्वष्टृमे
वेदस्याश्विनयश्चेदमादिके ते सूक्ते । सूक्त्यते हि । आ आत्यग्निरिति सूक्ते । आ०
बु. १५, । इति ॥ अप्रोवांसो होतरग्निरिक्तोक्ता इदं सूक्तं । सूक्तितं च । आ
आत्यग्निः सेवस्य पतिना यवमिति परिधानोया । आ० ६, ११, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ आत्यग्निरुपसामनीकमुहिस्राणां देवया वाचो अस्युः ।

अर्वाचा नूनं रथ्या इ यातं पीपिवांसमश्विना धर्ममच्छं ॥ १

आ । माति । अग्निः । उषसा । अनीकं । अत् । विप्रसां ।

देवयाः । वाचः । अस्युः ।

अर्वाचा । नूनं । रथ्या । इह । यातं । पीपिवांसं ।

अश्विना । धर्मं । अच्छं । १

उत । आ । यातं । संगवे । प्रातः । अङ्गः । मध्यंदिने ।

उत्पृता । सूर्यस्य ।

दिवा । नक्तं । अर्चसा । शंसमेन । नृ । इदानीं । पीतिः ।

अश्विना । ततान ॥ ३

अङ्गो वेषा तेषा पंचधा पंचदशधा संमाना विभागाः संति । इह पंचधा विभाग
प्रातः । उतापि चायातं । आगच्छतं । कदा । संगवे संगवकाले । संगच्छते गावो
होहनभूमिं यज्ञिककाले च संगवः । रात्र्यपरकाले हि गावोऽवने हिनत्यनि भक्ष-
यित्वा पुनर्दोहाय संगवे प्रतिनिवर्तते । तथा प्रातः प्रातःकालेऽपि । तथा मध्यं-
दिनेऽङ्गो मध्यकाले सूर्यस्योदितोदितान्मध्यदयेऽत्यंतप्रवृत्तसमये । अपराह्ण इत्यतः ।
एतस्यायाङ्गस्याप्यपलक्षणं । न केवलमुत्तेष्वेव कालेषु किंतु दिवा नक्तं अर्चसा
शंसमेन सुखतमेनावसा रक्षणेन इविना वा निमित्तनायातं । किमर्थमागच्छते
पूर्वमेवागच्छेदेवैः स्वीकृतत्वात् नेत्याह । इदानीमपि पीतिरितरदेवानां पानं नाततान
न तनोत्यश्विनाश्विनौ विहायेति जेषः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

इदं हि वा । प्रदिवि स्थानमोकं इमे गृहा अश्विनैदं दुरोणं ।

आ नी दिवो वृहतः । पर्वतादाहो यातमिवमूर्जं वहता ॥ ४

इदं । हि । वा । प्रदिवि । स्थानं । ओकः । इमे । गृहाः ।

अश्विना । इदं । दुरोणं ।

आ । नः । दिवः । वृहतः । पर्वतात् । आ । अत्स्थः ।

यातं । इषं । अजं । वहता ॥ ४

हे अश्विना वा सुपयो । प्रदिवि पुराणविदं लोको निवासयोग्यं स्थानमस्त-
मेवायं । अथ औषधवेद्यविप्रावेणाह । इमे गृहाः प्राचीनवशात् । इदं

दुरोधं देवव्रजनमहं । नोऽकादर्थं दिवो कृत्वाकाङ्क्षतः पक्तात् पक्वतो मेवा-
दङ्गाऽपि कारणादंतरिष्वादायातं । आगच्छतं । किं तूष्णीं । न । एवमूजं चार्च-
यत्तं च । बलसाधनमहं सारभूतमित्यर्थः । तादृशं वृत्ता वृत्तं ॥

, ° ॥ अथ पञ्चमी ॥

समश्चिनोरयसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।

आ नो रणिं वहतमोत वीराना विश्वान्यद्यता सौभंगानि ॥ ५

अं । अश्चिनोः । अयसा । नूतनेन । मयः । भुवा । सुप्रणीती ।

गमेम ।

आ । नः । रणिं । वहतं । आ । उत । वीरान् । आ ।

विश्वानि । अमृता । सौभंगानि ॥ ५

यद्यं संगमेन संगच्छेमाश्चिनोर्नूतनेनावसानन्यकृतेन रक्षणेन मयोभुवा सुखं
आनयित्वा सुप्रणीती सुप्रणीत्या सुद्रागमनेन च । अपि येन उभे क्वसो विशेषणे ।
उक्तमन्त्रेण संगमेन । नोऽङ्गाऽपि रयिमावृत्तं । उग वीरान् पुत्रादीनावृत्तं । हे
अमृतान्तरिक्षाणां विश्वा विश्वानि सौभगा सुमंगलान्यावृत्तं ॥

॥ इति अष्टमं चतुर्थं सप्तमो वरः ॥

प्रातर्वाण्येति पञ्चमं पञ्चमं सूक्तमात्रेण त्वष्ट्रमगाधिनः प्रातर्वाण्येति सूक्त-
क्रान्तिं ॥ प्रातरनुवाकाश्चिनश्चतयोः पूर्वसूक्तेन सहोक्तो विनियोगः ॥ अग्नोद्योमे
नैवावहत्यातिरिक्तोऽक्षर इदमेव मन्त्रः । तथा अग्निं । प्रातर्वाण्योऽत्रोक्तं एते
मनुसंतभूमिं । आ० ८, ११, १ गि ॥

। तत प्रथमा ।

प्रातर्वाण्योऽत्र प्रथमा यज्ञध्वं पुरा गृध्रादरं कथः पिवातः ।

प्रातर्हि यज्ञमश्चिनो हृधाते प्र गंसंति कवयः पूर्वभाजः ॥ ६

प्रातः। स्वावा॑ना । प्रथ॒मा । यज॑स्व । पु॒रा । य॒ध्रात् ।

अ॒र॒क्षः । पि॒बातः ।

प्रातः । हि । य॒ज्ञं । अ॒श्विना॑ । द॒धाते॑ ण॒तिं । प्र । शं॒र॒न्ति॑ ।

क॒वयः॑ । पू॒र्व॒भाजः॑ ॥ १

हे मदीया ऋषिभिः प्रातर्यथावा प्रातरेव यज्ञगंतारौ प्रथमात एवेतरेभ्यो देवेभ्यः पूर्वभाविनौ प्रकृततमौ तान्निनौ यजस्व । कवयं । प्रथमस्य गनियोग उच्यते । य॒ध्राद॒भिका॑न्तोऽर॒क्षोऽदा॒तू र॒क्षः प्र॒भतेः॑ पु॒रा पू॒र्वं पि॒बातः । पि॒बतां । अ॒ना॒गतौ क॒यं य॒ष्टुं य॒ज्या॒नित्य॑त आ॒हु । अ॒श्विना॒श्विनौ प्रा॒तर्हि य॒ज्ञं द॒धाते॑ । वा॒र॒क्षतः । सं॒भ॒जतः । पू॒र्व॒भाजः पू॒र्व॒का॒लीनाः क॒वयोऽनू॒वाना॑ ऋ॒षयः प्रा॒तरे॒वैतौ प्र॒शंस॑न्ति । ये वा अ॒नू॒वाना॒स्ते क॒वयः । ऐ० ब्रा० २, ३८ । इति हि निगमः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्रा॒त॒र्य॒ज्ञध॑म॒श्विना॑ हि॒नोत॑ न सा॒य॒म॒स्ति दे॒व्या अ॒र्जु॑ष्टं ।

उ॒ता॒न्यो ऋ॒क्षम॑य॒जते॑ वि॒चा॒वः पू॒र्वः पू॒र्वो य॒ज॑मानो व॒नो॑यान् ॥ २

प्रातः । य॒ज्ञध॑ । अ॒श्विना॑ । हि॒नोत॑ । न । सा॒य॒म॒स्ति ।

दे॒व॒याः । अ॒र्ज॑ष्टं ।

उ॒त । अ॒न्यः । अ॒स्मात् य॒जते॑ । वि॒च॒वः । पू॒र्वः पू॒र्वः ।

य॒ज॑मानः । व॒नो॑यान् ॥ २

हे मदीयाः पु॒र॒वा अ॒श्विना॒श्विनौ प्रा॒तः प्रा॒तरे॒व य॒ज॑स्व । पू॒ज॑स्व । स्तु॒ष्यं । हि॒नोत॑ । प्र॒हि॒ष्युष॑ ह॒वीं वि॒ । सा॒य॒म॒ सा॒य॒मा॒स्ते ऋ॒षिदे॒व्या दे॒वगा॑नि ना॒स्ति । न वि॒द्यते॑ । दे॒वा न की॒र्तुर्व॑तीत्यर्थः । अ॒र्जु॒नने॒भ्यं त॒ज्जाति॑ । पू॒र्वोऽहो॒ वै दे॒वाना॑मिति हि श्रुतिः । उ॒ता॒ऋ॒क्षम॑य॒जते॑ कोऽपि य॒जते॑ य॒जत॑ सोमेन वि॒चा॒वः वि॒तर्प॑येद्भु॒वि वा । अ॒तोऽस्मा॑त्तदे॒वेषु॑ च मध्ये पू॒र्वः पू॒र्वो य॒ज॑मानो य॒ज॑मानो यः पू॒र्वः पू॒र्वो य॒ज्ञा॑ भवति स व॒नो॒यान् दे॒वाना॑ सं॒भ॒जनी॒यः सं॒भ॒ज्यो भ॒वति ॥

हिरण्यत्वनिर्घात्रिणे यथौ हविषो वाञ्छा । हिरण्यत्वक्षुण्वर्षो हतस्त्रुदनि
मत्तिह भूरध ज्वन् । आ० ३, ८, । इति हि सूत्रितं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

हिरण्यत्वक्षुण्वर्षो हतस्त्रुदनि वचसा रथो वर्तते वा ।

मनोजवा अश्विना यातरंहा येनातिघाथो दुरितानि विस्था ॥ ३

हिरण्यत्वक् । मधुवर्णः । हतस्त्रुदः । वचसः । वचन् ।

आ । रथः । वर्तते । वा ।

मनःजवाः । अश्विना । यातंरंहाः । येन । अतिघाथः ।

दुःइतानि । विस्था ॥ ३

वां युषवो रथः हतस्त्रुदमस्तु वचसावर्तते । अश्वदभिसृष्टमागच्छति । कीदृशो
रथः । हिरण्यत्वक् हिरण्यत्वादिस्वरूपो हिरण्यहृतो मधुवर्षो मनोजवरण्यो
हतस्त्रुदस्त्रुदप्रक्ष्वनो मनोजवा मनोजगो यातरंहा यातसदृशवेगः । हे अश्विना
येन रथेन विस्था सर्वाणि दुरितानि दुर्गेमनात्मागोन्मातिघाथः अतिक्रूरस्य गच्छ यः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वो भूयिष्ठं नासत्त्वाभ्यां विवेष चनिष्ठं पित्वो ररते विभागे ।

स लोकमंथ पीपरच्छमौ भरनूँर्दभासः सदभक्तुर्वात् ॥ ४

वः । भूयिष्ठं । नासत्त्वाभ्यां । विवेष । चनिष्ठं । पित्वः । ररते ।

विभागे ।

सः । लोकं । अथ । पीपरत् । शमौभिः । अनूँर्दभासः ।

सद् । इत् । तदर्थत् ॥ ४

सो यजमानो विभागे हविर्विभागयति क्षामे नास्तथाभ्यामग्निभ्यां धूमिष्ठं चनिष्ठं ।
अन इत्यस्य नाम । वहुषं कर्म विवेक करोति । पितृः । कर्मैषि षष्ठो ॥ अक्षं च
ररते ददाति स यजमानोऽस्मात्कन एव तोकं पुत्रं धीपरत् प्राकवेत् यमीधिः
कर्मभिः । अन्तर्द्भासोऽनुव्रततेजस्कान् यदोर्द्भासोऽग्नयः । अग्निरहितानवद्वन्
सदमित् सदैव तत्तयोत् । हिंसात् ॥

। अथ पंचमी ।

समश्चिनोरवसा नूत'नेन मय'भुवा सुप्रणौती गमेम ।

आ नो रयिं व'हतमोत वीराना विशा'म्यच्छता सौभंगानि ॥ ५

सं । अश्चिनीः । अवसा । नूत'नेन । मय'भुवा । सुप्रणौती ।

गमेम ।

आ । नः । रयिं । वहतं । आ । उत । वीरान् । आ ।

विशानि । अमृता । सौभंगानि ॥ ५

समश्चिनोरिति पंचमी गता ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थोऽष्टादशो वर्मः ॥

अश्विनावेहेति नवमं वटं सूक्तं । अत्रातुक्तमश्विना । अश्विनौ नव सप्तश्रि-
क्षुष्णिगादि चतुर्थी त्रिष्टुप् पंचातुष्टुभ इति । सप्तश्रिनामात्रेव अश्विः । आदि-
तस्मिन् अश्विश्चतुर्थी त्रिष्टुप् त्रिष्टुः पंचातुष्टुभः ॥ प्रातरनुवाक आश्विने कृता-
योष्णिगे कंदस्याश्विने यस्ते वायुसृचो विनिवृत्तः । सूक्तितं च । अश्विना पतिरश्व-
दाश्विनावेह गच्छतमिति तृचौ । आ० ४, १५, १ । इति ॥ दशरात्रे तृतीयेऽश्विनि
प्रथमश्वेऽयमाश्विनस्तृचः । सूक्तितं च । अश्विनावेह गच्छतना बाह्याग्निभिः सुतं ।
आ ७, १०, १ । इति ॥

। तत्र प्रथमा ॥

अश्विनावेह गच्छतं नास्तथा मा विवेनतं ।

हंसाविष पततमा सुतां उपं ।

अश्विनौ । आ । इह । गच्छतं । नासत्या । मा । वि । वनेतं ।

इंसोऽहं । पततं । आ । सुतान् । उप ॥ १

अश्विनाविष्वाश्विन्याग आगच्छतं । हे नासत्या मा विवेनतं । वेनतिः कान्ति-
कर्मो । मा विक्रामो भवतं । निःकृष्टावक्रामो वा न भवतमित्यर्थः । इंसाविष तो
तथा निमंकोदक्रमगच्छतस्तद्गु सुतानभिपुत्रान् सन्नातुपापततं उपागच्छतं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अश्विनः हरिणाविष गौराविषानु यवंसं ।

इंसाविष पततमा सुतां उप ॥ २

अश्विना । हरिणोऽहं । गौरोऽहं । अनु । यवंसं ।

इंसोऽहं । पततं । आ । सुतान् । उप ॥ २

हे अश्विनौ हरिणाविष गौराविष गौरस्तृणाविष च । तो यथा यवंसं धास्यन्तु-
यावतः ताविष इंसाविष च सोममागच्छयं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अश्विना वाजिनीवसू जुषेथां यज्ञमित्ये ।

इंसाविष पततमा सुतां उप ॥ ६

अश्विना । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । जुषेथां ।

यज्ञं । इत्ये ।

इंसोऽहं । पततं । आ । सुतान् । उप ॥ ३

हे वाजिनीवसू अर्थां वासयितारानश्विना यज्ञमक्षदीयमित्येऽभीष्टाद्यैववाव
वा जुषेथां । संवेथां ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अतिर्ग्रहामवरोचनीसमजीहवीसाधमानेव योषी ।

श्येनस्य चिज्जवंसा नूतनेनाभ्यस्तमश्विना शतमेन ॥ ४

अतिः । यत् । वा । अवरोचन् । ऋषीसं । अजीहवीत् ।

नाधमाना इव । योषी ।

श्येनस्य । चित् । जंसा । नूतनितः । आ । अभ्यस्तं ।

अश्विना । शतमेन ॥ ४

अतिरक्षति वा यद्यदा वां युगमजोहवीत् अस्तेषो नः परानायासमाना योषा योषिदिनः । सा यथा पतिं प्रीणयति तद्वत्कर्मन् ऋषीसं तुषाम्निवग्निवृद्धे जिह्वः सत् अवरोहन् विदेयन् अजीहवीत् । श्येनस्य चिज्जवंसा श्येनस्य रक्तमन इव वेगेन । विदित्युपाशे । अथवा श्येनस्य जंसा वेगेन नूतनेन प्रवर्तित्येन सततं गच्छन्ः श्येनस्य प्रथमजनेन शतमेनाभ्यां सुखतरोन च रथेन तं रक्षितुमगच्छन् हे अश्विना ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

अथ नूतनीतिहासं सम्राज्येः पुराविदः ॥ अतः तस्यः । पेटिकायां तन्मणिं प्रक्षिप्य यत्नतः । यत्र तत्रा नष्टे स्तब्धे रक्षयित्वा न्यवेद्यन् ॥ न संगच्छेन भार्या स्तां यथा राज्ञो तथा कृतं । प्रातः प्रातः समुद्रात् निर्गमिष्यन्ति तं भुजिं ॥ एवं स्थित्वा चिरं कालं पेटिकायां दुःखितः लघः । उपायं चिंतयामास निर्गमस्य विरं मुनिः ॥ हृदि निधित्वा नासत्यानस्तेषो हृदमानसः । तमश्विनो रुमागत्य सहस्रं च पेटिकां ॥ स हृत्पथं तन्मणिं योषीं तावदहौ बभूवतुः । स ऋषिर्भाषंवा साहं रमित्वाथ पुनर्भवत् ॥ प्रातरेत्य पुनः पेटां प्रविश्य प्रागित स्थितः । पेटानिःससमवेष्टवान्मृद्वयं तदा ॥

तत्र हृत्वे प्रथमा मृत्ते पंचमी ॥

वि जिह्वीष्य वनस्पते योनिः सृजंत्या इव ।

नूतं मे अश्विना हवः समवभ्रं च मुच्यतं ॥ ५

वि । जिहीष्व । वनस्पते । योनिः । रुध्न्याः । इव ।

श्रुतं । मे । अग्निना । हवँ । समवधिं । च । मंचतं ॥ ५

हे वनस्पते वनस्पतिविकाररूपे पृथिवीं निजिहोष । विगच्छ । विवृता भव ।
रुध्न्या इव प्रसवोन्मुखाः स्विता योनिरिव भगो यथा विज्जयते तथा त्वर्गपि विवृता
भव । तदर्थं हे अग्निनास्मिन् मे हवमाह्वानं श्रुतं । प्रश्रुतं । श्रुता च समवधिं च
माह्वानं मंचतं । गोचयतं ॥

॥ अथ यन्त्री ॥

भीताय नाधमानाय ऋधये समवध्रये ।

मायाभिरग्निना युवं दृक्षं सं च वि चाचयः ॥ ६

भीताय । नाधमानाय । ऋधये । समवध्रये ।

मायाभिः । अग्निना । युवं । दृक्षं । सं । च । वि । च ।

अचयः ॥ ५

भीताय निर्गतादृश्ये नाधमानाय विमोहं धावमानाय समवध्रये ऋधये हे
अग्निनाग्निना युवं युवा मायाभिरेवं दृक्षविकारं पृथिवीं सं ताचयः । सम निर्गताधि
संगच्छयः । वि चाचयः । विमोहं कुच्छः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

यथा वातः पुष्करिणीं संदंशयात सर्वतः ।

एवा ते गर्भे एजत निरैत दशमाभ्याः ॥ ७

यथा । वातः । पुष्करिणीं । संदंशयात । सर्वतः ।

एव । ते । गर्भे । एजत । निरैत । दशमाभ्याः ॥ ७

एतदाद्युक्तं गर्भस्त्राण्युपनिषत् ॥ एतदाद्युक्तेषां सप्तत्रिभिः स्त्रयोविंशः ।
गर्भस्थः प्रसवाद्यान् स्तुतवान्दिनाष्टभिः ॥ यथा वातः पुष्करिणीं सरस्वादीकं
सर्वतः सर्निगथति सम्यक् चालयति एतैर्वा तत्र गर्भे एजत । योपतां । इत्युक्ताः
संवातः । दशमाभ्यो दश मासान् गर्भे स्थितो निरैत । निर्गच्छत ॥

॥ अथाटमी ॥

यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजंति ।

एवं त्वं दशमास्य सहाविहि जरायुणा ॥ ८

यथा । वातः । यथा । वनं । यथा । समुद्र । एजंति ।

एव । त्वं । दशमास्य । सह । अवि । हि । जरायुणा ॥ ८

यानो यथा कंथमानो वनं कंथयन्ति स्वयं । यथा समुद्रयजन्ति चाल्यन्ते वायु-
वायुना ॥ स्थित्वा दशैव मासास्त्वं गर्भोदयेन मुनेष्टितः । निर्गच्छ जठराणां तु जरायु-
जस्तनः पतेत् ॥

॥ अथ नवमी ॥

दश मासाञ्जगयानः कुमारो अधि मातरि ।

निरैत जीवो अक्षतो जीवो जीवत्या अधि ॥ ९

दश । मासान् । जगयानः । कुमारः । अधि । मातरि ।

निः । एत । जीवः । अक्षतः । जीवः । जीवत्याः । अधि ॥ ९

दशमासाहुधित्वामो जननीजठरे सुखं । निर्गच्छत सुखं जीवो जननी चापि
जीवन् ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे विंशोऽष्टकः ॥

महे नो अद्वेति दशस्य सप्तमं सूक्तमादित्यस्य सप्तम्यस्य अधि मांक्तमपस्यं । अतु-
ग्रस्यते च । महे दश सप्तम्यस्य अपस्यं तु मांक्तमिति ॥ मातरपुत्रक उषस्ते क्रतौ
पांक्ते रुद्रस्याग्निनयस्य येदं सूक्तं । सूत्यते हि । महे नो अद्वेति पांक्ते । अ. १०
४, १३, । इति

॥ तत प्रथमा ॥

महे नो अद्य बीधयोधो राये दिविक्षती ।

यथा चिन्तो अधीधयः सत्यश्रवसि वाय्वे सुजाति अश्वसृष्टे ॥ १

नमः । नः । अथ । बोधय । सर्वः । राते । दिविक्षती ।

यथा । चित् । नः । अर्बोधयः । सत्यश्रवसि । वाय्वे ।

सुजाते । अश्वसुते ॥ १

आद्याष्टिमागदिने हे भर्ष सर्वो देवि दिविक्षती होमिषती त्वं नोऽस्मान्नाहे भवति राते भवमाप्नये बोधय । प्रज्ञापय । प्रकाशयेत्यर्थः । सति प्रकाशे क्रतुद्वारा ब्रह्मसोपनिषितुं शक्यत्वात् । यथा चित् यद्येव पूर्वं नोऽस्मान्बोधयः अतीतेषु दिविक्षेपु संया बोधितवती तद्वदद्यामीत्यर्थः । हे सुजाते योभनमादुर्भूते अश्वसुते । अर्बोधो प्रियसत्यात्मिका स्तुतिवाग्यस्यः सा । हे तावदि देवि वाय्वे पथ्यपुले सत्यश्रवसि नय्यश्नुमदायेत्यर्थः ॥

। अथ द्वितीया ।

या सुनीये शौचदये व्यौच्छां दुहितर्दिवः ।

सा व्यौच्छ सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्वे सुजाते अश्वसुते ॥ २

या । सुनीये । शौचदये । वि । व्यौच्छः । दुहितः । दिवः ।

सा । वि । उच्छ । सहीयसि । सत्यश्रवसि । वाय्वे ।

सुजाते । अश्वसुते ॥ २

हे दिवो दुहितर्दिवः सूर्यस्य उत्पन्नो या त्वं सुनीय एतस्मागच्छे शौचदये शुक्लश्रवसापत्ये पूर्वं व्यौच्छः व्यापारवस्तमांसि सा त्वं सहीयस्यतिशयेन वसवति वाय्वे पथ्यपुले सत्यश्रवसि नय्यि व्युच्छ । ततो विवासय । उच्छो विवासे । विवासे वसने । विदुस्तं ॥

। अथ तृतीया ।

सा नी अद्याभरतसुम्न्यौच्छा दुहितर्दिवः ।

यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्वे सुजाते अश्वसुते ॥ ३

सा । नः । अथ । आभरतुर्वसुः । वि । उच्छ ।

दुहितः । दिवः ।

यो वृत्तिः । वि । शोभः । सहीयसि । सत्यम् । वाच्ये ।

सुजाति । अश्वः सुवृत्ते ॥ २

हे इतिदिनं एव आभरद्वराभूतधना सा प्रविष्टा त्वं मेऽसाकवद्याकिन्निने
सुम्नः । ततो विवाहय । हे महीयसि यो या । अकारोऽनर्थकः । वा त्वं पूर्व
शोभः साद्याधीति ॥

। अथ चतुर्थी ।

अभि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गृथंति वद्वयः ।

भवैर्मघोनि सुम्रियो दामन्वतः सुरातयः सुजाति अश्वः सुवृत्ते ॥ ३

अभि । ये । त्वा । विभावरि । स्तोमैः । गृथंति । वद्वयः ।

भवैः । मघोनिः । सुम्रियः । दामन्वतः । सुरातयः ।

सुजाति । अश्वः सुवृत्ते ॥ ४

हे विभावरि प्रकाशोपेते ॥ विभावय्वाच्यं दधीनिपाविति वनिष् । भातिर्वा
कर्तरि वनिष् ॥ उपस्त्वा त्वामभि प्रति ये वद्वयो वोढार सत्विलः स्तोतारः स्तोमैः
स्तोमैर्गृथंति गृथंति ते स्तोतारो भवैर्गृथंति मघोनि घनैर्धनवति तदनुपपत्त्या सुम्रियो
भवति । सुदृष्टिभिराश्रयणीया भवति । दामन्वतो दानवतो भवति । सुरातयः
रातिदानं । सुदानाश्च भवति ॥

। अथ पंचमी ।

यश्चिद्वि ते गणा इमे हृदयंति मघसंये ।

परि चिद्वद्यो हृदयंतो राधो अश्वं सुजाति अश्वः सुवृत्ते ॥ ५

यत् । चित् । वि । ते । गणाः । इमे । हृदयंति । मघसंये ।

परि । चित् । वद्वयः । हृदुः । हृदतः । राधः । अश्वं ।

सुजाति । अश्वः सुवृत्ते ॥ ५

हे यो वक्षसि । इति पुरुषः अतः ये केचन ते तव समूहा इमे पुरतो वर्तमानाः
गणाः संवृता मघसंये धनदातृषु धनदानाय धनवधाय वा हृदयंति अश्वः सुवृत्ते

ते सर्वेऽयस्मान् परिदुः परितो धातुर्भति वष्टयोऽशानेन कावचमानाः । किं कुर्वन्तः ।
 अष्टुवर्गसुवसायमजोषमसज्जानहं वा राधो धनं ज्विर्नजयं ददता भजंत सत्यधः ।
 अर्थिभ्योऽधीषं ददतो या । ये त्वां ज्विर्नदतः सुवर्तति ते सर्वेऽयस्मादर्थमेव फलं
 धारयन्ति । सुवर्तोत्यर्थः । अथवा यज्ञीतत्वं वक्ष्यतीति व्याख्येयं । तस्मिन् पक्षे
 उत्तरवाक्ये तथापीत्युपार्हयं । अर्वाघटं सनामं ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थं एकविंशो वर्मः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

ऐषु धा वीरवद्यथ उषो मघोनि सूरिषु ।

ये नो राधांस्त्वङ्गया मघवानो अरांसत सुजति अश्वंसृष्टे ॥ ६

आ । एषु । धाः । वीरवत् । यशः । उषः । मघोनि ।

सूरिषु ।

ये । नः । राधांसि । अङ्गया । मघवानः । अरांसत ।

सुजति । अश्वंसृष्टे ॥

ये एषो देवि मघोनि मघवति त्वं सूरिषु कोतपु वा वीरवद्यथो वीरैः पुत्रादिभि-
 रक्षितमघं यथो वाचाः । आधेहि । आदेहि । आनय । ये मघवानो धनव्रंते सूरवो
 नोऽश्वं तव कोतभ्यो राधांसि धनान्यह्वयाजोषान्यरांसत ददुः तेष्वित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ।

तेभ्यो द्युम्नं हवद्यथ उषो मघोन्या वह ।

ये ना राधांस्त्वङ्गया मघा भजंत सूरयः सुजति अश्वंसृष्टे ॥ ७

तेभ्यः । द्युम्नं । हवत् । यशः । उषः । मघोनि । आ । वह ।

ये । नः । राधांसि । अङ्गया । मघा । भजंत । सूरयः ।

सुजति । अश्वंसृष्टे । ०

ये सप्तो नवोनि त्वं तेभ्यो द्युक्षं द्योतमानं चिरच्छादिरूपं धर्मं वृक्षस्यो
महद्वर्तं मङ्गलो कोर्ति' वा तेभ्यो यजमानेभ्य आनय । न आद्या नोऽकथं राधादि
धनान्यश्चैवैकानि गद्या गोभिर्युक्तानि गोसमुद्धानसमूहान् च भजंत भजेरन्
दुः सूरयो दातारः ॥

। अथाष्टमी ।

उत नो गोमंतोरिष आ वच्चा दुहितर्दिवः ।

साकं सूर्येभ्य रश्मिभिः शुक्रैः शोचंद्भिरर्चिभिः सुजाते

अश्वसूनुते ॥ ८

उत । न । गोमंतोः । इषः । आ । वच्चा । दुहितः । दिवः ।

साकं । सूर्ये । रश्मिभिः । शुक्रैः । शोचंत्भिः ।

अर्चिभिः । सुजाते । अश्वसूनुते ॥ ८

उतापि च नोऽकथं गोमंतोर्गोभिर्युक्तानोमोऽध्यायश्च आपय के दिवो
दुहितः । कदा । सूर्येभ्य रश्मिभिः साकं शोचंद्भिरर्चिभिः शुक्रैर्निर्गौरचि-
भिरग्नेस्तोभिश्च साकं सूर्योदयकालेऽनोधनकाले चेत्यर्थः ॥

। अथ नवमी ।

व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुया अपः ।

नेत्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सूर्यो अर्चिषा सुजाते

अश्वसूनुते ॥ ९

वि । व्युच्छा । दुहितः । दिवः । मा । चिरं । तनुयाः । अपः ।

नः । इत् । त्वा । स्तेनं । यथा । रिपुं । तपाति । सूरः ।

अर्चिषा । सुजाते । अश्वसूनुते ॥ ९

के दिवो दुहितः । त्वं व्युच्छा । विभातं कुह । अपोऽसादीयं कर्म प्रति-चिरं
निर्वाहं वा तनुयाः । त्वा त्वा रिपुं स्तेनं यथा भृतापयति राजादिनाह्वयः । अर्चि-
भिर्तेजसा नेत् नैव तपाति । तस्याम् । श्रीम नोदेवित्त्वर्थः ॥

॥ अथ दशमी ॥

एतावद्देष्टुं भूयो वा दातुमर्हसि ।

वा स्तोत्रभ्यो विभावयुच्छन्तो न प्रमीयसे सुजाति ॥१०

एतावत् । वा । इत् । उषः । त्वं । भूयः । वा । दातुं ।

अर्हसि ।

या । स्तोत्रभ्यः । विभावयि । उच्छन्तो । न । प्रमीयसे ।

सुजाति । अश्वसृते ॥ १०

हे उपस्वनस्यभ्यं वायवा दिक्षितं किमेतावदेव । दृष्टव्य एवकारादं अस्मिन् कृते प्रार्थितमेवेत्यर्थः । अथवा भूयो दातुमर्हसि । अप्रार्थितमपि । यद्वा तव्यमस्ति तत्त्वं देहीत्यर्थः । हे विभावयुषो या त्वं स्तोत्रभ्यस्तेषां लोकिकनैदिकव्यवहारायं युच्छन्तो तमो विवासयन्तो न प्रमीयसे । न हंसि । न क्रुध्यमीत्यर्थः । सा त्वं दातुमर्हसीति ॥ मीञ् हिंसायानित्यक्तात् । आस्थाने व्यत्ययेन ब्रूम ॥

॥ इति अश्वसृते अष्टमं पञ्चदशो वरः ॥

द्युतशामानमिति षट्पञ्चदशं सूक्तं । तत्प्राप्तमपि । द्युतशामानं षडिति । सत्यमवा सतिः । अनुक्तत्वात् त्रिष्टुप् । उपस्यं नित्युक्तत्वाद्वा देवता ॥ प्रातरनुवाक उपस्ये कृतो त्रेष्टुभे खंदस्याश्विनयस्ये चेदं सूक्तं । सूक्तितं च । द्युतशामानस्यो वः । अ० ४, १४, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

द्युतशामानं वृद्धतीच्छतेन ऋतावरीमरुणस्य विभाती ।

देवीमुषसं खरावर्हतीं प्रति विप्रासो मतिभर्जरते ॥ १

द्युतशामानं । वृद्धतीं । छतेनं । ऋतावरीं । अरुणस्य ।

विभाती ।

देवीं । उपसं । खः । आऽवर्हतीं । प्रति । विप्रासः ।

मतिभिः । जरते ॥ १

युगध्यायानं दीपप्रकाशं वृक्षतो वृक्षलोकादेन संश्लेन वृक्षेन वृक्षोपदीकृतवृक्षोपदीकृत-
 'युगध्यायानं विधातो युगध्यायानं देवो योतनामाहवधं अराधयन्तो धर्मं गच्छन्तो ।
 एवं नमःपुनःपुनः विधातो जेधाविनो जटिजो नतिभिः सुतिभिः प्रतिजयन्ते ।
 सूर्यति ॥

। अथ द्वितीया ।

एषा जनं दर्शता बोधयन्ती सुगन्धयः कृण्वती यात्यग्रै ।

सुखदया सुहृती विश्वमिन्वोषा ज्यातिर्दुःखत्यग्रे भवति । २

एषा जनं । दर्शयता । बोधयन्ती । सुगान् । पथः ।

सुखवती । याति । अग्रे ।

वृहत्, रथाः । वृहती । विश्वं, इन्द्रा । उषाः । ज्योतिः ।

यच्छति । अग्रै । अहं ॥ २

दर्शता दर्शनीयैषा वा बोधवती । कं । जनं । प्रसूप्रमित्थः । पयः सुगन्धं
सुगन्धनाथ मपत्यये सुधंथ प्ररतावाति । गच्छति । कोट्युपायः । इहर्षेण
प्रभूतरवा हृत्तो नृत्तो विद्वन्विना विद्वं व्याभुवाना विद्वन्पथा वा । ईदृशं
अत्राप्ये उद्योतितो नो यच्छति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

एषा गोभिरुण्येभिर्युजानास्त्रैधन्तो रयिमप्राप्तु चक्रे ।

यद्यो रटंती सुवितायं देवी पुरुष्टुता विश्रवारा वि भाति । ५

एषा । गोभिः । अरुण्येभिः । बुजाना । अस्त्रैर्धन्तो । रयिं ।

अप्रत्यासृजः । यत्ने ।

यथः । रटंती । सुविताय । देवी । पुरुःसुता । विष्णुःपारा ।

वि । भवति ॥ इ

एषोषा अस्मिन्निरक्षयणे गौर्भिर्यस्यै रथं युजाना योजयन्त्यस्ते यन्त्युज्यन्त्य-
 षोषा वा । किं रथं धनमप्राप्यप्रगन्तं अविचलितं चक्रे । करोति । किं कुर्वती ।
 पयो जाणान् रदन्ती प्रकाशयन्ती । किमर्थं । सुविताय सुभु गमनाव देवी ज्योतिषाणां
 पुष्टहुता वज्रभिः स्मृता विभूवारा सप्तैर्गोषीया विभाति । प्रकाशं करोति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

एषा ज्योती भवति द्विबर्ही आविष्कृत्वाना तन्व पुरस्तात् ।

ऋतस्य पंथाभन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति ॥ ४

एषा । वि० ए० नी । भवति । द्वि० ब० र्हीः । आवि० ऽः कृ० खाना ।

तन्व । पुरस्तात् ।

ऋतस्य । पंथां । अनु । एति । साधु । प्रजानती० ऽद्व । न ।

दिशः । मिनाति ॥ ४

एषोषा ज्योती भवति विशेषेण ज्योता भवति द्विबर्ही इयोः प्रथममध्यमयो परि-
 वृढोषाः पञ्चान्तन्यं स्त्रोथां तन्माविष्कृत्वाना प्रकटोक्ताती । कृत्व । पुरस्तात् पूर्व स्त्रां
 दिशि । किं ऋतस्यादित्यस्य पंथां पंथानं साधु सम्यगन्वेति । किं च प्रजानतीव
 विश्वं प्रज्ञापयन्ती । इवेति संप्रत्यये । न दिशो मिनाति । न हिनस्ति । प्रत्युत दिशः
 प्रकाशयति । अथवा प्रजानतीवानुगतं व्यभिनि प्रकषेणावगच्छन्ती चतस्र पंथाभन्वेति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

एषा शुभ्रा न तन्वो विवानोर्द्वे स्राती दृश्ये नो अस्थात् ।

अप हेपा बाधमाना तमोऽसुषा दिवो दृहिता ज्योतिषागात् ॥ ५

एषा । शुभ्रा । न । तन्वः । वि० दाना । ऊर्द्धा० ऽद्व । स्राती ।

दृश्ये । नः । अस्थात् ।

अप । हेपः । बाधमाना । तमोऽसि । सुषाः । दिवः ।

दृहिता । ज्योतिषा । आ । अगत् ॥ ५

एषोषाः शुभ्रा न शुभ्रवर्णा निर्मला खलङ्गता योषिदिन तन्वोऽंगानि विदना
प्रज्ञापयन्ती ज्ञातो ज्ञानं कुर्वन्तोर्बोचतेनन ज्ञानादुत्तिष्ठन्तीव नोऽयदर्थं नृणां
पुङ्क्तो वा दृश्ये सर्वेषां दर्शनायोदस्यात् । पूर्व्यां दिश्युत्तिष्ठति । किं कुर्वन्ती ।
देवो देव्यादि तेषांस्वपवाधमाना दिवो दुहितोवा ज्योतिषा तेजसा सङ्गाताः ॥
आगच्छति ॥

॥ अथ घट्टो ॥

एषा प्रतीची दुहिता दिवो नृत्योर्ध्व भद्रा नि रिणीते

व्यर्ग्वती दाशुषे वार्याणि पुनर्ज्योतिर्युवतिः पूर्व्याङ्कः ॥ ६

एषा । प्रतीची । दुहिता । दिवः । नृन् । योषाः । इव । भद्रा ।

नि । रिणीते । अस्मः ।

विऽव्यर्ग्वती । दाशुषे । वार्याणि । पुनः । ज्योतिः । युवतिः ।

पूर्व्या । अकरित्वाङ्कः ॥ ६

एषोषाः प्रतीच्यभिमुखः सती दिवो दुहिता नृन् सर्वान् प्राणिनः प्रति भद्रा
योषेव कल्याणवशा योषिदिवाप्नो रूपं निरिणीते । प्रेरयति । किं दाशुषे कवि-
र्दात्रे यजमानाय वार्याणि वरयोयाणि धनानि व्यर्ग्वती प्रयच्छन्ती युवतिर्नित्ययौवना
सर्वत्र मिश्रयन्ती वा पुनरपि पूर्व्या पूर्वमिव ज्योतिस्तेजोऽङ्कः । करोति ।

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे त्रयोविंशो वर्गः ॥

युञ्जते मन इति पञ्चमं नवमं सूक्तं । अत्रैवमनुक्रमणिका । युञ्जते पञ्च श्यावाश्वः
सावित्वं तु जागतमिति । श्यावाश्वो नामात्रेय ऋषिः । जगती छन्दः सविता देवता ॥
ष्टुद्धाभिः प्रवडङ्गयोः प्रयमेऽङ्गनि वैश्वदेवशब्दे सावित्वनिबद्धानमिदं । सूत्रितं च ।
युञ्जते मन इत्येव इति चतस्रः । आ० ७, ५, । इति ॥ आद्या यावन्तोत्रेऽपि ।
सूत्रितं च । युञ्जते मन इत युञ्जते धिय आ नून इदं युञ्जते । आ० ५, १२, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

युञ्जते मनं इत युञ्जते धिया विप्रा विप्रः ३ दुहितो विद्यावतः ॥

वि होता दधे वयुनाविदेक इन्द्रो देव सवितुः परिष्टुतिः ॥

सुंजते । मनः । चत । युंजते । धियः । विप्राः । धिप्रं च ।

वृद्धतः । विप्राः । चितः ।

वि । होताः । इधे । वयुनः । वित् । एकः । इत् । मही ।

देवस्य । सवितुः । परिः । स्तुतिः । १ ।

विप्रा मेधाधिन इति मयि जमाना मनः स्वीयं सर्वं धु कर्मेषु युंजते । योजयति । सवितुः प्रजाय संकल्पं कुर्वतीत्यर्थः । उतापि च विप्राः कर्माण्यपि युंजते प्राप्नुवन्ति । कस्यानुज्ञेयत्वेत्युच्यते । विप्रस्य मेधाधिनो वृद्धतो गृह्यतो विपश्चितः स्तुत्यस्य ज्ञानवतो वा सवितुरनुज्ञयेति । सविता वै प्रसवानागोम इति हि श्रुतिः । स एव सविता होताः सप्र होत्वकानासविताः क्रिया वयुनाम् । वयुनमिति ज्ञानात्म । तत्तदनुज्ञानविषयप्रज्ञावैज्ञेय इत् एक एव विदधे । करोति । पृथक् पृथक् प्रधारयति । किंच तस्य सवितुर्देवस्य परिः स्तुतिर्गङ्गी गङ्गयतिप्रभृता । स्तुत्यगोचरेत्यर्थः ॥

इति धीनप्रवर्तने रराज्य गगनजायां विश्वा रूपाणीत्येवानुवचनीया । स्तुतिर्न च । विश्वा रूपाणि प्रति संचते कविरिति व्यवज्ञायां । आ० ४, ६, । इति ॥

॥ मेधा द्वितीया ॥

विश्वा रूपाणि प्रति संचते कविः प्रासावीद्भद्रं विपदे चतुष्पदे ।

वि नाकं मख्यसविता वरेण्योऽनु प्रयागमुषसो वि राजति ॥ २

विश्वा । रूपाणि । प्रति । संचते । कविः । प्र । प्रासावीत् ।

भद्रं । विपदे । चतुः । षपदे ।

वि । नाकं । मख्यत् । सविता । वरेण्यः । अनु । प्रयागं ।

उषसं । वि । राजति ॥ २

कविर्मेधाधी सविता विश्वा सर्वाणि रूपाण्यत्मानि प्रति संचते । वधाति । आह्वयति । किंच भद्रं कल्याणं गगनादिविषयं प्रासावीत् । अनुजानाति । आह्वे । विपदे चतुष्पदे चतुष्पदे गवाश्वादिकाश्च । किंच सविता सर्वस्य प्रेरको देवो

वरुणो वरुणोऽयः सन् व्यख्यत् । ख्यापयति । प्रकाशयति । किं । नाकं । नाशिककं
दुःखमस्तीति नाकः स्वर्गः । यजनानार्थं स्वर्गं प्रकाशयतीत्यर्थः । स देव उग्रस-
मयाणसद्वधमनु विराजति । प्रकाशते । सविद्वद्वात्पूर्वं ह्रस्वा उदेति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

यस्य प्रयाणमन्वन् इत्युदेवा देवस्य महिमानमोजसा ।

यः पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः सविता

महित्वना ॥ ३

यस्य । प्रयाणं । अमुं । अन्ये । इत् । ययुः । देवाः । देवस्य ।

महिमानं । ओजसा ।

यः । पार्थिवानि । विममे । सः । एतंशो । रजांसि । देवः ।

सविता । महित्वना ॥ ३

अन्य इहेवा अन्येऽप्यन्यादयो देवा देवस्य द्योतमानस्य सविद्वः प्रयाणमनु ययुः ।
गच्छंभि । प्राप्नुवन्ति । किं । महिमानं महत्त्वं । सविद्वद्वाभावेऽग्निहोत्राद्य-
निष्पत्तेस्तेषां हविस्तुत्याद्यभावात् । ओजसा बलेन च युक्ता भवन्ति । यः सविता
पार्थिवानि रजांसि पृथिव्यादिलोकान्महित्वना स्वमहत्त्वेन विममे परिच्छिनत्ति स
देव एतद्य एतत्पर्यः शुभ्रः शोभमानः सन् । राजत इति शेषः ॥ युवशा तालपोत-
नेत्यादिप्रदेतय इत्यादियकारोपजनशब्दादसः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उत यांसि सवितस्त्रोणिं रोचनोत सूर्यस्य रश्मिभिः संच्यसि ।

उत रात्रीमभयतः परौयस उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः ॥ ४

उत । यांसि । सवितरिति । त्रीणि । रोचना । उत ।

सूर्यं य । रश्मिभिः । सं । उच्यसि ।

उत । रात्री । उभयतः । परि । ईयसे । उत । मित्रः ।

भवसि । देव । धर्मभिः । ४

हे सवितर्देव उतापि च लीयि रोचना रोचमानान् दुलोकान्वासि । गच्छसि । तिस्रो दिवः पृथिवीरित्युक्तः । उतापि च सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि । समुच्छसि ॥ उव सनवाव इत्युद्देवं रूपं ॥ उदवात्सूर्यभावी सवितोद्वास्तमवर्ती । सूर्य इति । उतापि च रात्रीसुभवत उभयपार्श्वे परोक्षसे । परिगच्छः स । उतापि च हे देव सवितस्त्वं धर्मधर्मेश्वरकैः कर्मभिर्विन्दो भवसि । मित्रास्त्यो देवो भवसि । अथवा प्रकाशादिप्रदानेन सखा भवसि सर्वलगतं ॥

। अथ पंचमी ।

उतेशिषे प्रसवस्य त्वमेक इदुत पूषा भवसि देव यामभिः ।

उतेदं विश्वं भुवनं वि राजसि श्यावांसस्ते सवितः

स्तोममानये ॥ ५

उत । ईशिषे । प्रसवस्य । त्वं । एकः । इत् । उत । पूषा ।

भवसि । देव । यामभिः ।

उत । इदं । विश्वं । भुवनं । वि । राजसि । श्यावांसस्ते ।

ते । सवितरिति । स्तोमं । मानये ॥ ५

हे सवितस्त्वमेक इत् एक एव प्रसवस्य सर्वकर्मातृताकरण्येशिषे । समर्थो भवसि । ये लोकिकं गमनादिरूपं वैदिकमग्निहोत्रादिरूपं कर्मातृतिष्ठंते तेषां सर्वेषामतृतात्मिक एव प्रभवसि । उतापि च पूषा पोषको भवसि हे देव यामभि-
गमनैः । उतापि चेदं विश्वं भुवनं भूतजातं विराजसि । ईशिषे धारयितुं । यस्यादेवं महातृभावस्तस्मात् हे सवितस्ते तुभ्यं श्यावांसश्च ऋषिः स्तोमं स्तोत्रमानये । व्याप्नोति । करोतोत्येवमात्मानं परोक्षतया निर्दिशन्नाह ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे चतुर्विंशो वसः ॥

तत्सवितरिति नवमं दशमं चतुर्त्तं श्यावांसश्चार्धं अत्रेयमनुक्तमधिकम् । तत्सवितुर्नव गायत्र्याद्यानुष्ठुप्ति । प्रथमानुष्ठुप्तिश्च गायत्र्यः । सावित्रं त्रित्यक्तावाहार्त्तम् ॥

अन्विष्टो मे वैश्वदेवस्य स्याद्विष्णुः प्रतिपत् अद्या नो देवेभ्यस्तु परः । स्तुतिं च ।
तत्त्वितुर्वृणीमहेऽद्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदस्तु परौ । आ० ५. १८. ।
इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

तत्त्वितुर्वृणीमहे वयं देवस्य भोजनं ।

अष्टं सर्वधातमं तुरं भगस्य घीमहि ॥ १

तत् । सवितुः । वृणीमहे । वयं । देवस्य । भोजनं ।

अष्टं । सर्वऽधातमं । तुरं । भगस्य । घीमहि ॥ १

तत् प्राप्यत्वेन प्रसिद्धं भोजनं भोग्यं धनं वयं कोतारो वृणीमहे । प्रार्थयामः ।
कस्य धनं । सवितुः प्रेरकस्य देवस्य स्वभूतं । लब्ध्वा च अष्टं प्रथमं सर्वधातमं ।
सर्वधातमं । सर्वभोगप्रदमित्यष्टेः । तुरं यत्पूर्णां हिंसकं । धनेन यत्पूर्वतं यज्य-
त्वात् । तादृशं धनं भगस्य भजनोपयुक्तं सवितुरनुपपन्नमीमहि । धारयाम । उपभोगं
करयामेत्यष्टेः । अथवा धनं वृणीमहेऽर्पित्वाञ्च लभेमहीति ॥

॥ अथ द्वितीया ।

अस्य हि स्वयंशस्तरं सवितुः कञ्चन प्रियं ।

न निनन्ति स्वराज्यं ॥ २

सः । हि । स्वयंशस्तरं । सवितुः । कत् । क्वन । प्रियं ।

न । निनन्ति । स्वऽराज्यं ॥ २

अस्य सवितुः स्वयंशस्तरं स्वयंशसाधारणं यथो वक्ष्यातिशयेन भवति तत्तादृशं
प्रियं सर्वेषां प्रियभूतं स्वराज्यं स्वयमेव राजमानत्वमैश्वर्यं कञ्चन केचिदप्यसुरादयो
न निनन्ति । न हिंसन्ति ॥

। अथ तृतीया ।

स हि राजानि दाशुषे सुवाति सविता भगः ।

तं भागं चित्रमौमहे ॥ ३

सः । हि । रत्नानि । दाशुधे । सुवाति । सविता । भगः ।

तं । भागं । चित्रं । ईमहे ॥ ३

स हि स खलु सविता भगो भजनोद्यो देवो दाशुधे हविदत्वे मह्यं रत्नानि
एनशीयानि धनानि सुवाति । प्रेरयति । प्रयच्छति । तं देवं भागं भजनोद्यं पितृं
आयनोद्यं धनमीमहे । आचामहे ॥

अद्या न इति चतुर्थीपञ्चमीभ्यामनोरुस्तप्रदर्शने प्रत्युचं जुहुयात् अद्या नो
देव सवितरिति ह्याभ्यां । षट्० छ० १, ६, । इति हि स्त्रत्वितं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अद्या नो देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगं ।

परा दुःस्वप्ना सुव ॥ ४

अद्या । नः । देव । सवितरिति । प्रजावत् । सावीः ।

सौभगं ।

परा । दुःस्वप्ना । सुव ॥ ४

हे सवितर्देव नोऽश्वमद्याश्चिन्यागदिने प्रजावत्सावोपेतं सौभगं धनं सावीः ।
प्रेरय । दुःस्वप्नां तुःस्वप्नां दुःस्वप्नाञ्छुकरं दारिद्र्यं परासुव । दूरे प्रेरय ॥

॥ अथ पञ्चमी ॥

विश्वानि देव सविर्दुरितानि परा सुव ।

यद्भद्रं तन्न आ सुव । ५

विश्वानि । देव । सवितः । दुःइतानि । परा । सुव ।

यत् । भद्रं । तत् । नः । आ । सुव ॥ ५

ते सवितर्देव तं विभ्रानि दुरितानि परासुव । यज्ञं प्रजापशुष्टहादिकं
सन्तोऽस्यनासुव । अग्निदग्धं मेरय । प्रजा वै भद्रं पशवो भद्रं वृद्धं भद्रं निति
हि श्रुतिः ॥

॥ इति ऋषेयस्य चतुर्थे पंचविंशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अनागसो अदितये देवस्य सवितुः सवे ।

विश्वो वामानि भीमहि ॥ ६

अनागसः । अदितये । देवस्य । सवितुः । सवे ।

विश्वो । वामानि । भीमहि ॥ ६

यद्यस्युक्तान्तरः सवितुः ऐराकस्य देवस्य सवेऽनुज्ञायां सत्यागदिवयेऽखंडनीयायै
देव्यै पूज्या अनागसः आगः । अनपराजिता गवेग । द्रव्यं हि पापाः संभवति
अपगतेऽनातःसु विश्वा सर्वाणि जानानि पशूनीयानि भूतानि घोराणि । धारयाम ॥

आतृगोस्तेषु वैश्वदेव पशूणि सर्वाण्यस्य हादमकपालशः विदलेषतिपशुदाक्या ।
स्त्वितं च । आ विश्वदेव सत्यंति वासगत्या सपितः । आ० २.१६. । इति ॥
प्रायश्चीय एषेव सवितुस्तुन ज्ञा । स्त्वितं च । आ विश्वदेव सत्यंति य दमा विश्वा
जातानि । आ० ४.१. । इति ॥ देवस्य तं हावितेष्वेव सवितुस्तुनका । स्त्वितं
च । आ विश्वदेव सत्यंति न प्रमये सवितुर्देवस्य तम् । आ० ४.११. । इति ॥

॥ सैवा सप्तमी ॥

आ विश्वदेव सत्यंति अतैरद्या दृणीमहे ।

सत्यसंव सवितारं ॥ ७

आ । विश्वदेवं । सत्यंति । अतैः । अद्या । दृणीमहे ।

सत्यसंव । सवितारं ॥ ७

विश्वदेवं । विश्वे देवा यस्य वजे भवति तं तादृशं । तं हि सर्वात्मत्वादिहं निजं
वरुणमग्निमाहु रित्यादिश्रुतेरितरेषां तद्विभूतित्वात् । सत्यंति सतामनुज्ञातृणां पाशकं
सत्यसंव सत्यातृषां सवितारं देवमद्याभिम्यागदिने स्तुतैरादृणीमहे । संभजामहे ॥

॥ अथाष्टमी ॥

य इमे सभे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् ।

स्वाधीः देवः सविता ॥ ८

यः । इमे इति । सभे इति । अहनी इति । पुरः । एति ।

अप्रयुच्छन् ।

सुऽस्वाधीः । देवः । सविता ॥ ८

यः सविता देवः स्वाधीः भोजनाध्वानः सुकर्मा वा सन् इमे अहनी रात्यहनी
तयोः पुरः पुरस्तादप्रयुच्छन् अप्रसाद्यतेति गच्छति तमाहणीयञ्च इति संबंधः ॥

प्राथमीये य इमा विश्वेति सधितुषो ज्ञा । स्मृतिर्न च । य इमा विश्वा जातानि
सुत्वानां दृष्टिर्न द्यान्नेह सं । आ० ४, २, । इति ॥ अश्वमेधेऽश्वसृज्यानु सप्तं
सावित्रीष्टिः काश्या । तस्याभेदासाध्यं दिने सवनेऽनुवाक्या । स्मृतिर्न च । य इमा
विश्वा जातान्या देवो यातु सविता सुरतः । आ० १०, ६, । इति ॥

॥ सैषा नवमी ॥

य इमा विश्वा जातान्याश्रयवति श्लोकन ।

प्र च सुशतिं सविता ॥ ९

यः । इमा । विश्वा । जातानि । आश्रययति । श्लोकन ।

प्र । च । सुशतिं । सविता ॥ ९

यो देव इमेनानि विश्वा सर्वाणि जातान्यत्यचान् प्राणिनः । जंगमानित्यर्थः ।
तान् श्लोकेन यमसाश्रययति । सर्वस्यस्य स्मृतिं दृष्टव्यमेत्यर्थः । अथवा गजेन
यद्धेन सर्वाण्योमान्यत्यजान्याश्रययति दृष्टुमशुखः सन् । किं च सविता प्रसुशति
च प्रेरयति तं दृष्टुमशु इत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थेऽथ चतुर्थे षड्विंशोऽध्यायः ॥

अच्छा वदेति दशरथयोगकादयं स्मृतं भोगस्यावेराधं । अत्रेशमनुक्रमशिका ।
अच्छा दयातिः पार्जन्यमुपाद्याक्षिप्तो जगत्स्य सप्तान्वानुदति । अत्यजं न्येत्येषा
नवम्यनुदत् । न दद्यानित्याद्याक्षिप्तो जगत्स्यः शिष्टाः षट् विष्टुषः । परम्यो

देवता ॥ अनेन सूक्तेन प्रयुक्तं वा दिव्य प्रपञ्च्ययाः । स्तुतिर्न च । संस्थितायां
सुषी दिव्य सपतिहेताव्या वद तवसं गीर्भिराभिरिति चतसृभिः प्रत्युक्तं सूक्तेन
वा । आ० २, ११, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अच्छा वद तवसं गीर्भिराभिः स्तुहि पर्जन्यं तमसा विश्वास ।

कनिक्कददृष रो जीरदानू रेतो दधात्योषधीषु गर्भे ॥ १

अच्छा । वद । तवसं । गीः । भिः । आभिः । स्तुहि । पर्जन्यं ।

नमसा । आ । विश्वास ।

कनिक्कदत् । दृषभः । जीरदानुः । रेतः । दधाति ।

ओषधीषु । गर्भे ॥ १

हे कोतस्तवसं वलवतं पर्जन्यमच्छ भिप्राप्य वद । प्रार्थय ॥ पर्जन्यशब्दो
यास्तेन वज्रधा निरुक्तः । पर्जन्यस्यैराद्यंतविपरीतस्य तर्पयिता जन्यः परो जेता
वा जनविता वा प्रार्थयिता वा रसानां । नि० १०, १०, । इति ॥ आभिर्गीर्भिः
स्तुतिर्गाम्भिः स्तुहि । नमसास्तेन हविर्लक्षणेनाविवास । सर्वतः परिचर । यः
पर्जन्यो वृषभोऽपि वसिता जीरदानुः जिप्रदानुः कनिक्कदत् गर्भेनशब्दं कुत्रन्त्योषधीषु
गर्भं गर्भस्थानीयं रेत उदकं दधाति स्यापयति तं स्तुहि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वि दृक्षान् हंत्युत हंत रक्षसो विश्वं विभाय भुवनं महावंधात् ।

उतानांगा ईषते दृष्ट्वाश्वतो यत्पर्जन्यः स्तनयन् हंतं दुष्कृतं ॥ २

वि । दृक्षान् । हंति । उत । हंति । रक्षसः । विश्वं । विभाय ।

भुवनं । महावंधात् ।

उत । अनांगाः । ईषते । दृष्ट्वाश्वतः । यत् । पर्जन्यः ।

स्तनयन् । हंतिः । दुःकृतः ॥ २

अथ नलो निहते सप्त व्याख्यातः । तः लक्ष्यते । पञ्चमो विहति ह्यथा-
निहति च रथांसि सर्वाणि चास्माद्भूतानि विहति मङ्गलवात् मङ्गलान् ह्यथा वधः ।
अथनपराधो भीतः प्रकाशते वधकर्मवतो यत्पञ्चमः स्तनयस्यति दुष्कृतः पापकृतः ।
नि० १०, ११, । इति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

रथीव कथयामा अभिचक्षपन्नाविदूतान्कणुते वर्षान् अथ ।

दूरात्सिंहस्य स्तनथा उदौरते यत्पञ्चमः कणुते वर्षान् नभः ॥ ३

रथीव इव । कथयामा । अभिचक्षपन् । आविः ।

दूतान् । कणुते । वर्षान् । अथ ।

दूरात् । सिंहस्य । स्तनथाः । उत । उदौरते । यत् । पञ्चमः ।

कणुते । वर्षान् । नभः ॥ ३

रथीव रथस्वामी । स यथा कथयामानभिचक्षपन् दूतान् भठानाविकारिणि
नहरसौ पञ्चमोऽपि कथयामास्त्वेषः अभिचक्षपन् अभिचक्षपन् यत्पञ्चमः कणुते दूतान्
दूतदृष्टिमेरकान्नेषान् वक्तुं याचिष्कणुतेः प्रकटयति । अनेति पूरणः । एवं सति
सिंहस्य ॥ कणुते हि संतेषां शब्दकर्मणः सिंहशब्दः ॥ अथानेनाभिचक्षपन् ॥ अथि-
वर्षा मेघस्य स्तनथा गजेनगच्छा दूरादुदौरते उद्वृत्तंति । कदा । यद्यदा पञ्चमो
नभोऽन्तरिक्षं पश्य वर्षापितं कणुते करोति यदा ॥

प्र वाता इति चतुर्थी पञ्चमस्य चरथंज्या । स्तनितं च । प्र वाता वांति
मथयति विद्युत इत्यन्येतिप्रभृतीनि । आ० २, १५, । इति ॥ तस्याठस्तु ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

प्र वाता वांति पतयति विद्युत उदापधीर्जिह्वेते पिबन्ते स्वं ।

दूरा विश्वस्मे सुवनाय जायते यत्पञ्चमः पृथिवी रेतसावति ॥ ४

प्र । वाताः । वांति । पतयति । विद्युतेः । उत । उदापधीः ।

जिह्वेते । पिबन्ते । स्वन्तरिति स्वं ।

इरा । विश्व'स्यै । भुवनाय । जायते । यत् । पर्जन्यः ।

पृथिवी । रेतसा । चरति ॥ ४

प्र वांति वाता वृष्ट्यर्थं । पश्यन्ति गच्छन्ति सर्गं तात्पर्यं चरन्ति विद्युतः । ओषधी-
रोषधय चञ्चिहते । चञ्चन्ति । प्रपद्यते । स्वरन्तरिक्षं पश्यन्ते । चरति । इरा भूमि-
विश्वस्यै सर्वस्यै भुवनाय सर्वजगदिताय जायते । समधो भवति । कदैवमिति ।
यद्यदा पर्जन्यो देवः पृथिवी रेतसोदकेनावसि रक्षति अभिगच्छति वा तदैव भवति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यस्य व्रते पृथिवी ननमीति यस्य व्रते शफवज्जर्भुरीति ।

यस्य व्रत ओषधीविश्वरूपाः स न पर्जन्यमहि शर्म यच्छ ॥ ५

यस्य । व्रते । पृथिवी । ननमीति । यस्य । व्रते । शफवत् ।

जर्भुरीति ।

यस्य । व्रते । ओषधीः । विश्वरूपाः । सः । नः । पर्जन्य ॥

महि । शर्म । यच्छ ॥ ५

यस्य पर्जन्यस्य व्रते कर्णाय पृथिवी ननमीति अत्यर्थं नमति सर्वेषामधो भवति ।
यस्य व्रते शफवत् पादोपेयं गवादिर्क जर्भुरीति भ्रियते पूयते गच्छतीति वा । यस्य
व्रते कर्णायोषधीरोषधो विश्वरूपा नानारूपा भवन्ति हे पर्जन्य स महिस्त्वम नोऽस्मभ्यं
महि शर्म मज्जत् सुखं यच्छ । प्रयच्छ ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थं सप्तविंशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृणो अश्वस्य धाराः ।

अर्षाडितेन स्तनयित्र नेह्यपो निविचन्नसुरः पिता नः ॥ ६

दिवः । नः । वृष्टिं । मरुतः । ररीध्वं । प्र । पिन्वत । वृणः ।

अश्वस्य । धाराः ।

अवाङ् । एतेन । स्तनयिन्नना । या । इहि । अयः ।

निःसिञ्चन् । असुरः । पिता । नः । ६

हे भक्तो यूयं दिवोऽन्तरिक्षकाशां नोऽस्मादर्थं इति ररोध्वं । दत्त । उष्णो
वर्षकस्याश्वस्य व्यापकस्य देवस्य संबन्धिनो धारा उदकधारा प्रपिप्यत । प्रचरत ।
हे पश्यत्यनेन स्तनयिन्नना गमेता मेघेन सदावाङ् अस्मादभितलमेहि ।
आगच्छ । किं कुर्वन् । अपोऽभांसि निविञ्चन् स देवोऽसुर उदकानां निरसितापि
सन् नोऽस्माकं पिता पालकश्च ॥

॥ अथ समी ॥

अभि क्रद् स्तनय गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन ।

इति सु कर्षं विषितं न्यचं समा भवन्तुहती निपादाः । ७

अभि । क्रद् । स्तनय । गर्भ । धा । उदन्वता । परि । दीया । रथेन ।

परि । दीया । रथेन ।

इति । सु । कर्षं । विषितं । न्यचं । समा । भवन्तु ।

उत्सवतः । निपादाः । ७

अभि भूयभिमुखं क्रद् । शब्दय । तदेव पुनश्च्यते दायाव । स्तनय । गर्भ ।
गर्भं गर्भस्थानीपल्लवकीपधीष्वाभाः । आसेहि । तदर्थमुदन्वतोदकतता रथेन परि
दीया । परितो गच्छ । इति इतिवदुदकधारकं मेघं विषितं पित्रेण सितं वचं न्यचं
न्यक् अभोमुखं सु सुतु कर्षं । आकर्षं इच्छामि । यद्वा विषितं विहृत्तवचनमेव कर्षं ।
एनं जत उदन्वता उदन्वत उदन्वतप्रदेशा निपादा न्यभूतपादा निष्कटपादा वा
निष्कीकृतप्रदेशाः समा एकस्या भवन्तु । उदकपूर्णा भवन्तित्यर्थः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

महातं कोशमुदं चा नि विच स्यन्दतां कुल्या विषिताः पुरस्तात् ।

सुतेन द्यावापृथिवी व्यं धि सुप्रपाणं भवत्वग्राभ्यः । ८

महा॑न्तं । को॒शं । अ॒त् । अ॒च । नि । सि॒ञ्च । स्य॑द॒न्तां ।

कु॒ल्याः । वि॒सि॒ताः । पु॒र॒स्तात् ।

सृ॒तेन॑ । द्या॒वा॒पृथि॒वी इ॒ति । वि । उ॒न्धि । सु॒प्र॒पा॒नं ।

अ॒व॒तु । अ॒ग्न॒ग्रा॒भ्योः ॥ ८

हे पण्य त्वं महा॑न्तं प्रवृ॑त्तं को॒शं को॒शस्या॒नी॒शं मे॒घसृ॒ज्ज॒हद॒व । उ॒द्ग॒म्य॒ ।
उ॒द्ग॒म्य॒ वा । त॒था ज॒न्वा नि॒मि॒ञ्च । नी॒चैः च॒ार॒य । कु॒ल्याः न॒द्यो वि॒विता॑ वि॒ष्य॒ताः
स॒त्यः स्य॑द॒न्तां प्र॒वृ॒त्तं पु॒र॒स्तात् पू॒र्वाभि॒मुखं । प्रा॒येण॑ न॒द्यः प्रा॒च्यः स्य॑द॒न्ते । इ॒तेनो॒द॒-
क्तेन॑ द्या॒वा॒पृथि॒वी दि॒वं च॑ पृथि॒वी च॑ उ॒न्धि । क्ले॒द॒यात्प॒थि॒कं । अ॒ग्न॒ग्रा॒भ्यो गो॒भ्यः
सु॒प्र॒पा॒नं सु॒हु प्र॒कर्षे॑ण पा॒त॒व्यसृ॒दकं॑ अ॒व॒तु ॥

॥ अथ नवमी ॥

य॒यं ज॑न्य॒ कनि॑क्रद॒स्तन॑यन् हंसि॒ दुः॒ष्कृ॒तः ।

प्र॒ती॒ष्टं वि॒श्वं मो॒दते॑ यत्किं॒ च॒ पृ॒थि॒व्याम॒धि ॥ ९

य॒त् । प॒ज॑न्य॒ । कनि॑क्रद॒त् । स्तन॑यन् । हंसि॒ । दुः॒ऋ॒तः ।

प्र॒ति॒ । इ॒दं । वि॒श्वं । मो॒द॒ते । य॒त् । किं॒ । च॒ । पृ॒थि॒व्यां । अ॒धि ॥ ९

हे पण्य यद्य॒दा त्वं॑ कनि॑क्रद॒त्यर्थं॑ यद्व॒यन् ज॒न॒यन् दुः॒ष्कृ॒तः पा॒प॒ज॒ती मे॒वान्
हंसि॒ वि॒दार॒वसि॑ तदानी॒निदं॑ वि॒श्वं ज॒गत् प्र॒ति॒मो॒दते॑ । वि॒श्वं वि॒शे॒ष्यते॑ । यत्किं॒ च॒
पृथि॒व्याम॒धि भू॒स्याम॒धितं॑ यच्च॒रा॒चरा॒त्मकं॑ तदि॒दं वि॒श्वं मो॒दते॑ । वृ॒थ्यति॑ । इ॒ष्टेः
सर्व॑जगत्प्रो॒तिकार॑णत्वं प्रसि॒द्धं ॥

॥ अथ दशमी ॥

अ॒व॒ष॒र्वोर्वि॒षमु॒दु षू॒ गृ॒हं भा॒वा॒कर्ध॑न्वा॒न्यत्त्वे॑ना॒ उ ।

अ॒जो॑ जन॒ ओष॑धीर्भोज॑नाय॒ कमु॑त प्र॒जा॒भ्यो वि॒दो म॒नो॒षां ॥ १०

अवर्षीः । वर्षं । उत । ऊं इति । सु । गृभाय । अकः ।

धन्यानि । अतिः एतवै । ऊं इति ।

अजीजनः । ओषधीः । भोजनाय । कं ।

उत । प्रजाभ्यः । अविदः । मनीषां ॥ १०

इयमतिदृष्टिमोचनी ॥ हे पवन्य त्वमवर्षीः । दृष्टवानसि । वर्षसदु बू गृभाय ।
उत्कृष्टं सु सुदु गृभाय । गृहाण । परिहरेत्यर्थः । धन्यानि निरुक्तप्रदेशानकः ।
अलवतः क्षतवानसि । किमर्थं । अत्येतवा उ । अतिक्रम्य गंतुं । ओषधीरजीजनः ।
उदपादयः । किमर्थः । भोजनाय धनाय भोगाय वा । कनित्यर्थं शिशिरं जीवनाय
कं । नि० १, १० । इतिवत्यादपूरणः । उतापि च प्रजाभ्यः सकाशात् मनीषां
स्तुतिमविदः । प्राप्तवानसि ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थोऽष्टाविंशो तमः ॥

वडित्येति त्वत्तात्पर्यं दादगं सूक्तं भोमस्यात्वेराषं । पृथिवीदेवताकमालुदुभं ।
अनुक्रांतं च । वडित्या त्वत्वं पाथिषमानुदुभमिति ॥ सूक्तविनियोगो लैंगिकः ।
आद्या देवानां इतिःषु वडित्या अनुवाक्या । वडित्या पर्वतानां वडित्या विद्या
वनस्पतीन् । आ० ६, १४ । इति हि सूक्तितं ॥ भूमिस्तोत्रं चैषा वरुणतीर्थस्थे
सूक्तसंख्येया । आ० ८, ५, ॥

। सैषा प्रथमा ॥

वडित्या पर्वतानां खिद्रं विभर्षि पृथिवि ।

प्र या भूमिं प्रवत्वति मङ्गा जिनोषिं महिनि ॥ १

वट् । इत्या । पर्वतानां । खिद्रं । विभर्षि । पृथिवि ।

प्र । या । भूमिं । प्रवत्वति । मङ्गा । जिनोषिं । महिनि ॥ १

इदृषा पृथिवी चैषा प्रत्यक्षदेवतापि च । मध्यस्थाना देवताज्ञा सात्व संशोच
वर्णते ॥ हे पृथिवि प्रवतवति मध्यस्थानदेवते । त्वनित्येत्यमस्तत्तांतरिणे वा वट् सत्यं
पर्वतानां जेवानां वा खिद्रं खेदनं मेदनं विभर्षि । धारयति । हे महिनि महति
हे प्रवत्वति प्रवर्तवति प्रवयोदकवति वा या त्वं भूमिं प्रत्यक्षां पृथिवीं मङ्गा
महत्त्वेन महतोदकेन वा प्रजिनोनि प्रवर्षेण प्रीणयसि ॥

। अथ द्वितीया ।

स्तोमांसत्वा विचारिणि प्र॒ति॒ शोभ॑न्त्य॒र्जुभिः॑

प्र॒ या॒ वाजं॑ न॒ द्रिष॑तं॒ पे॒रम॑स्थ॒स्य॒र्जुनि॑ ॥ २

स्तो॒मा॒सः । त्वा । वि॒चा॒रि॒णि । प्र॒ति॒ । शो॒भ॑न्ति । अ॒र्जु॒भिः ।

प्र॒ । या॒ । वाजं॑ । न॒ । द्रिष॑तं । पे॒र॒ । अ॒स्थ॑सि । अ॒र्जु॒नि ॥ २

हे विचारिणी विविधचरणयोले प्रियिनि हेति त्वां स्तोमासः स्तोतारोऽक्त-
भिगंजनशीलैः स्तोत्रैः प्रतिशोभति । अभिष्टुर्वति । किं च या त्वं द्रिषतं शब्दयंतं
वाजं न अश्वनिबोद्धुं पेरं पूरकं मेघं प्रास्वसि प्रक्षिपसि हे अर्जुनि इन्द्रावर्षे
गगनयोले वा ॥

देवानां इविःसु दृष्ट्वा विदिति प्रियया वाज्या । एवैव भूमिस्त्रीमे निम्नोपल्लो
स्त्रस्तुखीया । स्त्रवं तु पूर्वमेवोदाहृतं ॥

। सैषा तृतीया ।

दृष्ट्वा विद्या वनस्पतौ॒क्षया॑ दर्ध॒र्षाज॑सा ।

यत्ते॑ अ॒भ्रस्य॑ विद्यु॒तौ दि॒वो वर्ध॑ति॒ दृष्टयः॑ ॥ ३

दृष्ट्वा । वि॒द्यु॒ । या॒ । वन॑स्पतौ॒ । क्ष॒या॒ । दर्ध॑र्षि॒ । अ॒ज॑सा ।

यत् । ते॒ । अ॒भ्रस्य॑ । वि॒द्युतः॑ । दि॒वः । वर्ध॑ति । दृष्ट॒यः ॥ ३

हे प्रियिनि या त्वं दृष्ट्वा चित् ॥ सुपां सुवृणिति तृतीयाया आकारः ॥ दृष्ट्वा
क्षया भूत्या सप्त वनस्पतीन् दृष्ट्वा नोजसा बलेन दर्धर्षिं धारयसि । अथवा ददेति
विशेषविशेषणं । वनस्पतीन् दृष्ट्वा नृत्वा धारयसोत्तरः । अद्यास्मात्ते तप सर्वविभो
दृष्टवो वर्धका मेवा विद्युतो विद्योतमानादभ्रस्य ॥ पंचम्यर्थे गतो ॥ अभादयो
जतुं दिवोऽंतरिक्षादादित्यादा वर्धति । अथवा अद्यास्मात्ते तपावस्य मेघस्य दृष्टव
उदकसंवाता विद्युतो विद्योतमानाया दिवः सकाशाद्वर्धति पतति ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थं एकोनविंशो वर्गः ॥

प्र सज्जान इत्यदृष्टं त्रयोदशं सूक्तमात्रेण द्वैष्टुभं वाहणं । अतुल्यमते च । प्र
सज्जानेष्टौ वाहणमिति । विविचो गो वैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र सज्जाने हृददंर्चा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय ।

वि यो जघानं शमितेव चर्मोपस्तिरे' पृथिवीं सूर्याय ॥ १

प्र । संज्जाने । हृदत् । अर्च । गभीरं । ब्रह्म । प्रियं ।

वरुणाय । श्रुताय ।

वि । यः । जघानं । शमिताऽर्च । चर्म । उपऽस्तिरे ।

पृथिवीं । सूर्याय ॥ १

अतिः स्वात्मानं संबोध्य ब्रवीति । हे अत्रे त्वं सज्जाने सम्यग्ज्ञानानवेन्द्राय
श्रुताय सर्वत्र श्रुयमाणाय वरुणायोपद्रवस्य निवारकाय जनानामावरकायै-
तस्मान्माय देवाय हृदत् प्रहृतं गभीरं दुरवगाहं बह्वर्थापितं प्रियं प्रियकृतं ब्रह्म
कोत्तरूपं कर्म प्राच । प्रार्चय । प्रोद्धारयेत्यर्थः । यो वरुणः शमितेव चर्मं शमिता
पशुविधसनकता यथोपस्तरणाय चर्मं हति तद्वत्पृथिवीं विस्तीर्यन्तरिक्षं ॥
द्वितीयं पृष्ठिव्यामिति श्रुतेरन्तरिक्षस्यापि पृथिवीयव्याच्यत्वं ॥ सूर्याय सूर्य-
स्योपस्तिर आस्तरणाय विजघान विस्तारयामास । विस्तृतं हि व्यवहारयोग्यं
भवति तस्माद्व्यवहारायान्तरिक्षं । विस्तारितवान् उहं हि राजा वरुणसकार ।
अन्ते ० १' २४. ८. इति ह्युक्तं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वर्नेषु व्यं'तरिक्षं ततान वाजमवैत्स पयं अस्त्रियासु ।

हृत्सु क्रते वरुणो अस्त्रि'ग्निं दिविःसूर्यमदधात्सोममद्रौ ॥ ३

वर्नेषु । वि । अन्तरिक्षं । ततान । वाजं । अवैत्सु । पयः ।

अस्त्रियासु ।

हृत्सु । ऋतु । वरुणः । अपःसु । अग्निं । दिवि । सूर्य ।

अदधात् । सोमं । अदौ ॥ २

अथ वरुणो वनेषु वृक्षाय अंतरिक्षं विततान । विस्मारितवान् । तथा वाजस-
नेयकं । वनेषु वृद्धिमेव वृक्षाय अंतरिक्षं विततं तस्मादाह वनेषु अंतरिक्षं विततानेति ।
वाजं वलमर्बतश्चेव विततान । पयः क्षीरसृष्टियास्तु गोषु । अस्त्रियेति मोनाम ।
अस्त्राविणोऽस्त्रां भोगा इति तद्भूत्यसिः । हृत्सु हृदयेषु ऋतुं कर्मसंकल्पं । यच्च
जनसा आयायति तत्कर्मणा करोति । अस्मद्भवेऽग्निं वेद्युत्तमोर्षं वा सर्वत्र वित-
तानेति संबंधः । किंच दिवि द्युलोके सूर्यमादधात् । स्मारितवान् । सोमं चादौ
पर्वतेऽदधात् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

नीचीनवारं वरुणः कर्बधः प्र संसर्ज रोदसी अंतरिक्षं ।

तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न दृष्टिभुं नक्त भूमं ॥ ३

नीचीनवारं । वरुणः । कर्बधं । प्र । संसर्ज । रोदसी इति ।

अंतरिक्षं ।

तेन । विश्वस्य । भुवनस्य । राजा । यवं । न

दृष्टिः । वि । नक्त । भूमं ॥ ३

नीचीनवारमधोमुखविलं प्रसंसर्ज । लतवान् । कं । कर्बधं । कवचमुदकं । तद्धो-
मनेति कर्बधो मेघः । तं तथाकरोत् । अथवा कर्बधमुदकं तदुदकं नीचीनवारं
नीचीननिर्गमनविलं चकार । मेघं विदार्योदकमधोमुखं चकारेत्यर्थः । किं प्रती-
त्युच्यते । रोदसी व्याघ्राद्विभ्यान्तरिक्षं च प्रति । लोकतद्गृहतायेत्यर्थः । तेनोदकेन
विश्वस्य सर्वस्य भुवनस्य भूतजातस्य राजा ज्ञानी वरुणो भूय भूमिं क्षुनक्ति । क्लृ-
यति । दृष्टिः सेक्ता पुनान्वयं न यथैव वयान्वया प्ररोहाय सर्वत्र प्रसारयति
तद्दृष्टिं सर्वत्रोनक्ति । अथवा दृष्टिर्वरुण इति संबंधः । वरुणः पञ्चन्य इत्युच्यते ।
अस्त्रिपथे यवं पुरुष इति पुरुषशब्दोऽप्युच्यते । अत्र नीचीनवारं वरुणः कर्बधं ।
नि० १०, ४ । इत्यादिनिर्दिष्टं दृष्टम् ॥

॥ अथ चतुर्थो ॥

उ॒न॒न्ति॒ भूमिं॑ पृ॒थि॒वी॒म॒त॒ द्या॒ यदा॑ दु॒ग्धं॑ व॒रु॒णो॒ व॒द्यादि॒न् ।

स॒म॒भ्ये॒ण॑ व॒स॒त॒ प॒र्व॒ता॒स॒स्त॒वि॒षी॒य॒न्तः॑ अ॒थ॒य॒न्त॒ वी॒राः॑ ॥ ४

उ॒न॒न्ति॑ । भूमिं॑ । पृ॒थि॒वीं॑ । उ॒त॒ । द्यां॑ । यदा॑ । दु॒ग्धं॑ ।

व॒रु॒णः॑ । व॒ष्टि॑ । आ॒त् । इ॒त् ।

सं । अ॒भ्ये॒ण॑ । व॒स॒त॒ । प॒र्व॒ता॒सः॑ । त॒वि॒षी॒य॒न्तः॑ । अ॒थ॒य॒न्त॑ ।

वी॒राः॑ ॥ ४

वरुणो भूमिं पृथिवीं प्रथितमंतरिक्षं । अंतरिक्षस्यापि पृथिवीश्च नामाचार्यं
पूर्वसक्तं । अतापि च द्यां द्युकोकहनन्ति । क्लेदयति । यदायं दुग्धसदकपूरणं वष्टि
कामयते । अथवा दुग्धवदकं । तेन तत्कार्यमोषादिकं लक्ष्यते । ओषणादवः
प्रवर्धतानिति यदा कामयते आदिदन्तरणेव संवसत । समाश्नादयति । के । पर्वतासः
वर्धन्ते इत्यः । केन । अभ्येण भर्षेन । किं च तविषीयन्तो वल्लिच्छन्तो वीरा
विशेषेण वृष्टेः वेदयितारो वदतः अभ्यन्त । अभ्यन्ति गोवान् ॥

॥ अथ पंचमो ॥

इ॒मा॒सू॒ आ॒स॒र॒स्यं॑ अ॒त॒स्यं॑ म॒हीं॑ मा॒यां॑ व॒रु॒णस्य॑ प्र॒ वी॒र्यं॑ ।

मा॒ने॒ने॒व॒ त॒स्यि॒वा॒ अ॒न्त॒रि॒क्षे॒ वि॒ या॒ म॒मे॒ पृ॒थि॒वीं॑ सूर्ये॒ण॑ ॥ ५

इ॒मां॑ । अं॑ इति॑ । स॒ । आ॒स॒र॒स्यं॑ । अ॒त॒स्यं॑ । म॒हीं॑ । मा॒यां॑ ।

व॒रु॒णस्य॑ । प्र॒ । वी॒र्यं॑ ।

मा॒ने॒म॒इ॒व॒ । त॒स्यि॒वा॒न् । अ॒न्त॒रि॒क्षे॒ । वि॒ । यः॑ । म॒मे॒ ॥

पृ॒थि॒वीं॑ । सूर्ये॒ण॑ ॥ ५

आसुररक्षासुरसंबन्धिनः । आसुराणाञ्च वा वक्ष्यतामस्यैव संबन्धः । असुरसंस्तरि-
त्यर्थः । अथवासुरो मेवः । आसुरदानास्तत्संबन्धिनः स्तुतस्तु विस्तृतस्तु नह्यो नह्यतीमिनां
मायां प्रज्ञां प्रबोधं । यज्ञरोमि । कैवा नावेति बोध्यते । यो वक्ष्योऽंतरिक्षे तस्मिन्नाम्
तिष्ठन्नाग्नेनेव दंडेनेव सूर्येण पृथिवीरंतरिक्षं विमले परिच्छिन्नान्तं तस्यैवा माया ॥

॥ इति चतुर्थस्तु चतुर्थे त्रिंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इमांस्तु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दधर्ष ।

एकं यदुक्ता न पृणत्येनीरासिंचन्तीरवनयः समुद्रं । ६

इमां । उं इति । तु । कविःतमस्य । मायां । महीं ।

देवस्य । नकिः । आ । दधर्ष ।

एकं । यत् । उक्ता । न । पृणति । एनीः । आ । सिंचन्तीः ।

अवनयः समुद्रं । ६

कवितमस्य प्रकटप्रज्ञस्य देवस्य द्योतमानस्य स्तुतस्य वा वक्ष्यस्थेनां सर्वप्रसिद्धं
नह्यो नह्यती मायां प्रज्ञां नकिर्नैवादधर्ष । न हि नस्ति कश्चिदपि । उ न्विति
पूरणो । यद्यप्यादेर्कं सद्यद्वद्बोदकेन न पृणति न पूरयति । काः । एनीरेण्यः शुभ्रा
गमनशीला वासिंचन्तीरुक्तासिंचन्त्योऽवनयो नद्यः । बहुव्रीहो नद्यः । सर्वदोदकेन
पूरयन्त्योऽपि नैकमपि सद्यद्वं पूरयन्तीति । इदं वक्ष्यस्य नह्यत्वमेति । अत्रांतरिक्ष
विस्तारादिसद्यद्वपूरणयत्नं, कर्म परमेश्वरस्यैवोचितं न वक्ष्यस्येति न वाच्यं तस्य
वक्ष्यादिरूपावस्थानात् । एष ब्रह्मेत्यादि स्तुतेः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

अर्थस्य वरुण मित्रं वा सुखायं वा सद्मिद्भ्रातरं वा ।

केशं वा नित्यं वरुणारणं वा द्रक्षीमगच्छक्रमा शिष्यवस्तौ । ७

अर्थस्य । वरुण । मित्रं । वा । सखायं । वा । सह । यत् ।

आतंरं । वा ।

वैशं । वा । नित्यं । वरुण । अरंशं । वा । यत् । सी ।

आगः । चक्रम । शिष्यः । तत् ॥ ०

हे वरुण अर्थस्य । अर्थसैवायंशः ॥ आर्थिको यत् । अर्थेतिदं रूपं ॥ प्रदाता-
रमित्यर्थः । अथवेरणाश्वननाश्रु यास्तीत्यर्थं वा युवः । तं । वा । अथवा नित्यं ॥
स्निहिदा स्नेहन इत्यण्वाग्नित्वं । आर्थिको यत् ॥ अतुरक्तमित्यर्थः । वा । अथवा
सखायं समानस्थानं सदमित्यर्थं देव आतंरं वा । नित्यं निरंतरं केषं निकटनिकेतन-
वर्तिनं वा । अरंशं वा । अथद्व्यमित्यर्थः । अथवारणवदातारं वा नित्यं निरंतरं ।
एतावन्ति यत्नो बहेतदागोऽपराधं चक्रम तच्छिष्यः । अकसो विनायक ॥

॥ अथाष्टमी ॥

कितवासो यद्विरिपुर्न दीवि यदा घा सत्यमुत वन विष्ण ।

सर्वा ता वि षं शिथिरेव देवाघां ते स्याम वरुण प्रियासः ॥ ८

कितवासः । यत् । विरिपुः । न । दीवि । यत् । वा । घ ।

सत्यं । उत । यत् । न । विष्ण ।

सर्वा । ता । वि । स्य । शिथिराऽव । देव । अध । ते ।

स्याम । वरुण । प्रियासः ॥ ८

कितवासः कितवा द्यूतकतः । किं तवास्ति सर्वं यथा कितमिति वदतीति
कितवः । न दीवि न देवने द्यूते यथा यद्विरिपुर्नोपयंति पापनादोपयंति बह्वशास्तु
द्वेष्टारो भवि त्यमेतत्प्रपन्नकरोरित्यादिष्वन्ति ॥ अत्र पुरस्तादुपकारोऽपि अकार-
प्रपन्नार्थैः ॥ वा । अथवा । वेति पूरणः । बर्त्तायं बर्त्तादोपमंतरेण कतवन्तः ॥

उतापि च यत्कृतं पापं न विष्णु न जानीमः ता तानि सर्वा सर्वाणि शिषिरेव
शिषिलानोव शिषिलसंभवानि जलानीव विष्णु । विनोचव ॥ क्षतिरप्यस्यो
विनोचने ॥ हे देव अधान्तरे तै तव प्रियासः प्रियाः स्नात । भवेत ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे एकविंशोऽङ्कः ॥

इन्द्राग्नी यमवय उभा वाजेषु मर्त्ये ।
आद्यौ दशकावटकाख्य इति परिभाषितत्वात् । तथा चातुक्रांतं । इन्द्राग्नी
महैन्द्राग्नात्तुष्टं विराट्पूर्वातमिति ॥ विनिवोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इन्द्राग्नी यमवय उभा वाजेषु मर्त्ये ।

हृङ्ङा चित् प्र भेदति द्युम्ना वाणीरिव त्रितः ॥ १

इन्द्राग्नी इति । यं । यमवयः । उभा । वाजेषु । मर्त्ये ।

हृङ्ङा । चित् । सः । प्र । भेदति । द्युम्ना । वाणीः । इव ।

त्रितः ॥ १

हे इन्द्राग्नी उभोभौ परस्परविभुक्तौ युवां यं मर्त्यमवयो रक्षयो वाजेषु संघासेषु
स मर्त्यो हृङ्ङा चित् हृङ्ङाख्यि द्युम्ना द्योतमानानि धनानि यत्संबंधोनि भेदति ।
भिनन्ति । त्रित ऋषिर्वाणीरिव प्रतिवादिवाक्यानीव । अथवा त्रिषु स्थानेषु
वर्तमानोऽग्निः यत्सूत्रं वाक्यानीव ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

या घृतनासु दुष्टरा या वाजेषु अवाय्या ।

या पंच वर्षणीरभीन्द्राग्नी ता हवामहे ॥ २

या । घृतनासु । दुष्टरा । या । वाजेषु । अवाय्या ।

या । पंच । वर्षणीः । अभि । इन्द्राग्नी इति । ता ।

हवामहे ॥ २

या याचिद्राग्नी इतनाह दुष्टा दुष्टराजनभिभाष्यो । या यो य वाजेत संयासे-
 व्यजेतु वा अयाया अयायो स्तुयो । या यो पंथ चरंषीः । चरंषो ननुष्याः ।
 तानभि । रक्षत इति शेषः । ता तरे नृणां भावो हवामहे । स्तुतः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तयो॒रिदं॑म॒वच्छ॑र्वा॒स्ति॒ग्मा दि॒द्युन्म॒घोनीः॑ ।

प्र॒ति दु॒ष्टा ग॒म॒स्त्यो॒र्ग॒वां वृ॒क्ष ए॒षते॑ ॥ ३

तथीः । इत् । अमःवत् । श्रवः । तिग्मा । दिद्युत् । मघोनीः ।

प्रति । दुष्टा । गमस्त्योः । गवां । वृक्षे । एषते ॥ ३

अनवदभिभाष्यो यो यं तयोरित् तयोरिव । मघोनीमंघवतोरम्वतोप-
 नवतोषां तयोर्दिद्युत् यज्जं तिग्मा तक्ष्ण वर्तते गमस्त्योर्हस्तयोः । एषंभूतो
 देवो गवासुदकानां पथिभिरपङ्क्तानां वा गवां खाभाय दुष्टा दुनिकारेण गमन-
 शीलेन वैलेन रणेन वृक्ष आवरकमेवहननाय तद्यपि वृक्षासुरपथाय वा प्रतीयते ।
 प्रतिगच्छतः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ता वामि॑षे रथाना॒मिन्द्रा॒ग्नी ह॒वामहे॑ ।

यती॑ तु॒रस्य॒ राध॑सो वि॒द्वांसाः॑ । गिर्व॑ण्यस्त॒मा ॥ ४

ता । वां । एषे । रथाना । इन्द्राग्नी इति । हवामहे ।

यती इति । तुरस्य । राधसः । विद्वांसाः । गिर्वण्यस्तमा ॥ ४

ये देवो ता तौ वज्रनाथयो वां युवां हवामहे । स्तुतः । किमर्थं । रथा-
 नामिषे युधे रथानां प्रेरणाय । कौडयो युवां । इन्द्राग्नी इन्द्रमग्निं य परस्परबुध्न्यूतो
 तुरस्य जंगमरूपस्य राधसो धनादिबन्धनस्य यती आनिनो विद्वांसा सर्वज्ञो
 गिर्वण्यस्तमा गोभिर्भजनोद्यतयो । ईदृशो युवां हवामहे ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ता दधंतावतु द्यून्मताय देवावदभा ।

अर्हता चित्पुरो दधेऽंशं देवावर्ते । ५

ता । दधंता । अतु । द्यून् । मताय । देवौ । अदभा ।

अर्हता । चित् । पुरः । दधे । अंशऽश्व । देवो । अवर्ते । ५

ता तावतु द्यून् प्रतिदिनं दधंता नधमानो । सर्वदा प्रवृत्तावित्यर्थः । नधने
वृष्टांतः । सर्वेण ननुव्याविन । तौ यथा प्रतिदिनं नधंते । देवौ द्योतमानावदभा-
र्हत्यावर्हता चित् प्रकर्षेण पूज्यौ । चिदिति पुजायां । तादृशौ नञानुभाषो देवा-
वर्तेऽन्वेषाभावात् पुरोदधे पुरस्कृतौ । अंशेव । अंशो नाम द्वादशादित्यमप्यवर्ती देवः ।
स भगव्याप्युपलक्षकः । अंशाविन । आदित्याविन । दीप्तावित्यर्थः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

एवंद्राग्निभ्यामर्हावि हव्यं न्यूयं दृतं न पूतमद्रिभिः ।

ता सूरिषु अर्वा दृष्टयि गृणत्सु दिष्टमिधं गृणत्सु दिष्टं ॥ ६

एव । इन्द्राग्निभ्यां । अर्हावि । हव्यं । न्यूयं । दृतं । न ।

पूतं । अद्रिभिः ।

ता । सूरिषु । अर्वाः । दृष्टत् । रयिं । गृणत्सु । दिष्टं ।

दूषं । गृणत्सु । दिष्टं ॥ ६

एवैवनिदानोऽस्ति विवक्षाप्रकारेण । स्तुतिशक्तित्वेनेत्यर्थः । इन्द्राग्निभ्यां हव्यं
हविरर्हावि । परित्यक्तमासीत् । कीदृशं तत् । न्यूयं बलकरं । किमिव । अद्रिभि-
र्वाविभिः पूतमभिपुतं दृतं न सोमरसविन । तद्यथा युवाणां प्रदीयते तद्भक्ष्यद्वरो-

छायादिकमपि । तां तो देवीं स्मृत्वि मेधाविष्णुकां वृष्टत् प्रभूतं श्रवोऽसं यशो वा
रयिं धनं च दिष्टत् । धारयत् । इवमसं गृणत् सुवत्सु दिष्टत् । पुनरुक्तिरादरायां ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे द्वाविंशो वनः ॥

प्र वो ऋद्ध इति नवर्चं पंचदशं सूक्तमेवयामरुदास्यास्यात्वेत्यस्य अनेराचं मरुदेवता-
कसतिजगतीच्छंदस्कं । तथा चातुक्रमणिका । प्र वो नवैवयामरुदाकसति-
जागतमिति ॥ दशरात्रे षष्ठेऽहनि तृतीयसवनेऽष्टावाक्यस्य इदं सूक्तं । स्मृत्वि
च । एवयामरुदुक्तो वृषाकपिनि । आ० ८. ४. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र वो ऋद्धे मतयीं यंतु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एवयामरुत् ।

प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे भंददिष्टये धुनिव्रताय

शवसे ॥ १

प्र । वः । ऋद्धे । मतयः । यंतु । विष्णवे । मरुत्वते ।

गिरिजाः । एवयामरुत् ।

प्र । शर्धाय । प्रयज्यवे । सुखादये । तवसे । भंदत्दिष्टये ।

धुनिव्रताय । शवसे ॥ १

प्रथमतः प्रगच्छंतु गिरिजा वाचि निष्पत्ता मतयः स्तुतयः । कस्यै । वस्तुभ्यं ।
अचनव्यत्ययः । विष्णवे व्याप्रायेद्राय विष्णवे वा मरुत्वते मरुद्विश्वदेवे । कस्य
स्तुतयः इत्युच्यते । एवयामरुत् एतज्जागकस्य ऋषेः ॥ षष्ठा सूक् ॥ अथवायस्तु-
तिगिरिजाः स्तुतेभेनयिता भवति । उत्तराहं मरुस्तुतिः । किंच प्रथमतः स्तुतयः ।
कस्यै । शर्धाय बलाय मारुताय । इतरत्सर्वं बलविशेषणं । प्रयज्यवे प्रकर्षण
शब्दव्याय सुखादये शोभनाभरणाय । खादिराभरणविशेषः । ऋक्तेषु खादिषु ।
ऋक्ते ० १. १६८. ३. पत्सु खादयः । ऋक्ते ० ५. ५४. ११. इति च स्तुतेः । तवसे
बलवते भंददिष्टये । स्तुतिरूपेष्टिवस्य तद्वंददिष्टि । तस्यै धुनिव्रताय मेधानां चाखनं
कर्म यस्य ताडनाय शवसे गणनवते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्र ये जाता म॒हिना ये च सु स्वयं प्र वि॒ज्ञनां भुवते

एवयाम॑रुत् ।

क्रत्वा तद्धी म॒रुतो ना॒ष्टये श॒वी दाना म॒ङ्गा तदे॒षामष्ट॑ष्टासो

नाद्र॑यः ॥ २

प्र । ये । जा॒ताः । म॒हि॒ना । ये । च । सु । स्व॒यं । प्र ।

वि॒ज्ञ॒नां । भु॒व॒ते । ए॒व॒याम॑रुत् ।

क्र॒त्वा । तत् । वः । म॒रु॒तः । न । आ॒ष्ट॒ये । श॒वः । दाना ।

म॒ङ्गा । तत् । ए॒षां । अष्ट॑ष्टासः । न । अ॒द्र॒यः ॥ २

ये महिना मरुता विष्णुनेत्रेण वा सह प्रजाताः प्रादुर्भूतास्तान्भुवते । ये च तु क्षिप्रं स्वयमेव विद्वाना यज्ञगमनविषयज्ञानेन सह प्रजाताः प्रादुर्भूतास्तान्भुवत एवयामरुतयते । स्तोति ॥ प्रेयसाख्यातेन वा संबन्धीयः । भुवत इति व्यत्ययेन वक्तृवचनं । एकवचने वा छांदसः षः । निघाताभावच्छांदसः ॥ अथ प्रत्यक्षवादः । हे मरुतो वा युष्माकं तत्प्रसिद्धं शवी बलं क्रत्वा चाखनादिरूपेण कर्मणा युक्तां नाष्टये । कैश्चिदप्याधर्षणीयं न भवति । अन्येषामसुरादीनां क्रत्वा कर्मणा वानभिभाष्यं भवति ॥ कृत्यार्थं केन ॥ किंचैषां वा तत् बलं दानाभिमतदानेन मङ्गा मरुतेन चोपेतं । ययं प्रबला अष्टष्टासोऽधर्षनीयाः । तत्र दृष्टांतः । अद्रयो न । ते वया-
दृष्ट्यास्तद्वद्वयमपि ॥

॥ अथ तृतीया ॥

प्र ये दि॒वो ह॑तः मृ॒ण्विदे गिरा सु॒शुक्ता॑नः सु॒भ्व

एवयाम॑रुत् ।

न ये॒षामि॒रौ स॒ध॒व्य इ॒ष्ट भाँ अ॒ग्नयो॒ न स्व॑वि॒द्युतः॒ प्र स्व॑दा॒सो

धु॒नौनां ॥ ३

प्र । ये । दिवः । ब्रह्मतः । शृग्वरे । गिरा । सुशक्तानः ।

सुभवे । एवयामंरुत् ।

न । वेधा । इरौ । सधस्थे । ईष्टे । आ । अग्नये । न ।

स्वविद्युतः । प्र । स्यांदासः । धुनीनां ॥ ३

ये मरुतो बृहतो दिवो द्यौर्लोकादागच्छन्तः प्र शृग्वरे शृण्वन्ति तान्मरुतो गिरै-
ववाचरुस्तत्तान् । कोटपास्ते । सुशक्तानो दीप्ताः सुभवे । सुशुभ्रवन्तः । येषां मरुतां
सधस्थे सहस्र्याने अकीये निवासे तिष्ठतामिरीरिता प्रेरिता नेष्टव्या । नेष्टते च
आलभितुं । आ इति न र्थे । अग्नये न अग्नय इव स्वविद्युतः स्वयमेव विद्योतमाना
धुनीनां नदीनां स्यांदासो रथेणेन आलभितारश्च ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

स चक्रमे मरुतो निकृत्तम समानस्मात्सदस एवयामंरुत् ।

यदार्युक्त त्वना स्वादधि शुभिर्विष्यर्धसो विमहसो जिगाति

श्रीष्टधो नृभिः ॥ ४

स । चक्रमे । मरुतः । निः । अनक्रमः । समानस्मात् ।

सदसः । एवयामंरुत् ।

यदा । अर्युक्त । त्वना । स्वात् । अधि । शुभिः ।

विस्पर्धसः । विमहसः । जिगाति । श्रीष्टधः । नृभिः ॥ ४

स मरुद्गणो मरुतः प्रवृत्तात्ममानस्मात्सर्वेषां सधारवात्सदसः स्थानादंतरिक्षा-
द्भ्रुकृणो विस्तीर्णक्रमणः सन् निश्चक्रमे । निरगच्छत् । एवयामरुद्विष्यंदा आरख-
कीवस्थानान् । अधीति पर्वस्थधीनुवादी । त्वनात्मनैव स भिर्गोहभिर्नृभिः सनेह-
भिरक्षैरयुक्त बुक्तोभयदागमनप्रार्थनाय । अथ मरुतपदं पठ्यते । तदानीं विस्पर्धको

विनिधयार्थाः । अहं दुरतो गच्छाम्यहं दुरतो गच्छामीति तेषां स्वार्थाः । अपरा विगतस्वार्थाः । न ह्येषां स्वार्थः स्वार्थकाः सन्ति । विमर्शसो विविष्टवक्त्राः श्रेष्ठः श्रेष्ठस्य सुखस्य वर्धयितारो जिगाती । निर्गच्छन्ति ॥ व्यत्ययेनैकवचनं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स्वनो न वोऽम्बान्नेजयद्दृषा त्वेषो यविस्तंविष एवयामंरुत् ।

येना संहतः ऋजत स्वरोचिषः स्थारश्मानो हिरण्यथाः

स्वायुधासं इक्षिणः ॥ ५

स्वनः । न । वः । अम्बान् । रेजयत् । दृषा । त्वेषः ।

यविः । तंविषः । एवयामंरुत् ।

येन । संहतः । ऋजतं । स्वरोचिषः । स्थाःरश्मानः ।

हिरण्यथाः । स्वायुधासं । इक्षिणः ॥ ५

हे मरुतो यो युष्माकं स्वनो वेगजनितः शब्दो न रेजयत् न कंपस्त्वेषामरुतं जां ॥ सुपां सुसुगतिं द्वितीयाशुक् ॥ स्वनो विज्ञेयते । अपरान् बलान् दृषा वचितां दृष्टेस्त्वेषो दीप्तो ययिर्गता तविषः प्रवृद्धः । येन स्वनेन संहतः शन्नून्भिभवन्तो शूयन्मृत । प्रसाधयथ ॥ लक्ष्ये लब्धे ॥ कीदृशा यूथं । स्वरोचिषः स्वायत्तरश्मानः स्थारश्मानः स्थिररश्मयो हिरण्यवा हिरण्याभरणाः स्वायुधासः स्वायत्तायुधा इक्षिणोऽक्षवन्तो वा ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे त्रयस्त्रिंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अपारो वो महिमा दृढश्वसस्त्वेषं शर्वोऽवत्वेवयामंरुत् ।

स्थातारो हि प्रसिंतौ संहृष्टि स्वन ते न उरुश्वता निदः

शशुकांसो नागयः ॥ ६

अपारः । वः । महिमा । दृढः श्वसः । त्वेर्ध । श्वसः ।

अवतु । एवयामरुत् ।

स्यातारः । हि । प्रसिसिती । संदृशि । स्थन । ते । नः ।

चरुष्यत । निदः । शृगुकांसः । न । अग्नयः ॥ ६

हे रक्षो वो युष्माकं महिमापारोऽनवधिकः । हे दृढश्वसः प्रदृढश्वसास्त्वेषं दीप्तं श्वसो युष्माकं बलमवतु रक्षस्त्वेवयामरुतं मां ॥ द्वितीयैकवचनस्य लुक् ॥ श्वसं प्रसिसितौ प्रबलबंधने नियमनवति यत्ते संदृशि संदर्शने निमित्ते स्यातारो हि स्थाननिवर्त्तने तिष्ठंतो भवथ खलु । ते नोऽप्यासिदो निंदकाश्चक्षुः सकाशादुच्यत । चरुष्यत । अग्नय इव शृगुकांसो ययमिति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ते रुद्रासः सुमंखा अग्नयो यथा तुविद्युन्ना अवत्स्वेवयामरुत् ।

दीर्घं पृथु पप्रथे सद्य पार्थिवं येषामजमेष्वा महः

शर्धां रुद्रतैमसां ॥ ७

ते । रुद्रासः । सुमंखाः । अग्नयः । यथा । तुविद्युन्नाः ।

अवतु । एवयामरुत् ।

दीर्घं । पृथु । पप्रथे । सद्य । पार्थिवं । येषां । अजमेषु ।

आ । महः । शर्धांसि । रुद्रतैमसां ॥ ७

हे महतो रुद्रासो रुद्रपुत्राः सुमंखाः शोभनवक्त्रा अग्नयो यथा अग्नय इव तुविद्युन्नाः प्रभूतदीपयः । अथवा अग्निरुद्रयास्तुविद्युन्नाः प्रभूतधना अवत्स्वेवयामरुदेतस्मान्महति मां । पार्थिवं । पृथिव्यान्तरिक्षं । तत्संबंधि दीर्घमायतं पृथु (विस्तीर्णं) सद्य सदनं पप्रथे । महतिः प्रथितमभूत् । रुद्रतैमसां पापानि येषामजमेषु गमनेषु महो मह्यंति शर्धांसि आगच्छन्तीति शेषः ॥

। अथाष्टमी ।

अ॒द्दे॒षो नो॑ म॒रुतो॑ गा॒तुमे॑तं॒न ओ॒ता ह॒वँ ज॒रितु॑रे॒वया॑म॒रुत् ।

वि॒ष्णोर्म॑हः स॒मन्य॑वो यु॒योत॑न स्म॒द्रथ्यो॑र्दे॒न दं॒सना॑प हे॒षांसि॑

स॒नुतः॑ ॥ ८

अ॒द्दे॒षः । नः॑ । म॒रुतः॑ । गा॒तुं । आ । इ॒त॒न । ओ॒तं ।

ह॒वँ । ज॒रितुः॑ । ए॒वया॑म॒रुत् ।

वि॒ष्णोः । म॒हः । स॒मन्य॑वः । यु॒योत॑न । स्म॒त् । र॒थ्यः । न ।

दं॒सना॑ । अ॒प । हे॒षांसि॑ । स॒नुत॑रिति ॥ ८

हे मरुतो अद्देषोद्देषसो यूयं नोऽस्माकं गातुं गमनस्वभावं स्तोत्रं प्रत्येतन ।
आगच्छत । तदर्धं जरितुः स्तोत्ररेवयामरुदेवयामरुतो मम हवँ ओत । शृणुत ।
विष्णोर्व्यापकस्तेन्द्रस्य महो मरुतो हे समन्यवः समानयज्ञा यूयं अम् । अयं
प्रयक्षनाम । प्रयस्ता रथ्यो न रथिनो योहार इव । ते यथा यत्नपाकुर्वन्ति
तद्दस्माकं दंसना कर्मणा सनुतः । अंतर्हितनामेतत् । अंतर्हितान् हेषांसि हेष्टृन्
अपयुयोतन । दूरे विद्योजयत पृथक्कुरुत ॥

अथायोपाकरणोत्सर्गयोर्विनियुक्ता । ४८० सू० ३, ५, ॥

। अथ नवमी ।

गं॒तां नो॑ य॒ज्ञं य॑ज्ञि॒याः सु॒शमि॑ ओ॒ता ह॒वँम॒रुत्

ए॒वया॑म॒रुत् ।

ज्ये॒ष्ठासो॑ न॒ पर्व॑तासो॒ व्योम॑नि यू॒यं तस्य॑ प्र॒चेत॑सः॒ स्यात्

दु॒र्धत॑वो नि॒दः ॥ ९

गंतं । नः । यन्नं । यन्निवाः । सुशमिं । ओतं । हव ।

अरवः । एवयामंरुत् ।

ज्येष्ठासः । न । पर्वतासः । विष्णोमनि । यूयं । तस्य ।

प्रचेतसः । स्यात् । दुःधर्तवः । निदः ॥ ८

हे भस्त्रिवा भरतो यूयं नोऽप्याकं यन्नं गंतं । आगच्छत । सुशमि योभनकर्न
यथा भवति तथा । सुकर्तृत्वावैयर्थः । तदर्थं नो हवमस्मादीयमाह्वानं ओत । शृणुत ।
अरवो रक्षावर्जिता यूयं ॥ खिंगवचनयोर्व्यत्ययः ॥ ज्येष्ठासो न ज्येष्ठा इव । पर्वतासो
विंध्योदय इवातिप्रवृद्धा व्योमग्यंतरिक्षे वर्तमानाः प्रचेतसो यूयं तस्य निदो निंदकस्य
दुर्धर्तनो दुर्धराः स्यात् । भवत ॥

॥ इति चतुर्थं चतुर्थे चतुर्विंशो वर्गः ॥

इति पंचमे मंडले षष्ठोऽनुवाकः समाप्तं चात्रैवं पंचमं मंडलं ॥

॥ अथ षष्ठं मंडलं ॥

भारद्वाजे षष्ठे मंडले पञ्चतुषाकाः । तत्र प्रथमेऽनुवाके पञ्चदश सूक्तानि । तत्र
त्वं ह्यग्ने इति त्रयोदशर्धं प्रथमं सूक्तं । त्वं ह्यग्ने सप्त्रोनेति वार्धं सत्यो भरद्वाजः षष्ठं
मंडलमपश्यदित्यनुक्रांतत्वात् मंडलद्वयं स एव भरद्वाज ऋषिः । अनादेशपरिभाषया
त्रिष्टुप् । मंडलादिपदिभाषाग्निदेवता ॥ पथो ह्यविष्यवदीयमाने सैत्रावरुणैर्नातु-
ववनीयमिदं मनोतासूक्तं । सूत्रितं च । त्वं ह्यग्ने प्रथम इत्यन्याह । आ० ३. ६. ।
इति ॥ प्रातरनुवाक आग्नेये कृती त्रैष्टमे कंदस्येतदादिस्तृताष्टकं द्वितीयवर्जं ।
सूत्रितं च । त्वं ह्यग्ने प्रथम इति षष्ठां द्वितीयमहर्दत् । आ० ४. १३. । इति ॥
आद्योपाकरणे विनियुक्ता । सूत्रं तु पूर्वं गतं सूक्तं ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोताम्या धिया अभवो दम्भ होता ।

त्वं सो' दृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वंमै सहसे सहध्वै ॥ १

त्वं । हि । अग्ने । प्रथमः । मनोता । अत्याः । धियः ।

अभवः । दम्भ । होता ।

त्वं । सो' । दृषन् । अकृणोः । दुष्टरीतु । सहः । विश्वंमै ।

सहसे । सहध्वै ॥ १

हे अग्ने प्रथमो देवानां मध्ये प्रथमः प्रथमः प्रकृततमः पूवभाभी वा त्वं मनोता
हि देवानां मनो यत्नेतं संबद्धं भवति तादृशी भवसि । हि यद्देऽग्निः सर्वमनोतामनो
मनोताः संगच्छते । ऐ० ब्रा० २. १०. । इत्यादिब्राह्मणप्रसिद्ध्योतनार्थः । हे दम्भ
दर्शनीय अस्या धियोऽस्य कर्भणो होता देवानागाह्मताभवः । भवसि । हे दृषन्
कामानां वर्धितः त्वं सो' सर्वतो दुष्टरीतु दुर्हिंशुमहिंशं सहो बलमकृणोः ।
अकरोः । विश्वंमै सह मे सर्वेऽपि बलवताः शत्रोः सहृष्या अभिभवनाय ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अथा होता न्यसीदो यजोयानिङ्मद इषयस्त्रीषाः सन् ।

तं त्वा नरः प्रथमं देवयंतो महो राये चितयंतो अनुगमन् ॥ २

अध होता नि असीदः यजोयान् इङ् पदे ।

इषयन् ईषाः सन् ।

तं त्वा नरः प्रथमं देवयंतः महः राये ।

चितयंतः अनुगमन् ॥ २

अथाधुना हे अग्ने यजोयानतिशयेन यथा त्वं होता होमनिष्पादकः सन् इङो भूम्या वेदिलक्षणायाः पदे स्थाने न्यसीदः । निषस्त्वानसि । किं कृषन् । इषयन् पशुपुरोडाशादिलक्षणमस्मिच्छन् ईष्यः स्तुत्यः सन् । तं तादृशं त्वा त्वां प्रथममितर-देवताभ्यः पूर्वं देवयंतो देव त्वागात्मन इच्छंतो नरो नेतारो गतुष्या ऋत्विग्यजमाना महो महते राये धनाय चितयंतो जानंतः स्तुत्या ज्ञापयंतो वा अनुगमन् । अन्यगच्छन् पूर्व ॥

॥ अथ तृतीया ॥

इतेव यंतं बहुभिर्वस्यैष्ठेस्त्वे रयिं जागृवांसो अनुगमन् ।

रयंतमग्निं दयंतं वृचंतं यपोवतं विश्वहा दीदिवांसं ॥ ३

इता इव यंतं बहुभिः वस्यैः त्वे इति रयिं ।

जागृवांसः अनुगमन् ।

रयंतं अग्निं दयंतं वृचंतं यपोवतं विश्वहा ।

दीदिवांसं ॥ ३

इतेव मार्गेण । इवेति संप्रत्यये । लोकद्वयमध्यगतेन मार्गेण बहुभिरनेकैर्वस्यैर्वसुधः ॥ स्मार्दिनस्तद्विषयः ॥ यजमानानां निवासयोग्यैर्वा साचं यंतं

गच्छन्तं त्वानुगच्छन् । अनुगच्छन्ति । संभजन्ते यजमानाः । कीदृशास्ते । त्वे त्वयि देवे
रविं धनं जायते वासः । प्रयच्छन्त इत्यर्थः । कीदृशं त्वामनुगच्छन्ते । द्युतं दीप्यमानं
अग्निमंगनादिगुणविषयं द्युतं दर्शनीयं दृष्टं भङ्गं नृपावर्तं पित्राणां सर्वेषु
कावेषु दीदिशंसं दीप्यमानं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

पदं देवस्य नमसा व्यतं अवस्यवः यवं आपन्नमृक्तं ॥

नामानि चिद्दधिरे यज्ञियानि भद्रायां ते रणयंतं संहृष्टौ ॥ ४

पदं । देवस्य । नमसा । व्यतः । अवस्यवः । यवः । आपन्नम् ।

मृक्तम् ।

नामानि । चित् । दधिरे । यज्ञियानि । भद्रायां । ते ।

रणयंतं । संहृष्टौ ॥ ४

देवस्य द्योतमानस्याग्नेः पदमावनीयस्थानं नमसा इति वा स्तोत्रेण वा व्यतो
गच्छन्तः अग्न्यग्नौ जमिच्छन्तः पूर्वे यजमानाः अत्रः सर्वत्र व्युत्पन्ना यज्ञमष्टमस्यैर-
परिबाध्यमापन् । आक्रुन्ति । हे अग्ने ते तव भद्रायां स्तुत्यायां संहृष्टौ निमित्तायां
रणयंतं । रणयन्ति । यज्ञियानि यज्ञयोग्यानि नामानि नमनोयानि वैजाननो जात-
वेदा इत्यादीनि दधिरे । धारयन्ति । अथवा नमनसाधनानि स्तोत्राणि दधिरे ॥

॥ अथ पंचमी ॥

त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वा राधं उभयांसो जनानां ।

त्वं त्वाता तरणे चेत्यी भूः पिता माता सदमिन्मानुषाणां ॥ ५

त्वां । वर्धन्तिः । क्षितयः । पृथिव्यां । त्वां । राधः । उभयांसः ।

जनानां ।

त्वं । त्वाता । तरणे । चेत्यः । भूः । पिता । माता । सदः ।

इत् । मानुषाणां ॥ ५

ये अग्ने त्वां वितथो मनुष्याः ऋत्विजः प्रायश्चां वेदितव्यवासां वर्धन्ति । वर्धयन्ति ।
 उभवास उभयविधानि पञ्चपशुरूपाणि जनानां यजमानानां संबन्धीनि रात्रौ
 धनान्यृत्विजोऽध्वर्यादयस्त्वां त्वासुद्दिष्य वर्धन्ति । अथगोभयविधानि धनानि गवादीनि
 जनानां पुत्रादीनामर्षाय प्राप्तुं त्वां वर्धन्ति । ऐतरगे दुःखात्तारकान्ने त्वं चेत्यो
 ज्ञातव्यः स्तुत्यः सन् त्वाता रक्षिता भूः । भवसि । किं च मानुषाणां मनुष्याणां
 स्तोत्रेषामस्माकं सप्तमित्युक्ता पिता माता मातापितृस्थानीयो भूः । भवसि ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे पंचविंशो वर्मः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

सप॑र्ध॒ण्यः स॒ प्रि॒यो वि॒क्ष्ण॑ । अ॒ग्निर्हो॑ता म॒न्द्रो नि प॑सा॒दा यजो॑यान् ।

तं त्वा॑ व॒यं द॒म॒ आ दी॑दि॒वासमु॑प॒ जुवा॑धो नम॑सा स॒देम ॥ ६

स॒प॑र्ध॒ण्यः । सः । प्रि॒यः । वि॒क्ष्ण॑ । अ॒ग्निः । हो॒ता । म॒न्द्रः ।

नि । स॒सा॒द॒ । यजो॑यान् ।

तं । त्वा॑ । व॒यं । द॒म॒ । आ । दी॑दि॒वास॑ । उ॒प॒ । जु॒वा॒धः ।

नम॑सा । स॒देम ॥ ६

सोऽग्निः सपर्धण्यः पूज्यः द्वियः कामानां पूरको विश्व प्रजासु जाता होमनिष्ठा-
 हको मन्द्रो मदनो यो यजोयानतिथयेनेतरदेवानां यज्ञा यजनीयो वा । एवं मज्जालु-
 भावोऽग्निनिषसाद । निषस्योऽभूत् । अथ प्रत्यक्षकृतः । तं त्वा नाहयं त्वां वयं
 धर्मवाना वमे गृहे दीदिवासं दीप्यमानं जुवाधः जानुनी वापयंतोऽवनतजानवः
 प्रक्षताः संतो नमसा स्तोत्रेषोपासदेम । आसांदयेम । अथगोपासीदेमेत्वेवशास्ते ॥

॥ सैषा सप्तमी ॥

तं त्वां वयं सुध्योऽ नम्यमग्ने सुम्रायव देमहे देवयंतः ।

त्वं विश्वो अथवा दीद्यांनो दिवा अग्ने वृक्षता रौवनेन ॥ ७

तं । त्वा । वयं । सुध्यः । नय्यः । अग्ने । सुम्नयवः ।

देमहे । देवयंतः ।

त्व । विश्वः । अनयः । दीद्यानिः । दिवः । अग्ने । वृहता ।

रोचनेन ॥ ७

हे अग्ने तं तादृशं महानुभावं नय्यं सुम्नं त्वा त्वां सुध्यः शोभनवृक्षयः सुम्नायवः
सुखमिच्छंतो देवयंतो देवं त्वामिच्छंतो वयमीमहे । याचामहे । स्तुम इत्यष्टः । हे
अग्ने त्वं दीद्यानो दीप्यमानः सन् । केन । वृहता महता रोचनेन रोचमानेन तेजसा
दीद्यानो विश्वः प्रजाः स्रोतनुस्मान् दिक् स्वर्गमनयः । अगमयः । रोचनेनादित्येक
दिवं गमयेति वा संबंधः । आदित्यमार्गेणेत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

विश्वं कविं विश्वपतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषभं चर्षणीनां ।

प्रेतोषणिमिषयंतं पावकं राजंतमग्निं यजतं रयीणां ॥ ८

विश्वं । कविं । विश्वपतिं । शश्वतीनां । निःतोशनं । वृषभं ।

चर्षणीनां ।

प्रेतिःपूषणिं । पूषयंतं । पावकं । राजंतं । अग्निं । यजतं ।

रयीणां ॥ ८

शश्वतीनां नित्यानां विश्वामृत्विग्यजमानसत्त्वपानां विश्वपतिं स्वामिन् कविं
क्रांतदृशिर्न नितोशनं यत्पूर्वा हिंसकं वृषभं कामानां वधकं चर्षणीनां स्रोतृणां
मनुष्याणां प्रेतोषणिं प्राप्नोमन्नभिषयंतमन्नं कुर्वंतं पावकं शोधकं राजंतं दीप्यमानं
रोपयंतं वा रयीणां लाभाय यजतं यष्टव्यमग्निं स्तुम इति शेषः ॥

॥ अथ नवमी ॥

सो अग्ने देवे शशमे च मर्तो यस्तु आनट् समिधा हव्यदातिं ।

य आहुतिं परि वेदा नमोभविष्तेत्स वामा दधते त्वोतः ॥ ९

सः । अग्ने । ई॒जे । य॒श॒मे । च । म॒र्तः । यः । ते । आ॒न॒ट् ।

सं॒द्र॒धा । ह॒व्य॒दा॒ति॒ ।

यः । आ॒हु॒ति॒ । परि॒ । वे॒द॒ । न॒मः॒भिः । वि॒ष्वा । इ॒त् ।

सः । वा॒मा । द॒ध॒ते । त्वा॒ज॒तः ॥ ८

हे अग्ने त्वां स मर्तः स यजमान ईजे । यजते । यशमे च । स्तौति । यशमान इति स्तुतिकर्मसु पाठादिदमपि स्तुतिकर्म । यो यजमानस्ते तव समिधा सह हव्य-
दातिं हविषां दानसामट् करोति । किंच यो यजमानो नमोभिः स्तुतिभिराहुतिमा-
ख्यादिलक्षणां परि वेद परितो वेत्ति । ददातीत्यर्थः । स यजमानस्तोतस्त्वया रक्षितः
सन् विचेत् सवापि वामा वनमोयानि धनानि दधते । धारयति ॥

॥ अथ दशमी ॥

अ॒म्ना उ॒ं ते म॒हि॒ म॒हे वि॒धेम॒ न॒मो॒भि॒र॒ग्ने॒ स॒मि॒धो॒त॒ ह॒व्यैः ।

वे॒दो॒ सूनो॒ स॒ह॒सो गो॒र्भिर॒व॒थै॒रा॒ त॒ अ॒द्रा॒थां सु॒म॒तो॒ य॒तेम॒ ॥ १०

अ॒ग्नौ । उ॒ं इति॒ । ते । म॒हि॒ । म॒हे । वि॒धेम॒ । न॒मः॒भिः ।

अ॒ग्ने । सं॒द्र॒धा । उ॒त॒ । ह॒व्यैः ।

वे॒दो॒ । सूनो॒ इति॒ । स॒ह॒सः । गो॒भिः । उ॒व॒थैः । आ॒ । ते ॥

अ॒द्रा॒थां । सु॒म॒तो॒ । य॒तेम॒ ॥ १०

हे अग्ने महे महतेऽग्नौ ते तुभ्यं महि महदत्यधिकं विधेम । परिचरेम । कैरि-
त्युच्यते । नमोभिर्नमस्कारैः समिधा वा उवापि च हव्यैर्हविषां । हे सहस्रः सूनो
वेदो वेद्यां गोभिः स्तोत्रैस्तैः यस्तस्य विधेमेति संबंधः । किंच ते तव अद्राथां
स्तुत्यायां सुमतौ योभनानुपहृद्वापायतेन । आगच्छेम । भवेमेत्यर्थः ॥

॥ अथैकादश ॥

आ॒ य॒स्त॒त॒ं च॒ रा॒द॒सी॒ वि॒ भा॒सा॒ अ॒नो॒भ॒श्च॒ अ॒व॒स्य॑ । स्त॒र॒तः॒ ।

ह॒व्यै॒र्ब॒र्वा॒जैः॒ स्य॒दि॒रे॒ भ॒र॒ग्ने॒ दे॒व॒दि॒र॒ग्ने॒ वि॒तरं॒ वि॒ भा॒ । ॥ ११

आ । यः । ततं॑थ । रोद॑सी इति । वि । भा॒सा । अ॒वः॑भिः ।

च । अ॒व॒स्यः॑ । त॒रु॑वः ।

ह॒हत्॑भिः । बा॒जैः । स्य॑ वि॒रे॒भिः । अ॒ग्ने इति॑ । रे॒वत्॑भिः ।

अ॒ग्ने । वि॒तरं॑ । वि । भा॒हि ॥ ११

हे अग्ने यत्त्वं रोदसी द्यावापृथिव्यो भ.सा दीप्ता व्याततंथ व्यतोः । किंच तत्त्वज्ञारकत्वं अग्नेभिः स्तुतिभिः अवस्यस्य भवसि हे तादृशग्ने वृहज्जिह्वं ज्जिह्वी-
जैरन्नैः स्यविरेभिः स्यविरेः स्थूलै रेवज्जो रयिमज्जिह्वो अ॒व॒द॒र्थं॑ वि॒तरं॑ वि॒शि॒ष्ट॒तरं॑
वि भाहि । विशेषेण दीप्यस्व ॥

। अथ द्वादशी ॥

वृ॒ह॒त्त॑सा स॒द॒क्षि॒ज्जै॒ह्व॒स्ते भूरि॑ तो॒काय॑ त॒न॒याय॑ प॒श्वः ।

पू॒र्वी॒रि॒षो॑ ह॒हती॑ रा॒रे॒अ॒घा॑ अ॒ग्ने भद्रा॑ सौ॒अ॒व॒सानि॑ संतु ॥ १२

नृ॒षव॑त् । व॒सो इति॑ । स॒दं । इत् । धे॒हि । अ॒ग्ने इति॑ । भूरि॑ ।

तो॒काय॑ । त॒न॒याय॑ । प॒श्वः ।

पू॒र्वीः । इ॒षः । ह॒हती॑ । आ॒रे॒अ॒घाः । अ॒ग्ने इति॑ । भ॒द्रा ।

सौ॒अ॒व॒सानि॑ । संतु ॥ १२

हे वसो वासक धनवन्माने नृषवत् मनुष्यैरूपेण धनं सदक्षित्यवर्दाको अस्मासु धेहि ।
स्थापय । किंच भूरि प्रभूतान् पश्वः पशून् च धेहि । किमर्थं । तोकायास्तत्प्रायः
तनयाय तत्प्रायः । जिह्वं पूर्वीः पूरयित्वः काशानां बह्व्यो वा वृहतीनं हृत्य आरे-
अघाः । आरे दूरेऽवानि वासु ताः । तादृश्य इव उल्लसत्प्राण्यमानि भद्रा भद्राणि
सौअवसानि सुअवस्थान्यको अस्मासु संतु । अभंत ॥

पुरुषख्येन इति त्रयोदशसुखः संभरणीयेष्टावग्नेः अत्रवतोऽनुवाक्या । अत्रितं
च । पुरुषख्येन पुरुषा त्वाया स चित्तं हितदंतमस्ते । आ० ४, १, इति ॥
तत्प्राठस्तु ॥

पुरु॒षा॒ग्ने पुरु॒धा त्वा॒या वसू॑नि राजन्वसुता॒ ते अ॒श्यां ।

पुरु॒णि हि त्वे पं॒रुवार॒ मं॒त्यग्ने वसू॑ वि॒धते राज॑नि त्वे ॥ १३

पुरु॒णि । अ॒ग्ने । पुरु॒धा । त्वा॒या । वसू॑नि । राज॒न् ।

वसु॒ता । ते । अ॒श्यां ।

पुरु॒णि । हि । त्वे इति॑ । पुरु॒वार । संति॑ । अ॒ग्ने । वसू॑ ।

वि॒धते । राज॑नि । त्वे इति॑ ॥ १३

हे अग्ने राजन् ते तव पुरुषि बहूनि पुरुषा मयान्वादिदूषेण वञ्छप्रकाराणि वसूनि धनानि वसुता वसुतायै वसुमन्त्रावाश्यां । व्याप्रयां भुजीष वा ॥ अथ अरतस्त्राणी बहुनेत्येतत्पदं सप्रभ्यंतं चकार अट्टभास्तरनिम्नोऽथेकपदं संतुह्यंतं चकार ॥ हे पुरुवार वञ्छाभिरूपोयाग्ने राजनि राजमाने त्वे त्वति पुरुषि बहूनि वसु वसूनि त्वे त्वां विधते परिचरते मर्ह्यं दातव्यानि संति ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थे षट्त्रिंशो वर्गः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो ऋते निवारयन् ।

पुमर्थीचतुरी देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति ब्रह्माविराजपरमेश्वरवैदिकनागप्रपतंकन्धोवीरतुक्कभूपाखसस्वाक्यपुरंधरेण सावसाचार्येण विरचिते माधवीने वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये चतुष्पादके चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

अथ निःशसितं वेदा यो वेदेभ्योऽपिलं जगत् ।

निर्ममं तमचं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

अथ पंचमोऽध्याय आरभ्यते ॥ षष्ठमंडलस्य षष्ठतुवाकात्मकस्य प्रथमेऽनुवाकं पंचदश सूक्तानि । तत्र त्वं होत्येकादशर्षं द्वितीयं सूक्तं भरद्वाजस्याषंभाकेयं । अथवा षट्पंचाशदक्षरा शक्रयोदितो दशानुष्टभः । अनुकथ्यते हि । त्वं ह्येकादशानुष्टभं शक्रार्धनगिनि ॥ प्रातरदुवाक आग्नेये क्रतावातुष्टुभे अदक्षीदं सूक्तवत्सभावसीं विनिनुमे । सूत्र्यते हि । त्वं हि क्षैतवद्गना यो होताजनिष्ट । आ० ४. १३. । इति ॥ आश्विनशस्त्रे चैतन् शंसनोयं प्रातरनुवाकन्यायेनेत्यतिदिष्टत्वात् ॥ अंगिरसीं द्विरात्रि द्वितीयेऽह्नोदमेव सूक्तमाज्यशस्त्रं । सूत्रितं च । त्वं हि क्षैतवदिति आज्यं आ० १०. २. । इति ॥

॥ अतः प्रथमा ॥

• त्वं हि क्षैतयदुवागोऽग्ने मित्रा न पत्यसे ।

त्वं विचर्यसे अवा वसी पुष्टिं न पुष्यसि ॥ १

त्वं । हि । क्षैतवत् । यशः । अग्ने । मित्रः । नः । पत्यसे ।

त्वं । विचर्यसे । अवा । वसी इति । पुष्टिं । न । पुष्यसि ॥ १

हे अग्ने त्वं हि त्वं खलु क्षैतवत् । क्षितिः क्षयोऽपचयः । तत्संबन्धि क्षैतं शुष्कं काष्ठं । तदुक्तं यथाऽहं हविलं चण्डं पत्यसि । अभिपतसि । गच्छसि । तत्र हतासः । मित्रो न । अह्वरभिमानो देवो गितः । स इव । यदा यथा इति षट्-नाम । क्षैतवत् । क्षैतं निवासकं हविलं चण्डं तदुक्तं यजमानवृद्धं मित्थभूतः पुष्य इवाभिपतसि । यदा पत्यतिरैश्वर्यकर्ता । ईडयनचं पत्यसे । ईडिषे । अतः कारयाम् । हे विचर्यसे विजयेषां सभ्यं दृष्टव्यं वासकाम्ने त्वं अवा । अवधीकनचं यजमानवृद्धं न । अयं यजन्त्यर्थः । अवाकाशभूता पुष्टिं च पुष्यसि । कर्षयसि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वां हि मां चर्षणयै यज्ञे भर्गोभिर्दाते ।

त्वा वाजी वात्यवृजो रजस्तुर्विष्वचर्षिणः ॥ २

त्वा । हि । मा । चर्षणयै । यज्ञेभिः । गीःभिः । ईदते ।

त्वा । वाजी । याति । अयकः । रजःतू । विश्वचर्षिणिः ॥ २

हे अग्ने त्वां हि मां त्वामेव त्वत् चर्षणयो मनुष्या यज्ञेभिर्गोसाधनैर्हविर्भिर्गीभिः स्तुतिभिरोद्धते । स्तुवन्ति । अपि च वाजो । वाजो गमनं । तद्वान् सूर्यत्वां याति । गच्छति । प्रविशतीत्यर्थः । तथा च श्रूयते । अग्निं वावादिष्टः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूराकृतं दृश्य इति । वाजिगच्छ सूर्यवाचकत्वेन कश्चित् श्रूयते । अग्निर्वायुः सूर्यस्ते वै वाजिन इति वायुः सप्तिरादित्यो वाजोति च । कीदृशो वाजो । अदृको हिंसकरश्चो । रजस्तुः । उदकमत्र रज ऋच्यते । तस्य दृष्टिलक्षणस्य प्रेरयिता । यद्वा अजसा लोकानां तरिता गता विश्वचर्षिणः सर्वस्य इष्टा ॥

॥ अथ तृतीया ॥

सजोषस्त्वा दिवो नरो यज्ञस्य केतुमिधते ।

यद्यस्य मानुषो जनः सुन्नायुर्जुहो अश्वरे ॥ ३

सजोष । त्वा । दिवः । नरः । यज्ञस्य । केतुं । इधते ।

यत् । ह । स्यः । मानुषः । जनः । सुन्नायुः । जुहो । अश्वरे ॥ ३

हे अग्ने सजोषः सजोषसः सद्यः प्रीयमाणा दिवः स्तुतेनरो मेधार्हस्त्यजो यज्ञस्य केतुं प्रज्ञापकं त्वा त्वामिधते समिधं जुवन्ति । कदेति चेदुच्यते । यद्य यदा यद्यस्य स मानुषो जनो रपत्यभूतो जनो जातो यजमानो होता वा सुन्नायुः सन्तः सुव्रतात्मन इष्टान् अश्वरे हिंसाप्रत्यगायययते यज्ञे जुहो त्वाणाहुयति तदेत्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ।

ऋधयत् सुदानवे धिया मर्ते शशमते ।

जतो य इतो दिवो दिषा अंही न तरति ॥ ४

ऋधत् । यः । ते । सुदानवे । धिया । मर्ते । शशमते ।

जती । सः । वृत्तः । दिवः । दिषः । अंही । न । तरति ॥ ४

ऋधत् । स यजनान ऋधयत् हे अग्ने सुदानवे शशमदानाय त्वय्यं ॥ चतुर्थी ॥ तत्र संबंधिना धिया कर्मिणा यो मर्ते मरणवन्तो यजनानः शशमते प्राप्यति । यदा शमतिः क्षतिक्रमो । त्वदर्थं कर्मणा युक्तः सन् क्षीति । स यजनानो वृत्ततो मृता दिवो दोषस्तु तत्र संबंधित्योती ज्ञाया रक्षया दिषा हेतुनो न आह्वनयोर्धं पाप्मिष तरति । अतिक्रान्ति ॥

। अथ पंचमी ।

समिधा यस्त आर्चुतिं निश्चितिं मर्त्यो नशत् ।

वयावतं स पुण्यति क्षयमग्ने शतार्चुषं ॥ ५

संहरधा । यः । ते । आर्चुतिं । निश्चितिं । मर्त्यः । नशत् ।

वयावतं । सः । पुण्यति । क्षयं । अग्ने । शतार्चुषं ॥ ५

हे अग्ने समिधा समिधनहेतुभूतेनेध्नेन स इ ते त्वदीयां निश्चितिं निश्चितां तत्कृतां मत्वसंस्तुतामाहुतिं यो मर्त्यो नशत् व्याहृत्वात् । नयतिष्ठाप्रिकर्मा । स नशुष्यो यजनानो वयावतं । वयाः शाखाः पुत्रपौत्रादिकक्षयाः । तदुक्तं यनायुषं बहुविधायां विरकालजीवनं वा क्षयं वृद्धं पुण्यति । पोषयति । नश्यति । तत्र विरकालमवतिष्ठत इत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थोऽङ्कः पंचमेऽङ्कमो वरः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

त्वे षस्ती धूम ऋग्वति दिवि षष्कुक आतंतः ।

सुरो न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे । ६

त्वेषः । ते । धूमः । ऋग्वति । दिवि । सन् । शुक्रः ।

आतंतः ।

सुरः । न । हि । द्युता । त्वं । कृपा । पावक । रोचसे ॥ ६

हे अग्ने त्वेवो दीप्यस्ते ते तव शुक्रो निर्भलः शुक्रवर्णी वा धूमो दिव्यंतरिक्ष आततो विस्तीर्णः सन् ऋग्वति । मेवात्मना परिणतो गच्छति । अपि च त पावक मोषकाको सुरो न स्रवं एव कृपाभिमुखीकरणसमर्थया स्तुत्या कृत्यमाणस्तं द्युता दीप्या रोचस हि । दीप्यस सन् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

अथा हि विच्छीद्योऽसि प्रियो नो अतिंघिः ।

रग्वः पुरौव जूयः स्रुनुर्न त्वययाय्यः ॥ ७

अधं । हि । विच्छु । दंडाः । आसं । प्रियः । नः । अतिंघिः ।

रग्वः । पुरादव । जूयः । स्रुनुः । न । त्वययाय्यः ॥ ७

अथापि च विच्छु प्रजःसु हे अग्ने त्वनोद्यः स्तुत्ये इंस । भवसि । हि यथादर्शः । यथादेवं तन्मासाः आकर्मनाथः । लुप्तोपमरोतत् । आतषिदि प्रियः ऽसि । यद्वा कविर्नृनाथ सततमासी भूत्वा आत्मा प्रियः इति । तथा पुराव नगद्यो जूयो क्षोर्षो हृद्यो, क्षितीवदेष्टा राज्ञेय रण्यो रमणीयो गीतव्यो वा भवसि । तथा स्रुनुर्न पुन एक त्वययाय्यो यत्नमानेष्वातम्यः पालयितव्यो भवसि ॥ त्वायतेरेतद्रूपं ॥ यद्वैतत्त्वो- विंशत्यर्थं । विद्यालयः कर्मलक्षणं त्वयं यामीति त्वययाय्यः ॥ अतिरोषादिक आय्य- प्रत्ययः । स्रुनुश्चाय्य इति यद्वा । अथवा त्वययाय्यं कन्यात्वे प्राप्नोः । कन्यात्वे अर्चते । आद्वर्योऽप्यजन- इति गो- गौर्निर्धनात् । अतोयं अथदीक्षाया इति कन्यात्वे अतमिति । तावथः पुन इति । रण्यो रमणीयोऽसि ॥

॥ अथाश्वमी ॥

क्रत्वा हि द्रोणे अज्यसेऽग्ने वाजो न हृतव्यः ।

परिजम्ब स्वधा गयोऽत्यो न हार्यः शिशुः ॥ ८

क्रत्वा । हि । द्रोणे । अज्यसे । अग्ने । वाजो । न । हृतव्यः ।

परिजम्बाऽद्वय । स्वधा । गयोः । अत्यः । न । हार्यः ।

शिशुः ॥ ८ ॥

हे अग्ने क्रत्वा कर्मणा मन्त्रनक्षत्रेण द्रोणे द्रुमे काष्ठेऽरण्यां विद्यमानस्त्वमज्यसे
॥ अज्यसे । खलु । तथा वाजो न वेजनवानस्य इव क्रत्वः । क्रत्वीति कर्मणाम् ।
हि विषैकनादीनां कर्मणां क्रतो । स यथा पुरुषं वदति तद्वद्विषं इतमग्नेरश्वसादृश्यं ।
तथा परिजम्बं परितः सर्वत्र मन्ता वायुरिव दाहानकादिरूपेण सर्वत्र मन्ता त्वं
स्वधा । अघनास्येत् । अघं गयो गृहं च भवसि । अघयोदातेत्यर्थः । अपि च
शिशुर्जातमात्रो बालोऽपि त्वमस्मी न सत्यगामी जात्यश्च इव ह्यार्यः कुटिलमित्रस्ततो
गंजाकि ॥ ह्यु कोटिल्य इत्यस्यैतद्वचः ॥

करोष्यामग्नेषामश्वदो वैकल्पिकदुवकदा त्वं त्येति । सूत्रितं च । त्वं त्वज्ज
विदध्युता धामनू ते विश्वं सुवनरधिमन्त्रितं । आ० २, १२, इति ॥

॥ सैषा अश्वमी ॥

त्वं त्या विदध्युताग्ने पशुर्न यवसे ।

धामा इ यत्ते अजर वना दृष्टंति शिक'सः ॥ ९

त्वं । त्या । विदुः । अज्युता । अग्ने । पशुः । न । यवसे ।

धामा । इ । यत् । ते । अजर । वना । दृष्टंति । शिक'सः ॥ ९

हे अग्ने त्वं त्या तानि काष्ठानि । विदध्युतोऽपि यद्वदमानासौ विश्वक्रवः ।
अज्युताज्यतानि आवायितुमशक्यान्यापि । अत्वीति शेषः । तत्र दृष्टांतः । यवसे दाहे
निहृष्टः पशुरिव । स यथा सर्वं भक्षयति तथा त्वं प्रोक्तादादीनि अघमात्रेण

दक्षसीत्यर्थः । हे अजर अरारहितान्ने यद्यस्य ॥ सुपां सुसुगतिं यच्छा सुक् ॥
 यिक्कसा दीप्पस्य ते तव धाम धामानि तेकांसि वना वननीयानि संभजनीयाव्यरस्यानि
 इत्थंति सिंदंति तत्थंति इत्थंति पूज्याश्च यः । इत्थेत्यादपूरणं ॥

। अथ दशमी ॥

वेधं अश्वरीयतामग्ने होता दमे विश्वा ॥

सुसधीं विश्पते कृणु जुषस्व इव्यं अंगिरः ॥ १० ॥

वेधं । हि । अश्वर यतां । अग्ने । होता । दमे । विश्वा ।

संऽऋधः । विश्पते कृणु । जुषस्व । इव्यं । अंगिरः ॥ १० ॥

हे अग्ने अश्वरीयतामश्वरं यज्ञमात्मन दच्छतां विश्वां यजमानानां दमे वृद्धे
 स्वं होता देवानामाहुता सन् वेधं हि सुतिं हवीषि वा यतः कामयन् अग्नः
 कारणाद्विश्पते विश्वां पालकाग्ने ससृजः ससृजानन्माम्यजमानान् कृणु । जुष । कृणु
 च हे अंगिरोऽंगनादिषु यद्युक्त अंगाररूप भाग्ने इव्यमसृजदोषं हविर्जुषस्व । सुषस्व ॥

॥ अथैकादशी ॥

अच्छां नो मित्रमहो देव देवानग्ने वोचंः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्तिं सुक्षितिं दिवो नृन्विषा अंहांसि दुरिता तरेम ता

तरेम तवांसा तरेम ॥ ११ ॥

अच्छं । नः । मित्रमहः । देव । देवान् । अग्ने । वोचंः ।

सुम तं । रोदस्योः ।

वीहि । स्वस्तिं । सुक्षितिं । दिवः । नृन् । विषः ।

अंहांसि । दुरिता । तरेम । ता । तरेम । तव ।

अवांसा । तरेम ।

हे निमग्नोऽतुल्यदोमे दे० दानादिषु वयुक्ताग्निं दह्योद्योपादृषिष्योपेतं नानन्दं
देवात्पटव्यानिद्रादीनञ्चाभिवृद्धयेन मेऽस्माकं सुधर्तिं स्तुतिं वीक्षः । ब्रूहि । दिवः
स्तनेनैवेतृमन्त्रान् सुधर्तिं योधननिवासयुक्तं अस्त्रिभविनाथं वीक्षि । गजव ॥
वेनिरत्नानभाविमययथो दृष्टव्यः ॥ ययं च द्विषो देहदृग् यत्नं क्वसि पापानि
दुरिमा तत्फलसकृपाणि दुर्गमनानि तरेण । अनिक्रमेण । तथा ना तानि अय-
द्विभानि अन्धान्तरक्तानि च पापादोनि तरेण । उक्त एवार्थो दृष्टोऽयं पुनरुच्यते । हे
अग्ने तवावसा रक्षणेन हेतु प्रभृतीन्ततं तरेण ॥

॥ इति चतुर्थेऽङ्के पञ्चमे द्वितीये वरगः ॥

अग्ने स जेषदित्यर्थं तृतीयं सूक्तं भरद्वाजस्यार्चं त्रैष्टुभमान्नेयं । अतुक्तां
च । अग्नेऽष्टाविनि ॥ प्रातरनुवाकान्निगद्यथोक्तो विनिवोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अग्ने स जेषदितपा ऋतेजा उरु ज्योतिर्नश्यते देवयुष्टं ।

यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमंष्टः ॥ १

अग्ने । सः । जेषत् । ऋतः पाः । ऋतेजाः । उरु । ज्योतिः ।

नश्यते । देवः युः । ते ।

यं । त्वं । मित्रेण । वरुणः । सजोषाः । देव । पासि ।

त्यजसा । मर्तः । मंष्टः ॥ १

हे अग्ने स यजमानः जेषत् । जियति । निरसति । चिरकालं जीवेदित्यर्थः ।
कोटयो यजमानः । ऋतपा ऋतस्य यज्ञस्य पातक ऋतेजा यज्ञनिमित्तं जातः ।
उषित्वा च ते त्वदोयं देवयुष्टं वानात्मन दहन् स यजमान उरु विस्तीर्णो ज्योतिः
सूयोक्तं नश्यते । प्राप्नोति । हे देव न्यातमानाग्ने यं मर्तं यत्तुयं यजमानं मित्रेण
वरुणः ॥ तृतीयार्चे प्रथमा ॥ वरुणेन च सजोषाः प्रोषणावस्यं त्यजसा त्याज्य-
साधनेनायुधेनाङ्गोऽहसः पापोत्यासि रक्षसि स यजमान इति पूर्वोक्तं संबन्धः ॥

। अथ द्वितीया ।

ई॒जे॒ य॒ज्ञे॒भिः॑ श॒श॒मे॒ श॒मौ॒भिः॑ कृ॒ष॒द्वा॒रा॒या॒ग्ने॒य॑ द॒दा॒श॒ ।

ए॒षा च॒न॒ तं॑ य॒ग॒सा॒म॒जु॒ष्टिः॑ । ई॒दो॒ म॒र्ते॑ न॒श॒ते॒ न॒ प्र॒वृ॒त्तिः॑ ॥ १

ई॒जे॒ । य॒ज्ञे॒भिः॑ । श॒श॒मे॒ । श॒मौ॒भिः॑ । कृ॒ष॒द्वा॒रा॒या॒ग्ने॒य॑ ।

अ॒ग्र॒थ॑ । द॒दा॒श॒ ।

ए॒षा । च॒न॒ । तं॑ । य॒ग॒सा॒ । अ॒जु॒ष्टिः॑ । न॒ । अ॒ग्र॒थः॑ । म॒र्ते॑ ।

न॒श॒ते॒ । न॒ । प्र॒वृ॒त्ति॑ ॥ २

यो यजमानः ऋषद्वाराय ऋषद्वारं चारं वरणीयं धनं यस्य तादृशयाग्नये ददृश य इषोषि ददाति स यजमानो यज्ञेभिः सर्वैर्धनैरौजे । इदवान् भवति । तथा शमोभिः कर्मभिः ऋक्सामयजुषादिभिः शशमे । यातश्च भवति । आग्नेयेन यागेन सर्वं फलं लभत इत्यर्थः । अपि च तं यजमानं यगसां यगस्त्रिणां पुत्राणाञ्जटिर-
प्राप्तिर्नैव नश्यते । नैव प्राप्नोति । पुत्रवाग्भयस्येत्यर्थः । तथा मर्ते मनुष्यं तमङ्गः
पापं न नश्यते । तथा प्रवृत्तिरनर्थहेतुः प्रदर्पश्च तं न प्राप्नोति ॥

। अथ तृतीया ।

सू॒रो॒ न॒ य॒स्य॑ ह॒य॒तरं॑ रे॒पा॒ भी॒मा॒ यदे॑ति॒ शु॒च॒तस्त॒ आ॒ धीः॑ ।

ई॒ष॒स्व॒तः॑ शु॒र॒धो॒ ना॒य॒म॒क्ताः॑ कु॒त्रा॒ चि॒द्र॒खो॒ व॒स॒ति॒व॒ने॒जा॑ ॥ ३

सू॒रः॑ । न॒ । य॒स्य॑ । ह॒य॒तिः॑ । अ॒रे॒पाः॑ । भी॒मा॒ । यत् । ए॒ति॑ ।

शु॒च॒तः॑ । ते॒ । आ॒ । धीः॑ ।

ई॒ष॒स्व॒तः॑ । शु॒र॒धः॑ । न॒ । अ॒यं॑ । अ॒क्ताः॑ । कु॒त्र॑ । चि॒त् ।

ए॒खः॑ । व॒स॒तः॑ । व॒ने॒जाः॑ । ३

सूरो न ह्यस्तेन गच्छन्ते दंष्ट्रानिर्दमेनवदेपाः पापरहितं । ते अग्ने यत् यच्छ ते
तत्र युज्यतां ज्वलतां भोवारथिनां ज्वाला भोगा भयंकरा दग्धो आ समंतादेति
गच्छति । योऽथमग्निर्हवस्वनः शब्दपुक्ताः युक्ता न युवः शोकस्य रोधयित्वागी-
श्राक्तोः । अक्षरिति रात्रिनाम । तेन य तत्र संवारे रात्रिनादिर्ष्यते । रात्रिसादेः
अभूता ददातामि शयः । सऽर्थं वसतिः सर्वेवामावासभूतो वनेषा अरगय जायमानः
कुत्वा विन् कविदेव स्थाने पर्वताद्यादौ रण्यो रमणोऽसौ भवति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तिग्मं चिद्देम महि वर्षी अत्य भसद्गन्ता न यमसान आसा ।

विजेहमानः परगुर्न जिह्वा द्रविं द्रावयाति दाह भक्षत् ॥ ४

तिग्मं । चित् । एमं । महिं । वर्षीः । अत्य । भसत् । अग्निः ।

न । यमसानः । आसा ।

विजेहमानः । परगुः । न । जिह्वा । द्रविः । न । द्रावयति ।

दाह । भक्षत् ॥ ४

अध्वान्नेन गमनभूता मार्गोन्तिग्मं तोत्तमं सद्यः पयक्यत्वात् । अत्य च वर्षी
रूपं महि मज्जत् प्रभूतं भसत् । दायत ॥ अस भर्तृसन्दाप्रगारिति धातुः ॥ कीदृ-
शोऽग्निः । अश्वो न अश्व दवासास्तेन यमसानभृषादिकं नयच्छन् । तथा परगुर्न ।
तथा परगुः स्वकीयां धारां काष्ठे प्रक्षिपति तथा आकायां जिह्वां ज्वाला विजेहमान-
श्चक्रयुक्तादौ प्रक्षिपन् । तथा दाह काष्ठं भक्षत् दहन् द्रविन् । द्रविद्रावयिता
अप्यकारः । स यथा अथादिकं द्रावयति तथा सर्वं वनं द्रावयति । सूर्तभूतं
अअसात्करोतीत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स इदस्त्रिं प्रति धादासव्याचयात तेजाऽंसां न धारां ।

विश्वत्रंजातरतिथिं अत्तावर्तं द्रुषद्वा रघुपत्नजंजाः ॥ ५

सः । इ॒त् । अ॒स्ताऽ॒र॒व । प्र॒ति । वा॒त् । अ॒सि॒स्य॒न् । वि॒धी॒त ।

तेजः । अ॒यंसः । न । धा॒रा ।

चि॒त्तऽध्र॑जतिः । अ॒र॒तिः । यः । अ॒क्तोः । वेः । न । दृ॒स॒दा ।

रघुप॒त्नऽजं॑चाः ॥ ५

स इत् खल्वग्निरस्तेषु वापादेः क्षेप्तेषु प्रतिधात् । स्रकोयज्ज्वालां प्रतिधत्ते । यथा धन्वी लक्ष्याभिरुध्येन वापां सधत्ते तथा ज्वाला संधत्त इत्यर्थः । प्रतिधाव चासिष्यन् ज्वालां प्रक्षेप्यन् तेजः स्रकोयं शिथीत । निश्च्यति । तीक्ष्णो करोति । तत्त्व दृष्टांतः । अथसं न धारा । यथायोग्यस्य परत्वादेधारा प्रक्षेप्तुकामक्षीकृणो करोति तद्वत् । तीक्ष्णोक्त्य च चित्तध्रजनिर्भिचित्तगगिरक्तौ रात्रैररतिरभिगंगा वेने 'पक्षीव दुषडा वृक्षेष्ु सोदन् रघुपत्नजं चा लघुपत्नसमर्थपादः । एवंभूतः सन् रऽग्निर्वर्तते स इति पूर्वत्वान्वयः ॥

॥ इति षतुर्थस्य पंचमे तृतीये वगः ॥

॥ अथ षष्ठा ॥

स ई॒ रेभो॑ न प्र॒ति वस्त॑ अ॒स्ताः श्रा॒चि॒षा रा॒रपी॑ति॒ मित॑मं॒चाः ।

न॒क्तं॑ य ई॒मरु॑षो यो दि॒वा नृ॒नसं॑र्त्यो॒ अरु॑षो यो दि॒वा नृ॒न् ॥ ६

सः । ई॒ । रे॒भः । न । प्र॒ति । व॒स्ते । अ॒स्ताः । श्रा॒चि॒षा ।

रा॒रपी॑ति॒ मित॑मं॒चाः ।

न॒क्तं॑ । यः । ई॒ । अ॒रु॒ष । यः । दि॒वा । नृ॒न् । अ॒मं॑र्त्यः । अ॒रु॒षः ।

यः । दि॒वा । नृ॒न् ॥ ६

स ई स इयमग्नी रेभो न स्तुत्यः सूर्य इवोक्ता दीप्ता ज्वालाः प्रतिवक्ते । आच्छादयति । तथा मितमंछाः सर्वेषामनुकूलप्रकाशः सन् शोचिषा तेजसा रारपीति । अर्थं शब्दं करोति । य ईयमग्निर्नक्तं रात्रावरूप आरोचमानः सन् दिवा-
ऽग्निं नृनस्यमानं स्वस्वकार्ये प्रेरयति । पुनर्नक्षत्रः पूरकः । तथासर्षोऽनरण-
ः । अथ नक्षत्राणां स्वस्वकार्ये प्रेरयति । पुनर्नक्षत्रः पूरकः । तथासर्षोऽनरण-

लोयान्दृष्टीन् प्रेरयति स इति पूर्ववत्संबन्धः । यद्वा नक्तं रात्रौ योऽग्निमिच्छन्-
आरोचनायां यत्र मरणरहितऽग्निर्दिवाह्नि नृजेतुं देवाः कविभिः संबोधयति ।
यो दिवा नृजति पुनरुक्तिरादरायो ॥

। अथ सप्तमी ।

दिवो न यस्य विधतो नवीनादृषां रुक्चापंधीषु नृनोत् ।

वृणा न यो भ्रजसा पत्नना यन्ना रादंसी वसुना दं सुपत्नी ॥ ७

दिवः । न । यस्य । विधतः । नवीनात् । दृषां । रुक्चः ।

आपंधीषु । नृनात् ।

वृणां । न । यः । भ्रजसा । पत्नना । यन् । आ ।

रादंसी इति । वसुना । दं । सुपत्नी इति सुपत्नी ॥ ७

दिवो न दोषस्य सूर्यस्यैव विधतो विधातृरप्सोक्त्वन्तो यस्याग्नेर्नवीनात् ऋथं
शब्दोऽयम् । एतदेव व्याचष्टे । वृषा कामानां वर्धितां कनो दाप्ताः सोऽग्निरोषधीकु-
दह्यमानासु नृनोत् । ऋथं शब्दगकरोत् । यस्य वृणा न संबलनशालेन दोप्तेन वा
भ्रजसा गमनशालेन तेजसा पत्ननतस्तत्र उत्पन्नता यन् गच्छन् वतते सऽग्निर्दे-
वस्य अतल्लून् दमयन् सुपत्नीं शोभनपतिकं रादंसी द्यावापृथिव्यो वसुना धनेना-
पूरयति ॥

। अथाष्टमी ।

धायोभिर्वा वा युज्येभिरर्कविद्युन्न दविद्यात्स्त्रेभिः शुषैः ।

शधेो वा यो मरुतां ततच्च ऋभुर्न त्वेषा रभसानां अद्यौत् ॥ ८

धायः । भिः । वा । यः । युज्येभिः । अर्कः । विद्युत् । न ।

दविद्यात् । स्त्रेभिः । शुषैः ।

शधेः । वा । यः । मरुतां । ततच्च । ऋभुः । न । त्वेषः ।

रभसानः । अद्यौत् ॥ ८

सः । नः । विभाऽथ । चक्षणिः । न । वक्षीः । धनिः ।

वन्दारः । वदः । चनः । धात् ।

विभ्रऽथायुः । यः । अद्यतः । मतेषु । उषऽसुत् । भृत् ।

अतिथिः । जातवेदाः ॥ २

यस्तोरह्नि चक्षणिर्न प्रकाशकः सूर्य इव विभाया विशेषेण दीप्यमानो वेद्यः सर्वज्ञातिव्यः । संभनायः वा सोऽग्निर्नोऽभ्यर्थं वन्दरु वन्दनीयं स्तुत्यं चनोऽर्थं धात् । दधात् । प्रयच्छत्वित्यर्थः । विभ्रायुः सगीतः सर्पेणां जीवनहेतुषां मृतो मरणरहितोऽतिथिर्विपश्चिनाय सत्सगामी जातेवेद । जातानां वेदिता जातधनो वा एवम्भूतो योऽग्निर्नोऽप्यु सन्मुखं यजमानेष्मभ्यर्द्धत् चक्षःकालेऽग्निहोत्रहोमार्थं प्रमुक्तो भवति स इति पूर्वत्वान्तर्यः ॥

। अथ तृतीया ।

द्यावः न यस्य पनत्यैभ्वं भासांसि वस्ते सूर्यो न शक्रः ।

वि य इ नोत्यजरः पावकोऽश्रस्य चिच्छिग्रयत्पूर्याणि ॥ ३

द्यावः । न । यस्य । पनयति । अभव । भासांसि । वस्ते ।

सूर्यः । न । शक्रः ।

वि । यः । इ नोति । अजरः । पावकः । अश्रस्य । चित् ।

अश्रयत् । पूर्याणि ॥ ३

नेति संप्रत्यये । अक्रं च । अस्य पमादस्य संप्रत्यये प्रयोगः । ति० ७. ३१. । इति ॥ द्यावः स्तोतारः संप्रतीदानीं यस्याम्भेरम्भं सङ्कलनं पनयति स्तुयति सोऽग्निः सूर्यो न सूर्य इव शक्रः शुक्लवर्णः सन् भासांसि तेषांसि वस्ते । आच्छादयति । यथाजरो जरारहितः पावकः सर्वस्य योषकोऽग्निर्नोति भासा सर्वं व्याप्नोति सोऽथाश्रयति चित् व्यापनशीलस्यापि राक्षसादेः पूर्याणि शिरंतनाम पुराणि अश्रयत् । जिनास ॥ अथ क्रय हिंसायां जातं धातुः ॥

। अथ चतुर्थी ।

वद्वा हि सूना अ यंश्च नद्वा चक्रे भग्निर्जनुपात्मान् ।

स त्वं नं जर्जसन चर्जं धा राजे जेरटके क्षैथंतः ॥ ४

वद्वा । हि । सूना इति । अर्जि । अश्च । सद्वा । चक्रे । भग्निः ।

जनुषा । अत्मानं । अयम् ।

सः । त्वं । नः । जर्जसने । जर्जि । धाः । राजाऽइय । जेः ।

अटके । क्षैथि । अंतरिति ४ ॥

हे सूना सचसः पुत्र । वद्वा नू मेऽप्ये । सर्वस्य मेऽप्येकान्ते वद्वा नूदनीयः स्तुत्योऽसि हि । परः पादः परोक्षतः । अद्वासद्वा जदनीयसु हविःसु सोदन् हविःशोकरणा-
कोपविद्यमग्निनेतुषा जन्मना स्वभावन एवात्मनः गृह्णन्तस्तत् । गृह्णन्तं न यज-
नानां चक्रे । कराति । जर्जसन जर्जसाचस्य दातरन्ते नोऽस्माभ्यं स तादृशस्त-
वृषेभ्यं धाः । देहि । तथा राजे जेः । अस्माच्छत्रून् जय । एतत्परोक्षेनटके
राजसादिभिर्वाप्यैर्विबुधेऽस्माद येऽन्यागारेऽतसंथे क्षीय । निवस ॥

। अथ पंचमी ।

निर्तिक्त या वारणमवमात्तं वायुर्न राद्रात्यैत्यक्तन् ।

तुर्थी न यस्त आदिश्याः रातीरत्यो न क्रुतः पतंतः प रक्तम् ॥ ५

निर्तिक्तः । यः । वारणं । अयम् । अत्तः । वायुः । न ।

राष्ट्री । अति । एतः । अक्तन् ।

तुर्थीम् । यः । तः । आदिश्याः । अरातीः । अत्यः । न ।

क्रुतः । पतंतः । परिःक्रुत् ॥ ५

बोऽग्निर्वायं तमसा निवारकं कर्कोष्ठं तेजो नितिक्ल निश्चति तीक्ष्णो करोति ॥
 तिल निधान इति धातुः ॥ वषाचं यद्भिर्दीपमानं हृदिकं च वनसि भक्षयति ।
 तथा च चूयते । असादा वा एषोऽक्षपतिर्धेदग्निरिति । बोऽग्निर्वायुर्न वायुरिव
 राट्टो । ईश्वरनामैतत् । राट्टं राख्यं । तद्वान् । वायुर्धेया सप्तधात्येन सप्तोष्टे
 तद्वत् । सप्तैश्वर इत्यर्थः । तादृशः सन् अक्षन् राट्टोरत्येति । अतिक्लामति ।
 तद्वत्संधकारं तिरस्करोतीत्यर्थः पयं च पत्रसादात्तुषां तं हिंसायुजो जनके
 लभ्यमादिषामादिष्यमानानां दायमानानां हविमानरातो ररातिरदाता ॥ खांदसो
 दार्घ्यः ॥ यद्वारातीर्षनस्यादात्तुन् ते त्वां प्रत्यादयामादेष्टृणां च जायानां च अक्षकं बो
 जनी विरोधी तं हिंसायुजः । त्वं चात्यो न यो घ्नामी आत्यश्च इव ह्युता हिंसकाभ्यतत
 आभिमुख्येन गच्छतः पत्न्यन् परिहृत् परिगत्य हंत । भव ॥ क्लृप्ता हिंसा रक्षतद्वपं ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके पंचमं पंचमा वगः ॥

॥ अथ षष्ठौ ॥

आ सूर्यो न भानुमद्भरकरं न ततं रोदसी विभासा ।

चित्वा नयत्पारं तमोऽक्षः यो च यो पत्न्यौ शिजा न दीयन् ॥ ६

आ । सूर्यः । न । भानुमत् । भः । अर्कः । अग्ने । ततं ।

रोदसी इति । वि । भासा ।

चित्वा । नयत् । पारं । तमोऽक्षः । अक्षः । यो चिषा ।

पत्न्यन् । यो शिजाः । न । दीयन् ॥ ६

इ अग्ने रोदसो ह्यामाष्टिष्यौ भासा दीप्या व्याततं । विशेषेणाष्टादशति ।
 तत्त्व इत्यतः । सातुगङ्गाः प्रभावाद्भरकरवनीयोः करणः सूर्यो न । यथा सूर्यो
 ज्ञाननाति तद्वत् । पराऽर्कः पराचक्षतः । पत्न्यन् । पतत्यक्षिति पत्न्य नागोः ।
 तत्त्वनायजो न । शिजाः स्तातारः । स्तुत्यतया तत्त्वनायजः सूर्यः । इ इव
 दीयन् गच्छन् यो चिषा तेजसाक्षः संक्षिप्तः अत एव चित्वाचन बोऽग्निस्तथासि
 नेयान्धकाराणि परिणयत् । परिणयति । परितो गमयति । सव च हपि
 दिग्भागाश्चिपतं वतीत्यर्थः ॥

। अथ सप्तमी ।

त्वां हि म॒न्द्र॒तम॑ म॒र्क॒शा ऋ॒ध॒म॒हं म॒हि॒ नः॒ योष॑न्ते ।

इ॒न्द्र॒ न॒ त्वा॒ श॒र्व॒सा दे॒वता॑ वा॒युं॑ ष॒ण॒न्ति रा॒ध॒सा नृ॒त॒माः ॥ ७

त्वां । हि॒ । म॒न्द्र॒तमं॑ । अ॒र्क॒शा॒कैः॑ । व॒ध॒म॒हं॑ । म॒हि॒ । नः॑ ।

योषिं । अ॒ग्न॑ ।

इ॒न्द्रं॑ । न॒ । त्वा॒ । श॒र्व॒सा । दे॒वता॑ । वा॒युं॑ । ष॒ण॒न्ति॑ ।

रा॒ध॒सा । नृ॒त॒माः ॥ ७ ॥

हे अ॒ग्न॑ म॒न्द्र॒तमं॑ स्तु॒त्य॒यमं॑ त्वा॒मर्क॑शो॒रर्च॑नो॒यैः पू॒ज॒नो॒यैः शो॒कैर्दी॒प्तिभि॑र्य॒ज्ञं हि॒ व॒क्षात् व॒ध॒म॒हं सं॒भ॒जा॒म॒हं । यद्वा॒र्क॑शो॒कैर॒र्च॑नो॒यैः प्र॒ण॒स्यैर्दी॒प्ति॒करणैः॑ स्त॒वैः सा॒ध॒न॒भूते॒स्तां सं॒भ॒जा॒म॒हं त॒स्मात्प्रा॒दि न॒ष्ट॒सोऽस॒दी॒यं स्तो॒त्रं योषि॑ । ष॒ण॒न्ति॑ । हे अ॒ग्न॑ नृ॒त॒माः स्तु॒तीनां॑ ने॒ह॒त॒सा ऋ॒त्वि॒जः श॒र्व॒सा व॒क्त्रेन॑ वा॒युं ग॑न्ता॒रं । यद्वा॒ वा॒यु॒निष॑ श॒र्व॒सा यु॒क्तमि॒न्द्रं न॑ र॒इ॒मि॒व दे॒वता॑ दे॒वता॒त्मानं॑ त्वां रा॒ध॒सा ऋ॒ध॒म॒हं यो॒न॒ध॒नेन॑ ष॒ण॒न्ति॑ । प्रो॒ष॒य॑न्ति ॥ दे॒वता॒य॒द्वात् त्रि॒तो॒यायः॑ सु॒पां सु॒लु॒गि॒ति॒ लुक् ॥

॥ अथाष्टमी ।

नू॒ नो॑ अ॒ग्न॑ ऽवृ॒क्तेभिः॑ स्व॒स्ति वे॒षं रा॒यः प॒थिभिः॑ प॒र्य॑हं॒

ता॒ सूरि॒भ्यो गृ॒ण॒ते रा॒सि सु॒न्नं म॒दे॒न श॒तः॒ह॒माः सु॒वी॒राः ॥ ८

सु॒ । नः॑ । अ॒ग्न॑ । अ॒वृ॒क्तेभिः॑ । स्व॒स्ति । वे॒षं । रा॒यः ।

प॒थिभिः॑ । प॒थिं॑ । अ॒हं॑ ।

ता॒ । सूरि॒भ्यः॑ । गृ॒ण॒ते । रा॒सि । सु॒न्नं॑ । म॒दे॒न ।

श॒तऽहं॑साः । सु॒वी॒राः ॥ ८

हे अग्ने नोऽस्मान्दृक्तेभिः । उक्ताः स्तेनः । तद्भित्तैः पृथिवीमार्गे रावो धनानि
तु विप्रं अस्मि ज्ञेयं वधि । गन्ध । प्रापय । अं हं हंसः पापात्यर्थः । उक्तस्तथै-
र्भागैः पारय आस्मान् । यानि त्वया सूर्यः सौम्या देशानि सुम्नानि ता तानि
सुम्नं सुम्नानि सुम्नानि गृह्यते सुम्नते मद्भ्यं राशि । देशः । यथं च यतश्चिमाः यतं
हेमन्तान् संवत्सरान् सुमराः । बोधोऽज्जायत इति बोराः पुत्रादथः । योभनपुत्र-
पौत्रादिसहिताः संता मदेव । हृष्याम ॥

॥ इति चतुर्थं पद्यं षष्ठो वगः ॥

ऊवे व इति सप्तमं पद्यं षष्ठं भरद्वाजस्यार्थं त्वेष्टुभमाग्नेयं । तथा चातुक्कथ्यते ।
ऊवे वः सप्तेति । प्रातरुवाकाश्चिनथस्त्रयोक्तो विनिबोधः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ऊवे वः सुतुं सहसो युवानमद्भ्योवाचं मतिभिर्यविष्ठं ।

य इत्येति द्रविण्यानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारी अभक् ॥ १

ऊवे । वः । सुतुं । सहसः । युवानं । अद्भ्योवाचं ।

मतिभिः । यविष्ठं ।

यः । इत्येति । द्रविण्यानि । प्रचेताः । विश्ववाराणि ।

पुरुवारः । अभक् ॥ १

हे अग्ने वः ॥ व्यत्ययेन वज्रवचनं ॥ त्वां मतिभिर्नवीयैः स्तोत्रैर्हृदये । आहू-
यानि । कोदयं । सहसो बलस्य सूर्यं पुत्रं । अग्निर्हं बलेन बध्यमानो जायते ।
युवानं नित्यतरुणं फलस्य मिश्रयितारं वा अद्भ्योवाचं । अद्भ्योवाच्यं प्रथमं सुनि-
ष्कृपा वाक् यच्चिन् प्रयुज्यते तादृशं । यविष्ठमतिशयेन युवानं । प्रचेताः प्रकटस्थानः
पुरुवारः पुरुभिर्भुज्यमानोऽथः संभजनोयोऽप्युगद्गोत्रा यजमानाना एवभूता योऽग्नि-
र्विश्ववाराणि सर्वैर्वरपोयानि संभजनीयानि प्रथम्यानि द्रविण्यानि धनानीत्यति
प्रेरयति । स्तोत्रेभ्यो ददातीति वाचत् । तं त्वा ऊवे इति पूर्वल संबंधः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वे वसूनि पुर्वशीक होतर्दोषा वसोरेरिरे यज्ञियासः ।

आमेव विष्वा भुवनानि यस्मिन्सं सौभगानि दधिरे पावके । २

त्वे इति । वसूनि । पुर्वशीक । होतः । दोषा । वसोः ।

आ । ईरिरे । यज्ञियासः ।

आमेऽहव । विष्वा । भुवनानि । यस्मिन् । सं । सौभगानि ।

दधिरे । पावके ॥ २

ये पूर्वशीक बहुज्वाह्य होतर्दोषानां ह्यतर्गने त्वे त्ववि दोषा रात्रौ वसोरहनि च यज्ञियासा यज्ञाद्वा यजनानां वसूनि हविर्लक्षणां धनान्ये रिरे । आभितुष्येन मेरयति । प्रापयति । जुहुतीत्यर्थः । विष्वा विष्वाणि सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि आमेव आमायां भूष्यामिव यस्मिन् पावके योधकेऽग्नौ सौभगानि धनानि संदधिरे देवाः संव्यम्निहितवन्तः । अग्नौ वासं वसु संव्यदधतेति ब्राह्मणं । तस्मात्संव्यतीति पूर्वद्र बोध्यं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वं विष्णु प्रदिवः सीद आसु क्रत्वा रथीरभवो वार्धाणां ।

अतं इनामि विधते चिकित्वो व्यानुषक् जातवेदो वसूनि ॥ ३

त्वं । विष्णु । प्रदिवः । सीदः । आसु । क्रत्वा । रथीः ।

अभवः । वार्धाणां ।

अतः । इनामि । विधते । चिकित्वः । वि । व्यानुषक् ।

जातवेदः । वसूनि ॥ ३

"हे ! अग्ने त्वं प्रदिषः । पुराणनाथैतत् । पुरातनकाशीनःसु विश्वं प्रजाप्राप्तुं
परिदृश्यमानासु च सोदः । सोदसि । विश्वांतरात्मना दुर्गतस्यै । तथा कालाक्षीदेव
कर्मेणा वाय्याणां वरणीयानां धनानां दण्डोत्पन्नः । रंङ्वित्ता यजमानेभ्यः प्राप-
यिताभूः । अतः कालेणात् हे विक्रित्यो विद्वन् जातदेदो जातानां प्राप्तिर्ना
वेदितरग्ने विधत्ते परिचरते यजमानासु वस्त्रानि धनान्याहुवक्तं ससर्तं यथा भवति
तथा वीनापि विविधं प्रेरयसि ॥

प्रथम्यैऽभिदन् वो नः सनुत्य इति दृष्टः । स्मृतिर्न च । वो नः सनुत्यो अभिदा-
सदग्ने भवा ना अग्ने सुमना उपेतानिति दृष्टः । आ० ४. ६. । इति ॥

॥ तथाः प्रथमा सूक्ते चतुर्थी ॥

वा नः सनुत्यो अभिदासदग्ने वा अंतरा मित्तमहो वनुष्यात् ।

तमजरेभिर्वृषभिस्तव स्त्रैस्तपो तपिष्ठ तपसा तपस्वान् ॥ ४

यः । नः । सनुत्यः । अभिदासत् । अग्ने । यः । अंतरः ।

मित्तमहः । वनुष्यात् ।

तं । अजरेभिः । वृषभिः । तवं । स्त्रैः । तपं । तपिष्ठ ।

तपसा । तपस्वान् ॥ ४

हे अग्ने यः यत्नः सनुत्यः । सनुत्यर्त्तवर्तितताय । अंतर्हित देवे वर्तमाना सन्
नोऽज्ञानभिदासत् उपजयति वापते । यथातराऽभ्यंतर्पणी सन् हे मित्तमहोऽह-
मूहलोमे निवाणां महवित्तमाने वनुष्यात् विंश्यात् तसुभवविधं हे तपिष्ठ तपसा
तपसा तेजसा तपस्वान्तेजस्वी त्वमजरेभिर्वराहतेर्वृषभिवर्षाभिर्दृष्टेऽनुभूतेस्तव
स्त्रैः सधूतरसाधारणैकोजाभिरप । दृष्ट ॥

॥ अथ पंचमी ॥

वस्यै यज्ञेन समिधा य उक्थैरर्केभिः सुनो सहस्रो ददास्यत् ।

य मर्त्यैष्वस्यत प्रथिता राया सुनोऽप्यसौ वि भाति ॥ ५

यः । ते । यज्ञेन । संऽइधा । यः । उक्थैः । अर्कभिः ।

सुना इति । सप्तसः । ददाशत् ।

सः । मर्त्येषु । अमृत । प्रऽइताः । राया । युज्जेन ।

अवसा । वि । भाति ॥ ५ ॥

हे सप्तसः क्षुण्णो बलरु एतान् ते त्वां यो यजमानो यज्ञेन यागेन ददाशत् परिचरति । यश्च सप्तधा सन्निधनसाधनेनेष्टुने । यचोक्थैः अर्कैर्देवभिरर्कनीचैः कोत्रेष्ट परिचरति हे अमृत मरणधर्मगणिताग्ने स यजमानो मर्त्येषु मनुष्येषु प्रचेताः प्रकटमानः सन् राया धनेन युज्जेन द्यातमानेन अवसा अन्नपीयेनाग्नेन यश्च वि भाति । विज्ञेयेष प्रकाशत ॥

। अथ षष्ठी ।

स तत्कृधीषितसूयमग्ने स्पृधो बाधस्व सप्तसा सप्तस्नान् ।

यच्छस्यसे द्युभिर्भक्तो वचोभिस्तज्जुषस्व जरतुर्घोषि मन्त्रं ॥ ६ ॥

सः । तत् । कृधि । दाषतः । तूयं । अग्ने । स्पृधः । बाधस्व ।

सप्तसा । सप्तस्नान् ।

यत् । तस्यस । द्युभिः । अक्तः । वचः । अभिः । तत् । जुषस्व ।

जरतुः । घोषि । मन्त्रं ॥ ६ ॥

हे अग्ने स त्वन्निधिनः प्रेषितः सन् तूयं किप्रं तत्कृधि । कुरु । किं तद्विद्यत आह । सप्तस्नान् बलवस्तं स्पृधः स्पर्धनानान् सप्तसा बलेन परेषामभिभवनसमर्थेन तेजसा वा बाधस्व । विनाशक । द्युभिर्द्योतिमानेऽस्मिन्लोभरक्तो संसक्तस्व वचोभिः स्मृतिरूपैवाकर्तृच्छस्यसे यच्छस्यसे । त्वां दृश्य यत् क्लोत् । कोऽभिः क्रियत इत्यर्थः । तन्मन्त्रा मननीयं घोषि घोषणीयं जरतुः स्तोत्रं जुषस्व । सेवस्व ॥

अमन्ये काशाय पुरोकाशयताकपाशान्तिः स्याद्व्यामेत्येवा वाक्या । स्मृतं च । अज्ञानं काशमग्ने ततोतीति काशाय । आ० २, १० । इति ॥

। सैषा सप्तमी ।

अ॒श्याम॑ तं का॒र्म॒मग्ने॑ तवा॒ती अ॒श्याम॑ र॒यिं र॒यिषः॑ सु॒वीर॑ ।

अ॒श्याम॑ वा॒जं॒मभि॑ वा॒जय॑ताऽश्याम॑ दु॒न्म॑म॒जरा॑जर॑ ते ॥ ७

अ॒श्याम॑ । तं । का॒र्म॒ । अ॒ग्ने॑ । तव॑ । अ॒ती॑ । अ॒श्याम॑ ।

र॒यिं । र॒यिषः॑ । सु॒वीर॑ ।

अ॒श्याम॑ । वा॒जः । अ॒भि॑ । वा॒जय॑तः । अ॒श्याम॑ । दु॒न्म॑ ।

अ॒जर॑ । अ॒जर॑ । ते ॥ ७

हे अग्ने ते तव संबन्धिन्योतो जगत्या रक्षया तं काममश्याम । प्राप्नुयाम । तमेव कामं विप्रयोति । हे रयिषो धनवच्चमो सुवीरं यो धनपुत्रादियुक्तं रयि धनमश्याम । प्राप्नुयाम । तथा वाजयन्तो वाजमश्नामात्मन इच्छन्तीत्यर्थं वाजं त्वया दत्तमश्वमभिमुख्येनाश्याम । प्राप्नुयाम । हे अजर जरारहितमग्ने त्वदीयमजरं जरारहितं शुभं द्योतमानं वयमश्याम प्राप्नुयाम ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके पंचमे सप्तमो वरगः ॥

प्र नव्यसेति सप्तमं पदं सूक्तं भरहाजस्याभि त्रैलोक्यमग्नेयं । प्र नव्यसेत्युक्तं ॥ प्रातरनुवाकादिनव्यस्त्रयोक्तो विनियोगः ॥

। तत्र प्रथमा ।

प्र नव्य॑सा स॒हसः॑ सु॒मु॒मच्छौ॑ य॒ज्ञेन॑ गा॒तुम॑व इ॒च्छमा॑नः ।

वृ॒क्षद॑नं क॒णाय॑मं क॒थं॒तं वी॒ती॒ हो॒तारं॑ दि॒व्यं जि॑गाति ॥ १

प्र । नव्य॑सा । स॒हसः॑ । सु॒मु॒ । अ॒च्छौ॑ । य॒ज्ञेन॑ । गा॒तु॑ ।

अ॒वः । इ॒च्छमा॑नः ।

वृक्षत्वं । ज्ञानाद्यामं । रथं । वीथी । होतारं । दिव्यं ।

जिगतति । १

गात्रपुष्पगतम् कोतम् वा सङ्घः स्मृतं वक्ष्ये पुत्रपुत्रिपुत्रोत्तं रक्ष्यं वा
 रक्ष्यमानं रक्ष्यन् कोता नक्षत्राणां नवतरेषु यज्ञेन युक्तः सन् नक्षत्राभिस्तथैव प्र
 जिगाति । प्रकर्षेण गच्छति । कीदृशपुत्रिः । सङ्घान्नं हृत्पुं त्रिषं दग्धं वनं मेघ
 तादृशं कृष्णवामं कृष्णपद्मानं हृद्यंतं स्त्रोतपर्वं वीथी वीथ्या कान्तिनं यज्ञेन कोतारं
 सङ्घारं दिक्षं दिवि भवं ॥

। अथ द्वितीया ।

स श्रितानस्तान्यतू रोचनस्था अजरैर्भिर्नानंदद्विर्यविविधः ।

यः तावकः पुंस्तमः पुरुषिं पृथून्यग्निरमुया'त भवन् । ३

सुः । श्रितानः । तन्यतुः । राचनः । अजरैभिः ।

नाणदत्तभिः । यविष्ठः ।

यः । पावकः । पुरुषतमः । पुरुषिणं । पृथुनि । अग्निः ।

अनुयाति । भवेन् । २

सोऽग्निः क्षितानः श्वेतमानः श्वेतवर्णो वर्तते । तस्य सः शब्दकारी रोचनस्याः ।
 रोचतेऽग्निम् पचनक्षत्रादीनीति रोचनसंतरिक्षं । तत् स्थितं ज्ञेयं भेदभेदरहितै-
 र्गान्दज्ञैरस्यैव शब्दं कुर्वन्निर्दिष्टो रंज्यभिर्वा यविष्ठो युवतपः । यः पावकः शोष-
 कऽग्निः शुद्धतमोऽतिशयेन प्रभूतः सन् शुद्धिं वद्धिं पृथूनि स्थूलानि काष्ठानि अर्धम्
 अक्षयम् अक्षुब्धानि अक्षुब्धानि स रत्यसिद्धं वर्तते इति पूर्वम् उच्यते ॥

गार्हपत्यादीनां निधः संसर्गेऽनये दिविषय इष्टिः कर्तव्या। तत्र च त
इत्येवाहुवःक्या। आ० ३, १६, ॥

। सैषा तृतीया ।

वि ते विश्वम्वा^१जतासा यन्मे भामासः शुचे शुचैवचरन्ति ।

तुभिर्यच्च।सी दिव्या नवम्वा वना वनंति ध्रुवता सज्जतं । १

वि । ते । विष्क् । वातऽज्जासः । अन्न । ज्ञानासः ।

शुचे । शुचयः । चरन्ति ।

तुविऽम्वक्षासः । दिव्याः । नवऽग्वाः । वना । वनन्ति ।

वृषता । वृजंतः ॥ ३

हे शुचे शुच दीप्न वाग्ने ते त्वदीया वातज्जासो वातेन प्रेरिताः शुचवो निर्मला ज्ञानासो दीप्नयो विष्क् सर्वतो वि चरन्ति । विविधं गच्छन्ति । तुविम्वक्षासो वृद्ध-
काष्ठानि स्मरन्तः दिव्या दिवि द्योतमानेऽग्नौ भवा नवया नूतनगमनासो रज्जवो
वना वनानि वनन्ति । भ्रंजन्ते । दहन्तीत्यर्थः । किं कुर्वन्तः । वृषता वर्षक्षेत्रे तेजसा
वृजन्तो वनानि भ्रंजयन्त ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिसः क्षां वर्धन्ति विवितासो अग्नाः ।

अधं भ्रमस्तं चर्विया वि भाति यातयमाना अधि सासु वृष्टिः ॥ ४

ये । ते । शुक्रासः । शुचयः । शुचिसः । क्षां । वर्धन्ति ।

विऽवितासः । अग्नाः ।

अधं । भ्रमः । ते । चर्विया । वि । भाति । यातयमानः ।

अधि । सासु । वृष्टिः ॥ ४

हे शुचिगो दीप्निसक्ने ते तव शुक्रासः शुभ्रा ये शुचवो दीप्नयो क्षां वृषिणो
भूमिं वर्धन्ति संवयन्ति । ज्येष्ठस्याग्नीयानोषधिवनस्यतीन् दहन्तीत्यर्थः । अग्निश्च दाति
रोमा वृषिव्याः । ऋणे० ४, ६५, ४, इति निगवांतरं । ते रज्जवो विवितासो
विहङ्गा अग्ना इव । इतस्ततो गच्छन्तीति शेषः । अधास्त्रिंशद्वे ते त्वदीयो अयो
भ्रमणयोसो ज्वालासमूहः वृष्टेर्नोनः रूपाना भूमेरधि उपरि सासु वृष्टिस्तं देवं
पर्वताग्रादिकं क्रीत यातयमानः स्तब्धोऽवगच्छन् व्यापारयन् चर्विबोव वृष्टिं वि भाति ।

विशेषेण प्रकाशत ॥

। अथ पंचमी ।

अधं जिह्वा पापतीति प्र दृष्टो गोषुबुधो नाशनिः सृजाना ।

शूरस्यैव प्रसितिं छातिरग्नेर्दुर्नर्तुं भीमो दयते वनानि ॥ ५

अधं । जिह्वा । पापतीति । प्र । दृष्टो । गोषुबुधः ॥ न ।

अशनिः । सृजाना ।

शूरस्यैव । प्रसितिः । छातिः । अग्नेः । दुःस्वर्तुं ।

भीमः । दयते । वनानि ॥ ५

अथापि च दृष्टो बर्बितुरग्नेजिह्वा ज्वाला प्रपापतीति । प्रकर्षेण पुनःपुनः वतति । गच्छति । तत्र दृष्टांतः । गोषुबुधो नाशनिः सृजाना । असुरसृष्ट्वास्तु गोषु बुध-
चिह्नो गोषुबुधः । तस्मात्सृष्ट्वा नाशनिवज्ज एव । तथा शूरस्यैव योयपितश्च नरस्य
प्रसितिः प्रबर्धनं यथान्यर्दुःसहसं वनग्नेः छातिज्वाला सादुमयक्यार्थः । योयं ते
दह्यंतेऽस्त्राभोषधिवनस्यतश्च इति छात्यतेरधिकरणे ऋन् अपि च दुर्बर्तुर्दुर्नर्तोऽन्यै-
र्नोरायतुमशक्यो भीमो भवत्कराऽस्त्रिवनानि दयते । दहति ॥ दयातिरत्र
दहति कर्म ॥

। अथ षष्ठी ।

आ भानुना पार्थिवानि ज्योतिः स महस्तादस्य दृषता तंतथ ।

स बाधस्त्रापं भया सहोभिः सृधो वनुष्यन्वनुधः । न जूर्ध ॥ ६

आ । भानुना । पार्थिवानि । ज्योतिः । सः । महः । तादस्य ।

दृषता । तंतथ ।

सः । बाधस्त्रापं । भया । सहोभिः । सृधः । वनुष्यन् ।

वनुधः । न । जूर्ध ॥ ६

हे अग्ने भातुना दीप्या पाथिं गानि दृषिष्या भवानि ज्यवांसि ॥ ज्यवतिर्गतिकर्मा ॥
गतव्यानि स्थान नि गच्छो गच्छतस्त्रोदस्य प्रेरकस्य द्रवता धर्मेक्ष्य रश्मिना सहाततं च ।
आस्तृणांसि । आस्तादवसि । स त्वं भवा भवकरथाव्यपमाधस्य । तथा स होभिरभि-
भवनसतथैवं लोको जंभिना स्तुवः स्तुवमानान्मनुष्यान् हिंसन् गृह्णन् हिंसकान् यत्क्षि-
क्ष्य ॥ निजहि ॥ ज्योतिर्गतिकर्मा ॥

सखासंभरणयेष्टावनेः अत्रपतः स चित्तेष्वेवा वाग्या । स्तुतितं च । स चित्तं
चित्तं चित्तं तन्मये अग्नोरोये वृद्धतः अतिवस्य । आ० ४. १. इति ॥

॥ सैषा सममी ॥

स चित्रं चित्तं चित्थं तन्मये चित्तं चित्तं चित्तं तन्मं वयोधां ।

चंद्रं रथिं पुरुवीरं वृद्धं चंद्रं चंद्राभिर्गृणते युवस्य ॥ ७

सः । चित्रं । चित्तं । चित्थं तं । अस्मै इति । चित्तं चित्तं ।

चित्थं तन्मं । वयः ५धा ।

चंद्रं । रथिं । पुरुवीरं । वृद्धं । चंद्रं । चंद्राभिः । गृणते ।

युवस्य ॥ ६

हे चित्तं चायनीय हे चित्तं चित्तं निमित्तवत् चायनीयधन वा हे चंद्राद्वा दकाज्ये
स तादृशस्य चंद्राभिराह्लादयित्वाभिः स्तुतिभिर्गृणते स्तुवते । वचनव्यत्ययः ।
स्तुवद्गोऽस्मै अस्मभ्यं दातुं रथिं धनं युवस्य । इयच्छुः । कोदयं रथिं । चित्तं चायनीयं
चित्तं तन्मं स्थापयंतं । धनेन हि पुरुषः प्रख्यायते । चित्तं तन्मतिगयेनाचर्यभूतं वयोधां
वयसेऽत्रस्य धातारं प्रदातारं चंद्राद्वा दकं पुरुवीरं पुरुभिर्गृह्णन्भिर्विरैः पुत्रपोत्रा-
दिभिर्गृह्णन् वृद्धं तं वृद्धं । इदं धनमस्मभ्यं प्रयच्छेत्पर्यः ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमोऽष्टमी वर्गः ॥

सूर्याग्निमिति सप्तमं सप्तमं सूर्याग्निमिति सप्तमं सूर्याग्निमिति सप्तमं सूर्याग्निमिति सप्तमं
जगत्तो मिष्टाः पंच लिट्भः । तथा चातुष्कान्तं । सूर्याग्निं वैश्वानरोक्षं हि द्विजगत्पुत्र-
मिति ॥ गतः सूर्याग्निमितिगोः ॥ विदुषत्याग्निमादत्त आवास्तृपो वैकल्पिकः
स्तोत्रियः । तथैव स्तुतितं च । सूर्याग्निं दिवो अरतिं दृषिष्यां सूर्याग्निं दिवो नाभिरग्निः
दृषिष्या इति वा । ता० ८. ६. इति ॥

॥ तत प्रथमा ॥

सू॒र्या॑नं दि॒वो अ॒रतिं॑ पृ॒थिव्या॑ वै॒श्वान॒रस्य॑त आ जा॒तमग्निं॑ ।

कवि॑ स॒न्नाज॒मति॑धिं ज॒नाना॑मा॒सचा॑ पा॒त्रं ज॒नय॑त दे॒वाः ॥ १

सू॒र्या॑नं । दि॒वः । अ॒रतिं॑ । पृ॒थिव्याः॑ । वै॒श्वान॒रं । ऋ॒ते ।

आ । जा॒तं । अ॒ग्निं ।

कविं॑ । सं॒रानं॑ । अ॒ति॒धिं । ज॒नानां॑ । आ॒सान् । आ ।

पा॒त्रं । ज॒नय॑त । दे॒वाः ॥ १

सूर्या॑नं धिरोभूतं । कस्य । दिवो ब्रुलोकस्य पृथिव्याः प्रथिताया भूमेररतिं गंतारं । अद्वा गंतव्यं स्नापिनं वैश्वानरं विश्वेषां मराणां संबंधिनकृते । ऋतमिति सत्तस्य यज्ञस्य वा नाम । निमित्तसप्रत्येया । ऋतनिमित्तना आभिसुख्येन जातं सत्तदाऽनुत्पन्नं कविं ज्ञातदर्थिनं सन्नाजं सस्यराजनामं जनानां यजनानानामतिधिं कविर्वचनात् सततं गंतारं । अद्वातिथिवत्पूज्यं । आसचासत्यास्ते ॥ द्वितीयायै सप्रती ॥ आस्तभूतं । अम्लितव्येनास्तेन हि देवा ज्वीमि भुंजते । पात्रं पातारं रचकं । अद्वास्तेन धारकं । एवंशुषविषिष्टं वैश्वानरान्निं देवाः स्तोतार ऋत्विजो देवा एव वा आ जनयंत । यद्वाभिसुख्येनाजीजनन् । अरण्योः सकाशाद्दृष्टपांश्च ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

जाभिं॑ य॒ज्ञानां॑ स॒दंनं॑ र॒वीणां॑ म॒हामा॑हावमभि सं न॒वंत॑ ।

वै॒श्वान॒रं र॒थ्यं म॒ध्वरा॑णां य॒ज्ञस्य॑ के॒तुं ज॒नय॑त दे॒वाः ॥ २

जाभिं॑ । य॒ज्ञानां॑ । स॒दंनं॑ । र॒वीणां॑ । म॒हा॑ । आ॒हाव॑ ।

अभि॑ । सं । न॒वंत॑ ।

वै॒श्वान॒रं । र॒थ्यं । म॒ध्वरा॑णां । य॒ज्ञस्य॑ । के॒तुं । ज॒नय॑त ।

दे॒वाः ॥ २

ब्रह्मणा ज्योतिषोपादिब्रह्मणां भाविं नष्टं नष्टं तथा रवीणां ब्रह्मणां सदनं
स्वानमेकनिकषं नष्टं नष्टं तदा नष्टं । आह्वयतेऽपि चाहुतय इत्याहुतयः । तादृशं ।
यहा इह दक्षधारयनाहुतं निपातस्त्वानीयं । एवंभूतमस्मिन्नाभि अभितः सं नवंत ।
स्योतारः सस्यत् सुवंति । तथा वैश्वानरं विज्ञेयां नराणां सर्वधनमध्वराणां ब्रह्मणां
रथं रथिनं । यथा रथो नष्टं नष्टं तद्वत्स्योतारं प्राह्वयितारं यज्ञस्य केतुं प्रज्ञायकं ।
एवंविधमग्निं देवाः स्योतारं अतिजो देवा एव वा जनयन्त जनयन्ति । मन्वेजो-
त्पादयन्ति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वद्भिर्गो जायते वाज्यग्ने त्वद्भीरासो अभिमातिघाहः ।

वैश्वानर त्वमस्मात् धेहि वसूनि राजन्सृष्टयाय्याणि ॥ १

त्वत् । विप्रः । जायते । वाजी । अग्ने । त्वत् । वीरासः ।

अभिमातिः सृष्टः ।

वैश्वानर । त्वं । अस्मात् । धेहि । वसूनि । राजन् ।

सृष्टयाय्याणि ॥ १

हे अग्ने वाजी इति सर्वथाकृतागुरुवस्तु त्वत्तः सकाशात् विप्रो मेधावी जायते ।
तुभ्यं ॥ इतिदोनेन मेधावी भवति । तथा वीरासो वीरास्तु त्वत्तोऽभिमातिघाहोऽहि-
यातीनां यज्ञस्याभिमातिघाहो जायते । यथादेवं तस्मात् हे वैश्वानर राजन्
राजनानाम्ने त्वमस्मात् त्वद्भिरसृष्टयाय्याणि सृष्टीयानि वसूनि धनानि धेहि ।
निधेहि ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

त्वा विप्रो अद्यत जायेमानं शिशुं न देवा अग्निं सं नवंते ।

तव क्रतुभिरद्यतत्वमाद्यन्वैश्वानर ययितोरदौहेः । ॥

त्वां । विष्णुं । अमृतं । जायमानं । शिशुं । न । देवाः ।

अभि । मं । नयन्ते ।

तव । कर्तुः । अभिः । अस्तः । आयन् । वैश्वानर । यत् ।

पित्रोः । अदीदेः । ॥

हे अमृत नरणधनंरहितान्ने विन्ने सर्वे देवाः कोतारो जायमानमरत्योः
सकाशादुत्पद्यमानं त्वां शिशुं न पुत्रमिवाभिसंनयते । अभिसंस्तुयति । यदा
दीप्यतीति देवा रक्षयः । ते सर्वं जायमानं त्वाभिसंनयते अभिसंगच्छते यथा
पितरः पुत्रमभिगच्छन्ति । अपि च हे वैश्वानरान्ने यदादा पित्रोः पालयित्वोद्यावा-
ष्टयिष्योर्भयैः दीदेः दीप्यसे तदानीं तव त्वदीयैः कर्तुभिः कर्मभिश्चोतिष्ठोवादिभि-
योगैरमृतत्वं देवत्वमायन् । यजमानाः प्राप्नुवन्ति ॥

। अथ पंचमी ।

वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यग्ने नकिरा दधर्ष ।

यज्जायमानः पित्रो रूपस्थेऽविदः केतुं वयुनेष्वहा । ५

वैश्वानर । तव । तानि । व्रतानि । महानि । अग्ने ।

नकिः । आ । दधर्ष ।

यत् । जायमानः । पित्रोः । उपस्थे । अविदः । केतुं ।

* वयुनेषु । अहा । ॥ ५

हे वैश्वानर विन्नेषां नराणां संयधिसग्ने तव त्वदीयानि तानि प्रसिद्धानि व्रतानि
करोषि सद्धानि सद्धानि नकिरा दधर्ष । न कश्चनाभ्यो धर्षयति । बाधते यदादा त्वं
पित्रोद्यावाष्टयिष्योरूपस्थ उपस्थानेऽन्तरिक्षे वयुनेषु गंत्येषु मार्गेषु जायमानः सन्
अह्नां केतुं प्रज्ञापकं सूर्यं ज्ञातुनाहृतमविदः अज्ञं भयः । तनोरूपसत्वरं स्ततेजसा
निवारयन्नापय इत्यर्थः । तदा तानि व्रतानीति पूर्णत्वान्नयः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

वैश्वानरस्य विमित्तानि चक्षसा सानूनि दिवो अमृतस्य
कैतना ।

तस्येदु विश्वा भुवनाधि मूर्धनि वया इव रुद्रः सप्त
विस्मृतः ॥ ६

वैश्वानरस्य । विमित्तानि । चक्षसा । सानूनि । दिवः ।
अमृतस्य । कैतना ।

तस्य । इत् । ऊं इति । विश्वा । भुवना । अधि । मूर्धनि ।
वयाः इव । रुद्रः । सप्त । विस्मृतः ॥ ६

वैश्वानरस्य विश्वनरहितस्याग्नेचक्षसा तेजसास्तस्येदकस्य कैतना प्रज्ञापकेन
दिवो द्यलोकस्य सानूनि सञ्चिह्नितस्थलानि नक्षत्ररूपाणि विमित्तानि निमित्तानि ।
अथा दिवं ऽन्तरिक्षस्य सानूनि सञ्चिह्नितप्रदेशे मेधात्मका विमित्तानि निमित्ताः ।
भुवनिकारत्यान्तेषां । तस्येदु तस्यैव वैश्वानरस्य मूर्धनि मूर्धस्थानीय उपरिवर्तमाने
धुमे मेधात्मना परिणते विश्वा विश्वानि व्याप्तानि भुवना भुवनान्युदकान्यधि वर्तन्ति ।
अथा वैश्वानरात्मकस्य परमज्ञस्यो मूर्धन्युपरिप्रदेशे सर्वोधि भूतजानान्यधिवर्तन्ति ।
तथा वयाः आखा इव सप्त सप्तपथीनाः सप्तसंख्या वा विष्णुको नद्याश्च गंगाद्या
रुद्राः । रोचन्ति । अस्मादेव वैश्वानरात् प्रादुर्भवन्ति । आहुतिद्वारा सकलं
जगदग्नेः सकाशादुत्पद्यत इत्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

वि यो रजांस्यामिमीत सुकतुर्वैश्वानरो वि दिवो रीचना कविः ।

पश्चि यो विश्वा भुवना न प्रपथेऽद्व्यो गोपा अमृतस्य
रक्षिता ॥ ७

वि । वः । रजोसि चमिमीत । सुऽज्ञातः । वैश्वानरः ।

वि । द्विः । रोचना । कविः ।

परिः । यः । विष्ठा । सुवर्णानि । य५थे । अट५थः । गोपाः ।

अचत५स्य । रक्षिता ॥ ०

सुक्रतः सुकवा वैश्वानरो विन्नेवा मरावा हितो सोऽग्नी रजास्यदकानि सोऽग्ना
अग्निमीत मिमितवान् । तथा दिवो दुकोकस्य संबंधीनि रोचना रोचमानानि
दीप्यमानानि मन्त्रादोनि कविः ज्ञात५र्थां सन् यऽग्निर्ह्यग्निमीत । यच्च विन्ना
सर्वाणि भवनानि भूतजातानि व्याप्राण्य दकानि वा परिपथे परितोऽ५थयत् सोऽ-
वमदव्यः केनाप्यहंसितो गोपाः सर्वस्य गोपाविता रक्षिताः सत५थानरपश्येतोवदकस्य
रक्षिता पावविता सन् वर्तत इति शेषः ॥

॥ इति अष्टमंस्क पंचमे नवमो वक्त्रः ॥

इत्यस्येति सप्तमं वक्त्रं स्रक्तं भरद्वाजस्यैव वैश्वानरान्निरेवताकं । आदिष्वः स्रक्त-
गन्धः सप्तमी लिट् ५ । तथा चासुक्रांतं । इत्यस्यैव लिट् विति ॥ चातुर्विध-
योऽहन्वाग्निनाहत इदं स्रक्तं वैश्वानरीयनिविधानं । स्रक्तितं च । इत्यस्य इत्यो
इत्यो यथाव । आ० ७, ४ । इति ॥ आचिद्विधो इत्यस्य भिद्वपवद्वयोः पंचमेऽह-
नीदमं स्रक्तं वैश्वानरनिविधानं । स्रक्तितं च । इत्यस्य इत्यो इत्यो यथाव नू
विचिद्विधोऽहन्वाग्निनाहतं । आ० ७, ७ । इति ॥ विद्वपव्याग्निनाहत आस्यो
तयो सोलिवालुदयो । स्रक्तितं च । इत्यस्य इत्या अवयस्य नू स्रक्त इति सोलिवालु-
दयोः । आ० ८, १ । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

इत्यस्य इत्यो अवयस्य नू स्रक्तः प्र नू वीवं विद्वयां जातवैदस्यः ।

वैश्वानराय मतिर्भयंसी शुचिः सोमं इव यवते चाव५रम्ये ॥ १

पुत्रस्य । दृष्टः । अरुपस्य । सु । सचः । प्र । सु । गोचः ।

विदधा । जातवेदसः ।

वैश्वानराय । मतिः । नव्यसी । शुचिः । सोमः । इव । पवते ।

चाक्षः । अग्नये ॥ १

पुत्रस्य संपुत्रस्य व्याप्रस्य । ब्रह्मा पुत्रं इति संवत्स्रमसं । तद्वतः । दृष्टो वर्गितुर-
हवशारोचमानस्य जातवेदसो जातानां वेदितुर्वैश्वानराग्नेः सङ्गो बलवतिभवन-
समर्थः । विदधा विदधे वने तु क्षिप्रं प्र गोचं । प्रवरोनि । प्रकनेव सौमीत्यर्थः एको
तुल्यः पूरकः । नव्यसी नवतरा शुचिर्निर्मला ब्रह्मा सौम्या गोविली चाक्षः शोभना
वर्णिर्ननीवा सुनिचाक्षौ वैश्वानरावाग्नेये पवते । नत्सुकाधारस्रपति । आवसेव
निगच्छतोत्तरं । सोम इव । यथा सोमो दद्यापवित्सारस्रपति तद्वत् ।

। अथ द्वितीया ।

स जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यग्निव्रतपा अरक्षत ।

व्यं । अंतरिक्षमभिमीत सुकृतं वैश्वानरो महिना

नार्कमसृशत् ॥ १

सः । जायमानः । परमे । विऽव्योमनि । व्रतानि । अग्निः ।

व्रतपाः । अरक्षत ।

वि । अंतरिक्षं । अभिमीत । सुकृतः । वैश्वानर ।

महिना । नार्क । असृशत् ॥ २

स वैश्वानरोऽग्निव्रतपा व्रतस्य पाखकः परम चतुष्टे व्योमनि व्योमग्राकोशे
जायमानः स्रष्टात्मना प्रादुर्भवन् व्रतानि कर्माणि लौकिकानि वैदिकानि अरक्षत ।
रक्षति । अंतरिक्षं च अभिमीत । एतद्व्यसञ्चितांस्त्रीन् लोकाच्चिन्तयाम् । तथा ।
सुकृतः शोभनकर्मा वैश्वानरोऽग्निर्महिना स्रष्टृभिर्ना तेजसा नार्कं दुष्टोक्तमसृशत्
सृशति च ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वैखान्साद्दोदसी मित्रो अहंतोऽंतर्भावदक्षणीज्योतिषा तमः ।

वि चर्मणीव धिषणो अवर्तयद्वैखानरो विभ्रमधत्त दृष्णो ॥ ३

वि । अस्तन्मा । रोदसी इति । मित्रः । अहंतः ।

अंतः । वावत् । अक्षणीत् । ज्योतिषा । तमः ।

वि । चर्मणी । इवेति । चर्मणीव । धिषणो इति ।

अवर्तयत् । वैखानरः । विभ्रम । अधत्त । दृष्णो ॥ ३

मित्रो मित्रभूतः सर्वेषामहंतो मज्जान् आश्रयभूतो वा वैखानरोऽग्नी रोदसी
द्यावापृथिवी वराहमातु । विशेषेण संभितवान् । यथाधो न पततस्तथा स्वकीय-
देशे स्थापितवानित्यर्थः । तथा ज्योतिषा तेजसा तमोऽंधकारं चांतर्भावदंतर्हितं
तिरोहितमक्षणीत् । अकरोत् ॥ वावदिति वातेर्गोतकभूयो बहुलुगंतस्य रूपं ॥
अपि च धिषणो धारयित्वो द्यावापृथिव्यो चर्मणो इव यथा पयोर्विश्रुतिता द्वे
चर्मणौ मोचयार्थं प्रसारयति तथा वराहवर्तयत् । विहृते पिबतुने अकरोत् । किं बहुन ।
वैखानरोऽयमग्निर्विश्वं सर्वं दृष्णो मोचयमधत्त । धत्ते । धारयति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अपानुपस्य महिषा अगृह्णत विशो राजानमुप तस्य ऋग्मियं ।

आ दूतो अग्निमभरद्विवर्त्ततो वैखानरं मातरिष्ठा परावर्तः ॥ ४

अपा । उपस्ये । महिषाः । अगृह्णत । विशः । राजानं ।

उप । तस्यः । ऋग्मियं ।

आ । दूतः । अग्निं । अभरत् । विवर्त्ततः । वैखानरं ।

मातरिष्ठा । परावर्तः ॥ ४

आप इत्थंरित्तनाम । अपाचंतरित्तलोपस्य उपस्थाने मध्ये मङ्गिवाः । मङ्गिवा-
मैतत् । मङ्गान्तो मङ्गनेऽव्यभगत । अटङ्गम् । इमं वैश्वानरं वैश्वानात्माना वतमान-
तःनक्षिण्यः । अटङ्गोत्वा च विषयः प्रजा राजानं आगिनमग्निमयमर्चनीयमुपतस्थुः ।
अस्तुवन् । अपि चेनं वैश्वानरमग्निं पुरा सूर्यसमीपे विद्यमानं दूतो वेगवान् देशानां
दूतो वा जातरिन्वा वायुः परावतो दूरदेशाद्भिन्नकृत आदित्यादाभरत् । इमं लोकं
प्रत्याजहार ॥

॥ अथ पंचमी ॥

युगेयंगे विद्ध्यं गृणद्गोऽग्ने रयिं यशसं धेहि नव्यसीं ।

पथ्येवं राजस्रवशंसमअर नीचा नि वृक्ष वनिनं न तेजसा ॥ ५

सुतेयुगु । विद्ध्यं । गृणान्भ्यः । अग्ने । रयिं । यशसं ।

धेहि । नव्यसीं ।

पथ्या इव । राजन् । अशशंसं । अजर । नीचा । नि ।

वृक्ष । वनिनं । न । तेजसा ॥ ५

हे अग्ने युगे युगे काले काले विद्ध्यं । विदधो यशः । तदङ्गं त्वाहृद्भि नव्यसीं
नवतरां स्मृतिं गृणद्गो उच्चारयिहभ्योऽस्मभ्यं रयिं धनं यशसं यशस्विनं पुत्रं च धेहि ।
विसेहि । कुह । किंच हे [राजन् राजमानाजर जरारहितान्मे पथ्येव वज्जेयेना-
त्मीयेन तेजसा वनिनं न वृक्षमिवावशंसमवस्थानयंश्च शंसितार यत् नोचा नीचीनो
न्यग्भूतो यथा भवति तथा निवृक्ष । निजङ्घ ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अस्माकमग्ने मघवतस्तु धारयानीमि सत्त्वमजरं सुवीर्यं ।

वयं जयेम शतिनं सृष्टस्त्रिणं वैश्वानरं वाजमग्ने तवोतिभः ॥ ६

अस्माकं । अग्ने । मघवतस्तु । धारय । अनीमि । सत्त्वं ।

अजरं । सुवीर्यं ।

वयं । जयेम । शतिनं । सञ्ज्ञिषं । वैश्वानर । वाजं ।

अग्ने । तव । जतिभिः ॥ ४

हे अग्ने अस्माकं ॥ सप्रथये वटी ॥ अस्मास्तु सचवत्सु इतिसंज्ञणेन धनेन युक्तेषु
जत्वं धनं धारय । स्थापय । कीदृशं । अनायनमनीयमनपह । देमजरं जरारहित-
जनहरं सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं । किं च हे वैश्वानरान्ने तवोतिभिस्त्वत्सुर्ध्विभी
रक्षणेर्ध्वं शतिनं यतसंख्यायुक्तं यतसंख्यायुक्तं वा तथा सञ्ज्ञिषं वाजनञ्जं जयेम ।
समेवहि ॥

। अथ सप्तमी ।

अद्वेभिस्तव गोपाभिरिष्टेऽस्माकं पाहि त्रिषधस्य सूरान् ।

रक्षा च नो ददुषां शर्धो अग्ने वैश्वानर प्र च तारीः

स्तवानः ॥ ७

अद्वेभिः । तव । गोपाभिः । इष्टे । अस्माकं । पाहि ।

त्रि । सधस्य । सूरान् ।

रक्षा । च । न । ददुषां । शर्धो । अग्ने । वैश्वानर । प्र ।

तारीः । स्तवानः ॥ ७

हे इष्टे अद्वे एतन्वीय वा त्रिषधस्य त्रिषु लोकेषु सहावस्थाधिन् यद्वाहवनी-
जादिषु त्रिव्यायतनेषु अद्वेदेवैः सहावतिष्ठमानाग्ने अद्वेभिः केन व्यसितैस्तव
त्वद्वैर्गोपाभिर्गोपकै रक्षकैस्तेजोभिरस्माकं सूरान् रक्षदीयान् स्तोतृन् पाहि । रक्षा ।
हे वैश्वानरान्ने ददुषां इतीषि दत्तवता नोऽस्माकं शर्धो वक्त रक्षा च । स्तवानः
स्तवमानस्व प्र च तारीः । प्रवर्धय च ॥

॥ इति अतुर्थस्य पंचमे दशमो वगः ॥

अहधेति सप्रथं नवमं सूक्तं भरद्वाजस्मार्धं वैश्वानराग्निदेवताकं । अनुक्रांतं च ।
अहधेति ॥ यूङ्गहे दधरात्वे षष्ठेऽहम्याग्निमाह्वयस्ते वैश्वानरनिविशाननिदं ।
अहधेति हि । अहध लघ्यां मध्यो वो नाम । आ० ८, ८, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अहं च कृणमहरर्जनं च वि वर्तेते रजसी वेद्याभिः ।

वैश्वानरा जायमानो न राजावातिरज्जोतिष्मग्निस्तमांसि ॥ १

अहरति । च । कृणुं । अहं । अर्जनं । च । वि ।

वर्तेते इति । रजसी इति । वेद्याभिः ।

वैश्वानरः । जायमानः । न । राजा । अवा । अतिरत् ।

ज्यातिषा । अग्निः । तमांसि ॥ १

आहरति पुरुषोऽश्विनकनोपीत्यहः । कृणुं कृणुष्यति । एतत्त्वामानाधिकरणवा-
दहःशब्दो रात्रिवाचकः । तमसा कृणुष्यती रात्रिश्चार्जनं च सौरेण तेजसा युक्त-
वर्णमङ्गो दिवसश्च रजसी स्वस्वभासा सर्वं जगदंजयती वेद्याभिर्बेदिमध्याभिरनु-
कूलनया ज्ञानव्याभिः स्वप्रवृत्तिभिर्विवर्तेते । विविधं पयोवर्तेते । यद्वा रजसी
द्यावापृथिव्यौ । उपलभ्येतत् । लोकत्रयं प्रत्यावर्तेते । एतच्च वैश्वानराग्नेराश्वेति
शेषः । स हि देवतात्वेनात्र प्रतिपाद्यः । स च वैश्वानरोऽग्निर्जायमानो न राजा
प्रादुर्भवन् म धमानो राजेज्ज्यातिषा तेजसा तमांस्यवातिरत् ॥ अतिरतिर्वधकम् ॥
अतिरतिः । विनाशयति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

नाहं तंतुं न वि जानाम्यातुं न यं वर्यति समरे तमाणाः ।

कथं स्विप्सुव इह वक्त्रानि परो वदात्यरेण पित्रा ॥ २

न । अहं । तंतुं । न । वि । जानाम । आतुं । न । यं ।

वर्यति । सं । अरे । अतमाणाः ।

अस्य । स्वित् । पुत्र । इह । वक्त्रानि । परः । वदाति ।

अवरेण । पित्रा ॥ २

वैश्वानरस्य अहं जमाख्यास्वपृथिव्यदर्थं यज्ञं वक्त्रात्मकतया रूपयन् तस्य दुर्गान्तर-
जनया प्रतिपादयतीति यज्ञवादिनो मन्यन्ते । तंतुं । तंतुः पटस्य प्रायासतावि

कृष्णाणि । तानि च वज्रात्कल्लं वज्रं मायत्वादोनि भंदांसि स्तुतयस्काणि च
 तान्यहं न विजानामि । तद्योतुं । ओतयस्तिरस्मीनामि कृत्वाणि । तानि चाल
 वज्रं व्याध्वयगानि कर्माणि च । तान्यहं न विजानामि । अपि चैतदुभयकार्यं तं पटं
 यत्तल्लक्षणं न विजानामि यं पटं यत्तल्लक्षणं समरे संगमने देवयजनेऽतमानः । सततं
 चेष्टमानाः कृत्विजो वयंति तंतूनोत्सूच संतन्वति । वज्ररूपेण निष्पादयंतीत्यर्थः ।
 इहास्मिन् लोके कस्य जित् । खिदिति वितर्के । कस्य खलु पुत्रो भृत्यो वज्राणि
 वज्राभ्यानि तानीमानि परः परस्तादुभिन्नं लोके वर्तमानो यः सूर्यस्तस्य पित्रावरेणा-
 वस्तादस्मिन् लोके वर्तमानेन वैश्वानराग्निनातुमिष्टः सत् वदाति । वदेत् । न
 कश्चिदपि प्रवदितुं शक्नोतीत्यर्थः ॥ एतच्च संप्रदायविद्भिर्कृतं । वैश्वानरस्य पुत्रोऽसौ
 परस्ताद्विषि यः स्थितः । कंदांश्च ध्वरवज्रं स्तुतयस्काणि संतवः ॥ यजूर्णि चेष्टाच्योतुः
 स्काद्वज्रं वानव्यपध्वजः । परः परः स्थितः सूर्यः पिताग्निः पाथिबी मत इति ॥
 कृपकतथा जगत्पृष्टेर्ज्ञानत्वमनया प्रतिपादयतुस्यात्कविदो मन्यन्ते । तं तंतुं
 तंतुस्यानामि कृत्वाणि विद्यदादोन्यपंचीकृताति भूतानि न विजानामि । ओतुमोतुं
 पंचीकृतानि स्थलान्योतुस्यानीयान्यपि विद्यदादोनि न विजानामि । न च तत्कार्यं
 पटस्यानीयं प्रपंचं विजानामि यं प्रपंचं समरे तंतुनामोतुनां च संगमनेऽतमानाः सततं
 चेष्टमानाः संसारिणो वयंति उत्पादयंति । तेषां भोगार्थं नीश्वरः कृत्नोति कर्मवृत्त-
 पचयंते । इहास्मिन्निषये परः परस्तादुभिरविषये वर्तमानानि वज्राणि वज्राभ्यानीमान्य-
 वरेणावाचोनेन कृच्छ्रुत्तरक लऽत्यखेन पित्राऽस्मिन्नजनेनातुमिष्टः सन् कस्य खलु
 पुत्रो वदाति । वदेत् । ओतयस्ते प्राचोर्न वृत्तांतमजानानः कश्चिदपि न विदेदित्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स इत्तंतुं स वि जानात्योतुं स वज्रान्युतथा वंदाति ।

य ईं चिकेतदस्मत्स्य गोपा अवश्वरं वपरो अन्येन पश्यन् ॥ ३

सः । इत् । तंतुं । सः । वि । जानाति । ओतुं । सः ।

वज्रानि । अतु । था । वदाति ।

यः । ईं । चिकेतत् । अस्मत्स्य । गोपाः । अवः । श्वरं ।

परः । अन्येन । पश्यन् ॥ ३

यद्यप्युक्तेन प्रकारेण दुर्ज्ञानानि तथाप्येतानि वैज्ञानरोऽग्निर्ज्ञानाति वदति चेत्थ-
नया प्रतिपादयति । स इत् स एव वैज्ञानरोऽग्निस्तत् तं तस्यानीयानि मायत्वादीनि
अंदांसि स्तुतयस्यापि विज्ञानाति । तथा स एवोत्तमोत्तस्यानीयानि यक्ष्ण्यध्वंवापि
च कर्माणि विज्ञानाति । अतथा काले काले तत्तदनुष्ठानसमये वक्तानि वक्तव्यानि च
तानि वदति । वदति । वदेत् । योऽयं वैज्ञानरोऽस्तुतस्य गोपा सदकस्य गोपायिता
रक्षितावोऽवस्ताङ्गलोके चरन् पाथिवाग्निरूपेण संचरन् परः परस्तादित्यन्ये न
स्मृत्यात्मना पश्यन् सर्वं जगत्प्रकाशयन् ईशियानि परि दृश्यमानानि सर्वाणि भूतानि
चिकेतत् ज्ञानाति स एवेति पूर्वं संबंधः । यदा स इत् स एव तत् तं तस्यानीयानि
स्मृत्यभूतानि विज्ञानाति नाग्यः कश्चित् । तद्योत्तमोत्तस्यानीयाणि स्मृत्यभूताति च
स एव विज्ञानाति । स एव वक्तानि । वक्तव्यान् पदेष्टव्यातोमान्मृतया काले काले
यदा यदा विद्यासंप्रदायोऽप्येदस्तदा तदा वदति । वदेत् । कोऽसौ यो विज्ञानीया-
वदेज्ज्ञेयत आह । यो वैज्ञानरो विद्यनरात्मकः परमात्मानमस्तुतस्यामृतत्वस्य विभी-
षणस्य गोपा रक्षितावोऽवस्ताङ्गसारदशायां चरन् अंतःकरणोपेतो जीवात्मभावेन
संचरन् परः परस्तादिविद्याया सर्वं वर्तमानेनान्येनोक्तविलक्षण्येन निरुपाधिकेन
सच्चिदादिलक्षणेन रूपेण पश्यन् सर्वं जगत्प्रकाशयन् ईशियानिचिकेतत् ज्ञानाति ।
तथा च परमात्मानं प्रकृत्य श्रूयते । तमेव भांतमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं
विभातीति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अयं होता प्रथमः पश्यंतेममिदं व्यतिरस्तं मत्थे ॥ ५ ॥

अयं स जज्ञे भ्रुव आ निवृत्तोऽमर्त्यस्तत्वाद् वर्धमानः ॥ ६ ॥

अयं । होता । प्रथमः । पश्यंत । इमं । इदं । व्यतिः ।

अस्तं । मत्थे ॥ ५ ॥

अयं । सः । जज्ञे । भ्रुवः । आ । निवृत्तः । अमर्त्यः ।

तत्वा । वर्धमानः ॥ ६ ॥

अथ वैज्ञानरोऽग्निः प्रथम आद्यो होता । मासुषो हि होता द्वितीयः । ते
मनुष्यात्मनि पश्यत । मन्तेत्यर्थः । मन्त्रेषु मरणसमायेषु शरीरेष्वन्तं मरण-
रहितमिदं वैज्ञानराख्यं ज्योतिर्जाठरूपेण वर्तत इत्यर्थः । अपि च सोऽग्निर्भुवो
निचल जा समन्तास्त्रिपक्षो निवसः सर्वव्यापी अत एवाप्त्यर्थो मरणरहितोऽपि तस्या
शरीरेण सर्वत्रासृजते । जायते । वधमानस भवतोऽप्यपचरते ॥

। अथ पंचमी ।

भ्रुवं ज्योतिर्निर्दिष्टं दृश्ये कं मनो जविष्ठं पतयत्स्वतः ।

विश्वे देवाः समनसः सकेता एकं क्रतुमभि वि यंति साधु ॥ ५ ॥

भ्रुवं । ज्योतिः । निर्दिष्टं । दृश्ये । कं । मनः । जविष्ठं ।

पतयत्सु । अंतरिति ।

विश्वे । देवाः । समनसः । सकेताः । एकाः । क्रतुः ।

अभि । वि । यंति । साधु ॥ ५ ॥

भ्रुवं निचलं मनो मनसः तथादपि जविष्ठमतिशयेन वेगवत् ईदृशं वैज्ञानराख्यं
ज्योतः पतयत्सु गच्छत्सु जंगमेषु प्राणिल्लंतर्गमे निहितं । प्रजापतिना स्थापितं ।
किमर्थं । दृश्ये कं । दर्शनार्थं । किं च विश्वे सर्वे देवाश्च समनसः समानमनस्ताः
सकेतः समानप्राज्ञाश्च संत एकं मुख्यं गंतारं वा क्रतुं कर्मणां कर्तारं साधु सम्यक्
अभि वि यंति । आभिसुख्येन विविधं प्राप्नुवंति । सर्वंत इत्यर्थः यद्वा पतयत्सु
गच्छत्सु प्राणिल्लंतर्गमे हृदये मनो जविष्ठं मनसोऽप्यतिशयेन वेगवत्क्रान्तं भ्रुवं निचलं
निर्विकल्पं । तथा च वाक्सनेयकं । अनेजदेकं मनसो जवीयः । वा० सं० ४०. ४. १
इति । ज्योतिर्ब्रह्म चैगम्यं निर्दिष्टं । न केनचित् स्थापितं । यो वेद निर्दिष्टं
सुखां परमे व्यानसिति हि श्रूयते । किमर्थं । दृश्ये दर्शनार्थं । ज्ञानेन हि सर्वं
जानंति । अपि च । दोष्यंतीति देवा ईदृश्याणि । विश्वे सर्वे देवा समीचीनैर्दृश्याणि
चक्षुराद्याः समनसो मनसः सह वर्तमानाः सकेताः सतेजस्तः संत एकमद्वितीयं
क्रतुं सुखादोनां कर्मणां कर्तारं विश्वनरात्मकं परमात्मनमभिलक्ष्य साधु सम्यक् वि-
वंति । विविधं गच्छंति । देवा एव वेगवति वि यंति । आभिसुख्येन विविधपथंति ।
उपास्यत इत्यर्थः । तथा च श्रूयते । तद्देवा ज्योतिषां ज्योतिरासुखीपासतेऽत्यन्तमिति ॥

। अथ षष्ठी ॥

वि मे कर्णा पतयतो वि चक्षुर्वीरुं ज्योतिर्दृश्यं आहितं यत् ।

वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्निह्यामि किमु नू मनिष्ये ॥

वि । मे । कर्णा । पतयतः । वि । चक्षुः । वीरुं । ज्योतिः ।

हृदये । आहितं । यत् ।

वि । मे । मनः । चरति । दूरेआधीः । किं । स्निह्ये ।

वक्ष्यामि । किं । ऊं इति । तु । मनिष्ये ॥ ।

वैश्वानरं ओतुकारस्य मे मन कर्णा कर्णौ वि पतयतः । विविधं गच्छतः ओत-
व्यानां तदीयगुणानां बहुल्यात् । तथा वैश्वानरं दिदृक्षमाणस्य मन चक्षुर्वीरुं वि
पतयति । विविधं गच्छति । दृष्टव्यानां तदीयरूपाणां बहुल्यात् । तथा ज्योतिः
प्रकाशकं हृदये हृदयपुंडरोक आहितं निहितं यदुद्भास्यं तद्वन्निदमपि वि पतयति ।
विविधं गच्छति वैश्वानरात्मानं ज्ञातुं । अपि च दूरआधीः । दूरे विप्रलये विषय
आधीराध्यानं यस्य तादृशं ॥ ऊं इति स्निह्यत्ययः ॥ मे मदीयं मनश्च वि चरति ।
विविधं प्रवर्तते । एवमह्निकया सर्वेन्द्रियेषु प्रवृत्तेषु किं किदृशं वैश्वानरस्य
रूपमिति वक्ष्यामि । किमु तु किमु खलु संप्रति मनिष्ये । मनसा प्रपश्ये । वैश्वानरस्य
गुणानावनंतत्वात् मंदप्रज्ञेन मया ज्ञातुं न शक्यत इत्यर्थः ॥

। अथ सप्तमी ॥

विश्वे देवा अनमस्यन्भियानास्वामंगे तमंसि तस्थिवांसं ।

वैश्वानरोऽवतूतये नोऽमर्त्योऽवतूतये नः ॥ ७

विश्वे । देवाः । अनमस्यन् । भियानाः । त्वां । अम्मे ।

तमंसि । तस्थिवांसं ।

वैश्वानरः । अवतु । ऊतये । नः । अमर्त्यः । अवतु ।

ऊतये । नः ॥ ७

हे वैश्वानर तभस्मंधकारे तस्मिन्नासं स्थितवन्तं त्वा विन्ध सर्वे देवा अननस्यन् ।
ननस्युर्ध्वंति । कुतो हेतोः । भिद्याना अंधकाराद्भोताः । ताडयोऽनर्थो नदधरहितो
वैश्वानरोऽग्निर्नोऽस्मात्पूज्य जत्या रक्षणेनावत । रक्षत । पुनरुक्तिरादराद्यो ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचम एकादशो वक्त्रः ॥

पुरो व इति सप्तर्चं दधमं सूक्तं भरद्वाजस्वार्धभाग्नेयं । सप्तसी त्रिंशिका द्विपदा
निराट् षिष्टाच्छिबुधः । तथा चातुष्कानं । पुरो वो द्विपदांतं ॥ प्रातरनुवाक आग्नेये
क्रतौ त्रैलुके छंदसोदमादीनि चत्वारि सूक्तानि । सूक्तानि च । पुरी वो मंद्रमिति
चत्वारि तं सुद्रुतोकमिति षट् । आ० ४, १३, । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

पुरो वो मंद्रं दिव्यं सुहृत्तिं प्रयति यज्ञो अग्निमध्वरे दधिध्वं ।

पुर चकथेभिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः ॥ १

पुरः । वः । मंद्रं । दिव्यं । सुहृत्तिं । प्रयति । यज्ञे ।

अग्निं । अध्वरे । दधिध्वं ।

पुरः । चकथेभिः । सः । हि । नः । विभावा । सुध्वरा ।

करति । जातवेदाः ॥ १

हे अग्निव्यवसाना वो रूयं मंद्रं मोदनं सुखं वा दिव्यं दिवि भवं सुहृत्तिं सुहृ
होवैर्ध्वजितं सुखेनावर्जंनोद्यं वा एवंगुणवर्जितं प्रयति प्रगच्छति प्रवर्तमानेऽध्वरे
रक्षःप्रवृत्तिभिराहिंस्ते हिंसाप्रत्यवायरहिते वाञ्छित्यज्ञे पुरो दधिध्वं । पुरस्तादा-
हवनाद्यरूपेण धारयत । यद्वा पुरोधसं कुर्वत । चकथेभिः सुतथ्यजैश्च पुरो दधिध्वं ।
विभावा विज्ञेयेष दीपवानो जातवेदा जातानां वेदिता सोऽग्निर्हि यस्मात् नोऽस्मान्
स्वध्वरा भोभनयामान् करति करोति तस्मात्पुनरो दधिध्वमित्यस्त्वयः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तमुं यमं पुनर्णीकं ज्योतरग्ने अग्निभिर्मनुष इधानः ।

स्तोमं यममै मम यं श्रूयं घृतं न शुचं मतयेः पवंते । १

तं । उं इति । द्युमः । पुनर्णीक । ज्योतः । अग्ने ।

अग्निभिः । मनुषः । इधानः ।

स्तोमं यं । अमै । ममता । इव । श्रूयं । घृतं । न । शुचिं ।

मतयेः । पवंते । २

ये द्युगो दीप्तिमन् पुनर्णीकं वज्रज्ज त्वं ज्योतेरग्नौ नानाह्वानरग्ने अग्निभिस्तवापय-
षभूमेरन्धेरग्निभिः स इति धानः सविध्यमानः दोषः स न तनुषो मनुष्यस्य स्तोतुस्तस्य
तं स्तोमं उद'श्व'म' शेषः । उ इति पाठपूर्वम् । यं स्तोमं स्तोतुं श्रूयं शुच्यकरं घृतं न
पयित्वाभ्यामुत्पृतं हतमिह यमि शुद्धमन्त्राः आजये मतयो संतारः स्तोतारो ममतेव ।
ममता नाम त्रय्युपादिनी दीर्घवर्गसा गायत्रा । अथ पवंते पुनरपि संस्तुयन्ति । दोष-
वर्जितमुद्धरयन्ती यथा । तं स्तोममिह ममतेः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

पीपाय स अवंसा मर्त्येषु वा अग्ने ददाश विप्रं उक्त्यैः ।

चित्राभिस्तमू तभिश्चित्रां चर्वज्यं साता गोमती दधाति ॥ १

पीपाय । सः । अवंसा । मर्त्येषु । वा । अग्ने । ददाश । विप्रं । उक्त्यैः ।

विप्रः । उक्त्यैः ।

चित्राभिः । तं । उक्तिभिः । चित्रां चः । वज्र्यं । साता

गोमतीः । दधाति ॥ २

स यजनानो नर्त्येणु गनुष्येणु अवसासेन पोषाय वर्धन्ति विप्रो मेधावी यो यजनान
 चक्ष्यैः स्तुतिभिः सार्धं हवीषि ददाय मयच्छति । तं यजनानं चित्तयोर्विचित्र-
 होमिरग्निचित्वाभिराचर्यभूताभिरुतिभो रक्षाभिर्गोमतो गोभिर्द्युक्तस्य ब्रजस्य
 गोस्य वाता वातो संभजने दधाति धारयति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अ यः प॒प्रौ जा॒यमानः॑ उ॒र्वी दू॒रे॒दृशा॑ भा॒सा कृ॒णाध्वा ।

अध॑ बहु॒ चित्त॑म॒ ज॒म्याया॑स्तिरः शोचि॒षा दृ॒ष्टे पा॒वकः॑ ॥ ४

अयः । यः । प॒प्रौ । जा॒यमानः॑ । उ॒र्वी इति॑ । दू॒रे॒दृशा॑ ।

भा॒सा । कृ॒णश्च॑ध्वा ।

अध॑ । बहु॒ । चित् । तमः । ज॒म्यायाः । ति॒रः । शोचि॒षा ।

दृ॒ष्टे । पा॒वकः॑ ॥ ४

कृणाध्वा कृणाध्वा योऽग्निजायमानः प्रादुर्भवन् उर्वी विस्तीर्णे द्यावापृथिव्यो
 दूरेदृशा दूरे दृश्यमानया भासा दुदीप्याप्रो अः पूरयति स पावकोऽग्निरधानंतर-
 भूम्यायाः । रात्रिनामैतत् । रात्रेः संबंधि दृष्ट चित् बहुभि ततोऽंधकारं शोचिषा
 दीप्या तिरस्कुर्वन् दृष्टे । दृश्यते ॥

॥ अथ पंचमी ॥

नू न॒न्वित् प॒रुवा॑जाभि॒रुतो॑ अ॒ग्ने रयि॑ म॒घव॑द्वा॒स्य धेहि॑ ।

ये राध॑सा॒ अव॑सा॒ चा॒न्यान् सु॒वीर्यै॑भि॒श्चाभि॑ संति॒ जनान्॑ ॥ ५

सु । नः । न॒न्वित् । प॒रुवा॑जाभिः । उ॒तो । अ॒ग्ने । रयि॑ ।

म॒घव॑त्सु॒भ्यः । च । धे॒हि ।

ये । राध॑सा । अव॑सा । च । अ॒ग्ने । अ॒न्यान् । सु॒वीर्यै॑भिः ।

च । अ॒भि । संति॑ । ज॒नान् ॥ ५

हे अग्ने नम्रवद्भ्यो हविरुत्तमवयनयुक्तेभ्यो नोऽसम्यङ्पुद्गाजाभिरङ्गुलैरुती
कृतिभी रक्षयैः सह चित्तं चायनीयं रथि धनं तु क्षिप्रं चेष्टि । देष्टि । प्रयच्छ ।
चयच्छो वक्ष्यमाणेन सहस्रथायैः । ये राधसा धनेन अश्वसाजेन च सुवीर्येभिः
योभनैर्यैर्वीर्यान्धान् जनानामनुष्ठानति कृतिशयेनाभि संति अभिभवति तादृशान्
पुत्रांश्चायस्यभ्यं देहीत्यर्थः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इ॒मं य॒ज्ञं च॒नो धा॒ अ॒ग्ने॒ उ॒ग्र॒न् यं॑ तं॒ आ॒सा॒नो जु॒हुते॑ ह॒वि॒सान् ।

भ॒र॒द्वा॒जेषु॑ द॒धिषे॑ सु॒वृ॒त्ति॒मवी॑र्वा॒जं य॒ ग॒ध्वं॒स्य सा॒तौ ॥ ३

इ॒मं । य॒ज्ञं । च॒नः । धाः । अ॒ग्ने । उ॒ग्र॒न् । यं । ते ।

आ॒सा॒नः । जु॒हुते॑ । ह॒वि॒सान् ।

भ॒र॒त्वा॒जेषु॑ । द॒धिषे॑ । सु॒वृ॒त्तिं । अ॒वीः । वा॒जं॒स्य ।

ग॒ध्वं॒स्य सा॒तौ ॥ ३

हे अग्ने उग्रन् कामयमानस्त्वग्निमं पुरोवर्ति यज्ञं वागसाधनं चनो हविरुत्तमव-
यनं धा । चेष्टि । आत्मानि धारय । तं च पुरोडाशादिकमाख्यान आसीन उपविष्टान्
हविष्मन्निर्वृत्तो यजमानस्ते त्वभ्यं त्वदर्धं जुहुते जुहोति तन्निमन्नित्यन्वयः । अफि
च भरद्वाजेष्वृषिषु सुवृत्तिं सुष्टं दामैर्वर्जितां सुतिं दधिषे । धारय । गध्वस्य ॥
गध्वतिर्वीर्यमावकनी ॥ निश्चयीयस्य प्राप्यस्य वाजस्यास्य सातो संभजने निमिक्त-
भूतेऽनोः । तान्दवीनूच च ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

वि॒ हे॒षांसी॒नुहि॑ वर्ध॒येडां॑ म॒दं॒म॒ श॒त॒हि॒माः सु॒वी॒राः ॥ ७

वि । हे॒षांसि॑ । इ॒नुहि॑ । वर्ध॒यं । इ॒डां । म॒दं॒म॒ । श॒त॒हि॒माः ।

सु॒वी॒राः ॥ ७

हे अग्नि देवांसि देवून् यजन् वोहोह । विविधं गमय । इन्द्राग्नं चासदीकं
वर्धय । ययं च सुवीराः शोभनैर्वीरैः पुत्रांश्चादिभिर्येताः संतः यताङ्गमाः यतं
कुसंतान् संवत्सराभ्यदेत । गोदेत । तृणां चूनाञ्ज ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमे द्वादशो वर्गः ॥

यजस्व होतरिति षड्दशैक दशं सूक्तं अष्टाजस्यार्धं त्रैष्टुभमग्नेयं अनुकथ्यते
च । यजस्व षड्विंशति ॥ प्रातरनुवाकाश्चनयन्त्येकैकं विनियोगः ॥

॥ तत्तु अथ्यथा ॥

यजस्व होतरित्यतो यज्ञोऽग्ने वाधी मरुतां न प्रयुक्ति ।

आ नो मत्वाधुना न त्वं यथा होत्राय पृथिवीं वदत्या ॥१॥

यजस्व । होत । इधिया । यजोऽग्न । अग्ने । वाधः ।

मरुता । न । प्रयुक्ति ।

आ । नः । मत्वाधुना । नासत्या । द्यावी । होत्राय ।

पृथिवी इति । वदत्या ॥ १ ॥

हे होतर्देवानामङ्गुतस्मिन् यजोमान्यदुतकस्त्वमिधियः प्रेषितोऽग्निः प्रार्थितः
सन् । नेति संप्रत्यर्थे । संप्रति प्रयुक्तिः प्रयुक्तो प्रयुज्यमाने यज्ञे मरुता । देवानां वाधः
यत्नः वाधकं गथं यजस्व । यदेतद्वाक्यार्थः । हे होतस्मिन् यजस्व देवानित्येकं
वाक्यं । प्रयुज्य इधियः प्रयुज्स्व वलं । मरुता न प्रयुज्स्व । मरुता वलमिवाभ्यस्तु
वाधः । वाधस्येति ह्यीदं वाक्यं । अपि च मत्वाधुना । अहर्भगानो देवो
मित्रा वरुणः रात्यभिमनो । तेषां नासत्या सयस्य येनारो सत्यस्यभावावेव
वा नासिकाप्रभरो वाहिनो द्यामपृथिवी दिवं च पृथगा च एतास्य देवान्
होत्रायस्मादासाध तदर्थमावदत्याः । आवतंथ । आवदेत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्व होता मद्भवंसो ना भद्रं गतदेवा विद्वा मत्तोषु ।

मावकयां सुहृद्भिर्वज्जिरासाग्ने यजस्व तत्त्वं १ तव स्वां ॥ २ ॥

त्वं । होषा । मंद्रतमः । नः । अभ्रक् अंतः । देवः ।

विदधा । मर्त्येषु ।

पावकया । हुत्वा । वज्रिः । आमा । अग्ने । यजस्व ।

तन्व । तव । स्वा ॥ २

हे अग्ने त्वं मर्त्येषु मनुष्येज्जंतर्मध्ये वर्तमाने विदधा विदधे यज्ञे होता देवाना-
माह्वाता भवसि । कीदृशस्त्वम् । मंद्रतमः स्तुत्यतमो नोऽस्माकमभ्रुगद्गोष्ठाभदर्थं
द्रोहद्विहृतो वा । सर्वदा भित्तभूत इत्यर्थः । देवा दानादिगुणयुक्तः । अपि च हे
अग्ने जुह्वा । ज्येष्ठेऽस्यामाहुतय इति जुह्वीति । तथा पावकया भीत्रयित्वा-
साख्येन देवानासाख्यभूतया वज्रिर्हविषा पीडा त्वं तव स्वां स्मृतां जितकदाह्यं
तन्वं तनुं यजस्व ॥

। अ० छतीया ॥

धन्यां चित्रि त्वे धिषणा वष्टि प्र देवाञ्जन्य गृणते यजध्वै ।

वेपिंठा अंगिरसां यत्र विप्रो मधु कंदो भनन्ति रेभ इष्टौ ॥ ३

धन्यां । चित् । हि । त्वे इति । धिषणां । वष्टि । प्र ।

देवान् । जन्म । गृणते । यजध्वै ।

वेपिंठः । अंगिरसां । यत् । ३ । विप्रः । कंदः । भनन्ति ।

रेभः । इष्टौ ॥ ३

धन्या धनमिच्छन्ती धनहेतुभूता धिषणा स्तुतिर्हे अग्ने ते त्वां वष्टि । काययते ।
विदि दतत्पादपूरणं । किमर्थं । देवान्यष्टध्यानिरादोन् प्र यजध्वे प्रकर्षेण यजुं
त्वदीयं जन्म प्रादुर्भावं गृह्णते स्तुते यजमानयेद्गम्भूनयजमानार्थं । यच्च यदा
खखंगिरसावृषीणां मध्ये वेपिष्ठोऽतिगन्धेन स्तुतेः प्रेरयिता विप्रो मेधावो रेभः
होता भरद्वाज इष्टौ यज्ञे मधु मधुगन्धदकरं कंदः स्त्रीत्वं भनन्ति उच्चारयति तदा
धिषणा वष्टीत्यन्वयः ॥

। अथ चतुर्थी ।

अ॒दि॒द्युत॒तस्स॒पा॒को वि॒भा॒वग्ने॒ यज॑स्व रा॒द॒सी उ॒रु॒ची ।

आ॒युं न॒ यं नम॑सा रा॒त॒ह॒व्या अ॒जंति॑ सु॒प्रय॑सं पंच॒ जनाः ॥ ४

अ॒दि॒द्युत॒त् । सु॒ । अ॒पा॒कः । वि॒भा॒वा । अ॒ग्ने । यज॑स्व ।

रा॒द॒सी इति॑ । उ॒रु॒ची इति॑ ।

आ॒युं । न॒ । यं । नम॑सा । रा॒त॒ह॒व्याः । अ॒जंति॑ ।

सु॒प्रय॑सं । पंच॑ । जनाः ॥ ४

अयमग्निः सदिद्युतत् । सुहृदोतते । द्रीथते । कथंभूतः । अपाकः । पाकः । पक्कवप्रसो यूस्वः । तदिलक्षयोऽपाकः । विभावा दीप्तिमान् । शेषः प्रत्यक्षकृतः । हे जग्ने स तव उरुची चरुं विस्तीर्णं च त्वो निष्कृते रोदसी द्यावापृथिव्यौ यजस्व । इति वा पूजय । आयुं न मनुष्यमतिविशिव यं पंच जना मनुष्या । कृत्स्नम्यजमान-
लक्षणा रातहव्या दक्षहविष्ठाः संतः सुप्रयसं योभनहविलक्षयमग्निं नमसास्ते न
हविलक्षणेनाजंति सिंचन्ति तर्पयन्ति स त्वं यजस्वेत्यन्वयः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ह॒ज॒ं ह॒ यज॑म॒सा व॒र्हि॒र॒ग्ना॒वया॑मि स॒ग्ध॒त॒वती॑ सु॒ष्टिः ।

अ॒म्यं॒क्षि स॒द्य॒ स॒द॒ने पु॒थि॒व्या अ॒ग्रा॒यि य॒ज्ञः सूर्ये॑ न च॒क्षुः ॥ ५

ह॒ज॒ं । ह॒ । यत् । नम॑सा । व॒र्हिः । अ॒ग्नौ । अ॒या॒मि ।

स॒ग्ध॒ । दृ॒त॒वती॑ । सु॒ष्टिः ।

अ॒म्यं॒क्षि । स॒द्य॒ । स॒द॒ने । पु॒थि॒व्याः । अ॒ग्रा॒यि । य॒ज्ञः ।

सूर्ये॑ । अ॒ । च॒क्षुः ॥ ५

यद्यददा सद्य नमसा इति वा सङ्गान्ताग्निमयी वरिर्हजं ॥ वक्षिष्येदनाहं ॥
विद्यते । आह्वित इत्यर्थः । सुष्टिः सद्य दोषैर्वर्जिता द्रव्यवती द्रव्यपूषा सुगन्धामि ।

निवस्यते । बर्हिष्यासाद्यते । तदा पृथिव्या भूमेः सद्मे स्थाने सप्त हविरसादनाची
वेदिरस्यन्ति ॥ स्वयत्तिगैतिकर्मा ॥ गम्यते । परिगृह्यते । तदानीं यज्ञोऽन्वावि ।
मेजमान आश्रितो भवति । तत्र दृढांतः । सूर्यो न चक्षुः । यथा सूर्यो सर्पश्च प्रेरक
आदित्ये प्रकाशकं तेजः समवैति तद्वत् ॥

। अथ षष्ठी ।

दृ॒ष्ट॒या नः॑ पू॒र्वणी॑म॒ होत॑र्दे॒वेभि॑र॒ग्ने अ॒ग्निभि॑रि॒धानः॑ ।

रा॒यः सू॒नो स॒हस॑ वा॒वसा॑ना अ॒ति स॒सेम॑ वृ॒जनं॑ वा॒चः॑ ॥ ६

दृ॒ष्ट॒स्य । नः॑ । पु॒रु॒ष॒णी॒क । हो॒तः । दे॒वेभिः॑ । अ॒ग्ने ।

अ॒ग्निभिः॑ । इ॒धानः॑ ।

रा॒यः । सू॒नो इति॑ । स॒हसः॑ । वा॒वसा॑नाः । अ॒ति । स॒सेम॑ ।

वृ॒जनं॑ । न । वा॒चः॑ ॥ ६

हे पुर्वणीक बहुज्वाल होतर्देवानामाह्वातरग्ने देवेभिर्देवैर्द्योतिमानैरन्यैरग्नि-
भिस्त्वद्भिभूतिभूतैः सार्धमिधान इष्यमानो दीप्यमानः सन् नोऽस्मभ्यं रायो भवानि
दद्यस्व । प्रयच्छ । हे सहसः सूनो बलस्य पुत्राग्ने वावसाना हविषा त्वामाच्छाद-
यंतो ययं वृजनं न यत्प्रमिवाचः पापमतिस्त्रसेम । अतिमच्छेन । अतिक्रान्तेमेत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमे त्रयोदशो वर्गः ॥

मय्ये होतेति वदृषं द्वादशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षे त्रैलोक्याग्नेव । मय्य इत्यहंकार्तं ॥
प्रातरनुवाकान्निगयस्त्रयोक्तो विनियोगः ॥

। तत्र प्रथमा ।

म॒य्ये हो॒ता दुरो॑णे ब॒र्हिषो॑ रा॒ड्ग्निस्रो॑द॒स्य रो॑द॒सी वज्र॑थै ।

अ॒यं स सूरुः॑ स॒हस॑ ऋ॒तावा॑ दू॒रात्सू॒र्यो न॒ श्रो॒चिषा॑ त॒ताम॑ ॥ ?

अध्वै । होता । दुरोणे । बर्हिषिः । राट् । अग्नि । तोदय ।
रादसी इति । यजं ध्वै ।

अयं । सः । स्रुतुः । सङ्घसः । ऋतवा । दुरात् । सूर्यः । न ।
शोचिषा । ततान ।

होता देवानाङ्गना बर्हिषो यजस्य राट् राजाग्निस्तोदय । तद्यते तस्मा
प्रोक्षत इति तोदः यजमानः । तस्य दुरोणे गृहे मध्ये निषीदतीति शेषः । किमर्थं ।
तोदसो क्षाराष्ट्रिष्यो यजथ्यै यहुं । स तादृगोऽयं सङ्घसः स्रुतुः सङ्घसस्य ऋता ।
सत्यवान्यज्ञान्वाग्निः स्रुयौ न स्रुयौ इव दूराद्धृत एव शोचिषा तेजसा ततान ।
घातनीति । विस्तारयति । दूराद्देगे ततं नानापि स्रुयौ इव सर्वं जगद्ग सयगोऽत्यन्तः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ यस्मिन्त्वे स्वपांके यजत्र यक्ष्मद्राजन्सर्वतातेषु नु द्यौः ।

त्रिषधस्थस्ततकपो न जंङ्घी हव्या मघानि मानुषा यजं ध्वै ॥ २

आ । यस्मिन् । त्वे इति । सु । अपांके । यजत्र । यक्ष्मत् ।

राजन् सर्वताता इव । नु । द्यौः ।

त्रिः सधस्थः । ततकपः । न । जंङ्घी । हव्या । मघानि ।

मानुषा । यजं ध्वै ॥ २

द्यौः स्तोता सप्ततातेषु । इत्यब्दः पूरकः । यजनमित्यु । सर्वतातो सर्वैस्तान्
जाने यज्ञे । यद्वा सर्वशब्दात्स्वार्थिकस्तातित्युत्पत्त्या । सर्वः स्तोता हे यजत्र यष्टव्य
राजन् राजानान्गने अपांके प्राप्ते त्वे यस्मिन्त्वे त्वयि सु अर्थतं नु त्रिप्रणयजत्
आयजति द्वीषि यद्वा त्रिषधस्थस्त्रिषु वाङ्मनु सङ्घ स्थितः । यद्वा गाक्षेपत्यादि-
रूपेण त्रिषधस्थितः । तादृगस्थं ततकपो न तरिगा सूर्य इव जंङ्घी शेषं गता
भव ॥ जंङ्घ इति जंङ्गितकर्मणो रूपं । यद्वा तद्भूतनतरणयोरित्यस्यात्कसौ रूपं
ततर्वाविति । तस्य पञ्चां रूपमेतत्तत्कप इति ॥ तरितुः सूर्यस्यैव जंङ्घी वेगस्तत्र
भवत्यित्यष्टः । किमर्थं । मघानि जंङ्घनीयानि प्रथस्यानि मानुषा गन्धव्याणा संबंधीनि
हव्या हव्यानि इतीति यजथ्यै यहुं देवेभ्यो दातुं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तेजिष्ठा वयं रतिनेराट तोदो अध्वन् वधसानो अद्यौत् ।

अद्रोघो न द्रविता चेतति त्वन्मर्त्योऽवर्त ओषधीषु ॥ २

तेजिष्ठा । वयं । अरतिः । वनेराट् । तोदः । अध्वन् ।

न । वधसानः । अद्यौत् ।

अद्रोघः । न । द्रविता । चेतति । त्वन् । मर्त्यः । अवर्तः ।

ओषधीषु ॥ ३

यस्याग्नेरनिर्गन्ती ज्वाला तेजिष्ठातिशयेन तेजस्विनी सती वनेराट् दावहूपेणा-
रम्ये राजसाना वर्तते वधसानो वधसानः सः इग्निकोदो अध्वन् न । तोदः सर्वस्य
प्रेरकः सूरः स वधाध्वनि स्वर्गाग्रेऽतिरिष्टेऽद्यौत् । प्रकाशते । अपि चाद्रोघो न
अद्रोघस्यो यद्वा प्राणहृष्ये सर्वेषामद्रोघः । वायुरिव तादृशोऽपत्यो मरुपरहितः
सोऽग्निोषधीषु । ओषधः प्राक ण्डु धोयत इत्येष्वप्यो वनानि । तेषु द्रविता
यस्मिन्नासौ सन् अवर्तं केनाप्यपारथीयय भवन् तन्नात्मना स्वप्रकाशेनैव चेतति ।
चेतयति । सर्वं जगत् ज्ञापयति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

साम्नाकेभिरेतरी न शूरेग्निः एवं हस आ जातवेदाः ।

द्रुक्नो वक्नन् क्रत्वा नावीक्षः पितेऽजारयाय यज्ञैः ॥ ४

सः । साम्नाकेभिः । एतरी । न । शूरेः । अग्निः । एवं ।

हस । आ । जातवेदाः ।

द्रुक्नः । वक्नन् । क्रत्वा । न । अवीक्षः । न । यज्ञः ।

पिताऽहं । जारयाय । यज्ञैः । ४

जातवेदा जातधनो जातप्रज्ञो वा सोऽग्निरप्याकेभिरस्य दे सोऽहिभिरेतरी न ।
एतरि गंतरी वाचसाने पुरुषे विद्यामानानि सोऽत्रापि वचास्यंतं सुखकराणि तथा
अग्नेः सुखकरैः सोऽनेर्दमेऽस्यदीप यत्तन्मृदु वा आभिसुख्येन खवे । स्तूयते । अपि
च द्रुजः । द्रुह्वैः । स एवाहं यस्मै स तथोक्तः । अत एव वन्तु वनानि संभजन्
कृत्वा तं क्रतुनात्मीयेन कर्मणा चाग्रीं गंता भवति । तत्र दृष्टांतः । अस्त्रः पितृवः ।
पिता पालयिता पत्न्यानां जनको वोक्तो दृष्टम इव । स यथा मैत्रुनार्थं शीघ्रं गच्छति
तद्वत् । यद्यैयं श्वद्विधं जनानैश्च जारयायि । स्तूयते ॥ जरतेः स्तुतिकर्मण एतद्रूपं ॥

॥ अथ पंचमीः ॥

अधं आस्य पनयंति भासो वृथा यत्तच्चंदनुयाति पृथ्वीं ।

सद्यो यः स्यंद्रो विदितोऽधवीयानृणां न तायुररिति धन्वा राट् ॥ ५ ॥

अधं । आ । अस्य । पनयंति । भासः । वृथा । यत् । तच्चत् ।

अनुयाति । पृथ्वीं ।

सद्यः । यः । स्यंद्रः । विदितः । अधवीयान् । ऋणाः । न ।

तायुः । अति । धन्व । राट् ॥ ५ ॥

अथाकिंजोक्ते । अति पूरकः । अस्याग्नेर्भासो रश्मीन् पनयंति । सोऽतारः
स्तुवंति । अथादा पृथानायासेन तजन् तभूकुर्वन् वनानि सस्यग्दृष्टन् पृथ्वीं विस्तीर्णा-
जरत्सुधुवनमुयात्यनुगच्छति तदानो पनयंतीत्यन्ययः । सोऽग्निः स्यंद्रः स्यंदनवान्
विदितो विदुक्तः प्रतिबंधरहितः अत एव सद्यः शीघ्रं अधवीयान् गंहतमो भवति ।
क इव । अथो न तायुः ॥ अथोतिगंतिकमो ॥ तायुरिति स्तेननाम । यथा स्तेनः
शीघ्रं गंता भवति तद्वत् सोऽयमग्निर्धन्व इहभूमिपतिक्रम्य राट् । राजते । अथा
धन्वात्यआदाप इति धन्वांतरिचं । अतिगवेनांतरिचभाक्रम्य राजते ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

स त्वं नो सर्वजिहाया विष्मंभिरग्ने अग्निभिरिधानः ।

वेधिं रायो वि यासि दुष्कृता मर्देन शतहिंसाः सुवीराः ॥ ६ ॥

सः । त्वं । नः । सर्वन् । निदायाः । विद्भिः । अग्ने ।

अग्निभिः । इधानः ।

वेधि । रायः । वि । यासि । दुष्कुना । मदेम । यतः हिमाः ।

सुवीराः ॥ ।

हे सर्वन् गतरग्ने स तादृशस्त्वं निदाया निदितायाः प्रजाया निदाया एव वा प्राप्नोति शेषः । कथंभूतः सन् । विद्भिः सर्वै रग्निभिस्तच्छाखाभूतैरिधान इक्ष्मणः सन् । रायो धनानि चाक्षान् वेधि । गमय । यद्वा इतिशेषानि धनानि वेधि । कामवसे । दुष्कुना दुःखकारिणीः यत्कसेना वि यासि च । विविधं गमयसि च । यथं च सुवीराः शोभनपुत्रपौत्राः संतः यतहिमाः यतं संवत्सराभ्युदयेन । जोदयेन ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमं चतुर्थोऽष्टकं ॥

त्वद्विश्वेति षष्ठ्यं त्वयोदशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्धं त्वैदुभ्यग्नेयं । त्वद्विश्वेत्यनुक्तं प्रातरनुवाकाच्चिनइत्ययोः सूक्तौ विनियोगः ॥

। तत्र प्रथमा ॥

त्वद्विष्वा सुभग सौभगान्यग्ने वि यंति वनिनो न वयाः ।

ऋष्टी रयिवाजी वृत्रतूये दिवो वृष्टिरीक्षी रीतिरपां ॥ १

त्वत् विश्वा । सुभग । सौभगानि । अग्ने । वि । यंति ।

वनिनः । न । वयाः ।

ऋष्टी । रयिः । वाजः । वृत्रतूये । दिवः । वृष्टिः । रीक्षः ।

रीतिः । अपां ॥ १

हे सुभग शोभनधनाग्ने विश्वा विश्वानि सर्वाणि सौभगानि धनानि त्वत्सो वि यंति । विविधं निर्गच्छंति । इन्द्रण्यसुलत्वात्त्वर्षेणा धनानां इन्द्रण्यं वाग्नेः सकाशा-
इत्यर्थः । तस्य रेतः परापतन्ति इन्द्रण्यमभवदिति श्रुतेः । निर्गमने वृष्टांतः । वनिनो

न ववः । ववा इवाः । ववा विविधं निर्गच्छन्ति तद्वत् । तथा रविः पशुसंज्ञकः
 लक्ष्मणाद्यादेव मृष्टो विप्रं व्येति । निर्गच्छन्ति । पशवो वै रविः पशून्नेवावधं दत्ति
 तैत्तिरोवकं । उत्तूयं इत्याणां विंशके संप्रसे यत्नून् जेतुं वाजो यत्नं च तत्को
 व्येति । दिवं इतरिजाद्या इष्टिः सापि त्वत्त एव व्येति । अग्नौ प्राक्षाहुतिः
 सस्यगादिचतुपतिष्ठते । आदिवाक्कावते इष्टिर्भूते रक्षं ततः प्रजा इति आख्यातम् ।
 आनन्दपीयः सर्वैः सुत्यः सन् अपासुदकानां रीतिगोभयिता भवसि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वं भगो न आ हि रक्षंमिषे परिज्मैव चयसि दक्षवर्चः ।

अग्ने मित्रो न ह इत ऋत्स्यासि चत्ता वामस्य देव भूरः ॥ २

त्वं । भगः । नः । आ । हि । रक्षं । मिषे । परिज्माऽद्वयः ।

चयसि । दक्षवर्चः ।

अग्ने । मित्रः । न । इतः । ऋत्स्याः । असि । चत्ता ।

वामस्य । देव । भूरः ॥ २

हे अग्ने भगो भजनीयस्त्वं नोऽप्यस्य रक्षं रक्षणीयं धर्ममेव । आगमय । प्रयच्छ ॥
 दृष् गतावित्यस्यैवद्वयं । होनि पूरकः । दक्षमपि दशनीयदीप्तिस्त्वं परिज्मैव परितो
 गता वायुरिव चयसि । सर्वत्वं निवससि । यद्वा चयतिरैवधर्मको । सर्वस्येति ।
 हे अग्ने मित्रो न प्रसीतेत्याद्यको देव इव वृद्धो न वृद्धः सनस्योदकस्य यज्ञस्य वर
 चत्तासि । अदतिरत्न दानकर्मो । दाता भवसि । तथा हे देव द्योतमानाग्ने
 भूरेर्वृक्षस्य वामस्य वननीयस्य धनस्य च दाता भवस्यैत्यनुपमः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स सुत्यंतिः श्वंसा इति दक्षमग्ने विप्रो वि पदेभेति वाजः ।

यं त्वं प्रचेत ऋतजात राया सजोषा नम्रापां हिनोषि ॥ ३

सः । सतः॑पतिः । शर्वसा । च॑त । त्वं । अग्ने॑ । विप्रः ।

वि । पथेः । भ॑ति । वाज॑ ।

यं । त्वं । प्र॒चेतः । ऋ॒तः॑जा॒त । रा॒या । स॒जोषाः । नम॑ ।

अ॒पां । हि॒नोभि॑ ॥ १

हे अग्ने सत्यतिः सतां पालयिता स पुरुषो वृत्तमावरकं यत्त्वं यवसा वलेन चति । स च विप्रो मेधावी सन् पथेर्वयिज एतस्मान्नोऽसुरस्य वाजमसं वसं वा वि भति । नियुज्य हरति ॥ अह्नोऽहोमं इति भत्वं ॥ हे प्रचेतः प्रकृष्टज्ञान ऋतजात । ऋतमिति वज्रनाम । तदर्धं जानाम्ने अपां नम्रा न पातयित्वा पुत्रेषु मध्यमस्थानेन वैद्युताग्निना सजोषाः संगमस्तं यं पुरुषं राया ॥ भृशर्य्ये हतीषा ॥ धनार्थं हिनोभि प्रेरयस्व च चंतीत्यन्ययः ॥

। अथ चतुर्थी ॥

यस्त॑ सूनो स॒हसो गोभि॑रु॒थैर्य॒ज्ञैर्म॑तां नि श्र॑तिं वे॒द्यान् ।

वि॒श्वं स दे॒व प्र॑ति वा॒रम॑ग्ने ध॒त्ते धान्यं॑ प॒त्यते॑ वस॒व्यैः ॥ ४

यः । ते । सू॒नो इति॑ । स॒हसः । गोभिः॑ । उ॒थैः । य॒ज्ञैः । य॒ज्ञैः ।

म॑तः । निःश्र॑तिं । वे॒द्या । आ॒नन्ट् ।

वि॒श्वं । सः । दे॒व । प्र॑ति । वा । अ॒र । अ॒ग्ने । ध॒त्ते ।

धान्यं॑ । प॒त्यते॑ । वस॒व्यैः ॥ ४

हे सहसः सूनो वसस्य पुत्राग्ने ते तव नियतिं तैश्चान्नं यो गतो मनुष्यो वज्र-
जानो गोभिः स्तुतिभिरुथैः पथैश्च यैरजमानसाधनैश्च विभिन्नं वेद्या वेद्यायां वस-
वमावाण्ट् प्रापयति स गतो हे देव द्योतमानाम्ने विश्वं सर्ववरं पथिष्यं । वायव्य-
धार्थं । धान्यं च प्रतिधत्ते । प्रतिवारयति । वसव्यै वसुभिश्च पत्यते । संगमस्तं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ता वृ॒थ्य आ॒ मो॒श्रव॒सा सु॒वीरा॒न् स॒नो स॒हसः॑ पु॒ण्य॒र्से धाः ।

कृ॒णोषि॒ यच्छ्र॒वसा॒ भूरि॑ प॒शो वयो॑ वृ॒काया॒रये॒ जसुर॑ये ॥ ५ ॥

ता । वृ॒थ्यः । आ । सौ॒श्रव॒सा । सु॒वीरा । अ॒ग्ने ।

स॒नो इति॑ । स॒हसः । पु॒ण्य॒र्से । धाः ।

कृ॒णोषि॑ । यत् । श्र॒वसा॑ । भूरि॑ । प॒शः । व॒यः । वृ॒काय॑ ।

अ॒रये॑ । जसुर॑ये । ५

हे सहसः सूनो सहस्रस्त्वान्ने सुवीरा गोभनैः पुत्रैरपेतानि सौश्रवसा
सुश्रवांसि शोभनाम्यज्ञानि ता तानि वृथ्यः यत्त्वजनेभ्य आहृत्य धाः । अथासु
षेहि । किमर्थं । पुण्यसे योवार्धं । यद्वा वृथ्यः स्मृतोनां नेतृभ्यः साध्यमाप्तेहि ।
आभिहृष्येन प्रवच्छ । श्रवसा बलेन युक्तस्त्वं भूरि बहुलं पशुः पशो मंत्रं हि
दद्यादित्यज्यं यद्वयोऽस्य वृकायादां त्वे जसुरय उपजपयित्वे कृणोषि करोमि
तदक्षमाहृत्य प्रवच्छेत्यर्थः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

व॒द्या स॒नो स॒हसो॑ नो॒ वि॒काया॒ अ॒ग्ने॑ तो॒कं त॒नयं॑

वा॒जिनो॑ दाः ।

वि॒श्वो॒भिर्गी॒र्भैर॒भि पू॒र्तिमं॑ श्यां म॒दम॑ श॒तहि॑माः सु॒वीराः॑ ॥ ६ ॥

व॒द्या । स॒नो इति॑ । स॒हसः । नः । वि॒कायाः । अ॒ग्ने ।

तो॒कं । त॒नयं॑ । वा॒जिनो॑ । दाः ।

वि॒श्वो॒भिः । गी॒र्भैः । अ॒भि । पू॒र्तिं । अ॒श्यां । म॒दम॑ ।

श॒तहि॑माः । सु॒वीराः॑ ॥ ६ ॥

के सङ्गमः स्रजेऽने विहावाः । नञ्च नैवम् । नङ्गं नोऽस्माकं वद्वा वदिता
•विनोपदेष्टा भव । अपि च लोके पुत्रं मनये तत्पुत्रं च वाग्जिनेऽजयुक्तं नेऽप्यभ्यं
दाः । देहि । अहं स्तोता विद्वाभिः सर्वोभिर्गोभिस्सर्विषयाभिः पूर्तिं कामानां
पूर्तिमभ्यर्थां । अविप्राप्नुयां । अन्यङ्गतं ॥

॥ इति चतुर्थं स्तु पंचमे पंचदशो वगः ॥

अग्ना व इति पञ्चदशं चतुर्थं स्रजं भरद्वाजस्य चाम्नेयं । षट्ठी यक्करी षिष्टाः
पंचानुष्टुभः । तथा चातुष्कानं । अग्ना य आनुष्टुभं यक्कान्तमिति ॥ प्रातरनुष्टुभक
आम्नेये क्रतावाहिनश्च्ये चेदं स्रजं । स्रजितं च । अग्ना यो होताजनिष्ट । आ०
४. १३. । इति ॥ अत्रेयस्यैराख्ये चतुर्णां ऽहोत्रे तृतीयेऽहोत्रे च स्रजमाव्ययर्थं ।
स्रजितं च । अग्ना यो मर्त्यो दुष इति तृतीये । आ० १०. २. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अग्ना यो मर्त्यां दुवो धियं जुजोषं धीतिभिः ।

भसन्तु य प्र पूर्य्य इषं वरीतावसे ॥ १

अग्ना । यः । मर्त्याः । दुवः । धियं । जुजोषं । धीतिभिः ।

भसन्तु । जु । सः । य । पूर्य्यः । इषं । वरीत । अवसे ॥ १

यो मर्त्यो मनुष्योऽग्नाग्नावग्निर्नवमं दुषः परिवरणं धियं कर्मे च वस्त्रादिलक्षणं
धीतिभिः स्तुतिभिः स हि जुजोषं त्रयते आचरति स मर्त्यः पूर्य्यः पूर्वेणां उख्यः सन् ह
जिषं प्रभवत् । प्रभासित । प्रकष्टप्रकाशयमानु भवेत् । अत्रे पुत्रादीनां रक्षणार्थमिव नवमं
च वरीत । वृणीत । संभजित । यत् सकाशात्तमेतेत्यर्थः ॥

। अथ द्वितीयाः ॥

अग्निरिदं प्रचेता अग्निर्विधस्तम ऋषिः ।

अग्निं होतारमीडने यज्ञेषु मनुष्यो विशः ॥ २

अग्निः । इत् । हि । प्रऽचेताः । अग्निः । विधः । स्तमः । ऋषिः ।

अग्निं । होतारं । ईडने । यज्ञेषु । मनुष्यः । विशः ॥ २

अग्निरिदग्निरेव प्रचेताः प्रजपत्तानवान् नाम्नः कश्चित् । हि वक्तादेवं तस्मादे-
 वल्लभो विप्रः तन्मोऽनशयेन हविर्ब्रह्मादीनां कर्मणां कर्ता कविः सर्वस्य दृष्टा च
 भवति । यत्तु यो यत्तु यथा यत्तु तानस्य विप्रः प्रजा कस्मिन्मन्त्रेण होतारं देवानां
 नाङ्गातारं तादृशमग्निं वक्ष्ये यामेजीकृते । स्मरन्ति ॥

। अथ तृतीया ।

नाना ह्यग्नेर्वसे स्पर्धते रायो अर्थः ।

तूर्वतो दक्षमायवो ब्रतैः सीर्षता अवतं । ३

नाना । हि । अग्ने । अवसे । स्पर्धते । रायः । अर्थः ।

तूर्वतः । दक्षं । आयवः । ब्रतैः । सीर्षतः । अवतं ॥ ३

हे अग्ने अयोऽरेः यत्र रायो धनान्यत्र त्वत्स्रोतृणां रक्षणार्थं जाता यत्र
 सक्तायास्तृष्णभूताः स्पर्धते । अहमेव पालयान्वहमेव पालयानीति स्पर्धा कुर्वति ।
 आयवो मनुष्यास्त च होतारो दक्षप्रपक्षपयितारं यत्र तूर्वतो हिंसतो ब्रह्मस्वदे-
 वत्त्वैर्धानैर्व्रतं प्रतविरोधिनं च पुत्रं सीर्षतः सेंद्रुमभिभविषुमिच्छन्तो भवन्ति ॥

। अथ चतुर्थी ।

अग्निरासाहं तीषहं वीरं ददाति सत्पतिं ।

यस्य तर्षति शर्वसः संचक्षि शर्ववो भिया ॥ ४

अग्निः । आसां । ऋतिः सह । वीरं । ददाति । सत्पतिं ।

यस्यं । तर्षति । शर्वसः । संचक्षि । शर्ववः । भिया ॥ ४

अयमग्निर्वीरं पुत्रं ददाति । होतृभ्यः प्रपञ्चति । होतृषं पुत्रं । अस्मानपा-
 न्नाप्रज्यानां कर्मणां सनितारं संभक्तः रक्षणीव हस्ततो नाम्नरातीनां सोढारमभिभ-
 वितारं सत्पतिं सतां कर्मणां पालयितारं । यस्य वीरस्य संचक्षि संदर्शने सति
 यत्रो वक्ता भिया भीत्या मत्वमस्ति अद्विजंते तं वीरमिव मत्वः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अग्निर्हि विद्मनां निदो देवो मर्तमुरुष्यति ।

सहावा य यावतो रयिर्वाजेष्वतः ॥ ५ ॥

अग्निः । हि । विद्मनां । निदः । देवः । मर्तं । उरुष्यति ।

सहऽवा । यस्य । अतः । रयिः । वाजेषु । अतः ॥ ५ ॥

सहावा । सहो बलं । तद्वा न देवो दानादिगुणयुक्तोऽग्निर्विद्मना ज्ञानेन युक्तः स न मर्तं मरुष्यं यजमानं निदो निन्दकादुरुष्यति । रजनि । शीति पूरकः । यस्तु मर्तस्य रविर्हविर्लक्षणं यजमानो रजःप्रभृतिभिरनाच्छादितं वाजेषु यत्सेष्वतःऽग्नौ यजमानैरसंभक्तं तं हविष्मत्तं यजमानसुख्यभोग्यन्वयः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अच्छा नो मित्रमहो देव देवानग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्तिं सुक्षितिं दिवो नृन्दिषो अंशंसि दुरिता तरेम
ता तरेम तवावसा तरेम ॥ ६ ॥

अच्छ । नः । मित्रमहः । देवः । देवान् । अग्ने । वोचः ।

सुमतिं । रोदस्योः ।

वीहि । स्वस्तिं । सुक्षितिं । दिवः । नृन् । दिषः । अंशंसि ।

दुरिता । तरेम । ता । तरेम । तवः । अवसा । तरेम ॥ ६ ॥

व्याख्यातेयं ॥ अत्रार्थस्तु । अनुकूलदीप्ते दानादिगुणयुक्ताग्ने यापाद्यधिव्यो-
रभिगतस्त्वजःकदीपां सुक्षितिं यद्व्यान् देवाग्रप्रतिवोचः । प्रमृष्टि । स्तुतेर्नैतुनकांश्च
सुनिवासमविनाशं गमय । ययं च त्वत्प्रसादाद्देवैर्नृन् पापानि तरफलानि दुर्गमनानि
याति क्रामेन । व्यवहितानि जन्मांतरजतानि च तान्धतिक्रामेन । त्वदोमे
रक्षणेनात्मतमतिक्रामेमेति ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमे षोडशो वर्गः ॥

इमं सु पु व इत्येकोनविंशत्युप पंचदशं सूक्तानां गिरसस्य वीतवृक्षस्य भरद्वाजस्य
 चार्चनार्थम् । आदौ नव जगत्पत्नीयावच्छो त्वं यत्कथंति यत्कथौ पंचदशी यत्करी
 सप्तदश्यतुष्टुषडादशी वृक्षनी दयस्याद्याः पंच व इत्येकोनविंशी चेति सप्त त्रिभुवः ।
 तथा चातुक्रांतं । इमं सूक्तेकोना वीतवृक्षस्य ऋषिर्वा जागतं प्राग्दशस्यास्तृतीया-
 पंचदश्यो यत्कथौ यत्कथंति यत्कथंति तुष्टुषड्या सप्तम्ये इति ॥ प्रातरनुवाक आग्नेवे
 क्रतावाञ्चिनश्चो चादितो नवर्चः । सूत्रितं च । इमं सु पु वो अतिथिस्तुष्टुषडं ।
 आ० ४, २३, इति ॥ दशरात्रं पंचमेऽहनि नवर्चमाज्ययज्जं । सूत्रितं च । इमं सु
 पु वो अतिथिस्तुष्टुषडं निति नव ज्यं । आ० ७, १२, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इमं सु पु वो अतिथिमुष्टुषडं विश्वासां विशां पतिं च जसे गिरा ।

वितीद्विषीं अनुषा कश्चिदा शुचिज्योऽकिंचदन्ति गर्भो यदच्युतं ॥ १

इमं । ऊं इति । सु । वः । अतिथिं । उष्टुषडं । विश्वासां ।

विशां । पतिं । ऊं जसे । गिरा ।

विती । इत् । दिवः । अनुषा । कत् । चित् । आ । शुचिः ।

ज्योक् । चित् । अन्ति । गर्भः । यत् । अच्युतं ॥ १

ये वीतवृक्षस्य ऋषे भरद्वाज वा वस्तु ॥ विभक्तवचनयोर्व्यत्ययः ॥ इमं सु इमसे-
 चार्चनं गिरा स्तुत्या स्तुजनं । सुषु प्रसाधय ॥ ऊं जतिः प्रसाधनकर्मेति यास्कः ॥
 कीदृशं । अतिथिं सततं गंतारं । यदातिथिपत्युज्यं । उष्टुषडमुष्टुषडं प्रवृद्धं विश्वासां
 सवासां विशां प्रजानां पतिं पालयितारं । अनुषा जन्मना स्तुत एव शुचिः शुचो
 निर्मलो वाग्निः कश्चित् कदाचित् कश्चिन्विद्यागकाले दिवो द्युलोकादावेति ।
 जागच्छति । तदानीं प्रसाधयेत्यन्वयः । एवं प्रसाधितोऽग्निर्गर्भोऽरण्योर्गर्भे गर्भः
 बहर्त्तमानः । यद्वा द्यावापृथिव्योर्गर्भभूतः सन् यद्विरच्युतं व्यतिरहितं नित्यवाग्नि-
 षोढादिप्रसाधनभूतं पयःप्रभृतिकं तत् ज्योकिषत् विरकालमस्ति । अक्षयति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

मि॒त्रं न यं सु॒धितं॑ भृ॒गवो॑ दधु॒र्वन॒स्यता॒वीर्य॑मृ॒द्धं शो॒चिषं॑ ।

स त्वं सु॒प्रोतो॑ वी॒तह॑व्ये अ॒द्भुत॑ प्रश॒स्तिभि॑र्मह॒यसे॑ दि॒वेदि॑वे ॥ १

मि॒त्रं । न । यं । सु॒धितं॑ । भृ॒गवः॑ । दधुः॑ । वन॒स्यता॑ ।

वी॒र्यं॑ । अ॒र्द्धं शो॒चिषं॑ ।

स । त्वं । सु॒प्रोतः॑ । वी॒तह॑व्ये । अ॒द्भुत॑ । प्रश॒स्तिभिः॑ ।

मह॒यसे॑ । दि॒वेदि॑वे ॥ २

वनस्यतावरण्यां सुधितं सुदु निहितवीर्यं सुत्यमृद्धं शोचिषमुच्छ्रिततेजस्कं
अभग्नित्वा मित्रं न मित्रमिव सखिभूतमिव ऋगवो महर्षयो दधुः आदधुः गृहे
स्थापितवन्तः हे अद्भुत महयस्ये स तादृशस्त्वं वीतहव्य एतत्संज्ञं कथौ सुप्रोतः सुदु
प्रोथमाणो भव । यतो दिवे दिवे प्रतिदिनं प्रशस्तिभिः प्रकटैः क्षोत्रैर्महयसे पूज्यसे ।
भरद्वाज नमिषेत् वीतहव्ये दत्तहविष्के भरद्वाज इति योजनीयं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स त्वं दक्ष॑ त्या॒जको॒ वृधे॑ भू॒रर्थः॑ पर॒दां॒तरस्य॑ त॒रुषः॑ ।

रा॒यः सु॒नो स॒हसो॑ म॒र्त्येषु॑ क॒र्दि॒यच्छ॑ वी॒तह॑व्याय स॒प्रथो॑

भर॒त्वा॒जाय॑ स॒प्रथः॑ ॥ ३

सः । त्वं । दक्ष॑स्य । अ॒ज॒कः । वृ॒धः । भूः । अ॒र्थः । पर॑स्य ।

अ॒न्त॒रस्य॑ । त॒रुषः॑ ।

रा॒यः । सु॒नो॑ इति । स॒हसः॑ । म॒र्त्येषु॑ । आ । क॒र्दि॒यच्छ॑ । यच्छ॑ ।

वी॒तह॑व्याय । स॒प्रथः॑ । भर॒त्वा॒जाय॑ । स॒प्रथः॑ ॥ ३

हे अग्न स तादृशोऽजको वृधेकरहितस्त्वं दक्षस्यानुष्ठानसमर्थस्य वृधो वर्धयिता
भूः । भवसि । तथा परस्य निमग्नदृष्ट्यार्थोऽरिः । यतोऽन्तरस्यांतिकतरस्य संनिगदस्य

मलोत्तरवसरिता भवति । अतः कारणात् हे सहस्रः स्रजो सप्रयः सर्वतः पृथुक्
मत्स्येभ्यः मत्स्येभ्यः भरद्वाजाय संभृतवृषिर्लक्षणाकाय पीतव्याय । पीतं गमितं
वृष्यं वृष्येन ताडयाम भरद्वाजायेति वा योज्यं । राशो धनानि अदिगुहमावच्छेदः
प्रवच्छेदः । सप्रय इति पुनर्वक्तिरादरायो ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

दु॒ता॒नं॒ वो॒ अ॒ति॒थिं॒ स्वर्ण॑र॒मणिं॑ चो॒तारं॑ मनु॒षः॒ स्व॒ध्वरं॑ ।

वि॒प्रं न द्यु॒ज्वच॑सं सु॒वृ॒त्ति॒भिः॒ ह॒व्य॒वाहं॑ अ॒रतिं॑ दे॒व॒ ॥ ४

दु॒ता॒नं । वः । अ॒ति॒थिं । स्वर्ण॑रं । अ॒मणिं॑ । चो॒तारं॑ ।

मनु॒षः । सु॒ध॒ध्वरं॑ ।

वि॒प्रं । न । द्यु॒ज्वच॑सं । सु॒वृ॒त्ति॒भिः । ह॒व्य॒वाहं॑ । अ॒रतिं॑ ।

दे॒व॒ ॥ ऋ॒० ॥

हे पीतव्याय त्वं सुवृत्तिभिः शोभनाभिः स्तुतिभिर्हव्यवाहं वृषिणां वेदार् देव-
मणिभूषणे । प्रसाधय । कीदृशं । दुनानं दोषमानं वो युष्माकदतिथिमातिथिवत्पूज्यं
स्वर्णं स्वर्णस्य नेतारं मनुषो मनोः प्रजापतेरसौ चोतारं देवानामाह्वतारं स्वध्वरं
शोभनयज्ञं विप्रं न द्युज्वचिनं विपश्चितमिव द्युज्वचसं । दोमेनिवासभूतं द्युज्वं ।
ताडयवाक्योपेतभरतिमर्थं स्थापितं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

पा॒व॒क॒या॒ य॒च्चि॒त॒य॑त्था॒ कृ॒पा॒ क्षा॒म॒न् र॒क्ष॒ उ॒ष॒सो॒ न॒ भा॒नु॒ना॑ ।

तूर्व॑न् याम॒न्ने॒त॒श॒स्य॒ नू॒ र॒ण्य॒ आ॒ यो॒ वृ॒णे॒ न॒ त॒ट॒षा॒णो॒ अ॒ज॒रं॑ ॥ ५ ॥

पा॒व॒क॒या॑ । यः । चि॒त॒य॑त्था । कृ॒पा॑ । क्षा॒म॒न् । र॒क्ष॒चे॑ ।

उ॒ष॒सः॑ । न॒ । भा॒नु॒ना॑ ।

तूर्व॑न् । न॒ । याम॑न् । ए॒त॒श॒स्य॑ । नू॒ । र॒ण्य॑ । आ॒ । यः॑ ।

वृ॒णे॑ । न॒ । त॒ट॒षा॒णः॑ । अ॒ज॒रं॑ ॥ ५ ॥

वोऽग्निः । पावकस्य शोधयित्वा चितयत्वा चेतयत्वा प्रज्ञापयत्वा लपा दोष्टा
जामन् भूयसां बहवे दीयते । उपसा न भातुना । यद्योपसः प्रभावेन भासते तद्वत् ।
अपि च यामन् यामनि संप्राप्ते त्वरं च बलून् हिंशन् पुरुष इवैतमस्यैतत्संज्ञस्य ऋषे
रण्ये सूर्येण सङ्ग संप्राप्ते सहायार्थं वोऽग्निर्न विप्रमाद्यते प्रादीयते । प्रैतयं सूर्ये
यस्य धानं । ऋग्वे० १. ६१. १५ । इति निगमांतरं । नूनं सर्वे देशास्तस्य साहाय्यम-
कार्णः । यच्च तद्व्यापकवित्तः प्रभावेन सर्वभक्ष्यधीलं इजरो जरा रक्षितश्च भवति
तं देवमंजस इति पूर्वस्याहवि संबंधः ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमे सप्तदशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अग्निमग्निं वः समिधा दुवस्यत प्रियं प्रियं वो अतिथिं

गृणीष गां ।

उप वो गीर्भिरस्यत विवासत देवो देवेषु वनंते हि वार्यं देवो

देवेषु वनंते हि नो दुवः ॥ ६

अग्निंऽअग्निं । वः । संऽधो । दुवस्यत । प्रियंऽप्रियं । वः ।

अतिथिं । गृणीषणि ।

उप । वः । गीऽग्निः । अस्यत । विवासत । देवः । देवेषु ।

वनंते । हि । वार्यं । देवः । देवेषु । वनंते । हि । नः ।

दुवः ॥ ६

हे अक्षदीयाः कोतारो वो स्यं प्रियं प्रियं प्रियमर्थं प्रियं वो युष्माकमतिथिमतिथि-
वपुष्यं गृणीषणि शब्दनीयं स्तुत्यग्निमग्निमग्निमेव । नान्यं देवमित्यर्थः । समिधा
संधिमेन समिध्निवा दुवस्यत । परिचरत । यद्वा गृणीषणीति सप्तम्यंतः । गृणीषणि
कोत्वे विषयतया वर्तमानं । अपि च वो स्युः स्युतमसरणमग्निं गीर्भः स्तुतिभिश्चोत्स
विवासत । परिचरत । हि यस्मात् देवेषु मय्य देवो दानादिशुभयुक्तेऽग्निर्वायं

परणीयं समिदादिकं वनते संभजते । हि यस्याश्च देवेषु मध्ये देवीऽग्निर्नोऽस्माकं दुषः
परिचरणं वनते संभजते तस्याहुवस्यतेत्यन्वयः ॥

दशमेऽध्याग्निराहुते समिधमिति तद्यो जातवेदस्यनिविधानार्थः । सृष्टिर्गं च ।
समिधमग्निं समिधा गिरा गृण्य इति तद्वचः । आ० ८, १२, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सृष्टौ सप्तमौ ॥

समि॑हम॒ग्निं समि॑धा गिरा गृ॒ण्ये शुचि॑ पाव॒कं पु॒रो अ॒ध्वरे
ध्रु॒वं ।

विप्रं॑ हो॒तारं पु॒रवारं॑ म॒दुहं॑ क॒विं सु॒म्नै री॒महे जा॒तवे॑दस ॥ ७

सं॒दुहं॑ । अ॒ग्निं । सं॒धा । गिरा॑ । गृ॒ण्ये । शुचि॑ । पाव॒कं ।

पु॒र । अ॒ध्वरे । ध्रु॒वं ।

विप्रं॑ । हो॒तारं । पु॒रवारं॑ । म॒दुहं॑ । क॒विं । सु॒म्नैः ।

री॒महे । जा॒तवे॑दस ॥ ७

समिधं सव्यगदोप्तमग्निं समिधा समिधनहेतुभूतया गिरा स्तुत्या गृण्ये । सौमि ।
यद्वा समिधा समिद्धराक्षसिः समिधं सव्यगदं । अपि च शुचिं स्वयं शुद्धं पावकं
सर्वेषां बोधकं ध्रुवं । ननु त्वं तमग्निमध्वरे यज्ञे पुरस्करोमीति शेषः । तथा विप्रं
मेधाविनं होतारं देवानामाह्वतारं पुरवारं बहुभिर्देवीयगृह्णमद्रोग्रवारं सर्वेषां-
मनुकुलं कविं ज्ञातव्यं जातवेदसं जातानां वेदितारमग्निं सुम्नैः सुखकरैः
सौमैरीमहे । संभजामहे । यद्वा द्वितीयां हतोया । अस्मानि धनानीमहे ।
याचामहे ॥

॥ अथाऽमी ॥

त्वां दु॒तम॒ग्ने अ॒मृतं॑ यु॒गयु॑गं ह॒व्यवा॑हं दधि॒रे पा॒युमी॑षां ।

दे॒वास॑श्च म॒तीस॑श्च जा॒गृयि॑मि॒मुं वि॒श्रप॑तिं नमं॒सा नि

पै॒दरे ॥ ८

त्वां । दूतं । अग्ने । असूतं । युगेऽयंगे । हव्यत्वाहं ।

दधिरे । पायुं । ईड्य ।

देवासं । च । मतीमः । च । जागृविं । विभुं ।

विश्वपतिं । नमसा । नि । मेदिरे ॥ ८

ये अग्ने त्वां देवासं देवानां मतींसो मनुष्यान् दूतं दधिरे । विदधिरे । जगत्तः । कीदृशं त्वां । असूतममरणं युगे युगे काले काले तत्तद्भागानुष्ठानसमये हव्यत्वाहं हव्यानां हविषा बोद्धारं पायु पालयितारमीड्यं स्तुत्यं । अपि च त उभयविधा जागृविं जागरणधीलं विभुं व्याप्तं विश्वपतिं विगां प्रजानां पालयितारं तमग्निं नमसा नमस्कारेण हविर्बलवशात्तेन वा निपेदिरे । उपमेदिरे ॥

अथ नवमी ।

विभूषन्न उभयां अनु व्रता दूतो देवानां रजसी समीयमे ।

यत्ते धीतं सुमतिमादृणीमहे । धं स्मा नस्त्रिवरुथः शिवो भव ॥ ९

विभूषन् । अग्ने । उभयां । अनु । व्रता । दूतः । देवाः ।

रजसी इति । सं । ईयमे ।

यत् । ते । धीतिं । सुमतिं । आदृणीमहे । अध । स्मा ।

नः । त्रिवरुथः । शिवः । भव ॥ ९

ए अग्ने उभयानुभयविधान् देवान्मनुष्यांश्च विभूषन् विशेषेण भूषयन् अलङ्कुर्यन् त्वननु व्रता व्रतान्यनु व्रतेषु कर्षसु यागेषु देवानां दूतः सन् रजसी व्यापादयिष्यौ समीयसे । संवरसि देवानानेतद् दुल्लोकं गच्छसि हवींसि च नेतुमिदं लोकं । किंच यद्यस्मात्ते त्वभ्यं त्वदर्थं धीतिं कर्म सुमतिं घोभनां स्तुतिं चादृणीमहे यद्यं संभजामहे अघातः कारणात् त्रिवरुथस्त्रिस्थानरुथं नेऽस्माकं शिवः सुखकरो भव ॥ अस्मेतत्पादपूरणं ॥

प्रातरहुवाकाग्निमयश्चोराग्नेवे ऋतो त्वेदुमे चंदसि तं सुप्रतीकमिवाद्याः
बद्धः । अस्मितं च । तं सुप्रतीकमिति बट् । आ० ४. १३. १ इति ॥

॥ तत्र प्रथमा मृक्ते दशमी ।

तं सुप्रतीकं सुदृशं स्वंचमविद्वांसो विदुष्टरं सपेम ।

स यंचद्विष्वा वसुनानि विद्वान्प्र हव्यमग्निरष्टर्तेषु वोचत् ॥ १०

तं । सुप्रतीकं । सुदृशं । सुचंचं । अविद्वांसः ।

विदुःष्टरं । सपेम ।

सः । यचत् । विष्वा । वसुनानि । विद्वान् । प्र । हव्यं ।

अग्निः । अष्टर्तेषु । वोचत् ॥ १०

अविद्वांसो वैदुष्यरहिता अत्यमृतयो ययं विदुष्टरं विद्वत्तं संपन्नं तमग्निं
सपेम । परिचरेण । कोदृशं । सुप्रतीकं शोभनांगं सुदृशं शोभनदृष्टारं स्वंचं सुष्टुचंतं
गच्छंतं । किंच स तादृशोऽग्निर्यचत् । देवाम्यजतु । विद्वा सवाचि वसुनानि ।
ज्ञाननामैतत् । इह तु ज्ञातव्ये वर्तते । ज्ञातव्यान्यर्थज्ञातानि विद्वान् ज्ञानमग्निर-
ष्टर्तेषु मरणरहितेषु देवेषु हव्यमस्मदीयं अग्निः प्रवोचत् । प्रव्रीत । सुप्रदर्थं अग्निः
कल्पितं तदर्थं ययमागच्छतेत्येनं कथयतु ॥

॥ इति अतुर्थस्य पंचमोऽष्टादशो वर्गः ॥

॥ अथैकादशी ॥

तमग्ने पास्युत तं पिंपर्षि यस्त आनट्कवथं नूर धीतिं ।

वज्रस्य वा निशितिं वोदिति वा तमित्यूषाच्च शवंसोत

रावा ॥ ११

तं । अग्ने । पा॒सि । उ॒त । तं । पि॒पि॒र्वि । यः । ते । आ॒न॒ट् ।

क॒व॒र्ये । अ॒र । धी॒तिं ।

य॒ज्ञ॒स्य॑ । वा । नि॒ऽयि॒तिं । वा । अ॒त् इ॒तिं । वा । तं । इ॒त् ।

इ॒ष्ट॒सि । श॒र्व॒सा । उ॒त । रा॒या । ११

हे अग्ने तं पु॒रु॒षं पा॒सि । र॒क्ष॒सि । उ॒तापि॑ च तं पि॒पि॒र्वि । का॒नेः पू॒र॒य॒सि । यः पु॒रु॒षो हे॒ अ॒र शी॒र्ष्य॒अग्ने॑ क॒व॒र्ये क्रा॒न्त॒द॒र्श॒नाय॑ ते त॒व्यं त॒व्ये॒ धी॒तिं क॒र्षं स्तु॒तिं वा॒न॒ट् प्राप्नो॑ति । य॒ज्ञा क्रि॒या॒य॒ज्ञं क॒त॒व्य॒मिति॑ क॒र्मणः॑ सं॒प्र॒दान॒त्वाञ्च॒तु॒र्वी । क॒र्विं त्वा॑ धी॒ति॒वान॒ट् प्रा॒प॒य॒ति । तं पा॒सी॒त्यन्व॑यः । अपि॑ च य॒ज्ञस्य॑ वा॒ग॒व्य॒ वा त॒त्वा॒ध॒न॒भू॒तस्य॑ ऋ॒षि॒षो वा नि॒यि॒तिं वा । नि॒यि॒तिः सं॒स्का॒रः । तं बो॒दि॒ति॒सु॒हृ॒म॒नं वा॒न॒ट् प्रा॒प॒य॒ति त॒मि॒त्तमे॒व श॒र्व॒सा व॒लेन॑ इ॒ष्ट॒सि । पू॒र॒य॒सि । उ॒तापि॑ च रा॒या ध॒नेन॑ पू॒र॒य॒सि ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

त्व॒म॒ग्ने व॒नु॒ष्य॒तो नि॒ पा॒हि॒ त्व॒मु॒ नः॑ स॒ह॒सा॒व॒न्व॒द्यात् ।

सं॒ त्वा॑ ध्व॒स्मन्व॒द॒भ्येतु॑ पाथः सं॒ र॒यिः॑ स्यू॒ह॒या॒व्यः॑ म॒ह॒स्त्री । १२

त्वं । अ॒ग्ने । व॒नु॒ष्य॒तः । नि॒ । पा॒हि॒ । त्वं । ऊ॒ इ॒ति॑ । नः ।

स॒ह॒सा॒व॒न् । अ॒व॒द्यात् ।

सं॒ । त्वा॑ । ध्व॒स्मन्व॒द्यत् । अ॒भि । ए॒तु॒ । पा॒थः । सं॒ । र॒यिः ।

स्यू॒ह॒या॒व्यः॑ । स॒ह॒स्त्री । १२

हे अग्ने त्वं व॒नु॒ष्य॒तो हिं॒स॒क्रा॒व्य॒त्वोनि॑ नित॒रा॒म॒स्मान्नु॒ष । हे स॒ह॒सा॒व॒न् व॒त्स॒ अ॒ग्ने त्व॒ह त्व॒मे॒व गो॒ऽस्मान॒व॒द्या॒त्पा॒यात् नि॒पा॒हि॒ । त्वा॒ त्वा॑ ध्व॒स्मन्व॒त् ध्व॒स्मन्व॒त् ध्व॒स्मन्व॒त् पा॒थो ऋ॒षि॒षा॒व॒प॒म॒भाभि॑र्द॒त्त॒म॒सं॑ स॒म॒भ्येतु॑ । स॒व्य॒ग॒भि॒ग॒च्छ॒तु॒ । स्यू॒ह॒या॒व्यः॑ स्यू॒ह॒षो॒वः॑ स॒ह॒स्त्री स॒ह॒स्र॑सं॒ख्या॒यु॒क्तो र॒यि॒स्त्व॒या द॒त्तं॑ ध॒नं स॒व्य॒ग॒भि॒ग॒च्छ॒तु॒ ॥

स्यू॒ह॒रे॒ द॒ध॒रा॒मे प॒ञ्च॒मे॒ऽह॒न्या॒ग्नि॒मा॒व॒ते॒ऽग्नि॒र्हो॒तेति॑ त॒वो जा॒त॒मे॒द॒स॒नि॒वि॒द्या॒नो॒यः । अ॒ति॒तं॑ च । अ॒ग्नि॒र्हो॒ता नृ॒ह॒प॒तिः॑ स॒ राजे॑ति॒ तिस्रः॑ । आ॒० ८, ८, । इति॑ ॥

पत्नीसंयाजिषु ऋषिपतेराद्यानुष कथा । सृत्विनं च अग्निर्होता गृहपतिः स राजा
 चव्यवाङ्मिरजतः पिता न इति पत्नीसंयाजः । आ० १, १०, । इति ॥ आश्विन-
 यज्ञस्यैवैव प्रतिपत् । सृत्विनं च । अग्निर्होता गृहपतिः स राजाति प्रतिपदेक-
 पातिनो पञ्चः । आ० ६, ५, । इति ॥

। सैषा मूर्त्ते त्रयदर्शो ॥

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा विश्वा वेदजनिमा जातवेदाः ।

देवानां उत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्रयजतामृतायां ॥ १३

अग्निः । होता । गृहपतिः । सः । राजा । विश्वा । वेद ।

जनिमा । जातवेदाः ।

देवानां । उत । य । मर्त्यानां । यजिष्ठः । सः । प्र ।

यजतां । ऋतायां ॥ १३

होता देवानासाङ्गाना राजा राजपानः सः ऽग्निर्गृहपतिर्गृहाणां पतिरधिपति-
 भवति । तथा विश्वा विश्वानि सर्वाणि जनिम जवानि जन्मन्ति भूतजातानि
 जातवेदा जातप्रहः सन् वेद । वेत्ति । जानाति । योऽग्निर्देवानाग्निर्द्रादीनामुतापि
 च मर्त्यानां गनुष्याणा च गन्धे यजिष्ठोऽतिशयेन यदा भवति ऋताया । ऋतं सत्यं
 वज्रो वा । तद्वान् सऽग्निः प्रयजता । प्रकर्षेण देवान् यजतु ॥

अग्ने नदद्येति दर्शपूर्णमासयोः स्मृत्तजगो याज्या । सृत्विनं च । अग्ने यदद्य
 विशो अध्वरस्य होतरित्यनवानं यजति । आ० १, ६, । इति ॥

। सैषा मूर्त्ते चतुर्दर्शो ॥

अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य जातः पार्थक्योचे वेष्टं हि यज्वा ।

ऋता यजार्स महिना वि यदूध्या वंश यविष्ठ या ते अद्य ॥ १४

अग्ने । यत् । अद्य । विशः । अध्वरस्य । होतरिति ।

पार्थक्योचे । वे । त्वं । हि । यज्वा ।

कृता । यजासि । महिना । वि । यत् । भूः । इव्या । वज ।

यविष्ठ । या । ते । अद्य ॥ १४

हे अश्वस्य होतमंजस्य निम्न दक पावकगोत्रे मोषकदीप्ते एवंभूत हे अग्ने
अद्याश्मिन्क ले गिगो गनु प्रत्य यजमानस्य यत्कर्तव्यं तदेः । कागयस्य । हि यथाः त्वं
यज्वा देवानां यथा भवसि तथा ममृता मृते यस्मै यजासि । देवान्यज । अपि च
महिना तविष्ठा अगाह्याभ्ये न यत्कर्तव्यं तदेः विगवसि व्याघ्रो भवसि अगः कारणात्
हे यविष्ठ युवतगग्ने ते त्वयं त्वदप्यग्नौदानां या यानि इव्यानि जृक्ष्यन्तानि इव्या
इव्यानि इवो वि वज । अकोयां श्रिष्टकदाख्या तनं प्रापय ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

अभि प्रयासि सुधितानि हि इव्या । न त्वां दधीत रोदसी

यजध्वै ।

अवा ना मघवन्वाजंसाता अग्ने विश्वानि दुरिता तरेम ता

तरेम तवावसा तरेम ॥ १५

अभि । प्रयासि । सुधितानि । हि । इव्य । नि । त्वा ।

दधीत । रादसी इति यजध्वै ।

अवा । न । मघवन् । वाजंसातौ । अग्ने । विश्वानि ।

दुःसृता । तरेम । ता । तरेम तवा । अवसा । तरेम ॥ १५

हे अग्ने सुधितानि सु निहितानि येद्यागःसादितानि प्रयांस्तुक्तानि इविर्लज्या-
मभिष्यः । अभिप्रयासि । हि पुरकः तादृशं त्वां रोदसी द्यावापृथिव्यावतदुष-
कक्षितान् सर्गान् देवान्यजध्वै यत् न निदधीत । अथं यजमानो निहितवान् । हे
मघवस्य नः आन्वाजसातो संयाजंस्तु संभजने वा निमित्तं ५७५ व । रज्ज । यथं च
विश्वानि सर्गाणि दुरिता दुरितानि दुःखानि तरेम । अतिक्रमेण । अन्यद्वत् ॥

॥ इति चतुर्थः पंचम एकोनविंशो वर्गः ॥

अग्निप्रथमनेऽग्ने विश्वेभिरित्येवातुनक्तव्या । स्रजितं च । अग्ने विश्वेभिः
अनोक देवैरित्यर्थं आरमेत् । आ० २, १७ । इति ॥

॥ अथ साङ्गो ॥

अग्ने । विश्वेभिः । अनोक देवैर्योऽवतं प्रथमः सीद योनिं ।

कुलायिनं हृतवतं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु ॥ १६

अग्ने । विश्वेभिः । सु. अनोक । देवैः । योऽवतं । प्रथमः ।

सीद । योनिं ।

कुलायिनं । हृतवतं । सवित्रे । यज्ञं । नय यजमानाय ।

साधु ॥ १६

हे अनोक सुज्जालाग्ने विश्वेभिरित्येः सर्वदेवैः सङ्गोऽवतं नृणां सुकार्तं
कोनिपुत्तरवेदिलक्षणं स्थानं प्रथमः सर्वेषु देवेषु सत्यत्वं सीद । सपवित्र । कोदृशं
यानि । कुलायिनं । कुलायो नोहं । तत्पदार्थं गुण्णुत्वादिसंभरणोपेतं । तथा च
श्रूयते । कुलायिनं हृतवतं क्रियते यत्पैतृदारवाः पदिषथो गुण्णुत्वास्तुकाः
सुगंधितेकनानि । ऐ० ब्रा० १, २८ । इति । हृतवतं व्याधारणाज्यवृत्तं । एतत्पुत्तर-
वेद्य । निपतत्वं सवित्रे इविषां प्रेरयित्वा यजमानाय ॥ यज्ञं चतुर्थेना ॥ ईदृशस्य
यजमानस्य यज्ञं साध्वाग्नेन नय । देवाग्नापय ॥

॥ अथ समदशी ॥

इमं त्वमर्थं वदग्निं संयंति वेधसः ।

यमं कृतं तमा यममूरं श्याय्याभ्यः ॥ १७

इमं । अं इति । त्वं । अथर्ववत् । अग्निं । संयंति ।

वेधसः ।

यं । संकृतं । आ । अनेगन् । अमूरं । श्याय्याभ्यः ॥ १७

वेदस्यः कर्मणां विधातार इति ज्ञानं इत्यनानां त्वत्तं पूर्वोक्तसु च न निमग्नयेत्
 अथायथा च इतिः पुराणेषु सति मर्त्येति । अर्थात् । अथ यथाः सकाशात् ज्ञानमिति ।
 अर्थात् । कुतश्चिन्तनं मर्त्यमर्त्यम् । तदा त्वत्तं देवेभ्यो निर्गत्येत्यतः सकाश-
 भागस्य मूर्तमूर्तं यमनिं इत्याद्याः । इत्यादीति रात्रिनाम । तत्र यथाज्ञानस्यः
 संज्ञितस्यः इत्याद्याः । ताव्यः सकाशादानयन् आगमकनूतिं संशयोत्यन्यः ॥

। अथाष्टादशो ।

जनिष्व देववीतये सर्वताता स्वस्तये ।

आ देवान् स्वस्तये ऋतावधी यज्ञं देवेभ्यो विसृजः ॥ १८

जनिष्व । देववीतये । सर्वताता । स्वस्तये ।

आ । देवान् । स्वस्तये । ऋतावधी । यज्ञं ।

देवेभ्यो । विसृजः ॥ १८

ये अग्ने सर्वताता सर्वे स्तायमाने यज्ञे मय्यमानस्तं जनिष्व । प्रादुर्भव । विमर्शः ।
 देववीतये देवकासाय यजमानाय ॥ यज्ञार्थे चतुर्थे वा ॥ ईदृशस्य यजमानस्य स्वस्तये-
 विनाशार्थं । जानत्वा आस्तुताम्बरपरिहृताम्बुतावधौ यज्ञस्य वर्धयितुं देवानावधि ।
 आवाह । तदनन्तरं तेषु देवेष्वस्यदोतं यज्ञं विसृजः । स्वार्थव । प्रापयेत्यर्थः ॥

। अथैकोनविंशी ।

वयमुं त्वा गृह्यते जनानामग्ने अकर्म समिधा वृंहतं ।

अथूरि ना गाहपत्यानि संतुतिग्मेन नस्तेजसा सं

शिशधि ॥ १९

वयं । जं इति । त्वा । गृह्यते । जनानां । अग्ने । अकर्म ।

संज्ञिता । वृंहतं ।

अथूरि नः । गाहपत्यानि । संतुतिग्मेन नः ।

तेजसा । सं । शिशधि ॥ १९

हे ऋचुपते यज्ञानां पालकाग्ने ज्ञानानां प्राणिनां मध्ये वयसु वयमेव त्वत्त्वां
समिधा समिधनेन वृक्षतं सङ्गतमकर्म । कृतवन्तः स्मः । अतः कारणात् नोऽस्माकं
गार्हपत्यानि ऋचुपतित्वं व्यस्यूंस्व्यूरीणि । एकाग्रयुक्तः शकटः स्वरिरित्युच्यते
तद्विपरीतो बद्धभिरश्वरोगः यत्तोऽस्वरिः । तेन च संपूर्णता लक्ष्यते । अस्व्यूरीणि
पुत्रपशुधनादिभिः संपूर्णानि भवन्तु । अपि च नाऽस्थान् निम्नेन तीक्ष्णेन तेजसा
च विधाधि । सम्यङ्द्रिश्य । सम्यक् तीक्ष्णीकुरु । संयोजयेत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थं पञ्चमे विंशो वर्यः ॥

॥ इति षष्ठे मंडले प्रथमोऽनुवाकः ॥

द्वितीयेऽनुवाकेऽष्ट सूक्तानि । तत्र त्वमग्ने यज्ञानामित्यष्टाचत्वारिंशद्वचं प्रथमं
सूक्तं भरद्वाजस्यावसाने ० । आद्या षष्ठी च वर्धमाना गायत्री षट्कसप्तकाष्टकाः सा
वर्धमानेत्युक्तं च षोडशतत्वात् । सप्तविंशत्यनुष्टुप् । सा ते अग्ने अग्निं देवास इत्येते
अष्टाचतुष्टयो । तयोः पूर्वो श्रीमी यो देवमिति त्रिष्टुप् । शिष्टा हाचत्वारिंशद्वचो
गायत्र्यः । तथा चानुक्तस्यते । त्वमग्ने ऽष्टाचत्वारिंशद्गायत्र्यं वर्धमानाद्या षष्ठी च
सप्तविंशत्यनुष्टुप् त्रिष्टुप् च चांथे इति ॥ प्रानरनुवाकाश्चिनगस्तयोरग्ने वे क्रतौ
गायत्रे कंदसोटं सूक्तमुच्यते । तत्रात्थास्तिस्रश्च सप्तमस्यः । सूच्यते हि । त्वमग्ने
यज्ञानामिति तिस्र उक्ताना उदरेत् । आ० ४. १३. इति ॥ विश्वजित्याग्निमाहा.
३३त्याम यद्यग्निष्टोमसाम स्यात्तदानीमाद्याः षड्वचः स्तोत्रियानुरूपायाः । सूचितं
हि । त्वमग्ने यज्ञानामिति स्तोत्रियानुरूपौ । आ० ८. ७. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः ।

देवेभ्यर्मानुषे जनैः ॥ १

त्वं । अग्ने । यज्ञानां । होता । विश्वेषां । हितः ।

देवेभिः । मनुषे । जनैः ॥ १

हे अग्ने त्वं विश्वेषां सर्वेषां सप्रसंख्यारूपेण भिन्नानां यज्ञानां होता होमनिष्पाद-
कोऽसि । यज्ञा यज्ञानां संबंधो देवानामाहुता भवसि । कृत इत्यत आहु । यथा च
सापुषे भगोः संदधिनि मनुष्ये जने यजमाने देवमिंद्रौर्हता । इत्यनेन निश्चितोऽसि
तथादित्यः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स नो मंद्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः ।

आ देवान् वत्ति यत्ति च ॥ २

सः । नः । मंद्राभिः । अध्वरे जिह्वाभिः । यज । महः ।

आ । देवान् । वत्ति । यत्ति । च ॥ २

हे अग्ने स त्वं नोऽस्माकमध्वरे यज्ञे मंद्राभिर्यदकरीभिस्तुत्याभिर्वा जिह्वाभि-
र्ज्वाभिर्गङ्गो गङ्गानो देवान्यज । इविभिस्तर्पय । कथं तदित्युच्यते । देवान्यष्ट्या-
भिर्द्रादीनावत्ति । आवह । मनो यत्ति च । यज च । इवापि तेष्वो देहीत्यर्थः ॥

पाथकृत्याग्नेः पाथकृत्येऽग्नय कथं वेत्यवधा । स्मृतं च । वेत्या हि वेधो
अध्वन आ देवानागमि पञ्चागागन्त । आ० ३, १० । इति ॥

॥ सैषा तृतीया ॥

वेत्या हि वेधा अध्वनः पथश्च दवाजंसा ।

अग्ने यज्ञेषु सुकतो ॥ ३

वेत्य । हि । वेधः । अध्वनः । पथः । च । देव । अजंसा ।

अग्ने । यज्ञेषु । सुकत । इति सुकतो ॥ ३

हे वेधो विधातः सुकतो योभनकर्मन्देश दानादिगुणयुक्ताग्ने त्वं यज्ञेषु दशपूर्ण-
मीसादियागेष्वध्वनो गङ्गासागान् पथश्च क्षुद्रमार्गांश्चाजंसा जवेन वेत्यङ्गानासि ।
हि यस्मादेवं तस्मात्कारणाभ्युत्थमार्गद्विष्टं यजमानं पुनस्तं मार्गं प्राप्येत्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

त्वामौडे अथे द्विता भरतो वाजिभिः शुनं ।

इमे यज्ञेषु यज्ञियं ॥ ४

त्वां । दू॒डे । अ॒र्ध । द॒िता । भ॒रतः । वा॒जिभिः । श॒न ।

दू॒जे । य॒ज्ञेषु । य॒ज्ञियं ॥ ४

ये जन्ते त्वां भरतो दीप्यन्तिरेतं सो राजा वाजिभिः वाजो वृषिर्वाणमर्ज ।
तद्वज्रिर्वात्स्यभिः सङ्ग हिता द्विविधमिष्टमाह्वयितवरिहाररूपेण त्रिधा भिन्नं युनं
सुखददृश्येहै । सुतवान् । सुता च यज्ञियं वज्राहं त्वां यज्ञेषु ॥ तृतीयार्थे सप्तमी ॥
वज्रैरीजे । ददवान् । तस्मै त्वसुभयविधं सुखं प्रादा इत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

त्वमि॒मा वा॒र्या पु॒र दि॒धी॒दा॒साय सु॒न्वते ।

भ॒रद्वा॒जाय दा॒शुधे ॥ ५

त्वं । इ॒मा । वा॒र्या । पु॒र । दि॒धी॒दा॒साय । सु॒न्वते ।

भ॒रत्स्वा॒जाय । दा॒शुधे ॥ ५

ये जन्ते त्वमिमानि दृश्यमानानि पुरं पुरुषि बहूनि वार्या वार्याणि वरणीयानि
संभजनीयानि धनानि दिधीदासाय सुन्वते । सुप्रोपममेतत् सया सोमः भिषव कुंते
दिधीदासाख्याय रात्रौ पादास्तथा दाशुधे इति हन्वते भरद्वाजाय कृष्णे
देहाति शेषः ॥

॥ इति चतुर्थेऽथ पंचम एकविंशो वरगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

त्वं दू॒त । अ॒म॒र्त्यं वा ब॒ंठा दै॒व्यं ज॒न ।

मृ॒ग॒त्वा॒न्वप्रं॒स्य सु॒ष्टुतिं ॥ ६

त्वं । दू॒तः । अ॒म॒र्त्यः । वा । ब॒ंठा । दै॒व्यं । ज॒नः ।

मृ॒ग॒त्वा॒न् । वि॒प्रं॒स्य । सु॒ऽस्तुतिं ॥ ६

अमर्त्योऽभरणधर्मस्त' दूतो भूत्वा दैव्यं देवसंबन्धिनं जनमावह । अस्मद्व्यस
आनय । किं कुर्वन् । विप्रस्य मेधाविनो भरद्वाजस्य सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं शृण्वन् ॥

॥ अथ तप्तमी ॥

त्वाग्ने स्त्राथ्योऽ मतांसो देववीतये ।

यज्ञेषु देवमौडते ॥ ७

त्वा । अग्ने । सुऽत्राथ्यः । मतांसः । देवऽवीतये ।

यज्ञेषु । देवं । दूडते ॥ ७

हे अग्ने देवं द्योतमानं त्वं स्वाथ्य शोभनायाना मतांसो मनुष्या देववीतये
देवानां तपनार्थं यज्ञेष्वुडते । स्तुर्वति धाचन्ते वा ॥

॥ अथाष्टमः ॥

तव प्रयच्चि संहशमुत क्रतुं सुदानवः ।

विश्वं जुषंत कामिनः ॥ ८

तव । प्र । यच्चि । संहशं । उत । क्रतुं । सुदानवः ।

विश्वं । जुषंत । कामिनः ॥ ८

हे अग्ने तव संहशं सस्यग्दशं नोदं यद्वा सस्यग्दृष्टारं सर्वस्य भासकं तेजः प्रयच्चि ।
प्रयच्च । प्रकर्षेण पूजयासि । उतापि च सुदानवः सुदानोः शोभनदानस्य तव क्रतुं
कर्म प्रप्तानं वा पूजयासि । न केवलमहमेव किंत्वन्ये विश्वे सर्वेऽपि यजमानाः कामि-
नस्त्वदनुग्रहात्तैस्तैः कामैर्हृताः संतो जुषंत । त्वदीयं संहशं क्रतुं च सेवन्ते ॥

॥ अथ नवमी ॥

त्वं शीतां मनुर्हितो वज्रिं रासां विदुष्टरः ।

अग्ने यच्चि द्विषो विश्वः ॥ ९

त्वं । होता । मनुः । दितः । वरुणः । आसा । विदुः । स्तरः ।

अग्ने । सत्वि । दिवः । विश्वः ॥ १० ॥

हे अग्ने त्वं होता होतृत्वेन मनुर्हितो मनुनाहितोऽसि । आसास्तेनास्यभूतया
ज्वालयता वरुणर्विषां वोढ । विदुष्टरोऽतिथयेन विद्वान् । अतः कारणाच्च दिवो
दुलोक्तसर्वधनोर्विश्वो देवोः प्रजा यच्च । यज्ञ ॥

दर्शपूर्णमासयोः सावित्रेऽथोऽध्वन आ याज्ञोत्याद्यास्तिस्रः । स्रज्जिनं च । अग्न आ
याज्ञी वीतये गृणान देहिन्त्यो वसस्रस्तिरः । आ० १, २, । इति ॥ गाहपत्याहवनीय-
योगेभ्यः संसर्गेऽग्नये वीतयेऽष्टाकपालः पुरोडाशः । तस्याग्न आ याज्ञीत्येवानुवाक्या ।
स्रज्जिनं च । अग्न आ याज्ञी वीतये यो अग्निं देववीतये । आ० १, १३, । इति ॥

॥ सैषा सुक्ते दशमी ॥

अग्न आ याज्ञी वीतये गृणानो हव्यदातये ।

नि होता सत्वि वरुणि ॥ १० ॥

अग्ने । आ । याज्ञ । वीतये । गृणानः । हव्यदातये ।

नि । होता । सत्वि । वरुणि ॥ १० ॥

हे अग्ने त्वमायाज्ञी । आगच्छ । क्रियते । वीतये हविषां भक्षणाथं । किं
हव्यदातये हव्यानि हवोर्वि देदेभ्यो दातुं । गृणानः स्तूयमानस्व वरुण्योऽसीषं
दधे जातान् सन् निवत्सि । निमीद । उपविश ॥

॥ इति ऋग्वेदस्य पंचमोऽध्यायः ॥

॥ अथैकादशी ॥

तं त्वा समिद्धिरंगिरो घृतेन वर्धयामसि ।

वृक्ष्णी वा यविद्य ॥ ११ ॥

तं । त्वा । समित् । अभिः । अंगिरः । घृतेन । वर्धयामसि ।

वृक्षन् । योच । यविद्य ॥ ११ ॥

हे अग्निरोऽगनादिपुण्यवृत्तं अंगाररूपं वागिरसः पुत्रं वाग्ने तं पूर्वेऽक्तपुण्यं त्वा
त्वांसिपिबिः समिधनहेतुभिर्दाहविधूनेनाच्छेन च वर्धयामसि । वर्धयामः । अतो हे
यपिच्छं युवतमग्ने वृक्षमहदर्थं योष । दीप्यस्व ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

स नः पृथु अवाय्यमच्छा देव विवाससि ।

वृक्षदग्ने सुवीर्ये ॥ १२

सः । अग्नेः । पृथु । अवाय्यं । अच्छा । देव । विवाससि ।

वृक्षत् । अग्ने । सुवीर्ये ॥ १२

हे देव दोतमानाग्ने स पूर्वेऽक्तपुण्यस्त्वं पृथु विस्तीर्य अवाय्यं अश्लीष्यं प्रयस्यं
वृक्षमहदसुगोष्ठं योभनवीर्येयितं धनं नोऽक्षानच्छ विवाससि । अभिगमय । अत्र
वाजसमेयकं । अच्छा देव विवाससीति तस्यो गमयेत्येवैतदाहेति ॥

अग्निमंधने त्वामग्ने पुष्करादधीत्याद्यास्तिस्रः ऋषोऽनूच्याः । छद्वितं च ।
त्वामग्ने पुष्करादधीति तिस्रणामर्चयं विष्टारमेत् । आ० २, १६, १ इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी ॥

त्वामग्ने पुष्करादध्यधर्वा निरमंथत ।

मूर्ध्नी विश्वस्य वाघतः ॥ १३

त्वा । अग्ने । पुष्करात् । अधि । अथर्वा । निः । अमंथत ।

मूर्ध्नीः । विश्वस्य । वाघतः ॥ १३

हे अग्ने अथैतत्संज्ञक ऋषिस्तः पुष्करादधिः पुष्करपर्यं निरमंथत । अरण्योः
सकाशादजनयत् । कीदृशात्पुष्करात् । मूर्ध्नी मूर्ध्ववहारकाद्विश्वस्य सर्वस्य जगतो
वाघतो वाहकात् । पुष्करपर्यं हि प्रजापतिर्भूमिगमययत् तत्पुष्करपर्येऽपययदिति
श्रुतेः । भूमिश्च सर्वजगत आवारयतेति पुष्करपर्यस्य सर्वजगत्वारकत्वं । अत्र
पुष्करादग्ने पुष्करपर्यमभिधीयत इति । एतच्च तैत्तिरीयके विस्तृतमन्त्रात् ।
त्वामग्ने पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्यं छिनत्तुपश्रुतमभिर्ददति ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

तमु॑ त्वा दध्य॑ङ्दृ॒षिः पु॒त्र ई॒धे अ॒थर्व॑णः ।

दृ॒त्र ऋ॒णं पु॒रं द॒रं ॥ १४

तं । जं इति । त्वा । दध्यङ् । ऋषिः । पुत्रः । ईधे । अथर्वणः ।

व्र॒त्र ऽ॒रु॒न् । पु॒रं ऽ॒द॒रं ॥ १४

हे अग्ने य उक्तयुगस्तसु तमेव त्वानघर्षणः पुत्रो दध्यङ् एतत्तं च ऋषिरीमे । दीपि-
तवान् । कीदृशं । दृत्रऋणमावरकाणां यत्नूणां जंतारं पुरंदरमसुरपुराणां
दारयितारं ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

तमु॑ त्वा पा॒थ्यो॒ वृ॒षा स॒मी॒धे द॒स्य॒ रु॒न्त॑मं ।

ध॒नं॒ ज॒यं र॒णे र॒णे ॥ १५

तं । जं इति । त्वा । पाथ्यः । वृषा । सं । ईधे । दस्युऋन्तमं ।

ध॒नं॒ ज॒यं । र॒णे र॒णे ॥ १५

पाथ्यो वृषा नाम कश्चिद्विषः । तसु तमेव त्वा त्वां हे अग्ने समीधे । रुनेध ।
सगदीपयत् । कीदृशं । दस्युऋन्तममतिशयेन दस्यूनामुपजपयितृणां यत्नूणां जंतारं
रणे रणे युधे युधे धनंजयं धनानां जितारं ॥

॥ इति अतुष्टस्य पंचमं त्रयोविंशो वक्त्रः ॥

अक्र॒त्र ऋ॒णो ह॒नीय॑स॒वने॑ नै॒त्वा॒रु॒णस्यै॒ह्य॒ ध्व॒त्यादि॑को ऋ॒चो सो॒त्रि॒यातु॑रूपौ ।
आ० ६, १, ॥ आभिप्रायिकवृत्त्येव त्वेतो वैकल्पिकौ सोत्रियातुरूपौ । आभिप्रायिको-
वृत्त्येव पुं स्त्विनं च । यद्द्वौ वृत्तवर्धन आग्निगणानि भारतः । आ० ७, ८, १
इति ॥ धीनर मेधिका मिधुनगण्यभागस्यैह्य ध्वत्यनुगम्या स्त्विनं च । यद्द्वौ
वृत्तवर्धन त इत्याग्नेयावाज्यभागौ । आ० २, ८, १ इति ॥

। सैषा सुक्ते षोडशी ॥

इच्छां सु ब्रवाणि तेऽग्नं इत्येतं रा गिरः ।

एभिर्बर्धसि इंदुभिः ॥ १६

आ । इति । कं इति । सु । ब्रवाणि । ते । अग्ने ।

इत्या । इतराः । गिरः ।

एभिः । वर्धसि । इंदुभिः ॥ १६

हे अग्न एहि । आगच्छ । ते त्वभ्यं त्वर्धं गिरः सुतीरित्येवमनेन प्रकारेण च सुहु ब्रवाण्युवाच । ताः सुतीः प्रदक्षिण्यर्थः । च इत्येतत्परकं । इतरा अक्षरैः कृतः सुतीः प्रदक्षिणति शेषः । तथा च ब्राह्मणं । अग्न इत्येतं रा गिर इत्यस्यौ च वा इतरा गिरः । ऐ० ब्रा० ३, ४६, इति । अपि चागच्छमेभिरे-
नैरिंदुभिः सोमैर्बर्धसि । वर्धसि ॥

॥ अथ समदशी ॥

यत्नं कं च ते मना दक्षं दधसे उत्तरं ।

तत्रा सदः कृण्वसे ॥ १७

यत्नं । कं । च । ते । मनः । दक्षं । दधसे । उत्तरं ।

तत्तं । सदः । कृण्वसे ॥ १७

हे अग्ने ते तत्र मनोऽनुगृह्णात्प्रकर्मणःकरणं यत्नं यत्किन्देहे कं च कक्षांश्चि-
त्यजमाने वर्तते तत्र, तद्विषयजमान चक्षरमुत्तरं श्रेष्ठं दक्षं बलकरमक्षं वा दधसे ।
धारयसि । तथा सदः स्थानं च कृण्वसि । तद्विषयजमाने करोषि ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

नहि ते पूर्तमक्षिपद्भवेमाना वसो ।

अथा दुषो वनवसे ॥ १८

सर्वं पार्थिवं पृथिव्या विद्यमानं धनमतिशयेन दास्यत् । ददात् । कोदणोऽग्निः ।
महत्त्वनामहत्त्वेन तेजसा यन्मन् काष्ठानि शत्रून्वा हिंसन् अवातोऽभ्यैः शत्रुभिर-
प्रतिगतोऽस्तृतः । केनाप्यहिंसितः ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमे चतुर्विंशो वरः ॥

॥ अथैकविंशी ॥

स प्र॒ब्र॒वन् न॒वी॒यसा॒ग्ने॒ द्यु॒न्ने॒न॒ सं॒यता॑ ।

सु॒हृ॒त॒त॒थ॒ भा॒नुना॑ । २१

सः । प्र॒ब्र॒वत् । न॒वी॒यसा॑ । अ॒ग्ने॒ । द्यु॒न्ने॒न॒ । सं॒यता॑ ।

सु॒हृ॒त् । त॒त॒थ॒ । भा॒नुना॑ ॥ २१

हे अग्ने यः पूर्वेत्तमुष्णविशिष्टः स तादृशस्त्वं प्रब्रवत् प्रत्नेन पुराण्येन नवीयसा
नवनरेण द्युन्नेन द्योतमानेन संयता संगच्छता सम्यग्व्याप्नुवता भानुना तेजसा
बृहन्नाहृतं तत्तथ । विस्तारयसि ॥

॥ अथ द्वाविंशी ॥

प्र॒ वः॑ सखा॒ग्रो अ॒ग्नये॒ स्तोमं॑ य॒ज्ञं च॒ धृ॒णुया॑ ।

अ॒र्चं गा॒य॒ च वे॒धसे॑ ॥ २२

प्र॒ वः॑ । सखा॒यः । अ॒ग्नये॑ । स्तो॒मं॑ । य॒ज्ञं॑ । च॒ । धृ॒णु॒या॑ ।

अ॒र्चं॑ । गा॒य॒ । च॒ । वे॒धसे॑ ॥ २२

हे सखायः समानख्याना महत्त्विको वो रुयं धृणुया शत्रूणां भर्षकाय वेधसे विधा-
नैः अग्नये स्तोमं स्तोत्रं गाथ । गाथत । तथा यज्ञं यजनसाधनं हविष्यं मार्चं । प्रवच्छ ॥

॥ अथ त्रयोविंशी ॥

स हि॒ यो मा॒नुषा॑ सु॒गा सी॒द्धो॒ता क॒विक॑तः ।

दू॒तश्च॑ हव्य॒वाह॑नः ॥ २३

सः । हि । यः । मानुषा । युगा । सौदेत् । होता । कविः । व्रतः ।

दूतः । च । ज्व्यः । वाचनः । २३

स हि स खल्वग्निः सोदत् । सोदत् । अग्नीदीये वस्ते बहिष्युपनिषत् । वेऽग्नि-
होता देवानामाह्वाता कविक्रतुः क्रांतप्रसो मानुषा युगा मानुषाणि युगानि मनुष्य-
सर्वधिनो यज्ञार्हाः कालविशेषान् येषु यागा अनुष्ठायन्ते ॥ अत्यंतसंयमे हितीया ॥
एतावन्तं कालं देवानां दूतः । स ज्व्यराज्ञो ज्विषां वोढा च भवति ॥

॥ अथ चतुर्विंशो ॥

ता राजाना शुचिव्रता दित्यान्मारुतं गणं ।

वसो यक्षीह रोदसी ॥ २४

ता । राजाना । शुचिव्रता । आदित्यान् । मारुतं । गणं ।

वसो इति । यक्षी । इह । रोदसी इति ॥ २४

ता तौ प्रसिद्धौ राजाना राजमानौ शुचिव्रता शुचिकर्माणि मित्रावरुणा-
वादित्यानदिनेः पुत्रान् भ्रात्रादोन्मारुतं गणं नरतां संघं च रोदसी द्यावापृथिव्यौ
च एतान्देवान् हि वसा वासकाम्ने इह । अस्मिन्ने यक्षि । यक्ष ॥

॥ अथ पञ्चविंशो ॥

वस्यौ ते अग्ने संहृष्टिरपयत मर्त्याय ।

जर्जो नपादस्य ॥ २५

वस्यौ । ते । अग्ने । संहृष्टिः । इषयते । मर्त्याय ।

जर्जोः । नपात् । अस्यतस्य ॥ २५

हे जर्जो नपादस्य पुत्रान्ने अस्यतस्य नरणरहितस्य ते तव संहृष्टिर्दीर्घिर्बन्धी
वासविभो । प्रयस्येत्यर्थः । सा मर्त्याय मनुष्याय यजमानायेवयते । इवमस्मिन्भवति ।
इदानीत्यर्थः ॥

॥ इति अष्टमं पञ्चमे पञ्चविंशो वगः ॥

॥ अथ षड्विंशी ॥

क्रत्वा दा अस्तु अष्टोद्वत्वा वन्वन्सुरेकणाः ।

मर्ते आनाश सुवृत्तिः ॥ २४

क्रत्वा । दाः । अस्तु । अष्टः । अद्व । त्वा । वन्वन् । सुरेकणाः ।

मर्तेः । आनाश । सुवृत्तिः ॥ २४

हे अग्ने अद्येदानीं क्रत्वा कर्मणा परिवर्ण्यात्मना त्वां वन्वन् संभजन् दा इवीषि दाता यजमानः अष्टोद्वितिथयेन प्रयच्छोऽम्न । सुरेकणाः शोभनधनखास्तु । तथा स मर्तो मनुष्यः सुवृत्तिं त्वद्विषयां सुवृत्तिं आनाश । व्याघ्रोक्तं । तव सर्वदा क्लोता भवत्वित्यर्थः ॥

॥ अथ समष्टिंशी ॥

ते ते अग्ने त्वोता इषयंतो विश्वमायुः ।

तरंतो अर्यो अरातीर्वन्तं अर्यो अरातीः ॥ २७

ते । ते । अग्ने । त्वा । जताः । इषयंतः । विश्वं । आयुः ।

तरंतः । अर्यः । अरातीः । वन्तः । अर्यः । अरातीः ॥ २७

हे अग्ने ते त्वदीया ये त्वां स्तुवंति क्लोतारक्लोतास्त्वबोता रक्षिता अत एवेषयंत इषमात्मन इच्छंतः संतो विश्वं सर्वमायुरक्षं लभंत इति शेषः । आयुरेष वा घातपर्षलक्षयमिषयंत इच्छंतः प्राप्नुवंतीति शेषः । तद्यार्योऽरातीरभिगंतीररातीः काचिच्छत्रुनास्तरंतोऽतिक्रान्तोऽर्योऽभिगंतीररातीः काचन शत्रुसेना वन्तं तो हिंसंतश्च भवंतीति शेषः ॥

॥ अथाष्टाविंशी ॥

अग्निस्त्रिगमेनं शोचिषा यासद्विषं न्यत्रिथं ।

अग्निर्नोऽनते रयिं ॥ २८

अग्निः । तिग्मे न । शोचिषा । यासन्तु । विश्वं । नि । अत्रिषा ।

अग्निः । नः । धनते । रयिं । २८

अथ अग्निस्त्रिभिर्न तीक्ष्णेन शोचिषा तेजसा विश्वं सर्वमत्रिष्यन्तारं राक्षसादिकं
विनाशय । निहन्तु । अपि च नोऽस्य अग्नी रयिं धनं धनते । ददातु ॥

॥ अथैकोनविंशौ ॥

सुवीरं रयिमा भर जातवेदो विश्वं धेणे ।

जहि रक्षांसि सुक्रतो ॥ २९

सुवीरं । रयिं । आ । भर । जातवेदः । विश्वं धेणे ।

जहि । रक्षांसि । सुक्रतो इति सुक्रतो ॥ २९

हे जातवेदो जातप्रज्ञान जातधन वा विश्वं धेणे विशेषेण इष्टरग्ने सुवीरं
शोभनैर्वीरैः पुत्रपौत्रादिभिर्युतं रयिं धनमाभर । आहर । तथा हे सुक्रतो
सुक्रमधने रक्षांसि च जहि । विनाशय ॥

॥ अथ त्रिंशौ ॥

त्वं नः पाह्यं हंसो जातवेदो अघायतः ।

रक्षां यो ब्रह्मण्यस्त्वै ॥ ३०

त्वं । नः । पाहि । अंहंसः । जातवेदः । अघायतः ।

रक्षां । नः । ब्रह्मणः । कवेः ॥ ३०

हे जातवेदस्त्वं नोऽज्ञानंहंसः पापात्पाहि । रक्ष । तथा हे ब्रह्मण्यस्त्वे सुति-
कृपस्य पंक्तस्य कवे कावयितः शब्दयितरग्ने । अग्निर्हि शब्दमुत्पादयति । तथा च
कवेति । जनः कावाग्निमाहूतिं स प्रेरयति भावतं । भावतस्त्वरसि चरन् नम्रं जनयति
स्वरयति । तादृशान् नोऽवावतोऽवजनर्थमस्याकमिच्छतः यतोऽयं नोऽज्ञानृषः ॥

॥ इति अष्टमस्य पंचमे ऋक्विंशो वर्गः ॥

। अथैकत्रिंशो ।

यो नो अग्ने दुरेव आ मतो वधाय दाशति ।

तस्मात्तः पाद्यं चंसः ॥ ३१

यः । नः । अग्ने । दुः । एव । आ । मतोः । वधाय । दाशति ।

तस्मात् । नः । पाद्यं । चंसः ॥ ३१

हे अग्ने दुरेवो दुष्टाभिप्रायो यो मतो ननु यो वधाय अस्माकमुधाय नोऽस्मान् दाशति अभिप्रयच्छति । आयुधेनास्मान् हन्तीत्यर्थः । तस्मान्मनुष्यादंसः पापाञ्च नोऽस्मान् न्पाहि । रक्ष ॥

। अथ द्वात्रिंशो ।

त्वं तं देव जिह्वया परि वाधस्व दुष्कृतं ।

मतो यो नो जिघांसति ॥ ३२

त्वं । तं । देव । जिह्वया । परि । वाधस्व । दुः । कृतं ।

मतोः । यः । नः । जिघांसति ॥ ३२

हे देव द्योतमानाग्ने त्वं तं वक्ष्यमाणं दुष्कृतं दुष्कर्मकारिणं ननु यं जिह्वया ज्वालयता परिवाधस्व । सर्वतो जहि । यो मतो ननु यो नोऽस्मान् जिघांसति हन्तुमिच्छति ॥

। अथ त्रयस्त्रिंशो ।

भरद्वाजाय सप्रथः शर्म यच्छ संहत्य ।

अग्ने वरेण्यं वसु ॥ ३३

भरद्वाजाय । सप्रथः । शर्म । यच्छ । संहत्य ।

अग्ने । वरेण्यं । वसु । ३३

हे सङ्घं य शत्रूणां भवितरग्ने भरद्वाजाय मन्त्रास्तृपथे सप्रथः सर्वतः दृष्टुं
विस्तीर्णं यमं सुखं गृहं वा यच्छ ॥ देहि ॥ तथा वरेयं वरणीयं वसु धनं च देहि ॥

पौर्वाशास्त्राणां याज्याभागस्यानुवाक्याग्निर्बृत्वाण्येषा ॥ स्मृतं च ॥ अग्नि-
र्बृत्वाणि जघनदति पूर्वस्याज्यभागस्यानुवाक्या ॥ आ० १, ५, । इति ॥ इति पशु-
सोमेषु च यत्तु वृधन्वतो पुष्टिर्भतावित्यादिविशेषकिधिनं दृश्यते तत् सर्वत्रैवैक
प्रथमाज्यभागानुवाक्या ॥ उपसद्याग्नेयस्यैवानुवाक्या सायं कालीनस्य त्वेषैव याज्या ।
स्मृतं च ॥ अग्निर्बृत्वाणि जघनद्य च य इव ययं हेति विप्रांसो याज्यानुवाक्यानां ।
आ० ४, ८, । इति ॥

॥ रैषा चतुर्विंशी ॥

अग्निर्बृत्वाणि जघनद्रविणस्युर्विपन्यथा ।

समिद्धः शुक्र आहुतः ॥ ३४

अग्नि । बृत्वाणि । जघनत् । द्रविणस्युः । विपन्यथा ।

समिद्धः । शुक्रः । आहुतः ॥ ३४

विपन्यथास्तुत्या स्मृतमानो द्रविणस्यर्द्रविणं धनं सोमण्यामिच्छन् यदा हवि-
सं जघनं धनमात्मन इच्छन्नग्निर्बृत्वाण्यवायकाणि रजःप्रभृतीनि तमांसि वा जघनत् ।
मृयं चतुः । कीदृशोऽग्निः । समिद्धः । सम्यग्दीप्तः अत एव शुक्रः शुक्लवर्ण आहुतो
हविर्भिरभिद्धतः ॥

॥ अथ पञ्चविंशी ॥

गमं मातुः पितृष्यिता विदद्युतानो अक्षरं ।

सीदन्नृतस्य योनिमा ॥ ३५

गमं । मातुः । पितुः । पिता । विदद्युतानः । अक्षरं ।

सीदन् । ऋतस्य । योनिं । आ ॥ ३५

अत्र नाहपितृशब्दाभ्यां भूद्यौवाभिधीयेते । द्यौः पिता पृथिवी मातेति श्रुतेः ।
नातृर्भूत्या गर्भे गर्भस्थाने मध्येऽक्षरे अरण्यरहिते वेद्याख्ये स्थाने विदितुतानो
विशेषेण दोषस्थानः पितुः पिता द्युलोकस्य पालयिता इति वा प्रदानेन । एषं भूतोऽग्नि-
र्हन्तस्य यज्ञस्य धोनिमुत्तरे वेद्याख्यं विष्णुः ॥ सप्तम्यर्थे द्वितीया ॥ आसीदनु उत्तर-
वेद्यासुप्तविद्यन् अग्निर्वृत्ताणि जंवनदित्यन्वयः ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमे सप्तविंशो वर्गः ॥

॥ अथ षट्त्रिंशो ॥

ब्रह्मं प्रजावदा भर जातवेदो विचर्मणे ।

अग्ने यद्दीदयद्दिवि ॥ २४

ब्रह्म । प्रजावत् । आ । भर । जातवेदः । विचर्मणे ।

अग्ने । यत् । दीदयत् । दिव ॥ २४

हे जातवेदो जातानां वेदितविचर्मणे विशेषेण दृष्टरग्ने प्रजाकृत्युत्पत्तीकसहितं
ब्रह्मात्रमाहर । आहर । यद्ब्रह्म दिवि द्युलोके दीदयद्दीप्यते देवेषु मध्ये यत्प्रयत्नमर्हं
राजते तदाहरेत्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तत्रिंशो ॥

उप त्वा रावसंहृशं प्रयस्वतः सङ्कृत ।

अग्ने ससृजमहे गिरः ॥ ३७

उप । त्वा । रावसंहृशं । प्रयस्वतः । सङ्कृत ।

अग्ने । ससृजमहे । गिरः ॥ ३७

हे सङ्कृत सङ्कता बलेनोत्पन्नानि प्रयस्वतो इविसंजगतास्तो ययं रावसंहृशं
रमणीयसंदर्शनं सौतव्यसंदर्शनं वा त्वा त्वाद्युप प्रति गिरः स्तुतीः सङ्कलनहे ।
विस्तृजानः । उद्धारयाम इत्यर्थः ॥

। अथाष्टविंशी ।

उपं छायाभिर्वं वृषोरगंश्च शर्म ते वयं ।

अग्ने हिरण्यसंहयः ॥ ३८

उपं । छायाः । वं । वृषीः । अगंश्च । शर्म । ते । वयं ।

अग्ने । हिरण्यः । संहयः ॥ ३८

हे अग्ने हिरण्यसंहयो हितरमणीयतेजसो हिरण्यवद्भोजमानतेजसो वा
हृषेर्दीप्तस्तु ते तव शर्म वरवमाश्रयणस्तुपागम् । उपगच्छाप । तत् त्वं वृषीतः ।
छायाभिर्वं । यथा चर्मासीः संतप्तः श्वाबास्तुपागच्छति तद्वत् ॥

उपसदि प्रातःकालोनद्याग्नेयस्तु य उप्य इवेति याज्या साधंकालोनस्य त्वेवैवातु-
पाक्या । कृतितं च । अग्निहोत्राणि जपनस्य उप्य इव शर्महा । आ० ४, ८, ।
इति ॥

॥ सैषात्रैकोनचत्वारिंशी ॥

य उप्य इव शर्महा तिग्मशृंगो न वंसंगः ।

अग्ने पुरी करोजिष्य ॥ ३९

यः । उप्यः । इवः । शर्महा । तिग्मः । शृंगः । न । वंसंगः ।

अग्ने । पुरः । करोजिष्य ॥ ३९

येऽग्निस्तस्य इवोद्भूतबलो धन्वीव शर्महा शर्मवाणौः शतृषां चंता तिग्मशृंगो न
वंसंगस्तोऽश्वशृंगो वननीवगतिर्नृवध इव ते अग्ने स त्वं पुर आहूरीक्षिस्तः पुरी
करोजिष्य । भग्नवानसि । इहो वा एव यदग्निरिति श्रुतेः । बहुकृतमपि त्रिपुर-
दहनमग्निकृतमेवेत्यग्निः स्तूयते । यद्वा त्रिपुरदहनसाधनभूते वायोऽग्नेरनोकत्वेना-
पस्थानादग्निः पुराणि भग्नवानित्युच्यते । देवास्तुरा वा एव लोकेषु सनधत्त ।
शे० ब्रा० १, २१, । इत्यादिर्ब्रह्मण्यसमुत्सर्गः ॥

अग्निमंघने जायमानेऽनायाः इव इत्येवातुपाक्या । कृतितं च । आ वं वृषे
न आदिनमित्यर्थं आरमेत् । आ० २, १६, । इति ॥

॥ स घा चत्वारिंशी ॥

आ यं हस्ते न खादिनं । शिशु जातं न विभ्रति ।

विशामग्निं स्रध्वरं ॥ ४०

आ । यं । हस्ते । न । खादिनं । शिशु । जातं । न ।

विभ्रति ।

विशां । अग्निं । सुऽअध्वरं ॥ ४०

मंथनोत्पन्नं यमग्निं शिशुं जातं न जातं पुत्रनिव हस्त आविभ्रति हस्तेष्वभि-
सृक्षं धारयत्यध्वर्यवः । पूर्णो नशब्दः पुरस्तादुपचारोऽप्युपमाधीयः । खादिनं न भक्षकं
व्याघ्रादिनिव । यथा तं विस्मयः पुरुषा अवहित्वास्तथाभूता इत्यर्थः । यद्वा संप्रत्यर्थे ।
संप्रतीदानीं खादिनं हविषां भक्षकं यमग्निं हस्ते धारयति पिशां जनानां स्रध्वरं
शोभनयागस्य निष्पादकं तमग्निं हे ऋत्विजः परिचरतेति सूचः ॥

॥ इति चतुर्थस्य पंचमोऽष्टाविंशोऽंशः ॥

अग्निमंथने जातस्याग्नेरहवनीये प्रहरणसमये प्र देवं देववीतये इति ह्यहोऽहु-
वक्तव्यः । स्रत्विजं च । प्र देवं देववीतये इति द्वे अग्निनाग्निः समिध्यते । आ०
२, १६, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ता एकचत्वारिंशी ॥

प्र देवं देववीतये भरता वसुवित्तमं ।

आ स्वे योनौ नि सीदतु ॥ ४१

प्र । देवं । देववीतये । भरता । वसुवित् । त्तमं ।

आ । स्वे । योनौ । नि । सीदतु ॥ ४१

हे अध्वर्यवो देवं द्योतमानं वसुवित्तमं पशूनां धनानां वेदवितारं संभवितार-
मग्निं प्रहरत । प्रहरत । आहवनीयेऽग्नौ प्रविध्यत । किमर्थं । देववीतये । देवानो

अक्षयार्थः । तथा च ब्राह्मणं । प्र देव देवतोतये भरता वसुवित्तमगति प्रक्षिप्त-
मावावाभिरूपा यन्त्रोऽभिरूपं तत्समृद्धना स्वे योनौ निवीदत्वित्येव च वा अक्ष सो
योनिर्धदग्निरग्नेः । ऐ० ब्रा० १, १६ । इति । च चाग्निः स्वे योनौ कारणे स्थान
आङ्मनोय आनिषोदत् । अभिनिषस्यो भरतु । ब्राह्मणं च भवति । एव वा अक्ष
सो योनिर्धदग्निरग्नेः । ऐ० ब्रा० १, १६ । इति ॥

॥ अथ हाचत्वारिंशी ॥

आ जातं जातवेदसि प्रियं शिश्यं तातिथिं ।

स्योन आ गृहपतिं ॥ ४२

आ । जातं । जातवेदसि । प्रियं । शिश्यं । तातिथिं ।

स्योने । आ । गृहपतिं ॥ ४२

हे अध्वर्यवो जातं प्रादुर्भूतमतिथिं । क्षुप्रोपममेतत् । अतिथिनिष प्रियं फल एव
गृहपतिं गृह्णाणां स्वाग्निमग्निं जातवेदसि जातप्रप्ते स्योने सुखकर आङ्मनोवे-
दनावाशिथीत ॥ अंतर्णीतयथ्यं शोऽ एतद्गृहं ॥ गमयत । स्थापयत ॥ यद्वा
श्वैः गतावित्यस्य खादसं रूपं ॥ गमयत । प्रापयतेत्यर्थः ॥ शो तनूकरण इत्यस्य
वा रूपं ॥ गमयत । तीक्ष्णोक्तुत । संस्कृत । प्रहर्तते यावत् । द्वितीय आकारः
पूरकः । जात इतरो जातवेदा इतरः । ऐ० ब्रा० १, १६ । इत्यादिकं ब्राह्मण-
मत्वानुसंधेयं ॥

॥ अथ त्रिचत्वारिंशी ॥

अग्ने युक्त्वा हि ये तगाम्रांसो देव साधवः ।

अरं वहति मन्यवे ॥ ४३

अग्ने । युक्त्वा । हि । ये । तव । अग्रांसः । देव । साधवः ।

अरं । वहति । मन्यवे ॥ ४३

हे देव द्योतमानाग्ने तानन्नन्यत्त्व । आत्मीये रथे योजय । ये तव तदीयाः
साधनः साधकाः सुमीला रात्रासोऽवा अरमलं पर्याप्तं वृद्धंति । किमर्थं । अन्यदे ।
अन्येने यदप्यनेन देशान्तेषु सन्त्ययोगः । तदर्थं तानन्नान्धे युक्तैर्यथैः । हि खलु ॥

॥ अथ चतुस्रवारिंशी ॥

अच्छा नो याज्ञा वंहाभि प्रथांसि बीतये ।

आ देवान्सोमं पीतये ॥ ४४

अच्छ नः । याज्ञि । या । वंहा । अभि । प्रथांसि । बीतये ।

आ । देवान् । सोमं । पीतये ॥ ४४

हे अग्ने नोऽस्मान्छाभिपुख्येन याज्ञि । आगच्छ । तथा प्रथांसि हविषं च स्वा-
न्यत्तान्यमित्यत्र देशान्तरम् । किमर्थं । बीतये तेषां हविषां स्वादनार्थं । तथा सोम-
पीतये सागपानार्थं न तान्देवान्तरम् ॥

॥ अथ पंचचत्वारिंशी ॥

उदग्ने भारत द्युमदजंसेण दद्विद्यतत् ।

शोचा वि भाञ्जजर ॥ ४५

उत् । अग्ने । भारत । द्युमत् । अजंसेण । दद्विद्यतत् ।

शोच । वि । भाञ्जि । अजर ॥ ४५

हे भारत हविषां मर्तरम् उच्छोच । उद्धततरं दीप्यन् । तदेव विवृणोति । हे
अजर करारहितान्ते दद्विद्यतत् अथ द्योतमानास्त्वं द्युमत् ह्यवता दीप्तिमता ॥
सुपां सुलुमिति तृतीयाया लुक् ॥ अजंसेणाविष्मेदेन तेजसा त्रि भाञ्जि । विजेषेण
प्रकाशयन् । यद्वा भातिरत्नान्तर्गतास्यर्थः । त्वं प्रथममुदीप्यन् पश्चादप्यग्नेन तेजसा
सर्वं जगत्प्रकाशयेति योजनीयं ॥

॥ इति चतुष्टयं पंचम एकोनविंशोऽष्टकः ॥

। अथ षट्चत्वारिंशी ॥

वीति वो देवं मर्त॑ः दुव॒स्येद्ग्न॒मी॒ङ्गीता॒ध्वरे॒ ह॒वि॒शान् ।

होता॑रं स॒त्यय॒ज्ञं रोद॑स्यो॒क्तान॑ह॒स्तो नम॑सा वि॒वासे॒त् ॥ ४६

वी॒ती । यः । दे॒वं । मर्तः॑ । दु॒व॒स्येत् । अ॒ग्निं । ई॒ङ्गी॒त ।

अ॒ध्वरे॒ । ह॒वि॒शान् ।

हो॒ता॒रं । स॒त्य॒य॒ज्ञं । रोद॑स्योः । उ॒क्तान॑ह॒स्तः । नम॑सा ।

आ । वि॒वा॒से॒त् ॥ ४६

वो मर्तो बहुषो हविष्मन्हविर्भक्तो यजमानो वीति वीत्या कानेन हवित्त्व-
येनासेन यं कंचन देवं दुवस्येत् परिचरेत् तस्मिन्ध्वरे यदेऽग्निमीङ्गीत स्तुवीम ।
सर्वेषु वागेष्वग्निः पूज्यत इत्यर्थः । कीदृशमग्निं । रोदस्येद्योवाष्टयिष्योर्लोकद्वये
वर्तमानानां होतारनाङ्गानारं सत्ययज्ञं सत्येनाविशयेन हविषा यष्टारं । किंचायं
यजमान ईदृशमग्निमुक्तानहस्तः कृताञ्जलिपुटः सन् नमसा नमस्तारेण हविषा
वाविवासेत् । परिचरेत् ॥

। अथ सप्तचत्वारिंशी ॥

आ ते॑ अ॒ग्न ऋ॒चा ह॒विर्हृ॒दा त॒ष्टं भ॑राम॒सि ।

ते ते॑ अ॒व॒तू॒क्ष्णं॑ ऋ॒षभा॑सो॒ व॒शा उ॒त ॥ ४७

आ । ते । अ॒ग्ने । ऋ॒चा । ह॒विः । हृ॒दा । त॒ष्टं । भ॒राम॒सि ।

ते । ते । अ॒व॒तू॒तु । उ॒क्ष्णः॑ । ऋ॒षभा॑सः । व॒शाः । उ॒त ॥ ४७

अनयाच्ययने ब्रह्मसूत इत्याश्रयायनो मन्यते । ऋ १. १. । ते अग्ने ते तभ्यं हृदा
हृदयेन तष्टं संस्मरन्नुवा ऋचूपेण वर्तमानं हविर्हृदयेव हविः कृत्वाभरामसि ।
आह्वराणः । हृ इति तच्छब्देन प्रकृतमृचूपं हविः पराब्रह्मते । प्रतिनिदिश्यमाना-
येष्ववा वृक्षवस्तुले । ऋचूपं तहवितो तभ्यवक्ष्ये उवाचः संचनसगर्था ऋचवास
ऋचभा उवाचि च वशाच भवतु । ऋचभवाकूपेण परिणतं सत् तवृक्षवास
भवत्विति ज्ञेयः ॥

॥ अथाष्टाचत्वारिंशी ॥

अग्निं देवासीं अग्रियमिंधते हवंहंतमं ।

येना वसून्वाभूता हवहा रक्षांसि वाजिनां ॥ ४८

अग्निं । देवासं । अग्रियं । इंधते । हवहन्तमं ।

येन । वसूनि । आभूता । हवहा । रक्षांसि । वाजिनां ॥ ४८

अग्रियं सुख्यं हवहंतममतिशयेन हवहन्तं तारमिधमग्निं देवासी देवा इंधते ।
दोषयति । येनाग्निना वसून्वाभूतैरेपहृतानि धनानि हविर्लब्धान्वायसानि नाभूता-
सुरसकायाश्चमनाद्वाहृतानि । येन च वाजिना यत्नवताग्निना रक्षांसि यद्वा-
विराधीनि हवहा हवहानि हिंसितानि तमग्निमिंधत इत्यन्वयः ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके पंचमे त्रिंशो वगः ॥

वेदार्थं च प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेक्षरः ॥

इति श्रीमद्वाजपयानीयसंहितायामेकविंशोऽष्टकः ।
सायणाचार्येण निरचिते मातृषीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताध्याये
चतुर्थोऽष्टके पंचमः अध्यायः समाप्तः ॥

यस्य निःश्रसितं वेदा यो वेदेभ्योऽङ्गिर्लं जगत् ।
निर्ममं तमच्च वेदे विद्यातोऽमहेश्वरं ॥

चतुर्थादिके षष्ठोऽध्याय आरभ्यते ॥ षष्ठे गण्डके द्वितीयेऽनुवाके प्रथमं सूक्तं व्याख्यातं । तत्र पिवा सोममिति द्वितीयं सूक्तं भरद्वाजस्यापि त्रैलोक्यं । अस्या द्विपदा त्रिष्टुप् । तथा चातुक्रांतं । पिवा पं बोमैर्द्रं त्रैलोक्यं द्विपदांतमिति ॥ अभि-
जिति मरुत्वतीययज्ञ एतच्चित्रिज्ञानं । सूत्रितं च । पिवा सोमं तस्य दुहोति मय्यं-
दिनः । आ० ८, ५, । इति ॥ समृद्धं दशरात्रेऽष्टमेऽहनि मरुत्वतीययज्ञ एतत्सूक्तं ।
सूत्रितं च । पिवा सोममभि यमस्य शुचाष्टयिषो । आ० ८, ७, । इति ॥ सूर्यस्तु-
क्षाम्न्येकादशे मरुत्वतीय एतत्सूक्तं निविज्ञान । सूत्र्यते हि । सूर्यस्तुता यमस्त्वामः
पिवा सोममभि । आ० ८, ८, । इति ॥ मङ्ग मनेऽपि मरुत्वतीय एतत्सूक्तं । तटेच
पंचमारज्यके सूत्रितं । पिवा सोममभि यमस्य तदः कथा शुभा सययसः सनोडाः ।
ऐ० आ० ५, १, । इति ॥ माथ्यं दने सवन आद्यान्तिस्त्रो होह्यैत्वात्रकृष्णश्लोकाभ्यं-
सिनां प्रस्थितयाज्याः । सूत्रितं च । पिवा सोममभि यमस्य तदः इति तिस्रोऽगोष्ठेहि
सोमकामे त्वाहुः । आ० ५, ५, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

पिवा सोममभि यमस्य तदः ऊर्वं गव्यं महिं गृणान इंद ।

वि यो घृणो वधिषो वज्रस्त विष्वा वृत्तममित्रिया शर्वीभिः ॥१॥

पिबं । सोमं । अभि । यं । गव्यं । तदः । ऊर्वं । गव्यं ।

महिं । गृणानः । इंद ।

वि । यः । घृणा इति । वधिषः । वज्रस्त । विष्वा ।

वृत्तं । अमित्रिया । शर्वीभिः ॥ १ ॥

हे इन्द्रं गृह्णन्ति स्तृणानोऽंगिरोभिः स्तृणमानस्तं २ संमत्तद्विद्ध । पातु-
नित्यैः । गच्छि गच्छन्त्यं गोसंबन्धून् पणिभिराकृतं सकृत् नरैः प्रकाशितवानसि ॥
हृदिहसि कर्मत्व प्रकाशनायैः ॥ तं सारं पिव । पानं कुरु । हे धृष्ट्यो यत्तूणां
धर्मकं यज्वहस्तं यज्वपाणे हे इन्द्र यस्त्वं यशोभिर्वर्णैः सजितः सन् विष्वा विश्वं
वृत्तमावरकमनित्थानित्थानं गतुं ॥ अमितशब्दात् द्वितीयेकवचनस्थित्यादेयः ॥
शिवभिषः व्यवधोः सारं सोमं पिवेति संबंधः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स ई पाहि य ऋजीषी तरुत्वो यः शिप्रवान्वृषभो यो मतीनां ।

या गोत्रभिदंजभृद्यो हरिष्टाः स इन्द्र चित्वा अभि तं धि

वाजान् ॥ ३

स । ई । पाहि । यः । ऋजीषी । तरुत्वः । यः ।

शिप्रवान् । वृषभः । यः । मतीनां ।

यः । गोत्रभिन् वज्रभृत् । यः । हरिः स्थाः । सः । इन्द्र ।

चित्वान् । अभि । तं धि । वाजान् ॥ २

हे इन्द्र ऋजीषी । ऋजीषशब्देन गतरसः सोमोऽभिधीयते । तद्वाग्यस्तं तत्त्व-
यत्तूणां तारकोऽसि यस्त्वं । शिप्रवान् योभनहृत्पुरसि यस्त्वं मतीनां क्षीतृणां ॥
अन्यतः स्तुतिकर्तृणाः कतरि क्षिप्त् ॥ वृषभः कामानां वर्धितासि स त्वगीर्जनं सोमं
वाहि । पिव । हे इन्द्र यस्त्वं यज्वहृत्तज्वधरो यस्त्वं गोत्रभिद्वोत्पाणां पर्वतानां
मेघानां वा गच्छसि यस्त्वं हरिष्टा इत्यर्थः स्थातासि हे इन्द्र स त्वं चित्वान् विश्व-
त्वं न वाजानामन्यभितंभि । अण्यभ्यं ॥ काशय ॥

॥ अथ तृतीया ॥

एवा पाहि प्रलथा मंदतु त्वा शुध ब्रह्मा वावृषस्वोत्त गीर्भिः ।

आविः सूर्यं क्षणुहि पीं पद्मिणी जहि शत्रूं रभि गा इन्द्र तं धि ॥ ३

ए॒ष । पा॒हि । प्र॒त्नऽथा । म॒न्द॒तु । त्वा । अ॒धि । ब्र॒ह्मा ।

ब॒हु॒ध॒स्त्रं । उ॒त । गीः॑ऽभिः ।

आ॒विः । सूर्य॑ । कृ॒णु॒हि । पी॒पि॒हि । इ॒धं । ज॒हि । य॒त्नू॒न् ।

अ॒भि । गाः । इ॒न्द्र । त्व॒ धि ॥ ३

हे इन्द्र त्वं प्रत्नया प्रत्नाग्नुराणाम् सोमान्यथापि वक्तव्ये वैवमितमन्त्रदीयं सोमं
पाहि । पिब । स च सोमस्त्वया पीतः सन् त्वा त्वां मन्दतु । मन्दयतु । ब्रह्मा आभिः
कृतं स्तोत्रं अधि । इदं । उतापि च गीर्भिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिर्बद्धमस्मि । त्वं
बर्धस्व । अपि च सूर्यं सर्वस्व प्रेरकं देवनामिष्कृणुहि । आविष्कुरु । यद्यं सूर्यं यथा
पश्येन तथा कुर्वित्वर्यः । इषोऽस्मानि च पीपिहि । अकर्म्यं प्रायय । यत्नून् कतः
पत्नान् जहि । नाशय । हे इन्द्र त्वं पणिभिरपकृता गा अभित्वधि । प्रकाशय ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ते॒ त्वा म॒दा ब्र॒ह्म॒दिन्द्र॑ स्व॒धाव॑ इ॒मे पी॒ता उ॒च्छ॒यंत॑ द्यु॒मंत॑ ।

म॒हा॒म॒नू॒नं तव॑सं विभू॒तिं म॒त्स॒रा॒सो ज॒ह्वं॑षंत॒ प्र॒सा॒हं ॥ ४

ते । त्वा । म॒दाः । ब्र॒ह्म॒त् । इ॒न्द्र । स्व॒धाऽवः । इ॒मे । पी॒ताः ।

उ॒च्छ॒यंत॑ । द्यु॒मंत॑ ।

म॒हा । अ॒म॒नू॒नं । तव॑सं । वि॒भू॒तिं । म॒त्स॒रा॒सः । ज॒ह्वं॑षंत॒

प्र॒सा॒हं ॥ ४

हे स्वधावोऽन्नवर्हिन्द्र मदा मदकरास्त इमे पीताः सोमा द्युमंतं दीप्रिमंतं त्वा त्वां
ब्रह्मदित्यंतमुच्छयंत । विषयंत । अपि च हे इन्द्र त्वां मत्सरासो मदकराः सोमा
जह्वंषंत । अर्थं जह्वंषंत । कीदर्थं । महां महातं प्रभूतमनूनं सर्वशुषेन्नून्तारहितं ।
संपुषं शुक्लधंसः । तवसं प्रहसं विभूतिं विभवंतं प्रसाहं यत्नून्पामभिभवितारं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

येभिः सूर्यसुषं संदसानोऽवांसयोऽपं दृङ्जानि दद्रेत् ।

महामद्रिं परि गा इंद्र संतं गुत्या अच्युतं सदसः परि स्वात् ॥ ५

येभिः । सूर्यं । उपसं । संदसानः । अवांसयः । अपं ।

दृङ्जानि । दद्रेत् ।

महा । अद्रिं । परि । गाः । इन्द्र । संतं । गुत्याः । अच्युतं ।

सदसः । परि । स्वात् ॥ ५

हे इंद्र येभिः सोमैर्मंदसानो मोदगोनस्त्वं सूर्यं सर्वस्य प्रेरकं देवसुषमसुषो-
देवतां आवासयः स्वस्थाने न्यवासयः । अथवा सूर्योपसो यथा तवांसि विवासयत-
स्तथाकार्षीः । किं कुर्वन् । दृङ्जानि दद्रेत् नि तवास्त्वपदद्रेत् । अपदारयन् । किंच
हे इंद्र त्वं पशुभिरपहृता गाः परि संतं परितो विदुषानं महां महामद्रिं पशुं तं
गुत्याः । अह्वदः । कोदयं । स्वात्स्वकीयासदसः स्थानात्परि परितोऽच्युतमविच्छितं
विनाशरहितं । स्थिरमित्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टके प्रथमो वक्त्रः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

तव कृत्वा तव तदंसनाभिरामासुं पक्तं शया नि दीधः ।

और्णादुरं चस्त्रियाभ्यां वि दृङ्जोदधीना असृजो

अंगिरस्वान् ॥ ६

तव । कृत्वा । तव । तत् । दंसनाभिः । आमासुं । पक्तं ।

शया । नि । दीधरिति दीधः ।

और्णाः । दुरः । चस्त्रियाभ्यः । वि । दृङ्जा । अत् ।

कर्षात् । गाः । असृजः । अंगिरस्वान् ॥ ६

हे इन्द्र तव क्रावा त्वदीयया वज्रजा तव देसनाभिस्त्वदीयेः कर्मभिः शब्दा-
सान्ध्यैनामखण्डकं सु गोषु पक्वं परिणतं तत्प्रसिद्धं पयो निदोषः । नितरां धार-
यसि । अपि च हे इन्द्र त्वशुक्रियाभ्यो गोभ्यः । गा निर्गमयितुमित्यर्थः । वृद्धा
वृद्धानि । अत्रेन पाषाणादिभिर्दंढेकृतानेत्यर्थः । दुरो ह्याराणि व्यौर्गोः । उद्धाटन-
वानसि । अंगिरस्त्वानंगोभिर्युक्तास्तसूरीकसूहात् । गोठादित्यर्थः । गा उदद्वजः ।
उदमनयः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

प॒प्राथ॒ ज्ञां॒ म॒हि॒ दंसो॒ ऋ॒र्वी॒मप॒ द्या॒च॒षो॒ बृ॒ह॒दिन्द्र॒ स्त॒भायः॑ ।

अ॒धारा॒यो॒ रोद॑सी॒ दे॒वपु॑त्रे॒ प्र॒त्ने॒ मा॒तरा॑ य॒ज्ञी॒ ऋ॒तस्य॑ ॥ ७

प॒प्राथ॑ । ज्ञां॑ । म॒हि॒ । दंसः॑ । वि॒ । ऋ॒र्वी॑ । च॒प॑ । द्यां॑ ।

ऋ॒ष्वः । बृ॒ह॒त् । इन्द्र॑ । स्त॒भायः॑ ।

अ॒धारा॒यः । रो॒द॒सी॒ इति॑ । दे॒वपु॑त्रे॒ इति॑ दे॒वपु॑त्रे । प्र॒त्ने॒ इति॑ ।

मा॒तरा॑ । य॒ज्ञी॒ इति॑ । ऋ॒तस्य॑ ॥ ७

हे इन्द्र त्वं महि गङ्गना दंसो दंससा कर्मणोर्वी विस्तोषी ज्ञां भूमिं वि पप्राथ ।
विशेषेण पूरितवानसि ॥ प्रा पूरण इति धातुः ॥ हे इन्द्र ऋष्वो मङ्गांस्त्वं बृहद्बृहती
द्यां दिवस्पृक्षभायः । उपस्त्रभासि । निरासंवं विनिर्गम्यो व्यौर्गं न पततीन्द्रस्तथा
करोतीत्यर्थः । अपि च त्वं रोदसी द्यावापुत्रिव्याधधारयः । पोषयैषारयसि ।
कीदृशी । देवपुत्रे । देवाः पुत्रा यद्येके । पत्रे पराणे मातरा मातरो निमौल्या-
वृत्तस्योदकस्य वज्रस्य वा यज्ञी यज्ञो गङ्गत्यो । यद्वा विश्वस्य मातरावृत्तस्य ब्रह्मणो
यज्ञी पुत्र्यो । यङ्कुरित्यपत्यनामैतत् ॥

॥ अथा॒ग्नी ॥

अ॒धं॒ त्वा॒ वि॒श्वे॒ पुर॑ इन्द्र॒ दे॒वा ए॒कं॒ तव॑सं॒ दधि॑रे॒ भरा॑य ।

अ॒दे॒वो॒ यद्भ्यो॑ वि॒ष्ट दे॒वान्त्वं॒ र्षा॑ता॒ वृ॒णत॑ इन्द्र॒मत्वं॑ ॥ ८

अध । त्वा । विश्वे । पुरः । इन्द्र । देवाः । एकं । तवसे ।

दधिरे । भराय ।

अदेवः । यत् । अभि । ओहिष्ट । देवान् । स्वः । साता ।

वृणाते । इन्द्र । अत्वं ॥ ८

अधाधुनास्मिन्काले विश्वे देवाः सर्वे यज्ञादयो ते इन्द्र एकं सख्यंततसं प्रवृत्तं बलवन्तं त्वा त्वा भराय संयाताय पुरो दधिरे । प्रस्ताद्धिरे । यदादेवो वृत्तेऽसुरो देवानभ्योहिष्ट संयाय धेगमिगतवान् ॥ ओहिष्टिर्गमिकर्मा ॥ किंवा-
स्मिन्काले स्वर्षाता स्वर्षातो संयाय इन्द्रं वृणाते । संभजंते स्म । भक्त इति शेषः ।
भक्तो हीन्द्रं देवेषु पलायितेषु समभजन्निरुद्धः । अनुता पुरो दधिर इति संबंधः ॥

॥ अय नयसी ॥

अध द्यौ स्वन्ते अप सा तु यथा पुतानमद्वियता स्वस्य मन्योः ।

अहिं यदिदी अभ्याहंनानं नि । चिद्विद्यायुः शयथे जघानं ॥ ९

अध । द्यौः । चित् । ते । अप । सा । तु । यज्ञात् । हिता ।

अनमत् । भियसा । स्वस्य । मन्याः ।

अहिं । यत् । इन्द्रः । अभि । ओहसानं । नि । चित् ।

विश्वः । आयुः । शयथे । जघानं ॥ ९

सा प्रसिद्धा देवानामाश्रयत्वेन द्यौश्चित् द्युलोकोऽपि ते इन्द्र अधाधुनास्मिन् काले
हिता द्विधा द्विमकारास्ते त्वदीयाद्वज्रं त्वस्मात्प्रयनान्योः ओधाञ्च भियसा भवेना-
पानमत् । अपननाय । तु इति पूरकः । विद्यायुः क्वच इन्द्रो यदादेवोहसानमभि-
गच्छन्तमहिं इत्वं शयथे शयननिपत्ते । मरणायेत्यर्थः । जघान त्ववसीत् । चिद्विति
पूरकः । यदा इत्वं जघानास्मिन्काले द्यौर्नानमेति संबंधः ॥

॥ अथ दशमी ॥

अथ त्वष्टा ते मह उग्र वज्रं सहस्रभृष्टं वदतच्छ्रुताश्रिं ।

निकांममरमणसं येन नवंतमहिं सं पिण्णगृजीधिन् ॥ १०

अथ । त्वष्टा । ते । महः । उग्र । वज्रं । सहस्रभृष्टं ।

वदतत् । श्रुताश्रिं ।

निकांमं । अरमणसं । येन । नवंतं । अहिं । सं ।

पिण्णक् । गृजीधिन् ॥ १०

अथाधुना हे सप्तोद्गूणं वलेद् महो महत्तत्त्व त्वष्टा देवशिल्पी वज्रं वदतत् ।
ज्योत्स्नं वत् । निष्पन्नं कृतवान् । कोटयं । सहस्रभृष्टं सहस्रधारं यताश्रिं शतपत्रीणं ।
हे गृजीधिन् गतरससोमवर्चिद् येन वज्रेण निकांमं । नियतः कामो यस्तु तं ।
अरमणसं । शत्रूणां मरमणिगणं मनो यस्तु तं । नवंतं शब्दाद्यमानमहिं दृत्वमसुरं
संपिण्णक् संपिष्टवानसि तं वज्रं कृतवानित्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थं ब्रह्मे द्वितीयो वक्ता ॥

॥ अथैकादशी ॥

वर्धन्यं विश्वे मरुतः सजोषा पचच्छतं मरिषा इन्द्र तुभ्यं ।

पूषा विष्णुस्त्रीणि सरांसि धावन् वृहणं मदिरमंशुमस्मै ॥ ११

वर्धन । यं । विश्वे । मरुतः । सजोषाः पचत् । शतं ।

मरिषान् । इन्द्र । तुभ्यं ।

पूषा । विष्णुः । स्त्रीणि । सरांसि ॥ धावन् । वृहणं ।

मदिरं । अंशुं । अस्मै ॥ ११

सजोषाः सङ्गं प्रीयमाणां पिबे मदनः सर्वे देवा इह यं त्वां वधीन् सोऽत्रैवंधं-
यति चे इह तस्मै तृभ्यं पूषेनज्ञानको देवो विष्णुरेतज्ञानकश्च यतं यतसंख्याकान्-
हिषान् पंपन्तून् पचत् । पचेत् । अपि चासौ तृभ्यं सरांसि द्रोणकलयपूतभवा-
श्चपन्याख्यानि त्रीणि पात्रान्ययुः सोमं धावन् । अगच्छन् । सोमैः पात्राणि पूर्यंत
इत्यर्थः । कीदृशं सोमं । मदिरं मदकरं दृढवृषं दृढाणां यत्पूर्णां हंतारं । अत्र
दृढवृषञ्चेन सोमोऽभिधीयते । पीते हि सति सोमं दृढाणि हंतमिह सवर्षो
भवतीति यावत् ॥

। अथ षोडशी ।

आ सोदो महि वृतं नदीनां परिष्ठितमसृज ऊर्मिमयां ।

तासामनु प्रवतं इन्द्र पंथां प्राद्वयो नीचीरपसः समुद्रं ॥ १२

आ । सोदः । महि । वृतं । नदीनां । परिऽस्थितं ।

असृजः । ऊर्मिं । अपां ।

तासां । अनु । प्रवतः । इन्द्र । पंथां । प्र । प्राद्वयः ।

नीचीः । अपसः । समुद्रं ॥ १२

हे इन्द्र त्वं महि महत्त्वं वृत्तेण परिकृतमाध्यादितं परिष्ठितं परितः स्थितं नदीनां
सिंधूनां संबंधि सोद सदकमासृजः । आ संगतात्सृष्टवानसि । येन नद्यः पूषाः
प्रवहेयुस्तदित्यर्थः । अपासदकानामूर्मिं समूहं सृष्टवानसि । पुनर्वचनमादराच्च ।
हे इन्द्र तासां नदीनां संबंधिनः पंथां पथो मार्गान् प्रवतः प्रवणानन्वकार्षीरिति
शेषः । अन्वित्युः मगधोग्यक्रियायाच्चारः । किं व नीचीः प्रवणाभिमुखीः । वेगवृक्षा
इत्यर्थः । अपसोऽय सदकानि । अपस इत्यप्र एवार्थे वर्तते । समुद्रस्तदधिं प्राद्वयः ।
प्रागमयः । आत्वाद्वयतिर्नयनकमा ॥

। अथ त्रयोदशी ।

एषा ता विष्वा चक्रांसमिं " महासुग्रमंशुष्टं संशोदां ।

सुशीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसे बहत्यात् ॥ १३

ए॒व । त॒ा । वि॒ष्वा । च॒क्ष॒ः॒षां॒सं । इ॒न्द्रं । म॒हां । च॒ग्रं ।

अ॒ज॒यें । स॒हो॒दां ।

सु॒व॒रं । त्वा । सु॒आ॒युधं । सु॒व॒ज्रं । अ॒थ । ब्र॒ह्म । न॒य्यं ।

अ॒व॒से । व॒ष्ट॒त्यात् ॥ १३

हे इन्द्र त्वा त्वां नय्यं नृपनगव्यैरक्षतपूर्णं ब्रह्मास्त्राभिः क्षतं क्षोत्स्नवसेऽस्त्राकं रक्षणायावद्व्यात् । आवर्तयतु । कोदधं त्वां । एवैवस्तुप्रकारेण ता तानि ब्रह्मिहानि विष्वा विष्वाणि क्षीणि कर्माणि चक्षषांसं क्षतवन्तमिन्द्रोऽहं महां महांतदग्नौजस्त्रिनमज्जर्मज्जरं सहोदां सहसा बलस्य दातारं सुवोरं योभना नीरा कृत्वा यस्तु तं स्वायुधं योभनायुधं सुवज्रं योभनवज्रोपेतं ॥

॥ अथ चतुर्थशी ॥

स॒ न॒ा वा॒जा॒यि॒ अ॒व॒स॒ इ॒पे च॑ रा॒ये धे॒हि द्यु॒मतं॑ इ॒न्द्र वि॒ष्वा॒न् ।

भ॒र॒द्वा॒जे नृ॒व॒तं॑ इ॒न्द्र स॒ुरी॒न्दि॒वि च॑ सौ॒ध पा॒थे॒ न इ॒न्द्र ॥ १४

सः । नः । वा॒जा॒यि॒ अ॒व॒से । इ॒पे । च॒ । रा॒ये । धे॒हि ।

द्यु॒मतः॑ । इ॒न्द्र । वि॒ष्वा॒न् ।

भ॒र॒द्वा॒जे । नृ॒व॒तः॑ । इ॒न्द्र । स॒ुरी॒न् । दि॒वि । च॒ । स॒ ।

ए॒धि । पा॒थे॒ । नः॑ । इ॒न्द्र ॥ १५

हे इन्द्र स तं द्युमतो दाप्तिवतो विष्वाग्नेपातिनाऽस्त्राभ्यां जाय वलाय अवस इपे चाजाय च राये प्रनाय धेहि । धारय । अग्नि च हे इन्द्र भरद्वाजे यथ नृवतो मनुष्यवपः । परिचारकयुक्तानित्यर्थः । सुरीन् तत्र क्षोत्स्नं पुत्रपोत्रान् कुर्वन्ति केषः । हे इन्द्र त्वं पाथे पारथीय आगाग्निं च दिवि दिवस एधि स नः । अस्त्राकं रक्षितां स्तुतु भवाद्यर्थः ॥

अथेऽहमिह तृतीयसप्तमे ब्राह्मणार्द्धसिंघस्तं पुरुषपक्षस्याथा वाजमिति तृतीया । अत्र त्वं च । अथा पाजं देवदत्तं सनेमेति क्षोत्स्नियानुद्धो । आ० ८, १, इति ॥

। सैषा पंचदशी ।

अया वाजं देवहितं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः । १५

अया वाजं देवहितं सनेम । मदेम । शतहिमाः ।

सुवीराः ॥ १५

अयानया स्तुत्या देवहितं देवेन द्योतमानेनेद्रेण दत्तं वाक्यमर्चं सनेम । वयं संभजेम । अपि च सुवीराः शोभनपुत्रोपेता वयं मदेम । हृष्याम ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे तृतीयो वगः ॥

तस्य दुष्टीति पंचदशर्चं तृतीयः स्तुतं भरद्वाजस्यायं त्रैलोक्येन्द्रः । तथा चानुक्रम्यते । तस्य दुष्टीति ॥ अभिहितं निष्क्रेवल्य एतच्छिष्यायानं । स्तुतिर्न ॥ तस्य दुष्टीति अर्थादिनः । आ० ८, ५ । इति ॥ इन्द्रज्यैः कुलायनाम्निकाहेऽपि निष्क्रेवल्य एतच्छिष्यायानं । स्तुतिर्न ॥ निष्ठा हरी तस्य दुष्टीति अर्थादिनः । आ० ८, ७ । इति ॥ गङ्गाव्रतेऽपि निष्क्रेवल्यं । तत्रैव पंचगारगयके स्तुतिर्न । तस्य दुष्टीति अभिभूत्यजाः सुग इत्यं निष्क्रेवल्य इन्द्रसंग इति त्रैलोक्ये । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

तमुं दुष्टया अभिभूत्योजा न्ववर्षात पुङ्गव इन्द्रः ।

अपाङ्गमग्रं सहमानमाभिर्गो भर्षे वृषभं चर्षणीनां । १

तं जं इति । स्तुतिः । यः अभिभूतः योजाः । वन्वन् ।

अवर्षातः । पुङ्गवतः । इन्द्रः ।

अपाङ्गं । अग्रं । सहमानं । आभिः । गोःभिः । वर्षं ।

वृषभं । चर्षणीनां ॥ १

अभिभूत्योजा अभिभादुक्तेजा वन्वन् यत्तुहिंसन् अवातः यत्तुभिरर्हिसितः ॥ वनोतेनिष्ठातस्य मत्पूर्वस्य रूपं । यद्वा वातेवातं ॥ अनभिगतः पुङ्गवतो वृद्धभिरा-
हती य इन्द्रोऽपीति शेषः । हे भरद्वाज तस्य दुष्टिः । तमेवेन्द्रं स्तुतिः । अपि

आभिरंक्ष्यमाणाभिर्गीभिः स्तुतिरूपाभिवाग्भिस्तमिंद्रं वर्धं । वर्धय । कीदृशं ।
अवाङ्मनभिमूतस्यस्रहूषंभोजस्त्रिनं वा सहगानं शत्रूनभिवर्तं चर्षणीनां
प्रजानां संबन्धिनं वृषभं वर्धितारं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स युधः सत्वा खजस्तसमदा तुविस्त्रक्षो नदनुमा ऋजीषी ।

वृहद्रेण्यवन्नो मातुषीणामेकः कृष्णीनामभयत्सहावा ॥ २

सः । युधः । सत्वा । खजस्तत् । समत्वा । तुविस्त्रक्षः ।

नदनुमान् । ऋजीषी ।

वृहद्रेण्यः । अवन्नः । मातुषीणां । एकः । कृष्णीनां ।

अभवत् । सहत्वा ॥ २

वृहद्रेण्यवन्नो महतो रेणोः पांसोद्व्यापकः । संयामेज्विति यावत् । एको
स्रष्ट्यः सहावा वलवान् स रंद्रो मातुषीणां मनोः संबन्धिनीनां कृष्णीनां प्रजानां
यजमानानां अवनोऽभिर्गताभवत् । आसीत् । कीदृशः । युधो योद्धा सत्वा दाता ॥
वनोतेरिदं रूपं ॥ खजस्तत् खजानां संयामाणां कर्ता ॥ खज इति संयामनामैतत् ॥
समदा । यजमानैः सह मदः समत् गदान् । तुविस्त्रक्षः ॥ मृत्ततिः संस्त्रेणनकर्ता ॥
कृष्णीनां वृहन्नां वर्धणेन संस्त्रेणनकर्ता नदनुमान् शब्दवाट् ऋजीषी । ऋजीष्यध्वेन
सवनद्वयाभिषुतः पुनस्तृतीयसवनेऽप्यभिषुतः सोम सच्यते । तद्वान् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वं ह सु त्वददमयो दस्यूरेकः कृष्टीरवनोराथीय ।

अस्ति स्विन्न वीर्यं तत्तं इन्द्र न स्विदस्ति तद्वतुथा

वि वीर्यः । ३

त्वं । ह । सु । त्वत् । अदमयः । दस्यून् । एकः । कृष्टीः ।

अवनोः । आथीय ।

अस्ति । स्त्रित् । सु । बोध्यं । तत् । ते । इन्द्र । न । स्त्रित् ।

अस्ति । तत् । ऋतुऽथा । वि । बोचः ॥ ३

हे इन्द्र त्वत्स्य स त्वं त्वदिति तच्छब्दप्रयोगः । अत्र लिंगव्यत्ययः दख्यन् कर्मज्ञानान् जनान् तु लिप्रमदमयः । दांतानकरोः । इन्द्रः पूरणार्थः । अपि चैको सख्यत्वं कष्टोः पुत्रदासादीनार्याय कर्मकृते जानायापनोः । अददाः । एवं स्तुवन्मृषिरिन्द्रं यदा नाद्राक्षीत्तदा तस्य भीरुसङ्गत्वे विचिकित्समानः परार्धचं-
पाह । हे इन्द्र तेऽतएव यत्पूर्वकृतं तदीयं सागर्यं स्त्रिभुक्ति । किंस्त्रिभुक्ति । किंस्त्रिभुक्ति विचिकित्सायां । यदा नास्ति स्त्रित् । मद्रवन्तुषा काले काले वि बोचः । विशेषेण ब्रूहि ॥

अथ चतुर्थी ॥

सद्विधिं ते तुविजातस्य मन्ये सङ्घः सद्विष्ठ तुरतस्तुरस्य ।

उग्रमग्रस्य तवसस्तवीयोऽरभस्य रभतुरी बभूव ॥ ४

सत् । इत् । हि । ते । तुविजातस्य । मन्ये । सङ्घः । सद्विष्ठ ।

तुरतः । तुरस्य ।

उग्रं । उग्रस्य । तवसः । तवीयः । अरभस्य । रभतुरः ।

बभूव ॥ ४

पूर्वमन्त्र इन्द्रस्य बलसदसङ्गत्वं संदिह्यामसा बलमस्त्येतेत्यवधारयन्नाह । हि यथादर्थे । हि यथात्कारणात् हे सद्विष्ठ बलवत्तमेन्द्र तुविजातस्य बहुयष्टेष्टु प्रादुर्भूतस्य तुरतोऽस्मान् हिंसतस्तुरस्य यत्पूर्णां हिंसितुर्बलवतो वा ते तव सङ्घो बलं सद्विद्विमानमेवाहं मन्ये । उग्रस्योजस्विनस्तवसः प्रहस्यारभस्य यत्पूर्वमं-
घीकर्तुमशक्यस्य ॥ रभेर्वशीकरणार्थस्य रूपं ॥ रभतुरो वशीकरणीयानां सपत्नानां हिंसकस्य तव बलं बभूव । भवत्येव । कीदृशं । उग्रसङ्गत्वं तवीयः प्रहस्यतुरः । यतस्त्वं इत्यादीन् यत्पूर्वमं यत्पूर्वमं यत्पूर्वमं यत्पूर्वमं यत्पूर्वमं ॥

॥ अथ पञ्चमी ।

तन्नः प्र॒नं स॒ख्यं । स्तु॒ यु॒मे इ॒त्या वद॑द्भिर्व॒लमंगि॑रोभिः ।

ह॒सं च॒त॒श्च॒ इ॒मो व॒यं त॒च्छृ॒णोः पुरो॑ वि॒ दुरो॑ अ॒प वि॒श्वताः ॥ ५

तत् । नः । प्र॒नं । स॒ख्यं । अ॒स्तु । यु॒मे इति॑ । इ॒त्या ।

वद॑तुऽभिः । व॒लं । अंगि॑रोऽभिः ।

ह॒न् । अ॒च्यु॒त॒च्यु॒त् । द॒म् । इ॒मं व॒यं । ऋ॒णोः । पुरः॑ । वि॒ ।

दुरः॑ । अ॒स्य । वि॒श्वताः ॥ ५

प्र॒तं पुरा॑णं । वि॒र॒का॒ला॒तु॒र्गती॑त्यर्थः । तत्प्र॒सि॒धं नो॒ऽभ्य॒दो॒गं स॒ख्यं स्तु॒त्यो॒त॒स॒स्र॒णं स॒खि॒यं हे इ॒न्द्र यु॒मे यु॒ष्मा॒न्व॒स्तु । पू॒जार्थं व॒ह्म॒व॒चनं । हे अ॒च्यु॒त॒च्यु॒द॒च्यु॒साना॑म॒नि॒च॒लितानां॑ च्या॒वक॑ हे द॒म् द॒र्शनी॑ये॒न्द्र त्व॒ग्नि॒व॒शं॒त॒मा॒यु॒षानि॑ प्रेर॒यंतं॑ व॒लमे॒त॒स्मान॑म॒म॒श्रु॒मि॒त्या स॒त्यमे॒व वद॑द्भि॒स्त्वां स्तु॒वद्भि॒रंगि॑रोभिः स॒ह ह॒न् । ह॒त॒वान॑सि । अपि चा॒स्य व॒लस्य॑ पुरो॑ न॒गरा॑णि वृ॒णोः व्य॒गम॑यः । वि॒यु॒क्ता॒न्व॒का॒र्णी॒रि॒त्यर्थः । वि॒श्वताः स॒र्वा दुरः॑ पुरो॑णां द्वा॒रस्य॑ व्यृ॒णोः ।

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे चतुर्थी त्रयः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

स हि धी॒भिर्द॒व्यो अ॒स्तु॒य ई॒शान॑कृ॒त्या इति॑ वृ॒त्त॒तू॒थे ।

स तां॒क॒सां॒ता त॒नये॑ स व॒ज्री वि॒तंत॑सा॒य्यो अ॒भ॒व॒त्स॒मत्सु॑ ॥ ६

सः । हि । धी॒भिः । द॒व्यः । अ॒स्ति । उ॒ग्रः । ई॒शान॑कृ॒त् ।

म॒इति॑ । वृ॒त्त॒तू॒थे ।

सः । तां॒क॒सां॒ता । त॒नये॑ । सः । व॒ज्री । वि॒तंत॑सा॒य्य ।

अ॒भ॒व॒त् । स॒मत्सु॑ । ६

‘अथ कोजस्तीयानकत् । स्तोत्रनीयानान् सन्ध्याभक्तोतीतीयानकत् । स इन्द्रो
न हनि प्रभूते हत्वर्हं संप्राप्ते । हत्वर्हं इति संप्रामनामैतत् । भीभिः स्तोत्रभिः
स्तुतिभिर्वा हव्यो जयाद्यिभिराह्वानव्योऽस्ति । भवति । हिंशद्ः पादपूरणः ।
तोकसाता तोकस्य पुत्रस्य सातौ लभे निमित्ते तनवे तत्पुत्रे निमित्ते सति स इन्द्र
आह्वानव्योऽस्ति । वज्रो वज्रवान् स इन्द्रः समस्तु संप्राप्तेषु विनंतसाय्यो विशेषेण
विनाशः स्तोत्रैर्विन्दनीयोऽभवत् । भवति । यद्वा विनंतसाय्यः शत्रूणां हिंसकः ॥
संतस इति धातुभिसाकर्मा । तस्य कर्तरि रूपं ॥

॥ अथ समी ॥

स मममना जनिम मानुषाणाममर्थिन नाम्नाति प्र संखे ।

स दुम्नेन स श्वसात राया स वीर्येण वृत्तमः समीकाः ॥ ७

सः । मममना । जनिम । मानुषाणां । अमर्थिन । नाम्नाति ।

अति । प्र । संखे ।

सः । दुम्नेन । सः । श्वसा । ऊत । राया । सः ।

वीर्येण । वृत्तमः । संख्याकाः ॥ ७

स इन्द्रासंख्येन विनाशरहितेन नस्त्रा शत्रूणां नमयित्वा मञ्जना बलेन ।
अजमनेति बलनामैतत् । मानुषाणां मनुष्याणां जनिम जन्म । संघमित्यर्थः ।
अतिसंखे । अतिप्रदे । स इन्द्रो दुम्नेन यशसा समीकाः समानस्थानो भवति ।
किं च स इन्द्रः श्वसा बलेन समीका भवति । उतापि च वृत्तमो नेत्यमः स इन्द्रो
राया धनेन वीर्येण सागर्थ्येन च समीका भवति ॥

॥ अथाष्टमी ॥

स यो न मुडे न मिथू जना भूम्भुमंतु नामा चुमेरिं धुनिं च ।

हणत्रिपप्रं शंबरं शृणु मंद्रः पुरां चोद्धाय शयथाय नू चित् ॥ ३

सः । वः । न । सुहे । न । मिथु । जन । भूत् ।

सुमंतुनामा । चुभुरि । धुनि । च ।

दृणक् । पिपु । शंबरं । शृण । इंद्रः । पुरा । च्यौत्ताय ।

अथ शाय । सु । चित् । ८

य इन्द्रो न सुहे संपाप्ते कदापि न मुञ्चति । यय मिथु मिथ्या दृष्या जनो
जनयिता न भूत् न भवति किंतु सुमंतुनामा प्रज्ञाननामा । प्रख्यातनामार्थः ।
स इन्द्रः पुरां यत्नसंबन्धिनीनां पुरीणां च्यौत्ताय च्यवनाय नाशनाय अथथाय
शत्रूणां मरणाय च नू चित् शीघ्रमेव कर्म कुरुत इति शेषः । तथा चुभुरिं धुनिं
चैतस्मान्नामसुरो दृणक् । अदृणक् । हिंसितवानसि ॥ दृणक्किंसिकर्मा ॥ अपि
च पिपुं शंबरं दृणमेतस्मान्नामकान् तीनसुरान् हिंसितवानसि ॥

। अथ नवमी ।

उदावता त्वक्षसा पन्थसा च दृवदृत्याय रथमिंद्र तिष्ठ ।

धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणात्राभि प्र मंद पुरुदत्त मायाः ॥ ८

उत्पन्थसा । त्वक्षसा । पन्थसा । च । दृवदृत्याय । रथं ।

इंद्र । तिष्ठ ।

धिष्व । वज्रं । हस्ते । आ । दक्षिणात्रा । अभि । प्र । मंद ।

पुरुदत्त । मायाः ॥ ८

हे इन्द्र उदावतो ह्यस्त । अवतिरस्य गतिकर्मा ॥ त्वक्षसा शत्रूणां तनूकलां
पन्थसा स्तुत्यतरेण वशेन युक्तस्त्वं दृवदृत्याय शत्रून्जननाय सक्तीर्थं रथं च तिष्ठ ।
आरोह । तथा दक्षिणात्रा दक्षिणे हस्ते पापी वज्रं सक्तीयनाशनाधिष्व ।
आधत्स्व । तदनंतरं हे पुरुदत्त वज्रधनेन्द्र त्वमासुरीनांया अभ्यभिगम्य प्रमंद ।
प्रकर्षेण जहि । अत्र मंदतिर्यधकर्मा ॥

। अथ दशमी ।

अग्निर्न शुष्कं वनं मिन्द्रेती रक्षो नि घञ्च्यग्निर्न भीमा ।

गंभीरया कृष्वया यो करोजाध्वानयद्दुरिता दंभयत् ॥ १०

अग्निः । न शुष्कं । वनं । इन्द्र । हेतिः । रक्षोः । नि । घञ्चि ।

अध्वानः । न । भीमा ।

गंभीरया । कृष्वया । यः । करोज । अध्वानयत् । दुः । दुरिता ।

दंभयत् । च ॥ १०

अग्निर्नाग्निरिव । न घञ् उपगार्थीयः । यथाग्निः शुष्कं नीरसं वनं वृक्षसमूहं दहति हे इन्द्र हेतिस्त्वदीयं यज्ञं तदध्वानूष्माशयति । तदेवाह । अग्निर्न भीमा यथाग्निर्भीमा भवति तद्वह्म्यंकरस्त्वं रक्षो राक्षसं नि घञ्चि । वज्रेण नितरं दह । य इन्द्रो गंभीरया यतुभिरसर्वयोधया कृष्वया महुत्या ॥ कृष्व इति महुक्ष-
मेतत् ॥ इत्या करोज शत्रून्वभञ्ज । अध्वानयत् युद्धे गर्जनलक्षणं घञ्चं करोति ।
तथा च दुरिता दुरितानि दंभयत् भिनत्ति च । स त्वं रक्षो नि घञ्चोति पूर्वेषामन्वः ॥

॥ इति चतुर्थः षष्ठे पंचमो वर्गः ॥

। अथैकादशी ।

आ सङ्घं पथिभिर्इन्द्र राया तुविद्युन्नु तुविवाजिभिरर्वाक् ।

याहि सूनो सङ्घसा यस्य न् चिददेव देधे पुरुहन्त योतीः ॥ ११

आ । सङ्घः । पथिभिः । इन्द्र । राया । तुविद्युन्नु ।

तुविवाजि भः । अर्वाक् ।

याहि । सूनो इति । सङ्घसा । यस्य । नु । चित् । अदेव ।

देधे । पुरुहन्त । योतीः ॥ ११

हे त्विद्युन्मन् वज्रधन हे सहस्रः सूनो वलस्य पुत्रेन्द्र । ओजसो जातयत मन्त्र
 एनं । ऋग्वे० १०, ७३, १० । इति निगमांतरे बलपुत्रार्चं सहं । र यः धनेन युक्तस्त्वं
 सहस्रं सहस्रेण । वज्रभिरित्यर्थः । त्विवाजाभिर्वज्रलैः पणिभिः । पतंगि गच्छ-
 त्यसोभिरिति पञ्चानो बाह्याः । तैरर्वाक् मदभिसुखः सन् आयाहि । आगच्छ ।
 हे पुत्रकृत वज्रभिराकृतैर्द्रव्यस्य तव योतीर्बलादिभिः पृथक्कर्तुं देवः कश्चिदसुरो
 नूचिदीये नेष्टे । अत्र नूचिदिति निषेधार्थं वसन्ते ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

प्र त्विद्युन्मन्स्य स्यविरस्य पृथ्वीर्दिवो ररग्ने महिमा पृथिव्याः ।

नास्य शत्रुर्न प्रतिमानंमस्ति न प्रतिष्ठिः पुनमायस्य सद्गोः ॥ १२

प्र । त्विद्युन्मन्स्य । स्यविरस्य । पृथ्वीः । दिवः । ररग्ने ।

महिमा । पृथिव्याः ।

न । अस्य । शत्रुः । न । प्रतिमानं । अस्ति । न ।

प्रतिष्ठिः । पुनमायस्य । सद्गोः ॥ १२

त्विद्युन्मन्स्य वज्रयशसो वज्रधनस्य वा स्यविरस्य प्रवृत्तस्य पृथ्वेः शत्रूणां कश्चि-
 कस्येन्द्रस्य गच्छिना सहस्रं दिवो द्युलकात्पृथिव्या भुजेन प्रररणं । प्रररिचे ।
 विरर्योति सहस्रानसु पाठात् नान्नां च प्रायेण धातुजन्यत्वात् रररतिरत्वा-
 त्तिशयवाची । पुनमायस्य वज्रमन्त्रस्य सद्गोः शत्रूणागभिर्भारतुरस्येन्द्रस्य शत्रुः
 यातयित्वा नास्ति । प्रतिमानं प्रतिनिधिनोक्तिः । अस्य प्रतिष्ठिः प्रतिष्ठः अथो नास्ति ।
 स एव सर्वस्य प्रतिष्ठेत्यर्थः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

प्र तत्तं अद्या करणं कृतं भूतकृत्तं यदायुर्भूतश्चिग्वसन्मै ।

पुन सहस्रा नि शिंशा अभि जाम्भूधियाणां पृषता निनेय ॥ १३

प्र । तत् । ते । अद्य । करेणं । कृतं । भूत । कुसं । यत् ।

आयु । अतिथिऽग्वं । अक्षै ।

पुन । सञ्ज्ञा । नि । शिशा । अभि । क्षां । उत् ।

तूर्वायाणं । धृषता । निनेथ ॥ १३

अद्येदानीमपि हे इन्द्र ते त्वया कृतं करणं तत्कर्तुं प्रभूत् । प्रभवति । प्रकाशते । किं तदित्युच्यते । कुसं शुष्णाद्राक्षसादेतज्जमानवृषिं चायुं शत्रुभ्यः सकाशादेतत्तोज्जकं पौरुषं वसमतिषिष्यमतिधोनामभगन्तारं दिवोदासं च शंवरारक्षयेति यत्करणं तत्प्रभवतीति पूर्वेण संबन्धः । ररक्षितेति द्वितीयाश्रुतेरुचितक्रियायाश्चकारः । अपि आत्मा अनन्तरोक्तायातिथिमाय पुरु पुरुषि बह्वि सञ्ज्ञा सञ्ज्ञाणि शंवरस्य धनानि निमिषाः । अददाः । इन्द्रः शंवरं हत्वा तस्य धनानि दिवोदासाय ददतित्यर्थः । तथा हे इन्द्र धृषता प्रमेयेन त्वदोयेन बज्जेण शंवरं हत्वा क्षां पृथिवीमपि अभिलक्ष्य पृथिव्या धर्ममालं तूर्वायाणं त्वरितगगनं दिवोदासमुच्चिनेय । आह्वय इदमर्थः ॥

अनुमीनास्त्रैकाहे इत्यन्तीयमस्तेऽनु त्वाहिम इति सूक्तसुखीय । सू त्वत्तं च । अनु त्वाहिम अथ देव देवा अनु ते दायि मञ्च इन्द्रियाय । आ० ६. ५. । इति ॥

॥ नैषा सूक्ते चतुर्दशी ॥

अनु त्वाहिमे अधं देव देवा मदन्विष्वे कवितमं कवीनां ।

कर । यत् । वरिषो । बाधितायं । दिवे । जनाय । तन्वे । गृथानः ॥ १४

अनु । त्वा । अहिमे । अधं । देव । देवाः । मदन् । विष्वे ।

कविऽतमं । कवीनां ।

करः । यत् । वरिषः । बाधितायं । दिवे । जनाय । तन्वे ।

गृथानः ॥ १४

हे देव द्योतमानेन्द्र त्वा त्वामधात्मिकात्ते विश्वे सर्वे देवाः स्तोतारोऽङ्गिरे मेघ-
जननाय । हृदिप्रदानायेत्यर्थः । अनुमदन् । अनुमदंति । अनुस्तुर्वन्ति । कीदृशं त्वां ।
कवीनां मेधाविनां मध्ये कवितममयंतं कविं । यत् यस्मिन्कात्ते गृह्यामः स्तोत्रभिः
सत्यमानस्यैर्वाधिताय दारिद्र्यादिभिः पीडिताय दिवे स्तोत्रे जनाय तथै स्तोत्राणां
तनवाय च वरिवो धनं करोः अकरोः अददः । अथवा हे देवेन्द्र अधात्मिकात्ते
विश्वे सर्वे देवाः सुराः । अङ्गिर्वत् एवोच्यते । तस्य जननाय कवीनां कवितमं
त्वामनुमदंति । यत् यस्मिन् स्तोत्रे सति वाधितायांसुरैः पीडिताय दिवे दुलोक-
निवासाय जनाय तन्वे योभार्यै हत्वजननेन तव योभार्यं वरिवयस्कष्टं ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

अनु द्यावापृथिवी तत्त ओजोऽमर्त्या जिहते इन्द्र देवा ।

कृत्वा कृत्तो अकृतं यत्ते अक्षय्यं नवीयो जनयस्व यज्ञैः ॥ १५

अनु । द्यावापृथिवी इति । तत् । ते । ओजः । अमर्त्या ।

जिहते । इन्द्र । देवाः ।

कृष्व । कृतनो इति । अकृतं । यत् । ते । अस्ति । अक्षयं ।

नवीयः । जनयस्व । यज्ञैः ॥ १५

हे इन्द्र ते त्वदीयं तत्त्वसिद्धिमानो बलं द्यावापृथिवी अनुजिहते । अमर्त्या अम-
रपदमाप्नो देवास्त्वदीयं बलमनुजिहते । अनुगच्छंति । हे कृतो यज्ञनां कर्माणां कर्तास्ते
त्वदीयमकृतं यत्कर्मोक्ति तत्कृष्व । कृष्व । तदन्तरं यज्ञैः नवीय । नवीयत्यर्थः
कृत्वा जनयस्व ॥

॥ इति पञ्चमस्य षष्ठे षष्ठो वर्मः ॥

मह्यं इन्द्र इति त्वदीयार्थं षष्ठं कृतं भरद्वाजस्यार्षं त्रैलोक्यमर्षिन्द्रं । अनुकृतं च ।
महागुणोनेति ॥ सार्धं दिने सवने सामातिरेके गच्छन्भवति । तत्तुष्टं कृतं ।
कृतितं च । मह्यं इन्द्रो गृहविष्णोः कं । आ० ६. ७. इति ॥ समूहं च द्वितीये
ब्रह्मेण गृहवर्गोपश्रय एवमूक्तं । कृतितं च । महा इन्द्रो गृहवर्ग इति गृहत्वमीयं ।
आ० ८. ७. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

महाँ इन्द्रो वृ॒धदा च॑र्ष॒णि॒मा उ॒त द्वि॒वर्चा॑ अ॒भिनः॑ स॒होभिः॑ ।

अ॒स्मद् वृ॒धधे॑ वी॒र्या॑यो॒रुः पृ॒थुः सु॒क्ता॑तः क॒र्त॒भिर्भू॑त् ॥ १

म॒हान् । इ॒न्द्र । वृ॒धत् । आ । च॑र्ष॒णि॒माः । उ॒त ।

द्वि॒वर्चाः॑ । अ॒भिन । स॒होभिः॑ ।

अ॒स्मद्भू॑क् । वृ॒धधे॑ । वी॒र्या॑य । उ॒रुः । पृ॒थुः । सु॒क्ता॑तः ।

क॒र्त॒भिः । भू॑त् ॥ १

नृवत् यथा नेता राजा भृत्यादीनां कामानां पूरयिता तद्वत् चर्षणिमाचर्षणीनां स्तोत्रजनानां कामानां पूरका महान्मभूत् इन्द्र जागच्छतु । आ इत्युपसर्गदर्शनाद्वाच्यत्वात्त्यातस्य आहारः । उतःपि च द्विवर्चा इत्येकैकयोः परिहृतः सहोभिः अतःवलैः निनोऽङ्गि सनय इन्द्रेऽङ्गद्वयगच्छदभिमुखं यथा भवति तथा वीर्यां वीरकर्मकत्वाय वृधे । वर्धते । उरुः शरीरेण विस्तोर्यः पृथुर्गुणः प्रथितः कर्तृभिर्जनानैः सुकृतो भूत् । सुष्ठु परिचरितो भवति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इ॒न्द्रो मे॒व धि॒षणा॑ सा॒तये॑ धा॒तृ॒ह॑तं॒ ऋ॒ष्व॒म॒जरं॑ यु॒वानं॑ ।

अ॒घा॒ङ्गेन॑ श॒वंसा॑ अ॒ग्रा॒वांश्च॑ स॒द्य अ॒द्यो वा॒व॒धे अ॒सा म॑ ॥ २

इ॒न्द्र । ए॒व । धि॒षणा॑ । सा॒तये॑ । धा॒तृ॒ह॑तं । ऋ॒ष्व॒म॒ज॒रं ।

यु॒वानं॑ ।

अ॒घा॒ङ्गेन॑ । श॒वंसा॑ । अ॒ग्रा॒वांश्च॑ । स॒द्यः । अ॒द्य । यः ।

वा॒व॒धे । अ॒सा म॑ ॥ २

धिषणाच्छ्रद्धया स्तुतिः सातये दानादेन्द्रमेव धातु । धारयति । कीदृशं । वृहंतं महान्तं ऋतं तारणजं जरारहितं युवानं नित्यतत्त्वमवाङ्गेन शत्रुभिरनभिधूतेन

यवसा बलेन स्रुग्वं सं प्र३वृ० ॥ अथनेरिदं कृपं ॥ य इन्द्रः सद्यचित्तव्य एव जात-
नात्वा सन् असाक्षनल्यनभिकं यथा भवति तथा व३धे वर्धते ॥

॥ अथ तृतीया ॥

पृथू करस्त्रा बहुला गभस्ती अस्मद्युक्त्वं मिमीहि अवांसि ।

यूधेवं पश्वं पशुपा दमूना अस्मां इन्द्राभ्या वटस्त्राजौ ॥ ३

पृथू इति । करस्त्रा । बहुला । गभस्ती इति । अस्मद्युक् ।

सं । मिमीहि । अवांसि ।

यथाऽयं । पश्वः । पशुपाः । दमूनाः । अस्मान् । इन्द्र ।

अभि । आ । वटस्त्र । आजौ । ३

हे इन्द्र त्वं पृथू विलीबी करस्त्रा कर्णया कर्णारो बहुला बहुप्रदो गभस्ती
त्वदीयो बाह्व अवांस्यस्मानि । दातुमिति शेषः । अस्मद्युगमदभिवृत्तं संमिमीहि ।
कुह । किं च हे इन्द्र दमूना दातुमनास्त्वगाजौ संपागेऽमानभ्यावत्स्व । अभ्या-
वर्णस्व । तत्र वृत्तः । पशुपाः पशूनां पालकः पश्वः पशूनां यूधेव यूथानि
यथावर्तयति तद्वत् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तं व इन्द्रं चतिनम यथाकैरिह नूनं वाजयंतो हवेम ।

यथा चित्पूवे जरितारं आसुरनेद्या अनवद्या अरिष्टाः ॥ ४

तं । वः । इन्द्रं । चतिने । अत्य । याकैः । इह । नूनं ।

वाजयंतः । हवेम ।

यथा । चित् । पूवे । जरितारः । आसुः । अनेद्याः ।

अनवद्याः । अरिष्टाः ॥ ४

भूतमद्योऽस्मिन्त्येवो जयन्तं । सन्निभं तो वयं स्तोतारः । याज्ञेः यज्ञेः समर्थैरस्य
तव सहायैः । इन्द्रिः स' इतं चरितं यत्नूणां यागकं । नायकमित्यर्थः । इन्द्र परमेस्वरं
तं वः प्रसिद्धं त्वां स्तुयेम । स्तुतः । यथा विद्युद्यैव पूर्वं पुरातना जरितारः
स्तोतारोऽप्येता अनिन्त्याः अननद्याः पापरहिता हरिणा अहिंसिताद्यास्तुः बभूवुः हे
इन्द्र त्वत्प्रसादाद्द्वयमपि तथैव भवेमेत्यर्थः ॥

॥ अथ पञ्चमी ॥

धृतव्रतो धनदाः सोमोऽवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुनक्षः ।

सं जन्मिरे पथ्याः रायो अस्मिन् समुद्रे न सिंधवो यादमानाः ॥ ५

धृतव्रतः । धनदाः । सोमोऽवृद्धः । सः । हि । वामस्य ।

वसुनः । पुनक्षः ।

सं । जन्मिरे । पथ्याः । रायः । अस्मिन् । समुद्रे । न ।

सिंधवः । यादमानाः ॥ ५

स हि स खल्विन्द्रो धृतव्रतो धृतकर्मा । धनदाः स एव धनप्रदः । कीदृशस्य
धनस्येवाकांक्षायास्तु सर्जनासूतस्यापि धनस्य विनियोगे वामस्य वसुन इति । वामस्य
पननीयस्य वसुनः अर्थस्य । यद्वा वसुनो धनस्य स्तामोति शेषः । सोमवृद्धः स एव
सोमेन प्रवृद्धः । पुनक्षवृद्धसः स एव । अस्मिन् इन्द्र एव पथ्याः स्तोतृणां हितानि
रायो धनानि संजन्मिरे । संगच्छन्तः तत्र वृष्टांतः । सिंधवो नद्यः समुद्रे न यथा
समुद्रे यादमाना अभिगच्छन्त्यसहन् ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठेऽष्टमो वरः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अविष्टं न आ भंर म्यूर यव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उयं ।

विष्ठां युक्ता वृणा मानुषाणामस्म्य' दा हरिबो

मादयथ्ये ॥ ६

अविष्टं । नः । आ । भर ॥ अरु । श्वः । ओजिष्टं ।

ओजः । अभिभूते । स्यं ।

विष्ठा । सुजा । दृष्ट्या । मातृवायां । अक्षय्यं । दाः ।

हरिषः । मादयथ्यै ॥ ६

हे अरु विक्रांतेषु अविष्टं बलवत्तमं श्वो बलं नोऽक्षय्यमाभर । आरु ।
हे अभिभूते यत्सूयामभिभावकेषु स्यमप्रसङ्गमोजिष्टमोजिष्टतममोजो दीप्ति-
मक्षय्यमाभर । विष्ठा विष्टानि सर्वाणि दृष्ट्या दृष्ट्यानि सेवनसमर्थाणि कुम्भा
वाक्त्रानि द्योतमानानि यानि धनानि मातृवायां मत्तृवायां भोज्यतया कल्पितानि
हे हरिषो हरिषिष्टं तानि धनानि मादयथा अक्षय्यमादयितुमक्षय्यं दाः ।
प्रवक्ष्ये ॥

। अथ सप्तमी ।

वसो मदः । दृतनाघाडच्छ्रं दृद्रं तं न आ भर अरुवांसं ।

येन तोकस्य तनयस्य सातौ मंसीमहि जिगीवांसस्योतः । ७

वः । ते । मदः । दृतनाघाट् । अछ्रं । दृद्रं । तं । नः ।

आ । भर । अरुवांसं ।

येन । तोकस्य । तनयस्य । सातौ । मंसीमहि । जिगीवांसः ।

त्वा.ज.ताः ॥ ७

दृतनाघाट् यत्सूयामाभिभविताम्ब्रोऽहिंसितो वो महो हवो हे दृद्रं ते
त्वया देवः अरुवांसं प्रवक्ष्यं तं मदं नोऽक्षय्यमाभर । आरु । त्वोतास्तया रक्षिता
जिगीवांसो जितवन्तो यथं तोकस्य पुत्रस्य तनयस्य तस्युत्रस्य च सातौ आने
विभिसभूते सति येन हवो मंसीमहि त्वं सुवीमहि त्वमाभरेति पूर्वेष्वाम्बः ॥

। अथाष्टमी ।

आ नीं भर वृषणं शुभं मिदं धनस्यूतं न्युगवासं सुदधं ।

वेन वंसांम पृतनासु शत्रून्तवोतिभिरुत जामीरजामीन् ॥ ८

आ । नः । भर । वृषणं । शुभं । इन्द्र । धनः स्यूतं ।

न्युगवासं । सुदधं ।

तेन । वंसांम । पृतनासु । शत्रून् । तव । अतिभिः । उत ।

जामीन् । अजामीन् ॥ ८

हे इन्द्र त्वं वृषणं वर्षितारं शुभं देनाखण्यं वस्त्रमख्यमाभर । आहर कोदधं । धनस्यूतं धनस्य पात्रकं न्युगवासं प्रदधं सुदधं योधनयधं । हे इन्द्र तवोतिभिरुदयोधामी रक्षाभिः पृतनासु सपामेव ॥ पृतना इति संपाननाम ॥ वेन वस्त्रेन यत्नवंसांम जनाग उतेत्यत्र भिक्षाक्रमः । जामीन्वंप्रभुतापि बाजामीन् प्रभून् येन शुभेण वंसांम तं शुभमाभरेति पूर्वेषु संबंधः ॥

। अथ नवमी ।

आ ते शुभी वृषभ एत पञ्चादोत्तरादंधरादा पुरस्तात् ।

आ विभ्रतो अभि समेतवर्वाङ्गिद्रं द्युन् सर्वद्वेष्ट्यम् ॥ ९

आ ॥ ते । शुभः । वृषभः । एत । पञ्चात् । आ । उत्तरात् ।

अधरात् । आ । पुरस्तात् ।

आ । विभ्रतः । अभि । सं । एत । अर्वाङ् । इन्द्र । द्युन् ।

सर्वद्वेष्ट्यम् । धेहि । अस्मै इति ॥ ९

हे इन्द्र नवमी वर्षिता ते तदीयं शुभो वृषभोऽङ्गदभिष्टवः कन् पञ्चास- विभ्रमनादेव । आगच्छ । उत्तरादुत्तरभागादगच्छ । अधरादधिभागेव । इन्द्र-

कात्पूर्वभागश्च गच्छतु । विवृतः सर्वस्वादिभ्यामादिभिः अस्मानभिलक्ष्या समेतु ।
सर्वस्वागच्छतु । हे इन्द्र त्वं सर्वत्पुत्रयुग्मां दुष्मन् धनस्यैष्यस्य धेहि । प्रयच्छ ॥

॥ अथ दशमी ॥

वृ॒षत् इ॒न्द्र नृ॒त॑मा॒भिरु॒तो वं॒सीम॒हि वा॒मं अ॒म॒न्तेभिः ।

ई॒क्षे हि॒ वस्त्रं॑ उ॒भय॑स्य रा॒जन्वा रत्नं॑ म॒हि स्यूरं॑ स॒ह॒तं ॥ १०

वृ॒षत् । ते । इ॒न्द्र । नृ॒त॑मा॒भिः । उ॒ती । वं॒सीम॒हि । वा॒मं ।
अ॒म॒न्तेभिः ।

ई॒क्षे । हि । वस्त्रं॑ । उ॒भय॑स्य । रा॒जन् । धाः । रत्नं॑ ।

म॒हि । स्यूरं॑ । स॒ह॒तं ॥ १०

वृषत्पुत्रैः परिचारकजनैर्धुक्तं ओमन्तेभिः ओतव्यैर्यशोभिः सहितं वारं धन-
नीयं धनं हे इन्द्र ते त्वत्तो नृतमाभिर्नृत्यमाभिरुतो जतिभो रक्षाभिर्यशोमहि ।
यद्यं संभजेमहि । हि यस्मात्कारणात् हे राजन् राजगानेन्द्र त्वमभयस्य परिचर्यस्य
दिष्यस्य च वस्त्रो धनस्यैव ईक्षिषे तस्मात्कारणान्मयि सहातं स्यूरं विपुलं इहं
युगैः परिहृतं रत्नं रमणीयं धनं ॥ अत्र रत्नशब्दः पुङ्क्तिगः ॥ धाः । धेहि ॥

॥ अथैकादशी ॥

म॒रुत्वे॑तं वृ॒षभं॑ वा॒वृ॒घान॑म॒क॒वारि॑ दि॒व्यं शा॒स॒गिन्द्र॑ ।

वि॒श्व॒सा॒ह॒म॒व॒से नू॒त॑नायो॒यं स॒ञ्चो॒दा॒मि॒त॒तं दु॒वे॒म ॥ ११

म॒रुत्वे॑तं । वृ॒षभं॑ । वा॒वृ॒घानं॑ । अ॒क॒व॒श॒य॒तं । दि॒व्यं । शा॒स॒गं ।

इ॒न्द्र ।

वि॒श्व॒स॒ह॑ । अ॒व॒से । नू॒त॑नाय । उ॒यं । स॒ञ्चो॒दा॒मि॒त॒तं । इ॒न्द्र ।

तं । दु॒वे॒म ॥ ११

इहाजिन्यते नूननायाभिनवावापसे रक्षणाव तं प्रसिद्धिर्दृष्टेन । स्तुतः ।
आह्वयामो वा । कोदधं । सकपनं सकृद्भिर्गुणं वृषभं कामानं वर्षितारं वृषभानं
प्रवृत्तमकव रिमकुलिनगत्वं दिव्यं द्योतमानं घातं घातिनारं विश्वसहं विश्वस्य
लोकस्यभिभविगारमुग्रभोजक्षिनें सङ्कोदां वलप्रदं ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

जने वज्रिन्महि विन्मन्यमानमेभ्यो नृभ्यो रंधया येष्वस्मि ।

अथा हि त्वा पृथिव्यां शूरसातो इवामहे तनये गोष्वस्य ॥ १२

जने । वज्रिन् । महि । चित् । मन्यमानं । एभ्यः । नृभ्यः ।

रंधय । येषु । अस्मि ।

अथ । हि । त्वा । पृथिव्यां । शूरसातो । इवामहे । तनये ॥

गोषु । अप्स्य ॥ १२

येषु येषां नृणां मयाऽहमस्मि ऽको भवामि ते वज्रिन् वज्रवज्रिद्रूपमेभ्यो
नृभ्यः गनुषेभ्यो महि महत्त्वं तयात्मानं मन्यमानं जने । वज्रमन्यमानमित्यर्थः ।
रंधय । वधा कुरु । विदिति भादपूर्णाः । अथापुना पृथिव्यां भूभ्यां शूरसातो युद्धे
प्रवृत्त मणि तनये इवे निमित्ते व गोषु पराजितैकेषु व निमित्तेषु हे इह त्वा
दास्यं के स्थितं त्वा इवामहे । वगवाह्वयामः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

वयं ते एभिः पुंनृजत सख्यैः शती शत्रुकर्त्तर इत्याम ।

घ्नंती इवाण्यभयानि शूर राश मदेम हृता त्वाताः ॥ १३

वयं । ते । एभिः । पुंनृजत । सख्यैः । शतीः शत्राः ।

उत्कर्त्तरि । इत् । आम ।

घ्नंतीः । इवाणि । अभयानि शूर राश । मदेम ।

हृता । त्वा । जताः ॥ १३

॥ अथ द्वितीया ॥

दिवो न तुभ्यमन्विद्र सत्वासुयं देवेभिर्धायि विष्णं ॥

अहिं यत्प्रमथो वद्विवां हन्मृजो विष्णुना सचानः ॥ १

दिवः । न । तुभ्यं । अमुं । इन्द्र । सत्वा । असुयं । देवेभिः ।

धायि । विष्णं ।

अहिं । यत् । प्रमथं । अपः । वद्विवांसं । हन् । मृजोपिन् ।

विष्णुना । सचानः ॥ २

दिवो सूर्यायेव हे इन्द्र तुभ्यं सत्वा सत्यमेव विश्वं व्याप्तमसुयंमसुरत्वं वरं देवेभिर्देवैः कोटभिरनुधायि । व्यायि । अकारि । कोटैः । सूर्यमाना देवता बलवती अभवतीत्यर्थः । हे मृजोपिन् विगतससोमेन्द्र विष्णुना सचानः संगच्छ-
जानस्त ॥ अथ सममाय इति धातो रूपं ॥ यद्येनासुयंवाप उदकानि वद्वि-
वांसं परिहृष्वन्तमहिमागत्य जंतारं दृक्मसुरं हन् अपधीः तद्वत् व्याधाधीनि
पूर्वेण संबंधः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तूर्षमोजीशान्तवसस्तथैयान्कृतवह्नीद्री वृहमंशाः ।

राजाभवन्मधुनः सोम्यस्य विष्वासां यत्पूरा दत्तमावत् ॥ १

तूर्षन् । ओजीशान् । तवसं । तथैयान् । कृतवह्नी । इन्द्र ।

वृहमंशाः ।

राजा । अभवत् । मधुनः । सोम्यस्य । विष्वासां । वत् ।

पूरा । दत्तं । आवत् ॥ २

अथ देहो विज्ञासां सर्गासां पुरां पुरीषां दत्तुं दारकं वज्रमावहं प्रापत् तदा
 सोमस्य सोमस्यस्य नयनो नयनस्य राजाभवत् । स्वाभ्यासीत् । कीदृशः ।
 तूर्णम् हिंसकान् हिंसकोजीयानतिशयेनोज्झी तपसो बलवत्तपनीयान्यलनसरः
 कृतब्रह्मा । कृतं ब्रह्म स्तोत्रं यिमे स्तोत्रं भः सः । अथवा कृतं दत्तं ब्रह्मासं येन
 स्तोत्रभ्यः सः । वृक्षगच्छा वृक्षनेजाः । एवंभूत इन्द्रो राजाभवदिति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

पतैरपद्रवण्यं इन्द्रत दशोणये कवयेऽर्कसातौ ।

वधैः शुण्णं शुषंश्च मायाः पित्वा नारिरेचीत्किं चन प्र ॥ ४

शतैः । अपद्रन् । पण्यः । इन्द्र । अत्त । दशोऽणये ।

कवये । अर्कसातौ ।

वधैः । शुण्णंश्च । अशुषंश्च । मायाः । पित्वाः । न ।

नारिरेचीत् । किं । चन । प्र ॥ ४

अत्रास्त्रिकर्कसातौ । अर्कोऽसं प्राप्यतेऽस्त्रिकर्कसातिर्गर्ह । तस्मिन् दशोणये
 बहुविष्कात्कवये मेधाविनः पंचमये चतुर्थी । हे इन्द्र त्वराज्यात्कुमादि-
 भ्यतः पण्य एतज्ज्ञासाकासुराः यतैः यतसंख्यावैर्यतेः स इवपद्रन् । अपाद्रवन् ।
 अपालायन् । अपि वेदोऽप्यस्य पृथक् । संपूर्णवचस्ये यदेः । शुष्णस्यैवचा-
 मकासुरस्य । यत्कोनायाः कण्ठान्यधै हननमाधनेरभुर्धने प्रारिरेचीत् । प्ररिक्ता-
 तिरिक्तासकरोत् । पित्वेऽस्य पितृरित्यज्ञनागेतत् । किंचन किंचिदपि न
 प्रारिरेचीत् तदोद्यमसं सर्वमप्यपाहारयत् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

मजो द्रुहो अपं विज्ञायुं भायि वज्रं यत्पतने माद शुण्णं ।

उरु य सरथं सारथये करिन्द्रः कुत्साय सुर्वस्य सातौ ॥ ५

महः । द्रुहः । अप । विष्वाऽप्रायु । धायि । वज्रस्य । यत् ।

पतने । पादि । शुष्णः ।

अन । सः । सारथ्यं । सारथ्ये । कः । इन्द्रः । कृषाय ।

सूर्यस्य । सातो ॥ ५

यद्यदा स भूयोऽसुरो पञ्चस्य पतने पाते पादि अगच्छत् । अजितेत्यर्थः । तदा जहो महो द्रुहो द्रोणधुः शुष्णस्य संबंधि विश्वायु भवंगतं । वज्रमिति शेषः । अपधायि । अपहितमकारि । निरस्तृतमित्यर्थः । स इन्द्रः सारथ्ये सारथिभूताय कृषाय सारथ्यं समानरथं सूर्यस्य सातो अजने निमित्तभूत इह विस्तीर्णं यथा भवति तथा कः । अकरोत् । मयः अग्निः । कृषयेन्द्रोऽसुरं शुष्णं जाययुः कृष्णात्मनः सारथिं कल्पयित्वा । अथा यत् शुष्णमहंसतश्च कृषयस्त्रयः वज्रवा अकारित्वनयोच्यत इति ॥

॥ इति चतुर्थस्य वने नामो वरः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

प्र श्येनो न मन्दिरमंगमसौ शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् ।

प्रायश्चमौ साय्यं ससंतं पृथगाया समिधा सं स्वस्ति ॥ ६

प्र । श्येनः । न । मन्दिरं । अंगं । असौ । शिरः । दासस्य ।

नमुचेः । मथायन् ।

प्र । आवत् । नमौ । साय्यं । ससंतं । पृथक् । राया । सं ।

पृथा । सं । स्वस्ति ॥ ६

श्येनः सारथ्यं । नेत्यर्थं यद्यः ससृज्ये पतने । अथा इन्द्राय मन्दिरं मन्दकरभंशुकोभं । प्रेति आ इत्यन्वर्थे वर्तते । आचरत् । अपसर्गदर्शनाच्च ख्यातमप्यातिथते । किंवाचमिन्द्रोऽपि दासस्य प्राणिनस्तु अपथितनेषुचेरेमसास्त्रोऽसुरस्य शिरः शोभं यथा यन् भवन्तं कुर्वन् साय्यं सप्रस पुनः ससंतं अपमं नमोमर्थं तत्कर्मिणात् । प्रायश्चमौ । अथवापिनाथेन राया पश्चादिधनेनेवाद्येन च तद्वत् सं पृथक् । सम्योक्तवत् ॥

॥ अथ समी ।

वि पिप्रोरहिमायस्य हृष्टाः पुरो वज्रिच्छवसा न ददौः ।

सुदामन्तरेक्षणीः अप्रच्छन्मृजिष्ने दातं दाशुषे दाः ॥ ७

वि । पिप्रोः । अहिमायस्य । हृष्टाः । पुरः । वज्रिन् ।

सवसा । न । ददरति दद ।

सुदामन् । तत् । रेक्षणीः । अप्रच्छन् । मृजिष्ने । दातं ।

दाशुषे । दाः । ७

हे वज्रिन् वज्रवर्धितमहिमायस्याहंत्यो माया यस्य पिप्रोरेतच्च कोऽसुरस्य संबन्धिनीहृष्टा वृष्टानि पुरः प्राकारादीनि दृग्गोषि यन्मा वलेन विददः । विदारितवानस । नेति पादपूरया । त्वं पिप्रोर्नृमणः प्राक्जः पुरः । अन्वे० १, ५१, ५ । यत् पूर्वरायसोभिर्नि पाहि । अन्वे० ७, १, ७ । इति दर्शनात् । अपि च हे सुदामन् यो धनदाने ह त्वं दातं विसंख्यं धनं दाशुषे दत्तवत् ऋजिष्ने एतस्मात्तस्मात् राजर्षेऽप्रच्छन् कोनाप्यवाप्यं तत्तस्य सभूतं रेक्षो धनं दाः । अदाः । दत्तवानसि ॥

॥ अथाटमी ।

स वतसुं दशमायं दशोणिं तूतुंजिमिदं स्वभिष्टिस्तुम् ।

आतयं शश्वत् द्योतनाय मातुर्न सीमपं सृजा इयथै । ८

सः । वेतसुं । दशमायं । दशोणिं । तूतुंजिं । इदं ।

स्वभिष्टिस्तुम् ।

आ । तयं । शश्वत् । इभं । द्योतनाय । मातुः । न । सी ।

सपं ॥ सृज । इयथै । ८

स्वभिष्टिस्तुम् : सुबुध्यैवशोवाय्यभिगम्यानि सुक्तानि सुक्तानि वेन देवति स इदं दशमायं वज्रवर्धनं वेतसुं वेतसुनामानसुरं दशं विमैतन्नामकं च तूतुंजिं तूतुंजिनामकं

यच्च अपि च त्वं हृदयं न कनकसुरं तद्येभमेतच्चानकनसुरं वैवस्वा एतं द्योतनायै-
तत्संज्ञाय दोषे चन्द्रपञ्चजः । अराक्षजत् । मयीचकार । तत् । दृष्टान्तः । जातुर्न
जातुर्मेनया ह्यप्युक्तं । यच्च । आत्मे पुत्रो मयीभवति तद्दृश्यं चकारेत्यर्थः । सेनिति
पादपूरणम् ॥

। अथ नवमी ।

स इं स्पृधो वनते अप्रतीतो विभ्रज्जं ह्रस्वणं गभक्षौ ।

तिष्ठदरी अक्ष्यस्व गते वचोयुजा वहत इदं कृष्णं ॥ ८

स । इं । स्पृधोः । वनते । अप्रतिः । दूतः । विभ्रज्जं । वज्रं ।

ह्रस्वणं । गभक्षौ ।

तिष्ठत् । दरी इति । अक्षिः । अक्ष्यः । दूतः । गते । वचः । युजा ।

वहतः । इदं । कृष्णं । ८

गभक्षः इति ह्रस्वणं ह्रस्वार्थं यत्नं वा इति । वज्रं स्तकीयमाहुर्धं विस्मयारकम्
अप्रतीतः यत्नभिरप्रतिगतः स इदं स्पृधोः स्पर्धमानानीविषात्पक्ष्यतीम् । यत्नम्
वनते । इति । इती स्तकीयावहावधितिष्ठत् । आरे इति । तत् । दृष्टान्तः । अक्ष्य
गते । वचो सेनाप्युरो रथेऽधितिष्ठति तद्गत् । तथा वचोयुजा वचोऽस्त्रात्पक्ष्यं युज्य-
मानो ॥ वहा कोतृषां स्तुतिभिर्दुज्यमानो तो इती च कृष्णं वहातनिर्दं वहतः ॥

। अथ दशमी ।

सनेम तेऽवसा नञ् इदं प्रपूरवः स्तवंत एना यज्ञैः ।

सप्त यत्पूरः शर्म शारदोर्दक्ष्यन्तासीः पुरकुत्ताय शिञ्जन् ॥ १०

सनेम । ते । अवसा । नञ् । इदं । प्र । पूरवः । स्तवंते ।

एना । यज्ञैः ।

सप्त । यत् । पूरः । शर्म । शारदो । दत् । इति । दासीः ।

पुरकुत्ताय । शिञ्जन् ॥ १०

हे इन्द्र तै तदोयेनावसा रक्षणेन नव्यो नवीये नवतरं तया दीयमानं धनं सजेन ।
 धनं सोतारो भजेनहि । पूरवो ननुय्याः सोतार यजानेन स्तोत्रेन युक्तेः प्रस-
 वंते । त्वं सुवन्ति । यद्यथात्कारणाद् सः कर्मणाऽप्रजयित्रीः । त्वमना ननु
 जनुं जेवनं पुत्रकृत्वायंतसाः काय रामे गिच्चन भनानि प्रयच्छन् हे इन्द्र त्वं धारदोः
 धारद्वान्तेऽधुरस्य संवन्धिनोः सप्त सप्तसंख्यकः पूरः पुरीः धनं सजेना नव्यं न
 दत्तं विदारितवानसि तत्कारणात् सोतारः सुवन्तीत्यर्थः ॥

॥ अथैकादशी ॥

त्वं वृध इन्द्र पृथ्वी भूर्वीरवः शुभं काव्याय ।

परा नववास्त्वममुदेयं महे पिते ददाय स्वं नपातं ॥ ११

त्वं । वृधः । इन्द्र । पृथ्वीः । भूः । वरिवसून् । उग्री ।

काव्याय ।

परा । नववास्त्वम् । अमुदेयम् । महे । पिते । ददाय । स्वं ।

नपातं ॥ ११

हे इन्द्र पृथ्वीः पुरातनस्तं काव्याय कविपुत्राद्योगेन सयनसे भागेवाय वरिवसून्
 धनमिच्छन् ११ धो भूः । सोतारं धनं भजेनहि । अमुदेयमनुदातव्यं धनं नववास्त्व-
 मितवानवमपूरं परावृत्त्य स्वं ककोयमोगेन सं नपातं युक्ते यत्त्रभिर्गृहीतं पुनं महे
 मेहेते पिते पालयितव्याद्योगेन परादद य । तव्यं यत्तुं कृत्वा प्रकर्षेण दत्तवानसि ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

त्वं धुनिर्इन्द्र धुनिमती कृणोरप सीरा न स्रवंतीः ।

प्र यत्तमद्रमति शूर पर्व पारया तुर्गं यदु स्तस्ति ॥ १२

त्वं । धुनिः । इन्द्र । धुनिमतीः । कृणोः । अपः । सीराः ।

न स्रवंतीः ।

प्र । यत् । अमद्रम् । अति । शूर । पर्व । पारयम् । तुर्गम् ।

यदु । स्तस्ति ॥ १२

हे इन्द्र मणिः इत्युक्त्वा कंसयिता त्वं पुनिमतीर्षनिनीषासुरो वासु निरोधकतया
विश्रुते मा अप चदकानि सीरान नदीरिव स्वर्णीः प्रवर्तन्तीर्षयोः । अगम्यः ।
पुनिं च वा तेन निरोधितान्यदकानि प्रवाहयतीत्यर्थः । हे मूर वेरोद्ग वयदा
सहस्रमति अतिक्रम्य प्रपिं प्रतीर्षी भवसि तदा सहस्रपारं निवृत्तो त्वयं यदुं च
पारम् । अपारयः । सहस्रमसारयः ॥

। अथ तथोदयी ।

तव च त्वदिन्द्र विश्वमाजी मस्ता धनीसुमुरी या च सिखम् ।

दीदयदत्तुभ्यं सोमेभिः सुन्वद्भीतिरिधमृतिः पद्व्यर्षे ॥ १६

तव । च । त्वत् । इन्द्र । विश्वं । आजी । मस्तः ।

धुनीसुमुरी इति । या । च । सिखम्

दीदयत् । इत् । तुभ्यं । सोमेभिः । सुन्वन् । दभीतिः ।

इधमृतिः । पद्वी । अर्षे ॥ १६

हे इन्द्र आजी संग्रामं तव च तवैव विश्वं व्याप्तं त्वत्तद्वयं कर्म भवति । कीदृश-
मिति तदुच्यते । या यो धुनीसुमुरी । पुनिच सुप्रसिद्धेति नृपकावसुरो । सिखम्
त्वग्व्यापयः तावसुरो सजः । संग्रामं सुप्रसृतो मन्त्रावित्यर्थः ॥ भूतार्थे व्यत्ययेन सट् ।
द्वितीयो जघब्दः पादपूर्वः ॥ तदनंतरं हे इन्द्र तुभ्यं त्वदर्थं सुन्वन् सोमानभिपुष्वन्
पक्षी पक्ष्यवान् इवीषि पक्षवानिष्ठाभितिरिष्णानां अतीकृता वा दभीतिनाम
राजभिः सोमेभिः सोमेरकैश्चिखिलं जघैरुदीदयदत् । दीदयत् एव । पुनिं सुप्रसिद्धं
तस्यै जघधेत्यर्थः । त्वं नि दक्ष्यं सुप्रसिद्धं पुनिं चेति हि दशमान् ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे दशमो वर्गः ॥

इमा च वेति द्वादशं षष्ठे सूक्तं भरद्वाजस्यार्धं त्रैलोक्यम् । नवम्येक दशो च
वैश्वदेव्यो । तथा चानुक्रम्यते । इमा च द्वादश नवम्येकदशो वैश्वदेव्यामिति ॥
अपञ्चयनाम्नेकाह इदं सूक्तं मरुत्पतीयनिविहानं त्रैलोक्यं च । इमा च त्वयं
एक इदिति मर्षादिना । आ० ६, ७ । इति ॥ इन्द्राविष्णोरुक्तांतिनाम्नेकाहरेऽ-
प्येवं मरुत्पतीयनिविहानं त्रैलोक्यं च । इमा च त्वयं योनौ च इदं वेति मर्षादिना ।

आ० ८, ७ । इति ॥ हनं वे कंदं मेऽपि मरुतीव इदं कृतं । कृतं च । म
रुतिन इवा च लेति मरुवतीयं । आ० ८, ७ । इति ॥

। तत्र प्रथमा ॥

इ॒मा च॑ त्वा पु॒क्तम॑स्य का॒रोर्द्व्य॑ वी॒र द्व्य॑ च॒वन्ते ।

धि॒शो रथे॑षा॒मजरं॑ न॒नीयो र॒थविभू॑तिरी॒यते वच॑स्या ॥ १

इ॒माः । ऊ॑ इति । त्वा । पु॒क्तम॑स्य । का॒रो । द्व्य॑ ।

वी॒र । द्व्य॑ । च॒वन्ते ।

धि॒शः । रथे॑षां । अ॒जरं॑ न॒नीयः । र॒थः । वि॒भू॑तिः ।

इ॒यते । वच॑स्या ॥ १

पुक्तमस्य वक्तुं कार्यं काचित् ॥ तच्च अभिकांक्षायांमिति धातुः ॥ कारोः
को तुभंरङ्ग जल्य संनंप्रथो ज्व्याः स्तुत्याः प्रथया इवा धियः स्तुमथो हे वीर
मूरे इ द्व्यं त्वा त्वा चवन्ते । कृतंति । कोटयं । रथेऽस्यां रथे स्थितमजरं जरागृहीतं
नवीयो नवीनांश्च नवतरं । च इति पूरणः । अपि च वचस्या स्तुत्या श्रेष्ठा विदुति-
योगतो विभवेत्तु रविर्चविसेचनं धनमोयते । त्वाचभिमञ्जति ॥

। अथ द्वितीया ॥

तस्मै॑ स्तु॒ष इ॒दं यो वि॒द्वानो॑ गि॒र्वी॒रसं॑ गी॒र्भो॑ऽज्ञ॒वृ॒द्धं ।

य॒स्य दि॒वम॑ति॒ म॒ह्ना पृ॒थिव्याः॑ पु॒नमा॑यस्य॒ रिरि॑चे म॒हत्त्वं ॥ २

तं । ऊ॑ इति । स्तु॒षे । इ॒दं । यः । वि॒द्वानः । गि॒र्वी॒रसं॑ ।

गी॒र्भः । य॒ज्ञः । वृ॒द्धं ।

य॒स्य । दि॒व । म॑ति॒ । म॒ह्ना । पृ॒थिव्याः॑ । पु॒नमा॑यस्य॒ ।

रि॒रि॒चे । म॒हत्त्वं ॥ २

य इदो विद्वान् सर्वं विद्वान् सर्वं ज्ञायमानो वा निवीरुवं गोभिरंजनीवं वज्र-
हृत्वं यज्ञैः प्रहृत्वं तसु तमेवेदं स्तुते । स्तुते । पुनमात्रस्य वज्रप्रज्ञस्य वज्ररंजनस्य
वा यज्ञेन्द्रस्य महित्वं माहात्म्यं दिवं दिवो दास्योक्तम् ॥ अथ चतुर्थे द्वितीया ॥ दृष्टव्या
श्रुतोकः पञ्चमः महिम्नातिरिचे अतिविध्यते तं स्तुत इति संबंधः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स इत्तमीवयुनं तंतन्वत्सूनेषा वयुनवच्चकार ।

कदा ते मर्ता अद्यतं पृ धामेयं ज्ञातो न भिनन्ति स्वभावः । ३

सः । इत् । तमः । अ॒वयु॒नं । त॒तन्व॒त् । सू॒ने॒षा । व॒यु॒न॒वत् ।

चकार ।

कदा । ते । मर्ता । अ॒द्य॒तं॒पृ॒ । धा॒मे॒यं॒ । ज्ञा॒तो॒ । न ।

भि॒न॒न्ति॒ । स्व॒भा॒वः॒ ॥ ३

य इत्य एवेदोऽवयुनमप्रज्ञान । प्रज्ञाननाशनमित्यर्थः । ततन्वद्वेषेण विस्तीर्ण-
साथं तमोऽवकारं दिवि सूनेषा दिव्याभेपितेन देवेन वयुनवत् प्रकाशवच्चकार ।
ज्ञातवान् । परोऽवचं प्रत्यक्षतः । हे स्वभावो बलवत्सिद्धं मर्ता मनुष्या अस्मत्स्य
नित्यस्य ते त्वदीयं धाम कर्माख्यं स्थानं । तत्त्वस्यान्देवानित्यर्थः । इवर्जतो बहुभिर्न्यतः
कदा कदाचित् । सर्वदेवैः । न भिनन्ति । किमपि प्राप्यजातं न हिंसन्ति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यस्ताव चकार स कुहं स्वदिन्द्रः कमा जनं चरति कासुं विष्णु ।

कस्मै यज्ञो मनसे शं वराय को अर्क ईंद्र कतमः स चोता । ४

यस्ता । चकार । सः । कुहं । स्व॒दि॒न्द्रः । का॒मा॒ । ज॒नं॒ । च॒र॒ति॒ । का॒सुं॒ । वि॒ष्णु॒ ।

आ । ज॒ने॒ । च॒र॒ति॒ । का॒सुं॒ । वि॒ष्णु॒ ।

कः । ते । य॒ज्ञः । म॒न॒से॒ । शं॒ । व॒रा॒यः॒ । कः । अ॒र्कः॒ । ई॒न्द्रः॒ ।

क॒त॒मः॒ । सः॒ । चो॒ता॒ । ४

य इन्द्रस्ता तान्युक्तप्रसिद्धानि दत्तव्यमादीनि कर्माणि चकार अकरोत् स इन्द्रोऽयं
 पुत्रं स्मृत् का स्मिन्नने कं जनं कर्माणि देवाणां चरति काष्ठं पितुः प्रजासु वर्मते इतोऽदृश्य
 विभूतिमहत्वाच्च त्रियेक्षं शक्यं । अथ प्रत्यक्षस्मृतिः । स इन्द्र कः कोहयो यज्ञस्ते तव
 जनेषु चैतसु शं सुखकरो भवति । वराय तव प्रणाय कः कोहयोऽर्को जलः समर्थो
 भवति । ज्योताश्चाता तव वरणाव यः समर्थो भवति स ज्योता कर्मणश्च भवति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

इ॒दा हि ते वे॒विष॑त॒ पुरा॒जाः प्र॒त्नास॑ आ॒सुः पु॒रु॒क्ष॒म॒खायः॑ ।

ये म॒ध्य॒मास॑ उ॒त नू॒त॒नास॑ उ॒त॒म॒व॒म॒स्य॑ पु॒रु॒क्ष॒त॒ बोधि॑ ॥ ५

इ॒दा । हि । ते । वे॒वि॒ष॒तः । पुरा॒जाः । प्र॒त्ना॒सः । आ॒सुः ।

पु॒रु॒क्ष॒त॒ । स॒खायः॑ ।

ये । म॒ध्य॒मा॒सः । उ॒त । नू॒त॒ना॒सः । उ॒त । म॒व॒म॒स्य॑ ।

पु॒रु॒क्ष॒त॒ । बोधि॑ ॥ ५

पुराजाः पूर्वज्जिज्ञासुः जाताः प्रत्नासः पुराणा र्जगिरःप्रभृतय इदा ज्योदानीमिव ।
 विषयं उपामार्थं वर्मते । वेविषतः कर्माणि प्राप्तं वर्मते हे पुरुक्षत् ब्रह्मणा कर्माणां
 कर्तारिन्द्र ते तव सखायः कोतार आसुः । बभूवुः । ये मध्यमासो मध्यमकालजा
 उतापि च ये नूतनासोऽद्युतना यतस्तेऽपि सर्वे ते कोतारो बभूवुः अगाः करणा-
 दृतापि चावमस्यावीचीनश्च नचापि कोत्वं हे पुरुक्षत ब्रह्मभिराहुतैर्द्र त्वं बोधि ।
 वृष्यस्य ॥

॥ इति चतुर्थं पठ एकदशो वरगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

तं दृ॒ष्ट॒न्तोऽव॑रा॒स॒ परा॑णि प्र॒त्ना तं इ॒न्द्र आ॒द्यात् ये॒भुः ।

अ॒र्ध॒मा॒स॒वीर॑ ब्रह्म॒वा॒हो या॒देव॑ वि॒द्य ता॒त्त्वा॒ म॒हा॒त॑ ॥ ६

ते । दृष्टान्तः । अक्षराक्षरः । पराक्षि । प्रत्ना । ते । इन्द्र ।

श्रुता । अनु । येसुः ।

अर्चामसि । वीर । ब्रह्मावाहः । यात् । एव । विद्म । तात् ।

त्वा । मज्जातम् ॥ ६

हे वीर शूर ब्रह्मावाहो ब्रह्मभिर्देवैर्वह्नीयेद् अक्षराक्षरौघीना बहुव्यास-
सक्तगुणोपेतं त्वां दृष्ट्वन्तोर्ध्वतः ॥ दृष्ट्वन्तिरर्चयन्तकमी ॥ पराक्षि प्रकृतानि प्रत्ना
प्रत्नानि पुराणानि श्रुत्या श्रुत्यानि श्रोतव्यानि ते त्वदीयानि कर्मोपयुक्तयः ।
अनुग्रहमनं निबन्धनं । स्तुतिरूपामिर्वाग्भिरनिबन्धुः । तथा अयं वि मज्जातं प्रभूतं
त्वा त्वागवोपसि । अर्चामः । श्रुताः । यादेव चान्येव कर्मोपि तिस्र जानीमः
तः तैः कर्मभिः स्तुत इति संबन्धः ॥

। अथ सप्तमी ।

अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महि जज्ञानमभि तव तिष्ठ ।

तव प्रत्नेन युज्येन सख्या वर्ज्या धृणा अप ता नुदस्व ॥ ७

अभि । त्वा । पाजः । रक्षसः । वि । तस्थे । महि । जज्ञानम् ।

अभि । तत् । सु । तिष्ठ ।

तव । प्रत्नेनम् । युज्येन । सख्या । वर्ज्या । धृणा इति ।

अप । ता । नुदस्व ॥ ७

रक्षसो रक्षसः सर्वेऽपि पाजः सेनाकक्षणां वरं हे इन्द्र त्वामि त्वामभिमुखं वितस्थे ।
प्रतिष्ठते । तथा त्वमपि महि नृजज्ञानं प्रादुर्भवत्तद्वत्तमभि अभिमुखः सन् सु सुषु-
तिष्ठ । स्थितो भव । स्थित्वा च हे धृणा यत्पूर्णां धर्मकैर्द्र तव त्वदीयेन वर्ज्ये च ता
तद्वत्तपनुदस्व । अपगतं प्रेरय । जिह्वोत्थय । कीदृशेन । प्रत्नेन पुराणेन युज्येन
योज्येन सख्या नित्यसहायेन ॥

॥ अथाष्टमी ॥

स तु शु॒धी॒द्र नू॒त॒नस्य ब्रह्म॒ण्यतो वी॒र का॒र॒घा॒यः ।

त्वं ह्य॒ग्नि॒पिः प्र॒दिवि॒ पितॄ॑णां श॒श्व॒द्बभू॑य सु॒हव॒ ए॒ष्टौ ॥ ८ ॥

सः । तु । शु॒धि॒ । द्र॒ । नू॒त॒नस्य । ब्रह्म॒ण्यतः । वी॒र ।

का॒र॒घा॒यः ।

त्वं । हि । अ॒ग्निः । प्र॒दिवि॒ । पि॒तॄ॑णां । श॒श्व॒त् बभू॑य ।

सु॒हवः । अ॒ष्टौ ॥ ८ ॥

हे कार॒घायः कार॒घां सो॒तॄणां धा॒रक हे वी॒रे॒द्र स प्र॒सि॒धस्त्वं नू॒त॒नस्ये॒दानीं-
त॒नस्य ब्रह्म॒ण्यतो ब्रह्म सो॒त्वं कर्त॑वि॒ष्यतो न॒म सो॒त्वं तु वि॒प्रं शु॒धि । इ॒ष्टुहि ।
यस्मात्कार॒घात् हे द्र॒द्र त्वमे॒ष्टाया॒जनेऽभि॒क्राम॒ने वा सति॑ सु॒हवः शो॒भना॒ह्वानः
सन् प्र॒दिवि॒ पूर्॒व॒स्मिन्ना॒ले पि॒तॄ॒णाम॑गिर॒सा॒मापि॑र्वे॒षुः यश्च॒क्षिर॒काशं॑ बभू॒य अ॒भूः
तस्मात्कार॒घात्सो॒तॄणां धा॒रं त्वं शु॒धीति॑ सं॒बंधः ॥

॥ अथ नवमी ॥

प्र ज॒तये॒ वरु॑णं मि॒त्रमि॒न्द्रं म॒रुतः॑ कृ॒षा॒वसे॒ नो अ॒द्य ।

प्र पु॒षणं॑ वि॒ष्णुं अ॒ग्निं पू॒र॒धि स॒वितार॑मोष॒धीः प॒र्व॒तांश्च ॥ ९ ॥

प्र । ज॒तये॒ । वरु॑णं । मि॒त्रं । द्र॒द्रं । म॒रुतः॑ । कृ॒ष । अ॒व॒से ।

नः । अ॒द्य ।

प्र । पु॒ष॒णं । वि॒ष्णुं । अ॒ग्निं । पू॒र॒धि । स॒वि॒तारं॑ ।

मो॒ष॒धीः । प॒र्व॒तांश्च । अ॒द्य ॥ ९ ॥

यस्मात्प्र॒सि॒धं वि॒धे दे॒वा आ॒र॒भ्यन्ते । हे भर॒द्वाज अ॒ष्टे॒दानीं वरु॑णं रा॒ज्य॒भि॒मानि॑र्न च
वि॒ज॒न॒ह॒र॒भि॒मानि॑र्न वे॒द्रं च प्र॒सि॒धं वरु॑तो ब्रह्म॒ण्यतो नोऽस्मा॑क॒भू॒तये तर्प॑णा॒वाप॒से

रक्षयाय च प्रकृष्य । अभितखीकुरुष्व । किंच पूषणमेतत्प्रसक्तं च विष्णुं सर्वव्यापिनं
देवं च पुरंधिं पुरुषिणं पुरुषकोषमग्निं च सवितारं सर्वस्य प्रेरकं देवलोचनीरोमश्चभि-
जानिनो देवान् पर्वतां चाद्रीनि त्वेतान् देवानश्चाकं तर्पयाव रक्षयाय च प्रकृष्य ।
सुगन्धामिच्छसीकुरुष्व ॥

॥ अथ दशमी ॥

इ॒म उ॑ त्वा॒ पु॒रु॒षा॒क प्र॒य॒ज्यो॒ ज॒रि॒ता॒रौ अ॒भ्यर्च॑न्त्य॒धैः ।

शु॒धि॒ इ॒व॒मा इ॒व॒तो इ॒वानो॑ न॒ त्वावाँ॑ अ॒न्यो अ॒सृ॒त

त्व॒द॒स्ति । १०

इ॒मे । जं॑ इति॒ । त्वा । पु॒रु॒षा॒क । प्र॒य॒ज्यो इति॑ प्र॒य॒ज्यो ।

ज॒रि॒ता॒रः । अ॒भि । अ॒र्च॑न्ति । अ॒र्कैः ।

शु॒धि॒ । इ॒व॑ आ । इ॒व॒तः । इ॒वा॒नः ॥ न॒ । त्वा॒वाँ॑ । अ॒न्यः ।

अ॒सृ॒त । त्वत् । अ॒स्ति ।

हे पुरुषाकं बहुयज्ञो हे प्रयज्यो प्रकृतेन वजनीयेह त्वा त्वानिमे जरितारः
कोत रोक्तेरर्चनीयैः स्तान्नैरभ्यर्चन्ति । अभिबुवति । तथा हे असृत अमरपृथिवीयेह
इवानः सूर्यमानस्वमाहुवतोऽभिबुवतो मम इव कोलं शुधि । इन्द्रस्य । किंच
त्ववान् त्वत्पृथो देवस्त्वदग्नौ नास्ति ॥

। अथैकादशी ।

नू॒म आ॑ वा॒चमु॒प॒ या॒हि वि॒द्वान्वि॒र्ध्नेभिः॑ स॒नो स॒हस्रो॑ य॒ज॒तैः ।

ये अ॒ग्नि॒जि॒ह्वाः कृ॒त॒सा॒य॑ आ॒सु॒र्यं म॒नुं च॒क्रु॒रु॒परं॑ द॒साय॑ ॥ ११

तु॒ । मे॒ । आ॒ । वा॒च॑ । उ॒प॒ । या॒हि॒ । वि॒द्वान् । वि॒र्ध्नेभिः॑ ।

स॒नो इति॑ । स॒ह॒स्रः । य॒ज॒तैः ।

ये । अ॒ग्नि॒जि॒ह्वाः । कृ॒त॒सा॒यः । आ॒सुः । ये । म॒नुं । च॒क्रुः ।

उ॒परं॑ । द॒साय॑ ॥ ११

इयं च वैश्वदेवीलुक्तं । हे सवितः सूनो बलस्य पुत्रेभ्य विद्वान् सर्वस्यस्यं यजत्रै-
र्वज्रनोयैर्विश्वेभिः सर्वैर्देवैः सवितु विश्वं ये मदोवा वाचः सुमित्रपाणि वषांस्युपाभि
आवाहि । आगच्छ । एवंभूतभिर्द्वं प्राच्येत येदृत्वात्सूक्तस्य । ये देवा अग्निजिह्वाः ।
अग्निजिह्वास्यानोबो येवां ते । अतसाप अहं यत्तं स्यूगंत आसुभवंति ये च देवा
इसाय यत्प्राहपक्षेपथाय ननु राजर्विहपरं दस्युनासुपरिभवं चक्रुः कृतवन्तः तैः
अहागच्छेति पूर्वेष्व संबन्धः ॥

। अथ द्वादशी ।

स नीं बोधि पुरएता सुगेधूत पुगेधं पथिकृद्दिनः ।

ये अश्रमास चरवो वहिष्ठासोभिर्न इन्द्राभि वंसि वाजं ॥ १२

सः । नः । बोधि । पुरःएता । सुःगुधु । उत । दुःगुधु ।

पथिकृत् । विदिनः ।

ये । अश्रमासः । चरवः । वहिष्ठा । तेभिः । नः । इन्द्र ।

अभि । वंसि । वाजं ॥ १२

हे इन्द्र पथिकृदर्थानां कर्ता विदिनः सर्वं विद्वान् स त्वं सुगेधु सुखेन गंतव्योऽप्यादि
च दुगेधु दुःखेन गंतव्येव चरुगार्गेषु नोऽकारं पुरएताः पुरो गंता बोधि । अथ ॥
बोधीति भवतेर्लोकायमपुह्वा कवचनस्य आदयं कृत् ॥ अश्रमासः अश्रमासिता चरवो
जज्ञांतो वहिष्ठा । वोदृतमास्तव येऽस्यः संति ते इन्द्र तेभिश्चैरर्थैर्नोऽप्यभ्यं वाजमस्य
अभिमणि । अभिवह ॥

॥ इति षतुर्थस्य षष्ठे द्वादशोऽध्यायः ॥

य एक इदित्येकादशस्य सप्तमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्थं तैत्तिरीयैर्द्वं । तथा चानुक्तानि ।
य एक इदेकादशेति ॥ आभिप्लविके प्रथमेऽहनि दशरात्रस्य प्रथमेऽहनि च माघ्यं दिन-
सवने ब्राह्मणाकारं सित्यस्त्रेऽहोमस्यस्य स्थाने त्रीणि संपातसूक्तानि । तेजिह्वं द्वितीयं
सूक्तं । छत्रिनं च । य एक इदिति त्रयोदशस्य ॥ आ० ७, ५, । इति ॥ उपपन्न-
माघ्येकारेऽपीदं निष्केयस्य निश्चयः । सूक्तितं च । य एक इदिति सप्तमं दिनः ।
आ० ८, ७, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

य एक इहृच्यर्चणीनामिंद्र तं गीर्भैरभ्यर्च आभिः ।

वः पत्यते वृषभो वृणागवान्सत्यः सत्वा पुरुमायः सहस्रान् । १

यः । एकः । इत् । इहृच्यः । चर्चणीनां । इंद्रं । तं ।

गीःभिः । अभि । अर्च । आभिः ।

यः । पत्यते । वृषभः । वृणागवान् । सत्यः । सत्वा ।

पुरुमायः । सहस्रान् । ।

य इंद्रचर्चणीनां प्रजानामपत्येक इदेक एव इहृच्योऽज्ञातव्य आभिर्गीर्भिस्तुतिरुपाभिर्गीर्भिरिंद्रभ्यर्च्ये । अभिष्टोमि । य इंद्रः पत्यते स्तोत्रनिर्गच्छति । यहा पत्यते लोकांनामीष्टे । कीदृशः । वृषभः कागानां वर्धिता वृणागवान्सत्त्वान् सत्योऽविश्वंवादी सत्वा शत्रूणां सादयित्वा कामानां दाना वा ॥ सदेनां सन्तेर्वेदै रूपं ॥ पुरुमायो बहुप्रज्ञः सहस्रानभिभवन्नान् समिंद्रमभिष्टोमीति संबंधः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तमुं नः पूर्वै पितरो नवःनाः सप्त विप्रासो अभि वाजयंतः ।

नक्षत्राभं ततु'रिं पर्वतेष्ठाभद्रौघवाचं मतिभिः श्रविष्ठं ॥ २

तं । ऊं इति । नः । पूर्वै । पितरः । नवः । गवाः । सप्त ।

विप्रासः । अभि । वाजयंतः ।

नक्षत्राभं । ततु'रिं । पर्वतेऽस्यां । अद्रौघवाचं । मतिभिः ।

श्रविष्ठं ॥ २

पूर्वे प्रजा नवत्या नवभिर्मासैः सप्तमनुष्ठितवंतः सप्त सप्तसंख्याका विप्रासो विप्रः तेषांविनो वाजयंतो वाजयतं इविलं चथमिंद्रस्य कुर्वंतः । इंद्रं वा वाजिनं वाजयन्ते कुर्वंतः । तत्करोतीति शिच् ॥ एवंभूता नोऽस्याकं पितरीऽगिरसस्तस्य तमेवेष्टे मतिभिः ॥

स्तुतिभिरभि । तदुदुरिति शिवः । कीदृशं । नक्षत्राभं ॥ नक्षत्रिर्गतिकर्ता ॥ अभि-
गच्छतां यत्पूर्वा दंभिताः । 'हंसितारं' तदुरि' तरितारं' पर्वतेषां पर्वतेष्ववस्थित-
नक्षत्रं यदार्च्यं । अद्भुतव्यनतिक्रमणीया वागाच्चाकृपा यस्य तं । यनिष्ठं वक्ष्यन्तम् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तममह इदंमस्य रायः । पुरुवीरस्य वृषतः पुरुषोः ।

यो अस्कृधोयुरजरः सर्वान्तमा भर हरिवो मादयध्यै ॥ ३

तं । इमहे । इन्द्र । अय । रायः । पुरुवीरस्य । वृषतः ।

पुरुषोः ।

यः । अस्कृधोयुः । अजरः । स्वः । वान् । तं । आ । भर ।

हरिवः । मादयध्यै ॥ ३

पुरुवीरस्य वृष्टस्य पुरुषोऽयम् । वृषतः । परिचारकजनसहितस्य पुरुषोर्वृष्टस्य
वृष्टपयोनीस्य राय इदं धनं ॥ द्वितीयार्धे वृष्टो । तनिन्द्रमोमे । याचामहे ।
यो रविरस्कृधोयुरविष्मिन्नोऽजरो जराहानिरहितः कर्मान् सुखयुक्तो हे हरिवो
हरिवन् कर्माणां पितेन्द्र त्वं तं रयिं मादयध्वै । अस्मान्मादयितुमाभर । आहर ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तको वि वोचो यदि ते पुरा चिञ्जरितारं आनयः सुम्भमिन्द्र ।

कस्मै भागः किं वयं दुधं श्विदः पुरुषत पुरुवसोऽसुरजः ॥ ४

तत् । नः । वि । वोचः । यदि । ते । पुरा । चित् ।

जरितारः । आनयः । सुम्भ । इन्द्र

कः । ते । भागः । किं । वयः । दुध । श्विदः । पुरुषत ।

पुरुवसो इति पुरुवसो । असुरजः ॥ ४

हे इंद्र यदि ते तव पुरा चित्पूर्वस्मिन्कावे जटितारः कोतारः स्रज्जं सुखमानयः ।
तत्तरस्रजं मोऽन्नाकं विनोचः । विमृजि । दुध्र दुध्रं हे खिहः यत्तुषां खेदवितर्हे
पुद्गलं हे पुद्गलो इंद्र पञ्चरात्रोऽसुराणां हंतसे तव अश्विषु को भागः कृष्णः । ययो
हविलंक्षणमखं किं कृष्णं । यदि केचिच्चिरंतनाः पूर्वकाः स्युः त्वत्तः सकाशः स्रज्जं
लेभिरे तद्गृहमपि तः स्रज्जं लघुप इति विचार्य सुखमाप्तिविश्रंभो जनासोऽहो
भवेदित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तं पृच्छंती वज्र'हस्तं रथेष्ठामिंद्रं वेपी वक्त्र'री यच्च नू गीः ।
तुविश्राभं तु'विकूर्मिं रभोदां गातुमिषे नञ्जते तुम्भ'मच्छं । ५
तं । पृच्छंती । वज्र'हस्तं । रथे'स्था । इंद्रं । वेपी । वक्त्र'री ।
यद्यं । नू । गीः ।
तुवि'श्राभं । तु'वि'कूर्मिं । रभः'दां । गा'तुं । इषे । नञ्ज'ते ।
तुम्भ' । अच्छं ॥ ५

पूर्वथोपाख्य इंद्र स्रजये कामान्नायच्छत् ततः सकामपूर्य कषिराह । वज्रहस्तं
वज्रपाणिं रथेष्ठां रथे स्थितं तमिंद्रं पृच्छत्यर्चयंती ॥ पृच्छतिरर्चयति क्रमो ॥ वेपी ।
वेपो यागादिखण्डं कर्म । तद्वती वक्त्रो गुणानां वक्त्रो गीरीदृशो स्तुतिखं
यजमानस्य भवति । कीदृशमिंद्रं पृच्छंती । तुविश्राभं तुषीनां वज्रना पञ्चोत्तारं
तुविकूर्मिं वज्रकर्माणां रभोदां रभसी वल्लभ दानारं । तु इति पूरणः । स यजमानो
गातुं सुखमिषे । गच्छति । किंच तुम्भं स्नापयितारं यत्तुम्भमाभिमुखं नञ्जते ।
गच्छति ॥

॥ इति चतुर्थं चठे त्रयोदशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अथा च त्वं मायया वाटधानं मनोज्ञवां स्वतवः पर्वतेन ।
अर्च्युता चिह्नोद्धिता स्त्री जो वज्रो वि हृद्-हा ह'पता
विंरग्निन् ॥ ६

अथा । व । त्वं । मायया । बहुधानं । मनःशुद्धी । स्वतः ।

पर्वतेन ।

अधुना । चित् । वीङ्गता । सुशोभः । राजः । वि ।

हङ्गा । धृष्टता । विरगिणम् ॥ ६

हे स्वतः स्वभूतबलैर्ह त्वं मनोशुद्धा मनोवद्व्यस्तानेन पर्वतेन बहुपर्वतया सङ्कीर्णे-
नाहुतेन वज्रैः । वज्रैश्च यत्पर्वतया । श्लो० १, ८०, ६, । इति दर्शनात् अत्रानया
मायया बाहुधानं पर्वमानं त्वं प्रसिद्धं इत्वं व्यञ्जः । विशेषेणाभाकीः । तथा हे
शोभः शोभनतेजो हे विरगिणम् हे भङ्गधिरह त्वमच्युताच्युतानि चिद्विनाशरहि-
तान्यपि वीङ्गता वीङ्गितान्याद्यिलोकनानि हङ्गा हटानि पुराणि धृष्टता धर्मक्षेप
वज्रैश्च व्यञ्जः । भगवानसि ॥

। अथ सप्तमी ।

तं वी धिया नव्यस्या शविष्ठं प्रज्ञं प्रज्ञवत्परितंसयथै ।

स नी वज्रदनिमानः सुवर्द्धो विश्वान्यति दुर्गहाणि ॥ ७

तं । वः । धिया नव्यस्या । शविष्ठं । प्रज्ञं । प्रज्ञवत् ।

परितंसयथै ।

सः । नः । वज्रत् । अनिमानः । सुवर्द्धा । दुर्गः । विश्वानि ।

अति । दुःसङ्गता न ॥ ७

नव्यस्या नवतरया धिया स्तुत्या शविष्ठं वज्रवत्तमं प्रज्ञं पुराणं हे हङ्गा तं वज्रं
प्रज्ञवत् परितंनः श्रवण इव परितंसयथै परितो विलारवितं । अहं प्रज्ञतोऽस्मीति
शेषः । अनिमानोऽरिनाथः सुवर्द्धा शोभनवज्रनः स हङ्गा विश्वानि समस्तानि
दुर्गहाणि दुर्गाणि नोऽस्म्यनतिवज्रत् । अतिवज्रत् ॥

। अथाष्टमी ।

आ जनाय दुहणे पार्थिवानि दिव्यानि दीपवोऽन्तरिक्षा ।

तपं वृषन् विज्यतः शोचिषा तान् ब्रह्महिमं शोचय चामपय ॥ ८

आ । जनाय । दुहणे । पार्थिवानि । दिव्यानि । दीपवः ।

अन्तरिक्षा ।

तपं । वृषन् । विज्यतः । शोचिषा । तान् । ब्रह्म । हिमं ।

शोचय । चाम । अपयः । च ॥ ८

हे इंद्र त्वं दूहणे सावुजनानां द्रोणुजनाव जनस्य राजसारादेः ॥ ब्रह्महिं चतुर्थी ॥
पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि दिव्यानि दिवि भवान्यन्तरिक्षांतरिक्षे भवानि च
स्थानान्या दीपवः । आ समन्तात्तापय । हे वृषन् कामानां वभिन्तरिद्र त्वं पिबतः
समन्तां विद्यमानान् तान् राजसादीन् शोचिषा तद्दीपया दीपया तप । वृष । किंच
ब्रह्महिमे ब्रह्मचरेड्रे राजसरादेये । ब्रह्महिमं दग्धुं निज्यतः । आं वृषिनीमपचांतरिक्षं
शोचय । दीपय । आप इत्यन्तरिक्षनामैतत् ॥

। अथ नवमी ।

भुवो जगस्य दिव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगत्स्त्वैवसंहृक् ।

भिष्व वज्रं दक्षिणे इंद्र हस्ते विष्ठा अजुर्थं हवसे वि मायाः ॥ ९

भुवः । जगस्य । दिव्यस्य । राजा । पार्थिवस्य । जगत्सः ।

त्वैवसंहृक् ।

भिष्व । वज्र । दक्षिणे । इंद्र । हस्ते । विष्ठाः । अजुर्थं ।

हवसे । वि । मायाः ॥ ९

हे त्वेवसंहृक् दीपदधनेंद्र दिव्यस्य दिवि भवस्य जनस्य राजसारादेः वज्रः ।
अजुर्थः । जगतो जगत्स्य पार्थिवस्य च राजा भवसि । दक्षिणे हस्ते वज्रं विष्ठाः ।

निवेदि । तेन च निहितेन बल्लोच विद्याः सदा आसुरीर्वावा विदमहे । विद्यायते ॥
इव दामहिंसान्तिरक्षयेन्निति धातुः ॥ हे इन्द्राशुर्वं जरसिद्धगणक्येन्द्र त्वमिति ॥

। अथ दशमी ।

आ संवत्तमिन्द्र णः स्वस्तिं शत्रुतूर्याय वृहतीमच्छ'भ्रा ।

यथा दासान्धार्याणि वृथा करो वज्रिन्सुतुका नाहु'षाणि । १०

आ । संवत्तं । इन्द्र । नः । स्वस्तिं । शत्रुतूर्याय । वृहतीं ।

अच्छ'भ्रा ।

यथा । दासानि । आर्याणि । वृथा । करः । वज्रिन् ।

सुतुका । नाहु'षाणि । १०

हे इन्द्र शत्रुतूर्याय शत्रूणां तारणाय वृहती मङ्गलीयमृध्नामहिंसितां संवत्तं
पयसी संगच्छमानां स्वस्तिं धेनुसखाणां संपदं हे इन्द्र नोऽक्षभ्यनाभर । वज्रिन्वज्र-
पहिन्द्र वथा सखा दासानि कर्णहीनानि शत्रुव्यजाताभ्यार्वाणि कर्णवृक्षानि
क्षरः अपकरोः । नाहुषाणि शत्रुसर्वधीनि । नाहुषा इति शत्रुव्यनाथैतत् । वृथा
वृथाणि शत्रून् सुतुका सुतुकानि शोभनहिंसोपेतान्यकरोः ॥

॥ अथैकादशी ।

स नो निवृ'द्धः पुरुङ्गत वेधो विभ्र'वारा'भरा गञ्जि प्रयज्यो ।

न वा अदेवो वरते न देव आभिर्याहि तूयमा मद्राद्रिक् ॥ ११

सः । नः । निवृत्त'भिः । पुरुङ्गत । वेधः । विभ्र'वारा'भिः ।

आ । गञ्जि । प्रयज्यो इति प्रयज्यो ।

न । वाः । अदेवः । वरते । न । देवः । आ । आभिः ।

याहि । तूयं । आ । मद्राद्रिक् ॥ ११

ये पुद्गलत ये वेदो विधातये । प्रयत्नो प्रकटेन यजमोवेद् स त्वं विन्वादाभिर्नि-
 चैर्वरणीयाभिः संभजनीयाभिर्निमुञ्जितैर्नोऽस्मानागच्छ । आगच्छ । अदेवोऽसुरो
 वा नियुतो यानवाच्च परते न वारयति देवस्य न परते आभिर्निमुञ्जितसूत्रमा चिन्मेष
 नद्रादिक् मन्त्रभिन्नस्यः सन् आयाचि । आगच्छ ॥ आह्वागमस्य द्विवचनं आदत्तं ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे चतुर्थो वगः ॥

सुत इदिति दशमं नष्टं स्मृतं भरहाजस्यार्थं त्वं दुभगैः । सुत इत्येतत्सुक्तान्तं ॥
 विवृणोति निष्केषल्य इदं श्रुतं । श्रुतिनं च । सुत इत्यनेन प्र पूर्णः । आ० ८. ७. ।
 इति ॥ मन्त्रात्रनेऽपि निष्केषल्य इदमादीनि त्रीणि सुक्तानि । तथैव पंचमः परस्मै
 कलितं । सुत इत्वं निमित्त इन्द्र सोम इति त्रीणि । ऐ० आ० ५. ८. । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

सुत इत्वं निमित्त इन्द्र सोमे स्तोम ब्रह्मणि शस्यमाने उक्थे ।

यद्वा युक्ताभ्यां मघवन् हरिभ्यां विभ्रद्वज्रं वाहोरेन्द्र वासं । ।

सुते । इत् । त्वं । निमित्तः । इन्द्र । सोमे । स्तोमे । ब्रह्मणि ।

शस्यमाने । उक्थे ।

यत् । वा । युक्ताभ्यां । मघवन् । हरिभ्यां । विभ्रद्वज्रं । वाहोरेन्द्र । वासं । ।

वाहोः । इन्द्र । वासं । ।

सोमे सुत इदमिदं एव सति ब्रह्मणि वृद्धति मृद्धति सोमे सोम उद्धारं वा
 सत्युक्थे शस्ये शस्यमाने सति ये इन्द्र त्वं निमित्त निमित्त सन् इरी धनो जयन् हे
 मघवन् मघवन् इन्द्र त्वं वाहोरेन्द्र वाहोरेन्द्रं मकीय मायुधं विभ्रद्वज्रं युक्ताभ्यां रथे
 निमुक्ताभ्यां हरिभ्यामवाभ्यां वासि यद्वागन्मसोत वज्र तस्यो मेऽभिपुत इति
 संबन्धः ॥

॥ अथ द्वितीया ।

यद्वा इति पार्थ सुष्मिन्द्र वृद्धत्येवंसि मूरं सतौ ।

यद्वा इति स विभ्रद्वज्रं विभ्रद्वज्रं वयः शस्ये इन्द्र इत्युक्थे । ।

यत् । वा । द्विभिः । मार्ये । सुखि । इन्द्र । इन्द्रः । इन्द्रः ।

अवसि । मूरः । सातौ ।

यत् । वा । दक्षस्य । विभ्यः । अविभ्यत । अविभ्यतः ।

अधतः । इन्द्र । दक्ष्यन् ॥ २

ये इन्द्र त्वं द्विभिः दासीके मूरसातो मूरैर्मतेः संभजकोत्ते इन्द्रस्ये सुखे च मार्ये
प्राप्तये सति सुविभभिर्घातारं यजमानमवसि यद्वा रजसोति वज्रं कति ससुहरे ।
दक्षस्य वज्रादिषु सगर्हस्य विभ्यः यत्त्वभ्यो विभ्यतो जनस्य अधतः । अविभ्यत अविभ्य-
तानाम्दक्ष्यनुपपत्तिनृन् यत्त्वन् ते इन्द्र त्वमविभ्यङ्कोरिद्विभिः सन परंभवो यद्वा
वयोकीरोपीति वज्रं तत्त्वर्ष सोमेभिर्बुध इति पूर्वेषु संवधः ॥ तथा कोमं । वद्वाङ्को-
धोरयन्त्यजं हरिभ्यं वासि इन्द्रवज्रं । वज्रं रजसि संयामे नृन् सोममभिर्बुधवतः ॥
यज्ज कर्भं सुदक्षस्य यजमानस्यापारयः । वयोकीरोपि तांस्तस्यै विभ्यते भीतिवर्जितः ॥
तस्योमेभिर्बुधे कोत्वमस्यवोच प्रवृत्तयोः । इति वृषोऽयमेकाग्रः सुत रजसि वि
इवमिति ॥

। अथ तृतीयः ।

पातां सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीतयो जरितारं मूती ।

कर्ता वीराव सुखं य उ लोकं दाता वसुं सुवते कीरये चित् ॥ ३

पातां । सुतं । इन्द्रः । अस्तु । सोमं । प्रणेनीः । अथ ।

जरितारं । जती ।

कर्ता । वीराय । सुखये । जं इति । लोकं । दाता । वसुं ।

सुवते । कीरये । चित् ॥ ३

इन्द्र सुतमभिर्बुधं सोमं पातास्तु । पातरीको भवतु ॥ तस्मैतत्पात्रं सोमाख्य-
मिहेति वहीप्रतिपेयः ॥ वीरयः । जती जाया मार्गेण जरितारं कोतारं प्रणेनीः
प्रवृत्तये तैमिव जङ्घाः वीराव वज्रादिवर्गं सु दक्षस्य सुतमे सोममभिभवं कर्भं

यजमानाय सोमं स्वामं कर्ता । दातेत्यर्थः । क इति पादपूर्व । सुवती सोमं
कुर्वते कोरते चित् ॥ विदिति चार्थे ॥ सोमे च । कीरिरिति सोमनामेतत् ।
बहु धर्म दानास्तु ॥

। अथ चतुर्थी ।

गन्तेयंति॒ सर्व॒ना॒ हरि॑भ्या॒ बभ्रि॑र्वज्रं॒ पपिः॒ सोमं॑ ददि॒र्गाः ।

कर्ता॑ वीरं॒ नर्थं॑ सर्व॒वीरं॒ ओता॑ हव॒ गृण्य॑तः॒ सोम॑वा॒हाः । ४

गन्ता । दूयंति । सर्वना । हरिभ्या । बभ्रिः । वज्रं । पपि ।

सोमं । ददिः । गाः ।

कर्ता । वीरं । नर्थं । सर्ववीरं । ओता । हव । गृण्यतः ।

सोमवाहाः ॥ ४

इंद्रो हरिभ्यां आकीयाम्यानिधंति हृदयस्थानि शीघ्रि सवना सवनानि गन्ता
गमनशीलो भवत् । कीदृशः । वज्रं आकीयमावुधं बभ्रिभतां धारकः सोममभिपुर्तं
पपिः प्राता गा ददिदाता नर्थं मनुष्यहितं सर्ववीरं बहुपुत्रोपेतं वीरं पुत्रं कर्ता
यजमानाय दाता गृण्यतः सुवतः सोमः संबंधि हव सोमं ओता आपकः
सोमवाहाः सोमैः सोमैर्बहुभोः ॥

। अथ पंचमी ।

अस्मै॑ वयं॒ यद्वा॒वान॒ तद्दि॑वि॒ष्य इ॒न्द्राय॒ वो नः॑ प्र॒दिवो॒ अप॒स्तः ।

सुते॑ सोमै॒ स्तुम॑सि॒ शंसं॑तु॒कथे॒द्राय॒ ब्रह्म॒ वधे॑न॒ यथा॑स॒त् । ५

अस्मै । वयं । यत् । ववानं । तत् । विविष्यः । इन्द्राय । वोः ।

नः । प्रदिवः । अपस्तः । करिति कः ।

सुते । सोमै । स्तुमसि । शंसत् । उक्था । इन्द्राय । ब्रह्म ।

वधेनं । यथा । असत् । ५

प्रदिनः पुराणो व इन्द्रो मोक्षदत्तयः पोषणादिकं कर्म कः करोति अर्चयित्री
 अर्चयित्रीदिकं यवान कायवतेऽस्या इन्द्रः य नयं तद्विविधः । आश्रमः । कुर्म इत्यर्थः ।
 सोमे सन्निभितुते सति सुतयाः । सुतः । इन्द्राय सोत्वायि कुर्मः । उक्थोक्त्यानि
 यथायि यंसु यंसुतः ॥ प्रथमावस्तुत्यनस्य सुतः ॥ अस्याः इति सत्यमस्यमिन्द्रायैन्द्रायै
 यंसुतं यथा इति करणसत् स्यात् तथा कुर्म इत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे पञ्चदशो वर्मः ॥

। अथ षष्ठौ ।

ब्रह्मायि हि चक्षुषे वर्धमानि तावन्त इन्द्र मतिभिर्विविधः ।

सुते सोमे सुतयाः शंसन्मान रांद्रा क्रियास्य वक्ष्यानि यज्ञः ॥ ६

ब्रह्मायि । हि । चक्षुषे । वर्धमानि । तावन्त । ते । इन्द्र ।

मतिभिः । विविधः ।

सुते । सोमे । सुतयाः । शंसन्मानि । रांद्रा । क्रियास्य ।

वक्ष्यानि । यज्ञः ॥ ६

हे इन्द्र त्वं हि ब्रह्मात्कारणात् ब्रह्मायि सोत्वायि वर्धमानि सत्यमेव इति करणस्य
 अस्याः सुतयानि ब्रह्मात्कारणात्तावन्त इति तावन्तानि सोत्वायि ते तुभ्यं मतिभि-
 र्विविधैर्भवेत् विविधः । आश्रमः । वर्धमानि सोत्वायि नम यथा भवेदुक्तं तावन्तानि
 कश्चिन्मनसोक्तं । अपि च हे सुतयाः अभिवृत्तक सोमस्य पातक्यं शंसन्मानि
 सुतयानि रांद्रा रांद्रायि रक्षयानि यज्ञैर्भवेत्तुक्तानि यज्ञयानि
 पातक्यानि सोत्वायि क्रियास्य । करणम् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

स नीं वोचि पुरोडाशं दद्यात् पिबा तु सोमं मोक्षणीक इन्द्रः ।

इन्द्रं वर्धयन्मानस्य सोदीव इति तावन्तं वोचं । ७

सः । नः । बोधिः । पुराडाशः । ररायः । पिबः । त । सोमः ।

गाऽऽजीकं । इदं ।

आ । इदं । बर्हिः । यजमानस्य । सीद । उरुं । हविः ।

त्वाऽयतः । जं इति । लोकं ॥ ७

ये इन्द्र ररायो रमभायः स त्वं नोऽस्मादीयं पुरोडाशमेतत्तुल्यं वृषिर्बोधिः ।
तुल्यम् । किं गंजीकं गन्धिवारदद्यादिभिः संस्तुतमभिपुनं सोमं त चिद्रं
पिब । पिबे । तदर्थं च यजमानस्य संबंधीदं बर्हिरासीद । अभिविधः । तदन्तरं
त्वायतस्त्वानिष्कृतो यजमानस्य लोकं स्थानमुद पिशीर्यं कथि । पुरः ॥ ७ इति
पुरः ॥

॥ अथाष्टमो ॥

स मंदस्वा ह्यनु जोषंमय प्र त्वा यज्ञासं इमे अग्रवंतु ।

मेमे हवासः पुरुहंतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यस्याः ॥ ८

सः । मंदस्व । हि । अनु । जोषं । उग्र । प्र । त्वा । यज्ञासंः ।

इमे । अग्रवंतु ।

प्र । इमे । हवासः । पुरुहंतं । अस्मे इति । आ । त्वा ।

इयं । धीः । अवसे । इन्द्र । यस्याः ॥ ८

ये अग्रं रूपमिन्द्र स त्वमनु जोषं कामातुषुयं यथा भवति तथा मंदस्वः ।
सोदकः ॥ हिमब्दः पादातयः । हिमोमे मंदस्वेत्याकातयः व्यत्यवास्तमोऽनुदातयः ॥
इमे यज्ञासो यज्ञाः सोमास्वा त्वां प्राप्नुवंतु । प्राप्नुवंतु । ये पुरुहंत वक्रधिराकतेन्द्र
त्वान्मे यजमानोऽस्मीति हवासो इयः सोमासि प्राप्नुवंतु । इयं धीः सुविद्याय
पुरुः शोकं रमभायस्त्वाम् । आह्वितः । निवर्ततः ॥

॥ अथ नवमी ॥

तं वः सखाय सं यथा सुतेषु सोमैभिरौ पुण्याता भोजमिंद्रं ।

कुर्वितस्मा असंति नी भराय न सुष्विमिंद्रोऽवसे जधाति ॥ ८

तं । वः । सखायः । सं । यथा । सुतेषु । सोमैभिः । इन्द्रं ।

पुण्यात । भोजं । इन्द्रं ।

कुर्वित् । तस्मै । असंति । नः । भराय । न । सुष्वि । इन्द्रं ।

अवसे । जधाति ॥ ८

ये सखायः सोतारो नो वयं सोमेषु सुतेष्वभिपुतेषु सत्यं भोजं दातारं तयो-
जेतमिंद्रं सोमैभिः सोमैर्यथाकामं संप्रयत । संप्रयत । तस्मा इन्द्राय कुर्वितस्तप-
करथं । कुर्वितस्मा वस्तुनामैतत् । असंति । अस्तु । किमर्थं । नोऽस्माकं भराय
भरयाय पोषयाय । इन्द्रः कुर्वितस्माभिपुतेष्वपीलं यजमानमवसे तर्पयाय न जधाति ।
न वाधते ॥

॥ अथ दशमी ॥

एवेदिंद्र सुते अस्तावि सोमं भरद्वाजेषु जयद्विभ्रघोनः ।

असद्यथा जरित उत सूरिदिंद्री रायो विष्ण्वारस्य दाता ॥ १०

एव । इत् । इन्द्रं । सुते । अस्तावि । सोमं । भरद्वाजेषु ।

जयत् । इत् । मघोनः ।

असत् । यथा । जरिते । उत । सूरिः । इन्द्रः । रायः ।

विष्ण्वारस्य । दाता । १०

यद्येनां धनमतो कुर्वितो यजमानस्य जयद्विभ्रघोन इन्द्रः सोमे सुतेऽभिपुते सति
भरद्वाजेषु भरद्वाजे मघोवैवमस्मादि । सुतेऽपुते । इन्द्रो जरिते सोमे जरि-

सन्ध्यां प्रेरको यथासत् भवेत् । सतादि च विद्युत्पराक मित्रैर्मन्त्रैश्च राज्ञो वनस्य
हाता यथा भवेत् तज्जाह्नापोतिर्धर्मवः ॥ इदिति ह्यं पूरणं ॥

॥ इति चतुर्थोऽध्यायः पठे यः । सुतो वरः ॥

॥ इति पठे यः कले द्वितीयोऽध्यायः ॥

द्वितीयोऽध्यायः विंशति सूक्तानि । तत्र ह्यथा मद इति दशैवं प्रथमं सूक्तं
अरहाजस्यैवैषु प्रथमं । द्वितीयस्तु तत् । त्रिभुवति दिव्येभ्यः एतत् तत् । सुमित्रं
च । ह्यथा मदः ॥ अंशुताय । आ० ८. ६. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ह्यथा मद इदं श्लोकं च यथा सचा सोमेषु सुतपा ऋजीषी ।

अर्चनी मधवा ह्यथ चक्यैश्च राजा गिरामञ्जितोतिः ॥ १

ह्यथा । मदः । इदं । श्लोकः । च यथा । सचा । सोमेषु ।

सुतपाः । ऋजीषी ।

अर्चनीयः । मधवा । ह्यथ । चक्यैः । सुतः । राजा ।

गिरा । अञ्जितोतिः ॥ १

सोमेषु सोमपत्न्यु यानेभिरे सोमपानजनितो मदो ह्यथा वनमानस्य यायानी
अर्चको भवति । यथा सवर्जनान्नुदकस्य यवेषु कर्ता भवति । चक्यैश्च
यथैव सचासह श्लोकः सोमपः यद्वत् । ह्यथा भवति । सुतपा अविभुतस्य सोमस्य
पाता ऋजीष्यजोषं मत्तरस्यैव सामं नृपदिगजस्यैव मनसा च चैवो यथैः
सुतोनां नेहैव चक्यैः सोमैर्यत्नैः चनीयो भवति । सुतो सुतो कनिषासो
गिरा सुतोनां राजेश्वर इन्द्रोऽञ्जितोतिरजीवराच भवति ॥

॥ अथ द्वितीया ।

ततुं रिर्वीरी नयां विर्चिताः शीताः चर्वं गृह्यत उच्यंतिः ।

महः शंखी नरा काश्चावा राजा सुतो विद्वं हाति पावैः ॥ २

तत्परिः । बीरः । नर्वैः । विधेताः । ओता । चर्च ।

अथवाः । उर्विजतिः ।

बहः । शंसः । नरा । काहः । चावाः । वाजी । सुतः ।

विद्वे । दाति । वाजं । २

वाज्यवपानिद्रो विद्वे यज्ञेऽवाभिः सुतः सन् वाज्यवचं दाति । अथवा
ददाति । बीरश्च दंष्ट्रः । तत्परिः यज्ञेषां हिंसको बीरो विज्ञातो नर्वै नरहितो
विधेता विविज्ञातानो चवमन्त्रदीयं शोत्रं ओता नृपतः । सुवतः शोत्रजनस्योऽर्थं-
विज्ञानरथो बहुधांशविता नरा नृपं शोत्रजनानां शंसः शंसनीयः काहः चावाः
काहः शोत्रेषां धारविता । एवंभूत दंष्ट्रो वाजं ददातीति संबंधः ॥

। अथ तृतीया ।

अथो न चक्रोः । अरु उच्यते ते मज्जा रिरिचे रोदंस्त्रीः ।

उच्यते तु ते पुनश्च वया व्युत्तयो वरुडिंद्र पूर्वीः । ३

अथः । न । चक्रोः । अरु । उच्यते । प्र । ते । मज्जा ।

रिरिचे । रोदंस्त्रीः ।

उच्यते । तु । ते । पुनश्च । वयः । वि । व्युत्तयः । वरुडः ।

इंद्र । पूर्वीः । ३

ये अरु विज्ञातिंद्र उच्यते नवान् ते त्वदीयो मज्जा मज्जिना रोदंस्त्रीयाणां विज्ञातोः
रिरिचे । अतिरिच्यते । दा । दाहयिष्योऽपि त्वयः । अथ उच्यते । चक्रोऽचक्रो-
दयो न । रम्यं चक्रो वया चक्राभ्यां मज्जिगंतसदृशं । ये पुनश्च वरुडिंद्रास्ते
त्वदीयाः । पूर्वकिं वरुडिंद्र जतयो वया वि वरुडः । विज्ञेय रोदंस्त्री । तज्ज उच्यते ।
उच्यते तु । अथ उच्यते वयाः याया विरोति तद्वत् ॥

। अथ चतुर्थी ।

शचीवतस्तो पुद्गलाक शाका नर्वाभिव सुतयः संचरणीः ।

वत्सानां न तंतयस्त इन्द्र दामन्वतो अदामानः सुदामन् । ४

शचीवतः । ते । पुद्गलाक । शाकाः । नर्वाऽऽव ।

सुतयः । संचरणीः ।

वत्सानां । न तंतयः । ते । इन्द्र । दामन्वतः ।

अदामानः । सुदामन् । ४

हे पुद्गलाक बहुकर्मचिद्र यवीरतः प्रज्ञावतस्तो त्वदीयाः शाकाः बहुवर्गकर्मणि वा सर्वतः संचरन्तीति शेषः । तत्र दृष्टान्तः । नर्वाभिव येनूनं सुतयो आर्गा वक्ता संचरणीः सर्वत्र संचारिणो भवन्ति तद्वत् । अपि च वत्सानां न तंतयः । तन्तिनीव दीर्घप्रसारिता रज्जुः । यत्र नियतैर्विधासुदायिषर्षक्यो वत्सा वधन्ति अथ तंतयो वत्सनां वत्सानां बंधका हे सुदामन् यो धनदानेन्द्र तथा ते त्वदीयाः शाका दामन्वतो बंधनवन्तो वत्सनां यत्नूनां बंधका अदामानः स्वयमन्येव वहाः ॥

। अथ पंचमी ।

अन्यदद्य कर्वैरमन्यदु न्नोऽसंच सम्पुंराचक्रिरिंद्रः ।

मित्र नो अन्न वरुणस्य पूषादो वशस्य पर्येतास्ति ॥ ५

अन्यत् । अद्य । कर्वैर । अन्यत् । अं प्रति । न्नः । पर्येत् ।

च । सत् । मङ्गः । आचक्रिः । इंद्रः ।

मित्रः । नः । अन्नं । वरुणः । च । पूषा । अर्धः । वशस्य ।

पर्येता । अस्ति । ५

स्रोतार आभिः पूर्वेणाभिः सुततिभिः मोचनभिः सुततिभिर्गन्धः । तच्छ्रुः ।
विभक्तनने वृत्तानः । अन्ता वाक्ता आभि न संजानं वया श्रीमं मादकदत्तः ।

। अथ सप्तमी ।

न यं जरेति शरदो न मासा न द्याव इदंभवकथयति ।

दृष्टस्य चिद्वर्धतामस्य तनूः स्रोमीभिरकथैश्च शस्यमाना । ७

न । यं । जरेति । शरदः । न । मासाः । न । द्यावः ।

इदं । अथः कथयति ।

दृष्टस्य । चित् । वर्धना । अस्य । तनूः । स्रोमीभिः ।

अकथैः । च । शस्यमाना । ७

शरदः संवत्सरा वृत्तिर्द्वं न जाति न जरेति नापचीचरति । तथा मासाश्च
नापचीचरति । तथा द्यावो दिक्काव वृत्तिर्द्वं नापकथयति नास्तीत्याचरति
दृष्टस्य चित् प्रवृत्तत्वाप्यस्यैव तनूः शरीरं सोमेभिरकथैः स्रोमीभिरकथैश्च शस्यमाना
कथयमाना सती वर्धता । प्रवृत्ता भवतु ॥

। अथाष्टमी ।

न बीडवे नमते न स्थिराय न वर्धते दस्यं जूताय सप्तमान् ।

अथा इदंस्थ गिरयः सहृष्या गैर्भीरे चिद्वर्धत गाधमकैः । ८

न । बीडवे । नमते । न । स्थिराय । न । वर्धते ।

दस्यं । जूताय । सप्तमान् ।

अथाः । इदंस्थ । गिरयः । चित् । अथाः । गैर्भीरे ।

चित् । भवति । गाधं । अकैः । ८

सोपानकारिः कूटपान इन्द्रो वीर्ये इन्द्रमात्मन्यवज्जगन्नाथ न नमते । न वधी-
भवति । स्त्रिराद्य कुपेऽनिवर्तिताय च न नमते । यधते कृष्णपानाय दक्षजुनाय
कामवर्चितेः प्रेरिताय यज्जगन्नाथ न वधीभवति । यद्यपि सोतारो वस्तुमुषः सन्ति
तथापोहसोभ्यो दक्षसहितेभ्यो न वधीभवतीत्यर्थः । अपि च कृष्णा मङ्गलो गिर-
वधितयवन्तो अपोहस्य ज्ञाः सुमन्वाः ज्येष्ठावा भवन्ति मंभीरे विद्वान्देहि
कान्देहि इन्द्राव गायमेव स्थानं विवधी भवति ॥

॥ अथ नवमी ॥

मंभीरेण न उरुणा मतिग्नेषो यं धि सुतपावन्वाजान् ।

स्या ऊ पु ऊर्द्ध जती अरिपय्यसक्तोऽथै परितक्काया । ८

मंभीरेण । नः । उरुणा । अमतिन् । प्र । दधः । यं धि ।

सुतः पावन् । वाजान् ।

स्याः । ऊं इति । सु । ऊर्द्धः । जती । अरिपय्यन् ।

सक्तोः । विः उं टौः । परितक्काया । ८

ये अमतिन् । अमर्त्यं वलं । तदन् ये सुतपावन् सुतस्य सोमस्य पातरिङ्ग
मंभीरेण केनपि इन्द्रगात्रे मोहणा विस्तीर्णेन जनसा नोऽस्यभियोऽस्मानि
वाजान्वाजानि च प्रयंधि । प्रयञ्च । किंवाक्तो राज्ञेऽथैटो विरादेऽङ्ग परितक्काया
राज्ञो ये इन्द्र त्वसूरी अस्माकं रथायै ये इन्द्र अरिपय्यसहितं संस्मरूचं चक्षुः । का
ऊर्द्धः । सुदु तिष्ठेत् ॥

॥ अथ दशमी ॥

सुचंस मावमवसे अभीक्ष्णं इतो वा तमिन्द्र पाहि रिषः ।

अमा चैकमरं स्यो पाहि रिषो मर्देम शतं चमा सुवीरः । १०

सुचंस । मायं । अवसे । अभीक्ष्णं । इतः । वा । तं । चैकं ।

पाहि । रिषः ।

अमा । च । एनं । अरय्ये । पाचि । रिचः । महेम ।

यतःहिमाः । सुवीराः ॥ १०

हे इन्द्र त्वं नाथं कर्मणां सुतीनां च नेतामवधायि संयामेऽप्ये रक्षयाम स्वयम् ।
सेवस्व । इतो वाकाह्यं निजटाञ्च रिचः यत्नोरहतो निजजटाञ्च नाच । पाच्योऽनुकेन
निवर्धितेव समञ्जसः । हे इन्द्र तं स्तोतारं पाचि । रच । तमाना च ऋके च ।
अमेति ऋकनाथ । अरय्ये कानने च रिचः यत्नोः पाचि । तं रच । तद्वत्तं
सुवीराः शोभनपुत्रा वयं यतहिमाः यतसंपत्तरागादेम । कृष्याम ॥

॥ इति चतुर्थोऽध्यायः पठेऽष्टादशो वरगः ॥

या त अतिरिति नवमं द्वितीयं सूक्तं भरद्वाजस्यार्धं त्रैलोक्यभैरवं । तथा वाङ्मूर्तात् ।
या ते नवेति ॥ इत्यभिज्ञानब्रह्मसूत्राद्वितीयोऽङ्गोदं सूक्तं निष्क्रेषस्तुतिविज्ञानं ।
सूक्तं च । या त अतिरप्येति मध्यं दिनः । आ० ७. ६. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

या त अतिरमा या परमा या मध्यमे द शशिसंस्ते ।

ताभिः पु वृत्रहर्त्यैर्वीरै एभिश्च वार्ष्णेर्महान् उग्र । १

या । ते । अतिः । अवमा । या । परमा । या । मध्यमा ।

इन्द्र । शशिनः । अस्ति ।

ताभिः । अ इति । सु । वृत्रहर्त्यै । अवीः । नः । एभिः ।

च । वार्ष्णेः । महान् । नः । उग्र ॥ १

हे शशिनः पञ्चवर्षे इ ते त्वदीया शक्तिवो रक्षावनाथनास्ति । वा परमोत्तमनास्ति ।
वा उग्रनास्ति ताभिस्तुतिभिर्वृत्रहर्त्यै वृष्टे नोऽद्यान् सु अत्यन्तवरीः । पाचय । विच
हे इन्द्र त्वं महान् अस्ति त्विदं वार्ष्णेयमनौजैरवै च नोऽद्यान् संयोजयेति मेव ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आभिः सृषीमिद्यतीररिषय्यन्मित्रं स्य व्ययवा मन्धुमिन्द्र ।

आभि विष्वा अभिहुजो विष्चीरायीव विष्टोऽव

तारीर्दासीः । १

आभिः । सृषः । मिद्यतीः । परिषय्यन् । अमित्रं स्य ।

व्ययव । मन्धु । इन्द्र ।

आभिः । विष्वाः । अभिहुजः । विष्चीः । आयीव ।

विष्टः । अथ । तारीः । दासीः । २

ये इन्द्र आभिरक्षदोवाभिः क्षुतिभिर्भित्तोः यत्तुसैन्यानि हिंस्रतोः सृषोऽक्ष-
दीवाः सेना परिषय्यन्मित्रं । पाशयक्षित्यर्थः । अमित्रं स्य यत्तोमेन्यं संप्राप्तादिषु
विद्यमानं कोपं व्ययव । नायव । आभि आभिः क्षुतिभिरेवाभियुजोऽभिवोक्तोर्वि-
ष्चीः सर्वतो विद्यमाना दासीः कर्मणासुपक्षपयित्रीर्विष्टाः सर्वा विष्टः प्रजा
आवीव वष्टादिकर्मजते वक्ष्यमानायातारीः । पिनायव ॥

॥ अथ तृतीया ॥

इन्द्रं जामयं उत ये जामयोर्वाचीनासी वसुधी वसुधे ।

त्वमेवा विद्युरा यवींसि जहि वृष्णागनि द्रष्टुही पराचः । १

इन्द्रं । जामयः । उत । ये । अजामयः । यवीचीनासः ।

वसुधः । वसुधे ।

त्वम् । एवा । विद्युरा । यवींसि । जहि । वृष्णागनि ।

द्रष्टुहि । पराचः । २

‘ हे रंङ् जानवो ज्ञातिरूपाः संनिष्ठा ये यत्नवः । उतापि बाजानवो दूरदेने
स्वित्ता ये यत्नवोऽपीचोनासः । अदभित्तया वद्ववो हिंसतो बुबुब्बे अद्युक्ता भवन्ति
एवाहभवविधानां यत्नवां संवन्तोनि यवांसि यत्नानि विधुरा विधुरासि ज्ञोनानि
त्वं कुर्वन्ति जेवः । तथा वृष्णप्राग्देवां वीवीसि जहि । नाशवः किं पराव वभव
विधान् यत्नवपरावः पराक्कु खान् लप्सुहि । कुव ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

‘मू॒रं वा मू॒रं॑ वनते॒ गरी॑रैस्तन्नु॒रचा॒ तर्हि॒ वत्कृ॒ण्वै॒ते ।

तो॒के वा गो॒षु तन॑ये॒ यद॒प्सु॒ वि क्र॑दंसी॒ चर्व॑रासु॒ ब्र॒वै॒ते ॥ ४

मू॒रः । वा । मू॒रं॑ । वन॑ते । गरी॑रैः । तन्नु॒रचा॑ । तर्हि॒ ।

यत् । कृ॒ण्वै॒ते इति॑ ।

तो॒के । वा । गो॒षु । तन॑ये । यत् । अ॒प्सु । वि ।

क्र॑दंसी॒ इति॑ । चर्व॑रासु । ब्र॒वै॒ते इति॑ ॥ ४

हे रंङ् मूरस्वदनुष्टुप्हीतो वीरः गरीरैरंगैः मूरं वा वीरवपि वनते । इति ।
येत्यवमपोत्यस्त्रार्थे वनते । यद्वा नेत्यनेन विकल्पाभिधायकेनामूरो वा स्वदनुष्टुप्हीतः
स्वम् मूरं वनते । कदा वनत इत्येतदाह । तन्नुखा गरीरेषु योषमानौ परस्पर-
विरोधिनो तर्हि युद्धे यद्यदा कृण्वैते संप्राप्त कुर्वते । यद्यदा च तोकेवा
बुलनिमित्ते वा गोषु निमित्तभूतास्तु वा तनये पीत्वे निमित्तभूते नाशूदकेषु
निमित्तेषु चर्वरासु चर्वसस्त्राद्यास्तु भूमिषु निमित्तास्तु क्रदंसी क्रदमानावाक्रोशंतो
विपदेनै विब्रवैते । हे रंङ् पुलादिषाभजवस्वदनुष्टुप्हीतस्य अपतीत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमौ ॥

न॒हि॒ त्वा मू॒रो न तु॒रो न ह॒यु॒र्न त्वा॒ वो॒धो म॒न्य॑मानो
बु॒धो॒धः ।

रं॒ङ् न॒कि॒दा प्र॒त्य॒स्ये॒षां वि॒द्यां जा॒ता॒न्य॒भ्य॑सि॒ तानि॑ ॥ ५

न॒हि । त्वा । शूरः । न । तुरः । न । वृ॒णः । न । त्वा ।

यो॒धः । म॒न्य॒मानः । सु॒योध॑ ।

इ॒दं । न॒किः । त्वा । प्र॒ति । अ॒सि । ए॒षा । वि॒श्वी ।

जा॒तानि॑ । अ॒भि । अ॒सि । ता॒नि ॥ ५

हे इ॒दं त्वा त्वा स॒ह शू॒रो वि॒श्वीत॒मनो॑ न॒हि सु॒योध॑ । न सु॒प्यते॑ । तथा
तुरोऽन्ये॒षां य॒क्ष्णां वि॒सकोऽत॒स्तवा॑ न सु॒योध॑ । वृ॒णध॑न॒को न सु॒योध॑ । अ॒न्यमा॒नो
सु॒धे क्रु॒ध्यन् यो॒धो न॒टस्ता॑ त्वा न सु॒योध॑ । हे इ॒दं ए॒षा शू॒रादी॒नां म॒ध्ये क॒चन॑
त्वा त॒व न॒किः प्र॒त्यासि॑ । प्र॒तिनि॒विर्ना॑सि । वि॒श्वी वि॒श्वानि॑ जा॒तानि॑ प्रा॒दुभू॑तानि
तानि॑ शू॒रादी॒नि त॒वभ्य॑सि । अ॒भिभ॒वसि॑ ॥

॥ इति चतुर्थेऽध्याये षष्ठ एकोनविंशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

स प॒त्यते॑ उ॒भयो॑र्नृ॒ण्यभ॒योर्यदौ॑ वे॒धसः॑ स॒मिधे॑ ह॒वते॑ ।

ह॒व्रे वा॑ म॒हो वृ॒वति॑ क्ष॒ये वा॑ व्य॒चक्ष॑न्ता॒ यदि॑ वि॒त॑त॒सेते॑ ॥ ६

सः । प॒त्यते॑ । उ॒भयोः॑ । वृ॒णः । अ॒योः । यदि॑ । वे॒धसः॑ ।

सं॒सृ॒ये । ह॒वते॑ ।

ह॒व्रे । वा॑ । म॒हः । वृ॒वति॑ । क्ष॒ये । वा॑ । व्य॒चक्ष॑न्ता ।

यदि॑ । वि॒त॑त॒सेते॑ इति॑ ॥ ६

अ॒योर्न॒रयो॒रुभ॒योर्मध्ये॑ स॒ जनो॑ ऋ॒णं ध॒नं प॒त्यते॑ । इ॒दं । क॒योर्मध्ये॑ क ई॒ष्ट
इ॒त्येतदु॒भय॒माह॑ । यदि॑ य॒स्य ज॒नस्य॑ । यदो॒ति नि॒पातो॑ य॒स्याधे॑ व॒र्तते॑ । स॒मिधे॑
य॒स्य वे॒धसः॑ क॒र्मणां॑ वि॒धातार॑ क॒स्यजी॑ ह॒वते॑ इ॒दं सु॒वति॑ स ई॒ष्ट इति॑ सं॒वधः॑ ।
तथा॑ अ॒हति॑ प्र॒भूते॑ लो॒के वा॑ नि॒रोधे॑ नि॒मित्ते॑ वा॒ ऋ॒वति॑ परि॒चारक॑मनु॒ष्ययु॒क्ते
अ॒वे वा॑ ऋ॒च॒ मा॒भस्ते॑ वा॒ व्य॒चक्ष॑न्तो॒ यदि॑ वो॒ जनो॑ । यदो॒ति या॒नित्य॑धे॑ व॒र्तते॑ ।

विततं ते ते विद्युधते तयोर्ध्व इति संवत् ॥ तस्यैवपञ्चमं नो विपुषीकृतं तस्यैव
इति भवति । अहा जन्मस इति पाठः कङ्गादिषु पद्येते तस्यादिदं रूपमिति ॥

। अथ समग्री ।

अथ स्मा ते चर्षणयो यदेजानिद्रं त्रातोत भवा वरुता ।

अस्माकासो ये नृतमासो अर्थ इन्द्रं सूरयो दधिरे पुरो नः । ७

अथ । स्मा । ते । चर्षणयः । यत् । एजान् । इन्द्रं । त्राता ।

उत । भव । वरुता ।

अस्माकासः । ये । नृतमासः । अर्थः । इन्द्रं । सूरयः ।

दधिरे । पुरः । नः । ७

अथ अपि च हे इन्द्र ते त्वदीयायर्ध्वयः पुरुषा यद्येजान् एतेषुर्ध्वान्वा
कंपैशुः त्वं तेषां त्राता पाजको भव । उतापि च वरुता संभक्ता भव । अस्माका-
सोऽस्मदीया नृतमासो नेहमभा ये मनुष्या हे इन्द्र त्वामर्थोऽरयो । प्रापयितार
इत्यर्थः । तेषां त्राता भव । हे इन्द्र सूरयो ये सोमरो नोऽस्मागपुरो दधिरे पुरेषकिरे
तेषां च त्राता भवेति ॥

साकमेनेषु पाठे इजानिद्रं इत्यु वल्लभो वाक्या । अत्रितं च । अतु ते दावि
अथ इन्द्रियाय विश्वकर्माकविषा पाठमानः । आ० २, १८, इति ॥ अतुक्तीमास्ते पाठे
निष्कविषस्य एषैव सूक्तसुखीया । अत्रितं च । अतु ते दावि अथ इन्द्रियार कप्ते
तु ते परि चराणि विद्वानिति हे । आ० ८, ५, इति ॥

। सैषा सूक्तेऽमौ ।

अतु ते दावि मज इन्द्रियाः सत्वा ते विश्वमनु वृत्रहर्त्ये ।

अतु त्राममनु सही यजतैर्द्र देवेभिरनु ते नृपन्त्रे । ८

अनु । ते । दा॒यि । म॒हे । इ॒न्द्रि॒वाय॑ । स॒त्ता । ते । वि॒श्वं ।

अनु । इ॒न्द्र॒ह॒त्यै ।

अनु । अ॒त्तं । अनु॑ । स॒हः । य॒ज॒त॒व । इ॒न्द्र॑ । दे॒वेभिः॑ ।

अनु॑ । ते । इ॒न्द्र॒स॒द्यै ॥ ८

हे इन्द्र महे महे ते त्व्यभिन्द्रियाद्यैश्चार्थमनुदायि । अन्वदायि । अनुदीयते
अ । इन्द्रहत्यै इन्द्रहते निमित्ते ते त्व्यं विश्वं समस्तं सत्ता सत्यमनुदायि । कैः
मिमनुदायीति तदुभयमाह । येन विश्वं विभक्तं तत्त्वत्वं बलमनुदायि । येन
मत्तूनविभक्तिं तद्गुणविशेषं सहो बलमनुदायि । हे यजन् यजनीयेन्द्र ते त्व्यं
यमहे सुहे देवेभिः सैवंदेवैरेतत्त्वत्वंमनुदायि ॥

॥ अथ नवमी ॥

ए॒षा नः॑ स्यु॒धः स॒म॒जा स॒म॒स्वि॒न्द्र॑ रा॒रं॒धि मि॒थ॒तीर॑दे॒वीः ।

विद्या॑म॒ व॒सो॒र॒व॒सा गृ॒ण॑न्तो॒ भर॒हा॒जा स॒त॒तं इ॒न्द्र॒न॒नं ॥ ९

इ॒ष । नः॑ । स्यु॒धः । सं । अ॒ज॒ । स॒म॒त्स्वि॑ । इ॒न्द्र॑ । रा॒रं॒धि ।

मि॒थ॒तीः । अ॒दे॒वीः ।

विद्या॑म॒ व॒सोः॑ । अ॒व॒सा । गृ॒ण॑न्तः । अ॒र॒त्स्वा॒जाः । स॒त॒तः ।

ते । इ॒न्द्र॑ । न॒नं ॥ ९

हे इन्द्र एषैवं स्युत्सवं नोऽपदीवाः स्युधः यत्सुतेनाः समस्तु संपादेतु समजः ।
यत्सुत्सवार्थं प्रेरय । किंच मिथतीर्षिंसीतीरदेवीरासुरीः सेना ररंधि । अस्मादथ
पवीकुरु । एतापि न हे इन्द्र ते गृणन्तस्मां स्युन्तो भरहाजा पवनपराजिन कुरु
पक्षीपक्षः । निपाठनिर्णयः । नूनमपश्यं विद्याम । समेयहि ॥

॥ इति अष्टमं चतुर्थे विंशोऽध्यायः ॥

शुधि न इदं त्वदर्थं द्वितीयं कृतं परहाजकार्यं तैदृशमेव । तथा चातुर्गम्यते ।
शुधि नोऽष्टापित । विनियोगो हेतुः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

शुधि न इदं द्वयामसि त्वा मङ्गो वाजस्य सातो वाहवायाः ।

स यदि योऽयं त्वा मङ्गो सातो च यं नोऽवः पार्थ्यं अहन्दाः । १

शुधि । नः । इदं । द्वयामसि । त्वा । मङ्गः । वाजस्य ।

सातो । वाहवायाः ।

सं । यत् । विश्वः । अयं त्वा मङ्गो सातो । च यं । नः ।

अवः । पार्थ्यं । अहन् । दा । १

ये इदं वाहवायाः सोमैस्त्वां सिचंतो वधं कोतारो मङ्गो मङ्गोती वाजसाचस्य
सातो लाभार्थं त्वा त्वां ह्वयामसि । आह्वयामः । ये इदं त्वं नोऽस्माकं नदाहानं
शुधि । शृणु । वहादा विद्यो जनाः मङ्गो सातो मङ्गो सातो वुधे सवयंत संगच्छन्ते
तदा पार्थ्यं विमैऽह्वयामसि दिवसे नोऽस्माभ्यह्वयामसि नोऽस्माभ्यह्वयामसि रचयं दः । अदाः ।
प्रवच्छ ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वां वाजी हवते वाजिनेवो मङ्गो वाजस्य गध्यस्य सातो ।

त्वां एतं पितृ सत्पतिं तत्त्वं त्वां अष्टे मुष्टिहा गोषु सुधन् ॥ २

त्वां । वाजी । हवते । वाजिनेवः । मङ्गः । वाजस्य ।

गध्यस्य । सातो ।

त्वां । एतं पितृ । इदं । सत्पतिं । तत्त्वं । त्वां । अष्टे ।

मुष्टिहा । गोषु । सुधन् ॥ २

वाजी इविकंयवाक्षराग्वानिनेयो वाजिन्याः पुत्रो भद्राजो हे इन्द्र त्वं
 गच्छस्य सर्वैः प्राप्स्यस्य भद्रो भद्रो वाजधात्रस्य सातो लाने निमित्ते जगते ।
 ज्योतिः । अपि च हे इन्द्र सप्रति सज्जनानां पासकं तत्त्वं दुर्जनानां तारकं त्वं
 हमेधूपद्वेष्टु निमित्तं दुर्भरहाजो जगते । छटिहा छटिपलेन यत्नूपां जंता गोपु
 निमित्तधूमास्तु बुधन् यत्नभिः सह बुधं कुर्वन् भरहाजस्त्वं चष्टे । पश्यति ।
 प्रतिभासयते ॥

। अथ तृतीया ।

त्वं किं चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय शुणं दाशुर्षे वक् ।

त्वं शिरौ अमर्मणः पराहसतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ॥ ३

त्वं । कविः । चोदयः । अर्कऽसातौ । त्वं । कुत्साय । शुणं ।

दाशुर्षे । वक् ।

त्वं । शिरः । अमर्मणः । परा । अहन् । अतिथिऽग्वाय ।

शंस्यं । करिष्यन् ॥ ३

हे इन्द्र त्वमर्कसातावस्रजाभायं कविं भागवद्भविं चोदयः । अचोदयः । प्रेरय
 किं च हे इन्द्र त्वं दाशुर्षे इविकंयवाक्षराग्वानिनेयो कुत्साय शुणमस्य वक् । छेदितवानसि
 भगिन्ति वृषाक्षेदेनायं सुखं रूपं ॥ तथा त्वमतिथिग्वायतिथीनामभिगन्ते
 द्विभोदासाय शंस्यं सुखं सुखं करिष्यन् अमर्मणो मर्महीनमात्मानं मन्वमानस्य
 शिरस्य शिरः शीर्षं पराहन् । अवधीः ॥

। अथ चतुर्थी ।

त्वं रथं प्र भरः योषध्वमावो सुधुतं वृषभं दशदु ।

त्वं तुभ्यं वेतसवे सयाहन्वं तुभिं गृण्यंतमिन्द्र तूतोः ॥ ४

त्वं । रथं । प्र । भरः । योषधं । ऋष्यं । सयाः । सुधुतं ।

वृषभं । दशदु ।

त्वं । तुग्रं । वेतसवै । सखा । अहम् । त्वं । तुजि । मयातं ।

इन्द्र । तूतोऽरि तं तूतो ॥ ४

हे इन्द्र त्वं हवामसं सखाय राशे योषं युवसाधनम्वयं नृजानं रथं प्रथरः प्राप्रथः । अपि च युयुतं यत्नभिः सङ्ग युवमं कुर्वतं दययुं दृग् दिवसा युयुतो वय्य गतायं हवामसेगदाय्यं राजानमायः । युवादपोपयः । किं त्वं वेतसव एतस्मान्ने राशे सखा सहायभूतः सन् त्वयमसुरमहन् । हतवानसि । वेतसुनीम कश्चिदसुरः । अत्र तस्मादन्त्यऽस्य बुध्यते । यद्वा वेतसव इति हतयोवाये चतुर्थी । वेतसुनासुरेण सङ्घितं त्वयं हतवानसि । तथा च मन्त्रांतरे श्रूयते । अहं पितेव वेतसूरविष्टवे त्वयं कुत्साय खादिभं च रंभयं । अथे ० १०, ४८, ४ । इति । हे इन्द्र त्वं मयातं त्वं मयातं तुजिसेगदाय्यं राजानं तूतोः । अत्रधेयः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

त्वं तदुक्त्यमिन्द्र वर्चसां क. प्र यच्छता सङ्ख्या शूर दधि ।

अव गिरेदासं शंबरं हन्म्राधो दिवोदासं चित्राभिरुती ॥ ५

त्वं । तत् । उक्त्यं । इन्द्र । वर्चसां । कः । रति कः । प्र ।

उत् । यता । सङ्ख्या । शूर । दधि ।

अव । गिरेः । दासं । शंबरं । हन् । प्र । म्राधः ।

दिवोदासं । चित्राभिः । उती ॥ ५

हे इन्द्र वर्चसा वर्चसाः शब्दयोर्विभक्त्युक्त्यं प्रयुक्तं तत्कर्म कः । अकरोः । किं तत्कर्म त्युज्यते । हे शूर योरेन्द्र त्वं यता यतानि सङ्ख्याणि च शंबर-संगुलपदान् भटान्प्रदधि । विदारितवानसि । तथा च निगमांतरे । अश्वघ्नो यः यतंवरस्य । अथे ० २, १४, ६ । इति । तथा त्वं दासं यज्ञादिकर्मणाहपक्षपयितारं गिरेपर्वताधिगंतं शंबरमसुरमहन् । अवावधीः । तथापि श्रूयते । कः शंबरं पर्वतेषु चिद्यंतं । अथे ० २, १२, ११ । इति । किं चित्राभिर्विचित्राभिर्हृती उत्तिषी चित्राभिर्दिवोदासं राजानं प्रायः । प्रकर्षेण पादयसि अ ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टकः पठ एकविंशो वनेः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

त्वं अनाभिर्मंदसानः सोमैर्दभीतये चमुरिभिर्द्रु सिखम् ।

त्वं रजिं पिठौनसे दृश्यस्वन् घटिं सज्जसा यथा सचाहन् ॥ ६

त्वं । अनाभिः । मंदसानः । सोमैः । दभीतये । चमुरिं ।

द्रु । सिखम् ।

त्वं । रजिं । पिठौनसे । दृश्यस्वन् । घटिं । सज्जसां ।

यथा । सचा । सचाहन् ॥ ६

ये ईदृ अनाभिः अनापुरःसत्पादरातिघयेनातुष्टिनैः कर्मभिर्मंदसानो मोद-
मानः यच्छब्दया नृत्तं कर्म नत्वारवद्भवति । तथा च श्रूयते । यदेन पिद्यवा
करोति अक्षयोपनिषदा तदेन मोक्षवस्तु भवति । छा० उ० १, १, १० । इति ।
सोमैश्च मंदसानत्वं दभीतव एतस्मान्नामकाय राजपंथे चुचुरिमेतदाख्यमसुरं सिखम् ।
अस्मापयः । अवधोरित्यर्थः । किंच ये ईदृ तं पिठौनस एतस्मान्नामकाय रजिमेतदाख्यां
कन्यां वा राज्ञं वा दृश्यस्वन् प्रयच्छन् यच्छा प्रपृथुषा घटिं घटिर्भेष्याकानि सज्जसा
भटानां सज्जसापि सचा सच नृगपदेवाहन् । अवधीः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

अहं चन तच्छूरिभिरानश्यां तव ज्यायं ईदृ सुन्नमोजः ।

त्वया यत् स्तवते सधवीर वीरास्त्रिवरुथेन नहुषा शबिष्ठ ॥ ७

अहं । चन । तत् । शूरिभिः । आनश्यां । तव । ज्यायः ।

ईदृ । सुन्नं । मोजः ।

त्वया । यत् । स्तवते । सधवीर । वीराः । त्रिवरुथेन ।

नहुषा । शबिष्ठ ॥ ७

हे सुवरीर वीरैः सजिन म'उ वलवत्ते'दू वीरैः सोतारोस्त्रिद्वयेन लीवि
वद्व्याभ्यापरकःपि सुवनानि यस्य मेन । नद्वेषा शत्रूणां संक्षेपेन त्वय च दत्त'
सत्सुखं सुखमेको वनं न स्तवते स्तुवति हे इन्द्र तव त्वया दत्तं ज्ञायोऽति-
शयेन प्रशस्यं तत्सुभ्रमेज इह' वनाजमपि भरद्वाजो ह्युपिभन'दोयैः सोदभिः
सहानभ्यां । प्राप्नुया ॥

॥ अथाटमी ॥

वयं ते अ-भ'इ द्युम्नह'ती सखायः स्याम मडिन प्रेक्षाः ।

प्रातर्दनिः जल-प्रीर'स्तु अ-हो घने वृक्षाणो सनये धनानां ॥ ८

वयं । ते । अ-भ्यां । इन्द्र । द्युम्नह'ती । सखायः । स्याम ।

मडिन । प्रेक्षाः ।

प्रातर्दनिः । जल-प्रीः । अस्तु । अ-हो' । घने । वृक्षाण' ।

सनये । धनानां ॥ ८

हे मडिन पूजनीये'दू ते त्वदर्धं सखायः सोतारो वयस्यो द्युम्नहताश्चिन्वन-
निमित्ते सोत्ते प्रेक्षा अतिशयेन प्रियः स्याम । भवेम । प्रातर्दनिः । घनर्दनी
नाम राजा । तस्य पुत्रः जलप्रीरेतस्मानको मम वाज्यो राजा अत्रोऽस्तु । सर्वेषा-
मत्कृष्टो भवतु । किमर्थं । वृक्षाणां शत्रूणां घने वनाय च धनानां वसूनां सनये
संभजनाय च अत्रोऽस्त्विति संबंधः ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे द्वाविंशो वगः ॥

किमस्य मद इत्यटव' चतुर्थं सूक्तं भरद्वाजस्याभिः । ऋतुर्जातं च । किंस्यात्या-
चायवानस्याभ्यावर्तिनो दानस्तुतिः । भरद्वाज ऋषिः । त्रिगुप्' छंदः । अंतावास्तु
दानस्तुतिरूपत्वाद्या तेनोच्यत इति न्यायेन दानमेव देवता ॥ विनियोगो खैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

किमं य मदे किम्वभ्य पीताविंदः । किमं य सख्ये चकार ।

इणां वा ये निषदि किं ते अं य पुरा विविदे किमु नृत्तनासः ॥ १

किं । अ॒स्य । म॒दे । किं । ज॒ इति । अ॒स्य । पी॒तो । इ॒न्द्रः ।

किं । अ॒स्य । स॒ख्ये । च॒कार ।

र॒णाः । वा । ये । नि॒षदि । किं । ते । अ॒स्य । पु॒रा ।

वि॒विद्रे । किं । ज॒ इति । नू॒त॒ना॒सः ॥ १

अरहाज ऋषिः फलविलयनासहिष्णुः सन् अग्नयेदम् विपति । अस्य सोमस्य मदे सतीन्द्रः किं चकार । कृतवान् । किञ्च किंचास्य सोमस्य पीतो पाने सति किं चकार । अस्य सोमस्य सख्ये सख्यो किं चकार । पानात्पूँ इन्द्रः सोमेन सख्यं वसनीययत् । अस्य सोमस्य निषदि षट्छे रणा वा ये क्षोतारस्य संगे ते क्षोतारः पुरा पूर्वं ते इन्द्र ते वृक्षः किं विविद्रे । किं लेभरे । नूतनासो नूतना इदानीतनाः क्षोतारस्य किञ्च लेभरे ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स॒द॒स्य म॒दे स॒द॒स्य पी॒तावि॒न्द्रः स॒द॒स्य स॒ख्ये च॒कार ।

र॒णा वा ये नि॒षदि स॒त्ते अ॒स्य पु॒रा वि॒विद्रे स॒दु नू॒त॒ना॒सः ॥ २

स॒त् । अ॒स्य । म॒दे । स॒त् । ज॒ इति । अ॒स्य । पी॒तो । इ॒न्द्रः ।

स॒त् । अ॒स्य । स॒ख्ये । च॒कार ।

र॒णाः । वा । ये । नि॒षदि । स॒त् । ते । अ॒स्य । पु॒रा ।

वि॒विद्रे । स॒त् । ज॒ इति । नू॒ना॒सः ॥ २

एवमादिप्र इन्द्रस्याः अथय ईदम् अग्नयेदम् । तदनंतरं ऋषिरिन्द्रसकाशात्सं-
पूर्णकामः सन् पुरा यास्यपार्ष्णप्रतिपादकानि वाक्यान्वाचयेदानीं तानि निराकरोति
इन्द्रोऽस्य सोमस्य मदे सत् शुभं कर्म चकार । अस्य सोमस्य पीतो पाने सत् शुभं कर्म
चकार । अस्य सख्ये सत् शुभं चकार । ये रणा वा क्षोतारस्य ते निषदि षट्छे ।

वज्रस्य इत्यर्थः । पुरा पूर्वं हे इन्द्र ते त्वत्ता सत् शुभं कर्म विधिरे । केभिरे ।
नूतनास इदानीतनाः स्तोतारः सद् शुभमेव कर्म केभिरे ॥

॥ अथ तृतीया ॥

नहि तु ते महिमनः समस्य न मघधन्मघधन्वस्य विद्म ।

न राधसोराधसो नूतनस्यिन्द्र नकिर्दृश्य इन्द्रियं ते ॥

नहि । तु । ते । महिमनः । समस्य । न । मघधन् ।

मघधन्त्वस्य । विद्म ।

न । राधसः । राधसः । नूतनस्य । इन्द्र । नकिः । दृश्ये ।

इन्द्रियं । ते । ३

हे मघधन्मघधन् इन्द्र ते त्वदीयस्य समस्य समस्य महिमनो महिम्नो महिमानं
नहि विद्म । यद्यं न जानीमः ॥ नुमन्तः पूरणः ॥ तथा मघधन्मघधन् त्वदीयस्य
धनिकत्वस्य च यद्यं न जानीमः । नूतनस्य स्तुत्यस्य राधसः राधसस्तदीयं सव
धनं च न जानीमः ॥ सर्वस्य द्वितीयार्थे पठो ॥ हे इन्द्र ते त्वदीयमिन्द्रियं सामर्थ्य
नकिर्दृश्ये । केनापि न दृश्यते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

एतत्तात्त इन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशिखस्य शेषः ।

वज्रस्य यत्ते निहतं य शुभास्त्वनाद्यिन्द्र परमो ददारं ॥ ४

एतत् त्वत् । ते । इन्द्रियं । अचेति । येन । अवधीः ।

वर शिखस्य । शेषः ।

वज्रस्य । यत् । ते । निहतं । शुभात् । स्वनात् । चित् ॥

इन्द्र । परमः । ददारं ॥ ४

ये इन्द्र येन भीर्देव वरशिखस्य । वरशिखो नाम कविदसुरः । शेषः शेषांति
 सुखम् । शेष इत्यप्यनामैतत् । अथधीः अहिंसोः ते त्वदीयमेतत्सत्तदिदं हि
 भीर्देवचेति । अस्माभिरस्मायि । हे इन्द्र यदाकाङ्क्षादलक्षितस्य प्रेरितस्य
 त्वदीयस्य सनत्सिन् ध्वरोरेव परमो वरशिखस्य पुत्राणां जज्ञे बलाद्याभि-
 क्योतीकुटः कश्चित्पुत्रो ददार अदीयत ॥

॥ अथ पंचमी ॥

वधीर्दिंशो वरशिखस्य शेषोऽभ्यावर्तिनं चायमानाय शिखन्
 वधीर्वतो यद्वरिणीपीशयां हन् पुं । अहिं । भियमापंता दन् ॥ ५
 वधीत् । इन्द्रः । वरशिखस्य । शेषः । अभिः । आकर्तिनं ।

आयमानाय । शिखन् ।

वधीर्वतः । यत् । वरिणीपीशयां । हन् । पुं । अहिं ।
 भियसां । अहिं । दन् ॥ ५

पूर्वोक्तमेवाद्यमनया विदुषोति । अत्रभिदृष्टावमानाय अथमानस्य राज्ञः पुत्रा-
 न् अभ्यावर्तिन एतस्मान्काय राशौ शिखन् ईदृशानि वदन् प्रथमं वरशिखस्य-
 सुरस्य शेषः पुत्रान्वधीत् । असीत् । अहिंसोत् । वरशिखस्य पुत्रान् कथमवधी-
 दित्यव्यये । यद्यदायमिन्द्रो वारिणीपीशयां । वारिणीपीश नाम काविकदो काविक-
 गरीषा । तस्य पूर्वोक्तं प्रथमो स्थितान् वधीतः । वधीवान् नाम वरशिखस्य
 कुलोत्पन्नः पुं । तद्वतोऽन्तरशिखस्य पुत्रान् हन् अवधीत् तदापरोऽपरभागे
 स्थितो वरशिखस्य श्रेतः पुत्रो भियसा भत्या दन् । दीर्घोऽनुत् ॥

॥ इति चतुर्थेऽध्याये त्रयोविंशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

विंशच्छतं वर्मिणा इन्द्र साकं यव्यादंत्यां पुरुहंत अवष्टा ।

वधीर्वतः शत्रवे पर्यमानाः पात्रां रिंदानां न्यदीन्याशम् । ६

त्रिंशत्तुल्यं । वर्मिणः । इन्द्रः । साकं । यव्यावत्यां ।

पुरुषकृतः । अकल्या ।

तृचीवंतः । शरवे । पत्यमानाः । पात्रा । भिन्दाना ।

निःशयिनि । आयन् ॥ ६

इदानीमुक्तमेवार्थं विदधोति । हे पुरुषकृतः, बहुभिराहूतेषु अकल्या अकल्याः ।
अर्चोऽसं यमो वा । तदांश्या युहे त्वां जित्वात्तं प्राप्तुं यास यमो वा प्राप्तुं यासेति
काचग्रमानाः शरवे हिंसायै । त्वं हिंसितुमित्यर्थः । पत्यमाना अ. भ. पतन्तः । भि-
न्दन्तः । पात्रा पात्राणि यज्ञसाधनानि भिन्दाना भिन्दन्तो वर्मिणः कश्चिद्वृत्तिं गच्छन्तं
त्रिंशदधिकशतसंख्याका तृचीवंतो परमिखस्य पुत्राः । साकं युगपदेव यव्यावत्यां
पूर्वोक्तायां हरिधूपीयायां न्यषान्यधेभ्युन्यान्त्यायन् । अगच्छन् । विनाशं माप्नुवित्यर्थः ॥

॥ अथ समसौ ॥

यस्य गावो वरुषा सुयवस्य तः पु शरतो रेरिहाणा ।

स संजयाय तुर्वशं परांदाहृचीवंतो दैववाताय शिखन् ॥ ७

यस्य । गावो । वरुषा । सुयवस्य इति सुयवस्य । इतः ।

ज इति । सु । शरतः । रेरिहाणा ।

स । संजयाय । तुर्वशं । परां । अदात् । वृचीवंतः ।

दैववाताय । शिखन् ॥ ७

वरुषाद्वो रोचनानी सुयवस्य योधनहृषानीच्छन्तो रेरिहाणा लेलिहानी पुना
पुनर्वासमाज्जादयन्तो । यद्वा गतिविशेषं कुर्वन्तो । यक्षेद्रस्य संबन्धिनो गावावस्था-
यन्तश्चाविष्टाश्चोर्ध्वेऽन्तरिक्षे शरतो गच्छन्तः ॥ स सु इतीगौ पूरयो ॥ स इन्द्रः
संजयादेस्तस्मात्तस्य राशौ तुर्वशं राजानं परांदात् । अददौ । किं कुर्वन् । वृचीवंतो

कारिष्वान् देवतातः देवतातबन्धोत्पत्त्याव्यावर्तिने राशे शिञ्जन् यथोक्तवन् ।
तेषा धनानि प्रयच्छति वा ॥

॥ अथाष्टमो ॥

इ॒माँ अ॒ग्ने र॒थि॒नीं विं॒शतिं॑ गा॒ वधू॑म॒न्तो म॒घवा॑ म॒घ्नं सं॒राट् ।

अ॒भ्याव॑र्ती का॒यमा॒नो द॒दाति॑ दू॒णाश॑यं द॒क्षि॒णा पार्थ॑वानी ॥ ८

इ॒मान् । अ॒ग्ने । र॒थि॒नः । विं॒शतिं॑ । गाः । व॒धू॒म॒न्तः ।

म॒घ॒वा । म॒घ्नं । सं॒राट् ।

अ॒भ्याव॑र्ती । का॒यमा॒नः । द॒दाति॑ । दुः॒ः । न॒शः । इ॒यं ।

द॒क्षि॒णा । पार्थ॑वानी ॥ ८

अधुना भरद्वाजः स्वस्मा अभ्यावर्तिना दत्तं धनजातमग्ने प्रयच्छति । अग्ने मघवा धनवान् प्रभूतदानो वा साम् । राजसूययज्ञो चायमानययमानस्य पृथोऽभ्यावर्त्यतदाह्वयो राज । रथिने रथसहितान्वधूमतः स्त्रीयुक्तान् इथान्निधुनभृतान् विंशतिं विंशतिसंख्याकान् गाः पशून्ऽह्यं ददाति । प्रायच्छत् । पार्थवानी पृथोर्वंशजस्याभ्यावर्तिना राजः संबन्धिनी ॥ पृथ्वायं बहुवचनं ॥ इयं दक्षिणा दुर्नशा केनापि नाशयितुमशक्यः भवति ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे षट्त्रिंशो वरः ॥

आ गाव इत्यर्च्यं पंचमं सूक्तं । अत्रयमनुक्रमिका । आ गावो गव्यं द्विती-
चिह्नो वांत्थय पादोऽत्यानुष्टुप् जागतकृषो द्वितीयादिरिति । भरद्वाज अषिः ।
इहो वचन इत्याद्यनुष्टुपो जागतः । अपेदमित्यनुष्टुप् शिष्टागतस्तुष्टुः ।
कर्त्तव्यं गोदेवता द्वितीयायाः सूक्तात्यपादस्य न विकल्प नेष्टः देवता ॥ गवाक्षपस्थान-
यतसूक्तं । सूत्रितं च । आगावोयमेक इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ मावी॑ अ॒मस॑त भ॒द्रम॑क॒न्तसी॑ दे॒त गो॒ष्ठे र॒थद॑त्त्व॒सो ॥

प्रजावतीः पुनरुपां इह स्थिरायां पूर्वोक्तसो दुर्जानाः ॥ १

आ गाः । अग्नन् । उत । अद्रं । अकन् । ओदंतु ।

गास्थे रथयंतु । अग्ने इति ।

प्रजावतीः । पुनरुपाः । इह । स्थः । द्रंदाय ।

पूर्वाः । उपसं । दुर्जानाः ॥ १

गात्र आग्नन् । अथ दोषं नृजगामाकृतं । उतापि च अद्रं यजनोयं शुभमकन् ।
कुर्वंतु । तथा गांश्च द्रंदाय गवा स्थाने सेदंतु । उपविशंतु । तदनंतरसखे अस्माकं
रथयंतु । रथं ग । अग्निं चेद्वाग्निं गोष्ठे पुरुषः । न नावती गात्रः प्रजावतीः
प्रजावत्यः संवत्सराद्याः पूर्वीनङ्ग इन्द्राद्येन्द्राद्येषु उपःकालान् प्रति दुर्जाना
दीजगानाः स्तुः । अवेयुः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इंद्रो यज्वने पृथगने चं शिञ्जत्युपेहं ददाति न स्वं मृषायति ।

भूयोभूयो रथिमिदं स्य वर्षयन्नभिन्ने खिल्ये नि दंभांत देवसुं ॥ २

इंद्रो । यज्वने । पृथगने । च । शिञ्जति । उपे । इत् ।

ददाति । न । स्वं । मृषायति ।

भूयःभूयः । रथिं । इत् । अस्त्य । वर्षयन् । अभिन्ने । खिल्ये ।

नि । ददाति । देवसुं ॥ २

इंद्रो यज्वने यजनधीलाय पृथगने च स्तुतिभिः प्रीणयित्वे च स्तोत्रे शिञ्जति ।
अपेक्षितं धनं ददाति । न केशलं-सकदेव दानमपि तु सर्वदेवाय । उपेहं ददाति ।
उपेहं सर्वदा ददात्येव । यज्वनः स्तोत्रं स्वं क्षभूतं धनं न मृषायति । कदाचिदपि
नापहति । अपि चास्त्रोभयनिधस्तु रथिं धनमात्मन । दत्तं भूयो भूयः पुन पुनर्वर्ध-
वापि पृथिं प्रापयन्नेव देवसुं देवमिन्द्रमात्मन इच्छंतं तं जनमसखे यज्ञभिरनेखे

खिले । खिलमप्रतिवृत्तं स्थानं । गदेन खिलं । खाधिको यत् ॥ अन्वैर्गन्तव्यकले
स्थले निवर्त्तन्ति । निखिपति । निव सवतोत्यर्गः ॥

दंशोना कृषिः पु न ता नशति न ता अर्धेति गोदेनताया वाज्यापुरोदुवाक्ये ।
आ० ६, १४, ॥ योऽपि मत्स्यतोयनिष्क्रेल्ल्यपारेते सूक्तप्रखोडे । सूक्तिं च ।
न ता अर्धो रेणुककटो अश्रुते न ता नशति न दधाति तस्करः । आ० ८, ५, ।
इति ॥

। तत्र तामेतां सूक्ते तृतीयाभाज् ॥

न ता नशति न दधाति तस्करः । नासामाभितो व्यधिरा

दधर्षति ।

देशाश्च याभर्जंते ददाति च ज्योगिताभिः सचने गोपतिः

स ८ ॥ ३

न । ताः । नशति । न । दधाति । तस्करः । न । आसां ।

आभितः । व्यधिः । आ । दधर्षति ।

देशान् । च । याभिः । यजंते । ददाति । च । ज्योः । इत् ।

ताभिः । सचने । गोपतिः । स ८ ॥ ३

सा गावो न नशति । अस्मत्सकाशाच्च नश्यंतु । किंच तस्करयोरोपि न दधाति ।
अश्वदीया गा न भिक्षात् । तथा निवर्त्तन्ति तस्य यत्नोः संवर्ध व्यधिः यच्छमासाभितो
गा न दधर्षति । न नश्यंतु । य पतिरेवंभूतानां गवां स्नातो यजमानो याभिर्गाभि-
र्देन चेद्गदीतुद्दिश्य यजने यजनं करोति । यो गा इदं ददाति च प्रयच्छति च
ताभिः काहणीभिर्गोभिः स च ज्योगित् विरक्षाद्यमेव सचने । अंगच्छतां ॥

। अथ चतुर्थी ।

न ता अर्धो रेणुककटो अश्रुते न संस्कृतत्वमुपेयंति ता अभि ।

उदगायमभयं तस्य ता अशु गावो मर्तस्य वि चरंति यज्जगः ॥ ४

न । ताः । अर्वा । रेणुकाकाटः । अयुते । न । संस्तुतम् ।

उपे । वंति । ताः । अयि ।

उरगायं । अर्भयं । तस्य । ताः । अयु । गायः । मर्तस्य ।

वि । वरंति । यज्वनः । ४

रेणुकाको रेणोः पार्थिवस्य रजस उद्ग्रेदकः ॥ अत्रिर्भेदनकर्त्री ॥ अर्वा
बुधार्धभागनोऽहो ता गा नाश्रुते । न प्राप्नुयात् । तथा ता गावः संस्तुतम्
विमलनादिसंस्कारं नाभ्युपवर्ति । नाभिगच्छत । अपि च ता गावो वज्रनी
वागधीकस्य तस्य मर्तस्य मनुस्यस्योद्गायं विलीयंगनमममयं अयवर्जितं प्रदेय-
मदृष्टिस्तु वि वरंति । विवेकेष गच्छत ॥

। अथ पंचमी ।

गावो भगो गाव इंद्रो मे अच्छान् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।

इमा या गावः स जनास इंद्रं इच्छामीहुदा मनसा चिदिंद्रं ॥ ५

गावः । भगः । गावं । इंद्रः । मे । अच्छान् । गावः ।

सोमस्य । प्रथमस्य । भक्षः ।

इमाः । याः । गावः । सः । जनासः । इंद्रः । इच्छामि ।

इत् । हुदा । मनसा । चित् । इंद्रं ॥ ५

गाव एव भक्ष्यं भगो धनं भवतु । इंद्रश्च मे भक्ष्यं गावो गा अच्छान् । वज्रत
गावः प्रथमस्य अविनां अयस्य सोमस्य भक्षो भक्ष्यं भवतु । अभिभुतस्य । हे
सोमस्य मन्त्रेणाज्यादिना संश्रयणत्वात् । हे जनासो जना इमा एवंभूता वा गावः
वंति सः । ता रजवर्धः । ता एव गाव इंद्रो भवन्ति । दधिरतादिदृष्टेयैर्बुध्याज्जावन-
त्वात् । एवंभूतमिंद्रं हुदा अवायुक्तेन मनसा चित् ॥ चिदिन्द्रमर्थे ॥ इच्छामीहु ।
आत्मन एव । आत्मनभूताभिर्गोभिरेवंभूतमिंद्रं यदुपिच्छामीत्यर्थः ॥

। अथ वही ।

य॒यं गा॒वो मे॒ह्यथा॒ क॒थं चि॒द॒ग्नी॒रं चि॒त्कृ॒णु॒या सु॒प्रती॒कं ।

भ॒द्रं गृ॒हं कृ॒णु॒य भ॒द्रवा॒चो वृ॒ह॒तो व॒यं उ॒च्यते॒ सभा॒सु ॥ ६

य॒यं । गा॒वः । मे॒ह्यथ॒ । क॒थं । चि॒त् । अ॒ग्नी॒रं । चि॒त् ।

कृ॒णु॒य । सु॒प्रती॒कं ।

भ॒द्रं । गृ॒हं । कृ॒णु॒य । भ॒द्रवा॒चः । वृ॒ह॒त् । वः । व॒यं ।

उ॒च्यते॒ । सभा॒सु ॥ ६

ये गावो ययं मेह्यथा । आध्यायनं कुरुष्वेत्यर्थः । तथा कथं चित् क्षीयन्मग्नीरं चिदमंगलमपि सुप्रतीकं यो भवनांगं कस्यच । कुरुष्व । ये भद्रवाचः कस्याप्यध्वन्युपेता गावोऽन्वदीयं गृहं भद्रं कलुषार्थं कस्यच । गोभिर्ह्येतं कुरुष्व । सभासु यागपरिपत्त्यु ये गावो बुध्नाकं वृहत्वावृहोऽल्लभ्यते । सर्वदीयत इत्यर्थः ॥

। अथ सप्तमी ।

प्र॒जाव॑तीः स॒यव॑सं रि॒शंती॑ः शु॒वा अ॒पः सु॒प्रपा॑णे पि॒बंतीः ।

मा वः स्तेन॑ ई॒शत॑ मा॒घश॑स॒ परि॑ वो वृ॒ती रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्याः ॥ ७

प्र॒जाव॑तीः । स॒यव॑सं । रि॒शंती॑ः । शु॒वाः । अ॒पः । सु॒प्रपा॑ने ।

पि॒बंतीः ।

मा । वः । स्तेनः । ई॒शत॑ । मा । अ॒घश॑सः । परि॑ । वः ।

वृ॒तिः । रु॒द्रस्य॑ । वृ॒ज्याः ॥ ७

ये गावो ययं प्रजावतीः प्रजावतो वत्साभिर्वत्सा भवन्तीति शेषः । सुयवसं यो भवन्मह्यं रिशंती रिशंती भवन्मह्यं चिदंती भवत । सुप्रपाणे सुखेन पातये तडाकादो शुवा निबंका अप रुद्रानि पिबंतीः पिबन्त्यप भवत । वो बुध्नाम्

योगसक्तारो मेधत । मेधितः । रंजरोऽभाः भूतः । तथाप्यवर्षसो व्याघ्रादिः यत्पूर्वमेधत
अपि च यो बुद्धान्द्रुह्य काकात्तकस्य परमेस्वरस्य हेतिराबुधं च परिहृत्वाः ।
परिहृत्वाः । परिहृत्य ॥

। अथाष्टमी ।

उपेदमुपपर्वेनमासु गोधूपं पृथ्यतां ।

उपं ऋषभस्य रेतस्यपेद्र तव वीर्यं ॥ ८

उपं । द्रुतं । उपःपर्वेनं । आसु । गोधूपं । उपं । पृथ्यतां ।

उपं । ऋषभस्य । रेतसि । उपं । द्रुतं । तव । वीर्यं ॥ ८

आसु गोध्विदमुपपर्वेनमास्यायनमुपपृथ्यतां । उपपृथ्यतां । ये रंज तव वीर्यं
त्वदीयवीर्यं निमित्तं ऋषभस्य गवां गर्भमादधानस्य ऋषभस्य रेतसीदमुपपर्वेन-
मास्यायनं । गोधु ह्याप्यायितासु सतीषु तस्य वंशिवीरादिहविर्वादेभ्यः आप्यायितो
अवतीत्यर्थः । उपेति पुनर्वचनं पादभेदानां पूरणार्थमिति ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे पञ्चविंशोऽष्टकः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोऽर्हो निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहंभरः ॥

इति श्रीमद्भारविभिराजपरमेस्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरभुक्कृपासहाय्याः षष्ठ-
धरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदांगप्रकाशे ऋक्संहिताभाषे
चतुर्थाष्टके षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा वो वेदेभ्योऽश्वितं जगत् ।

जिर्ममे तमहं वंदे विश्वातीर्थमहेश्वरं ॥

अथ सप्तमोऽध्याय आरभ्यते । मघस्य मंडस्य हतोयेऽनुवाके पंच सूक्तानि
व्याजतानि । इहं व इति मघृषं मघं सूक्तं अरहायस्वार्धं त्रैलोक्यैर्हं अतुल्यमिति
च इहं वदिति । गतो विनिबोधः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ईहं वो नरः सख्यायं सेपुर्महो यंतः सुमतये चकानाः ।

महो हि दाता वज्रहस्तो अस्ति महामुं रत्नमवसे यजध्वं ॥ १

ईहं । वः । नरः । सख्यायं । सेपुः । महः । यंतः । सुमतये ।

चकानाः ।

महः । हि । दाता । वज्रहस्तः । अस्तिः । महा । ऊं इति ।

रत्नं । अवसे । यजध्वं ॥ १

ये यजमाना वो युद्धं संवधिगो नरो नेमः रजतिजः सख्याय सखिभावाय-
चिह्नं सेपुः । परिवर्ति । स्मृयति वा । कंभूताः । महो महति सोत्राणि यंत
अपवतः प्राप्नुवतः । कुर्वत रत्नयः । तथा सुमतये । सुमतिः शोभनास्तुत्यात्मिका
सहीवा हृदिः । तां चकानाः कायवजानाः ॥ क्रियापदार्थं कर्तव्यमिति कर्षः
संज्ञानसंज्ञा । चकाना इति कायवतीस्त्रादर्थं रूपं । यद्वा महो महत्तमं संतोऽनु-
तिष्ठतः सुमतये सुमतिं शोभनां स्तुतिं चकानाः शब्दयतः ॥ के गे यद्ध इत्यस्माद्विदः
ज्ञानवि रूपं ॥ हि यकाहज्रहस्तो वज्रपाशिरिहो महो महतो धनस्य दातास्ति
अपति तस्मात्प्रत्यं रजयोधं महां महान्तं तमेवावसे रजयाव वज्रध्वं । उभिर्भिः
पूजयत ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ । अस्मिहस्तो नयीं मिमिक्षुरा रथे विरथ्यथे रथेष्टाः ।

आ रजसो नमस्वोः स्मुरयोराजवज्रासो वज्रयो वज्रानाः ॥ २

आ । वसिन् । वसो । नवीः । मिमिक्षुः । आ । रथे ।

हिरण्ये । रथेऽस्याः ।

आ । रथयः । गर्भस्थोः । स्मरयोः । आ । अश्वेन ।

अश्वसः । वृषणः । कुमानाः । २

वसिचिह्ने नवी नव्यो वित्ता राव वृषणिषुः आशिष्यन्ति आपूर्यन्ते ॥ आश्वेन
जगन्नि कर्तृपत्नयः ॥ रथे कुलेति चेत् । वसो तदीये वाङ्मो ॥ अद्वैतसुखानादि-
करचमिन्द्रस्य विशेषणं । वसो वसन्तं वसिचिह्ने इत्यर्थः । अतः वाक्येन । वसो वसते
प्राप्तुर्जनने । नि० १, ७, । इति । अद्वैतये वसिचिह्ने वसन्ताना राव आशिषिषुः
आशिष्यन्ति आपूरयन्ति स्रोतम् । अश्वेनो रथेण रथे ज्ञाता तत्त्वभाषः सन्
हिरण्यये सुवर्णये रथ आतिष्ठति । अहा रथेण रथेऽवस्थिता रावो जगन्नि
हिरण्यये रथे तिष्ठन् व इन्द्रः आशिष्यति अभिषर्षति । वस्य च स्मरयोः स्मरयो-
र्विष्णुतयोर्गर्भस्थोः । वाङ्मनामैतत् । वाङ्मो रथयोरधीश्वर आशिष्यन्ति आश्वयन्ते ।
अस्य आश्वयोऽवा वषणः वृषणो कुमानो कुमाना रथे कुलपाना अश्वजगन्नि आश्वे
आशिषिषुः आशिष्यन्ति आपूरयन्ति । आश्वयन्तीत्यर्थः । तन्निन्द्रं सुख इति शेषः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्रिये ते पादा कुवः पा मिमिक्षुर्ध्वर्ष्यो अश्वसा दक्षिणवान् ।

वसानो अश्वः सुरभि हृये कं स्वर्णं दत्तविपरा बभूव ॥ १

त्रिये । ते । पादा । कुवः । पा । मिमिक्षुः । ध्वर्ष्यः । वज्रो ।

अश्वसा । दक्षिणवान् ।

वसानः । अश्वः । सुरभि । हृये । कं । स्वर्णः । न । दत्तो दत्ति ।

दक्षिणः । बभूव ॥ १

ये इन्द्रं त्रिव दैवर्षिणि ते तदीययोः पादा दक्षयोर्ध्वः पश्चिमदक्षमिमिक्षुः ।
आशिष्यन्ति । अश्वयन्ति । अद्वैतयः अश्वयन्ति । आश्वेन वसुधार्म । अहा ते त्व

मादो निवे न्विद्वत् सेवितुं दुःखः परिचरयमासिर्चति । अहुतिर्हति । अक्षं यमसा
 वसेन हृष्युः यत्पूर्वा यमको यज्जी यज्जवान् दक्षिणान् । दक्षिणा कोष्ठयो
 दातव्यं यमं । तद्भान् ये नतो नेतरिंद्र स त्वं सुरभिं प्रयच्छामस्तं सततमननशील-
 मास्तीर्थं ह्यं हवे सर्वेषां दधेनार्थं यस्यान आम्नादवन् कथं कथं न्न दधिरो
 गतेष्वशीषो वा यमय । अयसि । कविति पूरकः ॥

। अथ चतुर्थी ।

स सोम आमिंस्रतमः सुतो भूयस्मिन्पत्तिः पच्यते संति धानाः ।

इंद्रं नरः सुवन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसंतो देववाततमाः ॥ ४

सः । सोमः । आमिंस्रतमः । सुतः । भूत् । अस्मिन् । पत्तिः ।

पच्यते । संति । धानाः ।

इंद्रं । नरः । सुवन्तः । ब्रह्मकाराः । उक्था । शंसंतः ।

देववाततमाः ॥ ४

सः सोमो यज्यते स सोमः सुतोऽभिहुतः सन् आमिंस्रतम आभिस्तव्येन मिश्रतनो
 भूत् । इंद्रेणात्यर्थं संगच्छते । अस्मिन् सोमेऽभिहुते सति पत्तिः पत्तव्या पुरोडाषादिः
 पच्यते । अहवना धानाः । ताव संति हविरर्थं संकृता भवति । अस्मिन् सोमेऽभि-
 हुते नरो नेतारो ब्रह्मकारा ब्रह्मणोऽप्यस्य हविर्लक्ष्यस्य कतार अतिथ इंद्रं कोत्रैः
 सुवन्त उक्थोक्त्यानि यस्याश्च य शंसंत उक्थारसंतो देववाततमा देवानतिथवेनोपगता
 भवति स सोम इंद्रेण संमिश्रितोऽभूदित्यन्वयः ॥

। अथ पंचमी ।

न ते अंतः शवंसो धाय्यस्य वि तु वावधे रोदंसी मजित्वा ।

आ ता सूरिः पंचति तून्जानो यूथेवांसु समीजमान जती ॥ ५

न । ते । अंतः । शवंसः । धायि । अस्य । वि । तु । वावधे ।

रोदंसी इति । मजित्वा ।

आ । ता । सूरिः । पृणति । तूतुजानः । वृथाऽव । अयः ।

संऽईजमानः । जती । ५

हे इन्द्र ते तवाश्रोत्रपुच्छं यवसो वसुधातोऽवसानं न वाचि । तत्र केवलोऽपि
हधातिरवपूर्वो रूढयः । नावावाचि अस्माभिर्नावावीत्यर्थः बहुलं रोदसी
द्यावाऽप्यथो गच्छता गच्छते न तं क्षिप्रं निवानये । वसुधावसाव्यावाऽपिभ्यो विधीत
इत्यर्थः । ता तवसं सूरिः क्षोता तूतुजानसरितः सन् जती सत्त्वा तपकेच इतिना
समीजमानः सम्यग्यजन् आष्टयति । आपूरयति । तत्र इडांतः । वृथेवायू दहेतु
गवां वृथानीव तथा गोधाकोपः पायवक्रज्जिसर्पवति तद्वत् ॥

। अथ पठौ ।

एवेदिंद्रः सुहवं कृष्यो अस्तुती अनूती चिरिशिप्रः सत्वा ।

एवा हि जातो असमात्थोजाः पुरु च इत्ता इनति नि दस्यून् ॥ ६

एव । इत् । इद्रः । सुहवं । कृष्यः । अस्तु । जती ।

अनूती । चिरिःशिप्रः । सत्वा ।

एव । हि । जातः । असमातिःथोजाः । पुरु । च । इत्ता ।

इनति । नि । दस्यून् ॥ ६

एवेवसन्नेन प्रकारेण कृष्यो गच्छानिद्रः सुहवोऽस्तु सुखेनाज्ञातव्यो भवतु ।
इदिति पुरयः । चिरिशिप्रः । शिमे इन् नासिके वा । चरितपर्ये शिमे वस्तु तादृश
इदंजती आत्मागमनेनानूती अन्त्यानागमनेन वा सत्त्वा, गमयिता भवति धनानां ।
अवसागतोऽनागतोऽपि क्षोद्व्यो धनं प्रयच्छतीत्यर्थः । एवा क्लृप्तं हि जातः
प्रादुर्भूतोऽविन्द्रोऽसमात्थोजा असमात्यसमानमनुपपन्नकृतृत्तराजो वसं वस्तु
तादृशः सन् उच उचयि गच्छति च इत्ता इत्तायत्तावरकादि रयःप्रभृतोति इनति ।
चिनस्तु । तथा दस्यूपपन्नानून् यत्नं निर्यत ॥

॥ इति चतुर्थस्तु उपमे प्रथमो वर्गः ॥

अथ इदिति पंचमं सम्यक् कर्तुं परवान्नायं जैतु भवेत् । अथः धनैस्तुभक्तं ।

अथाधुनाद्येदं हृदयं हृदयं हृदयं हृदयं हृदयं हृदयं ॥ कौन्ति यन्मतिः
स्तुतिकर्ता ॥ स चेदो यानि कर्माणि दाधार धारयति तानि भक्तिराविनाति ।
न कश्चिदपि हिनस्ति । कानि पुनस्तानि । अथाने । दिवे दिवे मतिर्दिनं हृदयेवाहृतः
सर्वो दशमो दशमीवो भूत् । अयति । आचरककासुरक वसेन सर्वं प्रकाशित-
यानि श्रेयं कर्म । सुकृतः योभनकर्म स रंष्टः सदापि सुदमायानिबोद्धवि विस्तो-
यानि विधात् । व्यधात् । अत्रार्थीत् । इदमपरं कर्म । एतदादीनि चह्नि कर्माणि
कृतयानिपथं ॥

। अथ तृतीया ।

अस्या चित्रं चित्तद्वयो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुमिदं ।

नि पर्वता अक्षसदा न सेंदुस्वया दृङ्गानि सुक्रतो रजंसि । ३

अद्य । चित् । नु । चित् । तत् । अपः । मदौर्ना । यत् ।

आभ्यः । अरदः । गातुं । इन्द्र ।

नि । पर्वताः । अद्यःसदः । न । सेदुः । त्वया । दृङ्शानिः ।

सुकृतो हतिं सुकृतो । रजीसि । ३

ॐ इन्द्र आद्या विदद्यापि नू वितुरापि तप नदीनां संबंधिनां तदप्यः कथं वर्तते ।
 आभ्यो नदीभ्यो मातुं भार्गवरदः प्रपञ्चनार्थं अखिल इति यत्कथं तत्त्वदानुपपत्तीनां
 सहितं तद्व्यवहारः । अपि च त्वदाज्ञया प्रवृत्ता गिरिवो निवेदुः । निवेद्याः । सत्यतनं
 परित्यज्य कविदेव स्वामे नैषल्ये नोपविष्टा बभूवुः । आद्यादो न । आद्यादनीतवर्त ।
 तदर्थं सीदतः पुष्ट्या इव । यथा ते भोजनार्थं नैषल्ये नासते तथेत्यर्थः । अतः
 कारणात् ॐ सुकृतो यो धनकर्मभिर्द्रु त्वया रक्षांसि सर्वे लोका इह दानि
 हंसि तानि स्थिरीकृता आसन् ॥

। अथ चतुर्थी ।

सत्यमित्यत्र त्वाँ अग्न्यो अस्तीति देवो न मर्त्यो ज्यायान् ।

अहमहिं परिश्रवानमर्थो, वासुजो अपो अष्ठा समुद्रः ।

अभूरेक इति पंचममहमं सूक्तं भरद्वाजस्य उच्यते । उपात्ता यकरी
विष्टाभतस्यष्टमः । इन्द्रो देवता । अनुक्रम्यते च । अभूरेकः उच्यते चतुर्थी
यकरीति ॥ न च व्रतस्य निष्केषस्य इदमादीन्यष्ट सूक्तानि संबन्धीनि । तथा
पंचमादयस्कं । अभूरेको रविपते रवीणामिन्द्रो सूक्तानि । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥
इच्छत्य षष्ठेऽहनि निष्केषस्य इदं सूक्तं निविष्टानं । सूक्तितं च । एन्द्र वाङ्मूय नः
प्र च । अस्माभूरेक इति निष्केषस्य । आ० ८, १ । इति ॥ निविष्टिति याज्येदिनेऽ-
स्मावाकशब्दे सामसूक्तानामेतच्छ्रुत्तरीयं । सूक्तितं च । अभूरेको रविपते
रवीणामिति सामसूक्तानि । आ० ८, ७ ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अभूरेकी रविपते रवीणामा इस्तयोरधिथा इन्द्र लघीः ।

वि तोके अप्सु तनये च सूर्योर्वीचंत चर्षणयो विवाचः ॥ १

अभूः । एकः । रविपते । रवीणां । आ । इस्तयोः ।

अधिथाः । इन्द्र । लघीः ।

वि । तोके । अप्सु । तनये । च । सूर्ये । उर्वीचंत ।

चर्षणयः । विवाच ॥ १

हे रविपते धनस्य पालकेन्द्र एकः प्रधानभूतस्य रवीणां वनामा आस्यदुः ।
भवति । यद्वा रवीणां रविपते इति संबंधः । एको रविष्यदेतुवाद्वा यथा
गवानसि गोपतिरेक इन्द्र । श्रुते ० ७, ६८, ६, । इति । तदानीमेको लघ्वस्य
भवतीति योजनीयं । अपि च हे इन्द्र त्वं इत्तयोरात्मीययोर्वाङ्मूयः लघीः प्रजा
आधिथाः । आधिथे । सर्वं जगत्सराज्ञायां वर्तते इत्यर्थः । किंच चर्षणयो वनुव्या-
सोके पुत्रेऽप्युदकेषु सूर्ये भवतूणां मेरुके तनये पोतेषु चैत्रेण निविष्टभूतेषु समं
विवाचो विविष्टः । सुतीर्थ्योर्वीचंत । विविधं ब्रुवन्ति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वद्विष्टेद धार्षिणानि विष्ठाण्युता चित्रावयन्ते रवींश्चि ।

स्वावाचामा पर्वतास्तो वनानि विष्ठां हृष्टं भवेते अत्रावर्तते ॥ २

त्वत् । भिवा । इन्द्र । पार्थिवानि । विष्वा । अच्युता । चित् ।

अवधते । रजसास ।

द्यावाद्याना । पर्वतासः । वनानि । विष्वा । इन्द्र । अच्युते ।

अधमन् । आ । ते ॥ २

ये इन्द्र त्वत्त्वो भिवा अयेन विष्वा विष्वाणि व्यापकानि पार्थिवानि पृथिव्यन्तरिक्षनाभ । तत्त्व अवानि रजसासुदकान्यच्युता चित् व्यावयितुमशक्यान्पि व्यावर्तते । मेघः प्रव्यापयन्ति । पर्वतोत्थयः । अपि च ये इन्द्र ते तवाक्रमणागमने सति द्यावाद्याना द्यावापृथिव्यौ पर्वतासो गिरयो वनानि इत्याद्यं अयं प्राप्नुवन्ति । किं वक्तुना विद्म सर्वं इन्द्र इन्द्र स्विष्टं प्राप्तिजातं अच्यते । विधेति ॥

। अथ तृतीया ।

त्वं कुर्वेनाभि शुणमिन्द्राशुधं दुध्यं कुर्वं गविष्टौ ।

दृश्यं प्रपित्वे अथ सूर्यस्य मुषायश्चक्रमद्विवे रपांसि ॥ ३

त्वं । कुर्वन् । अभि । शुण । इन्द्र । अशुधं । दुध्यं । कुर्वं ।

गोः इष्टौ ।

दृश्यं । प्रपित्वे । अथ । सूर्यस्य । मुषायः । चक्रं । अविवेः ।

रपांसि । ३

ये इन्द्र त्वं कुर्वन् अवाशुधं गोविहितमशुधं प्रवर्तं शुणं सर्वस्य गोविहितमशुधं संप्रपित्वे अभि शुणमिन्द्राशुधं दुध्यं कुर्वं गविष्टौ । तत्त्वो भिवा इन्द्राशुधं तेनाशुदेव कश्च कुर्वं कतवान्-कीदृशः । तथा गविष्टौ । गोवि गोवि । इन्द्राशुधं गविष्टौ गविष्टः सूर्याः । तस्मिन्नुधवतेतत्त्वं संप्रपित्वं च दृश्यं । अदृश्यः । इन्द्राशुधं गविष्टौ ॥ दृश्यं दृश्यं इत्येतकाश्चद्विवे कीदृशं दृश्यं ॥ अवापि च प्रपित्वे प्रपत्ने शुणं सूर्यस्य अथ रजसासुधमभूतं मुषायः । अतश्चाः । तदाप्रभति सूर्यस्य रथ एकचक्रोऽभूत् । तथा च, गोवि । संप्रपित्वं गविष्टौ रथदेवचक्रं । अथ ० १, १६३, २, ३ इति । एतथाश्चक्रं अविष्टौ

अथैव सप्त बुधे तत्प्राज्ञायाधेनागत इन्द्रः सूर्यश्च चक्रपथकृतैवानिवाह्यकर्म ।
स्वरचक्रं प्रवृत्त्यात् प्रोक्तम् । अन्ते ० १, १२०, ८, । इति च निगमांतरं । अपि
च रपांसि पापकारोषि रक्षःप्रवृत्तौ न्यवित्रेः । अस्माद्धोकादगमयः । अथर्वोदितकर्म ॥

। अथ चतुर्थीः ।

त्वं शतान्यव शंबरस्य पुरो जघंधाप्रतीनि दक्षीः ।

अशिक्षा यत्र शच्या शचीवो दिवोदासाय सुन्वते सुतक्रे

भरद्वाजाय गृणते वसूनि ॥ ४

त्वं । शतानि । अवं । शंबरस्य । पुरः । जघंध । अप्रतीनि ।
दक्षीः ।

अशिक्षः । यत्र । शच्या । शचीवः । दिवः । दासाय । सुन्वते ।

सुतः । क्रे । भरद्वाजाय । गृणते । वसूनि । ४

ये इन्द्र त्वं शतानि शतसंख्यानि दसोऽहप्रपथितरसरस्य शंबरस्यैतत्संख्या
पुरः पुरोदप्रतीनि ॥ लिंगव्यत्ययः ॥ केनाप्यप्रतिगता अजघंधः अवाहन् । हे
शचीवः प्रजावन् हे सुतक्रे अभिपुत्रेण सोमेन कीर्तेद् यत्र यज्ञिककले सुन्वते
सोमाभिषवं कुर्वते दिवोदसाय शच्या प्रजयाशिक्षो धनानि प्रादा गृणते आपते
भरद्वाजाय च वसूनि प्रादाः तज्जिनक ले य वरीः पुरोऽजघंधेत्यन्वयः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स सत्यसत्त्वमरुते रणांय रथमा तिष्ठ त्विष्टुम्य भीमं ।

वाहि प्रप यन्नवसोपं मद्विक्रम च श्रुत आवय चर्षणिम्यः ॥ ५

सः । सत्यः सत्त्वन् । मरुते । रणांय रथं । आ । तिष्ठ ।

त्विष्टुम्य । भीमं ।

साहि । प्रपथिन् । अवसा । उप । मद्विक् । प्र । च । न्युत ।

अवय । अवयिः । अयः ॥ ५

हे सत्यसत्त्वम् । सत्याः सत्वानो भटा यस्य स तथोक्तः । हे त्विन्द्रस्य । त्विन्द्रस्य न्युतम् । भर्तृ यस्य स तथोक्तः । हे तादृशेन्द्र स त्वं नृते रणाय संपापाय तदर्थं भूमं अयंकरणात्तोयं रथमातिष्ठ । हे प्रपथिन् प्रकटयार्गेन्द्र अवसा रक्षणेण सङ्ग तेन च रथेनोपसाहि आगच्छ मद्विक् मदभिमुखः । तथा हे न्युत त्विन्द्रस्य अवयः । प्रजाभ्यः प्रत्यावय क । अस्मान् प्रस्थापय च । सतीसु प्रजासु नथोऽस्मान्-प्रस्थातान् कुर्वित्वयः ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे ऋतीयो वगः ॥

अपूर्व्येति पञ्चमं नवमं सूक्तं त्वेष्ट भवति । द्वितीये आंदोमनोऽहनि निष्केषस्य एतत्सूक्तं । सूक्तं च । अपूर्व्या पुरुतमानि तां सु ते कीर्त्ति । आ० ८. ७. इति ॥ अष्टात्रतेऽपि निष्केषस्येष्टसूक्तस्य विनियोगः सूक्तः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अपूर्व्या पुरुतमान्यस्यै महे वीराय तवसे तुराय ।

विरिञ्चिने वज्रिये शंतमानि वचांसि आसा स्यविराय तव ॥ १

अपूर्व्या । पुरुतमानि । अस्मै । महे । वीराय । तवसे । तुराय ।

विरिञ्चिने । वज्रिये । शंतमानि । वचांसि । आसा ।

स्यविराय । तव ॥ १

अपूर्व्यापुर्व्याणि पूर्वैरुक्तानि नूतनानि पुरुतमानि बहुतमानि शंतमानि सुख-
लक्षणाणि वचांसि सुतिष्ठमानि वाक्यान्वसास्त्रेणाश्वा इन्द्राय तव । अतर्चा ।
करोमि । कीदृशायः । महे नृते वीराय विविधयन्त्रां नारदित्वे तवसे तपस्विने
प्रथमते तुराय त्वरणात्वात् विरिञ्चिने विजयेण सुत्वाय वज्रिये वज्रवते अविदाय
महेश्वर ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स मातरा सूर्येणा कवीनामवासयद्भुजद्विं गृणानः ।

स्वाधीभिर्ऋकं भिर्वागयान उदुस्त्रियाणामसृजनिदानं ॥ २

सः । मातरा । सूर्येण । कवीना । अवासयत् । बजत् ।

अद्विं । गृणानः ।

सुः स्वाधीभिः । ऋकः ऽभिः । वागयानः । उत् । उदुस्त्रियाणां ।

असृजत् । निऽदानं ॥ २

स इन्द्रो मातरा मातरौ दिवं च पृथिवी च कवीनां क्रांतदशिनानंगिरसाजघाव
स्त्र्येणावासयत् । प्राकाशयत् । किं कुर्वन् । अद्विं गवावदशनाय वलेन स्थापितं
पर्वतं बजद्भजन् । यदा कवीनांगिरसासिति तृतीयार्थे बहो । अंगिरोभिर्गृणानः
स्तूयमान इति संबंधः । अपि च स्वाधीभिः 'द्योमनधानैर्ऋकभिः सोऽत्रिभिर्वागरो-
भिर्वागयानः पुनः पुनः काव्यमानः सन् उदुस्त्रियाणां वल्लभा भृत्यै पथिभिरपहृतानां
गवां निदानं बंधनमुदसृजत् । असोचयत् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स वज्रिभिर्ऋकं भिर्गोषु शश्वन्मितस्तुभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।

पुरः पुरोडा सखिभिः सखीयन्टुडा वररोज कविभि

कविः सन् ॥ ३

सः । वज्रिऽभिः । ऋकः ऽभिः । गोः । शश्वत् । मितस्तुऽभिः ।

पुरुऽकृत्वा । जिगाय ।

पुरः । पुरऽडा । सखिऽभिः । सखिऽयन् । टुडाः ।

वररोज । कविऽभिः । कविः । सन् ॥ ३

पुरकृता पुरुकर्मकस्य इन्द्रो वज्रिभिर्ऋकं भिर्गोषु शश्वन्मितस्तुभिः सोऽत्रिभिः वागयाना
मितस्तुभिः संकुचितजातुभिरंगिरोभिः सखि गं तु निविशयुतीषु जिगाय । अहोरात्र

जिनकाय । जिना च दुरोहा दुराणां रता स इन्द्रः । सखिभिः समानच्छानैः
 क्षत्रिभिः क्षात्रप्रसौरंगितोभिः सह सखीयन् सखित्वमात्मन दृष्ट्वान् कथिः सन्
 आत्मनपि क्षात्रप्रसौ भवन् इन्द्रश्च स्थिराः पुत्र आसुरीः पुरी हरोज ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

स नो॒व्या॒भर्जे॒र॒तार॒म॒च्छा॒ म॒हो॒ वा॒र्जे॒भिर्म॒हद्भि॒श्च॒ शु॒भैः ।

पु॒रु॒षो॒रा॒भिर्दृ॒षभ॒ क्षि॒तीना॒मा॒ गि॒र्व॒णः॒ सु॒वि॒ताय॒ प्र या॑दि ॥ ४

सः । नो॒व्या॒भिः । ज॒रि॒तार॑ । अ॒च्छः । म॒हः । वा॒र्जे॒भः ।

म॒हत् भः । च । शु॒भैः ।

पु॒रु॒षो॒रा॒भिः । दृ॒षभ॑ । क्षि॒तीना॑ । आ । गि॒र्व॒णः ।

सु॒वि॒ताय॑ । प्र । या॑दि ॥ ४

ये दृषभ काशानां चर्क ये गिराणो गिरा स्तुत्या भंभजनीयेन्द्र स त्वं मज्जो
 मज्जिवाजोभिर्वाजैरसैनैर्हृद्भिः शुभैर्वर्लेय सह क्षितीनां प्रजानां मध्ये जरितारं
 कोतारमच्छाभिदृष्ट्येन नोव्याभिर्नोव्याभिर्नोव्यतराभिः पुरुषोराभिः पुरुषं मज्जनं
 वीरक्षितीभिर्नोव्याभिराप्रयादि । आगच्छ । किमर्थं । सुविताय धोभनाय । सुख-
 प्राप्त्यर्थमित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स स॒र्गे॒ण॒ श्र॒व॒सा॒ त॒क्तो॒ अ॒त्यै॒रप॒ इ॒न्द्रो॒ दक्षि॒णत॒स्तु॒रा॒षाट् ।

इ॒त्या॒ सृ॒जा॒ना॒ अ॒न॒पा॒ट॒दथै॒ दि॒वेदि॒वे वि॒वि॒षु॒रप॒च्छ॒यं । ५

सः । स॒र्गे॒ण॑ । श्र॒व॒सा॑ । त॒क्तः । अ॒त्यैः । अपः । इ॒न्द्रः ।

दक्षि॒णतः॑ । त॒रा॒षाट् ।

इ॒त्या॑ । सृ॒जा॒नाः । अ॒न॒पा॒ट॒दथै॑ । अर्थः । दि॒वे॒दि॒वे । वि॒वि॒षुः ।

अप्र.च्छयः ॥ ५

सुराणां सुराणां चिंतयामां सोढाभिधिविना स इन्द्रं सगैश्च सवेदोऽसृजेन यवसा
वलेनात्थैरथैः सततगामिभिस्त्रिजोभिर्वा तक्तः संगतः सन् दक्षिणतो दक्षिणावनेऽप
उदकानि विद्वज्जतीति शेषः । इत्येवमेव प्रकारेण सृजानोः सृज्यमानाश्चा
प्यपोऽर्थं गंतव्यमप्रसृज्यमन्यैरस्रोभ्यं ससृजं दिने दिने प्रतिदिनमनपावत् अपावतं न
पुनरागमनं यथा न भवति तथा विविधुः । आमुर्वति ॥ अतस्त्वनम्रत्यवांतस्त
रूपमर्थमिति ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे चतुर्थो वगः ॥

य ओजिष्ठ इति पंचमं दशमं धृक्कं युगजोत्पत्तिर्वा वैदुर्धमेन्द्रं । अतुक्कत्यते च ।
य ओजिष्ठः युगजोत्पत्तिरिति ॥ नञ्वाद्येऽपि निष्केषस्य चक्रो विनिवोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

य ओजिष्ठ इन्द्रं तं सु नो दा मदी दृषत्स्वभिष्टिर्हीक्षान् ।

सौवर्ष्यं यो वनवत्स्वयो दत्ता समत्सु सासृहदमित्रान् ॥ १

यः । ओजिष्ठः । इन्द्रं । तं । सु । नः । दाः । मदीः । दृषन् ।

सुऽअभिष्टिः । दाक्षान् ।

सौवर्ष्यं । यः । वनवत् । सुऽअस्वः । दत्ता । समत्सु ।

सासृहत् । अमित्रान् ॥ १

हे दृषन् कामानां वर्धयितरिन्द्रं त्वं यः पुत्र ओजिष्ठ ओजस्वितयो वलवत्तयो
महत्तव पादवित्ता । स्तुतिभिः स्तोतेत्यर्थः । स्वभिष्टिः शोभनाभ्येषणो दाक्षान् ।
हविषा दानं दाः । तद्दानं । एवंयुष्मिष्टिं तं पुत्रं नोऽअभ्यं स सृष्टु दाः ।
हेहि । यः पुत्रः अन्धः सन् समत्सु संयामेत् सौवर्ष्यं शोभनामानां समूहं
वनवत् चिंत्सात् । तथा दत्ता दत्तान् वारयितुं निवृत्तान् यत्नं च सासृहत् अत्यर्थं-
मभिभवेत् तं दा इत्यन्वयः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वां हीं ईद्रावसे विवाचो । हवते चर्यणवः शूरं सातौ ।

त्वं विप्रैर्भिर्भि पणौ रंशायस्त्वोत दृक्षन्तिता वाजमर्वा । २

त्वा । वि । इन्द्र । अवसे । विश्वाचः । हवन्ते । सर्वशयः ।

शूरसातो ।

त्वं । विप्रैभिः । वि । पयोन् । अशायः । त्वाऽजितः । इत् ।

सनिता । वाजं । अर्वा ॥ २

हे इन्द्र त्वं हि त्वामेव विश्वाचो विविधस्तुतिरूपा वाचो येषां तादृशायसंशयो
ननुष्याः शूरसातो शूरैः संभजतो ये संशयसे रक्षार्थं हवन्ते । आहवन्ति ।
किं त्वं विप्रैर्विप्रैर्मेधाविभिरंगिरोगिः शार्ङ्गं पयोन् । वलस्यानुचरा अचुराः
पयधः । तान्प्रशायः । विशेषेणाशाययः । हतवानित्यर्थः । अतस्त्वोत् इत् त्वयोतो
रक्षित एवे सनिता संभक्ता पुद्गो वाजसस्रमवोभिर्गता भवति ॥

। अथ तृतीया

त्वं ताँ इन्द्रोभयौ अमितान्दासां वृत्राख्यार्था च शूर ।

वधीर्नैव सुधितेभिरत्कैरा पृत्सु र्दधि नृणां नृतम ॥ ३

त्वं । तान् । इन्द्र । उभयान् । अमितान् । दासाँ । वृत्राणि ।

आर्याँ । च । शूर ।

वधीः । वनाँश्च । सुधितेभिः । अत्कैः । आ । पृत्सु ।

दर्धि । नृणां । नृतम ॥ ३

हे इन्द्र त्वं तातुभक्तुभवनविधानमितान् यत्स्वधीः । अहिंसोः । के त उभय-
विधाः । दासोपशययितृत्कनं विरोधिनो वलप्रवृत्तीनचुरान् ॥ सुपां सुसुगति यत्
आकारः ॥ आर्यार्वाणि कर्मावृत्तास्त्वेन अत्रानि वृत्राख्यापरकानि विश्वरूपादीनि
च तातुभवनितान् हे शूर त्वं हतवानित्यर्थः । नृणां नेतृणां मध्ये जतमार्तिशयेन
नेतृर्हे इन्द्र इत् संशयमेव सुधितेभिः सुष्ठु निहितैरत्कैरात्मीयैरायुधैरादभिः ।
अन्धानामि यत्तनाहपादि । विदारयसि । तत्त्व वृत्रांतः । वनेन वनाजीव । वना
उच्यमातानि कुठारादिभिर्विजयसि तद्भू ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

स त्वं न इन्द्राकंवाभिरुतो सखा विश्वायुरविता हवे भूः ।

संघाता वहुयामसि त्वा युध्यतो नेमधिता घृत्स अूर ॥ ४

सः । त्वं । न । इन्द्र । अकंवाभिः । ऊतो । सखा ।

विश्वऽश्वायुः । अविता । हवे ।

संघऽसाता । यत् । वहुयामसि । त्वा । युध्यंतः । नेमऽधिता ।

घृत्सु । अूर ॥ ४

हे इन्द्र स तादृशस्त्वमकवाभिरकुक्षिताभिरुतो ऊतिभी रक्षाभिर्नोऽक्षाकं हवे
वर्धनाद्याविना रक्षिता भूः । अथ । तथा विश्वायुः सर्वतो गन्ता त्वमक्षाकं सखा
अथ । नेमधिता । नेमशब्देऽङ्गवाची । ऊक्तं च । त्वो नेम इत्यङ्गं स्येति । अक्षाः
कतिपयाः पुद्गवा धीमंत एष्विति नेमधितयः संघाताः । तादृशेषु घृत्सु घृतनासु
संघातेषु युध्यंतो युद्धं कुर्वंतो वधं संघाता स्त्रः सुहृदरणीयं धनं तस्य संभलनाथं
हे अूर त्वां यद्यदा वहुयामसि आहुयामः तदानो त्वमपिता सखा च भवेत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

नूनं न इन्द्रापरायं च स्या भवं मृडीक उत नो अभिष्टौ ।

इत्या गृणंतो महिनस्य शर्मन्दिव आस पाये गोपतमाः ॥ ५

नूनं । नः । इन्द्र । अपरायं । च । स्याः । भवं । मृडीकः ।

उत । नः । अभिष्टौ ।

इत्या । गृणंतः । महिनस्य । शर्मन् । दिव । आस ।

पाये । गोपतमाः ॥ ५

ये इन्द्र त्वं नूनमद्य नोऽकाकं ह्याः । अद्यदीयो भव । अपराव चापरस्मिन्नन्य-
स्मिन्नपि काखेऽकादीयो भव । उतापि च त्वं नोऽत्राकमभिष्टावभिगमने सति स्तुतीकः
सुखविता भव । ऐत्येत्यननेन प्रकारेण गृह्यन्तः स्तुतन्तो यथं गोष तथा मज्जिनस्त
मज्जितस्तव सर्वविनि दिवि ह्योतमाने पाथे दुःखस्य पारको यथं न् यथं वि सुखे ह्याथ ।
वर्तमाना भवेत् ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे पंचमो वगः ॥

सं च त्वे जग्मुरिति पंचचमेकादशं सूक्तं युनहोवस्यार्थं । सं च त्वे इत्यनुक्रांतं ॥
द्वितीये आदोमिकेऽहनीदनादिके हे सूक्ते । ध्रुवितं च । सं च त्वे जग्मुरिति सूक्ते ।
आ० ८, ७ । इति ॥ अष्टावैहतेऽपि निष्कं पत्युः सक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

सं च त्वे जग्मुरिर् इन्द्र पूर्वीर्वि च त्वद्यंति विभ्वो मनीषाः ।

पुरा नूनं च स्तुतयः ऋषीणां पस्पृधे इन्द्रे अथुवथाकी ॥ १

सं । च । त्वे इति । जग्मः । गिरः । इन्द्र । पूर्वीः । वि । च ।

त्वत् । यंति । विऽध्वः । मनीषाः ।

पुरा । नूनं । च स्तुतयः । ऋषीणां । पस्पृधे । इन्द्रे ।

अधि । अकथ्यः । ॥ १

ये इन्द्र त्वे त्वयि पूर्वीर्वक्त्रो गिरः स्तुतयश्च संजग्मुः । संजग्मन्ते । त्वत्तत्तो
[विभ्वो विषमो विस्तृता मनीषाः सोमृणां मतयय विषन्ति । विविधं निर्गच्छन्ति ।
शेषः परोक्षकृतः । पुरा पूर्वास्मिन्काखे नूनमद्य च ऋषीणामभौद्रियार्थदर्शनां
भरद्वाजादीनां स्तुतयः सोमृणां ऋषीणां पस्पृधे । अस्मृधत । अत्र नृपतिर्यथेन्द्रस्य
ज्ञाने स्वरिता वक्त्रुदित्यर्थः । तथोक्ताकी । अथुवं यत्नं । तदुपायकायवचन-
वाचनानि सोमृणां च पस्पृधे । अस्मृधत ॥

। अथ द्वितीया ।

पुरु॒द्धतो॒ यः पुरु॒गूर्तं॑ ऋ॒म्बा॒ एकः॑ पुरु॒प्रश॒स्तो अ॒स्ति॑ य॒ज्ञैः ।

रथो॒ न म॒हे श॒वंसे॒ युजा॒नोऽस्मा॒भिरि॒न्द्रो अ॒नुमा॒द्यो भू॒त् ॥ २

पुरु॒द्धतः॑ । यः । पुरु॒गूर्तः॑ । ऋ॒म्बा । एकः॑ । पुरु॒प्रश॒स्तः ।

अ॒स्ति॑ । य॒ज्ञैः ।

रथः॑ । न । म॒हे । श॒वंसे । युजा॒नः । अ॒स्मा॒भिः । इ॒न्द्रः ।

अ॒नुमा॒द्यः । भू॒त् ॥ २

पुरुद्धतो वज्रभिराहृतः पुरुगूर्तो वज्रभिर्हृत्यमित ऋम्बा मृगानेकः प्रथापभूत एवंगुणविशिष्टो य इन्द्रो यज्ञेष्टृभिः पुरुषैर्यजनसाधनैः स्तोत्रैषां पुरुप्रशस्तोऽस्ति वज्रपा प्रशस्तः स्तुतो भवति स इन्द्रो रथो न रथ इव नहे नहति शवंसे वलाय तदर्थं युजानोऽस्मरस्तुतिभिर्युज्यमानः सन् अस्माभिः स्तोत्रभिरनुमाद्यो भूत् सर्वदा स्तुत्यो भवतु ॥

। अथ तृतीया ॥

न यं हिंसं॑ति धी॒तयो॒ न वा॒णो॒रि॒न्द्रं न॒क्षंती॒दभि॒ वर्ध॑यंतीः ।

यदि॑ स्तो॒तारः॑ श॒तं यत् स॒हस्रं॑ गृ॒णन्ति॒ गिर्वै॒णसं॑ शं तद॒स्मै ॥ ३

न । यं । हिंसं॑ति । धी॒तयः॑ । न । वा॒णोः॑ । इ॒न्द्रं । न॒क्षंति॑ ।

इत् । अ॒भि । वर्ध॑यंतीः ।

यदि॑ । स्तो॒तारः॑ । श॒तं । यत् । स॒हस्रं॑ गृ॒णन्ति॑ । गिर्वै॒णसं॑ ।

शं । तत् । अ॒स्मै ॥ ३

यदिन्द्रं धीतयः कर्माणि परिचरयानि न हिंसन्ति न वाधन्ति । वाणीर्वाण्यः स्तुतयश्च वं न वाधन्ति । दातृमसमर्थः पुरुषोऽन्यकृतेः परिचरयैः स्तुतिभिश्च अर्थं शिष्यतेऽस्य वेद्वज्रवज्रधनत्वादातृत्वाच्च तस्मिन्नुज्यमानानि परिचरयानि स्तोत्राणि

अ॒र्क्षे । ए॒तत् । म॒हि । आ॒गू॒षं । अ॒र्क्षे । इ॒न्द्राय॑ । स्तो॒त्रं ।

म॒तिभिः॑ । अ॒वाचि॑ ।

अ॒सत् । यथा॑ । म॒रुति॑ । इ॒त्त॒तू॒र्ये । इ॒न्द्रः । वि॒श्वऽआ॑सुः ।

अ॒वि॒ता । वृ॒धः । च ॥ ५ ॥

अथा इन्द्राय महि मरुदेतदागूषं स्तोत्रं मतिभिः स्तोत्रभिरवाचि । उक्तमभूत् ।
अथा इन्द्राय स्तोत्रमिति पुनरुक्तिरादरः यो । विश्वायुः सर्वत्र गन्ता स इन्द्रो मरुति
मभूते इत्ततूर्ये संश्रामे यथा येन प्रकाशेणास्माकवविता रचको वृधो वर्धयिता
आसत् भवेत् तद्यावापीत्यन्वयः ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे वृत्तो वर्गः ॥

कदा सुवसति पंचयं हादयं स्रग्भं नःस्थामि त्वेष्टमग्रेन्द्रं । तथा आसुक्तांतं ।
कदा नरस्त्विति ॥ तृतीये छंदोने मङ्गावृत्ते च निष्केषस्य चक्रो विनिवोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

क॒दा भु॒व॒व॒यं॑ च॒याणि॑ ब्र॒ह्म॑ क॒दा स्तो॒त्रे स॑ह॒स्र॒मो॒ष्य॑ दाः ।

क॒दा स्तो॒मं॑ वा॒स॒योऽस्य॑ रा॒या क॒दा धि॒यः॑ क॒र॒सि वा॒ज॑र॒त्नाः ॥

क॒दा । भु॒व॒न् । रथे॑ऽज॒या॑ण । ब्र॒ह्म॑ । क॒दा । स्तो॒त्रे ।

स॒ह॒स्र॒मो॒ष्य॑ । दाः ।

क॒दा । स्तो॒मं॑ । वा॒स॒यः॑ । अ॒स्य॑ । रा॒या । क॒दा । धि॒यः॑ ।

क॒र॒सि । वा॒ज॑र॒त्नाः ॥ १ ॥

हे इन्द्र ब्रह्म ब्रह्माणि स्तोत्राण्यस्यदीवानि रथययाणि रथनिवासानि कदा
कश्चिष्काले सुवन् । भवेयुः । रथेऽनस्थितं त्वं कदा प्राप्तुं वंतीत्यर्थः । कदा कश्चिन्-
काले स्तोत्रे सुवते ब्रह्मं सहस्रमोष्यं सहस्रसंख्याकपुष्पमोषकं गोसमूहं पुत्रं वा
दाः । कदा आसुक्तांतं स्तोत्रं स्तोत्रं राधा घनेन वासयः । व्यापयेः । विश्वः
कनोपि आग्निहोत्रादीनि वाजरत्ना वाजैरक्षैरनधीयाः कदा कश्चिष्काले करसि
कुर्वाः । एवं स्तोत्रा फलस्य निखंवनसङ्गमान इन्द्रजनवा वृष्टवान् ॥

। अथ द्वितीया ।

क॒र्चिं॑ स्वि॒त्तदि॑दं॒ यन्नृ॒भिर्नृ॒न्वीरै॑र्वी॒रास्त्री॒डवा॑सि॒ जया॑जीन् ।

त्रि॒धातु॑ गा॒ अ॒धि॒ जया॑सि॒ गोष्वि॑दं॒ द्युन्नं॑ स्त॒र्वद्वे॒ष्टास्ते ॥ १

क॒र्चिं॑ । स्वि॒त् । तत् । इ॒दं । यत् । द्यु॒भिः । नृ॒न् । वी॒रैः ।

वी॒रान् । नी॒डवा॑सि । जय॑ । जया॑जीन् ।

त्रि॒धातु॑ । गाः । अ॒धि॒ । जया॑सि॒ । गोषु॑ । इ॒दं । द्यु॒न्नं ।

स्त॒र्वऽवत् । वे॒ष्टि॒ । अ॒स्यो॒ इति॑ ॥ २

फलस्य निखंयस्यचमान अतिरनयापीदं दृष्टव्यम् । ते इदं कर्चिं स्विक्त्वादा यत् तद्भवत् । अतिरनयादीयैः प्रवचैर्नृन् यत्तुपुत्रवान् तथा वीरैरनयादीयैः पुत्रैर्वीरान् यत्तुपुत्रांश्च वचीडवासे त्वं संखेयवेः संयोजयेः ॥ नीडव्यतिः संखेयकर्म ॥ ईदं यत्तु यत्तुसंखेयं तत्कदा भवेदिति पितर्कः । अपि चास्मदर्थं त्वभाजीन् संपातान् कदा जय॑ । जयेः । कदा च गोत्रभिर्गोत्रं यत्तु विद्यमानास्त्रिधातु त्रिधातुना वीरद्विधत्तानां त्रयाणां चारयित्रीणां अधिजयासि । अधिक् जयेः । ते इदं त्वं जयं च आप्नियस् द्युन्नं धनमस्ये अस्मात् कदा वेष्टि । धारयेः ॥

। अथ तृतीया ।

क॒र्चिं॑ स्वि॒त्तदि॑दं॒ यज्ज॑रित्वे॒ विश्व॑स्तु॒ ब्रह्मं॑ कृ॒णवः॑ श॒विष्ठ॑ ।

कदा॑ धियो॒ न नि॒सृतो॑ सु॒वाषि॑ कदा॑ गोम॑घा॒ हव॑मानि ग॒च्छाः ॥ ३

क॒र्चिं॑ । स्वि॒त् । तत् । इ॒दं । यत् । ज॒रित्वे॑ । विश्व॑स्तु॒ ।

ब्रह्मं॑ । कृ॒णवः॑ । श॒विष्ठ॑ ।

कदा॑ । धि॒यः । न । नि॒सृतः॑ । सु॒वाषि॑ । कदा॑ । गो॒म॒घा॒ ।

हव॑मानि । ग॒च्छाः ॥ ४

अनयापि कतिचित् मन्त्राः क्रियन्ते । ते इन्द्रं कर्षं स्तित्कदा खलु तद्भवेत् । ते
अपि बलवत्तमेन्द्रं त्वं जरित्वे कोत्रे विश्वसू बलविधिरूपं प्रज्ञासं कथयः करोषीति
यत् तत्कदा भवेदिति वितर्कः । कदा च धियः कर्षाणि । नेति सवसुष्वे । निवृत्तः
स्तुतोऽथ युवासे । आत्मनि योजयेत् । कदा च त्वं गोमघा गोमघानि गवां दातुमिष्य ॥
मंहतेदोनांसु रूपसुत्तरपदं ॥ इवमानि सोऽत्रापि गच्छाः ॥ अभिगच्छे ॥

। अथ चतुर्थी ।

स गोमघा जरित्वे अश्वं चंद्रा वाजंश्वसो अधिं धेहि वृक्षः ।

पीपिचीपः सुदुघाभिरु धेनुं भरहाजिषु सुवचो वरुच्याः ॥ ४

सः । गोमघाः । जरित्वे । अश्वं चंद्राः । वाजंश्वसः ।

अधिं । धेहि । वृक्षः ।

पीपिचि । वृषः । सुदुघा । इन्द्र । धेनुं । भरतुवाजेषु ।

सुवचः । वरुच्याः ॥ ४

ते इन्द्र स त्वं जरित्वे कोत्रे गोमघा गवां दातुमिष्य चंद्रा अश्वैराह्लादयंतीवांज-
श्वसो वाजैवलैः प्रसिद्धा एवमूताः वृक्षऽस्त्रानि भरहाजिषु भरहाजइत्येवमास्त्रवि
धेहि । धारय । तथैषस्तान्यस्त्रानि सुदुघा गोभनद मूषी मेनुं मां च ते इन्द्र पीपिचि ।
आयय । अपि च ता इवो गोय पुरुषः गोभनदोपप्रयो यथा भवन्ति तथा त्वं
वरुच्याः । दीपये । गोभनदोपप्रयुक्ताश्च ताः संखित्यर्थः ॥

। अथ पंचमी ।

तमा नूनं वृजनमन्यथा चिच्छूर । यच्छक वि दुरी गृणीषे ।

मा निररं शकदुषं स्य धेनारांगिरसान्मह्यथा विप्र जिन्व ॥ ५

तं । आ । नूनं । वृजनं । अन्यथा । चित् । शूरः । यत् ।

शक । वि । दुरी । गृणीषे ।

मा निः । अरः । शुक्रदुर्घस्य । धेनोः । आगिरसान् ।

ब्रह्मणा । विप्रः । जित्वा ॥ ५

हे इन्द्र त्वं नूनमद्यतनं वृषानं बाधकमपदीयं गत्व गन्तव्या विदम्येनैव प्रकारेण योजय । येन प्रकारेण सर्वे जीवन्ति तद्विलक्षणं प्रकारं गम्याण्यं प्रापयेत्त्वर्थः । आकारः पूरकः । हे यक्र सर्वकार्येषु मत्तोद्भूतः । यौर्वीपितो वि दुरो विशेषेण दारयिना गत्वानां । यद्वा दुरो द्वाराणि गत्वसंबन्धीनि विघटयन्त्वं यद्यप्याहृषीने अस्माभिः स्तूयसे तथात्कारणात् शुक्रदुर्घस्य शुक्राणां निर्गलानां दोग्धरिन्द्रस्य धेनोर्गावः क्षीत्वान्ना निररं । मा निर्गच्छेयं । यद्वा शुक्रस्य पयसो दोग्धूना धेनोस्तया दत्ताया गोः सकामान्ना निर्गच्छेयं ॥ अस्मिन्नाख्यातञ्च गमयित्व्यस्य रूपं ॥ सा सर्वदाकामु निवसित्वत्यर्थः । हे विप्र प्राज्ञेन्द्र आगिरसानंगिरोगोत्व-
जान्मानु ब्रह्मणसेव जित्वा । प्रीणव ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमोऽसप्तमोऽवर्गः ॥

सत्वा मदास इति पंचमं त्रयोदशं सूक्तं नरस्यार्षं त्रैलोक्यभूम्नः । सत्वेत्युक्तांतं ॥ प्रथमं पंचमोऽहनि निष्क्रेषल्य एतत्सूक्तं गम्यं । सूत्रगतं च । त्रैलोक्ये मदाय सत्वा मदास इति निष्क्रेषल्यं । आ० ७. १२. । इति ॥ विश्वजिति मायं दिनसप्तने प्रभास्तुः यस्तु इदं सामसूक्ताख्यं ऋमगीयं । सूत्रितं च । सत्वा यदासो यो जात एषाभूरेक इति सामसूक्तानि । आ० ८. ७. । इति ॥ महाव्रतेऽपि निष्क्रेषल्यं सूक्ते विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सत्वा मदासस्तव विश्वजिन्याः सत्वा रायोऽथ ये पार्थिवासः ।

स प्रा वाजानामभवो विभक्ता यदेवेऽधारयथा असुथे ॥ १

सत्वा । मदासः । तव । विश्वजिन्याः । सत्वा । रायः । अधः ।

ये । पार्थिवासः ।

सत्वा । वाजानां । अभवः । विभक्ता । यत् । देवेषु ।

धारयथाः । असुथे ॥ १

ये इन्द्र तव त्वदीया वदसि सोमपानजनिता वदा सत्त्वा । सत्यमाचैतत् ।
सत्त्वं विश्वजन्याः सर्वजनहिता भवन्ति । यद्वा सत्त्वेति बहुधा । बहुमतस्तत्र वदा
इति योज्यं । अथापि च पार्थिवसः इष्टिष्वपवृत्तिरिति लोकत्रये अवास्वदीया ये
रायो घनसमूहाः सन्ति तेऽपि सत्त्वा सत्त्वं विश्वजनहिता भवन्तीत्यन्वयः । किञ्च
त्वं वाजानामजानां सत्त्वा सत्त्वं विश्वज्ञा दाताभवः । भवसि । यद्वा सत्त्वा बहुतां
वाजानामिति योज्यं । यद्यथात्तं देवेषु मध्येऽसुर्यं बलं धारयथा अतः कारणात्त-
मेव करोषीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अ॒नु॒ प्र॒ ये॒जे॒ जन॒ ओजं॑ अ॒स्य॒ सत्त्वा॑ द॒धिरे॒ अ॒नु॒ वी॒र्या॑य ।

सू॒म॒गृ॒भे॒ दु॒धये॑ अ॒व॒ते॒ च॒ क्र॒तुं॑ वृ॒जं॒त्यपि॑ वृ॒त॒त॒त्ये॑ ॥ २

अ॒नु॒ । प्र॒ । ये॒जे॒ । जनः॑ । ओजः॑ । अ॒स्य॒ । सत्त्वा॑ । द॒धिरे॒ ।

अ॒नु॒ । वी॒र्या॑य ।

सू॒म॒गृ॒भे॒ । दु॒धये॑ । अ॒व॒ते॒ । च॒ । क्र॒तुं॑ । वृ॒जं॒ति॒ । अपि॑ ।

वृ॒त॒त॒त्ये॑ ॥ २

अखेष्टस्थो बलं जनो यजमानोऽनु प्र येजे । संततं प्रकर्षेण यजते । पूजयति ।
अपि च तन्निद्रं वीर्याय वीरकर्म कर्तुं सत्त्वा सत्यगनुदधिरे । पुरोदधिरे धजवानाः ।
यद्वा सत्त्वा बहुमतनिद्रमिति योज्यं । अपि च सूमगृभे सूम्नः सूतानविच्छेदेन धतं-
ष्यानाम् यत्नम् षट्कृते दुधये । दुधिर्यसि कर्म । तेषां हिंसकायावर्ते यत्न्यापभिगच्छे
च सत्त्वा इन्द्राय क्रतुं कर्म परिपरशक्तकं वृजंति निष्पादयन्ति । कियर्थः ।
वृत्तवत्ये वृत्तस्य पारकस्य यत्नोऽनननिमित्तं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तं स॒भी॒र्वी॒र॒त॒वो॒ वृ॒णा॒नि॒ पी॒स्या॒नि॒ नि॒वृ॒तः॑ स॒ख॒रि॒न्द्र॑ ।

समुद्रं न संघेय उक्थाशुभा उच्यचंसं गिर आ विंशति ॥ ३

तं । सध्रीचौः । ऊतयं । वृणाग्नि । पौष्ट्यानि । निःसृतं ।

सुसुः । इन्द्रं ।

समुदं । न । सिंधवः । उक्कयऽशुभाः । उक्कयचंसं । गिरः ।

आ । विधंति । ३

तनिन्द्रमूतयो यद्वनः सध्रीचौः सहाचंष्टः संगता मूला सन्तु । ससंते । सेवन्ते ।
सन्नेतयस्यार्पकाग्नयज्ञानि सन्तु वसंतानानि भूम्या सेवन्ते । तथा वृणाग्नि वीर्याणि
पौष्ट्यानि वलानि च नियुते रथे युच्छन्ताना पडवाश्च तसिंहं सेवन्ते । अपि सोम्य-
वृद्धाः । उक्कयं यज्जं । तदेव वसं यासी तावता गिरा सुतयचोदयचं निस्तीर्य-
व्याघ्रिकं तसिंहमाविशंति । प्रविशंति । तत्र वृणातः । समुद्रं न सिंधवः । यका
सुन्दरमधीता मनुः ससुद्रमाविशत्याविश्य च विभक्ततया न वृद्धयन्ति एवं सवा अपि
सुतय इन्द्रैकोनपत्नीत्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ।

स रायसुवामर्षं सृजा गृणानः पुनरुदस्य त्वमिदं वसः ।

य तर्हिभूतासंसो जनानामिको विश्वस्य भुवनस्य राजा ॥ ४

सः । रायः । सृजा । उप । सृज । गृणानः । पुनरुदस्य ।

त्वं । इन्द्र । वसः ।

यतिः । वभूव । असंसः । जनानां । एकः । विश्वस्य ।

भुवनस्य । राजा । ४

स इन्द्रं सृजानां सुवसानः स त्वं रायो वनस्य सृजा । नदीनामेतत् । अत्र
तत्त्ववद्वा धारा सृज्यते । धारासृज । विश्वस्य । अस्माभिः सर्वोक्तयेत्यर्थः ।
वीर्यस्य वनस्य । पुनरुदस्य पञ्चमाणादुदकस्य वसो निवासवत् । अपि वास-
कोऽनुपमः सर्वोक्तृत्वं जनानां सर्वेषां प्राणिनां पतिरधिपतिवन्भूय । तथा विश्वस्य
एकस्य भुवनस्य भूतजातस्यैकोऽसाधारणो राजेश्वरस्य वभूविय ॥

। अथ पंचमी ।

स तु शुभं शुभा घो दुर्गोद्युधैर्न भूमाभि रायै अर्यः ।

असो यथा न शर्वसा चकानो दुर्गोद्युगे शर्वसा चैव ताणः ॥ ५

सः । तु । शुभः । शुभा । यः । दुर्वः । दुः । द्यौः । न । भूमः ।

अभि । रायैः । अर्यः ।

असः । यथा । नः । शर्वसा । चकानः । दुर्गोद्युगे । शर्वसा ।

चेकितानः ॥ ५

हे ईश्वर शुभा शुभानि शोभायानि शोभाषि त्वं क्षिप्रं शुभि । इत्यु । यस्मै
दुर्गोद्युधैर्न भूमाभि रायै अर्यः संवधीनि रायो घनानि सून
वज्रराणि द्यौर्न सूर्यं इनाभिभवसि स त्वं शुभीयन्मयः । अपि च घनसाक्षीवेत्त
वलेन शोभयेन युक्तचकानः स्वयमां युगे युगे काळे काळे ववहा इविसंघये-
नाद्येन चेकितानः प्रज्ञायमानस्व यथा येन प्रकारेण मोक्षसाधनसाधारणोऽसि
तथासः । स्वाः ।

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमेऽष्टको वर्गः ॥

अर्वाद्यनिति पंचमं नतदंशं सूर्यं भरद्वाजस्यै त्रैलोक्ये । अर्वाद्यनिति-
सुक्तांत ॥ अथः प्रते निष्केषस्य उक्तो विनियोगः ॥

। तत्र प्रथमा ।

अर्वाग्रथं । विश्ववारं त उग्रेंद्रं सुक्तासो उरवां वचंतु ।

कीरखिद्धि त्वा हवते खंवादिधीमहिःसधमादंस्ते अद्य ॥ १

अर्वा । रथं । विश्ववारं । ते । उग्र । ईंद्रं । सुक्तासः ।

उरवः । वचंतु ।

कीरः । चित् । छि । त्वा । हवते । खं । वान् । अधीमहिः ।

सधमादः । ते । अद्य ॥ १

हे सद्योऽङ्गुलं बलेन युक्तासो रथेन युक्ता हरयोऽश्वास्ते तदीयं विप्रवारं विप्रैर्व-
रणीयं रथमग्निगच्छदभिसृष्टं वधेन । आनयन्तु । हि वस्मात् क्षणीन् । सः सुहृत्पौत्रं
शुणक्तान् । तद्वान् कीरिषित् श्रोता भरद्वाज ऋषिस्ता त्वां वधते आहूयति
तस्मात्कारणात्तदीयं रथमभिसृष्टं वधेनत्वय्ययम् । वधं चाद्धेदानीं ते त्वया सधमादः
सह पाद्व्यं त्वधीमहि । सद्यसा भवेम ॥

तृतीये पर्वणेऽश्वापाकस्य प्रो द्रोणे इत्येषा शक्ययाज्या । सूत्रितं च । प्रो द्रोणे
हरयः कर्मात्मनश्चिति वाज्या । आ० ६, ४ । इति ॥

। सैषा द्वितीया ।

प्रो द्रोणे हरयः कर्मात्मगुमानास ऋज्यतो अभुषन् ।

वृद्धो नो अस्य पूर्यः पपीयाद्युजो मदस्य सोम्यस्य राजा । २

प्रो इति । द्रोणे । हरयः । कर्म । अगमन् । पुनानासः ।

ऋज्यतः । अभुषन् ।

वृद्धः । नः । अस्य । पूर्यः । पपीयात् । युजः । मदस्य ।

सोम्यस्य । राजा । २

हरयो हरितवर्णाः सोमाः कर्मात्तदीयं यज्ञं प्रो अगमन् । प्रकर्षेण गच्छन्ति ।
प्राप्नुवन्ति । प्राप्य च पुनानासः पूषमाना द्रोणे द्रोणकस्य कच्छन्त ऋजु गच्छन्तो-
भुषन् । भवन्ति । पूषः पुरातनो युजो दीप्तेर्निवासभूतो युस्थानो वा मदस्य
मदकरस्य सोम्यस्य सोमस्य राजेश्वर एवभूत ईश्वरस्यैव सोमं पपीयात् । पिबत ॥

। अथ तृतीया ।

आसन्नायामः शवसानरुच्छेदं सुचक्रो रथ्यासो अम्नाः ।

अभि श्व ऋज्यतो वहेयुर्न चितु वायोरक्षः वि दहेत् । ३

आसन्नायासः । शसानं । अस्त्रं । इन्द्रं । सुचक्रे ।

रथ्यासः । अश्वः ।

अभि । अश्वः । ऋज्यंतः । वज्रेभ्यः । सु । चित् । सु । बायोः ।

अक्षतं वि । दक्षितं । ३

आसन्नायासः परितो गच्छन्तो रथ्यासो रथे युक्ता अश्वा अज्यन्तं अज्यगमनाः
संतः सुचक्रे घोशनचक्रे रथेऽनस्थितं शसानं बलमिव अश्वं अश्वः
अवधीयमश्वादीयं अविच्छेदमभिवृद्धेन अभिवृद्धेयुः । आश्वेयुः । नृपदिनि निपातो
निषेधेऽत्र वतंते अस्तमसरथे हेतुभूतं सोमलक्षणं अविधीयते तोर्न इदानीं नृचिद्
नैव विदह्येत् । अयं न प्राप्नुवात् । पात्ते मृहीतः सोमो बाधुना युज्यति ततः पुरैव
तत्यानार्थमश्वा इन्द्रमभिवृद्धेरित्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ।

वरिष्ठो अस्य दक्षिणामियतीन्द्रो मघोनीं तु विकूर्मिस्तमः ।

यया वज्रिवः परियास्यंती मघा च धृणो नयसे वि सूरिन् ॥ ४

वरिष्ठः । अयः । दक्षिणां । इयति । इन्द्रः । मघोनीं ।

तु विकूर्मिस्तमः ।

यया । वज्रिवः । परियासि । अंशः । मघा । च ।

धृणो इति । इयसे । वि । सूरिन् ॥ ४

वरिष्ठ इत्येतस्त्विकूर्मिस्तमोऽतिशयेन बलविवक्षार्थेन्द्रो मघोनीं मघवतां अविर्लक्षण-
मघोपेतानां मध्येऽस्य यजमानस्य दक्षिणां अग्ने दातव्यामियति । प्रेरयति । यद्वा
मघोनामित्येक्येन समानाधिकरणं । वचनव्यात्यर्थः । मघोनीं अविष्मन्तेऽस्य यज-
मानस्येत्यर्थः । शेष प्रत्यक्षलक्षणः । के वज्रिवो वज्रवर्धिद्र यथा दक्षिणा दातव्याः
पापं यत्तत्तत्तं परिचासि विनाशयसि ते धृणो मर्क मघो मघानि धनानि सूरिन्
कोतृन् पुत्रान् यथा च दक्षिणा विद्यसे प्रवृजसि तादृशीं दक्षिणां प्रेरयसीत्यर्थः ॥

। अथ पंचमी ।

इंद्रो वाजं य स्यविर य दागेंद्री गीर्भिवर्धतां वृषमंहाः ।

इंद्रो वृषं वनिष्ठो अस्तु सत्वा ता सूरिः प्रयाति तूतुं जानः । ५

इंद्रः । वाजस्य । स्यविरस्य । दाता । इंद्रः । गीः अभिः ।

वर्धतां । वृषमंहाः ।

इंद्रः । वृषं । व निष्ठः । अस्तु । सत्वा । आ । ता । सूरिः ।

प्रयाति । तूतुं जानः । ५

अवनिष्ठः स्यविरस्य वाजस्याप्यस्य वा दाता अपस्तु स येन्द्रो वृषमंहाः । प्रवृत्तौ जस्तः सन् गीर्भिरादयाभिः स्तुतिभिर्वर्धतां । सत्वा यज्ञ्यां यातयिता स इंद्रो वृषमावरकं यज्ञं वनिष्ठो वृषतमस्तु । भवतु । अपि च सूरिः प्रेरकः स इंद्रस्तूतुं जानस्वरमायसा तानि धनान्याप्रयाति । अस्माभ्यं प्रथमस्तु ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे नवमो वर्गः ॥

अपादित इति पंचमं पंचदशं सूक्तं भरहाजस्याभिः त्रैलोक्यैर्भूम्भैर्हं । अपादित्यनुक्रांतं ॥
अवाप्तौ निष्कंपस्य जज्ञो विभिवोगः ॥

। तत्र प्रथमा ।

अपादित उदु न चित्तं मा मर्षी भर्षद्यु मतीमिंद्रं हतिं ।

पन्थसी धीतिं दैव्यस्य यामन् जनस्य रातिं वनते सुदानुः । १

अपात् । इतः । उदु । अं इति । नः । चित्तं मः । मर्षी ।

भर्षत् । युः मती । इंद्रं हतिं ।

पन्थसी । धीतिं । दैव्यस्य । यामन् । जनस्य । रातिं ।

वनते । सु.दानुः ॥ १

चित्तमसायनीयतम आचर्यन्तो वा स इन्द्रो नोऽस्मादीयादिनोऽस्माद् वृचम-
सादेत्पात् । सोमं पिबतु । यन्ने नोऽस्माच्छक्नोर्नाऽज्ञानपात् । पातु । रक्षतु । षड्
इत्येतो पूरणो । तथा षडो षडतो द्युमनो दीप्तिमनोसिंहकृतिमिन्द्रस्य स्तुतिं
भवेत् । स इन्द्रो विभर्तुः । भारयतु । देवस्य देवसंविना जनस्य वाचन वाचनि
यस्ये क्रियमाणा पथ्यमाः स्तुत्यननां भीतिं परिचरणकृपां क्रियां रातिं दातव्यं
इति च उदात्तः घोषनदान इन्द्रो वनते । संभजतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

दूराच्चिदा वंसतो अथ कर्णा घोषा इन्द्रस्य तन्मति जुवाणः ।

एयमेनं देवहृतिर्वहत्यान्मद्रा गिन्द्रमियच्छमाणा ॥ २

दूरात् । चित् । आ । यजतः । अथ । कर्णा । घोषात् ।

इन्द्रस्य । तन्मति । जुवाणः ।

आ । इयं । एनं । देवहृतिः । वहत्यात् । मद्राक् । इन्द्र ।

इयं । श्रुत्यमाणा ॥ २

अस्येन्द्रस्य कर्णा कर्णौ दूराच्चिद् दूरदेशादप्यावसतः । सोऽत्राप्यार्थमाशङ्कतः ।
इन्द्रस्य घोषाहोषणीयाऽभोवाक्तेतोऽर्वाणः स्तुतयः सोम । तन्मति । यद्दं करोति ।
यद्वा रुचंत् विभारयति । देवहृतिर्देवस्य हृदयाङ्गानरूपेयं स्तुतिश्च श्रुत्यमाणा स्वयं
प्रेयभाणा सत्येनमिन्द्रं षड्राक् षडभिल्लखमादित्यात् । आवसंतयतु । पुनरियमिति
पूरणः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

तं वो धिया परमया पुराजामजरमिन्दमम्यन्षकैः ।

ब्रह्मा च गिरी दधिरे समन्विन्महांश्च स्तोमो अ धं

वधेदिन्द्र ॥ ३

तं । वः । धिया । परमया । पुराजां । अजरं । इन्द्रं ।

अभि । अनुधि । अर्कैः ।

ब्रह्म । च । गिरः । दधिरे । सं । अस्मिन् । महान् । च ।

सोमः । अधि । वर्धत् । इन्द्रं ॥ ३

हे इन्द्र तं तादृशमिन्द्रं वस्त्रां । व्यत्ययेन बहुवचनं । परमशोक्तुष्टतमया धिया
स्तुत्याकैरर्चनसाधनैर्हविभिः साहसमभ्यनूषि । अभिष्टोमि । कोहशं । पुराजः पूर्व-
क्रिष्णकाले जातं निरतनमजरं जरारहितं नित्यं । अतः कारणदक्षिणदिष्टे ब्रह्म
ब्रह्माणि हविलंक्षणाव्ययानि गिरः स्तुतयश्च संदधिरे । संधीयन्ते । संक्षिप्यन्ते ।
महान् महेशः सोमसाधि वर्धत् । अधिकं वर्धते ॥

। अथ चतुर्थी ।

वर्धाद्यं यज्ञ उत सोम इन्द्रं वर्धाद्ब्रह्म गिरं उक्थ्या च मन्त्रं ।

वर्धाहेनमुषसो यामं वक्तां वर्धाभासाः शरदो द्याव इन्द्रं ॥ ४

वर्धात् । यं । यज्ञः । उत । सोमः । इन्द्रं । वर्धात् । ब्रह्म ।

गिरः । उक्थ्या । च । मन्त्रं ।

वर्धे । अहे । एनं । उषसः । यामं । अक्ताः । वर्धान् ।

भासाः । शरदः । द्यावः । इन्द्रं ॥ ४

वर्धिमिन्द्रं यज्ञो वागो वर्धात् वर्धयति । उतापि च तत्साधनभूतः सोमश्च यमिन्द्रं
वर्धयति । तथा ब्रह्म हविलंक्षणमन्त्रं च पुरोडायादिकं यमिन्द्रं वर्धात् वर्धयति ।
गिरः कोत्याणि जन्मा मननीयान्युक्थोक्तयस्त्राणि च यं वर्धयति एनमिन्द्रमुषसाक्तो
रात्रेयामन् धामनि गमने सति वर्धं । वर्धयति । भासाः शरदः संवत्सराश्च द्यावो
दिपसाश्चैनमिन्द्रं वर्धान् । वर्धयति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ए॒वा ज॑ज्ञानं स॒ह॒से अ॒सामि॑ वा॒व॒धानं॑ रा॒ध॒से च॒ श्रु॒ताय॑ ।

म॒हाम॒ग्रम॑व॒से, वि॒प्र नून॑मा वि॒वासे॑म॒ दृ॒त॒तू॒र्येषु॑ ॥ ५

ए॒व । ज॑ज्ञानं । स॒ह॒से । अ॒सामि॑ । वा॒व॒धानं॑ । रा॒ध॒से । च॒ ।

श्रु॒ताय॑ ।

म॒हा । अ॒ग्र । अ॒व॒से । वि॒प्र । नूनं॑ । अ॒ । वि॒वा॒से॒म॒ ।

दृ॒त॒तू॒र्येषु॑ ॥ ५

हे विप्र मेधाविशिष्ट एवैवं वज्ञानं प्रादुर्भूतं सहसे यत्पूषामभिभवाभ्यामसामि
बहुलं वावृधानं वधमानं महां महांतस्यसुहृत्सुबलं त्वं नूनमद्य दृढतूर्येषु श्रुताय
विश्रुताय राधस धनाय चावसे रक्षयाय चाविवासेम । परिचरेम ॥

॥ इति चतुष्टेसु सप्तमे दशमोऽंशः ॥

मंद्रस्य कवेरिति पंचमं षोडशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षं त्रैष्टुभगेन्द्रं । मंद्रस्येत्यनु-
क्रांतं ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

म॒द्र॒स्य॑ क॒वे॒र्दि॒व्यस्य॑ व॒क्त्रे॑ वि॒प्र॒म॒न्य॒नो व॒च॒नस्य॑ म॒ध्वः॑ ।

अ॒पा न॒स्तस्य॑ स॒च॒नस्य॑ दे॒वे॒षी यु॒वस्व॑ ग॒ण॒ते गो॒क्ष॒याः ॥ १

म॒द्र॒स्य॑ । क॒वेः॑ । दि॒व्यस्य॑ । व॒क्त्रेः॑ । वि॒प्र॒म॒न्य॒नः । व॒च॒नस्य॑ ।

म॒ध्वः॑ ।

अ॒पाः । नः॑ । तस्य॑ । स॒च॒नस्य॑ । दे॒वः । यु॒वस्वः॑ ।

ग॒ण॒ते । गो॒क्ष॒याः ॥ १

अङ्गुल्य मोदनस्य मदकरस्य वा कवेर्विक्रान्तस्य दिव्यस्य दिवि भवस्य वज्रोर्वीरुर्हि-
 मप्रमत्तः । विद्या संधाविगो रन्ध्रानः स्तोतारो यस्य स तपोजः । तस्य वचनस्य
 वचनीयस्य स्तुत्यस्य तस्य सर्वत्र प्रसिद्धस्य सवनस्य सव्यस्य एवभूतस्य मध्वो मधुनः
 सोमस्य ॥ क्रियाप्यवर्ण कतंयगिति कर्मणाः संपदानत्वः प्रत्यये मठो ॥ एवभूतं
 नोऽप्यदोषं सोमं हे इन्द्र त्वमपः । पिव । अपि च हे देव द्योतमानेन्द्र गृणते
 स्तुयते ॥ तृतीयार्थे चतुर्थी ॥ स्तुयता मया गोपम्याः । गावोऽप्ये प्रसुखे यासां
 तावद्यः इषोऽवानि युवका । संयोजय ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अयमङ्गुयानः पर्यद्रिमुस्त्रा ऋतधौतिभिर्ऋतयुग्युजानः ।

रजदहर्गणां वि यल य सातु पणीर्वचोभरभ योधिरिन्द्रः ॥ २

अथ । अयानः । परि । अद्रि । उस्त्रा । ऋतधौतिभिः ।

ऋतयुग्युजानः ।

रजत् । अहर्गणां । वि । यल य । सातु । पणीन् । वचोभिः ।

अभिः । यामत् । इन्द्रः ॥ २

अयमङ्गुयोऽद्रिं यत्नेन नोपिधानः य निमित्तं शिकोच्यं परि परितः पर्यन्तमणीये
 विद्यायाना उस्त्रा गा अयानः कायधमान ऋतधौतिभिः सत्यकर्मभिरंगिरोभिर्ऋतयुग्युजानः
 संगच्छमान रजतमुक् ऋतेन तत्कृतेन ज्योतिष्य युक्तस्य भूत्वा यलस्यासुरस्य स्वभूतं
 सातुसञ्चिन्नं पर्यन्तमङ्गुयानस्यैवभूतं विदजत् । यामाङ्गोय । किंच पणोऽस्त्रातुचराने-
 तस्य ज्ञानसुरास्य वचोभिः स्तुत्यैरायुधैः, इतर्केन रूपैवोक्त्यैरेव वाचमिन्द्रोऽभिधोषत् ।
 अभ्ययुज्यत् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अथ द्योतयद्दत्तो व्यः कन्दोषा वस्तीः शरद इन्दुरिन्द्रः ।

इमं केतुमन्दधुनू चिदङ्गा शचिञ्जन्न चषकं चकार ॥ ३

अथ । श्रोतवत् । अयुः । वि अक्तुन् । दोषा । शोः ।

शरदः । संदुः । तं ।

इमं । केतुं । अदधुः । नु । चित् । अङ्गं । शुचिः । जगन्मनः ।

उधसः । चकार । ३

ॐ इन्द्र त्वया नित्यस्थानानः पीयमानो पायमिन्दुः सोषोऽद्यतोऽद्योत्तमानानक्रुतु ।
 अक्रुरिति रात्रिनाम । अत्र च तत्संबंधात्पञ्चमासादया लक्ष्यते । पञ्चमासादीन् तथा
 दद्यात् रात्रिं चक्षोर्दिवसं चरदः संबन्धरांश्च चिद्योतयन् । व्यधीपयन् । कुत इत्यत
 आह । नृपितु पुरा देवा इमं संमं चंद्रात्मना नभशि वर्तमानमङ्गां दिवसानां केतुं
 प्रज्ञापकं यस्माददधः व्यदधः अकुर्वन् तस्मादनेन पञ्चमासादयः सर्वे प्रकल्प्यन्ते ।
 चंद्रगृह्यधीनत्वात्तत्तयिषमंगानां । अपि चार्थं सोम सप्तसप्तक्रालान् शुचिजन्या-
 नात्कथेन तेजसा युजोदयान् चकार । करोति ॥

। अथ चतुर्थी ॥

अयं रोचयद्गुची कचानोऽयं वासयद्गुह्यतेने पूर्वीः ।

अथमौशत कृतयुग्मरश्मैः स्वर्षिदा नाभिना चर्षणिप्राः ॥ ४

अयं । राञ्चयत् । अरुचः । रुचान । अयं । वाञ्छयत् । वि ।

प्रहृतेन । पूर्वीः ।

अयं । द्रवते । ऋतयुक्भिः । अग्नेः । स्वः । विदा । नाभिना ।

अथर्वसिद्धिः ॥ ४

अथविंशो ह्वान रोचमानः सूर्यः क्षनः दीप्यमानः ह्रस्वः प्रकाशरहितान् तनसा
मलोमसान् सर्वान् लोकान् प्रपद्यत् । प्रकाशयति । तथा पूर्वो बह्वी ह्रस्वश्चाथविंश कृतेन
सत्यभूतैर्ग सर्वान् गगनधोलेन वा तेजसा विषासयत् । व्यापयति । तत्त्वत्वानि तन्वांसि
निवर्तयतोत्पथः । तथा भूतयुग्मिकृतैर्ग क्षोत्रेण युज्यमानैरश्वैर्नाभिना संनवेन
स्वर्विदा सुहृदणीयस्य धनस्य लंबलेन रथेन चर्षपिमाचर्षणीनां बभूव्याणां काशैः
पूरयिता सन् अश्वमेवं ह्रस्वपते । गच्छति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

नू गृणानो गृणते प्रत्न राजन्निधः पितृ बहुदेयाय पूर्वीः ।

अप ओषधीरविषा वनानि गा अवतो नृचक्षे रिरीचि ॥ ५

सु । गृणानः । गृणते । प्रत्न । राजन् । इषः । पितृ ।

बहुदेयाय । पूर्वीः ।

अपः । ओषधीः । अविषा वनानि । गाः । अवतः ।

नृन् । ऋचक्षे । रिरीचि ॥ ५

हे प्रत्न पुरातन राजन् राजमण्डे गृणानः स्तूयमानम् बहुदेयाय बहूनि वनानि त्वया देयानि यस्मै तावदाय गृणते स्तुयते पूर्वीर्षक्छीरिषोऽनानि तु क्षिप्रं पितृ । धिं च । प्रथक्केत्यर्थः । किं व ऋचक्षे चंयित्वे स्तोत्रेऽपि वृष्टिलक्षणात्तदकान्तो-
षधीर्मीह्यादीन् अविषा विपरिहतानि रक्षकाणि वा वनानि वृक्षजातानि चूतपत्रसा-
दीनि गा अवतोऽश्वाश्चानुशुष्यांश्च कर्मकरान् रिरीचि । हेचि ॥

॥ इति चतुर्थं सप्तम एकादशो वर्गः ॥

इन्द्रं पितेति पंचमं सप्तदशं सूक्तं भरद्वाजस्वर्गं त्रैष्टुभमैन्द्रं । इन्द्रं पितेत्यनुक्तं ॥
गतः सूक्तविनिर्गोः ॥ प्रथमे रात्रिपरायेऽच्छावाकस्याद्या यज्ञयाग्या । सूक्तितं
च । इन्द्रं पितृ त्वयं सुतो मदाय । आ० ६. १४. । इति ॥

॥ मैघा तत्र प्रथमा ॥

इन्द्रं पितृ त्वयं सुतो मदायाव स्य हरौ वि मुञ्चा सखाया ।

सतप्र गांश्च गन्ध आ निषद्याथ यज्ञाय गृणते वयो धाः ॥ १

इन्द्रं । पितृ । त्वयं । सुतः । मदाय । अव । स्य ।

हरौ इति । वि । मुञ्च । सखाया ।

उत । प्र । गाय । गणे । आ । निःसद्यं । मयं । यज्ञाय ।

गृणते । मयः । धाः ॥ १

हे इन्द्र तं सोमं पिब यः सोमस्तुभ्यं मदाव मदायं सुतोऽभिपुतः । यतस्तव वा सोमः पातव्योऽनः कारणात्सखावा समानखानो मित्त्रभूतो वा हरो अन्नापवस्य । अपवस्थापय । तदनन्तरं विभुष । रथाद्विहंष । उतापि न गयेऽभ्यस्तोऽहसंघ आ अभिव्यह्येन निषद्योपविश्य प्रगाय । अन्नाभिः कृतं स्तोत्रमुपपन्नकथ । अथानन्तरं यज्ञाय यजमानाय गृणते स्तुवते वयोऽयं धाः । देहि ॥

द्वितीये रात्रिपर्यायेऽष्टावाकस्य पिबेति यज्जयाजग्रा । स्तुतितं च । अस्य पिबेति यजग्रा । आ० ई. ४. इति ॥

॥ सैषा सक्ते द्वितीया ॥

अस्यं पिब यस्यं जज्ञान इन्द्र मदाय क्रत्वे अपिबो विरपिगन् ।

तमु ते गावो नर आपो अद्विरिदु सं ह्यन्पीतये समस्मै ॥ २

अस्यं । पिब । यस्यं । जज्ञानः । इन्द्र । मदाय । क्रत्वे ।

अपिबः । विरपिगन् ।

तं । जं इति । ते । गावः । नरः । आपः । अद्विः । इन्द्र ।

सं । अह्यन् । पीतये । सं । अस्मै ॥ २

हे इन्द्र अस्तेजं सोमं पिब । हे विरपिगन् नहन् जज्ञानो जायमान एष त्वं वस्य यं संःसमपिबः पूर्वं पीतवानसि । किमर्थं । मदाय इषाय क्रत्वे कर्मण्ये ह्यत्व-
नधादिकक्षणं वीर्यकर्म कर्तुं च । तमु तादृशमेवेन्द्रं सोमं गावो नरि भवाः अपव-
स्थापनाः क्षीरादयो नरो नेतारोऽव्यन्त्र आपो पयसीवर्षाः अद्विरभिव्यह्यो
आवा एते सर्वेऽस्मा अह्येन्द्र ते तव पीतये पानार्थं समह्यन् । समगमयन् ॥ हि
गतावित्वस्यैवद्रूपं । पुनः सगिति पूरकः ॥

। अथ तृतीया ।

समि॒द्धे अ॒ग्नौ सु॒त इ॒दं सा॒म आ त्वा व॑च॒न्तु ह॑र॒यो व॑चि॒ष्ठाः ।

त्वा॒य॒ता म॑न॒सा जो॒हवी॒मि॒द्रा या॑हि सु॒वि॒ताय॑ म॒हे नः॑ ॥ ३

सं॒इ॒ष्टे । अ॒ग्नौ । सु॒ते । इ॒दं । सो॒मे । आ । त्वा । व॑च॒न्तु ।

ह॑र॒यः । व॑चि॒ष्ठाः ।

त्वा॒य॒ता । म॑न॒सा । जो॒हवी॒मि । इ॒दं । आ । या॑हि ।

सु॒वि॒ताय॑ । म॒हे । नः॑ ॥ ३

अग्नौ समिद्धे दीप्ते सोमे सुतेऽभिपुते सति हे इदं त्वा त्वां वचिष्ठा षोडशमा हरयोऽत्रा आवचन्तु । इषं वचं प्रत्यानयन्तु । अहं च त्वायता त्वां कामयमानेन मनसा जोहवीमि । पुनः पुनराहुवामि । हे इदं त्वं नोऽन्नाकं महे महेते सुविताय कल्याणावावाहि । आगच्छ ॥

। अथ चतुर्थी ।

आ या॑हि श॒श्वदु॒श॒ता य॑या॒येद॑ म॒हा म॑न॒सा सो॒म॒पेय॑ ॥

उ॒प॒ ब्र॒ह्मा॒णि शृ॒णव॑ इ॒मा नो॑ऽथा॒ ते य॒ज्ञस्त॒न्वे इ॑ व॒यी धा॑त् ॥ ४

आ । या॑हि । श॒श्वत् । उ॒ग॒ता । य॒याय॑ । इ॒दं । म॒हा ।

म॑न॒सा । सो॒म॒पेय॑ ॥

उ॒प॒ । ब्र॒ह्मा॒णि । शृ॒णवः॑ । इ॒मा । नः॑ । य॒य॑ । ते । य॒ज्ञः ।

त॒न्वे । व॒यीः । धा॑त् ॥ ४

हे इदं पुरा शश्वदुशता ययाय । सोमपानार्थं वचं गन्तवानसि । अतः कारणादुगताकाङ्क्षकामयमानेन महा महता मनसा सह सोमपेयं सोमः पीबते वकिन् तादृशमक्षदोयं वज्रमावाहि । अभिगच्छ । आगत्य च ब्रह्माणि कोलाणीमेदानीं प्रबुध्यमानानि नोऽक्षदोयान्प्रबुध्यतः । उपहृणु । अमानंतरं यतो यज्ञमावसे तव तन्वे यरीराय त्वच्छरीरयोर्वाचं वयोऽक्षं सोमात्माकं धात् । ददाद्य ॥

॥ अथ पंचमी ।

अदिद् दिवि पार्थि यद्वध्महा स्वे सदने यत्नं वासि ।

अतो नो यत्नमवसे निवृत्तांस्तजोषाः पाहि गिर्वणो मरुतिः ॥५॥

यत् । इदं । दिवि पार्थि । यत् । ऋषक् । यत् । वा । स्वे ।

सदने । यत्नं । वा । अस्ति ।

अतः । नः । यत्नं । अवसे । निवृत्तान् । सजोषाः । पाहि ।

गिर्वणः । मरुतभिः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र पार्थिव पारणे दूरदेशे दिवि युक्तोक्तस्त्वे यद्यदि त्वं वर्तसे । यदि वा ऋषक् । एतत्पृथक्पृथक् समानार्थः । दृष्टगम्यस्मिन्देशे वर्तसे । यद्वा स्वे स्वकीये सदने गृहे । अथवा । किमनेन विशेषणेन यत्नं यस्मिन्देशेऽसि भवसि अतोऽस्मात्स्त्वानादागत्य हे गिर्वणो गिरां संभरतिन्द्रं निवृत्तान् । निवृत्तोऽष्टाः । तद्वान्मरुतिः सजोषाः सक प्रोक्तमाप्यत्वं नोऽस्माकमवसे रक्षणाय यत्नमवशेषं वागं पाहि । रक्ष । यद्वा यत्नं यत्नसामर्थ्यमवशेषं सोममवसे तपस्याय पाहि । पिव ।

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे द्वादशोऽष्टकः ॥

अहेङ्मान इति पंचमसंज्ञादयं सूक्तं भरद्वाजस्यायं त्वैवुषमैर्द्रं । अनुक्रांतं च । अहेङ्मान इति ॥ गतो विनिवोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अहेङ्मान उपं याहि यत्नं तुभ्यं पवंत इदं दंभः सुतासः ।

गावो न बन्धिन्स्वमीको अष्टेन्द्रा गंवि प्रथमो वज्रिवाणां । १

अहेङ्मानः । उपं । याहि । यत्नं । तुभ्यं । पवंते । इदं दंभः ।

सुतासः ।

गात्रः । न । वज्रिन् । स्वं । भोक्तः । अह्यः । इन्द्रः । आ ।

गङ्गि । प्रथमः । यज्ञियाणां ॥ १

हे इन्द्र अहेङ्गमानोक्तः अह्यः सप्तमः सोमः सोमः पर्वते पूर्यते दद्यात्पितृभ्यः शोध्यते । हे वज्रिन् वज्रवर्तिन् गावो न गावः स्वकीयं गोष्ठमिदं स्वं स्वकीयभोक्तः स्यान् द्रोणकलशादिजलपानम्भ्याभिसुख्येन । प्राप्नुवन्तीति शेषः । अतः कारणात् हे इन्द्र यज्ञियाणां यज्ञाङ्गीणां देवानां मध्ये प्रथमो मुख्यस्तुतामहि । आगच्छ ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

या ते काकुत्सुक्ता या वरिष्ठा यया शब्दपिबंसि मध्वः जग्मि ।

तथा पाहि प्र ते अध्वर्गस्यात्वं ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्यः ॥ २

या । ते । काकुत् । सुक्ता । या । वरिष्ठा । यया । शब्दः ।

पिबंसि । मध्वः । जग्मि ।

तथा । पाहि । प्र । ते । अध्वर्युः । अस्यात् । सं । ते । वज्रः ।

वर्ततां । इन्द्र । गव्यः ॥ २

हे इन्द्र या ते तव काकुत्सिक्ता सुक्ता सुहु धात्रा निर्गिता । या व वरिष्ठेह-
तया विस्तीर्यतया । यया व मध्वो मधुनः सोमस्योर्मि रभं शब्दपिबंसि मध्वः
तथा जिह्वाकदोशं सोमं पाहि । पिब । तदर्थमध्वर्ग्याध्वर्युः नेता शब्दपिबन्तीति-
शेषः सन् प्राच्यात् । वर्तमानादुत्तरवेदिदेशं प्रत्यगमन् । अपि च हे इन्द्र गव्यः
शब्दसर्वविभोगो आत्मन इह्यन् ते त्वदोयो वज्रः संवर्ततां । शब्दपिः संगतो भवतु ।
तान् हंसित्वर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

एव ह्यो ह्यमो विष्वरूप इन्द्रो ह्यो समकारि सोमः ।

एतं पिब हरिषः स्यात्तव यमो शिषे महिषि यस्ते अह्यः ॥ ३

एषः । द्रुप्तः । दृढमः । विश्वरूपः । इन्द्राव । दृष्टी । सं ।

अकारि । सोमः ।

एतं । पिव । हरिः । स्वातः । उग्र । वरु । इन्द्रो ।

प्रदिवि । यः । ते । अत्र ॥ ३

इहो इन्द्रोऽमीन् इषमः काशानां वपिना विश्वरूपो बहुविधरूपोऽपि इन्द्रविध
एष सोमो दृष्टो कामानां पवित्र इन्द्रोऽद्रुप्त एतानां समकारि । अभिषदादिभिः
तं हनोऽग्र । ये हरिः । इरो अत्रो । तद्वत् ते स्वातः सर्वदासपिडातक्योद्गृह्यं-
वनेन्द्र एषमीदृशं सोमं पिव । यत्न सोमस्य प्रदिवि । ज्ञानावेकवचनं । प्रभूतेषु
दिवसेषु यत्नेष्वेकैः केचिन्ने तस्यैवैवरो भवति । यद्य सोमस्य तवाद्यनस्येन
परिचरित्वैव एतं पितृस्यैव ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सुतः सोमो अमुन्नाद्विद्र वक्षानमं अयेन चिकितुषे रणांय ।

एतं तितिवं उग्र वाहि यत्र तेन विश्वास्तविषीरा पुण्यस्य ॥ ४

सुतः । सोमः । अमुन्तात् । इन्द्र । वक्षान् । अयं । अयेन ।

चिकितुषे । रणांय ।

ए । तितिवं । उग्रं । वाहि । यत्र । तेन । विश्वाः ।

तविषीः । अ । पुण्यस्य ॥ ४

ये इन्द्र सुतोऽभिषुभोऽयं सोमोऽमुनाद्वक्तानिषवा सोमादम्यदीवाहस्यान् वसीयान्
वसुमन्तरः प्रगस्यन्तरः । तथा चिकितुषे विदुषेऽभिषाव तस्य रणाव रमणीयाव तदर्थं
अयेन अहेतव्य भवति । त्वामनिषयेन रमयितेत्यर्थः । हे तितिवं : यत्नयां तदि-
तरिन्द्र यत्नसाधनमेतं सोमरूपयाहि । उग्रतेन च सोमेन विश्वास्तविषीः त्वनीय
वक्षान्पुण्यस्य । आपूरय ॥

॥ अथ पंचमी ॥

हवामसि त्वेदं वाङ्मनीडरं ते सोमंस्तन्वै भवाति ।

यतःक्रतो मादृशं स्वा सुतेषु प्रास्माँ अं व पुतनासु प्र विष्णु ॥ ५

हवामसि । त्वा । आ । इन्द्र । वाङि । अनीड् । अरं । ते ।

सोमः । तन्वै । भवाति ।

यतःक्रतो इति यतःक्रतो । मादृशं । सुतेषु । प्र । अस्मान् ।

अव । पुतनासु । प्र । विष्णु ॥ ५

हे इन्द्र त्वा त्वाँ हवामसि । वाङ्मनीडः । अतः कारणाच्चमनीडः अदभिसखः
सन् आवाङि । आगच्छ । अस्मादीयः सोमस्य ते तन्वे तव शरीराधारं पयामँ भवाति
भवत् । त्वदीयं शरीरं यथाभिलाषं तर्पयत्यित्यर्थः । हे यतःक्रतो बभूविषकर्मचिन्द्र
त्वं च सुतेष्वभिपुतेष्वस्मादीयेषु सोमेषु वादवस्व । त्वय्यस्य ॥ नदं त्विधोगे ॥ तदनंतरं
इतनासु संप्राप्तेष्वस्मान्प्राप । प्रकर्मैष रथ । न त्वेषं पुतनासु किंतु विष्णु सवीक्षु
प्रकाशकान्प्राप । प्ररथ ॥

॥ इति चतुर्थं सप्तमे त्रयोदशो वर्गः ॥

प्रत्यक्षा इति चतुष्टयमेकोनविंशं सूक्तं भरद्वाजस्यायं नैद्रं । चतुर्थी पञ्चमी
षिष्टा चतुष्टयः । तथा चातुक्रानं । प्रत्यक्षौ चतुष्कलातुष्टयं इत्येतन्मिति ॥
प्रातःसप्तमेऽष्टायाकस्येदं चतुर्विधानसूक्तं । सूक्तिगं च । प्रत्यक्षा इत्युक्तोक्तानामाहुः ।
आ० ५, ७ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्रत्यक्षौ पिपीषते विश्वानि विदुषे भर ।

अरंगमाथ जग्मयेऽपंचादघ्ने नरे ॥ १

प्रति । अक्षौ । पिपीषते । विश्वानि । विदुषे । भर ।

अरंगमाथ । जग्मये । अपंचात् । अघ्ने । नरे ॥ १

हे अश्वर्षी अथा दंष्ट्राय प्रतिभर । अभिहर । सोमं प्रवच्छेदयन् ॥ कीदृशा-
वेष्ट्राय । पिपीपते पादुमिच्छते विज्ञानि स्रवीणि वेद्यानि विदुमे जानतेऽरंगमात्र
पयोपगमनाय कल्पने वक्षे तु गजनयोकावापचाह्वने ॥ दधिर्गन्तिक्रयो ॥ अपचाह्व-
जनाय सर्वेषाण्यगानिमे नरे नेत्रे वक्ष्यामी ॥

तृतीये करसाम्नि निष्केवल्य एमेनमिति सोमिब्रह्मृषः । सूत्रितं च । एमेनं
प्रत्येत्येत्याद्यो वा सर्वेषां । आ० ८, ५, । इति ॥

। तत्र प्रथमा सूक्ते द्वितीया ।

एमेनं प्रत्येतन सोमेभिः सोमपातमं ।

अमन्त्रेभिर्ऋजं षिणमिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः । २

आ । ईं । एनं । प्रतिऽएतन । सोमेभिः । सोमऽपातमं ।

अमन्त्रेभिः ॥ ऋजोषिणं । इन्द्रं । सुतेभिः । इन्द्रं दुऽभिः । २

हे अश्वर्षी यः सोमेभिः सोमैः करणभूतैः सोमपातनमतिशयेन सोमस्य पातार-
मेनमिन्द्रमा अभिभूयं प्रत्येतन । प्रतिगच्छत । ईमिति निपातोऽनर्थकः । कीदृश-
मिन्द्रं । अमन्त्रेभिरमन्त्रैः सोमपातैर्यं इत्यमसादिभिर्ऋजोषिणं । ऋजोषं यत्तूष्ण-
सुपाषेकं वर्यं । तद्वत्तं । अथा ऋजोषिणमित्युत्तरत्वं संबन्धीयं । सुतेभिरभिभुतेरि-
न्दुभिः सोमैर्ऋजोषिणं । गतसारः सोम ऋजोषः । तद्वत्तं । अथनामन्त्रेभिरमन्त्रै-
रमात्रैरपरिमितैरभिभुतैः सोमैर्ऋजोषिणं ॥ ऋजोऽप्यस्योद्गायसाधन ऋजोषयद्वः ।
ततो मत्सर्वीयं दनिः ॥ संगतानित्यर्थः । एवावधमिन्द्रं प्रतिगच्छतेत्यन्वयः । अग्न्य
आह । अमन्त्रेभिर्यं इत्यमसादिगतैरभिभुतैः सोमैर्ऋजोषिणं वक्ष्यंतमेनमिन्द्रं
प्रतिगच्छतेति ॥

। अथ तृतीया ।

वदो सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषय ।

वेदा विश्वस्य मेधरो हवसंतमिदेवते । ३

वदि । सुतेभिः । इदुऽभिः । सोमैःभिः । प्रतिऽमृषय ।

वेदं । विश्वस्य । मेधिरः । धृवत् । तंतं । इत् । आ ।

दूषते । ३

हे आध्वर्यवः सुतेभिरभिषुतेरिदुभिर्दन्धत्वेदीभिर्नौ सोमेभिः सोमेहं प्रति-
धूषय इदं प्रति ययं प्रतिगच्छथ ॥ धू प्राप्तावित्यस्यैतद्रूपं ॥ तदानीं मेधरो मेधाधो ।
मेधो यज्ञस्तद्वात्वा । स इदो विश्वस्य विश्वं सर्वं भवदोयं कामं वेद । वेत्ति । जानाति ।
आत्वा च धृवत् गमूषा धर्मकः सन् तं तमिच्छं तं काममेवेषते । प्रापयति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अस्माच्चम्रा इदं च सोऽध्वर्यो प्र भर सुतं ।

कुवित्समस्य जिन्यस्य शर्धतोऽभिषंस्तेर्यस्मरत् ॥ ४

अस्मैऽध्वर्यो । इत् । अंससः । अध्वर्यो इति । प्र । भर । सुतं ।

कुवित् । समस्य । जिन्यस्य । शर्धतः । अभिषंस्तेः ।

अयस्मरत् ॥ ४

अस्मा अस्मा इत् अस्मा एवेदं च नान्यथै हे अध्वर्यो त्वमंससः सोमस्तत्पत्यासस्य
सुतमभिषुत रसं प्रभर । संप्रभर । प्रवच्छेति यावत् । सवेदः समस्य समस्य जिन्यस्य
जितस्यस्य शर्धतः समस्यमानस्य यत्नोरभिषंस्तेरभिषंसनात् तत्कृताहिसनात्कृषिद्वि-
योऽस्मरत् । अस्मान्पाकवत् ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे चतुर्थो वर्गः ॥

यस्य त्यदिति चतुर्थं च विश्वं स्रुतं भरतुऽजस्यार्पणीत्येदं । अतुल्यते च ।
यत्प्राप्ताविति । अथ मृतेऽपि निष्क्रेतस्तेऽप्योषि हवताशीश्वेतसूक्तं । तथैव
यं च पारथम्ये स्रुतं । यस्य तत्त्वं चरं मद इति त्वयस्त्वा गायत्र्या । यि० का०
५, ११, १ इति ॥

। तत्र प्रथमा ॥

यस्य त्यच्छ्वरं मदे दिवोदासाय रंधयः ।

अथ स सोमं इंद्र ते सुतः पिब ॥ १

यस्य । त्यत् । श्वरं । मदे । दिवोऽदासाय । रंधयः ।

अथ । सः । सोमः । इंद्र । ते । सुतः । पिब ॥ १

ते इंद्र यस्य सोमस्य मदे पानेन जनिते कृषे सति श्वरस्युरं दिवोदासाय राक्षे रंधयः अहंसोः । यद्वा यथोक्तवानसि ॥ रथतिर्भयगमन इति यास्कः ॥ अदिति क्रियाविशेषणं । त्यत्तत्प्रसङ्गं यथा भवति तथारंधय इत्यर्थः । के इंद्र सोमं सोमस्ते त्यदर्थं सुतोऽभिपुत्रः । अतस्तं पिब ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमंतं च रक्षसे ।

अथ स सोमं इंद्र ते सुतः पिब ॥ २

यस्य । तीव्रसुतं । मदं । मध्यं । अंतं । च । रक्षसे ।

अथ । सः । सोमः । इंद्र । ते । सुतः । पिब ॥ २

के इंद्र त्वं यस्य सोमस्याश्वरभूतं तीव्रसुतं । तीक्ष्णं सुतमभिपुत्रो वस्तु च तीव्रसुतः प्रातःसवनिकः । तं मदं मदकरं सोमरसं मध्यं मध्याह्निसवनगतम् । द्वितीयसवनगतं च सोमरसं रक्षसे रक्षसि सऽयं सोमस्त्वदर्थमभिपुत्रस्तं पिबेति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

यस्य गा अंतरश्मनो मदं हुङ्गा अवासजः ।

अथ स सोमं इंद्र ते सुतः पिब ॥ ३

वस्य । गाः । अंतः । अश्विनः । मर्दे । इड्वाः ।

अवः अश्विनः ।

अयं । सः । सोमः । इड्वा । ते । सुतः । पिब ॥ ३

वस्य सोमस्य नदी नदीकरे रणे पीते स/अश्विनो वसासुरेष निहितस्य पर्वत-
स्नातनये विशुभाना इड्वा इडपिधाना गाः पविभिरपकृता अवाश्विनः वसस्य
बंधनाश्विनः स सोम इत्यादि गतं ॥

। अथ

वस्य मंदानो अंधसो माघीनं दधिषे श्वः ।

अयं स सोम इड्वा ते सुतः पिब ॥ ४

वस्य । मंदानः । अंधसः । माघीनं । दधिषे । श्वः ।

अयं । सः । सोमः । इड्वा । ते । सुतः । पिब ॥ ४

ये इड्वा त्वं वसाप्रसः सोमस्य वसास्य पात्रेन मंदानो मंदानो वृष्टः सन्
माघीनमैड्वा यनोऽसाधारणं यत् दधिषे धारयसि । येन सोमेन तवेड्वा ज्ञातमित्यर्थः ।
सोमं सोमः सुतोऽभिपुतसं पिब ॥

॥ इति अथर्ववेद सप्तमे पंचदशो वर्गः ॥

॥ इति षष्ठे मंडले दस्योऽनुवाकः ॥

अथर्ववेदादिषु ऋग्वेदादिषु । तत्र यो रविर्वा इति अथर्ववेदार्थं प्रथमं अज्ञातं
वृष्टकतिपुत्रस्य अंधोराधमैड्वा । आदितः षड्दुभः सप्तमष्टमीनयस्यो
विदासोऽद्वितीयैव वा विदाद्विदासिद्विदा । तथा आदितः । यो रविर्वा अथर्व-
वेदार्थः षड्दुभः अथर्ववेदार्थः विदासो अथर्ववेदार्थः वादितः ॥
अतः अथर्ववेदार्थः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सो रविबो रयिंतमो वा दुग्धं दुग्धं तमः ।

सोमः सुतः स इन्द्र तेऽस्ति स्वधापते मर्दः ॥ १

यः । रविऽवः । रयिंतमः । यः । दुग्धः । दुग्धं तमः ।

सोमः । सुतः । सः । इन्द्र । ते । अस्ति । स्वधाऽपते । मर्दः ॥ १

हे रविबो धनवन् इन्द्र वा सोमो रयिंतमोऽतिशयेन रविमान् धनवान् । यश्च दुग्धं श्रौतवानैव सोऽभिर्दुग्धं रक्तमोऽतिशयेन यश्च सोऽहे स्वधापते स्वधाया अन्नस्य सोमस्य यस्य पात्रकेंद्रं स सोमंऽभिपुतः ॥ तेन तव मदो मदकरोऽस्ति । भवति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यः शग्मस्तु विशग्म ते रायो दामा मतीना ।

सोमः सुतः स इन्द्र तेऽस्ति स्वधापते मर्दः ॥ २

यः । शग्मः । तुविऽशग्म । ते । रायः । दामा । मतीना ।

सोमः । सुतः । सः । इन्द्र । ते । अस्ति । स्वधाऽपते । मर्दः ॥ २

हे तुविशग्म बहुशब्देन्द्र वा शग्मः सुखकरको लदीवः सोमो मतीनां सोमन्तां रायो धनस्य दामा दाता भवति हे स्वधापते इन्द्र स सोमोऽभिपुतस्तव मदकरो भवति ॥

॥ अथ तृतीया

तेन वृद्धो न शर्वसा तुरा न स्वामिऽतिभिः ।

सोमः सुतः स इन्द्र तेऽस्ति स्वधापते मर्दः ॥ ३

तेन । वृद्धः । नः । शर्वसा । तुरा । न । स्वामिः । अतिभिः ।

सोमः । सुतः । सः । इन्द्र । ते । अस्ति । स्वधाऽपते । मर्दः ॥ ३

। अथ वही ।

तत्र चकचकं वरुणोद्गातोपसृणीकणं ।

विपो न वस्योतयो वि वद्रोर्ति सञ्चितः ॥ ६

तत् । वः । उक्थस्य । वरुणा । उद्गाव । उपसृणीकणं ।

विपः । न । वस्य । अतयः । वि । वत् । रोर्ति ।

सञ्चितः ॥ ६

ये को तारो वो वृषदीवकथस्य सोमस्य तद्गन्धं वा वृद्धत्वं वा वाङ्मन्त्रावेद्गाथं-
उपसृणीकणं । उपसृणीकणं । उपसृणीकणं । उद्गाव वा सोमस्य वाङ्मन्त्रं
जानीकात् तया विज्ञातं इत्यर्थः । यथेष्टस्य तयो रक्षा विपो न मेधाविन इव
भवति । सर्वकायं कुपयता इत्यर्थः । वहा नेति पूरयः । विपो विप्रस्य मेधाविनो
वर्द्धतेति बोध्यं । यथा किंचिद्दे सञ्चितः समाननिवासाः संकृता अतय विरोर्ति
प्रादुर्भवति तस्या दंष्ट्रावेत्यर्थः ॥

। अथ सप्तमी ।

अविद्वत् मित्रो नवीनाम्पमानो देवेभ्यो वस्यो पचेत् ।

सप्तमानसोऽस्माभिर्घैतिरोभिक्कथा पातुरभवत्सखिभ्यः ॥ ७

अविद्वत् । दक्षः । मित्रः । नवीनान् । पमानः । देवेभ्यः ।

वस्यः । पचेत् ।

सप्तमान् । स्तोत्राभिः । घैतिरोभिः । कथा । पातुः ।

अभवत् । सखिभ्यः ॥ ७

स रश्मिर्दक्षं कर्म सप्तमं प्रदत्तं वा वहा रमविद्वत् । जानाति । घैतिरोभिः । मित्रो
मित्रभूतो नवीनाम्पमानः । सप्तमानसः । स्तोत्राभिः । घैतिरोभिः । कथा । पातुः ।
देवेभ्यः । सोमस्यो वस्यो नवीनाम्पमानो पचेत् । पचति । उपसृणीकणं ।

अतुष्टीः ।

१५६

सुमत्तमं दधं । वेदि । अग्ने इति । सिधं । जना ।

पुत्रीः । अरातीः ।

वर्षीः । वयः । जगति । प्रचीः । धनस्य । खातो ।

अज्ञान् । अविष्टि । ८

हे इन्द्र सुमत्तमं दीप्तिमत्तमं दधं वसन्तो अज्ञान् वेदि । पारव । जनानां
क्रीतुष्वामकार्णं पूर्वीर्बह्वीरराती । यत्नयनाः सिधः । निधेयः । निवारय । अपि आकार्णं
वर्षीयो हस्तारं वयोऽयं यधीधिरात्मीयाधि मन्त्राणिः कण्वि । कुप । तथा धनस्य
खातो संभजतेऽकानविष्टि । गणय । यदा धनस्य संभजनायेन ज्ञानम् ॥

। अथ दधमी ॥

इन्द्र तुभ्यमिदं वसभूम वयं दाते हरिवा मा वि वेनः ।

नकिं रापिर्देह्ये मर्त्यत्वा किमंग रभ्रषोदनं त्वाहुः ॥ १०

इन्द्र । तुभ्य । इत । मघ । वन् । अभूम । वयं । दाते ।

हरिवा । मा । वि । वेनः ।

नकिं । अपि । देह्ये । मर्त्यत्वा । किं । अंग ।

रभ्र षोदनं । त्वा । आहुः ॥ १०

हे मघवन् धनवन् इन्द्र दाते कामानां दाते तुभ्यन्ति तुभ्यमेव वयं वसभूता
अभूम । यदा त्वदेमेव दाते हरिवा दाते वसमाना अभूम । हे हरिवा हरिर्वाचिन्द्र
अता पारवाया विवेनः । मा विगतकामा भूः । अज्ञान् सर्वदा कामयन् ॥ वयानां
जातिकर्ता ॥ मर्त्यत्वा मर्त्येभ्य नहुमिह मघ अपिर्देह्यत्वा । अविर्देहि नकिर्देह्ये ।
नेव हस्यति । किमनेन विवेकवनेन । अंग हे इन्द्र त्वा त्वं रभ्रषोदनं दातुम्
दातव्यं सक्तव्यं धनस्य षोदनं षोदयितारमाहुः स्वर्गं वा इदानीम् ॥

॥ इति अथर्ववेद उक्तं उक्तद्वयो मनीः ॥

। अथैकादशी ।

मा जज्ञने वृषभ नो ररीथा मा ते देवतः सख्ये रिषाम ।

पूर्वीष्टं इन्द्र निःविधो जनेषु जज्ञसुखीम वृहाष्टणतः । ११

मा । जज्ञने । वृषभ । नः । ररीथाः । मा । ते । देवतः ।

सख्ये । रिषाम ।

पूर्वोः । ते । इन्द्र । निःविधः । जनेषु । जज्ञ । असुखीम् ।

प्र । वृह । अपृथतः । ११

ये वृषभ काजानां विपितरिंज जज्ञने ॥ जज्ञिपृथवकनी ॥ अपृथपवित्रे रीष-
सादये नोऽद्यान् मा ररीथाः । मा दाः । देवतो धनपतये तप सख्ये सखिते तंमाना
पर्व मा रिषाम विंशिता मा भून् । ये इन्द्र ते त्वदीयाः पूर्वीष्टं निःविधो निःविधा
निवारयानि जनेषु यत्तु निश्चिताः संति । यदा निःविधो निवेधायां रज्यवः ।
साः यत्तुजनेषु तप यज्ञो विद्यते । यतः कारयादसृज्जोनमभिषोत्तमवजमानान्
जज्ञि । मारव । अपृथतो हनोऽथप्रवच्छतव प्रवृह । उक्तस्य ॥ वृष दाग अति पातुः ॥

॥ अथ द्वादशी ।

उदभ्राणीव स्तनयन्निवती द्वो राधांस्यग्राणि गय्या ।

त्वमसि प्रदिवः कारुधीया मा त्वादामान आ दंभन्मघोनः । १२

उत् । अभ्राणीव । स्तनयन् । द्वयति । इन्द्रः । राधांसि ।

अग्राणि । गय्या ।

त्व । असि । प्रदिवः । कारुधीयाः । मा । त्वा ।

त्वादामानः । आ । दंभन् । मघोनः । १२

अध्व'योव सनयन् मयैवन् पयैस्त्वो सथा मेवाहुहमयस्मिन्मिन्द्रोऽन्वायस्यसंभेदीनि
गव्यः गव्यानि ग संभेदीनेनस्यस्यहृथरुपाधि राधांसि भवान्युदियति । उदीरयति ।
अद्भुतयति स्तोत्रयो दास्युः । अत्तराजः प्रत्यस्यजनः । स इन्द्र प्रदिपः पुराणस्य
काश्यायः काश्यां स्तोत्र्यां धारयितासि । भवसि । तादृशं त्वां मयोवो धनमयः
कपया अद्भुतानां अविनामदातारो मादयन् । सा हिंस्रुः । यद्वा यवनव्यत्ययः ।
मयवानं धनवतं त्वामिति संबंधः ॥

। अथ तत्रादशौ ।

अध्व'यो वीर प्र महे सुतानामिन्द्रोव भर स ह्यस्य राजा ।

वः पूर्याभिः नूतनाभिर्गीर्भिर्दीवृषे गृणताऋषीणां ॥ १३

अध्व'यो वसि । वीर । प्र । महे । सुतानां । इन्द्रोव । भर ।

सः । हि । अस्य । राजा ।

वः । पूर्याभिः । नूत नूतनाभिः । गीःऽभिः । वृषे ।

गृणतां । ऋषीणां ॥ १३

ये वीर इति वां विद्येयेष मेरयिनरध्वयो महे मज्जेऽस्मा इन्द्रोव सुतानां ॥ कर्मणि
पठो ॥ सुतानाभिपुतान् सोमाम् प्रभर । प्रहर । प्रमय । स हि अविमोहोऽस्मा
सोमस्य राजा आसी भवति । स इन्द्रः पूर्याभिः पूर्णकाले क्षताभिर्हृत्वाय च नूतना-
भिरिदानीं क्रियमाणाभिर्गृणतां सुवताऋषीणां संभेदिनोभिर्गीर्भिर्हृत्वायविवायिः
सुतिभिर्वाऽपि वधते । स इन्द्रो अस्मात्सोमस्य राजा तस्मादस्मै सोमः प्रदेय इत्यर्थः ॥

अथमे रात्रिपथांवे गैलापहृत्वा स्य मद इति यज्ययाज्या । स्मृतिं च । अस्मा
महे इन्द्र वयोसि विद्वानिति याज्या । आ० ६. ४. इति ॥

। सेवा नक्तो चतुर्दशौ ।

अस्य महे पुन वपोसि विद्वानिन्द्रो हस्तायप्रतो च घाम ।

तसु प्र होषि मधुमंतमस्यो साभं वीराय शिप्रये । पदंभ्यो ॥ १४

अ॒स्तु । म॒दं । पु॒र । व॒र्षा॑ स॒ । वि॒द्वान् । इ॒न्द्रः । इ॒त्या॒णि ।

अ॒प्र॒ति । अ॒जान॑ ।

तं । अ॒ज्ञ॒ इति॑ । प्र॒ । सो॒मि॒ । म॒धु॒ः स॒तं । अ॒ज्यै॑ । सो॒मं ।

वी॒राय॑ । शि॒प्रि॒यै । पि॒ब॒ध्वै ॥ १४

अस्तु सं न न पानेन मदे ज्यै सति विद्वानभिस्त इन्द्रः पुर पुष्पि बह्वनि वर्षाः स्वा-
वरकाणि इत्याणि यत्नमति स्वयमन्यैरप्रतिगतः सं न अजान । इतवान् । अज्ञा वर्ष
इति रूपनाम । बह्वनि वर्षाः सुदमाववा निर्मितानि रूपाणि विद्वान् जानन्ति
इत्यास्वारकाणि रचाः प्रभृतीनीतः पूर्वमन्यैरप्रतिगतानि अजान । इतवान् ।
मधुसंतं साधुसंतं तस्य तमेव सोमं, शिप्रिये शोभनस्तुकायाश्च वीराय यत्नया
वीरयिन्द्राय पिबध्वै पातु प्रजोषि । हे अज्यै प्रजुष्टधि ॥

द्वितीये रात्रिपथाये जैत्रामरूपस्यैव पाता सुतमिति यज्यवाज्या । सूक्तितं च ।
पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं संता इत्यमिति याज्या । आ० ६, ४, । इति ॥

॥ ऐषा पंचश्रीः ।

पा॒ता॑ सु॒तमि॑न्द्रो अ॒स्तु सा॒मं इ॒ता॑ इ॒त्तं व॒ज्यै॒ष्य म॑द॒सानः॑ ।

ग॒ता॑ य॒ज्ञं प॑रा॒वतः॑ अ॒द॒ष्ट्या व॑सु॒धीना॑म॒विता॑ का॒र॒घा॒वाः ॥ १५

पा॒ता॑ । सु॒तं । इ॒न्द्रः । अ॒स्तु । सो॒मं । इ॒ता॑ । इ॒त्तं । व॒ज्यै॒ष्य ।

म॑द॒सानः॑ ।

ग॒ता॑ । य॒ज्ञं । प॑रा॒वतः॑ । अ॒द॒ष्ट्या । व॑सु॒धीना॑ ।

अ॒विता॑ । का॒र॒घा॒वाः ॥ १५

अमर्षिन्द्रः सुतमभिपुतं सोमं पातास्तु । साधु पाता भवतु ॥ साधुकारिणि त्वम् ।
अम एव न सोमायवेति त्रयोमतिरेवात् द्वितीयः । एव जैत्रादावपि दृश्यते ॥ तेन
च सोमेन मंदसानो जायान् वज्यैषाधुषेन इत्याभावरकं यत्नं संतास्तु भवतु । यतः

अवाचं परावतचिह्नं दूरदेवादिपि वक्ष्यन्त्याकाशदीपं वक्ष्यन्ति गन्ता अपरं । दूरदेश-
लोऽपि योजनस्याद्यं सोमपानावागच्छतित्यर्थः । कोऽयं ईशः । ननु सर्वेषां
निवासविता सोमां ध्यातॄणां स्तोत्रॄणां कर्मणां वाविता रक्षिता काक्षायाः काक्षां
कर्मॄणां यजमानानां धारयिता ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमेऽष्टादशो वर्गः ॥

तृतीये रात्रिपर्वाने प्रयासुरिदं त्यदिति वक्ष्यमाणा । स्मृतं च । इदं त्वत्पान-
मिन्द्रपानमिति याज्या । आ० ६, ४, । इति ॥

॥ सैषा सुक्ते षोडशी ॥

इदं त्वत्पानमिन्द्रपानमिन्द्रस्य प्रियमस्तुतमपायि ।

मस्तुतया सोमनसाय देवं वि अस्तु हेषः सुयवदंष्ट्रः ॥ १६

इदं । त्वत् । पानं । इन्द्रपानं । इन्द्रस्य । प्रियं । अस्तु ।

अपायि ।

मस्तु । यथा : सोमनसाय । देवं । वि । अस्तु । हेषः ।

सुयवत् । वि । अंष्टः ॥ १६

पानं पानमिन्द्रपानमिन्द्रस्य पानाचमिन्द्रस्य प्रियमस्तुतमं त्वत्तदितं सोमात्मक-
मस्तुतमपायि । इन्द्रः पिबत ॥ अत्ययेन कर्तरि णिप् ॥ यद्वैतदस्तुतमपायि । इन्द्रेण
पीयतां । यथा येन प्रकारेण पीतः सोमः सोमनसाय सुमनसाय देवमिन्द्रं पानं
माद्वेक्षया पीयतामित्यर्थः । स पीतसोम इन्द्रो देवो देवदत्तश्चक्षुःसो नियुजवत् ।
नियोजवत् । अंष्टः पार्थ चाक्षसो नियोजवत् ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

एना मँदानो जहि नूर यलूच्यामिमजांमिं मघवचमिजोन् ।

अभिनेषां अभ्याहरेदिद्यानाम्पराच इन्द्र प्र च ष्या

जहो च ॥ १७

ए॒ना । म॒न्दा॒नः । ज॒हि । मू॒र । य॒त्न॑न् । जा॒मिं । अजा॒मिं ।

मघ॑वन् । अ॒मि॒त्रा॒न् ।

अ॒मि॒त्रे॒ना॒न् । अ॒भि । आ॒दे॒दि॒द्या॒ना॒न् । प॒रा॒चः । इ॒न्द्र ।

प्र । म॒घ॒ । ज॒हि । च । १७

हे मघवन् धनवन् मूर योऽर्थवर्द्ध एतेनैव प्रकृतेनानेन सोमेन मन्दानो मन्दानो
मादान् जामिं प्राप्तिमजामिं तद्विस्मयमेव सुभविधानमित्थान्कृत्यतिक्रुत्वाचरणपरान्
यत्नन् जहि । हिंसितान्कुरु । किंचाभिषेयान् प्रत्यभिगताः सेना येषां तादृशान्क-
दभिसुखसादेदिद्यानामायुधानि पुनः पुनरादिषतो विस्तृततः यत्नं च हे इन्द्र पराचः
प्रकृत्य । ते यथा पराङ्मुखं भवन्ति तथा बाधस्तु । तदनन्तरं तान् जहि च ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

आ॒सु॒ आ॒ यो॒ मघ॑वन्नि॒न्द्र॒ इ॒त्य॒स्य॑ । अ॒स्य॑ म॒हि॒ वरि॑वः सु॒गं कं॑ ।

अ॒पां॒ तो॒क॒स्य॒ तन॑यस्य॒ जे॒ष इ॒न्द्र॑ । स॒री॒र॒क॒शु॒हि॒ आ॒ गो॒ अ॒र्द्धं॑ ॥ १८

आ॒उ॒ । अ॒ नः॑ । मघ॑वन् । इ॒न्द्र॑ । इ॒त्सु॑ । अ॒स्य॑ ।

म॒हि॒ । वरि॑वः । सु॒गं॑ । क॒रि॒ति॒ कः॑ ।

अ॒पां॒ । तो॒क॒स्य॑ । तन॑यस्य॒ जे॒षे॒ । इ॒न्द्र॑ । स॒री॒र॒म् । क॒शु॒हि॒ ।

अ॒ नः॑ । अ॒र्द्धं॑ ॥ १८

हे मघवन् धनवन्निन्द्र नोऽसदीवाः आसु इत्सु इतनासु संयामेज्जस्यं महि
महत्सुगं सुखेन प्रार्थं वरिवो धनं कः । कुरु । अनेन पूरणः । अपि च हे इन्द्र
अपाणाप्रव्यानां धनानासुदकानां वा तोकस्य पुत्रस्य तनयस्य पीतस्य च जेष्
जेषां सरीरं कोतुन् नोऽस्मान्मन्त्रान् सन्धानं कशुहि । कुरु । यद्वाचं-
कारिषः यत्नं वा संव्यथितुं कुरु । अनेन पूरणः ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

आ त्वा हरयो वृषणो वृजाना वृषरथासो वृषरश्मयोऽत्याः ।

अस्मत्त्रांचो वृषणो वज्रवाचो वृषो मदीय सुयुजो वचंतु । १८

आ । त्वा । हरयः । वृषणः । वृजानाः । वृषरथासः ।

वृषरश्मयः । अत्याः ।

अस्मत्त्रांचः । वृषणः । वज्रवाचः । वृषो । मदीय । सुयुजः ।

वचंतु । १८

हे इंद्र त्वा त्वा हरयोऽश्वा वृषो वषिंते मदीय मदीकराव सोमावेदयं सोमं
पाययितुमावहंतु । कीदृशा अत्याः । वृषणः कामानां वषितारो वृजानाः स्त्रयमेव
रथे युज्यमाना वृषरथासः । वृषा कामाभिवर्षको रथो येषां ते तथोक्ताः । वृष-
रश्मयः । वषितारो रश्मयः प्रपञ्च येषां तादृशाः । अत्याः सततगामिनोऽस्मत्त्रा-
ंचोऽस्मान्प्रत्यंचनो गच्छंतो वृषणो नित्यतद्व्या वज्रवाचो वज्रादोन्यावुद्यमानि वचंतः
सुयुजः घोषनयोजनाः ॥

॥ अथ विंशी ॥

आ ते वृषन् वृषणो द्रोणमस्य हृतप्रुषो नोर्मयो मदीतः ।

इंद्र प्र तुभ्यं वृषभिः सुतानां वृषो भरंति वृषभाय सोमं । २०

आ । ते । वृषन् । वृषणः । द्रोणं । अस्यः । हृतप्रुषः । न ।

जर्मगः । मदीतः ।

इंद्र । प्र । तुभ्यं । वृषभिः । सुतानां । वृषो । भरंत ।

वृषभाय । सोमं । २०

हे वृषन् कामानां वषितारिंद्र वृषणः सेक्तारो वृजानस्त्वदीया अत्या हृतप्रुषो
नोर्मयो हतहृदयं चिंतयः साहस्रकारंगा एव मदीतो वृषंतो नत्ताः इतस्तो त्वदीयं

द्रोणं द्रुममथं रथमाशुः । आतिष्ठंत । अतस्त्वनागच्छेति भावः । कुत इत्यत आह ।
 हे इन्द्र वृष्णे वृत्रे नित्यतरुणाव वृषभाव कामानां वर्धयित्वे त्वभ्यं वृषभिः कामानि-
 वर्धकैर्वाग्धिः सुतानामभिभुतानां सोमानां मध्ये त्वद्भागरूपं सोमं वत्सादध्वर्यवः
 प्रभरन्ति प्रहरन्ति होमार्थं प्रपथन्ति तत्सादागच्छेत्त्वर्थः ॥

॥ इति अतर्हस्य सप्तम एकोनविंशो वगः ॥

॥ अथैकविंशी ॥

वृषासि दिवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिंघूना वृषभः स्थिरानां ।

वृष्णे त इंदुर्वृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय ॥ २१

वृषा । असि । दिवः । वृषभः । पृथिव्याः । वृषा । सिंघूना ।

वृषभः । स्थिरानां ॥

वृष्णे । ते । इंदुः । वृषभ । पीपाय । स्वादुः । रसः ।

मधुपेयः । वराय ॥ २१

हे इन्द्र त्वं दिवो द्यौलोकस्य वृषासि । इविभिः सेक्ता भवसि । पृथिव्या भूमेः
 वृषभः कामानां वर्धिता । सिंघूना स्वंदनशीलानां च नदीनां वृषा वर्धेऽथ पूरयि-
 तासि । तथा स्थिरानां संघीभूतानां स्वापरजंगमात्मनां प्राप्तिनां वृषभः कामानां
 वर्धिता भवसि । यत्ना स्थिराः संघीभूता आपः । तासां वर्धितासि वृषभ कामाधि-
 वर्धकैर्वाग्धिः वराय अत्राय वृष्णे सेक्ते ते त्वभ्यं त्वदर्थं स्वादुमं पुरो रसो रसनीयः प्रथमो
 रसनाम्ना रसात्मको वा मधुपेयो मधुवत्यातम्य इंदुः सोमः पीपाय ध्यायते । वर्धते ।
 अतस्त्वनागम्य तं सोमं पिबेति भावः ॥

॥ अथ द्वाविंशी ।

अयं देवः सृष्टसा जायमान इंद्रेण सुजा पणिमस्तभायतु ।

अयं स्वस्य पितुर्वाधुर्धानीदु रसुष्णादग्निं वस्व मायाः ॥ २२

अयं । देवः । सर्वसा । जायमानः । इन्द्रेण । वृजा ।

पयिं । अस्तभायत् ।

अयं । स्वयं । पितुः । आयुधानि । इन्द्रं । अमुष्णात् ।

अश्विनस्य । मायाः । २२

देवो द्योतमानोऽश्विनः सोम इन्द्रेण वृजा सख्या सह जायमानः प्रादुर्भवन्
पयिं पयिर्जं गवागादातारं बलाख्यमसुरं । यद्वा पयोनां क्षान्तितात्मणिरित्युच्यते ।
तमसुरं सर्वसा बलेनास्तभायत् । अस्ताभत् । न्यहत् । अपि च सस्य धनस्य
गोरूपस्य पितुः पालयितुरश्विनस्यासुरकरस्य बलस्यायुधानि वज्रादीन्वसुष्णात् ।
अपाहत् । तदीया मायाचासुष्णात् । हे इन्द्र त्वत्स्यबलादेतत्सर्वं सोम जतवान्
अतस्तव अश्विना क्षेत्रे पयविर्जं यक्यत इतीदृश्रुतिः ॥

। अथ त्रयोविंशौ ।

अयमंल्लयोदुषसंः रूपक्षीरयं सूर्ये अदधान्नज्योतिरंतः ।

अयं त्रिधातुं दिवि रोचनेषु त्रितेषु बिन्ददधत्तं निगूढं । २३

अयं । अल्लयोत् । दुषसंः । सुपक्षीः । अयं । सूर्ये ।

अदधात् । ज्योतिः । अंतरिति ।

अयं । त्रिधातुं । दिवि । रोचनेषु । त्रितेषु । बिन्दत् ।

अदधत् । निगूढं । २३

अयं सोम सप्त सप्तःकाशान् सुपक्षीः योधनः पतिः पालकः सूर्यो वासाक्षयसां
ताडयोरल्लयोत् । अकरोत् । अयमेव सूर्ये सूर्यमंडलेऽतर्गं च ज्योतिस्तेजोऽदधात् ।
निहितवान् । त्रिधातुं सप्तनवयक्षयेषु त्रिप्रकारमयं सत्कारुपः सोमो दिवि सूर्योक्ते
रोचनेषु रोचमानेषु त्रितेषु इतीमे स्थाने तत्रेव विद्युतेषु देवेषु निगूढं निहतां
गूढमदधत्तया वर्तमानमस्मत्तमस्मत्तत्कारणं पीड्यं बिन्दत् । अंबिन्दत् । अस्तभात् ।
हे इन्द्र त्वत्पाशाद्यादेवमेव सोमः जतवानितीदृश्रुतिरभिमतम् । यद्देवमदधेनेन्द्र

एव पराण्यस्यते । अथनिर्द्रु सवसः सोमनपतिक्का अकरोत् । अथमेव सूर्ये तच्छाति-
रदधात् । इति द्युलोके रोचमानेन त्रिस्थानगतेषु देवेषु मथ्यत्यमेवेन्द्रस्त्विधातु
सवनत्वात्कना त्रिप्रकारं निगूढं पात्रैः संवृतमस्तुतममरमथैतभूतं सोममधिदत् ।
अथभत ॥

॥ अथ चतुर्विंशौ ॥

अयं द्यावापृथिवी विष्कभायदं रथमथुनकसप्तरश्मिं ।

अयं गोषु शय्यां पञ्चमंतः सोमो दाधार दशयंतमुत्त ॥ २५

अयं द्यावापृथिवी इति । वि । स्कभायत् । अयं । रथं ।

अथुनक् । सप्तरश्मिं ।

अयं । गोषु । शय्यां । पञ्चं । अंतरिति । सोमः । दाधार ।

दशयंतं । उत्त ॥ २४

अयं सोमो द्यावापृथिवी दिवं च पृथिवी च विष्कभायत् । निविधनस्यापद्यत् ।
अपि चार्धं सोमः सूर्यस्य च रथं सप्तरश्मिं सप्त रश्मिभिः किरणैश्चेतं सप्तार्धं
सप्तचक्रं वाथुनक् । अथैजयत् । तथायं सोमो गोर्ध्वतमध्ये पञ्चं निष्पन्नं शय्या
प्रस्रवा संकल्पद्वयपयोत्सहस्ररणधीलं पयो दाधार । धारयति । दशयंतं । उत्तस्य
चेदगर्भविशेषणमेतन् । सत्वरणचेतसूतेर्दशभिश्चक्षुःश्रोत्रादिभिर्धैत्यपायैर्गुणैः । इदं
च पदं खैलिकेन गन्तान्तरेण व्याख्यायते । चक्षुश्च श्रोत्रं च मनश्च वाक् च प्राणापानौ
देह इदं शरीरं । द्वौ प्रार्थयामनुसोमो विसर्गविभं तं मन्ये दशयंतमुत्तमिति ।
ब्रह्मयमिन्द्रो द्यावापृथिवी विष्कभायत् । स्वे स्वे स्थाने स्थिते अकरोत् । अथनेव
सप्तरश्मिं सूर्यस्य रथमथुनक् । अथमेवेन्द्रो गोर्ध्वतः शय्यात्मीयेन कर्मणा पञ्चं पयो
धारयति । एषंभूतेर्द्राघं सोमो दशयंतं दशसंक्याकैरेद्रवायवादिभिर्यं धैत्यैर्जितै-
र्गुणैर्दशैतसहस्रसहस्ररणधीलं रथं दाधार । धारयति । प्रातःसवन ऐन्द्रवायवादयो
दश यज्ञा नृहन्ते । तथा च ब्राह्मणं । न च प्रातयं वा नृहन्ते न च भिर्बहिष्यमाने
सुषने स्तुते सोमे दशनं नृहन्ति । ऐ० ब्रा० ३. १. इति । अन्यत्राज्जातं ।
दशैतानध्वरैः प्रातःसवने यज्ञान् नृहन्तीति । नदधिप्रायेष्टे दशयंतमिति
विशेषणं ॥

॥ इति चतुर्विंशौ सप्तमे विंशो वर्गः ॥

य आनयदिति त्वयस्त्रिंशत्पुत्रं द्वितीयं श्रुत्वा हृष्टस्तत्पुत्रं यमोराजं । पुत्रतप-
नित्येवातिनिवृत् । त्वयः सम्प्रजाः पादनिवृत् मन्थनः षट्कथेदतिनिवृत्तुल्लस्यपात्
त्वयस्त्रिंशत्पुत्रं पिता गायत्यः । अथि ह्युः पथोनामिद्विस्त्रिंशत्ये हचे इतुनीय तथा
क्षुयने । अतः स हचक्षदेवताकः । पितास्त्रिंशदैद्रः । तथा आतुक्तातं । य
आनयत्तयस्त्रिंशद्वायत्तं पुत्रतमभतिषिचृदंत्याहृत्पु हचेऽन्येइतुकाया देवममिति ॥
महाव्रतेऽपि निष्केवल्येऽत्याहचममेतत्सुतं । तथैव पञ्चमारयत्तं । य आनयत्परावत
इति तिस्र सप्तमा चरति । ऐ० आ० ५, ११, । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

य आनयत्परावतः सुनीती तुर्वशं यदुं ।

इंद्रः स नो युवा सखा । ।

यः । आ । अनयत् । परावतः । सुनीती । तुर्वशं । यदुं ।

इंद्रः । सः । नः । युवा । सखा ॥ ।

य इन्द्रस्तुवंशं यदुं चैतत्संशो राजानो यत्त्रिभूरदेवे प्रथिप्नो सुनीती सुनीत्या
मोथनेन नयनेन परावतस्तथाद्देवादानवत् आनीतवान् युवा तद्वयः स इन्द्रो
नोऽस्माकं सखा भवतु ॥

। अथ द्वितीया ॥

अविम्रे चिद्वयो दधंदनाशुना चिदर्वता ।

इंद्रो जेता हितं धनं ॥ २

अविम्रे । चित् । वयः । दधत् । अनाशुना । चित् । अर्वता ।

इंद्रः । जेता । हितं । धनं ॥ २

अविम्रे चित् । विम्रे स्तोता तद्विद्वज्येऽपि पुत्रे नयोऽर्जं दधत् । इन्द्रो
धारयति । किञ्च पञ्चम्यं स्तोतरि धारयतीति । स इन्द्रोऽनाशुना चित् अविम्रन-
मनेनाध्यवतायेन हितं यत्तुङ्ग निहितं स्थापितं धनं जेता जयधीरो भवति । जय-
साध्वीविकटङ्गु । अतो न जीकाध्यवेति मन्त्रोपनिषेधः ॥

। अथ तृतीया ।

म॒हीर॑स्य प्र॒णीत॑यः पू॒र्वी॒कृत॑ प्रशं॒स्तवः॑ ।

नास्य॑ क्षीय॒न्त॒ जत॑यः ॥ ३

म॒हीः । अ॒स्य । प्र॒णीत॑यः । पू॒र्वीः । कृत॑ । प्रशं॒स्तवः॑ ।

न । अ॒स्य । क्षी॒यन्ते॑ । जत॑यः ॥ ३

अस्येन्द्रस्य प्रणीतयः प्रकटा नीतयः प्रापन्तानि गहीनं ह्यो न हृत्वी भवन्ति । अतापि च प्रशस्तयः प्रकटाः । स्तुतयः स्तोत्रभिः क्रियमाणाः पूर्वीवङ्गो भवन्ति । तथास्येन्द्र-
स्तोतरो रक्षा न क्षीयन्ते । नापक्षीयन्ते । किंतु सर्वदा वर्धन्त एव ॥

। अथ चतुर्थी ।

सखा॑यो ब्रह्म॑वा॒हसेऽर्च॑न्त प्र च॑ गाय॒त ।

स हि॒ नः॑ प्र॒मंति॑म॒ही ॥ ४

सखा॑यः । ब्रह्म॑वा॒हसे॑ । अ॒र्चन्ते॑ । प्र॒ च॑ । गा॒य॒त ।

सः । हि॒ नः॑ । प्र॒मंतिः॑ । म॒ही ॥ ४

ये सखायः सगानध्यानाः स्तोतारो ब्रह्मवाहसे ब्रह्मभिर्न त्रैलोक्यनीवाव प्राप्नुवन्ता-
येन्द्रायान्न । यस्यापि यंसत । प्रगायत च स्तोत्रापि । स हि स खरिवङ्गो नोऽप्याहं
गही न हृत्वी प्रमतिः प्रकटा दुहिः । ईदृश्या दुहेः प्रदातेत्यर्थः ॥

। अथ पंचमी ।

त्वमेक॑स्य दृ॒त्त॒व॒ज्र॒विता॑ द्वि॒तीर॑सि ।

स॒ते॒हृ॒द्ये॒ यथा॑ व॒यं ॥ ५

त्वं । एक॑स्य । दृ॒त्त॒व॒ज्र॒न् । अ॒विता॑ । द्वि॒तीः । अ॒सि ।

स॒त । ई॒दृ॒श्ये॑ । यथा॑ । व॒यं ॥ ५

ये वत्सवन् वत्सवाणां यत्नूणां चतुरिंशं त्वमेकस्य स्तोत्रहंयोश्च स्तोत्रोरविता
रक्षितासि । सर्वेषां स्तोत्रूणां रक्षको भवसौत्यर्थः । अतापि चेदमे जनेऽप्यविता
भवसि यथा यादृशा वयं । त्वया रक्षिता बहुविधपुत्रपौत्रा अभूय । ईदृशस्यापि
जनस्य त्वमेव रक्षको नान्य इत्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तम एकविंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

नयसीदति द्विषः कृणोष्युक्थशंसिनः ।

वृभिः सुवीरं उच्यसे ॥ ६

नयसि । इत् । ऊं इति । अति । द्विषः । कृणोषि ।

उक्थशंसिनः ।

वृभिः । सुवीरः । उच्यसे ॥ ६

ये ईद्रेव त्वमेव द्विषो हेतुनति नयसि । अस्मासयसि । तारयसि । उ इति
पूरकः । तथोक्थशंसिन उक्थानि यस्मात्ति शंसतः स्तोत्रनृणां कृणोषि । सन्तुष्टान्क-
रोषि । यस्मात्तं वृभिः सुवीरानां नेष्टभिः पुरुषैः सुवीरः योभनैर्वीरैः पुत्रपौत्रादिभिः
स्तोत्रभ्यो दातव्यैरुपेत इत्युच्यते स्तुवसे अतस्तानयस्माभ्यं प्रयच्छेति शेषः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीर्भिः सखायष्टगम्यं ।

गां न दोहसे हुवे ॥ ७

ब्रह्माणं । ब्रह्मवाहसं । गोऽभिः । सखायं । ऋगम्यं ।

गां । न । दोहसे । हुवे ॥ ७

ब्रह्माणं परिहृतं ब्रह्मवाहसं ब्रह्मणि स्तुतिरूपैर्न त्वैर्वहनीयं सखायवक्त्राकं
सखिभूतसन्मियं । अन्वा ऋषः । तदर्हं । स्तुत्यर्हमित्यर्थः एवंभूतनिर्हं दोहसे
दोह्यं गां न गाभिः गीर्भिः स्तुतिभिर्हुवे । आह्वयाम्यहोवागकामाहोर्ध्वं ॥

। अथाष्टमी ।

यस्य विष्णानि हस्तयोः कचुर्धसूनि नि हिता ।

वीरस्य एतनासहः ॥ ८

यस्य । विष्णानि । हस्तयोः । कचुः । वसूनि । नि । हिता ।

वीरस्य । एतनासहः ॥ ८

वीरस्य वीर्यवतः एतनासहः । एतनाः शत्रुभेदाः । तासां अभिभविष्यं ह्येष्टस्य
हस्तयोर्बाह्वोर्विष्णानि सर्वाणि हिता दिव्यपार्थिवरूपेण ह्येषं वर्तमानानि वसूनि
विद्यन्ति इति न्यूचुः कचयो नितरां वदन्ति तन्निर्द्धं ऊच इति पूर्वत्र संबंधः ॥

॥ अथ नवमी ॥

वि हङ्गानि चिद्रद्रिषो जनानां शचीपते ।

हङ माया अनानत ॥ ९

वि । हङ्गानि । चित् । अद्रिषः । जनानां । शचीपते ।

हङ । माया । अनानत ॥ ९

हे अद्रिषः । आदृष्टात्पुनरेत्यद्रिषल्लजः । तद्वन् शचीपत इदं जनानां शत्रूणां
हङ्गानि चित् वदन्ति स्थिराख्यपि पुराणि वलानि वा विहङ्ग । विभक्तिः ।
विभिधुन्मूलयेत्यर्थः । हे अनानत अमहीभूत सर्वोच्छ्रितेन्द्रमाया शत्रुनिर्निमिता
विहङ्ग । विनाशय ॥

॥ अथ दशमी ॥

तमु त्वा सत्य सोमपा इदं वाजानां पते ।

अहमहि अवस्यवः ॥ १०

तं । अ इति । त्वा । सत्य । सोमपाः । इदं । वाजानां । पते ।

अहमहि । अवस्यवः ॥ १०

ये सत्यं अवितथ्यभावात् सोमपाः सोमस्य पातके वाजानां पते अजानां पातवित-
रेवंभूतं हे इन्द्र अवस्थपः अयोऽसमात्मन इज्जानो ययं तस्य त्वा तादृशं त्वामेवाह्वयिष्ये ।
आह्वयानः । स्तुम इत्यर्थः ॥

॥ इति षष्ठ्यं सप्तमे द्वाविंशो वर्गः ॥

॥ अथैकादशी ॥

तमं त्वा यः पुरासिंथ या वा नूनं हिते धने ।

हव्यः स सुधी रथे ॥ ११

तं । अः इति । त्वा । यः । पुरा । आसिंथ । यः । वा ।

नूनं । हिते । धने ।

हव्यः । सः । सुवि । रथे ॥ ११

हे इन्द्र तस्य त्वा तमेव त्वां स्तुम इति शेषः । यस्मै पुरा पूर्वस्मिन्काले हव्यो
ह्वातव्य आभित्य वभूविष घनलाभाय । यो वा तस्य त्वं हिते यत्तु निहिते धने
निमित्तभूते सति नूनमद्यापि हव्यो ह्वातव्यो वभूविष स त्वत्सदीयं ह्वं कोलं
शुचि । शृणु ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

धोभिरर्वैरर्वतो वाजो इन्द्र अवाय्यान् ।

त्वया जेष हितं धनं ॥ १२

धोभिः । अर्वतुभिः । अर्वतः । वाजान् । इन्द्र । अवाय्यान् ।

त्वया । जेष । हितं । धनं ॥ १२

हे इन्द्र धोभिः स्तुतिभिस्तद्विषयाभिः प्रीतेन त्वयातुष्टहीता वयमर्वैरर्वतो वाजो-
रश्वैरर्वतः यत्तुसंबन्धिनोऽश्वान् अवाय्यान् अश्वीयान् प्रयस्यान् वाजानसामि च हितं
यत्तु निहितं धनं च जेष । त्वदनुग्रहाज्जमेव ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

अभूत् वीर गिर्वणो महान् इन्द्र धर्मे हिते ।

अरे वितंतसाय्यः ॥ १३

अभूः । अ इति । वीर । गिर्वणः । महान् । इन्द्र ।

धर्मे । हिते ।

अरे । वितंतसाय्यः ॥ १३

हे वीर विविधभोरवितः शत्रूणां हे गिर्वणो गोभिर्बननीयेन्द्र हिते शत्रूषु निहिते धने निमित्तभूते सति महान् पदचक्षुः अरे संयामे वितंतसाय्यः शत्रूणां जीताभूः ॥ तंतस इति षातुजंवारः कंडूदोपप्यते । तस्मात्पुष्टपादोणादिकः कर्तव्यप्रप्यसः ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

या तं ऊतिरमित्रहन्तु जंघस्तमासंति ।

तया नोऽहिनुही रथं ॥ १४

या । ते । ऊतिः । अमित्रहन् । मच्छजंघस्तमा । असंति ।

तया । नः । अहिनुहि । रथं ॥ १४

हे अमित्रहन् अमित्राणां शत्रूणां चतुरिन्द्र ते त्वदीया शत्रुजंघस्तमातिशयेन शीघ्रतया योतिर्गतिरसति अस्ति तथा गत्या नोऽस्माकं रथं अहिनुहि । प्रेरय । शत्रुजंघार्थं शीघ्रं । गमय ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

स रथेन रथीतमोऽस्माकैनाभियुग्वना ।

जेपि जिष्णो हितं धनं ॥ १५

सः । रथेन । रथीतमः । अस्माकैनाभियुग्वना ।

जेपि । जिष्णो इति । हितं । धनं ॥ १५

हे मित्रो जयभीर्लेह रघीतमेतिशयेन रघी भङ्गारयः स त्वत्प्राप्तेनाप्य-
दीयेनाभिवृण्वनाभिवोक्त यत्प्रणाममिविज्ञा रघीन हितं यत्तु नित्यं धनं
मेवि । अहर्दयं जय ॥

॥ इति चतुर्थं सप्तमे त्रयोविंशोऽङ्कः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

य एक इत्तमं दृष्टि कृतीनां विचर्षणिः ।

पतिर्जज्ञे वृषक्रतुः ॥ १४

यः । एकः । इत् । तं । जं इति । स्तुतिः । कृतीनां ।

विचर्षणीः ।

पतिः । जज्ञे । वृषक्रतुः ॥ १४

विचर्षणिविशेषेण सर्वस्य दृष्टा वृषक्रतुर्वर्षकर्मा य इन्द्र एक इदेक एव कृतीनां
प्रजानां पतिरधिपतिर्जज्ञे अजायत नान्यः कश्चित् तस्य तमेवैन्द्रं हे सोमः स्तुतिः ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

यो गृणतामिदासिंध्यापिरुती शिवः सखा ।

स त्वं न इन्द्र मृडय ॥ १५

यः । गृणतां । इत् । आसिंध । आपिः । जती । शिवः । सखा ।

सः । त्वं । नः । इन्द्र । मृडय ॥ १५

हे इन्द्र यस्तमूनी जत्या रजया शिवः सुखकरोऽत एव सखा निवभूतश्च सन्
गृणतामित् स्तुवतान्काकमेवापिर्बभुरासिंध पुरा बभूविष स तादृशस्त्वं नोऽस्मा-
निदानौ मृडय । सुखय ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

धिष्ण॑ व॒ष्णं ग॒भस्त्यो॑ र॒क्षो॒हत्या॑य व॒ज्रि॒वः ।

स॒स॒ही॒ष्ठा अ॒भि स्यृ॑धः ॥ १८

धिष्ण॑ । व॒ष्णं । ग॒भस्त्योः॑ । र॒क्षः॑ऽहत्या॑य । व॒ज्रि॒वः॑ ।

स॒स॒ही॒ष्ठाः । अ॒भि । स्यृ॑धः ॥ १८

हे वज्रिबो वज्रवज्रिं ह गभस्त्योराक्षीययो हस्तयोर्वज्रं कुक्षिं धिष्ण । धारय ।
किमर्थं । रक्षोहत्याय रक्षसां हननार्थं । हृत्वा च स्यृधः स्यृधमाना अभिगंतीराक्षरीः
सेनाः ससहीष्ठाः । अत्यर्थमभिभव ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

प्र॒ज्ञं र॑यीणां यु॒जं स॒खायं॑ की॒रि॒चोद॑नं ।

ब्र॒ह्म॒वा॒चस्त॑मं हु॒वे ॥ १९

प्र॒ज्ञं । र॑यीणां । यु॒जं । स॒खायं॑ । की॒रि॒चोद॑नं ।

ब्र॒ह्म॒वा॒चः॑स्तमं । हु॒वे ॥ १९

प्रज्ञं चिरंतनं सर्वेषामाद्यं रयीणां धनानां युजं लोकवितारं दातारं सखायं
मित्रभूतं कीरिचोदनं कीरीणां स्तोतृणां चोदयितारं ब्रह्मवाचस्तममतिशयेन ब्रह्म-
भिर्मन्त्रैर्द्विजनीयमेवंविधमिदं हुवे । आहुवाणि ॥

॥ अथ विंशी ॥

स॒ हि वि॒श्वानि॑ पा॒र्थि॒वा ए॒को वसू॑नि प॒त्यन्ते॑ ।

गि॒र्व॒णस्त॑मो अ॒ग्नि॒गुः । २०

सः । हि । वि॒श्वानि॑ । पा॒र्थि॒वा । ए॒कः । वसू॑नि । प॒त्यन्ते॑ ।

गि॒र्व॒णः॑स्तमः । अ॒ग्नि॒गुः । २०

स हि स खविर्द्रो निश्चानि सरोषि पाथिंवा पृथिव्या भवानि वस्त्रनि धनःन्येक
एव पत्यते ईद्रे नान्यः कश्चित् । पत्यतिरेभ्यर्कना । कोदय इन्द्र । गिर्यंस्तमोऽति-
थयेन गोभिः स्तुतिभिः संभजनीयोऽग्निगुरुष्टतगमनः । अप्रतिष्ठतगतिरित्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे चतुर्विंशो वगः ॥

॥ अथैकविंशो ॥

स नो नियुञ्जिरा पृण कामं वार्जेभिरग्निभिः ।

गोमंद्भिर्गोपते वृषत् ॥ २१

सः । नः । नियुत्भिः । आ । पृण । कामं । वार्जेभिः ।

अग्निभिः ।

गोमंत्भिः । गोऽपते । वृषत् ॥ २१

हे गोपते गवां पालयितः स त्वं नोऽश्नाकं कामं नियुज्जिबंङ्गनाभिर्हं पचृष्टं
हारिद्रनाशनसमर्थं यथा भवति तथापृण । आपूरय । यद्वा हृषदिर्तोद्भिर्ज्ञेयार्थं ।
यत्पूर्णां धर्मकस्वमित्यर्थः । तथा गोमंद्भिर्गोभिर्गोभिर्युत्तरिभिर्बकुभिरन्यैरपेतैर्वा-
जैरस्यैवास्त्रदीयं काममापूरय ॥

॥ अथ द्वाविंशो ॥

तद्वो गाय सुते सचा पुरुहताय सत्त्वेन ;

यं यज्ञवे न शाकिने ॥ २२

तत् । वः । गाय । सुते । सचा । पुरुहताय । सत्त्वेन ।

यं । यत् । गवे । न । शाकिने ॥ २२

हे सोमोऽसौ वो यज्ञं सुतेऽभिषुते सोमे सति पुरुहताय वक्त्रभिर्बलवानैराहताय
सत्त्वेन यत्पूर्णां सादयित्वा धनानां वा सत्त्वे दातु इन्द्राय तत्सोत्रं सचा सद्य संवृता
भूत्वा गाय । गावत । यत्सोत्रं शाकिने यत्किमत इन्द्राय यं सुखकरं भवति गवे
न । यथा गवे यपसं सुखकरं तद्ददित्वर्थः ॥

। अथ त्रयोविंशी ।

न घा वसुर्नि यमते दानं वाजस्य गोमंतः ।

यत्सीमुप अवहिरः ॥ २२

न । घा । वसुः । नि । यम- । दानं । वाजस्य । गोमंतः ।

यत् । सीं । उप । अवत् । गिरः ॥ २३

वसुर्वासयिता स इन्द्रो गोमतो वज्रभिर्गोभिर्बुक्तस्य वाजस्याजस्य वसस्य वा दानं प्रदानं न घ न खलु निवसते । निवच्छति । उपरतं करोति । यद्यदि सोमयं गिरोऽस्मदीयाः स्तुतीरुपश्रवत् उपशृणुयात् । स्तोत्रश्रवणे सति सर्वदा ददातीत्यर्थः ॥

। अथ चतुर्विंशी ।

कुवित्स्य प्र हि व्रजं गोमंतं दस्युहा गमन्तु ।

शचीभिरपं नो वरत् ॥ २४

कुवित्स्य । प्र । हि । व्रजं । गोमंतं । दस्युहा । गमन्तु ।

शचीभिः । अपं । नः । वरत् ॥ २४

कुवित्स्य । कुविद्वज्रयः स्यति विनक्षीति कुवित्सो नाम कश्चित् । तस्य अभूतं गोमंतं वज्रभिर्गोभिर्बुक्तं व्रजं गोष्ठं दस्युहा दस्यूनामुपक्षयितृणां भूतैर्ग्र गमन्तु । प्रकर्षेण गच्छति । हि यथादेवं तस्मात् शचीभिरात्मीयैः कर्माभिः प्रज्ञाभिर्गोमोऽज्ञाकं ता गा अपवरत् । निगूढास्ता अपाश्रयोत् ॥

। अथ पंचविंशी ।

दूमा उ त्वा शतक्रतोऽभि प्र योतुवुर्गिरः ।

धुंष्ट वक्षं न मातरः ॥ २५

इमाः । ऊं इति । त्वा । यतःकृतो इति शतःकृतो । अभि ।

प्र । नानुवुः । गिरः ।

इदं । वत्स । न । मातरः ॥ २५

ये यतःकृतो बह्विधजनं नृ बह्वायमस वेद् त्वा त्वाभ्योषा अज्जदीयः गिरः
स्तुतयः प्रणोतुवुः । प्रकपेण पुनः पुनर्गच्छन्ति । नोतिरत्न गतिकर्मा । तत् इष्टांतः ।
वत्सं न मातरः । यथा मातरो गावो षट् हे वर्तमानं वत्सं योऽन्नमभिमगच्छन्ति तद्वत् ।
यद्वाज्जदीया वाचस्त्वामभि नोनुवुः । अभिनः यद्दर्शयन्ति । स्तुयन्ति । यथा गावो
वत्समभिलक्ष्य जम्भारवं कुर्वन्ति तद्वत् ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे प्रश्नविंशो वक्त्रः ॥

॥ अथ षड्विंशी ।

दूषाधं सख्यंतन गोरंसि वीर गव्यते ।

अश्वो अश्वायते भव ॥ २६

दुःसनं । सख्यं । तयः । गौः । असि । वीर । गव्यते ।

अश्वः । अश्वायते । भव ॥ २६

हे इदं गाव त्वदीयं सख्यं सखित्वं दूषाधं दुषाधं नाशयितुमशक्यं । अतिदुष्ट-
नित्यर्थः । अतो हे वीर वीरयितरिद् गव्यते गानात्मन इच्छते त्वं गौरसि । गवां
प्रदाता भवसि । अपनारात्कारणे कायंशब्दः । तथाश्वायतेऽश्वानात्मन इच्छतेऽश्वो
भव । अश्वपदो भवसि ॥

॥ अथ सप्तविंशी ॥

स मंदस्वा अंधंसा राधंसे तन्वा महे ।

न स्तोतारं निदे करः । २७

सः । म॒द॒स्य । हि॒ । अ॒ध॒सः । रा॒ध॒से । त॒त्वा । म॒हे ।

न । स्तो॒तार॑ । नि॒दे । क॒रः ॥ २७

ये इन्द्र स तादृशस्त्वर्गधसः सोमस्य पानेन चूडया तन्वात्तोयेन शरीरेण म॒द॒स्य ।
मोदस्य । किमर्थं । महे म॒हते॑ राधसे धनार्थं । हि पूरणः । अथि च त्वदोयं स्तो॒तारं॑
निदे निंदकाम तस्य वयं न करः । न कुयोः ॥

॥ अथाष्टाविंशी ॥

इ॒मा च॑ त्वा सु॒नेत्यु॒ते न॒क्ष॑ते॒ गि॒र्ध॒णां गि॒रः ।

व॒त्सं गा॒वो न॒ धे॒न॒वः ॥ २८

इ॒माः । अ॒ं इ॒ति॒ । त्वा । सु॒नेत्यु॒ते । न॒क्ष॑ते॒ । गि॒र्ध॒णाः । गि॒रः ।

व॒त्सं । गा॒वः । न॒ । धे॒न॒वः ॥ २८

ये मित्रा गोभिर्धेनून्नेत्यु॒ते सु॒ते सु॒ते सोमेति॒पु॒रि॒त॒पु॒रि॒त॒सो॒मा अ॒स्य॒दी॒या
गिरः स्तोत्राणां तं नक्षते । अ॒ं इति॒ । त्वं । सु॒नेत्यु॒ते । न॒क्ष॑ते॒ । गि॒र्ध॒णाः । गि॒रः ।
वत्सं गोभिर्धेनून्नेत्यु॒ते सु॒ते सु॒ते सोमेति॒पु॒रि॒त॒पु॒रि॒त॒सो॒मा अ॒स्य॒दी॒या

॥ अथैकोनविंशी ॥

पु॒रु॒त॒मं पु॒रु॒षां स्तो॒त्र॒णां वि॒वा॒चि ।

वा॒जै॒भिर्वा॒ज॒य॒तां ॥ २९

पु॒रु॒त॒मं । पु॒रु॒षां । स्तो॒त्र॒णां । वि॒वा॒चि ।

वा॒जै॒भिः । वा॒ज॒य॒तां ॥ २९

ये इन्द्र पु॒रु॒त॒मं पु॒रु॒षां व॒ह॒नां व॒त्स॒णां त॒ग॒यि॒तारं॑ ग्ल॒प॒यि॒तारं॑ त्वं पु॒रु॒षां
व॒ह॒नां स्तो॒त्र॒णां त॒ग॒यि॒तारं॑ स्तुतिः प्राप्नोत्यिति शेषः । कीदृशानां । वि॒वा॒चि वि॒वि॒धाः
अ॒स्य॒त॒म॒न्त्रा॒दि॒का वा॒चो य॒क्षि॒न्व॒न्ते त॒क्षि॒न्वा॒जि॒भिर्वा॒जै॒र्ह॒वि॒रं॒व॒ज॒य॒तारं॑ सै॒वा॒ज॒य॒तां वा॒ज॒-
य॒तं व॒ह॒य॒तं वा त्वां कु॒र्व॒तां ॥

॥ अथ त्रिंशो ॥

अस्माकमिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिष्ठो अंतमः ।

अस्मावाये महे हिनु ॥ ३०

अस्माकं । इन्द्र । भूतु । ते । स्तोमः । वाहिष्ठः । अंतमः ।

अस्थान् । राये । रुहे । हिनु ॥ ३०

हे इन्द्र वाहिष्ठो वोढृतमोऽस्माकं स्तोमः स्तोत्रं ते तवांतमोऽतिक्रमो भूतु ।
भवतु । तं वास्थान्नाहं गच्छते राये धनाय हिनु । प्रेरय ॥

॥ अथैकात्रिंशो ॥

अधि ववुः पंणीनां वर्षिष्ठे मूर्ध्वं अस्थात् ।

उरु वाद्यं न गांयः ॥ ३१

अधि । ववुः । पंणीनां । वर्षिष्ठे । मूर्ध्वं । अस्थात् ।

उरुः । वाद्यः । न । गांयः ॥ ३१

ववुर्नाम पंणीनां तस्य । तस्याङ्गाणां ववुर्नमो भरद्वाजस्य दीपं दानगतेन तच्चेना-
स्तौत् । ए-च्च ववुना अभ्येते । भरद्वाजः च्युतास्तस्तु उडुलो निषेने इति । वल्लीगाः
प्रतिजग्राह ववोस्तस्यो मङ्गायगाः । श० १०, १०७ । इति ॥ पथनात्मण्यो वर्षिज
एनत्वं जा अचुरा वा । तेषां तस्या ववुर्नमिष्ठे मूर्ध्वं मूर्ध्वं न मूर्ध्वं वदुच्छिते स्थलेऽथस्थात्
अधिष्ठितोऽभूत् गांयो गंगायाः कूलं वसन्ते भवः वज्रो न कथं इधोर्हन्तीत्यर्थः सन् ।
जातिमो वीनोऽपि दातव्यात्तद्वत् अथो भवतीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वात्रिंशो ॥

यस्य वायोरिव द्रवद्भद्रा रातः संहस्रिणी ।

सद्यो दानाय मंहते ॥ ३२

यस्य । वायोः । इव । दवत् । भद्रा । रातिः । स हस्तिर्षी ।

सद्यः । दानार्थं । मंहते ॥ ३२

वायोरिव द्रवत् क्षिप्रगामिनो यस्य वृषेर्भद्रः । कस्य षी स हस्तिर्षी स हस्तसंख्या-
युक्ता रातिर्दानं सद्यः स्तुतिसमय एव दानाय दानक्रमाय वाचमानाय गच्छां मंहते
अपैक्षितं धनं ददाति तं वृष्टुमिच्छन्तस्त्वास्तुति संबंधः ॥

॥ अथ तयोस्त्रिंशी ।

तत्तु नो विज्ञे अर्थ आ सदी गृण्यंति कारवः ।

हवुं स हस्तदातमं सूरिं स हस्तसातमं ॥ ३३

तत् । सु । नः । विज्ञे । अर्थः । आ । सदी । गृण्यंति । कारवः ।

हवुं । स हस्तदातमं । सूरिं । स हस्तसातमं ॥ ३३

तत्तं हवुं नोऽक्षदीया विश्वे सर्वेभ्यः स्तुतीनः सोरयितारः कारवः सोतारः
सु सुष्टु गृण्यंति । अभिगृण्यंति । अभिगृण्यंति । कीदृशं । स हस्तदातममतिशयेन
स हस्तसंख्यस्य धनस्य दातारं सूरिं प्राप्तां, यदा प्रेरयितारं स हस्तसातममतिशयेन
स हस्तसंख्यस्य सोतस्य धनस्य वा संभक्तारं ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे ऋक्षिंशो वर्गः ॥

त्वामिहोति चतुर्थमर्थं तृतीयं भूक्तं हस्तसंख्यस्य संशोराधनेष्टं । प्रथमा-
तृतीयाद्या अष्टुजो हस्तो द्वितीया चतुर्थ्याद्या युजः सतो हस्तः । तथा चानुक्रांतं ।
त्वामिहि भङ्गना प्रागाद्यमिति ॥ भूक्तनिर्निधोगां लेगिकः ॥ यदि ज्योतिः सोमो
हस्तप्लुठः स्यात्तदानं निष्कोल्यस्यादाः प्रगः । स्त्रात्रियः । सूरितमं च । यद्य् वै
हस्तसंख्यसिद्धिं हवामहे । आ० पू. १५. । इति ॥ स हस्तसंख्यस्य निष्कोल्यस्य प्रगः
संशोरीयः । तथैव पंचशरणस्यैव सूरितमं । त्वामिहि हवामहे त्वं ह्येहि चेरव इति
हस्तः सोत्रियादुक्तो । ऐ० आ० पू. ८. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

त्वामिहि हवामहे साता वाजं च कारवः ।

त्वां वृक्षेभ्यं सत्यं नरक्षा काष्ठास्त्वैतः ॥ १

त्वा । इत् । हि । र्वाभहे । साता । वाजं । कारवः ।

त्वा । सत्पेत् । इद । सत्पेति । नरः । त्वा । काशसु ।

अथतः ॥ १

कारवः स्तोतारो ययं वाजं वाचस्य साता सातो संबजने निमित्तभूते सति
हे इदं त्वानिदि त्वामेव च वासहे । स्तुतिधिराहुयामः । हे इदं सत्पेति सता
पाशधिरारं श्रेष्ठं त्वां नरोऽप्येऽपि मनुष्या सत्पेत्पारकेषु यत्पु सत्पु चरन्ते ।
आहुयन्ति सज्जवार्थं । अपि चार्वातोऽहस्य संबन्धिनीषु काशसु यत्वाचः क्रांत्वा
तिष्ठति तासु काशसु रंयामेऽपि युक्तवाच त्वामेवाहुयन्ति । अन्यो ययं त्वामे-
वाहुयाम इत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स त्वं नश्चिन्न यत्तदस्त एषु या महः स्तवानो अद्रिवः ।

गामश्च रथ्यमिदं सं विर सत्वा वाजं न जिग्यधे । २

सः । त्वं । नः । चिन्न । यत्तदस्त । एषु । या । महः ।

स्तवानः । अद्रिवः ।

गां । अश्च । रथ्यं । इदं । सं । विर । सत्वा । वाजं । न ।

जिग्यधे । २

हे चिन्न वायनीय यत्तदस्त यत्तवाचो अद्रिवो यत्तवम् । महादयात्मनेनेत्य-
द्विरयनिः । तद्वन् । एवंभूते इदं एषु या एषुः यत्तूणां सर्वविता महो महान् स
तादृशस्तं स्तवानोऽस्माभिः स्तुयमानः सन् गां रथ्यं रथवाहनमर्थं च संकिर ।
सम्यक् प्रयच्छ । जिग्यधे जितवते पुरुषाय भोगार्थं सत्वा महत्प्रभूतं वाजं नाश्चमिव ।
यथा यत्तून् जितवते भोगार्थं वहुक्तं प्रयच्छसि तद्वत् ॥

महाशक्ते निष्काले यः सत्वाहेत्यादिद्व्युक्तयेवः शंसनीयः । स्तुयते हि । यः
सत्वाहा विषवर्णिरिति शेषोऽयं ते अस्मा चर्यते इति स्तुते । ऐ० आ० ५. १०।
इति ॥ पाशविधिकोऽहनि चार्थं दिनसवने यः सत्वाहेति प्रागाथो वैकल्पिकोऽनुक्तः
स्मृतितं च । यः सत्वाहा विषवर्णः स्नादोरित्या विषवतः । आ० ७. ४. । इति ॥

॥ प्रगाथे प्रथमा सूक्ते तृतीया ॥

यः संता॒हा वि॒च॒र्ष॒णि॒रि॒न्द्रं तं ह॒म॒हे व॒यं ।

स॒ह॒स्र॒मुष्क॒ तुवि॒न्द॒म॒ण॒ स॒त्यं॒ते भ॒वा॒ सम॒त्सुं॒ नो॒ वृ॒धे ॥ ३

यः । संता॒हा । वि॒च॒र्ष॒णिः । इ॒न्द्रं । तं । ह॒म॒हे । व॒यं ।

स॒ह॒स्र॒मुष्क॒ । तुवि॒न्द॒म॒ण॒ । स॒त्यं॒ते । भ॒वा॒ । सम॒त्सुं॒ ।

नः । वृ॒धे ॥ ३

य इन्द्रः संताहा महतां यत्नानां हेता विचर्षणिर्निशेषेण सर्वस्य दृष्ट्वा तमिन्द्रं वयं ह्रमहे । स्तुतिपदैराह्वयामः । सत्तरार्षः प्रत्यक्षजनः । हे सहस्रमुष्क सहस्रश्रेफः । यां कां च त्विद्यं संभवजिन्द्रो भोगलालुपनया स्वशरीरे पर्वणि पर्वणि शेफान् ससर्जेति कौपीतिकभिरान्नातं । तदभिप्रायेणैदं संबोधनं । हे तुविन्दमण सत्त्वजन सत्यते सतां पालयितरिन्द्र समत्सु संयासेषु नोऽस्माकं वृधे वर्धनाय भव ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

बा॒ध॒से॒ ज॒ना॒न्वृ॒ष॒भे॒वं म॒न्यु॒ना॒ वृ॒षो॑ मी॒ड् = ऋ॑चीषम ।

अ॒स्मा॒कं॑ वो॒ध्य॒वि॒ता म॒हा॒ध॒ने॒ त॒न॒ूष्व॒सु॒ सूर्ये॑ ॥ ४

बा॒ध॒से॒ । ज॒ना॒न् । वृ॒ष॒भा॒ऽइ॒व । म॒न्यु॒ना॒ । वृ॒षो॑ । मी॒ड्॒हे ।

ऋ॑चीषम ।

अ॒स्मा॒कं॑ । वो॒धि॒ । अ॒वि॒ता । म॒हा॒ऽध॒ने॒ । त॒न॒ूषु॑ । अ॒प्सु॑ ।

सूर्ये॑ ॥ ४

हे ऋचीषम ऋषासम ऋग्यादृशं रूपं प्रतिपादयति तादृशपेन्द्र वृषो शत्रूणां धर्षके बाधको मीड् हे संयासे जनान्वादीयान् शत्रून् वृषभेव वृषभेणैव वलवता मन्युना क्रोधेन बाधसे । बाधस्व । तथा महाधने महतो धनस्य निमित्तभूते संयासे चास्माकमविता रक्षिता बोधि । बुध्यस्व । रक्षितत्वेनात्मानं जानीहि । रक्षको भवेति यावत् । किमर्थं । तनूषु तनयेष्वप्सूदकोषु सूर्यं च लब्धयेषु सत्स्वितेषां लाभार्थं । इन्द्रस्य यः भः संबर्धनं । तदर्थं नित्यर्थः ॥

चातुर्विधोऽहनि सार्धं दिनसप्तने ब्राह्मणाश्च'सिन इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरेति
गाथो वैकल्पिकोऽनुरूपः । सूत्रितं च । इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरा ता सङ्गच्छा
यतं । आ० ७. ४. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा भृक्ते पंचमी ।

इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरं ओजिष्ठं पपूरि अवं ।

येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिप्र प्राः ॥ ५

इन्द्र । ज्येष्ठं । नः । आ । भर । ओजिष्ठं । पपूरि । अवं ।

येन । इमे इति । चित्र । वज्रहस्त । रोदसी इति । आ ।

उमे इति । सुशिप्र । प्राः ॥ ५

हे इन्द्र ज्येष्ठं प्रयस्यतमभोजिष्ठभोजस्त्रितममतिशयेन बलकरं पपूरि पुरकं
अनोऽसं नोऽस्त्रय्यमाभर । आहर । प्रयच्छ । हे चित्र चायनीय वज्रहस्त वज्रबाहो
हे सुशिप्र योभनहनुक एवभूत हे इन्द्र येनास्तेनेमे परिहस्यमाने उमे रोदसी द्यावा-
पृथिव्यावाप्ता आपूरयसि तदज्ञमाभरेत्यन्वयः ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे सप्तविंशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

त्वामग्रमवसे चर्षणीसहं राजन्देवेषुं ह्रमहे ।

विष्वा सु नो विथुरा पिब्दना वंसोऽमितान्सुषडांस्तृधि ॥ ६

त्वः । अग्रं । अवसे । चर्षणीसहं । राजन् । देवेषुं । ह्रमहे ।

विष्वा । सु । नः । विथुरा । पिब्दना । वंसो इति ।

अमितान् । सुसडान् । तृधि ॥ ६

हे राजन् राजगर्भेन्द्र देवेषु देवानां मध्य उपसङ्गूयं वलं चर्षणीसहं चर्षणीनां
मत्सुधूतानां प्रजागामभिभवितारं त्वामवसे रक्षयाव ह्रमहे । आह्वयामः । त्वं विष्वा

सर्वाणि पिङ्गानि किङ्गानि रक्षांसि । पिङ्गितमव्यक्तं यद्भवंत इति पिङ्गानि ।
 पृषोदरादिः । तानि सु सुतु विपुरा व्यधितानि बाधितानि कुरु । हे वसो वासकेंद्र
 मोऽभ्यदोयानमित्रान् यत्नं च सुवहान् सुखेनाभिमनितुं यक्यन् कधि । कुरु ॥

। अथ अमरः ।

यदिन्द्र नाहु पीष्वा ओषी वृण्यं च कटिषु ।

यद्वा पंच क्षितीनां द्युन्नमा भर सता विश्वानि पौंस्याः ॥ ७

यत् । इन्द्र । नाहुषीषु । वा । ओषी । वृण्यं । च । कटिषु ।

यत् । वा । पंच । क्षितीनां । द्युन्नं । वा । भर । सता ।

विश्वानि । पौंस्याः ॥ ७

हे इन्द्र नाहुषीषु । नहुष इति नहुष्यनाम । तद्व्यवभिगोषु कटिषु प्रमाद्य ।
 आकारः सप्तश्रये । यज्ञोपो बलं यन्मर्थं धनं च विद्यते । यद्वा यज्ञ पंच पंचानां
 क्षितीनां । निषादपंचनाचत्वारो वयोः पंच क्षितयः । तेषां अरूपं द्युन्नं द्योतमान-
 नचं तद्व्यवभिगोषाभर । आहर । प्रयच्छ । तथा सता गच्छति विश्वानि सर्वाणि
 पौंसानि वसानि आश्रयनाहर ॥

॥ अथाष्टमो ।

यद्वा तृक्षौ मंचवग्दुह्यावा जने यत्पूरी कश्च वृणांर ।

अस्मभ्यं तद्विरीडि सं यथाद्येऽमित्रागृह्यसु त्वर्ष्ये ॥ ८

यत् । वा । तृक्षौ । मंचवन् । दुह्यौ । वा । जने । यत् ।

पूरी । कश्च । च । वृणांर ।

अस्मभ्यं । तत् । विरीडि । सं । यथाद्ये । अमित्रागृह्यसु ।

त्वर्ष्ये । ८

ये मघवन् धनवन्निन्द्र इन्द्रावैतत्सं रात्रिनि बद्धा बद्धं नवं विद्याते हुष्मावा
हुष्मो वैतत्सं जे च जने बह्वलवन्ति । पूरावेतत्सं जे नये च बलवत् सत्किंचन हर्ष्य
नोर्थं विद्याते तत्सर्वमप्यर्थं नोदर्थं सं सव्यपिरीति । प्रबन्धः । कदा । नचक्षु
नभिवोदधिः सोदये दृष्टे प्रवृत्ते । निगर्थः । इत्यु इतमाह संप्तामेवमिमान् यत्नू
तवये त्वमितं किंचित् ॥

वाद्यविधयोऽग्नि निष्प्रेषण इन्द्र विधाविति वैकुण्ठ वाचप्रगाथः संतनीवः ।
कवितं च । इन्द्र विधातु परार्थं त्वमिन्द्र प्रवृत्तिं । आ० ७. १. इति ॥

। तत्र प्रथमा सूक्ते नवमी ।

इन्द्रं विधातुं शरणं त्विरुचं स्वस्तिमत् ।

छर्दिथं मघवन्नाथ मघा च यावया दिद्युर्मेभ्यः ॥ ८

इन्द्रं । विधातुं । शरणं । त्विरुचं । स्वस्तिमत् ।

छर्दिः । यच्छ । मघवत्भ्यः ॥ च । मघा । च । यावय ।

दिद्युः । एभ्यः ॥ ८

ये इन्द्रं विधातुं त्विप्रकारं त्विभूमिकं त्विरुचं इन्द्राणां शीतातवर्षाणां नारकं
कालिगदविनायकं त्विर्वैश्वदिद्युवाग्नादनमुक्तमेवंगुणविष्टं शरणं नचं नच-
नन्नाथ । मघं इतिशेषार्थं धनं । तद्भगवाणोदयेभ्यो मघं भरहाजाय च वन्ध ।
देहि । अपि वैभ्यः सकाशाद्विद्युं यत्प्रेरितं शीतमाननादुचं वयव । इत्यु ८ ॥

। अथ दशमी ।

ये गच्छता मनसा शत्रुमादधुरभिप्रन्नंति वृष्णया ।

अथ आ नो मघवन्निन्द्रं निर्वणस्तनूपा अंतमो भव ॥ १०

ये । गच्छता । मनसा । शत्रु । आदधुः । अभिप्रन्नंति ।

वृष्णया ।

अध॑ । स्त्रा॒ । नः॑ । मघ॑ऽध॒न् । इ॒न्द्र॑ । निर्व॑णः । तनू॑ऽपाः ।

अ॒न्त॑मः । भव॑ ॥ १० ॥

ये जना मघ्यता यत्नूपां ना रज्यता जनसा युक्ताः संतः यत्नं यातवितारं
वैरिषवाद्भुः अर्चिषिभुः । ये च वय्युवा वय्यवो वृष्टाः संतोऽस्मानभिरुच्य मन्त्रंति
प्रकर्षेण चिंसं त के मघवन् धनवन् निर्वणो गिरा संभ्रमरिन्द्र अध आशिष्वाद्ये तेभ्यः
सकाशास् नोऽस्माकं तनूपास्तनुना यदीराणां रचिता सन् अंतवोऽंतिकतवो भव ॥

॥ इति ऋक्संख्य सप्तमऽष्टाविंशो वर्मः ॥

॥ अथैकादशौ ।

अध॑ स्त्रा॒ नो वृ॒धे भवे॑द्र॒ नाय॑म॒वा यु॒धि ।

यद॑न्तरि॒क्षे प॒तय॑न्ति प॒रिणी॑ दित्य॒वस्ति॒ग्ममू॑र्धनः ॥ ११ ॥

अध॑ । स्त्रा॒ । नः॑ । वृ॒धे । भव॑ । इ॒न्द्र॑ । ना॒य॒म॒ । अ॒व॒ । यु॒धि ।

यत् । अ॒न्त॑रि॒क्षे । प॒तय॑न्ति । प॒रिणी॑नः । दि॒त्य॒वः ।

ति॒ग्मः मू॑र्धनः ॥ ११ ॥

ये इन्द्र अधस्य तदानो नोऽस्माकं वृधे भवेत्यभव । अपि च नायं नोऽस्माकं नयो
नेता युधि युधे तमयव । रथ । तदेत्युक्त कदन्यत आह । पथितः पथयंतस्तिग्म-
मूर्धानसीक्ष्याद्या दित्यवो दीप्ता वाचा यद्यदांतरिक्षे व्योम्नि पतयन्ति यत्नभिर्वि-
वृष्टाः पतन्ति तदानो वृधे भवेत्यभवः ॥

॥ अथ द्वादशौ ।

यत्र॑ मू॒रांस॑स्तन्वी॒ वित॑न्वते प्रि॒या श॑र्म॒ पित॑ृणां ।

अध॑ स्त्रा॒ यच्छ॑ तन्वे॒र्दे तर्ने॑ च क॒र्षि॒र॒क्षत॑ या॒वय॑ द्वेवः ॥ १२ ॥

यत्र॑ । मू॒रांसः॑ । तन्वः॑ । वि॒तन्व॑ते । प्रि॒या । श॑र्म॒ । पि॒तृ॒णां ।

अधः । आ । यच्छ । तन्वः । तर्जः । च । हृदिः । अचिन्तः ।

यवयः । हेयः ॥ १२

यत्नं यत्किंकाशे मूरासः मूराः योर्वर्तते बोधारक्षन्तः सकोशानि शरीराणि
वितन्वते विस्तारयन्ति स्त्रानिनो जवाव यत्नूपां पुरतो दधन्ति । तथाकिंकाशे
प्रिया प्रियाणि यन् यन्नाणि स्थानानि पितृणां जनकानां संवर्धयन्ति । तैरर्जितामीति
वापत् । एतानि च वितन्वते यत्नूपां पुरस्ताद्विस्तारयन्ति । परित्वर्जतीति वापत् ।
अथ आकिंकाशे तन्वे शरीराय तन्वे तमयाव च हृदिन्काशनकायुधानां निवारकं
कनकनचित्तं यत्नभिरन्तर्गतं यथा भवति तथा यच्छ । प्रयच्छ । यत्नूपां तन्वमेव
देहीन्यथः । अपि च हेयो हेतुनु यत्नूपावयव । तैभ्यो विधीयते ॥

॥ अथ तयोद्देशौ ॥

यदिन्द्रं सर्गं अर्धतच्चोद्देशौसे महाधने ।

असमने अध्वनि वृजिने पथि श्येना ईव अवस्यतः ॥ १३

यत् । इन्द्र । सर्गः । अर्धतः । चोद्देशौसे । महाधने ।

असमने । अध्वनि । वृजिने । पथि । श्येना । ईव ।

अवस्यतः ॥ १३

हे इन्द्र महाधने जितव्यस्य महातो धनस्य निमित्ते भवति ईवयासे सर्गं वृजोने
सत्यसमने निमित्तेऽध्वनि मार्गेऽर्धतोऽस्मादीयानस्यान्यदा ईवोद्देशौसे प्रेरयति । वृजिने
कुटिले पथि मार्गेऽन्तरिक्षलक्षणे अवस्यतः अग्रेऽस्मादिष्वप्यनात्मन इच्छतः श्येना-
निव यथाविवाहिनः श्येना अन्तरिक्षे योजनं गच्छति तथाऽस्मादीयानस्यान्यदा त्वं योज
ममयसि तदानीमस्माकं तन्वे तमयाव च हृदिन्काशंति पूर्वस्यान्वि संवयः ॥

॥ अथ चतुर्दशौ ॥

सिंघूर्तिरवः प्रवण आश्रया यतो यदि क्लेशमनु ध्वनिः ।

आ ते यतो न बह्वी तस्यान्वि गृहीता वाङ्मोर्गवि ॥ १४

सिंधून्नुदय । प्रवथे । आशुऽद्या । यतः । यदि । लोभं ।

अथ । स्मृति ।

आ । ये । वथः । न । वदंति । आमिषि । गृभीताः ।

वाङ्मोः । गवि ॥ १४

चक्षुर्देवायैवातिशयप्रतिपादनायैवं । प्रवथे निम्नरेथे सिंधूनिव सिंधूनामा
नदीरिवाशुवाशु यीश्वं बतो गच्छतोऽन्वान् चे दंष्ट्र यदि बोदयासे प्रेरयसि । कदा ।
लोभयन् । लोभ इति भवनात् । भयनकुलस्य अग्निं कान् आक्रोशे सति । कौटुम्भा-
कोऽद्याः । वाङ्मोर्लुप्तसूत्रदीर्गभीताः कच्छवा वद्या वेऽद्या गवि गोक्षये धने क्षित्ये
सम्भावयन्ति पुनः पुनरावर्तन्ते । आमिष्यामिषे जासे पृथीतस्ये सति पशोर्न वद्या
क्षेमादवः पशियः पुनः पुनरावर्तन्ते तद्वत् । एवंभूतानाम्नाम् भवेन लोभे सति वद्या
त्वं प्रेरयसि तदानीमप्यदीवेभ्यश्चक्षुर्देवं प्रवथेति संवत् । वद्याभूवेर्लुप्ते प्रवक्षिमांति
तद्यापि राजपुटोचितत्वेन राजकीयानां पुत्र्याणां जवः प्राच्येति नृजन्मविहिरोधः ॥

॥ इति चक्षुर्देव सप्तमे गवर्षिणो वगः ॥

आहुतिर्विज्वन्ति यद्वत् चतुर्थं चक्षुर्देव भवतामप्यस्य गगंक्षार्जं । प्रत्येकं दक्षिणैवा
विदुः पृथ्वाश्वानित्यनुवृत् पृथ्वा दधानिति गावली मवि राध इति द्विपदा ह्येका-
दधका दुजानो हरितेभ्यो वृद्धती दिवस्यधिष्या इति जगती सिटाच्छिद्युषा ।
आदितः पंचानाश्रवा सोमो देवता । अगस्त्यति चोन्नित्यवंचं प्रथमपादे देवा उत्तरस्य
सुभिक्षतीवस्य वृद्धत्यतिचतुर्थेऽङ्गे । प्रत्येकं दद्याद्याचतस्रः संज्ञवद्वयस्य राशो
दानास्तुतिरूपत्वात्तदेवताकाः । वनस्यते वीङ्गं इत्यर्थं हवो रथदेवताः । उप
वाचयेति हवो वृद्धिदेवताः । सनस्यपशो इत्यर्थं रथे । सिटा दंष्ट्रदेवताकाः ।
तथा ग्राह्यार्तं । आहुदेकविंशद्गगं पंचादो सोमो गम्यत्यवंचं सिंगोक्तदेवतः
प्रत्येक इति विदुः वृद्ध पंचाश्वली द्विपदा साजं वस्य प्रत्येकस्य दानस्तुतिः परो
हवो रथवृद्धिदेवतावैष्टोमो वीङ्गं दुजानो वृद्धती दिवस्यधिष्या जगती ॥
अग्निवदत् आदित्यतस्रः पंचदनीयाः । अक्षितं वृत् । आहुतिर्विज्वन्ति चतस्रो
मणे चाक्षार्जं । आ० ५, २० । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

स्त्रादुष्किलायं मधुमां उतायं तीव्रः किलायं रसमां उतायं ।

उतो न्वः स्य पयिवांसमिह न कचन संहत आहवे । १

स्त्रादुः । किलां । अयं । मधुमान् । उत । अयं । तीव्रः ।

किलां । अयं । रसवान् । उत । अयं ।

उतो इति । तु । अस्य । पयिवांसं । इह । न । कः । कचन ।

संहते । आहवे । १

अथपभित्तः सोमः आहुराकाशमीयः किल भवति । उतापि च मधुमाद्याहुर्व-
वांसायं सोमः भवति । तयायं सोमस्तीव्रः किल गहोप्यादने तीक्ष्णः सहु भवति ।
उतापि यायं सोमो रसवान् सारवाच भवति । अनेन वाक्पचतुष्टयेन सोमस्य
पापुर्वातिथयत्वं च प्रतिपादितं । उतो अपि यास्य सोमस्य ॥ द्वितीयायै वज्रो ॥ इमं
सोमं पयिवांसं पीतवन्तिभिरुपाहनेषु संपामेभु न कचन न कोऽपि संहते ।
अथिभवति । तु इति पुरुषः ॥

। अथ द्वितीया ।

अयं स्त्रादुरिह मदिह आस वल्लेहो हलहन्ति ममाह ।

पुरुणि वचगोत्रा शंबरस्य वि नवतिं तवंच देहोर्दे हन् ॥ २

अयं । स्त्रादुः । इह । मदिहः । आस । वल्लेहः । इह ।

हलहन्ति । ममाह ।

पुरुणि । वः । यौत्रा । शंबरस्य । वि । नवतिं । तवंच । च ।

देहोः । हन् ॥ २

रहाकिन्वसोऽयं सोमः आहुराकाशितः पीतः सन् मदिहोऽतिथयेन मदिताह ।
मधुप । वल्लेहो सोमस्य पानेनेहो हलहन्ति हलहन्ममाहे ममाह वज्रो मधुप । वः सोमः

यंवरस्तासुरस्य इक्ष्विं वज्रनि श्योत्राः श्योत्रानि वलानि जघान । तथा देहो दिग्धा
उपविता आहरोः दूरीः तदीयान् देवान् वा नवर्ति नव च नवोत्तरनवति संख्याकाः
वा सोमो पिबन् व्यहन् अवं सोम इति प्रथमपादेन संबन्धः ॥

। अथ तृतीया ।

अयं मे पीत उद्विर्ति वाचं मयं मनीषामुद्यतीमजीगः ।

अयं वद्वीरंमिमीत धीरो न याभ्यो भुवं न कश्चनारे । ३

अयं । मे । पीतः । उत् । उद्विर्ति । वाचं । अयं । मनीषां ।

उद्यती । अजीगः रति ।

अयं । वद्वः । उर्वीः । अंमिमीत । धीरः । न । याभ्यः ।

भुवं न । कत् । चन । नारे । ३

अयं सोमः पीतः सन् मे मय वाचमुद्विर्ति । उद्विजयति । अयमेव सोम उद्यती
जाता मनीषां बुद्धिस्तज्जीगः । उद्गारयति । प्रकाशयति ॥ गू निगरस्य इत्यन्वाख्यं-
तास्तु किं चकि ह्ययं ॥ अपि वाचं धीरो धीवान् सोमः वद्वीर्यैः यस्मिन्वीरं वद्विर्जात
ह्येष इक्ष्वि वाचस्य राज्ञिचापचोमययेति प्रतिपादिता बुधयिष्याद्याः वद्वि-
मीत । निमित्तवान् । वाभ्य उर्वीभ्य नारे दूरे निप्रकटे देवे कश्चन किंचन भुवं
भूतजातं न भवति अपि त्वाप्तेन सर्वं भूतजातं वर्तते तादृशीद्वीर्निमित्तवान् ॥

। अथ चतुर्थी ।

अयं स यो वरिमाणं वृषिष्या वषीणं दिवो अह्नोद्यं सः ।

अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधारोर्वं तरिषं । ४

अयं । सः । यः । वरिमाणं । वृषिष्याः । वषीणं । दिवः ।

अह्नोत् । अयं । सः ।

अयं । पीयूषं । तिसृषु । प्रवत्सु । सोमः । दाधारः ।

उर्वः । अंतरिषं । ४

स स्रवणं सोमोऽयं इत्थिष्या परिवाचद्वचं विज्ञातव्यमसौ च करोत् ।
तवायं सोमो दिवो द्युषाकस्य वद्वाचं संवतत्वं वदत्वमसौ च करोत् । अयं सोमः
स हि भवति । अपि चायं सोमस्त्रिदशवीरधीष्णुः, गोहृ च प्रपञ्चु प्रजटा खेताह
पीयूषं रसं दाधार । धारयति । तयोहृ पिशीर्यन्तंरिचं च धारयति । तवा च
र्यन्तंरि । त्वमिवा ओषधी सोम विद्यास्त्वमपो अजमवक्ष्यं गाः । तवा तर्तयो-
र्यन्तंरिचं । अन्ते ० १, ६१, २१, ३१ इति ॥

। अथ पंचमी ।

अयं विद्वत्सहस्रौकर्मणः शुक्रसंज्ञनामुषसामनीके ।

अयं महान्महता स्तंभनेनोद्यामंस्तन्नाहृषमो मरुत्वान् । ५

अयं । विद्वत् । विद्वत्सहस्रौकं । अर्णः । शुक्रसंज्ञना । उषसी ।

अनीके ।

अयं । महान् । महता । स्तंभनेन सत् । द्या । अस्तन्नात् ।

उषभः । मरुत्वान् । ५

अयं सोमविद्वत्सहस्रौकं विद्वत्सहस्रौकं महाचर्यत्वेन दर्शनीयवर्णः संपुङ्ग प्रेरकं
सौरं ख्योतिर्विद्वत् । संभवति । कश्चिन्मासे । शुक्रसंज्ञनां शुक्रं निर्वर्तनंरिचं
सद्यः सदनं यासां तासाहृषसामनीके प्रसृष्टे । अवाकास इत्यर्थः । अपि च महान्
प्रहसोऽयं सोमो महता स्तंभनेन स्तंभनसाधनेन सज्जयतिर्नातरिचैरा
द्यां द्युषोकस्रदक्षन्नात् । अहृषमस्यापयत् । अवापो न पतति तर्तान्तरिचं सज्जा-
धारत्वेन ज्ञापयामित्यर्थः । कीदृशः सोमः । इवभो इदं ज्ञेयमिति । सोमाहृषा हि
इदं ज्ञेयम् ॥ अस्तन्नाहृषिर्दक्षः ।

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे लिङ्गो षष्ठः ॥

। अथ षष्ठी ।

उषत्पिब क्षाशो सोममिन्द्र हवता नूर समरे वसूनां ।

माध्वहिने सर्वेन आ हवस्व रयिस्यानी रयिमयासुं वेदि ॥ ६

पु॒नत् । पि॒व । क॒ल॒ये । सो॒मं । इ॒न्द्र । वृ॒त्र॒श्वा । मू॒र ।

सं॒स्प॒रे । व॒सू॒ना ।

मा॒र्ध॒दि॒ने । स॒व॒ने । आ । वृ॒ष॒स्व । र॒वि॒ऽस्थानः । र॒थि॒ ।

अ॒स्मा॒सु॒ । धे॒हि॒ । ॥ १

ये मूर योर्वेवसिंद्र वृत्रश्वा वज्रावावावरवावा यत्नयां वृता त्वं वसूनां वज्रानां
सवरे संपाये निमित्तपूने सति कलयेद्रीपकलयेऽस्मितं सोमं पुनत् पुनत् वषा
ववति तथा पिव । अपि च मार्धदिने सवनं व्याघ्रवक्ष । आर्धिवक्ष । जठरं सोमेन
पूरय । सवैंद्रं हि मार्धदिनं सवनं । किंच रविस्थानो रथीवा वज्रानां स्थानभूतवक्ष
रवि वजनवरवासु धेहि । धारय ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

इ॒न्द्र॒ प्र॒ णः॒ पु॒र॒ए॒ते॒व॒ प॒थ्य॒ प्र॒ नो॒ न॒य॒ प्र॒त॒रं॒ व॒स्यो॒ अ॒च्छ॒ ।

ज॒वा॒ सु॒पा॒रो॒ अ॒ति॒पा॒र॒यो॒ नो॒ भ॒वा॒ सु॒नी॒ति॒र॒त॒ वाम॒नी॒तिः॒ ॥ ७

इ॒न्द्र॒ । प्र॒ नः॒ । पु॒र॒ए॒ता॒इ॒व॒ । प॒थ्य॒ । प्र॒ नः॒ । न॒य॒ । प्र॒त॒रं॒ ।

व॒स्य॒ । अ॒च्छ॒ ।

ज॒वं॒ । सु॒पा॒रः॒ । अ॒ति॒पा॒र॒यः॒ । नः॒ । भ॒वं॒ । सु॒नी॒तिः॒ ।

उ॒त॒ । वा॒म॒नी॒तिः॒ ॥ ७

ये इन्द्र त्वं पुरएतेव पुरतो गतिव नोऽस्मान् प्र पथ्य । प्रकर्षयेष्वक्ष । ववा
जानंरक्षकः जवं पुरतो गच्छवहुगच्छतो रक्षणीयान् पथिपागपथ्यति तथा
पक्षेत्तर्हः । तथा वस्यो वसीवः अर्धं धनमन्त्राभिमुख्येन प्रतरं प्रकृष्टतरपति-
वनेन प्रथय । अस्मान्प्रापय । तथा सुपारः सुष्ठु पारविता दुःखेभ्यस्तारविता भव ।
तथा नोऽस्मान् क्षोतनुतिपारयः । यत्नूनतिज्ज्ञानय । सुनीतिः योभनमवनवावाचं
भव । अतापि च वामनीतिर्वाजानां वननोवानां वज्रानां नेता भव । वज्राकर्धं
अवेदप्रापयो भव ॥

ऐं ईं यथावदं न इयेवा नयेवा वाज्या । अत्रितं च । अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् म ससाक्षिने प्रवृत्त यत्नम् । आ० १, ७, । इति ॥ जोमयैः सदाप्रसवेन स-
मयेष्वेवा जया । अत्रितं च । अहं नो लोकमहं नेषि विद्वानिषि जयंतः । आ०
५, १, । इति ॥ चातुर्विधिकेऽप्यव्ययं यो ह द्वितीयादिजः स चाद्यदिनस्यने-
त्यानाकक्षेवा चारंभयोवा । अत्रितं च । अहं नो लोकमहं नेषि विद्वानिति
कहन्न चारंभयोवा । आ० ७, ४, । इति ॥

॥ सैवा सूक्तेऽष्टमी ॥

अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् सर्वज्योतिरब्धं स्वस्ति ।

ऋष्या तं इंद्रं स्वविरस्य वाह्यं उपं स्वेयाम शरणां वृत्तां । ८

अहं । नः । लोकं । अहं । नेषि । विद्वान् । अहं ।

ज्योति । अभयं । स्वस्ति ।

ऋष्या । ते । इंद्र । स्वविरस्य । वाह्य इति । उपं । स्वेयाम ।

शरणां । वृत्तां । ८

ऐ इंद्रं विद्वान् ज्ञानं सत्त्वं विद्वोर्धं लोकं ज्ञानं जगोर्धं नो ज्ञानमहं नेषि ।
अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् सर्वज्योतिरब्धं स्वस्ति । अहं नेषि वाह्यं नेषि ।
अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् सर्वज्योतिरब्धं स्वस्ति । अहं नेषि वाह्यं नेषि ।
अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् सर्वज्योतिरब्धं स्वस्ति । अहं नेषि वाह्यं नेषि ।
अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् सर्वज्योतिरब्धं स्वस्ति । अहं नेषि वाह्यं नेषि ।
अहं नो लोकमहं नेषि विद्वान् सर्वज्योतिरब्धं स्वस्ति । अहं नेषि वाह्यं नेषि ।

। अथ नवमी ।

वरिष्ठे न बृद्धं बंधुरं वा वरिष्ठयोः अतावत्सर्वयोरा ।

दूषमा वक्षीषां वरिष्ठं मा नक्षारीक्षववायीं अर्धः । ९

वरिष्ठे । नः । इन्द्र । बंधुरे । धाः । बहिष्ठयोः । यतः॑ वन् ।

अश्वयोः । आ ।

इषं । आ । बधि । इषां । बधिष्ठा । मा । नः । तारो॑त् ।

मघ॑वन् । रा॒यः । अ॒र्यः ॥ ८

हे इन्द्र वरिष्ठ उद्यमे विजयीतमे बंधुर आत्मीये रथे नोऽस्मान् धाः । वेहि । धारय । अपि च हे यतावन् यतसंश्लेषनेन्द्र बहिष्ठयोर्वीरुतभवोः । आकारः ससुश्रूये । अश्वयोरा त्वदीययोरश्वयोश्चास्मान् धारय । तद्येषामवानां मघे बधिष्ठा उद्यतमानिबभूवुवधि । अस्मादयं मानव । आनय । हे मघवन् धनवर्जिन्द्र अर्यो धनस्य आस्यत्यः कचिन्नोऽस्माकं रायो धनानि मा तारोत् । मा हिंसोत् ॥

॥ अथ दशमी ॥

इन्द्रं॑ सृ॒ष्ट म॒घा जी॒वातु॑मिच्छ॒ चो॒दय॑ धि॒यम॑र॒सो न॒ धारा॑ ।

यत्किं॑ चा॒हं त्वा॒सुरि॒दं व॒दामि॑ तज्जु॒षस्व॒ ह्यधि॑ मा॒ देव॑व॒तं ॥ १०

इन्द्रं॑ । सृ॒ष्ट । म॒घा । जी॒वातु॑ । इच्छ॒ । चो॒दय॑ । धि॒यं ।

अ॒र्यसः॑ । नः । धारा॑ ।

यत् । किं । च । अ॒हं । त्वा॒सुः । इ॒दं । व॒दामि॑ । तत् ।

जु॒षस्व॒ । ह्यधि॑ । मा । दे॒वः॒व॒तं ॥ १०

हे इन्द्र सृष्ट । सृष्टय । अस्मान् सुखय । जीवातुं जीवनोपधं च मङ्गं दातुमिच्छ । तथा धियं बुधिं चोदय । स्तुतिविषयां कर्मविषयां वा प्रेरय । तीक्ष्णीं क्रुद्ध । अथसो न धारानयोपवक्ष्य खड्गादेशोऽशमिव । सा यथा खड्गा तद्वत्क्ष्मां विषयां धियं चोदयेत्यर्थः । किंच त्वासुस्वाभात्मन इच्छन् इदमिदानीं यत्किंच माहं वदामि समीचीनमसमीचीनं वा तज्जुषस्व । मा यां च देववतं रथकैर्देवैरुपेतं ह्यधि । क्रुद्ध ॥

॥ इति ऋग्वेदस्य सप्तम एकत्रिंशो वगोः ॥

आयुष्माणेष्वाभिर्दृष्ट तातुस्मात्तारनिष्ठयुव कयः । अस्मिन् च । तातारनिष्ठयु-
वितारनिष्ठं वा ते अस्मां सप्तसायनपरिधौ । आ० २, १० । इति ॥

॥ सैषा ऐकादशी ॥

व्वातारमिंद्रमवितारमिंद्रं हवेहवे सुहवं मूरमिंद्रं ।

ह्वयामि यक्रं पुंरुद्धतमिंद्रं स्वस्ति नो मघवा घातमिंद्रः ॥ ११

व्वातारं । इंद्रं । अवितारं । इंद्रं । हवेहवे । सुहवं ।

मूरं । इंद्रं ।

ह्वयामि । यक्रं । पुंरुद्धतं । इंद्रं । स्वस्ति । नः । मघवा ।

घात । इंद्रं ॥ ११

व्वातारं यक्रभ्यः पातयितारमिंद्रमाह्वयामि । तथावितारं कानैस्तपयितार-
मिंद्रमाह्वयामि हवे हवे सर्वेष्वाहवनेषु सुहवं हस्तेनाह्वयतं यक्रं मूरं शीर्षं चतु-
यक्रं सर्वकार्येषु यक्रं पुंरुद्धतं पुंरुभिर्वंशभिः पातयितारमाह्वयतमेवंविधमिंद्रं ह्वयामि ।
आह्वय एवमाह्वयता मघवा धनवान् स इंद्रः अन्त्ययिनार्यं नोऽस्मभ्यं घात ।
ददात । यद्वाऽस्माकं विदधात ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

इंद्रं सुवामा स्ववाँ भवोभिः सुमृङ्गीको भवतु विश्ववेदाः ।

वाधतां देवो अभयं कृणोत सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ १२

इंद्रं । सुवामा । स्ववाँ । भवः । अभि । सुमृङ्गीकः ।

भवतु । विश्ववेदाः ।

वाधतां । देवः । अभयं । कृणोत । सुवीर्यस्य । पतयः ।

स्याम ॥ १२

सुवामा सुहृत् वामा अवाञ्जनवान् स इन्द्रोऽगोभी रक्षणैः सुमृङ्गीकः सुहृ-
त्सुखविता भवतु । तथा च विश्ववेदाः सर्वधनः सर्वविद्वान्वा स इन्द्रो देवो देवेषु
यत्नान् वाधतां । विनस्तु । अभयं भयरहितं यास्माकं कृणोत । करोतु । नर्कं च
तन्महादातुं श्रीरक्ष्य श्रीभगवीर्यस्य पतयः स्याम । भवेम ॥

। अथ त्रयोदशी ।

तस्यै वयं सुमती यज्ञियस्यापि भद्रे सोमनसे स्खाम ।

स सुत्वा मा स्ववा इन्द्रो अस्मे आराधितेषः ससुतयुं वोतु । १२

तस्यै । वयं । सुमती । यज्ञियस्य । अपि । भद्रे । सोमनसे ।
स्खाम ।

सः । सुत्वा मा । स्ववान् । इन्द्रः । अस्मे इति । आरात् ।

चित् । तेषः । ससुतः । सुवोतु । १२

यज्ञियस्य यज्ञार्थं सुमती योचनायामनुपजातिकायां दुर्वी वयं स्खामः ।
विषयभूता भवेत् । तथा भद्रे कल्याणे सोमनसे सुमनसो भावेऽपि तदर्थं स्खामः ।
भवत् । स इन्द्रोऽस्माकमुपजातिकां दुर्वीं सोमनस्यं च करोत्यर्थः । सुत्वा मा
सुतं त्वा मा स्ववान्वनवान् स इन्द्रास्मे अस्मत् आराधित दूरदेश एव हेमो
हेतुं ससुतः । अंतर्हितमाप्सितत् । अंतर्हितान्वोतु । प्रयच्छोतु ॥

। अथ चतुर्दशी ।

अथ त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मिर्गिरो ब्रह्माणि निवृत्तो धवन्ते

उह न राधः सर्वना पुरुषपो ना वज्रिन्युवसे समिन्दून् ॥ १४

अथ । त्वे इति । इन्द्र । प्रवतः । न । अर्मिः । गिरः ।

ब्रह्माणि । निवृत्तः । धवन्ते ।

उह । न । राधः । सर्वना । पुरुषि । अथः । नाः । वज्रिन् ॥

सुयसे । सं । इन्दून् ॥ १४

हे इन्द्र त्वेतां निवृत्तः सोमगिरं वज्रात्मिका नाथो ब्रह्माणि वानस्पृशिक
सोम्राणि वापधवन्ते । अथगच्छति । तत्र इहति । अर्मिर्गिरां वः प्रवतो न प्रवन्-
देवानिर । यथोच्छ्वारस्यकादिन्द्रदेवं ग्रीष्मं गच्छति तद्वत् । नयन् । ससुतये ।

सहस्रवि राधो राधांसि चतुर्विंशत्यनि वनानि वृक्षानि पद्मनि सपना सपनानि
वचनोद्भिन्नता सोमाश्च तानेवाभिगच्छन्ति । हे वज्रन् वज्रवर्षिण्य अयो वज्रतो-
वर्षिणा गा गोविकारान् गृह्णतश्चादीन् अपवाधोर्भिन्नान् सोमाश्च सं वृषसे । सव्यम्
विश्ववसि । त्वं वष्टुं वष्टोवरीधिरभिष्टुम् तं सोममागिरादिभिः अन्ववष्टुः
संस्तुर्वतोत्ययः ॥

॥ अथ पंचमः ॥

क ई' स्तवत्कः पु'ण्यात्को यजाते यदुपभिक्षवती विश्वहावेत् ।

पादापिव प्रहरन् अन्यमन्यं कथोति पूर्वमपरं शचीभिः । १५

कः । ई' । स्तवत् । कः । पुण्यात् । कः । यजाते । यत् ।

उप' । इत् । मघ'वा । विश्व'हा । अवेत् ।

पादौ' इव । प्र'हरन् । अन्य' अन्यं । कथोति' । पूर्व' ।

अपरं । शचीभिः ॥ १५

कः स्तोत्रेनभिष्टं जवत् । स्तुवात् । स्तोत्रं यज्ञं वात् । को वा पुण्यात् । एनं
प्रीणयेत् । कश्च यजाते । एनं इतिभिर्ब्रजेत सदाद्याद्यं जवता वनवानिष्टु उप-
चिदुष्टुर्णमेव विश्वहा सर्वदावेत् आत्मानं वेति जानाति सर्वदाप्य एव भवति
तच्छात्कारणात् न स्तोत्रेन स्तोत्रं प्रीणयितुं वष्टुं वा यज्जोतीति भावः । इतोऽपि
स्तुत्यादेरविषय इत्याह सदाद्यवर्षिण्यः शचीभिरास्तीयाभिः प्रज्ञाभिः पूर्वं प्रज-
भाविनं संतं स्तोत्रारणपरं पश्चाद्भाविनं चान्यमन्यं परस्परस्मृतिचारेण जथोति
करोति । वा प्रजमभावी दुष्यः स्तोत्रा तं जवन्त्यं करोति यथ जवन्त्यः स्तोत्रा तं
दुष्यं करोति । तत्र वृत्तांतः । प्रहरन् पादापिव । यथा पादौ प्रहरन् जगें
प्रक्षिपन् वृक्षः पूर्वं पादमपरं करोत्यपरं च पूर्वं तद्वत् । अतोऽपि कारणादिष्टु
स्तुत्यादेरविषय इति भावः । एतदादिकेनः पंचमैर्ब्रह्माग्निश्चातम्यं प्रतिपाद्यते ॥

॥ इति चतुर्थेऽंके सप्तमे ब्राह्मिणो वनेः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

शृण्वे वीरः उग्रमुग्रं दमायन अन्यमन्यमतनेनोद्यमानः ।

एवमानद्विडभयस्य राजा चोष्णवते विश्व इंद्रीं मनुष्यान् । १६

मृ॒खे । वी॒रः । अ॒ग्रः । उ॒ग्रः । द॒मः । य॒न् । अ॒न्यः । अ॒न्यः ।

अ॒ति॒ने॒नी॒य॒मा॒नः ।

ए॒ध॒मा॒नः । दृ॒ष्टः । अ॒भ॒य॒स्य । रा॒जा । चो॒ष्क॒य॒ते । वि॒शः ।

इ॒न्द्रः । म॒नु॒ष्या॒न् ॥ १५

अवभिद्रो वीरो वीरवानिति शृण्वे । धूम्रः । किं कुर्वेत् । अयमयमसह्यं ससह्यं
वह्निं यत्नं प्रति दमावन् । दमः दमनं । बाधनमिच्छन् । अन्यमन्यं प्रथमं नेतव्यमन्यं
पश्चाच्चेतव्यं । अन्यं पूर्वमपरं परस्परव्यवहारेण स्तोतृनतिनेनीयमानोऽन्यतं पुनः
पुनर्नवन् । अपि चैधमानदृष्ट एधमानानां वधमानानामनुव्रतां दृष्टोभवस्य दिव्यस्य
पार्थिवस्य च मनस्य राजेश्वरोऽवभिद्रो विग्रो निवेद्ययितुं स्वस्य परिवारकान्मनुष्यान्
चोष्कयते । रक्षार्थं पुनः पुनराह्वयति ॥

। अथ सप्तदशी ।

प॒रा । पू॒र्वे॒षां । स॒ख्या । वृ॒था॒क्ति॒ । वि॒त॒र्तुं॑ रा॒णो॒ । अ॒प॒रे॒भि॒रे॒ति॒ ।

अ॒ना॒हु॒भू॒ती॒र॒व॒धू॒न्वा॒नः । पू॒र्वी॒रि॒न्द्रः॑ । श॒र॒द॒स्त॒र्त॒री॒ति॒ ॥ १७

प॒रा । पू॒र्वे॒षां । स॒ख्या । वृ॒था॒क्ति॒ । वि॒त॒र्तुं॑ रा॒णः ।

अ॒प॒रे॒भिः॑ । ए॒ति॒ ।

अ॒ना॒हु॒भू॒तीः॑ । अ॒व॒धू॒न्वा॒नः॑ । पू॒र्वीः॑ । इ॒न्द्रः॑ । श॒र॒दः॑ ।

त॒र्त॒री॒ति॒ ॥ १७

अवभिद्रः पूर्वेषां पूर्वभाविनां प्रयत्नानां कर्मणां कुर्वतां पुद्गलाणां सख्या वह्नि-
त्वानि परावृथाक्तिः । नर्जयति । अपि च वितर्तुराण्यक्तान् हिंसन् अपरेभिरपरैर-
सृष्टैरप्रयत्नैरपि अनाहुभूतैरभिरेति । सख्यं प्राप्नोति । तथानाहुभूतीरपरिचरणाः
प्रक्षा अवधून्वानः परित्यजन् पूर्वोन्मूढोः शरदः संवत्सरमवभिद्रस्तर्तरीति । अनुव्रत-
नानिति । अतोऽभिः सख्यं सख्यं कृत्वा चिरकालं वसतीत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय ।

इंद्रो मायाभिः पुरुषं ईयते युक्ता ह्यस्य हरयः यता दश ॥ १८

रूपं रूपं । प्रतिरूपः । बभूव । तत् । अस्य । रूपं ।

प्रतिचक्षणाय ।

इंद्रः । मायाभिः । पुरुषः । ईयते । युक्ताः । हि । अस्य ।

हरयः । यता । दश ॥ १८

अथचिंद्रः प्रतिरूपो रूपाणां प्रतिनिधिः सन् रूपं रूपं तत्तद्व्यादिदेवतास्वरूपं बभूव । प्राप्नोति ॥ भूषणाप्राप्तिरिति धातुः ॥ चिद्रः क्षमावृत्तिधनं तत्तद्देवतारूपो भवतीत्यर्थः । अथ चेंद्रस्य तत्प्राप्तिगत्यादिदेवतास्वरूपं प्रतिचक्षणाय प्रतिनिधित्वं दर्शनायावन्निरखं विष्णुरखं चिद्र इत्येवमसंकीर्णं दर्शनाय भवति । अत्रिचावचिंद्रो मायाभिः ॥ ज्ञाननामैतत् ॥ यानैरा धैः संकल्पैः पुरुषो बभूविषयरीरः सन् ईयते । बभूव्यक्षयानान् गच्छति । ननु द्वावेवास्यान्वावेकश्च रयः कथमेतन् युगपद्वयं गच्छतीत्यत आह । अथेंद्रस्य हरयोऽष्टा युक्ता रयै वीजिताः यता दश सङ्ख्यसंख्याका अपरिमिताः संति । हि यक्षादेवं तस्माद्बभूवरीराणि वीजित्य युगपच्चिद्रतो यजमानान् गच्छतीत्यर्थः ॥ अन्ये भव्यं यदि परमैश्वर्यं इत्यस्य यतीरथाहुगनादिन्द्रः परमात्मा । स चाकाशवत्सर्वगतः सदानंदरूपः । स एवोपाधिभरतः करणैः प्रतिशरीरप्रपञ्चैः सन् जीवात्मेति व्यपदिश्यते । स एवानादिमायावृत्तिभिर्विद्यदादिजगदात्मना विवर्तते यद्वादिविषयहरणशीला इन्द्रिय-वृत्तवच्च तेनैव संवत्सा । एतत्सर्वं तस्य परमात्मनो ब्रह्माकारं रूपं तस्य दर्शनायेति । अथचर्चोऽनया प्रतिपाद्यते । रूपं रूपं । रूप्यत इति रूपं शरीरादि । प्रतिशरीरं चिद्रूपः सर्वगतः परमात्मा प्रतिरूपः प्रतिविम्बरूपः सन् सर्वोपि शरीराणि बभूव । प्राप्नोत् । तच्च प्राप्तं प्रतिविम्बरूपस्य परमात्मनः प्रतिचक्षणाय प्रतिनिधित्वाकारं दर्शनाय भवति । स चेंद्रः परमेश्वरो मायाभिर्मायावृत्तिभिः पुरुषो विद्यदादि-बभूविषयरूपैरूपैः सन् ईयते । चेदते एतद्व्यस्य परमात्मनः प्रतिचक्षणाय भवति ।

अथ च दयं यता सङ्गसर्पणाका हरय इन्द्रियस्य युक्ता विमयपञ्चपायोद्याताः-
रन्ति । तदप्यस्य वास्तवकूपस्य दर्शनाय भवतीति । एवं स्रुतस्रुतस्यरोरबोर्वि-
दादिपञ्चाग्रपञ्चस्य च तज्जज्ञानहेतुत्वजनया प्रत्यपादोति ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

सुजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टे ह राजति ।

को विष्वाहा द्विषतः पञ्च आसत उतासीनेषु सूरिषु ॥ १८

सुजानः । हरिता । रथे । भूरि । त्वष्टा । इह । राजति ।

कः । विष्वाहा । द्विषतः । द्विषत् । आसते । उत ।

आसीनेषु । सूरिषु ॥ १८

हरिता हरितामसौ रथे सुजानो इन्द्रं त्वष्टा दीप्त इन्द्र इह जैकोको भूरि
भूरिषु पञ्चस्रुतप्रदेशे ह राजति दीप्यते उतापि च सूरिषु कोतज्जज्ञानहेतुत्वजनयिषु
सङ्गु विष्वाहा सङ्गदेहादन्व जे नाय द्विषतः यज्ञोः यथः पाचको पाचकः सन्
आसते । द्विषाको । इन्द्र एव सर्वदा इन्द्रस्य आधते इत्यर्थः । सहा पञ्च इति सजारीर्न
सजीपवचनं । इन्द्रादन्वः को नाय द्विषतः यज्ञोः सजीप आसते । आहो । इन्द्र एव
निषेधः सन् यज्ञसजीप स्वातृप्तोतीति भावः ॥

॥ अथ विंशी ॥

अगव्यति सेत्रमागन्म देवा उर्वी सती भूमिरङ्गरणामृत ।

सृष्टस्यते प्र चिकित्सा गविष्टावित्या सते जरित इन्द्र पंथी ॥ १९

अगव्यति । सेत्रं । आ । अगन्म । देवाः । उर्वी । सती ।

मः । अङ्गरणा । अभूत् ।

सृष्टस्यते । प्र । चिकित्साः । गोः । इष्टौ । इत्या । सते । जरिते ।

इन्द्र । पंथी ॥ १९

अथोक्तं । अरण्ये निजने गगौ देवान् भूमिं दृष्टवति । इदं वा कौत्सरचार्य-
 ज्ञाया जागृन्त्युतोऽनयेति ॥ अगच्छन्तीत्यत्र देवान् पादे भूमिपयोक्षरे । दृष्टवति
 इतीये तु इदं एवोक्तमे स्तुत इति च ॥ हे देवा अगच्छन्त्यगोक्षरं गोसं चारदक्षितं
 अतं देवभागम् । आगताः आ । अतो वा रक्षतेति शेषः । सर्वे विकीर्णा सती
 भूमिर्वाङ्मरणा । अङ्गन आङ्गंतारो दक्षतः । तेषां रक्षणा रमयिष्यभृद् । भवति ।
 अमानतः सापि रक्षत । हे दृष्टवति त्वं गविटो गवाक्ष्वेवम् । अपामे प्रविकितम् ।
 प्रवेदय । इत्येत्यमनैव प्रकारेण सति भवति द्वाखनमुभयते अरिभि स्तोत्रे नष्ट्यं हे
 इदं पक्षां पक्ष्यान् मार्गं प्रविकितम् । प्रज्ञापय ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे त्रयस्त्रिंशो वनः ॥

॥ अथैकाविंशो ॥

दिवेदिवे सदृशीरन्यमर्द्धं कृष्णा असेधत् सद्यंनो जाः ।

अर्धेदासा दृषभो वस्रयंतोदव्रजे वचिनं शंबरं च ॥ ११

दिवेदिवे । सदृशीः । अन्यं । अर्द्धं । कृष्णाः । असेधत् ।

अप । सद्यंनः । जाः ।

अर्धेन् । दासा । दृषभः । वस्रयंतो । उदव्रजे । वचिनं ।

शंबरं । च ॥ ११

अविनिर्द्धः सद्यंनः सद्यनात्स्वकीयादंतरिक्षैकदेशारक्षणाया जावमानः कृष्णा-
 कृष्णा प्राहुर्भवन् सदृशीस्तुल्यरूपाः कृष्णाः कृष्णवर्णा रात्रौ दिवे दिवे प्रतिदिन
 समपासं धत् । निवर्तवति । किमर्थं । अन्यमर्द्धं नृपद्वयपरं भागं प्रज्ञापयितुं
 अहोरात्रात्मकस्य दिवसस्य हि रात्रिरेको भागः । अपि च दृषभो वदंमिह २
 इदो दासा दासादुपपन्नविचारो वस्रकर्मणां वस्रयंता । वस्रं निवासंस्तुभूतं धनं ।
 अदिशंतो वचिनं शंबरं चैतत्प्रावसुरावुदव्रजे । उदकानि व्रजंत्यपि अस्तुदव्रजो
 देवविशेषः । तस्मिन्नर्द्धम् । उतमान् ।

॥ अथ द्वाविंशी ॥

प्र॒स्तो॒क इ॒न्नु राध॑सस्त इ॒न्द्र द॒श को॒शयी॑र्द॒श वा॒जिनो॑ऽदात् ।

दि॒वो॒दासा॑दतिथि॒ग्वस्य॑ राधेः॒ शं॒बरं॑ वसु॒ प्रत्य॑ग्रभीष ॥ २२

प्र॒ऽस्तो॒कः । इ॒त् । सु॒ । राध॑सः । ते । इ॒न्द्र । द॒श । को॒शयीः॑ ।

द॒श । वा॒जिनः॑ । अ॒दात् ।

दि॒वः॒ऽदासा॑त् । अ॒तिथि॑ग्वस्य॑ । राधेः॒ । शं॒बरं॑ । वसु॑ ।

प्रा॒ति । अ॒ग्रभी॑ष ॥ २२

एतदाद्यास्तु चतसृषु स्तंजयपुत्रस्य प्रस्तोकस्य राज्ञो दानस्तुतिः । स एव दिवो-
दासोऽन्वयोऽतिथिग्व इति चाख्यायते । हे इन्द्र ते तव राधस आराधयितुः स्तोतुः ।
चतुर्थ्यर्थे षष्ठो । त्वां स्तुयते मन्त्रां गगोय प्रस्तोको राजा दश कोशयोः सुवर्ण-
पूर्णान्दशसंख्याकान् कोशान्दश वाजिनोऽश्वांश्च तु विप्रमदात् । प्रावञ्चत् । इदिति
पूरणः । वसं च तस्माद्विवोदासादेतत्संज्ञात्प्रस्तोकाद्भुतं धनं प्रत्यग्रभीष । प्रति-
गृहीतवन्तः । कीदृशं । अतिथिग्वस्य तस्यैव प्रस्तोकस्य स्तभूतं राधो राधकं शंबरं
शंभरादसुरादागतं । शंबरं कृत्वा त्वया दत्तं तदीयमित्यर्थः ॥

॥ अथ त्रयोविंशी ॥

द॒शान्द॒श को॒शान्द॒श वस्त्रा॑धि॒भोजना॑ ।

द॒शो हि॒रण्य॑पि॒ण्डान्दि॒वो॒दासा॑द॒सानि॑षं ॥ २३

द॒श । अ॒श्वान् । द॒श । को॒शान् । द॒श । वस्त्रा॑ । अ॒धि॒भोजना॑ ।

द॒शो इति॑ । हि॒रण्य॑पि॒ण्डान् । दि॒वः॒ऽदासा॑त् । अ॒सानि॑षं ॥ २३

दश दशसंख्याकानश्चान् दशसंख्याकान् हिरण्यपूर्णान् कोशानधिभोजना ।
भोजनमिति धननाम । अधिकं धनं येषां भूत्यं । तादृशानि दशसंख्यानि वस्त्राणि
दशो दश च दशसंख्याकाश्च हिरण्यपिण्डान् सुवर्णपिण्डानेतान् सर्वान्दिवोदासात्प्र-
स्तोकाद्भुतसानिषं । सप्तधनं । लब्धवानस्मि ॥

। अथ चतुर्विंशो ।

दश रथानप्रष्टिमतः शतं सां अथर्वभ्यः ।

अश्वथः पायवेऽदात् ॥ २४

दश । रथान् । प्रष्टिमतः । शतं । सां । अथर्वभ्यः ।

अश्वथः । पायवे । अदात् ॥ २४

दश दशसंख्याकान् प्रष्टिमतः प्रष्टिस्त्रिपद आधारः । तद्वद्वृत्तीति प्रष्टयेऽस्याः । तद्युक्तान् रथान् शतं शतसंख्याका गाथायर्वभ्योऽथर्वगोत्रेभ्य ऋषिभ्यः पायवे भरद्वाजपुत्रायेतत्त्वावाचमृत्वे चादयोऽश्वानेतत्त्वाच्चः प्रस्त्रोकोऽदात् । दत्तवान् ॥

। अथ पंचविंशो ।

महि राधो विश्वजन्यं दधानान्भरद्वाजान्सार्ज्वयो अभ्ययट् ॥ २५

महि । राधेः । विश्वजन्यं । दधानान् । भरद्वाजान् ।

सार्ज्वयः । अभि । अभ्ययट् ॥ २५

विश्वजन्यं सर्वजनकितं महि महाराधो धनं दधानान्भारयतो भरद्वाजान् भरद्वाज-
पुत्रान् रथान् सार्ज्वयः सृजयपुत्रः प्रस्त्रोकोऽभ्ययट् । अपूजयत् ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे चतुस्त्रिंशो वरगः ॥

वनस्पत इत्येवा रथारीक्ये विनियुक्ता । सृजितं च । वनस्पते वीङ्गो हि
भूया इत्येतद्यान्यापि वानस्पत्यानि । गृ० सू० २, ६, । इति ॥

। सैषा षड्विंशो ।

वनस्पते वीङ्गो हि भूया अस्मत्तथा प्रतरणः सुवीरः ।

गोभिः संनष्टो असि वीडयस्वास्यांता ते जयतु जेतानि । २६

वनस्पते । वीङ्गुर्ध्वः । हि । भूवाः । अक्षत्संखा ।

प्रतरंशः । सुवीरः ।

बीभिः । संनहः । अक्षि । वीङ्गुर्ध्वः । आःखाता । ते ।

जयतु । जेतानि ॥ २६ ॥

हे वनस्पते वनस्पतिविकार एव त्वं वीङ्गुर्गो ढढावधो वूवाः । अक्षत्संखा
वयं संखादो यस्तु स तादृगश्च भव । प्रतरंशः प्रपध्विता सुवीरः योमनैर्वीरैः
पूरयटैः पुत्रादिभिर्वा वृक्षश्च भव । अपि च त्वं गोभिर्गोविकारैश्चर्भभिः संनहोसि ।
सम्यग्बद्धो भवसि । तादृगस्तु वीङ्गुवक्षः । अक्षान्ढोङ्गुवक्षः । ते तवाखाता त्वय्यव-
स्थितो रथो च जेतानि जेतव्यानि यत्सैन्यानि जयतु ॥

॥ अथ सप्तविंशती ॥

दिवस्पथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सङ्घः ।

अपासोऽन्मानं परि गोभिराहृतमिन्द्रस्य वक्षं हविषा

रथं यज ॥ २७ ॥

दिवः । पृथिव्याः । परि । ओजः । उत्तुष्टं । वनस्पतिभ्यः ।

परि । आःभृतं । सङ्घः ।

अपां । ओऽन्मानं । परि । गोभिः । आःभृतं । इन्द्रस्य ।

वक्षं । हविषा । रथं यज ॥ २७ ॥

दिवो द्युलोकात्पृथिव्या धूमेषोद्धृतसृष्टं सारत्तेनोपात्तं यदोमो वक्षमस्ति
सङ्घं । वनस्पतिविकारत्वाद्भवत् । वनस्पत इति पृथिव्याः सारभूताः ते च द्युसं-
र्षविशिष्टकैः प्रवृत्ताः । अपातो रक्षस्तु लोकद्वयसारत्वस्यपक्षः ॥ परि पञ्चम्यर्थादुपादी
अपि च वनस्पतिभ्यो हवेभ्यः । परि पूर्ववत् । आभृतमाहृतं सङ्घो वक्षरूपमपा-
सद्वक्षानां लोकानां प्रेरकं । यदोऽन्मा वेगः । अपां वेग एव वेगजानं गोभिर्गोवि-
कारैश्चर्भभिः परितः आहतमानीहितमिन्द्रस्य वक्षं वक्ष्यैकदेयं । जयते इति । इन्द्रो

उज्ज्वलं पञ्चस्रद्वयञ्चत् स ज्येष्ठा ज्येष्ठवत् पञ्चस्रद्वयीयं रघुस्रद्वयीयं वृषस्रद्वयीयमिति ।
एवंशुष्यविष्टं रघं हविषा पुरोडाशादिना हे अश्विनो वज्रनमोऽसुरा च
रघदेवस्य हविषो याज्यानुवाक्ये सिंगादवगंतव्ये ॥

। अथाष्टाविंशी ।

इंद्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वह्न्यस्य नाभिः ।

सेमा नी चव्यदातिं जुषाणो देवं रघ प्रति हव्याष्टभाय ॥ २८

इंद्रस्य । वज्रः । मरुतां । अनीकं । मित्रस्य । गर्भोः ।

वह्न्यस्य । नाभिः ।

सः । इमां । नः । चव्यदातिं । जुषाणः । देवं । रघ ।

प्रति । हव्या । ष्टभाय ॥ २८

यो रघ इंद्रस्य पञ्च षष्ठप्रकारेण पञ्चैकदेशो मरुतामेतत्संज्ञानां देवगणानाम-
नीकमयसूतं तद्वज्रीप्रगाथो मित्रस्य हरभिमानिनो देवस्य गर्भो गर्भवदंतवतंमानः ।
अहनि हि रघः संवरति । वह्न्यस्य रात्रिभिमानिदेवस्य नाभिनांभिस्थानीयः ।
नाभिरंधा देहमध्ये नैचल्येनावतिष्ठते तद्वाजो कनिदेव स्थितः । हे देव द्योतमान
रघ य षष्ठयुगः स तादृशस्त्वभिमां नोऽस्मादीनां चव्यदातिं हविदीनवती वागाक्रियां
जुषाणः सेवमानः सन् हव्या हव्यान्वयादीनां हविषि प्रतिष्टभाय । प्रतिष्टभाय ॥

परेषा त्व सेन संपाप्ते इदुभिमार्यनीयः । स्मृतिं च । सप्त आसव पृथिवी सप्त
द्याविति त्वेन इदुभिभिर्यत । नृ० नृ० १, ११, । इति ॥

। सैषातैकोनविंशी ।

उप सासव पृथिवामुत द्यां पुरुता ते मनुतां विष्टितं जगत् ।

स दुर्दुमे सजूरिद्रेण देवैर्दूराहवीथो अप सैष शत्रून् ॥ २९

उप । सासव । पृथिवीं । उत । द्यां । पुरुता । ते । मनुतां ।

विष्टितं । जगत् ।

सः । दु॒दु॒भे । सऽजुः । इ॒न्द्र॑ण । दे॒वैः । दू॒रात् । द॒धौ॑यः ।

अप॑ । से॒ध । श॒त्रून् ॥ २८

हे दुंदुभे इति श्रीसुतामि च यां दिवसपञ्चासय । आत्मीयेन जयघोषेणाश्वासय ।
यथा । लोकद्वयं त्वदीयेन यन्त्रेणापूरितं भवति तादृशं यन्त्रं कुर्वित्यर्थः । अपि च
विस्थितं विशेषेण स्थितं स्थावरं जंगमं चोभयविधं प्राणिकानां ते त्वदीयं यन्त्रं
श्रुत्वा बहुधा मनुतां । मन्वतां । जानात । हे दुंदुभे स त्वमिन्द्रेणामैदेवै च सजः
सह दूरादधीतो दूरदपि दूरतरं यत्ननश्चदीयानपसेध । अपगमय । अत्र निरुक्तं ।
दुंदुभिरिति यन्त्रात्पुनरप्यं मृगो भिन्न इति वा दुंदुभ्यतेषां स्थापककर्तृणः । नि०
८, १२ । इत्यादि ॥

॥ अथ त्रिंशो ॥

क्र॑ंद॒धाय॒ बल॒मोजी॑ न॒ आ॒धा निः । ए॒नि॒हि॒ इ॒रिता॒ बा॒ध॑मानः ।

अ॒यं प्रो॒य दु॒दु॒भे दु॒च्छु॒ना इ॒त इ॒न्द्र॑स्य सु॒ष्टि॒र॒सि वी॒ड्य॑स्य ॥ ३०

आ । क्र॑न्द॒य । बल॑ । अ॒जो॒जं । नः । आ । धाः । नि ।

स्त॒नि॒हि॒ । दुः॒इ॒ता । बा॒ध॑मानः ।

अ॒यं । प्रो॒य । दु॒दु॒भे । दु॒च्छु॒नाः । इ॒तः । इ॒न्द्र॑स्य । सु॒ष्टिः ।

अ॒सि । वी॒ड्य॑स्य ॥ ३०

हे दुंदुभे आक्रन्दय । अक्रान्तूनोदय । बलं । सिनाक्षपमोजः शरीरबलं च
नोऽक्रान्तमाधाः । आवेष्टि । प्रयच्छ । तथा इरिता इरितानि दुर्गमनानि बाधमानो
विंसंस्तं निःस्तनिहि । नितरां यन्त्रं कुरु ॥ स्तन यन्त्र इति धातुः ॥ हे दुंदुभे
दुच्छुना अक्रान्तः खड्गेन धृतं युजं सुखं वासां तादृशीः यत्तुसेना इतोऽक्रान्ताना-
दपप्रोय । बाधस्य । त्वं येन्द्रस्य सुष्टिरसि । सुष्टिरिण यत्नूनां चंता भवसि ।
अतोऽजान्नीकृष्य । इडो कुरु ॥

॥ अथैकत्रिंशो ।

आमूरज प्रत्वार्यते येमाः केतुमह्नुभिर्वावदीति ।

समश्वपण्याश्चरंति नो नरोऽस्माकमिन्द्ररथिनो जयंतु ॥ ३१

आ । अमूः । अज । प्रतिऽप्रार्थय । इमाः । केतुऽमत ।

दुदुभिः । वावदीति ।

सं । अश्वऽपण्याः । चरंति । नः । नरः । अस्माकं । इन्द्र ।

रथिनः । जयंतु ॥ ३१

अस्याः पूर्वाक्षो दुदुभिर्देवस्य चत्तराचंयेन्द्रः । यद्वाभाष्यम् चमिन्द्रो । हे इन्द्र
अमूः यत्तुषु स्थितास्ता गा आज । अस्मान्प्रत्यागमय । इमा अस्मादीया गाः
यत्तुभिर्जिह्विताः प्रत्यावर्तय । प्रतिनिवर्तय । अश्वं च दुदुभिः केतुमहं प्रज्ञानवात्
यथा सर्वज्ञायते तथा वावदीति । अथं यद्दं करोति । अश्वपण्या अश्वपतना
अश्ववाहाश्च नोऽस्मादीयाश्च नरः पुरुषाः संचरंति । यत्तुभिर्बुध्यमाना वर्तन्ते ।
तथा सति हे इन्द्र अस्माकं रथिनो रथाकुडाः पुरुषाः यत्तुनू जयंतु ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे पंचत्रिंशो वगः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ।

इति श्रीनृजालधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरब्रह्मभूपाख्यशास्त्राख्यपुर-

ादेष्य साधनाचार्येण विरचिते माधवीये वेदाष्टमकाशे ऋक्संहिताभाषे

चतुर्थाष्टके सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

अजोऽजस्र वज्रस्र वा न गतं पुत्रं प्रयंसि मृत्युर्बर्णात् प्रयंसासेत्यर्थः । इति निति
निपातद्वयसमुदायो ज्योतिषार्थः । स स्वस्वयमग्निरक्षयुरक्षावक्रामयमानो भवति ।
यस्य च इत्युदात्तमे इत्यानां इति वा हेवेत्या दात्रे तस्या अग्नये दात्रेण । इति वि
दद्यात् । स चाग्निर्गोत्रोऽसंयामेव रजिता वृधो यधं कथाकार्कं सुवत् ।
भवत् । यतापि च तदुनां तमवानाजस्र पुत्राण्यं च ज्ञाता रजिता भवत् ॥

। अथ तृतीया ।

तथा अग्ने अजरो महात्विमास्यर्चिषा ।

अजस्रेण शोचिषा शोशुचत् सुदीतिभिः सु दीदिहि ॥ ३

हृषा । हि । अग्ने । अजरोः । महान् । विभासि । अर्चिषा ।

अजस्रेण । शोचिषा । शोशुचत् । श्वे । सुदीतिभिः ।

सु । दीदिहि । ३

अग्ने वृषा वर्जिता कामानां वृद्धेः कनो वाजरो जरादिभ्यो महान् सुगौरविक
एवंभूतस्त्वमर्चिषा दीप्या विभासि हि । विशेषेण प्रकाशये खलु । हे श्वे दीप्याग्ने
अजस्रेणामिष्क्रेण शोचषा मैत्रसा शोशुचत् अथ दीप्यमानस्त्वं सुदीतिभिः
सुदीतिभिः सुदिदिहि । सुदृश्यान्वोपय । प्रकाशये ॥

। अथ चतुर्थी ।

महो देवान्यजसि यज्यामुषक्तव तत्त्वोत दंसना ।

अवीचं सीं कण्वग्नेर्वसै राख वाजीत वंस्व ॥ ४

महः । देवान् । यजसि । यजि । अमुषक् । तव । तान्व ।

उत । दंसना ॥

अवीचः । सी । कण्वहि । अग्ने । अवसि । राख । वाजा ।

उत । वंस्व । ४

हे अग्ने त्वं सद्यो भवतो देवान्मलसि । यजमानानां वसे हविभिः पूजयसि ।
अतोऽस्माकमपि वस आसुवत् अहवर्त्तं संततं तथा भवति तथा वसि । तान्मेवावका
तदर्शनं तव कृत्वा प्रदावीतापि च दंसना कर्मणा च । सोमिति परिस्पृष्टार्थीयः ।
तान् सर्वाग्देवानमवीतोऽहदधिरुक्तान् कर्षुहि कूर्चवसेऽप्यहवर्त्तं । तथा वाकान्
वाकान् हविरुक्ताग्न्यान्वाहानि । राक्ष । तेभ्यो देवेभ्यो देहि । उनापि च त्वमपि
वत्स । त्वभ्यं प्राप्तानि हवीनि सभजस्व ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यमापो अद्रव्यो वना गभस्तस्य पिप्रति ।

सहसा यो मथितो जायते नृभिः पृथिव्या अघि सनावि ॥ ५

यं । आपः । अद्रव्य । वना । गभे । कृतस्य । पिपति ।

सहसा । यः । मथितः । जायते । नृभिः । पृथिव्याः ।

अघि । सनावि ॥ ५

आपो वसतीवर्षाख्या अद्रव्यो यामापो वना वाकानि वाहानि च कृतस्य
अवाहोदकस्य वा गभं गभवदतवनेमानं यमग्निं पिप्रति पूरयति । अहापः सञ्चरित्वा
अद्रव्यो मेवा वनान्तराग्न्यानि च कृतस्य गभं वाहवर्षं द्युतदावरूपेण वर्तमानां वमग्निं
पिप्रति पूरयति । यमग्निवर्द्धिनेऽहविर्वालिभिः सहसा मलेन मथित सन् पृथिव्या
अघि धूमैरपरि सननि सञ्चरित्वा अहवर्षे देवमजनदेशे जायते ॥ अहवर्षति स त्वं
वञ्जेत्त्वमयः । अहा वः प्रप्रापित्वनवासं वधः ॥

॥ इति चतुर्थाष्टकादथे प्रथमो वरः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

आ यः पप्रौ भासुना रोदसी उभे भूमेन चापते दिवि ।

तिरस्मिं दृश्यं जम्यास्वा श्यवास्त्रक्षो तथा श्वाभा

अक्षो वर्षा ॥ ६

आ । यः । पप्रौ । भासुना । रोदसी इति । उभे इति ।

भूमेन । चापते । दिवि ।

तिरः । तमं । दृश्ये । जग्यांसु । आ । श्यावासु । अरुषः ।

दृषा । आ । श्यावाः । अरुषः । वषां । ६

योऽग्निमीदृशना दीप्तोभे रोदसी श्यावावृषिष्यावापमौ अपूरयति स पूमेन
दिव्यतरिषे धावते । गच्छति पूमो हि मेधात्मना परिणतः सन् अंतरिषे गच्छति ।
कार्यकारणवेरभेदविषयवा तद्वचनभग्नानुपपत्तेः । अपि चावमरुष आरोचयानो
हवा वर्धिता कामानामेषंशुषकोऽग्निः श्यावासु श्याववृषांसु जग्यावृष्यांसु ।
रातिनामैतत् । निषासु तपोऽन्तारं तिरस्कृत्या सन्तादृश्ये । दृश्यते । श्यावाः
श्याववृषां रात्रीषा तिष्ठति । अरुषो दृषेति पुनरुक्तिरादराया पाठपूरणार्था वा ॥

। अथ सप्तमी ।

दृष्टद्विरग्ने अर्चिभिः शुक्रेण देव गोचिषा ।

भरद्वाजे समिधानो यविष्ठ देवसः शुक्र दीदिहि द्युमत्यावक

दीदिहि ॥ ७

दृष्टत्भिः । अग्ने । अर्चिऽभिः । शुक्रेण । देव । गोचिषा ।

भरत्वाजे । संऽदधानः । यविष्ठ । देवत् । नः । शुक्र ।

दीदिहि । द्युमत् । पावक । दीदिहि ॥ ७

हे देव दानादिशुष्ययुक्त यविष्ठ युवययशुक्र दीप्ताग्ने शुक्रेण निमंलेन गोचिषा
नेजसा भरद्वाजेऽन्नातारि समिधानः समिधायानस्त्वं दृष्टद्विरर्चिभिस्तेजोभिः
नोऽक्षदधं देवयजनयुक्तं यथा भवति तथा दीदिहि । दीपय । तथा पावक हे
गोचकान्ने द्युमत् द्योतमानेन च युक्तं यथा भवति तथा दीदिहि । दीपय ॥

। अथाष्टमी ।

विश्वसं गृहपतिर्विशामसि त्वमग्ने मातृषीणां ।

शतं पूर्भिर्यविष्ठ याज्ञां चसः समेद्वारं शतं हिमाः स्तोतृभ्यो

ये च ददति ॥ ८

विष्वासां । गृहऽपतिः । विद्यां । असि । त्वं । अग्ने ।

मानुषीणां ।

यतं । पूऽभिः । यविष्ट । पाहि । अंशंसः । संऽएषारं ।

यतं । हिमाः । स्तोत्रऽभ्यः । ये । च । ददति ॥ ८

हे अग्ने त्वं मानुषीणां जनोरपत्यभूतानां विद्वासां सर्वासां विद्यां प्रजानां गृहपतिरसि । यविस्राभी भवसि । हे यविष्ट युवतमाग्ने अतस्त्वं यतं हिमाः यतं हेभंतान् संवत्सरान् समेषारं त्वां सव्यगिरिजतपंतं वा यतं यतेन यतसंस्त्राजैः पूर्भिः पातजैर्गृहसः पापादाशंतः यत्नोवा पाहि । रक्ष । वे च स्तोत्रभ्यो ददति धनं तव समिधनस्य कर्तारि प्रयच्छंति तां च पाहि ॥

। अथ नवमी ॥

त्वं । नक्षितं जत्या वसो राधांसि चोदय ।

अस्य रायस्त्वमग्ने रथीरसि विद्या गाधं तच्चेत नः । ८

त्वं । नः । चित्रः । जत्या । वसो इति । राधांसि । चोदय ।

अस्य ॥ राय । त्वं । अग्ने । रथी । असि । विद्याः । गाधं ।

तच्चे । त । नः । ८

हे वसो वासकाम्ने चित्रो दर्शनीयस्त्वभूत्या रक्षया सच्च राधांसि धनानि नोऽश्वाभ्यं चोदय । प्रेरय । अस्य सर्वत्र लोके परिदृश्यमानस्य राधो धनस्य त्वं रथीरसि । रक्षिता नेता भवसि । अतः कारणादश्वाभ्यं धनानि प्रेरयेत्त्वयः । अपि च नोऽश्वाकं तच्चे । अपत्यनामै तत् । अपत्यावापतनहेतुभूताय पुत्रादने गाधं प्रतिष्ठांत चित्रं विद्याः । संबध ॥

। अथ दशमी ।

यदि^१ तोकं तनयं पटं^२ भिद्धमदब्धैरग्रं युत्वभिः ।

अग्ने केशींसि दैव्यां सुयोधि नोऽर्हानि शरीरसि च । १०

पार्थि । तोकां । तनयं । पत्न्यभिः । त्वं । अर्ह्यैः ।

अग्रहृत्वभिः ।

अग्ने । हेङांसि । जेया । ह्योधि । नः । अर्ह्येवानि ।

ह्यरांसि । च ॥ १०

हे अग्ने त्वमर्ह्यैः केनाप्यर्ह्यसितैरग्रहृत्वभिः । योतिरग्नं प्रजग्मावायः अष्टच-
भूतैः संहृतैः पत्न्यभिः पालनसाधनैस्त्र्योक्तं पुत्रं तनयं योजं च पत्निं पात्यव ।
देव्या देवसंवीनि च हेङांसि क्रोधाबोऽप्यभ्योभि । प्रजगुह । अर्ह्येवानि ननुभ-
संवीनि च ह्यरांसि हिंसनानि चाकलः प्रयजुह ॥

॥ इति अष्टमोऽष्टमे द्वितीयो वर्गः ॥

॥ अथैकादशी ॥

आ संखायः सवर्दुघां धेनुमंजध्वमुप नम्यसा वयः ।

सृजध्वसनपस्तुरा ॥ ११

आ । संखायः । सवः । दुघां । धेनुं । जध्वं । उप । नम्यसा ।

वयः ।

सृजध्वं । अनपस्तुरा ॥ ११

हे संखायः सजानन्मानां अजध्वं सवर्दुघां । उपरिति पयसो जग्नः । अनप-
स्तुरा नम्यसा पयसो दोग्ध्री धेनुं गाजध्वं । अभिगच्छत । प्रप्रुत । केन साधनेन ।
नम्यसा नम्यसा नवतरेण वयो वयसाऽनकपेण यजेन । तदनंतरमपस्तुरां ।
अनुरतिवचनी । अनपवाद्यां तां सृजध्वमुपस्तुरां । पत्न्योपस्तुरां कृत । अर्ह्ये-
पत्यत्वात् पदतां वागाव पयो दोग्ध्रिमिति शेषः । अथवा पदतां वागा प्रप्राच्या
वाद्यजिका वाग्वेत्तः । हे संखाय योतारः सवर्दुघां अजध्वमपस्तुरा पयसो दोग्ध्री
धेनुं इति नम्यसा तपतरेण वयसा योजेयोपाजध्वं । उपगच्छत । अनपस्तुरा-
नपवाधनीयां तां सृजध्वं । वयसा हिंस्रजत । कथत । ईदमी नवती धेनुमं वतां
वाता किञ्च नम्यसां तेषां नाहात्यमिति नदस्तुतिः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

या शर्धा॑य भा॒व॑ताय॒ स्वभा॑नवे॒ यवोऽब्ध॑त्सु॒ धुञ्ज॑त ।

या च॑ डी॒के । म॒रुती॑ । त॒राणां॑ । या सु॒जैरे॑व॒याव॑री ॥ १२

या । शर्धा॑य । भा॒व॑ताय । स्वभा॑नवे । यवः । अ॒ब्ध॑त्सु ।
धुञ्ज॑त ।

या । च॑ डी॒के । म॒रुती॑ । त॒राणां॑ । सु॒जैः । ए॒व॒याव॑री ॥ १२

या चैतुःशतम्भरचरेतु यवोऽब्धं पयोजयतां भावताम मरुतयः यवः धुञ्जत अथ चतुः ।
कोटयाव । यथाव प्रसङ्गमयीतः स्वभाजने जावसदोपपत्तेः । याय तराणां विप्र-
कारिणां यवतां । डी॒के इत्ये तत्परा वर्तते । या च सु॒जैः इत्ये तसूत्रैवना-
मर्धेनैर्गोत्राभिर्योऽथमस्मानैवदेवी यवः बालान्येनामपि सुखार्थं इति ज्ञेयः सहागच्छती
तां चैतुःशतम्भरमिति पूर्वज्ञानम् । अत्रापि पूर्वपक्षपरस्परतिरस्मिन्तन्मा ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

भ॒र॒त्सा॒ज॒याव॑ धुञ्ज॑त॒ हिता॑ ।

धे॒सुं च॑ वि॒श्व॒हो॒ह॒स॒मिधं॑ च वि॒श्व॒भो॒ज॒सं ॥ १३

भ॒र॒त्सा॒ज॒याय॑ । अ॒वः । धुञ्ज॑त । हिता॑ ।

धे॒सुं । च॑ । वि॒श्व॒हो॒ह॒सं । इ॒धं । च॑ । वि॒श्व॒भो॒ज॒सं ॥ १३

हे नन्दतो भरद्वाजावाक्यज्ञाने हिता हितवत्तदुच्यत । किं तद्विधं । धे॒सुं च
गां धे॒नं चा॒र्धं च॑ । कोटयो धे॒सु । विश्वहो॒ह॒सं विश्व व्यापक मण्डलस्य हो॒ग्वी ।
कोटयनसं । विश्वभोजसं सर्वेषां भोग्यवर्गी ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

ते॒ व इ॒दं न॑ सु॒क॒टं॑ व॒रु॒णमि॒व मा॒यि॒तं॑ ।

अ॒यम॒थं न॑ म॒द्रं॑ च॒प्रभो॑ज॒सं वि॒ष्णु॑ न स्तु॒ष आ॒दि॒त्ये ॥ १४

तं। वः। चंद्र'। न। सुःप्रतु'। वरुणांइव। मायिन'।

अयंमणं । न । मंद्रं । सुप्रभोजनं । विष्णु । न । सुषे ।

आऽदिद्ये ॥ १४

हे परब्रह्म तं तावत् वक्ष्यांस्तु मे । शोभि । किमर्थं । आदिष्य आदेशनाय
 धनानांति सधेनाय प्रदानाय । कीदृशं त्वं । इदं मे ब्रूयिष्यस्तु त्वत् । सकर्मायं
 परब्रह्मनिब मायिनं भावावतं प्रसावतमवतं नयं नार्जयिष्यामि न इदं स्तुत्यं विष्णुं न
 विष्णुनिब ब्रह्मणोत्तमं प्रब्रह्मणं । वदा त्वत्ता त्विगोक्तदेवतासदानो मेवमदो
 नमस्तुभ्यै ब्रूय्यो ॥

॥ अथ पंचदशौ ॥

त्वेषां शर्धो त माहृतं तुविश्वरायनवान् पूषणं सं यथा यता ।

सं सहसा कारिषस्वर्षाभ्य आ आविर्गूड्ढ यस्त्वरत्सुवेदा

१० गोवक्षं करत् ॥ १५

त्वेषं । शर्धुः । त । मारुतं । सुविस्वमि । अनर्वाणं । पूषणं ।

सं । यथा । शता ।

सं० सहस्रा० कारिषत् । वर्षणिभ्यः । आ० आविः ।

गूढं च । वसुं । करत् । सुवेदा । नः । वसुं । करत् ॥ १५

नेति संप्रत्यये । न संप्रतीदानीं तेषां दीर्घं तृप्तिव्यभिच न ह्यक्षान्नमनवीक्षणप्रत्युत्तं
यत्प्रभिरनभिगतं पूरणं पोषकं भातं न ह्यक्षं न ह्यपनीडयं यथैव खं क्षीयति ज्ञेयः ।
स च न ह्यक्षो यथा येन प्रकारेण गुता यतसंख्याकानि धनानि संचयैव चर्षयित्यो
ननु येभ्योऽस्याभ्यं कारिषत् ज्ञात् । आकारः स ह्यक्षे । यथा वा स ह्यक्षः स ह्यक्ष-
संख्याकानि धनानि च संचयैव कारिषत् कर्मात् तथा क्षीयति पूर्वेत्वान्नयः ।
अपि च स न ह्यक्षो गूढा गूढानि संवृत्तानि वस्तु वस्तुनि धनान्यापि व्यरत् व्यरत्-
भाषिष्करोत् । तथा वस्तु वस्तुनि धनानि सुवेद सुवधानि च नोऽप्याकं करोत् ।
करोत् । यथा तु खिगादिषु पीयी तदा भातं माधं इत्यत्रैवं पूरणं पूषकमेतत्सं-
देनं क्षीयति क्षीयनीचं ॥

। अथ षोडशी ।

आ मा पृथक्पृथक् द्रव्यं शंसिषं तु ते अपिकर्णं आपृण्ये ।

अथा अर्थो अरतिवः ॥ १४

आ । मा । पृथक् । पृथक् । द्रव्यं । शंसिषं । तु । ते । अपि । कर्णं ।

आपृण्ये ।

अथाः । अर्थः । अरतिवः ॥ १४

हे पृथक् मा मासाद्रव्यं । रक्षणार्थं न भिगच्छ । हे आरण्ये आगतदीप्ते "अथा
आश्वत्थीरवोऽरीरभिगन्तीररातवः शतभूनाः प्रजा उपद्रव । वाचक ॥ उपपूर्वो
द्रव्यतिवाधायां वर्तते । अथा प्रजां पश्यन्त्यजमानस्योपद्रोहावयति ॥ अश्वं च ते
तवपिकर्णं कर्णावपिगते समीपदेशे स्थितः सन् तु शिप्रं शंसिषं । पथंसानि ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टके तृतीयो वक्त्रः ॥

। अथ सप्तदशी ।

मा काकंबीरमुदृष्टो वनस्यतिमशंस्तीर्वि हि नीनंशः ।

मो त सूरः अहं एवा चन ग्रीवा आदधते वैः ॥ १५

मा । काकंबीरं । उद् । दृष्टः । वनस्यति । अशंस्तीः । वि ।

हि । नीनंशः ॥

मा । उत । सूरः । अहरिति । एव । चन । ग्रीवाः ।

आदधते । वैरिति वैः ॥ १५

वृद्धिः पुत्रपौत्रसहितमात्मनं दृष्टपक्ष्यान्ववपनस्यतिस्त्वेन रूपयन् तस्याहङ्कार-
वाचकः । हे पृथक् मा काकंबीरं काकानां भक्तारं वनस्यतिं दृष्टं मोदृष्टः । उद्गरः ।
मा वाचक । पुत्रपौत्रादिभिः सहोसूतैरुपेतमन्यैश्च बहुभिराश्रितं मा मा हिंसी-
रित्यर्थः । हिमदृष्टार्थः । अश्वत्थीरवोऽरीरमा अशंसनीयस्य दुःखस्य कीर्तयित्रीयाः

यत्सूताः प्रजा विनीतयो हि । विनायक च । मोत ना च कूरः प्रेरकः यत्सूत्रैव-
नहः । अस्मान्मा ज्ञात्रीत् । एकमिन्द्रमिन्द्रवधादास्मान्मास्त्रोवास्तन्मास्त्रास्त्रतोऽपि
यमेवेतद्वाक्योऽप्यभिहितः । योवाः । गिरन्त्यतरनस्यापयति यधुर्नोति योवा
दानानि । यथा यथा वेः पक्षिणो चरन्त्यर्थं योवा दानानि ज्ञातृरुपास्यादधति
पूज्या निदधति तैश्च निहितैः पक्षिणो चरन्त्येवमस्मान् वधनोपायैः यत्सूत्रा
ज्ञात्रीदित्यर्थः ॥

॥ अथाष्टादशौ ॥

इतिरिव तेऽवकर्मस्तु सख्यं ।

अश्विद्वयस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः । १८

इतिः । इव । ते । अश्वकर्म । अस्तु । सख्यं ।

अश्विद्वयस्य । दधन्वतः । सुपूर्णस्य । दधन्वतः । १८

ये पुत्रन् ते तव सख्यं सखित्वमवकर्म बाधकारहितं सर्वमेककृत्येण वत्समानमस्माक-
मस्तु । सर्वदा भवतु । इतिरिव । यथा इतिस्त्वदीयं सख्यमविच्छिन्नं भवतु । कीदृशो
इतिः । अश्विद्वयस्य विद्वरहितस्य संविद्यस्य दधन्वतो दधितः । सुपूर्णस्य दधन्वा
सुहृत् पूरितस्य । पुनर्दधन्वत इति दधोऽधिकत्ववोधोत्पत्तिः ॥ इदं यो इतिः सर्वदा
पूयन्ते रथे वत्सते । स इव वत्समपि तव सखायो भवेत्स्वधिरायाको ॥

॥ अथैकोनविंशौ ॥

परो हि मर्त्यैरसि समो देवैरपि त्रिधा ।

अभि ख्यः पूषः पृतनासु नक्षत्रमर्षा नूनं यथा पुरा ॥ १९

परः । हि । मर्त्यैः । असि । समः । देवैः । उत । त्रिधा ।

अभि । ख्यः । पूषन् । पृतनासु । नः । त्वं । अर्षः । नूनं ।

यथा । पुरा ॥ १९

के पूर्वम् मन्त्रेणैव च मनुष्येभ्यः पर परस्तात्स्थितोऽसि । त्रिधा संपदा
देवैस्तु सर्वैर्वैच सनः सजानोऽसि । अतस्त्वं इतनाद्यु संयन्निवृ मोक्षानभिच्छः ।
अभिपश्यातुपचक्ष्वा स्थितोऽसि । यथा दुरा मेव प्रकरिष्य पूर्वकाखीनाश्चरन्-
रक्षिष्य एवं पुनस्तोदानीमव । अस्मान्मुच ॥

। अथ बिंशौ ।

वामी वामस्य धृतयः प्रणीतिरस्तु सृजता ।

देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वेजानास्य प्रयज्यवः ॥ २०

वामी । वामस्य । धृतयः । प्र. नीतिः । अस्तु । सृजता ।

देवस्य । वा । मरुतः । मर्त्यस्य । वा । वेजानस्य ।

प्रयज्यवः ॥ २०

के मरुतः कंषितारः प्रयज्यवः प्रकर्षेण बहव्यामृतः वा सृजता प्रियसत्यात्मिका
माध्यमिका युष्मदोवा वाक् प्रणीतिरस्तु । अथार्धे धनानां प्रणीतो भवतु । देवस्य
वा मर्त्यस्य मनुष्यस्य वेजानस्येष्टवम समयमिषस्य पुत्रपथ्य वामी प्रमत्ता वा वाक्
वाचस्य वननीयस्य धनस्य प्रणीतिः प्रणीतो वा सृजतौत्पन्नवः । प्रणीतिरस्तुकार्धे ॥

। अथैकाविंशौ ।

सद्यश्चिद्यस्य चर्कतिः परित्यो देव नीत सूर्यः ।

त्वेधं शर्षो हधिरे नाम यज्ञियं मरुतो हवः यशो ज्येष्ट

हवः शर्षः ॥ २१

सद्यः । चित् । वस्य । चर्कतिः । परित् । द्यो । देवः । न ।

एति । सूर्यः ।

त्वेधं । शर्षः । हधिरे । नाम । यज्ञियं । मरुतः । हवः ।

शर्षः । ज्येष्ट । हवः । शर्षः ॥ २१

यस्य च मरुत्तस्य चर्कतिः कर्म सदाचित्तदा एव द्यां पठेति परिगच्छति
दिध्यंतरिक्षे परितो वर्तते देवो न देतो द्योतमानः सूर्यं एव तादृश्या गणात्मका
जस्तस्मै च दीपनान् यत्पूर्णा नमसिह वसिष्ठं यज्ञां च यवो बलं दधिरे । कथ-यन् ।
तज्जा यवो बलं दधुर्चं बलदिरसुरस्य चेतं भवति । तस्य दधुर्चं यवो ज्येष्ठं सर्वभ्यः
प्रयश्नातमं भवति ॥

॥ अथ द्वाविंशी ।

सकृच्च द्यौरजायत सकृद्भूमिरजायत ।

पृश्ना गृध्रं सकृत्पयस्तद्व्यो नासु जायते ॥ २२

सकृत् । च । द्यौः । अजायत । सकृत् । भूमिः । अजायत ।

पृश्नाः । गृध्रं । सकृत् । पयः । तत् । अन्यः । न । असु ।

जायते ॥ २२

सकृच्च सकृदेव द्यौरजायत । उदपाद्यत । सकृद्व्यस्येन स्थिता भवति । न पुन-
स्तस्यां नष्टावानाया तादृशयो ह्योजायते । भूमिश्च सकृदेवाजायत । पृश्ना भवतां
भ्रातृगोः पयश्च सकृदेववारमेव गृध्रं यस्यात्पयसो भवतो जज्ञिरे । पृश्नयै वै पयसो
भवतो जाता इति तैत्तिरीयकं । यथा व्यापाष्टयिव्यो सकृदेवोत्पद्येते एवं पृश्नरपि
सकृद्गृध्रैर्नैव पयसा भवतोऽजीजनत । ततः परमन्यः यदार्थो नातुजायते । तादृशयो
नोत्पद्यते ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टादशे चतुर्थो वगः ॥

स्तुषे जननिति पंचदशर्चं षष्ठं सूर्यां भारद्वाजस्य कलिश्चन आर्षं वैश्वदेवं । आंथा
वट्पंचायदक्षरा यक्षरी शिष्टास्त्रिह्रस्वः । तथा चातुक्रांतं । स्तुषे पंचोना कलिश्चा
च वैश्वदेवं च यक्षयंतमिति ॥ व्यङ्ग्ये दशरात्रे पंचमेऽहनीदं वैश्वदेवनिविहानं ।
सूत्रितं च । कथुर्विभ्या स्तुषे जनेनिति वैश्वदेवं । आ० ८, ८, । इति व्याख्या
महामास्त्रीस्त्रीनने जप्या ॥

। सैषा प्रथमा ।

स्तुषे जनं सुवर्तं नव्यंसीभिर्गीर्भिर्मित्रावक'णा सञ्जयंता ।

त आ गमंतु त इह स्रु'वंतु सञ्जयासो वरुणो मित्रो अग्निः ॥ १

स्तु॒षे । ज॒नं । सु॒व्र॒तं । न॒व्य॒सो॒भिः । गीः । ऽभि । मि॒त्र॒व॒र॒णा ।
स॒न्न॒य॒न्ता ।

ते । आ । ग॒म॒न्तु । ते । इ॒ह । अ॒व॒न्तु । सु॒च॒त्वा॒सः । व॒र॒णः ।
मि॒त्रः । अ॒ग्निः । १

सुव्रतं सुव्रताण्यं जनं दैव्यं जनं देवसंघं नव्यसोभिर्नवतराभिर्गीभिः स्तुतिभिः ।
स्तुषे । अथं सवे । तथा मित्रावरुणा । मित्रः प्रभीतेष्वायको, वरुणाः पापादिदार-
विता । एतावपि देवो सौमि । कोटयो । सुन्नयन्ता सुखं कोतृषामिच्छन्तौ ।
सुचत्वासः शोभनवत्सास्ते वरुणादयः सर्वे देवा इहाशित्वसं प्रागवन्त ।

प्रागवन्तु । ते तादृशः सुवन्त । अकादीयाः स्तुतोः ग्रहवन्त च । अत्र मित्रादीनां
परिगणानस्यपक्षस्यं सुन्नयन् सर्वदेवताप्रतिपादकात्वात् । अत एव पूर्वं जनमिति
सामान्यनिर्देशः ॥

। अथ द्वितीया ।

वि॒शो॒वि॒श॒ ई॒शं॒ म॒ध्व॒रे॒ष्वहं॑ स॒क्र॒तु॒म॒र॒तिं॑ यु॒व॒त्योः ।

दि॒वः शि॒शुं॑ स॒ह॒स्रः॑ स॒सु॒म॒ग्निं॑ य॒ज्ञस्य॑ के॒तु॒मं॒रु॒घं॑ य॒ज॒न्धै ॥ २

वि॒शः॒ ऽवि॒शः॑ । १०० । अ॒हं॑ स॒क्र॒तु॒ । अ॒र॒तिं॑ । यु॒व॒त्योः॑ ।

दि॒वः । शि॒शु॑ । स॒ह॒स्रः॑ । स॒सु॑ । अ॒ग्निं॑ । य॒ज्ञस्य॑ । के॒तुं॑ ।

अ॒रु॒घं॑ । य॒ज॒न्धै ॥ २

विशो विशः सर्वज्ञाः प्रजाया अधरेह यत्नेजीवास्तुतिभिः स्तुत्यमहमक्रतुं
दपरं हितकमोषमसूदयं वा युवत्योश्चावापृषिष्योररतिभिर्गता रनर्थं स्तुत्यमहम-
क्रतुं दिवो सुलोकस्य विशुं पुत्रं । दिवश्चरि प्रथमं जज्ञे अग्निः । ऋ० १०,
४५, १ । इति निगमः । अहं दिवः कोटः पुत्रभूतं । तथापि निगमो भवति ।
त्वं पुत्रो भवति वक्षो विभत् । ऋ० २, १, ८, । इति । सहस्रो वक्षस्यसूनुं पुत्रं ।
यज्ञस्य वागस्य केतुं प्रज्ञापकमव भारोचमानमेवंयुषकमग्निं वज्रचै बहं । स्तुप
इत्यहमव्यते । स्तुषे । स्तुषे ॥

। अथ तृतीया ॥

अथपक्षो दुहितरा विक्रये स्तुभिरन्या पिपिथी सुरी अन्या ।

मिथस्तुरी विचरंती पावके मन्मोऽमृतं मन्त्रतः प्रच्यमाने ॥ ३

अथपक्षः । दुहितरा । विक्रये इति । विक्रये । स्तुभिः ।

अन्या । पिपिथी । सुरीः । अन्या ।

मिथःस्तुरी । विचरंती इति । विचरंती । पावके इति ।

मन्मोः । अमृतं । मन्त्रतः । प्रच्यमाने इति ॥ ३

रवमहोरात्रयोः स्तुतिः । अथपक्ष रोचमातकाः पक्षो दुहितरा दुहितरोः ।
सूर्येणा ह्यहोरात्रयोविभागः क्रियते । अतएवधोनात्मकाभवास्तस्य दुहितरपि-
त्युच्यते । विक्रये पुत्रकन्यातत्त्वानां रूपे । तद्योरन्येका रात्रिः स्तुभिरन्यैः
पिपिथे । पिपिथे । संज्ञायते । मिथ अथयव इति धातुः । अन्याहोरात्रिका दुहितरा
सुरी । सूर्येण पिपिथे । संज्ञायते तत्र मन्मोः सूर्येणा चार्जयते भवत इत्यर्थः ।
मिथस्तुरी परस्परं बाधयंती । अत्र रात्रिनिषेधेन रात्र्यापाहरति परस्परं बाधः ।
अतएव विचरंती विविधं दृक्कचरंती पावके सर्वकं धोषविन्वी । एवंभूते अत्रच
रात्रिच प्रच्यमाने अस्माभिः कान्तमाने सत्योऽमृतं चोत्तमं मन्मोः मनोऽमृतं सोऽम-
नकृत्यं मन्त्रतः । आग्रता ॥

। अथ चतुर्थी ।

प्र बाहुमच्छाः हृत्ती मन्मोषा हृत्तद्विं विम्वारं रवम्रा ।

स्तुतर्थाभा निवृत्तः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि प्रयज्यो ॥ ४

प्र । बाहु । अच्छाः । हृत्ती । मन्मोषा । हृत्तद्विं ।

विम्वारं । रवम्रा ।

स्तुतर्थाभा । निवृत्तः । पत्यमानः । कविः । कविं ।

इत्यक्षसि । प्रयज्यो इति प्रयज्यो ॥ ४

वहती नङ्गी ननीवा कहीवा सुतिवीहुनखाभिहरणेन प्रगच्छत। उपसर्ग-
नृतेर्नोत्पत्तिवाभाहारः। नौद्वयं वाचं। नृद्वयं नङ्गाचमं विन्दुवारं विन्दुवरयोचं
संभजनीयं रचयं रचय्यातीवस्य मातारं पूरयितारं। बह्वा स्तोतृणां रचं धनैः
पूरयितारं। अथ प्रत्यक्षसुतिः। हे प्रत्यक्षो प्रकर्षेण बह्व्य पावो क्षमस्यानो
प्रक्षोप्रधानो निष्ठुत अस्मीवरयबोल्या बह्वनाजाः प्रत्यक्षानोऽभिपतसभिगच्छन्।
बह्वा पत्यतिरैवृण्कनी। तासां बह्वानांभीष्टः कविः ज्ञातदयी। एवंभूतस्य
कविं मेधाविनं स्तोतारनिबद्धि। धनेन पूजय ॥

। अथ पंचमी ।

स मे वपुंश्चक्षुष्यमोयी रर्धो विरक्षोऽग्निसा हुजानः ।

येन नरा नासस्तेष्वर्थे वर्तिवौप्यक्षनयाय धर्मे च ॥ ५

सः । मे । वपुः । चक्षुः । अग्निः । यः । स्तः । विरक्षान् ।

ममसा । हुजानः ।

येन । नरा । नासस्ता । चक्षुष्ये । वर्तिः । यायः । तनयाय ।

धर्मे । च ॥ ५

अग्निः। अपूत। स रचो मे नदीर्बं वपुः। यरीरं चक्षुष्यं। चक्षुष्यं। तेजसाऽग्ना-
दयत। यो रचो विरक्षान् विरोचनवान् विरोचेण दीप्यमानो। मनसा मनोव्यापार-
भाक्षेण वजानोऽग्नेः संवृण्णमानो भवति। हे नरा नेतारो हे नासस्ता सत्यकभाषो
सत्यस्य नेतारो नासिकाग्रजो वाङ्मनो येन रतेन वर्ति। काष्ठवृक्षं तनयाय हुजामग्नये
तत्पितृलोकोत्ते वषजं कामान्प्रापयितुं गच्छतः। स रच इति पूर्वत्वान्नयः ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टके पंचमी वर्गः ॥

। अथ षष्ठी ।

प्रज्जग्यवाता वषभा पुलिव्याः पुरीषाणि जिन्यतमय्यानि ।

सत्यंश्रुतः कवचो वक्षं गीर्भर्जगतः स्वातजंगदा क्षण्यध्वं ॥ ६

पर्जन्यवाता । वृषभा । पृथिव्याः । पुरीषाणि । जिन्यतं ।

अध्यानि ।

सत्यंऽस्तुतः । कवच । यस्य । गौऽभः । जगतः । स्यातः ।

जगत् । आ । ह्यणुध्वं ॥ ६

हे पर्जन्यवाता पर्जन्यवाक् वृषभा वृषेः कर्तारो पृथिव्याः । जंतुरिच्छनामैतत् । अंतरिक्षादध्वन्यामध्वानि पुरीषाणो पुरकाण्युदकानि जिन्यतं । प्रेरयतं । सप्तरोऽङ्गुली भवतः । हे सत्यस्तुतः सत्यस्य कोत्वस्य कोतारः कवचो मेधाविनो भवतो यस्य कोतुर्गौभिः स्तुतिभिर्बुधं स्तुता भवथ तस्य कोतुर्जंगः स्यात्परजंगमात्मकं सर्वं प्रविजातया जगुध्वं । आभिहृष्येन कुरुत । हे जगतः स्यातः । गवाभिः प्रायमेकवचनं । स्यात्परजंगमात्मकस्य जगतोऽवस्थापक हे महद्गुणेति वक्ष्यं ॥

अन्तारंभषीषायां सारस्वतस्य इविनो याज्या पावीरवीक्षेवा । स्तुतितं च । पावीरवी कन्या चित्रायुः प्रीतिनां च सरस्वतः । आ० २, ८, । इति ॥ एकेद्विने सारस्वते प्रथमेवैव पुरोडाशस्य याज्या । स्तुतितं च । पावीरवी कन्या चित्रयुक्ते स्तुतः यद्यसौ सो ऋषोभूः । आ० १, ७, । इति ॥ अग्निनाभते यज्येऽप्येवा । स्तुतितं च । राकवइमिति द्वे पावीरवो कन्या चित्रायुः । आ० ५, २०, । इति ॥

॥ धैषा सुतो सप्तमी ॥

पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपंक्षी धियंघात् ।

आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराध्वं गृण्यते शर्मं यंसत् । ७

पावीरवी । कन्या । चित्रऽआयुः । सरस्वती । वीरऽपंक्षी ।

धियं । घात् ।

आभिः । अच्छिद्रं । शरणं । सजोषाः । दुःऽआध्वं ।

गृण्यते । शर्मं । यंसत् । ७

भूता सरस्वती विद्यमन्त्रादीन् कन वसन्तं धातु । ददातु । चारवत् ददातु
ना । मन्त्रेन प्रतिपादितो ह्यर्चोऽनुदीयते । अपि च ज्ञानिर्देवपत्न्येभिः सज्जोषः सह
प्रोषणाया । यद्वा ज्ञा गावन्मादीनि चंदंसि । चंदंसि चै ज्ञा इति श्रुतेः । तेः
तादिभिश्च धर्मितुमयक्यं वरयं गृह्यं यमं सुखं च संसत् । प्रवक्ष्यामि ॥

एकादशेने पैथो पयस्स्य इति ज्विनो वाक्या । सूत्रितं च । पयस्स्यः
परिपतिं वचस्या वचस्यते परना परावदिति हे । आ० ३, ७, । इति ॥

॥ सैषा सूक्तेऽष्टमी ।

पयस्यः परिपतिं वचस्या कर्मेन ह्यतो अर्थमङ्कं ।

सनी रासच्छुद्धं चंद्राया धियं धियं सीषधाति प्र पूषा । ८

पयःपयः । परिपतिं । वचस्या । कर्मेन । ह्यतो । आभि ।

आनद । अर्कं ।

मः । नः । रासत् । शुद्धः । चंद्रायाः । धियं धियं ।

सीषधाति । प्र । पूषा । ८

पयस्य सर्वत्र जागृत्य परिपतिमधिपतिमर्कमर्चनीयं पूषयं कानेन कश्चनानेन
कृतेन कृतो वधीकृतः सोता वचस्या सुखाभ्यानद । अश्वशुता । प्राप्नोतु । स च
पूष नोऽकर्म्यं शुद्धः शुद्धो रोधविज्जीगाश्चंद्रायाः । चंद्रमिति विरच्यमाना ।
विरच्यमानस्या यद्वा कर्णश्चंद्रायासत् । ददातु ॥ रादाने । अस्माद्धेति रूपं ॥
तथा धियं धियं सर्वमन्त्रादीन् कन स पूषा प्रसीषधाति । प्रसाधयतु ॥

तद्वि पयो प्रयमभाजमिति ज्विनो वाक्या । सूत्रितं च । प्रयमभाजं वचस
वसोषा सोनापूषया जनना रधीया । आ० ३, ८, । इति ॥

॥ सैषा सूक्ते नवमी ।

प्रथमभाजं यशसं वयोधा सुपाणिं देवं सुगर्भस्तिष्ठयं ।

होता वक्ष्यजतं पस्वानामग्निस्वष्टारं सुवधं विभावा । ९

प्रयत्नभाजं । यशः । वयः । धा । स पाणिं । देवं ।

सुगमंस्ति । ऋष्यं ।

जोता । यजत् । यजतं । पस्वानी । अग्निः । त्वष्टारं ।

सुहवै । विभावा । ८

पावोरनी योषवित्री कन्या कननीया पित्रायुचित्यगमना विलम्बा वा नीरपत्नी । नीरः प्रजापतिः पतिर्वेद्यात्ताडयो । यदा नीरःपां पत्न्यमित्री । एवंयमस्मिन् वयोवा वयसोऽवयव इविषंक्षयस्य पातरं पारयितारं बह्व कोतव्योऽप्यमर्दं सुपाणिं । यजत् अथिर्वभादुष्टं प्रदेशः पाणि । योजनपाणिकं देवं दामादियुगयुक्तं सुगमंस्ति । गमयितरिति वास्तुनाम । योजनदोदंष्ट्रस्त्वस्रश्च वासुधानं यज्ञांतं वा पस्वानीं । पस्वमिति षट्चुनाम । तस्त्वानीं यजतं यजतं । षट्चस्योऽंलनीयमित्यर्थः । सुहवै सुखेन ह्वानं यजतं । एवंभूतं त्वष्टारं जोता देवानामाज्ञाता विभावा दीप्यमानोऽग्नि-
वंजत् । यजत् । अनेन इतिवा यजत ॥

॥ अथऋषयः ।

सुबन्तस्य पितरं गोर्निरा भी सः दिवा दक्षया दृढमज्ञौ ।

वृद्धंतं च स्वमजरं सुबुधमधं सुवेम क्षमिनेपितासः ॥ १०

सुबन्तस्य । पितरं । गोः । निः । आभिः । मधं । दिवा । वधधं ।

वृद्धं । अज्ञौ ।

वृद्धंतं । ऋष्यं । अजरं । सुऽऽज्ञ । वृद्धं । सुवेम ।

क्षमिना । क्षमितासः ॥ १०

सुबन्तस्य भूतजातस्य पितरं पातयितारं वृद्धं । वृद्धं । भूतजापितारणीश्वर-
आभिर्गोभिः स्तुतिभिर्दिवाहनि से कोतव्यं । अज्ञौ रात्र्या च तसेन वृद्धं
स्तुतिभिर्दधेयं । वधं च क्षमिना प्राप्तेन दृढयेपितासः प्रेरिताः संतो वृद्धंतं
अज्ञातवृद्धं दधेयीमजरं जरारहितं सुबुधं योजनसुखमेवंयुगाविषितं दृढ-
मथा भवति तथा सुवेम । क्षमाम ॥

॥ इति ऋषयस्तस्मै वठो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

आ शुवानः कवयो यज्ञिवांसो भवतो गतं गृणतो वरस्था ।

अचित्तं चित् जिन्वया दधंत इत्या नक्षतो नरो

अंगिरस्तत् ॥ ११

आ । शुवानः । कवयः । यज्ञिवांसः । भवतः । गतं । गृणतः ।

वरस्था ।

अचित्तं । चित् । जि । जिन्वय । दधंतः । इत्या । नक्षतः ।

नरः । अंगिरस्तत् ॥ ११

ये शुवानो भित्तयन्त्याः कवयः प्राज्ञावज्ञिवांसो यज्ञाङ्गो एवभूता ये भवतो गृणतः वरस्था वरणीया क्षुतिं प्रधाजंत । यागच्छत । अपि च ये नरो नेतारो भवत इत्येतेषां प्रकाशेय दधंतो यधंयानाः । यज्ञेत्याहुर्वातिरिषे नक्षतो व्यावृत्तोऽंगिरस्तत् । अंगिरसो गणप्योवा रश्मयः । नैतया श्रीङ्गं प्रथम भाजं प्रथम अत्यन्तिकात् एव विभक्त्यारंजतूनां । यावच्छ वै देवसः शिखरा तदा रूपान्धो विकरोति तावच्छो वै मल्लजावत होतस्तुतेः । यद्यसं नभस्तत् व्यावृत्तिं तद्वत् । अङ्गा कवय एवांगिरसः । तद्वच्छ्रीङ्गाभिनः । एवभूता इत्यन्तिकां चित् । अचि-
नक्षतिभिर्निषिद्धो देवचित्तं । तद्वत्तत्त्वमीमयादिभिर्विबुद्धमपि देवं जिन्वय । इत्या तर्पय । होति पूरणः ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

प्र वीराय प्र तवसे तुरावाजो द्येवं पशरक्षिरस्त ।

स पिस्यशति तन्वि श्रुतस्तु क्षभिर्न नाशं वचनस्य विधेः ॥ १२

प्र । वीराय । प्र । तवसे । तुराय । अज । यथाऽहं ।

पशरक्षिः । अस्त ।

सः । पि॒स्य॒यति॑ । तन्वि॑ । अ॒त॒स्य॑ । स॒ऽभिः॑ । न । नाकं॑ ।

वचनस्य॑ । वि॒धः ॥ १२

पीराय वि॒क्रांताय॑ वि॒विधं॑ य॒ज्ञूषा॒सीर॒काय॑ वा य॒ज्ञ॒प्राय॑ प्रा॒ज । हे॒ को॒तः॑
सु॒तिं प्र॒ग॒य॒त । त॒था त॒प॒से व॒सि॒ने द॒राय॑ क्षि॒प्र॒ग॒य॒ताय॑ च त॒स्यै ग॒याय॑ प्रा॒ज ।
तत्त्वं दृ॒ष्टांतः॑ । प॒शु॒र॒क्षिः प॒शु॒पा॒ल॒को वू॒क्षेव॑ । स॒ य॒था गोवू॒ष्यानि॑ सा॒यंका॒वेऽर्चं॑
वृ॒ष्टं धी॒मं ग॒म॒यति॑ तद्वत् धी॒मं सु॒तिं प्रे॒रये॒त्तत्त्वं॑ । स॒ च य॒ज्ञ॒प्राय॑ वचनस्य
य॒ज्ञु वि॒धो वि॒प्रस्य॑ मेधा॒विनः॑ को॒तः सु॒तस्य॑ ॥ क्रि॒याय॒ज्ञ॒प्राय॑पि क॒तं व्य॒पि॒ति क॒र्मणः॑
सं॒प्र॒दा॒नात्वा॒ज्ञ॒त॒स्यं॒धे॒ पा॒ठी ॥ अ॒तं अ॒तो॒स्यं॒ को॒तं न॒म्रा॒ज्ञीये॑ य॒दीरे॑ पि॒स्य॒यति॑ ।
स॒यं॒य॒त । सं॒ज्ञे व॒य॒त । त॒र॒को॒तं भ॒व॒ति॒त्यर्थः॑ । स॒यं॒ने दृ॒ष्टांतः॑ । कृ॒भिर्न॑ ना॒कं ।
य॒था न॒म्रा॒ज्ञेना॒क॒र्म॒न्तरि॑चं स॒यं॒य॒ति सं॒ज्ञे व॒य॒ति॑ तद्वत् ॥

। अथ॒तुल॒योद॒यो ।

यो र॒जांसि॑ वि॒ममे॑ पा॒र्थि॒वानि॑ त्रि॒वि॒ष्टि॒ष्टि॒ष्टुर्म॑न॒वे वा॒धि॒ताय॑ ।

तस्य॑ ते॒ य॒मै॒नु॒प॒द॒द्य॒माने॑ रा॒वा म॑दे॒म त॒न्वा॒दे॒ तना॑ च ॥ १३

यः । र॒जांसि॑ । वि॒म॒मे । पा॒र्थि॒वानि॑ । त्रिः । चि॒त् । वि॒ष्टां॑ ।

मन॑वे । वा॒धि॒ताय॑ ।

तस्य॑ । ते॒ । य॒मै॒नु॒ । उ॒प॒द॒द्य॒माने॑ । रा॒वा । म॑दे॒म । त॒न्वा ।

तना॑ । च ॥ १३

यो वि॒ष्टुर्वा॒धि॒ता॒वा॒सु॒रैर्वि॒स॒ताय॑ जन॒वे द॒जा॒त॒ये तद्वत्॑ पा॒र्थि॒वानि॑ दृ॒ष्टि॒व्या
सं॒व॒ह॒नि र॒जांसि॑ को॒कान् । त्रि॒ष्टो॒कानि॑ति॒ य॒यत् । त्रि॒वि॒म॒मे । चि॒द्वि॒ज॒य॒वा॒र॒णे ।
त्रि॒वि॒दे॒व वि॒क्र॒म॒यैः प्र॒दि॒नित॑वान् हे॒ वि॒ष्टो त॒स्य ता॒दृश॑स्ते॒ तप॑ ॥ त॒ती॒या॒र्थे
पा॒ठी ॥ ई॒द॒मे॒न त॒योप॑द॒द्य॒माने॒ऽस्य॑ द्यो॒य॒माने॑ य॒मं य॒मं॒चि॒ष्ट॒वे सु॒त॒ वा व॒र्त॒माना॑
सं॒तो व॒चं रा॒वा ध॒नेन॑ त॒न्वा रोगा॑दि॒र॒क्षि॒तेन॑ य॒दीरे॑ च॒ तना॑ त॒नये॑न॒ दु॒मे॒च च॑
य॒देन॑ । यो॒दे॒न । सु॒ष्टा य॒देन॑ ॥

। अथ चतुर्दशो ।

तन्नोऽग्निर्बुध्नो अ॒हि॒र॒क्ने॒स्त॒प॒र्व॒त॒स्त॒म॒वि॒ता च॒नो धा॒तु ।

तदोषधीभि॒रभि॒ रा॒ति॒षा॒चो भ॒गः पु॒रं॒धि॒र्जि॒न्व॒तु प्र रा॒ति ॥ १४

तत् । नः । अ॒हिः । बु॒ध्नः । अ॒तुऽभिः । अ॒क्नेः । तत् ।

प॒र्व॒तः । तत् । स॒वि॒ता । च॒नः । धा॒तु ।

तत् । ओष॑धीभिः । अ॒भि । रा॒तिऽसा॒चः । भ॒गः । पु॒रं॒धिः ।

जि॒न्व॒तु । प्र । रा॒ये ॥ १४

बुध्नः । बुध्नन्तरिच । तन्न भगोऽहिः । एतन्तरिच इत्यहिः । उक्ने च । अ॒हि॒र॒क्ने॒स्त॒प॒र्व॒त॒स्त॒म॒वि॒ता इति । एतत्पदद्वयविधेयो देवोऽपैरुपनसाधनैर्षमैः स्तूयमानः सन् नीःस्तूयं तत् लोके प्रविष्टं चनोऽस्य अ॒हि॒र॒क्नेः साचं धा॒तु । दधातु । वि॒दधा॒तु । प्रव॒च्छा॒तु । पर्व॑तः पुरविता ॥ पर्वं पुरश्च इति धातुः ॥ यद्वा पर्वं बह्वज्यं पर्वतः । तद्वा न । पर्वतस्तु गिरैः यत्पु॒रि॒तं वा पर्व॑तः । स च तन्नो दधातु । तथा सविता प्रेरको देवश्च तन्नो दधातु । अपि च रा॒ति॒षः । रा॒तिं दानं स॒र्वंते स॒र्वत॑ इति रा॒ति॒षा॒चो वि॒द्व दे॒वाः । ते चै॒वधी॑भिः । ओषः पाक आह धीवत इत्योषधवृक्षि॒ल॒व॒मा॒वा॒द्याः । ताभिः साचं तद्वनविप्रवच्छातु । तथा पु॒रं॒धि॒र्जि॒न्व॒तु प्र॒चो वा वृ॒क्षक॑र्मा वा भगो भजनीय एतत्संज्ञो देवश्च राये धनार्थं प्रजिन्वतु । अस्माग्भवेत् ॥

। अथ पंचदशो ।

नू॒नो रा॒विं र॒थ्यः च॒र्ष॒णि॒प्रां पु॒रु॒षी॒रं म॒हः ऋ॒त॒स्य गो॒पा ।

अ॒यं दा॒ता॒ज॒रं येन॒ ज॒ना॒न्प॒रा॒चो अ॒र्दे॒वी॒र॒भि च॒ क्र॒मां वि॒श्व

आ॒र्दे॒वी॒र॒भ्य॑ । अ॒र्वा॒मः ॥ १५

सु॒नः । रा॒विं । र॒थ्यः । च॒र्ष॒णि॒प्रां । पु॒रु॒षी॒रं । म॒हः ।

ऋ॒त॒स्य । गो॒पां

अथ । हात । अक्षर । वेज । अजान् । सृष्टः । अर्धेवी । अभि ।

च । त्रसाम । विद्यः । आर्द्धवीः । अमि । अश्वाम ॥ १५

ये सर्वे देवा मोक्षार्थं रविं वनं चर्वन् गच्छन् व दान् । प्रवक्ष्यत कीदृशं रविं ।
 यश्च रवसर्वविधम् । रवमुत्तमिच्छति ॥ चर्वन्पिपा । चर्वन्पयो मनुष्याः । तैवा सूरवि-
 तारं पुष्पनीरं । मोक्षार्थं इति वीराः पुष्पादयः । मनुष्यैर्निरूपितं । यज्ञो
 यज्ञतः कतञ्च यज्ञश्च गोपाचरं । दक्षिणः रूपेण वनेन च यज्ञो रक्ष्यते । यतो
 यज्ञश्च दक्षिण इति वचनात् । कीदृशं चर्वं । यत्नं करारहितं । येन रविषा
 चर्वेयं च जनान् यजन् यजुः स्पर्शनामा अदेनीरदेवसर्वविनीराक्षरीः सेनाचभि-
 क्रमान् अभिधत्ते । तत्रादेनीः । आगता देवा वासु क्षिप्रः कीकारार्थं वा आदेयः ।
 तादृशी च नियः प्रजा यज्ञास्तुष्टिर्नोर्धेन वनेन मृक्षेण चाभ्यस्तवान् अविप्राप्रवास
 तादृशं वनं मृक्षं च दानिच्छत्यः ॥

॥ इति ब्रह्मसंहितायाम् सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ इति षष्ठे मण्डले चतुर्थोऽध्यायः ॥

यंचमेऽनुवाकौ हादय कृतानि । तत्र कुत्र न इति पंचदशमे प्रश्नम् । कृत-
कृतित्वान्वाचं बहुवचनम् । तत्रैतत् । कुत्र न इत्यनुवाकः । गुरुः कृतानि विप्रोक्तः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

हुवे यो देवीमदितिं नमोभिष्टुङ्गीकाय दत्तं यं सिद्धमस्मि ।

अभिज्ञानमयं सुखं त्राह्मण्येवात्मसंस्कारं मयं च ॥ १

हुवे । नः । देवी । अर्द्धितं । नमः । भिः । खड़ीकायं ।

यक्षः । मित्रः । अग्निः ।

अभिः स्वदा । अयं मयं । सुः शिवं । त्रातृन् । देवान् ।

सवितारं । भगं । य । १

ये देवा यो ब्रह्मायं जातरं देवो द्योतमानावदिति नर्बहमीवाचदोमीवा । एतद्वांसा
देवतां सङ्कीर्त्ताव सखायं नमोभिर्नमस्कारैः स्तोत्रैर्वा कृते । इति वाचि । स्तोत्रि
तथावत्त्वं वारकं भित्तं प्रवीतिस्त्रायकं देवमन्त्रिं यैताव देवास्ततोभिर्भुवे द्युतवाचि
अदा अदिर्दिष्टाकनी । अभिस्तारं यन्मया इति वारं कृते च सुहृत्तनर्बहमं
एततोभिर्भुवे । सवितारं यमं च नमोभिर्भुवे । किं पञ्चमा ज्ञातुं पादविभक्तु
अवाप्तेवाचपोभि । स्तोत्रैर्भुवे । स्तोत्रि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

सुव्योतिषः सूर्य एक्षपितृमनागाक्ष्ये सुमहो वीचि देवान् ।

द्विजन्मानो य ऋतसार्पः सत्याः सर्वतो वज्रता अग्निजिह्वा ॥ २

सुव्योतिषः । सूर्य । दक्षः पितृन् । अनागाः स्त्र्ये । सुमहः ।

वीचि । देवान् ।

द्विजन्मानः । ये । ऋतः सार्पः । सत्याः । सर्वतो वज्रताः ।

अग्निजिह्वाः । २

ये सुमहः । योभनदीप्ते सूर्यं सर्वं प्रेरक दक्षपितृन् । दक्षः पितृमही देवति
दक्षपितरः । पितृमहो हि साधान्येन पूज्यपत्न्याम् भूते । यदाचं पितृमहपितृन्
अभिष्टि । अन्ते १०, १५, १, १ । इति । एषा दक्षपितृन् चादिनिर्भुं अनिष्टेति ।
अन्ते १०, ७१, ५ । संज्ञादपगम्यते । इदं यान् सुव्योतिषः । योभनव्योतिषाक्ष्ये-
वाननागाक्ष्येऽनपराधं वीचि । कामवत् । अनागाक्ष्यपराधं ते न कुर्येति तथा
कृता इत्यर्थः । ये देवा इहेजन्मानो इवेर्कोकगोर्जावमानाः प्राहुर्बन्त ऋतसप
अर्तं वत्तं अयुर्गताः सत्या अनितयाः सत्याः विमो वा सर्वतो यमबन्तो वज्रता
वज्रता अग्निजिह्वाः । अग्निजिह्वाकानीवो देवा ते । एवंभूता ये देवाः सति
तान्देवान्भीष्टवन्तः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

उत यावापुत्रिवी जलसुखं वृद्धीदसौ शरणं सुधुमे ।

महस्तरवो वरिंवो यवा नोऽस्मै अवाच विषये अनेहः । ३

उत । आवाष्टिषी इति । अत्र । उत । उहत् । रोदसी इति ।

शरणं । सुसुम्ने इति सुसुम्ने ।

महः । करवः । वरिवः । यथा । नः । अस्मै इति । अवाय ।

धिषण्ये इति । अनेहः ॥ ३

उतापि य हे आवाष्टिषी आवाष्टिष्यः पुह विष्ठीर्षं अत्रं वरं करवः । कर्तं । तथा रोदसी आवाष्टिष्यो सुसुम्ने सुसुम्ने युवां उहन्नाह्मरुषं मृहं चकरवः । कुहत् । अहो महहरिरो वनं नोऽस्माकं यथा आसया कुहन्निष्ठः । अपि य हे धिषण्ये धारविम्बो आवाष्टिष्यावनेहः वापराहितं वाके अस्माकं अवाय निवासार्थं कुहत् ॥

। अथ चतुर्थी ।

आ नो रुद्रस्य सुनवो नमन्तामह्या हतासो वसवोऽष्ट'टाः ।

यदीमर्मे' महति वा हितासो वाधे महतो अह्नाम देवान् ॥ ४

आ । नः । रुद्रस्य । सुनवः । नमन्ता । अद्य । हतासः ।

वसवः । अष्ट'टाः ।

यत् । ई' । अर्मे' । महति । वा । हितासः । वाधे । महतः ।

अह्नाम । देवान् ॥ ४

रुद्रस्य सुनवः इत्या महतोऽद्याकिम्बाह आहतास आहताः संतो नोऽस्माग्-
त्यानमन्ता । आनता अव'त । आगच्छन्तु । कीदृशाः । वसवो वासवितासिष्टृष्टा
अन्वैरहितः । यद्यदेमेनामहतो देवानर्मेऽस्ये महति प्रभूते वा वाधे संपाप्ते
हितासो निहिताः स्थिताः संतो वयमह्नाम आह्वानं तदानीमद्येत्यन्वयः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

मिम्यच्च येषु रोदसी नु देवी सिर्षक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।

श्रुत्वा हवं मरुतो यद्ध याव भूमा रेजंते अध्वनि प्रविक्ते । ५

मिम्यच्च । येषु । रोदसी । नु । देवी । सिर्षक्ति । पूषा ।

अभ्यर्धयज्वा ।

श्रुत्वा । हवं । मरुतः । यत् । ह । याव । भूमः । रेजंते ।

अध्वनि । प्रविक्ते । ५

येषु मरुत्सु रोदसी रुद्रस्य पत्नी देवी द्योतमाना माध्यनिका वाक् मिम्यच्च नू चिप्रं संगच्छते । तथाभ्यर्धयज्वा स्तोतृनभ्यर्धयन् सन्ध्याङ्कुशेभ्यो यजति घनेन पुजयति तादृशः पूषा पूषको देवश्च सिर्षक्ति यान्मरुतः सेवते । अभ्यर्धयज्वास्यर्धयस्यति । नि० ६, ६, । इति यास्नाः । हे मरुतस्ते यद्यं हवमस्मादीयमाह्वानं श्रुत्वा यच्च यद्य खलु याव आगच्छथ तदानोमध्वनि मार्गे प्रविक्ते गमनार्थं पृथक्कृते सति तत्र विद्यमानानि भूय भूतजातानि रेजंते । कंपंते । तथा च जंतांतरं । प्रवे पवंति पपंतांनि विंशंति वनस्यतीवृ । ऋग्वे० ११, २६, ५, । इति ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टकोऽष्टमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अभि त्व वीरं गिर्वेषसमर्चं ब्रह्मणा जरितर्नवेन ।

अवद्विद्वसुपं च स्तवानो रासहाजा उपं महो गृणानः । ६

अभि । त्वं । वीरं । गिर्वेषसं । अर्चं । इदं । ब्रह्मणा ।

जरितः । नवेन ।

अवंत् । इत् । हवं । उपं । च । स्तवानः । रासंत् । बाजान् ।

उपं । महः । गृणानः । ६

ये जरिताः स्रोतस्यं तं प्रसिद्धं घोरं वीर्यवंतं विशेषेण शङ्खुषाजीरकं वा
गिरिषं गिरं संभक्तारसेव विधमिर्द्रं नवेनाभिनवेन घोषनेन ब्रह्मणा स्रोतोन्मेषाभ्यर्चं ।
अभिष्टुहि । स च क्षपानः क्षयमानः सन् इवममदीयं स्रोतस्रपञ्चवदित् । उप-
श्लुष्यादेव । अपि च गृह्यातः क्षयमान इन्द्रो मङ्गो मङ्गलः प्रभूतात्मा ज्ञानवान्नि
षोपरासत् । प्रदेयात् । यत एवमतः स्तुहीत्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ओमानंसापो मातुषीरस्रक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः ।

ययं हि हा भिषजो मातृतमा विश्वस्य स्यातुर्जगतो जनित्री ॥ ७

ओमानं । आपः । मातुषीः । अस्रक्तं । धातं । तोकाय ।

तनयाय । शं । योः ।

ययं । हि । स्य । भिषजः । मातृतमाः । विश्वस्य । स्यातुः ।

जगतः । जनित्रीः ॥ ७

ये आपो मातुषीरस्रक्तुष्वहिता य यमस्तुक्तमभिहितसोमानं । अस्ति रक्षतीत्योक्ता
रक्षकमर्चं तोकाय पुत्राय तनयाय मत्पत्न्याय च धात । धत्त । प्रयच्छत । तथा शं
यमनस्रपद्रवाणां वीर्यवनं वृषक्षरणं च वृषक्षतं व्यानां धत्त । प्रयच्छत् । कुत इत्यत
आह । हि ययं ययं मातृतमा मातृभ्योऽप्यग्निक्ता भिषजः स्य भवत तन्माहाते-
ष्वन्वयः । कः मातृभ्योऽप्यधिकं भेषज्यं स्वीकृत्य आह । विश्वस्य सर्वस्य स्यातुः
स्वावरक्ष्य जगतो जगमस्य जनित्रीर्जना भव्य । अतो यूयं भिषजः स्य ॥

॥ अष्टमी ॥

आ नो देवः सविता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात् ।

यो दत्तवाँ सप्तसो न प्रतीकं व्यूर्गते दाशषु वार्धीणि ॥ ८

आ । नः । देवः । सविता । त्रायमाणः । हिरण्यपाणिः ।

यजतः । जगम्यात् ।

यः । इत्थं वा न । उपसं । न । प्रतीकां । विजयते । दायुषे ।

वार्दीणि ॥ ८

त्वायवाणो रजन् चिरणपाणिः सुवर्णहस्तो हितरमणीयपाणिर्वा यजनो
बलव्य एवंभूतः सविता प्रेरको देवो नोऽस्मान्जागृत्य त् । आगच्छत । वो देवो
दत्तवान्मनवास्तुवसा न प्रतीकलक्षसः प्रसुप्तमिव दायुषे हवीषि दत्तवते यजमानाय
वावीणि परणीवानि धनानि व्यूर्युते विवृणोति प्रकाशयति स सविगेत्यन्वयः ॥

। अथ नवमी ॥

उत त्वं सूना सहसो नो अद्या देवाँ अस्मिन्ध्वरे वृत्त्याः ।

स्यामहं ते मदमिद्राती तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः ॥ ८

उत । त्वं । सूना इति । सहसः । नः ॥ अद्य । आ । देवान् ।

अस्मिन् । अध्वरे । वृत्त्याः ।

स्यां । अहं । ते । मदं । मिद्रा । राती । तव । स्यां । अग्ने ।

अवसा । सुवीरः । ८

उतापि च हे सहसः सूना बलव्य पुत्राग्ने त्वनद्याऽस्मिन्ध्वरे नोऽकदीवेऽस्मिन्ध्वरे
आगे देवान्यव्यानिद्रादीनावृत्त्याः । आवर्तय । आगमय । अपि आहं ते तव
राती धनस्य दाने मदमत्तुर्बदैव वर्तमानः स्यां । भवेयं । तथा हे अग्ने तवावसा
त्वदीयेन रजणेन सुवीरः योभनैर्वीरैः पुत्रपौत्रादिभिरप्येतच्च स्यां । भवेयं ॥

। अथ दशमी ॥

उत त्वा मे हवमा जग्म्यातं नासत्या धीभर्तुवमंग धिमा ।

अतिं न महस्तमंसोऽसुमत्तं तूर्ध्वतं नरा इरिताहभीकं ॥ १०

स॒त । त्वा । मे । ह॒वं । आ । ज॒ग॒म्या॒तं । ना॒स॒त्वा । धी॒भिः ।

सु॒वं । अ॒ंग । वि॒प्रा ।

अ॒त्रिं । न । म॒हः । तम॑सः । अ॒मु॒मु॒क्तं । तू॒र्य॑तं । न॒रा ।

दुः॒इ॒तात् । अ॒भी॒र्के ॥ १०

उतापि च हे विप्रा प्राज्ञो नासत्या सत्यस्रभाषो सत्यस्र नेतारो वा हे अश्विनौ त्वा तौ प्रसिद्धौ युव युवां धीभिः परिचरणकैः कर्मभिरूपेत मे मदीयं हवं स्तोत्रमंग विप्रणाजमग्रातं । आगच्छन् । आगत्य च बह्वो महस्तवसोऽसुरकृतादंधकारात् अत्रिं न यथात्रिदृषिस्तुल्यं बोधितवंतौ स्यः हे नरा नेतारवश्विनै तयाश्चानध्यधी-
केऽभ्यक्ते प्राप्ते संयामे दुरितादुखात् यत्कृतात्तूर्यतं । अस्मांस्रधत् ॥

॥ इति अतुथंस्याष्टमे नवमो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

ते नो॑ रा॒यो द्यु॒मतो॑ वा॒ज॒व॒तो दा॒तारो॑ भू॒त वृ॒तः । पु॒रु॒क्षोः ।

द॒श॒स्य॑तो॒ दि॒व्याः पा॒थि॒वासो॑ गो॒जा॒ता अ॒प्याः सृ॒ड॒ता च॑ दे॒वाः ॥ ११

ते । नः । रा॒यः । द्यु॒मतः । वा॒ज॒व॒तः । दा॒तारः । भू॒त ।

वृ॒तः । पु॒रु॒क्षोः ।

द॒श॒स्य॑तः । दि॒व्याः । पा॒थि॒वासः । गो॒जा॒ताः । अ॒प्याः ।

सृ॒ड॒ता च॑ दे॒वाः ॥ ११

हे देवासो मयं द्युमतो दीप्तिमतो वाजवतो वसयुक्तस्य वृततो ऋभिः पुत्रादिभि-
रुपेतस्य पुरुक्षोर्बहुभिः कीर्तनीयस्य रायो धनस्य नोऽस्मभ्यं दातारो भूत् । अवत
अपि च दशस्यंतः काषाग्रवर्णतो दिव्या दिवि भवा आदिव्याः पाथिवास एषिव्यां
भवा वसवो गोजाताः । गोः पृश्निमौषधिका वाक् । तत उत्पन्ना जन्तोऽप्या
अपस्यंतरिचे भवा इन्द्राच ते सर्वे दूयवसान्मुदृत । सुखयत ॥

॥ अथ द्वादशी ।

ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीड्हुमंतो विष्णुर्हृदंतु बाहुः ।

ऋभुजा वाजो दैव्यो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः ॥ १

ते । नः । रुद्र । सरस्वती । सजोषाः । मीड्हुमंतः ।

विष्णुः । हृदंतु । बाहुः ।

ऋभुजाः । वाजः । दैव्यः । विधाता । पर्जन्यावाता ।

पिप्यतां । इषं । नः ॥ १२

मीड्हुमंतो वर्षणवंतस्ते देवा नोऽस्मान्मृदंतु । ऋभवंतु । सुखयंतु । के त इति चेदुच्यते । रुद्रः सरस्वती च सजोषाः सङ्गं प्रीयमाणा विष्णुर्बाहुश्च ऋभुजा । ऋभुर्विष्वा वाज इति त्रयः सौधन्वनाः । तेनामाद्य ऋभुश्च वाजोऽतिमयः । उपलक्ष्यमेतत् । विष्वा च । दैव्यो देवेभ्यो हितो विधाता प्रजापतिश्च । अपि च पर्जन्यावाता पर्जनश्च वायुश्चोभौ नोऽस्माभ्यमिषं पिप्यतां । वर्षवतां ॥

॥ अथ त्रयोदशी ।

उत स्य देवः संविता भर्गो नोऽपां नपादवतु दानु पप्रिः ।

त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः सजोषा द्यौर्देवेभिः पृथिवी समुद्रैः ॥ १३

उत । स्यः । देवः । संविता । भर्गः । नः । अपां । नपात् ।

अवतु । दानुं । पप्रिः ।

त्वष्टा । देवेभिः । जनंभिः । सजोषाः । द्यौः । देवेभिः ।

पृथिवी । समुद्रैः ॥ १३

उतापि च स्य स वः प्रेरकतया सर्वत्र प्रख्यातः संविता देवा भगवापां नपाज्ञापां मेघस्थानां पुत्रो नाप्यनिकोऽग्निः स च नोऽस्मानवतु । रचयतु । कीदृशोऽपां नपात् ।

दातु दातव्यं वनं पतिः प्राप्ता पूरयिता ॥ प्रापूरथ इत्युक्तादाहगनकृत् इति किमो
 लिङ्गुत्तराच्च कोकाव्ययेति वहीप्रतिषेधः ॥ तथा देवेभिर्देवेभिर्निभिसात्यज्ञीभिश्च
 सजोषाः सज्जमीतस्वरा च देवेभिर्देवैः सज्ज प्रीयमथा द्यौश्च ससङ्गेः सज्ज प्रीयमाणा
 पृथिवी चैताश्च सवी देवता अस्मानवन्त ॥

अग्निमादृत सत नोऽङ्घ्रिर्वृधः । अद्वितं च । सत नोऽङ्घ्रिर्वृधः । अद्वेद
 देवानां पत्नोद्वयतीरवन्त नः । आ० ५, २०, । इति ॥

॥ सैषा सूक्ते चतुर्दशौ ॥

सत नोऽङ्घ्रिर्वृधः । शृणोत्वज एकपात्पृथिवी संसुद्रः ।

विश्वे देवा ऋतावृधो हुवाना सुता मन्त्रा कविशस्ता अवन्त ॥ ४

सत । नः । अङ्घ्रिः । वृधः । शृणोतु । अजः । एकपात् ।

पृथिवी । संसुद्रः ।

विश्वे । देवाः । ऋतावृधः । हुवाना । सुताः । मन्त्राः ।

कविशस्ताः । अवन्त ॥ ४

सतापि चाङ्घ्रिर्वृधो नोऽकारं कोत्वं शृणोत । अजो जगद्विजितः । एकोऽस-
 ज्ज एव पद्यते गच्छतीत्येकपात् । एतत्पदद्वयाभिधेयो देवश्च पृथिवी ससङ्गश्चाकाशश्च
 कोत्वं शृणोत । अपि च ऋतावृध ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा वर्धयितारो हुवाना
 अस्माभिराह्वयमानाः पूर्यन्ते विश्वे कोत्त्रैः । सुता मन्त्रा मन्त्राणीवा गुप्तं भावितव्या
 मन्त्रप्रतिपाद्या वा कविशस्ताः कविभिर्मेधाविभिर्हविभिः शस्त्रैः यंसिता ईदृशा
 विन्दे देवा अवन्त । अस्माद्वन्त ॥

॥ अथ पंचदशौ ॥

एवा नपातो मम तस्य धीभिर्भरद्वाजा अभ्यर्च्यन्ते ।

आ हुतासो वसवोऽवृष्टा विश्वे सुतासो भूता वज्रताः ॥ ५

एव । नपातः । मम । तस्य । धीभिः । भरतुः । पाजाः । अभिः ।
अर्चन्ति । अर्चोः ।

माः । हुतासः । वसवः । अष्टाष्टाः । विष्णोः । सुतासः ।

भूत । यजत्राः । १५

एवेनं बोद्धुं देवान् सुतवान् तस्य नमः सज्जिज्ञानो नपातः पुत्रा भरहाजा
भरहाजगोत्रजाः सुहोत्रादयो धीभिः त्वोत्तरैरर्चनसाधनैरभ्यर्चन्ति । अभिर्भवन्ति ।
हे यजत्रा यष्ट्या देवा सुतासः पुरोडाशादिभिर्हविर्भिर्भुक्तास्तपिता वसवो निवा-
सवितारोऽष्टाष्टाः कैरव्यर्चयिता एवभूता विष्णो ते सर्वे दूधं मज्ज । देवपत्न्यश्च सुतासो
भूत । सुहोत्रादिभिः सुता भवत ॥

॥ इति षष्ठ्यष्टमे दशमो वर्गः ॥

उदु त्यदिति बोद्धव्यं द्वितीयं भूतसज्जिज्ञान आर्चं वैश्वदेवं । त्वयोदय्याद्यानिष्ठा
अष्टाष्टाः वाय्वहृदुप्थिष्टाष्टाष्टाः । तथा चाहुक्ताः । उदु त्वरबोद्धव्यं त्वष्टि-
नहृदु भवन्ति ॥ गतः श्रुतिविनिर्भोगः ॥

। तत्र प्रथमा ॥

उदु त्वच्छुर्महि मितयोराँ एति प्रियं वरुणयोराँ ।

ऋतस्य शुचिं दर्शतमनीकं रुक्मो न दिव उदिता अद्यौत् । १

उत् ऊँ इति । त्यत् । चक्षुः । महि । मितयोः । आ ।

एति । प्रियं । वरुणयोः । अदब्धं ।

ऋतस्य । शुचिं । दर्शतं । अनीकं । रुक्मः । न । दिवः ।

उत् । इता । वि । अद्यौत् । १

त्वत्तत्त्वचितं चक्षुः प्रकाशकं महि महद्विद्वत् मितबोधवत् प्रियं । मितयद्वो
वद्वयद्वोद्येतरैतरयोनाम्नितावद्व्यावृत्तावद्व्यावृत्ते । नितावद्व्योरतिप्रियमदब्धं
रयोभित्तुचितं शुचिं शुचं निर्वन् दर्शतं दर्शनीयं । एवभूतसज्जिज्ञानादित्यज्ञानीकं ;

तेज आ सर्वेभानभिहस्यसुदेति । सद्भवति । सदितोदितो सूर्यस्योदये सत्यदितं
तत्तेजो दिवोऽन्तरिक्षस्य स्वर्गा न भूषणमिव व्यस्योत् । विद्योतते । प्रकाशते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वेद यस्त्रीणि विद्यान्येषां देवानां जन्म समुतरा च विप्रः ।

ऋषु मतेषु वृजिना च पश्यन्मभि चष्टे सूर्यो अर्थ एवान् ॥ २

वेदः । यः । स्त्रीणि । विद्यानि । एषां । देवानां । जन्म ।

समुतः । आ । च । विप्रः ।

ऋषु । मतेषु । वृजिना । च । पश्यन् । मभि । चष्टे ।

सूर्यः । अर्थः । एवान् ॥ २

यः सूर्यस्त्रीणि तिसंख्यानि विद्यानि वेदितव्यानि स्थानानि बीजोक्त्येव वेत्ति
जानाति । एवासेतल्लोकत्रयवर्तिनां देवानां वसुवृद्धादित्यात्मनां षडुतः । अंतर्हित-
नानैतत् । अंतर्हितप्रश्नायमानं जन्म जननं च यो विप्रो मेधावी सूर्यो वेत्ति ।
आकारः पूरकः । स सूर्य सूर्यो मतेषु षडुत्प्रेषु विद्यमानान्युज्ज्वल शोभनानि कर्माणि
वृजिना वृजिनान्यशोभनानि कर्माणि च पश्यन् सवितया जानन् मभि चष्टे ।
अभितः सर्वं जगत्प्रकाशयति । तथार्थः ज्ञातो त्वत्प्रेषान् प्राप्नुय्वान् कार्पांश्च
षडुत्प्रेषु प्रकाशयति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स्तुष उं वो मह ऋतस्य । गापानदितिं मित्रं वरुणं सुजातान् ।

अर्थमण्यं भगमदं धीतीनच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ॥ ३

स्तुषे ज इति । वः । महः । ऋतस्य । गोपान् । अदितिं ।

मित्रं । वरुणं । सुजातान् ।

अर्थमण्यं । भगं । अदं धीतीन् । अच्छा । वोचे । सधन्यः ।

पावकान् ॥ ३

के देवा भवो नष्टत आनन्द वचन मोक्षान् रक्षयामो दुष्टान् सुमे सुमे । अ
दिति पूरयः । तानेव देवानाह । अहिनिघदीना देवघातरं निजं नश्यं येतान्
सुजनान् योधनजनताननं यथं भगं आहव्यवीजीनहिंसितजनं च । सुधम्यो धन-
सहिषान् यानकाद् विवक्ष्य योषकान् । द्विष्टान् सर्वादेवानाह मोक्षे । अहि-
मज्जनीवीत्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ।

रिशाहंसः सात्यकी रक्ष्मणाश्चो राक्षः सुवसनस्य दातृन् ।

भूनः सुहृन्मांस्यस्यतो दिवो नृनादित्वाभ्याम्यदितिं दुवोह ॥ ४

रिशाहंसः । अत्पत्नीन् । अहंभ्याम् । लक्षः । राक्षः ।

सुवसनस्य । दातृन् ।

भूनः । सुहृन्मांस्य । अदितः । दिवः । नृन् । आदित्वाम् ।

यामि । अदितिं । दुवः सुहृन् ॥ ४

रिशादसो रिशतां हिंसकानामसितृन् चेषुन् बहो रिशानां हिंसकानामसृन्
अहंदिभून् सत्यनीन् सतां पातयितृन् रक्ष्मणानिंसितायाहो नष्टतो राक्षो राजवाना-
नीश्वरान्मा सुवसनस्य योधननिवासस्य दातृन् भूनो नित्यतद्वधान् सुहृन्मांस्य योधन-
जनान् योधनवलाभ्या अवलः सर्वत्र निवसतः ॥ बहो अवतिरैश्वर्यकमी ॥ रेशा-
नान् दिवो दुप्रलीकल नृचेतृनादित्वाभ्याम्यदितिः प्रहृन् । द्विष्टान् सर्वादेवानाहोह ॥
सुहृन्मांस्यकमेतत् ॥ दुवोन् दुवोऽहदीजं परिहरणं कायवधानावदिति । देवघातरं
च यामि । प्राज्ञानि । बहो यामि । वाचाणि ॥

। अथ पंचमी ।

क्षो ईषितः पृथिवि जातरभ्रगर्भे आतर्षसवो अङ्गतां नः ।

विश्वं अदित्य अदिते सजोषा अक्षय्यं यमं वष्टुत्वं वि देत ॥ ५

द्यौः । पितरिति । पृथिवि । मातः । अन्नं । अग्ने ।

भ्रातः । वसवः । सङ्गतः । नः ।

विश्वे । आदित्याः । अदिते । सञ्जोषाः । अक्षय्यः । शर्म ।

बहुलं । वि । वसंत । ५

हे पितः पितृस्थानीय द्यौर्द्युलोक हे भ्रातृभ्योऽस्थानीयेभ्यः गङ्गोष्णि पृथिवि
हे भ्रातृभ्योऽस्थानीयभ्यो हे वसवो वासवितारो देवास्ते सर्वे यूयं नोऽस्मान्मृक्षत ।
सङ्गतः । हे विश्व आदित्याः सर्वेऽदितिपुत्रा देवा हे अदिते वर्य सञ्जोषाः संगता
भूताश्चभ्यं बहुलनधिकं यथा सुखं विस्मृतं वा गृहं विधत्त । प्रवक्ष्यतः ॥

॥ इति वसवंश्चाष्टम एकादशो वसः ॥

। अथ षष्ठी ॥

मा नो वृकायि वृक्ये समस्मा अघायते रीरघता यजताः ।

यूयं हि षा रथ्यो नस्तनूनां यूयं दक्षस्य वचंसो बभूव । ६

मा । नः । वृकाय । वृक्ये । समस्मै । अघायते । रीरघत ।

यजताः ।

यूयं । हि । षा । रथ्यः । नः । तनूनां । यूयं । दक्षस्य ।

वचंसः । बभूव । ६

हे यजता षष्ठ्या देवा नोऽस्मान्मृकाय वृंशकाय सेनाय वृक्ये तस्य स्थिवे च
मा रीरघत । मा यथा नैष्ट । मा यथोक्तुह । यदा वृकोऽरण्यम्वा तस्य स्त्री वृकी ।
अपि च समस्ते सर्वेऽस्मा अघायतेऽयमनं ज्ञानं कथिष्यते यत्तु जनावाक्यान्मा यथा
नवत । यूयं हि यूयं यद्यु नोऽस्माकं तनूनां यरीराणां रथ्यो । नेतारः स्म । बभूव ।
वृक्षेभ्यः अस्माकं रोधस्य वचस्य वचंसो वाक्यस्य च नेतारो बभूव । अतः कारणा-
दस्मान्मा रीरघतेत्यन्वयः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

मा व एनी अन्यज्ञातं भुजेम मा तत्कर्म वसवो यद्यध्वे ।

विश्वस्य हि ज्ययं विश्वदेवाः स्वयं रिपुस्तन् रीरिषीष्ट ॥ ७

मा । वः । एनः । अन्यज्ञातं । भुजेम । मा । तत् । कर्म ।

वसवः । यत् । ज्ययध्वे ।

विश्वस्य । हि । ज्ययं । विश्वदेवाः । स्वयं । रिपुः । तन् ।

रिः । रिषीष्ट ॥ ७

हे देवा नो बुद्ध्याकं क्षमता वसवम्यज्ञतमन्यैः यत्तुभिः ज्ञतस्त्यादितमेनः पाप
मा भुजेम । मा यं यद्यधि । हे वसवो वासवितारो देवा मध्येन जर्तन पापेन यद्यध्वे
अस्मान्माध्वध्वे ॥ यद्यतिर्हि साकनी ॥ तच्च पापं कर्म मा कर्म । मा कांश्च ॥ करोती-
मिच्छि सुद्धिं मन्त्रे वसेति ध्वे लुक् ॥ हे विश्वदेवाः सर्वे देवा विश्वस्य सर्वस्य जगतो
युष्मं हि ज्यय । ईश्वरा भवय । अतः कारणादस्मदीयो रिपुः यत्तुस्तन् क्षयरीरं
अधमेव रिः रिषीष्ट । हिंसात् । यथैवं भवति तथा बुद्धतेति भावः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत स्या ।

नमो देवेभ्यो नम ईश एषां ज्ञातं चिदेनो नमसा विवासे । ८

नमः । इत् । उग्रं । नमः । आ । विवासे । नमः । दाधार ।

पृथिवी । उत । स्या ।

नमः । देवेभ्यः । नमः । ईशे । एषां । ज्ञातं । चित् । एनः

नमसा । आ । विवासे । ८

ते । वि । अष्टः । र्वर्चसः । ते । अ । र्वर्ति । नः । तिरः ।

विष्वा॒नि । इ॒ः । इ॒ता । न॒र्वति ।

सु॒ः । आ॒त्मा॒सः । व॒र्चः । सः । मि॒त्रः । अ॒ग्निः । ऋ॒तः । धी॒तयः ।

व॒क्ष॒रा॒जः । स॒त्वाः ॥ १० ॥

ये देवा वक्षराजसुत्वास्तौ हि ते सह अष्टर्वर्चसः प्रयत्नतनदीः सौ वर्धन्ति ।
अतस्तत्त एव नोऽस्माकं विद्वानि सर्वाणि दुरिता पापानि तिरस्कारोद्धृतानि
वशा वर्धन्ति तत्रा नर्वन्ति । नर्वन्तु । विनाग्रवर्धितवर्धः । ये वक्षरादयो देवाः सुत्मासः
शोचनवक्षः शोचनवक्षना वा ऋतधीतयः सत्यवर्धनसौ वक्षराजसत्वाः । वक्ष नर्वन्
कोत् । तस्य राजान देवाना वक्षराजानः कोत्तारः । तेषु सत्वा वर्धितवाः ।
एवंप्रभूता ते शीलान्वयः ॥

॥ इति चतुर्थाष्टके द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ अथैकादशी ॥

ते न इ॒ष्टं । इ॒ष्टि॒वी । आ॒मं । र्वर्ध॑पू॒षा । भ॒गो । अ॒र्द्धि॒तिः । प॑ञ्च॒ ज॒नाः ।

सु॒ग्र॒मी॒णः । स्व॒र्वसः॑ । सु॒नी॒षा । भ॒र्वतु॑ नः । सु॒त्मा॒त्मा॒सः । सु॒गो॒पाः ॥ ११ ॥

ते । नः । इ॒ष्टं । इ॒ष्टि॒वी । आ॒मं । र्वर्ध॑न् । पू॒षा । भ॒गः ।

अ॒र्द्धि॒तिः । प॑ञ्च॒ ज॒नाः ।

सु॒ग्र॒मी॒णः । सु॒ः । र्व॒र्वसः॑ । सु॒नी॒षाः । भ॒र्वतु॑ नः ।

सु॒त्मा॒त्मा॒सः । सु॒गो॒पाः ॥ ११ ॥

ते देवा नोऽस्माकं आम निवाससूभिं वर्धन् । वर्धन्तु । के ते । इष्टः इष्टि
व पूषा व भगवादिस्तिरहीना देवनाता व पञ्च जना देवसुत्मासां पञ्चवीसुरसा-
विन्वादिनाङ्गुलोद्वा देवसुत्मादयश्च ते च नोऽस्माकं सुग्रमीणः सुत्माः । अतसः
शोचनवाजाः सुनीषाः सुप्रापणाश्च वर्धन्तु । अतस्य शोचनसुत्मादिवं प्रवर्धन्त्विति ।
आमः । तथा सुत्मासः सुत्मा ज्ञातारः सुगोपाः शोचनगोपावितारश्च वर्धन्तु ।
अपस्विनेभ्यः वक्षस्यो रक्षस्यं त्राप्यं । तेषां सत्यनिरोधेन रक्षस्यं गोपनं ॥

॥ अथ द्वादशौ ॥

नू स॒ज्जानं॑ दि॒व्यं नं॑त्रि दे॒वा भार॑द्वाजः सु॒मतिं॑ या॒ति हो॒ता ।

आ॒सा॒नेभि॑र्व॒ज॒मानो॑ मि॒येधै॑र्दे॒वानां॑ ज॒न्म व॒सु॒सुर्व॑वन्द ॥ १२

सु॒ । स॒ज्जानं॑ । दि॒व्यं । नं॑त्रि । दे॒वाः । भार॑द्वाजः ।

सु॒मतिं॑ । या॒ति । हो॒ता ।

आ॒सा॒नेभिः॑ । व॒ज॒मानः॑ । मि॒येधैः॑ । दे॒वानां॑ । ज॒न्म ।

व॒सु॒सुः । व॒वन्द ॥ १२

अथवा ऋषिरात्मानं परोक्षवदाह । हे देवा भारद्वाजो भरद्वाजगोत्रजो होता होतावस्तुविद्व्यं दिवि नवं सज्जानं सदनं ज्ञानं तु त्रिषु नंत्रि । आप्रोतु । तथा सुमतिं शोभनां नतिं युष्मदीवाप्तवस्तुपुत्रुषिं च याति । वापते वातियांश्चाकरो । तदर्थं आसानेभिरासीनैः सत्वासनं कुर्वन्निमयेधैर्देवैर्मेधाहेत्यवलभानैः सार्धं वज्रमानो वागं कुर्वन्वस्तुविर्वस्तुवस्तुनि धनान्यात्मन इष्टान् देवानां जन्म जनं कथं वन्द । वन्दते ॥ ज्ञोति ॥

दशरत्नस्य चतुर्ष्वेऽङ्गनि प्रथमस्थेऽप त्वं वृजिनमित्येषा । वैश्वदेवस्तुतः । स्रज्जितं च । अप त्वं वृजिनं रिपुर्नवितये नदीतम इत्याहुर्ब्रह्मं प्रथमं । आ० ७. ११. इति ॥

॥ तृचे प्रथमा सुक्ते त्रयोदशौ ॥

अथ त्वं वृ॒जिनं॑ रि॒पुं स्त्रो॒नम॑न्ने दुरा॒र्थ्य ।

द॒वि॒ष्टम॑स्य श॒त्पते॑ ज॒घ्नी सु॒गं ॥ १३

अथ॑ । त्वं । वृ॒जिनं॑ । रि॒पुं । स्त्रो॒नं ॥ अ॒ । दुः॒ऽआ॒र्थ्य ॥

द॒वि॒ष्टं । अ॒स्य । श॒त्प॒ते । ज॒घ्नी । सु॒गं ॥ १३

हे अन्ने त्वं त्वं तं प्रसिद्धं वृजिनं कुटिलं रिपुं पापकारिणं दुरार्थं दुःखसाध्या-
तारं दुष्टाभिप्रायमेवभूतं स्त्रोत्रं त्रिसकं दविष्टं दूरतभयपात्र । अपश्चिप ॥ असु
शेषेण इति धातुः ॥ हे सत्यते सतां पापयितरग्रे अस्माकं सुगं शोभनेन नंतव्यं
सुगं कतिपि कुह । अत्र सर्वदेवात्मकस्याग्नेः स्वामनादैश्वदेवत्वं ॥

। अथ चतुर्दशी ।

प्रा॒वा॒णः सोम॑ नो हि कं॑ सखि॒त्वनाय॑ वावशुः ।

ज॒ही न्य॑ त्रि॒णं प॒णिं वृ॒को हि षः ॥ १४

प्रा॒वा॒णः । सोम॑ । नः॑ । हि॑ । कं॑ । सखि॒त्वनाय॑ । वावशुः॑ ।

ज॒हि । नि॑ । अ॒त्रि॒णं । प॒णिं । वृ॒कः । हि॑ । षः॑ ॥ १४

हे सोम नोऽश्वदीवा इमे प्रावाणोऽभिववाणः प्रावाणास्तव सखित्वनायं सख्यार्थं वावशुः । कावर्धने । कश्चित् पूरकः । हि वस्त्रादर्थे । वस्त्रादेवं तस्मात् पणिं वणिजमदातारमत्रिणमदनशीलं राक्षसादिकं निजहि । पिनायय । स पणिको हि । आदानपरः खलु । सर्वदास्तोऽपहरणशीलः । अतस्त्वं जहीत्यर्थः । कृत्स्नं वृक आदान इति वातुः ॥

। अथ पंचदशी ।

य॒यं हि॒ छा सु॒दानव॑ इ॒ंद्र॒ज्ये॒ष्ठा अ॒भि॒ष्टु॒वः ।

क॒र्ता नो॑ अ॒ध्व॒जा सु॒गं गो॒पा अ॒मा ॥ १५

य॒यं । हि॑ । छ॒ । स्य॑ । सु॒दानवः॑ । इ॒ंद्र॒ज्ये॒ष्ठाः । अ॒भि॒ष्टु॒वः ।

क॒र्त॑ । नः॑ । अ॒ध्व॒न् । अ॒ । सु॒गं । गो॒पाः । अ॒माः ॥ १५

हे सुदानवः योवनदाना देवा ययं हि व । ययं खलु प्रजपय । सख्यार्थः । अ॒ध्व॒जः । इ॒ंद्र॒ज्ये॒ष्ठो इ॒न्द्र॒ज्ये॒ष्ठो इ॒न्द्र॒ज्ये॒ष्ठो देवा॑ ते । अभिष्टुवोऽभिगतदीप्रवस्तो यवनध्वजध्वनि जागे नोऽस्माकमवा सचैव गोपा गोपायितारो रक्षितारः संतः सुगं सुखं । आकारः सख्यर्थे । सुयं च कर्त॑ । कुहन ॥

प्रासादागमनेऽपि पंध्यामित्येवा वज्रमानेन जप्त्वा । सुप्रति ४ । अपि पंध्यामगच्छतीति प्रत्येत्य सचित्पाणिः । आ० २, ५, । इति ॥

। सैषा सूक्ते षोडशी ।

अ॒पि प॑ंध्याम॒गच्छ॑ति स्व॒स्ति॒गाम॑ने॒वसं॑ ।

येन॑ वि॒द्याः प॒रि द्वि॒षी वृ॒णक्ति॑ वि॒दते॑ वसु॑ ॥ १६

अग्निं । पंथी । अग्न्यादि । स्तुतिः । अग्नेहः ।

मेने । विष्ठाः । परिः । द्विपः । द्विपत्तिः । विंदते । वस्तु ॥ १६

पंथां पंथां अग्न्यादि । अग्निगताः । आग्नेः । अग्नेहः । अग्निगताः
हस्तेन शतशतशतशतं पापरहितं । तेन यथा गच्छन् विष्ठाः सर्वा द्विपे द्विपे । प्रजाः
परिदृष्ट्वा परिपश्यति पावते बहु धनं च विंदते अथ ते तादृशं पंथानविच्छेदः ॥

॥ इति अष्टादशोऽध्यायः ॥

न तद्विधा न पुं विष्ठां मन्थे न यज्ञेन मोत शमीभिराभिः ।
उजंतु तं सुभ्यः । पर्वतासो नि जीवतामतिवाजस्य यथा ॥ १
न । तत् । दिवा । न । पुं विष्ठा । अहुं । मन्थे । न । यज्ञेन ।
न । उत । शमीभिः । आभिः ।
उजंतु । तं । सुभ्यः । पर्वतासः । नि । जीवता ।
अतिवाजस्य । यथा ॥ १

अतिवाजो नाथ कश्चिदग्न्यादिनिधनं अहुः । आनयन्नि निधना देवास्त्व-
चरासः । अतिवाजोऽमनं निराचराद्यथा ॥ न तद्विवाजस्य अवेत्ताद्यजनं दिवा
द्युक्तेन तत्त्वमेव देवगणेन युक्तमित्यर्थं नाहुवन्ते । नाहुवन्ति करोति । न च
पुं विष्ठा पापेभ्योऽपि देवगणेन युक्तमिति नाहुवन्तः । न च यज्ञेन यथादृष्टेन
यद्यपि तद्विष्ठां नाहुवन्ते । अतापि आभिः शमीभिश्चैव यथा अग्नेदेभिः जनैभिः

सहस्रमित्यपि नाहुमन्ये । सर्वा वयोवृद्धा देवास्तदीयं यजनं नांगीकुर्वन्ति स चानभिज्ञ-
त्वात्सुख्यस्यैव न यज्जानोति भावः । अपि च तन्मूर्धं सुखः सुदुर्भवतः पर्वतास्तः
पर्वता इद्रेण प्रहिताः संत वज्रं तु । चिंवंतु ॥ अस्त्रिचिंसाकमो ॥ तथा तस्मात्ति-
याजस्य सस्त्रिचमोऽप्यतिशयेनाहं देवान्यज्जानोति इवरा युक्तस्य सचेर्यो यदा याजकः
स नि होयतां । नितरां होनो भवतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अ॒ति॒ वा॒ यो॒ म॒रु॒तो॒ म॒न्य॒न्ते॒ ना॒ ब्र॒ह्म॒ वा॒ यः॒ क्रि॒य॒मा॒णं॒

नि॒नि॒ष्ठा॒त् ।

तप॑षि॒ तस्मै॑ वृ॒जि॒नानि॑ सं॒तु॒ ब्र॒ह्म॒द्विषं॑ म॒भि॒ तं॒ शो॒च॒तु॒ द्यौः ॥ २

अ॒ति॒ । वा॒ । यः॒ । म॒रु॒तः॒ । म॒न्य॒न्ते॒ । नः॒ । ब्र॒ह्म॒ । वा॒ । यः॒ ।

क्रि॒य॒मा॒णं॒ । नि॒नि॒ष्ठा॒त् ।

तप॑षि॒ । तस्मै॑ । वृ॒जि॒नानि॑ । सं॒तु॒ । ब्र॒ह्म॒द्विषं॑ । अ॒भि॒ ।

तं॒ । शो॒च॒तु॒ । द्यौः॒ ॥ २

हे मरुतो यः पुरुषो नोऽक्षानतिमन्यते अतीत्य स्रक्साधिक्यं मन्यते अक्षतोऽपि
अयमधिक इति बुध्यते । अक्षाभिः क्रियमाणं ब्रह्म सोमं वा यो निनिष्ठात्
निंदितुमिच्छेत् तस्मै पुरुषाय तपूषि तेजांसि वृजिनानि वायुकानि संतु । भवंतु ।
ब्रह्मद्विषं तं यत् द्यौरादित्यवाभियोचतु । अभितपतु । अभिददतु ॥

॥ अथ तृतीया ॥

कि॒मंग॑ त्वा ब्र॒ह्म॒णः॒ सोम॑ गो॒पां॒ कि॒मंग॑ त्वा॒हुर॒भि॒श॒स्ति॒पां॒ नः॒ ।

कि॒मंग॑ नः पश्य॑सि नि॒व्य॒मा॒नाग्ब्र॒ह्म॒द्विषे॑ तप॑षिं हे॒ति॒मस्य॑ ॥ ३

किं॒ । अंग॑ । त्वा॒ । ब्र॒ह्म॒णः॒ । सोम॑ । गो॒पां॒ । किं॒ । अंग॑ ।

त्वा॒ । आ॒हुः॒ । अ॒भि॒श॒स्ति॒पां॒ नः॒ ।

किं। अंग। नः। पश्यसि। निद्यमानान्। ब्रह्माहिधे।

तदुषिं। हेतिं। अस्य॥ ३

किमेति प्रसिद्धोक्तो निपातो । हे सोम त्वा त्वां खलु ब्रह्मणो भक्तस्य कर्मणो वा ब्रह्मजातेषां गोपां गोपायितारमाहुः । कथयति पुराविदः । तथा नोऽस्माकमभियस्त्रिपाशभिर्गंसकेभ्यः पालयितारं त्वामेव खलमाहुः । यद्वांगेभ्यश्चस्योकरणे । अंग हे सोम किंकारणं त्वां ब्रह्मणो गोपासाहुः । किंकारणं वा त्वामस्माकमभियस्त्रिपाशमाहुः । निद्यमानान् परैर्दूष्यमाणानोऽस्मानंग हे सोम किंकारणं पश्यसि । त्वामेव सर्वं ब्रह्मणो रक्षकं शत्रुभ्यः पालकं च कथयति अनोऽस्मात् परैर्निद्यमानेभ्योदासोन्मं तवानुचितं । अतो ब्रह्माहिमे ब्राह्मणहे हे तस्मै तदुषिं तापकं हेतिमायुधमस्य । क्षिप । प्रेरय ॥

। अथ चतुर्थी ।

अवँतु मामुषसो जायमाना अवँतु मा सिंघवः पितृमानाः ।

अवँतु मा पर्वतासो भ्रूवासोऽवँतु मा पितरी देवहृती । ४

अवँतु । मा । उषसः । जायमानाः । अवँतु । मा । सिंघवः ।

पितृमानाः ।

अवँतु । मा । पर्वतासः । भ्रूवासः । अवँतु । मा । पितरः ।

देवहृती । ४

जायमानाः प्रादुर्भवन्त्य उषसो नामवन्तु । रक्षन्तु । तथा पितृमाना पर्वमानाः सिंघवः खंदनधीला नद्याश्च नामवन्तु । यथा भ्रूवासो निचलाः पर्वतासः पर्वताश्च नामवन्तु । तथा देवहृती । देवानां हृतिराह्वानमस्त्रिपति देवहृतिर्यागः । तस्य निद्यमानाः पितरः पितृदेवताश्च नामवन्तु ॥

। अथ पंचमी ।

विष्मदानीं सुमनसः स्याम पश्येम तु सूर्यमुच्चरंतं ।

तथा करदसंपतिर्वसूनां देवां ओष्ठानोऽवसागमिष्ठः । ५

विष्णुऽदानीं । सुऽमनसः । स्याम । पश्येम । सु । सूर्य ।

सत्सुचरंतं ।

तथा । करत् । वसुऽपतिः । वसूनां । देवान् । ओजानः ।

अवसा । आऽगमिष्टः ५

ये देवा विष्णुदानीं सर्वदा वयं सुमनसः स्याम । शोधनमनस्का च भवेम । सुशब्दं समञ्जये । सत्वरंतसद्यंतं सूर्यं सर्वदा पश्येम च । वसूनां वसुपतिस्तृप्त-
धनाधिपतिरग्निर्देवानवसास्त्रदीयेन हविष्यौजानो वसून् प्रापयन् आगमिष्ट आगंत-
तम एव गुणविशिष्टं सन् तथा करत् । अस्मान्मयाविधातुक्तप्रकारात्करोतु ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे षडुदंशो वरगः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

इंद्रो नेदिष्ठमवसागमिष्टः सरस्वती सिंधुभिः पिबन्माना ।

पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोभुरग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ॥ ६

इंद्रः । नेदिष्ठं । अवसा । आऽगमिष्टः । सरस्वती ।

सिंधुभिः । पिबन्माना ।

पर्जन्यः । नः । ओषधीभिः । मयःऽभुः । अग्निः । सुशंसः ।

सुहवः । पिताऽइव ॥ ६

अथषिंद्री नेदिष्ठमंतिकतमं यथा भवति तथावसा रक्षणेन सार्द्धभागमिष्ट
आगंतमोऽस्तु । सिंधुभिः स्वंदनैर्दकैः पिबन्माना वधमाना नदीरूपा सरस्वती
आगंततया भवतु । ओषधीभिः सार्द्धं पर्जन्यश्च नोऽस्माकं मयोभुः सुखस्य भावयित्ता
भवतु । अग्निश्च पितेव पुत्रस्य जनक इव सुशंसः सुखेन शंसनीयः सुहवः
सुखेनाह्लातव्यश्च भवतु ॥

आद्ययने वैश्वदेवस्य चरोर्विश्वे देवास आ गतेत्यनुवाक्या । स्मृतं च । विश्वे
देवास आ गत ये ते च ऊषा नक्षिणो अहिमावाः । आ० २, ६, । इति ॥

। सैषा सृक्ते सप्तमी ।

विष्णुं देवास आ गतं शृणुता मे इमं हव ।

एदं बर्हिर्नि षौदत । ७

विष्णुं । देवासः । आ । गत । शृणुत । मे । इमं । हव ।

आ । इदं । बर्हिः । नि । षौदत । ७

हे विष्णे देवासः सर्वे देवा आगत । आगच्छत । आगत्य च मे मदीयनिर्घं
हवदवाङ्मनं शृणुत । श्रुत्वा वेदमासीर्यं बर्हिरानिषीदत । आसीर्यं बर्हिषि
निषस्तु । भवत ॥

॥ अथाष्टमी ॥

यो वो देवा घृतस्रुना हव्येन प्रतिभूषति ।

तं विष्णु उप गच्छथ । ८

यः । वः । देवाः । घृतस्रुना । हव्येन । प्रतिभूषति ।

तं । विष्णु । उप । गच्छथ ॥ ८

हे देवा नो युष्मानो जनो घृतस्रुना घृतप्रचरणेन हव्येन हविषा प्रतिभूषति
वरिचरति तं जनं विष्णे सर्वे यद्युपगच्छथ । उपगता भवथ ॥

॥ अथ नवमी ॥

उप नः सूनवो गिरः शृण्वंत्वचतंस्य ये ।

सुच्छडीका भवंतु नः । ९

उप । नः । सूनवः । गिरः । शृण्वंत्तु । अचतंस्य । ये ।

सुच्छडीकाः । भवंतु । नः ॥ ९

अचतस्रं नदपरहितस्रं प्रजापतेर्वै सूनवः पुत्राः ते देवा नोऽस्माकं गिरः
शृणोदपश्यंत । नोऽस्माकं सुच्छडीकाः सुष्ठु स्ववितारः सुष्ठु स्ववितारश्च भवंतु ॥

। अथ दशमी ।

वि॒भो दे॒वा ऋ॑ता॒वृधं॑ ऋ॒तुभिर्॑ वन॒श्रुतः॑ ।

जु॒षंतां॑ यु॒ज्यं प॒यः ॥ १०

वि॒भो । दे॒वाः । ऋ॒तः वृ॒धः । ऋ॒तुभिः॑ । वन॒श्रुतः॑ ।

जु॒षंतां॑ । यु॒ज्यं । प॒यः ॥ १०

ऋतावृधं ऋतस्य वृधस्य वर्धका ऋतुभिः काशविशेषैर्वनश्रुतो वनस्य स्तोत्रस्य ओतारस्तस्मिन्निष्ठागकाले स्तयमान इदं विभो सर्वे देवा युज्यं योस्य पय आभिजातपुं जुषंतां । सेवतां । श्रुयते हि । तन्ने पयसि दद्यान्वति सा वैश्वदेव्याभिषेति ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टके पंचदशो वसः ॥

। अथैकादशी ।

स्तो॒त्रमि॒न्द्रो म॒रुत॑ग॒णस्त्वष्ट॑मान्मि॒त्रा अ॒र्यमा॑ ।

इ॒मा इ॒व्या जु॑षंत नः ॥ ११

स्तो॒त्रं । इ॒न्द्रः । म॒रुत॑ग॒णः । त्वष्ट॑मान् । मि॒त्रः । अ॒र्यमा॑ ।

इ॒मा । इ॒व्या । जु॑षंत । नः ॥ ११

मरुतगो मरुतो मरुभूताः परिजनभूता यस्या तावय इन्द्रस्तद्वृमान् त्वष्टृमहितो मित्रोऽर्यमा च नोऽकारं स्तोत्रमिना इव्येनानि इवीमि च जुषंत । सेवतां ॥

। अथ द्वादशी ।

इ॒मं नो॑ अ॒ग्ने अ॒ध्वरं॑ होत॑र्व॒युन॑शो य॒ज ।

चि॒कित्वा॑ न्दै॒व्यं ज॒नं ॥ १२

इ॒मं । नः॑ । अ॒ग्ने । अ॒ध्वरं॑ । होत॑ः । व॒युन॑शः । य॒ज ।

चि॒कित्वा॑न । दै॒व्यं । ज॒नं ॥ १२

ये होतर्देवानाणाङ्गातरन्ने दैव्यं देवसंवंधिर्न जन् संधं यजनो धं चिकित्वा न
जानन्सं नोऽङ्गदीवगिराध्वरं हिंसारहितं यज्ञं वयुनशो ज्ञानक्रमेण यथातृप्या
देवा दुषिष्याः तथा यज । धार्गं कुरु ॥

वैश्वदेवयज्यस्य विश्वे देवा इति वाज्या । स्रजितं च । आशुत्ये त्वेति यज्वा
अपैहिन्ने देवाः शृणुतेमं हवं न इति वाज्या । आ० ५. १८. इति ॥ वैश्वदेवे
पथावैश्वेन वाज्या । स्रजितं च । विश्वं देवाः शृणुतेमं हवं मे ये के च रुना नहितो
अङ्गिमावाः । आ० १. ७. इति ॥

॥ सैषा सूक्ते त्रयोदशी ॥

विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अंतरिक्षे य उप द्यवि ह ।

ये अग्निजिह्वा उत वा यजन्ता आसद्यास्त्रिर्बर्हिषि मादयध्वं ॥ ११

विश्वे । देवाः । शृणुत । हवं । मे । ये । अंतरिक्षे ।

ये । उप । द्यवि । स्थ ।

ये । अग्निजिह्वाः । उत । वा । यजन्ताः । आसद्याः ।

अस्त्रिन् । बर्हिषि । मादयध्वं ॥ ११

ये विश्वे देवा मे पदीयन्ति हवमाङ्गानं शृणुत । ये यथमंतरिक्षेऽस्य अंतरिक्ष-
लोकं वर्तमाना अपच । ये उप तत्पक्षीपक्षे मूलोके अपच । ये च द्यवि द्यूलोके स्थ ।
ये अग्निजिह्वाः । अग्निजिह्वास्त्रिणीषो येषां । यज्ञानेजिह्वा । तथा पोष्यमात्र-
त्वादग्निजिह्वा इत्युच्यते । उत वापि वा ये यजन्ता यजनोवाः ते सर्वे मूलमासीर्षोऽ-
स्त्रिर्बर्हिषाः सद्योपविश्य मादयध्वं । सोमेनात्मानं तर्पयच ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

विश्वे देवा मम शृण्वन्त द्यजिवा उमे रोदसी अपा नपाश्च मन्वा ।

मा वो वचांसु परिचक्ष्याणि वोचं सुज्जे विहो अंतसा

महेन ॥ १४

विश्वे । देवाः । मम । शुक्लं तु । वज्रिणाः । उमे इति ।

रोदसी इति । अपां । नपात् । च । मन्म ।

मा । वः । वर्चांसि । परिचक्ष्याणि । वोचं । सुन्नेषु । इत् ।

वः । अंतमाः । मदेम ॥ १४

वज्रिणा वज्राङ्गी विन्ने देवा मम मदीयं मन्म मननोद्यं सोढं ग्रहणं तु । वित्तेन धारयंतु । तद्योमे रोदसी व्यावाष्टयिष्यावपां नपात् मध्यमस्थानोऽग्निचक्षदीयं सोढं ग्रहणं तु । अथ प्रत्यक्षकृतः । हे देवा वो युष्मभ्यं परिचक्ष्याणि वज्रं नीवानि वचांसि सोढ्याणि वा वोचं । वा ब्रवीति । अपि तु समीचीनानि । अतो वो युष्माकमंतया अंतिकतयाः संतो वधं सन्नेष्वित् युष्माभिर्दत्ते तु सुखेभ्येव वतमाना मदेम । मोदेम ॥

आपयणे वैश्वदेवस्य ये के च ऊमेति याज्या । स्रजितं च । विन्ने देवास आ गते ये के च ऊमा मद्भिर्नो अहिमायाः । आ० २, ८, । इति ॥ वैश्वदेवपुरोडाषस्यैव याज्या । स्रजस्रदाह्वनं ॥

॥ सैषा सूक्ते पंचदशौ ॥

ये के च ऊमा मद्भिर्नो अहिमाया दिवो जंघिरे अपां सघस्ये ।

ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षपं उस्त्रा वरिवस्यंतु देवाः ॥ १५

ये । के । च । ऊमा । मद्भिर्नः । अहिमायाः । दिव ।

जंघिरे । अपां । सघस्ये ।

ते । अस्मभ्यं । इषये । विश्वं । आयुः । क्षपः । उस्त्रा ।

वरिवस्यंतु । देवाः ॥ १५

मद्भिर्नो मद्भातोऽहिमायाः । माया प्रज्ञानात् । आहंष्टप्रज्ञाः । एवंब्रूता ये के चन देवा ऊमा । पृथिवीनामेतत् । पृथिव्यां जंघिरे प्रादुर्बभूवुः । ये के चन दिवो व्यावोकाज्जंघिरे । ये के चनापां सघस्ये स्रजितरिणे जंघिरे ते सर्वे देवा अस्मभ्यमिषये । इष्यत इतीषिः पुत्रादिः । तस्यै च विश्वं सर्वमायुरक्षं जीवनं वा क्षपः सर्वां रात्रीहस्ताः सर्वाण्यहानि च सर्वदा नैरंतरेण वरिवस्यंतु । प्रवस्यंतु ॥

। अथ सोडशी ॥

अग्नीप॒र्जन्याव॑वतं धियं मेऽस्मि॒न् हवे॑ सु॒हवा सु॒टतिं ॥ १८ ॥

इ॒डांम॒न्यो ज॒नय॑न्न॒र्भे॒मन्यः॑ प्र॒जाव॑न्तीरिष॒ आ ध॑त्तम॒न्त्रे ॥ १९ ॥

अग्नी॑प॒र्जन्यौ । अव॑तं । धि॒यं । मे । अ॒स्मिन् । ह॒वे ।

सु॒ह॒वा । सु॒स्सु॒तिं । नः ।

इ॒डां । अ॒न्यः । ज॒नय॑त् । ग॒र्भे । अ॒न्यः । प्र॒जाव॑न्तीः ।

इ॒षः । आ । ध॒त्तं । अ॒न्त्रे इ॒ति ॥ १९ ॥

हे अग्नीपर्जन्यो मे मदीयं धियं कर्म यत्तत्त्वत्त्वमवतं । गच्छतं । रक्षतं वा । हे सुहवा सुखेन ह्वातुं यक्यावन्निन्दये वप्ते नोऽस्मादीयां सुटतिं योधनां स्तुतिं च रक्षतं । यद्दानुवृत्त'इतिः अवधारणः । अवतं । शृणुतं युषयोर्भक्ष्येभ्यः पर्जन्य इडांमन्त्रं जनयत् । जनयति । इच्छा' ह्योषधिवनस्पतयो जायन्ते तेभ्यश्चाहं जायते । अन्त्रोऽग्निर्गर्भं जनयति । पुद्गलेषु सुक्ष्ममन्त्रं जाठरेणाग्निना पक्कं सत् रेतोऽपिण परिणमते तदेव योषितु गर्भा भवति । अतो युषां प्रजावन्तीः प्रजाभिर्धुक्ता इवोऽस्मान्यन्त्रे अस्माकमाधत्तं । अवस्थापयतं ॥

। अथ सप्तदशी ॥

स्त्री॒र्णं ब॒र्हिषि॑ संमि॒धाने॑ अ॒ग्नौ स॒क्तेन॑ म॒हा नम॑सा वि॒वासे॑ ।

अ॒स्मिन्नौ अ॒द्य वि॒दथे॑ यज॒त्रा वि॒श्वे दे॒वा इ॒विषि॑ मा॒दय॑ध्वं ॥ २० ॥

स्त्री॒र्णं । ब॒र्हिषि॑ । सं॒मि॒धाने॑ । अ॒ग्नौ । सु॒स॒क्तेन॑ । म॒हा ।

नम॑सा । आ । वि॒वासे॑ ।

अ॒स्मिन् । नः । अ॒द्य । वि॒दथे॑ । यज॒त्राः । वि॒श्वे । दे॒वाः ।

इ॒विषि॑ । मा॒दय॑ध्वं ॥ २० ॥

हे विश्वे देवा यद्भिर्दधं पुंजे वेद्यं लोके सन्नमो च सन्निधाने सन्निधौ स यनेन
सूक्तेन स्तुत्येण च मङ्गा मङ्गना नमसा नमस्तारेण चाभिवासे । पर्यवर्त्तते । हे यजन्ता
यजनोया विश्वे देवा अद्याश्चिन्दिने नोऽस्मदीयेऽस्मिन्विदधे सद्ये हविर्वि ॥ ततोवाचं
सप्रसी ॥ हविषास्माभिर्दत्तेन मादयध्वं । तप्यध्वं ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टके षोडशो वक्ता ॥

ययसु त्वेति दर्शयं चतुर्थं सूक्तं भरद्वाजस्त्रिंशो पौष्णं । यां पूषस्यनुष्टुप् षिटा
गायत्र्यः । तथा चातुर्धातं । ययं दध पौष्णं तद्गायत्रं वै यां पूषस्यनुष्टुप् षिति ॥
अथोर्ध्वभिः प्रवसद्भिरेतज्जयं । सूत्रितं च । ययसु त्वा पयस्यत इत्यर्थं चर्वा
परिष्यन् । मृ० सू० ३, ७, इति । जपेदिति शेषः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ययमुं त्वा पयस्यते रथं न वाजसातये ।

धिये पूषन्नयुजमहि ॥ १

ययं । ऊं इति । त्वा । पयः । पते । रथं । न । वाजसातये ।

धिये । पूषन् । अयुजमहि ॥ १

हे पयस्यते गार्गस्य पालयितः पूषन् धिये कर्मणि वाजसातयेऽस्य लाभाय च
ययं रथं न युज रथमिव त्वा त्वामयुजमहि । हुं उगहि । अस्मदभिमुखं कुर्वः ॥ उ
इति पूरकः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अभि नो नर्थं वसु वीरं प्रयंतदक्षिणं ।

वामं गृहपतिं नय ॥ २

अभि । नः । नर्थं । वसु । वीरं । प्रयंतदक्षिणं ।

वामं । गृहपतिं । नय ॥ २

हे पूषन् नयं नृभ्यो जिनं वसु वनमभिगामुं शीतं दारिद्र्यस्य विशेषेणैरविभारं
गमयितारं प्रयत्नदक्षिणं पूर्वमन्येभ्योऽपि दत्तानं । यद्वा प्रयत्नं शुद्धं दक्षिणं धनं
अस्य तादृशं । त्वानं वननः प्रमेवंविधं गृहपतिं गृहस्थं नोऽस्मात्तय । प्रापय ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अदित्संतं चिदाष्टणे पूषन्तानाय चोदय ।

पणेश्विह्वि स्रदा मनः ॥ ३

अदित्संतं । चित् । आष्टणे । पूषन् । दानाय । चोदय ।

पणेश्वि । चित् । वि । स्रदा । मनः ॥ ३

हे आष्टण आगतदीप्ते पूषन् अदित्संतं चित् दातुमनिच्छन्तमपि पुरुषं दानायास्त-
नानार्थं चोदय । प्रेरय । पणेश्विह्विनाऽपि बाधं विकस्य लब्धस्यापि मनो हृदयं
विस्तद । दानार्थं नृदूकुरु ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

वि पयो वाजंसातये चिनुहि वि स्रधो जहि ।

साधंतामग्र नो धियः ॥ ४

वि । पयः । वाजंसातये । चिनुहि । वि । स्रधः । जहि ।

साधंता । अग्र । नः । धियः ॥ ४

हे उद्योद्गुणंवल पूषन् पयो भागान् वाजसातयेऽललाभाय विचिनुहि ।
प्रोक्षितान्कुरु । यैः पयिभिर्गता धनं लभेयहि तादृशान्पयः पृथक्कुर्वित्पयः । नृधो
बाधकान् तस्करादीन् विजहि । बाधय । तथा नोऽस्माकं धियः कनोऽललाभार्थं
क्रियमाणाणि साधंतां । सिध्यन्तु । सफलानि भवन्तु ॥

॥ अथ पंचमी ॥

परि त्वं धि पणोनामारया हृदया कवे ।

अर्थमस्मभ्यं रंधय ॥ ५

परि । हं धि । प॒णीनां । आर॑या । हृद॑या । कवे ।

अथ । इ॑ । अ॒स्मभ्य॑ । रं॒धय॑ ॥ ५

हे कवे प्राप्तं पूषन् प॒णीनां वणि॑जां सु॒खानां हृद॑यानि कठिनान्यार॑या ।
स्र॒ज्जलं॑ जा॒पो दंडः॑ प्रतो॒द् इत्या॑रेति चा॒ख्यय॑ते । तथा परि॒हं धि । प्र॒रि॒वि॒ध्य ।
हृद॑तं काठि॒न्यमप॑नयेत्यर्थः । अथानंतरमोमे॒नान॑प॒णीन॑स्मभ्यं रं॒धय॑ । व॒णीकु॑रु ॥

॥ इति चतुर्थाष्टमे सप्तदशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

वि पृ॑ष॒न्ना॒र॑या तु॒द प॒णे॒रिच्छ॑ हृदि॒ प्रियं॑ ।

अथै॒मस्म॑भ्य॑ रं॒धय॑ ॥ ६

वि । पू॒षन् । आ॒र॒या । तु॒द । प॒णेः । इ॒च्छ । हृ॒दि । प्रि॒यं ।

अथ॑ । इ॑ । अ॒स्मभ्य॑ । रं॒धय॑ ॥ ६

हे पूषन् आ॒र॒या प्र॒तो॒देन॑ प॒णे व॑णि॒जो हृद॑यं वि॒त॒त॒द । वि॒वि॒ध्य । तस्य॑ प॒णे हृ॑दि
हृद॑ये प्रि॒यम॑स्म॒भ्यमनु॑कूलं धन॑मिच्छ । दा॒त॒व्यमि॒तोष्ठां॑ जन॑य । अथानंतरम॒स्मभ्य॑-
मोमे॒नान॑धय । व॒णीकु॑रु ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

आ रि॑ख कि॒किरा॑ कृ॒ण प॒णीनां॑ हृद॑या कवे ।

अथै॒मस्म॑भ्य॑ रं॒धय॑ ॥ ७

आ । रि॒ख । कि॒कि॒रा । कृ॒ण । प॒णी॒नां । हृद॑या । कवे ।

अथ॑ । इ॑ । अ॒स्मभ्य॑ । रं॒धय॑ ॥ ७

हे कवे प्राप्तं पूषन् प॒णीनां वणि॑जां हृद॑या हृद॑यान्यारि॒ख । आ॒लि॒ख । आ॒लि॒ख
अ कि॒किरा॑ को॒णां नि॒प्रि॒थि॒ष्वानि॑ म॒ण्युः॑ कृ॒ण । क॒दूनि॑ कुर्वि॒त्यर्थः॑ । अन्य॒द्गतं॑ ॥

॥ अथाष्टमी ॥

यां पूषं ब्रह्मचोदनीमारां विभर्षीष्टये ।

तया समस्य हृदयमा रिख किकिरा कृणु ॥ ८

या । पूषन् । ब्रह्मऽचादनीं । आरां । विभर्षि । आष्टये ।

तया । समस्य । हृदयं । आ । रिख । किकिरा । कृणु ॥ ८

हे आष्टय आगतदीप्ते पूषन् ब्रह्मचोदनीं ब्रह्मणेऽवस्य प्रेरयित्री धामारां विभर्षि वृक्षे धारयसि तथा समस्य सर्वस्य हृदयजनस्य हृदयमारिख । आलिख । किकिरा किकिराणि कीर्णानि प्रार्थयित्वानि च कृणु । कुरु ॥

॥ अथ नवमी ॥

या ते अष्टांगोक्षीपशाष्टये पशुसाधनी ।

तस्यास्ते सुम्नमौमहे ॥ ९

या । ते । अष्टा । गांऽक्षीपशा । आष्टये । पशुऽसाधनी ।

तस्याः । ते । सुम्न' । ९महे ॥ ९

हे आष्टय आगतदीप्ते पूषन् ते त्वदीया याद्वारा गोक्षीपशा । अपशेरत इत्यो-
पशाः । गाव ओपशा यस्यास्तादृशी । अत एव पशुसाधनी षण्भूतां साधयित्री
भवति ते त्वदीयायास्तस्याः संबंधि सुम्न' सुखमीमहे । याचामहे ॥

॥ अथ दशमी ।

उत नो गोप्राणि धियमश्वसां वाजसामुत ।

शुवत्कृणुहि वीतये ॥ १०

उत । नः । गोऽस'नं । धियं । अश्वऽसां । वाजऽसां । उत ।

शुवत् । कृणुहि । वीतये ॥ १०

सतापि च हे पूर्वन् गोवर्षिं गवां सनित्रीमन्त्रसान्धानां सनित्री वाजसां
वाजानाम्दानां सनित्रीहृनापि च नृपत् नृपती नृणां सनित्री दात्रीमन्त्रभूतां
धियं हुविं कर्म वा नोऽस्माकं पोतये खादनाद्योपभोगाद्यं कण्डुहि । कुह ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टकेऽष्टादशो वर्गः ॥

सं पूषन्विदुषा नय यो अंजंसानुशासति ॥
नटधनसन्विच्छता पुरुषेथैतज्जायं । स्मृतं च । सं पूषन्विदुषेति नटमविजि-
गभिषन्कूङ्को वा । ऋ० सू० ३, ७ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

सं पूषन्विदुषा नय यो अंजंसानुशासति ।

य एवेदमिति ब्रूवत् ॥ १

सं । पूषन् । विदुषा । नय । यः । अंजंसा । अनु शासति ।

यः । एव । इदं । इति । ब्रूवत् ॥ १

हे पूषन् पोषक देव विदुषा जानता तेन जनेन संनय अस्मान् संगमय यो
विद्वानंजसा ऋजुनागेषानुशासति अनुशास्ति नटद्रव्यप्राप्त्युपायवत्पदिशति ।
यथेवेदमिदं नटं भवदीयं धनमिति ब्रूवत् ब्रूवीति । नटं धनं दशयतीत्यर्थः ।
तेन विदुषेत्यन्वयः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

समुं पूषणा गमेमहि यो गृह्णा अभिशासति ।

इम एवेति च ब्रूवत् ॥ २

सं । ऊं इति । पूषणा । गमेमहि । यः । गृह्णान् ।

अभिशासति ।

इमे । एव । इति । च । ब्रूवत् ॥ २

पूषासुष्टुहीता वयं संगमेमहि तेन जनेन संगम्येमहि यो जनो गृहान् येन
गृहेष्वग्दीय नष्टाः पशवस्तिष्ठति तान् गृह्णन्भिशासति अभिशास्ति आभि-
सुख्येन बोधयति । यच्चेमे त्वदीया नष्टाः पशव एवैवं तिष्ठतीति च ब्रूवत् ब्रूयात् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

पूषाश्चक्रं न रिष्यति न कोशाऽव पद्यते ।

नो अ॒स्य व्यथते पविः ॥ ३

पू॒षाः । च॒क्रं । न । रि॒ष्यति । न । को॒शः । अ॒व । प॒द्यते ।

नो इति । अस्य । व्यथते । पविः ॥ ३

पूषाः पोषकस्य देवस्य चक्रमायुधं न रिष्यति । न विनश्यति । अस्य चक्रस्य
कोशश्च नापद्यते न जीयते । अस्य पविधोरा च नो नैव व्यथते । कुंठोभवति ।
तेन चक्रेण चोराहत्याग्दीयं धनं प्रकाशयेति भावः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यो असौ हविषान्बिधत् तं पूषापि सृज्यते ।

प्रथमो बिन्दते वसु ॥ ४

यः । अ॒सौ । ह॒विषा । अ॒बि॒धत् । न । तं । पू॒षा । अ॒पि ।

सृज्यते ।

प्रथमः । बिन्दते । वसु ॥ ४

यो यजनानोऽसौ पूषो हविषा चरुपुरोडाशादिनाविधत् परिचरति तं यजनानं
पूषा नापि सृज्यते । अपिशब्द ईषदर्थे । ईषदपि न चिन्तति । स च प्रथमो सृज्यते
सन् वसु धनं बिन्दते । जघने ॥

॥ अथ पंचमी ॥

पूषा गा अर्क्षतु नः पूषा रक्षत्वतः ।

पूषा बाजं सनोतु नः ॥ ५

पू॒षा । गाः । अ॒नु । ए॒तु । नः । पू॒षा । र॒क्ष॒तु । अ॒र्व॒तः ।

प॒षा । वा॒जं । स॒नो॒तु । नः ॥ ५ ॥

पूषा पोषको देवो नोऽक्षदीया गा अन्वेत । रक्षणाद्यंमनुगच्छत । स च पूषावे-
तोऽज्ञानमनु चोरेभ्यः । तथा वाजनस्य च नोऽक्षस्य पूषा सनोत । प्रयच्छत ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टम एकोनविंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

पू॒षन्न॒नु प्र॒ गा इ॒ष्टि य॒ज॑मानस्य सु॒न्वतः ।

अ॒स्माकं॑ सु॒वता॒मु॒त ॥ ६ ॥

पू॒षन् । अ॒नु । प्र॒ गाः । इ॒ष्टि । य॒ज॑मानस्य । सु॒न्वतः ।

अ॒स्माकं॑ । सु॒वतां । उ॒त ॥ ६ ॥

ये पूषन् सुन्वतः सोमाभिषवन् कुर्वतो यजमानस्य गाः पशून्नुपेष्टि । रक्षणाद्यं-
मनुगच्छ । उतापि च सुवता त्वद्विषयं सोमं कुर्वतामस्माकं गाःपशून्नुगच्छ ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

मा॒कि॒र्ने॒श॒न्मा॒कीं॑ रि॒षन्मा॒कीं॑ सं॒ शारि॒ के॒व॒टे ।

अ॒थारि॑ष्टाभिरा ग॒च्छ ॥ ७ ॥

मा॒किः । ने॒श॒त् । मा॒कीं॑ । रि॒ष॒त् । मा॒कीं॑ । सं॒ शारि॑ ।

के॒व॒टे ।

अ॒थ । अ॒रि॑ष्टाभिः । अ॒था । ग॒च्छ ॥ ७ ॥

ये पूषन् अक्षदीयं गोधनं माकिर्नेशत् । ना नश्यत । माकिमोकोमित्येतो
प्रतिषेधमात्रे वर्तेते । माकी रिषत् । ना व्याघ्रादिभिर्हिंस्यतां । माकी ना च
केवटे कूपे संघारि । संशोर्षं भूत् । कूपपातेनापि हिंसितं ना भवतु । अथैवं सत्य-
रिष्टाभिरहिंसिताभिर्गोभिः सङ्गागच्छ । साद्यंकाल आगच्छ ॥

। अथाटमी ।

शृण्वं॑ तं॒ पू॒षणं॑ व॒शमि॒र्यमन॑टवेद॒सं ।

ई॒शानं॑ रा॒य इ॒महे ॥ ८

शृण्वं॑ तं॒ । पू॒षणं॑ । व॒शं । इ॒र्यं । अ॒न॒ट॒वेद॒सं ।

ई॒शानं॑ । रा॒यः । इ॒महे ॥ ८

अथारक्तोत्वाणि षट्पत्तमिधं दारिद्र्यं प्रेरकमनष्टवेदसमविनष्टधनभीशानं
सर्वस्वेष्वरमेवंविधं पूषणं देवं यथं रायो धनानीमहे । याचामहे ॥

चातुर्मास्येषु वैश्वदेवे पर्वणि पोषास्य ऋषिषः पूषन्तं ब्रतं इत्येवानुवाक्याः ।
स्मृतिं च । वासमदा सवितवोमस्तु श्वः पूषन्तं ब्रते यथं । आ० २, १६, १ इति ॥

॥ सैषा सूक्ते नवमी ॥

पू॒षन्त॑वं ब्र॒ते य॒यं न रि॒ष्येम॒ कदा॑ च॒न ।

स्त्रो॒तारं॑ स्त्र इ॒ह स्म॑सि ॥ ८

पू॒षन् । त॒वं । ब्र॒त । य॒यं । न । रि॒ष्येम॒ । कदा॑ । च॒न ।

स्त्रो॒तारं॑ । ते । इ॒ह । स्म॑सि ॥ ८ ॥

हे पूषन् पोषक ते त्वदीये ब्रते कर्मणि वर्तमाना ययं कदा चन कदाचिदपि न
रिष्येम । हिंसिता न भवेम । तादृशाश्च ययमिहास्मिन्कर्मणि ते तत्र स्त्रोतार
स्मसि । अः । भवानः ॥

॥ अथ दशमी ॥

परि॑ पू॒षा पर॑स्ता॒वस्तं॑ दधातु॒ रक्षि॑षां ।

पु॒नर्नो॑ नष्टमाज॑तु ॥ १०

परि॑ । पू॒षा । पर॒क्षात् । उ॒खं । द॒धातु॑ । द॒क्षि॒णं ।

पु॒नः । नः॑ । न॒टं । आ॒ । अ॒जतु॑ ॥ १०

पूषा योषको हेमः परक्षात्परिक्षन्धेने सुसंचाराद्व्यक्षिन् चोरज्यात्रादिभिरुचिते
हेने गच्छतो गोधनस्य निवारणाय कक्षीयं दक्षिणं उखं परिदधातु । परिधानं
निवारणं करोतु । नोऽक्षदीयं नटं च गोधनं हुनराजतु । आगच्छतु । आगच्छतु ॥

॥ इति चतुर्थस्तोत्रमे विंशो वर्गः ॥

एहि वाचिनि वदुर्चं वदं कक्षं चरद्वाजस्यार्धं गावर्धं योष्यं । अहुमज्यते च ।
एहि वां वदति ॥ गतोऽग्निविहीनः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

एहि॒ वां वि॒सुचो॑ न॒पादा॒ष्ट॑ये॒ सं सं॒चाव॑ते ।

र॒वीऋ॒तस्य॑ नो॒ अ॒व ॥ १

आ॒ । इ॒हि॒ । वां । वि॒सु॒चः । न॒पात् । आ॒ष्ट॑ये॒ । सं ।

सं॒चा॒व॒ते ।

र॒वीः । ऋ॒तस्य॑ । नः॑ । अ॒व ॥ १

हे विडचो नपात् । विडचति सुटिकाये कसकायास्तपोः प्रजा पिबुजतीति
विडक् प्रजापतिः । सस्य दृमाष्टय आगतदीप्ते पूषन् वां । वाति गच्छति सुतिं
प्राप्नोमीति वा क्षोता ॥ वा गतिगंधनबोरिक्तखादातो अनिहिति विष् ॥ वां
गंधारं क्षोतारं वाजेहि । आगच्छ । वापां च संसंचावते । संसंचाव । संगच्छावते ।
ताडयन् नोऽस्माकच्छतस्रं वयस्य रवी रक्षिता मेवा अ॒व । तथा सति तत्तत्त्वं
वपिक्ववापि वयस्य दाम्ब्यः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

र॒वीर्त॑मं क॒प॒र्दि॒नमी॒शानं॑ रा॒ध॒सो॒ अ॒वः ।

रा॒वः । उ॒खा॒वमी॑महे । २

र॒धिः॒त॒मं । क॒प॒दि॒नं । ई॒शानं । रा॒धंसः । म॒हः ।

रा॒वः । स॒खायं । ई॒महे ॥ २

रथोत्तमवतिथयेन रधिनं । यद्वातिथयेन रंजितारं नेतारं कपदिनं कपदंशूहा । तद्वतं । राधोऽन्वनेनेति राधो वनं । बहो बहूतो राधसा धनस्येयानं आधिर्न सखायस्यार्कं निजमेवविधं पूषणं राधो वनानीवहे । वाचायहे ॥

। अथ तृतीया ।

रा॒वो धा॒रा आ॒ष्टुणे॒ वसो॑ रा॒धिर॑जा॒म ।

धी॒वतो॑धी॒तः स॒खा । ३

रा॒वः । धा॒रा । अ॒सि । आ॒ष्टुणे॒ । वसो॑ः । रा॒धिः ।

अ॒जः॒अ॒म॒ ।

धी॒वतः॑धी॒वतः॑ । स॒खा । ३

हे आश्व आगतदीप्ते पूषन् रावो वनस्य धारासि । प्रवाहो अवसि । सोऽहम्यो बहु धनं नैरन्तरेण प्रवच्छसोऽन्वयः । अजान् । अजान्वाणा एवावा अश्वकादी-
प्रजा वस्य तावच्च पूषन् वसोर्वसुना धनस्य राधिः संवच अवसि । वनसंवच तस्येव निवसतीत्यर्थः । धीवतो धीवतः सर्वस्य सोऽवतः पूषस्य सखा निजपूतव्य अवसि ॥

। अथ चतुर्थी ।

पू॒षणं॑ न्व॒जा॒ममु॑पं॒ स्तो॒षाम॑ वा॒जिनं॑ ।

स्व॒सुयीं॑ जा॒र उ॒च्यते॑ । ४

पू॒षणं॑ । न्व॒ । अ॒जः॒अ॒म॒ । उ॒पं । स्तो॒षाम॑ । वा॒जिनं॑ ।

स्व॒सुः । वः । जा॒रः । उ॒च्यते॑ । ४

अजायं जागवाहर्न वाजिनमज्जवं वलवर्तं वा पूषणं पोषकं देवं तु अहो-
पक्षमेष । उपक्षवाप । अ पूषा अहोपक्षो जाय उपपत्तिरित्युच्यते तं पूष-
मित्रमवः ॥

। अथ पंचमी ।

मातुर्दिधिषुमंत्रं स्वसुंजारः शृणोतु नः ।

भ्रातृद्वयं सखा मम । ५

मातुः । दिधिषुं । अत्रयं । स्वसुं । जारः । शृणोतु । नः ।

भ्राता । द्वयं । सखा । मम । ५

मातुर्निमित्तात्मा रात्रेर्दिधिषुं पतिं पूषणमत्रयं । शोभि । अहोपक्षो जाय
पूषा नोऽस्माकं शोभानि शृणोतु । द्वयं भ्राता सखजातः पूषा मम श्रोतुः सखा
मित्रभृतोऽस्तु ॥

॥ अथ षष्ठी ।

आजासः पूषणं रथे निशुभासो जनश्रियं ।

देवं वचंतु विभ्रतः । ६

आ । आजासः । पूषणं । रथे । निःशुभाः । ते । जनःश्रियं ।

देवं । वचंतु । विभ्रतः । ६

आजासोऽजाम्हागा निष्टंभा निश्रय्य रथेण चतारसो पूषो वाहनतया
प्रविष्टाम्हागा जनश्रियं । जनं शोहर्षवं अयति गच्छतीति जनश्रीः । तं पूषणं
देवं रथे विभ्रतो चारवंत आवचंतु । आनवंतु ॥

॥ इति चतुर्थंस्त्राष्टम एकविंशो वगः ॥

य एनमिति वक्तृत्वं सप्तमं अज्ञं अरहाजज्ञार्थं पोषणं । अंत्वाहुटुवादी पंच
अवत्यः । तथा चाहुक्तांतं । य एनमंत्वाहुटुविति ॥ गतो विनिधोमः ॥

। तत्र प्रथमा ॥

य ए॒न॒मादि॒द॑यति॒ करं॒मादि॒तिं पू॒षणं॑ ।

न तेन॑ दे॒व आ॒दि॒शे ॥ १

यः । ए॒नं । आ॒दि॒द॑यति॒ करं॒भ॒भ॒त् । इति॑ । पू॒षणं॑ ।

न । तेन॑ । दे॒वः । आ॒दि॒शे ॥ १

यः सोमैर्न पूषणं पोषणं करं माकरं मागं इति चामागं यवसङ्गनाभजेत्यादि-
देयति अविद्योति तेन प्रवृत्तेष्वान्यो देवो नादित्ये । आदेदध्यः सोमस्यो न भवति ।
पूषण एव सुवर्णाभिषतस्य यमस्य जायात् देवतांवरं न सोमोत्पन्नः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

उ॒त घा॒ स र॒चीत॑मः स॒ख्या स॒त्यति॑र्यु॒जा ।

इ॒न्द्रो द॒त्तायि॑ जिघ्र॒ते ॥ २

उ॒त । घा॒ । सः । र॒चि॒त॑मः । स॒ख्या । स॒त्प॑तिः । यु॒जा ।

इ॒न्द्रः । द॒त्तायि॑ । जिघ्र॒ते ॥ २

उत चापि च स यः यत्नया इन्द्रत्वेन प्रविष्टस्तान्यो रचीतमोऽतिघमेन रची
नकारयः सत्यतिः सतां पाकयितैर्बहुष इन्द्रः सख्या निजभूतेन पूषया युजा सहाव-
भूतेन युक्तः सन् दत्तायि यत्नम् जिघ्रते । इति । इन्द्रस्याप्यघमेन साहाय्यकारीत्यर्थः ॥

। अथ तृतीया ॥

उ॒तादः॑ प॒रुषे॑ ग॒वि सूर॑स॒क्तं चि॑र॒व्ययं॑ ।

न्यै॒रय॑द्र॒चीत॑मः । ३

उ॒त । आ॒दः । प॒रु॒षे । ग॒वि । सूरः॑ । स॒क्तं । चि॒र॒व्य॒यं ।

नि । ऐ॒र॒व॒त् । र॒चि॒त॑मः । ३

कस्यापि च कुरः प्ररको रवीमनोऽतिथयेन रवी मेहतनो वा पूषा एवे पश्यति
पश्यति आकृति वा नपि । गच्छतीति गौरादिभ्यः । तस्मिन् चिरयत्नं चिरयत्नं
चरन्निर्धत्तवदसाङ्गवत् नमः शीरवत् । निवर्त प्रेरयति च ॥

। अथ चतुर्थी ।

वदथ त्वा पुष्टुत त्रयाम दक्ष मंतुमः ।

तत् नो मन्त्रं साधय ॥ ४

वत् । अथ । त्वा । पुष्टुत । त्रयाम । दक्ष । मंतुमः ।

तत् । नः । मन्त्रं । साधय । ४

हे पुष्टुत बहुविधं नानैः सुख दक्ष द्यौनीय चतुर्थो ज्ञानवन् पूषन् अद्योदानी
बहुविध्यं त्वा त्रयाम साधय नोऽन्त्राकं नमः चतुर्थीं तद्वत् साधय । जलादय ॥

। अथ पंचमी ।

इमं च नो गवेधं च सातये सीधो गणं ।

आरात् पूषसि श्रुतः ॥ ५

इमं । च । नः । गोऽधं । सातये । सीधः । गणं ।

आरात् । पूषन् । असि । श्रुतः । ५

हे पूषन् नोऽन्त्राकं सातये साधये च नमः बहुविधं गवेधं गवासेवधितारं
सीधः । साधय । हे पूषन् आरात् दूरदेशेऽपि त्वं श्रुतो विभुतः प्रख्यातोऽसि ।
असि ॥

। अथ षष्ठी ।

आ ते स्वस्तिमीमं आरेभ्यामुपावसं ।

अथा च सर्वतातये अथ सर्वतातये । ६

आ । ते । स्वस्ति । ईमहे । आरेऽसंघां । उपंऽवसुं ।

अस्य । च । सर्वऽतातये । अः । च । सर्वऽतातये ॥ ६

ये पूषन् ते तदीया तदा देवा अस्ति अस्माभ्यो रथापारीकषां । आरे दूरेऽसंघं पार्यं अस्माभ्यो । अपावसुवसतवना । ईमहे अस्तिनस्य आर्जिच कावे सर्वतातये । सर्वैकं त्विग्निकावत इति सर्वतातियंशः । तदर्थः । अदा सर्वेषां भोगानां विसाराव । अथ परस्मिन्वपि दिने सर्वतातये सर्वदा सर्वतातय्येभ्यो । अभिवाचनम् ॥

॥ इति ऋग्वेदोक्तं आर्जिचो वनः ॥

इंद्रा तु पूषणेति ऋचमनसं स्रक्तं भरद्वाजस्य वै शास्त्रवेद्रापोष्यं । अमुकांतं च । इंद्रा नैः चेति ॥ गतो विनिर्गोमः ॥

। तत्र प्रथमा ।

इंद्रा तु पूषणा वयं सख्यायं स्वस्तये ।

इवेम वाजसातये । १

इंद्रा । तु । पूषणा । वयं । सख्यायं । स्वस्तये ।

इवेम । वाजसातये । १

इतरेतरयोगादिभ्योपपन्नमन्त्रोदभवत्तु द्विवचनं । इंद्रा पूषणो देवो तु अद्य च वयं अस्मावे सख्याव योधनाव सखित्वाव साजसातये वाजसातयः वयस्य वा सातये संभजनाय च इवेम । आशुवाच । आवाच ॥

। अथ द्वितीया ॥

सोममन्य उपसद्व्यातंवे अभीः सुतं ।

करंमन्य इच्छति । २

सोमं । अन्यः । उपं । असदत् । पातये । अभीः । सुतं ।

करंभं । अन्यः । इच्छति । २

अन्योरधिपवशमनयोः सुतमधिकृतं सोममन्योऽन्योरेकतर इन्द्रः पातये
पातयपासदत् । अपसोदति । अपगच्छति । अन्य एतत्तरः पूषा करंभं हतसिद्धं
सङ्गात्मकं वर्धयति चतुर्विधमिति ॥

। अथ तृतीया ।

अजा अन्यस्य वज्रयो हरीं अन्यस्य संभृता ।

ताभ्यां वृत्ताणि जिघ्रते । २

अजाः । अन्यस्य । वज्रयः । हरी इति । अन्यस्य । संभृता ।

ताभ्यां । वृत्ताणि । जिघ्रते । २

अन्योरेन्द्राः पूषोरेवमस्यैकस्य पूषोऽजान्माना वज्रयो वाङ्मया अजाः । अन्य-
स्वापरस्येन्द्रस्य संभृता संभृतो सस्यक् पुटो हरो एतत्तत्प्राप्तो वाङ्मयी । स चेन्द्र-
स्ताभ्यां वृत्ताणि जिघ्रन् जिघ्रते । इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

वदिन्द्रो अन्यद्विती महीरपो वृषन्तमः ।

तत्त्वं पूषाभवंसचा । ४

वत् । इन्द्रः । अन्यत् । रितः । महीः । अपः । वृषन्तमः ।

तत्त्वं । पूषा । अभवत् । सचा । ४

वद्यदा वृषन्तमोऽतिथयेन वर्धितेन्द्रो रितोऽगंभीर्होषं महीरपो वृषन्तमस्य-
नवत् इत्थं लोकं प्रापयति तत्र तदानीं पूषा प्रेषको देवः सचार्भवत् । असेन्द्रस्य
सचाको भवति ॥

। अथ पंचमी ।

तां पूषाः सुभतिं वयं वृक्षस्य प्र वयामिभ ।

इन्द्रस्य चा रंभामहे । ५

ता । पू॒ष्णः । सु॒म॒निं । य॒यं । वृ॒क्ष॒स्य । प्र । व॒वां॑ऽरु॒च ।

इ॒न्द्र॒स्य । अ॒ । आ । र॒जाम॑हे । ५

पू॒ष्णः पोष॑कः दे॒वस्ये॑न्द्र॒स्य य॒तां प्र॒सिद्धां॑ सु॒म॒निं क॒स्यापी॑ म॒निम॒दुप॒रु॒ह॒विं
वृ॒क्ष॒स्य व॒शीरु॒क्षस्य॑ प्र॒व॒वां प्र॒ल॒ष्टां वृ॒क्षो वा॒यवा॒नि॒व य॒वमा॑र॒जाम॑हे । अ॒व॒सं॒वा॒म॑हे ।
आ॒न्य॒वा॒म॒ह इ॒त्यर्थः ॥

। अ॒यं य॒ज्ञी ।

उ॒त्पू॒ष॒णं॑ हु॒वाम॑हेऽभी॒न्मू॑रि॒व सा॒र॒थिः ।

अ॒द्या इ॒न्द्रं स्व॒स्य॑थे ।

उ॒त् । पू॒ष॒णं॑ । हु॒वाम॑हे । अ॒भी॒न्मू॑मू॒रि॒व । सा॒र॒थिः ।

अ॒द्या । इ॒न्द्रं । स्व॒स्य॑थे ।

पू॒ष॒णं पोष॑कं दे॒वनि॒न्द्रं य॒ अ॒द्यौ य॒ज्ञी अ॒जाम॑हे र॒जाम॑हेऽनु॒वा॒म॑हे । उ॒द्योज॑ना॒मः ।
उ॒द्योज॑नना॒म॒र॒थं । त॒स्य वृ॒क्षी॑तः । सा॒र॒थिः सु॒तोऽभी॒न्मू॒नि॒व । अ॒भी॒न्मू॒मू॒रि॒ज-
न॒सं॒धना॒थो॒न्य॒वा॒म॒क॒र्ति॒त इ॒ह ॥

॥ इति अ॒नु॒सं॒ज्ञा॒टमे॒ ज्योति॑षो॒ यमः ॥

यु॒क्तं॑ त इति य॒त्तु॒क्तं॑ च॒ न॒य॒नं अ॒स्तं॑ अ॒रहा॑ज॒ज्ञा॒र्यं॑ पो॒ष्यं॑ । द्विती॒या जगती॑
यि॒ष्टा॒ष्टि॒ट॒भः । त॒था वा॒ह॒क॒र्ता॑ । अ॒स्तं॑ य॒त्तु॒क्तं॑ द्विती॒या जगती॑ति । वै॒श्वदे॒वे
य॒मं॒थि वै॒श्वदे॒वस्य॑ इ॒ति॒व । यु॒क्तं॑ त इति वा॒ज्या । अ॒ज्ञि॒तं॑ च । यु॒क्तं॑ ते अ॒न्य॒द्य॒ज॒तं॑
ते अ॒न्य॒दि॒हे॒ष॒वः अ॒न॒य॒वः । आ० २, १६, । इति ॥ ए॒का॒द॒शिन॑स्य पो॒ष्यस्य॑ य॒मो॒रं
पा॒वा ए॒वै॒व वा॒ज्या । अ॒ज्ञि॒तं॑ च । यु॒क्तं॑ ते अ॒न्य॒द्य॒ज॒तं॑ ते अ॒न्य॒त॒त्र॒प॒थे॒ प॒था॒न॒ज॒नि॒ष्ट
पू॒षा । आ० ३, ७, । इति ॥ अ॒था॒वि॒ष्टये॒त्ये॒वा । अ॒ज्ञि॒तं॑ च । यु॒क्तं॑ ते अ॒न्य॒द्य॒ज॒तं॑
ते अ॒न्य॒द॒प॒थं गो॒वा॒न॒नि॒प॒द्य॒वा॒नं । आ० ४, ६, । इति ॥

। सै॒षा प्र॒थ॒मा ।

यु॒क्तं॑ ते॒ अ॒न्य॒द्य॒ज॒तं॑ ते॒ अ॒न्य॒दि॒वु॒रु॒थे॒ अ॒र्ज॒नी द्यौ॒रि॒वा॒सि॑ ।

विष्वा हि माया अर्बसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रात्रौ रस्तु ॥

शुक्रं । ते । अन्यत् । यजतं । ते । अन्यत् ।

विष्वरूपे इति विष्वरूपे । अर्बुनो इति । द्यौः इव । असि ।

विष्वाः । हि । मायाः । अर्बसि । स्वधाऽवः । भद्रा । ते ।

पूषन् । इह । रात्रिः । अस्तु । ।

हे पूषन् ते तव युक्तं युक्तवर्णमन्यदेकमहर्भवति वासरत्नात्कं । तथा ते तव संबंधि यजतं । यजिरत्न संगतिकरणे यतंते । यजनीयं प्रकाशेन संगमनीयं स्नतः कृष्णवर्णमन्यदेकमहर्भवति रात्र्याख्यं । इत्थं विष्वरूपे युक्तकृष्णतया नानारूपे अह्न तव नहिम्ना निष्पद्यते । यद्वा हे पूषन् त्वदीयमन्यदेकं रूपं युक्तं निरुलं दिवस-स्थोत्पादकं । त्वदीयमन्यदेकं रूपं यजतं केवलं यजनीयं न प्रकाशकं रात्रिस्त्यादकं । अत एव विष्वरूपे विष्वरूपे अर्बुनो अह्न रात्रि च भवतः । अहोरात्रयोर्निर्माणे स्वरूप एव कर्ता कथमस्य प्रसन्निरिति तत्राह । द्यौरिवासि । यथा द्यौरादित्यः प्रकाशयिता तथा त्वं प्रकाशकाऽसि । कुत इत्यत आह । हे स्वधावोऽक्षरन्पूषन् विष्वाः सर्वा मायाः प्रज्ञा हि यस्मात्कारणादवसि रक्षसि अगः कारणात् स्वरूपे इव भवसोऽर्थः । तद्वयस्य ते तव भद्रा कल्याणो रात्रिर्दानमिहास्मास्तु । भवतु ॥ वास्तस्वाह । युक्तं ते अन्यत् । अहितं ते अन्यत् । अहितं ते अन्यदयत्तिथं ते अन्यदिति वा विष्वरूपे अर्बुनो कर्मणा द्यौरि च वासि । सर्वाणि च प्रज्ञानान्यवस्तुष्वप्यनु ॥ नि० १२, १७ । इति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अजाश्वः पशुपा वाजपस्यो धियंजिन्वो सुवने विश्वे अर्पितः ।

अर्द्धा पूर्वा शिथिरामुहरोऽह्नस्तं चक्षाणो सुवना देव ईयते ॥

अजऽअश्वः । पशुपाः । वाजपस्यः । धियंजिन्वः । सुवने ।

विश्वे । अर्पितः ।

अ॒ङ्गि॑ । पू॒षा । शि॒थि॒रा । उ॒त्स॒व॒रौ॑वृ॒जत् । सं॒च॒क्षा॒णः ।

सु॒व॒ना । दे॒वः । दै॒त्य॑ते ॥ २

अजान्मन्त्रागवाहनः पशुपाः पशूनां पाशविना बाणपक्ष्यः । बाजा अजानि पक्ष्ये षट्के यस्य तादृशः । धिर्वजिन्मः । धियः स्त्रोतारः कर्मोषि वा । तेषां प्रीणयिता विश्वे विश्वस्मिन् सर्वस्मिन् सुवने लोकैः पितः प्रजापतिना योषकत्वेन स्थापित । अत एवभूतः पूषा योषको देवोऽङ्गाचारां अङ्गस्तगतां शिथिरां शिथिलां सतीसुहरीवृजत् सद्यच्छन् सुवना सुवनानि सर्वान् लोकान् भूतजातानि वा संवक्षाणः संपश्यन् सूत्रात्मना प्रकाशयन् दैत्यते । नभसि गच्छति ॥

पौष्णस्य पशोर्वपायुरोडाशयोभोक्ते पूषस्यत्यादिके द्वे ऋचावतुवाक्ये । सूत्रितं च । बाक्ते पूषचागो अंतः सउद्ग इति द्वे पूषेया आया अतु वेद सवाः । आ० ७. २. इति ॥

॥ तयोः प्रथमा सूक्ते तृताया ॥

या॒स्ते॑ पू॒ष॒चा॒गो॑ अ॒न्तः॑ सं॒मु॒द्रे॑ हि॒र॒ण्य॒धौ॒र॒न्त॒रि॒क्षे॑ च॒र॑न्ति ।

ता॒भि॒र्या॒सि॑ दू॒त्यं॑ सूर्य॑स्य॒ का॒मे॒न॑ कृत॒ अ॒व॑ दृ॒च्छ॒मानः॑ ॥ १

याः । ते । पू॒षन् । ना॒वः । अ॒न्त॒रि॒ति॑ । सं॒मु॒द्रे॑ । हि॒र॒ण्य॒धौः ।

अ॒न्त॒रि॒क्षे॑ । च॒र॑न्ति ।

ता॒भिः॑ । या॒सि॑ । दू॒त्यं॑ । सूर्य॑स्य । का॒मे॒न॑ । कृत॒ । अ॒वः॑ ।

दृ॒च्छ॒मानः॑ ॥ १

हे पूषन् ते तदीया या हिरण्यधौर्हिरण्ययो हिरण्ययोया नावः सउद्ग सदाशंतमन्त्रेऽन्तरिक्षे नभसि चरन्ति संचरन्ति ताभिर्नौभिः सूर्यस्य दूत्यं यासि । गच्छसि । कदाचिद्देवैः सार्धं सूर्येऽसुरवधार्थं प्रस्थिते सति तस्य भागो स्वभर्तारि संजातोऽङ्गा वभूव तां प्रति सूर्यः पूषयां प्राज्ञेवीत् तैम चात्त पुषा स्तूयते । अपि च त्वं अगो हविसंक्षयमक्षमिच्छमान दृच्छन् कामेन पद्मादिविशेषेण स्त्रोतभिः कृतो वधीक्षतोऽसि ॥

। अथ चतुर्थी ।

पूषा सुवंधुर्दिव आ पृथिव्या इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः

यं देवासो अददुः सूर्यायै कामेन कृतं तवसं स्वं च ॥ ४

पूषा । सुवंधुः । दिवः । आ । पृथिव्याः । इडः । पतिः ।

मघवाः । दस्मवर्चाः ।

यं । देवासः । अददुः । सूर्यायै । कामेन । कृतं । तवसं ।

सुवंधुः ॥ ४

पूषा पोषको देवो दिव आ पृथिव्या च सुवंधुः शोभनो बंधुर्भवति । तथेडस्पतिरिड्या अस्मत् पतिर्मघवा । मघमिति घननाम । तस्मान् । अह्ना मघते-
र्दानकर्मणो भावसाधनो मघमद् । दानवान् दस्मवर्चाः । वचं इति रूपनाम ।
दस्मं दर्शनीयं वर्चो वस्त्र तादृशः । यं पूषणं देवासः सर्वे देवाः सूर्यायै सूर्यस्य पत्न्यै
अह्ना साभित्यै सूर्याख्याया अश्विनोर्वर णायाददुः दत्तवन्तः । पुत्रः पितरावधृषीत
पूषा । ऋग् ० १०, ८५, १४ । इति हि श्रूयते । कोदशं पूषणं । कामेन पश्चाद्-
विषयेण कृतं स्तोत्रमिवंशोक्तं तवसं वसवन्तं प्रवृत्तं वा स्वं स्वं वनं सुहु गच्छन्तं ।
एवंविधं यं पूषणं ददुः स पूषा सुवंधुरित्यन्वयः ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टके चतुर्विंशो वक्त्रः ॥

प्र तु वोचेति दशमं दशमं कृतं भरद्वाजस्याषमिद्राग्निदेवताकं । सप्तम्याद्या-
न्तकोऽनुवृत्तः शिष्टाः षट् वृत्त्याः । तथा चातुर्जातं । प्र तु दशैद्राग्नें तु वाचं
चतुरनुवृत्तमिति ॥ गतो विनिश्चयः ॥

। तत्र प्रथमा ।

प्र तु वोच्चा सुतेषु वा वीर्यायै यानि चक्रधुः ।

हतासौ वा पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवं ॥ १

प्र । सु । वोच । सुत॑पु । वां । वी॒र्या॑ । या॒नि । च॒क्रथुः ।

ह॒तासः॑ । वां । पि॒तरः॑ । दे॒वश॑त्रवः । इं॒द्राग्नी॑ इति ।

जी॒वथः॑ । सु॒वं ॥ १

हे इंद्राग्नी यानि वीर्याणि वीरकर्मणि चक्रथुः कृतवन्तो युवां सुतेष्वभिपुतेषु सीमेष्ववस्थाप्ते वां युवयोस्तानि वीर्याणि तु विप्रं प्रवोच । प्रवोचं । प्रव्रवोनि । तदेव वीर्यं दशयति । हे इंद्राग्नी देवशत्रवः । देवाः शत्रवः शातयितारो येषां तादृशाः । असुराः पितरो हिंसकाः ॥ पीयतिर्हिंसाकर्मो । तस्यैतद्रूपं ॥ ईदृशा असुरा वां युवाभ्यां हतासो हता आसन् । युवं युवां तु जीवथः । जीवनवन्तो अवथः । असुरैर्न बाधिताविति यावत् ॥

। अथ द्वितीया ॥

वडि॒त्या म॑हि॒मा वा॒मिन्द्रा॑ग्नी॒ प॒निष्ठ॑ आ ।

स॒मा॒नो वां॑ ज॒निता॑ भ्रा॒त॑रा यु॒वं य॒मावि॑चे॒हमा॑तरौ । २

वट् । इ॒त्या । म॒हि॒मा । वां । इं॒द्राग्नी॑ इति । प॒निष्ठः॑ । आ ।

स॒मा॒नः । वां । ज॒निता॑ । भ्रा॒त॑रा । यु॒वं । य॒मौ ।

इ॒चे॒हमा॑तरा । २

हे इंद्राग्नी वां युवयोर्महिमा मरुत्तमित्येत्यमनेन प्रकारेण वट् सत्यं । युष्मद्विषयं वज्रमामरुत्तं प्रतिपाद्यते तत्सर्वं यथार्थमित्यर्थः । प॒निष्ठ आ प॒निष्ठः सुत्यतमस्य प्रजापतिः समान एक एव वां युवयोर्भेनिता जनविता । अतो युवं युवां भ्रातरा भ्रातरो स्यः । अपि च यमौ यमसौ सङ्गोत्पत्ताविचेहमातरा । इह चेह च सत्यं जाता यमोस्तादृशो स्यः । अदितिह्यनयोनाता सैव पिस्त्रीया भूमिरिति चेहमातराविति श्रूयते ॥

। अथ तृतीया ।

ओ॒क्वि॒वांसा॑ सु॒ते स॒वाँ अ॒ग्ना स॒प्तौ इ॒वा॒द॒ने ।

इन्द्रा न्वग्नी अर्वसेह वज्रिणां वयं देवा हवामहे । ३

ओकिऽवांसा । सुते । सवा । अग्ना । समी इवेति समीऽइव ।

आदने ।

इन्द्रा । सु । अग्नी इति । अवसा । इह । वज्रिणां । वयं ।

देवा । हवामहे ॥ ३

हे इन्द्राग्नी सुतेऽभिपुते सोमे युवां सवा सङ्गोक्तिवांसौक्तिवांसौ समवेतो संगतो भवतं ॥ अथ समवाय इत्यस्यैतद्रूपं ॥ तत्र दृष्टान्तः । आदने अक्षणीये वासे सप्ती दवाश्चा सर्पण्योखावन्वाविव । तु अद्य वयं तादृशाषिन्द्राग्नी इहाअन्यसेवसा रक्षणेन हेतना हवामहे । आह्वयामहे ॥ इतरैतरयोगादिद्रव्येऽग्निव्यष्टे च द्विवचनं ॥ कीदृशाषिन्द्राग्नी । वज्रिणा वज्रिणावायुधोपेतो देवा दानादिपुण्युक्तौ ॥

। अथ चतुर्थी ।

य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवन्तेष्व तादृधा ।

जोषवाकं वदतः पञ्चहोषिणा न देवा असथञ्चन ॥ ४

यः । इन्द्राग्नी इति । सुतेषु । वां । स्तवत् । तेषु । ऋतः तादृधा ।

जोषवाकं । वदतः । पञ्चऽहोषिणा । न । देवा ।

असथः । चन ॥ ४

हे ऋतादृधा ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्य वा वर्धयितारविन्द्राग्नी सुतेष्वभिपुतेषु सोमेषु यः सोता वां युवां जवत् कुक्षितं क्वात्स तेषु सोमेषु मध्ये जोषवाकं वदतो जोषं जोषयितव्यं प्रीतिहेतुत्वेन कर्तव्यं अथगप्रीतिकरं तादृशं वाकं वाक्यं वदतस्तस्य स्तोत्रः सोमं हे पञ्चहोषिणा पञ्चः प्राजितः प्रसिद्धो होषो वचः स्तोत्रं यथोक्तादृशौ हे देवो युवां न असथः । न असथयः चनेति पादपूरणः ॥ अत्र निरुक्तं । जोषवाकमित्यभिप्रायनामथं जोषयितव्यं भवति । य इन्द्राग्नी सुतेषु वां सोमेषु कौतिं तेष्वृतस्य वर्धयितारौ न तस्याग्नीथः । सोऽयं जोषवाकं वदति निरुक्तपः प्राजितहोषिणौ देवो न तस्याग्नीथः । नि० ५, २२, इति ॥

। अथ पंचमी ।

इंद्रा॑ग्नी॒ को॒ अ॒स्य॒ वा॒ दे॒वौ॒ म॒र्त॑श्चिकेत॒त ।

विष्॑चो॒ अ॒म॒र्त्या॒न्य॒यु॒जा॒न॒ ई॒य॒त॒ एकः॒ स॒मा॒न॒ आ॒ रथ॑ ॥ ५

इ॒न्द्रा॑ग्नी॒ इति॑ । कः । अ॒स्य॒ । वा॒ । दे॒वौ॒ । म॒र्तः॑ । चि॒के॒त॒ति॒ ।

विष्॑चः । अ॒म॒र्त्या॒न॒ । यु॒जा॒नः॒ । ई॒य॒ते॒ । ए॒कः॒ । स॒मा॒ने॒ ।

आ । रथ॑ ॥ ५

ये देवौ द्योतमानाविन्द्राग्नी वा युवथोरह्येदं कर्म को मर्तौ ननुष्यचिकेतति । जानीयात् । न कोऽपीत्यर्थः । किं तत्कर्म । विष्चो नानांचतो गच्छतोऽन्वान् सवान उभयाधं एकस्मिन्नुभे युवथोरेक इन्द्रः क्षुर्यात्तना वर्तमानो युयुजानस्तादृशान् न्वाभ्योजयन् एवते । सर्वं जगदभिगच्छति । यद्वा विष्चो नाना रूपान्वा न् व्यापकान् सवान एकरूपे रथे संवत्सरात्मके युयुजानो योजयन् युवथोरेकः क्षुर्यात्त इ एवते । आगच्छति । एतदुभयोः कर्म को यथावज्जानीथादित्यर्थः ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे पंचमिंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इ॒न्द्रा॑ग्नी॒ अ॒पा॒दि॒यं॒ पू॒र्वा॒गा॒न्प॒द॒ती॒भ्यः॒ ।

जि॒ह्वी॒ शि॒रो॑ जि॒ह्वा॒ वा॒व॒द॒श्चर॑त्ति॒ श॒त्य॒दा॒ न॒क्र॒मी॒त् ॥ ६

इ॒न्द्रा॑ग्नी॒ इति॑ । अ॒पा॒त् । इ॒यं॒ । पू॒र्वा॒ । आ॒ । अ॒गा॒त् ।

प॒त् । व॒ती॒भ्यः॒ ।

जि॒ह्वी॒ । शि॒रः॑ । जि॒ह्वा॒ । वा॒व॒द॒त् । च॒र॒त् । ति॒श॒त् । प॒दा॒ ।

नि॒ । अ॒क्र॒मी॒त् ॥ ६

ये इन्द्राग्नी अपात्यादरहितेवसुवाः पदतीभ्यः पादयुक्ताभ्यः सुप्राभ्यः प्रजाभ्यः पूर्वो ऋषभभाषिणी सत्यागात् आगच्छति । तथा प्राप्तिनां शिरो जिह्वी प्रेरविह्वी ।

बद्धा धिरो हिवा त्यक्तुः स्वयमधिरक्ता सती । जिह्वया प्राणिस्यया तदीयेन
वागिद्वयेण वाचदत् भृशं यद्वं कुर्वतो परत् । एवं परं त्यवास्त्रिंशत्पदान्यवय-
वभूतान्निं यन्मुहुतांशप्रकीर्तु । एकेन दिवसेनातिक्तामति । एतच्च युषधो कर्ष ।
तत्का जानीयादिति पूर्वत्वान्वयः ॥

। अथ सुप्तमी ।

इन्द्राग्नी आ हि तन्वते नरो धन्वानि ब्राह्मोः ।

मा नो अस्मिन्महाधने परा वक्तो गविष्टिषु ॥ ७

इन्द्राग्नी इति । आ । हि । तन्वते । नरः । धन्वानि । ब्राह्मोः ।

मा । नः । अस्मिन् । महाधने । परा । वक्तो । गोऽदृष्टिषु ॥ ७

हे इन्द्राग्नी नरो योहारो मनुष्या ब्राह्मोऽंशयोधंन्वानि धन्व्यातन्वते हि ।
आततक्यानि कुर्वते हि । युवां वास्मिन्महाधने जेतव्येन महाधनेनोपेते संपाप्ते
गविष्टिषु गवामन्येष्वेषु नोऽह्मान् वा परावक्तो । वा परित्यक्तं ॥

॥ अथाष्टमी ॥

इन्द्राग्नी तपति माघा अर्यो अरातयः ।

अप हेष्वांस्या कृतं युयुतं सूर्यादधि ॥ ८

इन्द्राग्नी इति । तपति । मा । अघाः । अर्यः । अरातयः ।

अप । हेष्वांसि । आ । कृतं । युयुतं । सूर्यात् । अधि ॥ ८

हे इन्द्राग्नी अघा आहंत्योऽर्योऽभिगंत्योऽरातयः यत्तुसेना वा तपति । नां
वाप्तं । ता अपाकृतं । अपाकृतं । तथा हेष्वांसि हेष्टुन् यष्टून् सूर्यादधि । अधिः
पंचम्यर्चानुवादकः । सूर्यदर्शनाद्युयुतं । पृथक्कृतं च । यथा ते सूर्यं न पश्यंति
तथा कृतं । वारयतमित्यर्थः ॥

॥ अथ नवमी ॥

इन्द्राग्नी युवोरपि वसुं दिव्यानि पार्थिवा ।

आ न इह प्र यच्छतं रथिं विश्वायुपोषसं । ८

इन्द्राग्नी इति । युवोः । अपि । वसुं । दिव्यानि । पार्थिवा ।

आ । नः । इह । प्र । यच्छतं । रथिं । विश्वायुपोषसं ॥ ८

हे इन्द्राग्नी युवोर्बुध्नोर्दिव्यानि दिवि भवानि पार्थिवा पृथिव्यां भवानि
लोकद्वयसंभूतौ न वसु वस्तुस्यपिहितानि युवयोरेव वर्तन्ते । अतः कारणादिज्ञा-
नस्यो नोऽन्यथं रथिं धनना अभिप्रयच्छतं । कीदृशं रथिं । विश्वायुपोषसं ।
वायव इति बहुवचनात् । सर्वेषां बहुव्याणां पोषणाय पर्याप्तं । यद्वा सर्वस्यायुषः
गोपणे यत्नः ॥ आदसो वर्षकोपः ॥

॥ अथ दशमी ।

इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमेभिर्ज्वनश्रुता ।

विष्वाभिर्गीर्भिरा गंतमस्य सोमस्य पीतये ॥ १०

इन्द्राग्नी इति । उक्थवाहसा । स्तोमेभिः । ज्वनश्रुता ।

विष्वाभिः । गीःभिः । आ । गंतं । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १०

हे उक्थवाहसोऽप्येकैः स्तुतिभिरुज्जनीयौ हे ज्वनश्रुता ज्वनस्याङ्गानस्य ओतारौ
एवंभूतौ हे इन्द्राग्नी स्तोमेभिः स्तोत्रैर्विष्वाभिः सर्वाभिर्गीर्भिः यच्छद्वाभिर्भोग्भिश्च
हेतुभूताभिरागतं । आगच्छतं । किमर्थं । अस्याऽऽदोयस्य सोमस्य पीतये पानार्थं ॥

॥ इति चतुष्टयैस्तमं चाङ्गुष्ठो वर्गः ॥

अथह्रस्वमिति पंचदशमैकादशं सूक्तं भरद्वाजस्यापैमेङ्गानं । आदौ तिस्रस्त्रिष्टु-
भचतुष्टयाद्या नव गायत्र्यस्त्रयोदशी त्रिष्टुप् चतुर्दशी वृहती पंचदश्यनुष्टुप् । तथा
चातुर्दशी । अथत्यंजोना गावत्वं तु त्रिष्टुप्वादि त्रिष्टुप् चतुष्टुप् चतुष्टुप् चतुष्टुप् ॥ गताः
सूक्तविनिर्गोः ॥ नवचतुष्टयसिद्धिर्वाग्नस्य ज्वनिः अथदिष्टेया याज्या । सूक्तितं च ।
इन्द्राग्नी अथवा गतं अथह्रस्वसुतं मनोति वाजं । आ० २, १७, १ इति ॥

। सैषा प्रथमा ॥

अथ हृत्तमुत संनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नी सङ्करी सपय्यात् ।

हरज्यंता वसव्यस्य भूरः सहस्रमा सहसा वाजयंता । १

अथत् । ह्रत् । उत । संनोति । वाजं । इन्द्रा । यः ।

अग्नी इति । सङ्करी इति । सपय्यात् ।

हरज्यंता । वसव्यस्य । भूरः । सहःस्तमा । सहसा ।

वाजस्यंता ॥ १

स पुरुषो ह्रत्तमावरकं यत्नं अथत् । इति स्ति । उतापि च वाजमसं वलं वा संनोति । लभते । यः पुरुषः सङ्करी यत्नानामभिषितारविन्द्राग्नी सपयात् परिचरेत् ॥ इतरेतरयोगादुभयत्र पूर्ववद्विषयनं ॥ कीदृशाविन्द्राग्नी । भूरः प्रभूतस्य वसव्यस्य वसुसमूहस्य ॥ यद्वा । आधिको यत् ॥ धनस्योरज्यंतेयानो आगिनो ॥ हरज्यतिरेत्ययं कर्म ॥ सहसा बलेन सहस्रमातिशयेनाभिषितारो यत्नानां वाजयंता वाजं हविर्वाचमसमात्मन इच्छन्तौ । यद्वा वाजं स्तोत्रभ्यो दातव्यमसं कामयमानौ ॥

। अथ द्वितीया ।

ता योधिष्टमभि गा इन्द्र नूनमपः स्वरुषसो अग्न ऊङ्घ्राः ।

दिशः स्वरुषसं इन्द्र चित्ता अपो गा अग्ने सुवसे नियुत्वान् । २

ता । योधिष्टं । अभि । गाः । इन्द्र । नूनं । अपः स्वरुषः ।

उषसं । अग्ने । ऊङ्घ्राः ।

दिशः । स्वरुषः । इन्द्र । चित्ताः । अपः । गाः ।

अग्ने । सुवसे । नियुत्वान् ॥ २

हे इन्द्र हे अग्ने ता तो युवां गा अप उदकानि कः सूर्यसुवस उवःकालावृद्धाः
पथिभिरपहृता एतान् गवादीनभिलक्ष्य योषिष्टं । तैरसुरैर्युधं कृतवन्तौ । नूनमिति
पादपूरणार्थः । हे इन्द्र त्वं दिवः प्राच्याद्याः कः सूर्यसुवसश्च वित्राद्यावनीषा अप
उदकानि च गाश्च पथिभिरपहृतानेतान्युवसे । अनेन लंकेनायोजयः । ब्रह्मासुरैरा-
हताग्निगाहीनसुरापेनानरश्चपनोय दृषक् तपानभीत्सवं । हे अग्ने नियुत्वान्
नियुज्जिरन्वैशुं क्तः सन् त्वमप्येवमकार्षीरित्यर्थः ॥

ऐन्द्राग्नस्य पथोवंपाथा आ दृत्वहणेत्यनुवाक्या । सूत्रितं च । आ दृत्वहणा
दृत्वहभिः युष्मैरा भरतं शिञ्जतं वज्रवाह । आ० ३, ७, । इति ॥

॥ सैषा तृतीया ॥

आ दृत्वहणा दृत्वहभिः युष्मैरिन्द्र' यातं नमोभिरग्ने अर्वाक् ।

युवं राधोभिरकवेभिरिन्द्राग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः । ३

आ । दृत्वहना । दृत्वहभिः । युष्मैः । इन्द्र' । यातं ।

नमःऽभिः । अग्ने । अर्वाक् ।

युवं । राधेऽभिः । अकवेभिः । इन्द्र । अग्ने । अस्मे इति ।

भवतं । उत्तमेभिः ॥ ३

हे दृत्वहणा दृत्वहानासुरस्य इतारो हे इन्द्र हे अग्ने दृत्वहभिर्दृत्वहाना इति
जननमितिः युष्मैर्बलैर्नमोभिरकवेभिरिन्द्राग्ने दातव्यैरक्षैश्च सार्धसर्वांगकदभिसुखमायातं ।
आगच्छतं । हे इन्द्र हे अग्ने युवं युवाभकवेभिरकुत्सिते मंजुहृत्समेभिरुत्कृष्टतमे
राधोभिर्धनैः सहास्मे अस्मासु भवतं । आभिभवतं ॥

चातुर्विधिकेऽङ्गि प्रातःसवनेऽन्धापाकथ्ये ता ऊवे इति षडङ्गसोत्रियसूत्रः ।
सूत्रितं च । ता ऊवे ययोरिदमर्थं प्रातःस्य मन्त्रनः । आ० ७, २, । इति ॥ दृष्ट्वाभि-
सुवमहृदोः सोमहृदो ता ऊव इत्यागा नवचं आवापाथीः । सूत्रितं च । ता ऊवे
ययोरिदमिति नवचं वामस्य मन्त्रन इत्येकादश । आ० ७, ५, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी ।

ता हुवे ययो रदं पप्रै विश्वं पुरा कृतं ।

इन्द्राग्नी न मर्धतः ॥ ४

ता । हुवे । ययोः । इदं । पप्रै । विश्वं । पुरा । कृतं ।

इन्द्राग्नी इति । न । मर्धतः ॥ ४

ता तौ तादृशाविन्द्राग्नी छुवे । आह्वये । यशोरिन्द्राग्न्योः पुरा पूर्वश्रित्वाद्ये कृतं विश्वं सर्वनिदं पूर्वास्तृषु कीर्तितं योयं पप्रै पश्यते ऋषिभिः कूयते । ताविन्द्राग्नी छुव इत्यन्वयः । तौ वेन्द्राग्नी न मर्धतः । सोतृषु हिंसः । अतोऽस्मान्माहृतो दक्षतानिति भावः ॥ मर्धतिर्हिंसाकरी ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अग्रा विघनिना मृधं इन्द्राग्नी इवामहे ।

ता नो मृडात ईदृशे ॥ ५

अग्रा । विघनिना । मृधं । इन्द्राग्नी इति । इवामहे ।

ता । नः । मृडातः । ईदृशे ॥ ५

अयोप्राहुक्त्वां वलावत एव मृधः शलूनिघनिना विघनिनो विशेषेण इतधंता-विन्द्राग्नी इवामहे । आह्वयामहे । तौ वेन्द्राग्नी ईदृशेऽस्मिन् संयामे नोऽस्मान्मृडातः । सुखयतां । यदा मृडतिरुपदयाकरी । नोऽस्माकं मृडातः । उपदयां कुक्तां ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे सप्तविंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इतो वृत्राण्यार्थी इतो दासानि सत्पती ।

इतो विश्वा अप द्विषः ॥ ६

ह॒तः । ह॒ता॒ग्निः । आ॒र्यः । ह॒तः । दा॒सानि ।

स॒त्य॒ती इति । स॒त्प॒ती ।

ह॒तः । वि॒श्वः । अ॒पः । हि॒मः ॥ ६

तारिंद्राग्नी आर्यैः कर्णोत्तराहभिः क्षत्रानि हताश्वपद्वजजातानि हतः ।
 हिंस्रः । तथा सत्यतो सतां पातयिताराविंद्राग्नी दासानि । दासाः कर्णोत्तराः
 शत्रवः । तैः क्षत्रानि चोपद्रवजातानि हतः । अपि च विश्वाः सर्वा हिमो हिमोः
 शत्रुभूताः प्रजा अपहृतः । विनाशयतः । अतोऽन्नाकमध्येमेव कुक्षानिति भावः ॥
 चातारिंद्राग्निः क्षत्रिणः प्रातःसवनेऽन्नावाकयन् हंद्राग्नी युवानिति षडहस्तोत्थि-
 तृषः । सूत्रितं च । हंद्राग्नी युवानिमे यज्ञस्य हि क्षत्रं क्षत्रिजेत्यन्नावाकयन् ।
 आ० ७, २, इति ॥

॥ त्वे प्रथमा सूक्ते सप्तमी ॥

ह॒ंद्रा॒ग्नी यु॒वा॒मि॒मे॒भि स्तो॒मा॒ अनू॒षत ।

पि॒ब॒तं यं॒भुवा सु॒तं । ७

ह॒ंद्रा॒ग्नी इति । यु॒वा॒ । इ॒मे । अ॒भि । स्तो॒मा॒ । अनू॒षत ।

पि॒ब॒तं । यं॒भुवा । सु॒तं । ७

हे हंद्राग्नी युवानिमे स्तोमाः स्तोतारोऽभ्यनूषत । अभिपुबन्ति । हे यंभुवा
 सुखं भावयिताराविंद्राग्नी सुतमभिपुतमस्यदोधं सोमं पिबतं ॥

॥ अथाष्टमी ॥

या वा॒ संति॑ पु॒रु॒स्य॒क्षी नि॒द्युती॑ दा॒शु॒र्षे न॒रा ।

ह॒ंद्रा॒ग्नी ता॒भिरा॑ ग॒तं ॥ ८

या । वा॒ । संति॑ । पु॒रु॒स्य॒क्षः । नि॒द्युतः॑ । दा॒शु॒र्षे । न॒रा ।

ह॒ंद्रा॒ग्नी इति । ता॒भिः । आ॒ । ग॒तं ॥ ८

हे नरा नेतराविंद्वाग्नी वा युवयोः सभूताः सुवसृष्टः सुवभिवंस्तमिः सृष्टधीया
दायुने चवोषि दत्तवते यजमानार्थंस्तथा वा नियुतोऽन्वाः संति हे इन्द्राग्नी
ताभिर्नियुङ्गिरागतं । आगच्छतं ॥

॥ अथ नवमो ॥

ताभिर्ना गच्छतं नरापेदं सर्वनं सुतं ।

इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ८

ताभिः । आ । गच्छतं । नरा । अप । इदं । सर्वनं । सुतं ।

इन्द्राग्नी इति । सोमः पीतये ॥ ८

हे नरा नेतराविंद्वाग्नी । सुवतेऽभिपूयत इति सर्वनः सोमः । इदं सर्वनमिभं
सोमं सुतमभिपूयत इति । यद्देवं प्रातःसर्वनसुपास्मिन् सपने सुतमभिपूयतं सोमं
प्रति ताभिर्नियुङ्गिरागच्छतं । किमर्थं । सोमपीतये तस्य सोमस्य पानार्थं ॥

॥ अथ दशमो ॥

तमौडिष्व यो अर्चिषा वना विष्वा परिष्वजत् ।

क्षणा क्षणोति जिह्वया ॥ १०

तं । इडिष्व । यः । अर्चिषा । वना । विष्वा । परिःस्वजत् ।

क्षणा । क्षणोति । जिह्वया ॥ १०

हे कोतस्तमग्निर्गोडिष्व स्तुष्टि योऽग्निरर्चिषा उवासास्तेषां तेजसा विष्वा
सर्वाणि वनान्यरण्यानि परिष्वजत् ररिष्वजति परितो वेदयति । अथ तानि
वनानि जिह्वया उवासा दग्धा क्षणा क्षणवर्षाणि क्षणोति करोति ॥

॥ इति चतुर्थऽष्टकमेष्टाविंशोऽष्टकः ॥

॥ अथैकादशी ॥

य इह आ॒विवा॑सति सु॒न्मिन्द्र॑स्य म॒र्त्यैः ।

अ॒न्नाय॑ सु॒तरा॑ अपः ॥ ११

यः । इहे । आ॒विवा॑सति । सु॒न्म । इन्द्र॑स्य । म॒र्त्यैः ।

अ॒न्नाय॑ । सु॒तराः । अपः ॥ ११

यो मर्त्यो महृष्य इहे दीप्तिमानो सुन्मं सुखकरं हविरिन्द्रस्येन्द्रायाविवासति परि-
वरति प्रवञ्चति ॥ अतर्थायै वटी ॥ तस्य मर्त्यस्य अन्नाय द्योतमानायासाय तदर्थं
सुतराः सुखेन तरणीया अप खदकानि वञ्चात्सकानीद्रुः करोतीति शेषः ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

ता नो वाज॑वतीरिषं आ॒म्युग्नि॑पृतम॒र्वतः ।

इन्द्र॑मग्निं च वोङ्क्वे ॥ १२

ता । नः । वाज॑वतीः । इ॒पः । आ॒म्युन् । पि॒पृतं । अ॒र्वतः ।

इन्द्र॑ । अ॒ग्निं । च । वोङ्क्वे ॥ १२

हे इन्द्राग्नी ता नो युवां वाजवतीरस्रवतीरिष इक्षमाणा वटीः । यद्वा वाजो
वर्ष । तद्वतीरिषोऽन्नाम्युन् श्रीम्रगानर्वतोऽन्नाय नोऽन्नायं पिपृतं । पूरयतं ।
प्रवञ्चतं । किमर्थं । इन्द्रमग्निं च युवां वोङ्क्वे वोङ्क्वे हविर्भिः प्रापयिष्ये ॥

ये इन्द्राग्ना पयोर्हविषोऽहुषाक्योभा वामित्वेवा । स्मृतितं च । उभा वामिन्द्राग्नी
आहुषाग्नौ युधिं हु स्तोमं नवजातमद्य । आ० ३, ७, इति ॥

॥ सैषा सक्ते त्रयोदशी ॥

उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुषा॑ उ॒भा राध॑सः सह मा॒दव॑थ्यै ।

उ॒भा दा॑तारा॒विषा॑ र॒थीणा॑सु॒भा वाज॑स्य सा॒तथ्ये॑ दु॒वे वा॑ ॥ १३

उभा । वां । इन्द्राग्नी इति । आहुवथ्यै । उभा । राधंसः ।

सह । मादयथ्यै ।

उभा । दातारौ । इषां । रथीणां । उभा । वाजं स्य ।

सातये । हुवे । वां ॥ १३

हे इन्द्राग्नी उभोभौ संहत्य वतंनानौ वां युवां हुवे । आहुवामि । क्रिमर्थं ।
आहुवथ्या आभिसृज्येन होतुं । तथोभोभौ युवानाहुये राधसो राधसा राधकेन
हविषा सह युगपदेव मादयथ्यै मादयितुं तर्पयितुं । सर्वेषु देवेषु सत्त्वावबोराह्वाने
किं कारणाविति चेदुच्यते । उभोभौ तौ युवानिषामज्ञानं रथीणां धनानां च
दातारौ स्यः । अतः कारणादुभोभौ वां युवां वाजस्यास्य सातये संभजनाव
हुवे । आहुवथ्ये ॥

। अथ चतुर्दशी ।

आ नो गव्यैभिरश्वैर्वसव्यैर्इषं गच्छतं ।

सखायौ देवौ सख्यायं शंसुवोन्द्राग्नी ता हवामहे ॥ १४

आ । नः । गव्यैभिः । अश्वैः । वसव्यैः । इषं । गच्छतं ।

सखायौ । देवौ । सख्यायं । शंसुवा । इन्द्राग्नी इति ।

ता । हवामहे ॥ १४

हे इन्द्राग्नी गव्यभिर्गोसमूहैरश्वैरवसमूहैर्वसव्यैर्वसुसमूहैश्च सार्धं नोऽज्ञानाभि-
सृज्येनोपगच्छतं । अथः परोक्षज्ञतः । सखायौ सनातन्यानौ देवौ दानादिगुणयुक्तौ
शंसुवा शंसुवौ सुखस्य भावदितारौ ता तावथाभिन्द्राग्नी सख्या सखित्वार्थं नमं
हवामहे । आहुवामहे ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ मृ॒ण॒तं॒ इ॒धं॒ य॒ज॒मा॒न॒स्य॒ सु॒न्व॒तः ।

वी॒तं॒ इ॒ध्या॒न्या॒ ग॒तं॒ पि॒ब॒तं॒ सो॒म्यं॒ म॒धु॒ ॥ १५

इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इ॒ति॒ । मृ॒ण॒तं॒ । इ॒धं॒ । य॒ज॒मा॒न॒स्य॒ । सु॒न्व॒तः॒ ।

वी॒तं॒ । इ॒ध्या॒नि॒ । आ॒ । ग॒तं॒ । पि॒ब॒तं॒ । सो॒म्यं॒ । म॒धु॒ ॥ १५

ये इन्द्राग्नी सुन्वतः सोमाभिषव कुर्वतो यजमानस्य इयमाह्वानं सोमं शृणुतं । श्रुत्वा च तदीयानि इध्यानि करोषि वीतं । कामयेषां । कामयित्वा आगतं । आगच्छतं । आगत्य च सोम्यं सोमात्मकं मधु पिबतं ॥

॥ इति चतुर्थं व्याख्यान एकोनविंशो वरगः ॥

इयमददादिति चतुर्दशर्चं द्वादशं सूर्यं भरद्वाजस्वार्धं सारस्वतो देवनाकं । आदि-
तस्मिन्सो जगत्पञ्चोदश्यपि जगती चतुर्दशो त्विष्टप् षिडा गायत्र्यः । तथा
चातुष्क्रांतं । इधं षड्ना सारस्वतं त्विजगत्यादि जगती त्विष्टु वंतमिति ॥ अत्र
शौनकः । इयमिधेतदाद्यं तु सूर्यं सारस्वतं जपेत् । द्विजः प्रातः सुचिर्भूत्वा
वाग्मी भवति बुद्धिमान् । ऋग्नि० २, २३ । इति ॥ पाटिके षष्ठेऽहनि प्रसंग इव-
मददादिति सारस्वतस्तृप्तः । श्रुतितं च । इयमददाद्रभसं षण्णच्युतमिति प्रसंगं ।
आ० ८, १ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इ॒यम॑द॒दाद्र॒भ॒सं॒ ष॒ण्ण॒च्यु॒तं॒ दि॒वो॒दा॒सं॒ व॒भ्रा॒श्या॒य॒ दा॒शु॒धे॒ ।

या॒ श॒श्व॑त॒मा॒च॒खा॒दा॒सं॒ प॒णिं॒ ता॒ ते॒ दा॒ता॒णि॒ त॒वि॒षा॒

भ॑र॒स्व॒ति॒ ॥ १

इ॒यं॒ । अ॒द॒दा॒त् । र॒भ॒सं॒ । ऋ॒णो॒च्यु॒तं॒ । दि॒वो॒दा॒सं॒ ।

व॒भ्रा॒श्या॒य॒ । दा॒शु॒धे॒ ।

या । शश्वतं । आचखाद् । अचसं । पणिं । ता । ते ।

दात्राणि । तविषा । सरस्वति ॥ १

इयं सरस्वती रभसं वेगवन्तस्तृणच्युतं वेदिकं देवस्य पिबिहसं विनो लोकिनास्तु
च ऋगस्य च्यावद्वितारं दिशो दासमेतत्संज्ञं पुत्रं दाशुषे ह्यगोमि दत्तवते वध्रायाधै-
तत्संज्ञाय ऋषयेऽददात् । दत्तवती । या सरस्वती शश्वतं वहुलं पणिं पणनघोलं
पणिवनदाहजनवपसं क्षेत्रलं स्नात्मान एव तपंकसापखाद् आजघान मेघमददा-
दिद्यन्त्ययः । अथ प्रत्यक्षोक्त्युक्त्युक्तिः । हे सरस्वति देवि ता तानि पुत्रदानादीनि
ते तदीयानि दात्राणि दानानि तविषा तविषाणि गच्छाति भवन्ति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इयं शुश्रूभिर्विसखा इवारुजत्सामुं गिरीणां तविषेभिर्जर्मिभिः ।

पारावतघ्नोमवंसे सुवृत्तिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः । २

इयं । शुश्रूभिः । विसखाः । इव । अरुजत् । सामुं ।

गिरीणां । तविषेभिः । जर्मिभिः ।

पारावतघ्नी । अवंसे । सुवृत्तिभिः । सरस्वती । आ ।

विवासेम । धीतिभिः । २

सरस्वती देवतारूपेण नदीरूपेण च वर्तते । देवतारूपा सुखा । अशुनानया
नदीरूपा सरस्वती उक्तिः । इयं नदीरूपा सरस्वती शुश्रूः शोषकैरात्मैवैवैवै-
विषेभिर्जर्मिभिर्विसखैर्गिरीणां पर्वतानां तीरक्षेत्रानां सातु सानृत्यवजन् ।
अनक्ति । विसखा इव । विसं खनतीति विसखाः । स यथा विसर्गं पकं कृत्वति
तद्वत् । तां सरस्वती पारावतघ्नी परावति दूरदेशे विद्यमानस्यापि वृक्षादेर्ज्वः
सुवृत्तिभिः सुतिभिर्धीतिभिः कर्मभिश्चावते रक्षणार्थमाविषासेम । परिचरेम ।
एहा पारावतघ्नी पारावारे पारावासी तीरे । तयोवातिनी । अन्तं च । पारावतघ्नी
पारावारधातिनी । नि० २, २४, । इति ॥

। अथ तृतीया ।

सर॑स्वति दे॒वनि॒दो नि ब॑र्ह॒य प्र॒जां वि॒श्वस्य॑ वृ॒स॒यस्य॑ मा॒यिनः॑ ।

उ॒त क्षि॒तिभ्योऽव॒नीर॑वि॒दो वि॒षम॑भ्यो अ॒स्रवो॑ वा॒जिनी॑वति । ३

सर॑स्वति । दे॒वनि॒दः । नि । ब॑र्ह॒य । प्र॒जां । वि॒श्वस्य॑ ।

वृ॒स॒यस्य॑ । मा॒यिनः॑ ।

उ॒त । क्षि॒तिभ्यः॑ । अ॒वनीः॑ । अ॒वि॒दः । वि॒षं । ए॒भ्यः ।

अ॒स्रवः॑ । वा॒जिनी॑वति ॥ ३

हे सरस्वति देवनिदो देवानां निन्दकानसुराजिवर्हय । न्यवर्हयः । अवधीः । तथा विश्वस्य व्याप्रास्य मायिनो मायाविनो वृसयस्य । वृसय इति त्वष्टुर्नामधेयं । त्वष्टुः प्रजां पुत्रं वृत्तासुरं च न्यवधीः । त्वत्साहचर्यादेर्बेङ्गो हतवानित्यर्थः । उतापि च हे वाजिनोवति अस्रवति सरस्वति त्वं क्षितिभ्यो मनुष्येभ्योऽवनीरदुरैरपहृता भूमीरविदः । अर्धवयः । एभ्यो मनुष्येभ्यो विषसुदर्श आस्रवः । आस्रावः । यद्वा क्षितयोऽसुरजनः । तेभ्यः सकाशादवनीर्भूमीरविदः । लब्धवानसि । तान् जलैभ्य वासुरेभ्यो विषं कृतिहेतुभूतं गरुडमस्रवः ॥

। अथ चतुर्थी ।

प्र णो॑ दे॒वी सर॑स्वती वा॒जिभिर्वा॒जिनी॑वती ।

धी॒नाम॑वि॒त्रव॑तु ॥ ४

प्र । नः॑ । दे॒वी । सर॑स्वती । वा॒जिभिः॑ । वा॒जिनी॑वती ।

धी॒नां । अ॒वित्री॑ । अ॒वतु॑ ॥ ४

देवी दानादिगुणयुक्ता वाजिनोवती । वजीऽव यस्यां क्रियायां सा वाजिनो । तद्युक्ता । धीनां आतृणां सोतृणाधिवित्री रक्षित्री । एवंभूता सरस्वती वाजेभिरक्षेत्रोऽप्राप्यतु । प्रकर्षेण तर्पयतु ॥

। अथ पंचमी ।

यस्त्वा देवि सरस्वत्यपब्रूते धने हिते ।

इंद्रं न हत्वतूये ॥ ५

यः । त्वा । देवि । सरस्वति । अपब्रूते । धने । हिते ।

इंद्रं । न । हत्वतूये ॥ ५

हे देवि सरस्वति यः स्तोता इत्यत्रुथं संपाप्ते धने हिते निहिते निविस्तपूते
सतींद्रं न इंद्रमिव त्याग्यपब्रूते स्तोति तं रक्षेति शेषः ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे त्रिंशो वरगः ॥

। अथ षष्ठी ।

त्वं देवि सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि ।

रदा पूषेवं नः सनिं । ६

त्वं । देवि । सरस्वति । अवं । वाजेषु । वाजिनि ।

रदं । पूषाऽहं । नः । सनिं ॥ ६

हे देवि दानादिपुण्ययुक्ते हे वाजिनि । वाजो बलमस्तं वा । तद्युक्ते । हे
सरस्वति त्वं वाजेषु संपाप्तेष्वव । अस्मान्नुक्त । अपि च नोऽग्रथं पूषेण पोषको देव
इव सनिं संभजनीयं धनं रद । विलिख । प्रयच्छेति यावत् ॥

। अथ सप्तमी ।

उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः ॥

इत्यग्नी वष्टि सुष्टुतिं ॥ ७

उत । स्या । नः । सरस्वती । घोरा । हिरण्यवर्तनिः ।

इत्यग्नी । वष्टि । सुऽस्तुतिं ॥ ७

उतापि च स्त्रा सा प्रसिद्धा सरस्वती घोरा यत्नूषां भयकारिणी चिरस्यवर्तनिः ।
वर्ततेऽनेनेति वर्तनी रयः । चिरस्यवर्तनी वर्तनिर्धियाः सा तथोक्ता । इत्यग्रे
इत्याषां यत्नूषां जंती । एवंभूता सा सरस्वती नोऽप्यदीयां सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं
यदि । कान्वर्ता ॥

॥ अथाष्टमी ॥

यस्या अनंतो अक्रुतस्त्वेषश्चरिण्युर्गवः ।

अमश्चरति रोकवत् । ८

यस्याः । अनंतः । अक्रुतः । त्वेषः । चरिण्युः । अर्गवः ।

अमः । चरति । रोकवत् । ८

यस्याः सरस्वत्या अमो यक्षमनंतोऽर्धमनंतोऽपरिमितोऽहृतोऽहिसितोऽकुटिलो वा
त्वेषो दीप्तचरिण्युचरणशीलः । सर्वत्राप्रतिष्ठतगतिरित्यर्थः । अर्गव उदकवान् ।
उदकप्रद इत्यर्थः । एवंभूतः सन् रोकवत् अर्धं शब्दं कुर्वन् चरति वर्तते सा नो
विद्या इत्युत्तरत्र संबंधः ॥

॥ अथ नवमी ॥

सा नो विद्या अति द्विषः स्वसूरन्या ऋतावरी ।

अतश्चैव सूर्यः । ९

सा । नः । विद्याः । अति । द्विषः । स्वसूर । अन्याः ।

ऋतावरी ।

अतन् । अहोऽहव । सूर्यः । ९

सा सरस्वती नोऽप्यन्विद्याः सर्वा द्विषो द्वेष्टोः प्रजा अतिनयतु । अतितारयतु ।
तथा ऋतुः स्वर्गं सारिणीः सङ्कोत्यवा वा ऋतावरी । ऋतमित्युदकनाम । तद्व्याप्ता
अन्याश्च नदीरजानतिनयतु ॥ यद्वा जस्येव वा कंदोति पूर्वसपर्यदीर्घा ॥ उदकवत्यः
ऋसारो भगिन्योऽन्या गंगाद्या नद्यश्चास्यान् यत्नूतिनयतु । तत्र इष्टांतः । सूर्यः
सर्वज्ञ प्रेरक आदित्योऽतन् सततं गच्छन् अहोवाङ्मनीय । अथाहानि श्रीमन्नति-
नयति तद्वत् ॥

दशरात्र तृतीयेऽहनि प्रथम उत नः प्रियेति सारस्वतकृपः । सूत्रितं च । उत नः प्रिया प्रियास्त्रियोष्णिहं प्रथमं । आ० ७, १० । इति ॥ परिवेष्ट्यासुत नः प्रियेति सारस्वतस्य हविषोऽनुकम्पा । सूत्रितं च । उत नः प्रिया प्रियास्त्रिमा सुहृन्ना सुहृदा नमोभिः । आ० २, १२ । इति ॥

॥ त्वचे प्रथमा सूक्ते दशमी ।

उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्त्रिंसा सुजुष्टा ।

सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥ १०

उत । नः । प्रिया । प्रियासु । सप्तस्त्रिंसा । सुजुष्टा ।

सरस्वती । स्तोम्या । भूत् ॥ १०

उतापि च नोऽस्माकं प्रियासु प्रियाणां मध्ये प्रिया प्रियतमा सप्तस्त्रिंसा । गावत्या-
दीनि सप्त ब्रह्मासि स्वसारो यस्यास्तादृशी । नदीरूपायास्तु गंगाद्याः सप्त नद्यः
स्वसारः । सुजुष्टा सुष्ठु पुरातनैर्हविभिः सेविता । एवंभूता सरस्वती देवी स्तोम्या
भूत् । स्तोम्या भवत् ॥

॥ इति चतुर्थोऽष्टक एकत्रिंशो वगः ॥

। अथैकादशी ।

आपप्रुषी पार्थिवान्यु रजो अंतरिक्षं ।

सरस्वती निदसात् ॥ ११

आपप्रुषी । पार्थिवानि । उर । रजः । अंतरिक्षं ।

सरस्वती । निदः । पात् ॥ ११

पार्थिवानि पृथिव्याः संबन्धीन्युत्कृष्टं विस्तीर्णानि रजो रजसि लोकाः अंतरिक्ष-
मंतरा आतं नभश्चापप्रुषी स्तोम्या पुरितवती सरस्वती देवी निदो निदकाः अत्रोः
पात् । अस्मान्भवत् ॥

॥ अथ द्वादशी ।

त्रिषधस्या सप्तधातुः पंच जाता वर्धयंती ।

वाजेवाजे ज्व्या भूत् ॥ १२

त्रिऽसधस्या । सप्तऽधातुः । पंच । जाता । वर्धयंती ।

वाजेऽवाजे । ज्व्या । भूत् ॥ १२

त्रिषधस्या त्रिषु लोकेषु सहावतिष्ठमाना त्रिलोकव्यापिनो सप्तधातुः । सप्त धातवोऽन्यथा गायत्याद्या गंगाद्या वा वस्याः सा तथोक्ता । पंच जाता जातानि निपादपंचमाचक्षुरो वषातू गंधर्वादीन्वा वर्धयंत्यभिरुचान्कुर्वन्ती । द्वादशी सरस्वती वाजे वाजे युचे युचे सर्वेषु युचेषु ज्व्या भूत् । ज्ञातव्या भवति ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

प्र या महिम्ना महिनासु चेकिंते द्युम्नेभिरन्या अपसांसपस्तमा ।

रथ इव वृहती विभ्वने कृतोपस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती ॥ १३

प्र । या । महिम्ना । महिना । आसु । चेकिंते । द्युम्नेभिः ।

अन्याः । अपसांस । अपऽस्तमा ।

रथऽइव । वृहती । विभ्वने । कृता । उपस्तुत्या ।

चिकितुषा । सरस्वती ॥ १३

महिम्ना साहाय्येन महिना महती द्युम्नेभिर्द्युम्नैर्द्योतिमानैर्यशोभिरक्षैवां बुक्ता सत्याप्तासां नदीनां देवतानां मध्ये या सरस्वती प्र चेकिंते प्रकर्षेण सावते । वा चान्या अन्यासां ॥ सुपां सुसुगिति प्रतीवस्तुवचनस्य जस् ॥ अपसां वेगवतीनां नदीनां मध्येऽपसाणां वेगवत्तमा । या च रथ इव विभ्वने विस्तृता वृहती परिवृता शुषैरधिका कृता प्रजापतिना निर्मिता सा सरस्वती चिकितुषा जानता कोत्नीप-स्तुत्या । उपस्तोतव्या भवति ॥

चतुर्थोऽष्टकः ।

२२७

॥ अथ चतुर्दशी ॥

सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो मापं स्फरीः पयसा मा न आ धक् ।

जुषस्त्रं नः सख्या वेश्या च मा तत्क्षेत्राण्यरण्यानि गन्त ॥ १४

सरस्वति । अभि । नः । नेषि । वस्यः । मा । अप । स्फरीः ।

पयसा । मा । नः । आ । धक् ।

जुषस्त्रं । नः । सख्या । वेश्या । च । मा । तत् । क्षेत्राणि ।

अरण्यानि । गन्त ॥ १४

ये सरस्वति नोऽस्मान्यस्यो वसीदः प्रयत्नं बहु धनमभिनेषि । अभिप्रापय ।
मापस्फरीः । अपप्रवृत्तान्मा कार्षीः ॥ स्फारो वृद्धिः । अपसंगमघातक्षिपरीति वतंते ॥
तथा पयसोदकेनाधिकेन नोऽस्मान्मा धक् । नाभिदङ्क । न बाधक ॥ अपि च
नोऽस्माकं सख्या सख्यानि सखिकर्माणि वेश्या भवेयनानि च जुषस्त्रं । सेवक ॥
यद्यं च त्वत्सकाशादरण्यान्यरण्यानि निकटानि क्षेत्राणि ना गन्त । मा प्राप्तवान् ।
अपि तु रक्षणोद्यान्येव ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे द्वाविंशो वगः ॥

॥ इति षष्ठे मंडले पंचमोऽष्टकाकः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्

पुमर्थाश्चतुरो देवाद्द्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्वाजापिराजपरमेश्वरवैदिकसांग्रहपर्वतक्रीवीरवृक्षभूपाख्यसामाज्यपुर-

धरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाषने

चतुर्थाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

